

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Lin

✓ 779

1101

ᐃᐅᐅ ᐅᐅᐅ

Կ ՊՕԼԻՍ — ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
ԱՂՈՆ Զաւր փողոց, Շէրիճ փառա խան քիւ 13

84

L-30

uy

ԼԸՍԱԺԻՆ

ԺԻՆՊԼԱՍԸ

ԹԱՐԳՄԱՆՆԵԱԼ Ի ԳԱՂԻԱՆՆ ԲՆԱԳԻՐԷՆ

Հանդիսը կարելիք ծանոթութեամբ

U-4-2003

ԳՐԱԴԱՐԱՆ
PAROS BOOK STORE
57 La Salle Ave.
Detroit
Michigan

2003

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵՆՆ

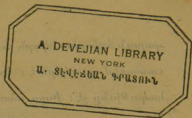
1867

484

2508

39 q

Լ Ը Ս Ս Ժ Ի

ՀԱՄԱԲՈՏ ԿՆՆՍԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԼԸՍՍԺ. Ալէն Բընէ Լըսսժ, անուանի մատենագիրը, Վաննի մօտ Սարգօ կոչուած տեղը 1668 ին ծնաւ և 1747 ին մեռաւ : Վաննի Յիսուսեանց քով կրթուեցաւ, ու ժամանակ մը Պրըղաննի կալուածներուն մէջ պաշտօն վարելէ ետքը՝ 1692 ին Փարիզ գալով՝ բոլորովին դպրութեան պարասեցաւ ու իր զրջին արդիւնքէն կ'ապրէր : Ազատութիւնը վայելելու համար իրեն օգտակար՝ շատ առաջարկութիւններ մերժեց : Լըսսժ Թէպէտ շատ Թարգմանութիւններ, նմանութիւններ, գիւտեր և բաղուածներ ըրաւ, բայց իր համբաւը պսակեց ԺԻԼ ՊԼԱՍ կոչուած վիպասանութիւնով, որուն առաջին մասը 1715 ին, ու մնացածը 1724 ին և 35 ին հրատարակուեցաւ : Ժիլ Պրաս իր սեռին մէջ իբր զլուխ գործոց համարուած է. այս վիպասանութիւնը ոչ միայն ծայրէ ի ծայր զուարճարանութեամբ կը փայլի և տեսարաններու վերջին սատիճան զանազանութիւն ու բաւական հետաքրքրութիւն կընծայէ, այլև հեղինակին ապրած

դարուն ճշմարիտ նկարն ու ընդհանրապէս մարդկային կենաց հա-
ւատարիմ պատկերն է : Ըսող եղաւ թէ՛ աս գործը Լըսափին հեղի-
նակութիւնը չէ : Ժալս անուն Սպանիացի Յիսուսեանը՝ Ժիլ Պլաս
իր հայրենեացը տուած , անունով ճառին մէջ կուզէր ցուցնել թէ
Ժիլ Պլաս Սպանիացեոց հեղինակութիւն է :

Ժիլ Պլասի Գաղղիարէն բնագրէն շատ տպագրութիւններ եղած
են՝ ոմանք պատկերազարդ. այլ և այլ լեզուներու թարգմանուած է,
և շատեր անոր նմանութիւնը շինած են :

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Ր Ա Ն

Լքսաժ Գաղղիացի մեծանուն մատենագրին շնաշխարհիկ հանճարոյն, վառվռուն և բեղմնաւոր երեակայութեան և բարոյական վեհ ոգւոյն արգասիքն եղող Ժիւ Պլաս համբաւաւոր վիպասանութիւնը, որ իւր ճեղինակին անուան յիշատակին իբրև յախտենական կոթող մը կանգնած է, արդարև Գաղղիական զրականութեան մէկ չքնաղ զարդը կրնայ համարուիլ։ Ուստի իրաւունք ունէինք ուրիշներու մէջէն մեր գրիչը սոյն զրքին նուիրել, որն որ գեղեցիկ զուարճալիքներով մարդկութեան սրտին վրայ կը քանդակէ այն բարձր սկզբունքները, որոց նշանաբանը կը կրէ, մարդկութեան կեանքը իւր բնական մերկութեամբը կը նկարագրէ շատ զազանեաց վարագոյրներ պատռելով, միով բանիւ կարդարացունէ այն խօսքը թէ շահաւէտը զուարճալիցն միացած է այս զրքիս մէջ։ Սակայն ընթերցողը Ժիւ Պլասի կենաց պատմութիւնը չ'լսած՝ ճետեւալը կարդալու է, զոր Ժիւ Պլաս իւր ընթերցողին կուզէ։

ԺԻՒ ՊԼԱՍ ԱՌ ԸՆԹԵՐՅՈՂՆ

Ընթերցող բարեկամ, իմ կենացս պատմութիւնը չ'լսած՝ բան մը պատմեմ մտիկ ըրէ։

Երկու աշակերտ Սալամանքայի մէջ մէկտեղ Բէնաֆիէլ կերթային։ Հոգնած ու ծարւում համբուն վրայ աղբիւրի մը բով կանգ առին։

Հոն ծարաւնին անցունելէ ետքը՝ երբ հոգնութիւն կառնէին, զիպուածով բոլբերնին գեանին երեսը բարի մը վրայ բանի մը բառ տեսան, սրունք վրան ժամանակ անցնելուն և այս ազրիւրէն շուր խմցնելու համար քերուած հօտերուն ոտքերէն աւրուած էին։ Լուսլու համար երբ բարին վրայ շուր թափեցին, Կառգիւսուոյն այս խօսքերը կարգացին.

Aquí está encerrada el alma del
licenciado Pedro Garcias.

Հոս Պէտրոս Կարսիաս ուսումնականին
հոգին դրուած է:

Աշակերտներուն պղտիկը՝ որ կրակոտ և անխորհուրդ էր, գերեզմանագիրը կարգաց, և լիցնելուն պէս՝ խնդալով ըսաւ. ինչ ծագրելի բան . . . հոգին դրուած է . . . աբղեօք սր բաշ մատենագիրը ասանկ ծագրալի գերեզմանագիր մը շինած է։ Այս ըսելով ելաւ զնաց։ Իւր ընկերը իրմէ խելացի ըլլալով՝ ինքնիրենը ըսաւ. Ասոր մէջ զաղանիք մը ըլլալու է. հոս կենամ ինչ ըլլալը հասկընամ։ Ուստի թողուց որ միւսը երթայ և ինք ժամանակ չանցընելով՝ զանակովը բարին բոլորաբը անանկ աղէկ մը փորեց որ բարը տեղէն վերցուց։ Տակէն կաշիէ բսակ մը գտաւ. բացաւ նայեցաւ որ մէջը հարիւր տուբազ (*) կար հետն ալ թուղթ մը, որուն վրայ Լատիններէն լեզուաւ սոս խօսքերը գրուած էին. « Դուն որ խելքովդ այս գերեզմանագրին միտքը հասկցար՝ իմ ժառանգս եղիր ու ստակը ինէ աղէկ գործածէ » :

Աշակերտը այս գիւտիս վրայ ուրախացած՝ բարը առաջուան պէս տեղը դրաւ և ուսումնականին հոգին հետ Սալամանքայի ճամբան բռնեց։

Ով որ ալ ըլլաս, ընթերցող բարեկամ, այս երկու աշակերտ-

(*) Տուբաթը Սպանիացոյ ստակ է՝ որ ճաննետմ գուրուշի չափ կընէր։

ներէն մեկուն պիտի նմանիս : Թէ որ իմ գիպումներուս պարտ-
նակած բարոյական խրատներուն ուշադրութիւն չընելով կարգաս ,
այս գիրքէն օգուտ մը չես բաղեր՝ բայց թէ որ մտադրութեամբ
կարգաս , Ուրախութիւն ըսածին պէս շահուէտը զուարեարոյն մի-
ացած կը գտնես » :

Վերջապէս զո՞հեմք որ մեր յոյսը և բաղձանքը յաշուութեամբ
պահուեցաւ , և արզոյ հասարակութիւնը իւր ընթերցասիրական
եռանդը մեր ճգնացը՝ կցելով՝ զործոյս տպագրութեանը օժանդակեց :

Հասարակութեան այս բաղաբերական գործը ըստ ինքեան բերա-
նալիւր գովեստից արժանի է : Ուստի ապերախտութիւն կը համա-
րիմք մեր խորին շնորհակալութիւնը զբանալ նախ անոնց՝ որք թէ
ինքնին և թէ այլոց յորդորանացը զիջանելով իրենց խրախուսիչ բա-
ժանորդագրութեամբը մեր ձեռնարկը պատուեցին . և երկրորդա-
բար անոնց՝ որք իրենց ընթերցասիրական եռանդեան այլոց ալ
օրինակ ընծայեցին :

Հասարակութեան այս մեծ գործը երբէք չ'կրնար մոռցուիլ , և
ահա անոր յաւերժական յիշատակ պիտի մնայ սոյն գործս , զոր ինչ-
պէս ծնաւ նոյնպէս ալ սնուցանելու նուիրական պարտաւորութիւնը
մտադիր յանձն առած է : Այսուհետեւ մենք ալ մեր փոխադարձ
ուխտը կ'զգամք ինչպէս ի սկզբան նոյն և մինչև վերջը մեր Ազգին
պայմանացը կէտ առ կէտ և հաւատարմաբար հետեիլ . միայն թէ
հասարակութիւնն ալ մեր ճշգրտութեանը յարատեւութեամբ պատաս-
խանէ . ինչպէս որ այս յուսով մեր առաջին քայլը կառնեմք , և եր-
ջանիկ կը համարեմք զմեզ որ այս անգամ առիթ կ'ունենամք մեր
այս ճշգրտութեանը ապացոյց մը տալ :

Յայտնի է թէ հասարակութեան մեծ մասը բարձր գրուածքներ
չհասկնար . հետեաբար իրաւամբ անոնցմէ ձանձրոյթ կզգայ : Արդ
մենք ալ ըստ ամենայնի անոր օգտակար ըլլալու նուիրուած ըլլա-
լով , մեր Ազգին պայմանացը համեմատ զրբին թարգմանութեանը

բազում ըստ կարի պարզ , ընտանեկան և զիւրիմեաց ունոյ մը վերածեցինք , որպէս զի ամէն կարգի Ազգայինք ալ ըմբռնեն անոր ոգին և հեղինակին սկզբանց խորը թափանցելով , մէջը պարունակուած բարոյական խրատներէն օգուտ քաղեն :

Վերջապէս մեր ականայ թերութիւնները արզոյ ընթերցողաց ներողամիտ ոգւոյն յանձնելով ' զուցէ անարժանապէս սոյն պաշտօնը յանձն առնելնու համար ' զմեզ մեղադրողներուն այժմէն իսկ կը պատասխանեմք թէ' մերը անկատար փորձ մ'է , երանի թէ ուրիշներէն կատարե լազործուի :

ԹԱՐԿԱՆԻՉՆ

Լ Ը Ս Ա Ժ Ի Ն

Ժ Ի Լ Պ Լ Ա Ս Ը

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

Ժիլ Պրասին ծնունդն ու կրթութիւնը.

—

Հայրս Պրա տը Սանթիեան երկար ատեն Սպանիացւոց տէրութեանը զինուորութիւն ընելէն ետքը՝ իւր ծննդեան քաղաքը քաշուելով, մանրուկ բայց քիչ մը մեծ քաղաքացի աղջկան մը հետ ամուսնացաւ։ Ասկէց տասն ամիս ետքը ես աշխարհք եկայ։

Ետքը ծնողքս Օվիէտո քաղաքը բնակութեան եկան, ուր ծառայութեան մօտեւրու ստիպուելով՝ մայրս աղախին եւ հայրըս ալ տիկիններու հետ դացող սպասաւոր եղաւ։ Բոլոր ունեցածնին ամսականնին ըլլալուն, գուցէ շատ անկիրթ պիտի մնայի, թէ որ քաղաքին մէջ Կանոնիկոս մօրեղբայր մը չունենայի։ Ասոր անունը Ժիլ Փէրէզ, մօրս մեծ եղբայրը եւ իմ կնքահայրս էր։ Երեք ու կէս ոտք բարձրութեամբ չափէ դուրս գէր եւ գլուխը երկու ուսերուն մէջ թաղուած կարճահասակ մարդ մը միաբոլոր բերելու ըլլաս, մօրեղբօրս պատկերը տեսած կրկաս։ Սակայն աղէկ ուտել խմել սիրող եկեղեցական մը ըլլալուն, եւ լեցուն ամսական ալ ունենալուն՝ ուղածը կրնար ընել։

Տղայութենէս զիս քովն առաւ ու կրթելու նայեցաւ, եւ իրեն շատ խելացի տղայ մը երեւալուս՝ միաբը դրաւ որ ինձի ուսմունք սորվեցնէ։ Ասիկայ իրեն ալ ինէ պակաս օգուտ չը-

բաւ . որովհետեւ ինձի գիրերը ճանչցնելով , հասարակ ընթերցանութիւնը միտքը եկաւ , եւ անոր շատ պարապելուն , վերջապէս ջուրի պէս ժամադիրը կարգալու վարժուեցաւ , թէպէտ առաջ ան ալ չէր դիտեր , Պուցէ Լատիններէն ալ ինք սորվեցնելու պիտի ելնէր , ասանկով ստակն ալ քովը կը մնար , բայց ինչ օգուտ , խեղճ ժիլ Փէրէշ կեանքին մէջ Լատիններէն լեզուին սկզբունքն անգամ դաս չէր առած : Պուցէ (որովհետեւ շատ աղէկ մը չեմ դիտեր) մօրեղբայրս Կանոնիկոսներուն ժողովքին մէջ ամենէն աղէտն էր . մինչեւ անգամ լսած էի որ դիտութենէն Կանոնիկոս եղած չէր , հապաքանի մը բարեսէր մարապետներու խոհեմութեամբ գործերը տեսած ըլլալուն փոխարէն՝ անոնք ալ զինքը Կանոնիկոս ընել ^է եւ համարումալ սնննալնուն՝ առանց քննութեան մինչեւ անգամ քահանայ ձեռնադրել տուած էին :

Աստի մօրեղբայրս զիս վարժապետի մը թախին յանձնելու պարտաւորելով՝ զիս Կօստինէշ անուն վարժապետի մը խրկեց , որնոր Օվիէտայի ամենէն գիտուն մանկավարժը կը սեպուէր : Աս մարդուն տուած դասերէն այնչափ յառաջ դացի , որ հինգ վեց տարի անցնելէն ետքը՝ ալ սկսայքի մը յոյն հեղինակներուն եւ լատին բանաստեղծներուն գիրքերէն բաւական բան հասկնալ , Տրամբանութեան ալ պարապելով՝ աղէկ խորհրդածել սորվեցայ : Վիճարանել ալ այնչափ կը սիրէի որ ճամբան անցնողներէն ճանչցած չճանչցած մարդիկս կը կեցունէի որ հետերնին վէճի բռնուիմ : Կրեմն ալ հիպերնայի (*) մարդոց կը հանդիպէի . անոնք ալ ասանկ բան մը կը փնտռէին , եւ ան տտեն ալ մեր վիճելը տեսնելու արժանի բան էր : Ինչ՞ ծուռումուռ շարժումներ կընէինք , ինչպէս քիթերնիս բերաննիս կը խաղցունէինք , Աչքերնիս անանկ բորբոքած , բերաննիս փրփրած տեսնողը փխիստփայ չէ այլ դիւահար կը դիտնային : Բայց եւ այնպէս քաղաքին մէջ անունս դիտուն ելած էր : Մօրեղբայրս տեսնելով որ ասանկով բեռը վրայէն պիտի երթար՝ շատ կուրախանար : Ալ ժիլ Պլաս , ըստ ինձի օր մը , ահա տղայու-

(*) Իրանացի աշակերտներու զսրոցական վիճարանութիւններուն մէջ ցուցուցած եռանդունքէն այս քառը ծագու համար կը գործածուի :

Թեանդ ժամանակը անցաւ, տասներեօթդ լմնացիր. ալ ճարպիկ տղայ մը եղար, քեզ նայիմ որ մարդ բլլաս: Միտքս քեզ Սալամանքայի համալսարանը խրկել է. այդչափ խելացի բլլալէդ ետքը՝ անտարակոյս հոն հասնելուդ պէս աղէկ դործ մը կը գտնես: Հանրորդութեանդ համար քեզի քանի մը տուքագտամ՝ ջորիս ալ հետդ առ, տաստասներկու փիսթոլ(*) կընէ: Սալամանքա հասնելէդ ետքը ջորին ծախէ, մինչեւ որ տեղ մը գտնես՝ ան ստակը քեզի հերիք է: Խմ ուղածս ալ աս էր, որովհետեւ կը խենդենայի որ աշխարհք պտտիմ: Սակայն նայեցայ որ ուրախութիւնս չը յայտնեմ, եւ ճամբայ ելած օրս ինձի երախտիքները բրած մօրեղբօրմէս զատուելուս համար միայն ինքզինքս արտմածի պէս ցուցուցի: Ասոր վրայ խեղճ մարդուն սիրտը ելնելով՝ հանեց շատ մը ստակ տուաւ. բայց աղէկ դիտեմ որ եթէ ներսի գիւս գիւտնալու բլլար, այնչափ շատէկ չէր տար: Դեռ ճամբայ չելած հայրս մայրս տեսնելու գացի. անոնք ալ խրատ չմնաց որ չտային, յորդորեցին որ մօրեղբօրս համար Աստուծոյ աղօթքը բնեմ, պարկեշտութիւնը ձեռքէ չ'ձգեմ, գէշ գործերու մէջ չմտնեմ եւ ամէն բանէ աւելի ուրիշին ունեցածին աչք չտնկեմ: Ասանկ երկար բարակ քարոզներէ ետքը օրհնութիւննին ալ տուին. որովհետեւ բոլոր ունեցածնին աս էր. ես ալ արդէն ուրիշ բանի մը յոյս չունենալուս՝ ջորիս նստելուս պէս քաղքէն գուրս ելայ:

Գ Լ Ո Ի Խ Բ.

Փանեաժոր երբայու առեւն քաշած վախերը, աս քաղաքին մէջ ինչ կընէ ու որո՞ւ հետ կը ճաշէ:

Ալ Օփիէտօյէն ելնելով՝ Փանեաֆլոր երթալու ճամբուն վրայ դաշտերուն մէջէն կերթայի: Մէկն ալ ինձի չէր խառնուեր. տակս անպիտան ջորի մը, գրպանս փայլուն քառասուն

(*) Փիսթոլը 87 դուռուշի չափ արժողութեամբ ոսկի դահեկան է:

Հաստ տուգադ կար, ան վերապատուելի մօրեղբորմէս գողցած քանի մը բէալներու (*) ուրիշ: Առջի գործս ջորիս իր ուղածին պէս այտինքն կամաց կամաց քաղեցնելն եղաւ. տանձն ալ ճիւղին վրայ ձգելով՝ ծոցէս տուգադներս հանեցի ու սկսայ գլխարկիս մէջ համրել ու նորէն համրել: Երբէք այնչափ ստակ տեսած չըլլալով՝ երբեմն վրան կը նայէի եւ երբեմն հետը կը խաղայի: Թերեւս քսան անգամ համրած էի, մէկ մ'ալ յանկարծ ջորիս գլուխն ու ահանջները տնկելով՝ ճամբուն վրայ կանգ առաւ: Հասկցայ որ բանէ մը խաղեցաւ. չորս դիւ նայեցայ թէ ինչ կար. մէկ մ'ալ գետնին վրայ բերանը վեր եւ վրան խոշոր հատերով վարդարան մը դրուած գլխարկ մը տեսայ: Այն ատեն սա խօսքերով լալու ձայն մ'ալ առի. «Տէր ճառագարհորդ, կազաչեմ, ողորմէ խեղճ հաշմանդամ՝ զինուորիս, եւ թէոր կը հաճիս, գլխարկիս մէջ քիչ մը ստակ ձգէ, անդիս աշխարհքը վարձըգ կառնես»: Այն ատեն ձայնին եկած տեղը դառնալով՝ ինէ քսան երեսուն քայլ հեռու թուփի մը առջեւ կայնած զինուորի նման մէկը տեսայ, որ նիզակէ երկայն հրացանի մը ծայրը երկու խաչաձեւ գաւազանի վրայ դրած ինձի նշան կառնէր: Աս տեսներուս պէս՝ դողդաղով մէկէն ի մէկ կանգ առի, եւ բռնի ողորմութիւն տալու ստիպուեցայ. Եռտովմը տուքադներս տեղը դրի, քանի մը բէալ հանեցի եւ հաւատացեալներու վախերնուն տալիք ողորմութեանը համար դրուած գլխարկին մօտենալով՝ շատկէկ տալս տեսներու համար՝ զինուորին աչքին առջին սկսայ իրարու ետեւէ մէկիկ մէկիկ մէջը նետել: Մարդն այս առատաձեռնութեանս հաւնեցաւ. եւ որչափ որ ան օրհնութիւններ կուտար, ես ալ իրմէ հեռանալու համար՝ ջորիս կուշտին այնչափ ստքովս կը զարնէի: Բայց պարապ տեղը կաշիստէի. որովհետեւ անիծեալ կենդանին քայլ մը եւեւ չէր առնէր. մօրեղբորս տակ կամաց կամաց քաղելու այնչափ վարժուէր էր որ վաղելը մոռցեր էր: Այս դիպուածն աչքս վախցուց. կը նայէի որ գեռ Մարամանքա հասած

(*) Բէալը Սպանիացոց արձան ստակն է, որուն արժողութիւնը շատ փոքուած է, քայց հիմակ մէկ դուրուշի չափ կրնէ:

չեմ եւ կրնայ ըլլալ որ աւելի մեծ փորձանք մը գիտու գտց. ուստի սկսայ մօրեղբայրս զիս ջորեպանի մը չքանձնելուն համար մեղադրել: Անշուշտ անանկ ընելու էր՝ բայց ան ալ խորհած ըլլալու էր որ իր ջորին ինձի տալով՝ ճամբորդութեանս քիչ ծախք կերթայ, եւ ճանքան գլխուս գալիք վտանգները միտքը չբերելով՝ միայն խնայողութեան նայած ըլլալու էր: Ինչ որ է, ասոր տեղը լեցնելու համար, միայն գրի որ եթէ Աստուծով ողջաւայլ Փանեափլոր հասնիմ, հոն ջորիս ծախեմ, մինչեւ Ասթորկա հետս ջորեպան առնեմ եւ ետքը անկէց ալ նոյն կերպով Սալամանքա երթամ: Թէպէտ Օվիէտոյէն բռնաւ դուրս ելած չէի, բայց եւ այնպէս երթալիք քաղաքներուս անունը դեռ ճամբայ չելած հարցուցած ըլլալով աղէկ մը գիտէի:

Ողջ առողջ Փանեափլոր հասայ. պանդոկի մը դրանն առջեւ կանգ առի, որն որ դուրսէն գէշ չէր երեւնար: Ոտքս դետիներ գրի չգրի, պանդոկապետը դուրս ելաւ մեծ քաղաքաւարութեամբ զիս ընդունեց. ինքը պարկս քակեց, ու ուսերուն վրայ առնելով՝ զիս սենեակ մը տարաւ: Նոյն տանը իր ծառաներէն մէկնոր ջորիս ակոտը քաշեց: Աս մարդը Սօգուրիացուց ամենէն շատախօսն ըլլալով՝ ինչպէս որ իւր գործերը պէտք չեղած տանն անգամ ուրիշներուն պատմել, անանկ ալ ասոր անոր դադունիքը հասկնալ կուզէր: Ուստի ես չհարցուցած ինքնիրենն բտաւ: «Անունս Անդրէաս Գորգուէլոյ է, թագաւորին բանակներուն մէջ յիննապետութեան պաշտօնով շատ մը տանն զինուորութիւն ըրած եմ եւ տարի մը երեք ամիս առաջ զինուորութիւնը ձգելով՝ Քասթրորոյցի աղջիկ մը առի: Թէպէտ քիչ մը սեւուկ է, բայց տեսնողին սիրաբ կը սիրէ. ուրիշ շատ մը բաներ ալ պատմեց, որոնք չլուի ալ կըլլար: Իր դադունիքները այսպէս ինձի խոստովանելէն ետքը՝ իմ պատմութիւնս ալ ինք լսելու ժամանակն է լսելով՝ հարցուց. «Դուն ո՞ր տեղացի ես, ո՞ր պիտի երթաս, ո՞վ կըստիս:

Աս հարցումներուն մէկիկ մէկիկ պատասխան տալ պէտք եղաւ, որովհետեւ անանկ քաշուելով մը կը հարցնէր եւ իւր հետաքրքրութիւն ընելուն անանկ քաղաքաւարութեամբ մընէ

բում կը խնդրէր որ ուղէի չուղէի մէկիկ մէկիկ պատասխանե-
լու կըլլայի։ Ասանկով երկար բարակ խօսակցութեան մը մը-
տեղէն եւ խօսքին կարգը անանկ բերաւ որ ես ալ ջորեպա-
սանին հետ երթալու համար ջորին ծախելու միտք ունենալս
ու ասոր պատճառները պատմել սկսայ։ Աղէկ միտք ես ըրեր
ըսելով՝ սկսաւ երկար բարակ աչքիս առջեւը գնել թէ ճանքան
ինչ ցաւալի փորձանքներ գլխուս կրնան գալ։ Ետքը շատ մը
ճանքորդներու պատահած ձախորդ դիպումներու պատմու-
թեանց երկայն քարոզ մ'ալ սկսաւ։ Ինձի անանկ եկաւ թէ
ասոր վերջը չպիտի գայ, բայց ինչ որ է լինցուց ու ըսաւ։ «Թէ
որ իբրաւ ջորիդ ծախելու միտք ունիս, ես աղէկ մէկը կը ճանչ-
նամ, որ ձիւ առուտուր կրնէ, գուցէ ան կառնէ։» Ազդաշեմ
մարդ խրկես բերել տաս ըսելուս չմնաց՝ ուրիշի չնայելով ինք
վազեց գնաց։ Քիչ մը ետքը ըսած մարդը հետը առած եկաւ
եւ ինձի ճանչցնելով՝ անոր շիտակ մարդ մը ըլլալուն վրայ գո-
վեստներ կարդաց։ Երեքնիս մէկտեղ բաղն իջանք եւ ջորին ալ
բերելով՝ քանի քանի անգամ մարդուն առջեւէն անցունել տը-
ւինք։ Ան ալ ջորիին ոտքէն մինչեւ գլուխը երկար բարակ աչ-
քէ անցրնելէն ետքը՝ վրան շատ պակասութիւն գըտաւ։ Չեմ
ըսեր թէ չգտնուած էր, բայց Պապին ջորին ալ ըլլար գարձեալ
աս մարդը չպիտի հաւնէր։ Երկայն չընեմ, աշխարհիս մէջ պակա-
սութիւն չմնաց որ ջորիիս վրայ չգտնէր, եւ աղէկ մը զիս համոզե-
լու համար՝ պանդոկապետը վկայ կը բռնէր։ Ան ալ անշուշտ աս
բանիս մէջէն շահ ունենալուն համար՝ ամէն ըսածին գլուխե-
րերցնէր։ Ինչ որ է, ըսաւ մարդը պաղ կերպով մը, աս անպիտան
կենդանիին ինչ կուզես նայինք։ Այնչափ գովեստներ ընելէն եւ
իմ միամիտ ու կենդանիէ հասկցող դիտցած Պ. Գորգուէլոս ալ
վկայութիւն տալէն ետքը՝ ալ ջորիս ձրի տալու էր։ Ուստի մարդուն
ըսի։ «Քու խղճիդ կը թողում՝ արդարութեամբ զին մը կարէ,
եւ որ ալ ըլլայ կրնդ ունիմ։» Այն ատեն արդարապէս մէկը
ըլլալու պէս պատասխանեց։ «Գործը խղճմտանքիս ձգեցիր՝ հի-
մայ բանդ եղաւ։» Շիտակը ըսածը սուտ չէր, որովհետեւ մը-
րեղորս ըսածին պէս ջորին տաս տասներկու փխթող արժեքը
ներու տեղ՝ չամչնալով հանեց երեք տուրադ տուաւ։ Ես ալ

շատ սուղ ծախածի պէս ուրախութեամբ ստակը ծոցս դրի:

Ասանկ մեծ շահով մը ջորիս ծախել տալէն ետքը՝ պանդոկապետը դիմ ջորեպանի մը տարաւ, որն որ հետեւեալ օրը Ասթուրկա պիտի երթար: « Ես վաղը լոյսը չճգրուած ճամբայ պիտի ելնեմ, անպատճառ կուգամ՝ քեզ կանուխկէկ կարթնցնեմ », ըսաւ ջորեպանը: Թէ բռնելէք ջորիս եւ թէ ուտելիքիս սակարկութիւնը ընեղնէս ետքը՝ երբոր գինը կարեցինք ըմպողներ Գորգուէլոյին հետ պանդոկը դարձայ, եւ ճանրան Գորգուէլոն ջորեպանին պատմութիւնը սկսաւ: քաղաքին մէջ անոր վրայօք ինչ գրուցուիլը պատմեց: Աւերջապէս իր ճանճրացողիչ շատախօսութեամբը նորէն գլուխս պիտի ուռեցնէր, թէ որ իմ բաղդէս վրան գլուխը շտկուած մէկը մեծ քաղաքավարութեամբ մը անոր գէմը ելնելով՝ խօսքը չկորէր: Անոնք խօսած ատեննին ես առի քաղցի, եւ միտքէս չէր անցներ որ իմ վրայօքս խօսք կընեն:

Պանդոկ հասնելուս պէս կերակուր ուղեցի: Պահք օր մը ըլլալուն հաւկիթով կերակուր մը բերել պէտք եղաւ: Խոհարարը կերակուրը պատրաստած ատենը ես սողին պանդոկապետին կնիւնը հետ խօսքի բռնուեցայ, որնոր գեռ տեսած չէի: Այս կինը ինծի բաւական աղւոր երեւցաւ, եւ թէպէտ պանդոկապետը ինծի առաջ ալ ըսած չըլլար, դարձեալ կնիւնը նազելի շարժուածքներէն կրնայի ինքնիրենս հասկնալ թէ այս պանդոկը մտնող ելլողները շատ ըլլալու էին: Երբոր ճուղեղը պատրաստուեցաւ, մինակուկ սեղանին գլուխն անցայ, եւ գեռ պատառը բերանս չըրած՝ պանդոկապետը եւ ետեւէն ալ ճանրան հանգիպած մարդը ներս մտան: Այս սակապետը մէջքէն երկայն թուր մը կախած էր եւ երեսուն տարուան մը կար: Արտորալով մը ինծի մօտեցաւ. « Պարոն, ըսաւ, գուք գպրոցի աշակերտ էք, եւ լսեցի որ գուք էք Պալոն Պլաս տը Սանթիլեան, այն Օլիւէսոյի զարդը ու փրկնափայտ թեան ջահը: Երան գուք այն ուսումնականն էք, այն հանճարեղ անձը, որուն անունը այս երկրիս մէջ ամէնուն բերանն է: Գուք չէք գիտեր թէ տուներնիդ ինչ հիւր մը ունէք, ինչ գանձ մը ունէք, յարեց պանդոկապետին եւ անոր կնիւնը դառնալով:

Այս ազնուական երիտասարդը աշխարհիս ութերորդ հրաշալիքն է : Ետքը նորէն ինձի դառնալով եւ ճիստ փաթթուելով՝ « Ներեցէք խելքս գլխէս գնաց, ըսաւ : Ձեր հոս գանուիր ինձի անանկ ուրախութիւն մը պատճառեց որ չեմ կրնար պատմել » :

Ըսածներուն շուտով մը չկրցի պատասխան տալ որովհետեւ ճիստ անանկ մը պինդ բռնած էր որ շունչս չէր ելներ, եւ վերջապէս գլուխս թող տալէն ետքը այսպէս պատասխանեցի : « Պարոն ապեա, չէի կարծեր որ Փանեափլորի մէջ անունս լսուած է » : « Ինչ, ըսաւ նոյն կերպով, լսուած, մեր քովը քսան մղոն հեռու չրջակայ տեղուանքը գտնուող բոլոր երեւելի մարդոց անուններուն ցուցակը կայ : հոս դուք հրաշալիք մը սեպուած էք : Ես տարակոյս չունիմ որ ինչպէս Յունաստան եօթն խմաստաւէրներովը՝ նոյնպէս ալ Ազանիա ձեզմով պիտի պարծենայ » : Այս խօսքերը ըսելէն ետքը նորէն ինձի փաթթուեցաւ : Ինչ որ է, ասոր ալ դիմացայ : Բայց մազ մնաց որ Անթէի(*) պէս պիտի ըլլայի : Թէ որ քիչ մը փորձառու ըլլայի, իր բաժնեւորէն եւ գովեստներէն չէի խարուեր, իր չափէն աւելի բրած շոգորդութիւններէն կը հասկնայի որ սա մարդն ալ այն հայկատակներէն մէկն է, որոնք ամեն քաղքի մէջ կը գտնուին եւ օտարականի մը հանդիպելուն պէս քովը կը մնաննան որ անոնց ստակովը փորելնին կշտացունեն : Բայց անխորձ եւ անպարծ ըլլալու համար՝ ասոր հակառակը խորհեցայ : Չարմանքով իմ վրաս խօսող մարդը ինձի պարկեշտ մէկը երեւալուն զինքը ընթերիքի հրաւիրեցի : Ան ալ « Ահ բոլորով սրտիւ գոչեց, եւ գիտեմ թէ իմ աստղիս երեւելին թիլ Պլաս ալ Անթիլեանք ինձի հանդպցունելուն համար որչափ շնորհակալ ըլլալու եմ : Ասոր համար որչափ ատեն որ կրնամ այս բարեբաղդութիւնը ձեռքէ չպիտի փախցունեմ : Շատ ակորժակ չունիմ, ըսաւ նորէն, ձեզ մինակ չձգելու համար, սեղան պիտի նստիմ եւ ձեր սիրոյն համար քանի մը սրտառ բան կ'ստնեմ » :

(*) Անթէ հսկայ մըն է՝ որ Հեռակէտէն խզուեցաւ :

Աս խօսքերը բերով՝ դախարանս գիմացս անցաւ : Սպաս մ'ալ անոր համար բերին , շուտով մը ձուաղեղին վրայ անանկ ախորժակով մը խնկաւ , որ գիտեա թէ երեք օր անօթի մնացեր էր : Քաշուելով մը ուտելու սկսեղէն հասկցայ որ սկսաւ աւելը մինակ ինք պիտի սրբէր : Աւտի հրամայեցի որ ուրիշ մըն ալ բերեն : Այս ձուաղեղը անանկ շուտ մը պատրաստուեցաւ որ մենք կամշխտակը խօսելով ինք անջինք չհատցու ջած՝ ան ալ սեղան բերուեցաւ : Երբինը նոյնպէս շուտով կուտէր եւ ամեն մէկ պատասաւ բերանը դնելուն ինձի ալ գովեստ գովեստի վրայ կուտար : Ես ալ ինքզինքիս վրայ հպարտանալով մը մօտիկ կընէի : Եւս շուտ մէկ մը խմեւ : մէկ մը ծնողացս կենացը կը խմէր , եւ անոնց ինձի պէս զաւակ մը ունենալնուն հաղար անգամ երանի տալով՝ դատաթոս կը լեցնէր եւ ինձի ալ կը հրամայունէր :

Ես ալ իր կենացը կը խմէի , եւ ասանց իմ գիտնալուս՝ խմած գինիէս ու իր բրած չողորորդութիւններէն այն աստիճան զուարթացայ որ նայելով թէ երկրորդ ձուաղեղն ալ կէս եղած էր , պանդոկապետին հարցուցի . « Զիւղէն կերակուր չունիս » : Պարոն Վորդուէրն՝ որ հացկատակին հետ խօսք մէկ բրած կերուար , պատասխանեց . « Պատուական կարմրախայտ մը ունիմ , բայց սուղ բլրալուն համար ամեն մարդու ուտելիք բանը չէ : շիտակը բերնի վայել բան մըն է , բայց ձեզի համար չէ » : « Ատ բաժդ ինչ տեսակ բան է , բոսա այն ատեն չողորորթը բարձր ձայնով մը , որի հետ կը խօսիս , բարեկամ , գիտցիր որ այնչափ աղէկ բան մը չունիս որ Պարոն Ժիլ Պլաս տը Սանթիյեանին չկրնաս հանել , անոր թագաւորական կերակուրներ կը վայլեն » : Սեղանակիցիս պանդոկապետին բրած ծանր խօսքերուն համար զինքը յանգիմանելուն շատ հաւնեցայ , եթէ ոչ ես պիտի չեխէի , ինչու որ իր ըսածները պատուոյս կը դպէին : Աւտի մեծարարութեամբ մը Վորդուէրյին բախ . « Քեզի ինչ , դուն ձուկդ բերելդ նայէ » : Պանդոկապետին ուղածն ալ աս էր . ձուկը շուտ մը պատրաստեց եւ բերաւ : Այս ձուկին նոր պնակը սեղան դալուն պէս նայեցայ որ հացկատակին աչքերուն մէջ մեծ ուրախութեան լոյս մը ծաթեց , նորէն քաշուիլ ցուցուց , պսխնքն ձուաղեղին

սկէս ակտորականով մը ձուկին վրայ ինկաւ . բայց վերջապէս շատ ուտելէն չճաթելաւ համար՝ ալ պատասաւրագը վար դրաւ , որովհետեւ կերածը մինչեւ կոկորդրեկած էր : Ասանկով ուղածին չափ ուտելէն ու խմելէն ետքը խաղացած կատակերգութիւնը բաւական սեպելով՝ « Ժիլ Պլաս , ըստ սեղանէն ելած ատենը , ինձի բրած աս կերութեամբ համար քեզի՞ շնորհակալ ըլլալու պարտական եմ , ուստի կարեւոր խրատ մը շատած քննէ զատուիլ չեմ ուզեր : Ասկէ ետքը գովեստներէ զգոյշ կեցիր , չճանչցած մարդոց դատահալած մ'ընէր , կարելի է ուրիշ մարդոց ալ հանդիպիս , որոնք ինձի սկէս դիւրահաւանութեամբ զուարճանալ ուզեն եւ գուցէ ուրիշ բաներ ալ ընեն : Չըլլայ որ խարուխ , անոնց խօսքին նայելով ինքզինքդ աշխարհիս ութերորդ հրաշալիքը չկարծես » : Ասոնք բսելով վրաս խնդաց ու գնաց :

Արարկետորդին ինձի խաղացած աս խաղը գլխուս եկած մեծամեծ փորձանքներուն չափ սրտիս ցաւ տուաւ : Ասանկ անմտութեամբ քիթէս բռնուելուս կամ ասնկ բսեմ հպարտութեանս իջնալուն ինքզինքս չէի կրնար մտիմտել . ուրեմն անողգամբ իմ վրաս խնդաց հէ , ըսի ինքնիրենս . քիչ մը առաջ պանդոկապետին դէմը ելլելը բերնէն բան առնելու համար է եղեր , կամ ո՞վ գիտէ կարելի է երկուքին ալ խօսք մէկ բրած էին : Յ.Տ. խեղճ Ժիլ Պլաս , ան սրիկաները վրադ խնդացունելէդ ամչնալով մարգու երես մի նայիր , ստիկայ աղւորիկ պատմութիւն մը կը շինեն ու բերնէ բերան մինչեւ Օսիէտաց ծնողացդ ականջը կը հասնի . եւ քեզի ինչ մեծ պատիւ է . ծնողքդ անշուշտ պիտի ցաւին թէ ինչո՞ւ համար քեզի սկէս անմիտի մը պարսպ տեղը այնչափ խրատ առին . ես ուրիշը չխարեւու յորդորելուն տեղ ուրիշ չխարուելու խրատ տալու էին : Այս սիրտ կովճցունող մտածմունքներով տակն ու վրայ եղած՝ բարկութենէս կրակ կտրեցայ , սենեակս քաշուեցայ եւ անկողին մտայ . բայց քունս չտարաւ , եւ դեռ աչքերս չէի դոցեր՝ մէկմ'ալ ջրեպանն եկաւ , քեզի կապտեմ որ ճանրայ ելնենք ըստ : Շուտով ոտքի վրայ ելայ եւ վրաս հագուած ատենս Կարգուէրն ծախքի ցուցակը ձեռքը ներս մտաւ :

շուքակին մէջ ձուկն ալ կար. Թէպէտ ուղածին չափ տարս այնչափ հողս չեղաւ, բայց ստակը տուած տոննս՝ երեկուան դիպուածը անդգամին միտքս բերելը տեսնելով՝ սիրաս ցաւեցաւ: Ան չուզելով մարսած ընթրիքիս համար այնչափ ստակէ եղնելէս ետքը պարկս առի ջրեպանին քովը դացի. հացկատակն ալ, պանդոկապետն ալ, պանդոկն ալ վար անցնին ըսելով:

Պ Լ Ո Ւ Յ Պ.

Ճանրան ջորեպանին փորձ փորձելը, ասոր վերջը ինչ ըլլալը եւ ժիլ Պրասին Սկիլլայէն փախլիմ ըսելով Կարիսիս իյնալը. (*)

Ջրեպանին հետ մինակ չէի. Փանեաֆլորցի ընտանիքէ մը երկու տղայ, քաղբէ քաղաւր պատուղ Մօնտանէտոյի երգիչ մը, եւ Ասթորկացի երիտասարդ մը հետս էին, որն որ Վերգոյի մէջ աղջկան մը հետ կարգուած էր, եւ հիմայ մէկտեղ հայրենիք կը դառնային: Միչ մը տոննի մէջ ամենքնիս իրարու հետ ծանօթութիւն ընելով՝ ուրիշ գալերնիս եւ ուր երթալնիս մէկըզմէկու պատմեցինք: Նոր կարգուած կնիկը թէպէտ տարիքով պզտիկ, բայց անանկ սեւ ու տղեղ էր որ այնչափ երեսը նայելու չէր դար: Սակայն իւր գիրութիւնը եւ մանկամարդութիւնը ջրեպանին աչքին զարնելով՝ միտքը դրաւ որ անոր սիրտը իրեն

(*) Կարիսիս եւ Սկիլլայ Սկիլլայի նեղուցին մէջ երեւելի ժայռեր եւ նաւերու շատ վտանգաւոր սեղ մըն են: Այս ժայռերը իբրեւ անանկ մօտ են՝ որ երկուքին ճիշդ մէջ ձեղէն անցնել պէտք կըլլար նաւերուն, որովհետեւ Թէսը քիչ մը մէկէն հեռու երթային միւսին կը զարնուէին:

քաշելու փորձ մը բնէ։ Այս գեղեցիկ խորհուրդին վրայ մտածելով որք իրիկուն բրաւ, եւ անիկաց գործագրելն ալ Պազապէլտսի մէջ վերջին օթեւանին ձգեց։

Մեզ քաղքին առաջին պանդոկը իջնուց։ Այս պանդոկը քաղքէն դուրս գաշտի մը մէջ կիցնար։ Չորեպանը պանդոկապետին իր գործին գալը եւ կամբը կատարելը առաջուց գիտէր։ Ուստի գիտմամբ մեզ զատ սենեակ մը տարաւ, հոն թողուց որ հանգիստ ճաշերնիս ըրինք։ Բայց ճաշերնիս լմննալու վրայ էր, մէկ մ'ալ Չորեպանը գիտահարի պէս կատղած ներս մտաւ։ «Աս ինչ փորձանք է որ գլխուս եկաւ, վրայէս բան գողցուեր է, կաշիէ խորձի մը մէջ հարկւր փխթալ ունէի, ուր որ է պիտի գտնուի, ապա թէ ոչ հիմայ քաղաքին դատաւորին կերթամ գործը կը հասկցունեմ, ան ասանկ կատակներու չիգար, ականջը ծակ մարդ մըն է, ամենքնիդ ալ չարչարանքի պիտի դուրս իր, մինչեւ որ յանցանքնիդ խտատվանիք եւ ստակո ետ տաք, գուք գիտէք»։ Այս խօսքերը իրաւ եղածի պէս ըսելով դուրս ելաւ, մենք ալ մեծ զարմանքի մէջ մնացինք։

Խեղբ չրբինք որ կարելի է թէ Չորեպանին բրածը խորամանկութիւն էր, որովհետեւ իրար աղէկ մը չ'ճանչնալնուս՝ չէինք կրնար գիտնալ թէ արդեօք իրաւ մէջներուս մէկը գող փրթելով ինք բրաւ։ Շիտակը ինչ մեղքս պահեմ, այս բանը պղտի երգիչը բրած ըլլալուն կատկածի դացի, կարելի է ինք ալ իմ վրաս կատկած բրաւ, ասկէց զատ ամենքնիս ալ անփորձ երիտասարդներ ըլլալնուս չէինք գիտեր թէ ասանկ բաներու մէջ մարդուն ինչ կրնեն։ Շիտակը մեզի անանկ եկաւ թէ ձեռք ձգելնուն պէս մեզի չարչարանքի պիտի դնէին, ուստի վախերնուս մէկէն ի մէկ սենեակէն դուրս ելանք, մէկերնիս փողցըր, մէկ քանինիս ալ պարտէզը փախանք, ամենքս ալ միաբերնուս փախչինք ձեռք չկնանք կրտէինք։ Ասթորկացի երիտասարդն ալ չարչարանքի խօսքէն մեզի չափ շուարած ուրիշ Ննէասի (*) մը պէս կնիկը

(*) Ննէաս Տոյացի իշխան մ'էր, որ երբ յոյները Տոյացի սիրեցին իր մնացած գորբերովը ձգեց փախաւ, բայց այն խառնակութեան մէջիւ կինը Գուլուզան կուսնցուց։

ձգեց փախաւ : Ան ստեն ջորեպանը , ետքէն լսած իս նայելով , իր ջորիներէն ալ անտառակ փրկեցով՝ երբ նայեր է որ իր դաւը , յոսացածին պէս յաջողեր է , ու քախու թենէն դացեր Ասթորիացիին կնկանը իր փարպետորդ իս թեանը փայ պարծենցեր եւ առ ի թը ձեռքէ չփախցունելու աշխատեր է : Բայց այս Ասթորիացոյց չուշանը (*) իր ետեւէն իյնող ջորեպանին պողու ժաշիրտու գէմքէն նոր ու ժ մը առած ստատիկ գէմկեցեր եւ բարձր ձայնով պոսացեր է : Պիշերապահ զինուորներուն խումբը գիտաւ զայն անտեն պանդոկին մօտը գտնուելով , եւ անոր կասկածելի տեղ մը բլլալը գիտնալով ներս մտեր եւ առ ինչ գոռում գոչում է բսէր է : Պանդոկապետը որ բան մը չտեսնու պէս խաղկը կանչէ եղեր՝ հրամանատարը եւ իր աղեղնաւոր զօրքերը ձայնին եկած տեղը տանելու պարտաւորեր է : Ատենք աղէկ ժամանակին հասեր են , որովհետեւ ալ Ասթորիացի կնկան ճարը հատեր է եղեր : Հրամանատարը՝ որ կոպիտ եւ վայրենի մարդ մընէ եղեր , բանին ինչ բլլալը աղէկ մը հասկնալուն չարասելով՝ ձեռքի գեղարգին կոթովը քանի մը հատ սիրահար ջորեպանին լիկեցուցեր է , եւ անանկ հայհոյութիւններ բրեր է , որոնք ջորեպանին բրած անտառակութեանը չափ համեատ մարդու չեն վայրեր : Բայց անիկայ այսչափը հերիք չտեսելով՝ յանցաւորը բռնեալու գատաւորին առջին հաներ է ամբաստանող կնիկն ալ հետը , որոնք փրային ու զիսուն խառն խառն բլլալուն չնայելով՝ ասանկ չարադործութեան մը գէմգատ բանալու գեր է : Վատաւորը այս գործը մտիկ բրեր եւ երկար բարակ վրան մտածելէն ետքը փճուեր է որ ամբաստանեալը թողութեան արժանի չէ , ուստի չուտ մը հանուեցնելով իր գիմացը ծեծել տուեր եւ ետքը հրաման բրեր է որ հետեւեալ օրը եթէ Ասթորիացի կնկան էրիկը երեւան չեղէ , երկու աղեղնաւոր զօրքեր յանցաւորին ծախքովը մինչեւ Ասթորիացի դատախազ կնկանը հետ երթան :

Թէ որ իս կը հարցունէք , գուցէ միւսներէն աւելի լեզապա-

(*) Շուշան Հովմայեցի ու Տարկունտսի Կոպասինտսի կինն էր , որուն Սէքսոս Տարկունտս քանի իր չար կամքը կատարել տալուն համար ամօթէն ինքզինքը մնացուց :

տառ եղած դաշար վազեցի . չգիտեմ որչափ արտերէ եւ մա-
ցառու տեղումնքէ անցնելով ա ճանքան գէմն եղած բոլոր
փոսերուն վրայէն ցատկելով՝ վերջապէս անտառ մը հասայ ,
միտքս զննելով որ ինքզինքս հոն նեաեմ եւ խիտ մացառներու
տակը պահաւտելու տեղ մը գտնեմ . բայց ինչ կը նայիս , մէկ
մ'ալ երկու ձիաւոր մարդիկ գլխացս ելնելով՝ « Այ՛ է ան » պո-
ռացին եւ ես զարմանքէս շուտով պատասխան չկրնայ տալու՝
բովս եկան եւ երկուքն ալ ճիտիս վրայ մէկ մէկ ատրճանակ գը-
նելով՝ իս ստիպեցին որ ս'ըլլալս , ուսկից դարս եւ ինչու հա-
մար այս անտառն երթալս իրենց խնայունեմ եւ մանաւանդ
իրենցմէ բան մը չպահեմ : Ասոնք որ տեսայ՝ ինձի անանկ
եկաւ որ ջորեպանին ըսած չարչարանքը ինձի առող դատա-
ւորներն էին , որ ասանկ ինձի հարցումս Կ'ընէին : Աւտի
ահով գողով պատասխան տուի թէ Սիկէտացի պապանի մընեմ
եւ Սալամանքա կերթամ՝ ջորեպանին գլխունուս բերած փոր-
ճանքն ալ պատմեցի եւ խոստովանեցայ որ չարչարանքէն վա-
խուս , ձգեցի փախայ : Այս խօսքէն իմ միամտութիւնս հառ-
կրնալով՝ բարձրածայն խնդալ մը փրցուցին ու վերջապէս մէկեր-
նին ըսաւ . « Հոգ մ'ըներ բարեկամ , հետերնիս եկուք , մենք
քեզ ձեռք չենք տար » : Այս խօսքերը ըսելով՝ զիս ձիուն ետին
տուաւ եւ անտառը մտանք :

Այս պատահմունքին խեղքս չ'հասաւ , բայց ինձի գէշ բան
մը չէր երեւար : Թէոր այս մարդիկը գող ըլլային , կ'ըսէի
ինքնիրենս , անշուշտ ունեցածս չունեցածս վրայէս կառնէին
եւ գուցէ կը մեռցունէին ալ , ըսել է որ ասոնք այս տեղին
մարդասէր ազնուականներէն են , որ ահ ու գողի մէջ տեսնե-
լով՝ մեղքցան եւ հիմա տուններնին կը տանին : Սակայն շատ
չըլնց բանին ինչ ըլլալը հասկցայ , լուր թեամբ քիչ մը ատեն
պտտելէ ետքը՝ բլուրի մը տակը հասնելով՝ ձիէն վար իջանք :
« Մենք հոս կը բնակինք » ըսաւ ձիաւորներէն մէկը : Պարապ
տեղը չորս դիւս կը նայէի , որովհետեւ ոչ տուն , ոչ խրճիթ եւ
բնակութեան նշոյլ մը անգամ չէի տեսներ : Սակայն այս մար-
դիկը մացառներով ծածկուած փայտէ մեծ կափարիչ մը վեր
հանեցին , որուն տակը զառիւլայր եւ ստորերկեայ երկայն

ճանրայ մը կար։ Կախարիչը բացուելուն պէս՝ ձիերը հոն սոր-
ված կենդանիներու նման ինքնիքեննուն ներս վազեցին։ Ձիա-
ւոր մարդիկը իս ալ հետեւնին ներս մտնողին, ետքը կախա-
րիչը կապուած չուաններով վար իջեցուցին տեղը դրին։

Ասանկով Ժիւ Փէրէշ քեռ իս արժանաւոր քեռ որդին մուկի
պէս տկնաստի մը մէջ բռնուեցաւ։

Գ Լ ՈՒՍ Գ.

Գեղնափորին նկարագրութիւնը եւ Ժիւ Պրասին հոն
սեւած քաները .

Այն ատեն ինչ տեսակ մարդոց հետ ըլլալս հասկցայ եւ յայտ-
նի է որ ասիկայ խմանալուս պէս առջի վախս մոռցայ ու վրաս
տեղի մեծ սոսկում մը եկաւ . կարծեցի որ կեանքս ալ տուգաղ-
ներս ալ ձեռքէս պիտի ելնէին, ուստի զիս սեղանը տարուած զոհ
մը սեպելով՝ կէս մեռածի պէս այս երկու մարդոցը մէջ տեղէն
կըքալէի . անոնք ալ իմ վախս տեսներով՝ պարսպ տեղը կը յոր-
դորէին որ սոսկեալին հոգս չընեմ։ Երկու հարիւրի չափ քայլ
առնելուն ետքը՝ դառնալով ու միշտ վար իջնելով՝ աստու
մը մոտնէր։ Ասոր մէջ կամարէն վար կախուած երկու երկաթէ
խոշոր կանգեղներ վառած էին, լեցուն յարդանոց մը եւ շատ
մը տակառ ալ դարի կար, ներսը հանդիստ քսան ձի կառնէր,
բայց այն ատեն հետեւնին բերած երկու ձիերնին միայն կա-
րին։ Մեր Հնդիկ մը որ դեռ ուժը վրան կերեւար, սկսաւ
ձիերը վանդակին կապել։

Ետքը աստուէն դուրս ելանք եւ ուրիշ քանի մը կանգեղ-
ներու աղօալուտովը՝ որոնք կարծես թէ այս տեղուանքին սոս-
կու մը ցուցներու համար միայն կը պլլալային, խահանոց մը մոտնէր,
որ պատաւ կնիկ մը կրակին վրայ միս կը խորովէր եւ ընթրիքը

կը պատրաստէր, Խոհանոցը պէտք եղած սպասներով շտկուած էր, ու քովն ալ ամեն տեսակ ուտելիքներով լեցուն շտեմարան մը կար: Խոհարար կնիկը (որովհետեւ պէտք է որ անոր պատկերին նկարագրութիւնն ընեմ,) վաթսուներ անցուկ էր, Աղջիկնութեանը մազերը շատ չէկ խարտեաչ ըլլալու էին, որովհետեւ այնչափ պառուած չէր որ մազերը ճերմկնալով առջի գոյներնուն նշան մը չունենային: Երեսը ձիթադոյն, ծնօտը սրածայր ու բարձր, չրթունքը փոսն ինկած էին, Քիթը խոշոր եւ բերնին վրայ ծռած էր, աչքերը շատ աղւոր ծիրանագոյն կարմրի կը զարնէին:

Նայէ՛, տիկին Աննարտա, ըսաւ ձիաւորներէն մէկը զիս խաւարներուն այս գեղեցիկ հրեշտակին ցուցնելով, քեզի պղտիկ տղայ մը բերինք. ետքը ինձի ալ դարձաւ ու նայելով որ գոյնս նետած է ու ես սահմուկած եմ, բարեկամ, ըսաւ, վախնալու բան չկայ, մենք քեզի քնաս մը չունինք, մեր Խոհարար կնիկներ օգնական սպասաւոր մը պէտք էր, բազդդ բանեցաւ որ դուն դէմերնիս ելար. հոս ասկէց տասնութիւնդ օր առաջ մեռած սպասաւորի մը տեղը պիտի կենաս. անիկայ շատ փափկասուն երիտասարդ մըն էր, դուն անկէ ուժով կերեաւ, անոր պէս չուտով չես մեռնիր, իրաւ ալ արեւի երես չպիտի տեսնես, բայց անոր տեղը աղէկ պիտի ուտես խմես ու կրակն ալ քովէդ անսրակաս պիտի ըլլայ. Աննարտային հետ ժամանակ պիտի անցունես, անիկայ շատ մարդասէր կնիկ մ'է: Երկայն չընեմ, ամէն բանդ տեղը պիտի ըլլայ:

Այն ատեն հոս աղբատ մարդոց ձեռքը չըլլալդ քեզի ցուցնեմ ըսելով՝ աշտանակ մը ձեռքը առաւ ու հրաման ըրաւ որ ետեւէն երթամ:

Զիս շտեմարան մը տարաւ, ուր բերանին աղէկ մը դոյնուած շատ մը հողէ շիշեր եւ ամաններ ցուցուց, Ասոնց մէջ պատուական գինի կայ ըսաւ, ետքը շատ մը սենեակներ պտըտցուց, անոնցմէ մէկ քանիին մէջ կտաւ, մէկ քանիին մէջ բրդեղէն եւ մետաքսեայ կերպաններ կային. ուրիշ սենեակի մը մէջ ալ ոսկի եւ արծաթ կար, սննդ ալ ալ պահարաններու մէջ դրուած շատ մը սեղանի սպասները ուրիշ, Ասկէց ետքը մեծ

որաճ մը գացինք, որուն մէջ երեք պղնձէ կանգեղ վառած էին. ու անկից ալ ուրիշ սենեակներ կը մոնուէր: Հոն տեղ նորէն շատ մը բան հարցուց, « Անունդ ի՞նչ է, Օլիէտայէն ինչո՞ւ ելար » ըսաւ, եւ երբոր հարցուցածներուն պատասխանը տուի, « Է՛հ, Ժիւ Պլաս, ըսաւ, որովհետեւ աղէկ դործ մը գտնելու համար հայրենիքէդ ելեր ես բաղդդ շատ բաց է եղեր որ մեր ձեռքն ինկար: Առաջ ալ քեզի լաի, հոս ամեն բան առատ է, ոսկիին եւ արծաթին մէջը պիտի լողաս, ասկէջ զատ դրան վախ չպիտի քաշես: Աս գետնափորը անանկ տեղ մընէ որ Սուրբ Հերմանտատի (*) պաշտօնականները հարիւր անգամ այս անտառը դանձնորէն չեն կրնար գտնել: Անոր դուռը մէկ մը ես մէկ մ'ալ ընկերներս գիտեն: Կարելի է հարցունես թէ ինչպէս եղեր է որ չրջակայ տեղերուն բնակիչները կասկածի չգացած մենք զայն շիներ ենք: Բայց չգիտնաս որ մեր շինածն է, հապա շատոնց կայ եղեր: Մաւրիտանայիք Արանատայի, Արակոնայի եւ դրեթէ բոլոր Սպանիոյ տիրելուն ետքը՝ քրիստոնեայները անհաւատներուն լուծին տակ մոնել չուղելով՝ փախան ու այս երկիրը Պիւքալիս, Աթմարիս, ուր քաջն Տօն Պեղադիտս քաշուած էր, իրենք ալ պահուրտեցան: Փախտուական եւ խու մը խու մը ցրուած լեռներուն եւ անտառներուն մէջ կապրէին: Մէկ քանին՝ այրերը, մէկ քանին ալ շատ մը գետնափորներ շինեցին որոնցմէ մէկն ալ այս է: Նաքը բաղդերին յաջողելով թշնամիին Սպանիայէն վաճառեցին ու նորէն քաղաքները դարձան: Ան ատենէն ի վեր անոնց պահուրտած տեղուանքը մեր արհեստակիցներուն ապստամբարան եղած են եւ թէպէտ Սուրբ Հերմանտատ անոնց մէկ քանին գտաւ սուրեց, բայց դեռ մէկ քանին դրած են եւ գոհութիւն Աստուծոյ տառնուհինգ տարի կայ որ հոս կը բնակիմ եւ գլխուս փորձանք մը եկած չէ: Անունս զնդապետ Բոլանտ է, ես խու մըին գլուխն եմ եւ խմ հետս տեսած մարդդ ալ ձիաւորներէս մէկն է:

(*) Սուրբ Հերմանտատ Սպանիոյ մէջ աւագակաց դէմ հաստատուած ճեակ մը ընկերութիւն էր:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

Աւրիշ շատ մը ցոյցերու՝ գեղեցիկորէր գալը եւ ակունց իրարու հետ քրաժ գուարճալի խօսակցութիւններին.

Պարոն Բոլանտու խօսքը լինելու ցած տատեն սրահին մէջ ուրիշ վեց հասո Եոր մարդիկ երեւցան : Մէկը տեղակալն էր, միւսներն ալ իրենց խումբէն հինգ հոգի էին, որոնք կողոպուտներով ետ կը դառնային : Յրիւս մեծ կողով լեցուն շաւար, գարիճենիկ, պղպեղ, թուղ, նուշ, չամիչ բերքեր էին : Տեղակալը դնդապետին դառնալով ըսաւ . « Այս կողովները Պէնէվէնթացի համեմատեալէ մը կողոպուտներ, իր ջորին ալ ուսինք . » եւ իւր այս յարձակման հաշիւը ատեանին տալէն ետքը՝ համեմատեալին կողոպուտները շտեմարանը կրեցին : Անկէ ետքը ալ զբօսանքի նայեցան : Սրահին մէջ մեծ կակ սեղան մը դրին ու զիս խոհանոցը խրկեցին որ տիկին Ղէննարտան ինչ ընելիքս ինձի ըսէ : Ինչ որ այս կնիկը հրամայէր, խօսքը մաիկ բնելու էի, որովհետեւ ճակտիս գիրը անանկ էր, ուստի սրտիս ցաւը չը յայտնելով՝ այս պարկեշտ մարդոց ծառայութիւն ընելու պատրաստուեցայ :

Նախ սեղանը արծաթէ գաւաթներով եւ Պարոն Բոլանտային ինձի պարծենցած պատուական գինիով լեցուն հոգէ ամաններով շտկեցի, ետքը երկու համեմանք ալ դրած տատենս գողերը սեղան նստան : Շատ ախորժակով ուտել սկսան, եւ ես ալ ետեւնին ոտքի վրայ կայնաժ գաւաթին գինի լեցնելու համար պատրաստ կեցաժ էի : Թէպէտ իմ արհեստս չէր, բայց ամէն ըտածնին անանկ աղէկ կրնէի որ բաղդս բանելով աչքերնին մտայ : Գնդապետը իմ պատմութիւնս համեմատ կերպով մը անցաւ . անոնք ալ ասոր վրայ շատ զուարճացան : Ետքը գնդապետը ինձի շատ մը գովեստներ տուաւ, բայց այն տատեն իմ աչքս անանկ բացուած էր որ գովեստ լսելէս նորէն գլխուս փորձանք մը չէր

դար: Ասոր վրայ ամենքն ալ զիս գոյեցին, ճիշտ մեզի տակառապեալ ըլլալու համար ծնած կերել խաբէնէ առ ջի սպասաւ որէն հարկուր անդամ աղէկ եւ լսին եւ անոր մեռնելէն ետքը տիկին Լէոնարտան այս գոյեցի չաատու ածներուն նեկաւար (*): հրամայունեալս պատիւը ստացած ըլլալուն՝ այս փառաւոր սրբաօնը անոր ձեռքէն առնելով՝ ինձի տուին: Ասով նոր Կանիմէսէս մը ըլլալով այս պատու Հիպէին (**) տեղն անցայ:

Համեմներէն քիչ մը ետքը մեծ պնակ մը խորոված միս սեղանը դրուելով՝ գողերը կշաացած եւ կերածնուն չափ ալ խմելով՝ ամենքը մէկէն քաղաքը տուին ու խառնարնդոր աղմուկ մը փրցուցին: Ամենքը մէկ բերան խօսել սկսան, մէկը պատմութիւն մը կսկսէր, միւսը կատակ մը կը դրուցէր, մէկը կը պոռաւ, միւսը խաղ կը կանչէր: Ասանկով իրարու խօսք չէին լսէր: Վերջապէս Բոլանտոյի ճարը հատնելով այս աղմուկներէն՝ որոնց մէջ իր ձայնը կը խափանուէր, անանկ բարձր ձայնով մը պոռաց որ բոլոր խումբը լռեցուց: «Պարոններ, բաւ հրամայական կերպով, նայեցէք ինչ կրտսմ, ամենքնիս մէկտեղ պոռալով՝ իրարու գլուխ տանն ընուս աղէկ չըլլար որ շնորհքով մարդու պէս խօսակցիմք: Իմ միտքս բան մը ինկաւ, իրար գտննելուս ի վեր ինչ եւ ո՛վ ըլլալնիս, ինչպիսի դիպումներ իրարու ետեւէ գլխունուս անցնելով՝ այս արհեստին ձեռք զարնելնիս հետաքրքրութիւն ըրած ու իրարու հարցուցած չենք, կարծեմ ասիկայ դիտնալու ենք: Ուստի զբօսանքի համար՝ գլխունուս եկածները իրազու պատմենք գուք ինչ կրտէք:» Ասոր վրայ տեղակալը եւ միւսները ազուր պատմելու բաներ ունենալու մը պէս՝ մեծ ուրախութեան նշաններով զնդապետին ըսածին հաւանութիւն տուին: Ան ալ ամէնէն առաջ ինք սկսաւ այսպէս:

«Պարոններ, գիտցած ըլլաք որ Մատրիայի հարուստ մարդու մը մէկ հատիկ զաւակն եմ: Իմ ծնած օրս ընտանեացս

(*) Նեկաւար չասուածոց անուշ բնիկներն էր:

(**) Հիպէ զովոմեան չասուածունի եւ դիցումներուն նեկաւար լիցնողն էր: Իսկ Կանիմէսէս Հիպէին վար խնայէն ետք անոր տեղն անցաւ:

մէջ մեծ ցնծում եղաւ ու հանդէսներ կատարուեցան : Հայրս՝ որ ալ տարիքը առած էր, իրեն ժառանգ մը ունենալուն վրայ շատ ուրախացաւ, եւ մայրս ալ զիս իւր կաթովը մեծցնելու սկսաւ : Այն ատեն մօրս հայրը դեռ ողջ էր : Անիկայ բարի ծերունի մընէր, որ բանի մը չէմ խտնուէր, իր աղօթքին կը նայէր եւ շատ անգամ պատերազմներու մէջ բրած քաջութիւնները կը պատմէր, որովհետեւ երկար ատեն զինուորութիւն բրած էր եւ մեծ կռիւներ տեսած ըլլալուն շատ անգամ ինքնիւրենը կը պարծենար : Նրթալով այս երեքին շատ սիրական եղայ անանկ որ իս գիրկերնուն վար չէին առնէր եւ վախնալով որ եթէ չմեծցած իս կարգալու տան, կը յոգնիմ, թող տուին որ տղայական զբօսանքներով ժամանակս անցունեմ : « Պէտք չէ ար, կըսէր հայրս, ժամանակ անցնելով՝ տղոց միտքը քիչ մը չբացուած՝ շատ կարգալու իյնան » : Այսպէս միտքս բացուելուն սպասելով՝ ոչ կարգալ եւ ոչ գիր սորվեցայ : Բայց չգիտնաք որ ասով ժամանակս պարտաւ կանցունէի, հապա հայրս ինձի հազարումէկ տեսակ խաղեր կը սորվեցնէր : Շատ աղէկ թուղթ եւ ուլունք կը խաղայի եւ հաւս ալ իրենք բրած զինուորական արշաւանացը վրայ տաղեր կը սորվեցնէր : Ամեն օր խաղի մը մէկ տունը միայն կը կանչէր ու ես ալ երբ երեք ամսու մէջ տաս տասներկու տուն օտանաւոր սերտելէ ետքը՝ չակէ շիտակ առջեւնին կըսէի, աս ինչ սուր միտք է որ այսչափ բան մէկէն դոց է բրէր ըսելով՝ վրաս կը զարմանային : Ասոր պէս խելացիութեանս ալ քիչ հաւնած չէին երեւար, որովհետեւ այն աստիճան երես առած էի որ խելքիս փչածը զրուցելով՝ խօսքերնին կը կտրէի. « Ահ, ինչ ալ սիրուն կը խօսի, » կը դռէր հայրս, զմայլած երեսս ի վեր նայելով : Մայրս ալ նոյն ատեն իս գիրկը առնելով՝ երեսներս կապղնէր, կը շոյէր : Մերունի հաւս ըսէս ուրախութենէն լայր կուգար : Աչքերնուն առջեւ ինչ անփայել բան սես, կընէի, չէինս րդողեր, ինչ ընէի, չէին խօսեր : Նրկայն չընեմ, կուռքի պէս զիս կը պաշտէին, սակայն տասներկուքս կ'մտնայի եւ դեռ ինձի վարժապետ բռնած չէին : Ինչ՝ որ է, վերջապէս վարժապետ մը բերին : Վարժապետին խափս պատուիրեցին որ կարգալ սոր-

վեցնէ, բայց չըլլայ որ ծեծէ բան մը ընէ, միայն ատեն ատեն վախ տարու հրամանն տուին, ան ալ այնչափ մը որ սիրտս քիչ մը երկխւղ ունենամ: Աս բրաժնին ինձի շատ աղէկ չեղաւ, ինչու որ կամ վարժապետին սպառնալիքները ծաղր կընէի, կամ լալով մօրս ու հաւուս վրայ կը վազէի ու վարժապետէս գանդատ կընէի թէ զիս անխնայ ծեծեց: Խեղճ մարդը պարապ տեղը սուտ ըսած ըլլալս հասկցնելու կաշխատէր, անոր խօսք: Եւ մօրիկ կընէր, միշտ ինձի կը հաւատային ու ինչ անգութ ես ըսելով՝ վարժապետիս կը սրդողէին: Օր մըն ալ անանկ եղաւ որ ես ինքնիրենս վրաս ճանկուտելով՝ արիւնեցի եւ սկսայ պռուպ թէ հիմայ վարժապետը իս կը մեռցունէ, չգաք: Ասոր վրայ մայրս վազեց եկաւ եւ շուտ մը վարժապետը տունէն գուրս վռնտեց, թէպէտ անիկայ սուտէ կըսէր եւ ինձի ձեռք անգամ գպցուցած չըլլալուն Աստուած վկայ կը բռնէր:

Ասանկով որչափ վարժապետ որ եկաւ հանել տալի, մինչեւ որ ուղածիս պէս մէկը գտայ: Ասիկայ Ալբալայի համալսարանէն ելած աշակերտ մընէր, չիտակը տան վարժապետութեան ինչ աղէկ կուգար: Անիկ, խաղ խաղալ եւ գինեատուն կըսէր ուրիշ բան չէր ըսեր: Անկէց աղէկ վարժապետը ինչ պիտի լնէի: Նախ անուշխօսքերով սիրտս իրեն քաշելու ետեւէ եղաւ, ասիկայ ձեռքէն գալով՝ ինքզինքը ծնողացս այն աստիճան սիրցուց որ իրենք ալ ինձի չխառնուելով բոլորովին իրեն ձեռքը ձգեցին: Շիտակը վարժապետս ալ զիրենք չամչուց, որովհետեւ իս պղտիկուց աշխարհքիս մէջ դարձած բաներուն վարպետ բրտ եւ իս ալուզած տեղուանքը պտտցունելով՝ ան տեսակ բաներու անանկ հաճոյք մը օրտիս մէջ ձգեց որ լատիններէն լեզուէն զատ ամեն բան սորվելով՝ բարի ծաղիկ տղայ մը եղայ: Երբոր նայեցաւ թէ ալ ինձի սորվեցնելիք բան մը չը մնայ, քովերնուս ելաւ, ուրիշ տեղ գնաց, որպէս զի ինձի պէս ուրիշ աշակերտներ ալ հասցունէ:

Պզտիկուց տանը մէջ ամեն տեսակ անառակութեան վարժուած ըլլալով՝ ինքիր գլխուս եղած ատենս ալ սրիկայութեանըս չափն անցուցի: Լքութեանս առջի փորձը տանը մէջ սկսայ լնել: Միշտ հայրս մայրս ծաղր կընէի, անոնք ալ որչափ

Ժանը ծաղրաբանութիւններ ընէի, այնչափ կը խնդային եւ կգրօսնուին:

Իմ խեղճ եղող երեսասարդներու հետ ամեն անասի յորութիւն կընէինք, եւ մեր ծնողաց տուած ստակը բրած գրօսանքնուս չօգտելուն ինչ որ գտնէինք տուներնուս կը գողնայինք, Բայց աս ալ չբաւելուն գիշերները դուրսերը գողութեան կեղնէինք եւ այս ալ բացէն մեզի համար քիչ չա՜հ չէր: Սակայն մեր գժրաղգութենէն հոն տեղի գատաւորը գողութիւննիս իմանալով՝ մեզ ձեռք ձգել ուզեց, Այս լուրը անկանջնիս հասներուն պէս՝ քաղաքէն ձգեցինք փախանք եւ անկէ ետքը արքունի ճանրաներու վրայ աւազակութիւն ընել սկսանք: Այն ատենէն ի վեր, Պարոններ, թէպէտ գլխէս շատ փորձանքներ անցան, բայց մինչեւ այսօր Աստուած իս պահեց ու այս արհեստիս մէջ մտերս ճերմկացի:

Այս տեղ՝ դնդապետը խօսքը լմնաց եւ տեղակալը, ինչպէս որ անանկ կը վայէր, անկէ ետքը ինք ալ իր որսածութիւնը սկսաւ այսպէս: « Պարոններ, թէպէտ իմ կրթութիւնս Պարոն Բոլանտայի առած կրթութեան ամենեւին չմանիր, բայց դարձեալ անոր վերջը իրենին յար եւ նմանն է, Հայրս Գոլէտ քաղաքին մէջ մատաճառ էր: Այս մարդը իւր արհեստակիցներուն մէջ իրաւամբ ամենէն դաղանարարոյ մէկը սեպուած էր. մայրս ալ անկէ վար չէր մնար: Տղայութենէս խարաղանով իս այնչափ կը ծեծէին որ գիտեա թէ իրարու հետ մրցելու ելած էին թէ որերնին էւել կրնայ զարնել, Սուս չքսեմ՝, օրը հազարը քիչ ծեծ կուտէի, պզտի յանցանք մը չնկուս չէր մնար, Ժանը պատիժներ կուտային. լալով ներում կը խնդրէի մեզայ կը դռէի, բայց մօտիկ բնօղն ուէր. դարձեալ չէին ներէր եւ շատ անգամ յանցանք մը չբրած ծեծ կուտէի: Երբոր հայրս կը ծեծէր, մայրս ինձի տիրութիւն ընելու տեղ՝ անոր զարկածը քիչ եկածի պէս՝ պակասն ալ ինք կը լեցունէր: Մտղացս այս ըրածներէն՝ հօրս տունէն ինձի անանկ զգուսնք եկաւ որ տասնուչորս տարս ան չկայի՝ ձգեցի փախայ: Արակոնայի ճանրան բռնեցի եւ մութալով մինչեւ Սարակուսա գացի, հոն տեղի մութացկաններուն հետ

մէկ եղայ : Ասոնք շատ հանգիստ կապրէին, նախ ինքզինքնին կոյրի նմանցնել, խեղանդամ ցուցնել, ծունկերնուն վերայ սուտ կեղեր դնել եւ ուրիշ ասոնց նման խաբեբայութիւններ սորվեցուցին : Կատակերգութիւն մը խաղալու պատրաստուող գերասաններու պէս՝ ամեն առտու խաղալէք գերերնուս փորձերը կրնէինք . ամեն մէկերնիս գործերնուս կերթայինք եւ իրիկունը ամենքնիս ալ նորէն իրար գտնելով՝ ցերեկը մեղի ողորմութիւն տուողներուն ստակովը՝ գլխերնէն ալ զբօսանքով կանցունէինք : Սակայն այս անզգամներուն հետ կենալէ ձանձրանալով ու քիչ մը պատուաւոր մարդիկ գտնել ուզելով՝ ասոնք ձգեցին ու քսակահաստներու հետ մէկ եղայ : Ասոնք ալ աղւոր ձեռնածութիւններ սորվեցուցին, բայց մեղի միշտ պաշտպան կեցող ոստիկաններէն մէկուն հետ աւրուելնուս համար՝ շուտով Սարակուսայէն դուրս ելնելու պարտաւորեցանք : Ուստի ամեն մէկերնիս միտքերնիս մէկ մէկ բան դնելով՝ ասդին անգին ցրուեցանք :

Ձեռքէս յանդուզն գործեր գալուն, ճանքորդներ կողոպտող քաջասիրտ մարդոց խումբի մը մէջ մտայ եւ անոնց արհեստը շատ աղէկ բանիս գալով՝ այն աստնէն ի վեր ալ ուրիշ գործի աչք չունեցայ : «Ուրեմն, պարոններ, ծնողքէս շատ շնորհակալ եմ որ հետս անանկ գէշ գացին՝ որովհետեւ թէ որ իս անուշութեամբ մեծցունէին, անշուշտ ես ալ խեղճ մտախճառ մը կրէլայի, քանի որ հիմայձեր տեղակալն ըլլալու փառքին հասայ :»

«Պարոններ, ըսաւ այն ատեն երիտասարդ գող մը, որնոր գնդապետին եւ տեղակալին մէջ տեղը նստած էր, մեծ զուրցիւ չըլլայ, ձեր պատմութիւնները իմ պատմութեանս չափ զարմանալի ու հետաքրքրական չեն, աղէկ գիտեմ որ դուք ալ պիտի հաւնէք : Ես Սէփիլիայի շրջականներէն դիւղացի կնկան մը զաւակն եմ, մայրս զիս աշխարհք բերելէն երեք ամիս ետքը (մանկամարդ, մարտի եւ աղէկ սանտու ըլլալուն) Սէփիլիայի մէջ բնակող աղնուականի մը մէկ հատիկ զաւակն եղող նորածին տղու մը կաթ տալու կանչուեցաւ : Մայրս ալ ասոր հաճութիւն տալով՝ գնաց տղան ուղեց, անոնք ալ տուին եւ դիւղը բերած ատեն նայելով թէ տղուն հետ քիչ մը իրարու կը նմա-

նինք, միաբերդբաւ որ զիս ազնուականին տղուն հետ փոխէ, յուսալով որ օր մը այս երախտիքին փոխարինութիւն մը կրնեմ: Հայրս ալ միւս զեղապիններուն պէս սրտին մէջ խղճմտանք ըսած բանդ չունենալուն, այս խաբէութեան հաճութիւն տուաւ: Ասանկով իմ խանձարուրս անոր՝ եւ անոր խանձարուրը ինձի տալերնուն ետքը՝ Տօն Բոտրիկոս տը Հէրրէրայի տղան իմ անունովս ուրիշ կաթնառու կնկան մը խրկեցին եւ մայրս ալ անոր տեղը իս մեծցունել սկսաւ:

Թէպէտ կրսէն թէ բնաղդումէն եւ արեան զօրութենէն ասանկ խաբէութիւններ կրնան երեւան ելնել, բայց ինչպէս եղաւ չեմ գիտեր որ այս ազնուական տղեկին ընտանիքը այս դաւին գիւրաւ խաբուելով՝ ծնողացս իրենց խաղացած դերէն բնաւ կատկածի չդացին եւ մինչեւ եօթը տարեկան եղած ատենս իս գիրկէ գիրկ կառնէին, եւ իս կատարեալ ազնուական մը ընելու մտքով ամեն տեսակ վարժապետ բերին, բայց երբեմն անանկ աշակերտներ ալ կը գտնուին որ ամենէն գիտուն վարժապետներէն ալ բան չտրվելով՝ անոնց անպատուութիւն կը բերեն: Աս ալ այս յաջողակ աշակերտներէն էի, որովհետեւ առած դասերուս քիչ ընդունակութիւն եւ սորված գիտութիւններուս ամենեւին փափաք չունէի: Ասկէ աւելի սպասաւորներուն հետ խաղալ սիրելով՝ ամեն ատեն երբեմն խոհանոցները, երբեմն Խառանքը կերթայի զանոնք կը գանէի: Սակայն խաղալու փափաքս ալ շատ չքշեց անցաւ, եւ դեռ տասներեօթը տարեկան չեղած ամեն օր ինքզինքս խմելիքի զարնելով կը գինոջնայի: Տանը բոլոր կնիկներն ալ գլխէ կը հանէի, բայց ամենէն աւելի խոհանոցին սպասուհիներէն մէկուն աչք նետած ըլլալով՝ կը նայէի որ միշտ իր ջուրին երթամ: Ասիկայ մտտ եւ լեցուն այտերով կնիկ մընէր, իր խնդում երեսը եւ գէրութիւնը շատ սիրտս սիրած էր: Այս կնկանը հետ անանկ բացէ ի բաց սիրահարութիւն կրնէի, որ Տօն Բոտրիկոս անգամբանք իմացաւ, եւ այս զգացմունքիս նուաստութիւնը երեսս տալով՝ իս խտիւր յանդիմանելէն ետքը վախնալով թէ՝ քանի որ սիրուհիս տունը մնայ իր խրատները օգուտ մը չընեն իշխանուհիիս ճանբայ տուաւ:

Տօն Բոսորիկոսի այս բրածը ինձի ծանր դարով՝ միտքս դրի որ վրէժս առնեմ։ Աւստի իւր կնկան ականակապ զարդերը գողնալով՝ որնոր քիչ բան ըսել չէր, իմ գեղեցիկ Հեղինէս փրնտըսելու եղայ եւ զայն իւր բարեկամներէն լաթ լուացող կրնկան մը տունը գտայ, որովհետեւ ուրիշ տեղ չունենալուն համար հոն կեցեր էր, եւ ցերեկ աստե՛ն հանդէսով ու ցնծումով տունէն դուրս հանեցի որ ամեն մարդ տեսնէ։ Անկէ ետքը մէկտեղ իւր երկիրը երթալով հոն տեղ առօք փառօք հետը կարգուեցայ, որպէս զի ոչ միայն Հէրրէրայի ընտանիքին սիրտը աւելի կսկծցունեմ, հապա ուրիշ ընտանեաց զաւակներուն ալ հետեւեւլու աղէկ օրինակ մը թողած ըլլամ։ Արդու երէտու երեք ամիս ետքը լուր առի թէ Տօն Բոսորիկոս մեռեր էր։ Այս առած լուրիս վրայ անհոգութիւն չընելով՝ շուտով Աէվիլլայ գացի որ ժառանգութիւնս ուզեմ։ Բայց բանը բանէն անցեր էր, որովհետեւ մայրս մեռեր եւ մեռած ատենն ալ գիւղին ժողովրդապետին եւ ուրիշ հաւատարիմ վկաներու առջեւ անխոհեմութեամբ բոլոր գաղանիքը խոստովաներ է։ Ասանկով Տօն Բոսորիկոսի տղան շատոնց իմ կամ չիտակը ըսելով՝ իր տեղն անցեր էր եւ ես այն ընտանիքին շատ կսկիծ տուած ըլլալուս համար մեծ տրախութեամբ զանի ընդուներ էին, անանկ որ այս կողմէն բոլորովին յոյսս կտրելով՝ եւ իմ գէր կնիկէս ալ պաղած ըլլալով՝ աւազակներու խուճիքի մը մէջ մտայ ու անոնց հետ գողութեան սկսայ։»

Նրիտասարգ գողը պատմութիւնը լմնցուցած ատեն՝ ուրիշ մը սկսաւ այսպէս։ «Ես Պուրկոսցի վաճառականի մը զաւակն եմ։ պղտիկուց անխորհուրդ ջերմեռանդութեամբ մը խոտակեաց վանք մը մտնելով՝ արեղայ եղայ։ Բայց քանի մը տարի ետքը վաճականութենէ ելնելով՝ ձեր քովն եկայ։» Ա՛յ երջապէս ութը գողերն ալ իրարու ետեւէ կարգաւ պատմութիւննին ըրին։ Ես ալ ամենուն պատմութիւնը լսելով՝ ինքնիրենս ըսի թէ ասանկ գիւպուածներով է եղեր որ ասոնք իրար գանդեն։ Ետքը խօսքերնին դարձուցին, նորէն ընկիւք յարձակումներնուն վրայ տեսակ տեսակ առաջարկութիւններ եղան եւ որոշումնին տալերնուն ետքը՝ սեղանէն ելան որ երթան տեղերնին պառկին։ Աւստի ամեն մէկերնին մէկ մէկ ճրագ վառելով՝ սենեակնին քա-

շուեցան : Աս ալ Ռոլանտոյին ետեւէն իւր սենեակը երթալով՝ վրան հանուելուն օգնած ատենս , «Է՛՛՛» , ժիլ Պլաս , ըսաւ իրնդում երեսով մը , տեսա՛ր ա՛ , ահա մենք տսանկ կեանք կանցունենք , միշտ ուրախ ենք , ատելութիւն , նախանձ ըսած բանդմեղի համար չէ , օր մը մէջերնիս կուի չենք հաներ , վանականներն անդամ մեղի չափ մէջերնին իրարու հետ միաբանութիւն չունին : Հոս , տղաս , հանգիստ կեանք մը պիտի անցունես , որովհետեւ գիտեմ որ դուն այնչափ անմիտ չես որ դողերու մէջ դռնուելդ քեզի ծանր գայ : Է՛՛՛ կրես ա՛ , բայց այս աշխարհիս մէջ ո՞վ գողութիւն չընէր , ամեն մարդ ուրիշին ունեցածը իրեն քաշել կուղէ , ամեն մարդ գողութիւն ընելու կը նայի , բայց մեղի պէս չեն ըներ , անոնք ալ ուրիշ կերպ մը գողութիւն կրնեն : Օրինակի համար՝ մեծ թագաւորները կելնեն գրայիններնուն երկիրները իրենց իշխանութեան տակը կառնեն . երեւելի մարդիկ բսես փոխ առնելը գիտեն , ստակը տեղը տալ չեն գիտեր . անոնք գողութիւն չեն՝ հապա ի՛նչ են : Անգամաւորները , դանձապետները , փոխանակազրի գործակալները , պաշտօնեաները եւ բոլոր վաճառականները մեծ ու պրդտիկ այս բանին մէջ խցմտանքի չեն նայիր : Ալ ան ոստիկանութեան պաշտօնեաները ամենեւին մի հարցներ , անոնց ըրածները աշխարհք գիտէ , մինակ սակայ որ անոնք մեղի չափ անգթութիւն չեն ըներ : Մենք շատ անդամ անմեղ մարդոց ալ արիւնը կը մոտեննք , անոնք երբեմն յանցաւորներն ալ կաղատեն ու թող կուտան :

Գ Լ Ո Ի Խ Զ.

Ժիլ Պլասին փախչելու փորձ փորձելը եւ վերջը ինչ ըլլալը .

Գնդապետը իւր արհեստը այս խօսքերով պաշտպանելէն ետքը անկողին մտաւ . Աս ալ սրահը դարձայ ու սեղանին ըս-

պատաները ժողովրդեղով՝ ամեն բան տեղն ի տեղը դրի: Եւ քը խոհանոց գացի, ուր Տօմինկոյ (ծերունի հնդիկին անունն էր,) եւ տիկին Ղէոնարտա ինձի սպասելով մէկ կողմէն ալ հացերնին կուտէին: Թէպէտ ակորժակ չունէի, բայց ինչ որ է քովերնին նստայ: Կերածս բերնէս վար չէր երթար եւ տրտում երեւնալուս, ինչպէս որ ասոր պատճառը յայտնի է, Տօմինկոյ եւ Գոլանոց, որ շատ իրարու կը նմանէին, իս միմիմարեւ սկըսան, բայց անոնց խօսքերէն սիրտս չմխիթարուեւէ զատ վրաս աւելի յուսահատութիւն մը կուգար: «Հոս գալուդ վրայ ուրախանալու տեղ՝ ի՞նչու քիթդ կախեր ես, ի՞նչ կայ, զաւակս ըստ պատուը, դեռ տղայ ես, ինձի խօսք մտիկ ընող մէկը կեբեւաս, թէ որ աշխարհքի մէջը ըլլայիր, շուտով գլխէ կեկէիր, տարակոյս չկայ, անանկ սրիկաներ դէմդ կեննէին, որ քեզի տեսակ տեսակ անատակութիւններ կը սորվեցնէին. բայց հոս անմեղութիւնդ ապահով նստահանդիտի մը մէջ դանուելով՝ բնաւ չկորսուիր:» «Տիկին Ղէոնարտային ըսածը սուտ չէ, զրուցեց ծանրութեամբ մը ծերունի հնդիկը. ասկէ զատ աշխարհքիս մէջ նեղութենէ տառապանքէ զատ ուրիշ բան չկայ. անոր համար փառք տուր Աստուծոյ որ մէկէն ի մէկ աս վտանգներէն, հոգերէն ու նեղութիւններէն ապատեցար:»

Հանդարտութեամբ այս գլխացաւ խօսքերուն համբերելի՝ որովհետեւ բարկանալը օգուտ չէր ըներ, ասկէջ զատ տարակոյս չկայ որ եթէ սրդողէի, վրաս կը խնդալանէի: Արջմարէս Տօմինկոն աղէկ մը ուտելէն ու խմելէն ետքը՝ ականուր քաշուեցաւ. նոյն ատեն Ղէոնարտան ալ ձեռքը կանգեղ մը առնելով զիս մուռան մը տարաւ: Այս մուռանին մէջ ատեննին գալով մեռնող դողերը կը թաղէին եւ հոն անանկ դարչելի անկողին մը ձգուած էր որ գերեզմանի կը նմանէր: «Խուցդ այս է ձագուկս, ըստ պատուը ձեռքովը կամացուկ մը ծնօտս շոյելով: Այն տղան՝ որուն տեղն անցար հիմայ բաղդէդ, քանի որ ողջ էր, հոս կը պառկէր, եւ մեռնելէն ետքն ալ դարձեալ հոս կը հանդչի: Անխելք էր որ ծաղիկ հասակին մէջը մեռաւ, չըլլայ որ դուն ալ միամտութիւն ընես ու անոր պէս ըլլաս:» Այս խօսքերը լնացունելով՝ կանգեղը ձեռքս տուաւ ու ինք նորէն խոհանոց գնաց: Աս ալ

կանգեղը գետինը դրի եւ անկողինիս վրայ ինկայ չէ թէ հանգ-
չելու, հապա բողբոջվին ինք զինքամտմոռ քներուս տալու համար,
Ով՛ Աստուած, այս ինչ դժբաղդ է եղեր իմ ճակատագիրս, արե-
ւին երեսը չախտի տեսնեմ եւ տանելով տարեկան հասակիս
մէջ ողջ ողջ թաղուիլս քիչ գալու պէս, մէկ մ'ալ պէտք է որ դո-
ղերու ծառայութիւն ընեմ, ցերեկը աւազակներու եւ գիշերը
մեռելներու քովը գտնուիմ: Քանի որ այս սիրտ մաշեցնող մե-
տածմունքներս միտքս կը բերէի արցունքս աչքերէս կը վազէր:
Ուրի՛շ ալ մօրեղբօրս միտքը եկաւ որ զիս Սալամանքա խրկեց
կրօնի ու զայն կանիժէի, ուր էր թէ Գաբապելոսի դատաւորնե-
րէն չվախնալով՝ հոն կենայի, չարչարանքի դուռէի ու հիմայ
հոս չըլլայի, Բայց նայելով որ պարապ տեղը տրտունջներով սիրտ
կը հատցունէի, ասկէց փախչելու ճար մը մտածելու սկսայ եւ
ինքնիրենս ըսի, Այդեօք աս գետնափորէն չեմ կրնար ելնել՝
գողերը քունի մէջ են, հիմայ խոհարար կնկան ու հնդիկին
քունն ալ կը տանի: Ամենքն ալ խորունկ քուն եղած ատեն՝
արդեօք այս կանթեղով չեմ կրնար գտնել թէ ո՞ր նեղ ճանրէն
այս դժոխքը իջայ, Երաւ այնչափ ուժ չունիմ որ ներս մտած
տեղիս կափարիչը մինակ վեր վերցունեմ, բայց նայինք ինչ
կընենք, գտնէ ետքը սրտիս ցաւ չըլլար որ եթէ ընէի կազա-
տէի ու ինչու չըրի չըսեմ, յուսահատութիւնս ինձի ոյժ կու-
տայ, ո՞վ գիտէ կարելի է գլուխ կենեմ:

Այս մեծ խորհուրդը միտքս դնելէս ետքը՝ երբոր խեղճ
տեղ ըրաւ թէ Աւոնարտային եւ Տօմինկոյին քունը տարած է,
տարի վրայ ելայ ու արքայութեան բոլոր սուրբերը ինձի օգնու-
թեան կանչելով՝ կանգեղը ձեռքս մառանէն դուրս ելայ. այս
նոր լարիւրինդոսին դարձուածքները մինչեւ որ դտայ, հոգիս
բերանս եկաւ: Սակայն ինչ որ է, ախոռին դուռը հասայ եւ
մնտուած նեղ ճանքաս վերջապէս դտայ, կամաց կամաց առաջ
դայի եւ երկիւղի ու ուրախութեան մէջ ծփալով կափարիչին
մօտեցայ: Բայց մեղք այնչափ սրտադող քաշելուս, այս նեղ
ճանքուն մէջ տեղը կղպուած երկաթէ անիժեալ վանդակ մը
գէմն ելաւ, եւ այս վանդակին ձողերը անանկ իրարու մօտ էին
որ ձեռքս անգամ մէջէն չէի կրնար անցունել: Այս նոր ար-

գեղքն ալ որ տեսայ, ինչ ապուշ եմ եղեր, կրէի ինքնիրենս, որ ներս մտած ատենս բայ ըլլալուն համար փանդակը չեմ տեսեր: Սակայն նորէն փանդակին ձողերը մէկ մը շոշափեցի, կողպանքը խառնեցի եւ մինչեւ անգամ կոտորելու ելայ, բայց ինչ կը նայիս, մէկէն ի մէկ երկու ուսերուս ուժով հինգ վեց ջայլատ իջեցուցին: Ասոր վրայ անանկ սուր ձայն մը հանեցի որ գետնափորը թնայաց. եւ նոյն միջոցին ետիս նայեցայ որ ծերունի հնգիկը մէկ ձեռքը գողի լապտեր մը եւ միւս ձեռքը իս ծեծելու գործիքը բռնած՝ շապկով կեցեր է: Խա տեսնելուն պէս՝ «հա, հա, հա ստահակ ըսաւ, փախչէիր պիտի հէ, չէ՛ չը կարծես որ զիս կրնաս խաբել, քու ալ ինչ սատանայ ըլլալդ հասկցայ. փանդակը բայ կրլայ, ես ալ կը փախչիմ ըսիր խելքովդ, անանկ չէ՛, բայց գիտցիր, բարեկամս, որ ասկէ ետքը միշտ փանդակը պիտի կղպեմ: Նորոր մենք մէկը իր չուղելովը հոս վար կը դնենք, մենէ վարպետ ըլլալու է որ ձեռքերնուս փախչի:»

Սակայն հանած աղմուկէս երկու երեք գող քուններնուն ցատկելով արթնցան, եւ կարծելով թէ Սուրբ Հերմանտատ վրանին յարձակելու եկած է, մէկէն ի մէկ ոտքի վրայ ելան եւ ընկերներնուն ձայն տուին: Մէկ վայրկենի մէջ ամենքը ոտքի վրայ պատրաստ կեցած էին, թուրերնին եւ լայնափող հրացաննին ձեռքերնին առին ու Տօմինկոյին հետ եղած տեղս գրեթէ մերկ վազեցին: Բայց ինչու համար պօռացած ըլլալս իմանալնուն պէս՝ սիրտերնին հանդարտելով բարձրաձայն խնդալ մը փրցուցին. «Ադ ինչ է, Ժիլ Պլաս, ըսաւ ուխտագրութ գողը. կեցիր նայինք, հոս ըլլալդ որչափ եղաւ, գեռ վեց ժամ է, այսչափ շուտ մենէ փախչիլ կրլայ: Կերեւայ թէ մինակ մնալէ չես ախորժիր. հապա թէ որ Կարթուսեան (*) կրօնաւոր ըլլայիր, ինչ պիտի ընէիր: Ինչ որ է գնայ տեղդ պառկէ, այս անգամ Տօմինկոյէն կերած ծեծդ հերիք է, բայց թէ որ նորէն ասանկ բան մը ընես, Սուրբ Բարթոլոմէոս վկայ՝ ողջ ողջ մորթդ վրայէդ կը հանենք:» Այս խօսքերը ըսելով՝ ելաւ տեղը

(*) Գաղգ մը խոսակեաց կրօնաւորներ են:

գնաց։ Միւս գողերն ալ իրենց խումբը ձգել երթալու փորձ փորձած ըլլալու համար խնդալնուն մարելով՝ սենեակնին դարձան։ Իսկ ծեր հնդիկը բրած կտրիճութենէն սիրտը ուրախ ախտը գնաց, ես ալ նորէն գերեզմանատունս դարձայ եւ մինչեւ առաւօտ հառաչեցի եւ աչքերէս արցունք թափեցի։

Գ Լ ՈՒՍ Է.

Ժիչ Պշասին ձեռքէն ուրիշ ճար յգալով՝ ինչ ճանքայ
բռնեցր.

Առջի օրերը ինձի անանկ եկաւ թէ այս հոգիս մաշեցնող կսկիծին վրայ չէի ապրեր մինակ հոգեվարքութեանս օրերը կերկարէր։ Բայց վերջապէս բարի հրեշտակս ինձի խորհուրդ տուաւ որ կեղծաւորութիւն ընել սկսիմ. նայեցայ որ առաջուան չափ տրտում չերեւամ, Թէպէտ ամենեւին սրտէս չէր դար, բայց խնդալ ու խաղ կանչել սկսայ. երկան չընեմ, անանկ մը ինքզինքս բռնեցի որ Լէօնարտան, Տովինկոն եւ գողերը խարուեցան ու կարծեցին թէ թռչունը վանդակին կը սովորի։ Խնդում երեսով գաւաթնին կը լեցունէի, եւ երբոր կատակ մը զրուցելու տեղը դար, խօսքերնուն կը խառնուէի, անոնք ալ իմ այս համարձակութեանս վրայ շնեղանալէն ի զատ կը զուարճանային ալ։ Երկուն մը որ նորէն խեղկատակութիւն կընէի, «Ժիչ Պշաս, բաւ ինձի գնդապետը. Աղէկ բրիւ բարեկամս, որ տրտմութիւնդ մէկդի դրբիր, քու աս բնաւորութեանդ ու խելացիութեանդ շատ կը հաւնիմ, մէկ անգամ տեսնելով մարդ չճանչցուիր եղբր, ինչ սուտ ըսեմ, այսչափ խելացի եւ զուարթարար ըլլալդ չէի գիտեր։»

Միւս գողերն ալ ինձի շատ գովեստներ տալով խրատեցին որ միշտ հետեւնին ասանկ ժամանակ անցունեմ։ Վերջապէս

ինձմէ անանկ դո՛հ երեւցան որ ես ալ անանկ պատեհ առիթ մը ձեռքէ փախցունել չուզելով՝ «Պարոններ, ըսի, հրաման տայիք որ ներսի դիւս եղածը ձեզի յայտնեմ: Ձեր քովը գալէս ի վեր կը նայիմ՝ որ առջինը չմնացի, բոլորովին փոխուեցայ, դուք պղտիկուց ունեցած նախապաշարու մներս վերցուցիք. ինչպէս եղաւ չեմ գիտեր, ես ալ ձեր բնաւորութենէն եղայ, ձեր արհեստին շատ փափաք ունիմ, ձեր ընկերակիցը եւ յարձակումներնուդ փոանգներուն մասնակից ըլլալու պատուոյն ունեցած բաղձանքէս կը հալիմ կը մաշիմ:» Բնոր խումբը այս խօսքիս հաւնելով՝ իմ ազնիւ կամքս դովեղնուն ետքը՝ ամենքը մէկ ձայն որոշեցին որ իմ յօժարութիւնս ազէկ մը փորձելու համար՝ քիչ մը ատեն ալ քովերնին ծառայութիւն ընեմ, եւ ետքը ինձի ալ իրենց հետ գողութիւն ընել տալով՝ ուղած պատուաւոր պաշտօնս շնորհեն. որովհետեւ զրուցեցին որ ինձի պէս ազէկ երեւցող երիտասարդի մը չէ չէին կրնար ըսել:

Ուստի քիչ մը ատեն ալ ինքզինքս բռնելով՝ տակառապետութիւն ընել պէտք եղաւ. ասոր վրայ սիրտս շատ ցաւեցաւ, որովհետեւ իրենց պէս ազատ գետնափորէն դուրս ելնելու համար միայն դող ըլլալ կը փափաքէի եւ յոյս ունէի թէ իրենց հետ ասպատակութիւն ըրած ատենս՝ որ մը կրնամ ձգել ձեռքերնուն փախչիլ: Այս յուսով միայն կեանքս կանցնէր, սակայն կը նայէի որ շատ սպասել պէտք էր: Ուստի քանի մը անգամ ալ նայեցայ թէ արդեօք Տօմինկոն չտեսած կրնամ փախչիլ, բայց ճարը չգտայ, որովհետեւ անիծեալը շատ զգուշութիւն կրնէր ու հարիւր Որփէոս (*) ալ ըլլար, դարձեալ այս Աերպերը չէին կրնար գիւթել. ասկէց զատ թէպէտ ուրիշ ճանբաներ ալ կրնայի գտնել՝ բայց վախնալով որ ինքզինքս Տօմինկոյին կասկածելի կը ցուցնեմ, զինքը խաբելու համար բոլոր ձեռքէս եկածը չէի ընէր: Ինք իս կը դիտէր եւ ես ալ ինք-

(*) Որփէոս Թրակէցի քնարահար մըն էր, որ իր կնիկը ազատելու համար դժոխքը իջնալով՝ իւր քնարին անուշ ծայնովը Կերպեր՝ այսինքն՝ դժոխքին զրան պահապանն եղող երեք գլխով շունը զիւթնց:

զինքս ձեռք չտալու համար՝ վերջին աստիճան զգուշութեամբ վարուելու պարտաւորուած էի, ուստի ինքզինքս գողերուն իս խումբերնին առնելու որոշած ժամանակին յանձնելով՝ առնանկ անհամբերութեամբ մը անոր կրտսերսէի՝ եւ այն օրը առնանկ մը չգլխանելով կը քաշէի որ կարծես թէ հարկաժողովներու ընկերութեան մը մէջ պիտի մտնէի :

Գոհութիւն Աստուծոյ, վեց ամիս ետքը փափաքած ժամանակս հասնելով՝ Պարոն Բոլանտոյ իրիկուն մը իւր ձիաորներուն ըսաւ. « Պարոններ, պէտք է որ Ժիլ Պլասին տուած խօսքերնիս պահենք, ինձի գէշ տղայ չերեւնար, կարծեմկամաց կամաց մեր ճամբուն կուգայ, տակաւին մարդ կըլլայ. իմ միտքս վաղը Ժիլ Պլասը հետերնիս տանել է, որ արքունի ճանրաններուն վրայ յաղթութեան պսակ առնէ. մենք ալ փառք վաստկելու ճանքան իրեն սորվեցնել նայինք, » Բոլոր գողերը գնդապետին խօսքին հաւանութիւն տալով՝ զիս իրենց ընկերակիցը սեպելնուն նշան մը տալու համար՝ այս վայրկենէն սկսելով ալ մեզի ծառայութիւն չպիտի ընես ըսին, ու լէոնարապին ձեռքէն առնելով ինձի տուած պաշտօննին նորէն անոր յանձնեցին. մաշած կարճ պարեգօտս վրայէս հանել տուին եւ իրենց ազնուականի մը վրայէն գողցած լաթերը ինձի հագցուցին: Անկէց ետքը կռուոյ մը մէջ իմ առաջին քաջութիւնս ընելու պատրաստուեցայ,

Դ Լ Ո Ւ Խ Ը.

Ժիլ Պլասին գողերուն հետ երթալը եւ արհունի ճանքաներուն վրայ ինչ ֆաջութիւն ընելը.

Սեպտեմբեր ամսուն մէջ գիշեր մը առտուան գէմ գողերուն հետ գեանափորէն դուրս ելայ, իրենց պէս հրացան մը, երկու ատրճանակ, թուր մը եւ սուին մը վրաս առած էի,

նստած ձինս ալ գէշ չէր . գողերը այս ձին այն ազնուականին ձեռքէն յափշտակած էին՝ որուն զգեստները հագած էի : Այնչափ ատեն խաւարի մէջ մնացեր էի որ առտուան լուսէն աչքերս չլացան . բայց ինչ որ է կամայ կամայ լոյսին սովորեցան : Բոնդֆէրատայի քովէն անցնելով՝ գայինք Լէոնի արքունի ճանրուն բոլորոքը պզտիկ անտառի մը մէջ անանկ տեղ մը պահուրտեցանք որ մէկը մեզ չէր տեսներ , բայց մենք անցնող դարձողը հանգիստ կրնայինք տեսնել , Հոն կապասէինք որ բաղդերնուս որս մը գտնանք , մէկ մ'ալ Սուրբ Գոմինիկոսի (*) կարգէն կրճաւոր մը տեսանք , որնոր իրենց սովորութեանը չնայելով՝ անպիտան ջորիի մը վրայ հեծեր էր : « Օրհնեալ է Աստուած » , գոչեց գնդապետը խնդալով , « ահաւասիկ մեր Ժիլ Պլասին մեծ գործ մը ելաւ , թող երթայ սա արեւդային ունեցածը չունեցածը վրայէն առնէ նայինք ինչպէս կրնէ : » Բոլոր գողերն ալ մէկ ձայն այս գործը իրաւ քեզի կը վայլէ ըսին , քեզ նայինք կտրիճութիւնդ ցուցնես , երեսինս ճերմակ հանես : « Պարոններ , պատասխանեցի , ես ալ Աստուծով ձեզ պզտիկ չեմ ձգեր , դուք ալ կը հաւնիք , հիմայ կերթամ այդ . հայր սուրբը մօրէմերկ կրնեմ եւ ջորին ալ հոս կը բերեմ : « Ձէ , չէ , ըսաւ Բոլանտոյ , ջորին ի՞նչ պիտի ընենք յոգնիլ բերելդ . չարժէր , վերապատուելիին քսակը բերես մեզի հերիք է , մեր ուզածն այսչափ է : « Ուրեմն , ըսի նորէն , տէրերուս աչքին առջեւ առաջին փորձս պիտի ընեմ , յոյս ունիմ թէ ըրածիս կը հաւնիք : » Այս ըսելով՝ անտառէն դուրս ելայ եւ հայրսուրբին վրայ վաղեցի , Աստուծամէ խնդրելով որ գործելիք մեզքիս թողութիւն տայ , որովհետեւ Տէրը գիտէ որ այս աւազակներուն բռնած ճանրուն վարժուած չըլլալուս՝ չուզելով այս գործը ընելու կերթայի . շիտակը նոյն վայրկենին առնել քալել կուզէի , բայց գողերուն մեծ մասին ձիերը իմինէս աղէկ քալելուն՝ թէ որ փախչելու տեսնելու ըլլային , կենէին ետեւէս

(*) 1216 Թուականին Բարագիշ եղբարժ անուամբ Թուրուզիայի մէջ հաստատւած կարգ մը կրօնաւորաց հիմնադիրն է :

կը վազէին եւ նորէն զիս կը բռնէին, կամ եթէ ոչ վրաս հրացան մը կը պարպէին, ասանկով բանս կը բռնէր: Աւտոն այսպէս փոանդաւոր ճանրայ մը բռնելու չհամարձակելով՝ կրօնաւորին մօտեցայ եւ ատրճանակի մը ծայրը իրեն գէմ շտկելով՝ «Կեցիր հոգ եւ ստակիդ քսակը հանէ տուր ըսի: Ստոր փրայ կրօնաւորը մէկէն ի մէկ կանգ առաւ որ երեսս ազէկ մը տեսնէ, բայց վախցած չէր երեւար եւ նոյն վայրկենին, «Որդեակ, ըսաւ, դեռ շատ պրտիկ ես, բայց այս գարշելի արհեստը շուտ սկսեր ես»: «Հայր սուրբ, պատասխանեցի, արհեստս գէշ ազէկ ինչ որ է իմ գիտնալու բանս է եւ ուր էր թէ շատ առաջ սկսած ըլլայի»: «Ա՛հ, որդեակ, ըսաւ այն ատեն միամիտ կրօնաւորը, խօսքիս բուն միաբը չը հասկնայով, ի՞նչ կըսես, ատ ի՞նչ կուրութիւն է, կեցիր նկարագրեմ թշուառ վիճակը . . . բայց շուտ մը խօսքը կտրելով՝ պատասխան տուի, «Ա՛հ, հայր սուրբ, կաղաչեմ հիմայ բարոյականը մէկդի ձգէ, արքունի ճանրաներուն վրայ քարոզ մօտիկ ընելու եկած չեմ, հիմայ քարոզի ատեն չէ, քուկիդ բերանը բանալը նայէ եւ ստակ կուզեմ: Ստակ, գուցեց կրօնաւորը զարմանալու կերպարանքով՝ կը կարծես որ Սպանիա ճանրորդելու համար մեզի պէս մարդոց ստակ պէտք է, ուրեմն չըսես Սպանիացոյց մարդասիրութեան ինչ ըլլալը չես գիտեր, չէ տղաս սխալ է, ամեն տեղ մեզ սիրով կրնգունին, մեզի բնակելու տեղ եւ ուտելիք կուտան ու ասոր փոխարէն մենէ միայն աղօթք կը խնդրեն, Վերջապէս ճանրու մէջ վրանիս ստակ չենք առներ, ինքզինքնիս նախախնամութեան կը յանձնենք»:

«Ձէ չէ, հայր սուրբ, ատանկ չէ, դուք նախախնամութեան վրայ աւելի փտահ ըլլալու համար՝ վրանիդ կակուղիկ ոսկիներ ալ կը պահէք: Բայց հայր սուրբ, ըսի նորէն, այսչափ խօսք ըրինք հերիք է. երկայն միներ, ընկերներս այս անտառին մէջն են, հիմայ ընկերնիս ուր մնաց որ մինչեւ հիմայ երեւան չելաւ կըսեն, շուտ բրէ քսակդ գետինը նետէ ապա թէ ոչ քեզ կապանենմ:

Սպառնալով մը այս խօսքերն ըսելուս, կարծես թէ կրօնաւորը վախցաւ որ կենեմ իրաւ կը մեռցունեմ, որովհետեւ շուտ մը կեցիր ըսաւ, քանի որ անպատճառ ստակ կուզես՝ առ, կը

նայիմ որ ճարտասանական ձեւերը ձեղի պէս մարդոց ստակ չեն ըներ եւ այն ատեն զգեստին տակէն ուղտի կաշիէ մեծ-կակ քսակ մը հանեց եւ դետինը նետեց : Ասոր վրայ ալ ճան-բագ գնա ըսի : Ինք ալ նորէն ըսել չտալով՝ առաւ քարեց եւ խրթանները ջորիին կուշտերուն զարկաւ որ վազէ : Ես կը կար-ծէի որ մեր հայր սուրբին ջորին ալ մօրեղբորս ջորիին պէս բան մնէր, բայց գիտցածիս պէս չելաւ : որովհետեւ քիչ մը ատենի մէջ աղէկ ճանբայ առաւ : Երբոր կրօնաւորը աղէկ մը հեռա-ցաւ, ջորիէս վար իջայ, քսակը դետնէն վերցուցի եւ ինձի ծա-նորկէկ եկաւ : Եսքը նորէն ջորիս հեծնալով՝ չուտով մը ան-տառը հասայ եւ գողերը՝ այս քրած յաղթութիւնս ինձի շատ սուղի նստածի պէս՝ անհամբերութեամբ հոն ինձի կտրասէին որ շնորհաւորեն, ուստի ինձի փաթթուելու համար անանկ մը վրաս ինկան որ հազիւ ջորիէս վար կրցի իջնալ : «Ալ աչքս նայէ, Ժիլ Պլաս, ըսաւ Բողանոց, սքանչելի գործ մը ըրիր հիմայ, ես կրօնաւորին վրայ յարձակած ատենդ կայնուածքդ աղէկ մը գիտեցի, հիմակու ընէ քեզի ըսեմ որ կտրիճ աւազակ մը պիտի ըլլաս կամ եթէ ոչ ես իմ արհեստէս չեմ հասկնար :» Տեղակալը եւ միւս գողերն ալ գնդապետին խօսքին իրաւունք տալով՝ գիտցած ըլլաս, ըսին ինձի, որ օր մը անպատճառ այս խօսքը տեղը կրնաս տանիլ : Ես ալ գողերուն իմ վրաս ունեցած բա-րի համարումներնուն շնորհակալ ըլլալով՝ խօսք տուի իրենց որ այս բարի համարումներնին չկորսնցունելու համար բոլոր ձեռ-քէս եկածը կրնամ :

Այսպէս բաւականէն աւելի զիս գովելուն ետքը՝ բերած կողոպուտս աչքէ անցունել ուղեցին : «Մէկ մը նայինք սա կրօ-նաւորին քսակին մէջ ի՞նչ կայ, ըսին, լեցունկէկ ըլլալու է զը-րուցեց մէջերնուն մէկը, որովհետեւ այս արեղաները վրանին ստակ չառած ճանբայ չեն ելներ» : Ասոր վրայ գնդապետը քսա-կը քակեց, բացաւ եւ ինչ կը նայիս մէջէն գտնուեցաւ ծոյնն-րու (*) հետ խառն քանի մը ափաղինձէ մանր միտաղներ եւ քանի

(*) Վրան երկնային գտնին պահերը գրուած օրհնեալ զանգուած մը կամ մոմ մըն է, որ ջերմեւանդ մարդիկ վրանին կը պահեն :

մը հատ ալ հանդերձ (•) ելաւ։ Բոլոր գողերը այս որ տեսան բարձրաձայն խնդալ մնէ փրցուցին։ Ճշմարիտ Աստուած, պօռաց տեղակալը, Ժիլ Պլասին շատ շնորհակալ ըլլալու ենք, որովհետեւ իւր առջի փորձովը խումբերնուս ասանկ շահաւոր գողութիւն մը բրաւ։ Ասոր վրայ տեղակալին նայելով՝ ուրիշներ ալ իս ծաղր ըրին։

Այս չարածճիները ու ամենէն աւելի արեղայութենէ՝ դարձող գողը այս բանին վրայ բարակ բարակ իս քաշել սկսելով՝ իրենց վարքին գէշութիւնը ցուցնող շատ մը կծու խօսքեր բերներնուն հանեցին, բայց չեմ կրնար զանոնք հոս յիշել։ Մինակ՝ իմ խնդալս չէր գար, որովհետեւ իս ծաղր ընելով զլարճանալուն՝ վրաս խնդալու փափաք չձգեցին։ Ամեն մէկերնին մէկ մէկ ծանր խօսք ըրին եւ գնդապետն ալ «հաւատա՛, Ժիլ Պլաս, ըսաւ, բարեկամութեամբ քեզի խրատ կուտամ որ մէկ մ'ալ արեղաներու հետ չլինաս, գիտցած ըլլաս անոնք քենէ շատ վարպետ եւ սատանայ են։»

Գ Լ Ո Ի Խ Թ.

Այս պատահմունքէն ետքի վճանգաւոր դիպումը.

Յերեկուան մեծ մասը անտառին մէջն անցուցինք, սակայն ուրիշ ճանրորդ մ'ալ չեղաւ՝ որ կրօնաւորին մեզի խաղացած դերին տեղը լեցունէր։ Վերջապէս գեռ խօսքը քշուած այս ծիծաղաշարժ գէպքը բաւական մեծ քաջութիւն մը սեպելով՝ գետնափորը գառնալու համար անտառէն դուրս ելանք, մէկ

(*) Ժապաւէններով իբրեւ կցուած օրհնեալ կերպասի կտուներ են, որ մարդիկ միտենուն կը հախեն։

մ'ալ հեռուէն չորս ջորի լծուած կառք մը տեսանք, որնոր վազելով շիտակ մեր կողմը կուգար, հետն ալ երեք ձիաւոր մարդիկ կային եւ ինձի անանկ երեւաց որ քովերնին աղէկ զէնքեր ունէին եւ թէոր վրանին յարձակելու ելնէինք, իրենք ալ մեզի դէմ դնելու պատրաստ էին։ Ուստի Բոլանտոյ ասոր վրայ քիչ մը խորհրդակցելու համար խումբը կեցունելով՝ որոշուեցաւ որ եկող ճանքորդներուն վրայ յարձակին։ Այն ատեն Բոլանտոյ պատերազմող զինուորներու պէս մեզ կարգի դնելով՝ կռուելու համար կառքին առջեւ վազեցինք։ Որչափ որ դողերը անտառին մէջ ինձի գովեստներ տուին, բայց անոնք մոռնալով՝ նորէն վրաս մեծ դողմը եկաւ եւ նոյն բոպէին բոլոր մարմինէս պաղ քրտինք մը վազեց։ Ասիկայ աղէկ բանի նշան չէր։ Բազդէս ալ իս կռուին ճակատը, դնդապետին եւ տեղակալին մէջ տեղը դրին, որ ասանկով մէկէն ի մէկ կրակի դէմ ելնելու վարժուիմ։ Բոլանտոյ իմ վերջին աստիճան դողդալաւ տեսնելով՝ ծուռ ծուռ երեսս նայեցաւ եւ խիստ կերպով մը ըսաւ. « Իս մտիկ ըրէ, Ժիլ Պլանս, կարիճութիւնդ ցուցունելու ատենն է, գիտցած ըլլաւ որ եթէ կռիւէն ետքաշուիս, ատոր ճանակովս գլուխդ ջարդուբորդ կընեմ։» Բոլանտոյին այս խօսքերը ըսածին պէս գործով կատարելն ալ աղէկ գիտնալուս՝ իր պատուէրը զանց ընել չէր ըլլար. ուստի ալ հոգիս Աստուծոյ յանձնեցի, որովհետեւ երկու կողմէն ալ վախու տեղ կար։

Այն ատեն կառքը եւ ձիաւոր մարդիկը մեզի մօտենալով՝ ինչ տեսակ մարդ ըլլաննիս շուտ մը հասկցան եւ մեր կայնուածքէն միտքերնիս իմանալով՝ հրացանի մը զնտակ հասնելու չափ հեռուն կանգ առին։ Իրենց վրայ ալ մեզի պէս հրացան եւ ատրճանակ կար, ասանկով մեզի դէմ դնելու պատրաստուած ատեննին վայելահասակ եւ վրան գլուխը շտկուած մարդ մը կառքէն դուրս ելնելով՝ ուրիշ ձիու մը վրայ նստաւ, որուն սանձը առաջ ճանքորդներէն մէկը ձեռքը բռնած էր, ու ան մարդը միւսներուն գլուխն անցաւ. իր թուրէն եւ երկու ատրճանակէն զատ ուրիշ զէնք մը չունէր, սակայն կառավարը տեղէն չերերաց եւ որչափ որ իրենք ինը հոգիի դէմ

մինակ չորս հոգի մնացին, բայց դարձեալ անանկ համարձակութեամբ մը վրանիս վաղեցին որ սրտիս դողն աւելցաւ. եւ թէպէտ գլխէս մինչեւ ոտքերս կը դողդղայի, այսու ամենայնիւ ես ալ իմ հրազէնքս նետելու պատրաստ կեցած էի։ Սակայն բանը եղածին պէս ըսեմ՝ հրացանս նետած ատենս աչքերս գոցեցի եւ գլուխս ետիս դարձուցի ու այս կերպով հրացանիս գնտակը որու որ դար հոգս չէր, որովհետեւ Աստուած ինձմէ չէր հարցուներ։

Այս կռիւը տեղն ի տեղը չպիտի պատմեմ, որովհետեւ թէպէտ ես ալ կռիւին մէջն էի, բայց աչքերս բան մը չէին տեսներ եւ սրտիս վախէն երեւակայութիւնս խռովելով՝ իս ահ ու դողի մէջ ձգող տեսարանին սարսափը չէի իմանար։ Մինակ սա գիտեմ որ իրարու նետած հրացաններնուս ձայնը կտրելէն ետքը՝ ընկերներս բարձր ձայնով պօռացին. Յաղորդիւն, յաղորդիւն։ Այս ցնծութեան ձայնը առնելուս պէս զգայարանքիս դողն անցաւ. նայեցայ որ չորս ձիաւոր ճանրորդներն ալ պատերազմի դաշտին վրայ մեռնելով գետինը փռուած էին. մեր կողմէն ալ մինակ մէկ հոգի մը այսինքն՝ արեղայութենէ դարձող գողը մեռած էր։ Այս մարդն ալ մեռնելով՝ վանականութիւնը ձգելուն եւ կրօնաւորէն առած հանգերձներըս պազ պազ ծաղր ընելուն պատիժը դատաւ։ Զիաւոր ընկերներնուս մէկուն ալ աջ ծունկին ոսկորին գնտակ մը եկեր էր, տեղակալը թեթեւ վերք մը առած էր, անանկ որ գնտակը քիչ մը մտրթը սկրթեր էր։

Պարոն Բոլանտոյ ամենէն առաջ կառքին դուռը վաղելով՝ նայեցաւ որ մէջը քսանը չորս քսանը հինգ տարեկան կնիկ մը կար, որն որ որչափ որ թշուառ վիճակի մը մէջ կը դռնուէր, բայց նորէն գնդապետին աչքին աղւոր երեւցաւ։ Այս կնիկը կռիւին ատենը մարեր ինկեր էր ու գեռ մարելիքը չէր անցեր. գնդապետը այս կնկան երեսը տեսած ատեն, մենք ալ առած աւարնուս վրայ ինկանք. նախ մեռնողներուն ձիերը բռնեցինք, որովհետեւ կենդանիները գնտակներուն ձայնէն խրաչելով՝ տէրերնին մեռնելէն ետքը, ասդին անդին ցրուեր էին. եւ թէպէտ կառավարը ինքզինքը աղատելու համար ձգեր փախեր էր,

բայց ջորիները տեղերնուն չէին շարժեր : Այս կենդանիները կառքէն քակելու համար ձիերնուս վար իջանք եւ կառքին առջեւի ու ետեւի կողմը կապած շատ մը սնտուկներ ջորիներուն վրայ բեռցուցինք . ետքը գնդապետին հրամանաւը կնիկը վերցուցինք , բայց գեռ խեբըր գլուխը եկած չէր , եւ զայն ամենէն ուժով եւ աղէկ ձի նստած գողի մը ձեռքը տուինք եւ կառքին մէջ ու մեռնողներուն վրայ եղածը չեղածը առնելուս ետքը՝ զանոնք ճանքուն վրայ ձգելով՝ կնիկը, ջորիները եւ ձիերը հետերնիս տարինք :

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ.

Գողերուն՝ կնկանը հետ ինչպէս վարուիլը , Ժիլ Պլասին միտքը դրած մեծ խորհուրդը եւ անոր վերջը ինչ ըլլալը.

Գեանատիօրը հասած ատեննիս գիշերը մէկ ժամէն աւելի անցած էր : Նախ կենդանիները ակոտը տարինք եւ հոն մենք մեզի զանոնք վանդակին կապելու եւ պէտք եղածը հոգալու պարտաւորեցանք , որովհետեւ երեք օր էր որ ծերունի հնգիկը հիւանդ պառկեր էր : Սասաիկ ուռնառութենէն զատ բոլոր անդամները յօդացաւէ մը բռնուած էին , մինակ լեզուն հիւանդութիւն մը չունենալով՝ իւր նեղաբառութիւնը ցուցանելու համար սոսկալի հայհոյութիւններ կրնէր : Թողուցինք որ ծերունին ուղածին չափ նզովքներ եւ հայհոյութիւններ ընէ , եւ մենք առդին խոհանոցը երթալով՝ ձեռքերնուս եկած օգնութիւնը ըրինք կնկանը՝ որն որ մահուան դուռը հասած կերեւէր : Մարեիլքը անցունելու համար բան մը չը խնայեցինք եւ բարեբաղդութեամբ վերջապէս կրցինք խեբըր գլուխը բերել : Բայց երբ կնիկը աչքերը բանալով նայեցաւ որ անճանաչ մարդոց ձեռքը ինկած է , հասկցաւ իւր թշուառութիւնը եւ վրան գող մը

եկաւ : Տառապանքի եւ յուսահատութեան բոլոր սոսկու մները աչքերուն մէջ կը տեսնուէր, որոնք երկինք վերցնելով՝ կարծես թէ իրեն ըլլալիք թշնամանքներուն վրայ Աստուծոյ կը տրտնջէր : Ետքը աչքին երեւցած հառելի պատկերներուն չգիմանալով՝ նորէն մարեցաւ ինկաւ, արտեւանունքը գոցեց եւ գողերն ալ կարծեցին թէ որսերնին մեռնելով ձեռքերնուն պիտի ելնէ : Այն ատեն զնդապետը նորէն օգնութիւններ ընելով՝ կնիկը չարչարելու տեղ զայն ինքիւր գլխուն ձգելը աւելի ազէկ սեպելով՝ Լէոնարտային անկողինին վրայ բերել տուաւ եւ հոն մինաւորիկ թողուց որ ինչ ուզէ ըլլայ :

Անկէջ ետքը սրահը գացինք, ուր որ գողերէն վիրաբուժութենէ հասկցող մէկը տեղակալին եւ ձիաւոր գողին վերքերը աչքէ անցուց, եւ ապրասամով շփեց. այս գործը ըլլալէն ետքը գողերը նայինք սա սնտուկներուն մէջ ինչ կայ՝ ըսելով բացին : Մնտուկներուն մէկ քանին ասեղնագործերով եւ ճերմակեղէններով, մէկ քանին ալ լաթերով լեցուն էին, բայց վերջին սընտուկը բացուելով՝ մէջը քանի մը խուրձ լեցուն փաթիլ կար : Գողերը այս բանին մէջէն բաժին ունենալնուն շատ ուրախացան, եւ զանոնք բոլորը աչքէ անցնելէն ետքը՝ խոհարար կնիկը սեղանը շտկեց եւ ծածկոցը ու սպասները դնելով՝ կերակուրը բերաւ. նախ մեր ըրած մեծ յաղթութեանը վրայօք խօսք բացինք եւ Բոլանտոյ ալ ինձի դառնալով՝ շիտակը զրույց ժիլ Պլաս ըսաւ, «կոխին մէջ շատ վախցա՞ր. տղաս» : Սուտ չես պատասխանեցի միամտութեամբ զնդապետին. իրաւքնէ վախցայ բայց երկու երեք անգամ կոխի մտնելէս ետքը՝ ալ Պաղատինի (*) պէս կը կռուիմ : Ասոր վրայ բոլոր խումբը ինձի տիրութիւն ընելով՝ Ժիլ Պլասի յանցանքը ներելի է ըսին, կրօնիւր սաստիկ էր եւ դեռ կոխ չտեսած երիտասարդ մը ըլլալուն նայելով՝ գէշ չխարուեցաւ :

Ետքը խօսքը ակտուր բերած ձիերնուս եւ ջորիններնուս վրայ դառնալով՝ օրոշուեցաւ որ երկրորդ օրը լուսը չճգբուած՝ ա-

(*) Այս անունը մին ասեղն ասպետներուն կը տրուէր :

մեննիս մէկէն Մանսիլլա երթանք զանոնք ծախենք, որովհետեւ հաւանական էր որ բրած գողութիւննիս դեռ հոն լսուած չէր: Այս որոշումը տալերնուս ետքը՝ ընթրիքէն ելլելով՝ կնիկը մէկ մ'ալ աչքէ անցնելու համար խոհանոց գացինք եւ նաշեցանք որ առաջուան պէս էր: Ասոր վրայ մեզի անանկ եկաւ թէ կնիկը գիշերը չանցունէր կը մեռնի: Սակայն անոր հոգեվարքութեանը չնայելով՝ գողերէն մէկ քանին աչք տնկեցին եւ անաւանական չանկութիւն մը ցուցուցին, եւ թէոր Բոլանտոն «Գոնէ սպասեցէ՛ք որ խեղբը գլխէն տանող կսկիծը մոռնայ» ըսելով թող տալու չըլլար, անշուշտ անոր բան մը կընէին: Բայց գնդապետէն ակնածութիւն ունենալնուն համար՝ գողերը անոր չգալչեցան, ապա թէ ոչ կնկանը ան գաղաններուն ձեռքէն ազատում չգար, եւ ո՛վ գիտէ գուցէ մեռնելէն ետքն ալ պատիւը վտանգի մէջ կըլլար:

Նորէն այս կնիկը ինքիրգլխուն ձգեցինք. մինակ Բոլանտոյ Լէոնարտային ապսպրեց որ կնկանը աղէկ նայի եւ ետքը ամեն մարդ իւր սենեակը քաշուեցաւ: Ես ըսես անկողինս պառկած ատենս՝ քնանալու տեղ միայն կնկանը թշուառ վիճակին վրայ մտածել սկսայ: Անոր ազնուական ցեղէ մը ըլլալուն տարակոյս չունենալովս՝ իւր վիճակը ինձի աւելի ողորմելի կերեւար եւ իր գլխուն գալիք փորձանքները միտքս բերած. ատենս վրաս գող մը կուգար ու անանկ սիրտս կեցէր որ կարծես թէ մէկ աղգականս կամբարեկամս էր: Վերջապէս իւր թշուառ ճակատագրին վրայ շատ տախտապէս ետքը՝ իւր պատիւը գողերուն սպառնացած վտանգէն ազատելու եւ ես ալ գետնափորէն փախչելու կերպին վրայ մտածեցի: Միաջո եկաւ որ ծերունի հնդիկը տեղէն չէր կրնար երեքալ եւ իւր հիււրդնալէն ի վեր վանդակին բանալին Լէոնարտային քովն էր: Ասով երեւակայութիւնս բորբոքելով՝ միտքս խորհուրդ մը եկաւ, որնոր շուտ մը հետեւեալ կերպով կատարել սկսայ:

Սուս փորի ցաւ ունիմ՝ ըսի. նախ լալով ու հեծեծալով կանչուլուտել սկսայ, ետքը ձայնս բարձրացնելով՝ մեծ աղաղակներ հանեցի: Ասոր վրայ գողերը արթնցան եւ շուտ մը քովս գալով՝ ինչ կայ որ ասանկ կը պօստս, ըսին: Կնչ՝ պի-

տի ըլլայ պատասխանեցի, սոսկալի փորի ցաւ մը ունիմ՝ եւ աղէկ մը անոնց հաւտացնելու համար՝ սկսայ ակռաներս կրճբտել, երեսներս ծռմռկեցի, թեւերս գալարել եւ արտառոց շարժումներ ընել։ Ասկէջ ետքը ցաւս քիչ մը անցածի պէս մէկէն ի մէկ հանգարտեցայ. մէկ վայրկեանի մէջ նորէն անկողինէս վեր վեր ցատկել եւ թեւերս գալարել սկսայ։ Չերկրնցունեմ, անանկ վարպետութիւն մը բանեցուցի որ գողերը որչափ որ սատանայ էին, գարձեալ խարուեցան, եւ կարծեցին թէ իրաւցրնէ սոսկալի փորի մը ցաւ ունիմ, բայց ասանկ խորամանկութիւն բանեցուցած ատենս շատ նեղութիւններ ալ քաշեցի։

Որովհետեւ մարդասէր ընկերակիցներս ցաւ քաշելուս հաւտալով՝ ամենքը մէկէն վրաս ինկան որ ձեռքերնուն եկած օգնութիւնը ինձի ընեն։ Մէկը շիշ մը օդի բերաւ եւ կէսը կուլ տալ տուաւ, միւսը բռնի անուշ նուշի իւղով գրեխ մը բրաւ։ Մէկը գնաց սեղանի զենջակ մը տաքցուց եւ բերաւ կրակի պէս տաք տաք փորիս վրայ դրաւ։ Ես ալ որչափ որ վայ վայ կը պօռայի՝ մօտիկ ընող չէր ըլլար⁵, որովհետեւ գիտէին թէ ցաւէս էր որ կը պօռայի ու ասանկով ցաւս ընտցունենք ըսելով՝ իրաւցրնէ իս հիւանդ կրնէին։ Վերջապէս այնչափ ըրին որ ալ չգիմանալով՝ «Փորիս ցաւը անցաւ, կաղաչեմ՝ վրայէս անդին գացէք որ քիչ մը հանգչիմ» ըսելու ըստիպուեցայ։ Ասոր վրայ գեղերնին կտրեցին, ես ալ վախնալով որ կեղեկն նորէն իս կը չարարեն, ձայնս չհանեցի։

Ասիկայ երեք ժամու չափ քրշեղէն ետքը՝ գողերը նայելով որ լուսնալու մօտ էր, Մանսիլայ ճանբայ ելլելու պատրաստուեցան։ Այն ատեն ուրիշ գեր մնալ խաղալ ուզելով՝ հետերնին երթալու շատ փափաք ունենալս իրենց հաւտացնելու համար անկողինիս մէջ ոտքի վրայ ելլելու պէս ըրի, բայց թող չտուին. «չէ, չէ, Ժիլ Պլաս», ըսաւ Բոլանտոյ. «գուն հոս կեցիր տղաս, կըլլայ որ կեղէն նորէն փորիդ ցաւը կը բռնէ, ուրիշ անգամ մ'ալ գուն կուգաս. այսօր թող չըլլայ, որովհետեւ հետերնիս գալու կարողութիւն չունիս, ցորեկը գուն հոս հանգչէ, որովհետեւ քիչ մը հանգիտաւ ընելու ես»։

Նս ալ շատ վրան իյնալու վախցայ , որ չըլլայ թէ այս անգամուն ալ՝ շատ աղէկ հետերնիս եկուր ըսէին , ետքը ինչ ընելու էր . մինակ անանկ վարպետորդիութեամբ մը հետերնին չգրանուելուս համար սիրտս ցաւածի պէս ցուցուցի , որ միտքիս ինչ ըլլալուն վրայ բնաւ կասկածի չերթալով՝ ամենքը մէկէն գետնափորէն դուրս ելան : Աւերջապէս գողերը ճանբայ ելնելով՝ սրտիս փափաքը լեցուելէն ետքը ինքնիրենս սա խօսքերն ըրն ըրի « Է՛հ՝ Ժի՛ն Պլաս , հիմայ գործ տեսնելու ատենն է , քեզ նայիմ՝ որ ասանկ յաջողութեամբ սկսած գործդ քաջասրտութեամբ գլուխ հանես , գործին մէջ գժուարութիւն մը չկայ որովհետեւ Տոմինկոն ընեցիք գործիդ գէ՛մ՝ դնելու կարողութիւն չունի , Լէոնարտան ալ անճարակ է ձեռքէն բան մը չը գար . ուստի նայէ որ այս առիթը ձեռքէդ չխախցնելով ինքզինքդ ազատես . կրնայ ըլլալ որ մէկ մ՝ ալ ասանկ յարմար առիթ մը չգտնես որ ձգես փախչի » : Այս մտածմունքներով սիրտ առած ոտքի վրայ ելայ եւ թուրս ու ատրճանակներս վրաս առնելով՝ ամենէն առաջ խոհանոց դացի , բայց դռներս չմտած Լէոնարտային ձայնը առնելով կանգ առի որ ըսած խօսքերը մոռիկ ընեմ . նայեցայ որ անծանօթ կնկանր հետ կը խօսէր , որնոր խելքը գլուխը գալէն ետքը իւր թշուառութիւնը միտքը բերելով՝ կուլար եւ կը յուսահատէր « րայց աղջիկս լոյց » կըսէր պառաւը , « արցունք թափէ եւ հտաւչէ որ սիրտդ իջնայ . հիւանդութիւնդ ծանրկէկ էր բայց հիմայ քանի որ կուլաս ալ զխառ բան չկայ . կամաց կամաց սրտիդ կրսկիծը կանցնի եւ հոս մեր պարոններուն հետ օրերդ լանցունելու կը սովորիս . անոնք շատ պատուաւոր մարդիկ են , քեզ իշխանահիէ մը աղէկ կը պահեն , միշտ քու ջուրիդ կերթան եւ ամեն օր քեզի սիրոյ նշաններ կուտան , արդեօք որչափ կնիկ քեզի երանի կուտայ » :

Լէոնարտային խօսքը լնցնել չտալով ներս մտայ եւ ճիտին վրայ ատրճանակ մը դնելով՝ սպառնալեօք ստիպեցի որ վանդակին բանալին ձեռքս տայ : Մէկէն իմէկ չփոթեցաւ եւ թէպէտ շատոնց տարիքը առած էր՝ բայց դեռ աշխարհքէն անցնել չուզելով՝ գէ՛մ չգրաւ ու բանալին հանեց տուաւ .

ես ալ ձեռքս առածիս պէս խեղճ կնկանը դառնալով՝ «Տիկին» բաի. «Աստուած իս խրկեց որ քեզ ազատեմ, եւ՝ կայնէ ու ետեւէս եկուր, քեզ ուղած տեղդ կը տանիմ»։ Արնիկը ըսածիս մտիկ ըրաւ, եւ իմ խօսքերս անանկ մը սրտին բանեցան՝ որ բոլոր ուժը վրան բերելով ոտքի վրայ ելաւ եւ ծունկերուս վրայ նշնալով՝ ազաւեց որ իր պատիւը վտանդէ ազատեմ։

Անիկը վեր առի եւ իրեն սիրտ տուի որ ինքզինքը ինձի յանձնէ. ետքը խոհանոցէն չուան մը գտնելով առի եւ կընկանը հետ մեկտեղ Վէոնարտան մեծկակ սեղանի մը ոտքերուն կապելով՝ երգումըրի որ ձայնը հաննելուն պէս հոգին կը հանեմ։ Խօսքս մտիկ չըրած ատեն իրաւցընէ ղինքը մեռցունելուս միամիտ Վէոնարտային խեղճ ալ պառկելով՝ թող տուաւ որ ուղածս ընեմ։ Ասոր վրայ ես ալ մտիւ վառելով՝ անծանօթ կնկանը հետ ոսկիով ու արծաթով լեցուն սենեակը գացինք եւ գրպաններս առածին չափ ոսկի առի եւ կնիկն ալ առնելու համար, «Ասիկայ ուրիշներ չէ, քու ստակդ է ետ կառնես» բաի։ Ասով անոր սրտին ալ խղճմտանք չըլլալով՝ ինք ալ առաւ եւ այսպէս աղէկ մը գրպաննիս լեցունելէս ետքը գէպ ի ախոռը գացինք, բայց ես ատորճանալներս լեցուն մինաւորիկներս մտայ. գիտէի որ ծերունի հնգիկը ոտնառութեանը եւ յօդացաւին չնայելով՝ հանգիստ ձիուս թամբը եւ սանձը դնելու թող չպիտի տար եւ ինձի դէմ կենալ ուղած ատեն միտքս իւր բոլոր հիւանդութիւնները արմատէն կտրել էր, անանկ որ վրան ալ ոչ ոտնառութիւն եւ ոչ յօդացաւ մնար. բայց բաղդէն՝ քաշած ցաւերէն անանկ կը չարչարուէր որ ինք չտեսած՝ ձիս ախոռէն դուրս քաշեցի. կնիկը դուռը ինձի կըրպասէր, գացի գտայ ու շուտ մը գետնափորէն դուրս ելնելիք նեղ ճանքան մտնելով՝ վանդակին հասանք ու զայն բանալով վերջապէս կափարիչին մօտեցանք։ Շիտակը շատ գծաւարութեամբ կափարիչը վեր կըրցինք վերջնել կամ սանկ ըսեմ ինքզինքնիս ազատելու վափաքով նոր ուժ մը առած՝ ինչ որ է գլուխ ելանք։

Այս անդունդէն դուրս ելած ատեննիս առտուան լուսը

ճգրուելու վրայ էր . նայեցանք որ ան տեղէն շուտով հեռա-
նանք . ուստի ես թամբին վրայ նստելով՝ կնիկն ալ ետեւս
առի եւ ձինը՝ վազցնելով դէմերնիս ելած առաջին ճանքան
բռնեցինք , եւ քիչ ատենի մէջ անտառէն դուրս ելնելով՝
չատ ճանքաներու բաժնուած դաշտ մը մտանք , անկէջ ալ
բազդացի ճանքէ մը գացինք : Ար վախնայի որ չըլլայ թէ ճան-
քանիս մեզ Մանսիլայ հանէ եւ հոն Բոլանտայի ու իր ընկեր-
ներուն հանգալինք , որնոր չըլլալէ բան մը չէր . սակայն ինչ
որ է բազդերնուս՝ քաշած վախս պարապն ելնելով՝ կէս օրը
երկու ժամու չափ անցած Ասթորիայ քաղաքը հասանք : Հոն
տեղ շատ մարդիկ էրիկ մարդու մը ետեւը կնկան մը ձինստելը
նոր տեսածի պէս աչքերնին տնկեր մեղի կը նայէին : Քաղա-
քէն ներս մտնելնուս պէս առաջին պանդուկը իջնալով՝ նախ
հրամայեցի որ կաքաւ մը եւ ճագարի ձագ մը շանփութն ան-
ցունեն : Աս հրամանս կատարուած եւ մեղի կերակուր պատ-
րաստուած ատեն ես ալ կնիկը սենեակ մը տանելով՝ իրարու
հետ խօսակցիլ սկսանք , որովհետեւ ձին վազցնելնուս համար
ճանքան չէինք կրցեր խօսք ընել : Հոն կնիկը իրեն ըրած երախ-
տիքիս վրայ քանի քանի անգամ շնորհակալ ըլլալէն ետքը՝
« Անանկ վեհանձնական գործ մը ըրիր » ըսաւ « Որ այն աւա-
զակներուն ընկերն ըլլալուդ խեղքս չպաւկիր, որովհետեւ դուն
իս անոնց ձեռքէն ազատեցիր : » Ասալ իրաւ աւազակ չըլլալս
ցուցնելու համար բոլոր դուլիսէս անցածները պատմեցի եւ
ասով ինքն ալ իւր դաղտնիքները ու գլխուն եկած փորձանք-
ները ինձի խմացնելու պարտաւորելով՝ իւր պատմութիւնը ըս-
կաւ ինչպէս որ հետեւեալ գլխուն մէջ պիտի յայտնեմ :

Գ Լ ՈՒԽ ԺԱ.

Տօնա Մենչիսայ սր Մոսկերայի պատմութիւնը.

Ես Վալատովիդ ծնած եմ. անունս Տօնա Մենչիսայ տը Մոսկերայ է. հայրս Տօն Վարտինտս՝ զինուորական պաշտօնին մէջ գրեթէ բոլոր հայրենական ժառանգութիւնը հասցնելէն ետքը՝ իր հրամանատարութիւն ըրած մէկ բանակին գլուխը գտնուած ատեն՝ Բորթուկալի մէջ սպաննուեցաւ: Մեռնելէն ետքը ինձի անանկ քիչ մը բան ձգեց, որ թէպէտ իր մէկ հատիկ աղջիկն էի, բայց սեպէ թէ խեղճ ինկայ. սակայն որչափ որ հարուստ չէի ըսուեր՝ դարձեալ իս ուղողները պակաս չէին: Սպանիոյ ամենէն երեւելի ասպետներէն շատերը հետս կարգուիլ ուզեցին, բայց անոնց մէջէն մինակ Տօն Ալբար տը Մէլոն սիրտս սիրեց: Իրաւ միւս ուղողներէն աւելի շնորհքով էր, բայց ես իր ուրիշ մնայուն յատկութիւններուն նայելով՝ հետը կարգուելու միտք ըրի: Խեղացի, խոհեմ, քաջ եւ շիտակ մարդ մըն էր: Ասկէց զատ՝ աշխարհքիս ամենէն սիրուն մարդը կրնար սեպուիլ: Հանդէս տալ պէտք էր ինք աղէկը կընէր. եւ նիզակախաղի մրցում ըրած ատեն՝ ամեն մարդ իր ճարպիկութեանը եւ ուժին վրայ կը զարմանային: Ասոր համար անոր ամենէն աւելի հաւնելով՝ հետը կարգուեցայ:

Կարդուելէս քիչ օր ետքը ամուսինս մարդ չգտնուած տեղ մը առաջ իս ուղողներէն Տօն Անդրէաս տը Պաշկայի հանդիպելով՝ իրարու առին տունն եւ ետքը թուր քաշեցին, ու հոն ամուսինս Տօն Անդրէասը սպաննեց. այս Տօն Անդրէաս ըսածս Վալատովիդի գատաւորին եղբորորդին, ու այս մարդն ալ բարկասիրտ եւ Մէլոյի ընտանիքին թշնամի մէկն ըլլալուն՝ Տօն Ալբար շուտով քաղաքէն դուրս ելնելու նայեցաւ. ուստի ժամանակ չանցնելով տուն եկաւ, եւ ձինը պատրաստուած

ատեն՝ գլխուն եկածը ինձի պատմելով՝ « Սիրելիդ իմ Մէնչիայ»
 ըսաւ, « Ուզենք չուզենք իրարմէ դատուելու ենք՝ ասանկ
 պէտք է, որովհետեւ դատաւորին ինչ տեսակ մարդ ըլլալը
 գիտես. ինչ պէտք է ինքզինքնիս խաբենք շատ ետեւէս պիտի
 իյնայ, ասկէց դատ ամեն բանի մէջ խօսքը անցնելուն՝ ես այս
 տէրութեան մէջ հանգիստ եւ ապահով չեմ կրնար ըլլալ:»
 Նայեցայ որ իրեն եւ աւելի իմ կսկիծէս անանկ սիրտը ելած էր,
 որ ալ ուրիշ խօսք չկրցաւ ընել: Ճանրայ չեւած իրեն քիչ մը
 ոսկի եւ գոհարեղէն տալէս ետքը մէկէն ինձի փաթթուելով՝
 քառորդի մը չափ ան կը հառաչէր, ես կը հառաչէի, ան կու-
 լար, ես կուլայի: Վերջապէս սպասաւորը ձիուն պատրաստ
 ըլլալը իմաց տալով՝ ամուսինս ալ ճանրայ ելաւ ու իս թշուառ
 վիճակի մը մէջ ձգեց. ուր էր թէ այն ատեն սիրոյս չափազան-
 ցութենէն մեռնէի. ո՛հ էթէ մեռնէի, որչափ նեղութիւններէ
 եւ ձանձրութիւններէ կազատէի: Տօն Ալվարի ճանրայ ելնե-
 լէն քանի մը ժամ ետքը՝ դատաւորը անոր փախչիլը իմանալով՝
 Վալատոլիդի բոլոր կալանաւորակապները ետեւէն վաղցուց եւ
 զայն ձեռք ձգելու համար բոլոր ձեռքէն եկածը բրաւ: Սա-
 կայն ամուսինս շատոնց փախած եւ ապահով տեղ մը հասած
 ըլլալուն դատաւորը ոխը չկրցաւ առնել, անանկ որ արիւնը
 մանեկ ուղած մարդուն մինակ ունեցածը չունեցածը առնելէն
 ուրիշ կերպով ոխը չկրնար հանելով՝ Տօն Ալվարի բոլոր հա-
 րատութիւնը տէրութեան վար դրաւ: Ասանկով շատ չքաւոր
 իյնալով՝ հազիւ օրուան ապրուստս ունէի, ուստի մինակ սպա-
 սաւոր կնիկ մը քովս պահելով՝ տուն մը քաշուեցայ եւ հոն ամեն
 օր կուլայի՝ չէ թէ չքաւորութեանս համար՝ որուն կը համբերէի,
 հապա սիրելի ամուսինս քովս չըլլալուն եւ իրմէ լուր չառ-
 նելուս համար: Սակայն իրարու մնաս բարով ըսած ատեննիս
 խօսք տուեր էր որ իր չար աստղը աշխարհքիս ո՛ր կողմը որ
 զինքը ձգէր, անպատճառ իրեն ինչ ըլլալուն վրայ լուր պիտի
 խրկէր:

Սակայն երթալուն վրայ եօթը տարի անցաւ եւ ես գեաւ իր վը-
 րայօքը լուր մը չառի: Աւստի իր ինչ ըլլալը չիմանալուս համար մեծ
 տրամութեան մէջ ինկայ: Բայց վերջապէս լսեցի որ Ֆէսի տէրու-

Թեան մէջ Բորթուկայի թագաւորին համար կռուած ատեն ճակատամարտի մը մէջ մեռեր էր : Քիչ մը ատեն առաջ Ափրիկէէն դարձող մարդէ մը այս լուրը առի : Ասիկայ ինձի հաւտացուց թէ Տօն Ալփար Տը Մէլոյին հետ աղէկ տեսութիւն ըրեր էր, անոր հետ Բորթուկայցոց բանակին մէջ զինուորութիւն ըրեր եւ անոր պատերազմին մէջ մեռնիլը տեսեր էր : Ասոր վրայ անանկ պարագաներ ալ աւելցուց որ ալ ամուսինիս իրաւ մեռնելուն խեղքս պառկեցաւ : Այս սեւ լուրը որ առի ալ սրտիս կսկիծն աւելնալով՝ միտքս գրի որ մէկ մ'ալ նորէն չը կարգուիմ : Այս ատենները Տօն Ամբրոսիոս Մէսիօ Փարիլլօ՝ Կարտիայի Մարքիզը՝ Վալատովիդ եկաւ : Այս մարդը ան ծերունի ազնուականներէն մէկն էր, որոնք նազելի եւ քաղաքավարական շարժուածքներովին տարիքնուն մեծութիւնը կը ծածկեն եւ տակաւին կնիկներու աչքը կրնան մոռնել : Օրմը Մարքիզը Տօն Ալփարի պատմութիւնը եւ իմ ինչ կերպարանքով ըլլալս լսելով՝ մէկ մը երեսս տեսնել ուզեց, ուստի իւր այս հետաքրքրութիւնը լեցնելու համար՝ կնիկ ազգականներէս մէկը ձեռք առաւ : ան ալ անոր հետ խօսք մէկ ընելով՝ կերպով մը իս իր տունը տարաւ : Մարքիզն ալ հոն ըլլալով իս տեսնելուն պէս՝ թէպէտ կսկիծէն երեսին գոյնը աւրուած էր, բայց դարձեալ սիրտը սիրեց, սակայն ինչ կրտեմ, կարելի է տրտում եւ տըխուր կերպարանքէս իմ հաւատարմութիւնս հասկնալով սիրտը ելեր էր, եւ գուցէ մեղամաղձատութիւնս իս իրեն սիրցուց : շատ անգամ ինձի ըսաւ թէ « Դուն հաստատամտութեան հրաշալիք մընես, ամուսինիդ վիճակը որչափ որ մէկ կողմանէ ցաւալի է սակայն ես ալ անոր կը փափաքիմ : » Երկայն չընեմ, ինձի անանկ զարնուեցաւ որ իս մէկ անգամ մը տեսնելով՝ միտքը գրաւ որ հետս կարգուի :

Իւր գիտաւորութիւնը ինձի ընդունել տալու համար այն ազգականս մէջ ձգելով՝ ան ալ եկաւ իս գտաւ, ու « Ամուսինդ լսածնուս նայելով՝ մեռած ըլլալուն ալ անոր համար սուգ պահել չուզեր, քիչ մը ատեն ամուսինիդ հետը մնացիր, այդչափ լացդ հերկը է, » նայէ որ այս առիթը ձեռքէ չփախցընես, այն ատեն աշխարհք քեզի երանի պիտի տայ : Ծերունի

Մարքիզը ազնուական, հարուստ եւ աղէկ բնաւորութեան տէր մէկն է։ Սակայն աս մարդուն աղէկութիւններուն վրայ պարասպ տեղը կը յոգնէր, լեզու կը թափէր, որովհետեւ չկրցաւ միտքս դարձունել։ Չգիտնաս որ Տօն Ալվարի գուցէ մեռած չըլլալով՝ մէկէն իմէկ վրայ դալը միտքէս անցունելով չէ կըսէի, հապա մինակ առաջ այնչափ փորձանք քաշելէ ետքը նորէն կարգուիլ քիչ կամ բնաւ չուզելուս համար՝ ազգականիս ըստծին առջեւ պատ կը քաշէի։ Ուստի ազգականս յոյսը չկտրելով՝ Տօն Ամբրոսիոսի գործը տեսնելու համար բոլոր ձեռքէն եկածը բրաւ։ Այս ծերունի ազնուականը բնատանիքիս աչքը մտցունելով՝ ազգականներս իս ստիպեցին որ այս ամուսնութեան շահաւոր առաջարկութիւնը ընդունիմ. ամեն անգամ ձանձրացուցիչ աղաչանքներով կը թախանձէին որ հետը կարգուիմ։ Սա ալ կայ որ թշուառութեանս օր օրի աւելնալով՝ տակաւին բսածնուն չը կրցի գէմ կենալ եւ վերջին աստիճան չքաւորութեան մէջ իյնալով՝ վերջապէս միտքս դրի որ Տօն Ամբրոսիոսին հետ կարգուիմ։

Ուստի չկրնալով ինքզինքս ազատել՝ խօսքերնին մտիկ ըրի, եւ Կարաիայի Մարքիզին հետ կարգուեցայ, որնոր հարսնիքներնուս երկրորդ օրը Կրալայի եւ Բոտիլլասի մէջ տեղը Պուրկոսի մօտ ունեցած մէկ գեղեցիկ դղեակը իս տարաւ եւ վրաս մեծ սէր մը կապելով կը նայէի որ ամեն գործերովը իմ աչքս մտնելու կը ջանար, իմ ամենէն չնչին փափաքներս ալ ես չըսած կատարելու կաշխատէր. շխտակը ոչ էրիկ մարդ մը կնկան մը այնչափ ջուրին գացած, եւ ոչ սիրահար մը այն աստիճան իր սիրուհիին կամքը կատարած էր։ Այս մարդուն անուշընութեանը վրայ կը զարմանայի եւ կերպով մը Տօն Ալվարին մեռնելէն կը մխիթարուէի, որովհետեւ Մարքիզին պէս ազնուականի մը երջանկութեանը պատճառ կըլլայի։ Թէոր Տօն Ալվարէն ետքը մէկը սիրել ձեռքէս դար, տարիքնուս մէկ չըլլալուն չը նայելով՝ անշուշտ զինքը սիրտէս պիտի սիրէի, բայց հաստատամիտ սիրտերը մինակ մէկ զգացում մը կունենան. ուստի քանի որ առջի ամուսինս միտքս կուգար, երկրորդ ամուսինիս ինքզինքը ինձի սիրցունելու համար բրածները աչքիս չէր երեւ-

նար, ուստի իր ցուցուցած սիրոյն փոխարէն մինակ երախտագիտութեան զգացմունքներ կը յայտնէի :

Միշտ անանկ երթալով՝ որ մը հովահրելու համար սենեկիս մէկ պատուհանը նստած ատենս պարտէղին մէջ դեղացիի պէս մէկը տեսայ՝ որնոր աչքը անկեր ինձի կը նայեր, ես ալ պարտիզպան մը կարծելով իրեն ուշադրութիւն չըրի, բայց երկրորդ օրը նոյնն պատուհանը նստելով՝ դարձեալ զինքը անտեղ տեսայ եւ նայեցայ որ առջի անգամէն աւելի ուշադրութեամբ երեսս կը դիտէ, ասոր վրայ զարմանալով՝ ես ալ իր երեսը նայեցայ, եւ քիչ մը ատենէն ինձի անանկ եկաւ որ իր երեսները խեղճ Տօն Արվարիի երեսներուն կը նմանին : Ասոր վրայ բոլոր զգայարանքներուս մեծ խռովութիւն մը տիրեց եւ աղաղակ մընէ փրցուցի, Ան ատեն բազդէս ամենէն աւելի փստահութեանս արժանի եղող Անէսի հետ մինակ էի, սիրտս տակն ու վրայ ընող այս կասկածը յայտնած ատենս սկըսաւ խնդալ եւ քիչ մը իրարու նմանեցնուն համար աչքերս աղէկ մը չէին ճանչցեր, « Հանդարտէ՛ տիկին, ըստ, եւ մի կարծեր որ տեսած մարդդ առջի ամուսինդ է, ինչպէս խելքդ կը կտրէ որ գիւղացիի մը կերպարանք մտած ըլլայ, ասկէց զատ դեռ ողջ ըլլալը հաւատարմօք բան է, հիմայ կերթամ սիրտդ հանգչեցնելու համար պարտէղը կիջնամ եւ այս գեղացիին հետ խօսք կընեմ, ո՛վ ըլլալը կը հասկնամ եւ բոլե՛ մը չի քչեր հիմայ կուգամ քեզի ալ կիմացունեմ » : Աւստի Անէս պարտէղը դնաց եւ քիչ ատենէն նայեցայ որ սիրտը ելած տեսեակս մտաւ : « Տիկին, ըստ, կատկածդ իրաւ ելաւ, տեսած մարդդ նոյն իսկ Տօն Արվարն է եղեր, նախ ինքզինքը յայտնեցէն ետքը տիկինին գաղանի խօսք ունիմ ըստ » :

Սակայն Մարքիզը Պուրկուսի մէջ ըլլալուն համար նոյն կէտին Տօն Արվարը ներս չէի կրնար առնել, ուստի աղախինիս պատուիրեցի որ գաղտուկ սանդուխտ մը զանի իմ սենեակս բերէ : Ինքնիրենդ կրնաս գիտնալ թէ որչափ տակնուվրայ եղեր էի, չկրցի անանկ մարդու մը առջեւը ելնել որնոր ամեն կերպով իսյանդ ժմանելու իրաւունք ունէր : Քովս եկած ատեն իմ ուրուականս տեսածի պէս մարեցայ ինկայ : Թէ Անէս եւ

Թէ ինք չուտով ինձի օգնեցին եւ մարելիքս անցունելուն ետ-
քը Տօն Ալվար ինձի լաւ , « Տիկին հանգիստդ նայէ կաղա-
չեմ , իմ հոս գտնուիր քեզի չարչարանք մը մի սեպեր , քեզի
պզտիկ նեղութիւն մը անգամ տալու միտք չունիմ , ես կատ-
ղած ամուսինի պէս երդում րրած հաւատարմութեանդ հա-
շիւը ուզելու եւ երկրորդ անգամ կարգուելուդ համար քեզ
մեղադրելու չեմ դար , ես գիտեմ որ ասիկայ ընտանիքիդ
գործքն է , միտքդ փոխելու համար որչափ ետեւէդ իյնալին
խմացայ , ասկէջ զատ Վալատովիդի մէջ իմ մեռնելուս լուրը
ձանձնուեցաւ եւ ես ալ անոր հակառակ նամակ չիքրելուս
համար դուք ալ այս լուրը իրաւ հաւատացիր . մէկ խօսքով ի-
րարմէ լալով դատուելուս ետքը ինչ կերպով օրերդ անցունե-
լըդ , եւ չէ թէ սիրոյդ հապա չքաւորութեանդ համար Մար-
քիդին հետ կարգուելդ բոլորն ալ գիտեմ » : « Ահ » պարոն ,
լաի լալով , ինչու ամուսինիդ յանցանքը կը ներես , քանի որ
դուն կապրիս , անիկայ յանցաւոր է , ո՛հ ինչու . արդեօք Տօն
Ամբրոսիոսի հետ չկարգուած դարձեալ իմ գտնուած առջի
փիճակիս մէջ չեմ , աղէկաւոր հարսանիք , եղունկ , դոնէ իմ թը-
շուառութիւններուս մէջ չկարմխելով առջեւդ ելնելու միտ-
թարութիւնը կունենայի » :

Սիրելիդ իմ Մէնչիս , պատասխանեց Տօն Ալվար անանկ
կերպարանքով մը որ իմ լալուս վրայ որչափ սիրաւ ելած ըլլալը
կը ցուցունէր , քեզի գանդատ չունիմ եւ քու հանգիստ փի-
ճակդ երեսդ տալու տեղ՝ կերդնում որ անոր համար Աստու-
ծոյ փառք կուտամ : Վալատովիդէն ճանբայ ելած սեւ օրէս
մինչեւ հիմայ բազդս միշտ ձախորդ գնաց , բոլոր կեանքիս
մէջ իրարու ետեւ թշուառութիւն թշուառութեան վրայ գըլ-
խուս եկան , եւ այսչափը հերիք չըլլալու պէս՝ իմ վրայօքս քե-
զի լուր ալ չկրցի խրկել : Իս որչափ սիրելի աղէկ գիտնալով՝
ամեն ատեն աչքիս առջեւ կը բերէի թէ իմ մահաբեր սէրս
քեզի ինչ փիճակի մէջ ձգեց , լացած ատենս դուն միտքս կու-
գայիր եւ իմ ցաւերուս ամենէն մեծը դուն էիր :

Շխտակը բտեմ , երբեմն աչքդ մտած ըլլալու երջանկու-
թիւնս յանցանքի մը պէս երեսս կուտայի . ուր էր թէ կըսէի

ինքնիրենս՝ որ քեզ ուղողներէն ուրիշ մէկուն սէր կապէի , որովհետեւ անոնց տեղ ինձի հաւնիւղ . քեզի այնչափ սուղի կը նստէր : Սակայն եօթը տարի ցաւ ու կսկիծ քաշելէս ետքը՝ քեզի ամեն ժամանակէ աւելի կարօտնալով՝ քեզ տեսնել ուղեցի . այս փափաքիս դէմ չկրցայ դնել եւ երկար ժամանակ գերութիւն քաշելէս ետքը՝ փափաքս կրնալով տեղը տանիլ , ծպտեալ կերպարանքով Վոլատովիդ եկայ եւ հոն ամեն բան իմանալէս ետքը՝ այս դժեակը գալով՝ ինչ բրի չբրի կերպով մը պարտիզպանին քովը մտայ , որնոր պարտէզներուն մէջ աշխատելու համար իս փար դրաւ : Ահա՛ այս կերպով գաղտուկ հետդ խօսելու ճարը գտայ , Չրլլայ որ միտքէդ անցունես թէ հոս կենալով՝ քու ունեցած երջանկութիւնդ խրաւովել կուզեմ , քեզ իմ անձէս աւելի կը սիրեմ , կը նայիմ որ հանգիստ ըլլաս եւ այսչափ խօսելէս ետքը՝ կերթամ , քենէ հեռու կանցունեմ սեւ օրերս , որոնք քեզի կը նուիրեմ , « Չէ , Տոն Աւլար , չէ » պօռացի , այս խօսքերուն վրայ , « Աստուած բան մը գիտէր որ քեզ հոս խրկեց , եւ չեմ ուզեր որ երկրորդ անդամ մ'ալ ինէ զատուիս . ասկէ ետքը մեռնելով միայն կրնանք իրարմէ զատուիլ » , « Հաւատա՛ , յարեց , « Տոն Ամբ » րոսիտին հետ օրերդ անցուր , իմ թշուառութիւններուս մասնակից մի ըլլար , ես մինակ կրնամ դիմանալ » : Այս եւ ուրիշ ասոր պէս խօսքեր ալ ըսաւ , բայց որչափ որ ինքզինքը իմ երջանկութեանս զոհել կուզէր , ես ալ այնչափ ասոր դէմ կը կենայի : Երբոր նայեցաւ թէ հաստատ միտքս դրած եմ որ ետեւէն երթամ , մէկէն ի մէկ խօսքը փոխեց եւ ուրախ դէմքով մը ըսաւ . « Տիկին , ադ ի՞նչ աղնիւ զգացմունք է որ կը յայտնես : Ահ՛ քանի որ իմ թշուառութիւնս ունեցած երջանկութենէդ աւելի սեպելու չափ դեռ զիս կը սիրես , ուրեմն երթանք Ապրիլիայի թագաւորութեան ներսերը Պէթանքոսի մէջ բնակինք . հոն ես սպահով տեղ մը ունիմ . իրաւ գըլխուս եկած փորձանքներէն ունեցած հարստութիւնս հասաւ , բայց բոլոր բարեկամներս ալ իս երեսէ ձգած չեն , դեռ հաւատարիմ բարեկամներս կը զանուի եւ անոնք են որ քեզ առնելու փախչելու ճանքան ինձի սարկեցուցին : Անոնց օգնութեամբը

Զամօրացի մէջ կառք մը շինել տալով, ջորի եւ ձի ծախու առիւ . հետո երեք կտրիճ Կալլիցիացի ալ կայ, մրանին հրացան եւ ատրճանակներ ունին եւ Բոտեւլա գիւղին մէջ իմ հրամաններուս կապասն . քանի որ Տօն Ամբրոսիոսը հոս չէ, մենք փախչել նայինք . կառքը մինչեւ այս գղեակին դուռը բերել տալով՝ քիչ մը ետքը ճանրայ կեննենք : Ես ալ այս խօսքերուն հաւանութիւն տալուս՝ Տօն Ալվար վազելով Բոտեւլա գրնաց եւ շատ չանցաւ հետը երեք ձիաւոր մարդիկ առած ետ դարձաւ, որ իս աղախիններուս մէջէն առնէ տանի : Աղախիններս ալ բանին ինչ ըլլալը չգիտնալով՝ ահ ու դողի մէջ ինկած ձգեցին փախան : Մինակ Խնէս գիտէր, բայց Տօն Ամբրոսիոսի մէկ սպասաւորին սիրահարած ըլլալուն համար հետս գալ չուզեց : Ասկէց յայտնի կերեւայ թէ մեր ամենէն անձնանուէր գիտցած սպասաւորներուն մեր վրայ ունեցած եռանդը սիրահարութեան գէմ չկրնար դնել :

Ուստի երկրորդ ամուսնութենէս առաջ ունեցած զգեստներս եւ գոհարեղէններս մինակ միաս առնելով՝ Տօն Ալվարի հետ կառքը նստայ, որովհետեւ մարքիզին հետս կարգուած ատեն տուածներէն բան մը առնել չուզեցի : Անկէց Կալլիցիացի տէրութեան ճանրան բռնեցինք բայց չէինք գիտէր թէ արդեօք ողջ առողջ հոն տեղ ախտի կրնանք հասնիլ : Վախու տեղ ունէինք թէ չըլլայ որ Տօն Ամբրոսիոս տուն դարձած ատեն՝ հետը շատ մը մարդիկ առած ետեւնուս իյնար եւ մեզ գրտնար : Սակայն երկու օր ճանրայ քաղցիներ եւ դեռ ձիաւոր մէկը ետեւնուս չերեւցաւ : Ուստի յոյս ունէինք որ երրորդ օրն ալ նոյնպէս կանցնենք եւ քիչ մը առաջ հանդիստ իրարու հետ կը խօսէինք : Երբոր Տօն Ալվար ինչ չար գիպուածով անունը մեռած ելնելը եւ ինչ կերպով հինգ տարի գերութիւն քաշելէն ետքը աղատիլը կը պատմէր, մէկ մ'ալ երէկ Լէոնի ճանրուն վրայ քու հետդ եղող գողերուն հանդիպեցանք : Այն գողերը այս մարդը եւ հետը եղողներն էին որ մեռցուցին եւ հիմայ ես անոր համար արցունք կը թափեմ :

Գ Լ Ո Ի Ս Ժ Բ.

Ինչ կերպով ժիշ Պրասի եւ կնկան խօսքը կսրուիլը :

Տօնա Մէնչիա այս պատմութիւնը լմնցնելէն ետքը՝ շատ մը արցունք թափեց : Ես ալ Մէնեկային ոճին համաձայն խօսքերով իրեն մխիթարանք չտալէս զատ թող տուի որ ուզածին չափ հառաչէ : Ես անդամ կուլայի , որովհետեւ գծբաղդներու եւ մանաւանդ տառապեալ գեղեցիկ կնկան մը վրայ մարդուս սիրտը ելները բնական բան մըն է : Ուստի իր դաժնուած այս վիճակին ինչ ճանքայ բռնելու միտք ունենալը իրեն պիտի հարցունէի , եւ կարելի է ինքն ալ՝ թէ որ խօսքերնիս չկտրուէր , ասոր վրայ ինձի խորհուրդ պիտի հարցունէր : Բայց պանդոկին մէջ մեծ աղմուկ մը ելներով , մենք ալ ակամայ ականջ դրինք , Վատաւորին ու ետեւէն երկու կալանաւորականներու եւ շատ մ'ալ աղեղնաւոր զինուորներու պանդոկը գալուն համար այս աղմուկը փրբթեր էր : Ասոնք մեր սենեակը մտնելով՝ հետեւին եղող երիտասարդ ձիաւոր մը ամենէն առաջ քովս եկաւ ու մօտէն հագած լաթս նայելով՝ քիչ մը աչքէ անցնելէն ետքը « Սուրբ Յակոբ վկայ » գոչեց « ահա՛ պարեգօտս այս մարդուն վրայ դտայ , ան ըլլալը աղէկ գիտեմ , որովհետեւ պարեգօտս ձինիս պէս գիւրաւ կը ճանչնամ , իս մտիկ ըրէք սա սրիկան բռնեցէք , թէ որ ուղէ թող ետքը ասոր համար ինէ պատիւ պահանջէ , սա սրիկային ինչը կըլլայ : Այս քաղերին մէջ գաղանի տեղ մը պահուրտող գողերէն մէկն ալ ինք ըլլալը աղէկ գիտեմ » :

Աս խօսքերէն իրաւքնէ գողերուն լաթերը այս աղնուականին ձեռքէն առնելն ու ինձի հագցնելն միտքս գալով՝ զարմացայ , շուարեցայ ու տակն ու վրայ եղայ : Վատաւորը իմ այս շուարելս ծուռ միտքի տանելով՝ վճռեց թէ այն մարդուն ըրած ամբաստանութիւնը սուտ չէ , եւ հետս եկող կնիկն ալ

ինձի գողակից կարծելով՝ երկուքնիս ալ զատ զատ բանտը դրնել տուաւ։ Այս դատաւորը ժանիքոտ դատաւորներուն չէր նմաներ, անուշ լեզու եւ խնդում երես մէկն էր. ասով միւսներէն աւելի աղէկ ըլլալն ալ Տէրը գիտէ։ Բայց բանտը մօտնելուս պէս իւր երկու խուզարկուներուն այսինքն կալանաւորակապներուն հետ խնդում երեսով մը ներս մտան եւ կարծես թէ գիտէին որ աղէկ դործ մը պիտի տեսնէին։ Ասոր վրայ իրենց բարի սովորութիւնը չմոռնալով՝ վրաս գլուխս խառնել սկսան։ Արդեօք ասկէց այս պարտներուն ինչ մեծ շահ կընէ կարելի է գեռ ասանկ բաղդի մը հանդիպած չէին, որովհետեւ քանի ափ փիսթու որ գրպանէս կը հանէին, կը նայէի որ աչքերնուն մէջ ուրախութիւն մը կը ծաթէր։ Ալ դատաւորը ըսես, խելքը գլխէն գացած կերուէր։ «Տղաս,» կրսէր անուշ ձայնով մը, պարտքերնիս է որ կընենք, բայց սիրտդ ամուր բռնէ։ Թէ որ յանցանք մը ըրած չես՝ քեզի փաս չկայ։ Ասանկ անուշ անուշ խօսքերով գրպաններս պարպելով՝ գողերուն չառածը այսինքն մօրեղբորս քառսուն տուգադն ալ վրաս չի ձգեցին։ Այսչափն ալ հերիք չեղաւ. աչքերնին չկըշտանալով եւ ձեռքերնին չյողնելով՝ գլխէս մինչեւ ոտքս բան փնտռեցին, ու իս ամեն կողմ գարձներէ ետքը՝ վերջապէս մօրէմերկ ըրին, որպէս զի թէոր մօրթիս եւ շապիւրիս մէջտեղն ալ ստակ գտնեն, առնեն։ Թէոր ասանկ երթար, կարծեմ փորս ալ պիտի բանային եւ նայէին թէ անոր մէջն ալ ստակ կայ։ Ասանկով աղէկ մը պարտքերնին կատարելուն ետքը՝ դատաւորը իս հարցումորձ ընելու ելնելով՝ ես ալ բոլոր գլխէս անցածը գացածը շտկէ շիտակ իրեն պատմեցի. ինք ալ բոլոր ըսածներս գրի առնել տալէն ետքը՝ իր մարդիկը եւ իմ ստակներս հետը առած գուրս ելնելով՝ իս գետնին վրայ մերկ ձգեց։

Ով մարդկային կեանք, գոչեցի, այս վիճակին մէջ ինկած ատենս, ինչ նոր նոր դիպուածներով եւ փորձանքներով լի ես. Ովիւտայէն դուրս ելնելէս ի վեր թշուառութենէ զատ ուրիշ բան չեմ տեսներ. մէկ վտանգէս ելնելուս չմտա՛ մէկ մ'ալ ուրիշ վտանգի մէջ կիցնամ։ Աս քաղաքը հասած ատենս՝ որուն

միտքէն կանցնէր որ այնչափ շուտ դատաւորին հետ տեսութիւն պիտի ընեմ: Այս փուճ խորհրդածութիւնները ըրած ատենս անիծեալ պարեգօտը եւ գլխուս այս փորձանքը բերող հաղուստին մնացած բաները նորէն հագայ ու ետքը խնդրինքիս սիրտ տալով՝ քեզ նայիմ, Ժիւ Պլան, ըսի ինքնիրենս, հաստատամտութիւնը ձեռքէդ մի ձգեր. միտքդ բեր որ այս դժբաղդութեան օրերը կանցնին եւ տեղը երջանկութեան ժամանակը կուգայ, Գեանափորին մէջ համբերութիւն ընելէդ ետքը կը վայլէ՞ որ հասարակ բանտի մը մէջ շուտ մը յուսահատիս, բայց ավտոս, ըսի ինքնիրենս, ես իս կը խարեմ, այս բանտէն ինչպէս ելնելու է: Ունեցած ստակս ձեռքէս առնելուն համար՝ չպիտի կրնամ ազատիլ, որովհետեւ անկուտի բանտարկեալ ըսածդ՝ թեւերը կտրտուած թռչունի մը կը նմանի:

Համիլտըն անցընել տուած կարաւիս եւ ճագարի ձագիս տեղը՝ բանտապահը կտոր մը սեւ հաց եւ թակոյկ մը ջուր բերաւ եւ թող տուաւ որ խաւար բանտիս մէջ սրտմտութենէս խղճուիմ: Բանտը կենալս ամբողջ տասներհինգ օր եղաւ. բայց բանտապահէն զատ ուրիշ մէկուն երեսը չը տեսայ. ան ալ առաւօտէ առաւօտ հոս հացս ջուրս բերելու համար կուգայ. եւ քանի որ զանի կը տեսնէի հետը խօսել կուգէի: Քիչ մը սիրտս բացուելու համար հետը խօսքի բռնուելու կը նայէի, բայց ինչ որ ըսէի այս մարդը պատասխան չէր տար, եւ բնաւ բերնէն խօսք մը չէր հաներ: Ասկէց զատ շատ հեղ երեսս անգամ չնայելով՝ ներս կը մտնէր դուրս կենէր. բայց վեց օր ետքը դատաւորը երեսն ելնելով՝ վերջապէս « Բարեկամս, ըսաւ, նեղութեանդ վերջը եկաւ, ալ ուրախութիւնդ նայէ՛. քեզի տալիք բարի լուր մը ունիմ, ան հետդ եղող կրնիկը Պուրկոս չխրկած՝ հարցումիորձ ըրի, եւ իր տուած պատասխաններովը բանտէն պիտի ելնէս, եւ թէ որ այն ջորեպանը՝ որուն հետ Փանեափորէն Գաղապէլոս եկար, հարցումիորձիդ խօսքերը հաստատելու ըլլայ, ասօրվրնէ քեզ թող կուտանք: Ինք Ասթորկայ է, ետեւէն մարդ խրկեցի եւ իրեն կսպասեմ, որ առնեն բերեն, ալ հոգդ չըլլայ. **Թէոր չարչար**

անքի դիպուածը չուրանայ, քիչ մը ետքը քեզ թող կուտամ :
 Աս խօսքերուն վրայ շատ ուրախացայ, որովհետեւ այն վայր-
 կեանէն սկսելով ինքզինքս նեղութենէ ազատած կը սեպէի .
 ուստի դատաւորին կտրելիք արդար եւ կարճատեւ դատաւ-
 տանէն շնորհակալ եղայ եւ դեռ իրեն ընելիք յարգական
 խօսքերս լմնցուցած չէի, մէկ մ'ալ ջորեպանը երկու աղեղ-
 նաւոր զինուորներու հետ ելաւ եկաւ, Շուտ մը զինքը ճանչ-
 ցայ, բայց այս չարածճին անշուշտ խտրճը եւ բոլոր մէջի եղածը
 չեղածը ծախած ըլլալուն համար՝ վախնալով որ եթէ իս ճանչ-
 նալը խոտտովանի առած ստակը ետ տալու կստիպուի, ուստի
 լրբութեամբ մը ըստւ . « Ես ատ մարդուն ո՞վ ըլլալը չեմ
 գիտեր, եւ զինքը ուրիշ տեղ ալ տեսած չեմ : » « Ահ, անըղ-
 դամ » գոչեցի, չխոտտովանի՞ս որ լսեցիս ծախեցի, չխտակը
 չզրուցե՞ս . իմ երեսս աղէկ նայէ, ես այն երխտաարգներէն
 մէկն եմ, որոնք դուն Գազապէլոս գիւղաքաղաքին մէջ վախ-
 ցուցիր թէ չարչարանքի պիտի գնել տաս, անոնք ալ վախեր-
 նուն ձգեցին փախան չգիտե՞ս : » Ինձի անանկ բան մը կըսես
 որ ես ամենեւին չեմ գիտեր, » պատառփանեց ջորեպանը
 պաղ կերպովմը, եւ մինչեւ ետքը չեմ ճանչնար ըսելուն հա-
 մար՝ բանտէն ելնելս ուրիշ օրուան մնաց, « Տղաս, ըսաւ դա-
 տաւորը, նայէ ջորեպանը հարցութորձ եղած ատենդ քու
 ըսած խօսքերուդ վիպյութիւն չտար . թէպէտ շատ կը փափա-
 քիմ որ քեզ բանտէն հանեմ, բայց ինչ օգուտ գործը ասանկ
 ըլլալուն համար չեմ կրնար : » Ուստի նորէն համբերել, մինակ
 ցտմար հաց ուտելու ջուր խմել եւ անխօսուկ բանտապա-
 հը տեսնել պէտք ըլլալով՝ երբ միտքս կը բերէի որ դեռ
 յանցանք մը չըրած արդարութեան ճանկերէն չեմ կրնար ա-
 դատիլ, վրաս յուսահատութիւն մը կուգար : Աւր' էր թէ գետ-
 նափորն ըլլայի, կըսէի ինքնիրենս, հոն փոսին մէջ սիրտս
 հանգիստ էր, գողերուն հետ աղէկ կուտէի կը խմէի, հե-
 տերնին զուարճալի խօսակցութիւններ կընէի եւ օր մը ձեռ-
 քերնուն փախչելու քաղցր յուսով կեանքս կանցունէի . իսկ
 հիմայ թէեւ անմեղ եմ, բայց եթէ թի. քաջեմ կարելի է աս-
 կէց հանգիստ կըլլամ :

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԳ.

Ինչ կերպով վերջապէս ժիշ Պրասի քանսէն դուրս ելնելը
եւ ուր երթալը..

Ես ասդին մտմտութներուս մէջ ինքզինքս զբօսցնելով ժա-
մանակ անցուցած ատեններս՝ անդին գլխէս անցած դիպումա-
ները դատաւորին պատմածիս պէս քաղքին մէջ ամենուն բե-
րանը ինկան, Ասոր վրայ շատ մարդիկ հետաքրքրութիւններ-
նուն երեսս տեսնել ուզելով՝ իրարու ետեւէ մէկիկ մէկիկ
կուգային բանախ լոյս առած մէկ պզտիկ պատուհանին առ-
ջեւը կը կայնէին եւ քիչ մը ատեն իս գիտելուն ետքը՝ կեւ-
նէին գործերնուն կերթային, Այս արտառոց բանին վրայ
զարմացայ մնացի, որովհետեւ բանտը մտնելէս ի վեր շատ մար-
դիկ իր լուսթեամբը ահ ու սարսափ տուող գաւիթի մը վրայ
եղած այս պատուհանին առջեւը կուգային կը կայնէին, Աս-
կէց հասկցայ որ քաղքին մէջ ամենուն բերանն ինկած էի, բայց
չէի գիտեր որ ասիկայ աղէկ թէ դէշնշան մը սեպէի:

Ամենէն առաջ տեսած մարդոցմէս մէկը Մօնտոնէտոցի
պզտիկ երգիչն էր, որն որ ինձի պէս չարչարանքի խօսքէն
դող ելած ձգեր փախեր էր, ուստի տեսնելուս պէս՝ զինքը
ճանչցայ, ինքն ալ իս չճանչնալէք չցուցուց, Ասանկով երկուք-
նիս ալ իրարու բարեւ տալերնուս ետքը՝ երկար բարակ խօսքի
մը բռնուելով՝ բոլոր գլխուս եկածները տեղն ի տեղը նորէն
պատմելու եղայ, իս մոիկ ընողները մէկ մը վրաս խնդացին,
մէկ մ'ալ մեղքցան, Ասոր վրայ պզտիկ երգիչը՝ մէկէն ի մէկ
փուճ սրտադողով մը իրարմէ զատուելնէս ետքը՝ Գազապէլոսի
պանդոկը ջորեպանին եւ մանկամարդ կնկանը մէջ բոլոր ան-
ցած գացած բաները պատմեց, Նրկայն չընեմ, իմ առաջուց
պատմածներս զրուցելէն ետքը՝ մնաս բարով ըսելով՝ ինձի
խօսք տուաւ որ քիչ ատենէն իս բանտէն հանելու կաշխատի:

Այն ատեն անոր պէս հետաքրքրութիւն ընելով իս տեսնելու եկող միւս մարդիկը « Մենք աւքեղի կը մեղքընանք եւ գիտցած ըլլաւ որ քեզ բանտէն հանելու համար պզտիկ երգիչին հետ ձեռքերնուս եկածը կընենք », ըսելով ելան դային :

Շիտակը ասոնք խօսքերնին պահելով դատաւորին առջեւը ինձի կողմնակցութիւն ըրին : Ասկէ զատ պզտիկ երգիչն ալ իւր բոլոր գիտցած բաները պատմելէն ետքը դատաւորը իրաւցընէ յանցանք մը ունեցած չըլլալու համոզուելով՝ երեք շաբաթ ետքը ելաւ բանտս եկաւ ու « Ժիլ Պլայս, ըսաւ, թէ որ ես խտաբարոյ դատաւոր մը ըլլայի, տակաւին քեզ հոս վար կը դնէի : Բայց եկու նայէ որ բանը երկնցունել չեմ ուզեր, ել բանդ գնա՛ ալ ազատ ես, երբ ուզես բանտէն դուրս ելիր : Բայց սա ինձի ըսէ, յարեց, թէ որ քեզ գետնափորը եղած անտառը խրկեմ, տեղը միտքդ է, կընաս գտնել » : « Ոչ, Պարոն, պատասխանեցի, գիշեր ատեն գետնափորէն ներս մտած եւ անկէ առտուն ալ կանուխ դուրս ելած ըլլալուս համար՝ տեղը չեմ կընար գտնել » : Ասոր վրայ դատաւորը « Ես բանտապահին հրաման կընեմ որ բանտին դուռները բանայ քեզ դուրս հանէ » ըսելով՝ ելաւ գնաց : Արդարեւ քիչ մը ետքը բանտապահը իւր սպասաւորներէն մէկուն հետ, որն որ ձեռքը լաթէ ծրար մը բռնած էր, բանտէս ներս մտաւ եւ երկուքնին ալ ծանրութեամբ մը ձայն չհանելով՝ բարակ ու քիչ մը նոր ասուիէ պարեգօտս եւ անդրաւարտիքս վրայէս հանեցին, որոնք իրաւցընէ իմս չէին, ու ետքը հինցած կրկնոց մը հագցունելով՝ ուսերէս բռնեցին դուրս նետեցին : Թէպէտ նոր բանտէն ելնողներուն պէս ես ալ ուրախ ըլլալու էի, բայց հագած խաղբ ու խայտառակ լաթերուս վրայ սիրտս քիչ մը կոտրած էր, անանկ որ մինչեւ անգամ՝ նոյն կէտին քաղքէն դուրս ելնելու միտք ըրի, որպէս զի անցնող դարձող երեսս նայելով վրաս չխնդայ : Սակայն երախտագիտութիւնս այս ամօթխածութեան դէմ դնելով՝ պզտիկ երգիչին ինձի ըրած երախտիքներուն վրայ շնորհակալ ըլլալու գացի, ան ալ իս տեսնելուն պէս խնդալը չկրնալով բռնել, « Եղբայր, այդ ի՞նչ կերպարանք է, ըսաւ, առջի բերան այդ լաթերովդ տեսած ատենս քեզ

չճանչցայ. կը նայլամ որ դատարանը քեզի չքաշել տուած բան մը չձգելով հոգիդ բերանդ բերեր է: » « Նս դատարանին բսելիք չունիմ, պատասխանեցի, իր դատաստանը շիտակ է, սա կայ որ՝ եթէ անոր բոլոր պաշտօնեաներն ալ պարկեշտ մարդիկ ըլլային դէշ չէր ըլլար. եղբայր գոնէ վրայիս հագուտը ձգելու չէին, կարծեմ ինձի արժան չլաւ, աշխարհքին ստակէն ելայ, բայց եկու նայէ որ ան ալ վրայէս առին: » « Շիտակ ես, յարեց, սակայն այդ ըսածիդ պատասխան կուտան թէ ասոնք դատաստանական սովորութիւններ են, որոնք պահուելու են. է՛հ, օրինակի համար՝ խելքդ կը կտրէ՞ որ ձիդ բուն տիրոջը ձեռքը հասած է. ոչ, Պարոն, ոչ ան հիմայ իւր տեղը դրուած է, դատաստանարանին ատենադպիրին ախտուն է, եղած գողութեանը նշան մը մնալու համար հոն դրուած է. գոնէ միայն ձիուն դաւակին փոկը խեղճ աղնուականին ձեռքը անցած ըլլալուն անգամ խելքս տեղ չըներ, դուն ի՞նչ կը ծախես. բայց ինչ որ է հիմայ ատոնց վրայ խօսելու ատենը չէ, յարեց, քու միտքդ ի՞նչ է ան ըսէ, հիմայ ի՞նչ պիտի ընես: » « Ինչ՞ պիտի ըլլայ, իմ միտքս Պուրկոս երթալով գեանապորէն ազատած կնիկս գտնել է, անշուշտ կը հանէ քանի մը փխթօլ ձեռքս կուտայ, առած ստակովս վրայիս նոր կարճ պարեգօտ մը կառնեմ, ինչ ընեմ եղբայր, անկէց ետքն ալ Սալամանքա կերթամ, նայինք Վատիններէն գիտնալէս ի՞նչ կեցէ: Թէ որ հիմակուան մամուտացածս հարցնես, մինակ դեռ Սալամանքա չգտնուելս է, ճանբան ալ հով չես կրկեր ա՛, անշուշտ ուտելիք պէտք է, գրպանը կուտ չունեցած ճանբայ եղնողը ինչ խեղճութիւն քաշելն ալ յայտնի է: » « Միտքդ հասկցայ, յարեց, բայց իմ քսակս քեզի ըլլայ, իրաւ քիչ մը տափակ է, բայց ձեռքէս ի՞նչ կուդայ, իմ կարողութիւնս այսչափ կը վերցունէ, երգիչ ըսածդ եպիսկոպոս չէ ա՛: » Այս բսելով հանեց քսակը ձեռքս տուաւ, ես ալ սիրտէն տալուն համար, քսակը չառնելիք չբրի. եւ ասով աշխարհքիս մէջ գտնուած բոլոր ոսկիները ինձի բաշխած ըլլալու պէս իրեն շատ չնորհակալ ըլլալով՝ անոր տեղ հազար ու մէկ աղէկութիւններ ընելու խօսք տուի, թէպէտ ետքը մէկն ալ չբրի. ան մէկդի ձգէ, ինչ որ է աս ալ ան-

ցաւ, ու պիտիկ երգիչէն զատուելով՝ քաղքէն գուրս ելայ, բայց իս բանտէն հանելու օգնութիւն ընող միւս մարդոց մնաք բարովի չերթալով, ինքնիրենս իրենց տուած հազար ու մէկ օրհնութիւններս հերիք սեպեցի:

Պառիկ երգիչը իւր քսակը վար զարնելուն տեղը կայ եղեր, որովհետեւ մէջը շատ քիչ ստակ կար, ան ալ պղինձ էր, բայց բազդէս երկու ամիսէ ի վեր խնայողութեան սովորած ըլլալուս՝ Պուրկոսի մօտ Բօնթէ տէ Մուլայ գիւղաքաղաքը հասած ատենս վրաս տակաւին քանի մը բէալ մնացեր էր, Հոն տեղ Տօնա Մէնչիայի վրայօք բան հարցունելու համար կանգ առնելով՝ պանդոկէ մը ներս մտայ, որուն պանդոկապետ կրնիկը մանրուկ, չորուկ, աշխոյժ եւ խստաբարոյ մէկն էր: Ամենէն առաջ քիթը բերանը կախելէն հասկցայ որ հագած կրկնոցիս հաւնած չէր, բայց կնկանը այս ըրածին իրաւունք տալով՝ սեղանին զլուխն անցայ եւ պանիր հացով փորս կշտացընելէ ետքը առջեւս դրուած գինիէն քանի մը գաւաթ նետեցի, ան ալ Աստուած գինի ընէր: Այս ճաշին ատենը, որնոր հագած լաթերուս հետ մէկ եկած էր, պանդոկապետին հետ խօսքի բռնուել ուզեցի, բայց անոր արհամարհանօք մը երեսը ծռմակելէն հասկցայ թէ խօսքս բանի տեղ չէր դնել: Ետքը «Թէ որ Կարախայի Մարքիզը կը ճանչնաս, կաղաչեմ՝ զրուցէիր, ըսի, արդեօք անոր գլեակը գիւղաքաղաքէն հեռու է, եւ ամեն բանէ առաջ Մարքիզին կնկանը ինչ ըլլալը գիտես», «Այդ ի՞նչ չափ բան մէկէն կը հարցունես, որ մէկին պատասխան տամ», ըսաւ հարատւութեամբ մը, այսու սովնայնիս դարձեալ չուզելով մը, «Տօն Ամբրոսիոսի գլեակը Բօնթէ տէ Մուլայէն մէկ մղոնի չափ հեռու է», ըսաւ:

Ասանկով աղէկ մը ուտելէս ու խմելէս ետքը «Ալ պիտի պառկիմ ինձի սենեակ մը տայիր» ըսելուս չմնաց, խօսքը բերնէս ատնելով «Ինչ՞ հրամանցիր, ինչ հրամանցիր, քեզի սենեակ տամ», ըսաւ պանդոկապետը արհամարհոտ նայուածքով մը կտոր մը պանիր հացով փորեքնին կշտացընողներուն պանդոկիս մէջ սենեակ չկայ, իմբողը անկողիններս բռնուած են, այս իրիկուն երեւելի ասպետներ հոս պիտի գան պառկին,

անոնց կսպասեմ. բայց թէ որ կուզես, ինչ որ է քեզյարգանոցը տանիմ, իմ ձեռքէս այսչափը կուգայ, ան ալ գունդիտես, յարգի վրայ նոր չպիտի սլառկիս աս, ինչ կայ, ո՛վ գիտէ քանի քանի անգամ պառկեր ելեր ես: Անիկը այսչափը հերիք չսեպելով՝ կը նայէր թէ ուրիշ ինչ ըսէ որ սիրտս աղէկ մը ծակէ, բայց ես ալ ինչ որ է, խօսքը երկուք չընելով՝ խեղք ըրի որ երթամ յարգանոցը պառկիմ ու հոն տեղ հասնելուս պէս երկար ատենէ ի վեր հոգնած դադրած մարդու մը պէս շատ չանցաւ քունս տարաւ:

Գ Լ ՈՒ Խ Ժ Գ.

Տօնա Մեկնիայի Պուրկոսի մէջ Ժիլ Պրասի ըրած
ընդունելութիւնը.

Երկրորդ օրը ծուլութիւն չընելով՝ լոյսը չճգքուած՝ անկողինէս ելայ ու դացի պանդոկապետին հետ հաշիւս սրբեցի, որն որ առտուն ինէ կանուխ ելած էր: Նայեցայ որ առջի իրիկուանը չէր մնացեր, հպարտութիւնը իջեր էր եւ երեսը կը խնդար: Ասիկայ չքաշուելով իւր հետը խօսող Սուրբ Հերմանտատի երեք պարկեշտ աղեղնաւոր մարդոց պանդոկը դառնուելուն համար ըլլալու էր, որոնք իրիկունը հոն պառկած էին, եւ անշուշտ պանդոկին անկողինները բռնողները այս երեւելի ասպետներն էին:

Գիւղաքաղաքին մէջ երթալիք դղեակիս ճանքան հարցուցած ատենս դիպումսով Փանեափլորցի պանդոկապետին բընաւորութենէն ուրիշ մարդ մըն ալ դէմս ելաւ, որնոր ամեն մէկ հարցուցած բաներուս պատասխանը տալէն զատ՝ «Տօն Ամբոստիոս երեք շաբաթ առաջ մեռնելով իւր կնիկն ալ

Պուրկոսի մէկ վանքը քաշուեցաւ , և ըսաւ եւ վանքին անունն ալ տուաւ : Ասոր վրայ ատեն չանցունելով դէպի այն քաղաքը զացի ու դղեակին ճանրան չբռնեցի , թէպէտ առաջ միտքս անանկ էր , եւ նախ վազելով Տօնա Մէնչիայի եղած վանքը հասայ , հոն տեղ տեսուչ կնիկանը աղաչեցի որ Տօնա Մէնչիայի ըսէ թէ Ասթորիայի բանտէն նոր ելած մարդ մը եկեր է զինքը կողք : Տեսուչ կնիկն ալ շուտով ըսածս իմաց տալու երթալով՝ վայրկեան մը ետքը դարձաւ եկաւ եւ իս հիւրանոց մը մոցուց , ուր որ շատ չանցաւ Տօն Ամբրոսիոսի որբեւայրի կնիկը վանդակին ետեւէն սուգի լաթերով ինձի երեւցաւ ,

« Բարի եկեր ես , ըսաւ ինձի շնորհքով մը , չորս օր է Ասթորիացիի մը նամակ գրելով՝ իմաց տուի որ իմ կողմէս դայ քեզ գտնայ եւ բանտէդ ելած ատենդ գալ իս գտնելդ թախանձելով աղաչելս քեզի գրուցէ : Ղատաւորին քու վրադ ըրած խօսքերէս ետքը ալ քիչ ատենէն բանտէդ ելնելուդ տարակոյս չունէի , ու պատասխան ալ առի որ բանտէն ելած ես , բայց ինչ ըլլալդ մարդ չգիտէ , ուստի վախցայ որ չըլլայ թէ մէկ մ'ալ երեսդ չտեսնելով երախտագիտութիւնս քեզի յայտնելու հաճոյքէն զրկուիմ , որովհետեւ այն ատեն սրտիս մեծ կսկիծ պիտի ըլլար . բայց ինչ որ է , միտքարուէ , ըսաւ նորէն , խառնաբնդ որ լաթերով առ ջրէն ելնելուս ամէնալս տեսնելով , հիմակուան այդ վիճակիդ վրայ մի մտմտար . քենէ անանկ մեծ աղէկութիւն մը տեսնելէ ետքը՝ թէ որ անոր տեղը քեզի բան մը չընեմ , բոլոր կանանց ամենէն ապերախոր եղած կըլլամ , քեզ այդ վիճակիդ մէջ չպիտի ձգեմ , ասիկայ պարտքս է որ ընելու եմ եւ ձեռքէս ալ կուգայ , որովհետեւ բաւական հարուստ եմ ու թէ որ ունեցած պարտքս տամ ինքզինքս նեղը խօթած չեմ ըլլար :

Մինչեւ երկուքնիս մէկէն բանտը մտած օրերնիս գլխէս անցած դացած բաները գիտես , հիմայ այն ատենէն ի վեր եղածը չեղածը պատմեմ որ իմանաս : Ասթորիայի դատաւորը բերնէս բուն պատմութիւնս լսելէն ետքը իս Պուրկոս խրկելով ես ալ Ամբրոսիոսի դղեակը դացի , ուր իս տեսնելուն պէս ամենքը ետ դառնալուս վրայ զարմացան մնացին , բայց բանը բանէն

անցաւ ըսին, որովհետեւ Մարքիզը իմ փախչելուս վրայ կայ-
 ծակէ զարնուածի պէս հիւանդ պառկեր էր եւ բժիշկներն ալ
 ապրելէն յոյսերնին կարեր էին։ Ասոր վրայ նորէն իմ չար
 ճակատագիրէս սրտնջալ սկսայ, սակայն ետքը զգեալը զազս
 իմացունելով, երեսն արցունքով ծածկուած ու կսկիծէս սիրտս
 երած Տօն Ամբրոսիոսի սենեակէն ներս մտայ եւ փազելով զացի
 իրեն անկողինին բարձին քովը ծունկի վրայ եկայ։ Տօն Ամբ-
 րոսիոս ալ իս տեսնելուն պէս « Ինչպէ՞ս եղաւ որ եկար, ըսաւ,
 ըրած գործդ տեսնելու համար, իս մեռցնելդ հերիք չեղաւ
 ու մէկ մ'ալ կուգես որ սիրտդ բոլորովին հանգարտելու հա-
 մար մեռնիլս աչքովդ տեսնեմ։ » « Պարոն, պատասխանեցի,
 հարկաւ Ինէս իմ առջի ամուսինիս հետ փախած ըլլալս քեզի
 իմացուցած է, զիտցած եղիր որ եթէ չար գիպուածով մը
 անիկայ ձեռքէս չենէր՝ նորէն հօս չէի դառնար։ » Այն ա-
 տեն իրեն իմացուցի որ ճանքան գողեր գիմացնիս ելնելով՝ Տօն
 Ալվարը մեռցունելուն ետքը իս ալ գեանափոր մը տարին,
 ետքը բոլոր մնացած բաներն ալ տեղն ի տեղը պատմեցի եւ
 խօսքս լմացուցած ատենս Տօն Ամբրոսիոս ձեռքը ինձի երկն-
 ցուց ու սիրտը ելնելով՝ « Այ ձեռք կուտայ, ըսաւ, ես քեզի
 ըսելիք չունիմ, էհ, շիտակը քեզի յանդիմանելու ինչ իրա-
 ւունք ունիմ, սիրելի ամուսինդ գտեր եւ իս ձգեր անոր ետեւէն
 ես դացեր, ասոր ինչ կրնամ ըսել, ո՛չ, տիկին, այդ ըրածիդ
 վրայ քեզ չեմ մեղադրեր, սա ալ գիտցած ըլլաս որ թէպէտ
 ձեռքէս ելնելուդ համար ողջ չսիրտի մնայի, բայց դարձեալ
 քեզ փնտռելու համար ետեւէդ մարդ չճաննեցի, որովհետեւ
 քեզ առնող տանող մարդուն սրբազան իրաւունքները ճանչնա-
 լով՝ քու ալ անոր վրայ ունեցած սիրոյդ բան մը չըսի։ մէկ
 խօսքով ըրածիդ իրաւունք կուտամ եւ գիտցած ըլլաս որ հօս
 դառնալովդ նորէն սիրտս վատակեցար. այո, սիրելիդ իմ Մէն-
 չիս, հօս գտնուելուդ համար շատ ուրախ եմ, բայց ինչ օգուտ,
 այս ուրախութիւնս շատ չգիտի տեսէ, պիտի անցնի, ահա
 վերջին ժամն կը մօտենայ, ո՛հ, գեռ նոր քովս եկար եւ յա-
 ւիտենական մնաս բարով մը քեզի ըսելու եմ։ » Այս խօսքերէն
 սիրտս ելնելով՝ աւելի լալս եկաւ եւ սիրտս շատ կսկիծաց, իմ

կուռքի պէս պաշտած Տօն Այվարիս վրայ անգամ այնչափ արցունք թափած չէի, Տօն Ամբոսիոսի ըսածը սուտ չենեւրով՝ իրացրնէ երկրորդ օրը հողին սուտաւ. տասով կարգուած ատենը տուած բոլոր հարստութիւնը ինձի մնաց. ես ալ զանի պարապ բաներու գործածել չեմ ուզեր, թէպէտ գեռ մանկամարդ եմ, բայց Աստուած չընէ որ երրորդ անգամ մըն ալ կարգուիմ, որովհետեւ ասիկայ անամօթ ու գէշ կնկան վայելիք բան է. ասկէց զատ աշխարհքէն ալ պաղած եմ, ուստի այս վանքին մէջ կեանքս կանցունեմ եւ ունեցածս չունեցածս ալ անոր կը նուիրեմ: »

Տօնա Մէնչիսայս խօսքերն ընեղէն ետքը պարեգօտին տակէն քսակ մը հանեց եւ ձեռքս տալով « Առ՝ սա հարիւր տուգադը վրայիդ լաթ շինէ, ըսաւ. ետքը նորէն եկուրիս գտիր. ես գիտեմ որ ասանկ քիչ մը բանով ըրած աղէկութեանդ տակէն չեմ կրնար ելնել: » Ես ալ կնկանը շատ շնորհակալ ըլլալով երգում ըրի որ իրեն մնաս բարովի չգացած Պուրկոսէն չեմ ելներ: Այս երգումը ընեղէս ետքը, որն որ չբռնելու միտք չունէի, գացի պանդոկ մը նայեցայ եւ որնոր առաջ դէմս ելաւ՝ հոն մտնելով ինձի սենեակ մը ուզեցի ու հազած կրկնոցէս այս անգամ ալ սուսջուան պէս աղքատ չերեւնալու համար « Ինձի նայէ՛ բարեկամ, ըսի, որչափ որ ես այս լաթերը հազած եմ, բայց հոս կենալուս համար ուզածէդ աւելի ստակ տալու կարողութիւն ունիմ: » Այս խօսքերուս վրայ, պանդոկապետը, որուն անունը Մանեուէլլոյ էր, բնութենէն վարպետ խեղկատակ մը ըլլալով՝ գլխէս մինչեւ ոտքս աչքէ անցունեղէն ետքը պաղութեամբ ու չար միտքով մը գրուցեց « Ըսէիր չըսէիր աղէկ գիտէի որ պանդոկիս մէջ աշխարհքին ստակէն պիտի ելնէս, հազած լաթերուդ ստակէն աղնուակամութեան նշաններ աչքիս կը զարնեն, մէկ խօսքով շատ ունեւոր ըլլալուդ՝ եւ ստակ ուտելուդ տարակոյս չունիմ: » Հստկցայ որ անիծից ծնունդը իս բարակ բարակ կը քաշէր, ուստի իր ըրած այս խեղկատակութիւններուն մէկէն ի մէկ վերջ տալու համար հանեցի քսակս իրեն ցուցուցի, մինչեւ անգամ տուգադներս իր առջեւ սեղանին վրայ մէկիկ մէկիկ համբեցի եւ նայեցայ որ ստակներս ան-

առած ատենը պանդոկապետը բերանը փոխեց եւ ուրիշ կերպով ինձի նայիլ սկսաւ : Ես ալ ասկէց համարձակութիւն առնելով աղաչեցի որ մարդ խրկէ ինձի դերձակ մը բերել տայ , պանդոկապետն ալ : Հնախաճառ մը բերուի՝ աւելի աղէկ չըլլա՞ր , ըսաւ , ամէն տեսակ լաթ մէկէն կը բերէ դուն ալ ուղածդ կը հաւնիս ու ասանկով մէկէն ի մէկ վրադ գլուխդ կը շտկուի կը լմննայ : Պանդոկապետին տուած այս խորհուրդին հաւնելով՝ միտքս դրի որ իրաւ անանկ ընեմ , բայց իրիկուն ըլլալուն համար ալ ծախու առնելիք բաներս երկրորդ օրուան ձգեցի եւ գետնափորէն դուրս ելնելէս ի վեր կերած անհամ , անջուր կերակուրներուս տեղը լեցնելու համար՝ նայեցայ որ աղէկէն աղէկ ընթրիք մը ընեմ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ե .

Ինչ կերպով Ժիլ Պրասի վրան հագուիլը , Solim Մեկիխայէն առած լոռ պարգեւը եւ ինչ պատճառովնուր Պուրկոսէն ելնելը .

Առջիս ոչխարի ոտքէ առաւ խորոված բերուելով՝ մէջը քիչ մը բան ձգեցի մնացածը աղւոր մը կերայ եւ կերածիս չափ ալ խմելէս ետքը դացի տեղս պառկեցայ : Անկողինս քիչ մը շնորհքով ըլլալուն՝ յոյս ունէի թէ այն գիշերը խորունկ քուն մը կը քաշեմ : Սակայն աչքերս չկրցի գոցել , խեղքս միտքս միշտ առնելիք լաթերուս վրայ էր , ինչ ընեմ , կըսէի ինքնիրենս , արդեօք առջի միտքիս վրայ կենամ , արդեօք Սալամանքայի մէջ վարժապետութիւն ընելու համար՝ կարճ պարեգօտ մը առնեմ , բայց ինչո՞ւ ասանկ լաթ հագնիմ , գուցէ եկեղեցական

կրկամ, ոչ ատանկ փափաք մը չունիմ, եւ մինչեւ անգամ եկեղեցականներուն շատ դէմ ալ եմ, իմ խելքս միտքս մէջքէս թուր կախել եւ աշխարհքի մէջ ստակ վաստկել է ։ Վերջապէս ասոր կայանք տալով՝ միտքս գրի որ ասպետի լաթեր առնեմ, եւ համոզուած էի որ այն լաթերով պատուաւոր եւ շահաւոր պաշտօնի մը կը հասնիմ ։ Այս փուճ խորհուրդիս վրայ մտածելով՝ հետեւեալ առտուն շղթաներով կը քաշէի եւ արշալոյսը ծագելուն պէս ցատկեցի անկողինէս ելայ, ու պանդոկին մէջ այնչափ աղմուկ հանեցի որ բոլոր պառկողները քուններնուն արթնցան թէ ինչ կայ ։ Ապաստօրներուն չընէք, դեռ կը քնանաք, պռռացի ։ անոնք ալ հայհոյութիւն չմնաց, որ ինձի չընէին, սակայն ինչ ընէին, անկողիններնուն ելնելու ստիպուեցան եւ մինչեւ որ հնալիւծառ մը բերելու գացին, զիրենք հանգիստ չթողուցի ։ Ասոր վրայ շատ չանցաւ հնալիւծառ մը ետեւէն ալ երկու աշկերտները առին եկան, որոնք ամեն մէկերնին կոնակնին մէկ մէկ կանանչ կտաւէ մեծկակ ծրար առած էին ։ Այս մարդը սենեակէս ներս մտնելով՝ մեծ քաղաքավարութեամբ բարեւ տուաւ ու մէկէն ի մէկ Պարոն ասպետ, բազդդ տեղն է եղեր որ սպասաւորներդ ուրիշ չգացած յիտակ ինձի եկեր են, միտքս արհեստակիցներս վար զարնել չէ, Աստուած չընէ որ անուննին կտորեմ, բայց խօսքը մէջերնիս մնայ, խղճմտանք ըսած բանդ ինչ է չեն գիտեր, հրեաներէն ալ գէշ են եւ մէջերնին բանի եկող ես մինակ կամ ։ Քիչ մը բան վաստկիմ ինձի հերիք է ։ փարայի տեղ ղուրուշի այսինքն՝ ղուրուշի տեղ փարայի կը բաւականանամ եւ գոհութիւն Աստուծոյ արհեստս ալ արդարութեամբ կը բանեցնեմ ։

Հնալիւծառը այս յառաջարանութիւնը ընեղէն ետքը՝ որուն ես ալ խնդի պէս հաւտացի, աշկերտներուն ըսաւ ։ « Ծրարները քակեցէք որ Պարոն Ժիւ Պլաս տեսնէ ։ անոնք ալ բանալով ամեն տեսակ գոյնէ լաթեր հանեցին ինձի ցուցուցին, նախեցայ որ շատերը մէկ տեսակ ասուիւ էին, բայց շատ հասարակ բաներ ըլլալնուն համար մէկը սիրտս չսիրելով՝ բռնեցի գետինը նետեցի, ուստի մէկ ուրիշ լաթ մըն ալ հագցուցին ։

որնոր վրայիս անանկ աղէկ եկաւ որ գիտես թէ գիտամք ինձի համար տպապրուած շինուած էր եւ թէպէտ քիչ մը գործածուած էր, բայց սիրտս շատ սիրեց։ Ասիկայ կտրած թեւերով բաճկոն մը, անդրափարտիք մը, ու վերարկու մըն էր, բոլորն ալ թխադոյն ու վրան ոսկեթեւ լանուած թաւիշէ։ Մինակ անոր հաւնելով սակարկութիւն ընելու սկսայ։ Հնաժամաւն ալ անոր աչք ունենալ տեսնելով՝ «Անդանի է Տէր, ճաշակդ տեղն է եղբր, լաթէ շատ աղէկ կ'հասկնաս, գիտես այս բաթերը տէրութեան տոնէնէն մեծ ազնուականներէն մէկը շինել տուած եւ հազիւ երեք անգամ հագած է, մէկ մը թաւիշին նայէ ալ սակէց անդին ողջութիւն. բանուածքը լսես, շխտակը լսելու է՝ խօսք չուզեր։» «Քանի՞ կուտաս» ըսի։ «Վաթսուն տուգադ, պատասխանեց, կուզես հաւատա կուզես մի հաւատար, վաթսունը շատոնց տուող եղաւ ես չտուի։» Նայեցայ որ աղէկ զատեր էի ու անկէց շնորհքովը չկար, Աստի ինչ որ է քառասունը հինգ տուի՝ կտրելի է տուածիս կէտը անգամ՝ չէր արժէր։ «Պարոն Ասպետ, յարեց հնաժամաւը պաղ կերպով մը, քեզի աւելի չըսի, ես մէկ խօսք մը կը գրուցեմ, նայէ ասոնց խօսք չունիմ, ըսաւ նորէն, մէկդի նետած լաթերս ինձի ցուցունելով, ասոնք առնես աժան կուտամ։» Ասանկով սակարկութիւն բրած լաթատոնելու փափաքս կուեղցնէր։ Աս ալ հասկնալով որ ուզած գինէն ստակ մը վար իջնալիք չունի, վաթսուն տուգադը համբեցի ու լաթերը առի, երբ ինք ալ տեսաւ որ անանկ դիւրութեամբ հանեցի ստակը տուի, կարծեմ՝ իրողմամբ ինչ չնայելով՝ անկէց աւելի ուզած չըլլալուն շատ զրոյշաց։ սակայն փարայի տեղ զուրուշ վատակելէն ալ դարձեալ սիրտը ուրախ՝ աշկերտներուն հետ դուրս ելաւ՝ որոնց պարգեւն ալ զանց չէի ըրեր։

Ուրեմն աղէկէն աղէկ վերարկու մը, բաճկոն մը եւ անդրափարտիք մը ունենալով՝ ալ անկէ ետքը լաթերուս միւս կըտորները հոգալ պէտք եղաւ, որոնց վրայ մինչեւ ցերեկ միտմտալէս ետքը՝ վերջապէս ճերմակեղէններ, գլխարկ մը, մետաքսէ գուլպաներ, կոշիկներ եւ թուր մը առի, ետքն ալ աղւոր մը վրաս հագուեցայ։ Ասանկ վրաս գլուխս շտկուած

ըլլալուն՝ աշխարհք ինծի եղած էր : աչքերս ըրած զարդա-
րանքիս նայելէն չէին կշտանար : Դեռ տիրամարդ մը իւր փե-
տուրներուն վրայ այսչափ ուրախութեամբ նայած չէր : Աւ
լաթերս տեղն ըլլալով՝ նոյն օրը նորէն Տօնա Մէնչիայի ելայ
գացի , որնոր զարծեալ շնորհքով մը իս ընդունելով՝ իրեն
ըրած երախտիքիս վրայ շնորհակալ եղաւ : Ասոր վրայ երկուք-
նիս ալ իրարու անուշ անուշ շատ մը խօսքեր ընելնուս ետքը
ինծի ամեն կերպ բարեշաղտութիւն մագլթելով՝ երթաւ բազով
ըսաւ , եւ երեսուն փութոյնոց մատնիէ մը զատ ուրիշ բան չը
տալով ու ազաւելով որ զայն իրեն յիշատակի մը պէս պահեմ ,
ինք ելաւ ներս գնաց :

Միտքս մեծ ընծայ մը դրած ըլլալուն մատնին տիրաւ չչինեց ,
ուստի Տօնա Մէնչիայի տաւածին վրայ քիթս կախած ու մրտ-
մըտալով՝ պանդոկս գացի , բայց ներս մտայ չմտայ մարդ մը
եկաւ , որ ետեւէս կը քալէ եղեր , մէկէն ի մէկ վրայէն վերար-
կուն հանելով , որնոր մինչեւ քիթին վրայ բերեր էր , անութին
տակէն մեծկակ խորձ մը հանեց : Այս խորձը տեսնելուս
պէս , որ ստակով բեցուն կերեւար , ես եւ հոն գտնուող ու-
րիշ քանի մը մարդիկ աչքերնիս չորս բացինք ու եկող մարդը
խորձը սեղանի մը վրայ գնելով՝ « Պարոն Ժիւ Պլատ , ասոնք
Վարբիդին կնիկը քեզի խրկեց , ըսած ասոնք զխոնս թէ Սե-
րովբէի մը ձայն էր որ առիւ : Ասոր վրայ խորձը բերողին շատ
պատիւ ըրի եւ քաղաքավարական խօսքերով զինքը խղճեցի
եւ պանդոկէն դուրս ելնելուն պէս՝ ինչպէս որ բազէն իւր որ-
սին վրայ կը նստուի , ես ալ անանկ խորձին վրայ իյնալով՝
զանի սենեակս տարի եւ ժամանակ չանցնելով քակեցի , մէկ
մ'ալ ինչ կը նայիս մէջէն հազար հաւա տուգադ եղաւ : Այս
տուգադներուս համբանքը ըմբռնելու վրայ էի , մէկ մ'ալ
պանդոկապետը ստակը բերողին խօսքերը առաջուց լսած ըլ-
լալով՝ ներս մտաւ որ խորձին մէջ ինչ եղած ըլլալը իմանայ :
Ասանկ ստակներս սեղանի մը վրայ տարածուած տեսնելուն
պէս զարմանքէն բերանք բաց մնալով՝ « Այս սատանայ , գոչեց ,
այդ սրչափ ստակ է , կերեւայ թէ , յարեց չար միտքով մը քի-
թին տակէն ինդալով , կնիկներէն ստակ փրցունելու ճանքան

աղէկ գտեր ես, տակաւին Պուրկոսի մէջ ըլլալդ քսանը չորս ժամ չկայ, եւ շուտ մը Մարքիզի կնիկներ ստակէ հանելու ելար: Աս խօսքը ինձի գէշ չգալով՝ Մանեռէլլոյի սխալը շտկել չուզեցի, որովհետեւ անկէց զուարճութիւն կիմանայի:

Երիտասարդներուն ինքզինքնին բազդաւոր ցուցնելուն չեմ զարմանար: Բայց եւ այնպէս միամտութիւնս ամօթխածութեանըս դէմ գնելով՝ պանդոկապետին սխալը խմայնելու համար Տօնա Մէնչիայի պատմութիւնը ըրի, ինք ալ մեծ ուշադրութեամբ մտիկ ընելէն ետքը, գործերուս ինչ վիճակի մէջ գտնուիլը հասկըցուցի, եւ իմ վրաս իր սրտին եփիլը տեսնելով՝ խնդրեցի որ ասոր վրայ ինձի խորհուրդ մը տայ, ինք ալ քիչ մը ատեն մտմտալէն ետքը անկեղծութեամբ մը ըսաւ. « Ժիլ Պլաս, սիրտս քեզ սիրեց եւ ինձի վստահութիւն բնելով բոլոր գաղտնիքներդ բացէ ի բաց երեւան հանելուդ համար շողոքորդութիւն չպիտի ընեմ, քեզի վայլածը պիտի ըսեմ, ինձի որ կը հարցընես դուն արքունիք մտնելու համար ծնած ես, իմ տալու խորհուրդս սա է որ երթաս հոն տեղ մեծ ազնուական մը գտնես ու նայիս որ իր գործքերուն հոգ տանիս կամ աչքը մըտնաս, ապա թէ ոչ քովը պարապ տեղը ատեն անցուցած կըլլաս: Ես մեծ մարդոց ինչ ըլլալը գիտեմ, անոնք պատուաւոր մարդուն ցուցուցած անձնուիրութիւնը ու սէրը բանի տեղ չեն դնել, իրենց բանին գալիք մարդ կը փնտռեն, բայց ուրիշ ճանքայ մըն ալ կրնաս բռնել, յարեց պանդոկապետը, պրդտիկ ու շնորհրով ես եւ խեղացի ալ չըլլայիր նորէն այսչափով հարուստ սրբեւայրի մը կամ ամուսինը իրեն շնամանող գեղեցիկ կնիկ մը կրնայիր քեզ քաշել: Սիրահարութիւնով հարուստները խեղճ կըլլան, բայց շատ անգամ ալ անկուտիները անով մարդ կըլլան: Ասոր համար թէ որ ինձի կը հարցնես, ես ալ Մատթիոս դնայ կըսեմ, բայց մինաւոր երթալը աղէկ չգար, որովհետեւ ուրիշ տեղերու պէս՝ հոն ալ մարդուն երեւոյթին կը նային ու որչափ ցոյց ընես այնչափ պատիւ կը գտնաս: Ես քեզի հաւատարիմ սպասաւոր մը, աղէկ տղայ մը, երկայն չընեմ, իմ ձեռքս մեծցած մէկը հետդ կը գնեմ, դուն ալ եր-

կու ջորի կառնես մէկը քեզի մէկը անոր, եւ կրցածիդ չափ շուտով ճանրայ կենես :

Այս խորհուրդը գործիս գալուն՝ մօտիկ ըրի, ուստի երկրորդ օրը երկու փղեր ջորի առնելով՝ պանդոկապետին սպասաւորն ալ բռնեցի : Աս տղան երեսուն տարուան էր, եւ միամիտ ու աստուածավախ մէկը կերեւար : « Ես կալիցիացի եմ, անունս ալ Ամբրոսիոս տէ Լամէլայ է », ըսաւ : Ես ասոր վրայ կը զարմանայի թէ ասիկայ առ հասարակ ուրիշ չահամու սպասաւորներուն պէս լեցուն ամսական առնելու ետեւէ չէր, հապա ինչ որ տաս հերիք է կրտէր : Ասկէց ետքը կէս կոշիկներ եւ պաշուսակ մընալ առի որ ճերմակեղէններս եւ սուգաղներս մէջը գնեմ ու պանդոկապետին ստակն ալ տալով՝ երրորդ օրը լցար չճգբուած Պուրկուէն դէպի Մատրիտ ճանրայ ելայ :

Գ Լ ՈՒ Խ Ժ Զ .

Տեսած յաջողութեանդ փսսահութիւն լինես .

Առջի օրը Տիւէնաս պառկելով՝ երկրորդ օրն ալ կէս օրէն ետեւ ժամը չորսին տատենները Վալատոյիտ հասանք : Հոնտեղ դրօշն ինձի աղէկ երեւցող պանդոկ մը իջնելով՝ ջորիներուն հոգը սպասաւորիս ձգեցի, ու ես վերը սենեակ մը ելնելով՝ պանդոկին մէկ օդուն սրացուտիս բերել տուի եւ քիչ մը հոգնած ըլլալուս համար կոշիկներս չհանած՝ անկողինիս վրայ ինկայ ու ես չիմանալով քունս պարաւ եւ քունէս արթնցած տոտենս նայեցայ որ դիշերուան բան չէր մնացեր : Աւստի անկողինէս ելայ Ամբրոսիոսը կանչեցի, ան ալ պանդոկին մէջ չէր, բայց շատ չանցած եկաւ : « Աւրկէ՞ կուգաս » ըսի . ան

ալ « Պուրկոսէն մինչեւ Վալատովիտ Աստուած մեզ ամեն չար փորձանքէ ազատ պահելուն իրեն փառք տալու համար եկեղեցի գացեր էի ու անկէ կուգամ, » ըսաւ բարեպաշտ կերպարանքով մը : « Աղէկ ես ըրեր, բայց հիմայ ալ ընթրիքիս համար հաւու ձագ մը շամփուրը անցնել տուր, » ըսի նորէն :

Սպասաւորիս այս հրամանը ըրած ատենս պանդոկապետը ձեռքը աշտանակ մը բռնած՝ սենեակէս ներս մտաւ, հետը աղւոր հագուած կնիկ մը կար, որնոր ինձի քիչ մը տարիքոտ բայց դեղեցիկ երեւցաւ : Մերուկ սպասաւոր մըն ալ այս կընկան անութը մտեր էր եւ պզտիկ հնդիկ մըն ալ անոր քղանցքները բռնած էր : Այս կնիկը մեծ յարգանք մը ինձի բարեւ տալէն ետքը « Արդեօք Պարոն Ժիլ Պլա տը Սանդիլեանը դուք չէք, » ըսած ատենը զարմացայ մնացի, բայց կնիկը, այս ես եմ, ըսելուս չձգեց՝ մէկ մ'ալ սպասաւորին թեւէն ելնելով եկաւ անանկ խնդութեամբ մը ինձի փաթթուեցաւ որ զարմանքս աւելցաւ : « Յախտեանս յախտենից օրհնեալ ըլլայ Աստուած որ զքեզ դէմս հանեց, ըսաւ : Դուն, Պարոն ասպետ, դուն ես փնտուած մարդս » : Այս կերպով բանը սկսելուն Փանեաֆլորի հացկատակը միտքս եկաւ եւ այս ալ բուն բաղդախնդիր կնիկ մը ըլլալուն կասկածի պիտի երթայի, բայց ետքը զրուցած խօսքերուն վրայ այս կնիկը անտեղուանքը ըլլալու չէ, ըսի ինքնիրենս : « Ես, յարեց, Տօնա Մէնչիայ տը Մոսքերայի մօրքրօջը աղջիկն եմ, անոր քու այնչափ աղէկութիւնդ անցած է. այս առտու ինձի խրկած նամակի մը մէջ գրեր է թէ՝ Պատրիտ երթալդ ըսելով՝ ինէ կը խնդրէ որ եթէ հոսկէ անցնիս քեզի աղէկ պատիւ մը ընեմ. երկու ժամ է քաղքին մէջ ասդին անդին վազեցի որ քեզ գտնեմ, մէկ պանդոկէն ելայ միւս պանդոկը մտայ որ եկած օտարականներուն ով ըլլալը հասկնամ, ու այս պանդոկապետին քու կերպարանքիդ վրայ ըրած նկարագրութեանը նայելով՝ միտքէս անցաւ թէ կարելի է մօրքուրս ազատողը դուն ես. ահ մէկ մը քեզ դրտայ ա՛, յարեց, ալ ընտանիքիս եւ ամենէն աւելի մօրքրօջ եղած աղէկութիւններուն փոխարէն ինչ որ պիտի ընեմ, ես գիտեմ. դուն, թէ որ կուզես, հիմակուրնէ տունս եկուր կե-

ցիր, հոնտեղ հոսկէ աւելի հանգիստ կըլլաս : « Ասա ալ թէ որ տունդ գամ քեզի ծանրութիւն կըլլայ ըսելով՝ վրայէս նետել ուզեցի, բայց օգուտ չըրաւ, որովհետեւ կնկան սղախանքին չկրցայ գէմ գնել. պանդոկին դուռը կառք մը կար, որն որ մեզի կապասէր. կնիկը ինքնիրենը պայուսակ կառքին մէջ գնել տուաւ, որովհետեւ Վալատովիդ շատ գող կայ, կըսէր եւ սուտ ալ չէր : Վերջապէս իրեն եւ ծերունի սպասաւորին հետ կառքը նստայ, զիս պանդոկէն առնել տանելուն ձայն հանելով : Ասոր վրայ պանդոկապետին սիրտը շատ կտորեցաւ. որովհետեւ թէ որ այս կնկան, իր սպասաւորին ու պզտիկ հնգիկին հետ այնտեղ կենալու ըլլայինք, յոյս ունէր թէ շատ ստակէ կենէինք, բայց այն ատեն առնել քալելովնիս ընելիք վաստակը փախցուց :

Կառքերնիս քիչ մը ատեն պտտելէն ետքը կանգ առնելով՝ մենք ալ վար իջանք ու մեծկակ տուն մը մտնելով՝ վերը աղւոր շտկուած սենեակ մը ելանք, ուր որ երսուն քառսուն ճըրագ վառած էր : Հոն շատ սպասաւորներ կային՝ որոնց՝ կնիկը ամենէն առաջ հարցուց թէ՝ «Տօն Ռափայէլ եկա՞ւ : » Անոնք ալ « Ոչ չեկաւ » , պատասխանեցին : Այն ատեն կնիկը ինձի դռնաւով ըսաւ, « Պարոն Ժիլ Պլաս, եղբօրս կապասեմ որ հոստեղէն երկու մլոն հեռու մեր ունեցած գլեակն է. այս իրիկուն հոս պիտի գայ. արդեօք որչափ պիտի ուրախանայ ու զարմանայ եթէ իր տունը գտնայ քեզ որ մեր բոլոր ընտանիքին այնչափ աղէկութիւն ըրիր : » Այս խօսքերը ըսած ատենը պանդոկին մէջ իրարանցում մը ելաւ, եւ իմացանք որ Տօն Ռափայէլ եկած էր : Այս մարդը շատ չանցած ներս եկաւ. նայեցայ որ շնորհքով ու աղնիս կերպարանքով երիտասարդ մըն էր : « Ուրախ եմ, եղբայրս որ եկար, ըսաւ կնիկը, դո՛ւն ալ ինձի կօգնես ու մեկտեղ Ժիլ Պլաս ար Սանդիլեանին աղէկ պատիւ մը կընենք. մեզի ազգական Տօնա Մէնչիայի ըրած աղէկութեանը համար իրեն որչափ որ շնորհակալ ըլլանք հերիք չէ. սա, յարեց, նամակ մը ձեռքը տալով՝ կարդա նայէ ինչ է գրեր : » Տօն Ռափայէլ ալ նամակը բանալով՝ բարձր ձայնով սա խօսքերը կարդաց, « Սիրելիդ իմ Քամիլա, իմ պատիւս

ու կեանքս ազատող Պարոն Ժիլ Պլա տը Սանդիլեանը արքունիք երթալու համար ճանրոյ ելած ըլլալով՝ անշուշտ Վալատովիսէն պիտի անցնի։ ուստի մեր ազգականութեանը եւ ստելի ունեցած բարեկամութիւններնուս սիրուն ըլլայ կազաչեմ՝ իրեն աղէկ կոչունք մը ընէս, եւ քիչ մը տտեն տունդ վար գնես։ Այլ յուսամ որ ինձի այս շնորհքը կրնես եւ ու դուն մօրքրոջս տղան Տօն Ռափայէլ իմ ազատարարիս ամեն տեսակ պատիւ կուտար։ Պուրկոս, սիրեցեալ մօրաքոյրդ Տօնա Մէնչիա։

Նամակը կարդալէն ետքը, « ի՜նչ, դուեց Տօն Ռափայէլ, այս Ստպետը իմ ազգականիս պատիւը ու կեանքը ազատեր է, փառք քեզ տէր Աստուած որ դէմս ելաւ։ » Այս խօսքերը ընելով՝ ինձի մօտեցաւ եւ իս սիրով թեւերուն մէջ սեղմելով՝ « Պարոն Ժիլ Պլա տը Սանդիլեանը տեսնելուս որչափ ուրախ եմ, ըսաւ։ Մօրաքոյրս Մարքիզին կնիկը քեզի աղէկ կոչունք ընելու պատուիրելուն տեղը չկար, Վալատովիսէն անցնելու միջնակ մեզի խնայ տար հերիք էր, քոյրս եւ ես մեր ամենէն սիրելի ազգականներնուս անանկ մեծ աղէկութիւն մը ընող մարդուն ինչ կերպով վարվելինս աղէկ գիտենք։ » Իւր ըսած թէ այս եւ թէ ուրիշ խօսքերուն կրցածիս չափ պատասխանելով՝ իրենք ալ մէկ մը մէկը մէկ մ'ալ միւսը իս կը շոյէին. ետքը Տօն Ռափայէլ նայելով որ կոշիկներս դեռ ուրքս են, սպասաւորներուն քաշել տուաւ։

Անկէջ ետքը ուրիշ սենեակ մը գացինք ուր որ կերակուրը պատրաստ էր։ Ստպետը, կնիկը եւ ես մէկտեղ սեղան նստելով՝ ընթրիքին տեսնը հարիւրը քիչ անուշ անուշ խօսքեր ըրին, բերնէս խօսք մը չէր ելներ որ չգտնուած բանի մը պէս չգովէին եւ սեղանին* վրայի ամեն տեսակ կերակուրներէն ինձի հրամցունելու տարած հոգերնին տեսնելու բան էր։ Տօն Ռափայէլ շատ անգամ Տօնա Մէնչիայի կենացը կը խմէր, եւ ալ նոյն պէս, եւ երբեմն ինձի անանկ կուգար թէ Քամիլլա ինձի հետ խմած ասունը անանկ մը երեսս կը նայեր որ անկէ ես շատ բան կը հասկընայի, եւ եղբայրը տեսնէն վախնալու մը պէս խմելը երեսս նայելու յարմար առիթ կը սեպէր։ Այսչա-

փով ալ կնկանք ինձի սիրահարուելուն համարուելով՝ յոյս ըրի որ
 եթէ քիչ մը տառն Վալատովիտ կենամ այս որսք ձեռքէ չեմ փախ-
 ցուներ : Այս յուսով քանի մը օր տուներնին կենալու խնդիրք-
 նին սիրով՝ ընդունելով իրենք ալ կամքերնին տեղը տանելուս
 համար շնորհակալ եղան եւ Քամիլլան ասոր վրայ ուրախութիւն
 մը ցուցնելէն ինձի շատ սիրահարած ըլլալուն աղէկ մը խեղճ
 պառկեցաւ : Տօն Ռափայէլ ալ քանի մը օր իր տունը կենալու
 միտք ունենալ տեսնելով՝ իս իր դղեակը հրամայուց ու անոր տես-
 քը շատ գովելով՝ հօն ընելիք զբօսանքներնուս վրայ խօսք բացաւ :
 « Եւ մը կըսէր, որսորդութեամբ, մէկ մ'ալ ձկնորսութեամբ
 կըբօսնունք, եւ թէ որ ժուռ գալ կուզես, ալ որ անտառներ
 եւ պարտէզներ պակաս չեն, ասկէց դաս աղէկ ընկերներ ալ կը
 գտնանք : ուստի կը յուսամ թէ սիրող բնաւ չնեղանար : »
 Ես ալ ըսածին հաճութիւն տալով՝ միտքերնիս դրին որ երկ-
 րորդ օրը այն չգտնուած դղեակը երթանք : Այս գեղեցիկ
 խորհուրդը միտքերնիս գնելով՝ սեղանէն ելանք : Տօն Ռափա-
 յէլ ասոր վրայ ունեցած ուրախութենէն խելքը գլխէն գացած
 կերեւար : « Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ ինձի փաթթուելով՝
 դուն քրոջս հետ հօս կեցիր ես ալ հիմայ երթամ պէտք եղած
 հրամանները տամ, եւ հետեւնիս մեկտեղ առնելիք բոլոր
 մարդոցը միտքերնիս խմացունեմ : » Այս խօսքերուն վրայ Տօն
 Ռափայէլ սենեակէն դուրս ելնելով՝ ես ալ նորէն կնկանք հետ
 խօսիլ սկսայ ու խօսքերէն ալ հասկըցայ թէ այն առաջուան
 անուշ անուշ նայուածքները իրաւ են եղեր : Զեռքս բռնեց եւ
 մատնիս նայելով՝ « Կատինդ սիրուն անգամանդ մըն է եղեր
 ըսաւ, բայց շատ պզտիկ է, դուն գոհարեղենէ կը հասկընաս : »
 « Ոչ չեմ հասկնար » պատասխանեցի : « Մեղք, յարեց, ապա
 թէ ոչ ասոր ինչ արժեք կըսէիր : » Այս խօսքերը լսեցնելով՝
 մատը դրած մէկ խոշոր կարկեսան մատնի մը ցուցուց եւ ես
 մատնին դիտած տեսնա ինք ալ ըսաւ : « Հօրեղբայրներէս մէկը
 որնոր Սարանիացոց Փիլիպեան կոչկնկերուն մէջ ունեցած գաղ-
 փականութիւններուն կառավարչութիւն ըրած է, ինձի այս
 կարկեսանը տուաւ : Վալատովիտի ակնախնամները ասիկայ
 երեք հարիւր փխթող կարծեցնեն : » « Շիտակը այդչափ կար-

Ժէ, բսի, եթէ ինձի հարցնես շատ աղւոր է: « Թէ որ այդ-
չափ սիրտդ սիրեց, ըսաւ նորէն, եկուր փոխենք իրարու հետ,
իմն քեզի ըլլայ քուկինը ինձի: » Ասոր վրայ շուտ մը մատնին
մատէս հանեց առաւ ու իր մատնին իմ պղտիկ մատս անցուց,
Այս փոխանակութիւնը ընենունու ետքը՝ որնոր ինձի պարգեւ
տալու նազելի կերպ մը երեւցաւ, Քամիլլա ձեռքս սեղմելով՝
անուշ անուշ երեսս նայելէն ետքը մէկէն ի մէկ խօսքը կտրեց
եւ գիշեր բարի բսելով՝ սրտին սէրը յայտնեւէն ամչնալու մը
պէս տակնուվրայ եղած ելաւ գնաց:

Թէպէտ դեռ նոր աչքս բացուած ըլլալով՝ սիրահարութիւն
ինչ է չէի գիտեր, բայց կնկան ասանկ ձգել երթալուն՝ ա-
սիկայ ինձի աղէկ բան մը ըլլալը հասկցայ, եւ նայեցայ որ ալ
գէշ ատեն չպիտի անցունեմ: Այս քաղցր յոյսէն եւ գործե-
րուս յաջողութենէն աշխարհք ինձի եղած, սպասաւորիս եր-
կրորդ օրը առտուն կանուխ ինձի ձայն տալու ապսպրելէս ետքը՝
պառկելու սենեակս քաշուեցայ: Հոն հանգչելս նայելու տեղ
սեղանի մը վրայ դրուած պայուսակիս եւ կարկեհան մատնիկիս
միտքս ձգած հաճոյական մտածմունքներուն տուի ինքզինքս,
փառք քեզ Աստուած, կրտէի ինքնիրենս, իրաւ ձախորդու-
թիւն քաշեցի, բայց ինչ որ է անցաւ: Հիմայ աղէկ եմ, հա-
զար տուգադ մէկ կողմէն, երեք հարիւր փիթոնոց մատնի
մը միւս կողմէն, ալ ուրիշ ստակ ինչ պիտի ընեմ, այսչափը հերիք
է: Մանուէլլոյի շողքորթութիւն ըրած չըլլալը հիմայ յայտնի
եղաւ, Քանի որ ասանկ գիւրութեամբ Քամիլլայի սիրտը վաս-
տրկեցայ, չըսես, Մատրիտի մէջ հազարը քիչ աղւոր կնիկ-
ներ վրաս խնդենան պիտի: Այս վեհանձն կնկան ցուցուցած
աղէկութիւնները միտքս կուգային եւ խելքս գլխէս կը տա-
նէին: Տօն Ռափայէլին իր դղեակին մէջ ինձի համար պատ-
րաստած զրօսանքները բսեա գիտես թէ աչքիս առջեւն էին:
Այսու ամենայնիւ, այս զուարճութեան երազներուն մէջ ալ
դարձեալ քունս դալով՝ ելայ հանուեցայ տեղս պառկեցայ:

Երկրորդ օրը առտուն քունէս արթնցած ատենս՝ նայեցայ
որ ատենը շատ ուշ էր: Աղարմանայի թէ ինչպէս եղեր էր որ
սպասաւորիս այն պատուէրը տալէս ետքը դեռ չէր երեւնար:

« Ամբոստիսս, կըսէի ինքնիրենս, իմ հաւատարիմ Ամբոստիսս կամ եկեղեցին է եւ կամ այսօր շատ ծուլութիւնը բռնած ըլլալու է : » Բայց շատ չանցաւ՝ միտքս փոխուելով՝ վրան ուրիշ գէշ կարծիքի մը գացի, որովհետեւ անկողինէս ելած ատենս սպայուսակս տեղը չտեսնելով՝ « Չե՛լնէ գիշերը զայն գողցած ըլլայ, » ըսի ինքնիրենս : Ասոր վրայ կասկածս փարատելու համար սենեակիս դուռը բացի եւ քանի քանի անգամ կեղծաւորին անունը կանչեցի : Մէկ մ'ալ նայիս որ ծերուկ մըն է ելաւ եկաւ ու « Ինչ՞ կուզես, պարոն, ըսաւ, առտուն լոյսը չճղքուած բոլոր մարդիկդ տունէս դուրս ելան, » Ինչ՞, քո տունէդ, գոչեցի, ասիկայ Տօն Ռափայէլին տունը չէ : » « Ես այդ Առպետին ո՞վ ըլլալը չեմ գիտեր, պատասխանեց, ասիկայ պէտք եղած բաներով չտկուած պանդուկ մըն է . ես ալ անոր պանդուկապետն եմ. երէկ իրիկուն քու գալէդ ժամ մը առաջ հետդ ընթրիք ընող կնիկը հոս գալով այս սենեակը երեւելի աղնուականի մը համար բռնեց, որնոր ինքզինքը չը ճանչցնելով՝ ճանբորդութիւն կրնէ, կըսէր . ես ի՛նչ գիտնամ, ինձի այսչափը ըսաւ եւ ստակն անգամ կանխիկ տուաւ : »

Այն ատեն ինձի խաղցուած դաւը եւ Քամիլլային ու Տօն Ռափայէլին ի՛նչ տեսակ մարդիկ ըլլալը հասկնալով՝ միտքս եկաւ որ սպասաւորս իմ գործերս աղէկ մը իմանալով՝ զիս այս սատանորդիներուն ծախսեր էր, բայց այս ձախորդութիւնը իմ միամտութեանս տալու եւ թէ որ անխեղութեամբ պէտք չեղած տեղը Մանեուէլլոյին գործերս չբանայի, ասանկ փորձանք մը գլխուս չկրնար գալը խեղք ընելու տեղ բաղդին յանցանք գտայ, խեղճ բաղդը ի՛նչ ընէր, եւ հարիւրը քիչ չար աստղիս անէծք տուի : Պանդուկապետին այս դիպուածը պատմած ատենս, որնոր կարելի է ինք ալ ինձի չափ աղէկ գիտէր, վրաս մեղքնալու պէս ընելով՝ « Այդ դիպուածը իմ պանդուկիս մէջ պատահելուն շատ սիրտս ցաւեցաւ, » զրուցեց : Բայց ես իր խօսքին չնայելով՝ ինձի անանկ կուգայ թէ ինք ալ Պուրկոսի պանդուկապետին չափ աս սատանութեան մէջ մատ ունէր, եւ միշտ անանկ գիտեմ որ այս դաւը մոմտացած ըլլալուն պատիւը միւսին կ'ընար :

Պ Լ ՈՒՆ Ժ Է .

Պակոյոկին մէջ պատահեա՞ծ դիպումսն է՞սիր ժիլ Պլասին
ինչ ճանրայ բռնելը :

Գլխուս եկած այս փորձանքին վրայ պարապ տեղը շատ մը
լալէս ու ողբալէս ետքը՝ խեղք ըրի որ սրտիս կսկիծէն յուսա-
հատելու տեղ՝ աւելի աղէկ կը լլայ որ չար բաղդին գէմ գը-
նեմ: Նայեցայ որ սիրտ առնեմ եւ երած սրտիս մխիթարանք
տալու համար վրաս հաղուած ատենս ինքնիրենս կըսէի, «Տա-
կաւին բաղդս շատ տեղն է եղեր որ այս չարաճճիները լաթե-
րըս եւ գրպանիս քանի մը տուգադներն ալ հետերնին չեն ա-
ռեր տարեր: » Եւ դոնէ այսչափ մը խղճմտանք ընելուն հա-
մար Աստուծոյ փառք կուտայի. ասոր պէս վեհանձնութեամբ
կոշիկներս ալ տեղը ձգեր էին, որոնք առածէս երեքպատիկ
վար գինով պանդոկապետին տուի: Երկայն չընեմ, պանդո-
կէն դուրս ելած ատենս փառք Աստուծոյ բաներս տանելու
մարդ պէտք չեղաւ: Առաջին դործս առջի օրուսն կեցած
պանդոկս երթալ ու նայիլ եղաւ թէ արդեօք ջորիներս հոն
մնացած էին: Աղէկ միտքէս կանցնէր որ Ամբրոսիոս ջորիներս
ալ տեղը ձգած չէր եւ թէ որ առաջ ալ իր վրայ ասանկ կար-
ծիք ընէի, ինչ աղէկ կը լլար: Ինչ որ է, իմացայ թէ նոյն իրի-
կունը Ամբրոսիոս ջորիները հողացեր պանդոկէն դուրս էր
առեր. ուստի սեպելով թէ՛ այն ազւորիկ պայուսակիս պէս
անսնց երեսը մէկ մ'ալ չալիտի տեսնեմ, քիթս կախած փո-
ղոցներուն մէջ կըսալէի, մամաալով թէ ինչ ճանրայ բռնեմ:
Մէկ մը խեղքիս անանկ եկաւ որ ելնեմ նորէն Պուրկոս երթամ
ու անդամ մըն ալ Տօնա Մէնչիայի աչքին երեւամ որ նորէն
ինձի հանէ բան մը տայ, բայց իրմէ այնչափ աղէկութիւն տես-

նեղէս ետքը՝ նորէն օձիկը թող չտարւոյ՝ ստակ ուղեղէս ալ աներեսութիւն ելնելը եւ ասկէց զատ անբանի տեղ անցնիրս միտքս բերելով՝ այս խորհուրդը ձգեցի, ու սրտէս երգում ըրի որ անկէ ետքը ալ կնիկներուն ըրած սատանութիւններէն ինքզինքս արթուն պահեմ՝ Այն ատեն ամբիժ Շուշանին անգամ չպիտի հատայի. երբեմն երբեմն մատնիւս վրայ կը նայէի եւ Քամիլային տուած պարգեւը ըլլալը միտքս եկած ատեն, սրտիս կակիժէն կհառաչէի. « Մեղք, կրտէի ինքնիրենս, իրաւ կարկեհան մատնիէ չեմ հասկնար, բայց անոնց փոխանակութիւն ընողներուն ինչ տեսակ մարդիկ ըլլալը գիտեմ եւ ապուշ ըլլալս հասկնալու համար ակնազնաճառի խանութ երթալու պէտք չկայ:

Այսու ամենայնիւ մատնիս ինչ արժելը հասկնալ ուղեղով՝ գացի ակնադործի մը ցուցուցի, ան ալ երեք տուգադ արժեցուց: Ասոր վրայ թէպէտ ամենեւին չզարմացայ, բայց Փիլիպեան կզգիններուն կառավարիչին ըրոջը ազդեանը շատ անէժք տուի, կամ շիտակը ըսելով՝ առաջ պակաս թողածս ընցուցի: Ակնադործին խանութէն գուրս ելած ատենս քովէս երիտասարդ մը անցաւ, որնոր կանգ առնելով՝ երեսս ի վեր նայիլ սկսաւ. թէպէտ զինքը շատ աղէկ կը ճանչնայի, բայց ինչ ըրի չըրի առջի բերան ով ըլլալը միտքս չեկաւ. « Ինչ ժիլ Պլաս, ըսաւ, իս ճանչնալու կը զարնես, կամ արդեօք Նունէզ սփրիչին տղան երկու տարուան մէջ այնչափ փոխուեր է որ չես ճանչնար. քաղաքակիցդ ու դասընկերդ եղող Ֆապրիցիան միտքդ բեր, Ատաինէզ Վարժապետին տունը տիեզերական մասերուն (*) եւ աստիճաններուն (**) վրայ քանի քանի անգամ վիճարանութիւններ ըրեր ենք, միտքդ չէ: »

(*) Universaux հիգեբական մասերը հինգ են արսիքն՝ սեռ, չարքութիւն, տեսակ, յատկութիւն եւ կերպարանք:

(**) Degre's Դպրոցական Աստուածաբանութեան մէջ քանի մը յատկութիւններուն աստիճանները կնշանակէ:

Ֆապրիցիա խօսքը չլնացուցած զինքը ճանչնալովս սիրով իրարու փաթթուեցանք : « Է՛հ, բարեկամ, յարեց ետքը, դէմդ երևելուս որչափ ուրախ եմ, սրտիս ուրախութիւնը չեմ կրնար քեզի յայտնել . . . : Բայց, չարունակեց խօսքը զարմանալու կերպով մը, աս ի՞նչ լաթերով աչքիս կերելուս, կնայիմ որ իշխանի մը պէս վրադ հագուեր ես, աղւոր թուր մը, մետաքսէ գուլպաներ, վրան արծաթ բանուած թաւիչէ բաճկոն մը եւ վերարկու մը, ատոնք շատ չմ'ն, զարմանք, այդ լաթերուդ շատ ստակ պէտք է, եղբայր, չքսես ոսկիի հանք մը գտեր ես, ես գրաւ կը գնեմ որ անպատճառ առատաձեւն պատու կնիկ մը քեզի ստակ կուտայ, » « Սխալ է, ըսի, դործերս գիտցացիդ պէս յաջող վիճակի մէջ չեմ, » « Ինձի նայէ, գնա ատ ըսածներդ ուրիշներուն հասկցուր . իմ գլուխս քիչ մը պինտ է, չուտով համոզուիր, դուն խոհեմութիւն բանեցնել կուզես ան է, կեցիր, կեցիր, է այդ մատիտ աղւոր կարկեհան մատնին ուրկէ է նայինք, Ժիլ Պլաս, աս ալ սուտ չէ ա՛, » « Հիմա ի՞նչ ըսեմ չես հաւատար, յարեցի, իրաւ որ աս մտանին չարածճի կնկան մըն է, Ֆապրիցիա, սիրելի Ֆապրիցիաս, գիտցածիդ պէս չէ, բարեկամ, Վալատովտի կնիկները ինձի խաղ մը խաղալով խաբեցին ունեցածս չունեցածս վրայէս առին, ուր մնաց որ անոնք ինձի պիտի հաւնին ու ստակ տան, խելքդ կը կտրէ, »

Անանկ տրամութեամբ մը աս խօսքերը զրուցեցի որ Ֆապրիցիա աղէկ հասկցաւ թէ իրաւ մէկը ինձի խաղ մը խաղացած ըլլալու էր : Ուստի « Կաղաչեմքէ, յարեց, կնիկներէն ի՞նչ կուզես, քեզի ի՞նչ են ըրեր : »

Ասոր վրայ Ֆապրիցիայի հետաքրքրութիւնը լեցնել ուզեցի, բայց ընելիք պատմութիւնս երկայն ըլլալէն զատ՝ չուտով մէկ-զմէկէ զատուելու ալ միտք չունենալնուս, մէկտեղ հանդիստ խօսելու համար գինետուն մը մտանք : Հոնտեղ նախաճաշ ըրած ատեննիս՝ Օփիէտոյէն դուրս ելնելէս ի վեր գլխուս եկած բոլոր բաները շտկէ շիտակ պատմեցի որոնք իրեն « շատ խելքէ մտքէ դուրս երեւցան, եւ ինձի մեղքնալով՝ « Բարեկամ, իս մօտիկ ըրէ, մարդս այս աշխարհիս ամեն թշուաշ

ռութիւններէն միտթարուելու է, ըստ, ասով է որ զօրաւոր եւ արի հոգին տկար հոգիներէն կղատուի. թէ որ խելացի մարդուն գործը ձախորդ երթայ, անիկայ համբերութեամբ յաջող ժամանակի մը կսպասէ: Արկերոնին (*) ըսածին պէս մինչեւ մարդ ըլլալնիս մոռնալու չափ յուսահատելու չենք ես այս բնաւորութենէն եմ, գլխուս ինչ փորձանք որ դայ հոգս չէ, ամեն ատեն ձախորդութեան դէմ կը դնեմ, օրինակի համար՝ Օվիէտոյի ընտանեքի մը աղջկանը սիրահարուած էի, եւ ինք ալ ինձի սիրահարուած ըլլալուն համար հօրմէն խնդրեցի որ աղջիկը ինձի տայ, բայց չտուաւ. թէ որ իմ տեղս ուրիշ մէկը ըլլար հիմայ ասոր վրայ սրտին ցաւէն կմեռնէր, բայց դուն իմ խելացիութեանս նայէ որ աղջիկը տունէն գողցայ. անիկայ վառվառն, անխորհուրդ եւ քծնող աղջիկ մը ըլլալուն զբօսանքի խենթ էր եւ իրեն չվայելիւք գործեր ալ կրնէր. վեց ամիս զինքը Ապրիլիայի տէրութեան երկիրներուն մէջ պտտացուցի, ասով՝ ճանբորդութիւն ընելու զբօսանքին համար բերանը մնացած ըլլալուն Փորթուկալ երթալ ուզեց, բայց հետը ճանբորդութեան ուրիշ ընկեր մը առաւ. սոքեղի նոր յուսահատութեան պատճառ մը, բայց աս ալ հոգ չբրի, եւ Մենեղասէն աւելի խելացի փրթելով՝ Հեղինէս (**) գլխէ հանելուն եւ առնել փախչելուն համար Պարիսի դէմ գէնք վերցնելու տեղ՝ գլուխս փորձանքէ մը ազատելուն՝ իրեն շատ շնորհակալ ալ եղայ, Ասկէց ետքը դատարանին հետ վէճի չբռնուելու համար Ասդուրիա դառնալ չուզելով՝ մինչեւ դէպ ի Ղէտնի տէրութեան երկիրները գւցի, քաղքէ քաղաք այս աղջիկը տունէն փախցունէնէս ձեռքս մընացած ստակը աստին անդին ուտելով. որովհետեւ Օվիէտոյէն ճանբայ ելած ատեննիս երկուքնիս ալ հետեւին շատ

(*) Հռովմայեցի երեւելի ճարտարախօս մըն էր որուն անմահ գրուածքներուն ամեն մտդ հաւնած է:

(**) Հեղինէ Մենեղասի կնիկն էր, որն որ շատ գեղեցիկ ըլլալուն համար Պարիս գանի գլխէ հանեց ու առաւ փախաւ:

բան առեր էինք, եւ վրանիս գլուխնիս ալ շտկուած էր, բայց ունեցածս չունեցածս քիչ ատենէն հասաւ ու Փաղէնչիտ հասած ատենս վրաս մէկ տուգադ մը մնացած ըլլալով՝ ջուխտ մը ոտքի աման աններու ստիպուեցայ, մնացած ստակս ալ շատ չըջեց հատաւ: Ասոր վրայ լիճակս գէշցաւ, մինչեւ անգամ ծով բռնել սկսած էի, Աւստի ասոր շուտով ճարմը գտնել պէտք ըլլալով՝ միտքս դրի որ սպասաւորութեան մտնամ, եւ ամենէն առաջ աստիկ մեծ վաճառականի մը տունը մտայ, որն որ անառակ տղայ մը ունէր:

Դուրսը ծով կրռնէի, հոս տեղ ինչ որ է գտնէ փորս կշտանալուն Աստուծոյ փառք կուտայի, բայց մեծ հոգ մըն ալ ելաւ, որովհետեւ հայրը ապսպրեց որ իր տղուն լրտեսութիւն ընեմ, տղան աղաչեց որ իրեն օգնեմ ու մէկտեղ հայրը խարենք, աս երկուքին մէկը ընելու էր, բայց ես հրամայողէն աւելի աղաչողին խօսքը մօտիկ ընելու համար ինձի ճանքայ տուն, Ասկէ ելայ ծերուկ պատկերհանի մը քով սպասաւորութեան մը տոց, որն որ մարդասիրարար իր արհեստին սկզբունքները ինձի սոյրեցնել ուզեց, բայց ասոնք սոյրեցուցած ասին անօթի եմ կուշտ եմ հոգը չէր ըլլար: Ասոր համար պատկերհանութենէ եւ Փաղէնչիտ կենալէս պաղելով՝ Ալաւատիտ եկայ: Հոն տեղ բաղդս բանելով՝ հիւանդանոցի հոգաբարձուի մը տունը մտայ, մինչեւ հիմայ հոն կը կենամ եւ վիճակէս շատ գոհ եմ: Իմ տէրս Պարոն Մանուէլ Օրտոնէզ՝ շատ աստուածալախ եւ բարեսէր մարդ մըն է, որովհետեւ ճանքան քալած ատենը աչքերը գետնէն վեր չվերցունէր եւ ձեռքը խոշոր վարդարան(*) մը բռնած է: Արտեն թէ պղտիկուց խելքը միտքը աղքատներուն աղէկութիւն ընելու վրայ ըլլալով՝ անխոնջ եռանդով մը ինքզինքը ասոր տուեր է, եւ իր ըրած աղէկու-

(*) Վարդարանը հարիւր յիսուն հասեւ շինուած պտակ մըն է զոր զորձաժողները ամեն մէկ հասերուն վայ Հեռչակի Տիառն աղօթքը կզուցեն, ամեն մէկ ասանական հասերուն մէջսեղը ասոնցմէ զաւ խոշոր հասեր կան որոնք Հայրենքը կցուցնեն: Այս աղօթքին միտքը Յիսուսի Քրիստոսի եւ ասոր Կուսի վարքին տանընդ գլխաւոր խորհուրդները հաւատացեալներուն միտքը ձգել է:

Թիւններուն վարձքը առեր է, ինչ որ բռներ յաջողեր է. տես Աստուած ինչպէս զինքը օրհներ է որ աղքատներուն գործը տեսնելով ինք հարստացեր է :

Ֆապրիցիա այս խօսքերը ընելէն ետքը «Քու փիճակէդ դո՛հ բլլալուդ վրայ շատ ուրախ եմ» ըսի իրեն, բայց խօսքը մէջերնիս ֆուայ կարծեմ ուրիշ տեղ ոպաստարի պաշտօնէ աւելի աղէկ պաշտօն մը կրնայիր գտնալ, քու արժէքդ ունեցող սպաւոր մը կրնայ աւելի առաջ երթալ: « Ինչ՞ բռեմ, դուն չես գիտեր Ժիլ Պլատ, պատասխանեց Ֆապրիցիա, իմ բնաւորութենէս եղող մարդու մը համար հիմադուան փիճակէս աղէկը չկրնար բլլալ իրաւ ոպաստարութիւնը անխեղք մարդոց համար դժուար է, բայց խելքը տեղը եղողին համարալ շատ գիւրին եւ աղէկ է, Ապաստարութեան մօտող վարպետորդի մարդը իրաւցնէ ապուշի պէս չաշխատիր եւ չէ թէ ծառայութիւն ընելու՝ հապա հրամայելու համար սուն մը կը մօնայ: Նախ տէրաջը բնաւորութիւնը կառնէ, անոր ունեցած պակասութիւններուն կհաւնի եւ ասանկով ահրոյժը վրաստահութիւնը կխառակի, ալ ետքը քիթէն կը բռնէ կխաղցունէ ինչ կուզէ կրնէ: Ես ալ իմ հոգարարձախ քովը մտած ատենս ասանկ ըրի, նախ սատանորդիին միտքը ինչ բլլալը հասկցայ, նայեցայ որ սուրբի տեղ անցնէ կուզէր, ինքզինքս ասոր խաբուածի պէս ցուցուցի, բայց տսիկայ բան մը չէ ես աւելին ըրի, իրեն նմանելու աշխատեցայ եւ իւր աբիշներուն խաղացած գերը ես ալ իրեն խաղալով՝ խաբողին խաբողը եղայ, եւ քիչ քիչ բոլոր գործերը վրաս առի: յոյս ունիմ թէ օր մըն ալ իւր օգնութեամբը աղքատաց գործերուն ալ կը խառնուիմ եւ կարելի է ստակ կը վաստակիմ, որովհետեւ իրեն պէս աղքատներուն աղէկութիւն ընել կսիրեմ:

Շիտակը ատենը աղէկ յոյսեր են, յարեցի, Սիրելիդ իմ Ֆապրիցիա, Աստուած շնորհաւոր ընէ, բայց ես իմ առջի բնածն կայնդեմ եւ անոր վրայ հաստատ կը կենամ, բանուած լաթերս կը հանեմ ու տեղը կարճ պարեգօս մը հաղներով՝ կենեմ Սարամանքա կերթամ եւ հոն համալսարան մը մօտեւրով՝ դասատուութիւն կընեմ: « Այդ ինչ աղէկ միտք է,

գոչեց Յապրիցիա, խեղդ սիրեմ, տղայ խենդ ես ինչ ես որ այդ տարիքդ վարժապետութիւն ընես, թշուառական, վարժապետութիւն ընելով ինքզինքդ ինչ աստիճան նեղը խօթելդ գիտե՞ս արդեօք, տեղ մը մտնելուդ պէս բոլոր տանը մէջ եղողները աչքերնին վրադ կտնկեն, քու ամենէն պզտիկ դորձերդ ուշադրութեամբ կը քննեն, պէտք կըլլայ որ միշտ ինքզինքդ բռնես, անոնց երեսանց կեղծաւորութիւն ընես եւ ինքզինքդ կատարեալ առաքինի մը ցուցունես, վայրկեան մը դրօսանքիդ չես կրնար նայիլ, միշտ աչքդ աշկերտիդ վրայ պիտի ըլլայ ու բոլոր օրերդ անոր լատիններէն սովորեցնելով՝ եւ չվայելիլք խօսք մը կամ դորձ մը ըրած ատեն զինքը չեխելով պիտի անցունես։ Ասոր վրայ քիչ չպիտի հողնիս եւ այդչափ նեղութիւն քաշելէդ ու ինքզինքդ սեղմելէդ ետքը, սիրտ հատցունելուդ պտուղը ինչ պիտի ըլլայ. պզտիկ ազնւական աշկերտագ թէ որ անառակ ելնէ, ծնողքը՝ տղանիս աղէկ չկրթեցիր պիտի ըսեն եւ չվարձատրելով՝ քեզի ճանքայ պիտի տան. կարելի է բանած ամսականներդ ալ մէջ պիտի խաղան, Ասոր համար մէկ մ'ալ ինձի վարժապետութեան խօսք մըներ, Աստուածդ կսիրես ինչ ես տեսեր որ վարժապետութիւն կըսես կերթաս, եղբայր, այս պաշտօնը մարդու հոգին կը հանէ, բայց սպասաւորութեան ըսելիք չունիմ, նայէ՛ ան դիւրին բան է. ըսենք թէ տէրդ մոլութիւններ ունի, դուն ալ թէ որ վարպետորդի սպասաւոր մը ըլլաս կը նայիս որ իր գէշութիւնները երեսը չտաս, քու ինչուդ պէտք. դուն նորէն զինքը գովէ եւ ջանա՛ որ շատ անգամ ալ անոր գէշութիւններէն քեզի շահ մը հանես, սպասաւոր ըսածդ աղէկ տան մըմէջ հանդիստ կեանքը կը նայի, ուղածին չափ ու տեղէն խմելէն ետքը՝ տանը մէկ տղուն պէս անուշ քուն մըն ալ կը քաշէ, անանկ մաախճառի, հացագործի հոգեր չունենալով, թէ որ սպասաւորութեան ամեն աղէկութիւնները մէկիկ մէկիկ ըսելու ելնեմ օրն իրիկուն կըլլայ, յարեց Յապրիցիա, Ժիւ Պլաս եկու խօսքս մօտիկ ըրէ՛, ետքը կը զգլտա չեմ խառնուիր. մէկ մը այդ վարժապետութեան փափաքը յաւիտեանս յաւիտենից միտքէդ հանէ՛, ինձի պէս սպասաւորութիւն ըրէ՛։

« Ազէկ, Ֆապրիցիա, աղէկ կըսես, շարունակեցի, բայց ամեն ատեն քուկինիդ պէս հոգարարձուններ չեն գտնուիր եւ թէ որ սպասաւորութիւն ընելու միտք ալ ընեմ գոնէ գէշ տեղ մը իյնալ չեմ ուզեր: « Հէհ, քու ինչուդ պէտք, դուն աղ հոգը ինձի ձգէ, քեզի աղէկ տեղ մը գտնալ իմ վիզիս պարտաւրը ըլլայ. ասոր խօսք չունիս ա՛, թող աղէկ մարդ մը համալսարանէն ազատի, ինչ կուզէ ըլլայ: »

Ֆապրիցիայի ըսած խօսքերէն աւելի քիչ տոնէնէն գլխուս գալիք թշուառութենէն եւ իւր խնդում երեսէն խեղքս պառկելով՝ սպասաւորութեան մօտնելու միտք ըրի: Ասոր վրայ գիտնեալէնէն դուրս ելնելով՝ քաղաքակիցս ըսաւ. « Հիմայ քեզի ան մարդուն կտանիմ որուն կերթան պարապ պտտող սպասաւորներուն շատերը: Ըսած մարդս քովը գործակալներ ունի որոնք տուններուն մէջ անցած գացած բաները կուգան իրեն իմաց կուտան, որու որ սպասաւոր պէտք ըլլայ ինքը գիտէ, եւ ոչ միայն պարապ մնացած տեղերուն հապա մինչեւ անգամ սպասաւոր պահողներուն աղէկ ու գէշ բնաւորութիւններուն ճիշդ ցուցակ մը ունի ձեռքը. չգիտեմ որ կրօնաւորներուն վանքին մէջ ատենով միաբան է եղեր, երկայն չընեմ հիմակուան եղած տեղս գտնողը ինք է: »

Ասանկ զարմանալի գրասենեակին վրայ խօսակցելով՝ ուր որ պիտի երթայինք պարապ մնացած տեղերը հարցունէինք, Նիւնէզ սափրիչին աղան իս նեղ ու անեղ փողոց մը տարաւ. հոն պզտիկ տուն մը մտնելով՝ յիստունը անցուկ մարդ մը տեսանք որն որ սեղանին վրայ գիր կը գրէր: Քաղաքավարութեամբ մը իրեն բարեւ առինք, բայց կամ բնութենէն հպարտ մէկրն էր, եւ կամ ամեն ատեն մինակ սպասաւոր ու կառավար տեսնելով՝ իրեն եկած հիւրերը առանց քաղաքավարութեան ընդունելու սովորած ըլլալու էր որ մեզ տեսած ատենը ոտքի վրայ չելնելով՝ կամաց մը գլուխը ծռեց եւ բարենիս առաւ: Այսու ամենայնիւ, մեծ ուշադրութեամբ մը երեսս նայեցաւ. ասկէց հասկցայ որ թաւիչէ լաթեր հագած երիտասարդի մը սպասաւորութիւն ընել ուզելուն կզարմանար, որովհետեւ զիս այն լաթերովը տեսած ատեն կարծելու էր որ ես սպասաւոր

մը ուղեւու գացած էի, բայց եւ այնպէս ինչ միտքով երթալուս վրայ ունեցած կասկածը փարատեցաւ, որովհետեւ առաջ Ֆապրիցիա իրեն ըստ. « Պարոն Արիաս տէ Լոնտոնա, քու հրամանաւդ իմ ամենէն աղէկ բարեկամներէս մէկը քեզի բերի. ասիկայ աղնուականի մը տղայ է որ գլխուն ձախորդութիւններ դալուն համար սպասաւորութիւն ընելու ստիպուած է. կաղաչեմ, իրեն աղէկ տեղ մը գրուցէիր եւ վստահ եղիր որ ըրած աղէկութիւնդ չմոռնար: » « Պարոններ, պատասխանեց Արիաս պաղութեամբ մը, ահա դուք ամենքնիդ ալ ասանկ կրնէք, եղած տեղերնիդ դեռ չմտած՝ մեծ մեծ խօստումներ կրնէք, աղէկ տեղ մը որ գտաք ալ ըսածնիդ միտքերնուդ կելնէ: » « Ինչ, յարեց Ֆապրիցիա, այդ քարը ինձի է, միթէ ես աղէկ չըրի: » « Աւելի աղէկը կրնայիր ընել, շարունակեց Արիաս, քու գործդ տեսուի պաշտօն ըսել է, եւ ինձի անտակ քիչ ստակ տուիր որ գիտես թէ քեզ հեղինակի մը քով դրած էի: » Այն ատեն եւ խօսքերնուն խառնուելով՝ Պարոն Արիասին ըսի, « Կուղեմ որ իմ ապերախտ չըլլալս ցուցունելու համար դեռ տեղ չդրած՝ ստակը առաջուց քեզի տամ: » Այն ատեն գրպաններէս երկու տուգաղներս հանեցի իրեն տուի, խոստանալով որ՝ եթէ ինձի աղէկ տուն մը գտնայ աւելի ըստակ կուտամ:

Արիաս այս ըրածէս շատ դոհ երեւնալով՝ « Կուղեմ որ, ըսաւ, ամեն ատեն ինձի ասանկ ընեն, պարապ մնացած աղէկ տեղեր կան, հիմայ անուննին կուտամ, մէջէն հաւնածդ դուն գրուցէ: » Այս խօսքերը ընելով՝ ականջը աչքը դրաւ, սեղանին վրայ դրուած տետրակ մը ձեռքը առաւ բացաւ եւ քանի մը թերթ գարձներէն ետքը՝ առաջ այսպէս կարդալ սկսաւ. « Թորպէլինոյ գնդապետին սպասաւոր մը պէտք է. ասիկայ բարկասիրտ, գաղանաբարոյ եւ վէս մարդ մըն է. միշտ քովի սպասաւորները կշեխէ, կը հայհոյէ, կծեծէ եւ շատ անգամ մէկ տեղերնին կկոտրէ: » Այս նկարագրութիւնը որ ըսեցի անցիր եղբայր գոչեցի, ուրիշի մը նայինք, այս գնդապետը բանիս չեկաւ: » Ասանկ շուտ մը չեմ ուղեր ըսելուս վրայ՝ Արիաս քիթին տակէն խնդարով՝ կարդալը շարունակեց: « So-

նա էմանուէլա տէ Սանտովալ, կուռասէր, եւ անշնորհք բայց եկամուտը տեղը որբեւայրի պառաւ մըն է. հիմայ քովը սպասաւոր չունի, մինակ մէկ ծառայ մը պահելու սովորութիւն ունի, ան ալ մէկ օրէն աւելի չկրնար տունը վար դնել. տասը տարուընէ մնացած հին լաթեր ունի, ամեն եկող սպասաւորներուն՝ ինչ հասակով կուգեն թող ըլլան, ան լաթերը կը հագցունէ. դուն ըսէ թէ եկող սպասաւորները մինակ մէկ անգամ մը կը հագնին որ վրանին կըլլայ թէ չըլլար հասկնան. եւ թէպէտ երկու հազար սպասաւոր հագած են բայց դարձեալ նոր են, Ալվար Ֆանէզ անուն բնաղայծ բժիշկը սպասաւոր մը կուգէ, քովի սպասաւորները աղէկ կկերցունէ, կխրճցունէ եւ մաքուր կպահէ, լեցուն ամանկան ալ կուտայ, բայց իր դեղերուն փորձը սպասաւորներուն վրայ կընէ. ասոր համար այս մարդուն տունը սպասաւոր չկենար:

« Է՛հ՝ չիտակը՝ ըսաւ Ֆապրիցիա խնդալով՝ կենդանի է Տէր աղէկէն աղէկ տեղեր զրուցելիր: » « Համբերէ, եղբայր, ըսաւ Արիաս տէ Լոնտոնա, դեռ չլմնցաւ, ուրիշ հաւնելու տեղեր ալ կան, հիմայ կը զրուցեմ: » Ասոր վրայ այսպէս կարգաց նորէն. « Տօնա Ալֆօնզա տէ Սօլիս ջերմեռանդ պառաւ մըն է, որն որ օրուան մեծ մասը եկեղեցին կանցունէ, եւ կուգէ որ սպասաւորն ալ ամեն ատեն հոն քովիկը կայնի, երեք շաբաթ է սպասաւոր չունի: Մետիլլոյ անուն միջաստիճանը (*) որն որ այս քաղքին ծերունի կանոնիկոսն է, երեկ իրիկուն քովի սպասաւորը վռնտեց... »

« Կեցիր հոս, Պարոն Արիաս տէ Լոնտոնա, գոչեց Ֆապրիցիա, այս տեղին կայանք կուտանք: » Հէ ինչ կըսես, Սէտիլլոյ միջաստիճանը իմ տէրոջս բարեկամն է, աղէկ կը ճանչնամ, եւ իւր տանը հոգաբարձուն տիկին Յակինթոս անուն սուտ բարեպաշտ պառաւ մըն է, տանը ամեն բանին ան կը խառնուի եւ այս տունը Վալատովիտի մէջ

(*) Միջաստիճան՝ Աստուածաբանութեան, իրաւագիտութեան եւ բժշկութեան կարողութեանց միջին աստիճանն է, որուն հասնողին այս անունը կտրուի:

ամենէն աղէկն է, հոն տեղ հանգիստ կեանքդ նայէ, ու զածիդ չափ կեր խմէ մարդ խօսող չկայ, Ասկէց զատ կանոնիկոսը հիւանդոս ծեր մարդ մըն է, յօդացաւ ունի եւ քիչ օրէն կտակը պիտի ընէ, ուստի կը յուսացուի որ քովի սպասաւորին ալ կտակովը սրարդեւ մը կը հանէ, սպասաւորի մը համար ինչ քաղցը, յոյս է այս, գիտե՞ս Ժիլ Պլաս, յարեց ինձի գառնաւով, ատեն չանցունենք բարեկամ, շուտով Սէտիլլոյի տունը երթանք, ես քեզ իւր առջեւ կը հանեմ, երաշխաւոր կըլլամ, աղէկ չըլլար: • Այս խօսքերը ըսելէն ետքը վախնալով որ չըլլայ թէ այս բաղդը ձեռքերնուս փախցնենք, մէկէն ի մէկ Պարոն Սրիասին մնաս բարով ըսինք. ան ալ ինէ ստակ առած ըլլալուն համար, • Դուն հոգ մընէր, զլուցեց, թէ որ այս գործը չյաջողի, քեզի ասոր պէս աղէկ ուրիշ գործ մըն ալ կը գտնեմ, դուն բանդ նայէ ինչո՞ւդ պէտք է:

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Ճապրիցիա ժիղ Պրասը Սեսիլոյ միջաստիճանին տուը
տանելով ընդունել տալը, այս կանոնիկոսին յնչ վիճակի
մէջ գտնուիլը, իւր հոգաբարձու կնկան կերպարանին
նկարագրութիւնը.

Այս ծերունի միջաստիճանին տունը ուշ հասնելնուս անանկ
կը վախնայինք որ նեղ եւ անել ժողոցէն մէկէն ի մէկ անոր
տունը ցատկելով դուռը զարկինք որովհետեւ գոց էր, եւ
նայեցանք որ տասը տարեկան աղջիկ մը եկաւ դուռը բացաւ,
որուն համար հոգաբարձու կնիկը զինքը բամբասողներուն
խօսքին տկանջ չկախելով՝ քեռորդիս է կրտէր, եւ այս աղջկանը
« Արդեօք կանոնիկոսին հետ խօսելու ճարը կայ » հարցուցած
ատեննիս, տիկին Յակինթոս աչքերնուս երեւցաւ : Ասիկայ
տարիքը առած կրնիկ մըն էր, բայց աղւորութիւնը քիչ մը
մնացեր էր եւ ես ամեն բանէ աւելի իւր երեսին գոյնին
պայծառութեանը վրայ զարմացայ : Այս կնիկը վրան հաստ-
րակ կտաւի կերպասէ երկայն պարեգօտ մը հագած եւ մէջքն
ալ կաշիէ գօտի մը կապած էր . այս գօտիին մէկ կողմէն
տրցակ մը բանալի եւ միւս կողմէն խոշոր հատերով վարդարան
մը կախուած էր : Զինքը տեսնելնուս սէս մեծ քաղաքավարու-

Թեամբ մը իրեն բարեւ տուինք, ինքն ալ նոյնպէս բարեւնիս առաւ, բայց պարկեշտութեամբ մը եւ առջին նայելով:

« Իմացայ որ, ըսաւ ընկերս, Պարոն Սէտիլլոյ միջաստիճանին պարկեշտ սպասաւոր մը պէտք է եղեր, ուստի իրեն անանկ մէկը բերի որուն յոյս ունիմ թէ պիտի հաւնի, » Հոգաբարձու կնիկը այս խօսքերուն վրայ աչքերը գետնէն վեր վերցունելով՝ ձիգ ձիգ երեսս նայեցաւ եւ հագած լաթերուս վրայի բանտածը Ֆապրիցիայի ըսած խօսքին հետ մէկ չկրնալով բերել, « Սպասաւորութեան տեղ փնտռողը այս է » զրուցեց իս ցուցունելով: « Այո՛, այս երիտասարդն է, պատասխանեց Ֆապրիցիա. ասանկ լաթեր հագած ըլլալուն մի նայիր. իր գլխուն ձախորդութիւններ գալով՝ սպասաւորութեան մտներու ստիպուած է, բայց իւր թշուառութիւններէն պիտի մխիթարուի, ըսաւ նորէն անուշութեամբ մը, թէ որ բաղդը բանելով՝ այս տունը մտնէ ու օրերը առաքինի Յակինթոսի հետ անցունէ, որնոր շիտակը ըսելով՝ հնդկաց պատրիարքին հոգաբարձուն ըլլալու արժանի է: » Այս խօսքերուս վրայ սուտ բարեպաշտ պառաւը իս ձգեց ու աչքերը հետը խօսք ընող շնորհքով մարդուն դարձնելով՝ աղէկ մը երեսը գիտեց եւ անոր կերպարանքին զարնուելով՝ առաջուց ալ տեղ մը զայն տեսած կարծեց, « Իմ միտքս անանկ մը կուգայ որ ըսաւ, քեզ ուրիշ տեղ մ'ալ տեսած ըլլալու եմ, թէ որ գիտես միտքս ձգէ քեզ ուր տեղ տեսած եմ: » « Բարեպաշտ Յակինթոս, պատասխանեց Ֆապրիցիա, ինձի ասանկ ուշադրութեամբ նայիլդ մեծ փառք է. ահա՛ միտքդ կը ձգեմ: հիւանդանոցի հոգաբարձուն եղող Պարոն Մանուէլ Օրտոնէզ տէրոջս հետ երկու անգամ առ տունը եկած եմ: » « Այո՛ աղէկ ըսիր, յարեց հոգաբարձու կրնիկը, միտքս եկաւ եւ հիմայ քեզ ճանչցայ, քանի որ Պարոն Օրտոնէզին քոյն ես, աղէկ եւ պատուաւոր սպասաւոր մը ըլլալու ես, կեցած տեղդ քու գովեստդ կուտայ եւ այս երիտասարդին քենէ աղէկ երաշխաւոր չկրնար ըլլալ. եկու, շարունակեց խօսքը, քեզ Պարոն Սէտիլլոյին տանիմ, հետը խօսէ, կարծեմքու ձեռքովդ սպասաւոր գտնելուն շատ ուրախ պիտի ըլլայ: »

Ասոր վրայ մենք ալ տիկին Յակինթոսին ետեւէն զացինք, Կանոնիկոսը վարի յարկն էր եւ իր տունը աղէկ տախտակամածով ու դեանի վրայ չորս սենեակէ շինուած էր: Տիկին Յակինթոս աղաչեց որ առաջին սենեակին մէջ քիչ մը սպասենք ու մեզ հոն ձգելով՝ ինք անկէց միջաստիճանին գտնուած երկրորդ սենեակը գնաց: Հոն տեղ բանը խմացներու համար անոր հետ քիչ մը ատեն մինակ կենալէն ետքը մեզի գալով՝ ներս մտէք ըսաւ: մենք ալ ներս երթալով՝ նայեցանք որ ծերունի ոտնաւուն թիկնաթուի մը մէջ ընկղմուած՝ գլխուն ու թեւերուն տակը բարձեր դրած էր եւ ծունկերը փետուրով լեցուն ուրիշ մեծկակ բարձի մը վրայ կոթընցուցած էր: Պէտք եղած մեծարանքը զանց չընելով՝ իրեն մօտեցանք ու Պապրիցիան ալ նորէն խօսքի սկսելով՝ դուրսը հոգարարձու կնկան ըսածները դարձեալ կանոնիկոսին զրուցելը հերիք չտեպեց, սկսաւ արժէքս գովել եւ անկէց աւելի փիլիսոփայական փճարանութիւններու մէջ Արտինէզ վարժապետին տունը ինչ պատիւ վաստկած ըլլալուս վրայ երկար բարակ ճառ մը խօսեցաւ, որպէս թէ կանոնիկոսի մը սպասաւորութիւն ընելու համար փիլիսոփայ ըլլալ պէտք էր: Այսու ամենայնիւ Պապրիցիան իմ վրաս ըրած աղէկ գովեստներովը միջաստիճանին աչքերուն կրցաւ փոշի ցանել որնոր տակէց զատ տիկին Յակինթոսին ինձի հաւնած ըլլալը տեսնելով՝ երաշխաւորիւ ըսաւ, «Բարեկամ, բերած աղադ քովս սպասաւորութեան կառնեմ, գէշ չէ, հաւնեցայ եւ ինձի բարերարոյ մէկը կերեւայ, որովհետեւ Պարոն Օրտոնէզի սպասաւորին ձեռքովը եկած է»:

Պապրիցիա ասանկով իմ հոն տեղաւորուիլս տեսնելուն պէս կանոնիկոսին եւ մանաւանդ հոգարարձու կնկան մեծ յարգանքով մը մնաս բարով եւ ինձի ալ կամացուկ մը նորէն կտեսնուիմք, դուն հոս կեցիր գործդ նայէ ըսելով՝ սիրտը չատ ուրախ ելաւ գնաց: Պապրիցիան դուրս ելնելուն պէս «Անունդ ինչ է, ինչո՞ւ հայրենիքդ ձգեր հոս ես եկեր» ըսաւ կանոնիկոսը: Այս բաները հարցունելովը՝ իրեն ու Յակինթոսի ասջեւ պատմութիւնս ընելու ստիպուեցայ: ասոր վրայ երկուքն ալ մանաւանդ ամենէն վերջը գլխուս եկած դիպուածին վրայ,

չատ զուարճացան. Քամիլայ եւ Տօն Ռափայէլ զիրենք անանկ խնդացուցին որ մագ մնաց ծերունի ոտնառուին հոգին բերնէն պիտի ելնէր, որովհետեւ շատ խնդալէն սաստիկ հազ մըն է բռնեց. ես կարծեցի թէ կանցնի, եկու նայէ որ դեռ կտակը ըրած չէր. ընթերցող, դուն ինքնիրենդ գտիր թէ ալ հոգաբարձու կնկան սիրտը ինչպէս դող ելաւ. նայեցայ որ տակնուվրայ ըլլալով՝ միամիտ ծերունիին օգնելու աշխատեցաւ ու հազացող տղոց օգնելու համար ինչ որ կրնեն՝ ամենը զանց չընելով՝ ճակատը շփեց եւ կոնակը ծեծեց. սակայն պարապ տեղը այս վտիւր քաշեց, որովհետեւ ծերունիին հազը կտրեցաւ եւ հոգաբարձու կնիկը զանի շարշարելէն ետ կեցաւ, Այն ատեն պատմութիւնս լնցունել ուղեցի, բայց տիկին Յակինթոս նորէն կանոնիկոսին հազը բռնելէն վախճալով՝ թող չտուաւ եւ իս կանոնիկոսին ունեւակէն հանդերձանոցը տանելով՝ հոն տեղ ուրիշ շատ լաթերէ զատ ինէ առաջ հոն կեցող սպասաւորին լաթերը դրուած էին, Ասոնք ինձի տուաւ եւ տեղը իմ լաթերս դրաւ. ես ալ անոնք պահելուս զղջացած չէի, որովհետեւ յայս ունէի որ նորէն ինձի պէտք կըլլան, Ասկէց ետքը երկու քնիս ալ ճաշը պատրաստելու գացինք:

Կերակուր եփելու արհեստին խակ չերեւցայ, որովհետեւ բազդէս տիկին Լէոնարտայի քով աշկերսութիւն ըրած էի, որնոր աղէկ խոհարար կնիկ մը կսեպուէր. սակայն անիկայ տիկին Յակինթոսի հետ մէկ չէր գար, կարելի է ասիկայ Թոլէտոյի արքեպիսկոպոսարանին խոհարարն ալ կանցնէր, ու ամեն բանի մէջ վրանին լեման կը քամէր, եփած թանկերը համով կերակուրներ էին, որովհետեւ թանկն մէջ ձգած միսին հիւթերը աղէկ կզատէր ու կխառնէր, եւ չինած կտուտները անանկ աղէկ կհամեմէր որ ուտողը մատներն ալ մեկտեղ կուտէր, ձաշը պատրաստուած ստոն նորէն կանոնիկոսին սենեակը գացինք. հոն տեղ ես անոր թիկնաթոռին քով տեղան մը շտկած ատենս հոգաբարձու կնիկն ալ ծերունիին ծնօտին դնջակ մը անցուց եւ անոր ուսերուն վրայ կապեց. քիչ մը ետքը անանկ աղւոր թան մը սեղանին վրայ բերի որ Մատթիոսի ամենէն երեւելի վերակացուն առջեւ կրնար ելնել եւ

ուրիշ երկու սկզբնական կերակուրներ որոնք փոխարքայի մը անդամ ուտելու ակտորժակ կրերէին, թէոր տիկին Յակինթոս՝ միջաստիճանին յողացաւ աւելցնելէն վախնալով՝ թանին մէջը համեմանքը խնայութեամբ դրած չըլլար: Մէջը ազէկ կերակուրներով լեցուած այս պնակները տեսնելուն պէս՝ իմ անդամալոյծ գիտցած տէրս թեւերուն ուժովը երեսին եւ իր թեւերուն տակի բարձերուն վրայէն ելնելով ու խնդում երեսով մը կերակուր ուտելու պատրաստուելով՝ հասկցուց թէ տակաւին թեւերը քիչ մը կրունեն եղեր: Թէպէտ ձեռքը կը դողդղար բայց կրնար գործածել եւ համարձակ կտանէր կրերէր: Ան՝ բերանը տարած կերակուրին կէսը սեղանին ծածկոցին եւ իր ղենջակին վրայ թափթփելը կար ու կար: Ինչ որ է, թանէն ուղածին չափ ուտելէն ետքը զայն սեղանին վրայէն վերցնելով՝ տեղը կաքաւ մը եւ երկու խորոված լորամարգ ալ բերի: տիկին Յակինթոս զանոնք կտրտեց ու արծաթէ լայն եւ խորունկ բաժակով մը ատեն ատեն անոր ջուր խառնուած շատիկեկ գինի խմցունելու հոգ կտանէր եւ ասանդհինգ ամսու տղեկի մը պէս բաժակը ձերունին բերնին կը բռնէր: ետքը կանոնիկօսը ակտորժակով սկզբնական կերակուրներուն վրայ ինկաւ եւ մանր ոտքերն անդամ դուրս չձգելով՝ պնակը աղէկ մը սրբեց: Ասանկով երբոր փողը ազէկ մը կըշտացուց, սուտ բարեպաշտ կնիկը անոր ղենջակը քակեց եւ զանի բարձերուն վրայ դնելէն ետքը թողուց որ թիկնաթուին մէջ հանգիստը նայի, ինչպէս որ առ հասարակ ամեն մարդ կերակուրէն ետքը քիչ մը կհանգչի: ետքը՝ սեղանը վերցնելով՝ մենք ալ ճաշերնիս ընելու գացինք:

Ահա ամեն որ այս կերպով կերակուր կուտէր մեր կանոնիկօսը որնոր կարեղի է թէ կանոնիկոսներուն մէջ ամենէն շատակերն էր, բայց դիշերները մինակ հաւու ձագ մը, ճագար մը եւ քանի մը տեսակ շաքարամիրգ կուտէր: Նիտակը ըսելու է, այս տանը մէջ իմ կերուխումս ալ տեղն էր եւ զուարճութեամբ կեանք կրնէի, բայց մէկ նեղութիւն մը ունէի որ հիւանդ նայող կնկան պէս դիշերները տէրջն քով արթուն կենալուէի, որնոր սաստիկ միզաթափութենէ բռնուած ըլլալուն համար չէթէ

մինակ մէկ ժամը տասը անդամ կճիճը կուզէր, հապա միշտ վր-
րան քրտինը մը կուգար եւ ես ալ ան ատեն իր շապիկը փոխե-
լու էի : « Ժիլ Պլաս, ըսաւ ինձի երկրորդ զիշերը, դուն ճարպիկ
եւ Ժիր աղայ մըն ես, կարծեմ գործիս պիտի գաս ու քեզ փար
պիտի դնեմ. մինակ քեզի սա խրատը կուտամ որ միշտ տիկին
Յակինթոսին կամբը տեղը տանիս եւ ինչ որ ըսէ խելօքիկ մը
կատարես ու անանկ սեպես թէ քեզի հրամայողը ես եմ, այս
աղջիկը տասներհինգ տարի է որ մեծ անձնուիրութեամբ քովս
սպասաւորութիւն կընէ, իմ վրաս անանկ սիրաւ կհասցունէ որ
իրեն որչափ շնորհակալ ըլլամ, քիչ է. ուստի կխոստովանիմ որ
զինքը բոլոր ընտանիքէս աւելի կսիրեմ, անոր սիրոյն համար իմ
հարազատ քրոջս աղան տունէս վանտեցի եւ աղէկ աչքի, որովհե-
տեւ այս խեղճ աղջիկէն բնաւ չէր քաշուեր եւ լիրբը չէթէ
միայն անոր իմ վրաս ունեցած անկեղծ սիրոյն համար զինքը
չէր մեծարեր, հապա զանի սուտ բարեպաշտ ալ կրկոյէր :
Ահա այսօրվան օրս առաքինա թիւնը երիտասարդներուն աչքին
կեղծաւորութիւն կերեւնայ. փառք Աստուծոյ, այն ստահակը
կորսուեցաւ գնաց, ուրիշին ինձի ցուցուցած սէրը իմ ցեղիս
իրաւունքներէն աւելի կսեպեմ եւ իմ դէմն ելնողը վրաս աղէկ
հոգ տանելու է որ աչքս մտնէ : » Շիտակ կգրուցես, պարօն,
ըսի այն ատեն միջաստիճանին, երախտագիտութիւնը բնա-
կան օրէնքներէն աւելի սրտերնուս իշխելու է : » « Ատոր տարա-
կոյս չկայ, յարեց կանոնիկոսը, եւ կտակէս ամեն մարդ աղէկ
պիտի իմանայ որ ես ազգականներս բանի տեղ չեմ դներ, բայց
նայէ հոգարարծու կնկան շատ բաժին պիտի հանեմ. դուն ալ
թէոր սկսածիդ պէս մինչեւ վերջը քովս աղէկ ծառայութիւն
ընես, քեզ ալ չեմ մոռնար. երեկ տունէս վանտած սպասաւորս
իւր յանցանքովը իրեն կտակ ընելիք մեծ պարգևս կորսնցուց.
դարչելին թէոր բռնած ճանբուն համար չվանտէի, զինքը մարդ-
կընէի, ինք հպարտ աղայ մըն էր որ տիկին Յակինթոսի պէտք
եղած պատիւը չէր ըներ, անանկ ծոյլ մըն էր որ աշխատու-
թենէ փախչելով՝ քովս արթուն կենալ չէր ուզեր եւ զիշերները
ինձի հոգ տանելը իրեն մեծ բան մը կսեպէր : » « Այն ատեն
Պապրիցիային ու բուականը ինձի խրատ տալու մը պէս, » Այդ ինչ

սրիկայ է եղեր, դռչեցի, ատիկայ, քեզի պէս պարկեշտ մարդ ու մը քով ծառայութիւն ընելու արժանի չէ եղեր, բաղդաւ սրութեամբ քովդ եղող սպասաւորը հոգնութիւն ինչ է գիտնալու չէ, իր անձը քեզի նուիրելու է, ձեռքի գործը իրեն զբօսանք մը սեպելու է, եւ քեզի համար արիւն քրտինք ալ մօնէ, նորէն ինքզինքը հոգնածի տեղ դնելու չէ ։

Նայեցայ որ միջատախճանը ըսած խօսքերուս հաւնեցաւ, « Դուն հոգ մըներ, ես ամեն ատեն տիկին Յակինթոսի կամքին կերթամ » ըսած ատենս քիչ չուրախացաւ ։ Ասոր վրայ ես ալ աշխատութենէ ետ չկեցող սպասաւորի մը կարգ անցնելու համար կրցածիս չափ յօժարութեամբ կաշխատէի, ամեն գիշեր ոտքի վրայ կենալէս բնաւ չէի մըմար, այսու ամենայնիւ այս բանը ինձի շատ դժուար կուգար, եւ թէոր պարզելի յոյս չունենայի՝ շատոնց գործէս կպաղէի, քաշած նեղութիւններուս չէի կրնար դիմանալ, սակայն ցերեկները քանի մը ժամ կհանգչէի ։ Շիրտակը ըսելու է, հոգաբարձու կնիկը ինձի շատ պատիւ կրնէր, ատիկայ իւր կամքը տեղը տանելով եւ զինքը մեծարելով աչքը մանեկ ուղելուս համար ըլլալուէր, որովհետեւ իրեն Ինէզիլլա անուն քեւորդիին հետ սեղան նստած ատենս սկաւառակներն փոխելով եւ իրենց ըմպելիք լեցունելով՝ այս երկուքին ծառայութիւն ընելու շատ ջանք կրցուցունէի ։ Ասանկով մեկտեղ բարեկամ ըլլալով՝ օրմը տիկին Յակինթոս տանը պէտք եղած բաները առնելու համար դուրս ելած ատեն Ինէզիլլային հետ մինակ մնալով՝ հետը խօսքի բռնուեցայ եւ հարցուցի, « Հայրդ մայրդ ողջ են ։ » « Ո՛հ չէ, պատասխանեց, հայրս մայրս շատոնց մեռած են, հիմայ մինչեւ անգամ հողին տակը փտտած են ։ Իմ բարի մօրաքոյրս ինձի աստնկ ըսած է, եւ ես բնաւ անոնց երեսը տեսած չեմ » Թէպէտեւ պզտիկ աղջկանը տրւած պատասխանը անյարմար էր, բայց եւ այնպէս ըսածներուն սրտէս հաւտացի, եւ զինքը անանկ մը խօսելու կէտին բերի որ ինձի պէտք չեղած բաներն ալ իմացուց, բերնէն փախուցած պարզամիտ խօսքերէն յայտնեց կամ շիտակը ըսելով՝ ես հասկեցայ որ իր բարի մօրաքոյրը ծեր կանոնիկոսի մը քով վերակացութիւն ընող աղէկ բարեկամ մը ունէր եւ այս երջա-

նիկ սպասաւորները իրենց աւերովը կողոպուտները մէկտեղ բերելու եւ կարգուելու միտք ունէին ու ասանկով ընելիք զուարճութիւննին միտքերնին բերած ատեն խեղբերնին գլխունուն կկորսնցնէին : Առաջները ըսի որ թէպէտ տիկին Յակինթոս քիչ մը տարիքոտ էր, բայց դեռ գոյնը պայծառ էր, սրովհետեւ ինքզինքը շատ աղէկ կնայէր, ամեն առտու գրեթէ ընելէն զատ՝ թէ ցերեկը եւ թէ պառկած ատենը աղէկ քամուած հիւթեր կուլ կուտար. աս ալ մէկգի, ինձի պէս գիշերները աւերովս քովը արթուն չէր մնար, հապա հանգիստ քուն կը քաշէր. բայց կարելի է թէ իւր երեսին գոյնին պայծառ մնալը՝ բոլոր այս բաներէն աւելի, Լնէզիլլայի ըսածին պէս՝ երկու ծունկին վրայ ունեցած տեսակ մը խարանէն էր :

Գ Լ Ո Խ Բ .

Կանոնիկոսին հիւանդ պառկիլը, ինչ կերպով նայոսիլը, անկէց ետք ինչ պատահիլը եւ անոր ժիլ Պրասի ինչ կրակ ընելը .

Գիշերները քաշած քնհատութենէս չմոխալով՝ երեք ամիսի չափ Սէտիլլոյ միջատիծանին սպասաւորութիւն ընելէս ետքը ինքը հիւանդ պառկեցաւ, ջերմը բռնեց եւ անկէց քաշած ցաւէն յողացաւ սաստկացաւ : Այնչափ ատեն ապրած էր, բայց կեանքին մէջ առաջին անգամ էր որ բժիշկի ինկաւ : Սանկրասոյ անուն բժիշկը ուղեց որնոր Վալատտոլիտի մէջ ամեն տեղ Հիբոկրատէսի (*) պէս բռնուած էր. թէ որ տիկին

(*) Հիբոկրատէս՝ նախնի յոյներուն ամենէն հին բժիշկն է որուն գրուածները մինչեւ մեր ասեաններ հասած են. ամիկայ բժշկականութեան հայր կսեպուէր եւ իւր անունը դեռ քիչ ասեւ առաջ երկիւղած յարգանքով մը կգրուցուէր :

Յակինթոսին հարցուէր, անիկայ կանոնիկոսին առաջ կտակը ընելը կուզէր, ինչպէս որ ասիկայ կերպով մը հասկցուց ալ, բայց չէ թէ միայն ծերունին ինքզինքը մեռնելու տեղ չէր գընէր, հապա քանի մը բանի մէջ ալ յամառութիւն ունէր, ուստի գացի Սանկրատոյ բժիշկը գտայ եւ տուն բերի: Այս մարդը չորցած եւ գոյնը նետած խոշոր մէկն էր որնոր գոնէ քառասուն տարի կար որ Պարկայներուն (**) մկրատը կը գործածէր: Այս գիտնական բժիշկը գրեւէն ծանր գլուխ մարդ մը կերեւար, իւր ըրած խօսքերը կկշռէր եւ զրուցուածքներուն ազնուութիւն մը կուտար, ըրած խորհրդածութիւնները երկրաչափական եւ յայտնած կարծիքները շատ զարմանալի կերեւային: Այս մարդը տէրս աչքէ անցունելէն ետքը տուրբօրի կերպարանքով մը ըսաւ, « Արտաշէնութիւնը կտրէր է, անոր պակասը լեցնելու է, թէ որ իմ տեղս ուրիշ բժիշկ մը ըլլար, տարակոյս չկայ որ աղի, միզարեւ եւ ցնդախան դեղեր խմցունել կուտար որոնց շատին մէջ ծծումբ եւ սնդիկ կայ, բայց մաքրողական եւ քրտնարեւ դեղերը ֆիսատկար նիւթեր եւ սուտ բժիշկներու գիւտերն են. գիտես թէ բոլոր քիմիքական խառնուածները մարդուս առողջութեանը ֆիսա տալու համար հրնարուած են. բայց ես պարզ եւ ազահոյ միջոցներ կգործածեմ,» « Ինչ՞ կերակուր ուտելու սովորութիւն ունիս,» շարունակեց խօսքը, « Առ հասարակ թան եւ հիւթեղ միս կուտեմ» պատասխանեց կանոնիկոսը: « Ինչ ըսիր, թան եւ հիւթեղ միս, գոչեց բժիշկը զարմանալով, ասոր համար է եղեր

(**) Դիւցարանութեան նայելով՝ մարդոց կեանքը Պարկայներուն մեռնի եղող մէկ թել մը կախուած է. ասոնք Գլոթէ, Լարէսիս եւ Ասրոպէ անուն չաստուածուհիներն են, որոնք մարդոց կեանքին թելը կմանեն, կծիկ կընեն եւ մահուան ժամանակը հասած անն աղետալի մկրատով կկտրեն: Գլոթէն աղեկասը կգործածէ, Լարէսիս իլը կգործնէ, Ասրոպէ թելը կկտրէ: Ասոնք մարդոց բաղդին տէրն ըլլալով՝ անոնց նակասագիրներ կսփռեն, աշխարհիս մէջ բոլոր պատահած բաները անոնց իշխանութեան տակն են, մարդոց կեանքը որուն թեզանը կմանեն, անոնց մեռնի է եւ իրենց գործածած զանազան մեքարսները երջանիկ ու ապերջանիկ օրերուն զանազանութիւնն են:

որ ատանկ հիւանդ պառկեր եւ, անուշեղէն կերակուրները թիւնաւոր հաճոյքներ են. անոնք մարդս անօրէս մեռցնելու համար հեշտասիրութեան լարած որոգայթներն են, ալ այդ համադամ կերակուրներէն ուտելու չես. կերակուր ըսածդ որչափ անհամ ըլլայ, մարդուս կեանքին այնչափ օգտակար է. արիւնը ինք անհամ ըլլալուն համար կուզէ որ կերակուրներն ալ անհամ ըլլան», «Պինի ալ կիսմե», հարցուց նորէն, «Այո՛, բաւ միջաստիճանը, ջուր խառնուած գինի կիսմե», «Օհ՛, ջուր խառնուած գինի որչափ որ ուզես, կրկնեց բժիշկը, այս ի՛նչ անկարգութիւն է, առողջութեանդ համար ի՛նչ արտառոց կանոն մը բռներ եւ դեռ ողջ մնացեր ես, շատոնց հողը մտնալու էիր, այսչափ ապրելուդ ալ փառք չտաս, քանի՞ տարեկան ես», «Աթաթունը իննըս կը մտնեմ», պատասխանեց կանոնիկոսը, «Արդարեւ, յարեց բժիշկը, անփութկալութենէն է որ մարդուս մազերը ասանկ ատենը չեկած կճերմկնայ, թէ որ բոլոր կենացդ մէջ միայն զուտ ջուր խմէիր եւ պարզ կերակուր մը, եփած խընձորներ, օրինակի համար՝ ոլոռն կամ բակլայ ուտէիր, հիմայ ասանկ յոգացաւէդ չէիր չարչարուեր եւ տակաւին գիւրութեամբ անդամներդ կըռնէին. այսու ամենայնիւ դուն դարձեալ իմ պատուէրներս աղէկ մը բռնէ եւ ես քեզ ոտքի վրայ հանելէս յոյս չեմ կտրեր», «Միջաստիճանը որչափ որ սկրամոլ էր, բայց խեղճը ի՛նչ ընէր, աղէկնալու համար խօսք տրւաւ որ բժիշկին ամեն ըսածներուն կհնազանդի,

Այն ատեն Սանկրատոյ ինձի վիրաբուժի մը անուն տալով՝ «Գնա՛ս մարդուն զրուցէ՛ թող հոս դայ», բաւ. Աս ալ երբոր վիրաբուժը առի բերի, բժիշկը արտաշնչութեան պակասը լեցնելու համար տէրոյմէս վեց աման լեցուն արիւն առնել տալէն ետքը վիրաբուժին ըսաւ, «Պարոն Մարտինոս Օնէզ երեք ժամէն եկու մէկ մ'ալ արիւն առ եւ վաղը նորէն սկսէ. կեանքը պահելու համար արիւն պէտք է կրսն, բայց այս կարծիքը սխալ է. հիւանդէ մը որչափ արիւն առնես քիչ է, Քանի որ մեծ շարժում մը կամ մարմնոյ կրթութիւն մը ընելու ստիպուած չէ, եւ մինակ նայելու է որ չմեռնի, ուստի ապրելու

համար հիւանդին՝ քնացած մարդէ մը աւելի արիւն պէտք է, երկուքին ալ կեանքը երակի զարկին եւ շնչառութեան մէջն է։ Միամիտ կանոնիկոսը միտքէն ասանկ մեծ բժիշկ մը սխալ խորհրդածութիւն չընէր ըսելով՝ դէմ չկեցաւ ու թող տուաւ որ իրմէ արիւն առնեն։ Երբոր Տաթթորը ստէպ ստէպ եւ շատ արիւն առնել ապսպրեց, «Ամեն վայրկեան կանոնիկոսին տաք ջուր ալ տալու է, եւ թէ որ առատ ջուր խմէ, ասիկայ ամեն տեսակ հիւանդութեան ամենարուժ դեղին տեղը կրունէ,՝ ըսաւ եւ տունէն դուրս ելաւ, վստահ կերպով մը տիկին Յակինթոսի եւ ինձի զրուցելով թէ՝ բան չկայ եւ եթէ հիւանդը իր ապսպրած կերպովը նայուի, անոր ապրելուն ինքը երաշխաւոր կըլլայ։ Հոգաբարձու կնիկը որնոր կարելի է բժիշկին բռնած դրութեանը վրայ ուրիշ կարծիք ունէր, խօսք տուաւ որ ըսածները ճշդիւ կկատարէ։ Արդարեւ շուտով ջուր դրինք որ տաքնայ եւ բժիշկը ամեն բանէ աւելի, ջուր խմցնելը չինայել ապսպրած ըլլալուն համար առաջ տէրօջս երկու երեք՝ հարիւր քառսուն տրեմնոց առատ ջուր խմցուցինք, ժամ մը ետքը դարձեալ առաջուան պէս ըրինք, եւ երբեմն երբեմն նորէն խմցունելով՝ ալ անանկ եղաւ որ ծերունի կանոնիկոսին ստամոքսին վրայ ջուրի հեղեղ մը լեցուեցաւ։ միւս կողմանէ վիրարուժն ալ առատ առատ առած արիւնովը մեղի օգնութիւն ընելով՝ ամենքս մէկ եղանք եւ ինչ ըրինք չըրինք երկու օր չըլեց ծերունի կանոնիկոսին հոգին բերանը բերինք, մարդը մեռնելու ըլլար իրաւ որ ձեռքերնուս կաղատէր։

Այս խեղճ եկեղեցականը ալ քաջածներուն չդիմանալով՝ ամենարուժ դեղէն՝ մեծկակ գաւաթ մըն ալ կօկորդն ի վար լեցունելու համար բերնին մօտեցուցած ատենս տկար ձայնով մը ըսաւ. «Կեցիր, Ժիլ Պլաս, հերիք է, ալ մի տար բարեկամըս, թէպէտ ջուրին զօրութիւնը մեծ է, բայց կնայիմ որ դարձեալ մեռնելու եմ, եւ որչափ որ վրաս հաղիւ թէ կաթիլ մը արիւն մնացած է, բայց նորէն աղէկութիւն մը չեմ տեսներ, ասկէց կհասկցուի որ երբ մեր կեանքին մահաբեր վախճանը հասնի, աշխարհքիս ամենէն ճարտար բժիշկն ալ չկրնար օրեր-

նիս երկնցնել, ուստի պէտք է որ անդիլի աշխարհքը երթալու պատրաստութիւն տեսնեմք, գնա՛ ինձի նօտար մը գալիր ու հոս բեր, կտակս պիտի ընեմ:» Այս վերջին խօսքերուն վրայ որոնք լսած ատենս սիրտս կրացուէր, ինչպէս որ ամեն ժառանգ ասանկ պարագայի մը մէջ կրնէ, ես ալ նոյնպէս ինքզինքս տրտմած ցուցուցի եւ ինձի պատուիրած գործը կատարելու փափաքս չյայտնելով՝ «Է՛հ, բայց Պարոն ըսի, փառք Աստուծոյ այնչափ ծանր ինկած չես որ ալ ոտքի վրայ ելնելու կարողութիւն չունենաս:» «Ոչ՛, սէ, պատասխանեց, տղաս ալ իմ բանս բուսած է, յոգացուս նորէն կրունէ, մահը ինձի կմօտենայ, դուն շուտ բռէ ըսած տեղս գնայ,» Շիտակը՝ նայեցայ որ երթալով յայտնի կերպով կիտխուէր եւ գործը ինձի անանկ ստիպողական երեւցաւ որ շուտ մը հրամանք կատարելու համար տունէն դուրս ինկայքովը տիկին Յակիմեթօր ձգելով՝ որնոր ինէ աւելի վախ կբաշէր թէ չըլլայ որ կտակ չըրած հոգին տայ: Առաջ որ նօտարին տեղը որ ցուցուցին՝ ա՛նոր տունը մտայ եւ նօտարը տունը գտնելով՝ «Պարոն, ըսի, տէրս՝ Սէտիլոյ միջաստիճանը հոգեւթարք ինկած է, հիմայ կը մեռնի, իւր կտակը գրել տալ կուզէ, ատեն չկայ շուտ բռէ հետս եկու:»

Նօտարը պզտուիկ եւ զուարթ ծերունի մընէր որնոր կատակ շատ կսիրէր: «Որ՞ բժիշկը կանոնիկոսին կնայէր, ըսաւ:» «Տօբեթօր Սանկրատոն» պատասխանեցի: Այս անունը տալուս պէս մէկէն իմէկ վերարկուն եւ դիխարկը առնելով՝ «Իրան կրսես, զրուցեց, ուրեմն շուտ ընենք երթանք, որովհետեւ այս Տօբեթօրը գործը անանկ շուտ կտեսնէ որ իր նայած հիւանդներուն նօտար կանչելու ատեն չթողուր, սրչափ կտակէ ըրաւ ինձի այս մարդը:»

Այս խօսքերը ըսելով՝ շուտով հետս դուրս ելաւ, եւ կանոնիկոսը հոգեւթարք չինկած ատեն հասնելու համար երկու քնիս ալ խոշոր քայլեր առած ատեննիս իրեն ըսի «Պարոն, գիտես ա, հոգեւթարք կտակարարի մը յիշողութիւնը շատ անգամ վրան չըմնար, ուստի թէ որ տէրս իս մոռնալու ըլլայ, կաղաչեմ՝ իմ ցուցուցած անձնուիրութիւնս միտքը ձգես:» «Շատ աղէկ, տղաս, շատ աղէկ, պատասխանեց նօտարը, դուն ատոր հօգ մը՛ներ,

իրաւունք է որ տէրը իրեն աղէկ ծառայութիւն ընող սպասաւորը վարձատրէ, կնայիմ որ եթէ քիչ մը քու բրած ծառայութիւններուդ փոխարինութիւն մը ընելու միտք ցուցունէ, ալ ես կ'յորդորեմ որ տալէն ետքը դոնէ շատկեկ բան մը տայ քեզի: » Սենեակէն ներս մտած ատեննիս դեռ միջատիծանին խեղքը գլուխն էր, տիկին Յակինթոս երեսը սուտ արցունքով թրչած քովիկը կեցեր էր: ան սատանորդին իր գործը կատարեր եւ իրեն շատ հարստութիւն ձգելու համար միամիտ եկեղեցականին սիրտը շիներ էր: Ասոր վրայ նստարը տէրոջն հետ մինակ ձգելով՝ ես ու հոգաբարձու կնիկը նախասենեակը դայինք, հոն տեղ վիրաբուժը դէմերնիս ելաւ որն որ բժիշկը խրկեր էր, որպէսզի կրկին եւ վերջին անգամ մընալ միջատիծանէն արիւն առնէ, բայց զինքը կայնեցուցինք եւ թող շտուինք որ ներս երթայ: » Սպասէ, պարոն Մարտինոս, ըսաւ հոգաբարձու կնիկը, հիմա պարոն Սէտիլոյի սենեակը մտնել չըլլար, քովը գտնուող նստարի մը իւր կտակը պիտի բռնէ որ գրէ. կտակը ընելէն ետքը ալ ուղածիդ չափ արիւն առ ինչ կրնես ըրէ, խօսող չըլլար: »

Ես եւ սուտ բարեպաշտ կնիկը շատ կ'սխալեայինք որ չըլլայ թէ միջատիծանը կաակ բրած ատենը հոգին տայ, բայց բաղդերնուս մեր սրտին անհանգստութեանը պատճառ եղող այս գործը լինցաւ: նայեցանք որ նստարը սենեակէն դուրս ելաւ եւ իսկանբուն վրայ գտնելով ուսիս զարկաւ ու քմժիծ աղով մը ըսաւ, « Ժիլ Պլաս գործդ եղաւ, քեզ ալ չմոռցաւ: » Այս խօսքերուն վրայ Եւրախութենէս աշխարհք ինձիեղաւ եւ տէրոջն ալ իսմիտքը պահելէն այն աստիճան գոհ եղայ որ միտքս դրի թէ մեռնելէն ետքը իր հոգուն շատկեկ ողորմիս հանեմ: Ասոր վրայ շատ շանցաւ մեռաւ, որովհետեւ վիրաբուժը նորէն արիւն առնելով եւ արգէն ծերունիին բանը բուսած ըլլալով՝ գրեթէ նոյն բուպէին հոգին տուաւ, վերջին շունչը հանած ատենները բժիշկը վրայ եկաւ եւ որչափ որ իւր նայած հիւանդները շուտ շուտ անգիւն աշխարհքը խրկելու սովորած էր, բայց այս որ տեսաւ քիչ մը շփոթեցաւ, եկու նայէ որ կանոնիկոսին մեռնելը օտէպ ստէպ տաքջութիւն խմցունելուն եւ արիւն առնելուն տալու տեղ՝ դուրս ելաւ պաղութեամբ մը ըսելով՝ դուք պէտք եղածին չափ արիւն

չէք առերեւ ջուր չէք խմցուցեր, ես ինչ ընեմ, ապաթէ ոչ՝ անպատ-
ճառ աղէկնալու էր: Այս գերազանց դեղին գործագիրը
(դուն ըսէ՝ վիրաբուժը) նայելով որ իւր գործին ալ պէտք չմնաց,
Տոբթոր Սանկրատոյին ետեւէն դուրս ելաւ, երկուքնալ լսելով
թէ՝ առաջին օրէն իրենք միճաատիճանէն յոյսերնին կտրածի
պէս էին. արդարեւ բրած այս կերպ դատաստաննին գրեթէ
միշտ շիտակ էր:

Տիկին Յակինթոս, Ինէզիլլայ եւ ես տէրերնուս մեռնիլը տես-
նելնուս պէս ամենքնիս մէկ ձայն մեծ վայնասուն մին է փրցու-
ցինք որն որ բոլոր դրացիներուն տուները լսուեցաւ, մանաւանդ
սուտ բարեպաշտ կնիկը որ աւելի ուրախ ըլլալու էր, անանկ
խեղճուկ ձայներ կհանէր որ տեսնողը զինքը աշխարհքիս ամենէն
աւելի սիրտը չգիմացող կնիկը կկարծէր: Ասանկով սենեակը
մէկ վայրկենի մէջ դուրսէն մարդերով լեցուեցաւ որոնք չէթէ
մեղքնալու, հապա հետաքրքրութիւններնուս եկած էին. մե-
ռելին ազգականները անոր մեռնիլը լսելուն պէս եկան սենեակը
լեցուեցան եւ ամէն տեղ կնքել տուին, հոգարարձու կնկան
սիրտը անանկ կտրած տեսան որ նախ կարծեցին թէ կանոնի-
կոսը ամենեւին կտակ բրած չէր, բայց քիչ մը ետքը պէտք ե-
ղած բոլոր օրէնքներովը շինուած կտակ մը գտնուիլը իմանալ-
նուն պէս շատ տրտմեցան: Երբոր կտակը բանալու եղան եւ
նայեցան որ կտակարարը իր ամենէն աղէկ բաները տիկին Յակին-
թոսին եւ այն պզտիկ աղջկանը ձգեր էր, իւր յիշատակին անար-
դանք ու նախատինք բերող խօսքերով դամբանականրկարդացին,
սուտ բարեպաշտ կնկանը հայհոյեցին եւ հայհոյութիւններէն
ինձի ալ բաժին հանեցին, Շիտակը՝ այս բրածնին ինձի կվայէր,
որովհետեւ միջաստիճանը, Աստուած ողորմի հոգուն, բոլոր
կենացս մէջ զինքը յիշելու համար իր կտակին մէկ յօդուածովը
ինձի համար ասանկ գրել տուած էր, «Նոյնպէս՝ Ժիլ Պլաս
արդէն գրագէտ սողայ մը ըլլալով՝ զինքը կատարեալ գիտնա-
կան մը ընելու համար գրքատունս, բոլոր գիրքերս եւ ձեռա-
գիրներս ամենը մէկէն իրեն կձգեմ»: Եւ իրապէս, այս աներեւոյթ գրքատունին ուր ըլլալը չէի գիտեր
եւ տանը մէջ ալ տեսած չէի. իմ գիտցածս սա էր որ տէրոջս

սենեակին մէջ երկու պղտիկ եղեւինէ տախտակներու վրայ քանի մը կտոր թուղթ եւ հինգ վեց տետրակ կար. ահա այս է եղեր ինձի կտակ ըրած պարգեւը։ Սա ալ ըսեմ որ այն գիրքերը ինձի շատ պէտքի բաներ չէին, մեկուն անունը Ադէկ խոհարարը էր, միւսն ալ անմարտողութեան եւ անոր դարմանին վրայ գրուած էր, իսկ միւսները ժամագիրքին չորս մասերն էին որոնք որդերը կէս մը կրժած էին. ձեռագիրները ըսես, անոնցմէ ամենէն աղէկին մէջ՝ կանոնիկոսին ատենով ամսականին համար ըռնած գատը տեղն ի տեղը պատմուած էր, Խնժի կտակ ինկած պարգեւը՝ արժած էն աւելի ուշադրութեամբ մը աչքէ անցունելէս ետքը, կանոնիկոսին ազգականներուն տուի որոնք անոր համար աչքերնին վրաս տնկեր էին. հազած լաթերս ալ երեսնուն նետեցի, միտքէս՝ առէք ձեզի ըլլայ, աչքերնիդ մէջը չմնայ ըսելով. ետքը իմ առջի լաթերս հազայ եւ ըրած ծառայութիւններուս համար առնելիք պարգեւիս տեղ ամսականներս հերիք սեպեցի, Ալ չսպասելով՝ ելայ ուրիշ տուն մը փնտռելու գացի։ Պանք տիկին Յակինթոսին, աս վարպետորդին կանոնիկոսին իրեն կտակ ըրած ստակներէն զատ՝ աղէկ կարասիներ ալ առած եղաւ որոնք իւր մտերիմ բարեկամին օգնութեամբը միջաստիճանին հիւանդութեան ատեն փախցուցեր էր։

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Ժիշ Պրաս Տոքոր Սանկրասոյիւն Բովը կոնկն եւ երեսնի թժիշկ մը կըրայ։

Միտքս գրի որ երթամ Պարոն Արիաս աէ Լոնտոնան գտնեմ եւ իւր ցուցակին մէջէն ուրիշ տեղի մը կայանք տամ, բայց իւր

բնական չեղ եւ անել փողոցը մտած ատենս Տըթթոր Սանկրատոն դէմս ելաւ, որնոր տէրոջս մեռած օրէն ի վեր տեսած չէի եւ համարձակութեամբ մը իրեն բարեւ տուի։ Որչափ որ վրայիս լսեցի փոխած էի, բայց դարձեալ նոյն կէտին ճանչցաւ եւ իս տեսներուն վրայ քիչ մը ուրախութիւն ցուցունելով՝ «Աղէկ դէմս ելար, տղաս, ըսաւ, ես ալ հիմա քու վրադ կ'մտմտայի, ինձի աղէկ տղայ մը պէտք է որ ծառայութիւն ընէ եւ գուն միտքս եկար. դէշ չես երեւար եւ թէ որ կարդալ գրել գիտես, կարծեմ գործիս աղէկ կուգաս։» «Նի՞թ այդպէս է, պարոն, պատասխանեցի, ուրեմն աղէկ իրար գտեր ենք, որով հետեւ կարդալ ալ գիտեմ գրել ալ։» «Ուրեմն չրա՞ն, յարեց Տըթթորը, իմ փնտռած մարդս ես եղեր, ել տունս եկու, հոն տեղ գրասանքդ պակաս չըլլար, քեզ աղէկ կ'նայիմ, իրաւ ամսական չեմ տար, բայց ամեն կերպով հանգիստ կըլլաս. վրադ գրուիսդ մաքուր պահելու հոգ կտանիմ եւ ամեն տեսակ հիւանդութիւն բժշկելու մեծ արուեստը քեզի կսովբեցնեմ, մէկ խօսքով՝ քեզ չէ թէ սպասաւորիս, հապա աշկերտիս տեղը կը դնեմ։»

Տըթթորին այս առաջարկութիւնը բնդունեցի յուսալով որ՝ սասնկ գիտնական տէրոջ մը քով բժշկութեան մէջ մեծ անուն կ'վաստիմ, ուստի ինձի յարմար տեսած գործին մէջ տեղաւորուելու համար նոյն կէտին իս իր տունը տարաւ եւ այս գործս Սանկրատոյի տունը չգտնուած ատեն՝ ետեւէն մարդ խրկելով զինքը հարցունող հիւանդներուն անունը ու տունը ուր ըլլալը գրել էր։ Տանը մէջ այս բանին համար յատուկ տետրակ մը կար, որուն մէջ պառաւ սպասաւոր մը՝ որմէ զատ ուրիշ ծառայ չունէր, անուանագիրները կանցունէր, բայց բնաւ ուղղագրութիւն չգիտնալէն զատ գիրն ալ անանկ անճոռնի էր որ շատ անգամ դրածը չէր կարդացուեր. այս տետրակը բռնելու պաշտօնը ինձի յանձնեց եւ ասիկայ չիտակը՝ մեռելոց ցանկ կրնար կոչուիլ, որովհետեւ թէ որ մէկու մը անունը անգամ մը այս տետրակին մէջ անցնելու ըլլար, ալ անիկայ գրեթէ ապրելէն յոյսը կտրելու էր, կամ սանկ ըսեմ ինչպէս որ հասարակաց կառ. քերու գրասենեակի մը մէջ գրա-

գիրը տեղ բռնողներուն անունը կգրէ, նոյնպէս եւ ալ անդիի աշխարհքը երթալ ուզող մարդոց անունները տետրակս կանցունէի. այս գործս ինձի գլուխս քերելու ատեն չէր թողուր, շատ անգամ գրիչը ձեռքէս վար չէի կրնալ դնել, որովհետեւ այն ատեն Վալատովիտի մէջ Պարոն Սանկրատայէն աւելի անուանի բժիշկ չկար, Պատկառելի գէմբովմը ասոր անոր իր խարերայ շատախօսութիւնը իրաւի տեղ կլեցունելով եւ գիպուածով քանի մը անգամ հիւանդները աղէկցուցած ըլլալով՝ հասարակութեան մէջ անուն վաստկելու եւ արժանաւորութենէն աւելի պատիւ ձեռք ձգելու էր։ Յաճախորդները անպակաս էին, ասանկով հարստութեան ալ տէր եղեր էր, այսուամենայնիւ շատ կերուխում չէր ընել, իւր տանը մէջ մեծ խնայողութիւն կրնէինք, առ հասարակ միայն բակկայ, ոլոռն, եփած խնձոր կամ պանիր կուտէինք։ Աս ուտելիքները հանգիստ մարտւելնուն համար ստամոքսին շատ յարմար կուգան, կրսէր։ Որչափ որ ասոնք դիւրամարս կկարծէր, այսուամենայնիւ դարձեալ չէր ուզեր որ անոնցմով փորերնիս կշտացնենք. շիտակը այս մասին շատ իրաւունք ունէր, բայց որչափ որ սպասաւոր կնիկան եւ ինձի շատ ուտելու թող չէր տար, անոր տեղ ուղածնուս չափ ջուր խմելունս հրաման ունէր։ Ջուրին չափ մը չգնեւէն զատ երբեմն երբեմն կրսէր, Խմեցէք, աղաքս, խմեցէք, ձեզ նայիմ, մարդուս առողջութիւնը անգամներուն կակղութեանը եւ զովացութեանը մէջն է, առատ առատ ջուր խմեցէք. ասիկայ ամեն բանի համար բուժողական նիւթ մըն է. բոլոր ազերը կհալեցնէ, թէոր արիւնին ընթացքը թուլնայ, ջուրը զայն կարագացնէ. եւ թէ որ շատ շուտ քալէ, անոր սաստկութիւնը կկեցունէ։ Մեր Տոբթորին խեղքը ասոր անանկ պառկելու էր որ թէպէտ տարիքը առած էր, բայց ինք ալ ամեն ատեն ջուրին մէջ կխեղդուէր։ Մերութիւնը ընտանի մաշահարական ակտ մըն է, կրսէր, որնոր մեզ կը հալեցունէ եւ կմաշեցունէ. ուստի մեղք տգէտ մարդոց որոնք զինին ծերերուն կաթը կսեպեն. զինին ծերերը կտկարացնէ եւ կաւրէ, ու սքանչելի ճարտասանութեամբ մը կը զրուցէր որ այս գարշիկ հեղուկը թէ ծերերուն եւ թէ ամեն

մարդու բարեկամ մընէ որ կմատնէ եւ զուարճութիւն մը որ կխաբէ :

Որչափ որ ասանկ իմաստալից խորհրդածութիւններ կընէր , սակայն եկու նայէ որ ութը օր այս տունը կենալէս ետքը՝ փորի ցաւ մըն է ինձի բռնեց եւ ստամոքսի սաստիկ ցաւեր քաշել սկսայ . ասիկայ յանդգնութեամբ մը ամեն բանի համար լուծողական նիւթին եւ կերած անճուռի ուտելիքներուս տալով՝ տէրոջս գանգատ ըրի եւ յոյս ունէի որ ալ կկակուղնայ ու կհանէ կերակուրիս հետ քիչ մը գինի կուտայ , բայց այս հեղուկին անանկ գէմէր որ ինչ ըրի չըրի չտուաւ : « Երբոր ջուր խմելու սովիս , ըսաւ , այն ատեն անոր աղէկութիւնը կհասկնաս , այսու ամենայնիւ , շարունակեց խօսքը , թէ որ զուտ ջուր չես ուղեր , ստամոքսին մէջ ջրոտ ըմպելիքներուն անհամութիւնը չձգելու համար անվիաս դարմաններ կգրտնուին . օրինակի համար՝ վերոնիկէն անոնց անուշ համ մը կուտայ եւ թէ որ աւելի աղէկցնել կուղես , մէջը քիչ մը շահօքրամ՝ խնկունի կամվայրի կակաչխառնես՝ կըլլայ լիերթայ » :

Պարապ տեղը ջուրին վրայ գովեստներ կուտար եւ անոնցմէ պատուական օշարակներ շինելու գաղանկը կսովրեցներ , որովհետեւ ես իմ գիտցածէս չզբելով՝ ջուրը անանկ չափով կը խմէի որ օր մը հասկնալով ըսաւ , « Էհ՛ նայէ , Ժիլ Պլաս , քու չաղէկնալովդ շիտակը բնաւ չեմ գարմանար , պէտք եղածին չափ ջուր չես խմեր , բարեկամս , ջուր ըսածդ թէ որ քիչ խմուի , միայն մաղսային մասերը կլուծէ եւ անոնց քիչ մը աւելի ուժ կուտայ , ասոր համար զանոնք տաք ջուրի մէջ խղզելու է : Մի վախնար , տղաս , որ եթէ առատ ջուր խմես ստամոքսդ կտկարանայ կամ կպաղի , գուցէ ստէպ ստէպ ջուր խմելէ քաշած այս փուճ վախդ մէկ մը միտքէդ հանէ , անկէ ետքը ըլլալիքին քեզի երաշխաւոր կըլլամ եւ թէ որ իմ երաշխաւորութիւնս չես բռներ , Ալէլուս (*) ալ երաշխաւոր կըլլայ , այս

(*) Ալէլուս Հուովմայեցի էր . եւ Օգոսինուս ու Տիբերիուս կայսերուն ասնք թժըշկութեան վրայ գրած է :

լատին պատգամատուն ջուրին վրայ զարմանալի գոպեատ մը կուտայ եւ ետքը որոշ կերպով կըսէ թէ որոնք որ գինի խրմելու համար ստամոքաներնուն տկարութիւնը սուտ պատճառ կը բռնեն, այս աղիքին յայտնի կերպով չարիք կհասցնեն եւ հեշտութիւննին ծածկել կնային :

Բժշկութեան աստարեղը մտած ատենս դեռ անվարժ երեւալ ինձի չվայելուն համար ինքզինքս անանկ համոզուածի պէս ցուցուցի թէ Տոքթոր Սանկրատոն իրաւունք ունէր. սա ալ խոստովանիմ որ իրացնէ անոր բսածներուն հաւտացի, ուստի Ալէքսի երաշխաւորութեամբը շարունակ ջուր խմեցի կամ շիտակը բսելով՝ առատ առատ այս հեղուկէն խմելով՝ մաղձս թրչել սկսայ. եւ թէպէտ երթալով որ որի կդէշնայի, բայց մէկ մը անանկ սովրած ըլլալուս համար, աչքիս առջեւի փորձին չէի հաւտար. Ինչպէս որ կերեւայ՝ բժիշկ ըլլալու յաջողակութիւն ու յարմարութիւն ունէի, սակայն քաշած սատիկ ցաւերուս ամեն ատեն դէմ չկրցայ դնել, որոնք այն աստիճան աւելցան որ վերջապէս Տոքթոր Սանկրատոյին քովէն ելնելու միտք բրի, բայց անիկայ ինձի ուրիշ պաշտօն մը յանձնելուն համար միտքս փոխեցի. « Իս մտիկ ըրէ՛, Ժիւ Պլաս, ըսաւ ինձի որ մը, ես այն անխիղճ եւ սպերախտ տէրերուն չեմ՝ անանկի որոնք քովերնուն սպասաւորները ծառայութեան մէջ կծերացնեն եւ դեռ վարձատրելու չեն նայիր. քննէ գոհ եմու քեզ կսիրեմ, ուստի դեռ երկար ատեն ինձի ծառայելուդ չապասեղով՝ այսօրվընէ քեզի ստակ վաստկցնելու միտք բրի, հիմայ այսչափ տարիէ ի վեր գործածած առողջացուցիչ արհեստիս հոգին քեզի պիտի յայտնեմ. թէ որ ուրիշ բժիշկներու նայիս, այս արհեստը սովորելու համար հազար ու մէկ դժուար դիտութիւններ պէտք է կըսեն, բայց ես այս երկար ճանքան կարճեցնել եւ բնագիտութիւն, գեղագործութիւն, անկարանութիւն եւ անդամազննութիւն սովորելու դժուարութենէ քեզ ազատել կուզեմ. դիտցած ըլլաս, բարեկամս, որ արիւն առնելէն եւ տաք ջուր խմցունելէն զատ ուրիշ բան պէտք չէ. ահա այս է աշխարհքիս բոլոր հիւանդութիւնները բժշկելու գաղտնիքը. այո, քեզի յայտնած այս պարզ գաղտ-

նիքս, զոր պաշտօնակիցներու միտքէն վեր եղող բնութիւնը ինէ չէ կրցեր ծածկել, այս երկու կէտերուն այսինքն՝ ստէպ ստէպ արիւն առնելուն եւ ջուր խմցունելուն վրայ է. քեզի սովորեցնելիք ալ ուրիշ բան մը չմնաց. հիմայ քաջ բժշկութիւն գիտես եւ երկար ժամանակեայ փորձառութեանս պատշոժը մէկէն ի մէկ ինձի պէս յաջողակ կըլլաս. հիմայ, շարունակեց խօսքը, կրնաս ինձի օգնականութիւն ընել, առտուն տետրակներս կրունես եւ կէս օրէն ետքը դուրս կենես որ ձեռքս գրանուած հիւանդներուն մէկ մասն ալ դուն նայիս. ես ազնուականներուն եւ կրօնաւորներուն տունը դացած ատենս, դուն ալ իմ տեղս հասարակ մարդոց իս կանչած տուններնին կերթաս եւ քիչ մը ատեն աշխատելէդ ետքը քեզ մեր արուեստակիցներուն կարգը կանցունեմ. դուն, Ժիլ Պլաս, բժիշկ չեղած գիտնական ես, բայց ուրիշները գիտութիւն չսովորած երկար ատեն եւ շատերը բոլոր կեանքերնուն մէջ բժշկութիւն կրնեն :

Տըթմորին շնորհակալ եղայ որ իս ասանկ շուտ իրեն օգնականութիւն ընելու կարողացուց եւ իմ վրաս ունեցած բարեսրտութեանը փոխարինութիւն մը ընելու համար իրեն հաւատացուցի որ իւր կարծիքները Հիրոկրատէսի կարծիքներուն դէմ ալ ըլլան, բոլոր կեանքիս մէջ անոնք կրունեմ կերթամ, սակայն այս ըսածս բոլորովին սրտէս չէր, ինչ սուտ ըսեմ, ջուրին վրայօք ունեցած կարծիքին դէմ էի եւ հիւանդներս նախելու դացած ատենս ամեն օր դինի խմելու միտք ունէի. բանուած լաթերս այս անգամ ալ կարծը կախեցի որ տէրօջս լաթերուն պէս լաթ առնեմ եւ քիչ մը բժիշկի կերպարանք ունենամ: Ասկէց ետքը մնասը որո՞ւ հանդիպիլը հոգս չընելով՝ բժշկութիւն ընելու պատրաստուեցայ. ամենէն առաջ կողացաւ բռնուած կալանաւորակապէ մը սկսայ: Այս մարդուն համար ապսպրեցի որ չմեղքնան արիւն առնեն եւ անխնայ ջուր ալ տան. ետքը ծաղարարի մը տունը մտայ, որնոր ջերմէ բռնուած ըլլալով՝ մեծ վայնասուններ կհանէր. ասոր արիւնն ալ կալանաւորակապին արիւնէն աւելի չմնայելով՝ ապսպրեցի որ ամեն փայրկեան ջուր ալ խմցունեն, Այս պատուէրներուս

Համար տասուերկու հաս ըէալ առի . ասով արհեստիս վրայ անանկ նոր եռանդ մը ունեցայ որ ալ համը բերանս մնալով՝ թող հիւանդ գտնուի, ինչ կըլլայ ըլլայ, կըսէի: Այս ծաղաբարին տունէն դուրս ելած ատենս Ֆապրիցիան դէմս ելաւ, որնոր Աէտիլոյ միջաստիճանին մեռնելէն ի վեր տեսած չէի. Ֆապրիցիան շատ մը ատեն զարմանքով երեսս ի վեր նայելէն ետքը խնդալէն ճաթիլ սկսաւ, բայց չխտակը ըսելու է, ով ըլլար վրաս չէր խնդար. հագած վերաբերկուիս քղանցքները գետինը կքսուէին, բաճկոնս եւ անդրաւարտիքս վայելչութեանէն չորս անգամ աւելի երկայն եւ լայն էին. ասանկով պղանդակ եւ արտառոց կերպարանքի մը մօտէր էի, ուստի թող տուի որ Ֆապրիցիա ուղածին չափ խնդայ. ասոր վրայ քիչ մնաց որ իմ խնդալս ալ պիտի բռնէր, բայց ինքզինքս սեղմեցի, որպէս զի փողոցին մէջ պատիւս պահեմ եւ աւելի աղէկ՝ ինքզինքս բժիշկի նմանցնեմ, որնոր ծիծաղաշարժ կենդանի մը չէ: Թէ որ իմ արտառոց կերպարանքէս Ֆապրիցիայի խնդալը բռնեց, ծանրգլխութիւն ծախեւէս ալ խնդալէն մարիլ սկսաւ եւ ետքը, « Այդ ինչ է, Ժիլ Պլաս, ըսաւ, այդ ինչ ծիծաղելի լաթեր եւ հագեր, որ խեղացին քեզի այդ կերպարանքը խոթեր է, » « Լուէ բարեկամս, լուէ, պատասխանեցի, նոր Հիբոկրատէսի մը պատիւը ճաշցիր, գիտցած ըլլաս որ Վալատողիտի ամենէն երեւելի բժիշկն եղող Տոքթոր Սանկրատոյի օգնականութիւն կընեմ, երեք շաբաթէ որ իր տունը կկենամ, ինձի կատարեալ բժշկութիւն սովորեցնելէն ետքը զինքը կանչող բոլոր հիւանդներուն չկրնալ հասնելուն համար անոնց մէկ մասն ալ ինձի ձգեց որ իր տեղը ես նայիմ, ինք մեծ տունները կմտնէ կելնէ, ես ալ պզտիկ տունները: » « Շատ աղէկ, յարեց Ֆապրիցիան, չըսես, հասարակ մարդոց արիւնը քեզի ձգեր եւ աղնուականներուն արիւնը ինք իրեն պահեր է, քեզի ինկած այդ բաժինը Աստուած շնորհաւոր ընէ, գործդ հասարակ մարդոց հետ ըլլալը՝ երեւելիներու հետ իյնալ ելնելէ աղէկ է. կեցցէ հասարակ մարդոց բժիշկը, որովհետեւ անոր սխալները այնչափ երեւան չեն ելներ եւ բրած ջարդերը իր գլխուն բօթ մը չեն բերեր. այս, բարեկամ, յարեց, քու գտնուած փճա-

կիդ կփափարիմ եւ Աւերքսանդրի (•) պէս ըսելու համար, թէ որ Ֆապրիցիա չըլլայի՝ ժիլ Պլաս ըլլալ կուզէի :

Ֆապրիցիային՝ իմ հիմնական յաջող վիճակս գովելուն տեղը ըլլալը հասկցնելու համար կալանաւորակապէն եւ ծաղաբարէն առած ըէալներս իրեն յուցնելէս ետքը գինետուն մը մտանք որ անոնց մէկ մասը խմելիքի տանք : Մեզի աղէկուկ գինի մը բերուելով՝ մէկ մը գաւաթը բերանս ի վար պարպելու անանկ կփափարէի որ գինին ինձի ամենապատուական եկաւ, թէպէտ այնչափ չէր : Քիչ մը շատկեկ նետեցի եւ ըստին պատգամատուն դժուարը չգայ, բայց քանի որ ստամբսիս վրայ գինի կէցունէի, այս աղիքին իրեն ըրած չարիքներէս ակտրժիլը կիմանայի : Աւանկով Ֆապրիցիա եւ ես երկար ատեն գինետունը կեցանք : Հոն տեղ մեր տէրերը ծաղր ընելով՝ վրանին խնդացինք, ինչպէս որ այս բանը սպասաւորները մէկ տեղ որ դան կըլլայ : Ետքը նայելով որ գիշերուան բան չէր մնացեր, երկրորդ օրը կերակուրէն ետքը նոյն տեղը երկու կողմանէ գտնուելու համար մէկգմէկու խօսք տալով՝ իրարմէ զատուեցանք :

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

Ժիլ Պլաս յաջողութեամբ եւ նախաւորութեամբ բժշկութիւնը կշարունակէ .

Դժնուած մասնիկն դիպումսը .

Տուն դարուս պէս Տրքթոր Սանկրատոն ալ ետեւէս հասնելով՝ նայած հիւանդներուս խօսքը իրեն ըրի եւ պատուէրներուս համար առած տատուերկու հատ ըէալէս մնացած ութը

(•) Աղերսանդր Դէոգինէս փիլիսոփային քսաւ, Յէտ Աղերսանդր չըլլայի Դէոգինէս ըլլալ կուզէի :

բէայր հանեցի ձեռքը դրի : « Ութը բէալ, ըսաւ , զանոնք համբերէն ետքը , թէ որ երկու այցելութեանդ նայելու ըլլանք , առած ստակդ քիչ է . բայց ինչ որ տան առնելու է : » Ասոր վրայ գրեթէ ամենքը ձեռքէս քաշեց առաւ , որովհետեւ վեց հատը իրեն վար գրաւ եւ միւս երկու հատը ինձի տալով . « Առ , Ժիլ Պլաս , քեզի ըլլայ , յարեց , ահա այս կերպով ըստակ պիտի աւելցնես . ասկէց զատ քեզի հետ գալինք մը պիտի ընեմ , որնոր քեզի շատ օգուտ պիտի ունենայ . ինձի բերած ստակներուդ մէկ քառորդը քեզի կուտամ , տսանկով քիչ ատենէն հարուստ կըլլաս , բարեկամ , որովհետեւ թէ որ Աստուած կամի՝ այս տարի շատ հիւանդութիւններ պիտի պատահի : »

Իմ բաժինէս գոհ ըլլալուս տեղը կար , որովհետեւ ամեն օր վաստկելիք ստակներուս մէկ քառորդը ինձի վար դնելու միտք ունենալով եւ մնացածին մէկ քառորդն ալ առնելով՝ ասիկայ , թէ որ թուարանութիւնը ստոյգ գիտութիւն մըն է , ինձի եկած ամբողջ ստակին կէսին չափ ըսել էր . Ասով բոժչկութեան վրայ ալ աւելի եռանդով մը սիրտս վառելով՝ երկրորդ օրը ցերեկուան կերակուրէս ելնելուս պէս օգնակաւոր լաթերս հագայ ու նորէն գործ գտնելու երթալով՝ տեսարակիս մէջ անցուցած շատ մը հիւանդներուս այցելութիւն ըրի , թէպէտ հիւանդութիւննին տեսակ տեսակ էր , բայց ես ամենուն համար մէկ կերպ մը բռնեցի . Մինչեւ այն ատեն գործերը գլխուս փորձանք մը չբերելով անցեր էին եւ դոհութիւն Աստուծոյ դեռ մէկը իմ տուած պատուէրներուս գէմ չէր ելած . բայց բժիշկի մը գրութիւնը սրչափ ալ ազէկ ըլլայ , դարձեալ անոր վար զարնողները եւ նախանձողները անպակաս կըլլան : Ելայ համեմատաճառի մը տունը մտայ , որուն տղան ջրգողութիւն ունէր , հոն տեղ Տօքթոր Քուքիլոյ անուն թուխ գոյնով պզտիկ բժիշկ մը տեսայ , որնոր տան տէրօջր ազգականներէն մէկը հիւանդը նայելու համար խրկած էր . այս տունին մէջ գանուող բոլոր մարդոց մեծ յարգանքը բարեւ տուի եւ մանաւանդ այն մարդուն , որնոր հասկցայ թէ տղուն քաշած հիւանդութեանը վրայ իրեն խորհուրդ հարցնելու

համար կանչած էին : Այս մարդը ծանրութեամբ մը բարեւրս առնելէն ետքը քիչ մը ատեն մեծ ուշադրութեամբ երեսըս նայելով՝ « Պարոն Տօթօր, ըսաւ, հետաքրքրութիւն ընելուս թողութիւն կընես, ես՝ գիտէք որ իմ պաշտօնակիցներս եղող Վալատտիլիտի բոլոր բժիշկները կը ճանչնամ, այսու ամենայնիւ կիսոստովանիմ որ քու երեսդ դեռ նոր կտեսնեմ, կերեւայ թէ այս քաղաքը գալ բնակութիւն հաստատելդ դեռ շատ ատեն ըլլալու չէ : » « Ես նոր աշկերտ մընեմ, պատասխանեցի, սա ալ կայ որ Տօթօր Սանկրատոյի պաշտպանութեամբ կաշխատիմ : » « Անանկ երեւելի մարդու մը դրութիւնը բռնելուդ վրայ քեզ կշնորհաւորեմ, յարեց քաղաքաւարութեամբ մը, որչափ որ դեռ շատ պզտիկ կերեւաս, այսու ամենայնիւ, արդէն յաջողակ մէկը ըլլալուդ տարակոյս չունիմ : » Այս խօսքերը իրաւի պէս զրուցելուն համար չէի գիտեր որ սրտէն կըսէր թէ իս ծաղը կընէր եւ ասոր ինչ պատասխանելիքս մտմտացած ատենս համեմալաճառը խօսքերնուս խառնուելով՝ « Պարոններ, ըսաւ, երկուքնիդ ալ բժշկութեան արհեստը կատարեալ գիտնալնուդ համոզուած եմ, թէ որ կը հաճիք, քննեցէք աղաս եւ զանի աղէկցունելու համար ինչ բան որ յարմար տեսնէք պատուիրեցէք : »

Ատոր վրայ պզտտիկ բժիշկը հիւանդը քննելու սկսաւ եւ անոր հիւանդութեան տեսակը յայտնող բոլոր նշանները ինձի ցուցնելէն ետքը հարցուց, « Ատոր ինչ գեղ տալու է, կըսես » « Թէ որ ինձի կհարցունես, պատասխանեցի, իմ կարծիքս սա է որ ամեն օր արիւն առնել տան եւ առատ աւաք ջուր խմցունեն : » Այս խօսքերուս վրայ պզտտիկ բժիշկը չար միտքով մը քիթին տակէն խնդալով՝ ըսաւ, « Խեղճ կկտորէ որ այս գեղերով հիւանդը աղէկնայ : » « Ատոր տարակոյս չկայ, պատասխանեցի վստահութեամբ մը, այն ատեն կտեսնես որ հիւանդը յայտնի կերպով կաղէկնայ, ասոնք զինքը աղէկցնելու են, որովհետեւ ամեն տեսակ հիւանդութեան ամենաբուժ գեղեր են . թէ որ ինձի չես հաւտար, զնա՛ Տօթօր Սանկրատոյին հարցուր : » « Ըսել է թէ, յարեց Տօթօրը, քանի որ Աէլոս քրդողեալ հիւանդը գիւրութեամբ աղէկցնելու համար ծա-

բաւ եւ անօթի պահելը յարմար կտեսնէ, անոր ըսածը սխալ է, անանկ է, » « Օհ, կէլտ, շարունակեցի խօսքս, իմ պատգամատուս չէ, ինչպէս որ ուրիշները սխալ կընէին, ան ալ անոնց պէս կսխալէր. ես սա գիտեմ որ շատ անգամ անոր կարծիքներուն դէմ կենալէս դո՛ւ եմ եղեր, եւ ասով շատ աղէկութիւն կտեսնեմ, » « Ըրած խօսքերէդ, ըսաւ Քուքիլլոյ, այն ապահով եւ լաւ եղանակը յառաջ կուգայ, որուն դրութիւնը Տօքթոր Սանկրատոյ երիտասարդ աշկերտներուն սովորեցնել կուզէ. անոր ամեն բանի համար գործածած գեղը արիւն առնել տալ եւ ջուր խմցունել է, ասոր համար է որ այնչափ պարկեշտ մարդիկ անոր ձեռքովը կմեռնին. . . . » « Ինձի նոյն, թշնամական խօսքերը մէկդի ձգենք, ըսի բաւական խտուրթեամբ, քու արհեստէդ եղող մարդու մը չը վայելէր որ ատանկ նախատինքներ ընէ, դուն գիտցածէդ մի չեղիր, Պարոն Տօքթոր, ուրիշները արիւն առնել չտալով ու տաք ջուր չխմցունելով՝ շատ հիւանդներ անդիի աշխարհքը կխրկեն եւ կարելի է թէ դուն ալ անոնցմէ աւելի խրկած ես. թէ որ Պարոն Սանկրատոյին թշնամութիւն ունիս, աներ դէմ գրէ, ան ալ պատասխանդ կուտայ եւ այն ատեն նայինք թէ որուն վրայ խնդացող կըլլայ, » « Սուրբ Յակոբ եւ Սուրբ Գենիսիոս (*) վկայ, ընդմիջեց խօսքս ինքն ալ զայրանալով՝ դուն Տօքթոր Քուքիլլոյին ո՞վ ըլլալը չես գիտեր, գիտցած ըլլաւ որ ինքզինքս պաշտպանելու համար կտուց ալ ունիմ ճանկ ալ եւ Սանկրատոյէն բնաւ չեմ վախնար, որչափ որ անիկայ մեծարան եւ սնապարծ է, բայց դարձեալ այլանդակ մարդ մը կսեպուի, » Պզտօնիկ բժիշկին ցուցուցած կերպարանքը տեսնելով՝ բարկացայ եւ անոր կծու պատասխան մը տուի. ինքն ալ նոյն կերպով պատասխանեց եւ շատ չանցաւ, խօսքերը մէկդի ձգելով՝ իրարու կռուի դարնելու սկսանք. Դեռ համեմատութեամբ եւ իր ազդեակներ մեզ իրենքմէ չզատած, մենք ասդին իրարու քանի մը կռուի դարնելու եւ մէկգմէկու գլխէ արիւնքով մազեր փետտելու ժամանակ ու-

(*) Սուրբ Գենիսիոս Դուինի Գաղիացիներուն առաքեալն է։

նեցանք։ Ասոր վրայ մեզ իրարմէ ազատենուն ետքը իմ այցելութեանս ստակը տալով՝ հակառակորդս տունը վար դրին, որնոր իրենց անշուշտ ինէ աւելի յաջողակ երեւցաւ։

Այս դիպուածէն ետքը քիչ մնաց որ անոր պէս ուրիշ դիպուած մըն ալ պիտի պատահէր։ Գացի գիրուկ երգիչ մը նայեցայ, որնոր ջերմէ բռնուած էր։ Այս մարդը տաք ջուրին խօսքը լսելուն պէս իմ տալիք ամենաբուժ գեղիս անանկ թշնամի երեւցաւ, որ ինձի հայհոյութիւններ ընելու սկսաւ։ Հազար ու մէկ նախատական խօսքեր զրուցեց եւ թէ որ հիմայ հիմայ շուտ տունէս դուրս չկորսուիս, ըսաւ, քեզ պատուհանէն վար կնեւեմ, գիացած ըլլաս։ Ասոր վրայ ես ալ խօսքը երկուք չընելով՝ շուտ մը տունէն դուրս ինկայ եւ կծիկը դրի փախայ։ Ու այն օրը ալ հիւանդ նայիլ չուզելով՝ Ֆապրիցիային հետ գտնուելու խօսք տուած պանդոկս գացի։ Հոն տեղ հասած ատենս նայեցայ որ Ֆապրիցիա շատոնց եկեր էր եւ երկուքնիս ալ գինի խմելու յօժարութիւն ունենալնուս համար ինքզինքնիս զեղխութեան տուինք։ Ետքը պանդոկէն ելած ատեննիս կէս դինովցած տուն դարձանք։ Պարոն Սանկրատոն խմած ըլլալս չհասկցաւ, որովհետեւ պզտտիկ Տաթթորին հետ ըրած վէճս անանկ իրարանցումով մը պատմեցի իրեն, որ իմ եռանդոտ զրուցուածքս կռիւին պատճառաւ խռոված ըլլալուս տուաւ։ Ասկէց զատ ըրած պատմութիւնս իրեն ալ կվերարեւէր, ուստի Քուքիլլոյին բարկանալով՝ «Աղէկ ես ըրեր, Ախլ Պլաս, ըսաւ, որ այս պզտտիկ իմաստակին խօսքերուն պատասխանելով՝ մեր գեղերուն պատիւը պաշտպաներ ես։ Ըսել է որ ինք կկարծէ թէ ջրգողեալներուն ջրատ ըմպելիք տալու չէ, տգէտ դուն ալ, ես ասոր հակառակը կպընդեմ որ ջրգողեալներուն անկէց տալու է։ այո, ջուրը՝ ինչպէս որ յօգացատութեան եւ կանանջ ախտի, նոյնպէս ալ ամեն տեսակ ջրգողութեան աղէկ է։ ջուրը նաեւ ագնիւ է այն տեսակ ջերմերուն համար, որոնց մէջ մարդ մէկ մը կտաքնայ մէկ մ'ալ բոլորովին կպաղի, եւ սքանջելի է այն հիւանդութիւններուն, որոնք ցրտադին, ջրալից եւ մաղաստաւ խառնուածքներուն կարուին։ այս կարծիքը Քուքիլլոյի պէս երիտասարդ

բժիշկներուն արտառոց կերեւայ, բայց երեւելի բժիշկներուն ամենքը այս ասանկ կրնդունին, եւ թէ որ այդ մարդիկը արբամաբանօրէն խորհրդածելու կարողութիւն ունենային, իս ասանկ վար զարնելու տեղ իմ բռնած դրութեանս վրայ զարմանալու եւ իմ ամենէն անձնանուէր կողմնակիցներս ըլլալու էին, »

Տօբթոր Սանկրատոն այն աստիճան բարկացեր էր, որ խրմած ըլլալուս կատկածի չգնաց, որովհետեւ զինքը պզտոտիկ Տօբթորին դէմ աւելի զայրացնելու համար պատմութեանս վրայ ինքիրդ խուս ուրիշ քանի մը պարագաներ ալ աւելցուցեր էի. սակայն որչափ որ խեղքը միտքը իմ զրուցած խօսքերուս վրայ էր, այսու ամենայնիւ, դարձեալ հասկցաւ որ այն իրիկունը սովորականէն աւելի ջուր կխմէի :

Արդարեւ, իմած զինիէս այն աստիճան ծարուեր էի, որ Սանկրատոյէն զատ ո՛վ որ ըլլար զիս նեղող ծարաւէս ու կուլ տուած ջուրի մեծկակ դաւաթներէս կասկածի կերթար, բայց անիկայ միամտութեամբ կարծելով թէ ջրոտ ըմպելիքներուն համը նոր առեր էի, « Անայիմ, ԺիՆ Պլաս, ըսաւ քմծիծաղով մը, որ առաջուանը չմնացիր, հիմայ ջուրի այնչափ դէմ չես, արդարեւ Նեկտարի պէս ջուր կխմես, բայց այս բանին չեմ զարմանար, բարեկամս, ես գիտէի որ այս հեղուկին պիտի վարժուիս, » « Պարոն, պատասխանեցի, ամեն բանին ատենը կայ, հիմայ հարիւր քառսուն տրեմնոց չափ մը ջուրին մար մը զինի կուտամ: » Տուած այս պատասխանիս վրայ Տօբթորը շատ ուրախանալով՝ ջուրին աղէկութիւնը գովելու ասանկ յարմար առիթ մը ձեռքէ չխախտուց, նորէն ջուրին գովեստ տալ սկսաւ, չէ թէ պարզ ճարտարախօսութեամբ՝ հապա ներքին եռանդով, « Հիմակուան գինեւորեններէն բիւր անգամ աւելի լաւ ու անմեղ էին, դոչեց, անցեալ դարերուն այն տեղերը, ուր խայտառակութեամբ չէին երթար հարստութիւններն եւ կեանքերնին փճացնելու գինիի մէջ խղդուելով, հապա մէկտեղ կժողովուէին եւ պարկեշտութեամբ ու անխտանդ տաք ջուր խմելով՝ զբօսանքնին կնայէին, որչափ որ զարմանաս քաղաքային կեանքին այն հին վարպետներուն իմաստուն նախա-

նեցանք։ Ասոր վրայ մեզ իրարմէ ազատե՛նուն ետքը իմ այցելութեանս ստակը տալով՝ հակառակորդս տունը վար դրին, որնոր իրենց անշուշտ ինէ աւելի յաջողակ երեւցաւ։

Այս դիպումէն ետքը քիչ մնաց որ անոր պէս ուրիշ դիպում մըն ալ պիտի պատահէր։ Գացի գիրուկ երգիչ մը նայեցայ, որնոր ջերմէ բռնուած էր։ Այս մարդը տաք ջուրին խօսքը լսելուն պէս իմ տալիք ամենաբուժ դեղիս անանկ թշնամի երեւցաւ, որ ինձի հայհոյութիւններ ընելու սկսաւ։ Հազար ու մէկ նախատական խօսքեր զրուցեց եւ թէ որ հիմայ հիմայ շուտ տունէս դուրս չկորսուիս, ըսաւ, քեզ պատուհանէն վար կնետեմ, գիացած ըլլաս։ Ասոր վրայ ես ալ խօսքը երկուք չընելով՝ շուտ մը տունէն դուրս ինկայ եւ կծիկը դրի փախայ։ ու այն օրը ալ հիւանդ նայիլ չուղելով՝ Ֆապրիցիային հետ գտնուելու խօսք տուած պանդոկս գացի։ Հոն տեղ հասած աստեանս նայեցայ որ Ֆապրիցիա շատոնց եկեր էր եւ երկուքնիս ալ գինի խմելու յօժարութիւն ունենայնուս համար ինքզինքնիս դեղխութեան տուինք։ ետքը պանդոկէն ելած աստեանիս կէս գինովցած տուն դարձանք։ Պարոն Սանկրատոն խմած ըլլալս չհասկցաւ, որովհետեւ պզտտիկ Տոբթորին հետ ըրած վէճս անանկ իրարանցումով մը պատմեցի իրեն, որ իմ եռանդոտ զրուցուածքս կռիւին պառճառաւ խռոված ըլլալուս տուաւ։ Ասկէց զատ ըրած պատմութիւնս իրեն ալ կվերարերէր, ուստի Քուքիլլոյին բարկանալով՝ «Այէկ ես ըրեր, Աիլ Պլաս, ըսաւ, որ այս պզտտիկ իմաստակին խօսքերուն պատասխանելով՝ մեր դեղերուն պատիւը պաշտպաներ ես։ Ըսել է որ ինք կկարծէ թէ ջրգողեալներուն ջրոտ ըմպելիք տալու չէ, տգէտ դուն ալ, ես տոտր հակառակը կպընդեմ որ ջրգողեալներուն անկէց տալու է. այո՛, ջուրը՝ ինչպէս որ յօդացաւութեան եւ կանանջ ակտի, նոյնպէս ալ ամեն տեսակ ջրգողութեան աղէկ է. ջուրը նաեւ ազնիւ է այն տեսակ ջերմերուն համար, որոնց մէջ մարդ մէկ մը կտաքնայ մէկ մ'ալ բոլորովին կպաղի, եւ սքանջելի է այն հիւանդութիւններուն, որոնք ցրտագին, ջրալից եւ մաղասուտ խառնուածքներուն կտրուին. այս կարծիքը Քուքիլլոյի պէս երիտասարդ

բժիշկներուն արտառոց կերեւայ, բայց երեւելի բժիշկներուն ամենքը այս ասանկ կընդունին, եւ թէ որ այդ մարդիկը տրամաբանօրէն խորհրդածելու կարողութիւն ունենային, իս ասանկ վար զարնելու տեղ իմ բռնած դրութեանս վրայ զարմանալու եւ իմ ամենէն անձնանուէր կողմնակիցներս ըլլալու էին :

Տօքթոր Սանկրատոն այն աստիճան բարկացեր էր, որ խրամած ըլլալուս կասկածի չգնաց, որովհետեւ զինքը պզտորիկ Տօքթորին դէմ աւելի զայրացնելու համար պատմութեանս վրայ ինքրիզխուս ուրիշ քանի մը պարագաներ ալ աւելցուցեր էր. սակայն որչափ որ խեղքը միտքը իմ զրուցած խօսքերուս վրայ էր, այսու ամենայնիւ, դարձեալ հասկցաւ որ այն իրիկունը սովորականէն աւելի ջուր կ'իմէի :

Արդարեւ, խմած գինիէս այն աստիճան ծարուեր էի, որ Սանկրատոյէն զատ ո՛վ որ ըլլար զիս նեղող ծարաւէս ու կուլ տուած ջուրի մեծկակ գաւաթներէս կասկածի կերթար, բայց անիկայ միամտութեամբ կարծելով թէ ջրոտ ըմպելիքներուն համը նոր առեր էի, « Անայիմ, Ժիլ Պլաս, ըսաւ քմծիծաղով մը, որ առաջուանը չմնացիր, հիմայ ջուրի այնչափ դէմ չես, արդարեւ Նեկտարի պէս ջուր կ'իմես, բայց այս բանին չեմ զարմանար, բարեկամս, ես գիտէի որ այս հեղուկին պիտի վարժուիս » : « Պարոն, պատասխանեցի, ամեն բանին ատենը կայ, հիմայ հարկւր քառսուն տրեմնոց չափ մը ջուրին մար մը գինի կուտամ » : Տուած այս պատասխանիս վրայ Տօքթորը շատ ուրախանալով՝ ջուրին աղէկութիւնը գովելու ասանկ յարմար առիթ մը ձեռքէ չփախցուց, նորէն ջուրին գովեստ տալ սկսաւ, չէ թէ պարզ ճարտարախօսութեամբ՝ հապա ներքին եռանդով, « Հիմակուան գինետուններէն բիւր անգամ աւելի լաւ ու անմեղ էին, գոչեց, անցեալ դարերուն այն տեղերը, ուր խայտառակութեամբ չէին երթար հարստութիւններն եւ կեանքերնին փճացնելու գինիի մէջ խղճուելով, հապա մէկտեղ կ'ողջուէին եւ պարկեշտութեամբ ու անվտանգ տաք ջուր խմելով՝ զբօսանքնին կնայէին. որչափ որ զարմանաս քաղաքային կեանքին այն հին վարպետներուն իմաստուն նախա-

տեսութեանը վրայ, որոնք հասարակաց գեղեր սահմանած էինու ամեն դէմերնին եղնողին խմելու ջուր կուտային եւ դինին դեղագործներուն խանութներուն մէջ կպահէին, որպէսդի միայն բժիշկներուն հրամանաւը գինի խմելու թող տան, սակայն ինչ իմաստութիւն մընէր այն անշուշտ ոսկեգարի արժանի եղող առաջուան հին ժուժկալութենէն բարեբաղդաբար մնացեր է, յարեց, որ այսօրուան օրս դեռ քանի մը հոգի կգտնուին, որոնք քեզի ու ինձի պէս մինակ ջուր կխմեն կամ եփ չեղած տաք ջուր խմելով՝ ամեն տեսակ հիւանդութիւննին անցնելուն կհաւտան, որովհետեւ ես խեղքովս անանկ գտած եմ՝ որ ջուրը՝ եթէ եփ չեղնէ, քիչ մը ծանրկեկ կըլլայ ու այն ատեն ստամոքսին այնչափ յարմար չգար ։

Այս ճարտասանական ճառը խօսած ատենը քանի քանի անգամ խնդալս բռնեց, սակայն ծանրութիւնս պահեցի եւ ասկէց զատ Տօքթորին ամեն ըսածներուն գլուխ երերցնելով՝ գինի խմելու սովորութիւնը վարդարկի ու վայտուի այն մարդոց, որոնք գժբաղդաբար անանկ վնասակար խմելիքի մը խենդն են։ Ետքը ծարաւս դեռ աղէկ մը անցած չլլալուն համար մեծ գաւաթ մընալ ջուր լեցուցի եւ աղւորիկ մը խմելէս ետքը՝ «Քեզ նայիմ, պարոն, ըսի տէրոջս, մեկտեղ սա օգտակար հեղուկէն խմենք, նորէն տանդ մէջ թող ըլլան այն հին տեղերը, որոնց ետեւէն այնչափ կախոտաս»։ Տօքթորը այս խօսքերուս շատ հաւնելով՝ ամբողջ ժամ մը մինակ ջուր խմելու յորդոր տուաւ, ես ալ իրեն խօսք տուի որ այս հեղուկին վարժուելու համար ամեն իրիկուն շատկեկ խմեմ եւ դիւրութեամբ խօսքս պահելու համար միտքըս գրի որ ամեն օր գինետուն երթամ։

Որչափ որ համեմատաբար տունը այն փորձանքը գլխուս եկած էր, այսու ամենայնիւ, դարձեալ արհեստս շարունակեցի եւ երկրորդ օրունէ սկսելով՝ նորէն ուրիշ հիւանդներու գացի, ու առաջուան պէս արիւն ատնել տալու եւ տաք ջուր խմցունելու տպասպրեցի։ Ետքը խելագար բանտատեղծի մը նայելու երթալով՝ անոր տունէն դուրս ելած ատենս փողոցին մէջ կնիկմը դէմս ելաւ, որն որ ինձի մօտենալով հարցուց, «Արդեօք բժիշկ ետ»։ Այո, բժիշկ եմ, պատասխանեցի։ «Ուրեմն, յարեց,

Պարոն Տօթոր, խոնարհութեամբ կինդրեմ որ հետս գաս, քրոջս աղջկեր երեկուրնէ ի վեր հիւանդ պառկած է եւ իւր հիւանդութեան ինչ բլլալը չեմ գիտեր: Ասոր վրայ պառաւ կնկանը ետեւէն գացի, ան ալ իս իր տունը տանելով՝ բաւական մարուր սննեակ մը մտցուց, հոն տեղ անկողին պառկած մէկը տեսնելով՝ զանի գիտելու համար քովը մօտեցայ նախ երեսը որ տեսայ, զարմացայ մնացի եւ քանի մը վայրկեան աղէկ մը երեսը նայելէս ետքը ալ չտարակուսելով՝ հասկցայ որ անանկ ճարտարութեամբ Քամիլլայի դերը խաղացող բաղդասինդիբ կնիկն էր: Ինք բռնս, չգիտեմ որ քաշած ցուէն չարչարուելուն էր, թէ իմ բժիշկի լաթերովս իր աչքին անձանօթ երեւալուս էր որ ինձի անանկ եկաւ թէ իս չճանչցաւ, ինչ որ է, թեւը ձեռքս առի որ երակը զննեմ եւ իմ մատնիս իր մատը տեսայ, այս մատնին աչքիս զարնելուն պէս զայն իր ձեռքէն առնելու իրաւունք ունենալով՝ տակն ու վրայ եղայ եւ մէկ մը միտքէս անցաւ որ ձեռքէն յափշտակելու փորձ մը ընեմ, բայց միտքս բերելով որ այս կնիկները կսկսին սրտաւ եւ Տօն Ռափայէլ կամ կարելի է կնիկներուն ուրիշ պաշտպան մը անոնց ձայնը առնելով կեղնէ վրայ կուգայ, այս գիտաւորութիւնս չկատարեցի, Խեղճ ըրի որ հիմակու հիմայ բանը ծածկելը եւ անոր վրայօք Ֆապրիցիայի խորհուրդ հարցունելը աւելի աղէկ կըլլար եւ վերջապէս ասոր կայանք տուի, սակայն պառաւը իւր քրոջը աղջկանը քաշած հիւանդութեան ինչ բլլալը զրուցելու կատիպէր, խենդ չէի որ անոր հիւանդութենէն բան մը չհասկնալս խոստովանէի, ընդհակառակն ինքզինքս հասկըցողի տեղ դնելու եւ տէրոջս պէս ընելու համար ծանրութեամբ մը ըսի՝ հիւանդութիւնը շունչը կտրելէն առաջ եկած է, ուստի շուտ ըրէ, արիւն առնել տուր, որովհետեւ արիւն առնելու սովորութիւն արտաշնչութեան բնական օգնականն է, եւ գործը մեր կանոններուն համեմատ տեսնելու համար տաք ջուր ալ ապսպրեցի:

Այցելութեանս ժամանակը կրցածիս չտի կարճեցունելով՝ Նունէղի տղուն տունը վազեցի, ան ալ տէրոջը իրեն յանձնած մէկ գործը տեսնել երթալու համար դուրս ելած ատենը իրեն

հանդիպեցայ, այս նոր դիպումս իրեն պատմեցի եւ հարցուցի «Քեզի ինչպէս կերեւնայ, արդեօք Քամիլլան զինուորներու ձեռքը տամ»։ «Չէ պատասխանեց, Աստուած չընէ՝ որ ատանկ բան մը ընես, գիտցած ըլլաս որ այդ ճանքով մատնիդ ձեռքդ չհասնիր, այն մարդիկը առածնին ետ տալ չեն գիտեր, մէկ մը Ասթորկայի բանտը միտքդ բեր ձեզ, ստակներդ, մինչեւ անդամ լաթերդ բոլորն ալ ձեռքերնին չմնաց. անդամանդդ ձեռք ձգելու համար թէ որ մեր կողմէն ճարպիկութիւն մը բանեցընենք աւելի ազէկ կըլլայ. այս բանին համար ես սատանութիւն մը կգտնեմ, հիւանդանոց պիտի երթամ աէրօյս կողմէն հոգաբարձուին երկու խօսք պիտի ըսեմ, ճանրան ինչ վարպետութիւն բանեցնելուս վրայ կմտնտամ»։ Դուն զնայ գինետունին դուռը ինձի սպասէ, ես քիչ ատենէն կուգամ քեզ հոն տեղ կգտնեմ»։

Ֆապրիցիային գտնուելու խօսք տուած տեղը երեք ժամէն աւելի սպասելէս ետքը՝ վերջապէս ելաւ եկաւ։ Բայց առջի բերան զինքը չճանչցայ, որովհետեւ չէ թէ միայն վրայի լաթերը փոխած եւ մազերը հիւսած էր, հապա շինծու պելս մըն ալ դրեր էր, որնոր երեսը կդոցէր, մէջքէն մեծկակ թուր մը կախած էր, որուն դաստապանը գոնէ երեք ոտք չըջանակ ունէր։ Նայեցայ որ իրեն պէս յանդուգն դէմքով, խոշոր պէխերով եւ մէջքերնուն երկայն թուրեր կախած հինգ մարդոց գլուխն անցեր էր, Իս որ տեսաւ, «Ծառայ եմ Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ ինձի մօտենալով, կտեսնես որ ես չորածեւ կալանաւորակապի ու հետո եզոզ այս քաջ մարդիկը նոյն կերպ աղեղնաւոր զինուորի կերպարանք առեր ենք, հիմայ մեզ անդամանդդ գողցող կնիան տունը տանելդ նայէ ու ես քեզի խօսք կուտամ որ մենք այն անդամանդը ետ կառնենք։ Այս խօսքերէն Ֆապրիցիայի ինձի համար բանեցընելիք վարպետութիւնը հասկնալով եւ խեղճ ըրած խորամանկութեանը շատ հաւնելով՝ իրեն փաթթուեցայ եւ սուս զինուորներուն ալ բարեւ տուի։ Այս մարդիկը Ֆապրիցիայի բարեկամներէն երեք սպասաւր եւ երկու սափրիչ էին, որոնք այս դերը խաղալու յորդորած էր։ Նստքը այս խումբին խում-

ցունելու համար՝ հրամայեցի որ գինի բերուի եւ գիշերուան մութը կոխած ատենը, ամենքնիս մէկտեղ Քամիլլայի տունը երթալով՝ դուռը զարկինք, որովհետեւ գոց էր, Պառաւը եկաւ դուռը բացաւ եւ հետս եղող մարդիկը դատարանի խուզարկուներ կարծելով, որոնք անշուշտ բանի մը համար տունն եկած էին, սիրտը շատ դող ելաւ։ «Մի վախնար բան չկայ, մարիկ, ըսաւ Ֆապրիցիան, պզտիկ գործի մը համար հոս եկած ենք, հիմայ ինչ որ է կլմննայ, որովհետեւ մենք մէկ բանը երկայն բարակ չենք քշեցնէր։»

Այս խօսքերուն վրայ պառաւը առջեւնիս իյնալով՝ ձեռքը բռնած արծաթ աշտանակի մը ճրագին լուսովը մինչեւ հիււանդ կնկան սենեակը ելանք, Այն ատեն ես աշտանակը պառաւին ձեռքէն առնելով՝ անկողինին մօտեցայ եւ երեսս Քամիլլային ցուցունելով՝ «Խարդախ, ըսի, ես եմ գիւրահաւան Ժիլ Պլասը, դուն չէիր իս խաբողը. ահ, անօրէն, երկար ատեն քեզ բնտնելէս ետքը վերջապէս ձեռքս ինկար ա, դատաւորը իմ ըրած բոլորքս լսելով՝ այս կալանաւորակապին ապսպրեց որ քեզ ձեռք անցունէ։» «Շուտ բռէ, Պարոն պաշտօնակալ, ըսի այն ատեն Ֆապրիցիային, քեզի ապսպրուած գործը կատարէ։» «Ինչ՞ պէտք է, պատասխանեց Ֆապրիցիան ձայնը խոշորցնելով, որ իս իմ գործս կատարելու յորդորես, այդ բարի կնիկը հիմայ միտքս եկաւ. տասը տարի կայ որ անոր անունը իմ տնտրականերուս մէջ կարմիր գրերով նշանակուած է, Մէկ մը ոտքի վրայ ել, իշխանուհիս, յարեց, շուտ բռէ, վրագ հագուէ, ես քու հետդ կուգամ, թող սպասաւորդ եղած ըլլամ, հոգ չէ եւ թէ որ կհաճիս, քեզ այս քաղքին բանտը տանիմ։»

Այս խօսքերուն վրայ Քամիլլայ խոշոր պէխերով երկու աղեղնաւոր զինուորներու բռնի զինքը անկողնէն դուրս հանելու պատրաստուիլը տեսած ատեն հիւանդութեանը չնայելով՝ ինքնիրենը անկողինին վրայ նստեցաւ եւ ազալելու կերպարանքով մը երկու ձեռքը իրարու մօտեցուց ու սարսափած աչքերով իմ երեսս նայելով՝ «Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ, քեզ ծընող ամբիժ մօրդ սիրուն ըլլայ, կաղաչեմ ինձի մեղքըցիր, դիտ-

ցած՝ ըլլաս որ ես այնչափ յանցաւոր չեմ, այլ դժբաղդ եմ. թէ որ պատմութիւնս լսելու ըլլաս, դուն ալ ըսածիս կհամոզուիս:»

«Այ, օրիորդ. Քամիլայ, գոչեցի, ալ քեզ մօտիկ չեմ կրնար ընել, ես աղէկ գիտեմ որ դուն սուտորոյցներուն մեծն ես:»

«Է՛հ, բանի որ ինքզինքս արդարացնելու թող չես տար, առանդամանդդ քեզի ըլլայ ու ինձի մի դպիր:» Այս խօսքերը լսելով՝ մատնին մատէն հանեց ու ինձի տուաւ, բայց ես պատասխանեցի, «Մինակ մատնին հերիք չէ, հապա պանդոկին մէջ վրայէս դողցուած հազար հատ սուքաղներս ալ կուղեմ, պիտի տաս:» «Օհ, տուգաղներդ, Պարոն, յարեց Քամիլան, անոնք ինձի մի հարցներ, ես չեմ գիտեր. խարդախ Տօն Ռափայէլը, որնոր այն ատենէն ի վեր աչքիս երեւցած չէ, նոյն գիշերը սուքաղներդ առաւ տարաւ:» «Է՛հ, սիրելիդ իմ, ըսաւ այն ատեն Յապրիցիան, ես այն գործին մէջ մատ չունէի զրուցելովդ օձիքդ ձեռքերնուս կրնամ ազատել, սա գործը քեզի սուղի պիտի նստի, Տօն Ռափայէլի գողակից ըլլալէդ ետքը առաջները բրած բաներուդ հաշիւն ալ ուզուիլ պէտք կըլլայ. ո՞վ գիտէ ուրիշ ինչ յանցանքներ ալ գործած ես որոնք չես կրնար յայտնել. թէ որ կհաճիս, մէկ մը բանտը հրամմէլիք, հոն տեղ ընդհանուր խօստովանանք մը կըլլաս, այս բարի պառաւն ալ մեկտեղ կտանիմ, անիկայ շատ մը հետաքրքրական պատմութիւններ գիտնալու է որոնք դատաւորը սիրով պիտի լսէ:»

Այս խօսքերուն վրայ երկու կնիկն ալ սիրտերնիս շարժելու համար ձեռքերնուն եկածը ըրին, սենեակը վայնասուններով, լացով ու ողբով լեցուցին: Պառաւը գլխի շարժելու համար մէկ մը կալանաւորակապին, մէկ մը աղեղնաւոր զինուորներուն ստջեւը ծռնկի վրայ կուգար, ասդին Քամիլայ սրտառուչ կերպով ինձի կաղաչէր որ զինքը գատարանին ձեռքը չը տամ: Շիտակը ասիկայ տեսնելու բան էր: Ասոր վրայ ինքզինքս քիչ մը կակուղցածի պէս ցուցունելով՝ «Պարոն պաշտօնակալ, ըսի Նունէզի տղուն, անդամանդս առիւն, մնացածը հողս չէ. այս խեղճ կնկան չարիք մը հասնիլը չեմ ուզեր, ես յանցաւորին մահուանը չեմ փափաքիր:» «Գնա՛ւ բանդ դուն

ալ, պատասխանեց Նունէղի տղան, ասանկ գործի մէջ մարդասիրութիւն կմտնէ, իրանոր դուն վարդապետութեան չես գար, ես պէտք է որ ինձի ասպարուած գործը կատարեմ, անպատճառ աս բողբըր ձեռք ձգէ, ըսուած է ինձի, ես ան գիտեմ: Պարոն դատաւորը ուրիշներու օրինակ ըլլալու համար այս բանը պիտի ընէ: « Է՛հ, շնորհք ըրէ, յարեցի, ընդունէ խնդիրքս եւ այս կնիկներուն քեզի տալիք բնծաներուն սիրուն ըլլայ, քիչ մը պաշտօնէդ թուլցիր: » « Օ՛հ նայէ այդ ուրիշ շարունակեց խօսքը, յարմար ճարտասանական ձեւ ասոր կըսեն, նայինք ինձի տալու համար ի՞նչ բան ունին: » « Մարդրո՞ւ մանեակ մը եւ շատ ծանր օղեր ունիմ, ըսաւ Քամիլլայ: » « Այո՛, բայց, ըսաւ Նունէղին տղան մէկէն ի մէկ կնկան խօսքը կտրելով, թէ որ ատոնք ալ Փիլիպեան կղզիներէն եկած են, չեմ ուզեր: » « Այտահա՞թեամբ կրնաս առնել, ես անոնց անխարդախ ըլլալուն երաշխաւոր կըլլամ: Նոյն կէտին Քամիլլայ պառաւին պզտիկ տուփ մը բերել տալով՝ մէջէն մանեակը եւ օղերը դուրս հանեց ու Պարոն կալանաւորակապին ձեռքը տուաւ: Թէպէտ ան ալ դոհարեղէնէ ինէ աղէկ չէր հասկնար, այսու ամենայնիւ օղերուն եւ մարդբիտներուն անխարդախ ըլլալուն շտաբակուսելով՝ « Այս դոհարեղէնները իմ աչքիս աղէկ կերեւան, ըսաւ ուշադրութեամբ գիտելէն ետքը, թէ որ ասոնց վրայ Պարոն Ժիլ Պլասի ձեռքի արծաթ աշտանակն ալ աւելնայ, ալ հաւատարմութիւնս բոլորովին մէկգի կձգեմ: » « Ձեմ՝ կարծեր, ըսի այն ատեն Քամիլլային, որ ոչինչ բանի մը համար քեզի ասանկ շահաւոր գործ մը աւրեա: » Այս վերջին խօսքերը ըսելով՝ հանեցի ճրագը պառաւին եւ աշտանակն ալ Փասքրեցիային տուի, որնոր կարելի է թէ սենեակին մէջ դիւրութեամբ տարուելու ալ ուրիշ բան մը չտեսներով՝ այնչափը հերիք սեպեց, որովհետեւ քիչ մը ետքը երկու կնկանը ըսաւ, « Մնաք բարով, տիկիներ, սիրտերնիդ ամուր բռնեցէք, ես Պարոն դատաւորին կըրուցեմ եւ ինչ կընեմ՝ չեմ ըներ՝ ձեզ իւզի պէս ջուրին երեսը կհանեմ: մենք իր առջեւը բանը ուղածնուս պէս կը արձնենք եւ մինչեւ որ սուտ շինելու պատճառ մը չըլլայ, գործը չիտկէ չիտակ իրեն չենք իմացուներ: »

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Գտնուած մասնիին շարունակութիւնը, ժիշ Պրասի բժշկութիւնը ձգելով՝ Վալասոյիսէն ելնելը.

Ֆապրիցիայի գտած հնարքը այս կերպով կատարելնուս ետքը մեր յուսացածէն աւելի գտած յաջողութիւններնուս վերայ ուրախանալով՝ Քամիլլային տունէն դուրս ելանք, որո վհետեւ առաջ մեր միտքը մինակ մասնին առնել էր, բայց ետքը մնացած բաներն ալ առեր հետերնիս կտանէինք: Բողբեզ գողութիւն ընելիս չէ թէ միայն խղճմտանքներնուս չէր դրպչեր, հապա ասիկայ բարի գործ մը կսեպէինք. « Պարոններ, ըսաւ Ֆապրիցիա փողոցը ելած ատեննիս, ասանկ աղէկ ժրութիւն մը ընելնուս ետքը գաւաթը ձեռքերնիս չզուարճանալով՝ իրարմէ զատուինք, թէ որ ինձի կհարցունէք, ես ատանկ չեմ ըսեր, հապա նորէն մեր գինեատունը կերթանք եւ գիշերը ըզբօսանքնիս կնայինք, վաղն ալ աշաանակը, մանեակը եւ օղերը ծախու հանելով՝ եղբօր պէս ստակը մէջերնիս բաժնելնուս ետքը ամեն մէկերնիս տուն կերթանք եւ կրցածնուս չափ տէրերնուս առջեւը ինքզինքնիս կարգարացնենք. « Պարոն կալանաւորակապին տուած այս խորհուրդը ամենուս ալ գործին դալով՝ մէկտեղ գինեատուն դացինք, մէկ քանինիս՝ այն գիշերը դուրսը կենալնուս գիւրութեամբ պատճառանք մը կգտնենք ըսելով, մէկ քանինիս ալ՝ եղած տուններնուս վրա ընտուելին հոգերնիս չընելով:

Գինեատունին մէջ փառաւոր ընթրիք մը պատրաստել տուինք եւ ախորժակով ու զուարճութեամբ սեղան նստելով՝ կերակուրին մէջ տեղուանքը հազար ու մէկ զուարճայի խօսքեր ըրինք եւ ամենէն աւելի Ֆապրիցիան, որնոր խօսակցութեան ցնծում տալ գիտէր, մեր ընկերութիւնը շատ զբօսուց. Աթենացոց սեփհական եղածէն աւելի աղէկ Ասպիլացոց ստորական ե-

ղող ճարպիկ եւ նուրբ կատակներով լեցուն չգիտեմ որչափ խօսքեր բերնէն ելաւ, բայց ամենէն աւելի խնդաղնուս պարապած ատեննիս՝ մէկ մ'ալ անակնկալ եւ չար դիպումածով մը ուրախութիւննիս կարեցաւ, որովհետեւ ընթրիք ըրած սենեակնիս շնորհքով մարդ մը եւ ետեւէն երկու խոժոռագէմ՝ մարդիկ մտան. ասոնցմէ ետքը ուրիշ երեք հոգի ալ երեւցան եւ մինչեւ տասներկուրդ համբեցինք որոնք ասանկ իրարու վրայ երեք երեք ներս եկան։ Ասոնց վրայ լայնափող հրացաններ, թուրեր եւ սուրններ կային։ Խելքերնիս հասաւ որ գիշերապահներուն խումբին աղեղնաւոր զինուորներն էին եւ միաբերնուն ինչ ըլլայն ալ գիտես թէ հոգին սուրբ սիրտերնուս վկայեց։ Առջի բերան մէկ մը ասոնց դէմ կենալ ուղեցինք, բայց մէկ վայրկենի մէջ անոնք մեր չորս կողմը պաշարելով՝ թող չըտուն որ ինքզինքնիս պաշտպանենք, որովհետեւ չէ թէ միայն շատուոր էին, հապա վրանին հրազէնքներ ալ ունէին։ « Պարոններ, ըսաւ հրամանատարնին ծաղրելու կերպարանքով մը, չեմ գիտեր ինչ ճարպիկ խորամանկութեամբ մը բաղդախնդիր կնկան մը ձեռքէն մատնի մը առեր էք. շիտակը՝ ասիկայ ըսքանչելի գործ մը ըլլալով՝ զայն հրապարակաւ վարձատրել կարժէ, ուստի անպատճառ ձեզի այս վարձատրութիւնը պիտի ըլլայ. դատարանը իւր պաշտօնին մէջ ձեզի համար բնակարան մը սահմանելով՝ ասանկ ճարպիկութեան մը փոխարինութիւն պիտի ընէ։ » Բոլոր անոնք՝ որոնց այս խօսքերը կրնէր դատաւորը, շիտակեցան մնացին, կերպարանքնին փոխուեցաւ եւ Քամիլային առնը մեր քաշել տուած լախերնուս պէս մենք ալ վախ քաշել սկսանք. այսու ամենայնիւ Ֆապրիցիա՝ որչափ որ գոյնը նետած եւ ինքը աւրուած էր, մեզ արդարացնել ուղեւով՝ « Պարոն, ըսաւ, մենք դէշ միտք չունէինք, ուստի այս պզտիկ վարպետութիւնը բանեցնենիս մեզի ներելի է։ »

« Ինչ՞ հրամանցիր, պատասխանեց հրամանատարը բարկանալով, ասոր պզտիկ խորամանկութիւն կըսուի, արդեօք չէք գիտեր թէ ասիկայ կախաղան եղնելու յանցանք մըն է որ ըրեր էք. մէկ մը ինքնիրեննիդ դատաստան կարենիդ աններելի յանցանք մըն է, աս մէկդի ձեզ է. հապա աշտանակ մը, մանեակ մը եւ օղեր

առեր հետերնիդ տարեր էք, աս ինչ բնենք եւ անշուշտ կախազան ելնելու արժանի գործ մըն ալ աս է որ, այս գողութիւնը բնելու համար, աղեղնաւոր զինուորի կերպարանք միտեր էք. ձեզի պէս սրիկաներ չարիք գործելու համար պատուաւոր մարդոց կերպարանք մտնեն, թէ որ մինակ թի քաշելու գատապարտուիք, ալ ինչ կողէք: Երբոր գատաւորը այս խօսքերով հասկցուց որ գործը մեր առջի բերան կարծածէն աւելի ծանրը էր, ամենքնիս մէկէն իրեն ձեռքերը տաքերը ինկանք եւ աղաչեցինք որ դոնէ մեր երիտասարդութեանը վրայ մեղքընայ, բայց աղաչանքնիս պարտալը ելաւ: Ասկէց զատ ամենէն զարմանալին սա է որ մանեակը, օղբըր եւ աշտանակը տալու եղանք, բայց չուզեց. իմ մատնիս ալ չառաւ, դուցէ շատ մարդոց առջեւ իրեն տալուս համար. վերջապէս ինչ ըրինք չըրինք չկախուղնալով՝ բնկերներուս ղէնքերը վրաններնուն առնել տրւաւ եւ ամենքս մէկէն քաղաքին բանաւ տարաւ: Ճանբան աղեղնաւոր զինուորներէն մէկը ինձի խմացուց որ Քամիլլային հետ եղող պատաւը բուն գիշերապահ զօրք ըլլալնուս վրայ կասկածի երթալով՝ մինչեւ գինեատուն ետեւնուս եկեր եւ հոն տեղ կասկածը իրաւ ելնելով՝ մեր ամենէս վրէժը առնելու համար գործը գիշերապահ զինուորներուն խմաց տուեր էր:

Բանտին մէջ նախ եւ առաջ վրանիս գլուխնիս խառնելով՝ մանեակը, օղբըր եւ աշտանակը առնելնուն ետքը մատնիս ու Փիլիպեան, կղզիներուն կարկեհան մատնին ալ գրպանէս հանեցին, ուր էր թէ անոնք գրպանս դրած չըլլայի. բայց այսչափը հերիք չսեպելով՝ դոնէ այն օրը այցելութիւններէս առած ըէպներս ալ վրաս չձգեցին: Ասկէց հասկցայ որ Վալատովիտի գատարանին պաշտօնեաներն ալ Աթորկայի մէջ տեսածներուս պէս պարտքերնին աղէկ կկատարեն եւ բոլոր այս պարոնները ամենքը մէկ կերպ կըռնեն եղեր: Ասանկով գոհարեղէննիս ու ըէպներս վրայէս առնելով՝ իս հանուցուցած ատեննին գիշերապահներուն խումբին պաշտօնակալն ալ հոն տեղ քովերնիս գտնուելով՝ կողոպտողներու պաշտօնէից մեր պատմութիւնը կընէր. այս գործը անոնց անանկ ծանր երեւցաւ որ մէջերնուն շատերը մեզի համար մահուան

արժանի են, միւսները անոնց չափ անխիղճ չըլլալով՝ ամեն մէկերնուս երկերկու հարիւր խարազան կղարնեն եւ բանի մը տարի ալ ծովու վրայ ծառայութիւն ընել տալէն ետքը թող կուտան, կրտէին : Ինչ որ է, մինչեւ Պարոն դատաւորին որոշում մը տալուն սպասելով՝ մեզ բանա մը գրին ուր որ յարթի վրայ սլաակեցանք : որովհետեւ ձիերու խշտիք շինուած ախտի մը պէս գետինը գրեթէ յարդով ծածկուած էր : Երկար տեսն այս բանաը մնալնուս ետքը անկէջ ալ ելնելով՝ թի քաշելու երթալնիս բան մը ըսել չէր, թէ որ երկրորդ օրը Պարոն Մանուէլ Օրտոնէզ մեր գլխուն եկած զիպուածը ըսելով՝ Յապրիցիան բանտէն հանելու միտք չընէր եւ անոր հետ մեզ ամենքս ալ ազատել պէտք չըլլար : Այս մարդը քաղքին մէջ շատ պատիւ ունենալով՝ ազալեց ու թախանձեց եւ թէ բարեկամներուն ու թէ իր համարումովը երեք օր ետքը մեզ բանտէն հանել տուաւ, բայց բանտէն՝ ներս մտածնուս պէս դուրս չելանք, որովհետեւ աշտանակը, մանեակը, օղերը, մատնին եւ կարկեհան մատնիս բոլորը հոն տեղ մնաց : Ասոր վրայ Վերգիլիոսի (*) ոտանաւորները միտքս եկան որոնց սկզբնաւորութիւնը այսպէս է . sic vos non vobis . « Այսպէս դուք ոչ ընդ ձերայինսն » :

Բանաէն ելնելնուս պէս ամեն մեկերնիս մեր տէրոջը տունը գացինք : Տօրթոր Սանկրատոն իս սիրով ընդունելով՝ « Խեղճ Ժիւ Պլաս, ըսաւ, գլխուդ եկած փորձանքը գեռ այս առտու իմացայ եւ քեզի ազատելու պատրաստութիւն կտեսնէի, բայց ինչ որ է, այդ զիպուածէն մխիթարուելու ես, բարեկամ, եւ ինքզինքդ առաջուրնէ աւելի եռանդով բժշկութեան տալու ես » : Իմ միտքս ալ անանկ է, ըսի, եւ իրացրնէ հոգւով մարմնով բժշկութեան վրայ իյնալով՝ չէ թէ միայն բնաւ պարապ ասնն չանցուցի, հապա տէրոջս գուշակութիւնը սուտ չելնելով՝ շատ հիւանդութիւններ պատահեցան : Բաղաքին եւ գիւղաքաղաքներուն մէջ ջլալին ջերմ մը տարածուելով՝

(*) Վերգիլիոս՝ Լատին բանաստեղծներուն ամենէն երեսեկին է :

Վալատովիտի բոլոր բժիշկներուն եւ անոնցմէ աւելի մեր գործը շատ բացուեցաւ, որ չէր ըլլար որ ամեն մէկներնիս ութնական տասնական հիւանդ չնայէինք: Ասկէց կհասկցուի թէ ալ որչափ ջուր խմուեցաւ եւ արիւն առնուեցաւ, բայց չեմ գիտեր ինչպէս կրկար որ բոլոր հիւանդներնիս կմեռնէին, կամ մենք մեռցունելու դեղ կուտայինք կամ անոնց հիւանդութիւնը անբժշկելի էր. մէկ հիւանդին հաղիւ թէ երեք անգամ այցելութիւն կրնէինք, երրորդ այցելութիւնն ալ ընելնուս պէս կամ հողին տակ թաղուած ըլլային կիմանայինք եւ կամ տուններին գացած ատեննիս հոգեւարք կգտնէինք: Աս դեռ նոր բժշկութեան սկսած ըլլալով՝ անոր մէջ այնչափ հինցած չէի որ եղած սպանութիւններուն սիրտս դիմանար, ուստի ինձի շատ խղճմտանք կրկային այն ցաւալի դիպուածները որոնց պատճառը ես կրնայի սեպուել: «Պարոն, ըսի որ մը Տոքթոր Անկրատովին, Աստուած ալ գիտէ ա՛, ճիշդքու գրութիւնդ կրունեմ, բայց կնայիմ որ ձեռքս գտնուած բոլոր հիւանդները անգիտի աշխարհք կերթան. կարծես թէ ասոնք մեր բժշկութեան պատիւը աւրելու համար մեռնիլ կուզեն, նայած հիւանդներէս երկուքը այսօր դէմս ելան որոնք գերեզման կտանէին,» «Շիտակ ես, տղաս, պատասխանեց Տոքթորը, թէ որ ես ալ քու ըսածիդ պէս գրուցելու ըլլամ, սուտ չեմ. ձեռքս ինկած հիւանդները շատ անգամ չեմ կրնար աղէկցնել ու սիրտս կկոտորի. եթէ իմ բռնած սկզբունքներուս վրայ այսչափ վստահ չըլլայի, պիտի ըսէի թէ իմ տուած դեղերս տեսած բոլոր հիւանդութիւններուս դէմ են:» «Թէ որ իմ խօսքս մտիկ կրնես, Պարոն, յարեցի, եկու սա գրութիւննիս փոխենք, չըլլար. հետաքրքրութիւննիս տեղը տանելու համար հիւանդներնուս քիմիքական խտնուածքներ տանք, անգամ մը սա կարմիր որդանը փորձենք, վերջը որչափ ալ գէշ որ ըլլայ, դարձեալ տաք ջուր խմցունելուն եւ արիւն առնելուն չափ կրնայ ըլլալ:» «Թէ որ ծայրը ինձի չդպէր, անգամ մը այդ փորձը կրնէի, ինչ կըլլար, պատասխանեց Տոքթորը, բայց եկու. նայէ որ ես գիրք մը շինած եմ որուն մէջ ստէպ ստէպ արիւն առնելուն եւ ջուր խմելուն վրայօք գո-

վեստներ տուած եմ, հիմայ ալ ելնեմ շինած գիրքս ջրեմ, կուզեմ, օ՜ օ՜, եթէ այդպէս է, յարեցի, թշնամիներդ վերադ խնդացնելու չէ. նայէ, սխալը ճանչցաւ ու շտկեց, պիտի ըսեն եւ անուագ պիտի կոտրեն, ուրեմն թող հասարակ մարդիկ, ազնուականները, կրօնաւորներն անգամ ճշակտոր ելնեն, այս աւելի աղէկ կըլլայ. նորէն մենք մեր գիտցածը ընենք. Ասկէց զատ մեր պաշտօնակիցները որչափ որ արիւն առնելու գէմ են, մենէ աւելի մեծ հրաշքներ չեն գործեր աս, կհաւատամ որ անոնց դեղանիւթներն ալ մեր ամենաբուժ դեղերուն պէս բաներ են :

Ասանկով՝ առաջուրնէ աւելի եռանդով գործերնիս շարունակեցինք, անանկ որ վեց շաբաթ չըչեց Տրոյայի (*) պաշարմանը պէս կնիկները՝ որքեւայրի եւ զաւակները՝ որը ըրինք. այնչափ յուզարկաւորութիւններ կըլլային որ կարծես թէ ժանտախառն Վալաատլիտի մէջ էր. ամեն օր տուններնիս մէկ մէկ հայր կուգար օրն որ, տղաս ի՞նչ ըրիք, ձենէ կուզեմ, կըսէր, կամ հօրեղբայր մը ոյն որ, եղբորորդիս գուք մեռցուցիք, զրուցելով մեզ կյանդիմանէր, բայց այն եղբորորդիները ու զաւակները որոնց հօրեղբայրները կամ հայրերը մեր դեղերուն պատճառաւ մեռած էին, ամենեւին տուններնիս չէին երեւնար, ամուսիններն ալ շատ չափաւոր ըլլալով՝ կնիկներնուն մեռնելուն համար մեղի յանցանք չէին գտնար, բայց սիրտը երած կնիկները որոնց յանդիմանութիւնները մօրիկ ընելու ստիպուած էինք, երբեմն վայրենական ցառով մը վրանիս դալով՝ մեզ տղէտ, մարդասպան կկոչէին եւ խօսքերնուն ծայրը ուր երթալը չէին նայեր. Անոնց տուած մակդիրներէն իմ սիրտս կյուզուէր, բայց տէրս այս բանին վարժուած ըլլալուն անհոգ անհոգ մօրիկ կընէր. ես ալ իրեն պէս նախատական խօսքերու կվարժուէի, թէոր Աստուած անշուշտ Վալաատլիտի հիւանդներուն մէկ պատիժը վերցնելու համար ձեռքէս

ամ միայն չկար պա մտնաւ, վարդապետ ամ մտնաւ այս

(*) Տրոյա Տրոյադայի մայրաքաղաքն է, որնոր օրները քաղաքի պաշարելէն ետքը վառախուծիւն մը բանեցնելով՝ կրակի եւ աւարի տուին :

չեկած բժշկութենէս պաղելու առիթ մը տուած չըլլար: Թէ-պէտ զիսնամ որ ընթերցողը միաս պիտի խնդայ, բայց դարձեալ անոր բուն պատմութիւնը պիտի ընեմ:

Անր տանը մօտերը գնտախաղի տեղ մը կար ուր որ քաղթին պարսպ պատող մարդիկը ամեն օր կծողխուէին. հոն տեղ խաղէն աղէկ հասկցող այն մարդերէն մէկը կար որոնք ինքզինքնին վարպետ կցուցունեն եւ խաղին մէջ ելած վէճերը իրենք կդոցեն ու վճիռ կուտան: Ասիկայ Պիւքալիյացի էր եւ անունս Տօն Բոսրիկոս տէ Մոնտրակոն է, կրտէր, Անիկայ երսուն տարուան մը կար, հասակը միջին, բայց ինք չորուկ եւ ջգտա մէկն էր ու երկու պղտիկ կայծակնացայտ աչքերէն զատ որոնք դըլխուն մէջ կխաղային եւ գիտես թէ երեսնին նայած մարդոցը սպառնալիք կընէին, կարճ եւ տափակ քիթ մըն ալ ունէր եւ անոր տակը աշխէտ պիտ մը, որն որ կարթի պէս մինչեւ դանկը երկնցած էր. անանկ խիտ եւ վայրենական կերպով մը կխօսէր որ խօսած ատենը քոյր գանուղներուն սարսափ կուտար: Այս մեծարան մարդը գնտախաղին տէրն եղած էր, որովհետեւ հրամայելու կերպով խաղացողներուն մէջ պատահած վէճերուն դատաստանը ինք կկտրէր, մարդ՝ երկրորդ օրը անկէջ մենամարտութեան կոչելու թուղթ մը ստանալը աչք առնելու էր որ անոր կտրած դատաստանին գլուխ չծռէր, որչափ որ Տօն Բոսրիկոսի կերպարանքը նկարագրածիս պէս էր, որնոր իր անունին ծայրը դրած Տօն (*) բառովն ալ դարձեալ ազնուական չէր ըսուեր, այսուամենայնիւ գնտախաղին տիրուհիին աչքին աղւոր երեւցաւ: Ասիկայ քառասուն տարեկան, հարուստ, բաւական սիրուն եւ տանըհինգ տարիէ ի վեր որբուայրի մնացած կնիկ մըն էր, չեմ գիտեր թէ ինչպէս եղաւ որ Տօն Բոսրիկոս այս կնկանը աչքը մտաւ. անշուշտ աղբորութեանը համար չէր, ուստի ինչըլլալը իմ չգիտցած մէկ բանէս ըլլալու էր. բայց ինչ եւ իցէ, կնկանը սիրաբ սիրելով՝ միտքը դրաւ որ այս մարդուն հետ կարգուի. սակայն այս գործը գլուխ հա-

*) Տօն բառը Սպանիոյ եւ Փորթուգալի մէջ գործածուած պատկազ չիւղոս մընէ.

ներու պատրաստութիւն տեսած ատենները հիւանդ պատկե-
ցաւ եւ դժբաղդութենէն իր բժիշկը եւ եղայ։ Թէ որ անոր
հիւանդութիւնը ջգային ջերմ ալ չլլար, խմ տուած դե-
ղերէս դարձեալ կրնար գէշնալ. չորս օր ետքը գնտախաղին
տեղը սուգով պատեցի, անոր փրօւ հին ալ միւս հիւանդները
խրկած տեղս դնաց եւ ձգած հարստութիւնը աղգականներուն
մնաց։ Ասոր վրայ Տօն Բոտրիկոս փրօւ հին մեռնելէն կամ
շիտակը ըսելով՝ իրեն չահաւոր ամուսնութեան մը յոյսը պա-
րապը ելնելէն յուսահատած՝ ինձի գէմ վերջին աստիճան
կատղեցաւ եւ երդում ըրաւ որ իստեններուն պէս թրէ պի-
տի անցունէ ու հոգիս հանէ։ Սիրաը բուխ դրացի մը այս եր-
գումը ինձի իմաց տուաւ, եւ ալ Մոնտրակոնի ինչ տեսակ
մարդ ըլլալը գիտնալով՝ այս լսածս չէ թէ մինակ ըսնի տեղ
չգնելիք չըրի, հապատակն ու վրայ ըլլալով՝ դող ելայ, անանկ
որ այս փորձանք մարդը գէմն ելնելէն վախնալով՝ տունէն
դուրս ելնելու չէի համարձակէր եւ ամեն ատեն աչքիս անանկ
կերեւար թէ կատղելով մեր տունէն ներս կմտնէ։ Վայրկեան
մը հանգստութիւն չունէի եւ այսպէս բժշկութենէս պաղե-
լով՝ սրտիս անհանգստութենէն մէկ մը ինքզինքս ազատելու
ճարը նայեցայ, ուստի նորէն բանուած լաթերս հագայ եւ
տէրօջս մնաս բարով ըսելէս ետքը, որնոր չկրցաւ իս վար դը-
նել, ճանրան Տօն Բոտրիկոսը գէմն ելնելուն վախը սիրաս
նաւտուն լուսը ճգբուելուն պէս քաղթէն դուրս ելայ։

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ.

Ժիլ Պլասի Վաշասոյիսէն ելած ասեմն ո՛ր ճակրասկ
բունեղը եւ ինչ մարդու հանդպիլը .

Ճանրան շուտ շուտ կբալէի եւ երբեմն երբեմն ետիս կնա-
յէի թէ արդեօք այն ահաւոր Պիսքայիյացիւն կուզայ, որովհե-
տեւ այս մարդը այն աստիճան խելքս միտքս պաշարեր էր որ
բոլոր ծառերը եւ մացառները ինքը կգիտնայի . ամեն վայր-
կեան սիրտս սարսափէս կսարսռար, սակայն ճիշդ մղոն մը
ճանբաց առնելէս ետքը սիրտս հանդարտելով՝ ալ կամաց կա-
մաց դէպ ի Մատրիտի կողմը ճանրաս շարունակեցի ուր որ եր-
թալու միտք ունէի . Վալատոյիտէն ելնելուս սիրտս ուրախ
էր . մինակ Ֆապրիցիայէն՝ իմ սիրելի Պիզադէսէս (*) զատուե-
լուս վրայ կմտմտայի որուն մնաս բարով մը անգամբնած չէի ,
Բժշկութիւնը ձգելէս բնաւ սիրտս կոտրած չէր , այլ ընդհա-
կառակը՝ Բժշկութիւն ըրած ըլլալուս համար Աստուծմէ թո-
ղութիւն կխնդրէի , այսու ամենայնիւ գրպաններուս ստակը
ուրախ սրտով համբեցի , թէպէտ ըրած մարդասպանութիւն-
ներուս վարձքն էր . պոռնկութենէ դարձող կնիկներու կնմա-
նէի որոնք իրենց ըրած բողոթեանը չահը յօժարութեամբ կը
պահեն . գրպանիս մէջ հինգ տուգադի չափ բէալ ունէի . իմ
ունեցած բոլոր հարստութիւնս այս էր , միտք կրնէի որ այն
ստակով ելնեմ Մատրիտ երթամուր որ աղէկ գործ մը գըտ-
նելուս տարակոյս չունէի . Ասկէց զատ այն փառաւոր քաղա-
քը մէկ մը աչքովս տեսնել սրտանց կրիափաքէի , որնոր աշ-
խարհքիս բոլոր հրաշալիքներուն բովանդակութիւնն է ըսելով
կգովէին :

(*) Պիզադէս՝ իր հօրեղբորը Ուրեսէսին հետ մեծցաւ եւ այն ասեմնէն ի վեր անոր
հետ անանկ բարեկամութիւն մը կապեց որ ալ անկէց ետքը իրարմէ չզատեցան :

Այն քաղքին վրայ լսած բոլոր բաներս մտքիս մէջ պտտացուցած եւ հոն տեղ գտնուած զբօսանքները առաջուց աչքիս ստջեւր բերած ատեններս մէկ մ'ալ ետեւէս եկող եւ պոռալով երգ կանչող մարդու մը ձայնն առի . ասոր կոնակը կաշիէ պարկ մը կար, վիզէն կիթառ մը կախուած էր եւ մէջքը երկայնկէկ թուր մը ունէր : Այս մարդը անանկ շուտ կրաւէր որ քիչ ատենի մէջ իմ քովս հասաւ . նայեցայ որ երկու սափրիչներուն մէկն էր որոնց հետ գտնուած մասնիին դիպուածին պատճառաւ բանտ մտեր էինք . որչափ որ լաթերնիս փոխած էինք , այսու ամենայնիւ իրար տեսներնուս պէս ճանչցանք եւ արքունի ճանքու մը վրայ անակնկալ կերպով իրարու հանգիպելուս զարմացանք մնացինք : Իրան ես ինքը ճանբորդութեան ընկեր գտնելուս ուրախութիւն ցուցուցի , բայց ինք ալ իս տեսնելուն վրայ չափէ դուրս գոհ երեւցաւ . ասոր վրայ ես ինչու համար Վալատովիտէն ելնելս իրեն պատմելէս ետքը ինք ալ ինձի իր գաղտնիքները խոստովանելու համար իմացուց թէ տէրօջը հետ քիչ մը աւուրելով՝ երկուքնին ալ իրարու յաւիտենական մնաս բարով մը ըսեր էին : « Թէ որ երկար ատեն Վալատովիտ կենալ ուզէի , յարեց , մէկ խաշնութիւն տեղ տասը հատը մէկտեղ կգտնէի , որովհետեւ՝ մեծ զրուցել չըլլայ , կրնամ ըսել թէ Սպանիոյ մէջ սափրիչ մը չկայ որ ինէ աղէկ շիտակ կամ՝ հակառակ կողմէն ածիլել ու պէխ խոպոպել գիտնայ . բայց հայրենիքս դառնալու սաստիկ փափաքիս ալ դէմ չկրցայ դնել , որովհետեւ ամբողջ տասը տարի կայ որ հայրենիքէս ելած եմ . քիչ մը ծնած քաղքիս օդը ծրծել եւ ծնողացս ինչ վիճակի մէջ գտնուիլը իմանալ կուզեմ , վաղը չէ միւս օրը քովերնին կհասնիմ , որովհետեւ բնակած տեղերնին որ Օլմէտոյ կըսուի , Սէկովիայէն ասդին մեծկակ գիւղ մըն է : »

Միաքս գրի որ սափրիչին հետ մինչեւ իր տունը երթամ եւ ետքը Սէկովիայի ճանքան բռնեմ , որպէս զի Մատրիտ երթալու յարմար ատեն մը գտնեմ : Ասանկով՝ ճանքանիս շարունակելով , ասկէ անկէ խօսք բացինք եւ նայեցայ որ այս երկու տասարդը զուարթ եւ զուարճախօս մէկն էր , ժամ մը մեկտեղ

խօսեցնուս ետքը « Ախորժակ ունիս » հարցուց : « Առաջ որ պանդոկը որ իջնանք , հոն տեղ կտեսնես թէ ախորժակ ունիմ եղեր թէ ոչ : » « Մինչեւ որ պանդոկի մը մտնենանք , ըսաւ սափրիչը , կրնանք կանգ առնել . ես պարկիս մէջ նախաճաշի համար ուտելիք ունիմ , իմ սովորութիւնս է որ միշտ ճանրորդութիւն ըրած ատենս անպատճառ հետս ուտելիք կտեսնեմ : Լաթ , կտաւ եւ ուրիշ չափաւու բաներ հետս չեմ տանիր , աւելորդ բան մը չեմ ուզեր , պարկիս մէջ միայն փորի համար պէտքի բաներ , ամեղիններ եւ անուշահոտ օճառ մը կգնեմ , ինձի ասկէց աւելի ուրիշ բան պէտք չէ » « Այս խօսքերուն վրայ իւր խոհեմութիւնը դուրսելով՝ կանգ առնելու հաւանութիւն տուի . իրաւընէ փորս անօթի ըլլալով՝ ինքնիրենս պատուական ճաշ մը ընելու պատրաստութիւն կտեսնէի եւ սափրիչը այս խօսքերը ընելէն ետքը ասոր մեծ յոյս ունէի . մէկտեղ խօտին վրայ նստելու համար արքունի ճանրէնքի մը հետացանք եւ հոն տեղ իմ սափրիչս ուտելիքները գետնին վրայ շարեց , նայեցայ որ հինգ վեց հատ սփս , քանի մը կտոր հաց ու պանիր ունէր , բայց պարկին մէջէն ամենէն աղէկ մէկ բանի մը պէս հանածը պզտիկ տիկ մըն էր , որնոր իր խօսքին նայելով՝ պատուական եւ անուշահամ գինիով լեցուն էր . թէպէտ կերակուրները չգտնուած բաներ չէին , այսու ամենայնիւ երկուքնիս ալ անօթի ըլլալնուս համար մեղի գէշ չերեցան եւ տիկին մէջի երեք հարիւր տրամի չափ գինին պարպեցինք որն որ սափրիչը չդուրէր ալ կըլլար : Ասկէց ետքը ոտքի վրայ ելնելով՝ մեծ զուարթութեամբ ճանրանիս քալել սկսանք . սափրիչը իմ գլխուս արտաուոյց գիպուածներ եկած ըլլալը Ֆապրիցիայէն լոտո՛ ըլլալով՝ խնդրեց որ ես ինքս պատմեմ : Ինք ինձի անանկ աղէկ կերպունել ու խմցունելուն համար խօսքը կոտորել չէր ըլլար , ուստի պատմութիւնս ընելէս ետքը « Կամքըդ տեղը տանելուս փոխարինութիւն մը ընելու համար դուն ալ քու պատմութիւնդ ընելու ես » ըսի : « Օհ , իմ պատմութիւնս , գոչեց , լսելդ չարժէր , զարմանալու բաներ չեն , սակայն ասկէց աղէկ ընելիք դորձ մը չունինք ա , եղածին պէս քեզի պատմեմ : Այն ատեն գրեթէ սա կերպով պատմութիւնը սկսաւ :

Գ Լ ՈՒՅ Է

Սասիրիչին պատմութիւնը .

Հաւս Գէրնանտոս Փէրէզ տէ Լա Ֆուէնդա (բանը հեռուէն կսկսիմ) Օրմէտոյ գիւղին մէջ յիսսուն տարի սասիրիչութիւն ընելէն ետքը մեռնելով՝ չորս զաւակ ձգեց : Իր խանութը Նիկողայոս անուն առջինեկ զաւակին մնալով՝ անիկայ ալ հօրը արհեստը բանեցուց : Պղտիկ եղբայրը Պերդրան խելքը միտքը վաճառականութեան տուած ըլլալով՝ փերեզակ եղաւ եւ երրորդը Թովմաս դպրոցի վարժապետ եղաւ : Իսկ Պետրոս անուն չորրորդ զաւակը ինքզինքը գրագիտութեան համար ծընած կարծելով՝ իրեն բաժին ինկած կտոր մը հողը ծախեց եւ Մատրիտ բնակելու գնաց ուր որ կ'ուսար թէ իւր գիտնականութեամբը եւ խելացիութեամբը օր մը երեւելի մարդ մը կը լլայ, բայց միւս երեք եղբայրները իրարմէ չգաստեցան եւ Օրմէտոյի մէջ տեղաւորուելով՝ երկրագործի ազնիկներու հետ կարգուեցան որոնք թէպէտ իրենց հետ քիչ օժիտ բերին, բայց պակասը իրենց արգասաւորութիւնովը լեցուցին : Կիտեա թէ իրարու հետ մրցելով՝ աղայ կբերէին, սասիրիչին կնիկը՝ իմ մայրս կարգուելուն առջի հինգ տարուանը մէջ իր մասին վեց զաւակ աշխարհք բերաւ, եւ ալ անոնց մէկն էի : Հայրս ինձի շատ կանուխ ածիլել սովրեցուց եւ երբոր նայեցաւ թէ ալ տասնըհինգ տարեկան եղայ, այս տեսած պարկզ ուսերուս վրայ դնելով՝ երկայն թուր մը մէջքս կապեց եւ ըսաւ. « Տիէկոյ հիմայ դուն կրնաս ինքնիրենդ հացիդ ստակը հանել, գնա աշխարհք պտտէ, արհեստիդ մէջ եփելու եւ զայն կատարեալ սովրելու համար ճանրարգութիւն ընելու եւ . ել՝ գնա եւ մինչեւ որ Սպանիայի չորս գին չպտտիս, Օրմէտոյ մի դառնար, մինչեւ այն ատենը, Տիէկոյ քեզի կըսեմ, քու վրագ խօսք լսելու չեմ » : Այս խօսքերը լմացընելով՝ սիրով ինձի փաթթելու եցաւ եւ իս տունէն դուրս նեակեց :

Հայրս ինձի ասանկ մնաս բարով ըսաւ, սակայն մայրս հօրս չափ խստաբարոյ ըլլալուն՝ երթալուն վրայ սիրտը թունտ ելած երեւցաւ, աչքերէն քանի մը կաթիլ արցունք վազեց եւ գաղտուկ ձեռքս տուգադ մը դրաւ, ուստի այսպէս Օլմէտոյէն ելնելով՝ Աէկովիայի ճանքան բռնեցի եւ երկու հարիւր քայլ առի չառի, մէկ մ'ալ ճանքուն վրայ կեցայ որ նայիմ թէ պարկիս մէջ ինչ կայ, մէջը ինչ ըլլալը տեսնել եւ ունեցածս չունեցածս ճշդիւ հասկնալ ուզեցի։ Պարկին մէջ երկու ածելի դրուած պահարան մը տեսայ, որոնցմով կերեւար թէ տասը պորտ ածիլուած էին, ալ հասկցի թէ որչափ դորձածուած ըլլալու են, նաեւս անոնք սրելու համար կաշիէ պատան մը եւ կտոր մը օճառ, ասկէց զատ հասար կտաւէ նորկէկ չապիկ մը, հօրս ջուխտ մը հին կոշիկները եւ ինչ որ ամեն բանէն աւելի իս ուրախացուց, կտաւէ քուրճի մը մէջ դրուած քսան հատի չափ բէալ էր, իմ ունեցածս չունեցածս ասանք էին։ Ասկէց կրնաս հասկնալ որ Պարոն Նիկողայոս սափրիչը իս մեծ ճարպիկի մը տեղ դրած էր, որովհետեւ անանկ քիչ մը բանով ճանքայ կհանէր, այսու ամենայնիւ բնաւ ստակի երես չտեսած երիտասարդ մը ըլլալուն ունեցած մէկ տուգադիս եւ քսան բէալիս վրայ ստէպ ստէպ նայելէս աչքերս շրացան։ Իմ այս գանձս անհատնում սեպեցի եւ ուրախութենէս խելքս գլխէս գացած՝ ճանքաս շարունակեցի, ատեն ատեն երկայն թուրիս կոթին նայելով՝ որուն երկաթը ամեն մէկ քայլ առնելուն դիատիս կզարնէր կամ ծունկերուն մէջը կանցնէր։

Իրիկուան դէմ Աթաղուինէս գիւղը հասայ եւ փորս շատ անօթի ըլլալով՝ պանդոկ մը գացի եւ ստակէ ելնելու մեծ կարողութիւն մը ունենալու մը պէս հպարտութեամբ ընթրիք ուզեցի։ Պանդոկապետը քիչ մը ատեն երեսս դիտելէն ետքը դիմացինը ինչ տեսակ մարդ ըլլալը հասկնալով՝ անուշութեամբ մը ըմաւ, « Պարոն ասպետ, այս պանդոկէն դոհ պիտի ըլլաս, քեզի իշխանի մը տեղ պիտի դնենք։ » Այս խօսքերը ըսելով՝ իս պզտիկ սենեակ մը տարաւ ուր որ քառորդ մը ետքը կատարի միտէ կերակուր մը բերաւ եւ անանկ ակարժակով մը կերայ որ կարծես թէ ճագարի կամ նապաստակի միս էր։

Պանդոկապետը այս պատուական կերակուրին հետ դինի ալ բերաւ, որնոր իր խօսքին նայելով՝ անանկ սքանչելի բան մըն էր որ թագաւորն անդամ անկէց աղէկը չէր խմեր, այսու ամենայնիւ նայեցայ որ դինին աւրուած էր, բայց հողս չընելով՝ կերակուրիս վրայէն անկէ ալ շատեկեկ կուլ տուի. կերակուրէն ետքը ամեն բան կատարեալ ըլլալու համար անանկ անկողին մը պառկելու եղայ որ մարդուն քունը բերելու տեղ կոխացնէր. աչքիդ առջին բեր խիստ նեղ խշտիք մը, որնոր այնչափ կարճ էր որ թէպէտ ես պզտիկ էի, բայց դարձեալ ոտքերս չէի կրնար երկնցնել, ասկէց զատ պզտիկ կակուղ բարձի եւ փետրալից անկողինի տեղ մէջէն կալուած եւ երկու ծալք ասուիով ծածկուած հասարակ վերմակ մըն կար, որնոր վերջին անգամ լուացուելէն ի վեր կարելի է թէ հարիւր ճանբորդի արուած էր, այսու ամենայնիւ հիմայ նկարագրութիւնը ըրած այս անկողինիս մէջ պառկեցայ եւ կերակուրը ու պանդոկապետին ինձի տուած պատուական գինին ստամոքսիս վրայ լեցուած ըլլալով եւ երիտասարդ ու ազէկ կազմուածքի տէր ըլլալուս խորունկ քուն մը քաշեցի եւ կերածս դիշերը մարտեցի:

Երկրորդ օրը նախաճաշս ընելէս եւ պանդոկապետին ինձի ըրած կերութեամբն ստակը առատ առատ տալէս ետքը շիտակ Սէկովիայ դացի. հոն տեղ հասնելուս պէս բողդս բանելով՝ խանութ մը գտայ ուր որ ուտելիքս եւ ամեն բանս տէրոջս վրայ ըլլալով՝ վեց սափս կենալէս ետքը ձգեցի: Իմ ծանօթներէս ստփրիչին մէկը Մատրիտ երթալ ուզելով՝ իս գլխէ հանեց եւ մէկտեղ այն քաղաքը դացինք. հոն տեղ առանց դրժուարութիւն քաշելու Սէկովիայի մէջ գտածիս պէս տեղ մըն ալ գտայ եւ մտած խանութս ամենէն աւելի եկող դացողկար. այս խանութը Սուրբ Խաչի եկեղեցւոյն մօտ էր եւ իշխանիկն քաջոնէն հետեւ չըլլալուն համար շատ մարդ կ'մտնէր կէլնէր. տէրս, երկու մեծկակ սպասաւորները եւ ես ամիրուելու եկողներուն ամենուն չէինք կրնար հասնիլ. հոն տեղ տեսակ տեսակ արհեստէ մարդիկ կ'տեսնէի, բայց ամենէն աւելի կատակերգուներ եւ հեղինակներ. Օր մը երկու հեղինակ մէկտեղ

խանութնիս դռնուելով՝ իրարու հետ այն աստենուան բանաստեղծներուն եւ բանաստեղծութիւններուն վրայ խօսք բացին եւ հօրեղբօրս անունը տալերնին լսելով՝ ասոր համար ըրած խօսքերնուն առաջունէ աւելի ականջ դրի։ «Տօն Ճիօվաննի տէ Զալալէթա (*), կրսէր մէկը, անանկ հեղինակ մըն է, որնոր հասարակութիւնը մեծ բանի մը տեղ դնելու չէ, պաղ ոգի մը ունի եւ քովը տաք երեւակայութիւն չկայ, վերջին խաղը հրատարակելուն վրայ անունը շատ կոտորեցաւ։» «Լուիզ Վէլէզ տէ Կուէվարայի շինածը ազւոր գրուած մը չէ՞ր, ողորմած Աստուած, անկէց ալ անպիտան գրուած կըլլայ եղբր,» կրսէր միւսը։ Ասոր վրայ չգիտեմ գեռ որչափ բանաստեղծներու անուն տուին որոնք մտքէս ելան, սա միայն միտքս է որ ամենն ալ շատ վար զարկին, սակայն հօրեղբայրս գովեցին։ Խրաւ արժէքի տէր տղայ մըն է, ըսին։ «Այո, զրուցեց մէկերնին, Տօն Փէրէզ տէ Լաֆուէնդա քաջ հեղինակ մըն է, անոր գրուածներուն մէջ նուրբ խեղկատակութեան հետ հրմտութիւն ալ կայ որով կծու եւ ազդու կըլլան, արքունիքին եւ քաղքին մէջ մեծ պատիւ վաստկած ու շատ մը երեւելի մարդերէ իրեն ամսական կապուած ըլլալուն չեմ զարմանար։» «Շատ տարիէ ի վեր, ըսաւ միւսը, եկամուտը տեղն է, Մէտինա Զէլի Գուքսին տունը փորը կկշտացնէ եւ կպառկի կելէ, բնաւ ծախք չունի, շատեկ ոսկի աւելցուցած ըլլալու է։»

Այս բանաստեղծներուն իմ հօրեղբօրս վրայօք զրուցած խօսքերնուն մէկ բառը միտքէս ելած չէ։ հօրեղբօրս Մատրիտի մէջ շինած բանաստեղծութիւններովը մեծ անուն վաստակած ըլլալը Օլմէտոյէն անցնող ճանքորդներէ իմացած էինք, բայց ինք մեզի թուղթ չխրկելուն եւ մենէ զատուածի պէս երեւալուն համար մենք ալ իրեն վրայ չէինք մոմտար, սակայն բարետոհմ մարդիկ ազգականներնուն չեն օտարանար։ Հօրեղբօրս գործը տեղը ըլլալը եւ ուր բնակիլը իմանալուս պէս միտքէս անցաւ որ երթամ զինքը տեսնեմ, բայց մէկ բանի մը վրայ

(*) Զալալէթա՝ Սպանիացի բարոյագէտ եւ Մարդու ճշարտանկոյում խաղին նկրնակն է։

կվարանէի, տեսած հեղինակներս անոր անունը Տօն Պետրոս
ըսած էին. այս Տօն բառը առջիս քիչ մը դժուարութիւն
հանեց եւ վախցայ որ չե՛նէ հօրեղբայրս չըլլայ եւ ուրիշ բա-
նաստեղծ մը ըլլայ. սակայն այս վախտփս ալ նորէն միտքս չփո-
խեցի, ինչպէս որ հօրեղբայրս հանճարի տէր է եղեր, կըսէի
ինքնիրենս, անանկ ալ ազնուական կրնայ ըլլալ, ուստի միտքս
դրի որ երթամ մէկ մը երեսը տեսնեմ: Այս բանին համար
տէրջմէս հրաման առնելով՝ առտու մը կըցածիս շափ վրաս
գլուխս շտկեցի եւ իւր հանճարովը անանկ մեծ անուն հանած
մարդու մը եղբորորդին ըլլալուս վրայ քիչ մը հպարտացած՝
խանութէն դուրս ելայ, Սափրիչներն ալ պարծենքոտ կըլլան,
Ալ ինքզինքս մեծ բանի մը տեղ դրի եւ գոռոզ կերպարան-
քով մը քայլ առնելով՝ Մէտինա Չէլի դուքսին պանդոկը
հարցուցի եւ տեղը հասկնալով՝ անոր դուռը գացի ու դռնա-
պանին «Պարոն Տօն Պետրոս տէ Լաֆուէնդայի խօսք ունիմ»,
ըսի: «Դռնապանը մատին ծայրովը գաւիթէ մը ներսօք պըզ-
տիկ տանդուխ մը ցուցունելով՝ «Անկէց վեր ելի՛ր եւ աջ ձեռ-
քիդ վրայի առջի դուռը զարկ» ըսաւ: Դռնապանին ըսածին
պէս բրի եւ դուռը զարկի. երիտասարդ մը եկաւ բացաւ եւ
«Պարոն Տօն Փէրէզ տէ Լաֆուէնդայի տեղը հոս է արդեօք»,
ըսի: «Այո՛ հոս է, պատասխանեց, բայց հիմայ հետը խօսիլ
չըլլար»: «Սակայն, պատասխանեցի, հետը տեսնուիլ շատ կը
փափաքիմ, որովհետեւ իւր ընտանիքէն լուր կըբերեմ»: «Պա-
պէն անդամ լուր բերես, յարեց, նորէն այս վայրկենին քեզ
անոր սենեակը չեմ կրնար մօցնել, անիկայ հիմայ շարադրու-
թիւն կընէ եւ աշխատած տեղը զինքը գործէն վար դնելու
չգար, ցերեկուան դէմ մարդու կերեւայ, հիմայ գնա քիչ մը
պտտէ եւ ըսած ատենս եկու»:

Այս խօսքերուն վրայ դուրս ելայ եւ մինչեւ ցերեկ քաղքին
մէջ ասդին անդին պտտեցայ անդադար մտմտալով թէ՛ արդեօք
հօրեղբայրս ինչ կերպով երեսս պիտի նայի, Կարծեմ, կըսէի
ինքնիրենս, իս տեսնելուն ուրախ պիտի ըլլայ. ինձի անանկ
կուգար թէ ինք ալ իմ սրտէս էր եւ ալ ընեյիք ազէկութիւն-
ներուն վրայ ինչ սրտաշարժ կերպով շնորհակալութիւն ցուցու-

ներուս պատրաստութիւն կտեսնէի: Ինձի ցուցուցած ժամուն
 շուտով իւր տունը երթալով՝ « Ճիշդ^ա ժամանակին եկար, բաւ
 սպասաւորը, տէրս հիմայ դուրս կենէ, քիչ մը հոս կեցիր, ես
 երթամ գալդ խմացնեմ: » Այս խօսքերուն վրայ իս նախասե-
 նեակը ձգելով՝ վայրկեան մը ետքը եկաւ եւ իս իր տէրոջը
 սենեակը մտցուց: Այս մարդուն կերպարանքին վրայ առջի
 բերան ցեղերնուս նմանութիւն մը տեսնելով՝ ինձի անանկ ե-
 կաւ թէ Թովմաս հօրեղբայրս է, որովհետեւ շատ իրարու կը
 նմանէին: Սենեակէն ներս մտնելուս պէս մեծ յարգանքս ար-
 նոր բարեւ տալով՝ ըսի, « Օլմէտոցի սափրիչին Պարոն Աիկո-
 ղայոս Տէ Ափուէնդայի տղան եմ, երեք չարաթ է որ Մատ-
 րիտի մէջ աշկերտութիւն ընելով՝ հօրս արհեստը կրանիմ եւ
 զայն կատարեալ սովորելու համար Սպանիա պատելու միտք
 ունիմ: » Իմ այս խօսքերս զրուցած ատենս նայեցայ որ հօր-
 եղբայրս կմոմտար, անշուշտ ինձի համար եղբօրդիւս չես
 ըսելու թէ վարպետութեամբ մը իս վրայէն նեաեւուն վրայ,
 Ինչ եւ իցէ, այս վերջինին կայանք տալող՝ խնդում երեսով
 մը ըսաւ, « Է՛հ նայինք, բարեկամ, հայրդ մայրդ ի՞նչպէս են
 եւ ի՞նչ վիճակի մէջ կգտնուին: Ատոր վրայ մեր ցեղին բո-
 լոր սերունդները մէկիկ մէկիկ աչքին առջեւ դրի եւ բոլոր
 տղաքներուն ու աղջիկներուն անունը տալով՝ մինչեւ անգամ
 բոլոր կնքահայրներնին ու կնքամայրներնին այս ցուցակին մէջը
 յիշեցի: հօրեղբայրս այս երկայն բարակ քարոզէս չախորժելով՝
 եւ ալ ճարը հատնելով՝ « Տիէկոյ, յարեց, արհեստդ կատա-
 րեալ սովորելու համար ասդին անդին պատերդ գէշ խեբբ չէ,
 չիտակը հաւնեցայ եւ խրատ ալ կուտամ որ այս վայրկենէն
 Մատրիտ չկենալով՝ ե՛նէս երթաս, հոս երիտասարդներուն
 համար գէշ տեղ մըն է, որովհետեւ զլիսէ կեննեն, տղաս: Թէ
 որ տէրութեան ուրիշ երկիրները երթաս, աւելի աղէկ կըլլայ
 որովհետեւ անտեղուանքը մարդոց բարքը այնչափ աւրուած
 չէ, գնա եւ ճանբայ ելնելու պատրաստութիւն տեսած ասե-
 նըդ մէկ մը եկուր իս տեսիր որ Սպանիա պատելուդ օգնու-
 թիւն մը ընելու համար քեզի մէկ փխթող մը տամ: » Այս խօս-
 քերը ըսելով՝ անուշութեամբ մը իս սենեակէն դուրս փնտեց:

Խեղբ չըրի որ հօրեղբայրս իս վրայէն նետելու ճարը կնա-
յէր . ասոր վրայ նորէն խանութնիս երթալով՝ ըրած այցե-
լութիւնս տէրոջս խնայուցի . ան ալ Տօն Պետրոսի միտքը
չհասկնալով՝ ես « Հօրեղբօրդ կարծիքէն չեմ, կարծեմ քեզ
աշխարհք պատցնելու տեղ այս քաղաքը կենալու խրատ տա-
լու էր . ինք այնչափ երեւելի մարդոց հետ կտեսնուի, ուստի
գիւրութեամբ քեզ մեծ տուն մը կրնայ դնել եւ կամաց կա-
մաց շատ ստակ վաստկցնել » :

Աչքիս առջևը խարերայ պատկերներ բերող այս խօսքերէն
հրապուրուելով՝ երկու օր ետքը նորէն գացի հօրեղբայրս
գտայ եւ աղաչեցի որ իւր համարումովը իս արքունիքին երե-
ւելիներէն մէկուն քովը դնել տայ, բայց խնդիրքս իրեն հաճոյ
չեկաւ . հպարտ մարդ մը ըլլալով՝ որնոր արձակ համարձակ
երեւելիներուն տունը կմտնէր կեշնէր եւ ամեն օր հոն տեղ
անոնց հետ կուտէր կիսմէր, ինք տէրերուն սեղանը նստած
ատեն իւր եղբօրորդին ծառայներուն սեղանը նստիլը գործին
չէր գար, որովհետեւ այն ատեն պալատիկ Տիէկոն Պարոն Տօն
Պետրոսը ամփոցած կըլլար, ուստի խօսքս չըրաւ եւ մինչեւ
անգամ ամարդութեամբ մը եւ կատղած կերպարանքով « Ինչ՝
անգգամ, ըսաւ, արհեստդ ձգել կուզես, կորիւր քովէս, քեզի
ատանկ չար խրատներ տուողներուն գլուխը աակը մնայ որ
անոնց խօսքին խելքդ պառկեր է, չուտ, սենեակէս գուրս
ելիր եւ մէկ մ'ալ հոստեղ ոտք չպիտի կոխես, ապա թէ ոչ
ոտքդ կկոտորեմ » : Այս խօսքերուն վրայ եւ անկէց աւելի
հօրեղբօրս պողալով զրուցելուն վրայ ապշեցայ մնացի եւ աշ-
քերս արցունքով լեցուած ու ինձի ըրած ամարդութեանը վրայ
սիրտս թունաւ ելած ես քաշուեցայ, սակայն բնութենէս միշտ
կայտառ եւ գոռող ըլլալուս համար շուտ մը արցունքներս
սրբեցի եւ սրախ՝ ցաւը բարկութեան փոխելով՝ միտքս գրի
որ այս անպիտան ազգականիս օձիքը թող տամ, անկէ ինչ
օգուտ պիտի տեսնեմ, անոր երեսը չտեսած անօթի չէի կե-
նար ա՛ ըսելով :

Ալ նայեցայ որ արհեստս առաջ տանիմ եւ ինքզինքս բո-
լորովին գործիս տուի . առտունէ մինչեւ իրիկուն մարդ

կածիլէի եւ իրիկուններն ալ քիչ մը դրօսանք ընելու համար
 կիթառ կսովրէի : այս նուագարանին վարպետս ծեր բազկա-
 կալ մըն էր, որնոր ինձի կածիլուէր : Այս մարդը ինձի երա-
 ժշտութիւն ալ դաս կուտար եւ շատ աղէկ գիտէր . ատենօք
 մայր եկեղեցիի մը մէջ երգիչութիւն բրած էր, անունը Մար-
 կոս տէ Օպրէկոն էր, ինքը պարկեշտ, խելացի եւ փորձառու
 մարդ մըն էր, որնոր իս իր աղուն պէս կսիւրէր . մեր տունէն
 երսուն քայլ անդին բնակող բժիշկի մը կնկանը հետ դուրս
 ելնող բազկակալն էր . գործս ձգելուս պէս իրիկուան դէմ
 մուլթը կոխած ատենը կերթայի զինքը կգտնէի եւ երկուքնիս
 մէկտեղ դրան սեամին վրայ նուագարանի պզտիկ ներդաշ-
 նակութիւն մը կընէինք որմէ դրացիները շատ կախորժէին .
 ձայներնուս աղւոր բլլալէն չէր, հապա խելքերնուս փշածին
 պէս նուագելով՝ երկուքնիս ալ կարգաւ մեր նուագին մա-
 սերը կերգէինք եւ մեզ մօտիկ ընողներն ալ շատ գոհ կըլ-
 լային : Ասանկով՝ ամենէն աւելի բժիշկին կնիկը Տօնա Մէր՝
 Տէլինան կգրօցունէինք . ասիկայ նեղ ճանքան դալով՝ մեր
 ձայնը մօտիկ կընէր եւ երբեմն սիրտը շատ սիրած երգերնիս
 նորէն կանչել կուտար, իւր էրիկն ալ այս բանին չէր խօսեր
 եւ որչափ որ Սպանիացի ու ծեր էր, բայց բնաւ նախանձո-
 տութիւն չունէր : Ասկէց զատ բոլորովին իւր գործին ետեւէն
 էր եւ իրիկունը ետ դարձած ատենը հիւանդները նայելէն
 հոգնած բլլալով՝ կանուխէկ կպառկէր ու կնկանը մեր ներ-
 դաշնակութիւնները մօտիկ ընելը հոգը չէր . կարելի է թէ չէր
 կարծեր որ ասկէ վտանգաւոր բաներ առաջ գան . սա ալ
 ըսեմ որ միտքէն չէր անցներ թէ վախճալու բան մը կայ,
 որովհետեւ իրաւ ՄէրՏէլինան մանկամարդ եւ աղւոր էր,
 բայց անանկ խտաբարոյ առաքինութիւն մը ունէր որ էրիկ
 մարդոյ իւր երեսը նայելը չէր ուզեր, ուստի էրիկը իրեն ան-
 մեղ եւ պարկեշտ երեւցող այս զրօսանքը կնկանը յանցանք
 չսեպելով՝ թող կուտար որ ուզածնուս չափ երգ կանչենք :

Իրիկուն մը սովորականնուս պէս զուարճանալու համար
 բժիշկին դուռը գացած ատենս ծեր բազկակալը տեսայ, որնոր
 ինձի կսպասէր, նայեցայ որ ձեռքէս բռնեց եւ . Ներդաշնալ

կութիւննիս չսկսած՝ քիչ մը հետոյ պտտիլ կուզեմ՝ ըսելով՝ իս կողմնակի փողոց մը տարաւ։ հոն տեղ նայելով որ արձակ համարձակ հետս կրնայ խօսիլ, «Տիէկոյ, տղան, զրուցեց տրտում կերպարանքով մը, քեզի յատուկ ըսելիք խօսք ունիմ, ես շատ կլախնամ, տղան, որ չըլլայ թէ ամեն իրիկուն տէրօջս դուռը ներդաշնակութիւններ երգելով՝ զուարճանալնուս վրայ ետքը զղջանք, իրաւ վրադ շատ սէր ունիմ, քեզի կիթառ եւ երգ սովորեցնելուս շատ ուրախեմ, բայց թէոր դիտունուս դալիք փորձանքը առաջուց միտքէս անցած ըլլար, Աստուած դիտէ ա՛, քեզի դաս տալու ուրիշ տեղ մը կորոշէի։» Այս խօսքին վրայ սիրտս դող ելնելով՝ բազկակային աղաչեցի որ բացէ ի բաց խօսի եւ վախնալու բանին ինչ ըլլալը իմաց տայ, որովհետեւ վտանգը բանի տեղ չդնող մարդ չէի եւ դեռ Սպա, նիս պտտած չէի։ «Գլխունուս եկած վտանգը հասկնալու համար ինչ որ գիտնալ պէտք է, քեզի պիտի պատմեմ, յորեց ծերունին։

ԲԺԻՂԿԻՆ առնը սպասաւորութեան մտած ատենս (անկէց ի վեր տարի մը կայ) այս մարդը իս կնկանը քոյր հանելով՝ առտու մը ինձի ըսաւ «Նայէ՛, Մարկոս, այս է քու տիրուհիդ, ամեն տեղ այս կնկանը հետը երթալու ես,» Տօնա Մէրճէլինայի վրայ զմայլելով՝ նայեցայ որ պատկերը աւնուելու արժանի եւ սքանչելի կերպով գեղեցիկ էր ու ամենէն աւելի՝ շնորհքով կայնուածքը սիրտս սիրեց։ «Պարոն, պատասխանեցի բԺԻՂԿԻՆ, ասանկ սիրուն կնկան մը սպասաւորութիւն ընելուս շատ բաղդաւոր եմ,» Իմ տուած այս պատասխանս Մէրճէլինայի անհաճոյ դալով՝ խստութեամբ մը ըսաւ։ «Մէկ մը սա մարդուն նայէ՛, ինչպէս իր չափը չճանչնար, ո՛հ, ես չեմ ուզեր որ ինձի անուշ խօսքեր ընեն։» Ասանկ գեղեցիկ բերնէ մը ելած խօսքերուն վրայ զարմացայ մնացի, որովհետեւ այս տմարդի եւ բիրտ խօսքերը տիրուհիիս վրան ունեցած չընորհքին հետ մէկ չէր գար, իսկ էրիկը ասոր վարժուած ըլլալով՝ ասանկ չգտնուած բնավորութեան տէր կնիկ մը ունենալուն վրայ կպարծենար։ «Մարկոս, ըսաւ ինձի, իմ կնիկս առաքինութեան հրաչք մըն է,» ետքը նայելով որ կնիկը կրրկ-

նոցը վրան առնելով՝ պատարագ տեսնելու համար դուրս ելնելու պատրաստութիւն կտեսնար, նորէն ինձի ըստ, «Մարկոս, դուռն առ զինքը եկեղեցի տար,» Ասոր վրայ փողոցը ելնելուս պէս քանի մը մարդիկ դէմքնիս ելան որոնք (ինչպէս որ սովորութիւն է) Տօնա Մէրճէլինայի նազելի կերպարանքին զարնուելով՝ ճանրէն անցած ատեննին անոր խօսք նետեցին. Մէրճէլինա ալ անոնց պատասխան կուտար, բայց չեա գիտեր ինչ յիմարական եւ ծաղրաշարժ խօսքերով: Ասոր վրայ այս մարդիկը չափէ դուրս կզարմանային եւ խելքերնին տեղ չէր ըներ որ աշխարհքիս մէջ դուրստ չսիրող կնիկ գտնուի, «Է՛հ արիկին, ըսի առջի բերան, ասոր անոր քեզի ըրած խօսքերուն ականջ մի կախեր, կծու խօսքեր ընելուդ տեղ թէ որ բնաւ չխօսիս, աւելի աղէկ կըլլայ,» «Ո՛չ, ո՛չ, յարեց կնիկը, այն անզգամները թող հասկնան որ իմ սրտիւս չճանչցողներուն համբերութիւն չեմ կրնար ընել,» Աւերջապէս բերնէն անանկ անվայել խօսքեր հանեց որ ուզեցի չուզեցի միտքէս անցած բոլոր բաները իրեն զրուցեցի, թէպէտ կրնար ըլլալ որ ասոր համար իր աչքէն ելնէի. ետքը կարելի եղածին չափ զգուշութեամբ ըսի, «Ատանկով՝ բնութեան զրկանք ըրած կըլլաս եւ մէկ տմարդի բնաւ որութիւնդ հազար աղէկութիւններ կգոցէ. քաղցրաբարոյ եւ քաղաքավար կնիկ մը աղւոր ալ չըլլայ, նորէն կրնայ ինքզինքը սիրցունել, բայց քաղցրաբարոյ եւ քաղաքավար չեղող կնիկը որչափ ալ աղւոր ըլլայ, դարձեալ ամենուս ատելի է,»

Այս խորհրդածութիւններուն վրայ չգիտեմ ուրիշ որչափ խորհրդածութիւններ ալ աւելցուցի որոնց բոլորին նպատակը Մէրճէլինայի բնաւ որութիւնը շտկել էր: Ատանկով՝ բարոյականի վրայ չատ մը քարոզներով գլուխը ուռեցնելէս ետքը կը վախնայի որ չըլլայ թէ տիրուհիս իմ արձակ համարձակ խօսքէն քարկանալով՝ ելնէ ինձի կծու սրտատախտն մը սոսկ. այստա ամենայնիս իմ յանդիմանութեանս դէմ չկենարով՝ մինակ այն ինչպէս նստեւ հետեւեալ որերը խելքիս վիշելով ըրած յանդիմանութիւններս սրարտալը հանեց, բայց ուրիշ բան չըրաւ: Ասոր վրայ անոր պակասութիւնները աչքին առջին դնելէս

ճարս հասնելով՝ թողուցի որ երթայ առաջուսն տէս վայրենի մնայ։ Սակայն թէ որ բռնման հաւատար, այն ամարդի եւ հպարտ կնիկը երկու ամիսէ ի վեր իր բնաւորութիւնը բոլորովն փոխած է, ամեն մարդու պատիւ կրնէ եւ հետեւնին սիրով կ'սիրուի։ Ուր է այն Մէրճէլինան, որնոր իրեն խօսք նետողներուն խենդ ու խելառ պատասխաններ կուտար, հիմայ իրեն տրուած դռնաստներէն կ'ախորժի, կուզէ որ ազնոր ես, տեսնողը վրադ կ'գմայլի, բռնէ անուշ խօսքերը կ'սիրէ, վերջապէս՝ հիմայ ուրիշ կնիկ մը դարձած է, ինչ կրօնս, այս կնկանը բնաւորութեանը այսչափ փոխուելուն խեղդ տեղ կրնէ, բայց ասկէց աւելի զարմանալին կայ որ ասանկ մեծ հրաշքի մը պատճառը դուն ես, այս, սիրելիդ իմ Տիէկոյ, յարեց ծեր բաղկակալը, դուն Տօնա Մէրճէլինայի բնաւորութիւնը փոխեցիր, ոչխարը վագր ըրիր, մէկ խօսքով՝ Մէրճէլինայի աչքը մտար, շատ անգամ ասոր ուշադրութիւն ըրի, ուստի կամ ես կնիկներուն բնաւորութենէն չեմ հասկնար եւ կամ Մէրճէլինան վրադ սաստիկ սէր մը ունի, այս է, տղա, քեզի տալիք բօթս եւ մեր ցաւալի վիճակը։

Ասոր վրայ այդչափ տրամելու բան մը չկայ, ըսի այն ատեն ծեր բաղկակալին եւ սիրուն կնկան մը աչքը մտնելս ինձի համար ձախորդութիւն մը չէ։ «Ա՛հ, Տիէկոյ, յարեց ծեր բաղկակալը, դուն երիտասարդի խեղքով կ'սորհիս, մինակ կերը կ'տեսնես եւ կարթը աչքիդ չերեւար, դուն հիմակուան դուարձութեանը կնայիս, իսկ ես անկէ ետքը դալիք դէշութիւններուն կնայիմ, ամեն բան վերջը երեւան կ'ենէ, թէ որ դարձեալ դառ մեր դրանը առջեւ երդ կանչելու ըլլաս, Մէրճէլինայի սէրը կ'աւելցնես, ան ալ դուցէ չափը անցունելով իւր էրիկը Տոբթոր Օլթոզնն անոր քու վրադ ունեցած սէրը կ'իմանայ եւ այն ատեն կ'առողելով՝ անկէ վրէժը կ'առնէ ու քու եւ իմ գլխուս ալ բօթ մը կրերէ։ ան հիմակուան անանկ բարեբարոյ երեւնալուն մի նայիր, նախանձու ըլլալուն պատճառ մը չկայ, անկէց է։» «Է՛հ, ուրեմն, յարեցի, Պարոն Մարկոս, զրուցած խօսքերուդ իրաւունք ապով՝ խրատներդ մտիկ կրնեմ, ուստի ո՛ր եւ է փորձանքի մը առաջըք առնելու հա-

մար ինչ ճանրաց որ բռնեւիւ եմ, առաջուց ինձի ըսէ որ գիտնամ, • • Ալ ներդաշնակութիւններնիս կլերջացնենք, այս է ընկերքնիս, յարեց ծեր բազկակալը, արուհիս աչքին մ'երեւար, որնոր քեզ չտեսնելով՝ սիրտը կհանդարտի, դուն աէրօջ քովը կեցիր, ես կուգամ քեզ կգտնեմ եւ այն ատեն գլխունուս փտանգ մը չգալով՝ կիթառնիս կնուագենք, • • Շատ աղէկ, ըսի, եւ խօսք կուտամ որ մէկ մ'ալ տուներնիդ ոտք չեմ կոխեր եւ իրաւցընէ միտքս դրի թէ քանի որ երեսս տեսնողներուն համար փտանգաւոր մարդ մը կսեպուէի, ալ չերթամ բժիշկին դրանը առջեւը երգ կանչեմ, հապա ես իմխանութիկս քաշուիմ:

Սակայն Մարկոս բարի բազկակալը որչափ որ խորագէտ էր, բայց քանի մը օր ետքը հասկցաւ որ Մէրճէլինային սէրը մարեւոյ համար գտած ճանրէն իր միտքը դրածին հակառակը առաջ կուգայ:

Անկը երկրորդ գիշերը ալ երգ կանչելս չլսելով՝ ծեր բազկակալին հարցուց թէ ինչու համար մեր ներդաշնակութիւնները կէս ճանրան ձղեր էինք եւ ալ երեսս չտեսնելուն պատճառը ինչ է, Մեր բազկակալն ալ պատասխանեց թէ • Գործէս գլուխս քերելու ատեն չունենալով՝ զբօսանքի ետեւէ չէի կրնար ըլլալ, • Մէրճէլինան իրաւ այս պատճառանքին խօսք մը չգտաւ, բայց երեք օր ալ հաստատամտութեամբ բացակայութեանս համբերելէն ետքը իշխանուհիս համբերութիւնը հատնելով՝ ծեր բազկակալին ըսաւ • Գուն իս կխաբես, Մարկոս, անշուշտ բան մը կայ որ Տիէկոն ալ հոս չգար, ատոր տակը գաղտնիք մը ըլլալու է եւ ինչ որ է պիտի իմանամ, քեզի կհրամայեմ, խօսէ եւ ինէ բան մը մի պահեր, •

• Տիկին, պատասխանեց ծեր բազկակալը ուրիշ պատճառանք մը գտնելով, քանի որ գործը եղածին պէս իմանալ կուզես, քեզի ըսեմ՝ որ ներդաշնակութիւններնիս լմնցունելնուս ետքը շատ անգամ խանութը երթալով՝ նայեր է որ սեղանը շատոնց վերցած է, ուստի հիմայ գիշերները անօթի՝ տեղը պառկել չուզէր, • • Ինչ, անօթի, գոչեց Մէրճէլինան սրտի կակիծով մը, ինչու ատիկայ ինձի առաջ չքսիր, անօթի պառկիլ, ան,

խեղճ աղայ, քեզի կըսեմ, չուտ ըրէ, դնա՛ ինքր զտիր եւ թող այս իրիկուն հոս գայ, ալ անօթի ետ չդառնար, միշտ սեղանին վրայ անոր համար զատ պնակ մը դրուելու է։

« Ինչ՝ կըսես, պատասխանեց ծեր բազկակալը Մէրճէլինայի զրուցած այս խօսքին վրայ զարմանալու մը պէս ընելով, Աստուած իմ, այդ ինչպէս փոխուելու ես, այս խօսքը ինձի ընողը դո՛ւն ես, արիկին եւ որ ասեմէ ի վեր վրադ այդչափ դժու թիւն եւ մարդասիրութիւն եկած է։ » « Մեր տունը կենալէդ ի վեր, պատասխանեց մէկէն ի մէկ Մէրճէլինան, կամ չիտակը ըսելով՝ իմ հարստութիւնս վար զարնելէդ եւ խիստ բնաւորութիւնս մեղմայնելէդ ի վեր, բայց մեզք, յարեց սիրտը թունտ ելնելով, մէկ ծայրէն միւս ծայրը անցայ, առաջ հրպարտ եւ անդգայ էի, հիմայ վերջին աստիճան քաղցրաբարոյ եւ գթասիրտ եմ, Տիէկոն՝ քու երիտասարդ բարեկամդ կը սիրեմ եւ անոր վրայ ունեցած սիրոյս դէմ չեմ կրնար դնել, անոր հոս տեղէն ոտքը կտրելուն վրայ չէ թէ միայն սէրս չսպաղեցաւ, հապա կարծես թէ աւելի վտռեցաւ։ » « Ինչպէ՞ս կըլլայ որ, յարեց ծերունին, այդչափ սիրտդ սիրէ անանկ երիտասարդ մը, որնոր ոչ աղւոր եւ ոչ շնորհքով է, նայէ՛, թէ որ երեւելի ասպետ մը սիրէիր, իրան որ աւտոր բան մ'ալ չէի ըսեր . . . » « Ա՛հ՝ Մարկոս, ըսաւ Մէրճէլինան ծեր բազկակալին խօսքը բերնէն առնելով, ըսել է որ կամ ես իմ տեռէս եղող միւս կնիկներուն չեմ նժմանիր եւ կամ երկարժամանակեայ փորձառութեամբդ ալ կնիկներուն բնաւորութիւնը դեռ չես հասկցած, որովհետեւ քեզի անանկ կուգայ թէ կընիկները հարստութեան նայելով՝ էրիկ կընտրեն, թէ որ միւս կնիկներուն վրայ ալ ինձի նայելով դատելու ըլլամ, կնիկները առանց մոմտալու ինչ բանի ըլլայ ձեռք կը զարնեն, սէր ըսածդ մտքի խառնակութիւն մըն է, որնոր մեզ բանի մը կը քաշէ եւ ուզենք չուզենք մեզ անոր կիպպէ, սէրը հիւանդութիւն մըն է, որնոր մեր վրայ կուգայ, ինչպէս մորեգնութիւնը կենդանիներուն, Ուստի Տիէկոյին իմ սիրոյս արժանի չըլլալը նորէն աչքիս առջեւը մի դներ, իմ սիրտս սիրեցա՛մ, այսչափը ձեռք կուտայ, ալ ես անոր վրայ հաղար ու մէկ աղեկութիւն-

ներ կրեանեմ որոնք քու աչքիդ չեն երեւնար եւ կարելի է թէ իրաւընէ չունի, պարտոյ տեղը կրեսս որ անոր կերպարանքը եւ հասակը բնաւ սիրուելու արժանի չեն, ինք ինձի համար շատ շնորհքով եւ ազւոր է, ասկէց զատ անուշ ձայն մը ունի, որնոր սիրտս իրեն կքաշէ, ինձի անանկ կուգայ թէ սքանչելի եւ շնորհալի կերպով կիթառ կնուագէ: » « Բայց, տիկին, պատասխանեց Մարկոս, Տիէկոյին ինչ ըլլալը մէկ մը միտքդ չբերե՞ս, անոր հասարակ մարդ ըլլալը . . . » « Ես իրմէն աւելի բան մը չունիմ, բոսս Մէրճէլինան ծեր բազկակալին խօսքը նորէն բերնէն առնելով, եւ թէոր ազնուական կնիկ մըն ալ ըլլայի, դարձեալ այդ ըսածիդ ականջ չէի կախեր: »

Այս խօսքերուն վերջը սա եղաւ որ բազկակալին խելքը տեղ ընելով թէ Մէրճէլինային խօսք չպիտի կրնայ հասկցնել, խելացի նաւապետի մը իւր երթալիք նաւահանգիստէն զինքը հեռացնող փոթորիկին գլուխ ծռելուն պէս, ինք ալ անոր յամառութեանը գէմ չկեցաւ եւ անոր կամքը տեղը տանելու համար եկաւ իս գառա ու մէկդի կանչելով՝ իրեն եւ կնկանը մէջտեղը անցած բոլոր բաները մէկկիկ մէկկիկ պատմելէն ետքը, ըսաւ. « Տիէկոյ, սա եղածին կնայիս, նորէն Մէրճէլինայի դուռը ներդաշնակութիւններնիս երգելու ենք, այս կնիկը անպատճառ երեւոյ տեսնելու է, բարեկամ, ապա թէ ոչ անանկ խենդութիւններ պիտի ընէ որոնք ամեն բանէ աւելի իւր պատիւին պիտի դաշին: » Ասոր վրայ ես ալ հպարտութիւն չընելով՝ պատասխանեցի « Շատ աղէկ, իրիկունը մութը կոխած ատենները Մէրճէլինայի տունը կուգամ, կիթառս ալ հետս կառնեմ, ուստի գնա՛ այս ուրախառիթ լուրը իրեն տուր: » Այս մարդը խօսքը կատարելով՝ տիրուհիս այն իրիկունը երեսս տեսնալը, ձայնս մտիկ ընելը եւ ասանկով իր փափաքը լեցուիլը իմանալուն վրայ աշխարհք իրեն եղաւ:

Այսու ամենայնիւ մազ մնաց որ նոր դիպումով մը Մէրճէլինային յոյսը պարագը պիտի ելնէր, որովհետեւ մինչեւ որ աղէկ մը գիշերը չկոխեց, որնոր իմ մեղքէս շատ մութ էր, տերթս խանութը չկրցի ձգել, ուստի փողոցին մէջ խարխափե-

լով կըբալէի եւ դուցէ ճանրաս կէս ըրած էի, մէկ մ'ալ պատահանէ մը վրաս հեղուկ մը թափեցին որուն հօտը Աստուած հեռու ըներ, մարդուն քիթը չէր գիմանար եւ մէկ կաթիլը գետինը չթափեցաւ, ալ հասկցի թէ ինչպէս վրաս գլուխս մաքրուեցաւ, Այս վիճակին մէջ ինչ ընելիքս չէի գիտեր, թէ որ ետ դառնայի ընկերներս ալ Աստուծաւ անանկ բան մը կը բնութէին, ամեն մարդ վրաս պիտի խնդար, այն կերպարանքով ելնել Մէրճէլինայի երթալն ալ չէի ուզեր, այսու ամենայնիւ միտքս գրի որ բժիշկին տունն երթամ, Անոր դուռը ծեր բաղկակալը գէմն ելաւ, որնոր ինձի կապառէր, « Տաքթոր Օլորօզն պառկեցաւ, դրուցեց, ուստի հանգիստ զբօսանքնիս կրնանք նայիլ: » Ես ալ առաջ լաթերս մաքրեմ ըսելով՝ դըբ խուս եկած փորձանքը անոր պատմեցի, ծեր բաղկակալն ալ վրաս մեղքնալով՝ իս տիրուհին սրահը մտցուց: Այս կնիկը գլխէս անցած գիպուածը խմանալուն եւ իս այս վիճակին մէջ տեսնելուն պէս ինձի մեծ ձախորդութիւններ պատահածի մը պէս վրաս մեղքընալէն ետքը այն հեղուկը թափողին հայհոյութիւններ ընելով՝ հազար ու մէկ անէծք տուաւ, « Է՛հ տիկին, ըսաւ Մարկոս, այդչափ կերք մ'եղներ, միտքդ բեր որ այս պատահմունքը դիպուածի դործ է, ուրիշ բան չէ, ուստի այդչափ բարկանալու չես, » « Ինչու համար, պոռաց կնիկը կատղելով, պզտիկ դառնուկի մը եղած թշնամանքին վրայ չափտի բարկանամ, այս քէն չպահող աղաւնիին, որնոր իրեն եղած նախատինքէն մինչեւ անգամ տրտունջ մը բերնէն չհաներ: Ահ, ի՛նչու համար էրիկ մարդ չեմ որ անոր վրէժը առնեմ, »

Ասոր վրայ ուրիշ անհաստեմ խօսքեր ըրաւ որոնցմով իս չափէ դուրս սիրելը հասկցայ, ինչպէս որ գործովն ալ ցուցուց, որովհետեւ Մարկոսը զենձակով մը վրաս գլուխս սրած ատենը ինք սենեակը փազելով՝ ամեն տեսակ բուրմունքներով լեցուն պզտիկ առօր մը բերաւ եւ անուշահոտ նիւթեր կրակին մէջ նետելով՝ լաթերս բուրեց, ետքը վրան չատ մը ոգի թափեց, Ասանկով՝ ծխելը եւ սրկելը ըմպանելով՝ այս գթափրատ կնիկը անձամբ խահանոց գնաց եւ հաց, գինի ու խորոված ոչխարի

միտի քանի մը կտոր գտնելով բերաւ որոնք ինձի համար առաջուց մէկգի դրած էր. ետքը իս կերակուր ուտելու ստիպելով եւ սեղանիս վրայ սպասաւորութիւն ընելը իրեն ակտրժելի գալով՝ մէկ մը ուտելիք միսս կկտրտէր, մէկ մ'ալ խմելիք կլեցունէր, թէպէտ Մարկոսը եւ ես Մէրճէլինային թող չաւելու համար ձեռքերնուս եկածը կնէինք: Աերակուրէս ելածիս պէս Պարոն երաժիշտները ձայներնին կիթառին յարմարցնելու պատրաստութիւն տեսան, ասոր վրայ անանկ ներդաշնակութիւն մը նուագեցինք որ Մէրճէլինայի բերանը բաց մնաց:

Շիտակը անոր սէրը հրապուրելու խօսքերով խաղեր կանչելու կնայէինք եւ ես երգած միջոցիս ատեն ատեն աչքիս ծայրովը Մէրճէլինայի երեսը նայելով՝ կրակին խժուժ կդնէի, որովհետեւ այս զբօսանքէն կզուարճանայի: Թէպէտ ներդաշնակութիւնը շատ ատեն քչեց, բայց սիրտս չէր նեղանար, իսկ կնկանը աչքին ժամերը մէկմէկ վայրկեան կերեւնային եւ հաճութեամբ մինչեւ ատուտ մեր ձայնը մտիկ ընելու պատրաստ էր, թէոր ծեր բազկակալին աչքին վայրկեաները մէկմէկ ժամ երեւնալով՝ ատենը ուշ ըլլալը անոր միտքը չձգեր. կնիկը այս խօսքը ծեր բազկակալին տասն անգամ կրկնել տուաւ, բայց գիմնացի մարդը մէկ խօսքը քանի քանի անգամ կրկնէէն չէր հօգներ, ուստի մինչեւ որ ես տունէն դուրս չելայ, Մէրճէլինան հանգիստ չթողուց: Այո մարդը խելացի եւ խոհեմ ըլլալուն եւ իր տիրուհին յիմարական սիրահարութեամբ մը խելքը գլխէն գացած տեսնելով՝ վախցաւ որ չըլլայ թէ գըլխունուս փորձանք մը գայ. նայեցանք որ ծեր բազկակալին քաշած վախը քիչ ատենէն իրաւ ելաւ, որովհետեւ բժիշկը չեմ գիտեր որ գաղտնի սիրահարութեան մը վրայ կտակածի դնաց թէ մինչեւ այն ատեն զինքը հանդարտ ձգող նախանձատութեան թելէն բռնուեցաւ որ մեր ներդաշնակութիւնները վար զարնելու միտք բրաւ եւ հրամայական կերպով մը թող չտուաւ ու անանկ ճանրայ մը բռնելուն պատճառը չցուցունելով՝ «Ալ չեմ ուզեր, բայց, որ օտար մարդ տունէս ներս ոտք կոխէ»:

Մարկոս՝ բժիշկին զրուցած այս խօսքը, որնոր յատկապէս

ինձի համար էր, իմաց տալով՝ անոր վրայ շատ սիրտս կտարեցաւ . միտքս անանկ յոյսեր դրած էի որոնց պարագ ելնելը չէի ուզեր : Սակայն գործը եղածին պէս պատմելու համար կխոստովանիմ որ սրտիս այս կակիծին համբերութիւն ըրի, բայց ասոր հակառակը Մէրճէլինայի սէրը աւելի բորբոքելով՝ « Սիրելի Մարկոս, ըսաւ իր բազկակալին, քենէ միայն օգնութեան յոյս ունիմ, կաղաչեմ, անանկ ընես որ Տիէկոն գաղտուկ տեսնելու կարող ըլլամ : » Ինէ ինչ կուզես, պատասխանեց ծերունին բարկանալով, քու կամքդ շատ կատարեցի, ալ հերիք է, եւ յիմարական սէրդ յաղեցնելու համար չեմ ուզեր որ քեզի հետ մէկ ըլլալով՝ տէրոջ պատուոյն դրայիմ, քու անունդ կոտորեմ եւ վատութիւն բանեցնեմ ես որ միշտ ամբիժ վարքի տէր սպասաւոր մը սեպուած եմ, ասանկ ամբթալի կերպով մը սպասաւորութիւն ընելուս՝ թէ որ տուններս ուղ ելնեմ, ինձի աւելի աղէկ կըլլայ : » Ա՛հ Մարկոս, ըսաւ կնիկը ծերունիին այս վերջին խօսքերուն վրայ սիրտը գող ելնելով, ես տուններն ուղ կելնեմ դրուցած ատենդ սիրտս կծակես, անգութ, իս հիմակուան գտնուած վիճակիս մէջ ձգելէդ ետքը ւռնել քալելու միտք կընես . ուրեմն սրայէս վերցուցած հպարտ եւ վայրենի բնաւորութիւնս առաջ ետ տուր . ինչու համար առաջուան այն երանելի պակասութիւնները հիմայ վրաս չկան, այսօր սիրտս հանգարտ կըլլար, բայց հիմայ անխոհեմ յանդիմանութիւններովդ ունեցած հանգստութիւնս ձեռքէս առիր, բնաւորութիւնդ շտկեմ ըսելով՝ արեցիր... Բայց ինչ կըսեմ, չարունակեց խօսքը լալով, պոռնիկ, ինչո՞ւ համար անիրաւ տեղը քեզ կշեխեմ, ո՛չ . հայրիկս, իմ թըշուառութեանս պատճառը դուն չես, իմ չար ճակատագիրս էր որ ինձի այնչափ նեղութիւններ կախարատէր, կաղաչեմ բերնէս ելած խենդ ու խեղառ խօսքերուն ականջ մի կախեր, մեղք ինձի, սէրս՝ խեղքս միտքս տակնուվրայ կընէ, տկարութեանս մեղքբեցիր, բոլոր միտքարանքս դուն ես եւ թէ որ ապրելս կուզես, ձեռքէդ եկած օգնութիւնը ինէ մի խնայեր : »

Ասոր վրայ Մէրճէլինա լացը աւելցնելով՝ խօսքը չկրցաւ լմնցունել եւ թաշկինակը հանեց ու անով երեսը գոցելով՝

որտին կսկիծին չդիմացող մէկու մը պէս ակծուի մը վրայ ինկաւ : Ծերունի Վարկտը, որնոր գուցէ բազկակապներուն ամենէն բարեբարոն էր, առանկ արտաշարժ տեսարանի մը չդիմանալով՝ սիրաբ շատ թու՛նա ելաւ, անանկ որ մէկ մը տիրուհիս կուլար, մէկ մ'ալ ինք. ասկէց ետքը տիրաբ իջնալով ըսաւ, « Ահ, տիկին, սրչափ սիրտս քեզի կբաշես, կսկիծիդ չեմ կրընար գիմանալ, անիկայ առաքինութեանս յաղթեց, ուստի խօսք կուտամ որ ձեռքէս եկած օգնութիւնը քեզի կընեմ. սիրահարութեամբ քու պարտաւորութիւնդ մոռնալուդ ալ չեմ զարմանար, որովհետեւ ես միայն սրտի կարեւորութեամբ մը իմ պարտաւորութեանս աչք կգոցեմ : » Ասոր վրայ ծեր բազկակապը իւր ամբիծ վարքին շնայելով՝ մարդտիրութեամբ ինքզինքը Մէրճէլինայի սիրոյն նուիրեց եւ առտու մը ինձի գարւով՝ բոլոր ատենք իմաց տուաւ եւ ինէ զատուելու ատենը ըսաւ թէ գողտուկ ինձի Մէրճէլինային հետ տեսութիւն ընել տալու համար ինչ ճանրայ բռնելիքը մտքին մէջ աղէկ մը գողտիարած է. ասով՝ յոյս նորոգեց, բայց երկու ժամ ետքը շատ գէշ լուր մը առի : Յաճախորդներէն թաղին գեղազօրծի աշկերաններէն մէկը ածիլուելու համար խառնութ գալով՝ զինքը ածիլելու պատրաստութիւն տեսած ատենս, « Պարոն Տիէկոյ, ըսաւ, բարեկամդ՝ Վարկոս տէ Օպրէկոն ծեր բազկակապին հետ ինչպէս ես նայիմ, գիտես, Տօքթոր Օլօրօղոյին տունէն պիտի ելնէ : » « Այ, պատախանեցի, չեմ դիտեր : » « Բայց այս լուրը ստոյգ է, յարեց, այսօր Վարկոսին ճանրայ պիտի տան. քիչ մը առաջ անոր տէրը եւ խմնո այս բանին վրայ կը խօսէին եւ ըրած խօսքերնին ատենք են, « Պարոն Աբունտաթոր, ըսաւ բժիշկը, քեզի խնդիրը մը ունիմ, տունս եղած ծեր բազկակապէն գոհ չեմ, ուստի կնիկս հաւատարիմ, խստաբարոյ եւ աշխոյժ հոգաբարձու կնկան մը իշխանութեանը տակը դնել կուզեմ : » « Միտքդ հասկցայ, զրուցեց իմինս տէրոջ խօսքը բերնէն ասնելով, քեզի Մէրճէլինա անուն կնիկը պէտք է, որնոր իմ սմուտինիս հոգաբարձուն էր եւ հիմայ որբուայրի մնալէս ի վեր վեց շաբաթ է դեռ տունս է : Թէպէտ տանս հոգաբարձութեանը համար ինք ինձի պէտք է, բայց քու

պատույզ սիրուն քեզի կձգեմ, դուն քովդ առ, ճակատդ բաց կրնաս անոր վատահոթիւն ընել. անիկայ հոգարարձու կնիկներուն մարդրիսն է եւ իւր սեռին պարկեշտութիւնը պահելու համար բուն օձ մըն է, ճիշդ տասուերկու տարի իմ կնկանս քովը կեցաւ, որնոր դիտես ա՛, մանկամարդ եւ գեղեցիկ էր, բայց տանս մէջ սիրահարի մը շուքն անգամ չտեսայ, իրաւոր անանկ բան մը ընելու չէր գար. սա ալ բան մը որ որոնմամբ հոգին առաջները նազել չատ կսիրէր, բայց Մէլանչիան զանի պաղեցուց եւ անոր սրտին մէջ առաքինութեան եռանդ մը ձգեց. երկայն չընեմ, այս հոգարարձու կնիկը գանձ մըն է եւ այս պարգեւը քեզի ընելուս համար աղէկ դիտեմ որ ինձի շատ շնորհակալ պիտի ըլլաս. » Ասոր վրայ՝ Տօրթոր դրուցեց, « Այդ խօսքը ինձի մեծ ուրախութիւն մը տուաւ, » Ուստի Պարոն Աբունտաթոր եւ ինքը խօսք մէկ ըրին որ հոգարարձու կնիկը այսօրու ընէ սկսելով՝ ծեր բաղկակալին տեղը անցնի :

Այս լուրին վրայ՝ որուն ստուգութեանը հաւատցի, ինչպէս որ իրացրնէ ալ անանկ էր, յուսացած զուարճութեան ցնորդներս ցիրուցան եղան եւ Մարկոս ճաշի ժամանակէն ետքը գեղազօրծի աշկերտին զրուցածը ստուգելով՝ բոլորովին խառն իխուռն եղան : « Սիրելիդ իմ՝ Տիէկոյ, ըսաւ բարի բաղկակալը, Տօրթոր Օլորօզոյի իս տունէն վաճառելուն ուրախ եմ, անիկայ ասով իս շատ նեղութիւններէ կազատէ, որովհետեւ չէ թէ միայն դժուծ գործ մը չուզելով վրաս առած էի, հապաքեղ Մէլանչիանային հետ գաղտուկ խօսք ընել տալու համար խորամանկութիւններ եւ վարպետութիւններ մտմտալ պէտք էր, ինչ մեծ նեղութիւն էր ինձի համար ասիկայ. բայց, փառք Աստուծոյ, այս անտանեկի հոգերէն եւ անոնց ետեւէն դալիք վտանգէն ազատեցայ, դուն ալ, տղաս, քանի մը վայրկեանի զբօսանքդ ձեռքէդ ելնելուն վրայ մխթարուէ, որովհետեւ անոնցմէ ետքը հազար ու մէկ կսկիծ կրնար առաջ գալ, » Մարկոսին բարոյականի վրայ խօսած այս քարոզը մտիկ ըրի, որովհետեւ ալ ուրիշ բանի մը յոյս չունէի եւ այն գործէն ետ կեցայ. սա ալ կայ որ արգելքներու դէմ կեցող յամառ սիրա-

Հարներէն չէի, բայց թէ որ անանկ ալ ըլլայի, դարձեալ Մէլանչիան առջեւս պատ պիտի քաշէր. այս հոգաբարձու կնկան բնաւորութենէն ինձի անանկ կուգար թէ ամեն սիրահարի յոյսը կրնար պարապը հանել, սակայն այս կնիկը ինչ գոյնով ալ որ նկարեցին, այսու ամենայնիւ երկու երեք օր ետքը իմացայ որ բժիշկին կնիկը այս Արգոսը (*) քնացուցած կամ իրեն դարձուցած էր։ Մեր գրացիներէն մէկը ածիլելու գացած ատենս բարի պառաւ մը իս փողոցին մէջ կայնեցնելով՝ «Անունը Տիէկոյ տէ Լաֆուէնդայ է,» հարցուց։ «Այո՛, պատասխանեցի, անունս Տիէկոյ տէ Լաֆուէնդայ է,» «Քանի որ ատանկ է, կրկնեց պառաւը, փնտռած մարդս դուն ես եղեր, այս գիշեր Տօնա Մէրճէլինայի դուռը գնա՛, հոն հասնելուդ պէս նշանով մը հասկցուր որ քեզ տունէն ներս առնեն,» «Է՛հ՝ ուրեմն, ըսի, ինչ նշան որ պիտի տամ առաջուց խօսինք, ես շատ ազէկ կատուի ձայն կրնամ հանել, քանի մը անգամ միան կպուամ, չըլլա՛ր։» «Ատիկայ ձեռք կուտայ, կրկնեց սիրահարներուն պատգամաւորը, պատասխանդ կտանիմ, ծառայ եմ, Պարոն Տիէկոյ, Աստուած քեզ պահէ, ա՛հ, ինչ ազնիւ ես, Սուրբ Ագնէս (**) վկայ, ուր էր թէ հիմայ տասնըհինգ տարուան ըլլայի որ քեզ ուրիշի համար փնտռելուս տեղ ինձի համար փնտռէի։» Այս խօսքերը ըսելով՝ բարի պառաւը ելաւ գնաց։

Կրնաս հասկնալ թէ տուած այս լուրը ինչպէս սիրտս տակնու վրայ ըրաւ, ալ Մարկոսին բարոյական խրատներուն ո՞վ մտիկ կընէր։ Անհամբերութեամբ գիշերուան մօտենալուն սպասելով՝ Տօքթոր Օլորոզոյի պառկած ըլլալը խելքս տեղ ընելուն պէս ելայ իր տանը դուռը գացի, հոնտեղ կատուի պէս միան միան պոռալ սկսայ որոնք հեռուանց կլսուէին եւ ան-

(*) Գիւցարանութեան նայելով՝ Արգոս ամենաչեայ մականունով Արգիացի իշխան մըն է. ասիկայ հարիւր աչք ունէր որոնք իրարու ետեւէ եւ փոխմի փոխը կը զոցուէին։ Հերան զանի քնացնելով մեռցուց։

(**) Ագնէս սուրբ եւ մօսթիսո մընէ։

շուշտ ասիկայ անանկ մեծ ճարտարութիւն մը սովորեցնող վար-
պետիս պատիւ կրեւէր : Վայրկեան մը ետքը Մէրճէլինան
անձամբ դալով՝ կամացուկ մը դուռը բացաւ եւ տունէն ներս
մտնելուս պէս նորէն դուռը գոցելով՝ մեր վերջին ներդաշնա-
կութիւնը երգած սրահնիս գացիւնք , որնոր կրակարանին մէջ
վառած պղտիկ կանթեղէ մը աղօտ լոյս մը կառնէր , հոնանդ իրա-
րու հետ խօսակցելու համար քովէ քով նստեցանք եւ երկուքնուս
ալ սիրաբ յուզուած էր , անորը զուարճութենէն եւ իմս քիչ
մը քաշած ահու դողէս , որովհետեւ Մէրճէլինան պարապ տե-
ղը էրկանը կողմէն վախու բան մը չըլլալը ինձի կհաւտացնէր
իմիկոյս անանկ սրտագող մը կար որ ուրախութիւն չէր թո-
ղուր : « Բաւ աչքաբաց հոգարարձու կնիկդ ինչպէս կըցար
խաբել , ըսի , տիկին . Մէլանչիա կնկանը վրայ այնչափ բան
լսելէս ետքը ալ չէի կարծեր որ կրնաս ինձի լուր տալ , իսկ իս
զատ տեսնելդ ամենեւին խեղքէս միտքէս չէր անցնէր : » Այս
խօսքերուս վրայ Մէրճէլինան քիթին տակէն խնդալով՝ պա-
տասխանեց , « Թէ որ հոգարարձու կնկան եւ իմ մէջ տեղս
անցած գացած բաները պատմելու ըլլամ , այս գիշեր մեկտեղ
դադտուկ տեսութիւն բնեւնուս վրայ չես դարմանար , այս կնիկը
տուններնիս մօտած ատենը էրիկս անոր շատ պատիւ ընելով՝
ինձի ըսաւ , Մէրճէլինա , քեզ այս ծանր գլուխ հոգարարձու
կնկան ձեռքը կ'յանձնեմ , որնոր սուրբերուն սուրբն է , պար-
կեշտութեան կերպարանք շտկելու համար այս կնիկը հայելի
մըն է , որնոր ամեն ատեն աչքիդ առջին ըլլալու է . այս աննման
կնիկը տասուերկու տարիի չափ բարեկամներէս գեղազործի մը
կնկանը անանկ հոգարարձութիւն ըրեր է որ անկէ անդին չը
կրնար ըլլալ , զանի տեսակ մը սուրբ դարձուցեր է : »

Այս գովեստին վրայ , որնոր Մէլանչիա կնկան խոփու
գէմքին նայելով՝ սուտ չէր ելնէր , շատ արցունք թափելով՝
յուսահատութեան մէջ ինկայ եւ առտուքնէ մինչեւ իրիկուն
անկէ լսելիք խրատներս եւ ամեն օր ինձի ընելիք յանդիմա-
նութիւնները առաջուց միաքս կրեւէի , մէկ խօսքով՝ աշխարհքիս
ամենէն թշուառ կնիկը ըլլալս աչք կառնէի . այս ցաւալի վի-
ճակիս մէջ բանի մը չնայելով՝ հոգարարձու կնիկը հետս մինակ

տեսնելուս պէս ըսի, « Անշուշտ ինձի շատ նեղութիւն տալու պատրաստութիւն կտեսնաս, բայց քեզի առաջուց բսեմ, ես շատ անհամբեր եմ, ես ալ ձեռքէս եկած նեղութիւնները քեզի քաշել պիտի տամ, գիտցած ըլլաս որ սրտիս մէջը անանկ սէր մը ունիմ որ որչափ ալ ինձի շխեսս, դարձեալ չեմ կրնար միտքէս հանել, ասոր վրայ ինչ ճանբայ կուզես բռնէ, աչքդ բաց, մեծ ուշադրութիւն ըրէ, բայց գիտցած ըլլաս որ բոլոր բանեցունելիք վարպետութիւններդ պարապը պիտի ելնեն, » Այս խօսքերուն վրայ խոժոռադէմ հոգաբարձու կնկան (ինձի անանկ եկաւ թէ առջի անգամ անհատնում քարոզաբանութիւններով դուխս պիտի տանէր) ճակատին կնճիռները շոկուելով՝ խնդում երեսով մը ինձի ըսաւ, « Զմայելի բնաւորութիւն մը ունիս եւ դուն արձակ համարձակ խօսելուդ համար ես ալ քեզի համարձակ կըացուիմ, կնայիմ որ երկուքս իրարու համար ստեղծուած ենք, ահ, գեղեցիկդ Մէրճէլինա, թէ որ էրկանդ Տոքթորին գրուցած աղէկութեանը նայելով՝ կամ բիրտ կերպարանքիս վրայ դատում կընես, իմ բնաւորութիւնս աղէկ հասկցած չես, ես բնաւ զրօսանքի դէմ չեմ եւ միայն գեղեցիկ կնիկներուն գործերը տեսնելու համար էրիկներուն նախանձոտութեանը պաշտօնեայ կըլլամ, շատոնց ի վեր մեծ վարպետութեամբ մը ինքզինքս կպարտեմ եւ երկու կերպով բազդաւոր եմ, որովհետեւ թէ մոլութեան հանգստութիւնը կվայելեմ եւ թէ առաքինիի անուն հանած եմ, ես ու դուն գիտնանք, ամեն մարդ ասանկ առաքինի է, ապա թէ ոչ առաքինութեան ծայրը հասնիլը շատ դժուար բան է, այսօրուան օրս մարդիկ միայն առաքինութեան երեւոյթքը հերիք կսեպեն :

Պուն ինքզինքդ իմ ձեռքս յանձնէ, շարունակեց հոգաբարձու կնիկը, ծերունի Տոքթոր Օլորօզօն շատ կխարենք, ինձի հաւատով, ան ալ Պարօն Աբունտաթորի բազդէն պիտի ըլլայ, ինձի համար բժիշկին ճակատը գեղազործին ճակատէն տեղի պատկառելի չէ : խեղճ Աբունտաթոր, իր կնիկը ու ես իրեն ինչ խաղեր խաղացինք, ինչ սիրուն էր այն կնիկը, ինչ աղէկ բնութիւն մը ունէր, Աստուած սղորմի հոգուն, ես

վատահոլութեամբ կղրուցեմ որ այն կնիկը մանկամարդութեան օրերը շատ աղէկ անցուց, չեմ գիտեր քանի սիրահար ունէր որոնք իւր էրիկը չիմանալով՝ տունէն ներս կառնէի, ուստի, տիկին, քիչ մը աղէկ աչքով իմ երեսս նայէ եւ քու սպասաւորըդ եղող բազկակալը օրչափ ալ տաղանդ ունեցած ըլլայ, գիտցած եղիր որ անոր տունէդ ելնելովը ու տեղը ես մտնելովս քեզի մնաս մը չախտի ըլլայ, կարելի է թէ ես անկէց աւելի քեզի օգուտ կունենամ:

Այլ դուն խելք ըրէ գտիր, Տիէկոյ, շարունակեց Մէրճէլինան, թէ հոգաբարձու կնկան ասանկ արձակ համարձակ սիրտը ինձի բանալուն շնորհակալ եղայ թէ ոչ, ես ինքը խստաբարոյ առաքինութեան տէր մէկը գիտէի, բայց նայէ մարդս կնիկներուն վրայ ինչ ծուռ դատում կընէ եղեր, առջի բերանը այս անկեղծ բնաւորութեամբը սիրտս վատկելով՝ ես ալ մեծ ուրախութեամբ մը անոր վաթթուեցայ, ասկէց հասկցաւ թէ ինք իմ հոգաբարձու կնիկս ըլլալուն շատ ուրախ էի, ետքը սիրտս եղածը չեղածը աչքին առջին դնելով՝ իրմէն խնդրեցի որ շուտով քեզի հետ գաղաուկ խօսակցութիւն մը ընել տայ, Մէլանչիտ խօսքս ականջի ետեւ չձգելով՝ առտուն կանուխ հետդ խօսող այն պառաւ քեզի խրկեց, որնոր շատ անդամ դեղադործին կնկանը համար դորձածած վարպետորդի կնիկն էր, բայց ասոր մէջ ամենէն ծիծաղելի տեղը սա է որ, կրրկնեց Մէրճէլինան խնդալով, Էրկանս գիշերը խորունկ քնանալու սովորութիւն ունենալը ինէ իմանալուն պէս գնաց քովիկը պառկեցաւ եւ հիմայ իմ տեղս պառկած է: • • Այդ աւելի գէշն, տիկին, ըսի այն ատեն Մէրճէլինային, դատած այդ ճանքանուդ քնաւ չեմ հաւնիր, կեղնէ Էրկանդ արթննալը կրճնէ եւ եղած սատանութիւնը կիմանայ, այն ատեն ինչ կընես: • • Էրիկս ամենեւին չիմանար, ըսաւ շուտ մը Մէրճէլինան, ատիկայ հոգդ մընէր եւ քեզի աղէկութիւն ուղող մանկամարդի մը հետ ըլլալուդ վրայ ուրախանալուդ տեղ փուճ վախով մը մի տրամիր: • • Յերունի Տոթթորին կնիկը այս խօսքով քաշած վախ չանցնիլը տեսնելով՝ ինձի սիրտ տալու համար պէտք եղածը ըրաւ եւ այնչափ հնարքներ բանեցուց որ վերջապէս

միտքս կրցաւ փոխել, ուստի ալ նայեցայ որ աս պատեհ առի-
թը ձեռքէս չփախցնեմ, բայց Կուպիտոն (*) չստուածք Յի-
ծաղըր եւ Զբօսանքը (**) հետը առած իմ երջանկութիւնս ըն-
ցունելու պատրաստութիւն տեսած ատենը դրան ձայնը
առինք, նոյն կէտին Սէրը եւ իւր ընկերները մեծ աղմուկէ
մը մէկէն ի մէկ սարսափած փախկոտ թռչուններու պէս
չուտ մը թռան: Մէրճէլինան նոյն կէտին իս սրահին մէջ
եղած սեղանի մը տակը պահելով՝ կանգեղը փշեց մարեց եւ
ինչպէս որ առաջուց իւր հոգաբարձու կնիկանը հետ խօսք մէկ
ըրած էր, այս բանը պատահելուն պէս իւր էրկանը պառ-
կած սենեակին դուռը դնաց, սակայն շարունակ նորէն ուժով
դուռը զարնուելով՝ սունը տեղէն կ'մնտար, ասոր վրայ բը-
ժիշկը ցատկելով մը արթնցաւ եւ Մէլանչիան կանչեց, հոգա-
բարձու կնիկն ալ անկողինէն դուրս նետուեցաւ, թէպէտ Տօք-
թորը զայն իր կնիկը կ'արծելով՝ պռուց որ տեղէն չընէ,
բայց անիկայ մոտիկ չընելով՝ տիրուհին քովը դնաց, որնոր
անոր իր քովը ըլլալը տեսնելուն պէս ինք ալ Մէլանչիան կան-
չել սկսաւ եւ « Գնա՛ նայէ դուռը ո՞վ է, » ըսաւ: « Տիկին,
պատասխանեց հոգաբարձու կնիկը, ահա՛ եկայ, թէ որ կու-
ղեա դուն տեղդ պառկէ, ես կերթամ գործին ինչ ըլլալը կի-
մանամ: » Այս միջոցին Մէրճէլինան վրան հանուելով՝ Տօք-
թորին ծոցը մտաւ, որնոր ինքը խաբելուն վրայ բնաւ կասկածի
չգնաց. արդարեւ այս տեսարանը մութի մէջ երկու գերասա-
նուհիներ կներկայացնէին որոնց մէկուն նմանը չկար եւ միւսն
ալ անոր նմանելու չառ յարմարութիւն ունէր:

Հոգաբարձու կնիկը գիշերնոց մը հագած եւ ձեռքը կան-
դեղ մը բռնած քիչ մը ետքը երեւան ելաւ եւ « Պարօն Տօք-
թոր, ըսաւ տէրօջը, ելիր, մեր դրացիներէն գրախաճառ Գէր-
նանտոս աէ՛ Պուէնդիայի կաթուած իջնալով՝ իր կողմէն մարդ-

(*) Կուպիտոն սիրոյ չաստուած է:

(**) Ասոնք չաստուածներ են որոնք մարմնոյն եւ մեքին բոլոր գուարճութեանցը
էջն են, կրօնն զիջաբաններ:

խրկեր է, քեզ կուզէ, շուտ ըրէ օգնութեան հասիր: * Ասոր վրայ բժիշկը կրցածին չսփ շուտ վրան հագուելով՝ գուրա ելաւ եւ իր կնիկը գիշերնոցովը հոգաբարձու կնկան հետ իմ գտնուած սրահս եկաւ ու իս սեղանին տակէն հանած ատեննին կէս մեռածի պէս էի: * Վախնալու բան չկայ, Տիէկոյ, ըսաւ Մէրճէլինան, խեղդ գլուխդ ժողվէ: * Նոյն կէտին երկու խօսքով գործը ինչպէս ըլլալը պատմելէն ետքը՝ մեր կարուկ մնացած խօսակցութիւնը նորէն սկսել ուզեց, բայց հոգաբարձու կնիկը թող չտալով՝ * Տիկին, ըսաւ, կարելի է թէ գրաւաճառը մեռած կըլլայ եւ էրիկդ ետ կդառնայ: ասկէց զատ, կրկնեց, իս սրտադողէս տակնուվրայ եղած տեսնելով, այս խեղճ տղան ինչ պիտի ընես, անիկայ խօսելու կարողութիւն չունի, ուստի աւելի աղէկ կըլլայ որ հիմայ ինքը ճանբելով՝ այս գործը վաղուան ձգես: * Տօնա Մէրճէլինա չուզելով այս խօսքին հաւանութիւն տուաւ, որովհետեւ շատ կտիրէր ներկան եւ կարծեմ Տօքթորին համար պատրաստած գլխարկը գլուխը չկրնալ անցունելուն համար սիրտը շատ կտորեցաւ:

Իսկ ես սիրոյ ազնիւ շնորհքներէն զրկուելուս վրայ այնչափ չտրտմելով՝ մէկ մը այս վտանգէն ազատելուս համար շատ ուրախացայ եւ տէրոջս տունը գարձայ, հոնտեղ մինչեւ առտու գլխուս եկած փորձանքին վրայ մոմտացի: Երկու միտքէ էի թէ արգեօք երկրորդ գիշերը ժամագրութիւն ըրած տեղս երթամ թէ չէ, որովհետեւ կախնայի որ չըլլայ թէ այս վերջին գործին մէջ ալ առջինին պէս գլխուս փորձանք մը գայ, բայց սատանան որ ասանկ պարագաներու մէջ մեզ կկապէ, աչքիս առջին բերաւ թէ այս գործէն ետ կենալս խենդութիւն է եւ Մէրճէլինան նոր հրապուրանքներով ինձի ցուցունելով՝ հոն տեղի զբօսանքներուն համար վրաս փափաք մը բերաւ, ուստի միտքս գրի որ այս բաղձանքս տեղը տանիմ եւ աւելի հաստատամիտ մնալ որոշելով՝ երկրորդ օրը ժամը տասնութեկին եւ կէս գիշերուան մէջ տեղուանքը այս գեղեցիկ խորհուրդով Տօքթորին դուռը գացի: Երկինքը շատ մութ էր, միայն մէկ աստղ մը կիպայէր, Փողոցին մէջ ըլլալս խնաց-

Ներու համար երկու երեք անգամ միան միան պոռայի եւ մէկը դուռը չբանալուն՝ նորէն պոռալ սկսիլս հերիք չսեպեցի, հապա կատուի ամեն տեսակ ձայները հանեցի, որնոր Օլմետոցի հովիւէ մը սովրած էի եւ անանկ աղէկ ձայներնին ձեւացուցի որ դրացի մը տունը դարձած ատենը իս ձայներնին հանած կենդանիներէս մէկը կարծելով՝ ոտքին տակէն գայլալազ մը գտաւ եւ բոլոր ուժովը ինձի նետելով՝ « Գետինն անցնի արու կատուն » ըսաւ : Այս մարդուն նետած քարը գլխուս գալով՝ նոյն կէտին անանկ ցնորեցայ որ գետինը գլտորելուս մազ մնաց, հասկցայ որ վիրաւորուած էի եւ սիրահարութենէ պաղելու համար այնչափը հերիք եղաւ ու սէրս եւ արինս ձեռքէս ելնելով՝ տուներնիս հասայ . հոնտեղ ամեն մարդ արթնցունելով՝ ոտքի վրայ հանեցի եւ տէրս գլխուս վէրքը նայելով՝ կապեց ու փտանդաւոր է, ըսաւ : Սակայն Աստուած տուաւ որ վերջը գէշ չեղաւ եւ երեք շաբաթ անցնելէն ետքը վէրքիս նշանը չմնաց, Այն ատենները Մէրճէլինայի վրայ խօսք մը չլսեցի, կարելի է թէ Մէլանչիա կնիկը զայն ինէ պաղեցնելու համար մեծ մարդերու հետ անսութիւն ընել տուաւ, բայց իմ բնաւ հոգս չէր, որովհետեւ աղէկնալուս պէս Սպանիա պատելու համար Մատրիտէն ելայ :

Գ Լ Ո Ւ Ն Ը.

Ժիյ Պրասի եւ իր ընկերոջը աղբիւրի մը մէջ հացի կեղեւ քրքող մարդու մը հսկողիպելնիս եւ անոր հետ ինչ խօսք ընելնիս .

Պարոն Տիէկոյ տէ Լաֆուէնդա անկէց ետքը գլխուն եկած ուրիշ գիտուածներն ալ պատմեց, բայց ես լսուելու արժանի պատմութիւն մը չսեպելով՝ անոնց վրայ լսութեամբ կանցնիմ :

Թէպէտ ես անոնց պատմութիւնն ալ լսեցի, որնոր շատ երկայն էր եւ մինչեւ Պոնտէ տէ Տուէրոյ քչէջ: Յերեկէն մինչեւ իրիկուն այս գիւղաքաղաքը կենալով՝ պանդոկին մէջ կազմաբէ թան մը շինել եւ նապաստակ մը շամիրըրը անցընել տուինք նայելով որ ուրիշ բան մը չըլլայ, եւ երկրորդ օրը առտուն ճանրայ չեւած՝ տիկերնուս մէջ աղէկուկ գինի լեցուցինք ու պարկերնուս մէջ քանի մը հացի կտորներ եւ ընթրիքներնուս մնացած կէս նապաստակը գրինք:

Երկու մզոնի չափ ճանրայ քաղելնուս ետքը ակործակնիս բացուեցաւ եւ արքունի ճանքէն երկու հարիւր քայլ անդին դաշտին մէջ աղւոր շուք տուող շատ մը մեծկակ ծառեր տեսնելով՝ այնտեղը հողնութիւն առնելու գացինք: Հոն տասներեօթը տասնրութը տարեկան մարդու մը հանգիւսեցանք, որնոր աղբիւրի մը մէջ հացի կեղեւներ կ'ըլլէր: այս մարդը քովը խտաին վրայ դրուած մեծ, երկայն թուր մը եւ պայուսակ մը ունէր, որնոր ուսէն վար առեր էր ու անճռնի լաթեր հազած բայց ինք շնորհքով եւ կերպարանքը աղէկ երեւցաւ մեզի: Մենք քաղաքավարութեամբ մը այս մարդուն առջեւ ելնելով՝ ինք ալ նոյնպէս բարեւնիս առնելէն ետքը հացի կեղեւներէն մեզի հրամայուց եւ խնդում երեսով մը հարցուց, « Դուք ալ կուղէք: » « Այո, պատասխանեցինք, միայն թէ կերակուրնիս շատկէկ ըլլալու համար մեր նախաճաշիկն ալ քուկինիդ քովը կ'զնենք: » Ատոր հաւանութիւն տուաւ եւ շատ մը ուտելիքներ աչքին առջեւ դնելնիս անճանօթ մարդուն գործին գալով՝ « Ինչ կ'ընէք, Պարոններ, գոչեց խելքը գլխէն առնուելով, այս որչափ ուտելիք եղաւ, կնայիմ որ կանխատես մարդիկ էք եղեր: չիտալը ես այդչափ նախապատրաստութեամբ ճանրայ չեմ'եղներ, շատ բանը դիպուածին կէզեմ որ ինչ ուղէ ըլլայ, սակայն իմ այս փիճակիս մի նայէք, մեծ զրուցել չըլլայ, ես երբեմն երբեմն շատ ցոյցեր կ'ընեմ, առ հասարակ իս իշխան կկանչեն եւ հետոս պահապան զօրքեր կ'առնեմ: » « Ըսածդ հասկցայ, զրուցեց Տիէկոն, կատակերգու եմ ըսել կուզես, ատանկ չէ: » « Նայէ ինչպէս աղէկ գտար, պատասխանեց միւսը, քիչէն քիչը տասներհինգ

տարի կայ որ կատակերգութիւն կընեմ, տղայութենէս մանք մունք խաղեր կխաղայի : » • Շիտակը ըսեմ, կրկնեց սափրիչը գլուխը երեքցնելով, ըսած խօսքիդ հաւտալս չգար, ես կատակերգուներուն ինչպէս մարդիկ ըլլալը գիտեմ, այն պարտնները քեզի պէս ոտքով ճանքորդութիւն չեն ըներ եւ Սուրբ Անտոնի (*) ճաշեր չեն ուտեր, թատրոնին մոմերուն քիթը առնողն ըլլալուդ անգամ տարակոյս ունիմ : » • Իմ վրաս ինչ կարծիք կուզես ըրէ, ազատ ես, շարունակեց գուսանը, բայց ատով ես առաջին դերեր չխաղացած եւ սիրահար չեղած չեմ ըլլար : » • Քանի որ այդպէս է, ըսաւ ընկերս, չընորհաւոր ըլլայ, ես ու Պարոն Ժիլ Պլասը քեզի պէս ատանկ երեւելի մարդու մը հետ կերակուր ուտելու պատիւը ունենալնուս ուրախ ենք : »

Այն ատեն հացի կեղեւներնիս եւ նապաստակի միւս պատուական կտորները կրծել սկսելով՝ տիկէն այնչափ դինի կուլ տուինք որ քիչ մը ատենէն պարպուեցաւ . երեքնիս ալ անանկ խելքերնիս միտքերնիս խմելու տուեր էինք որ այն ատենը սեպէ թէ բերնեւնուս խօսք մը չհանեցինք, բայց կերակուրնիս ուտելնուս ետքը նորէն խօսք բացուելով՝ • Այդչափ աղքատ երեւնալուդ կղարմանամ, ըսաւ սափրիչը գուսանին, թատրոնին գիւցաղն ըլլալուդ նայիմ թէ ատանկ չքաւոր երեւնալուդ, բայց արձակ համարձակ կարծիքս յայտնելուս թողութիւն ըրէ : » • Ատանկ համարձակ, գոչեց դերասանը, իրաւոր դուն Մէլքիօր Զարաթան ինչպէս մարդ է չես ճանչնար եղեր, փառք Աստուծոյ, այդչափ շուտ չեմ բարկանար, բայէ իբաց հետս խօսելէդ կախործիմ, որովհետեւ ես ալ սիրաս եղածը չեղածը դուրս տալ կուզեմ . իրաւ հարուստ չեմ, նայէ, կրկնեց, կտակ տեղ կատակերգութեան ծանուցումի թուղթերով կա-

(*) Առակաւ Սուրբ Անտոնի ճաշ կըսուի այն ճաշին որուն մէջ միայն հաց ու չոր կայ, որովհետեւ անապառախականներուն այս սուրբ հիմնադիրը այս կանոնով ապրեցաւ :

բուած բաճկոնը ցուցունելով, ասիկայ բաճկոնիս մէջի կտաւին տեղը բռնող սովորական կերպասս է եւ թէ որ լաթերս տեսնելու հետաքրքիր ես, այդ հետաքրքրութիւնդ լեցունեմ:» Այն կէտին պայուսակէն սուտ արծաթէ հին ժապաւեններով ծածկուած լաթեր, քանի մը հին փետուրով անշահ գլխանոց մը, ծակ ծակ մետաքսէ գուլպաներ եւ այծի մաշկէ կարմիր շատ մը հին կոշիկներ հանելով՝ «Ատեանեա ան, ըսաւ, քիչ մը աղքատ եմ:» «Ասալ ատոր վրայ կզարմանամ, կրկնեց Տիէկոն, ըսել է որ ոչ կնիկ եւ ոչ աղջիկ ունիս:» «Աղ որ մանկամորդ կնիկ մը ունիմ, յարեց Զարաթան, բայց անկէց ինձի շահ չը կայ, նայէ իմ ճակատագիրս որչափ գէշ է եղեր, սիրուն գերասանուհի մը հետ կարգուեցայ յուսալով որ օրական ուտելիքս կճարէ եւ իս անթոթութենէ չմեռցնէր, բայց իմ դժբաղդութենէս անուղղելի պարկեշտութիւն մը ունի, իմ տեղս ո՛վ ըլլար ասոր չէր խարուեր, գեղին գերասանուհիներուն մէջ մէկ առաքինի մը կար, ան ալ ինձի ինկաւ:» «Ատիկայ իրաւ ճակտորդութիւն մըն է, ըսաւ սափրիչը, ուրեմն ինչու համար Մատրիտի մեծ խումբէն գերասանուհի մը չառիր որ բրած գործիդ վրայ չխարուէիր:» «Այդ մասին իրաւունք ունիս, կրկնեց գուսանը, բայց ինչ ըսեմ, գեղի պզտտիկ կատակերգու մը երեւելի դիւցազնութիւններու աչք չկրնար տնկել, բլու ըսածդ իշխանին խումբէն գերասանի մը գործ է, ասկէց զատ անոնցմէ մէկ քանին քաղաքի մէջ կնիկ փնտռելու ստիպուած են, բաղդերնուն քաղաքն ալ աղէկ է եւ հոնտեղ շատ անգամ անանկ կնիկներ կգտնուին որոնք թատրոնին բոլոր իշխանութիւններէն ալ աղէկ են:»

«Աւ բնաւ միտքէդ չանցաւ, ըսաւ ընկերս գուսանին, որ այն խումբը մոնայիր, անոր մէջ մանալու համար մեծ արժէք պէտք է:» «Աղէկ, պատասխանեց Մէքրիոր, մեծ արժէք կըսես կխաղաս, քսան գերասան կայ, անոնց վրայօք հասարակութենէն տեղեկութիւն առ, նայէ ինչ աղ որ խօսքեր կը ըսես, մէջերնուն կէսէն աւելին ինձի պէս դեռ պայուսակ ուտերնին առնելու են, Սակայն ասոնց չնայելով՝ դարձեալ մէջերնին մոնելը դժուար է, տաղանդիդ չտիաւ որութիւնը ծած-

կուերու համար ստակ եւ կարող բարեկամներ պէտք են . եւ ասիկայ գիտեմ, որովհետեւ Մատրիտի մէջ առաջին անգամ խաղացած ատենս բոլոր սատանայներուն պէս իս ծաղր ընելու համար չչեցին եւ սուլեցին, թէպէտ ծափ զարնելու էին, վասընդի պոռացի, խենդ ու խելառ ձայներ հանեցի եւ հարկուրը քիչ բնականէ դուրս բաներ ըրի . ասկէջ զատ պերճութեամբ խօսած ատենս ձեռքս իշխանուհիս ծնօտին տակը դրի, մէկ խօսքով՝ հոստեղի մեծ դերասաններուն ուղածին պէս խաղացի, սակայն անոնց վրայ զուարճալի ձեւեր տեսնող հասարակութիւնը իմ վրաս տեսներուն սիրտը չբաշեց . ահա ասոր կանխակալ կարծիք կըսուի, ուստի այսպէս իմ խաղերովս չկրնալով հաճելի ըլլալ եւ ինձի սուլողներուն գէմ'նօրէն խուժելն մէջ մաննելու համար պաշտպան չունենալով՝ Չամորս կը դառնամ . հոնտեղ կնկանս եւ ընկերներուս քովը պիտի երթամ որոնց գործը շատ աղէկ վիճակի մէջ չէ . Երանի թէ, ինչպէս որ շատ անգամբրած ենք, նօրէն ուրիշ քաղաք մը երթալու համար ողորմութիւն ժողուելու չտփալուինք : » » Այս խօսքերուն վրայ գլուսանական իշխանը ոտքի վրայ ելնելով՝ պայուսակը եւ թուրը առաւ ու մենէ զատուած ատենը ծանրութեամբ մը ըսաւ .

Մնաց բարո՛վ, պարօններ :

Խո՛ղ աստուածներն ձեր վրայ սփռն իրենց բոլոր շնորհներ :

« Դուն ալ, պատասխանեց Տիէկոն'նոյն կերպով, Աստուած տայ որ Չամորայի մէջ կնիկդ փոխուած եւ աղէկ մը տեղաւորուած դառնայ : » Պարոն Զարաթան մենէ զատուելուն պէս քալած ատենը շարժումներ ընել եւ բարձրաձայն խօսիլ սկսաւ . իւր առաջին խաղը միտքը ձգելու համար եւ ու սափրիչը իրեն սուլել սկսանք եւ չչումներնիս ախանջը հաանելով՝ իրեն անանկ եկաւ թէ դեռ Մատրիտի չչափողներն է որ ախանջին կուգայ, ետին նայեցաւ եւ իր վրայ խնդալէն ակօրժելնիս տեսնելով՝ չէ թէ միայն այս խեղկատակութեանը վրայ

չբարկացաւ, հապա սիրով ինք ալ ծաղրածութեան սկսաւ եւ խնդարէն ճախելով՝ ճանքան շարունակեց, Ասդին մենք ալ ուզածնուս չափ խնդարեալուս ետքը նորէն արքունի ճանքան բռնելով՝ սկսանք յառաջանալ:

Գ Լ Ո Ի Խ Թ.

Տիեկոն իւր ընտանիքը ինչ վիճակի մէջ տեսնելը եւ ինչ զուարճութիւններէ ետքը Ժիլ Պլասի ու անոր իրարմէ զատուիլը.

Այն օրը Մոյսատոսի եւ Վալըրուէսդայի մէջտեղը պզտիկ գիւղ մը պառկեցանք որուն անունը միտքս չէ եւ երկրորդ օրը առտուն ժամը տասնըմէկին ատենները Օլմէտոյի դաշտը հասնելով՝ « Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ ընկերս, ահա՛իմ ծննդեան տեղս հոս է, զայն տեսած ատենս սիրտս յուզուեցաւ, նայէ մարդուս իր հայրենիքը սիրելը որչափ բնական է: » « Պարոն Տիեկոյ, պատասխանեցի, հայրենիքին վրայ այդչափ սէր ցուցունող մէկը կարծեմ անոր վրայ քենէ քիչ մը աղէկ խօսելու էր, դուն գիւղ է ըսիր, բայց Օլմէտոն ինձի քաղաք մը կերեւնայ, դոնէ մեծ գիւղաքաղաք ըսելու չէիր: » « Ատոր պատիւը տեղը տանելու համար ես ալ մեծ գիւղաքաղաք կըսեմ, կըրկնեց սափրիչը, բայց Մատրիս, Թոլէտոյ, Սարակոցցայ եւ Սպանիա պատած ատենս բնակած միւս մեծ քաղաքներս տեսնելէս ետքը պզտիկ քաղաքները ինձի գիւղեր կերեւնան: » Բանիոր դաշտին մէջ առաջ կերթայինք, Օլմէտոյի մօտ մեծ բազմութիւն մը աչքերնուս կերեւնար եւ զայն աւելի մօտէն տեսած ատեննիս նայեցանք որ շատ գիտելու արժանի բաներ կային:

Իրարմէ քիչ հեռու դրուած երեք վրաններ եւ անոնց քով շատ մը խոհարարներ ու օգնական սպասաւորներ կային որոնք մեծ խնճոյքի մը պատրաստութիւն կտեսնային։ Ասանք վրաններուն տակը շտկուած երկայն սեղաններու վրայ սպասներ շարած ատեննին անդին միւսները հողէ թակոյկներու մէջ գինի կըցունէին, մէկ քանինները կաթսայներ կտաքցունէին եւ վերջապէս ուրիշներ ալ շամիրուրներ կգարձնէին որոնց վրայ ամեն տեսակ միս կար, բայց միւս բաներէն աւելի ուշադրութեամբ՝ հոնտեղ շինուած մեծ թատրոնի մը նայեցանք, որնոր տեսակ տեսակ գոյներով նկարուած եւ յունարէն ու լատիներէն առակներով լեցուն ստուարաթղթով մը զարդարուած էր։ Սափրիչը այս վերնագիրները տեսներուն պէս, ըսաւ, « Բոլոր այս յունարէն խօսքերը թողմաս հօրեղբօրս ըլլալու են, գրաւ կգնեմ որ անոնց մէջ մատ ունեցած ըլլալու է, որովհետեւ՝ խօսքը մէջերնիս մնայ, շատ խելացի մարդ մըն է, անհուն դպրոցական գիրքեր ջուրի պէս գոյ գիտէ, միայն գէշը սա է որ խօսած ատենը միշտ այն գիրքերէն վկայութիւն կըերէ, որնոր ամէն մարդու աղէկ չգարասկէց զատ հօրեղբայրս լատիներէն բանաստեղծութիւններ եւ յունարէն հեղինակութիւններ թարգմանած է, անոնց վրայ ըրած գեղեցիկ դիտողութիւններէն յայտնի կերեւնայ որ քաջ հնազէտ է։ Թէ որ ինք չըլլար, մենք ուրկէ պիտի գիտնայինք որ Աթէնք քաղաքին մէջ տղաքը խորազանով ծեծ կերած ատեննին կուրան, ասիկայ անոր բարձր գիտութեան շնորհիւը սովորած ենք, »

Ասոր վրայ շուտով անոր քովը դացինք։ սափրիչը տառ տարիէ ի վեր այնչափ փոխուած էր որ դպրոցին վարժապետը առջի բերան զանի չճանչցաւ, սակայն վերջը ճանչնալով սրբտանց անոր փաթթուեցաւ եւ սիրալիւր կերպարանքով մը ըսաւ, « Դուն ես, Տիէկոյ, իմ սիրելի եղբորորդին վերջապէս ծննդեան քաղաքդ դարձար եկար, հայրենիքդ տեսներու կուգաս եւ Աստուած ալ քեզ ողջ առողջ ընտանիքիդ ծոցը կգարձնէ։ Ո՛վ երիցս եւ չորիցս երանելի օր, անեմակ քաղով նշանակուելու արժանի օր, քեզի տալիք շատ լուրեր ունիմ,

բարեկամս, հօրեղբայրդ Պետրոս ուսումնականը Պուլուտոնի (*) զոհ եղաւ, երեք ամիս է մեռած է. այս ազահ մարդը կեանքին մէջ ամենէն պէտքի բաները պակսելէն կ'ախնար, այնչափ ւտծաքասեր էր որ քոյրորդին գոյնը նեղած եւ ինք արուած էր, քանի մը երեւելիներէ առած լեցուն ամուսկաններէն զատ տարին իր տանը համար տասը փխթոյ ծախք չէր ըներ, սպասաւոր մը ունէր որուն ցամաք հաց մը անգամ կերցունել չէր ուզեր. այս փախուկը իր գերիներուն բռնցած ապրանքները քալած ատեննին հոգնեցնելու բռն մէ սեպելով Ախլիայի մէջ նետել տուող յոյն Արիստիպպոսէն ալ անխեղ փրթելով՝ որչափ որ ոսկի եւ արծաթ ժողովէր իրարու վրայ կդիզեր եւ որո՞ւ համար. անանկ ժառանգներու համար որոնց երեսը տեսնել չէր ուզեր, երսուն հազար տուգաղի հարստութիւն ունէր, որնոր հայրդ, Պէրդրանդ հօրեղբայրդ ու ես մէջերնիս բաժնեցինք. հիմայ զաւկներնիս աղէկ տեղ կարգելու կարողութիւն ունինք. Նիկողայոս եղբայրս արդէն Թէրէղիա քոյրդ տեղաւորեց դատաւորներնուս մէկուն աղուն հետ կարգելով ու աղջկը անխեղեղի ամուսնութեան սրբազան կապերով տղուն կապուեցաւ եւ այս բարեգուշակ հարսնիքին հանդէսն է որ երկու օրէ ի վեր այսչափ պատրաստութիւններով կկատարենք: Վաշտին մէջ այս վրանները շինել տուինք. անոնց ամեն մէկը Պետրոսի երեք ժառանգներունն են որոնք իրարու ետեւէ կարգաւ մէկ մէկ օրուան ծախքերը կընեն. ուր էր Թէքիչ մը առաջ եկած ըլլայիր որ մեր զուարճութիւններուն սկիզբը տեսնէիր. երեկ չէ առջի օրը որ հարսնիքը սկսաւ, ծախքերը քու հայրդ կընէր, անիկայ փառաւոր կոչունք մը տալէն ետքը Նիզակախաղութիւն մը եղաւ. երեկ ալ փերեզակ հօրեղբայրդ հովուական խնճոյք մը տուաւ. ամենէն տեսքոտ տղաքը եւ պզտիկ աղջկաները ժողուելով՝ հովիւի լաթեր հագցուց եւ խանութին բոլոր ժապա-

(*) Պուլուտոն դժոխքի չաստուած է որուն մութ սեղը սեւ զոհեր, նոսի եւ այլն կմասուցանէին:

ւէններովը ու ծովերովը զարդարելով՝ այս պղտիկ սիրուն տեղաբը եւ աղջիկները տեսակ տեսակ սլարեր խաղացին եւ հազար ու մէկ դեղեցիկ եւ շնորհալի երգեր կանչեցին, այսու ամենայնիւ որչափ որ անկէց աղէկ բան մը տեսնուած չէր, բայց ամենուն հաճելի չեղաւ, կերեւայ թէ առաջուան չափ հովուական կեանք սիրող չկայ:

Իսկ այսօր ամեն բան իմ ծախքերսմ կըլլայ եւ Օլմէտոյի գիւղացիներուն իմ գիւտս եզոզ տեսարան մը պիտի տամ. փախճանը գործը կ'սկսակե. թատրոն մը չի՛նէլ տուի որուն վրայ հանած մէկ խաղս աշկերտներուս Աստուծով խաղցնել պիտի տամ. խաղիս անունն է Մարոֆֆոյի քաղաւոր Միւլէյ Պիւնէնքիւժայի՝ զքօսանքները. ասիկայ շատ աղէկ պիտի խաղցուի, որովհետեւ անանկ՝ աշակերտներ ունիմ որ Մատրիտի կատակերգուներուն պէս կրնան խաղալ, ասոնք Փէննաֆիէլցի եւ Սէկոյիացի ազնուական տղաքներ են որոնք ստակովին դպրոցս կկենան ուտելիքնին վրաս ըլլալով. չիտակը ինչ քաջ դերասաններ են. թէպէտ ես անոնք վարժեցուցած եմ, բայց անոնց համարձակախօսութիւնը՝ սակն յսեմ վարպետինէն վար չպիտի մնայ. խաղին խօսքը չեմ ըներ, կ'թողում որ դուն տեսնաս եւ զարմանալով քեզի ակործելի դայ, միայն սա կըսեմ որ բոլոր հանգիստատեաններուն սիրտը պիտի սիրէ. մարդուս աչքին առջեւ մահուան սլատիկներն բերելով՝ հողին շարժող ողբերգութեան նիւթ մըն է: Աս Արիստոտէլի (*) կարծիքէն եմ, ամենուն սրտին ահ ու սարսափ տալու է, ահ, թէ որ ես թատրոնի գործերու ետեւէ ըլլայի, տեսարանին վրայ միշտ արիւնարբու իշխաններ, մարգասազան գիւցաղուններ կը դնէի, արիւնի մէջ կըլողայի, իմ ողբերգութիւններուս մէջ չէ թէ միայն գլխաւոր անձինքը, հազա պահապաններն անգամ կ'մեռնէին, յուշարարն ալ կ'մորթէի, երկայն չընեմ, ես սարսափ պատճառող բաները կ'սիրեմ, իմ ուղածս այս է, ասկէց

(*) Արիստոտէլ հին ասենուան երեւելի փիլիսոփայ մըն էր, որնոր Յիսուս Քրիստէն առաջ երեքհարիւր ութսունուչորս թուականին Բրակէի մէջ ծնաւ.

զատ թէ որ ըսածիս պէս բանաստեղծութիւններ ըլլան, շատ մարդ թատրոն կուգայ, կատակերդուները զեղխութիւններնին կրնան ընել եւ հեղինակներն ալ հանդիստ օրական ուտելիքներնուն ստակը կհանեն:

Գպրոցին վարժապետը այս խօսքերը ընցուցած ատենը շատ մը կնիկ մարդ եւ էրիկ մարդ գիւղէն ելնելով՝ դաշտը մտան՝ ասոնք հարս ու փեսան, հետերնին իրենց աղգականները եւ բարեկամները, առջեւնուն ալ տաս տասուերկու նուագածուններն էին որոնց ամենքը մեկտեղ նուագելով՝ աղմկալից ներդաշնակութիւն մը կրնէին. մենք ալ անոնց առջեւը ելնելով՝ Տիէկոն ինքզինքը ճանչցուց: Ասոր վրայ այս խումբին մէջ որսխութեան ձայներ ելնելով՝ ամեն մարդ անոր քովը վազեցին. Տիէկոյին ցուցուած այս բոլոր բարեկամական նշաններուն փոխարինութիւն ընելը քիչ ատեն չբշեց եւ վերջապէս իր ընտանիքը ու հոն գտնուողները անոր փաթթուելէն ետքը հայրը իրեն ըսաւ, «Բարեւկար, Տիէկոյ, աղգականներդ քիչ մը հարստացած կգտնես, անանկ չէ, բարեկամ, ինչ եւ իցէ, հիմակու հիմայ ատոր վրայ աւելի խօսք չեմ ըներ, բայց քիչ մը ետքը ամեն բան քեզի տեղն ի տեղը կհասկցնեմ»: Այն ատեն ամեն մարդ դաշտին մէջերը երթալով՝ վրաններուն տակը մտան եւ շտկուած սեղաններուն բոլորտիքը նստան. ես ալ ընկերոջմէս չգատուելով՝ իրարու փայլած նոր հարօին ու փեսին հետ կերակուր կերանք. այս ճաշը շատ երկայն տեւեց, որովհետեւ գպրոցին վարժապետը պարծենքոտ ըլլալով՝ երեք անգամ սեղանին վրայ սկառառակ դնել տուաւ, որպէս զի անով իւր եղբայրներէն վեր երեւնայ որոնք դորձը այնչափ մեծ բռնած չէին:

Խնճոյքէն ետքը բոլոր հրաւիրեալները Պարոն Թովմասին խաղը տեսնելու հետաքրքրութիւն ընելով՝ «Անոր պէս խելացի մարդու մը չինած խաղը լսուելու արժանի ըլլալուն տարակոյս չունինք, ըսին»: Ասոր վրայ թատրոնին մտանցանք որուն առջեւ նուագածոները խաղին արարուածներուն միջոցները նուագելու համար շարուած էին: Ամենքը մեծ լուսթեամբ մը թատրոնին սկսուելուն սպասած ատենը դերասան-

ներք տեսարանին վրայ երեւացին. հեղինակն ալ բանաստեղծութիւնը ձեռքը սուած յուշարարութիւն ընելու համար մտար թատրոնին նկարներուն մէջ տեղը նստեցաւ. նայեցայ որ դպրոցին վարժապետին խաղս ողբերգական է ըսելը սուտ չէր, որովհետեւ առջի արարուածին մէջ Մարտիրոսի թագաւորը դրօսանքի համար հարկւր Մաւրիտանացի գերիներ նետով սպաննեց, երկրորդ արարուածին մէջ իւր հարկւրապետներէն մէկուն ձեռքովը պատերազմին մէջ գերի բռնուած երսուն Փորթուկայցի պաշտօնակալներուն դուխը կտրեց. վերջապէս երրորդ արարուածին մէջ այս թագաւորը իւր կրնիկներէն զգուած ըլլալով՝ հեռաւոր պալատ մը ձեռքովը կրակի տուաւ որուն մէջ կնիկները կեցած էին եւ պալատը անոնց հետ մոխիր դարձուց: Մաւրիտանացի գերիները եւ Փորթուկայցի պաշտօնակալները վարպետութեամբ շինուած ուռիի ստերէ պատկերներ էին եւ պալատն ալ ստուարաթղթէ շինուած ըլլալով՝ արուեստական կրակով մը բոլորովին երեցաւ. այս կրակին ատենը հազար ու մէկ ցաւարի վայնասուններ լըսուելով, որոնք կարծես թէ բոցերուն մէջէն կենէին, խաղը ընցաւ եւ թատրոնը շատ զուարճալի կերպով մը գոցուեցաւ: Ասանկ սրանչիկ ողբերգութեան մը համար զարնուած ծափերուն ձայնովը դաշտը թնայաց. ասով բանաստեղծին ընտիր ճաշակը յայտնուեցաւ եւ հասկցուեցաւ որ իւր նիւթերը քաջ ընարեւ գիտէ եղեր:

Ես կկարծէի որ Միւշէշ Պիսենրիւմայի զրօսանքներէն ետքը ալ ուրիշ տեսներու բան չկայ, բայց սխալեր եմ եղեր, որովհետեւ զարնուած թմբուկներուն եւ փողերուն ձայնէն յայտնի եղաւ որ նոր տեսարան մըն ալ կար եւ ստիկայ պարգեւաբաշխութեան հանդէսն էր, որովհետեւ Քովմաս տէ Լամիուէնդան հանդէսը փառաւոր ըլլալու համար դպրոցին ներքին եւ արտաքին աշակերտներուն շարադրութիւններ ընել տուած էր եւ ամենէն աղէկ գրողներուն այն օրը իւր ստակովը Սէկովիայէն առնուած գիրքեր պիտի բաժնէր. ուստի մէկէն ի մէկ թատրոնին վրայ երկու հաս երկայն դպրոցի նըստարաններ եւ մաքուր կազմուած անշահ գիրքերով լեցուն

պահարան մը բերուեցաւ . այն ատեն բոլոր գերասանները տեսարանին վրայ դալով՝ Պարոն Թովմասին բոլորտիքը շարուեցան որնոր դպրոցի վերակացուի մը պէս խոժու խոժու կնայէր, ձեռքը թերթ մը թուղթ կար որուն վրայ պարգեւ առնելիք տղոց անունները գրուած էին . այս թուղթը Մարտիքոյի թագաւորին տուաւ որ բարձր ձայնով զայն կարդալ սկսաւ . ասանկով որ աշակերտին անունը որ կտրուէր, կերթար խոնարհութեամբ մը մանկավարժին ձեռքէն գիրք մը կառնէր եւ անոր դափնիէ պսակ մը կտրուէր. ետքը բերանին բաց մնացած հանդիսատեսներուն աչքին առջեւը երեւնալու համար երկու նստարաններուն մէկուն վրայ կնստէր : Որչափ որ դպրոցին վարժապետը հանդիսատեսները դռհ որտով տեղերնին դարձնէր կնայէր, սակայն այս փափաքին չկրցաւ հասնիլ, որովհետեւ, ինչպէս որ կպատահի, բոլոր պարգեւները ներքին աշակերտներուն տրուելով՝ քանի մը արտաքին աշակերտներուն մայրերը ասոր վրայ կրակ կտրեցան եւ մանկավարժը յանդիմանեցին թէ կողմնակցութիւն կընէ, անանկ որ մինչեւ այն վայրկենին աղէկ գացող այս հանգէսին վերջը Լապիթաններուն (*) հանգէսին դառնալուն մազ մնաց (**):

(*) Լապիթայր Թեսաղիացի շատ հին ժողովուրդ մընէն որոնք ՊիրիՅոս Սագաւորներուն հարսնիքին մէջ Թեսաղիացի հեծելազօրներու հետ ըրած կռիւմին երեւելի եղած են. ասոնք հարսնիքին մէջ գինովալով կնիկներ թշնամանեցին, ասոր վրայ Լապիթայր անոնց մեծ ջարդ մը տալին եւ ժողովուն ազատողները փախան :

(*) Աւելորդ է հոս յիշել որ Լ. Ս. Ս. այս եւ ուրիշ կեանքու վրայ ծաղակահան մտք կիստի :

ԳԻՐԳ ԵՐՐՈՐԴ

Գ Լ ՈՒՆ Ա.

Ժիւ Պրասի Մասրիս հասնիչը եւ այս խաղիկն մէջ առաջ նր
սերոջ իով սպասաւորութիւն ընելը .

Քիչ մը ատեն երիտասարդ սափրիչին տունը կենալէս ետ-
քը Օլմէտոյէն անցնող Սէկովիացի վաճառական մը տեսայ ,
որնոր չորս ջորիով Վալատոյիտ ապրանք բերած ըլլալով՝ պա-
րապ ետ կգառնար : Ճանրուն վրայ այս մարդուն հետ բա-
րեկամանալով՝ ինք ինէ անանկ ակորժեցաւ որ Սէկովիա հա-
սած ատենը իս թող չտալով՝ երկու օր տունը վար դրաւ եւ
ջորեպանին հետ Մատրիտ երթալու պատրաստուած ատենս
ինձի նամակ մը յանձնելով՝ աղաչեց որ իմ ձեռքովս հասցեն
եղած տեղը տանիմ , բայց յանձնարարական գիր մը ըլլալը
չգրուցեց . ես ալ այս նամակը Պարոն Մատթէոս Մէլէնտէ-
ղին տարի . այս մարդը ասուիի վաճառական մըն էր , որնոր
Արկղադործներուն փողոցին մէկ անկիւնը Արեւ բսուած տեղին
դուռը կնստէր , ծրարը բանալով՝ նամակին մէջի գրուածը
կարդալուն պէս շնորհալի կերպարանքով մը ըսաւ , « Պարոն
Ժիւ Պրաս , թղթակիցս Պարոն Փաւաչիոս քու վրադ անանկ
թախանձանքով գրեր է որ քեզ տունս վար պիտի գնեմ , ա-
կէց զատ աղաչեր է որ քեզի աղէկ տեղ մը գտնեմ . այս բա-
նը սիրով վրաս կառնեմ եւ համոզուած եմ որ դիւրութեամբ
քեզ աղէկ տեղ մը կգնեմ : »

Մէլէնտէղի այս առաջարկութիւնը անոր համար ուրախութեամբ ընդունեցի որ գանձա յայտնի կերպով հասնելու միայ էր, բայց շատ ատեն իրեն բեռ չեղայ, որովհետեւ ութը օր ետքը ինձի ըսաւ թէ սենեկապան սպասաւորի մը պէտք ունեցող իր ծանօթներէն ասպետի մը իմ խօսքս ըրած ըլլալով՝ շատ հաւանական էր որ այս գործը յաջողներ։ Արդարեւ այս ասպետը նոյն կէտին վրայ հասնելով՝ « Պարոն, ըսաւ Մէլէնտէղ իս ցուցունելով, այս է քեզի ըսած երիտասարդս, ասիկայ պատուաւոր եւ բարոյականի տէր տղայ մըն է, ինքզինքիս պէս անոր երաշխաւոր կըլլամ, » Ատոր վրայ ասպետը ձիգ ձիգ երեսս ի վեր նայելով՝ ըսաւ, « Կերպարանքէն գէշ չերեւար, ուստի քոյս սպասաւորութեան կառնեմ, թող ետեւէս գայ որ ընելիք գործերը իրեն իմաց տամ, » Այս խօսքերուն վրայ վաճառականին մնաս բարով ըսելով՝ իս Սուրբ Փիլիպպոս եկեղեցւոյն դէմն իյնող մեծ փողոցը տարաւ։ Հոն տեղ բաւական աղւոր տուն մը մտանք որուն մէկ կողմը ինք կընակէր. ետքը դուռներով դոցուած սենեակէ մը վեր ելնելով իս երկու հաստատապինտ դուռներով դոցուած սենեակ մը խօթեց. այս դուռները բանալով նայեցայ որ առաջինին մէջ տեղը պզտիկ վանդակապատ պատուհան մը կար, ետքը այն սենեակէն ուրիշ սենեակ մը անցանք, հոս տեղ ալ անկողին մը եւ ուրիշ կահ կարասիքներ կային որոնք այնչափ ծանր բաներ չէին, բայց մաքուր էին։

Իմ նոր տէրս Մէլէնտէղին տունը աղէկ մը երեսս գիտած ըլլալուն համար ես ալ ուշադրութեամբ իրեն նայեցայ. ինք յիստունը անցուկ, անհոգ եւ ծանր գլուխ մարդ մըն էր, ինձի քաղցրաբարոյ մէկը երեւնալով՝ իր վրայօքը գէշ կարծիք չըրի, ընտանիքիս վրայ ինձի շատ մը բաներ հարցուց եւ տուած պատասխաններէս գոհ ըլլալով՝ « Ժիլ Պլաս, ըսաւ, ինձի շատ խելացի կերեւնաս, քեզ քոյս սպասաւորութեան առնելուս շատ ուրախ եմ, բայց գիտցած ըլլաս որ դուն ալ քու տեղէդ գոհ պիտի ըլլաս, կուզես ուտելիքիդ եւ վրայիդ գլխուդ սեպէ, կուզես ամսական սեպէ, քեզի օրը վեց ըէսլ պիտի տամ, ան տունըս ընելիք մանր մունր վստամկներդ ուրիշ. ասկէց զատ շատ

չպիտի հոգնիս. ես տունս խոհանոց չունիմ, կերակուրս դուրսը կուտեմ, միայն առտունները լաթերուս վրայի փոշիները վար պիտի առնեա, անկէ ետքը ալ մինչեւ իրիկուն ազատ ես. մինակ քեզի սա կապապրեմ որ իրիկունը կանուխ ետ դառնայու ջանք ընես, քենէ միայն այս կպահանջեմ:» Ասանկով ընելիք դործերս ինձի զրուցելէն ետքը դրպանէն վեց ըէալ հանեց տուաւ որ ըրած դաշինքնիս պահելու սկզբնաւորութիւն ընեմ: Անկէց ետքը երկուքնիս ալ տունէն դուրս ելնելով՝ դուռները ինք իր ձեռքովը դոցեց եւ բանալիներն ալ հետը առաւ ըսելով՝ «Քարեկամ, իմ ետեւէս մի դար, ուզած տեղդ գնա, քաղքին մէջ պտտէ, բայց իրիկունը եկած ատենս քեզ այս սանդուխին վրայ դանալու եմ. այս խօսքերը լմնցունելով՝ ձեզեց գնաց որ ես ալ ինչ ուզեմ այն ընեմ:

Արդարեւ, Ժիլ Պլաս, ըսի այն ատեն ինքնիրենս, ասկէց աղէկ տեղ ճրագով փնտռելի՝ չէիր գտնար, ալ ինչ կուզես, անանկ մարդ մը դէմք ելաւ որ լաթերուն վրայի փոշիները վար առնելու եւ սենեակը շտկելու համար օրը վեց ըէալ կուտայ եւ կլծողու որ ուզածիդ պէս ասդին անդին պտտիս ու դրօսանքդ նայիս, ինչպէս որ դպրոցի աշակերտ մը իր պարապոյ ատենները կընէ: Շխտակը ասկէց աղէկ փծակ չկրնար ըլլալ. չնայիս, ասոր համար է եղեր որ այնչափ Մատրիս երթամ կըսէի ինքնիրենս, անշուշտ հոնտեղ երջանկութիւն գրանելս առաջուց միտքէս կանցնէր: Ասանկով նոր տեսած բաներուս նայելով՝ մինչեւ իրիկուն փողոցները պտտեցայ եւ այսպէս զրօսանքով ատենս անցուցի. իրիկունը մեր տանը մօտ իջեւանի մը մէջ ընթերցես ընելէս ետքը շուտ մը տէրօջս գտնուէ ըսած տեղը դացի, ան ալ ինէ երեք քառօրդ ետքը դալով՝ խմբուցուցած ճշգութենէս գոհ եղաւ ու ըսաւ, «Շատ աղէկ, ես դործերնուն մտադրութիւն ընող սպասաւորները կսիրեմ:» Այս խօսքերուն վրայ տանը դուռները բանալով՝ ներս մտնելնուս պէս վրանուս դոցեց եւ մութ ըլլալուն համար կայծքար մը եւ բուծին մը առնելով՝ ճրագ մը վառեց. ասկէց ետքը վրան հանուելուն օդնեցի, Անկողին մտած ատենը անոր հրամանովը կրակարանին մէջը եղած կան-

դեղը վառեցի եւ ճրագը նախասենեակը տանելով՝ հոնտեղ վարագոյր չունեցող պղտիկ մահճակալի մը մէջ պառկեցայ . երկրորդ֊ օրը տէրս ժամը իննին տասնին միջոցները անկողինէն ելնելով՝ լաթերուն վրայի փոշիները վար առի . ինք ալ նորէն իմ վեց բէալս համրեց ձեռքս տուաւ եւ մինչեւ իրիկուն ուր կուգես հոն դնա ըսաւ ու մեծ ուշադրութեամբ դուռները դոցելով՝ տունէն դուրս ելաւ եւ երկուքնիս ալ մինչեւ իրիկուն պտտելու դացինք : Ահա ամեն ատեն ասանկ կեանքերնիս կանցընէինք եւ ասիկայ շատ դործիս եկած էր . ամենէն զուարճալի տեղը սա է որ տէրոջս անունը չէի գիտեր . Մէլէնտեղ ինք ալ չէր գիտէր . անիկայ այս ասպետը սա չափ մը մինակ կճանչնար որ ատեն ատեն իր խանութը կուգար եւ ապուի կառնէր֊ դրացիներն ալ չկրցին ասոր վրայ ունեցած հետաքրքրութիւնս տեղը տանիլ : Երաւ երկու տարի է այս թաղը կրնակի , բայց չենք ճանչնար եւ ինք քովի տունները չերթար դար , ըսին : Եւ մէկ քանիներն ալ լրբութեամբ ամեն ատեն մտքերնին գէշի տանելու վարժուած ըլլալով՝ այս մարդը աղէկ մէկը ըլլալու չէ , զրուցեցին . ետքը մինչեւ անգամ Փորթուկալի թաղաւորին կողմէն լրտես մը եղած ըլլալուն կասկածի դացին եւ կարեկցութեամբ ինձի իմաց տրին որ ասոր վրայ անհոգութիւն չընեմ եւ ժամ առաջ պէտք եղածը կատարեմ : Գրացիներուն այս ազդարարութիւնը իս տակնուվրայ ընելով՝ ինքնիրենս ըսի , թէ որ այս բանը իրաւ ելնէ , Մատրիտի բանտերն ալ երթալու պառկելու է , որոնք անշուշտ միւս բանտերէն աւելի հանգիստ տեղ մը ըլլալու չեն : Անպեղութիւնս չէր կրնար սիրտս հանդարտեցնել , առաջները քաջած փորձանքներուս վրայ դատարանէն աչքս շատ վախցեր էր . երկու անգամ փորձեր էի որ թէպէտ դատարանը անմեղները չմեռցնէր , բայց հիւրընկալութեան օրէնքները չպահելով՝ ձեռք անցուցածը կհանուեցնէ , անանկ որ հոն կեցողին ալ բանը կրուսնի : Ասանկ վախու դործի մը մէջ Մէլէնտեղի խորհուրդ հարցուցի , ան ալ չէր գիտեր թէ ինչ խեղճ սովրեցնէ . իրաւ տէրոջս լրտես ըլլալուն հաւատալը չէր դար , բայց անոր շիտակ մարդ ըլլալուն վրայ ալ

վատահաթիւն չունէր, և ևս ալ միաքս դրի որ տէրոջն գործերը գիտեմ եւ թէ տեսնեմ որ իրաւ տէրութեան թշնամի մէկն է, ալ չկենամ՝ անմիջապէս քովէն ելնեմ, բայց խաճեմութիւն ընելու եւ անանկ չգտնուած տեղ մը ձեռքէ չհանելու համար միաքս դրի որ ամենէն առաջ ընելիքս գիտնամ, ասոր վրայ տէրոջն գործերուն մտադրութիւն ընել սկսելով՝ ինքը փորձելու համար « Պարոն, ըսի իրիկուն մը վրան հանուեցուցած ատենս, չեմ գիտեր թէ չբամբասուելու համար մարդս աս աշխարհքիս մէջ ինչպէս վարուելու է, որչափ գէշ մարդիկ կան. խօսքը մէջերնիս մնայ, դրացիներնիս չար եւ վատ մարդիկ են. միտքեզ անգամ չանցնիր թէ աս ու ան մեր վրայօքը ինչ բաներ կխառնեն, » « Է՛Տ՝ Ժիլ Պլաս, պատասխանեց տէրս, ինչ կրնան ըսել, բարեկամ: » « Ա՛Տ՝ այդ ալ խօսք է, կրկնեցի, բամբասողներուն նիւթ պակաս ըլլայ, անոնք առաքինի մարդիկն անգամ վար կգարնեն. դրացիներնուս խօսքին նայելով՝ մենք փոանդաւոր մարդիկ ենք եւ պէտք է որ կառավարութիւնը աչքը վրանիս չորս բանայ, ինչ խօսքս երկնցունեմ, քեզի համար Փորթուկալի թագաւորին կողմէն հոս խրկուած լրտես մըն է կրտսն, » Այս խօսքերը ըսած ատենս Աղէքսանդրին (*) իւր բժիշկին նայելուն պէս ես ալ տէրոջն երեսը դիտեցի եւ շատ միաքս հոգնեցուցի որ հասկնամ թէ իմ այս խօսքիս վրայ տէրս ինչ պիտի ըլլայ: Նայեցայ որ տէրոջն վրայ դող մը եկաւ, որնոր դրացիներնուս ըրած կարծիքին հետ մէկ կուգար, ասոր վրայ մամտութք ինքը առաւ, որնոր աղէկ նըշան մը չսեպեցի, սակայն ետքը քիչ մը շտկուելով՝ հանգարտ կերպարանքով մը ըսաւ, « Ժիլ Պլաս, թող դրացիներնիս ինչ կուզեն ըսեն, մենք մեր հանգիստը նայինք, հոգեւեմիս չընենք,

(*) Մենս Աղեքսանդրի հիւանդութեան ատենը Պարմէնիոն զօրացեալ իրեն Յուզթ մը խօկեց ըսելով թէ իր բժիշկէն զգոյշ կենայ որն ու Դաբենին յազօրանքովը զինքը Յունաւորելու միտք ունէր, բայց Աղեքսանդր այն Յուզթը բժիշկին ծնօքը տալով ինքն ալ դեղը առաւ ու առանց կասկածելու խնց, սակայն աչքը բժիշկին երեսը նկիւն էր եւ բժիշկին ալ ասանկ զրգաբանութեան մը վրայ դող երած անոր երեսը կընայէր:

ինչ մտքի կուղեն երթան, մենք մեզ բամբասել տալու գործ մը բրած չունինք ա՛յ :

Ասոր վրայ տէրս անկողինը պառկելով՝ ես ալ իմ տեղս պառկեցայ, բայց չէի գիտեր թէ ինչ ճանբայ բռնեմ: Երկրորդ օրը առտուն տունէն դուրս ելնելու պատրաստութիւն տեսած ատեննիս սանդուխին վրայի առջի դուռը ուժով զարնուեցաւ, տէրս միւս դուռը բացաւ եւ պզտիկ վանդակապատ պատուհանէն նայելով՝ աղէկ հագուած մարդ մը տեսաւ, որնոր իրեն զրուցեց, « Պարոն առպետ, ես կալանաւորակապ եմ եւ քեզի սա ըսելու եկայ որ Պարոն դատաւորը քեզի խօսք ունի: » « Գատաւորն ինէ ինչ կուզէ, » պատասխանեց տէրս: « Ձեմ գիտեր, Պարոն, կրկնեց կալանաւորակապը, բայց թէ որ երթաս ինքը գտնաս, ինչու համար կանչած ըլլալը կզրուցէ: » « Իմ կողմանէս Պարոն դատաւորին բարեւ ըրէ, շարունակեց տէրս, ես անոր հետ առնելիք տալիք մը չունիմ: » Այս խօսքերը ըսելով՝ մէկէն ի մէկ երկրորդ դուռը դոցեց եւ քիչ մը ատեն պատելուն համար ինձի անանկ կուգար թէ կալանաւորակապին բրած խօսքերուն վրայ մոմբտութի մէջ էր. ետքը վեց ըէպս ձեռքս դրաւ ըսելով՝ « Ժիլ Պլաս, բարեկամս, դուրս ել եւ ցերեկը ուզած տեղդ գնա, ես քիչ մը տունը պիտի կենամ ու այս առտու ինձի պէտք չես: » Այս խօսքերուն վրայ ինձի անանկ եկաւ թէ տէրս ձեռք անցնելէն վախնալով՝ սենեակէն դուրս չալիտի ելնէր, ուստի ինքը հոնտեղ թողուցի եւ կասկածս փարատելու համար անանկ տեղ մը պահուրտեցայ, ուսկէց տէրոջս դուրս ելնելը կրնայի տեսնել: Համբերութեամբ մինչեւ ցերեկ հոնտեղ պիտի սպասէի, թէ որ տէրս իս այս նեղութենէն չազատէր, բայց Ժամ մը ետքը նայեցայ որ վատահուլթեամբ մը փողոցն էր ելեր. ասոր վրայ միտքս շփոթեցաւ, սակայն այս երեւոյթներուն չէ թէ միայն չխաբուեցայ, հապա կասկածի ալ դացի, որովհետեւ ես իրեն վրայ աղէկ կարծիք չունէի, ինձի անանկ երեւաց թէ տէրոջս այս կերպարանքը կեղծ ալ կրնար ըլլալ եւ ունեցած բոլոր օսկեղէնները եւ գոհարեղէնները առնելու համար միայն տունը կեցեր էր ու հաւանականաբար

շուտ մը կծիկը դնել փախչելով՝ զինքը աղատելու ճարը պիտի նայեր. մէկ մ'ալ երեսը տեսնելու յոյս չունէի եւ երկու միտքի էի թէ արդեօք իրիկունը նորէն երթայի դուռը իրեն սպասէի թէ ոչ, որովհետեւ շատ համոզուած էի որ նոյն օրը գլխուն գալիք փորձանքէն աղատելու համար քաղքէն դուրս պիտի ելնէր, այսու ամենայնիւ չերթայիք չրբի եւ տէրոջս սովորականին պէս տուն գալուն վրայ զարմացայ մնայի, որովհետեւ անհանգստութիւն մը չցուցունելով՝ տեղը պառկեցաւ եւ երկրորդ օրը նոյնպէս հանգարտ անկողինէն ելաւ :

Վրան հագուած ատենը մէկէն ի մէկ դուռը զարնուեցաւ. տէրս վանդակապատ պատուհանէն նայելով՝ առջի օրուան կալանաւորակապը ըլլալը հասկցաւ : « Ինչ՞ կուզես » հարցուց անոր : « Դուռը բաց, » պատասխանեց կալանաւորակապը, Պարոն դատաւորն է : « Այս ահռելի անունը լսելուս պէս արիւնս երակներուս մէջ պաղեցաւ. ձեռքերնուն աղատելէս ի վեր այս պարոններէն աչքս շատ վախցեր էր. այն վայրկենին Մատրիտէն հարիւր մըն անդին ըլլայի ալ ինչ կուզէի, իսկ տէրս ինձի չափ դող չեղնելով՝ դուռը բացաւ եւ քաղաքավարութեամբ մը դատաւորը վեր հրամցուց : « Նայէ՛, ըսաւ դատաւորը, հետս շատ մը մարդիկ առած տունդ. չեմ դարեւս դործը առանց չչնկոց հանելու լմնցունել կուզեմ, թէպէտ քաղքին մէջ քու վրադ անպատիւ խօսքեր կ'ստտի, բայց կարծեմ պէտք է որ քեզի հետ անուշ խօսիմ. անունդ ի՞նչ է եւ Մատրիտի մէջ ի՞նչ կրնես, բսէ ինձի : » Պարոն, պատասխանեց տէրս, եսՆոր-Աստղիլացի եմ եւ անունս Տօն Պէրնարատս տէ Բասդէլ Պլազոյ է, թէ որ ինչ բանով ատեն անցընելս կ'հարցնես, ադդին անդին կ'ստտիմ, ստէպ ստէպ թատրոնները կերթամ եւ ամեն օր քանի մը մտերիմ բարեկամներուս հետ կ'զուարճանամ : » « Անշուշտ եկամուտդ տեղն է » կրկնեց դատաւորը : « Ոչ Պարոն, ըսաւ տէրս դատաւորին խօսքը կարելով, ոչ տոկոս, ոչ հող, եւ ոչ տուն ունիմ : » « Ուրեմն ի՞նչով կ'ապրիս. » կրկնէնեց դատաւորը. « Հիմայ կ'ուցուենեմ : » շարունակեց Տօն Պէրնարատս : Այն ատեն պատի վարագոյրը մը վերցնելով՝ դուռը բացաւ, որնոր մինչեւ այն ատեն տեսած չէի, ետքը անոր

եւորին ուրիշ դուռ մին ալ բանալով՝ դատաւորը սենեակ մը խօթեց, հոնսեղ ոսկիներով լեցուն մեծ սնտուկ մը կար որոնք անոր ցուցուց։

« Պարոն, ըսաւ ետքը, դիտես որ Սպանիացիները աշխատութեան թշնամի են, սակայն որչափ որ աշխատութեան դէմ են, կրնամ ըսել թէ այս մասին ես անոնցմէ աւելի ծոյլ եմ. անանկ ծուլութիւն մը ունիմ որ դործ մը չեմ կրնար տեսնել, թէ որ մոլութիւններս առաքինութիւններ ցուցունել ուզէի, ծուլութիւնս փիլիսոփայական անհոգութիւն մը կկոչէի եւ աշխարհիս մէջ մարդոց փափաքով վնասած բաներէն զգուած մէկու մը դործն է կրսէի, սակայն սրտանց կխոստովանիմ, ես կազմուածքովս ծոյլ եմ եւ այն աստիճան ծոյլ որ եթէ ապրելու համար աշխատիլ պէտք ըլլար, կարծեմ անութութենէ պիտի մեռնէի. ուստի իմ բնաւորութեանս յարմար կեանք անցունելով՝ միայն ունեցած հարստութիւնս տնօրինելու նեղութիւնը քաշելու ու անկէց աւելի տան վերակացուի պէտք չմնալու համար շատ մը մեծ հրիտակներէ դոյացած բոլոր հայրենի ժառանգութիւնս կանխիկ ստակ ըրի. այս սրնտուկին մէջ յիստուն հազար հատ տուգաղ կայ, այսչափ ըստակը՝ թէ որ հարիւր տարիէն աւելի ալ ապրելու ըլլամ, դարձեալ կաւելնայ, որովհետեւ ես տարին հազար տուգաղ ծախք չեմ ըներ եւ արդէն յիստունս անցուկ եմ, ուստի ամենեւին զալիք ժամանակին վրայօք վախ չեմ քաշեր, որովհետեւ գոհութիւն Աստուծոյ, առ հասարակ մարդիկ տակն ու վրայ ընող երեք բաներէն եւ ոչ մէկուն ինքզինքս գերի ըրած եմ. կերուխումը քիչ կախեմ, զբօսներու համար միայն խաղ կխաղամ եւ կնիկներէն ալ պաղած եմ. ամենեւին չեմ վախնար որ ծերութեանս մէջ իս այն ծերունիներուն կարգը անցունեն, որոնց՝ բողբոջ ոսկիի ծանրութեամբ ինքզինքնին կը ծախեն։ »

« Որչափ երջանիկ ես եղեր, ըսաւ այն տան դատաւորը, պարապ տեղը լրտես ըլլալուդ կասկածի կերթան. այս պաշտօնը քու բնաւորութենէդ եղող մարդու չվայլէր, դուն գարծըդ նայէ, Տօն Պէրնարոտս, մինչեւ հիմայ ինչ կերպով որ

կեանք անցուցեր ես, ասկէց ետքն ալ այն կերպով կեանքդ անցուր. չէ թէ միայն ունեցած հանգստութիւնդ տակն ու վրայ ընել չեմ ուզեր, հապա մինչեւ անգամ անոր պաշտպան կկենամ, քենէ քու բարեկամութիւնդ կխնդրեմ եւ իմ բարեկամութիւնս ալ քեզի կընծայեմ: » « Ա՛հ, Պարոն, դռնէց տէրս այս ազնիւ խօսքերէն սիրտը ելնելով, ինձի ըրած պատուական ընծադ ուրախութեամբ եւ յարգանքով կընդունիմ, բարեկամութիւնդ ինձի տալով՝ հարստութիւնս կաւելցնես եւ երջանկութիւնս կըցունես, » Այս խօսակցութենէն ետքը, որնոր կալանաւորակապը ու ես սենեակին դռնէն լսեցինք, դատաւորը Տօն Պէրնարտոսի մնաս բարով ըսաւ եւ տէրս պէտք եղածին չափ իր շնորհակալութիւնը անոր չկրցաւ յայտնել. ես ըսես, տէրոջս հետ մէկտեղ պատիւ տալու համար կալանաւորակապը քաղաքավարական խօսքերով խղճեցի, անոր հազար ու մէկ խորին յարգանքներ տուի, թէպէտ ներսի դիէս ինքը կարհամարհէի եւ կատէի, ինչպէս որ ամեն պարկեշտ մարդ բնականաբար կալանաւորակապի մը անանկ կընէ:

Գ Լ Ո Ի Խ Բ.

Ժիշ Պշափ՝ Մասրիսի մէջ Բոշմեօնոյ աւագակապէսին հանդիպելուն վրայ ունեցած զարմանք եւ այս գողին անոր ինչ հետաքրքրական բաներ սրտմելը.

Տօն Պէրնարտոս տէ Բասթիլ Պլազոն դատաւորը մինչեւ փողոց տանելէն ետքը շուտ մը ետ դարձաւ, անտուկը եւ զայն ապահովութեան տակ դնող բոլոր դռները դոցեց, ետքը երկուքնիս ալ տունէն դուրս ելանք. ինք զօրաւոր բարեկամ մը գըտնելուն եւ ես օրը վեց բէալս շարունակ առնելուս վրայօք ու-

բախանալով: Այս դիպուածը Մէլէնտէղի պատմել ուզելով՝ անոր տանը ճանքան բռնեցի, բայց հոնտեղ հասնելու մօտ էի, մէկ մ'ալ Բողանոյ աւազակապետը տեսայ. այս մարդուն հոնտեղ դէմն ելնելուն վրայ զարմացայ մնացի եւ անոր երեսը տեսած ատենս սիրտս դող ելաւ. ինք ալ իս ճանչնալով՝ ծանրութեամբ մը քովս եկաւ եւ դեռ իւր մեծաւորի կերպարանքը պահելով՝ հրաման ըրաւ որ հետը երթամ: 'Ռողալով անոր խօսքին հնազանդեցայ եւ ինքնիրենս ըսի, վայ ինձի, անտարակոյս գետնափորէն փախչելուս ռիս պիտի առնէ, արդեօք իս ո՞ր պիտի տանի, դուցէ այս քաղքին մէջ ալ գետնափոր մը ունի, թէ որ ասոր հաւտայի, կծիկը կդնէի կփախչէի: Ուստի անոր ետեւէն կքալէի եւ կանգ առնելիք տեղին մեծ մտադրութիւն ընելով՝ միտքս դրի որ քիչ մը կասկածելի տեղ մը երեւալուն պէս ձեռքէն փախչիմ:

Բողանոյ չուտով այս վախս անցուց, որովհետեւ մեծ գիտեալուն մը երթալով՝ ես ալ ետեւէն ներս մտայ. հոնտեղ գիտեպանին ապսպրեց որ մեզի պատուական գինի բերէ եւ ճաշ պատրաստէ: Այս միջոցին սենեակ մը դացինք, ուր որ աւազակապետը իս իրեն հետ մինակ տեսնելով՝ սա խօսքերն ըրաւ, «Ժիլ Պլաս, հոս տեղ քուկին հրամանատարդ տեսնելուդ վրայ զարմացած ըլլալու ես, բայց քեզի պատմելիք բաներս իմացած ատենդ աւելի պիտի զարմանաս, քեզ գետնափորը ձգած եւ առջի իրիկունը առած ջորիներնիս եւ ձիերնիս Մասիլայի մէջ ծախելու համար ընկերներուս հետ ճանքայ ելած օրս Լէօնի դատաւորին տղան եւ հետը ձի նստած ու վրանին զէնք առած չորս մարդիկ դէմերնիս ելան որոնք կառքին ետեւէն կերթային: 'Կատաւորին տղուն երեք մարդիկը գետինը փռեցինք, բայց միւս երկուքը ձեռքերնուս փախան, այն ատեն կառաւարը տէրօջը մեռնելէն վախնալով՝ պաշտելու ձայնով մը պռուպ, Լէօ պարոններ, Աստուծոյ սիրուն ըլլայ, Լէօնի պարոն դատաւորին մէկ հատիկ տղան մի մեռցունէք: Այս խօսքերը ձիաւորներուս սիրտը չկակուղցուցին, այլ ընդհակառակն աւելի խստացուցին: Պարոններ, ըսաւ մէջերնուն մէկը, մեր եւ ուրիշ գողերուն մեծ թշնամին տղան ձեռքէ չփախցունենք,

արդեօք ասոր հայրը մեր արհեստէն եղող որչափ մարդիկ մեռուցած է, անոնց վրէժը առնենք եւ այս զոհը ուրուականներնուն մատուցանենք որոնք կարծես թէ այս վայրկեանիս զայն մենէ կպահանջեն, Միւս ձիաւորներս այս խորհուրդին հաւանեցան եւ տեղակալն ալ այս պատարագին քրմապետն ըլլալու պատրաստութիւն կտեսնէր, բայց եւ թեւը քաշելով՝ կեցի՛ր ըսի, ի՞նչու պէտք չեղած տեղը արիւն թափենք, այս երիտասարդին վրայ եղածը չեղածը առնենք հերիք է, քանի որ մեզի դէմ չ'ընէր, ինքը զարնելը բարբարոսութիւն եղած կրլլայ, ասկէց զատ տղան իր հօրը ըրած գործերուն չխառնուիր, ինք ի՞նչ ընէ եւ անոր հայրը մեզ մահուան դատապարտելով՝ իր պաշտօնը կատարած կրլլայ, ինչպէս որ մենք ալ ճանրորդները հանուեցրնելով՝ մեր պաշտօնը կատարած կրլլանք:

Ասանկով՝ դատաւորին տղուն բարեխօսութիւն ըրի եւ այս բարեխօսութիւնս պարապը չե՛ննելով՝ միայն վրան գտնուած ստակները առինք եւ մեր մեռուցած երկու մարդոց ձիերը հետերնիս տարինք, ետքը անոնք եւ Մասիլլա տարած ձիերնիս ծախեցինք ու գետնափորը դարձանք, ուր որ երկրորդօրը առտուան քանի մը վայրկեան մնացած հասանք, կափարիչը վեր ելած ըլլալուն վրայ բաւական զարմացանք եւ խոհանոցին մէջ լէռնարտան կապուած ըլլալուն վրայ զարմանքնիս աւելցաւ. այս կնիկը երկու խօսքով գործին ինչ ըլլալը իմացուց. փորիդ ցաւը քանի որ միտքերնիս կիյնար, խնդալնուս կճաթէինք, զարմացանք թէ ինչ սատանութեամբ մեզ խաբեր էիր, միտքերնուս չէր անցներ որ անանկ վարպետութիւն մը կրնաս բանեցունել եւ այս սատանութիւնը դտած ըլլալուդ համար յանցանքդ ներեցինք: Խոհարար կնկան կապերը քահեղնուս պէս հրաման ըրի որ մեզի ուտելիք պատրաստէ, սակայն մենք անուին ջորիներուն պէտք եղածը հոգալու երթալով՝ հոնաեղ նայեցանք որ ծերունի հնդիկը քսանըչորս ժամէ ի վեր մէկէ մը օգնութիւն չտեսնելով՝ հոգեվարք ինկեր էր. անոր օգնութիւն ընել կուզէինք, բայց ինչ օգուտ, խեղճը վրան չէր եւ մեզի անանկ հոգեվարք երեւցաւ որ չուզելով՝ այս խեղճ մարդը մահուան դուռը հասած ձգեցինք ու մենք մեր

սեղանը նստելով՝ առատ առատ կերակուր ուտելնուս ետքը սենեակնիս քաշուեցանք, ուր որ մինչեւ իրիկուն քնացանք. ետքը արթնցած ատեննիս Նէոնարտա Տոմինդոյի մեռած ըլլալը իմաց տալով՝ մենք ալ զանի մասանը տարինք, ուր որ պառկած ըլլալդ անշուշտ միտքդ կուգայ եւ մեր ընկերներէն մէկն ըլլալու պատիւը ունենալու պէս անոր յուղարկաւորութեան հանդէսը կատարեցինք:

Հինգ վեց օր ետքը ասպատակութիւն մը ընել ուզելով առտու մը անտառէն ելած ատեննիս Սուրբ Հերմանտատի երեք խումբ աղեղնաւոր զինուորներ տեսանք որոնք գիտես թէ մեզի կսպասէին որ վրանիս յարձակին, Առջի բերան մինակ մէկ խումբ մը աչքերնուս երեւցաւ եւ թէպէտ մեր խումբէն շատուր էր, սակայն մենք զայն բանի տեղ չդնելով՝ վրան յարձակեցանք եւ անոր հետ կռուած ատեննիս ուրիշ երկու խումբեր որոնք այն միջոցին պահուրտած էին, մէկէն ի մէկ վրանիս վազեցին, անանկ որ քաջութիւննիս ստակ չրրաւ. այնչափ թշնամիներու առջեւ դլուխ ծռել պէտք եղաւ, տեղակալը եւ ձիաւորներնուս երկուքը այս կռուին մէջ մեռան, աղեղնաւոր զինուորները իս եւ միւս երկուքը պաշարեցին ու մեզ այնչափ մօտէն նեղը ձգեցին որ վերջապէս անոնց անձնատուր եղանք եւ այն խումբերը մեզ Նէոն տարած ատեննին, անդին երկրորդ խումբ մը ասպատանարաննիս քրքրելու գնաց, որնոր սա կերպով գտնուեր էր: Լուզէնոցի գիւղացի մը սուսն դառնալու համար անտառին մէջէն անցած ատենը գիպուածով մեր գետնափորին կախարիչը տեսեր է, որնոր դուն գոցած չէիր, որովհետեւ ճիշդ կնկան հետ գետնափորէն ելած օրդ էր. գիւղացին գետնափորը մեր տեղն ըլլալուն կասկածի դացեր, բացց ներս մտնելու վախնալով՝ միայն բռլորտիքը գիտեր է եւ այն տեղը աղէկ մը միտքը պահելու համար անոր մօտը գտնուած քանի մը ծառերու եւ տեղ տեղ ոտքի ծառերու կեղեւը դանակովը քիչ մը սկրդեր է մինչեւ որ անտառէն դուրս է ելեր. ետքը Նէոն քաղաքը երթալով՝ իւր այս գիւտը դատաւորին իմացուցեր որն որ ասոր վրայ շատ ուրախացեր է, որովհետեւ մեր խումբը իր տղան հանուեցու-

ցած էր։ Այս դատաւորը մեզ ձեռք անցընելու համար երեք խումբ ժողուել տուեր եւ գիւղացին անոնց առջեւ ինկեր անտաւը բերեր է։

Լէօն քաղաքը հասնելուս վրայ բոլոր բնակիչներուն տեսարան մը բացուեցաւ, թէ որ պատերազմի մէջ գերի բռնուած Փորթուկալցի զօրապետ մը ըլլայի, ժողովուրդը այսչափ աճապարանօք երես տեսնելու չէր դար։ Այս է, կրօէին, այս է այն անուանի աւազակապետը որն որ մեր երկիրը ահա ու դողի մէջ կ'զգէր, ինք եւ երկու բնկերները արցանով կտոր կտոր ըլլան, տեղն է։ Մեզ դատաւորին առջեւ հանեցին որն որ իս թշնամանել սկսելով՝ էհ, ըսաւ, ան օրէն, Աստուած քու ըրած անկարգութիւններէդ ձանձրանալով՝ քեզ իմ դատաստանիս յանձնեց։ Պարոն, պատասխանեցի, իրաւ շատ յանցանք դործած եմ, բայց գոնէ մէկ հատիկ տղադ չմեռուցի որ ինձի խղճմանը ըլլայ, անոր կեանքը պահելուս համար քիչ մը ինձի երախտապարտ ըլլալու ես։ Ահ, անիրաւ, դոչեց դատաւորը, ձեզի պէս մարդօց վեհանձնութիւն ընելու կուգայ, քեզ ազատել ալ ուզեմ, իմ պաշտօնն չներէր։ Դատաւորը այս խօսքերը ընելէն ետքը մեզ մութ բանտ մը դնել տուաւ, բայց բնկերներս հոն տեղ շատ ժամանակ կենալով՝ չխտեցան, հապա երեք օրետքը բանտէն ելնելով՝ մեծ հրապարակին վրայ ողբերգական դեր մը խաղալու գացին, իսկ ես ամբողջ երեք շաբաթ բանտը կեցայ, ինձի անանկ կուգար թէ իմ պատիժս ուշացունենին զայն ծանրացնելու համար էր։ մէկ խօսքով մինչեւ այն ատեն չտեսնուած կերպով մը մեռնիր աչքս առեր էի։ ասոր վրայ մէկ մալ դատաւորը իս առջեւ բերել տալով՝ ըսաւ, Դատակնիքդ մօրիկ ըրէ, ասկէց ետքը ազատ ես, թէ որ դուն չըլլայիր, իմ մէկ հատիկ տղաս արքունի ճանքուն վրայ մեռած կըլլար, ես ալ անոր հայրը ըլլալով՝ քու ըրած բարեբեղփոխարկնութիւն մը ընել ուզեցի եւ իրբեւ դատաւոր չլինալով քեզ անմեղ հանել, կառավարութեան քու վրայօրդ դովեստ տուի, աղաչեցի որ յանցանքդ ներուի եւ այս աղաչանքըս ընդունուեցաւ, ուստի հիմայ ալ ուր կուզես գնա, բայց իս մօրիկ ըրէ, նայէ որ այս բարի գիպուածէն օգուտ քաղես։

խելքդ զլուխդ ժողովես եւ յաւիտեան աւաղակոթիւնը մէկդի ձգես ։

Այս խօսքերը սրտիս բանելով՝ Մատթիա ճանբան բռնեցի եւ միտքս դրի որ անկէ ետքը ալ աւաղակոթիւն չընեմ ու այս քաղքին մէջ հանգլտա կեանք անցունեմ։ Հոնտեղ նայեցայ որ հայրս մայրս մեռած էին եւ հրիտակնին ծերունի ազգականներէս մէկուն ձեռքն անցած էր, որնոր կտակակատարներու պէս ինձի շխտակ հաշիւ տուաւ ։ միայն երեք հազար տուգադ առի որնոր գուցէ հարստութեանս մէկ չորրորդ մասըն անգամ չէր, բայց ասոր ինչ կրնայի ընել, որչափ որ պոռայի, կանչէի, ստակ չէր ըներ ։ պարապ չպտտելու համար կալանաւորակապի պաշտօն մը ծախու առի, որնոր կեանքիս մէջը ուրիշ բան մը չըրածի պէս աղէկ կկատարեմ։ Թէ որ ընկերակիցներս պատմութիւնս գիտնալու ըլլային՝ ասոր չմայլէր ըսելով՝ իմ իրենց խումբին մէջ առնուելուս դէմ կկենային, բայց բաղդէս չէին գիտեր կամ չգիտնալու կզարնէին, որն որ այն ըսել է, որովհետեւ այս պատուաւոր խումբին մէջ ամեն մեկերնին բրած գործերնին պէտք է որ դադատուկ պահեն, փառք Աստուծոյ, իրարմէ վար չեն մնար, ամենէն աղէկ նալ գեանին տակը անցնի, սակայն, բարեկամս, ներսի գիս եղածը չեղածը դուրս պիտի թափեմ, արհեստս ամենեւին ուղածս չէ, անոր մէջ շատ ճարպիկ եւ դադտնի վարմունք մը բռնելու է, այս արհեստին մէջ միայն ձեռքի տակէ խորամանկ խաբէութիւններ կրնան ըլլալ ։ ո՛հ, առջի արհեստս ձեռքէս ելնելուն վրայ սիրտս շատ կմխայ, իրաւ այս արհեստին մէջ ապահովութիւն կայ, բայց միւսին մէջ ալ զուարճութիւն կայ ։ ես ազատութիւնը կսիրեմ ։

Այս պաշտօնս ձգելով՝ առտու մը կանուխկէկ Թակոյ գետին ականց քովի լեռները երթալու միտք ունիմ։ Գիտեմ ըսած տեղս Քաթալոնիացի կտրիճներով լեցուն ապաստանարան մը կայ, ուր շատուոր դունդ մը կընակի։ Նս թիչ ըսեմ՝ դուն շատ հասկցիր, թէ որ հետս դաս, կերթանք այս երեւելի մարդոց մէջ կմտնանք, ես անոնց խումբին գնդապետին երկրորդը կըլլամ եւ քեզ ալ սիրով խումբին մէջ առնել տա-

լու համար շատ անգամ քույր կուհիներ բրած է կրսեմ, արժէ-
քըդ մինչեւ ամպերը կհանեմ, զօրապետի մը՝ առաջ տանել
ուզած պաշտօնակալին վրայօք տուած գովեստէն աւելի քեզ
կգոյնեմ, բրած խարդախութիւնդ անոնց չեմ խմացներ որ կա-
կածելի չերեւնաս, այն դիպումսն վրայ ձայն չեմ հաներ,
էհ, ըսէ նայիմ, հետս կուգաս, տալիք պատասխանիդ կսպասեմ:

Ամեն մարդ մէկ մէկ բանի յօժարութիւն կունենայ, բա-
այն ատեն Բոլանտոյին, դուն յանդուգն գործերու ձեռք զար-
նելու կուգաս, իսկ ես խաղաղ ու հանգարտ կեանք մը ան-
ցունելու:» «Միտքդ հասկցայ, պատասխանեց Բոլանտոյ խօսքս
բերնէս առնելով, դեռ կսիրես եղեր այն կնիկը որուն զարնուե-
լով՝ դեանափորէն առիւր փախար եւ տարակոյս չկայ որ անոր
հետ հանգարտ ու տխորժելի կեանք մը կանցունես, ինչ կը
քաշուի, Պարոն Ժիլ Պլաս, զրուցէ որ ինքը առջի վիճակին
մէջ դրեր եւ դեանափորէն առած տարած փխթոյներդ
մէկտեղ կուտեք:» «Գիտցածդ սխալ է, բախ, եւ սխալդ
շտկելու համար կերակուր կերած ատեննիս նոյն կնկան
պատմութիւնը կընեմ,» ու իրաւցրնէ պատմելով՝ այս գուն-
դը ձգել երթալէս ի վեր գլխէս անցած բոլոր բաներն ալ տեղն
ի տեղը խմացուցի. կերակուրէն ետքը նորէն Քաթալոնիացի
կարիճներուն խօսքը բրաւ, մինչեւ անգամ խոստովանեցաւ որ
ինք դարձեալ անոնց հետ մէկ ըլլալու միտք ունի եւ իս հետը
երթալու յորդորելու համար նոր փորձ մըն ալ բրաւ, բայց
տեսնելով որ չկրնար իս համոզել, մէկէն ի մէկ կերպարանքը
ու խօսքը փոխեց եւ խոժոռ խոժոռ երեսս նայելով՝ մեծ
ծանրութեամբ մը ըսաւ, «Քանի որ այդչափ ցած ես որ ծա-
ռայական գործդ կտրիճ մարդոց մէջ մտնելու փառքէն աւե-
լի կսեպես, գնա ինչ կուղես եղիր, բայց սա ըսելիք խօսքերս
աղէկ մտիկ ըրէ որ միտքէդ չելնեն. այսօր գէմդ ելնելս մոտ-
ցիր եւ մէկուն իմ խօսքս մըներ, որովհետեւ թէ՛ս իմ վրայօքս
մէկուն խօսք բանալդ լսելու ըլլամ, . . . իս դիտես ա՛, այս-
չափ կըսեմ:» Այս խօսքերուն վրայ գինեպանը կանչելով՝
կերածնուս խմածնուս ստակը տուաւ, ետքը սեղանէն ելանք
որ երթանք:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Ժիլ Պլասի՝ Բասքէլ Պրագոցի Տօն Պերմարսնոսի տունեն ել-
նելով՝ խառնագնաց երիսասարդի մը իով ապաստանու-
թեան մտնելը.

Վինեառնէն դուրս ելած եւ մէկզմէկու մնաս բարով եր-
թաս բարով ըսած տառննիս տէրս մեր եղած փողոցէն անցնե-
լով՝ իս տեսաւ եւ քանի մը անգամ դնդապետին երեսը նայե-
ցաւ. հասկցայ որ իս անանկ մարդու մը հետ տեսնելուն վրայ
զարմացած էր. իրաւ Բոլանտոյին երեսը տեսնողը աղէկ մարդ
մին է չէր ըսեր. ինք շատ խոշորանդամ մէկն էր, երեսները
երկայնկեկ էին, քիթը պապկայի քիթի կնամներ եւ թէպէտ
տեսքով գէշ չէր, բայց աներես սրիկայ մը կերեւար:

Կարծիքս սուտ չելաւ, այն իրիկունը նայեցայ որ գնդապե-
տին կերպարանքը դեռ Տօն Պերմարսնոսի միտքը մնացեր էր.
Թէ որ Բոլանտոյի խօսքը ընելու համարձակէի, անոր վրայ
ինչ աղէկ բաներ որ պատմէի պիտի հաւտար: «Ժիլ Պլաս,
ըսաւ, քիչ մը առաջ քու հետդ խոշոր եւ խոժողագէժ մարդ
մը տեսայ, ո՞վ էր ան:» «Կալանաւորակալ մին էր», պա-
տասխանեցի, եւ կարծեցի թէ տուած պատասխանէս դժ ըլ-
լալով՝ ալ բանը երկայն բարակ չէր վնասուեր, բայց եկու նա-
յէ որ ուրիշ շատ մը բաներ ալ հարցուց եւ Բոլանտոյի ըրած
սպառնալիքները միտքս բերելով՝ չուարելուս վրայ մէկէն ի
մէկ խօսքը կարեց եւ գնաց տեղը պառկեցաւ: Երկրորդ օրը
առտուն սովորական գործերս ընելէս ետքը հանեց վեց ըէպի
տեղ վեց տուգադ տուաւ ըսելով՝ «Ս.ս., բարեկամս, ասիկայ
մինչեւ հիմայ քովս սպասաւորութիւն ընելուդ համար է, ալ
գնա՛ ուրիշ տուն մը վնասէ, քեզի պէս աղէկէն աղէկ ծա-
նօթներ ունեցող սպանաւոր մը իմ դարձիս չդար:» Ինքզինքս
արդարացնելու համար «Վալատտոյիտի մէջ բժշկութիւն ըրած

ատենս այն կալանաւորակապը հիւանդ էր եւ աղէկացուցած եմ ու անկէ ինքը կճանչնամ, » ըսի, « Աղէկ, կրկնեց տէրս, զտած պատճառներդ աղէկ մտմտացեր ես, այդ պատասխանդ երեկ իրիկուն տալու էիր ու չէ թէ չուարէիր, » « Պարոն, շարունակեցի խօսքս, հաւատա որ միայն խոհեմութիւն ընելու համար զրուցելու չէի համարձակեր, ասոր համար էր որ չփութեցայ, » « Շիտակը, կրկնեց տէրս կամացուկ մը ուսիս զարնելով, ասոր վրայ մեծ խոհեմութիւն ընել պէտք էր, ասոր ըսելիք չունիմ, քու այդչափ խորամանկ ըլլալդ չէի դիտեր, քեզի կըսեմ, տղաս, երթաս բարով, կալանաւորակապներու հետ տեսութիւն ընող տղան իմ գործիս չգար, »

Շուտով գացի այս բօթս Մէլէնտէզի իմացուցի. ան ալ ինձի միտքարանք տալու համար ըսաւ թէ իս աղէկ տուն մը կգնէ, արդարեւ քանի մը օր ետքը « Ժիւ Պլաս, բարեկամս, ըսաւ, խեղճէդ միտքէդ չանցած երջանկութեան մը աւետիս պիտի տամ քեզի, կայ ալ աս է, չկայ ալ աս է, քեզ Տօն Մատաթիա տէ Սիրկայի քովը պիտի տամ, Այս ըսածս չը գտնուած մարդ մըն է, խառնադնաց երիտասարդ չն՛ն ըսեր, այն երիտասարդ աղնուականներէն է, ես անոր վաճառականն ըլլալու պատիւը ունիմ, խանութէս կերպաս կառնէ, թէպէտ ապառիկ, բայց հոգ չէ. անանկ աղնուականներու քով ստակըս ըլլայ, անոնք շատ անգամ հարուստ ժառանգորդ կնիկներու հետ կկարգուին որոնք անոնց պարտքերը կվճարեն եւ թէ որ ատանկ ալ չըլլայ, իր գործը դիացող վաճառականը միշտ անոնց անանկ սուղ բան կծախէ որ եթէ առնելիքին մէկ քառորդն ալ փրցունէ, դարձեալ տակէն կեղնէ. Տօն Մատաթիայի տանը վերատեսուչը իմ սերս բարեկամս է, երթանք ինքը գտնանք, անիկայ անձամբ քեզ տէրոջը առջեւը կհանէ եւ գիտցած ըլլաս որ իմ սիրոյս համար քեզի աղէկ կնայի, »

Տօն Մատաթիայի պալատը գացած ատեննիս ճանրան վաճառականը ինձի ըսաւ, « Կարծեմ վերատեսուչին ինչ բնաւորութեան տէր ըլլալը զրուցեմ՝ դէշ չըլլար որ ինչ ճանրաց բռնելիքդ դիտնաս, անունը Պրիգոր Բոտրիկէզ է, մարդու մըսեր, ոչինչ մէկն է, որնոր ինքզինքը մեծ գործերու համար

ճնամ կարծելով՝ խեղբին փչածը բխաւ եւ վերատեսչութեան պաշտօն վարած երկու տան մէջ մարդ եղաւ որոնք անոր պատճառաւը տակն ու վրայ եղան. դիտցած ըլլաս շատ հրպարտ է, կուգէ որ միւս սպասաւորները առջին խոնարհութիւն ընեն, սպասաւորները տէրերնուն պզտիկ խնդիրք մը բրած ատեննին ամենէն առաջ անոր իյնալու են, որովհետեւ թէ որ անոր բաժին չհանելով՝ խնդրածնին ձեռք ձգելու ըլլան, միշտ վարպետութիւններ բանեցնելով՝ կամ խնդրած բաներնին եւ կգարձնէ եւ կամ պարապը կհանէ. ասոր յարմարէ, Ժիլ Պլաս, տէրոյմէդ աւելի Պարոն Բոտրիկէզին ջուրին գնա եւ նայէ որ աչքը մոտնաս, որովհետեւ անոր բարեկամութիւնը քեզի շատ պէտք է. շտկէ շիտակ ամսականներդ կհանէ ձեռքդ կդնէ եւ թէ որ վարպետորդի փրթելով՝ անոր վրատահութիւնը վաստկիս, կարելի է թէ քեզի ալ քանի մը ոսկոր կնտուէ որ կրծես, ինք որչափ կրծելիք ոսկորներ ունի, Իսկ Տօն Մատաթիա երիտասարդ աղնուական մըն է, որնոր զուարճութիւն կըսէ ուրիշ բան չըսեր եւ իր գործերուն ինչ վիճակի մէջ ըլլալը բնաւ լսել չուզեր, Վերատեսչի մը համար ասոր ինչ աղէկ տուն ըլլալը ալ դուն մոմտա :

Պալատը հասած ատեննիս « Պարոն Բոտրիկէզի խօսք ունինք » ըսինք : « Անիկայ իր սենեակը կրնաք գտնել, » պատասխանեցին : Պացինք նայեցանք որ իրաւցնէ հոնտեղն էր, հետն ալ գիւղացիի պէս մէկը կար, որնոր մէջը ստակով քնցուն կապոյտ կտաւէ պարկ մը ձեռքը բռնած էր : Վերատեսչը որնոր ամուրի մնալէ ճարը հասած աղջիկէ մը աւելի դոյնը նետած եւ գեղնադոյն երեցաւ ինձի, թեւերը բանալով՝ Մէլէնտէզի առջեւը վազեց, վաճառականն ալ իր թեւերը բանալով՝ բարեկամական ձեւերով իրարու փաթթուեցան, որուն շատը սրտերնուն չէր, հապա կեղծաւորութիւններնուն էր : Ասկէց ետքը իմ խօսքս ըլլալով՝ ոտքէս մինչեւ գլուխ գիտելէն ետքը մեծ քաղաքավարութեամբ մը ինձի ըսաւ, « Տօն Մատաթիայի աղէկ յարմար կուգաս, ուստի սիրով քեզ տէրոյն առջեւ կհանեմ » : Ասոր վրայ Մէլէնտէզ անոր վարմունքէն շատ գոհ եմ, ըսաւ, ուստի կաղաչեմ շնորհք ընես,

անոր պաշտպան կենաւ եւ աստեղով շատ մը քաղաքաւարան-
կան խօսքերէ ետքը իս անոր հետ ձգելով՝ ինք ելաւ գնաց :
Մէլէնտէզ դուքս ելնելուն պէս Բոտրիկէզ ինձի ըսաւ , « Սա
բարի հողագործը ճանբեմ որ ետքը քեզ տէրոջս առջեւը հանեմ : »
Ասոր վրայ շուտ մը դիւզացիին մօտեցաւ եւ պարկը ձեռքէն
առնելով՝ Թալէկոյ, ըսաւ , « Նոյինք հինգ հարիւր փխթոյր
մէջը ճիշդ է : » Ետքը ինք իր ձեռքովը ստակները համբելով՝
հաշիւը շիտակ գտաւ եւ առած ստակին համար հողագործին
ընկալագիր տալով՝ զանի ճանբայ հանեց , ստակները նորէն
պարկին մէջը դրաւ եւ խօսքը ինձի դարձնելով՝ « Հիմայ
տէրոջս առջեւը կրնանք ելնել , ըսաւ , սովորաբար իրիկուան
դէմ անկողինէն կելնէ , ժամը (^{*)}) մէկին կմօտենայ , հիմայ
եւած ըլլալու է : »

Իրաւցընէ Տօն Մատաթիա անկողինէն եւած ըլլալով՝ նայե-
ցանք որ դեռ գիշերնոցը չհանած թիկնաթուի մը կա թնամ էր
որուն մէկ թեւին վրայ ծունկին մէկը երկնցուցեր էր եւ ծը-
խախտ կտրտելով՝ կերերար . սպասաւորի մը հետ կը խօսակ-
ցեր որնոր քիչ մը ատեն սենեկապան սպասաւորին դործը կա-
տարելով՝ հանտեղ պարապ կեցեր էր որ տէրոջը հրամանները
տեղը տանի : « Պարոն , ըսաւ , թողութիւն կրնես համարձա-
կութեանս որ այս երիտասարդը առջեւդ հանեմ որպէս ղի
երեկ չէ առջի օրը վռնտած սպասաւորիդ տեղը բռնէ : Մէ-
լէնտէզ վաճառականդ անոր երաշխաւոր կըլլայ , արժանաւոր
սղայ մըն է , կըսէ , եւ կարծեմ հրամանքդ ալ շատ պիտի
հաշնիս : » « Այդչափը ձեռք կուտայ , պատասխանեց երիտա-
սարդ աղետականը , քանի որ դուն քու ձեռքովդ առջիս
կրերես , ինչ հարցունեմ փնտռեմ , կուրաբար սպասաւորու-
թեան կտռնեմ , եղաւ գնաց , սենեկապան սպասաւոր կընեմ ,
այս դործը լմնցաւ ա , Բոտրիկէզ , հիմայ ուրիշ խօսքի նայինք ,
աղէկ ատեն եկար , թէորդուն չգոյիր , ես ետեւէդ մարդ
պիտի խրկէի որ հոս գաս . քեզի ապիւր բօթ մը ունիմ , սիրելի

(*) Ըստ Լուսինացոյ :

Բոսորիկէզս, այս դիշեր ինչ բռնեցի՝ ձախորդ գնաց, քովիս հարիւր փխթօղը երթալէն ետքը ստակ չմնալով՝ երկու հարիւր փխթօղ ալ խօսքով սղարտական ինկայ. դիտես թէ աղնուականի համար ստանկ պարտք մը տալը որչափ կարեւոր է։» «Արդարեւ պատահեալս չաւուելու համար այս սղարտքը միայն ամբողջ տալու ենք, ուրիշ սղարտքեր տաս չտաս այնչափ հոգ չէ, ասոր համար շուտ ինձի երկու հարիւր փխթօղ գտնելու եւ Փէտրօղա կոմսոհինն խրկելու է։» «Պարոն, պատասխանեց վերատեսուչը, մինակ խօսքով չըլլար, ճարել ալ պէտք է, կաղաչեմ, ըսէիր, ո՞րկէ ստակ գտնամ։ ինչ սղառնայիքներ որ կընեմ, վարձակալներէդ ստակ մը չեմ կրնար փրցունել, բայց դարձեալ պէտք եղածին չափ տանդ պիտոյքները հոգալու եւ ծախքերդ հանելու համար արիւն քրտինք մտնալու եմ, իրաւ, ինչ ըրի չըրի, մինչեւ հիմայ ծայրը ծայրին բերի կապեցի, գոհութիւն Աստուծոյ, բայց ասկէ ետքը ալ չեմ դիտեր թէ ինչ ճանրաց բռնեմ, որ սուրբին լինամ, ճարս հատաւ, այս ինչ է քաշածս։» «Այդ ըսած խօսքերդ մէկ ականջէս կը մննեն, միւս ականջէս կընեն, կրկնեց Տօն Մատաթիա վերատեսուչին խօսքը բերնէն առնելով, քու երկար բարակ գլխացաւ քարոզարանութիւններդ մտիկ չեմ կրնար ընել, թող միտքէդ չանցնի, Բոսորիկէզ, որ վարմունքս կրիթսեմ ու հարստութեանս հոգ տանելով՝ կգրօսնում, չիտակը ինձի պէս հեշտասէր մարդու մը համար ակործելի դրօսանք ըսելէն ետքը աստանկ ըլլալու է։» «Համբերէ, կրկնեց վերատեսուչը, թէ որ գործերդ ասանկ երթան, ես առաջուց քեզի ըսեմ որ չաս չըշեր յախտեան աս հոգերէն կաղատիս։» «Բայց ալ համը փախուցիր, յարեց մէկէն իմէկ երիտասարդ աղնուականը, սիրտս հապուցիր, թող տուր որ ես չիմացած տունս փլչի. ինձի երկու հարիւր փխթօղ պէտք է, ես այն գիտեմ, անպատճառ պէտք է։» «Ըսել է որ, զրուցեց Բոսորիկէզ, նորէն երթամ այն կարճահասակ ծերուկին լինամ որնոր առաջ ալ չափէ դուրս տոկոսով քեզի փոխ ստակ տուած է։» «Թէ որ կուզես, դնաստանային ինկիր, պատասխանեց Տօն Մատաթիա, թող ինձի հարիւր փխթօղ գայ, ուրկէ կուզէ ըլլայ, որուն հոգ։»

Խոժոռ եւ տրտում կերպարանքով մը այս խօսքերը ըրած
ատեն վերատեսուչը սենեակէն դուրս ելաւ եւ Տօն Անտոն
Սանթէլէզ անուն երիտասարդ աղնուական մը ներս մտնելով՝
այդ ինչ եւս եղեր, բարեկամս, ըսաւ տէրօջս, տրտում կերե-
ւաս, կերպարանքէդ յայտնի է որ կիրք ես ելեր, արդեօք ո՞վ
քեզ բարկացուցեր է, գրաւ կդնեմ որ հիմայ սենեակէն դուրս
ելնող ազուչը քլլալու է։ * Այո, պատասխանեց Տօն Մա-
տաթիա, վերատեսուչն է, քանի անգամ որ հետս խօսելու
դայ, հոգիս մարմինէս կքակէ, ինձի իմ գործերուս խօսքը
կրնէ, եկամուտներուդ գրամագլուխը կուտես կըսէ, առ ինչ
աւանակի պէս մարդ մըն է, բայց վնասը իրեն կըլլայ, անանկ
չէ։ * Բարեկամս, կրկնեց Տօն Անտոն, դուն ալ իմ քովս
եկուր, հասկցայ երկուքս ալ եղբայր ենք եղեր, քու վերատե-
սուչիդ պէս անբան գործակալ մըն ալ իմ դէմս ելած է, այս
սրիկան քանի քանի անգամ գրուցելէս ետքը հազիւ հազ հրա-
մաններուս հնազանդելով՝ ստակ կրերէ, բայց դիտես թէ իր
գրականէն ստակ կհանէ կուտայ, որովհետեւ ամեն ատեն ան-
հատեում խորհրդածութիւններ կընէ, Պարոն, կըսէ, տունդ
կկործանի, եկամուտներդ գրաւի կդրուին, ասանկով անոր
խնդու խելառ խօսքերը կարճ կապել տալու համար բերա-
նը բռնելու ստիպուած եմ։ * Գէշը սա է որ, ըսաւ Տօն Մա-
տաթիա, այս մարդիկը չենք կրնար վրանուս նետել, ապիկայ
անհրաժեշտ չարիք մըն է։ * Այդ սուտ չես, կրկնեց Սան-
թէլէզ ... բայց կեցիր, շարունակեց խօսքը խնդալէն մարելով,
զուարճալի խորհուրդ մը միտքս եկաւ, ասկէց աղէկ հնարք
չկրնար քլլալ, անոնց հետ ունեցած տրտում տեսարաններնիս
կրնանք կատակերգականի փոխել եւ մեզ տրտմեցունող բա-
նովը դրօսնուլ, մոխի ըրէ, եկու քեզի պէտք եղած ստակը ես
վերատեսուչէդ ուղեմ, դուն ալ ինձի պէտք եղած ստակը
այս վերատեսուչէն ուղէ եւ անկէ ետքը թող երկուքնին ու-
ղածնուն չափ մամտան, մենք անհոգ անհոգ մախի կրնենք,
քու վերատեսուչդ կուգայ ինձի հաշիւ կուտայ, իմ գործակա-
լըս ալ քեզի եւ ես քու ծախքերդ կըսեմ, դուն ալ իմ ծախքերս
ու ասանկով կզուարճանանք, անանկ չէ։ * Դրոյիս փնտրելու

Այս ճարտար գիւտին վրայ երիտասարդ ազնուականները հազար ու մէկ զուարճալի խօսքեր քրին եւ զուարթանալով՝ շատ տաքութեամբ խօսակցութիւններն շարունակեցին, բայց Գրիգոր Րոտրիկէզ վրայ գալով՝ խօսքերնին կտրեցաւ, անոր ետեւէն կարճահասակ ծերունի մը կար, որնոր անանկ կուռա էր որ գրեթէ գլուխը մազ չկար։ Ասոր վրայ Տօն Անտոն սենեակէն դուրս ելնել ուզելով՝ մնաս բարով Տօն Մատթիթիա, ըսաւ, քիչ մը ետքը նորէն կտեսնուինք, քեզ այս պարոններուն հետ մինակ ձգեմ, անտարակոյս մէջերնիդ առնելիք տալիք մը ունիք։ • • Ե՛հ, ոչ, ոչ, պատասխանեց տէրս, կեցիր, մերթար, դուն աւելի չես գար, տեսած այս խոհեմ ծերուկդ պարկեշտ մարդ մին է որնոր հարիւրին քսանը հինգ շահով ստակ փոխ կուտայ։ • • Ինչ, հարիւրին քսանը հինգ, գոչեց Սանթէիէզ զարմանալու կերպով մը, աչքդ լոյս, ինչ աղէկ մարդոց ձեռքը ինկեր ես, ինձի այնչափ մարդասիրութիւն ընող չկայ, ես ոսկիի ծանրութեամբ ստակ փոխ կառնեմ, սովորաբար հարիւրին յիստունով փոխ կուտան։ • • Այդ ինչ տոկոս է, ըսաւ այն ատեն ծերուկ վաշխառուն, այդ սրբիկաները անգիի աշխարհքը միտքերնին չն՞ն բերեր, ասոր համար է որ տոկոսով փոխ ստակ տուողները պատիւ չունին, անոնցմէ մէկ քանիններնին ունեցած ստակներնէն չափէ դուրս վաւասակ ընելով՝ անուանիս կկոտրեն, թէ որ իմ բոլոր արհեստակիցներս ինձի պէս ըլլային, այսչափ պատիւնիս չէր աւրելեր, որովհետեւ ես ընկերոջս երախտիք բնելու համար միայն փոխ ստակ կուտամ, ա՛հ, թէ որ առջի ատենները ըլլար, բոլոր ունեցած չունեցած ստակներս շահ մը չուզելով՝ փոխ կուտայի եւ այսօրուան օրս որչափ որ ժամանակը նեղ է, դարձեալ գրեթէ հարիւրին քսանը հինգ շահով փոխ ստակ տալս սրտիս խղճմտանք կըլլայ, բայց կարծես թէ հիմայ ըստակը դեռնին տակը անցեր է, մարդու քով ստակ չկայ եւ այս ստակի նեղութեանը պատճառաւ վերջապէս ականաց բարոյականութիւնս կթուլնայ։ •

• Վեղի որչափ ստակ պէտք է։ • կրկնեց ծերունի վաշխառուն խօսքը տէրոջս դարձունելով։ • Երկու հարիւր փիս-

թող պէտք է. « պատասխանեց Տօն Մատաթիա: « Պարկիս
 մէջ չորս հարիւր փխթող կայ, կրկնեց վաշխառուն, ըսել է
 որ կէսը քեզի տամ: « Այն ատեն վերադառնալն տակէն կտարոյս
 կտաւէ պարկ մը հանեց, որնոր ինձի անանկ եկաւ թէ Թալէ-
 կոյ գիւղացիին հինգ հարիւր փխթողով Բոսորիկէղի քով ձգած
 պարկն էր: այս գործին ինչ ըլլալը շուտ հասկցայ եւ նայեցոյ
 որ Մէլէնտէզ այս վերատեսուչին ճարտարութիւնը գովելու
 իրաւունք ունի եղեր: Մերուկը պարկը պարպելով՝ ստակնե-
 րը սեղանի մը վրայ շարեց եւ մէկիկ մէկիկ համրել սկսաւ.
 ասոր վրայ տէրօյս աչքերը չորս բացուելով՝ այնչափ ստակ
 մէկէն տեսնելուն վրայ խեղքը գլխէն թռաւ: Պարոն Տէպրո-
 միւսկատոյ, ըսաւ տէրս վաշխառուն, խեղացի խորհուրդ
 մը միտքս եկաւ, իրանոր ես շատ խենդ եմ եղեր, ստակ մը
 քովս չըլլալը միտքէս չանցունելով՝ միայն խօսքս բռնելու
 համար պէտք եղած ստակը փոխ կուղեմ: չեմ բսեր որ վազը
 նորէն քեզի իյնալու պիտի ստիպուիմ, ասոր համար չորս հա-
 րիւր փխթող մէկէն առնել միտքէս կանայնի, որպէս զի նորէն
 չհոգնիս ու հոս դաս: « « Պարոն, պատասխանեց ծերուկը,
 այս ստակին մէկ մասը բարի միջաստիճանի մը համար պահած
 էի որնոր շատ հրետակ ունենալով՝ մարդասիրութեամբ պրդ-
 տիկ աղջիկներ աշխարհքէն կհեռացնէ եւ անոնց ապաստանա-
 րաններուն կահ կարասիք կառնէ, բայց քանի որ բոլոր ստակը
 քեզի պէտք է, առ, միայն նայէ որ ապահովութեան թուղթ
 մը տաս, այնչափը հէրիք է. . . » « Օհ, թող գործը ապա-
 հովութեան թուղթին վրայ մնայ, ըսաւ Բոսորիկէզ վաշխառուն
 խօսքը բերնէն առնելով, թուղթին աղէկը կուտայ, ասոր վը-
 րայ գրպանէն թուղթի մը կտոր առնելով, հիմայ Տօն Մատա-
 թիան այս թուղթին տակը ստորադրութիւնը կընէ, շարու-
 նակեց խօսքը, քեզի հինգ հարիւր փխթող կուտայ որ իր
 վարձակալ՝ Մանտէյարցի հարուստ հողագործ Թալէկոյէն առ-
 նես, « « Աղէկ, պատասխանեց վաշխառուն, ես ինչ գործ
 ըլլայ գիւրութեամբ կըմեցունեմ, թէ որ ինձի առաջարկուած
 պայմանները քիչ մը խեղքիս մօտ գան, նոյն բալէին առանց
 գործը երկնցունելու կընդունիմ, « Այն ատեն վերատեսուչը

տէրոջս ձեռքը գրիչ մը տուաւ, ան ալ տամաւկը չկարդալով ու սուլելով՝ անունը տակը դրաւ :

Այս գործը ըննաւորով՝ ծերուկը տէրոջս մնաց բարով ըսաւ, ան ալ վաղեց որ անոր փաթթուի, « իրար չմոռնանք, կրկնեց, Պարոն վաչխառու, ծառայեմ, չեմ դիտեր թէ ինչու համար ձեզ սրկիայի տեղ կդնեն, ինձի անանկ կուգայ թէ դուք տէրութեան շատ պէտքի մարդիկ էք, հազարու մէկ աղնուական երկատասարդներու մխթարութիւնն էք եւ ծախքերնին եկամուտներնէն անցնող բոլոր աղնուականներուն թեւ ու թիկունքն էք » : Իրաւունք ունիս, գոչեց Սանթէլէզ, բոլոր վաչխառունները պարկեշտ մարդիկ են, որչափ անոնք գովես, քիչ է, հարկերն քսանը հինգ տոկոս առնելուն համար ես ալ անոր փաթթուիլ կուզեմ : Այս խօսքերը ըսելով՝ ծերուկին մատեցաւ որ զանի գրկէ եւ այս խառնազնաց երկատասարդները ըզրօսանքի համար երկու դնտախաղ խաղացողի պէս, որոնք դնտակը իրարու կնեւեն, սկսան մէկ մը մէկը գրկել ձգել մէկ մ'ալ միւսը : Ասանկով ծերուկը քիչ մը ատեն իրարու նեւեւելուն ետքը թող տուին, ան ալ վերատեսու չին հետ սենեակէն դուրս ելաւ, որուն կիցայէին ամենէն աւելի անոնց բրած գրկախառնութիւնները եւ մինչեւ անգամ քիչ մ'ալ աւելի : Բտարիկէզ եւ իւր անձնանուէր բարեկամը սենեակէն դուրս ելած ատեննին Տօն Մատաթիա ինձի հետ սենեակին մէջն եղող սպասաւորին ձեռքովը վաչխառուին բերած փխթոյններուն կէսը Փէտրօզա կոմսու հիին խրկեց եւ կէսն ալ ոսկիով ու մետաքսով նկարակերտ շինուած երկայնկէկ քսակի մը մէջ սեղմեց, որնոր սովորաբար գրպանը կպահէր եւ այնչափ ոտակ ունենալուն վրայ շատ ուրախանալով՝ զուարթութեամբ մը Տօն Անտոնին ըսաւ, « Այսօր ինչ ընենք նայինք, եկու ասոր վրայ մոմտանք » : Ատիկայ աղէկ ճաշակի տէր մարդու խօսք է, շատ աղէկ մոմտանք : Ասանկով այն օրը ինչ ընելիքնին մոմտացած ատեննին ուրիշ երկու աղնուականներ ալ եկան որոնք Տօն Ալէքսիա Սէթար եւ Աանգօայի Տօն Ֆէրնանտոս էին, երկուքն ալ տէրոջս տարիքը կային, այսինքն՝ քսան եւ ութը կամ երեսուն տարեկան : Այս

չորս ասպետները ամենէն առաջ սրտանց իրար գրկելուն՝ տեսնողին անանկ կուգար թէ տասը տարի էր որ իրարու երես տեսած չէին։ Ասկէց ետքը Տօն Ֆէրնանտոս, որնոր խոշոր եւ զուարթագէտ մէկն էր, խօսքը Տօն Մատաթիային եւ Տօն Անտոնի դարձունելով՝ ըսաւ, « Պարոններ, այսօր ճաշերեկ ուր տեղ կընէք, թէ որ ուրիշ մէկուն խօսք տուած չէք, եկէք ձեզ անանկ գինետուն մը տանիմ որ չաստուածներու գինի խմէք։ Ան հոնտեղ ընթրիքս ընելէս ետքը ժամը հինգին վեցին միջոցները ելայ հոս եկայ։ » Աւր էր թէ, գոչեց տէրս, գիշերը ատանկ ժուժկալութեամբ անցունէի որ վատնելիք ըստակս քոյս մնար։ »

Իսկ ես, ըսաւ Սանթելէզ, երեկ իրիկուն նոր տեսակ ըգրօսանք մը գտայ, որովհետեւ զուարճութիւններս փոխել կուզեմ. ասկէց զատ թէ որ զրօսանք ըսածդ տեսակ տեսակ ըլլայ, միայն այն ատեն կեանքը մարդուս ակտիվի կուգայ. բարեկամներէս մէկը իս հարկ ժողովող եւ գործերնին տէրութեան հետ եղող աղետականներէն մէկուն առնը տարաւ։ Հոնտեղ ամեն բան փտուաւ որ կերպով եւ ընտիր ճաշակով պատրաստուած էր, շիտակը ճաշն ալ գէշ չտկուած չէր, բայց հոնտեղ տէրերուն վրայ ծիծաղելի բան մը տեսայ որնոր իս շատ զուարճացուց. տէրութեան վերակացուն թէպէտ ընկերութեան ամենէն յետինն էր, սակայն մեծ մեծ կշարդէր ու կնիկն ալ թէպէտ սարսափելի կերպով տգեղ էր, բայց ինքզինքը բանի մը տեղ կգնէր եւ Պիւքայայի (*) արտասանութեամբ հազար ու մէկ խենդ ու խելառ խօսքեր կընէր, որնոր զրուցածներուն վսեմութիւն մը կուտար։ Ասոր վրայ աւելցուցէք որ սեղանին վրայ չորս հինգ տղայ եւ վարժապետ մը կար. ալ դացէք դուք խելք ըրէք թէ այս ընտանեկան ճաշը որչափ իս զրօսցուց։ »

Ես ալ, պարոններ, ըսաւ Տօն Ալէքսիա Սէփար, կատակերգու կնկան մը՝ Արսէնիայի տունը ընթրիքս ըրի, սեղանին

(*) Գիորայա Սպանիոյ գաւառ մընէ։

վրայ վեց հոգի էինք, Արսէնիա Ֆլորիմանտա եւ իւր բարեկամներէն երեսը պատուած աղջիկ մը, Չէնէթայի մարքիզը Մօնքատացի Տօն Ժիւան եւ ծառանիդ էինք, խմելով եւ բերներնուս եկածը դուրս տալով առտու ըրինք, այն ինչ զբւարճութիւն է, իրաւ Արսէնիա եւ Ֆլորիմանտա շատ խելացի չեն, բայց անանկ շուայտութեան սովորութիւն մը ունին, որ խելացիութեան պակասը կը ելունէ, Ասոնք զուարթերես, տաք արիւն ու կայտառ են, դուն ի՞նչ կըսես, ասանկները միթէ խելքերնին գլուխնին եղող կնիկներէն հարկուր անգամ առելի ազէկ չեն, •

Գ Լ Ո Ի Խ Գ .

Ժիշ Պրասի՝ ինչ կերպով խստնագնաց երիտասարդներու սպասաւորներուն հետ քարեկամութիւն հաստատելը, իիշ ստակով խելացիի անուն հանելու համար անոնց Ժիշ Պրասի տրվեցուցած զարմանալի գաղտնիք եւ անոր ջնկեալ տեսքը արտառնոց երդումնին.

Այս աղնուականները շարունակ այս տեսակ խօսքեր ըրին, մինչեւ որ Տօն Մատաթիա, որուն այն ատեն լաթերը հագնելուն կօգնէի, դուրս ելնելու պատրաստուեցաւ, Այն ատեն ինձի ետեւէս եկուր ըսելով՝ բոլոր այս խառնադնաց երիտասարդները Ամպուացի Տօն Ֆէրնանտոսին տանելիք գինետունին ճանքան ըռնեցին, ասանկով ուրիշ երեք սպասաւորներու հետ անոնց ետեւէն քալել սկսայ, որովհետեւ այս ստղեաներուն ամեն մէկը մէկ մէկ ծառայ ունէին, Չարմայայ երբոր տեսայ որ այս երեք սպասաւորները իրենց տէրոջը նմանելու ջանալով՝ անոնց ձեւերը կընէին, ես իրենց նոր ընկեր դառնալով՝ բարեւ տուի, իրենք ալ բարեւս տուին եւ մէ-

ջերնու՜ն մէկը քիչ մը ատեն երեսս իմեր նայելէն ետքը լսաւ ,
 « Եղբայր , վարմունքիդ կնայիմ որ դեռ ազնուական երիտա-
 տարդի քով սպասաւորութիւն բրած ըլլալու չես : » « Մեղք
 որ բրած չեմ , պատասխանեցի եւ Մատթիո գալս շատ ատեն
 չկայ : » « Ինձի ալ անանկ կու գայ , կրկնեց , դուրսէն նոր եկած
 կերելաս , վախկոտ եւ շուարած մէկու մը կնմանիս , վարմուն-
 քիդ մէջ քիչ մը խակութիւն կայ , բայց հոգ չէ , ես քեզի խօսք
 տամ որ շատ չքշեր աչքդ կրացուի : » « Գուցէ այդ խօսքդ
 շողորորթութիւն է : » ըսի : « Այ , ո՛չ , պատասխանեց , դիմայ-
 նիս որչափ ապուշ մարդ ելնէ , հաւատա՛ մենք դարձեալ ին-
 քը ձեւի կրերենք : »

Աւրիշ խօսքի պէտք չմնաց , հասկցայ որ ընկերներս որովայնէ
 ընտրեալ մարդիկ էին եւ ես ալ բարի ծաղիկ մը ըլլալու համար
 անոնցմէ ուրիշ մարդու ձեռք իյնալ պէտքը չէր : Վիճեալուն
 հասած ատեննիս ճաշը աղէկ մը սպասարատ գտանք , որն որ
 Պարոն Տօն Ֆէրնանտոս նախազգշութիւն ընելով՝ առտուընէ
 ապսպրեր էր . ասոր վրայ տէրերնիս սեղան նստելով՝ մենք ալ
 անոնց ծառայութիւն ընելու պատրաստուեցանք . տեսնելու
 բան էր թէ ինչ զուարթութեամբ իրարու հետ կխօսէին ,
 անոնց խօսակցութիւնը լսելէս վերջին աստիճան զուարճու-
 թիւն կզգայի , բնաւ որութիւննին , գաղափարներնին , զրու-
 ցուածքնին իս կզբօսցունէին . ինչ տաքութեամբ կխօսէին , երե-
 ւակայութիւններնուն ինչ ճարտար խօսքեր կգտնէին , յիտակը
 ասոնք ինձի նոր տեսակ մարդիկ երեւցան : Ետքը կարգը
 ստուգին գալով՝ Սպանիոյի տմենէն պատուական տեսակէն
 շատ մը շիշ գինի բերինք եւ անոնք հսնակ ձգելով՝ մենք
 պղտիկ սրահի մը մէջ ճաշերնիս ընելու գացինք , ուր որ մեզի
 համար յատուկ սեղան մը չտկուածէր :

Շատ չանցաւ , հասկցայ որ ընկերներս առջի բերան կար-
 ծածէս աւելի արժէքի տէր մարդիկ են եղեր , որովհետեւ չէ
 թէ միայն իրենց տէրօջը ձեւերը կրանեցնէին , հապա մինչեւ
 անգամ անոնց լեզուն կրունէին եւ այս չարածինները անանկ
 ճարտարութեամբ դերերնին կխաղային որ եթէ քիչ մ'ալ
 ազնուականութեան երեւոյթ ունենային , տէրերնին կարծու-

եւրո բան չէր մնար. անոնց համարձակութեանը եւ զուարթութեանը վրայ զարմանալով՝ խեղացիութիւններնուն աւելի կըմայլէի ու ես անոնց չափ սիրուն ըլլալու յոյս չունէի. Տօն Ֆէրնանտոսի սենեկապան սպասաւորը իր տէրը մերիններուն կոչունք տալուն համար սեղանին վրայ ինք մեղի կերակուր կհրամցունէր եւ ամեն բան տեղնի տեղը ըլլալ ուզելուն գինեպանը կանչեց ու ըսաւ, «Պարօն գինեպան, ամենէն սպասուական գինիէդ մեղի տասը շիշ բեր եւ սովորականիդ պէս դարձեալ մեր տէրոյը խմած շիշով գինիններուն վրայ զարկ :» «Շատ աղէկ, պատասխանեց գինեպանը, բայց, Պարօն Գասպար, դիտես ա՛, Տօն Ֆէրնանտոս ինձի արդէն ուրիշ ճաշերու տտակ պարտական է, թէ որ քու միջնորդութեամբդ տէրոյմէդ քիչ մը ստակ փրցունեմ . . .» «Ո՛հ, պատասխանեց սպասաւորը գինեպանին խօսքը բերնէն առնելով, առնելիքիդ վրայ բնաւ հոգ մընէր, ես անոր երաշխաւոր կըլլամ, իմ տէրոյն վրայ առնելիքդ ըլլայ, իրաւ քանի մը տմարդի պարտատէրներ եկամուտներնիս դրաւել տուին, բայց այսօր վաղը կաղատենք եւ այն ատեն տալիք պարտքի ցուցակիդ մէջի գումարը առանց երկայն բարակ քննելու կհանենք կուտանք :» Ասոր վրայ գինեպանը եկամուտներուն դրաւուած ըլլալուն չնայելով՝ գինին բերաւ, մենք ալ անոնց դրաւումէ ազատելու ժամանակին սպասելով՝ աղէկ մը կուլ տուինք. իրարու տէրերնուն մականունը տալով՝ ամեն ատեն մէկզմէկու կենդանութիւն ըսելնիս ու ձեռքերնուս գաւաթները իրարու գաւաթներու զարնելնիս տեսնելու բան էր. Տօն Անտօնի սենեկապան սպասաւորը Տօն Ֆէրնանտոսի սպասաւորին Վամպօս կկանչէր, Տօն Ֆէրնանտոսի սենեկապան սպասաւորն ալ Տօն Անտօնի սպասաւորին Սանթէլէզ կկանչէր, նոյնպէս ինձի ալ Սիլվա կըսէին եւ այս կեղծ անունները առնելով՝ իրաւ այն անուններուն տէրն եղող ազնուականներուն պէս կամաց կամաց գըլուխնիս կտաքնար :

Թէպէտ ես այս հոգու կերակուրին կոչնականներուն չափ կայտառ չէի, բայց դարձեալ ինքզինքս անոնց սիրցուցի. «Սիլվա, ըսաւ ամենէն սատանօրդիններէն մէկը, բարեկամ, զուն

ալ ձեւի կմտնես ու մարդ կըլլաս, կնայիմ որ թէպէտ խելացի ես, բայց ինքզինքդ չես կրնար ծախել վախճալով որ կելնէս բերնէդ յարմար անյարմար խօսք մը կհասնես, սակայն հազար ու մէկ մարդիկ խեղճերնուն փշածը թող տալով՝ այս օրուան օրս խելացի կսեպուին, թէ որ դուն ալ անուն վատըկիլ կուղես, խնդում երես եղիր, ինչ որ բերնիդ դայ, դուրս տուր, հոգ մրներ, ցնորարանութիւններդ գեղեցիկ համարձակախօսութիւն մը կսեպեն, թէոր հարիւր խենդ ու խելառ խօսքեր ընես եւ անոնց մէջ միայն մէկ կատակ մը բերնէդ թռչի, այն առջի ցնորարանութիւններդ կմուցուին ու ըսած մէկ զուարճալի խօսքդ կառնեն կանցնին եւ քեզ մեծ արժէքի տէր մարդու մը տեղ կդնեն. մեր տէրերն ալ այս ճանբան բռնելով՝ իրենց նպատակին կհասնին եւ ով որ երեւելի հանճարի տէր մէկը սեպուիլ կուզէ, թող այս ճանբան բռնէ երթայ :

Ես ալ չէ թէ մինակ խելացիի անուն հանելու շատ փափաք ունէի, հապա այն նպատակին հասնելու համար ինձի սովորեցուցած գաղտնիքնին անանկ դիւրին կերեւնար որ անկէ ետքը այն կերպը չբանեցնելս խեղճի դօրծ չէի սեպեր, Շուտ մը ասոր փորձը ըրի եւ խմած գինիէս գլուխս տարցած ըլլալուն համար ըրած փորձս յաջող դնաց, այսինքն՝ ներսէն դուրսէն խօսեցայ եւ շատ մը ցնորարանութիւններուս մէջ բաղդէս քանի մը խելացի խօսքեր խառնուելով՝ ամենքը մատ խածին, այս առջի փորձիս վրայ մեծ փստահութեամբ լեցուելով՝ քանի մը վարպետօրդիկ խօսքեր գտնելու համար ինքզինքս աւելի կայտառութեան տուի եւ դիպուածով՝ ըրած ջանքերս պարտալ չեւան:

Եհ, նայէ, ըսաւ այն ատեն փողոցին մէջ ինձի խօսք բացող ընկերներէս մէկը, ինչպէս բացուիլ սկսար, դեռ հետերնիս ըլլալդ երկու ժամ չկայ, բայց առջինը չմտացիր, թէ որ ասանկ երթաս, օր օրի յայտնի կերպով բնաւորութիւնդ կփոխուի, հասկցիր թէ ազնուականներու քով սպասաւորութիւն ընելը ինչ աղէկ բան է եղեր, ասով մարդուս միտքը կը արձրանայ, բայց քաղաքացիի քով սպասաւորութեան մտնելով՝ մարդ ա-

նանկ խեղճ չկտրիր : » « Ատոր տարակոյս չկայ , պատասխանեցի , ասոր համար ասկէ ետքը միայն ազնուականներուն ըստպասաւորութիւն պիտի ընեմ : » « Այդ խօսքը շատ աղէկ ըսիր , պոռաց այն ատեն Տօն Ֆէրնանտոսի սենեկապան սպասաւորը , որնոր կէս մը խեղճը գլուխն էր , կէս մըն ալ գինովցած էր , քաղաքացիները մեղի պէս հանճարեղ չին . ձեզի կըսեմ , պարսններ , երգում ընենք որ բնաւ այն վատազգիներուն սպասաւորութիւն չընենք եւ ասոր վրայ մեծ երգում մը հանենք , դուք ի՞նչ կըսէք : » Այս խորհուրդին շատ հաւանելով՝ ամենքնիս մէկէն դաւաթը ձեռքերնիս մէկ բերան ծիծաղելի երգում մը ըրինք , ասկէց ետքը սեղանէն չելանք , մինչեւ որ տէրերնուս տուն երթալու կամբը եղաւ , կէս գիշեր էր եւ այն ատեն ելնելնիս ընկերներնուս չափէ դուրս ժուժկալութիւն մը երեւցաւ . այս ազնուականները անոր համար գինետունէն անանկ կանուխ կելնէին որ արքունիքին թաղը բնակող երեւելի խառնագոնաց կնկան մը տունը երթան որուն դուռը գիշեր ցերեկ զբօսանք սիրող մարդոց բաց էր . ասիկայ երատներ հինգ քառասուն տարեկան բայց դեռ կատարեալ աղւոր եւ զբօսցունող կնիկ մըն էր , որնոր մարդոց աչքը մանեւու արհեստին մէջ անանկ եփած էր որ գեղեցկութեանը մրուրը նախախալայրեքէն սուղ կծախէր , կըսէին . ամեն ատեն տանը մէջ առաջին կարգի ուրիշ երկու երեք բողեր կգտնուէին եւ հոն տեղ շատ մը ազնուականներու երթալ գալերնուն պատճառը քիչ մ'ալ անոնք էին . ասոնք կճաչէին , կխաղային , անկէ ետքը իրիկուան կերակուրը կուտէին եւ խմելով ու զուարճանալով՝ առտու կընէին : Տէրերնիս մինչեւ առտու հոն կեցան , բայց մենք ալ չձանձրացանք , որովհետեւ անոնք անգին տիրուհիներուն հետ խնկած ելած ատեննին մենք ալ ասդին թատրոնի նաժիշաներուն հետ զբօսանքնիս կնայէինք . վերջապէս լոյսը ճղքուած ատեն իրարմէ զատուելով՝ ամեն մարդ իր տունը դընաց : Տէրս սովորականին պէս ցերեկուան դէմանկողինէն ելնելով՝ վրան հագուեցաւ ու դուրս ելաւ . ես ալ ետեւէն երթալով՝ մէկտեղ Տօն Անտոն Սանթէլէզի տունը մըտանք , ուր որ Տօն Ալվար տէ Աբունա անուն մարդ մը կար . ասիկայ

ծերուկ աղնուակահան մը եւ ղեղխութիւն ստորեցնող վարպետ մըն էր, ասոր անոր սիրուն երեւնալ ուղող երիտասարդները ինքզինքնին անոր ձեռքը կ'յանձնէին, ան ալ անոնք զբօսանքի կ'վարժեցնէր, աշխարհքի մէջ ցոյցեր ընել եւ հայրենական ժառանգութիւննին հատցընելու ճանրան կ'ստորեցնէր։ Ինք իր հայրենի ժառանգութիւնը մոխելէն վախ չունէր, որովհետեւ շատոնց տակէն մտեր վրայէն ելեր էր։ Այս երեք ասպետները իրարու փաթթուելուն ետքը Սանթէլէզ տէրոջն ըսաւ, «Շիտակը, Տօն Մատաթիա, աղէկ ատենին եկար, Տօն Ալփար ինձի եկաւ որ իս առնէ քաղաքացիի մը տուն տանի, որնոր Զէնէթի մարքիղին եւ Մոնգատացի Տօն Ժիւանի կոչունք պիտի տայ, կուզեմ որ դուն ալ հետեւնիս գաս»։ «Այդ քաղաքացիին անունը ինչ է»։ Ըսաւ Տօն Մատաթիա, «Անունը Նորեկացի Գրիգոր է, ըսաւ այն ատեն Տօն Ալփար, այս մարդուն ո՞վ ըլլալը երկու խօսքով քեզի հասկցընեմ։ Հայրը, որնոր հարուստ ակնաւիճառ մին է, գոհարեղէնի առուտուրի համար գորս գացած է ու ճանքայ ելած ատենը աղուն աղէկ եկամուտ ձգեր է։ Գրիգոր ըսածս ալ խենդուկին մէկն է որնոր բոլոր հարստութիւնը ձեռքէն հանելու ետեւէ է, ինք աղնուակահանութիւն կ'ծախէ եւ խեղացի տեղ անցնիլ կուզէ, թէպէտ բնութենէն անխելքին մէկն է։ Եկաւ ինձի աղաչեց որ իր գործերուն անօրէնութիւնը վրաս առնեմ, ուստի հիմոյ անոր կառավարութիւնը իմ ձեռքս է, հաւատացէք, պարսններ, ինքը անդունդը տանելու աղէկ վարպետ եմ, եկամուտին գրամագլուխը արգէն քիչ քիչ հասնելու վրայ է»։ «Ատոր տարակոյս չկայ, գոչեց Սանթէլէզ, այդ քաղաքացին յիմարանոցը կ'տեսնեմ, շուտ ըրէ՛, Տօն Մատաթիա, շարունակեց խօսքը, սա մարդուն հետ բարեկամութիւն հաստատենք եւ մէկ տունը փլցունենք»։ «Շատ աղէկ, պատասխանեց տէրս, այս պղտիկ վատ աղնուակահաններուն հարստութեան փճանալը կուզեմ որոնք կ'կարծեն թէ մենք ու իրենք մէկ ենք, բայց անոնք ո՛ր մենք ո՛ր, օրինակի համար՝ սա մաքսաւորի աղուն տոքը սահելուն վրայ սկստս կ'ըսցուի, որնոր ստակով թուղթ խաղալով ու պարծենքոտութեամբ մեծ մարդոց նմանիլ ուզե-

լով՝ մինչև տունը ծախելու ստիպուեցաւ : * * Օ՛հ , անիկայ նայէ , կրկնեց Տօն Անտոն , մեղքընալու արժանի չէ , հիմուկ խեղճ ինկած է ւ , դարձեալ առաջուան պէս պարծանքը ձեռքէ չձգեր :

Սանթէլէշ ու տէրս Տօն Ալվարի հետ Նորեկացի Վրիդորին տունը երթալով՝ Մոնիքոն ու ես ելանք հետերին դացիներ եւ մենք ալ հոգու կերակուրի մը գտնուելնուս համար աշխարհը մեղի եղած էր որ տէրերնուս հետ քաղաքացիին տունը կործանէինք , Տունէն ներս մտած տոեհնիս նայեցանք որ շատ մը մարդիկ կերակուրը պատրաստելու ետեւէ էին եւ եփուած համադամներէն անանկ ձենձեր մը կեխէր որ հոտը քիթներնուս դալով՝ շատ համով կերելնային . Զէնէթի մարքիզը ու Մոնգատացի Տօն Ժիւան նոր եկած էին , տանը տէրը ինձի ապուշ մէկը երեւցաւ , որչափ որ խառնագնաց երիտասարդի ձեւեր կրանեցնէր , պարտաւ էր , որովհետեւ այս սքանչելի տիպարներուն անճոռնի օրինակ մը կրկար , կամ շիտակը ըսելով՝ խմարին մէկն էր որ կայտառ երեւնալ կուզէր . հինգ ծաղրածուններու մէջ նստած այս բնաւորութեան տէր մարդ մը միտքդ բեր , որոնց բոլորին միտքը զանի ծաղր ընել ու աշխարհքին ստակէն հանել էր : Առաջուան քաղաքապարական խօսքերէն ետքը , * Բարեկամներ , ըսաւ Տօն Ալվար , Պարոն Նորեկացի Վրիդորը ամենակատարեալ ասպետ մըն է , հազար ու մէկ գեղեցիկ յատկութիւններ ունի , միտքը որչափ մշակուած է , գիտէ՞ք արդեօք , որը կուզէ՞ք ընտրեցէ՞ք , ամեն նիւթի վրայ հմտութիւն ունի , խօսք չուզեր , ամենէն նուրբ եւ ճշգրիտ արամաբանութենէն բռնելով մինչև ուղղագրութիւն իր քովը վնասէ : * * Ա՛հ , այդ շատ շողորթութիւն է , զրուցեց քաղաքացին պաղուկ պաղուկ խնդալով , Պարոն Ալվար , ինձի ըրած խօսքդ քո վրադ կրնամ դարձունել , գուն ես որ իմաստութեան հոր կըսուիս : * * Ես քենէ ատանկ խելացի գովեստ մը ըսելու մտքով չղրուցեցի , կրկնեց Տօն Ալվար , բայց արդարեւ , Պարոններ , շարունակեց խօսքը , Պարոն Վրիդորը աշխարհքիս մէջ մեծ տնուն պիտի հանէ : * * Թէ որ ինձի կհարցունէք , ըսաւ Տօն Անտոն , ես սա բանին վրայ կը

ղարմանամ եւ ուղղագրութենէն վեր կսեպեմ, որ իրեն եկող գացողները աղէկ կգատէ, մինակ քաղաքացիներու հետ չտեսնուիր, հասկա երիտասարդ ազնուականներու հետ ալ տեսութիւն կընէ եւ ինչ ծախք որ երթայ, հոգը չէ. ասոր մէջ զգացման վսեմութիւն մը կայ որուն վրայ ես չիտակը կըմայրիմ եւ նայէ ճանաչողութեամբ ու խմաստութեամբ ստակ ծախքը նեւ ասոր կըսեն ։

Այս ծաղրական խօսքերէն ետքը ուրիշ ծաղրարանութիւններ ալ ըրին, անանկ որ խեղճ Գրիգորը ամեն կերպով խաղք խայտառակ եղաւ. խառնագոնաց երիտասարդները իրարու ետեւէ կարգաւ այս տեսակ ուրիշ խօսքեր ալ ընելով՝ բարակ բարակ կքաշէին, բայց աւանակը անոնց միտքը չէր հասկնար, ասոր հակառակը ինչ որ ըսէին, իրաւի տեղ կկլնէր եւ իր կոչնականներէն շատ գոհ կերեւնար, մինչեւ անգամ իրեն անանկ կուգար թէ անոնք ինքը ծաղրելով՝ իրեն շնորհք ըրած կըլլային, մէկ խօսքով՝ սեղանին վրայ կոչնականներուն խաղալիք եղաւ որոնք մինչեւ իրիկուն եւ գիշերն ամբողջ անոր տունը կեցան. մենք ալ ասգին տէրերնուս պէս խմելով՝ քաղաքացիին տունէն դուրս ելած ատեննիս այն աստիճան քաղաքը տուեր էինք որ ամենքնիս ալ մէկ պատէն միւս պատը կզարնուէինք ։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

Ժիլ Պրասի քաղղը քանելով գեղեցիկ կնկան մը հետ
քարեկառնութիւն հասցատելը ,

Քանի մը ժամքընանալէս ետքը զուարթութեամբ անկողինէս ելայ եւ Մէլէնտէղի տուած խրատները միաքս բերելով ու տակաւին տէրս քունէն արթընցած չըլլալով՝ գացի վերատե-

սու չին քծնեցայ որնոր անապարծ մէկն ըլլալով՝ մեծ փութով յարդանք տալէս քիչ մը ակործեցաւ եւ իս շնորհալի կերպարանքով մը ընդունելով՝ հարցուց . « Ի՛հ, նայինք երիտասարդ ազնուականներուն ժամանակ անցունելու կերպը դործիդ եկա՞ւ . » « Արշափ որ դեռ նոր տեսած եմ, պատասխանեցի , բայց յոյս ունիմ որ կամաց կամաց ասոր կ'արժուիմ : »

Իրաւքնէ շուտով ասոր վարժուելով՝ ընտելութիւնս եւ միտումս փոխուեցաւ . առաջ խելքքիկ եւ ծանր գլուխ տղայ մըն էի , բայց ետքը կրակոտ , խելացնոր եւ անհամխելատակ մը եղայ . Տօն Անտոնի սենեկապան սպասաւորը այս փոփոխութեան վրայ իս շնորհաւորելով՝ ըսաւ , « Երեւելի մէկը ըլլալու համար քեզի միայն բաղդաւորութիւն մը պակաս է , շնորհքով մարդ մը կատարեալ ըլլալու համար անպատճառ այս բանը պէտք է , իմ բոլոր ընկերներս մէկ մէկ դեղեցիկ կնիկներ իրենց սիրուհի ըրած են եւ ես ալ իմ մասիս երկու ազնուական կնիկներու աչքը մտած եմ : Ինձի անանկ եկաւ թէ չարածճիին այս խօսքերը սուտ էին , ուստի « Պարոն Մոճիքոն , ըսի , շատ շնորհքով , հանճարեղ եւ արժէքի տէր տղայ մը ըլլալուդ տարակոյս չունիմ , ան մէկդի , բայց խելքս չհասնիր թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ անանկ ազնուական կնիկներ որոնց տունը չես կենար , քու վիճակէդ մարդու մը սիրահարին : » « Ո՛հ , արդարեւ , պատասխանեց սպասաւորը , ո՞վ ըլլալս ուրկէ պիտի դիտնան , տէրոջս լաթերը հագնելով եւ անոր անունը վրաս առնելով՝ դորժը մինչեւ այս տեղուանքը բերի , նայէ՛ ինչ կերպ կ'ըսեմ , կեցիր որ պատմեմ , երիտասարդ ազնուականներու լաթ կ'հագնիմ , անոնց ձեւերը կ'ըմբռնեմ , պտտելու ելած ատենս որչափ կնիկ որ տեսնեմ , ամենուն խօսք կ'ըսեմ , մինչեւ որ անանկ կնիկ մը դէմս ելնէ որնոր ինձի պէս ձեւեր ընէ . ասոր վրայ անոր ետեւէն կ'ընամ եւ այնչափ կ'ընեմ որ հետը կ'սօսիմ , ինքզինքիս Տօն Անտոն Սանթէլէզ կ'ըսեմ , կ'ընդրեմ որ ժամագրութեան տեղ մը որոշէ , կնիկը դարձեալ ձեւեր կ'ընէ , ես ալ վրան կ'ընամ , վերջապէս ինք հաճելով՝ տեղ մը կցուցնէ եւ այլն մնացածը չեմ ըսեր , դուն քենէ հասկցիր , աղստ , շարունակեց խօսքը , որս գտնելու հա-

մար ահա այս կերպը կրանեցնեմ եւ յեզի խրատ կուտամ որ դուն ալ իմ ճանքաս բռնես :

Յրեւելի մէկը ըլլալու այնչափ կիսափաթէի որ այս խրատը տկանջի ետեւ չձգեցի . տակէց զատ սիրահարութենէ կիսափաթէի ալ բռնեմ, սուտ եմ, ուստի միտքս դրի որ սիրահարական գէպերը փնտռելու համար երիտասարդ աղնուականի կերպարանք մտնեմ, Ալ տխնարով որ մէկուն տեսնելը կրունէ, մեր պանդոկին մէջ լաթերս փոխելու չէի համարձակեր . տէրոջս լաթերուն սենեակին մէջէն ձեռք մը աղւոր հագուստ ասնելով՝ ծրար մը ըրի, որնոր բարեկամներէս պզտիկ սամբրէլի մը տունը տարի, հոնտեղ խեբս տեղ ըրաւ որ հանգիստ կրնայի վրաս հագուել եւ լաթերս հանել, ձեռքէս եկածին չափ շնորհքով զարգարուեցայ, Սամբրէլը զարգարանքիս ձեռք զարնելով՝ երբ մեզի անանկ եկաւ թէ ալ հագած լաթերուս բսելիք չը մնաց, Սուրբ Հերոնիմոսի մարդագետինն ճանքան բռնեցի ուսկից՝ շատ համոզուած էի որ որս մը ձեռք չձգած ետ չպիտի դառնայի եւ արգարեւ աղէկէն աղէկ որս մը գտնելու համար այնչափ հեռուները երթալ պէտք չեղաւ :

Կողմնակի փողոցի մը մէջէն անցած տանա նայեցայ որ վերան աղէկ հագուած եւ շնորհքով կնիկ մը պզտիկ ապանէ մը դուրս ելնելով՝ դուռը սպասող վարձու կառք մը կնստեր : Այս կնկան երեսը դիտելու համար մէկէն իմէկ կանդ տանելով՝ անանկ մը անոր բարեւ տուի որ ինքը սիրտս սիրելը անոր հասկըցուցի, ինք ալ իմ միտքէս անցածէն դուրի երեսը նայաւելու արժանի ըլլալը ցուցունելու համար վայրկեանի մը չափ երեւին քողը վեր հանեց եւ նայեցայ որ սքանչելի կերպով աղւոր էր : Սակայն կառքը ճանքայ ելնելով՝ եւ փողոցին մէջը տեսած կնկանս երեսներուն վրայ քիչ մը ապշած մնացի : Ինչ սիրուն կերպարանք մը ունէր, կրտէի ինքնիրենս, արգարեւ ստիկայ գործիս աղէկ կուգայ, թէ որ Մոճիքսնին սիրականն եզող կնիկներն ալ ասոր չափ գեղեցիկ են, բսել է որ ինք երանելի սիրահար մըն է, եթէ ասոր պէս տիրուհի մը գտնէի, վիճակէս դո՛ւ կըլլայի : Այս խորհրդածութիւնը ըրած տանա դիպումով այն սիրուն կնկան դուրս ելած տու-

նէն վեր նայելով՝ ցածկեկ սրահի մը պատահանը նստած պառաւ կնիկ մը տեսայ որնոր ինձի աչք ըրաւ որ տունէն ներս մըսնեմ :

Շուտ մը տունէն ներս փազելով՝ այն պատկառելի եւ խոհեմ պառաւը սրահի մը մէջ գտայ որնոր քիչէն քիչը իս մարքիդ մը կարծելով՝ յարդանօք բարեւ տուաւ ու ըսաւ, « Պարոն, քեզ չճանչցած ներս մտնելու աչք ընելուս անտարակոյս գէշ մտքի դասիր, բայց թէ որ ամենուն ասանկ չընելս իմանաս, կարելի է թէ իմ վրաս աղէկ աչքով կնայիս, Անձի անանկ կուգայ թէ դուն արքունիքի աղնուական մըն ես : » « Ձեռ սխալիր, մարիկ, ըսի մէկէն ի մէկ աջ ծունդս երկնցունելով եւ ձախ զխափս վրայ ծռելով, պարծանք չհասկնաս, Սպանիոյ մէջ շատ երեւելի ընտանիք մը ունիմ, » « Իրաւ անանկ կնամնիս, կրկնեց պառաւը, եւ կխտատովանիմ որ աղնուականներուն կամքը կատարելէ հաճոյք կգգամ, ուղեմ չուղեմ բնաւորութիւնս ասանկ է, պատահանէս քեզ գիտեցի, կարծեմ տունէս դուրս ելնող կնկանը երեւոր շատ ուշադրութեամբ նայեցար, չիտակը ըսէ՝ այն կնիկը սիրագ սիրեց, մի քաջուիր դրուցէ : » « Պատուոյս վրայ երգում կընեմ, պատառխանեցի այն տուն, անոր շատ զարնուեցայ, դեռ անկէց աւելի սիրուն կնիկ մը տեսած չեմ, մարիկ, դուն մեզ իրարու բարեկամացնելդ նայէ եւ դիտցած եղիր որ ընելիք աղէկութեանըդ տակը չեմ մնար, մեզի պէս երեւելի աղնուականներուն ասանկ աղէկութիւններ ընէք, գէշ չըլլար, որովհետեւ ասոր համար ստակի չենք նայիր, կուտանք : »

« Վեզի ըսի ա՛, կրկնեց պառաւը, ես ինքզինքս աղնուականներուն նուիրած եմ, անոնց իմ օգուտս հասնելէն կախործիմ, օրինակի համար քանի մը կնիկներ կան որոնք երեսանց առաքինի երեւալնուն համար սիրահարնին տուներնուն մէջ չեն կրնար տեսնալ, անանկ կնիկները ես ներս կառնեմ, կամքերնին վայելչութեան հետ յարմարցնելու համար ես իմ տունս անոնց կնուիրեմ, » « Շատ աղէկ, ըսի, ուրեմն անտարակոյս այդ աղէկութիւնը հիմնական կնկանն ալ ըրիր : » « Այ, պատառխանեց պառաւը, ստիկոյ՝ աղնուական ընտանիքէ ման-

կամարդ որբեւայրի մըն է որնոր սիրահար մը կմնտուէ, բայց այս մասին անանկ բժախնդիր է որ որչափ ալ արժէքի տէր ըլլաս, չեմ գիտեր թէ նայինք քեզի պիտի հաւնի՞, արդէն երեք աղւոր ասպետներ առջին հանած եմ, բայց ինք մէկուն ալ հաւնած չէ: » « Օհ, ինչ կըսես, սիրելիս, գոչեցի վատահալթեամբ մը, մէկ մը իս անոր հետ տեսութիւն ընել տուր, քեզի խօսք տամ որ գլուխ կենեմ, ատանկ բժախնդիր գեղեցիկի մը հետ մէկ մը քիթ քիթի տեսնուիլ կուզեմ, գեռ այդ բնաւորութեան տէր կնիկ տեսած չեմ, » « Էհ, ուրեմն, ըստ պառաւր, վաղը այս ժամուն եկուր որ հետաքրքրութիւնդ լեցունես, » « Պլսուս վրայ, կրկնեցի, նայինք ինձի պէս երիտասարդ աղնուական մը այս որար ձեռքէ կփախցունէ՞ թէ ոչ: »

Ալ ուրիշ սիրահարական դէպքեր մնտուել չուզելով եւ այս գտածիս վերջը ինչ ըլլալուն անհամբեր սպասելով՝ պզտիկ սափրիչին տունը դարձայ, Ասանկով երկրորդ օրը վրաս գլուխըս աղէկ մը նորէն շտկելէս ետքը խօսք առած ատենէս ժամ մը առաջ պառաւին տունը գացի: « Պարոն, ըստ ինձի, ասանկ ժամանակապահութիւն ընելուդ շնորհակալ եմ, չիտակը այս գործին մէջ ժամանակապահութիւն ընել կ'ըլլէ, որովհետեւ մեր մանկամարդ որբեւայրին տեսնելով՝ մէկտեղ քու վրադ երկար բարակ խօսեցանք: Թէպէտ ինձի մի զրուցեր ըսաւ, բայց քեզ այն աստիճան սիրտս սիրեց որ չեմ կրնար լռութեամբ անցնիլ, աչքը մտեր ես եւ ասկէց ետքը բարեբաղդ աղնուական մը պիտի ըլլաս. խոստովանանք մնայ, այս կնիկը գէշ որս չէ, էրիկը հետը քիչ ապրեր, շուքի պէս անցեր դացեր է, անանկ որ այս կնիկը աղջկան մը արժէք ունի, » Անշուշտ բարի պառաւր առանց նեղանալու ամուրի կեցող խելացի աղջիկներէն մէկը հասկըցնել կուզէր:

Ժամագիր եղող դիւցաղնահին շատ չանցաւ առջի օրուան պէս վարձու կառքով եկաւ եւ այս անգամ շնորհքով լաթեր հաղած էր: Սրահէն ներս մտնելուն պէս հինգ վեց անգամ խառնադնայ երիտասարդի մեծարանքներ եւ շնորհալի կերպով նաղելի շարժումներ ըրի, ասկէց ետքը ընտանեւոր

անոր քովը երթալով ըսի, « Իշխանուհիս, քեզի սիրահարած եմ, իրիկուընէ ի վեր պատկերդ աչքիս առջեւէն չերթար, դուքսի մը կնիկ կսիրէի, բայց քեզ տեսնելուս պէս ան մոռցայ, » « Այդ յազթանակը ինձի մեծ փառք է, պատասխանեց կնիկը երեսին քողը վեր վերցընելով, բայց դիտցած ըլլաւ այս բանին վրայ շատ ուրախ չեմ, որովհետեւ երիտասարդ ազնուական ըսածդ փոփոխութիւն կսիրէ, մէկ բանին վրայ չկենար եւ անոր սէրը հաստատ պահելը շատ դժուար բան է, կրօնն, » « Ի՛հ, թագուհիս, կրկնեցի, կաղաչեմ գալիք ատենուան խօսքը հիմակուընէ չընենք, ներկայ ժամանակին նայինք, դուն գեղեցիկ ես, ես ալ քու սիրահարդ եմ, թէ որ իմ սէրս քեզի հաճոյ կուգայ, երկայն բարակ խորհրդածութիւններ չընելով՝ իրարու կապուինք, նաւաստիի պէս նաւ մանենք եւ նաւարեկութեան փառնգներուն չնայինք, միայն անոր զուարճութիւնները միտքերնիս բերենք, »

Այս խօսքերը լնցունելուս պէս սիրոյ յուզմունքով մը յաւերժահարսիս ծունդուըները ինկայ եւ խառնագնաց երիտասարդներուն ձեւերը կատարեալ ցոյց տալու համար լիտութեամբ մը վրան ինկայ որ կամքս կատարէ. ասոր վրայ թէպէտ ըրած թախանձանքներէս քիչ մը սիրտը ելած երեւցաւ, բայց դեռ ասոր հաւանութիւն տալը խելք չսեպեց, ուստի իս մէկդի հրելով՝ կեցիր ըսաւ, ինչ կրակոտ ես, այդ ինչ համարձակութիւն է. վախճամ դուն պզտտիկ լիտի մըն ես, » « Ի՞նչ կրսես, տիկին, դուչեցի, ուրիշ կնիկներու այնչափ ակորժածը ի՞նչպէս դուն չես ուզեր, միայն քանի մը քաղաքացիներ կան որ շուայտութեան դէմ են, » « Այդչափը ձեռք կուտայ, կրկնեց յաւերժահարսս, այդ խօսքիդ հաւանութիւն կուտամ, կհասկնամ որ քեզիպէսներուն նազելի շարժումները ստակ չեն ըներ, պէտք է որ կնիկ ըսածդ մինչեւ կէս ճանքան երթայ, ուրեմն ըրած յազթութիւնդ խմայիր, շարունակեց խօսքը շրւարելով ամթխածութենէն այս խոստովանութիւնը չկրնար ընելու մը պէս, սրտիս մէջ անսնկ սէր մը մոցուցիր որ դեռ ուրիշ մարդու վրայ այնչափ սէր չեմ ունեցած եւ քեզ ինձի սիրահար ընտրելու որոշումս տալու համար միայն ո՛վ ըլլալդ

դիտնալու եմ, քեզ երիտասարդ աղնուական մը եւ պարկեշտ մարդ մը սեպած եմ, սակայն ասոր վրայ վստահ չեմ եւ որչափ որ քու վրայ աղէկ կարծիք ունենամ, դարձեալ սէրս անձամբ մարդու մը տուլ չեմ ուզեր :

Այն ատեն Տօն Անտոնի սենեկապան աշատաւորին տաանկ շիտթութենէ մը ինչ կերպով աղատիր միտքս եկաւ եւ անոր պէս տէրոջս տեղը անցնիլ ուղեւով՝ « Տիկին, ըսի որբ եւայրիին, անունս խմացունեմ, դեղեցիկ անուն մը բլլալուն համար պէտք է որ զայն երեւան հանեմ. Տօն Ատաթիխա տէ Սէլիա անունը լսած ունիս, » Այո, պատասխանեց, սա ալ ըսեմ որ ինքը ծանօթներէս մէկուն ատնը տեսեր եմ, » Թէպէտ արդէն մէկ մը երեսս պատուեր էր, բայց կնկան տուած այս պատասխանին վրայ քիչ մը շուարեցայ եւ ինքզինքս նոյն կէտին ամուր բռնելով ու այս շիտթութենէն աղատելու ճար մը մտնալով՝ « Է՛հ՝ ուրեմն, հրեշտակս, կրկնեցի, քու ճանչցած աղնուականդ... ես ալ կճանչնամ. քանի որ շատակը զրուցել պէտք է, ես անոր տունէն եմ, անոր հաւր իմ հօրս մէկ հօրեղբորը տալովը հետ կարգուած է, կտեսնես ա՛, իրարու մօտիկ ազգական ենք. անունս Տօն Աեւար է, երեւելի Տօն Ֆէրնանտոս տէ Քիպէրայի մէկ հատիկ զաւակն եմ, տաանը՝ Տինգ տարիի չափ կայ Փորթուկալի սահմանադրականներուն վրայ պատահած կռիւի մը մէջ սպաննուեցաւ, այս կռիւը քեզի տեղն ի տեղը պատմել կուզեմ, շատ սաստիկ էր, բայց ինչպէտք է, սիրահարութեամբ ակտրժելի կերպով անցունելիք ժամանակս պարապը պիտի երթայ » :

Այս խօսքէն ետքը սէրս բորբոքելով՝ նորէն վրան ինկայ, բայց պարապ տեղը աշխատեցայ, որովհետեւ չատուած ո՛հիս ինձի ձգած շնորհքները չառած շնորհքներուն ետեւէն հառաչել տալը եղաւ. անգութը կառքը վազեց որնոր դուռը իրեն՝ կապատէր. Այսու ամենայնիւ, թէպէտ դեռ կատարեալ երջանիկ չէի, դարձեալ դատած լարեքաղդութենէս սիրաս դո՛հ դուրս ելայ. « Թէոր միայն կէս շնորհքներ ձեռքս անցան, կըսէի ինքնիրենս, սիրուհիս երեւելի կնիկ մը բլլալուն համար է, որնոր դեռ անդամ մը երեսս տեսած ատենը իմ

սիրոյ յուզմանցս զիջում բնեղ չուղեց, կնկանք ազնուսկան քլալուն համար երջանկութիւնս ուշ մնաց, բայց քանի մը օր միայն պիտի ուշանայ. շիտակը սա ալ միտքէն անցաւ որ շատ խորամանկ ստտանորդի մըն ալ կրնար ըլլալ:

Սածայն դօրծին հակառակ կողմը մտմտալ չուղելով՝ որբեւայրիկս վրայ ունեցած ազէկ կարծիքիս մէջ հաստատ մնացի, մէկըմէկէ զատուած ասեմնիս հետեւեալ օրը չէ միւս օրը նորէն անսնուելու խօսք մէկ ըրած էինք, եւ կատարեալ բաղձանքներու հասնելուն յուսով միտքս դրած զուարճութիւններուս ճաշակը առաջաց կիւայելէի:

Միտքս սիրուն պատկերներով լցուած ամփրիչիս տունը գտնալով՝ լաթերս փոխեցի եւ անկէ գնդաակի խաղարան մը երթալով՝ տէրս գտայ, ուր որ առաջաց գիտէի թէ նստած էր: Նայեցայ որ խաղի ետեւէ ինկեր էր ձեւ տտակ կիսառեկեր, որով հետեւ այն անհոգ խաղացողներուն չէր նմանէր որոնք վաստակ կամ փնաս ըրած ասեմնին կերպարանքին չեն վրիպեր: Ասոր գործը թէ որ յաճող երթար, ծաղրածութիւն եւ հզարատութիւն կրնէր, բայց թէ որ ձախորդ երթար, սիրտը կնեզանար: Խաղարանէն խնդում երեսով դուրս ելնելով՝ ի յիշմանիս քաջութիւն ճանքան բռնեց, մինչեւ թատրոնին դուռը աւերջըս ետեւէն գացի, հոնտեղ ձեռքս առնալ մը գնելով՝ Քեղի ըլլայ, Ժիլ Պլաս, ըսաւ, այսօր խաղէն վատակելու համար կուղեմ որ դուն ալ հետս ուրախանաւ, գնալ ընկերներուդ հետ զրօսանք ըրէ եւ կէս գիշերուն եկաւ իս: Արտէնիային տունէն առ, ուր որ Տօն Ալէքսիոս Սէփարի հետ ընթերիք ընելու պիտի երթանք: Ս, յս խօսքերն ըսելով ներս մտաւ, եւ ալ մտմտալ սկսայ թէ առաջագոյն տուողին դիտաւորութեանը համեմատ որու հետ կրնամ մտնել, բայց ասոր վրայ շատ չմտմտացի, որովհետեւ Տօն Ալէքսիոսի սպասաւորը Քլարէն մէկէն ի մէկ դիմացս ելնելով՝ առաջ որ գինետունը որ տեսանք, ինքը հոն տարի եւ մինչեւ կէս գիշեր զրօսանք ըրինք: Ետքը հոնտեղէն Արտէնիայի տունը գացինք, ուր որ Քլարէնին ալ սպասելու պատուէր տուէր էր տէրը, սղախիկ սպասաւոր մը դուռը բանալով՝ մեզ ցածկեկ օրահէ մը ներս մտցուց,

ուր որ Արսէնիայի եւ Ֆլորիմոնտայի սենեկապան աղախինները իրարու հետ խօսակցելով՝ խնդալէն կճաթէին, վերն ալ տիրուհիներին տէրերնուս հետ էին :

Աղէկ մը ընթրիքնիս ընելնուս ետքը երկուքիս հոնտեղ հասնիլը նաթիշտներու եւ մանաւանդ կատակերդու կանանց նաթիշտներու անհաճոյ չէր կրնար գալ. բայց որչափ զարմացայ, երբ այս թատրոնի նաթիշտներէն մէկը իմ որբեւայրիս, պաշտելի որբեւայրիս ըլլալը ճանչցուց, որնոր կոմսի կամ մարքիզի կնիկ կկարծէի. ինք ալ իւր Տօն Ահսար տէ Բիպէրան խառնագնաց երիտասարդի սպասաւորի փոխուած տեսնելուն վրայ քիչ չզարմացաւ : Այսու ամենայնիւ առանց խռովելու իրարու երես նայեցանք, մինչեւ անգամ երկուքնուս ալ խնդալը բռնեց : Ասկէց ետքը Լորան (անունը այս էր), Քլարէն իւր ընկերոջը հետ խօսած ատենը իս մէկդի առնելով՝ շնորհալի կերպով ձեռքը երկնցուց եւ կամացուկ մը ըսաւ, «Բռնէ ձեռքս, Պարոն Տօն Ահսար, երկու կողմէն իրար յանդիմանելու տեղ մէկ զմէկու յարգանք տանք, բարեկամս, դուն քու դերդ սքանչելի կերպով խաղացիր, ես ալ իմ դերս գէշ չկատարեցի, ինչ կրես, շիտակը խոստովանէ, իս այս գեղեցիկ աղնուական կնիկներէն մէկը չդիտցա՞ր, որոնք յանդուգն գործերու ձեռք զարնելէ հաճոյք կգգան : » Այդ խօսքդ իրաւ է, պատասխանեցի կնկանը, բայց ո՞վ որ ըլլաս, թաղուհիս, կերպարանքս փոխելով՝ զգացումս ալ չփոխեցի, կաղաչեմ ընդունէ իմ սէրս ու թող Տօն Ահսարի յաջողութեամբ սկսածը Տօն Մատաթիայի սենեկապան սպասաւորը գլուխ հանէ : » Արդարեւ, կրկնեց կնիկը, ուրիշ ինչ կերպարանք որ մտնես, դարձեալ այդ բնական կերպարանքովդ քեզ ամենէն աւելի կսիրեմ. դուն մարդոց մէջ ինչ որես, ես ալ կնիկներուն մէջնոյն եմ, քեզի ասկէց աւելի գովեալ չեմ կրնար տալ, քեզ սիրահարներուս կարգը կանցունեմ : Ալ պառաւին միջնորդութեանը պէտք չունինք, համարձակ կրնաս հոս գալ ու իս տեսնել, Կենք թատրոնի կնիկ ըլլալով՝ առանց քաշուելու եւ խառնիխուռն էրկիմարդոց հետ ասան կանցունենք, սուտ չէ, երբեմն երբեմն ասիկայ յայտնի կըլլայ, բայց հասարակութիւնը ասոր վրայ կխնդայ եւ գիտես ա՛մենք ալ հա-

սարակութիւնը դրօսցունելու համար ստեղծուած ենք ,

Այսչափ խօսիլը հերիք սեպեցինք , որովհետեւ մենք մեզի չէինք : Անկէց ետքը ամենքը տաքութեամբ , զուարթութեամբ ու պարզ երկդիմի խօսքերով իրարու հետ խօսակցիլ սկսան : Ամենուն զլխէն մէկ մէկ ձայն կենէր , մանաւանդ Արսէնիայի սպասուհին . իմ սիրելի Լորաս շատ բացուեցաւ եւ այնչափ առաքինի չէր , բայց շատ խելացի էր . անդին տէրերնիս եւ կատակերգու կնիկները անանկ բարձր ձայնով կինդային որ մեր ականջը կհասնէր : Ասկէց կհասկցուի որ անոնք ալ մեզի պէս խոհեմութեամբ կխօսէին , թէոր այն դիշերը Արսէնիայի տանը մէջ զրուցուած բոլոր գեղեցիկ խօսքերը գրի առնուելու ըլլար , կարծեմ երիտասարդաց համար շատ հրահանգական գիրք մը կշինուէր : Սակայն տուն երթալու ատենը գալով՝ այսինքն՝ լոյսը ճգբուելով՝ ամեն մարդ իր տեղը քաշուիլ պէտք եղաւ , Քլարէն Տօն Ալէքսիոսի ետեւէն գնաց , ես ալ Տօն Մատաթիայի հետ տուն գացի :

Գ Լ ՈՒՆ Զ .

Բանի մը ազնուականներու՝ Իշխանիկ խումբին կառուկերգուներուն վրայ ըրած խօսակցութիւնը .

Այն օրը տէրս անկողինէն ելած ատենը Տօն Ալէքսիոս Աէժարէն տոմսակ մը ստացաւ որուն մէջ գրած էր որ անոր տունը երթայ , ուստի ելանք գացինք եւ հոն Զէնէթի մարքիզը եւ ուրիշ աղէկ կերպարանքով երիտասարդ ազնուական մը գտանք , որնոր մինչեւ այն ատեն գեռ տեսած չէի : « Տօն Մատաթիա ըսաւ Աէժար տէրոջս , այս ասպետը անոր ներկայացնելով , որնոր չէի ճանչնար , ազգականս Տօն Բումբէօ

տէ Վասթրօն կը տեսնես, գրեթէ պզտիկուց Նահատանի արքունիքը գացած է, երեկ իրիկուն Մատրիտ հասաւ եւ վաղը Վարչաւիտ կերթայ, Այս օրս միայն ինձի կրնայ նուիրել, այս պատուական ժամանակը պարագայ տեղը անցունել չեմ ուզեր եւ ինձի անանկ եկաւ թէ ակործելի կերպով անոր արեւն անցունել տալու համար, քեզի եւ Չէնէթի մարքիդին պէտք ունիմ, Ստոր վրայ տէքս ու Տօն Ալէքսիսի ազգականը իրար գրկեցին եւ մէկզմէկու շատ մը յարգական խօսքեր ըրին, Տօն Բոմբէօին զրուցած խօսքերուն վրայ շատ դժեղայ, ինք ինձի հաստատամիտ եւ կորովի մէկը երեւցաւ :

Այս աղնուականները ճաշը Մէժարին տունը ըրին եւ կերակուրէն ետքը մինչեւ կատակերդութեան ժամանակը դրօսանք ընելու համար խաղ խաղացին, ետքը ըրարն ալ մէկ տեղ իշխանին քստրոնը դացին որ «Թագուհի Արթիմադինեայ» անունն ուր ողբերգութիւնը տեսնեն : Խաղը լմնալէն ետքը ճաշերնին ըրած տեղերնին իրիկուան կերակուրը ուտելու եկան . առջի բերան լսած բանաստեղծութիւններնուն ու ետքը դերասաններուն վրայ խօսեցան : «Շխտակը, գոչեց Տօն Մատաթիա, բանաստեղծութենէն չախորժեցայ, անոր մէջ Ննէաս Ննէականին (*) մէջէն աւելի անհամ եկաւ ինձի, բայց պէտք է խոստովանիմ որ խաղը սքանչելի կերպով ներկայացուեցաւ, Պարոն Տօն Բոմբէօ, հրամանքդ ինչ կ'սորհիս, կարծեմ իմ գաղափարէս չես : » « Պարոններ, ըսաւ այս ասպետը քիթին տակէն խնդալով, դուք դերասաններնուդ եւ մանաւանդ դերասանուհիներնուդ վրայ քիչ մը առաջ այն աստիճան զմայլած էիք որ չեմ համարձակիր ըսել թէ անոնց վրայ ձեր կարծիքէն չեմ : » « Իրաւունք ունիմ, պատասխանեց մէկէն իմէկ Տօն Ալէքսիսու կատակ ընելով, քու ըրած

(*) Ննէականը Վիդիկիոսի Ննէասի արկածներուն վրայ շինած բանաստեղծութիւնն է :

քննադատութիւններուդ հոս ահանջ կախող չլլար, դերասանութիւններնու համբաւոյն այս փողերուն առջեւ անոնց պէտք եղած յարգանքը մի մոռնար, մենք ամեն օր անոնց հետ կ'աժմենք, ամեն կերպով անոնց երաշխաւոր կըլլանք եւ թէոր պէտք ըլլայ, վիպականներ ալ կուտանք:» «Ատոր տարակոյս չունիմ, պատասխանեց անոր ազգականը, մինչեւ անդամ անոնց վարքին եւ բարքին ալ վիպական կուտար, որովհետեւ կնայիմ որ անոնց շատ բարեկամ կերեւաք:»

«Ձեր Լեհ կատակերդու կնիկները, զրուցեց Զէնէթի մարքիդը խնդալով, անշուշտ ասոնցմէ շատ աղէկ են:» «Այո, անտարակոյս, կրկնեց Տօն Բամբէօն, անոնք ասոնցմէ աղէկ են, քիչէն քիչը անոնցմէ մէկ քանին բնաւ պակասութիւն չունին:» «Անոնք, կրկնեց մարքիդը, ձեր վիպականներուն կրնան ապաւինիլ:» «Նս անոնց կապուած չեմ, շարունակեց Տօն Բամբէօն, նայէ՛ դեղխութիւններնուն չեմ խառնուիր, բայց արժէքներնուն վրայ առանց նախապաշարման կրնամ դատում ընել:» «Իրաւընէ, շարունակեց, կկարծէք որ ընտիր խօմբ մը ունիք:» «Ոչ, արդարեւ, բաւ մարքիդը, ես այդ կարծիքէն չեմ եւ դերասաններուն խիստ քիչին պաշտպանութիւն կընեմ, մնացածին չեմ խառնուիր: Դիտոն՝ Տիւրոսի թագուհիին դերը խաղացող դերասանուհին ձեզի ալ սքանչելի չերեւաց, այս թագուհիին վրայ ունեցած գաղափարնուս յարմար ազնուութեամբ ու շնորհքով զայն շնորհայացող եւ չը զարմացաք թէ ինչ ճարտարութեամբ հանգիստտեաները կհրապուրէ ու յայտնած բոլոր կիրքերուն յուզմունքները ամենուն սրտին կազդէ. կրնայ ըսուիլ թէ նուրբ պերճախօսութեան մասին խօսը չուզեր, մեծ վարպետ է:» «Իրաւունք ունիս, ըսաւ Տօն Բամբէօն, արդարեւ մարդուս սիրտը կյուղէ եւ կշարժէ, դեռ անոր չափ տաքարին կատակերդու կնիկ մը տեսած չեմ եւ ասիկայ դեղեցիկ նկարագրութիւն մըն է, այսու ամենայնիւ ան կնիկը անթերի դերասանուհի մը չէ, իւր խաղին մէջ երկու երեք բան ինձի անհաճոյ եկան, զարմանք յայտնած տատեր բարկութեամբ մը աչքերը կդարձնէ, որնոր դերասանի մը չլայեր: Ասկէց զատ ձայնը խոշորուցած

ատեն, որնոր բնութենէն մեղմ է, անոր անուշութիւնը կաւրէ եւ ցածէն անհաճոյ ձայն մը կեկնէ, նաեւ խաղին մէկ քանի տեղուանքն ալ ինձի անանկ եկաւ թէ զրուցածը շատ աղէկ չէր հասկնար, սակայն կուղեմ հաւատալ որ այն ատեն միտքը ուրիշ տեղ ըլլալուն համար էր եւ չէ թէ աղէկ չէր հասկնար »

« Անայիմ որ, ըսաւ այն ատեն Տօն Մատաթիա քննադատին, մեր կատակերգու կնիկներուն գովեստ չես կրնար տալ : »

« Թողութիւն բրէ, պատասխանեց Տօն Բոմբէօ, անոնց պակասութիւններուն մէջ շատ մը տաղանդ ալ աչքիս կըբնէ, չմոռնամ ըսելու որ միջախաղերուն մէջ սպասուհի եղող դերասանուհիին վրայ զմայլեցայ . ինչ գեղեցիկ բնաւորութեան տէր էր եւ ինչ շնորհալի կերպով բեմին վրայ կկայնէր . թէ որ կատակ մը զրուցելու ըլլայ, խորամանկ եւ զմայլելի կերպով մը քիթին տակէն կխնդայ որնոր անոր ուրիշ արժէք մը կուտայ, բայց երբեմն քիչ մը շատկեկ կորորոքի եւ համեստ համարձակութեան չափը կանցունէ, այսու ամենայնիւ այնչափ բրժախնդրութիւն ընելու չէ, թէ որ սա մէկ գէշ սովորութիւնը շտկէ, աղէկ կըլլայ . շատ անգամ տեսարանին մէջ ծանրութիւն ցուցունելու տեղ մը մէկէն ի մէկ գործը կէս ճանրան ձգելով՝ խենդի պէս խնդալը կըռնէ, բայց պիտի ըսես թէ այն ատեն ալ դարձեալ ժողովուրդը անոր ծափ կըբնէ . ասիկայ բաղդաւորութիւն է : »

« Է՛հ, էրիկ մարդոց վրայ ինչ կարծիք ունիս նայինք, ըսաւ մարքիզը անոր խօսքը բերնէն առնելով, քանի որ կնիկներուն չես հաւնիր, չըսես, անոնք բողբոլին վար պիտի զարնես : »

« Ո՛չ, ըսաւ Տօն Բոմբէօն, քանի մը երիտասարդ դերասաններ տեսայ որոնք յոյս կայ որ յառաջ կերթան եւ ամենէն աւելի Վիտոնի առաջին պաշտօնէի դերը խաղացող խոշոր կատակերգուէն շատ դո՛հ եմ որնոր բնական ձեւով կխօսի եւ Վեհաստանի մէջ ալ ասանկ պերճախօսութիւն կրննէ : »

« Թէ որ անոնցմէ դո՛հ ես, ըսաւ Տօն Սէթար, ըսել է որ Ննէասի դերը խաղացող կատակերգուին վրայ զմայլեցար . քեզի մեծ կատակերգու մը, վարպետ դերասան մը չերեւցա՞ւ : »

« Շատ վարպետ, պատասխանեց քննադատը, անանկ ձայներ կհանէ որոնք

իրեն յատուկ են եւ շատ սուր ձայներ ալ ունի. դրեթէ միշտ բնականէ դուրս ելնելով՝ մէջերնին զգացում՝ եղող խօսքերը շուտ շուտ կըրուցէ եւ միւս խօսքերուն վրայ երկայն բարակ կկայնի. նաեւ շաղկապներուն վրայ ձայնը կը արձրացունէ, չիտակը անիկայ իս շատ զբօսցուց, մանաւանդ իշխանուհին ձգելուն վրայ ինքզինքին ըրած բռնութիւնը իւր խորհրդակցին յայտնած ատենը, ո՞վ ինչ կըսէ, անկէց աւելի խեղկատակութեամբ ցաւ յայտնել չէր ըլլար: » « Լ.ուէ՛, բարեկամ, կրկնեց Տօն Ալեքսիս, վերջապէս մեզի անանկ պիտի կարծեցնես որ Լեհաստանի արքունիքին մէջ աղէկ ճաշակի տէրեղող մարդ չկայ, արդեօք գիտե՞ս որ այն դերասանին նմանը չկայ, Ժողովուրդին ըրած ծափահարութիւնները չլսեցիր, գէշ դերասան չըլլալը ասկէց ալ կհասկցուի: » « Ատկէց բան մը չհասկցուիր, պատասխանեց Տօն Բոմբէօ. պարոններ, կրկնեց, կաղաչեմ Ժողովուրդին ծափահարութիւնները մէկդի ձգենք, որովհետեւ անիկայ շատ անգամ պէտք չեղած ատեն ծափ կը արնեն, բուն արժէքի տէր եղող դերասանները կձգեն, անոնց տեղը արժէք չունեցողներուն ծափ կը արնեն, ինչպէս որ Փեդրոս (*) հանճարեղ առակով մը կըսէ. թողութիւն ըրէք, պարոններ, որ զայն ձեզի պատմեմ, ահա այս է:

Քաղքի մը բոլոր Ժողովուրդը համբալսաղ տեսնելու համար մեծ հրապարակի մը վրայ Ժողովուած էր, այս խողին դերասաններէն մէկուն ամեն ըոպէին ծափահարութիւն կընէին, Այս խեղկատակը խողին վերջը թատրոնը նոր տեսարանով մը զոցել ուզելով՝ մինաւորիկ բեմին վրայ եկաւ ծռեցաւ, գըլուխը վերարկուովը ծածկեց եւ խողի ձայն հանել սկսաւ ու անանկ ձեւացուց որ կարծեցին թէ լաթերուն տակը իրաւ խողի ձագ մը կար, ուստի պոռացին որ վերարկուն եւ պարեգօտը թաթուէ, ան ալ ըսածնուն պէս ըրաւ, բայց լաթերուն տակը բան մը չգտնուելուն համար բաղմութեան մէջ ծափահարութիւնները նորէն աւելի սաստկութեամբ սկսան:

(*) Փեդրոս՝ Թրակէ ծնած Լասին երեւելի առասպելաբան մըն է:

Հանգիստատեններէն դիւղացի մը անոնց այնչափ զարմանք յայտնեցնուն վրայ ներշնչելով՝ « Պարոններ, ըսաւ, այս խեղկատակին վրայ այդչափ զմայլելու բան մը չկայ, անիկայ ձեր կտրծածին չափ վարպետ դերասան մը չէ, ես անկէ ազէկ խողի ձագիւ ձայն կ'հանեմ, թէ որ ըսածիս չէք հաւատար, վողր աս ժամուն նորէն եկէք, այն ատենը կ'հասկնար: »

Ժողովուրդը միմոսին կողմէն ըլլալով՝ երկրորդ օրը մեծ բազմութեամբ թատրոն վազեց, բայց չէ թէ գիւղացիին ցուցունելէր վարպետութիւնը տեսնելու, հապա անոր սուլելու համար: Այս երկու հակառակորդները թատրոնին վրայ երեւային եւ խեղկատակը սկսելով՝ Ժողովուրդը առջի օրուրնէ տւելի անոր ծափ զարկաւ: Նտքը կարգը գիւղացիին դալով՝ ծռեցաւ եւ վերարկուն վրան առնելով՝ թեւերուն տակը բռնած իրաւցրնէ խողի մը ականջէն այնչափ սաատիկ քաշեց որ կենդանին սուր ձայներ հանել սկսաւ: Սակայն հանգիստականները գարձեալ միմոսին հաննելով՝ գիւղացին ծաղր ըրին, որնոր մէկէն ի մէկ խողին ձագը անոնց ցուցունելով՝ « Պարոններ, ըսաւ, գիտցած ըլլաք, ինձի չէք սուլեր, հապա նոյն իսկ խողին կսուլէք: Նայեցէք ի՞նչ շիտակ գատաւատան կընէք եղեր: »

« Բարեկամ, ըսաւ Ալէքսիոս, պատմած առակդ քիչ մը կծու եկաւ, այսու ամենայնիւ խողի ձագիւղ չնայելով՝ գարձեալ մենք կարծիքնիս չենք փոխեր, բայց ուրիշ խօսքի նայինք, որովհետեւ ալ ձանձրացայ. չըսես, որչափ որ քեզ երկար ատեն հոս վար դնել կուզեմ, դուն գարձեալ վողր ճանբայ պիտի ելնես, անանկ չէ: » « Գեռ քանի մը օր ալ հոս կենալ կուզեմ, պատասխանեց ազգականը, բայց ի՞նչ օգուտ, ձեռքս չէ, առաջ ալ քեզի բոխ, տէրութեան գործով Սպանիայի սրբունիքը եկայ, երէկ հոս հասնելուս պէս գլխաւոր պաշտօնէին հետ խօսեցայ, նորէն վողր առտու ինքը պիտի տեսնեմ եւ քիչ մը ետքը Վարչաւիա երթալու համար ճանբայ պիտի ելնեմ: » « Ալ լեհ ես գարձեր, կրկնեց Աէփար, եւ կերեւայ թէ Մատրիա բնակելու չպիտի գաս: » « Կարծեմ իրաւ չպիտի կրնամ գալ, ըսաւ Տօն Բամբէօ, բողբէս լեհաստանի թագաւորին

աչքը մտայ, անոր արքունիքին մէջ ամեն զբօսանքս տեղն է, սահայն իս պոսպէս սիրելը խմացած ատենդ, խելքէդ միտքէդ կանյնի՛ որ յաւիտեան իւր տէրութեան երկիրներէն զուրա ելնելու պիտի ստիպուէի: » • Ինչ՛ կրտսս, ինչպէս եղաւ այդ, հարցուց մարքիղը, կաղաչեմ պատմէիր: » • Պլնուս միայ, պատասխանեց Տօն Բոմբէօ, այս առիթով բուն իմ պատմութիւնս ալ կընեմ: »

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

Տօն Բոմբէօ Տէ Քասրոյի պատմութիւնը.

Տօն Ալէքսիս, շարունակեց Տօն Բոմբէօ, գիտէ, քիչ մը մեծցած ատենս զինուորութիւն ընել ուղեցի եւ մեր երկրին խաղաղ ըլլալը տեսնելով՝ Նահատան գացի, որուն գէմ Թուրքերը պատերազմի յայտարարութիւն բրեր էին. մէկուն միջոցաւ թագաւորին գէմը ելայ, որնոր բանակին մէջ ինձի պաշտօն մը տուաւ. զինուորութեան վարժուող երիտասարդ ազնուականներուն ամենէն խելճն էի, ուստի տմենքը իս մատով ցուցունելու համար պէտք եղաւ որ մեծամեծ քաջագործութիւններ ընեմ: Ասանկով պաշտօնս անանկ աղէկ գլուխ հանեցի որ կախը երկայն ատեն տեւելէն ետքը խաղաղութիւն ըլլալով՝ պաշտօնակալները իմ վրայօքս թագաւորին բարի վիայութիւն տուին, ան ալ ինձի ընցուն ամսական մի կապեց, Թագաւորին ցուցուցած այս վեհանձնութիւնը միտքէս չհանելով՝ քանի որ առիթ պատահէր՝ զօրծունէութեամբ երախտագիտութիւնս կ'այտնէի. ամեն անգամ գիմացը ելնելու հրաման ըլլալուն պէս քովը կերթայի: Այս ընթացքով յայտնի չեղաւ թէ ինչպէս կամաց կամաց աչքը մոռնելով՝ անկէ նոր աղէկութիւններ տեսայ:

Օրին մէկը նիզակախաղութեան եւ ետքը ցլամարտութեան(*) մը մէջ մեծ անուն հանելով՝ արքունիքն եղող բոլոր մարդիկը ուժիս եւ ճարտարութեանս վրայ մատ խածին եւ շատ մը ծափահարութիւններու արժանանալով՝ տուն դարձած ատենս տոմակ մը գտայ, որ կիմացունէր թէ կնիկ մը՝ որուն բարեկամութիւնը այն օրը վաստկած պատիւէս աւելի կարծէր, ինձի ըսելիք ունենալով՝ իս գիշերուան մօտ ցուցուցած տեղը կկանչէր։ Այս նամակին վրայ ինձի տրուած բոլոր գովեստներէն աւելի ուրախութիւն զգացի եւ ինձի նամակ գրողը ազնուական կնիկ մը կարծեցի, դուն ալ կրնաս խեղճ ընել որ ժամագրութեան տեղը վազեցի գացի թէ ոչ։ Ինձի առաջնորդութիւն ընելու համար հոնտեղ սպասող պառտու մը իս պարտէղին մէկ պղտիկ դուռնէն մեծ տուռէ մը ներս մտցունելով՝ փառաւոր սենեակ մը տարաւ ու ըսաւ, « Հոս կեցիր, երթամ՝ դալդ տիրուհիիս իմացունեմ։ » Այս սենեակին մէջ շատ մը ծանրագին բաներ տեսայ, որոնք բաղմամբիւ ճրագներէ լոյս կառնէին, բայց անոնց չքեղութիւնը գիտելով՝ այն կնկան ազնուական ըլլալուն վրայ ունեցած կարծիքս հաստատուեցաւ։ Իրաւ տեսած բաներէս ինձի անանկ կուգար թէ անիկայ առաջին կարգի կնիկ մըն էր, բայց ետքը ինք երեւալուն վրայ իւր ազնիւ եւ փառաւոր կերպարանքը տեսնելով՝ բոլորովին ասոր համոզուեցայ, սակայն միտքս դրածս իրաւ չէր։

« Պարոն ասպետ, ըսաւ կնիկը, այսչափ մը գործը երեւան հանելէս ետքը քու վրագ սէր ունենալս պարապ տեղը քննէ պահած պիտի ըլլամ, բոլոր արքունիքին առջեւ այսօրուան ցուցուցած արժէքիդ վրայ չէ որ քեզ սիրեցի, հապա միայն առաջուրէն ունեցած սէրս շուտով յայտնեցի. քեզ շատ անգամ տեսած եմ, քու վրայօքդ տեղեկութիւն առնելով՝ դովեատ լսելուս համար միտքս դրի որ քեզի հետ սիրահարութիւն ընեմ, չգիտնաս որ երեւելի կնիկ մըն եմ, հապա

(*) Ցլամարտութիւնը հրապարակական խաղ մըն է, որուն մէջ մարդիկ ծխով կամ առանց ծխի ցուլի հետ կկռուին։

Թագաւորին սրահապաններուն հասարակ պաշտօնակալի մը որբեւայրի կնիկն եմ, բայց քու յաղթանակդ անոր համար փառաւոր է որ տէրութեան ամենէն երեւելի ազնուականները ձեզցի, քեզի հաւնեցայ. Բատղիմիլի իշխանը ինձի սիրահարած ըլլալով՝ աչքս մոռնելու համար բան մը զանց չընէր, սակայն պարապ տեղը կաշխատի, որովհետեւ միայն սնապարծութենէս թող կուտամ որ վրաս աչք ունենայ :

Թէպէտ կնկանը այս խօսքերէն աղէկ խելքս հասաւ որ դիմացինս բող մին էր, այսու ամենայնիւ դարձեալ այս դիպուածին վրայ բարի աստղէս գոհ եղայ. Տօնա Հորդէնսիա (այս էր կնկան անունը) դեռ ծագիւմ հասակին մէջն էր եւ անոր գեղեցկութեանը վրայ աչքերս չլացան. Ասկէց զատ անանկ սիրտ մը կնուիրէր ինձի, որ իշխանի մը ցուցուցած սէրը յանձն չէր առներ. Սպանիացի ասպետի մը համար ինչ յաղթանակ էր այս, ուստի Հորդէնսիայի ցուցուցած աղէկութիւններէն շնորհակալ ըլլալու համար ոտքը ծռեցայ եւ ինչ բան որ սիրահար մը կրնայ ըսել, բոլորը զրուցեցի, ինք ալ իմ ցուցած արտագին երախտագիտութենէս գոհ եղաւ, ուստի երկուքնիս աշխարհքիս ամենէն սերտ բարեկամներուն պէս իրարմէ զատուեցանք եւ խօսք մէկ ըրինք թէ որ իրիկուն որ իշխանը տունը չգտնուի, մէկզմէկու հետ տեսնուինք, ինչպէս որ ասիկայ ճշդիւ իմացուներու խօսք տուաւ եւ խօսքը պահելով վերջապէս այս նոր Ափրդիտէսին Ագոնիսը (*) եղայ :

Բայց մարդուս զուարճութիւնները երկար տեսն չեն տեսեր. կնիկը մեր սիրահարութիւնը թշնամիէս ծածկելու համար ինչ ճանբայ որ բռնեց, այսու ամենայնիւ դարձեալ էրիկը իմացաւ, որնոր մեր գլխուն մեծ բօթ մը հանեց. կնիկէն դժգոհ եղող սպասուհի մը դործը հասկցուցեր էր. Այս ազնուականը բնութենէն վեհանձն, բայց հպարտ, նախանձոտ եւ խստաբարոյ մէկն ըլլալով՝ ըրած յանդգնութեանս վրայ զայրացաւ :

(*) Ագոնիս կասարեալ գեղեցիկ երիտասարդ մըն էր, որուն վեջին աստիճան սիրահարեցաւ Ափրդիտէս գեղեցկուհեան չաստածունին :

Բարկութենէն եւ նախանձառութենէն խեղճ գլխէն թռաւ եւ միայն կատաղութեանը նայելով՝ միտքը գրաւ որ անարդ կերպով մը վրէժը առնէ։ զիչեր մը Հորդէնիայի տունը եղած ատենս եկաւ բոլոր սպասաւորներուն հետ պարտէզին պզտիկ դուռը ինձի սպասեց, որոնք ամենքն ալ ձեռքերնին աղւոր բիրեր առած էին եւ տունէն դուրս ելնելուս պէս այս սրիկաներուն բռնել տալով՝ հրաման ըրաւ որ իս ծեծին տակը մեռցունեն։ « Զարկէ՛ք, ըսաւ, թող անզգամին հոգին ելնէ, որ ըրած յանդգնութեան սլատիմն առնէ։ »

Այս խօսքերը լնցունելու չմնաց, մէկ մ'ալ բոլոր մարդիկը մէկտեղ չ'րաս թափելով՝ ձեռքերնուն բիրովը այնչափ ինձի զարկին որ իս կիսամեռ դեռինը փռեցին։ Ասկէջ ետքը տէրերնուն հետ ետ քաշուեցան, որուն համար այս գազանային դործը ակտրոսի տեսարան մը եղած էր. մինչեւ առտու այն վիճակին մէջ մնացի եւ լոյսը ճգքուած ատենները քովէս քանի մը մարդ անցնելով՝ դեռ շունչս վրաս ըլլալը տեսնու սրտերնին ելնելով՝ իս վիրարոյժի մը տունը տարին. բազդէս՝ վէրքերս մահացու չէին եւ վարպետ մարդու մը ձեռքն ինկայ, որնոր երկու ամիսէն իս կատարեալ կերպով աղէկցուց։ Այս կերպով աղէկնալէս ետքը նորէն արքունիքը երեւացի եւ դործըս սկսելով՝ մէկ մ'ալ Հորդէնիային տունը չգայի, որնոր ինքն ալ երեստ տեսնելու ջանք չըրաւ, որովհետեւ էրիկը անոր ըրած անհաւատարմութեանը այս սրայմանով ներած էր։

Սմեն մարդ գլխուս եկած գիպուածը գիտնալուն եւ իս ալ վատ մէկը չգիտնալուն համար՝ բնաւ նախատինք չկրածի պէս հանդարտ երեւալուս վրայ կգործանային, որովհետեւ միտքէս անցածը մարդու չէի խմայուներ եւ ինքզինքս բռնաւ ոխ շունենալու մը պէս կցուցունէի. չէին գիտեր թէ այս սուտ անհանգստութիւնս ինչի տան, մէկ քանիները կը կարծէին թէ, որչափ որ քաջասիրտ էի, բայց իս նախատող մարդը մեծ աստիճանի տէր մէկը ըլլալուն ըրած նախատինքը կուլ կուտայի. միւսները, աւելի իրաւամբ, ցուցուցած լուծութենէս կասկածի կերթային եւ գտնուած հանգարտ վիճակս խարեբայտ թիւն կուտէին. թագաւորը այս վերջիններուն պէս

անանկ դատա թէ ինձի եղած նախատինքր անպատիժ ձող մարդ չլլալով՝ պատեհ առ իժ մը գտնելուս պէս անպատճառ վրէժս կառնէի, բայց բուն միտքս իմանալու համար օրին մէկը իս գահիւնք մտցունելով՝ ըսաւ, « Տօն Բումբէօ, գլխէդ անցած դիպուածը դիտեմ եւ կիստոտութանիմ որ ցուցուցած հանդարտութեանդ վրայ կզարմանամ, անշուշտ բրածդ կեդ ծիր է: » Տէր արքայ, պատասխանեցի, չեմ գիտեր թէ ինձի նախատինք ընողը ո՞վ կրնայ ըլլալ, դիշեր տտեն անճանաչ մարդիկ վրաս թափեցան, ասիկայ անանկ դժբաղդութիւն մըն է, որմէ պէտք է որ մեխթարուիմ: » « Ոչ, ոչ, կրկնեց թագաւորը, այդ սուտ խօսքերուդ բնաւ չեմ խարուիր, ինձի ամեն բան տեղն ի տեղը պատմեցին. Բատղիվիլի իշխանը քեզ սարսափելի կերպով նախատեր է, դուն ազնուական եւ Աստղիլացի ես, գիտեմ թէ այս յատկութիւնները ունենալէդ ետքը ինչ գործի ձեռք կզարնես, միտքդ գրած ես որ վրէժդ առնես, ուստի ինչ ճանրայ որ բռներ ես ինձի իմաց տուր եւ հոգ մըներ, գաղտնիքդ յայտնելուդ վրայ չես զղջար: »

« Քանի որ վեհափառութիւնդ կհրամայէ, կրկնեցի, պէտք է որ միտքս քեզի յայտնեմ. այո՛, տէր, միտքս գրած եմ որ ինձի եղած նախատինքէն վրէժս առնեմ, ով որ իմ անունիս պէս անուն մը ունի, իւր ազդատոհմին պատասխանատու է. գիտես թէ ինձի ինչ վատութիւն ըրին, ուստի կրած նախատինքիս յարմար կերպով վրէժը առնելու համար իշխանը մեռցունելու միտք ունիմ, կամ փորը գաշոյն մը պիտի խոթեմ կամ ատորճանակով մը գլուխը պիտի ջախջախեմ, ետքը թէ որ կրնամ, Ապանիա պիտի փախչիմ. ահա այս է միտքս: »

« Այդ գիտաւորութիւնդ խիտ է, ըսաւ թագաւորը, այսու ամենայնիւ Բատղիվիլ քեզի անանկ ծանր նախատինք մը ընելէն ետքը այդ գիտաւորութիւնդ չեմ կրնար մեղադրել, իրաւ այն պատիժին արժանի է, բայց միտքդ գրած գործդ այնչափ շուտ մի կատարեր, ինձի ձգէ որ երկուքնիդ ալ հաշտեցունելու համար միջին ճանրայ մը գտնեմ: » « Ահ, տէր, դուշեցի սրտի կակիծով մը, ինչու իս գաղտնիքս յայտնելու ստիպեցիր, ինչ միջին ճանրով կարելի է . . . » « Թէ որ քեզ գոհ

ընելու ճանքայ մը չգտնեմ, զրուցեց թագաւորը խօսքը բերնէս առնելով, միաքղ գրածդ կրնաս կատարել, ինձի բրած վտաահութիւնդ դէշի գործածել չեմ ուզեր, բնաւ պատիւդ ոտքի տակ չեմ առներ, այդ մասին անհոգ եղիր, »

Սիրտս անհանգստութեան մէջ էր թէ արդեօք ինչ ճանքով թագաւորը այս գործը անուշի կապել կուզէր, Ահա՛ տաճանբան բռնեց. հակառակորդիս հետ առանձին խօսելով՝ « Իշխան, ըսաւ, Տօն Բոմբէօ տէ՛ Բասթրոյին նախառինք ես բրեր, գիտես որ անիկայ երեւելի աղնուական եւ ասպետ մին է, որ կսիրեմ եւ ինձի աղէկ ծառայութիւն բրած է, ուստի անոր հատուցում մը ընելու ես : » Արդարեւ ես ալ հատուցում ընել կուզեմ, պատասխանեց իշխանը, թէ որ զայրացումէս գանգատ ունի, սուրով անոր պատասխան տալու պատրաստ եմ : » Ուրիշ կերպ հատուցում մը պէտք է, կրկնեց թագաւորը, Սպանիացի աղնուական ըսածդ պատիւը ինչ բլլալը աղէկ զիտնալուն վատ սրիկայի մը հետ աղնուարար կուռիլ չուզեր, քեզի ուրիշ անուն չեմ կրնար տալ եւ բրած անարդ գործդ թշնամիիդ ձեռքը դաւաղան մը տալով եւ անոր տակ ծռելով՝ կրնաս քաւել : » Տէր Աստուած, գոչեց հակառակորդս, ի՛նչ, արքայ, կուզես որ իմ աստիճանէս եղող մարդ մը այդչափ ցածնայ, որ հասարակ ասպետի մը առջեւ խոնարհութիւն ընէ եւ մինչեւ անգամանիէց ծեծ ուտէ : » Ո՛չ, շարունակեց թագաւորը, Տօն Բոմբէօն կտախլեմ որ քեզի չզարնելու ինձի խօսք տայ. մինակ ձեռքը դաւաղան մը տալով՝ բրած խօտութեանդ համար թողութիւն ուղէ, քենէ այս կտահանջեմ : » Ատիկայ ծանր պահանջում մին է, տէր, ըսաւ մէկէն ի մէկ Բատդիիլ, թէ որ ինձի գէմ ունեցած սխէն պատրաստած դաղանի նետերը կուրծքիս զարնելու համար առջեւը կայնիմ, աւելի աղէկ կսեպեմ : » Քու կեանքդ ինձի սիրելի է, ըսաւ թագաւորը, ուստի կուզեմ որ այս գործին վերջը գէշ չլլլայ եւ գործը քու ուղածիդ պէս լմնցունելու համար ես միայն ներկայ պիտի գտնուիմ այս հատուցումին, որնոր կը հրամայեմ որ այն Սպանիացիին ընես : »

Թագաւորը ստանիկ ամօթալի գործ մը կատարել տալու հա-

մար իշխանին վրայ ունեցած բոլոր ազդեցութիւնը բանե-
ցնելու պարտաւորեցաւ եւ վերջապէս գլուխ ելաւ . ետքը ետե-
ւէս մարդ զրկելով՝ իս առջեւը բերել տուաւ եւ թշնամիին
հետ ըրած խօսակցութիւնը ինձի պատմելով՝ հարցուց, « Եր-
կուքնուս որոշած հատուցումէն գոհ կըլլաս », « Այո, գոհ
կըլլամ, պատասխանեցի, Եւ խօսք ալ տուի որ չէթէ միայն
իս նախատող թշնամիին ձեռք չեմ վերցունել, հապա ինձի
տալիք դաւադանն անդամ չեմ առնել: Պործը այս կերպով
որոշուելով՝ իշխանն ու ես մէկտեղ օրին մէկը այն ինչ ժա-
մուռ թաղաւորին քովը գտնուեցանք, որնոր մեզ հետը առ-
նելով՝ իւր գահլիճը քաշուեցաւ: « Եւս ըրէ, բաւ Բատղի-
վիին, յանցանքդ ճանչցիր, որ թողութեան արժանի ըլլաս: »
Այն ատեն թշնամիս ինէ ներսւմ խնդրելով՝ ձեռքը բռնած
դաւաղանը ինձի մօտեցուց եւ « Տօն Բոմբէօ, բաւ թաղաւորը
նոյն բոպէին, առ դաւաղանը ու իմ հոս ներկայ ըլլալուս մի
նայիր, դուն դարձեալ չու պատուոյդ դէմ եղած նախատին-
քին հատուցում ըրէ, թշնամիդ ձեռք չվերցունելու համար
տուած խօսքէդ քեզ կաղատեմ: » « Ոչ, տէր, պատասխանեցի,
դաւաղանով ինէ ծեծ ուտելու խոնարհիլը հերիք է, նախա-
տինք կրող Սպանիացի մը ասկէց աւելի բան չպահանջէր: »
« Է՛հ ուրեմն, կրկնեց թաղաւորը, քանի որ այս հատուցումէն
գոհ եք, հիմայ երկուքնիդ ալ կանանաւոր ընթացք մը բռնե-
լու ազատ եք: Վէճերնիդ ազնուաբար լմնցունելու համար
թուրերնիդ իրարու չափեցէք: » « Ես առիկայ Աստուծմէ
կուղեմ, գոչեց իշխանը խիստ կերպարանքով մը, եւ անով մի-
այն հիմայ ըրած ամօթալի գործէս կրնամ մխիթարուիլ: »

Այս խօսքերուն վրայ կատղած եւ շուարած դուրս ելնե-
լով՝ երկու ժամետքը ինձի մարդ խրկեց ու իմացուց թէ հե-
ռու տեղ մը ինձի կապատէր. ես ալ ըսած տեղը երթալով՝
նայեցայ որ այն ազնուականը հեռա քայլութեամբ կուտելու
պատրաստ կեցեր էր. ինքը քառասունհինգ տարեկան չկար,
քաջասիրտ եւ ճարպիկ էր, նաեւս կրնայ ըսուիլ թէ երկուք-
նիս ամեն կերպով իրարու հաւասար էինք: « Եկու, Տօն Բոմ-
բէօ, բաւ թշնամիս, հատուղ վէճերնիս լմնցունենք, երկուք

նիս ալ զայրացած կերեւանք, դուն՝ քեզի դէմ բռնած վարմունքիս եւ ես ալ անոր վրայ քենէ թողութիւն խնդրելու համար։» Այս խօսքերը լմնցունելուն պէս անանկ շուտով թուրը քաշեց որ ինձի իմ թուրս քաշելու ատեն չթողուց։ Առջի բերան իս շատ նեղը խոթեց, բայց բաղդս չաղորելով՝ ինձի տուած հարուածներէն զդուշացայ, ետքը ես ալ ինքը նեղը ձգեցի, բայց հասկցայ որ դիմացինս թէ ինքզինքը պաշտպանելու եւ թէ յարձակելու կարող մարդ էր։ Չեմ գիտեր թէ այս կռուին վերջը ի՞նչ պիտի ըլլար, թէ որ ետեւ գացած ատենը ոտքը սահելով գետինը չիցնար։ Ասոր վրայ ես մէկէն ի մէկ կանգ առնելով՝ իշխանին ըսի, « Ոտքի վրայ ել։ » « Կնչու ինձի կիսնայես, պատասխանեց, քու ցուցուցած դժուրութիւնըդ ինձի նախատինք կրերէ։ » « Ես դժբաղդութենէդ օգուտ քաղել չեմ ուզեր, կրկնեցի, որովհետեւ իմ պատուոյս դպչած կըլլամ. անգամ մ'ալ կըսեմ ոտքի վրայ ել, որ կռիւնիս շարունակենք։ » « Տոն Բումբէօ, ըսաւ այն ատեն թշնամիս ոտքի վրայ ելնելով, ասանկ վեհանձն գործ մը ընելէդ ետքը պատիւըս շներեր որ հետդ կռիւ ընեմ. թէ որ սիրտդ խոցելու ըլլամ, ինձի ի՞նչ կըսեն, վատ է, կըբուցեն որ սպաննեց անանկ մէկը, որնոր ինքը զանի կրնար մեռցունել, Աստի ալ քեզի դէմ զէնք չեմ կրնար վերցունել եւ կնայիմ որ երախտադիտութենէս իս տակնուվրայ ընող կատաղութեան տեղ քաղցր սէր մը կ'յաջորդէ։ Տոն Բումբէօ, ալ մէկզմէկ շատենք, ասկէց աւելին ընենք, այսինքն իրարու բարեկամ ըլլանք։ » « Ա՛հ, Պարոն, գոչեցի, ասանկ հաճոյ առաջարկութիւն մը սիրով կրնդունիմ եւ ուխտ կրնեմ որ հետդ անկեղծ բարեկամութիւն մը պահեմ ու ասոր առաջին նշանը ցուցունելու համար խօսք կուտամ որ մէկ մ'ալ Տոնա Հորդէնսիայի տունը ոտք չեմ կոխեր, թէպէտ ինք իս տեսնել ուզէ։ » « Ես, ըսաւ իշխանը, այն կնիկը քեզի կձգեմ, քանի որ բնութենէն վրադ սէր ունի, իրաւունք է որ քեզի թողում։ » « Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեցի խօսքը իշխանին բերնէն առնելով, դուն զանի կսիրես, անոր ինձի ընելիք չնորհքները կարելի է քու սրտիդ ցաւ տան, ուստի ան չնորհքները քու հանգստութեանդ կըզհեմ։ » « Ո՛հ,

ամենափեհանձն Կասդիլացի, պատասխանեց Ռատդիվիլ իս թեւերուն մէջ սեղմելով, քու այդ զգացումներուդ վրայ կը դմայիմ, ատենք սրտիս մէջ խղճմտանք կձգեն. ինչ կսկիծով եւ ինչ ամօթով՝ կրած նախատինքդ միտքս կբերեմ, թագաւորին դահլիճին մէջ ձեզի բրած հատուցումս հիմայ աչքիս շատ պզտիկ բան մը կերեւայ, այս նախատինքին տեղ ուրիշ աղէկ հատուցում մը տալ կուզեմ եւ այս վատ նախատինքը բոլորովին ջնջելու համար քրոջս աղջիկներէն մէկը քեզի կուտամ, որուն կրնամ խառնուիլ. այս աղջիկը հարուստ ժառանգորդ մըն է, որնոր տասներհինգ տարեկան չկայ եւ սքանչելի կերպով զեղեցիկ է :

Ասոր վրայ իշխանին խնամի բլլալուս պատուոյն ինձի թեւադրած բոլոր յարգական խօսքերը ըրի եւ քանի մը օր ետքը անոր քրոջը աղջկանը հետ կարգուեցայ: Բոլոր արքունիքը այս ազնուականին նախատած մէկ ասպետը երջանկացնելուն վրայ ինդակից եղաւ եւ բարեկամներս այս դիպուածին բարեբաղդ վախճանին վրայ ուրախացան, որնոր աւելի գէշ կրնար բլլալ: Այն ատենէն ի վեր, Պարոններ, Վարչաւիայի մէջ հանգիստ կեանքս կնայիմ, ամուսինս իս կսիրէ, ես ալ տակաւին ինքը կսիրեմ: Բատդիվիլի իշխանը օր օրի ինձի նոր նոր բարեկամական նշաններ կուտայ եւ Լեհաստանի թագաւորին բաւական աչքը մտած բլլալուս վրայ համարձակ կպարծենամ: Անոր հրամանովը Մատրիտ ըրած ճանրորդութեանս կարեւոր բլլալուն համազուած եմ որ ինք իս շատ պիտի մեծարէ:

Գ Լ ՈՒՆ Ը.

Ինչ դիպումսով ժիլ Պլասի նոր գործ մը փնտռելու
ասխարհիլը .

Տօն Բամբէջի բրած պատմութիւնը ասանկ էր, որնոր Տօն Ալէքսիտի սպասաւորը ու ես ականջովնիս լսեցինք, թէպէտ պատմութիւնը չսկսած նախազգուշութիւն ընելով՝ մեզ սենեակէն դուրս հանեցին, բայց մենք ետ քաշուելու տեղ դըրանք քով կեցանք, որնոր կէս մը բաց թողուցեր էինք եւ հօն տեղէն անոր պատմութեան մէկ խօսքը միտքերնուս չելաւ, Ասկէց ետքը այս ազնուականները շարունակ խմեցին, բայց ղեղխութիւննին մինչեւ առտու չքչեց, որովհետեւ Տօն Բամբէջ առտուն դիտաւոր պաշտօնէին խօսք ունենալուն համար, առաջ քիչ մը հանգչիլ կուղէր : Զէնէթի մարքիզը ու տէրս այս ասպետը գրկելով՝ երթաւ բարով ըսին եւ ինքը իր ազդականին հետ թողուցին :

Այս անգամ ըյսը չճգբուած անկողին մտանք եւ Տօն Մատթիա քունէն արթնցած ատեն ինձի նոր պաշտօն մը յանձնելով՝ « Ժիլ Պլաս, ըսաւ, քեզի երկու երեք նամակ պիտի ըսեմ, թուղթ ու մելան առ որ գրես . քեզ ինձի գրագիր կը նեմ : » Աղէկ, ըսի այն ատեն ինքնիրենս, պաշտօնս կաւելնայ . սպասաւորի պաշտօնով ամեն տեղ տէրոջս ետեւէն կերթամ, սենեկապանի պաշտօնով տէրոջս վրան կհաղուեցընեմ եւ գրագիրի պաշտօնով ալ անոր գրի օգնականութիւն պիտի ընեմ . փա՛ռք քեզ Աստուած, երբակի Հէկադէին (*) պէս երեք զատ

(*) Հէկադէ երեք զխով եւ երեք մարմինով կնկարագրուէր, ասոր համար երբակի Հէկադէ, զիշեռուան, խաւարի, երազեռու եւ ցնորքի չասուածութիւն կըսուի :

զատ անձինք պիտի ըլլամ: » « Միտքս ինչ ըլլալը դուն չես գիտեր, կրկնեց տէրս, ահա քեզի ըսեմ, բայց խոհեմութիւն ընես, մարդու չիմացունես, ապա թէ ոչ հոգիդ կհանեմ, գիտցած ըլլաս. երբեմն երբեմն բարեբաղդութիւններնուն վրայ պարծենցող մարդիկ կտեսնեմ, ուստի ես անոնցմէ անցնելու համար կուզեմ որ գրպանիս մէջ կնիկներէ եկած սուտ նամակներ գտնուի, որպէս զի անոնց առջեւը կարդամ: Ասիկայ վայրկեանի մը չափ իս կըրօսցունէ եւ իմ ընկերներէս աւելի բազդաւոր ըլլալով՝ որոնք ասոր անոր հաճութեամբ սրտմեղու համար միայն սիրահարութիւններ կընեն, ես սիրահարութիւն չբրած եւ յոգնութիւն չբաշած, ասդին անդին կպարծենամ: Բայց ամեն անգամուն գիրդ փոխէ, որպէս զի տոմասկները մէկ ձեռքէ եկած չերեւան: »

Ուստի թուղթ, գրիչ եւ մեջան առնելով՝ Տօն Մատաթիայի խօսքը կատարել սկսայ, որնոր առջի բերան սա կերպով սիրահարական տոմսակ մը ըսաւ:

« Այս գիշեր ժամագիր եղած տեղդ չգտնուեցար: Ահ Տօն Մատաթիայ, ինքզինքդ արդարացնելու համար ինչ պիտի ըսես. ահ յանցանքս ինչ էր, որչափ իս կպատժես որ անապարծութեամբ կարծեցի թէ աշխարհքիս բոլոր զրօսանքները եւ գործերը Մէնտողի Տօնա Քլարային երեսը տեսնելու հաճոյքին առջեւ բանի տեղ չեն գրուիր: »

Այս տոմսակէն ետքը որպէս թէ իրեն համար իշխանի մը երեսը չնայող կնկան մը բերնէն գրուած ուրիշ տոմսակ մըն ալ զրուցեց եւ ետքը ուրիշ մըն ալ, որով կնիկին մէկը իրեն կիմացունէր որ եթէ իրեն խոհեմութիւն բանեցնելուն վստահ ըլլար, հետը Աթթէրեան (*) ճանբորդութիւն մը պիտի ընէր: Ասանկ սիրուն նամակներ գրել տալը հերիք չսեպելով՝ նամակներուն տակը ազնուական կնիկներու անուններ գնել կուտար, թէպէտ ասոր չափ վտանգաւոր ըլլալը հասկըցուցի, բայց ինք, « Երբ խրատ ուզեմ, այն ատեն տուր, » ըսելով՝

(*) Այլաբանօրէն սիրահարութեան հաճոյքները վայելիկ կնշանակէ:

բերանս գոցեց, որով շուտ իր պատուէրները կատարելու պարտաւորեցայ, Այս դորձը լինալով՝ տէրս ելաւ եւ ես ալ վերան հագուելուն օգնեցի. նամակները գրգանք դնելէն ետքը դուրս ելաւ, ես ալ իր ետեւէն երթալով մէկտեղ Մոնգատացի Տօն Ժիւանին տունը կերակուրի գացինք, որնոր այն օրը բարեկամներէն հինգ վեց ասպետի հացկերոյթ կուտար:

Հոնտեղ աղէկ կերուխում եղաւ եւ ճաշին վրայ ուրախութիւն մը տիրեց, որնոր հացկերոյթներուն ամենէն պատուական համեմունքն է. բոլոր կոշնականներէն մէկ քանիները կատակներով, մէկ քանին ալ իրենց վրայ պատմութիւններ ընելով՝ խօսակցութեան զուարթութիւն կուտային: Ասոր վրայ տէրս ինձի գրել տուած նամակները երեւան հանելու առիթը ձեռքէ չվախցունեցով՝ բարձր ձայնով եւ անանկ պատկառելի կերպարանքով մը կարգաց որ դուքէ իր գրագիրէն զատ ամենուն իրաւի տեղ կենցուց:

Այն ասպետներուն մէջ, որոնց առջեւ տէրս աներեւութեամբ այս նամակները կկարդար, ուրիշ ասպետ մը կար, որուն անունը Տօն Լօփ տէ Վէլասքօ էր: Այս մարդը, որնոր շատ ծանր գրուի մէկն էր, տէրծն սուտ ու բութ բարբաղդութեանը վրայ միւսներուն պէս ուրախանալու տեղ պաղութեամբ մը հարցուց, « Տօնա Քլարայի հետ բարեկամանալու համար գժուարութիւն քաշեցիր, » « Ամենեւին, պատասխանեց Տօն Մատաթիա, առաջ ինք ետեւէս ինկաւ, պտտած տոննա իս տեսեր, անոր հրամանովը ետեւէս մարդ եկեր, ով ըլլալս իմացեր է: Ասոր վրայ ինք ինձի նամակ մը գրելով՝ ժամագրութիւն քրաւ որ գիշերը տունը հանգարաւ եղած ատենը երթամ, ես ալ երթալով՝ իս սենեակէն ներս մացուցին խօհեմութիւնը ձեռքէ չձգելու համար մնացածը չեմ բեր: »

Այս Լակոնական (՝) պատմութեան վրայ Պարոն Վէլասքոյի

կերպարանքը բոլորովին փոխուելէն դիւրաւ հասկցուեցաւ թէ այն կնկան պատուոյն շատ տէրութիւն կրնէր, « Բոլոր այդ տոմսակները, ըստ կատղած կերպարանքով մը տէրոջն երեսը նայելով, բոլորովին սուտ են, մանաւանդ այդ տոմսակը, որն որ Մէնտոզացի Տօնա Քլարայէն առած եմ կրտսեւ ու կպարծենաս. Սպանիոյ մէջ անկէց աւելի դոյ ու խելքիկ աղջիկ չկայ, երկու տարիէ ի վեր ասպետ մը, որնոր ազնուականութեամբ եւ անձնական արժանաւորութեամբը քենէ վար չը մնար, անոր աչքը մօտեւելու համար ձեռքէն եկածը կրնէ եւ հաղիւ հաղ անմեղ շնորհքներ վաստկած է, բայց ասոր վրայ կրնայ պարծենալ որ եթէ աղջիկը ուրիշ շնորհքներ ընելու կարող ըլլար, միայն իրեն կուտար: » « Է՛հ, ո՞վ ատանկ չէ կրտէ, դրուցեց Տօն Մատաթիա ծաղրելու կերպարանքով մը, ես ալ քեզի հետ եմ, անիկայ շատ պարկեշտ աղջիկ մըն է, ես ալ խիստ պարկեշտ տղայ մընեմ, ուստի համոզուելու ես որ մէջերնիս շատ պարկեշտ բաներ անցեր են: » « Ա՛հ, ալ հէրիք է, պատասխանեց Տօն Լօփ խօսքը բերանը ձգելով, կատակը մէկդի թողունք, դուն զրպարտիչին մէկն ես, Տօնա Քլարա քեզի գիշեր ատեն բնառ ժամադրութեան տեղ ցուցուցած չունի, անոր պատիւը ոտքիդ տակն առնելուդ չեմ համբերեր, ես ալ խոհեմութեամբ մնացածը չեմ ըսեր: »

Այս խօսքերը լմնցունելով՝ բոլոր ընկերութեան հետ աւրելեցաւ եւ անանկ կերպարանքով մը առաւ քալեց որ խելքս տեղ ըրաւ թէ այս գործին վերջը կրնար գէշ ըլլալ, Տէրս, որն որ իր բնաւորութենէն եղող ազնուականի մը նայելով՝ բաւական քաջասիրտ կրտսէր, Տօն Լօփի ըրած սպառնալիքները բանի տեղ չդրաւ: « Ի՞նչ մտոս է եղեր, գոչեց, հա՛հ, հա՛հ, հա՛հ, թափառական ասպետները (*) տիրուհիներնուն գեղեցկութիւնը կաշառաւանդ, ասիկայ իր տիրուհիին խելքութիւնը պաշտպանել կուզէ, այս բանը ինձի խենդութիւն կերեւայ: »

(*) Թափառական ասպետներ բազմ փնտռելով՝ չարեր պատժելով եւ հարստացած մարդիկը պաշտպանելով՝ բոլոր աշխարհը կպստէին:

Վէլասարցի առնել քաղելովը, որուն Մոնղատա սրչափ որ գէժ կեցաւ ստակ չբրաւ, խնճոյքը բնաւ տակնուվրայ չեղաւ : Ասպետները շատ հոգեւորն չընելով՝ իրենք դարձեալ զբօսանքնին նայեցան եւ երկրորդ օրը լոյսը ճգբուած ատեն հաղիւ զատուեցան : Տէրս ու ես ժամը հինգին ատենները անկողին մտանք, քունս աչքէս կիպզէր եւ ինքնիրենս կըսէի թէ այս գիշեր հանգիստ քուն մը պիտի քաշեմ : Բայց պանդոկապետս կամ գոնապանս իս միտքէ չէր անցուցեր, որնոր ժամ մը ետքը գալով՝ իս քունէս արթնցուց ու ըսաւ, «Պուռը տղայ մը կայ քեզ կուգէ :» «Ա՛հ, գոնապան, գետինն անցնիս, գոչեցի յօրանջնելով, չես գիտեր որ հիմայ նոր անկողին մտայ, այդ տղան ո՛րոր է ըսէ թէ ես պատկած եմ, թող ուրիշ ատեն գայ :» «Հիմայ խօսիլ կուգէ, կրկնեց, գործը ստիպողական է, կըսէ :» Այս խօսքերուն վրայ անկողինէս ելնելով՝ միայն վարտիքս ու բաճկոնս հագայ եւ հայհոյութիւն ընելով՝ գացի ինձի սպասող տղան տեսայ : «Բարեկամ, ըսի տղուն, կաղաչեմ իմացունէիր, ի՞նչ ստիպողական գործ կայ որ քեզ ասանկ կանուխ տեսնելու պատիւը կունենամ :» «Տօն Մատաթիային ձեռքը տրուելիք նամակ մը ունիմ, պատասխանեց, եւ պէտք է որ շուտ հիմայ կարգայ, այս նամակը իրեն համար վերջին աստիճան կարեւորութիւն ունի, կաղաչեմ, իս իր սենեակը մտցունէիր :» Ես ալ ասիկայ շատ կարեւոր գործ մը սեպելով՝ գացի տէրս քունէն արթնցունելու համարձակեցայ : «Հանգստութեանդ արգելք ըլլալուս թողութիւն ըրէ, ըսի, բայց կարեւորութիւնը . . .» «Ի՞նչ է ուղածդ,» պատասխանեց տէրս խօսքս բերանս ձգելով : «Պարոն, ըսաւ այն ատեն հետս եղող տղան, Տօն Լօփի աէ Վէլասարցի կողմանէ քեզի տալիք նամակ մը ունիմ :» «Ասոր վրայ Տօն Մատաթիա տոմսակը առաւ բացաւ եւ կարդալէն ետքը Տօն Լօփի սպասաւորին ըսաւ, «Բարեկամ, ինձի ինչ տեսակ զբօսանք որ աչքիս առջին դնեն, ես բնաւ ցերեկէն առաջ անկողինէս չեմ ելներ, դուն մոմտայ թէ կուուելու համար առտուան ժամը վեցին անկողինէ ելնել կըլլայ, տէրօջը ըսէ որ եթէ ինձի սպասած տեղը ցերեկը կէս ժամ անցած գտնուի, իրարու հետ կտեսնուինք, դնա՛ այս պատասխանը

տէրոջդ առւր : Այս խօսքերը ըսելէն ետքը տէրս անկողինը մօտենլով՝ քիչ մը ետքը նորէն քունը տարաւ : Ժամը տասնը մէկ ու կէսին ատենները անկողինէն ելնելով՝ մեծ հանգարտութեամբ մը վրան հազուելէն ետքը դուրս ելաւ, ինձի «Նսեւէս չդաս», ըսելով. բայց գործին ինչ լըլալիքը գիտնալու անանկ փափաք ունէի, որ խօսքը մտիկ չըրի : Ուստի մինչեւ Սուրբ Հերոնիմոսի գաշտը ետեւէն երթալով՝ հօն տեղ Տօն Լօփ տէ Ելէասօն տեսայ, որնոր հաստատամտութեամբ անոր կոպատէր :

Նրկուքնին գիտելու համար տեղ մը պահուրտեցայ եւ հեռուանց տեսածս այս էր : Ասոնք իրարու մօտենալով՝ վայր կեան մը ետքը կռուիլ սկսան ու կռիւնին երկար ատեն քշեց. մեծ ճարպկկութեամբ եւ ուժով մէկ մը մէկը՝ մէկ մը միւսը՝ իրար նեղը ձգեցին, սակայն վերջապէս Լօփը յաղթող դրունուեցաւ. տէրս խօսելով գետինը փռեց եւ սասանկ վրէժը առնելէն ուրախ՝ կծիկը գրաւ փախաւ : Ասոր վրայ դժբաղդ Տօն Մատաթիայի քովը վազելով՝ նայեցայ որ մարեր եւ կիսամեռ ինկեր էր : Այս տեսարանիս վրայ սիրտս թռնաւ ելնելով՝ արցունքս չկրցի բռնել տէրոջս մահուանը վրայ, որուն անխորհրդարար գործիք եղեր էի : Սակայն օրախ կակիծին չը նայելով՝ մանք մուներ շահեբուս վրայ մտմտացի եւ մէկուն խօսք մը չըսելով՝ շունչս պանդօկը առի. հոնտեղ լաթերս ծրար մը ըրի, որուն մէջ անդգուշութեամբ տէրոջս քանի մը հազուստները գրի եւ անիկայ սափրիչին տունը տանելէս ետքը, ուր որ բաղդատոր մարդու լաթերս դրած էի, տեսած մահաբեր գիպուածս քաղքին մէջ սարածեցի, մտիկ ընել օւղդին պատմեցի եւ մանաւանդ գայի Բոտրիկեղին իմացուցի. անիկայ ասոր վրայ այնչափ չորտմեցաւ, բայց շատ մտմտաց թէ ինչ ճանբայ բռնէ. ետքը օպաստողները ժողկելով հրաման ըրաւ որ ետեւէն երթան, ուստի ամենքնիս մէկէն Սուրբ Հերոնիմոսի գաշտը գացինք :

Տօն Մատաթիան վերցուցինք, որուն շունչը գեռ վրան էր, բայց առնը տարուելէն երեք ժամ ետքը հողին տուաւ : Ահա այս կերպով մեռաւ Պարոն Տօն Մատաթիա տէ Սիլվան սուտու փոխ սիրահարական նամակներ անյարմար տեղ կարգալուն համար :

Գ Լ Ո Ւ Ս Ք .

*Տօն Մասնաթիւս Տէ Սիլվայի մեռնեղեն ետքը Ժիլ Պլասի
նրու խոյ սպասաւորութեան երբալը .*

Տօն Մատաթիայի յուղարկաւորութենէն քանի մը օր ետքը
բոլոր սպասաւորներուն առնելիքը վճարելով ճանրայ տունն,
Ասոր վրայ բնակութիւնս պզտիկ սափրիչին տունը հաստատեցի,
որուն հետ սերտ բարեկամութեամբ մը կապուիլ սկսեր էինք .
հոնանդ Մէլէնտէզի տունէն աւելի զբօսանք գտնելու յոյս ու-
նէի : Ստակ ունենալուս համար այնչափ շուտ նոր գործ
փնտռելու չեղայ . ասկէց զատ այս մասին վէս բնաւորութիւն
մը ստացեր էի , անկէ ետքը միայն աղնուականներու քով ծա-
ռայութիւն ընել կուզէի , միտքս դրեր էի որ ինձի արուած պաշ-
տօնները աղէկ մը քննեմ . ամենէն աղէկ պաշտօնը ինձի ու-
ղածիս պէս չէր երեւար , որովհետեւ այն ատեն երկոստարդ
աղնուականի սպասաւորը միւս սպասաւորներէն շատ վեր կը
բռնէի :

Միտքս դրի թէ՛ մինչեւ որ բաղդս յաջողելով՝ արժանաւո-
րութեանս յարմար տուն մը գտնեմ , պարտադրայ ատենս դեղե-
ցիկ Ատորայիս նուիրեմ , որնոր անանկ ծիծաղելի կերպով մը
կրարու վրայ ունեցած սխալնիս շտկելնուս ի վեր տեսած չէի .
Տօն Աեսար տէ Ռիպէրայի լաթերն հագնելու չհամարձակեցայ ,
կերպարանքս փոխելու համար միայն առանց խենդ սեպուե-
լու այս լաթերը կրնայի հագնիլ , բայց իմ լաթերս դեռ շատ
դէշ չերեւալէն զատ՝ աղւոր կօշիկներ ունէի եւ վրաս գլուխս
աղէկ մը շտկուած էր : Ուստի սափրիչին օգնութեամբը անանկ
կերպով մը զարդարուեցայ որ Տօն Աեսարին եւ Ժիլ Պլասին
մէջտեղը կսեպուէի . այս փիճակիս մէջ Արսէնիայի տունը եր-

Թալով՝ Լատրան արդէն հետը խօսք ըրած սրահիս մէջ դուայ։
« Սհ, գո՛ւն ես, գոչեց Լատրան երեսս տեսնելուն պէս, քեզ
ձեռքէս ելած կկարծէի, եօթը ութը օր առաջ քեզի հրաման
տուի որ դաս հետս տեսնուիս, կնայիմ որ կնիկներուն, քեզի
տուած ազատութիւնները դէշի չես դործածեր։ »

Ասոր վրայ տէրոջ մեռնիլը եւ ունեցած դործերս պատճառ
բռնելով՝ մեծ քաղաքավարութեամբ մը զրուցեցի թէ այս նե-
ղութիւններուս մէջն անգամ, սիրելի Լատրան միշտ միաբն էր,
« Ուրեմն, ըսաւ ինքը, ալ քեզ չեմ՝ յանդիմաններ եւ կիսա-
տուփանիմ որ ես ալ քու վրադ կմտմտայի, Տօն Մատաթիայի
գլխուն եկած փորձանքը խմացայ չիմացայ, միաբն անանկ
խորհուրդ մը անցաւ, որնոր դուցէ քեզի հաճոյ սխտի գայ.
չատատեն կայ որ տիրուհիէս կիմանամ թէ տանը մէջ տեսակ մը
դործ ակալ, մատակարարութենէ աղէկ հասկցող եւ տանը ծախ-
քերը ընելու համար իրեն արուելիք ստակներուն շիտակ տես-
րակ բռնող տղայ մը կուղէ, հրամանքդ միաբն անցար, կարծեմ
այս պաշտօնը աղէկ կրնաս կատարել։ » « Խեղքս կկտրէ, պա-
տասխանեցի որ սքանչելի կերպով կկատարեմ. Արիստոտէլի
անտեսական գիրքերը կարգացեր եմ, իսկ տեսրակ բռնելուն դա-
լով իմ շատ... Քայց, բարեկամ, շարունակեցի խօսքս, Արսէնի-
այիքով սպասաւորութեան մտնելուս դժուարութիւն մը արգելք
կըլլայ։ » « Ինչ՞ դժուարութիւն է այդ, » ըսաւ Լատրան,
« Երդում ըրած եմ, կրկնեցի, որ քաղաքացիներուն սպասա-
ւորութիւն չընեմ, մինչեւ անգամ բերնէս մեծ երդում ելած
է։ » « Քաղաքացի ըսածդ որո՞նք են նայիմ, կրկնեց հար-
տութեամբ թատրոնի նաժիշտը, դուն կատակերգու կնիկները
ո՞վ կդիմանաս, փաստարանի կամ դասի փոխանորդի կնիկնե-
րու տե՞ղ կդնես, » « Գիտցած ըլլաս, բարեկամ, կատակերգու
կնիկները ազնուական եւ ազնուականէ ալ վեր են, որովհե-
տեւ երեւելի մարդոց հետ բարեկամութիւն ունին։ »

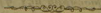
« Թէոր տաանկ է, ըսի, սիրսհիս, ինձի յարմար տեսած
դործդ յանձն կառնեմ, որովհետեւ երդումս ոտքի տակ առած
չեմ ըլլար։ » « Ոչ, անտարակոյս, պատասխանեց Լատրան,
կատանայնայ երկատարդի մը քովէն ելնելով՝ թատրոնի

գին ցաղնուհիին մը քով սպասաւորութեան մասնէլը միշտ միեւնոյն աստիճանի մարդոց մէջ մնալ րտելէ։ Մենք ու աղնուականները մեկ ենք, անոնց պէս սպասաւորներ ունինք, աղէկ կուտենք կիսմենք եւ արդարեւ քաղաքային կեանք վարողներէն տարբերութիւն մը չունինք։ « Իրաւքնէ, կրկնեց Վատրան, մարքիզը եւ կատակերգուն մէկ օրուան որ նայիս, գրեթէ նոյն բանն են. եթէ մարքիզը ունեցած աստիճանովը օրուան երեք քառորդին մէջ կատակերգութեն վեր է, կատակերգուն ալ խաղացած կայսրի կամ թագաւորի գերովը այս մէկ քառորդին մէջ մարքիզէն շատ աւելի վեր կըլլայ. ինձի անանկ կուգայ թէ ասիկայ աղնուականութեան եւ մեծութեան փոխարինութիւն մըն է, որով արքունիքի մարդոց հետ մէկ կուգանք։ » « Այո, արդարեւ, կրկնեցի, դուք իրարու հաւասար կուգաք. ոչ, կատակերգուները կարծածիս պէս բիրտ չեն եղեր եւ ասանկ սպասաւոր մարդոց քով սպասաւորութիւն ընելու ինձի մեծ փախաք մը կուտաս։ » « Իհ, ուրեմն, կրկնեց Վատրան, երկու օրէն եկուր, քեզ տիրուհիս քովը առնել հաճեցնելու համար կուգեմ որ դա, քու վրայօքդ անոր գովեստներ կուտամ, տիրուհիս վրայ քիչ մը ազդեցութիւն ունենալուս համար համոզուած եմ որ քեզ քովը կ'մնացունեմ։ »

Վատրային ըրած այս բարեկամութեանը վրայ շնորհակալ ըլլալով հապիւրցուցի թէ երախտագիտութենէս ինչ ընելս չէի գիտեր եւ անանկ յուզմունքներով ասիկայ ցուցուցի որ ալ տարակուսելուն տեղը չմնաց. մէկտեղ երկար բարակ խօսակցութեան մը սկսանք, որնոր աւելի շատ պիտի քչեր, եթէ պղտիկ սպասաւոր մը Աբաշնիային՝ տիրուհիս իս ուղեկը դար չ'մնացունէր։ Ասոր վրայ մէկզմէկէ զատուելով՝ հստակ քիչ մը ետքը հաց գտնելու յոյսով կատակերգու կնկան առնէն դուրս ելայ եւ երկու օր ետքը դարձեալ գացի։ « Այս տանը մէջ սեղանակից ըլլալդ խմացունելու համար քեզի կսպասէի, ըսաւ սպասահին, քեզ տիրուհիս առջին հանեմ։ » Այս խօսքերուս վրայ իս գեանի վրայ հինգ վեց սենեակէ շինուած գոտիկոն մը տարաւ։

Ինչ պերճութիւն, ինչ չքեղութիւն. բոլորն ալ իրարմէ ազ-

ւոր կահ կարասիքներով շտկուած էր . ինքզինքս փոխադրայի կնկան մը տունը գիտցայ, կամ շիտակը ըսելով՝ ինձի անանկ եկաւ թէ աշխարհքիս բոլոր հարստութիւնները մէկ տեղ մը ժողվուած կտեսնեմ, իրաւցընէ հոնտեղ շատ ազգերու հարստութիւնները կային եւ այս դատիկոնը շատուածուհիի մը տաճար կրնար ըսուիլ , ուր որ ամեն ճանբորդ իւր երկրին ազնիւ բաները ընծայ կրերէր . շատուածուհին սնդուսէ խոշոր բարձի մը վրայ նստած էր . նայեցայ որ գեղեցիկ էր եւ իրեն մատուցուած զոհերուն ծուխէն հալարտացած էր, Սիրուն տնական լաթեր հագած էր եւ իւր գեղեցիկ ձեռքերը՝ այն օրուան գերը խաղալու համար՝ գլխին նոր զարդարանք մը պատրաստելու ետեւէ էին . « Տիկին , ըսաւ թատրոնի նաժիշար, տհաւասիկ մատակարարը , հաւատա որ ասկէց ադէկ տղայ մը չեա կրնար գտնել , » Ասոր վրայ Արսէնիա ձիգ ձիգ երեսս նայեցաւ եւ բաղդս յաջողելով իրեն գէշ չերեցայ . « Ինչպէս ուրեմն , Լաորայ , գոչեց ինք , բայց նայէ ի՞նչ սիրուն աղայ է . հիմակուրնէ կրսեմ որ գործիս ադէկ պիտի գայ , » Ասքը խօսքը ինձի գործունելով , « Բարեկամ , կրկնեց , գործիս կուգաս եւ քեզի ըսելիք մէկ խօսք մը ունիմ , թէ որ ես քննէ գոհ ըլլամ , գուն ալ ինէ գոհ պիտի ըլլաս , » Ասոր պատասխան տուի թէ՛ ուղածին պէս իրեն սպասաւորութիւն ընելու համար ձեռքէս եկածին չափ կաշխատիմ , Առանկով իրարու յարմարելով՝ ես շուտ մը դուրս ելայ որ լաթերս առնեմ ու անկէ ետքը այս տունը տեղաւորուիմ ,

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ .

Որևոր առջի գլխեն երկայն չե.

Գրեթէ կատակերդութեան ժամանակը հասած էր, Տիրուհիս ըսաւ որ Լատրային ետեւէն թատրոն երթամ, Հին տեղ անոր օգեակը մտանք, ուր որ դուրսի լաթերը հանելով՝ բեմին վրայ երեւնալու համար ուրիշ դեղեցիկ լաթեր հագաւ, Տեսարանը սկսած ատենը, Լատրան ինձի անանկ տեղ մը տաբաւ եւ քովիկս նստեցաւ, ուսկից բոլոր դերասաններուն երեսը կրնայի տեսնել եւ խօսքերնին լսել: Ասոնց շատը ինձի անհաճոյ եկան, անշուշտ Տօն Բամբէօ իս անոնցմէ պաղեցունելուն համար: Բայց եւ այնպէս ժողովուրդը դերասաններուն շատին ծափ կղարնէր եւ այս ծափահարութիւններէն մէկ քանին խողին առակը միտքս ձգեցին:

Քանի որ էրիկ մարդ եւ կնիկ կատակերդուները բեմին վրայ կուգային, Լատրան ամենուն անունը կուտար եւ անունին տալը հերիք չտեղեւով՝ չարախօսը անոնց վրայ դեղեցիկ նկարագրերութիւններ կրնէր: «Ասիկայ խելքէն պակասութիւն ունի, կրէր, ասիկայ փախուկին մէկն է, տեսած սա նազելի դերասանուհիիդ անունը Բողարտայ է, որնոր այնչափ շնորհքով չերեւար հապաքիչ մը աւելի լիտի կերեւայ. այս ընկերութեան մէջ ըլլալը անոր չվայէր, անիկայ Աոր-Սալանխացի փոխարքային հրամանովը ժողովուրդ խաւմբին մէջ դրուելու էր որնոր շուտ Ամերիկայ պիտի խրկուի: Սա առաջ եկող լուսաւոր աստղին, սա վերջին արեւին նայէ, Քաղիլտան է. թէոր սիրահար ունենալէն ի վեր բուրդ մը շինելու համար անոնց ամեն մէկէն մէկ մէկ փորուած քար ուղեւու ըլլար, ինչպէս որ ատենով Եղիպտոսի իշխանուհիներէն մէկը ըրաւ, մինչեւ երբորդ երկինքը եւնող բուրդ մը կրնար շինել:» Ա՛հրջապէս Լատրան չա-

բախտութիւններով ամենը աւրեց, ԱՆ՝, չարալեզուն իւր տիրուհիին անգամ չխնայելով վրան գէշ գրուցեց :

Սակայն տկարութիւնս կխոստովանիմ որ թէպէտ թատրոնին նախապէս բնաւ որութիւնը բարոյապէս աղէկ չէր, բայց ես վրան զմայլած էի, անանկ զուարթութեամբ մը կխօսէր, որ մինչեւ իր չարութիւնը ինձի կսիրցունէր, ամեն միջախաղի կեանքը կերթար որ տիրուհիին հարցունէ թէ բան մը կուզէ՞. բայց շուտ մը գալ տեղը չբռնելով՝ թատրոնին ետին իրենքը՝ նոյր էրիկ մարդոց անուշ անուշ խօսքերը մտիկ կընէր. ասիկայ գիտելու համար անգամ մը՝ ետեւէն երթալով նայեցայ որ շատ մարդիկ կճանչնար, մինչեւ երեք կատակերգու համբեցի, որոնք իրարու ետեւէ հետը խօսելու համար կկեցունէին, ինձի անանկ եկաւ թէ ամենեւին չքաշուելով հետը կխօսէին եւ կեանքիս մէջ առաջին անգամէր որ նախանձոտ բլլալ ինչ ըսելը հասկցայ. անանկ մտմտութիւն եւ տրտմութեամբ տեղս դարձայ, որ Լատրան քովս գալուն պէս հասկնալով « Ինչ՞ ես եղեր, Ժիւ Պլաս, ըսաւ զարմանալով, քովէդ զատուելէս ի վեր ինչ տրտմութիւն քեզ պատեր է, քիթդ կախած եւ սիրտդ կտրած կերելայ : » « Խշխանութիւն, պատասխանեցի, ասոր պատճառը կայ. բռնած վարմունքդ քիչ մը խիստ է. կատակերգուներուն հետ տեսնուեցար . . . » ԱՆ՝, այդ ինչ ծիծաղելի տրտմութեան պատճառ է, պատասխանեց Լատրան, հա՛հ, հա՛հ, հա՛հ, ինչ, ասոր վրայ նեղացար, ո՛հ, արդարեւ գեռ ինչ, տեսար, կեցիր նայինք, տակաւին մէջերնիս ուրիշ շատ բաներ պիտի տեսնես, պէտք է որ մեր հեշտ վարմունքին վարժուիս նախանձոտ մ'ըլլար, բարեկամս. կատակերգուները՝ նախանձոտները ծիծաղելի մարդիկ կսեպեն, ասոր համար մէջերնին բնաւ նախանձոտ մարդ չգտնուիր : Հայրերը, էրիկները, եղբայրները, հօրեղբայրները եւ եղբորորդիները աշխարհքի ամենէն աղէկ մարդիկն են եւ շատ անգամ անոնք իրենց ընտանիքը հաստատ վիճակի մը մէջ կդնեն : »

Մէկէ մը չկասկածելու եւ ամեն բան հանգարտութեամբ գիտելու յորդոր տալէն ետքը՝ Լատրան ըսաւ. « Դուն բազմապէս ես որ սիրտս վատկելու ճամբան գտար, միշտ քեզ միայն պի-

տի սիրեմ հաւատաւ ըսածին: » Այս խօսքերուն վրայ, որոնց վրայ առանց կատկածաւ մարդ ըլլալու կրնայի տարակուսիլ, խօսք տուի որ ալ հոգս չեմ ընել, եւ խօսքս պահեցի: Նոյն իրիկունը նայեցայ որ Աստուան էրիկ մարդոց հետ առանձին կը խօսէր ու կը խնդար: Աստակերդութենէն ետքը տիրուհիներնու հետ տուն դարձանք, ուր որ Ֆլորիմանտան ալ ճաշընելու համար երեք ծեր ազնուական եւ կատակերդու մը առած քիչ մը ետքը եկաւ: Աստուայէն եւ ինէ զատ տանը մէջ սպասաւոր ըլլալով՝ խոհարար կնիկ մը, կառավար մը եւ սղտիկ ծառայ մը կային: Հինգերնիս մէկտեղ ճաշը պատրաստեցինք: Խոհարար կնիկը, որնոր Տիկին Յակինթոսին պէս վարպետ էր, կառավարին հետ միասերը պատրաստեց:

Սենեկապան սպասուհին եւ սղտիկ ծառան սեղանին սպասները դրին, եւ ես ալ ասդին ամենէն գեղեցիկ արծաթէ ափսթներով եւ շատ մը ռակեղէն ամաններով սեղանը չտեղեցի, որոնք տաճարին շատաւ ավելի ամաններով սեղանը չտեղեցի: Այս սեղանը տեսակ տեսակ գինիի շիշերով զարդարեցի եւ ամեն բանի յարմար դալս տիրուհիս ցուցունելու համար տակաւադասութիւն ըրի: Աերակուրին ատենը կատակերդուհիներուն կերպարանքին վրայ կը արմանայի, որոնք ինքզինքնին առաջին կարգի երեւելի կնիկներու տեղ դրած էին, եւ չէ թէ մինակ այն ազնուականներուն Վսեմաշուր՝ չէին կանչեր, հապա Յարգիւնունն անգամ չէին տար եւ բուն անուններովն իկանչէին: Արդարեւ այս ազնուականները կատակերդու կնիկներուն հետ տեսնուելով՝ անոնց գէշութենը եւս անապարծութեանը պատճառ կը ըլլային: Աստակերդուն ալ գիւցաղնի դեր խաղալու սովորած գերատան մը ըլլալով՝ հետեւինն առանց քաշուելու առեն կանցանէր, անոնց կենացը գինի կիւմէր, կամ տանկ ըսենք, սեղանին գլուխն անցած էր: Արդարեւ, ըսի ինքնիրենս, մարքիլին եւ կատակերդուին ցերեկը մէկ ըլլալուն վրայ Աստուան սա ալ ըսելու էր թէ անոնք առելի գիշերը իրարմէ տարբերութիւն չունին, որովհետեւ բոլոր գիշերը մէկտեղ գինի խմելով առտու կընեն:

Յրէնիսն եւ Ֆլորիմանտան բնութիւններնուն զուարճա-

խօս էին, բերներնուն հազարումէկ լկտի խօսքեր հանելով՝ նազելի եւ փոքրիկ շնորհքներ կրնէին, որոնք այս խառնադնայ ծերունիները հաճութեամբ կ'ալայելէին, Խմտիլու հիւ անմեղ խեղկատակութեամբ մը անոնցմէ մէկը զրօսուցած ատենը, ասդին միւս երկուքին մէջանշն եզող բարեկամութիւն անոնց քով Շուշանին (*) պէս չէր կեցեր, Յեր երիտասարդի մը համար հրապուրանքով լեցուն այս տեսարանը տեսած ատենս պտուղը բերուեցաւ, Այն ատեն ես ալ սեղանին վրայ շիշով բմկելիքներ եւ զաւաթներ դնելով՝ Լաորային հետ կերակուրու տեսելու գացի, որմոր ինձի կապաւէր, «Լ՛հ՛, ուրեմն, Ժիլ Պլաս, ըստ, տեսած այս աղնուականներդ աչքիդ ի՞նչպէս կերեւան», «Տարակոյս չկայ որ, պատասխանեցի, Արսէնիայի եւ Յլորիմոնտայի սիրահարներն են», «Ոչ, կըրկնեց, ասոնք լկտի ծերունիներ են, որոնք պչրող կնիկներուն տունը կերթան կուգան, բայց հետեւնին չեն կապուիր, անոնցմէ միայն քիչ մը կամարարութիւն կ'ազանջեն եւ առատաձեռն ըլլալով՝ իրենց շնորհած ոչինչ բաներուն աղէկ փոխարինութիւն կրնեն, Փառք քեզ Աստուած, Յլորիմոնտան եւ Խիրութիւ հիւմայ սիրահար չունին, այսինքն՝ Էրկան պէս վարուող սիրահարներ չունին, որոնք տան մը բոլոր ծախքերը ընելնուն համար ամեն հաճոյք կատարել կուզեն, Թէոր ինձի մընայ ես ասկէց դո՛հ եմ եւ կ'ախշեմ խեղալի եզող խառնադնայ կնիկը այս տեսակ բաներ վրան առնելու չէ, ինչո՞ւ դըլխուն վրայ տէր մը պիտի կեցունէ, քիչ քիչ ստակով տան պիտոյք վատկիլը այն կերպով մէկէն ի մէկ ձեռք ձգելէն աղէկ է,

Լաորան մէկ մը խօսքի որ բռնուէր (ու միշտ ասանկ կը պատահէր) ալ բերանը չէր դոցուեր. շիտակը լեզուանիտութեանը ըսելիք չկար, Լշխանին խումբին դերասանութիւններուն գլխուն

(*) Շուշան՝ ամբօւթեան վրայ ունեցած սիրովը երեւելի ըլլալով՝ իր մականունը ամբիժ մնաց :

եկած հաղարումէկ դիպումներ պատմեց եւ բոլոր զրուցած խօսքերէն խելքս տեղ ըրաւ թէ մոլութեանց ինչ ըլլալը հասկնալու համար ասկէց աղէկ տեղ չէի կրնար գտնել. դժբաղդաբար անանկ տարիքի մը մէջ էի որ մոլութիւններէն վախ չունէի, ասկէց զատ թատրոնին նաժիշտը այն անկարգութիւնները անանկ աղէկ կնկարագրէր որ անոնց ամենքը աչքիս հեշտութիւն կերեւային. կատակերգուհիներուն մեծագործութեանց տասներորդ մասն անգամ պատմելու ատեն չունեցաւ, որովհետեւ խօսքի սկսելը երեք ժամէն աւելի չէր: Ազնուականները եւ կատակերգուն Ֆլորիմոնտայի հետ երթալով՝ անիկայ իր տունը ձգեցին:

Ասոնք տունէն դուրս ելնելուն ետքը տիրուհիս ձեռքս ստակ դնելով՝ ըսաւ, « Առ՝ ժիլ Պլաս, սա երկու փխթոյր որ վաղը երթաս տանը պէտքերը հոգաս: Մեր պարոններէն եւ տիկիներէն հինգ վեց հոգի հոս տեղ կերակուրին պիտի ուտեն: Նայէ որ մեզի աղէկ կերուխում մը պատրաստես: » Տիկին, պատասխանեցի, այսչափ ստակով խօսք կուտամ որ բոլոր խումբն անգամ աղէկ մը կշտացունենմ: » « Բարեկամ, կրկնեց Արսէնիա, կաղաչեմ, քիչ մը զրուցած խօսքերուդ սխալները չտէ, գիտցաս ըլլաս որ խումբ չքսուի, ընկերութիւն կըսուի: Նայէ՛, աւաղակներու խումբ, մուրացկաններու խումբ, հեղինակներու խումբ կըսուի, բայց գիտցիր որ կատակերգուներու ընկերութիւն կըսուի, եւ մանաւանդ Մատրիտի դերասաններուն խումբը ընկերութիւն կոչուելու արժանի է: » Ասոր վրայ ասանկ անքաղաքավարական խօսք մը բերնէս հանելուս համար տիրուհիէս ներում խնդրեցի, մեծ խոնարհութեամբ մը աղաչեցի որ ներէ տգիտութեանս եւ խօսք տուի որ անկէ ետքը Մատրիտի կատակերգուներուն բոլորին վրայ խօսած ատենս միշտ ընկերութիւն կըսեմ:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԱ.

Կասակերգուններուն ինչպէս կեանքերնին անցունելը եւ
հեղինակներուն հետ ինչպէս վարուիլը .

Ուստի երկրորդ օրը առտուն մատակարարի պաշտօնս վա-
րել սկսայ . պահք օր մըն էր . տիրուհիս հրամանովը աղէկ
խզող հաւու ձագեր , ճագարներ , կաղաւի ձագեր եւ ուրիշ
փափուկ թռչուններ ծախու առի : Պարօն կատակերդուները
Նկեղեցիին իրենց դէմ բռնած ընթացքէն դո՛հ չըլլալուն հա-
մար անոր պատուիրանքները ճշգիւ չեն պահեր : Տունը այն-
չափ միտ բերի որ Մեծ Բարեկենդանին երեք օրը անցընելու
համար տասներկու հարուստ մարդոց անգամաւելի կուգար .
Խոհարար կնկան մինչեւ կէս օր բանելու դորձ բացուեցաւ .
անիկայ կերակուրը պատրաստած ատեն ասդին Արսէնիան
անկողինէն ելնելով՝ մինչեւ ցերեկ զարդարանքին ետեւէն
եղաւ եւ հայելիին առջեւէն ասդին չեկաւ : Այն ատեն Պա-
րօն Բողոքարար եւ Բիքարարու կատակերդուները եկան , քիչ մը ետ-
քը Քօսթանցաւ եւ Սէլինասա անուն երկու կատակերդուհիներ
ալ գալով՝ շատ չանցաւ Զրբիսնմաստն հետը մարդ մը առած
տունէն ներս մտաւ , որնոր վառվառն երեւելի ասպետի մը
շատ կնմանէր , մազերը շորհքով մը կապուած էին , գլխարկին
վրայ չորցած տերեւի դոյնով փետուրներու արցակ մը կար ,
վարտիքը շատ նեղ էր եւ բաճկոնին բացուածքէն խիստ գե-
ղեցիկ ասղնեգօրծով բարակ շապիկ մը կերեւար , ձեռնոցները
եւ թաշկինակը թուրին պահակին գոգածեւ կողմն էին եւ ինք
զմայելի կերպով վերարկուն վրան առած էր :

Որչափ որ տեսքոտ եւ վրան գլուխը աղէկ շտկուած էր ,
այսու ամենայնիւ վրան տարօրինակ բան մը տեսայ : Այս աղ-

նուառականը , ըսի ինքնիրենս , այլանդակ մէկը ըլլալու է եւ չէի սխալած . արտառոց բնաւորութիւն մը ունէր : Արտէնիային սենեակէն ներս մտնելուն պէս թեւերը բանալով՝ վազեց խառնազնաց երիտասարդներուն ըրած ձեւերէն աւելի համարձակ ձեւերով իրարու ետեւէ կարգաւ դերասանութիւններուն եւ դերասաններուն փաթթուեցաւ . խօսիլը լսած ատենս ալ կարծիքս չփոխուեցաւ , ամեն մէկ փանկերուն վրայ կանդկառնէր . ազգու կերպով մը շարժումներ կընէր եւ աչքերը նիւթին յարմարոյնելով՝ խօսքերը կարտասանէր : Հետաքրքրութիւն ընելով՝ Լատրային հարցուցի թէ այս ասպետը ո՞վ է , Հետաքրքրութիւն ընելու իրաւունք ունիս , բայտ Լատրան , չկրնար ըլլալ որ մէկը առջի անդամ՝ Անտուէրիացի Պարոն Կարոյոս Արնոլդին երեսը տեսնէ , խօսիլը լրսէ ու քեզի պէս ով ըլլալը հասկնալու հետաքրքրութիւն չընէ . կեցիր եղածին պէս քեզի անոր նկարագրութիւնը ընեմ :

Նախ եւ առաջ՝ այս մարդը կատակերգութիւն ըրած է . խեղբին փշելով թատրոնը ձգեր եւ անկէջ ի վեր այս ըրածին վրայ իրաւամբ զղջացեր է . սեւ մազերուն ու շաղկրութիւն ըրի՞ր , ներկուած են , յօնքերը եւ պեխն ալ ներկուած են , ինք Արուստէն ծեր է , բայց աշխարհք եկած ատենը ծնողքը իր անունը թաղին տուամարներուն մէջ դրել չտալուն համար հոգը չընէր եւ ինքզինքը քիչէն քիչը ամբողջ քսան տարի կարգաւորուեցաւ : Ասկէջ զատ Սպանիայի մէջ ամենէն պարծենքոտն է , կեանքին մէջ վաթսուն տարի թանձր ազիտութեամբ անցուցած է , բայց դիտնական ըլլալու համար վարժապետ մը բռներ է , որոնք Յունարէն եւ Լատիններէն գիրերը հեզել սորվեցուցեր է . շատ մը ազգոր առասպելներ դոյ գիտէ , որոնք իր գիւտը ըլլալու պէս այնչափ պատմած է որ ալ գիտէ թէ իրաւիրն են , ամեն ատեն անոնք իր խօսքերուն մէջ կըխառնէ . դուն ըսէ թէ խելք ունի , միտք չունի . նաեւ երեսելի դերասան մըն է կըսեն , բայց ինչ մեղքս պահեմ , բնաւ անկէ չեմ ակորժիր . երբեմն երբեմն հոստեղ դերասաններու պէս պերճ խօսուածքներ ընելը կըսեմ , ուրիշ պակասութիւններէ զտո կ'նայիմ որ խիստ սեթեւեթեալ արտասանութիւն մը ունի , ձայնը

կողողոյցնէ, որնոր իր պերճախօսութեանը ծաղրական եւ անախորժ կերպարանք մը կուտայ :

Այս պատուաւոր խնդկատակին վրայ նաժիշտին բրած նկարագրութիւնը ասանկ էր եւ շիտակը եւ անկէջ աւելի հպարտ կերպարանքով մարդ տեսած չեմ, Անդրկնքը պերճախօս մէկը կձեւացնէր : Անքիքմէն երկու երեք առասպելներ շինելով՝ պատկառելի կերպարանքով մը եւ աղէկ սերտ բրածի պէս պատմեց : Միւս կողմանէ կատակերգունները եւ կատակերգու-հիւները հոնտեղ բերաննին դոյ պահելու համար եկած չըլլալով՝ համը չկեցան եւ արդարեւ անխղճարար՝ հոն ներկայ չը գտնուող ընկերներնուն խօսքը բանալ սկսան : Բայց ասիկայ անանկ բան մըն է որ կատակերգուներուն եւ հեղինակներուն ներքի է, ուստի ընկերոջ դէմ բացուած խօսակցութիւնը տաքնալով՝ « Տիկիներ, ըսաւ Բողմիրօ, մեր սիրելի պաշտօնակիցն եղող Աւսարկնտսի մէկ նոր պատմութիւնը չէք գիտեր : Անիկայ այս առաւ ամտաքէ դուրպաներ, ժապաւէններ եւ առնեղործներ ծախու առնելով՝ կոմսի կնկան մը կողմէն խրկուածի պէս մանկկաւիկի մը ձեռքով ժողովատեղին բերել տուեր է : » Այդ ինչ սրիկայութիւն է, զրուցեց Աւսարկնտսի աշխուհիներ անձնագով եւ սնապարձ կերպարանքով մը քիթին տակէն խնդալով, մեր ատենները ամեն մարդու քով անկեղծութիւն կրէին բան մը կար, ատանկ առասպելներ շինելու ամենեւին սիրտ չէինք հասցուներ եւ իրաւընէ աշխուհիան կնիկները անանկ գիւտեր ընելու յոգնութենէն մեղ կաղաւթին : Երեւց պէտք եղած բաները իրենք ծախու կառնէին, անոնք ալ այս գլխուն տէրն էին : » Արդարեւ, կրկնեց Քիքարտա նոյն կերպով, զեռ հիմայ ալ այս գլխուն տէրն են եւ եթէ կներէք որ այս կէտին վրայ բացատրութիւն տամ : . . Բայց այս կերպ գիպուածներուն վրայ լուծեամբ անցնելու է, մանաւանդ երբ որ եւ է աստիճանի տէր մարդոց կվերաբերի : »

« Պարօններ, զրուցեց մէկէն ի մէկ Ֆլորիմանտա, կաղաչեմ բարեկաջօղութիւններդ քիչ մը մէկգիւ ձգելիւ, անոնք չգիտցող չկայ : Խղմէնկային վրայ խօսինք, կրօնն թէ իրեն համար

այնչափ ծախքի տակ մանող աղնուականը ձեռքէն փախուցեր է : « Այո՛ , շիտակ է , գոչեց Քոսթանցան , սա ալ ըսեմ թէ պզտիկ դործակալ մըն ալ ձեռքէն փախուցեր է , որուն ինք անտարակոյս տունը կործանած է եղեր . ես բանը սկիզբէն գիտեմ , իր կաւատը սխալմամբ Խզմէնիայի դործակալին դրուած տոմսակը աղնուականին տուեր եւ աղնուականին երթալիք նամակն ալ դործակալին տուեր է : » « Նայէ ի՞նչ փեսաներ պատահեր են , նազելիս , կրկնեց Ֆլորիմանտայ , » « Օ՛հ , աղնուականը ձեռքէն փախուցեր՝ չէ փախուցեր , մեծ բան մը չէ , ասպետը գրեթէ բոլոր ունեցածը չունեցածը կերած հատցուցած է , բայց պզտիկ դործակալը գեռ նոր աստիճաններ առած էր , տակաւին պչրող կնկան ձեռքէ անցած չէր . նայէ անիկայ ձեռքէն փախցունելուն վրայ ցաւիլ կ'ալլէ : »

Կերակուրէն առաջ այս տեսակ խօսքեր ըրին եւ սեղան նըստած ատեննին ալ խօսքերնին նոյն նիւթին վրայ ինկաւ , բայց թէ որ լրած բոլոր բամբատանքով եւ անձնագոլով թեամբ լեցուն խօսքերս մէկիկ մէկիկ պատմելու ելնեմ , վերջը չգար , ուստի թող ընթերցողը հաճութիւն տայ որ անոնք վերցնելով՝ խեղճ հեղինակի մը ինչ կերպով ընդունուելը պատմեմ , որնոր կերակուրին վերջը Արսէնիային տունն եկաւ :

Մեր պզտիկ սպասաւորը եկաւ բարձր ձայնով մը տիրուհիս ըսաւ , « Տիկին , աղտոտ լուացքով եւ մինչեւ կոնակը ցեխի մէջ թաթխուած մարդ մը եկեր է , որնոր խօսքս ամօթ , հեղինակի կնամանի եւ հետդ խօսիլ կուզէ : » « Թող վեր գայ , պատասխանեց Արսէնիան , տեղերնուս չենենք , պարոններ , հեղինակ է : » Արդարեւ եկողը հեղինակ մըն էր , որուն շինած մէկ ողբերգութիւնը ընդունուելով՝ տիրուհիս խաղալիք գերը բերած էր : Անունը Տօն Պետրոս աէ Մոնայ էր : Ափկայ սենեակէն ներս մտած ատեն խորին յարգանքով հինգ վեց անգամ խոնարհութիւն ըրաւ ընկերութեան առջեւ , որնոր ոտքի վրայ չենեղէն զատ բարեւն ալ չառաւ : Արսէնիայ միայն հեղինակին ըրած քաղաքավարութիւններուն փոխադէն գլուխը քիչ մը ծռելով բարեւը առաւ : Ասոր վրայ հեղինակը դող-

գրըլալով եւ շուարած կերպարանքով մը սենեակին մէջ քիչ մը առաջ գնաց եւ ձեռնոցները ու գլխարկը ձեռքէն ձգեց . ետքը գետնէն առնելով՝ տիրուհիիս մօտեցաւ եւ դատախազի մը իւր դատաւորին աղերսագիր մը ներկայացնելէն աւելի քաղաքաւարութեամբ տիրուհիս ձեռքը թուղթ մը տալով՝ « Տիկին, կաղաչեմ ընդունէ այս գերը, որնոր կհամարձակիմ քեզի մատուցանել » Տիրուհիս պաղ եւ արհամարհոտ կերպով մը զայն ընդունեց եւ հեղինակին բրած յարգական խօսքերուն պատասխան տալ անգամ չուզեց :

Տիրուհիս այս վարմունքը բնաւ մեր հեղինակը չվհատեցուց, որնոր ուրիշ անձինք կարգելու առիթը ձեռքէ չփախցունելով՝ գեր մը Բոզիմիրոյի եւ ուրիշ գեր մըն ալ Ֆլորիմանտայի տուաւ, որոնք Արսէնիային պէս հետը անվայել կերպով վարուեցան : Ասոր հակառակը՝ կատակերգուն բնութենէն շատ բարեբարոյ մէկն ըլլալով՝ ինչպէս որ այս սլարոններուն շատը անանկ են, կծու կատակներով զանի նախատեց, Պետրոս տէ Մոեայ ասոնք զգաց, բայց վախնալով որ չըլլայ թէ ֆուսը խաղին ըլլայ, յանդիմանելու չհամարձակեցաւ . Բերնէն խօսք մը չհանելով առաւ քաղց, բայց ինձի անանկ եկաւ թէ իրեն եղած ընդունելութեանը վրայ սիրտը շատ կոտրած էր : Կարծեմ բարկութենէն ինքնիրենը գերասաններուն պէտք եղածին չափ հայհոյութիւն բրաւ եւ կատակերգուներն ալ դուրս ելած ատեն շատ յարգանքով հեղինակներուն վրայ խօսիլ սկսան : « Ինձի կուգայ թէ, ըսաւ Ֆլորիմանտան, Պարոն Պետրոս տէ Մոեան սիրտը դոհ դուրս չելաւ . » « Էհ, տիկին, գոչեց Բոզիմիրոն, ինչո՞ւ հոգ կընէք, կվայլէ՞ որ հեղինակները մարդու տեղ գնենք. թէ որ հետեւին մէկ երթանք, ասանկով անոնց երես տուած կըլլանք : Այն պզտիկ պարոններուն ինչ ըլլալը գիտեմ, զիրենք աղէկ կճանչնամ, շուտ մը ինքզինքնին կմոռնան, ամեն ատեն գիմացնիս գերի ընենք եւ չվախնանք թէ համբերութիւննին կհատցունենք : Թէ որ սրտերնուն կսկիծէն քիչ մը ատեն մենէ հեռու կենան, խաղեր դրելու չափէ դուրս փափաքներնուն նորէն քովերնիս կուգան եւ շինած խաղերնին ներկայացունենին իրենց մեծ

բարերազգութիւն կսեպեն, « Իրաւունք ունիս, բաւ Ար-
սէնիան, որ հեղինակը որ հարստացնենք, ան ձեռքերնուս կը
փախցունենք: Հեղինակ բաժդ աղէկ տեղ մը դրածնուս
պէս, հանգիստնին կնային եւ ալ չեն աշխատիր. բարերազգա-
ւոր ընկերութեան հոգը չէ, եւ հասարակութեան ալ սիրտը
չցաւիր: »

Ամենքը այս գեղեցիկ խօսքերուն հաւնեցան եւ ըսին թէ
հեղինակները կատակերգուներէն տեսած գէշ վարմունքին չը
նայելով՝ դարձեալ իրենց երախտապարս են: Այս խեղճա-
տակները՝ հեղինակները իրենցմէ վար կսեպէին եւ արդարեւ
անկէց աւելի անոնց արհամարհանք չէին կրնար ընել:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Բ.

Ժիլ Պրասի քաւորնէն հաճոյ՜ գգալը, իմֆզիմֆը կա-
սակերգութեան հեշտութեանցը ջալը եւ ֆիջ աշենէն անկէց
զգուիլը.

Մինչեւ այն ատեն որ թատրոն երթալ պէտք եղաւ, կու-
նտիանները սեղանին վրայ կեցան: Ետքը ամենքը մէկէն թափ-
ւորն երթալով՝ ես ալ ետեւնուն դացի եւ այն օրն ալ կա-
տակերգութիւն մը տեսայ: Անկէց անտակ հաճոյք զգացի,
որ միտքս գրի թէ ամեն օր կատակերգութիւն տեսներու եր-
թամ: Միտքս դրածս կատարեցի եւ կամայ կամայ չեմ գի-
տեր ինչպէս եղաւ որ գերասաններուն սովորեցայ. նայե-
ռ զարմացիր թէ սովորութիւնը ինչ ուժ ունի եղեր: Ամենէն
աւելի՝ բեմին վրայ պուշտոյներուն եւ շարժումներ ընող-
ներուն վրայ կըմայլէի եւ մինակ ես այս խելքէն չէի, հապա
ուրիշներ ալ հետս էին:

Խաղերուն գեղեցիկութեանը եւ անոնց ներկայացման եղանակին վրայ սիրտս կ'ուզուէր. անանկ քանի մը խաղեր կային, որոնց վրայ խելքս գլխէս թռելով՝ կ'յալիշտակուէի եւ մանաւանդ այն խաղերէն կախորժէի, որոնց մէջ Պաղղիոյ բոլոր կարգինները կամ տասներկու ասենակալները կներկայացուէին: Այս աննման բանաստեղծութիւններուն աղէկ տեղումները միտքս կ'սփռէի. կ'ընէի որ երկու օրուան մէջ Պաղիկներուն Թագունին անուն ամբողջ կատակերգութիւն մը գոյ բրի. Թագունին եղող վարդին խորհրդակիցը մանուշակն էր եւ սպասաւորը յաճմիկը: Այս բանաստեղծութիւնները շատ հանճարեղ կերեւնային եւ ինձի անանկ կուգար թէ աղգեմուս հանճարին մեծ պատիւ կրնէին: Այս գլխաւոր համար գործերուն մէջ գտնուած ամենէն գեղեցիկ կրտորներովը միտքս զարդարելս հերիք չսեպելով՝ ճաշակա կատարելագործելու նուէէ եղայ եւ անվրէպ նպատակիս հասնելու համար կատակերգութիւններուն բրած բոլոր խօսքերը մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կրնէի, թէ որ անոնք մէկ խաղը դադէին, ես ալ կ'յարդէի, թէ որ անոնց գէշ երեւնար, ես ալ կարհամարհէի: Ինձի անանկ կուգար թէ ինչպէս որ ակնագործները անդամանդէ կհասկնան, անանկ ալ կատակերգութիւնները թատրոնի խաղերէն կհասկնան, Այսու ամենայնիւ որչափ որ ըսող եղաւ թէ Պետրոս տէ Մոսայի շինած խաղը խայտառակ կըլլայ, բայց այնպէս կատարեալ յաջողութեամբ ներկայացուեցաւ որ ամենուն բերանը բաց մնաց, Ասով ալ անոնց ըրած դատաստանները ինձի կատկածելի չերեւցան եւ հասարակութեան ողջամիտ կարծիքի տէր չըլլալուն հաւատարմ եղաւ, բայց ընկերութեան անսխալութեանը վրայ չտարակուսեցայ: Ամեն կողմէ ինձի ըսող եղաւ թէ սա հասարակ կատակերգութիւններուն չհաւնած նոր խաղերուն ամեն մարդ կհաւնէր եւ ասոր հակառակ՝ անոնց սիրով ընդունած խաղերուն միշտ կսուլէին. աս ու ան կ'ըրուցէր թէ խաղերուն վրայ տանակ գէշ դատաւորան ընելը կատակերգութիւններուն կանոնն էր եւ ասոր վրայ հաղար ու մէկ խաղերու յաջողութեամբ ներկայացուիլը պատմեցին, որոնք կատակերգութիւններուն վճիռը սուտ

կհանէին : Ունեցած սխալս շտկելու համար բոլոր այս ապագոյցները պէտք եղան :

Օրին մէկը նոր կատակերգութիւն մը առջի անգամ խաղացած ատեննին պատահած սա դէպքը պատմելու չեմ մոռնար : Այն խաղը կատակերգուներուն պաղ եւ ձանձրացուցիչ երեւցեր էր, մինչեւ անգամ խեղքերին անանկ պառկեր էր թէ չյաշողիր, կխայտառակուի : Այս խորհրդով առջի արարուածը խաղալով՝ նայեցան որ ամեն մարդ ծափ զարկաւ :

Ասոր վրայ զարմացան մնացին . ինչ որ է, երկրորդ արարուածն ալ խաղացին եւ ինչ կնայիս, հասարակութիւնը առջի արարուածէն աւելի հաճութեամբ ընդունեց : Գերասանները ասոր վրայ կրօնկին : « Վայ, սատանայ, կըսէ Րոդիմիրօ, այս կատակերգութեան այսչափ կհաւնին եղեր, հէ : » Վերջապէս երրորդ արարուածը կխաղան, որուն ամենէն աւելի ծափ կը զարնէ հասարակութիւնը : « Այս բանին խեղքս չհասնիր, ինչ է չեմ գիտեր, կըսէ Րիքարտոս, մեզի անանկ եկաւ թէ այս խաղին հաւնող չըլլար, բայց նայէ ինչպէս ամենուն հաճոյ երեւցաւ : » « Պատճառը այն է որ, ըսաւ այն ատեն կատակերգուներէն մէկը միամտութեամբ, այս խաղին մէջը հազար ու մէկ աղւոր տեղուանք կան եղեր, որոնք մեր աչքին չեն զարկեր : »

Ուստի ալ կատակերգուները քաջ գատողի տեղ չդնելով՝ արժէքնին ինչ ըլլալը աղէկ հասկցայ, աշխարհքիս մէջ ինչ ծաղրալից բաներ որ վրանին կծգէին, անոնք ալ ամենեւին սուտ չէին հաներ : Անանկ դերասաններ եւ դերասանուհիներ կը տեսնէի, որոնք իրենց եղած ծափահարութիւններէն երես առած էին ու ինքզինքնին հրաշալեաց արժանի մարդոց տեղ դնելով՝ կկարծէին թէ խաղացած ատեննին հասարակութեան շնորհք մը ըրած կըլլան . իրաւ ունեցած պակասութիւններուն դէմէի, բայց գժբաղդարար ապրելու եղանակնին ինձի քիչ մը շատ ակործելի դալուն համար հետերնին զեղխութեան մէջ մտայ ելայ . ինչպէս կրնայի ասկէ զգոյշ կենալ, քանի որ մէջերնին լսած բոլոր խօսքերս երիտասարդներու համար փնտաւար էին եւ տեսած ամեն բանիս օգուտը ան էր որ

բարքս կապականէր։ Ըսենք թէ Քաղիլտայի, Քօնոթանցայի եւ միւս կատակերգութիւններուն տանը մէջ եղածը չեղածը չգիտնայի, բայց եկու նայէ որ մինակ Արսէնիայի տունը իս գլխէ հանելու բաւական էր։

Այն ծեր ազնուականներէն զատ, որոնց վրայոք խօսած եմ, խառնագնաց երիտասարդներ, ազնուականի տղաքներ կուգային, որոնք վաչխառուներուն շնորհիւ ծախքէ ելնելու կարողութիւն ունէին։ Արբեմն հարկաժողովներ ալ ներս կառնէին, որոնք ինչպէս որ ժողովներնուն մէջ կրնեն, հոնտեղ գտնուելնուն համար տուրք ուղեւ տեղ իրենք տուրք կուտային, սրպէս զի հոնտեղ ներկայ ըլլալու իրաւունք ունենան։

Յորիմանտան, որնոր մօտերը տուն մը կրնակէր, ամեն օր Արսէնիային կուգար եւ մէկտեղ ցերեկուան ու իրիկուան կերակուրը կուտէին։ Արեւ. քնին ալ իրարու հետ անանկ սիրով կապուած կերեւային որ շատ մարդ կղարմանար. ամենքը կը զարմանային թէ ինչպէս այս երկու պչրող կնիկները մէկտեղ ասանկ վերջին աստիճան բարեկամութեամբ օր կանցունեն, եւ իրենց անանկ կուգար թէ այսօր կամ վաղը անոնք ասպետի մը պատճառաւ իրարու հետ կաւորին, բայց կատարեալ բարեկամութիւններ ինչ ըսել է չէին գիտեր. անոնք հաստատուն բարեկամութեամբ իրարու հետ կապուած էին եւ չէ թէ միայն ուրիշ կնիկներու պէս իրարու չէին նախանձեր, հապաքնկերութեամբ կապէին եւ երկի մարդոց կողոպուտները մէջերնին բաժնելը, անոնց սէրը իրարու ձեռքէ յափշտակելէ աղէկ կսեպէին։

Լատրան ալ այս երկու երեւելի ընկերներուն պէս իր մանկամարդութենէն օգուտ կը առէր. գեւ շատ գեղեցիկ բաներ պիտի տեսնես ըսելը, սուտ չէր, սակայն բնաւ նախանձաստութիւն չըրի. այս մասին ընկերութեան բնաւորութենէն ըլլալու խօսք տուած էի. քանի մը օր ասանկ ձեւացուցի. հետեւին առանձին խօսած մարդոց անունը Լատրային հարցնելը հերիք կսեպէի, ան ալ միշտ անոնց համար կամ հօրեղբայրս է, կամ հօրեղբորորդիս է կըսէր։ Արշափ ալ աղղական ունէր, Արեւ-

ւար լի է իր ընտանիքը Պրիամուս (*) լիազաւորին ընտանիքէն ալ շատուր էր : Թատրոնին նաժիշար հօրեղբայրները եւ հօրեղբորորդիները հերիք չսեպելով՝ երբեմն ալ կերթար օտար մարդիկ կհրապուրէր եւ վերջը խօսքը եղած բարի պառաւին տունը ինքզինքը ազնուական որբեւայրի մը կցուցունէր : Արկայն չընեմ, Լատրան անոր վրայ ընթերցողին շխտակ դադարար մը տալու համար տիրուհիին պէս մանկամարդ , սիրուն եւ պըշտող էր , որնոր անոր վրայ միայն սա առաւելութիւնը ունէր որ հրապարակաւ հասարակութիւնը կգրօցուներ :

Նրեք շարալի չափ ինքզինքս այս կրկն յորձանքին յանձնելով՝ ամեն տեսակ հեշտութիւններու մէջ լողացի , բայց սա ալ մեկտեղ ըսելու եմ որ զուարճութեանց մէջտեղն եղած ատենս շատ անգամ սիրտս խզի խայթերով կլեցուէր , որոնք կրթութենէս առաջ կուղային եւ հեշտութիւններուս դառնութիւն մը կուտային . շուայտութիւնս այս խզի խայթերուն դէմ՝ չը դրաւ . ասոր հակառակ՝ որչափ որ ինքզինքս շուայտութեան կուտայի , այնչափ խզիս խայթերը կաւեւնային եւ բնութենէս բարեբարոյ ըլլալով՝ կատակերդուներուն կենաց անկարգութիւններէն վախնալ սկսայ : Ա՛հ , անօրէն , ըսի ինքնիրենս , ընտանիքիդ ակնկալութիւնը ասանկով կլեցունես . վարժապետութիւն ընելու տեղ ուրիշ գործի ձեռք զարնելով՝ զանի խարելիք հերիք չեղաւ , ծառայական վիճակդ պարկեշտ մարդու պէս ասլընլուդ արդեւք ըլլալու է , ասանկ մղի մարդաց հետ տեսնուիլդ քեզի կվայլէ՞ , մէկ քանիններուն սրտին նախանձ , բարկութիւն եւ ազահութիւն կտիրէ , մէկ քանիններուն սրտէն ամբիթածութիւն ըսուած բանը դուրս ելած է , մէկ քանին ինքզինքնին անբարեխառնութեան եւ ծուլութեան կուտան եւ մէկ քանիններուն հպարտութիւնն ալ զիրենք մինչեւ յիմարութեան կհասցունէ : Այսչափը հերիք է , ալ եօթը մահացու մեղքերուն քովը կենալ չեմ ուզեր :

(*) Պրիամուս Տրոյացի վերջին թագաւորն էր , եւ յիսուսն զաւակ ունէր :

ԳԻՐՔ ԶՈՐՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Ն Ա.

ժիլ Պշասի՝ կասակերգունիներուն քնաւորութեանը չը
ստիւրելով՝ Արսէնիային փոխեն ելնելը եւ ֆիլ մը պար-
կեշտ տուն մը մտնելը.

Ասանկ խանդարեալ բարուց մէջ վրաս քիչ մը պտտիւ եւ
երկիւղածութիւն մնացած ըլլալով՝ միտքս գրի որ ոչ միայն
Արսէնիային քովէն ելնեմ, հապա Լաորայի հետ ալ ունեցած
յարաբերութիւնս կարեմ, թէպէտ հազար ու մէկ անգամ
ինձի անհատատարմութիւն ընելուն ջնայելով՝ դարձեալ զին-
քը կտրելի, Նրանի անոր որ իր ըրած զուարճութիւնները խոս-
փոջ զգաստութեան վայրկեաններէն ինձի պէս օգուտ կրապէ,
Աստու մը ելայ ծրարս կապեցի եւ Արսէնիային հետ հաշիւ
չտեսնելով՝ որնոր շիտակը գրեթէ ինձի պարտք մը չտնէր, ու
տրեւի Լաորայիս մնաս բարով չըսած՝ այս տունէն դուրս ե-
լայ, ուր որ մարդ միայն շուսպտութեան օդ մը կծծէր, Այս
բարի դործը կատարելուս պէս Աստուած անոր վարձքը տը-
ւաւ : Լուսահոգի տէրոջն Տօն Մատաթիայի վերատեսուչին
հանդիպելով՝ բարեւ առի. ինք ալ իս ճանչնալով կանդ ա-
ռաւ ու հարցուց. « Հիմայ որուն քով սպասաւորութիւն կը-
նես, » « Վայրկեանէ մը ի վեր պարտալ եմ, պատասխանեցի,

եւ. ամիսի մը չափ Արսէնիային քովը կենալէս ետքը, որուն բարբերը ինձի յարմար չեկան, անմեղութիւնս պահելու համար խմբուն յօժարութեամբս ելայ: Վերատեսուէն ալ բնութենէն երկիւղած մէկը ըլլալու մը պէս ըրած զգուշութեանս հաւանելով՝ ըսաւ. « Նս. քեզ աղէկ տեղ մը գնել կուզեմ, որովհետեւ դուն ասանկ պատուաւոր տղայ մըն ես, » Վերատեսուչը տուած խոստումը կատարելով՝ խնայն որը Տօն Վինչէնցիոս տէ Աիւղմանին տունը գտաւ, որուն գործակալը կը ճանչնար:

Անկէջ աղէկ տուն մը չէի կրնար մանել, ուստի ետքերը հօնանդ կեցած ըլլալուս վրայ չզղջացի: Տօն Վինչէնցիոս խիստ հարուստ ծերունի ազնուական մըն էր, որնոր շատ տարիէ ի վեր առանց կուխի եւ առանց կնկան հանգիստ կապրէր, որովհետեւ բժիշկները կնկանը հազր անցունենք ըսելով՝ ձեռքէն աուեր էին, թէպէտեւ թէոր գեղերնին չառնելու ըլլար, դեռ շատ ատեն հազր վրան կրնար մնալ: Այս մարդը նորէն կարդուիլ միտքէն չանցունելով՝ բազրովին ինքզինքը մէկ հատիկ աղջիկն եղող Օրորայի կրթութեանը տուեր էր, որնոր այն ատեն քսան եւ վեցերորդ տարին կմանէր եւ կատարեալ աղջիկ մը կրնար սեպուիլ. չափէ դուրս գեղեցիկ էր եւ ազնիւ ու վարժ միտք մը ունէր: Հայրը իրան չգտնուած խեղացի մը չէր, բայց իր գործերը աղէկ կառավարելու կերպը գիտէր: Անանկ պակասութիւն մը ունէր, որնոր ծերունիներուն ներքի է. շատ խօսիլ եւ մանաւանդ կուռի եւ պատերազմներու վրայ խօսիլ կսիրէր: Թէ որ գժրագգարար մէկը իր առջեւը այս բարը դարնելու ըլլար, նոյն կէտին գիւցազնական փողբերանը կառնէր եւ ինքը մօտիկ ընողները ալ ի՛նչ կուգէին, թէ որ երկու պաշարումի եւ երեք պատերազմի պատմութիւնով զո՞հ ըլլար: Աեանքին երկու երրորդ մասը ղինուորութեամբ անցուցած ըլլալուն համար յիշողութիւնը այլ եւ այլ եղելութիւններու անհատնում աղբիւր մը եղեր էր, որոնք իրեն պատմածին չափ միշտ հաճութեամբ մօտիկ չէին ըլլուեր: Ասկէց զատ թովթով եւ երկայնաբան ըլլալուն համար պատմելուն եղանակը շատ հաճելի չէր դար, բայց եւ այնպէս ես բնաւ

ասանկ բարեբարոյ ազնուական մը տեսած չեմ, անփոփոխ բընաւորութիւն մը ունէր, ո՛չ յամառ եւ ո՛չ կամազնաց էր, Կը զարմանայի թէ ինչպէս ազնուական մը այս բնաւորութենէն կրնայ ըլլալ. թէպէտ հարստութեանը խնայողութիւնը աղէկ կնայէր, բայց պատուաւոր կերպով կապրէր. քովը շատ մը ծառայ եւ երեք կնիկ կային, որոնք Օրորային սպասաւորութիւն կրնէին, Շուտով հասկցայ որ Տօն Մատաթիայի վերատեսուչը ինձի աղէկ դորձ մը գտեր էր, ուստի նայեցայ որ հոնտեղ յարատեւեմ, Բնաւորութիւննին հասկնալու ետեւէ եղայ, ամենուն միատունները ինչ ըլլալը սորվեցայ. ետքը ասոր վրայ բռնելիք ընթացքս որոշելով, շուտ մը տէրոջս եւ սպասաւորներուն աչքը մտայ:

Արդէն Տօն Վինչէնցիոսի տունն ըլլալս ամիս ու կէսէն աւելի կար. այս տանները նայեցայ որ ազնուականին ազջիկը ինձի տանը բոլոր սպասաւորներէն ուրիշ կերպով կնայէր: Ամեն անգամ աչքերը վրաս դարձունելուն անոնց մէջ տեսակ մը անուշութիւն կտեսնէի, որնոր միւսներուն վրայ նայած տաներ աչքիս չէր զարներ: Թէ որ խառնազնաց երիտասարդներուն եւ կատակերգուններուն հետ մէկտեղ նստած ելած չլլայի, Օրորային իմ վրաս միտք մը ունենալը բնաւ խեղճ չը պիտի ընէի. բայց եկու նայէ որ այն պարօններուն մէջ քիչ մը բարքս խանգարուած էր, որոնց քովը ամենէն ազնուական կնիկներն անգամ միշտ շատ աղէկ անուն չեն ունենար, Թէ որ, կըսէի ինքնիրենս, այն քանի մը խեղկատակներուն խօսքին նայուի, ատեն ատեն ազնուական կնիկներուն խենդութիւնները կըռնեն, որոնցմէ իրենք օգուտ կըաղեն, ինչ գիտնամ որ տիրուհիիս ալ այս խենդութիւնը բռնած չէ, Բայց ո՛չ, ըսի վայրկեան մը ետքը, ասոր խեղքս չպառկիր: Ասիկայ այն Մեսաղինաներէն (*) չէ, որոնք ազնուականութիւննին

(*) Մեսաղինա Կողղիս կայսեր կնիկն է, որնոր անպարկեշտութեամբը մինչեւ ամենագոծած պոռնկութեան ստիճանը իջաւ:

մտանալով՝ անփայել կերպիւ աչքերնին մինչեւ փռչին մէջ կը խոնարհեցնեն եւ աներեսութեամբ պատմունին տաքերնուն տակը կառնեն. մանաւանդ ասիկաց այն առաքինի բայց փափկասիրտ աղջկներէն մէկն է, որոնք առաքինութեան՝ իրենց գործիչն որոշած սահմաններէն դուրս ըլլալով՝ սրտերնուն խղճմտանք չըլլար, թէ որ քաղցր սէր մը ներդարձեն եւ զգան, որնոր առանց գլխունուն փափկ բերելու զանոնք կգրօսցունէ:

Ահա ասիկ տիրուհիս վրայ ասանկ զատաստան կընէի, բայց ճշգիւ չէի դիտեր թէ ինչի կայանք տամ, Այսու ամենայնիւ քանի որ Օրորա իս տեսնէր, երեսիս կծպտէր եւ ուրախութիւն մը կցուցունէր. ո՞վ որ ըլլար, առանց մտոս սեպուելու ասանկ գեղեցիկ երեւոյթներու կընար խաբուիլ. ուստի ես ալ խաբուելով՝ ինձի անանկ եկաւ թէ Օրորա արժանաւորութեանս շատ հաւնած էր եւ ալ ինքզինքս այն բաղդաւոր ծառաներէն մէկուն տեղ կզնէի, որոնք սիրական ունենալով սպասաւորութիւն ընենին իրենց անուշ կուգոյ: Բարի բաղդիս ինձի սրտորաստած աղէկութեանը կերպով մը տալիս արժանաւոր երեւալու համար, վրայիս գլխուս առաջունէ տալիս հոգ տանիլ սկսայ, նայեցայ թէ ի՞նչ բանով երեսս քիչ մը շնորհք կառնէ. ունեցածս չունեցածս լուացքի, անուշ իւղերու եւ հիւթերու տուի. առտուն ամենէն առջի գործս վրաս գլուխս շտկել եւ անուշ հոտերով ինքզինքս բուրելս էր, որպէս զի թէ որ տիրուհիս առջեւ ելնել պէտք ըլլար, թափթփած լաթերով չերեւայի: Արայիս գլխուս ասանկ հոգ տանելով եւ սիրուն երեւալու համար ուրիշ կերպ կերպ շարժումներ ընելով՝ ինքզինքիս յոյս կուտայի որ երջանկութիւնս շատ հեռու չէր:

Օրորայի սպասաւորներուն մէջ մէկը կար, որուն անունը Օրթիզ էր. ասիկաց պառաւ մին էր, որնոր քսան տարիէն տալի էր որ Տօն Ալինչէնցիտի տունը կկենար. անոր աղջկը մեծցուցած եւ զեռ աղջկան խնամածուն կըսուէր. բայց այս դժուար պաշտօնն ալ չէր կատարեր: Ասոր հակառակը Օրորայի ըրած գործերը առաջումն պէս երեւան հանելու տեղ այն տունն անոնց վրայ դայելու ետեւ է էր: Մէկ խօսքով տի-

բուհինն բոլոր վառահալ թիւներ վաստկեր էր : Խրիկուն մը տիկին Օրթիկը մէկը մեր խօսքը չլսած հետա խօսելու առիթ գրանելով՝ կամեցուկ մը ինձի քսաւ , « Թէ որ խեղճութիւնը եւ խահմաութիւնը ձեռքէ չձգես , կէս գիշերուն սարսուղը եկու , հանաւդ անանկ բաներ պիտի խմանաս , որոնք լսելուդ շատ պիտի ուրախանաս » : Անպատճառ կու գամ , « սրտատխա՛նեցի խնամած ու պառաւ ին ձեռքը սեղմելով , եւ վախճալով որ չբլլայ թէ մէկը վրայ հասնի , շուտ իրարմէ զատուեցանք : Ասոր վրայ Տօն Վինչէնցիտաի աղկիանը սրտին սիրոյ տալաւ : Երբ թիւն մը բրած ըլլալու ալ տարակոյս չմտալով՝ անանկ տրախութիւն մը զգացի որ զայն բռնելու համար շատ դժուարութիւն քաշեցի : Թէպէտ կանուխկեկ իրիկուան կերակուրնիս կերանք , բայց այն վայրկենէն մինչեւ ընթրիքին առանք եւ ընթրիքէն մինչեւ աւերջն անկողինը պատ կիլը ինձի սրչափ կրկար ժամանակ երեւցաւ : Ինձի անտնկ կու գար թէ այն իրիկունը տանը ամեն գործերը կամայ կամայ կկատարուէին եւ այսչափ ձանձրութիւնը հերիք չըլլալու պէս մէկ մ'ալ Տօն Վինչէնցիտա սենեակը քաշուած առանք հանգիտոր նայելու տեղ նորէն Փորթուկալի ճակատամարտները միտքը իյնալով՝ պատմել սկսաւ , որոնցմով արդէն շատ հեղ գլուխս ուռեցուցեր էր , բայց առաջ չբառամածը այն իրիկուան պահելով՝ իր տանը համբաւ վատկող բոլոր սրաշտօնակալներուն անունները մէկիկ մէկիկ դրուցեց եւ անոնց բրած մեծ աղտոյթութիւններն ալ պատմեց : Իրաւ մինչեւ վերջը մօտիկ ըրի , բայց սրչափ սիրտըս նեղացաւ : Այսու ամենայնիւ խօսքը լմնցունելով՝ տեղը պառկեցաւ , էս ալ շուտ մը անկողինս դրած ազատիկ սենեակը գացի , ուսկից գաղանի տանգուխէ մը սրարտէղը կիծնուէր : Բոլոր մարմինս հոտաւէտ խզով չփեցի , անուշ հոտերով աղէկ մը բուրելէս ետքը ճերմակ շապիկ մը հագայ եւ երբ նայեցայ որ տիրուհիս սերը գրաւելու նպատաղ ալ բան մը չմտայ որ միտքէս ելած ըլլար , ժամադիր եղած տեղս գացի :

Օրթիկը հանտեղ չգտնելով՝ ինձի անանկ եկաւ թէ սպասելէն ձանձրացած՝ սենեակը գացեր էր եւ սիրահարին յար-

մար ժամանակը անցեր էր . ալ Տօն Վինչէնցիոսի վրայ օրհնեալ բերանս բացի, բայց անոր ճակատամարտները անխժած տեսնա ժամը տասը զարնելը ականջիս եկաւ . կարծեցի թէ ժամացոյցը սխալ էր եւ քիչէն քիչը անպատճառ կէս գիշերը ժամ մը անցած ըլլալու էր, սակայն անանկ սխալէր էի որ մեծկակ քառորդ մը անցնելէն ետքը նորէն ուրիշ ժամացոյց մը զարնելով՝ ժամը տասը համբեցի: Շատ աղէկ, ըսի ինքնիրենս, ալ ամբողջ երկու ժամէն աւելի ապասելիք չունիմ, դունէ ժամանակին չեկար ըսելով ինձի դանգառ չեն ըներ . մինչեւ կէս գիշեր ի՞նչ պիտի ընեմ. եկու այս պարտէզին մէջ պատիւ եւ մոմտամ թէ ի՞նչ դէպք պիտի խաղամ. այս դէպքը ինձի համար բաւական նոր է: Աս դեռ ազնուական կնիկներուն յօժարութեանցը սովորած չեմ, անուանարկ կնիկներուն եւ կատակերգութիւններուն հետ ինչ կերպով որ վարուելու է, ես այն գիտեմ. բնականաբար առջեւնին կեննես եւ առանց քաջուելու ամեն բան աչք կառնես, բայց ազնուական կնկանքով ուրիշ վարպետութիւն բանեցնելու է կարծեմ. անոնց քրքրողք քաղաքավար, կամակատար, քաղցրաբարոյ եւ մեծարոյ ըլլալու է, բայց վախկոտ ըլլալու ալ չգար. կրքի յուզմունքներով երջանկութիւնը շուտ կատարուիլը ուզելու տեղ սիրոյ տրկարութեան վայրկենէ մը սպասելու է զայն:

Ահա ասանկ խորհրդածութիւններ կ'ընէի եւ հաստատ կորոշէի որ Օրորայի քով այս ճանրան բռնեմ. Միտքս կրերէի որ քիչ ատենէն այս սիրուն կնկան տարք իյնալու եւ անոր հազարումէկ սիրահարական խօսքեր ըսելու հաճոյքը պիտի վայելեմ. մինչեւ անգամ մեր թատրոնի խաղերուն աղէկ տեղուանքը միտքս բերի որ Օրորային հետ գիթ գիթի խօսած ատեննիս գործածելով՝ ինքզինքիս պատիւ բերեմ. Յոյս ունէի թէ անոնք յարմար տեղ գործածելով՝ ծանօթներէս մէկ քանի կատակերգուներուն պէս խելացութիւն կ'ծախեմ, թէպէտ մինակ միտք ունիմ. Քողոր այս մոմտութիւններուն մէջ բնկղմած տեսններս, որոնցմով տէրջիս զինուորական պատմութիւններէն աւելի աղէկ կ'ըզօնուի, ժամը տասնըմէկ զարնելը բացի: Ե՛հ, ըսի այն ատեն ինքնիրենս, ալ վախճուն բոպէէն անգին

սպասելիք չունիմ, համբերել պէտք է։ Աստի՛ վրայ սիրտ առնելով՝ նորէն մոմտուքներուս մէջ խնկայ, երբեմն շարունակ պատելով եւ երբեմն պարտէզին ծայրն եղող կանանչեղէնէ սննեակի մը մէջ նստելով։ Վերջապէս այնչափ տաննէ ի վեր սպասած ժամն հասաւ, ժամացոյցը տասներկուք զարկաւ։ Քանի մը վայրկեան ետքը Օրթիզ ինձի պէս ժամանակին դալով, բայց այնչափ անհամբերութիւն չընելով երեւցաւ։ «Պաւսն ժիլ Պլաս, ըսաւ գէմն ելնելով, որչափ տանն կայ որ հոս ես,» «Երկու ժամ է,» պատասխանեցի։ «Ա՛հ, չիտակը, կրկնեց վրաս խնդալով, շատ ժամանակատահ ես եղեր, գիշեր տանն քեզի ժամագրութեան տեղ ցուցունելը դրօսանք է։ Արգարեւ, շարունակեց ծանրութեամբ մը, քեզի երջանկութեան աւետիս տալուս փոխարէն ինչ որ ընես քիչ է. տիրուհիս հետզ առանձին խօսք ունի, ուստի ինձի հրաման ըրաւ որ քեզ իւր սննեակը տանիմ, ուր որ քեզի կսպասէ. ասկէց աւելի խօսք չեմ ըներ, մնացածը գաղտնիք է, որնոր բուն իր բերնէն պիտի լսես, ետեւէս եկուր քեզ տանիմ։» Այս խօսքերը ըսելով՝ խնամակալ պատուը ձեռքէս բռնեց եւ պզտիկ դռանէ մը, որուն բանալին իր վրայ էր, իս գաղտնի տիրուհիի սննեակը տարաւ։

Գ Լ Ո Ի Խ Բ .

Օրորայի՛ ժիլ Պրասի ինչ ընդունելութիւն ընելը եւ մեկ-սեղ ինչ քանի վրայոյ խօսելիսին.

Օրորաւ առանին լաթերով տեսայ, որնոր ինձի շատ ախորժեղի եկաւ։ Մեծ յարգանքք եւ կրցածիս չափ շնորհքով մը աւոր բարեւ տուի, ինք ալ խնդում երեսով մը իս ընդունելով՝ բռնի իս քովիկը նստեցուց. սա բանին վրայ աշխարհք ինձի եղաւ որ պատգամաւոր կնկանք հրաման ըրաւ թէ ուրիշ սե-

ներակ մը երթայ եւ մեզ մինակ թողու : Անկէջ ետքը խօսքը ինձի դարձունելով՝ « Ժիլ Պլաս , լասա , քու վրադ աղէկ աչքով նայիր եւ քեզ հօրս միւս ստատարներէն վեր բռնելս գիտած ըլլալու ես , ու թէ որ հայեցումքներէս ալ քու վրադ բարե կամեցողութիւն ունենալս չհասկնայիր , այս դիշեր բռնած ընթացքիս վրայ ալ տարակոյսդ մնալու չէր :

Ուրիշ խօսք ըսելու ժամանակ չձգելով՝ ինձի անանկ եկաւ թէ իբրեւ քաղաքավար մարդ թող տալու չէի որ ուելի բացորոշ խօսելով՝ ամօթխածութեանը դպչի , ուստի կրքի յուզմունքով մը տեղէս ելայ եւ իշխանու հիին ծունդերը նետուող թատրոնի դիւցաղնի մը պէս Օրորայի ոտքերը իյնալով՝ տերճախօտի ձայնով մը դաշցի : « Ա՛հ , տիկին , իրաւ ըսիր , այդ խօսքդ ինձի է , ըլլալու բա՛ն է որ մինչեւ հիմայ բաղդին խաղալիկ եւ ամեն մարդու տանլի եղալ Ժիլ Պլասին բաղդը յաջողելով՝ քեզի զգացումներ ներդործէ . . . » Քիչ մը կամայ խօսէ , զրուցեց տիրուհիս մէկէն ի մէկ խնդալով , մտաւայ սենեակը պատկած սղատուհիներս ձայնէդ կարթննան , ոտքի վրայ ել ու նորէն տեղդ նստէ եւ խօսքս չկտրելով մինչեւ վերջը իս մտիկ ըրէ : Այո՛ , Ժիլ Պլաս , շարունակեց խօսքը ծանրութեամբ , քու աղէկութիւնդ կուզեմ եւ քեզի յարգելս ցուցունելու համար անանկ գաղտնիք մը պիտի տամ , ուսկից կեանքիս հանգստութիւնը կախում ունի : Նրխատարդ , գեղեցիկ , շնորհքով եւ ազնուական տապետի մը սիրահարուած եմ : Անունը Տօն Վուի Բաշէքօ է , երբեմն ինքը պատած տեղումները եւ թատրոններուն մէջ կտենեմ , բայց հետը բնաւ խօսք ըրած չեմ , մինչեւ անգամ ի՛նչ բնաւորութեան տէր ըլլալը եւ գէշ ասուածութիւններ ունի թէ չունի չեմ գիտեր : Սակայն ասոր վրայ աղէկ տեղեկութիւն առնել կուզեմ , ինձի անանկ մէկը պէտք է որ անոր բարբերուն վրայ աղէկ տեղեկութիւն տայ . այս գործը մինակ քեզի կ'յանձնեմ եւ կարծեմ այս յանձնարարութիւնը քեզի ընելէս գլխուս վրանդ չդար . յայտնիմ թէ անանկ ճարտարութեամբ եւ խոհեմութեամբ մը զայն կկատարես որ գաղտնիքս քեզի յայտնելուս վրայ չեմ զղմար :

Տիրուհիս այս տեղ խօսքը կտրեց , որպէս զի ասոր վրայ ինչ

պատասխան որ տամ մտիկ ընէ : Առջի բերան տանակ անհա-
ճոյ կերպով խարուելուս համար տակնուվրայ եղած էի, բայց
շուտ մը խելքս գլուխ ժողվեցի եւ դէմ դնելով այն ամօթին
որնոր միշտ անյաջող ելած անխորհուրդ համարձակութենէ մը
յառաջ կուգայ, տիրուհիս գործերուն համար անանկ փոյթ
մը ցուցուցի եւ անանկ սիրով ինքզինքս անոր նուիրեցի որ եթէ
իր աչքը մտած ըլլալուս յիմարական կարծիքս միտքէն չհա-
նեցի, գոնէ հասկցուցի որ բրած խենդութեանս վրան կրնամ
դոցել : Տօն Առիի վրայ իրեն շիտակ տեղեկութիւններ տալու
համար միայն երկու օր պայմանաժամ ուղեցի . ասկէց ետքը
տիկին Օրթիզ, որնոր տիրուհիս կանչեց, իս պարտեղը տարաւ
եւ ինէ զատուած ատենը ծաղրելու կերպարանքով մը ըսաւ .
« Կնաս բարով Ժիլ Պլան, ալ չեմ պատուիրեք որ կա-
նուխկէկ առջի ժամադրութեան տեղերնիս դանուխ, գիտեմ
որ այս մասին անանկ ժամանակապահ ես որ այս ձանձու-
թիւնը չեմ քաշեր : »

Յայտ պարապը ելնելուն վրայ քիչ մը բարկացած՝ սենեակս
դարձայ, սակայն խելացի գտնուելով՝ ինքզինքիս մոլիթարանք
տուի . մոմտացի որ տիրուհիս գաղտնապահ ըլլալը սիրահարը
ըլլալէն աւելի ինձի կ'ալլէ . մինչեւ անգամ մտածեցի որ աս-
կէց ինձի շահ մը կ'ենէ, եւ սիրահարութեան միջնորդները քա-
շած նեղութիւններնուն փոխարէն առ հասարակ աղէկ ստակ
կառնեն ու ետքը՝ Օրորայի ինէ պահանջածը կատարելու մտքով
տեղս պառկելով՝ երկրորդ օրը այս գործին համարտունէն դուրս
եկայ . Տօն Առիի պէս աստիճանի մը տունը գտնելը դժուար չէր
անոր վրայօք գրացիներուն հարցումորձ ըրի, բայց որու որ
գացի, հետաքրքրութիւնս աղէկ մը չկրցաւ լեցունել, ուստի
երկրորդ օրը նորէն հարցումորձս սկսելու պարտաւորեցայ .
Այն օրը բազդս յաջող դնաց, որովհետեւ գիպուածով փողո-
ցին մէջ ծանօթներէս սպասաւորի մը հանդիպելով՝ իրարու
հետ խօսելու համար ճանքան կանգ առինք : Այն րոպէին
անոր բարեկամներէն մէկը փողոցէն անցաւ, որնոր քովերնիս
մօտենալով զրուցեց . « Գրիւի մէկ չորրորդ մասին չափ գինի
խմեր ես լսելով՝ Տօն Առիի հայրն եղող Տօն Յովսէփ Բաշէքցի

տունէն ինձի ճանքայ տունն : • Այս գեղեցիկ առիթը ձեռքէ չբխացունելով՝ ինչ բան որ իմանալ կուզէի՝ հարցուցի եւ անդեկացայ ու այնչափ հարցումներ ըրի որ տիրուհիիս տուած խօսքս պահելու կարող ըլլալուս համար սիրտս շատ ուրախ տուն դարձայ : Արկրորդ գիշերը առաջուան պէս նոյն ժամուն եւ նոյն կերպով Օրորացի հետ պիտի տեսնուէի, բայց այն իրիկունը այնչափ անհանգստութիւն չբռնելով՝ ծերունի տէրօջախօսքերը անհամբերութեամբ մտիկ չլինելէս զատ նորէն ճակատամարտները սկսել սուի, մեծ հանգարտութեամբ կէս գիշեր ըլլալուն տգասելի եւ քանի մը ժամացոյցի վարները լսելէս ետքը ալ հոտուէտ իւզերով չշփուելով եւ անուշ հոտերով վրաս չբուրելով զարտէզը իջայ, աս ալ զանց ըրի :

Ամենահաւատարիմ խնամակալ կնիկը ժամագրութեան տեղերնիս գտայ, ոչնոր առջի օրուան պէս չուտ չեկար ըսելով իս չարամտութեամբ յանդիմանեց : Մս ամենեւին պատապսան չտուի եւ հետը մէկանդ Օրորային սենեակը դացի, որնոր աչքին առջեւը ելնելուս պէս հարցուց. • Տօն Առիի վրայօք աղէկ տեղեկութիւն առի՞ր, շատ բան իմացա՞ր, • • Այո՛, տիկին, ըսի, եւ հետաքրքրութիւնդ կրնամ տեղը տանիլ, Նախ քեզի ըսեմ որ Սալամանքա դառնալով՝ ուսմունքը կատարելագործելու համար ճանքայ ելնելու վրայ է. լսածիս նայելով՝ պատւաւոր եւ բարեբաղոյ երիտասարդ առպետ մըն է, արիւթեանը ըսելիք չմնար, որովհետեւ ազնուական եւ Ասագիլացի է : Ասկէց զատ, ինք շատ խելացի եւ վարմունքը խիստ սիրուն է. բայց, թէպէտ եւ քմացդ յարմար չգայ, անպատճառ ըսելու եմ որ քիչ մը շատ երիտասարդ ազնուականներուն բնաւորութենէն մաս ունի, շատ շուայտասէր է. գիտե՞ս որ այն տարիքին մէջ անդամ արդէն երկու կատակերդուհի վարձու բռնած է, • • Ինչ՞ կրես, կրկնեց Օրորա, այդ ինչ բնաւորութեան տէր է եղեր : Բայց աղէկ տեղէ իմացա՞ր, Ժիլ Պլաս, որ այդչափ անառակ կեանք մը կ'լարէ, • • Օհ, անտարակոյս, տիկին, շարունակեցի խօսքս. առիկայ սպասուոր մը ինձի ըսաւ, որուն այս ատու ճանքայ տուերէն եւ սպասուորները տէրերնուն պահասութիւններուն վրայ խօսած ատեննին սուտ չեն զրուցեր :

Ասկէց զատ ասպեալը Տօն Ալէքսիոս Աէփարի, Տօն Անտօն Սանթէլէդի եւ Տօն Ֆէրնանտօս տէ Կամպուայի հետ կնատի կենէ, միայն ասկէց իւր անառակութիւնը բոլորովին յայտնի կըլլայ: * * Այդչափը հերիք է, ժիլ Պլաս, ըսաւ այն ատեն տիրուհիս սրտէն հառաչանք մը հանելով, քու բերած տեղեկութիւններուդ վրայ ալ ունեցած անարժան սիրոյս դէմ պիտի դնեմ, թէպէտ սէրս շատոնց սրտիս մէջ խոր արմատ կապած է, բայց յոյս ունիմ որ ինքզինքիս կմոռցունեմ: Առ', շարունակեց խօսքը, լեցունկէկ պզտիկ քսակ մը ձեռքս տալով, ահաւասիկ քաշած նեղութիւններուդ փոխարէն ասիկայ կուտամ, մարդու չըսես ա', միաբոյժ բեր որ ուրիշներէն պահելուդ համար գաղտնիքս քեզի յայտնեցի: * * Աստա՛հ եղի՛ր, տիրուհիս պատասխանեցի, ես գաղտնապահ սպասաւորներուն Հարպուկրատն (*) եմ եւ այս մասին իմ վրաս կրնաս ապահով ըլլալ:

Ասանկով տիրուհիս սիրտը հանգարտեցնելէս ետքը քսակին ինչ ըլլալը հասկնալուս համբերութիւն չընելով՝ տեղս քաշուեցայ, Նոյնեցայ որ քսակին մէջ քսան փխթիկ կար: Նոյն կէտին միառէս անցաւ թէ քսանի որ չար փօթ մը բերելուս համար տիրուհիս հանեց այսչափ ստակ տուաւ, ըսել է որ եթէ աղէկ լուր մը բերելու ըլլայի, անտարակոյս աւելի շատ ստակ պիտի տար. ուստի դատաստանարանի պաշտօնէից պէս չընելուս վրայ զըջացի, որոնք իրենց դատի արձանագրութիւններուն մէջ երբեմն ճշմարտութիւնը կշարեն: Անանկ դեռ նոր երեւան ելած սիրահարութիւն մը աւրելուս վրայ սիրտս շատ կցաւէր, որովհետեւ թէոր Աւետարան կարդալու պէս շիտակը զրուցելու չըլլայի, ետքերը անոր երեսէն շատ ստակ պիտի վաստակէի: Այսու ամենայնիւ պարտաւ տեղը հոստուէտ իւղի եւ բուրմունքներու համար ըրած ծախքերս հանելուս վրայ սիրտս կմխիթարուէր:

(*) Հարպուկրատ լուսթեան շատուած է:

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

Տօն Վիկելեցիոսի տանը մեջ եղած մեծ փոփոխութիւնը
 և գեղեցիկ Օրորայի՝ ունեցած սիրոյն պատճառաւ միեւն
 դրած արտաոց խորհուրդը .

Այս դիպումէն յիշ մը ետքը Պարոն Տօն Վիկելեցիոս
 հիւանդ պառկեցաւ . թէոր ինք տարիքը շատ առած ալ չը-
 լար , դարձեալ հիւանդութեանը նշանները անանկ սաստիկ
 կերեւային , որկվապոտէր թէ չըլլայ թէ անոր երեսէն մեռնի .
 Հիւանդանալուն պէս , Մատրիսէն երկու երեսելի բժիշկ
 բերել տուին , որոնց մէկուն անունը Տարթոր Անտրոս , իսկ
 միւսին անունը Տարթոր Օքէթոս էր . Ասոնք ուշադրութեամբ
 հիւանդը աչքէ անցունելով՝ ճշդօրէն գննութիւն մը բնեւորն
 ետքը մէկ բերան զրուցեցին թէ հիւթերը բոլորքման մէջ էին .
 բայց միայն այս կէտին վրայ իրարու հետ համաձայնեցան . Աէկը
 նոյն օրը հիւանդին մաքրադեղ տալ կուգէր , իսկ միւսը այս գեղը
 յիշ մը ուշացնել պէտք է կրտսեր . « Հիւթերը , ըստ Անտրոս ,
 թէեւ դժուարահալ են , բայց քանի որ որովայնալուծութեան
 եւ տեղատուութեան սաստիկ յուղման մը մէջ են , պէտք է
 որ լուծուին , որպէս զի չըլլայ որ երթան մէկ արնի մատին
 վրայ լեցուին : Օքէթոս ասոր հակառակը պնդելով ըսաւ թէ
 • Մաքրադեղը չգործածած՝ սպասելու է որ հիւթերը հալին ,
 • Բայց քու գրութիւնդ , կրկնեց տալինը , բժշկութեան իշ-
 խանին գրութեանը ուղղակի գէմէ : Հիպոկրատէս կը յայտ-
 նէ թէ ամենէն սաստիկ ջերմին մէջ անգամ առջի օրերէն սկը-
 սելով մաքրադեղ տալու է եւ որոշ խօսքերով կզրուցէ թէ՝

երբոր հիւթերը սաստիկ յուզման այսինքն բորբոքման մէջ
ըլլան, շուտ մաքրադեղ տալու է: • • Օհ, ահա սխալդ հաս
է, կրկնեց Օրէթու, Հիբոկրատէս յուզմունք բառով բորբո-
քում բսել չուզէր, հապա հիւթերուն հալելը բսել կուզէ: •

Ասոր վրայ մեր Տօքթորները տաքցան: Մէկը յունարէն բը-
նադիրը յառաջ բերաւ եւ զայն իրեն ալէս մեկնող բոլոր հե-
ղինակներուն անունը տուաւ, միւսը լատիներէն թարգմանու-
թեան մը կռթնելով՝ ալ աւելի սղուաց կանչեց, Հիմայ այս
երկու Տօքթորներէն որուն խօսքին հաւատալու էր. Տօն Վին-
չէնցիտս ըսեա ինքնիրենը այս խնդիրը որոշելու մարդ չէր, սա-
կայն ինչ ընէր, նայելով որ երկուքէն մէկը անպատճառ ընա-
րելու էր, ամենէն աւելի հիւանդ մեռցունողին այսինքն ամե-
նէն ծերունիին վստահութիւն բրաւ: Ասոր վրայ մէկէն ի մէկ
Անտրոս, որնոր միւսէն պզտիկ էր, յուզմունք բառին վրայ
իւր հին պաշտօնակիցին քանի մը քաշկռտուկ խօսքեր ընելով՝
եղաւ դնաց, ուստի ալ յազդմանակը Օրէթուսի մնաց: Ան ալ
Տօքթոր Սանկրատայի սկզբունքին հետեւող ըլլալուն համար
ամենէն առաջ հիւանդէն առատ առատ արիւն առնել տուաւ
եւ մաքրադեղ տալու համար սպասեց որ հիւթերը հալին:
Բայց մահը, որնոր անշուշտ կլախնար թէ չըլլայ որ ծերունի
Տօքթորը խելացիութեամբ ուշացուցած մաքրադեղը տալով՝
իւր որսը ձեռքէն ելնէ, հալելէն առաջ հասաւ եւ տէրս անդիի
աշխարհքը տարաւ: Ահա ասանկ եղաւ Պարոն Տօն Վինչէն-
ցիտսի վախճանը, որնոր բժիշկը յունարէն չգիտնալուն համար
մեռաւ:

Օրորա իւր հօրը ազնուականի մը արժանի յուզարկաւորու-
թիւնը կատարելէն ետքը, հարստութիւնը կառավարելու հո-
գը իր վրան առաւ: Իւր կտնքին տէրն ըլլալով՝ սպասաւոր-
ներէն մէկ քանին բրած ծառայութիւններուն համեմատ վար-
ձաարելով՝ քովէն հանեց եւ քիչ մը ետքը՝ Սաչէտոնի եւ
Պուէնտիայի մէջ տեղն եղող Թալից գետին եզերքին վրայ
ունեցած գղեակը քաշուեցաւ: Աւրիշ մէկ քանի ծառայներուն
հետ իս ալ վար գնելով՝ հետը գիւղը գացինք. հոն ալ բազդս
յաջող երթալով՝ իրեն պիտանի եղայ. Տօն Վալի վրայ տուած

ճիշդ տեղեկութիւններու և չնայելով՝ դեռ այն ասպետը կսիրէր, կամ սանկ ըսեմ, ունեցած սիրոյն չկրնալով յաղթել, ինքզինքը բոլորովին անոր տուած էր։ Այլ հետս առանձին խօսելու համար նախազգուշութիւններ ընելու պէտք չկար։ Ժիլ Պլաս, ըսաւ ինձի հառաչելով, Տօն Լուին չեմ կրնար մոռնալ, որչափ որ անիկայ միտքէս հանելու կաշխատիմ, դարձեալ միշտ միտքս կուգայ. չէ թէ քու ինձի նկարագրածիդ պէս ամեն տեսակ անկարգութիւններու մէջ ինկած, հապախմ ուղածիս պէս սիրուն, սիրահար եւ հաստատամիտ։ Օրորա այս խօսքերը ըսելով սիրաբ թունտ ելաւ եւ լացը չկրցաւ բռնել։ մազ մնաց որ ես ալ պիտի լայի, որովհետեւ անոր թափած արցունքներուն վրայ սիրտս շատ շարժեցաւ. անոր քծնելու համար՝ զգացած ցաւերուն կարեկից ըլլալէ զատ ուրիշ բան չէի կրնար ընել։ Բարեկամս, շարունակեց խօսքը գեղեցիկ աչքերը սրբելէն ետքը, կնայիմ որ դուն շատ ազնիւ բնութեան տէր մէկն ես եւ ունեցած եռանդէդ այնչափ գոհ եմ, որ քեզ լիովին վարձատրելու խօսք կուտամ։ Սիրելիդ իմ Ժիլ Պլաս, քու օգնութիւնդ հիմայ ամեն ժամանակէ աւելի ինձի պէտք է. միտքս խորհուրդ մը կայ քեզի յայտնեմ, շատ ծիծաղելի պիտի երեւնայ։ Պիտցած ըլլաւ որ կարելի եղածին չափ շուտով Սալամանքա պիտի երթամ, հոնաեղ միտքս ասպետի կերպարանք մտնել եւ Տօն Ֆելիքս անունով Բաշէքոյի ծանօթանալ է, ասանկով անոր վատահոլութիւնը եւ բարեկամութիւնը վատտկելու ջանք պիտի ընեմ, հետը շատ անգամ Օրորա տէ Ալուզմանի խօսքը պիտի ընեմ, անոր հօրեղբայրն եմ պիտի ըսեմ. կարելի է թէ երեսը տեսնել պիտի ուզէ եւ ես ալ ահա ասոր կսպասեմ։ Սալամանքայի մէջ երկու օթեւան կունենանք, մէկուն մէջ Տօն Ֆելիքս, իսկ միւսին մէջ Օրորա կըլլամ եւ մէկ մը էրիկ մարդու կերպարանք մտած, մէկ մ'ալ բնական լաթերովս Տօն Լուիի աչքին երեւնալով՝ յոյս ունիմ որ կամայ կամայ զանի միտքս դրած նպատակիս կրերեմ։ Երաւ ես ալ կխոստտովանիմ որ միտքս դրած այս խորհուրդս խնդի գործ է, բայց ի՞նչ ընեմ, սերս իս կըբաշէ եւ միտքս անմեղ ըլլալուն համար բռնելիք ճանքուս վրայ չեմ մոմտար։

Օրորայի միտքը դրած խորհուրդին համամիտ չէի, շիտակը անիկայ ինձի խենդութիւն կերեւար, սակայն որչափ որ անխելքի դործ կերեւար, այսու ամենայնիւ չսարսաւեցի. ասոր հակառակը՝ գեղահատը ոսկեղօծել սկսայ եւ հաստատեցի թէ այս խորհուրդը զուարճալի, հանճարեղ եւ անփնաս գիւտ մըն է։ Անիկայ ապացուցանելու համար բոլոր ըսածներս միտքս չեն, բայց խօսքս ասոր ախորժեկի եկաւ, որովհետեւ սիրահարները կուղեն որ ուրիշները իրենց յիմարական ցնորքներուն շողորթութութիւն ընեն։ Ուստի այս յանդուգն դործը կատակերգութիւն մը սեպեցինք, որուն ներկայացումը ինչ կերպով կարգի դնելուն վրայ միայն մտմտալու էր։ Պերասաններնիս սպանաւորներէն ընտրելնուս ետքը խաղալիք գերերնին բաժնեցինք. ասիկայ ալ առանց ազմուկի եւ կռիւի լըմնցաւ, որովհետեւ բուն կատաղերգութիւնք։

Որոշեցինք որ տիկին Օրթիզ Տօնա Քսիմէնա տէ Ալուզման անունով Օրորայի մօրաքոյրը ըլլայ, իրեն ծառայ մը եւ ետեւէն դացող սպասուհի մը տրուի, Օրորա ալ ասպետի կերպարանքով իս իրեն սենեկապան սպասաւոր եւ առանձին իրեն ծառայութիւն ընելու համար ալ մանկլաւիկի կերպարանք մտած՝ կնիկներէն մէկը հետը առնէ։ Աստակերգութեան անձինքը ասանկով կարգի դրուելէն ետքը Մատրիտ դառնալով՝ իմացանք թէ Տօն Ալուի գեռ հոնտեղ էր, բայց քանի մը օր ետքը Սալամանքա ճանրայ պիտի ելնէր. շուտով մեղի պէտք եղած լաթերը շինել տուինք եւ լմնալուն պէս տիրուհիս շուս մը զանոնք ծրարել տուաւ, որովհետեւ ատենին եւ պէտք եղած տեղը պիտի հազնէինք։ Ետքը տանը հոգը դործակալներէն մէկուն յանձնելով՝ չորս ջորի լծուած կառքով մը ճանրայ ելաւ եւ այս կատակերգութեան մէջ խաղալիք գեր ունեցող բոլոր սպասաւորներուն հետ Ալեոնի տէրութեան ճանրան բռնեց։ Արդէն Հին - Աստիւրան անցած էինք, մէկ մ'ալ լեռան մը տակ երեւցող գլեակէ մը երեք չորս հարիւր քայլ հեռու։ Այլիլլայի եւ Ալիլաֆլորի մէջտեղը կառքին առանցքին կոտորելը բռնեց, Պիշերը մօտ ըլլալուն համար շուարեր մնացեր էինք, բայց գիպուածով քովերնուս գիւ-

դացի մը անցաւ , որնոր շուտ մը մեղ շփոթութիւններնուս ազատեց : « Այն աչքերնուդ դէմի գղեակը Տօն Պետրոս տէ Փինարէզի որբեւայրին եղող Տօնա Ելվիրայինն է » , ըսելով՝ այն կնիկը այնչափ գովեց որ տիրուհիս այն գիշեր հոն կենալու տեղ մը խնդրելու համար իր կողմէն իս այն գղեակը խորկեց : Ելվիրա գիւղացիին իր վրայօք զրուցած խօսքերը սուտ չհանեց : Արդարեւ ես ալ առած յանձնարարութիւնս անանկ աղէկ կատարեցի որ թէպէտ այնչափ քաղաքավար ալ չըլլար , դարձեալ մեղ իր գղեակը կընդունէր : Շնորհալի կերպարանքով մը իս ընդունելով՝ ցուցուցած քաղաքավարական կերպերուս այնպիսի պատասխան մը տուաւ որուն ես կցանկայի : Ասոր վրայ ամենքս միատեղ գղեակը դացինք , ուր որ ջորիները կամաց կամաց կառքը քաշեցին . Տօն Պետրոսի որբեւայրի կնիկը դուռը տեսանք , որնոր տիրուհիս գիմաւորելու եկած էր :

Այն պարագային մէջ երկու կողմանէ զրուցուած քաղաքավարական խօսքերուն վրայէն լուծեամբ անցնելով՝ սա միայն կըսեմ որ Ելվիրա պառաւ մըն էր , որնոր ուրիշ կնիկներէ աւելի հիւրընկալութեան պարտաւորութիւնները կատարել գիտէր : Օրորան չքնաղ սենեակ մը տարաւ , ուր որ քիչ մը յոգնութիւն առնելու համար ձգեց ու ինք եկաւ մեղի վերաբերեալ ամենաոչինչ բաներուն անդամ հոգ տարաւ : Մտքը երբոր ընթրիքը պատրաստուեցաւ , հրաման ըրաւ որ Օրորայի սենեակը կերակուրը բերուի , ուր որ երկուքին միատեղ սեղան նստան : Տօն Պետրոսի որբեւայրին այն կնիկներէն չէր , որոնք՝ մտախոհ կամ տխուր կերպարանք մը ցոյց տալով՝ ճաշի մը պատիւները աղէկ չէն կատարեր , ընդհակառակն զուարթարար էր եւ խօսակցութիւնը ակործելի աղնութեամբ եւ գեղեցիկ խօսքերով միտքը կրացատրէր . իւր հանճարին եւ գաղափարներուն տուած ճարտար դարձուածքին վրայ կղարմանայի , Օրորայ ալ ինձի պէս զմայլած կերեւար , երկուքը միատեղ բարեկամութիւն հաստատեցին եւ փոխադարձաբար խօսք տուին որ միատեղ թղթակցութիւն ընեն : Արտվհետեւ կառքերնիս հաղիւ երկրորդ օրը կրնար նորոգուիլ եւ թէ որ շատ ուշ ճան-

բայ էլնէինք, դիտունսս վտանգ կուգար, ուստի որոշեցինք որ երկրորդ օրը գլեակը կենանք: Մեզի ալ առատ մտով կերակուրներ հանեցին եւ կերած կերակուրներնուս պէս՝ պառկած անկողիննիս ալ աղէկ էին: Հետեւեալ օրը Ժիրուհիս Լլլիւրայի խօսակցութեանը մէջ նոր հրապոյրներ գտաւ. մեծ սրահի մը մէջ ճաշեցին, ուր որ շատ մը պատկերներ կային. բայց միւսներէն մէկ պատկեր մը կար, որուն դէմքը սքանչելի կերպիւ գծադրուած էր, բայց խիստ ողբերգական տեսարան մը կներկայացնէր: Այն պատկերին մէջ կանակի վրայ պառկած եւ արեանը մէջ խղզուած մեռեալ տապեա մը նկարուած էր, բայց որչափ որ մեռած կերեւէր, այսու ամենայնիւ սպառնալից կերպարանք մը ունէր: Այս ասպետին քովը ուրիշ գիրքի մէջ մանկամարդ կին մը կերեւէր, թէպէտ ան ալ գեանին վրայ տարածուած էր: Այն կնկան ծոցը թուր մը խոթուած էր եւ ինք վերջին շունջը կուտար օրհասական աչքերը երիտասարդի մը վրայ սեւեռած, որնոր կերեւար թէ ան ալ մեռնելուն վրայ մահացու ցաւ մը կղզար. նկարիչը պատկերին վրայ անանկ կերպարանք մ'ալ գծադրեր էր, որն որ ուշադրութենէս չլրկացաւ, բարեգէմ ծերունի մը կար, որնոր աչացը առջեւ կեցող այս ասարկաներէն սիրտը շարժելով՝ երիտասարդին չափ ցաւակից կերեւար. կարծես թէ այս արիւնքուտ շտապակերները երկուքին մի եւ նոյն վիշտը ըզգալ կուտային, բայց անոնք անոր ներգործութիւնները տարբեր կերպով կընդունէին: Մերունին խորին տրամութեան մը մէջ ընկզմած ըլլալով՝ ընկճուած կերեւէր. իսկ երիտասարդին տրամութեանը հետ կատաղութիւն խառնուած էր. ասանց բոլորը անանկ աղղու կերպով մը գծադրուած էին, որ որչափ նայէինք՝ չէինք յոգնէր: «Այս պատկերը ի՞նչ պատմութիւն կներկայացնէ,» հարցուց Ժիրուհիս: «Տիկին, պատասխանեց Լլլիւրա, այս պատկերը ընտանիքիս տարաբաղդութեանցը ճշդ իմ նկար մըն է,» Այս պատասխանը Օրորայի հետաքրքրութիւնը շարժելով՝ այն պատմութիւնը լսելու անանկ սաստիկ փափաք մը յայտնեց, որ Տօն Պետրոսի որբու այրի կինը խօսք տուաւ թէ անոր փափաքը կկատարէ: Այս

խոտաւմը Օրթիգի, անոր երկու ընկերներուն եւ իմ առջիս ընելուն համար ճաշէն ետքը չորսերնիս միատեղ սրահին մէջ կեցանք։ Թէպէտ տիրուհիս մեզ դուրս հանել ուզեց, բայց Էլիիրա նայելով որ այն պատկերին մեկնութիւնը լսելու կցանկայինք, մեզ հոնտեղ կեցունելու բարեհաճեցաւ ըսելով թէ ընելէք պատմութիւնը դադանի չէ։ Վայրկեան մը ետքը սա խօսքերով պատմութիւնը սկսաւ։

Ք Լ Ո Ւ Խ Դ .

Վրէժխնդրութեան ամուսնութիւնը .

Լուր մը .

Միկիլիոյ թագաւորը Հռոգերոս եղբայր մը եւ քոյր մը ունէր։ Մէնֆրուա անուն եղբայրը անոր գէմապատամբելով՝ տէրութեան մէջ վտանգաւոր եւ արիւնհահեղ պատերազմ մը հանեց, բայց դժբաղդութենէն երկու կողմի մէջ չյաջողելով՝ թագաւորին ձեռքն ինկաւ, որնոր անոր ըրած ապստամբութեան պատիժը տալու համար զանի բանտ դնելով՝ գոհ եղաւ։

Այս ներդաշնակութեան վրայ հպատակներուն մէկ մասը Հռոգերոսը բարբարոս սեպեցին, կամաց կամաց անագորոյն վրէժխնդրութիւն մը կատարելու համար միայն եղբայրը չէր մեռցուցած կրտէին։ Բոլոր միւս հպատակները Մէնֆրուայի բանտին մէջ կրած դառն նեղութիւններուն իրաւամբ միայն Մաթիլտէ քոյրը պատճառ կրօնէին։ Արգարեւ այս իշխանու-

հին իշխանին հետ միշտ ատելութեամբ փարուեր էր եւ որչափ որ ապրեցաւ, անդադար զինքը հալածեց. իշխանէն քիչ մը ետքը ինք ալ մեռաւ եւ իր մահը անողորմ զգացումներու իրաւացի պատիժ մը համարուեցաւ:

Մէնֆրուա երկու զաւակ թողուց, որոնք դեռ պզտիկ էին: Հռոգերոս զանոնք կորսնցունել ուզեց՝ վախնալով որ չըլլայ թէ աւելի մեծնալով՝ երեսն հօրերնուն վրէժը առնել ուզեն եւ ապստամբեցնեն կուսակցութիւն մը, որնոր ահելութեան մէջ նոր խռովութիւններ չկրնալ հանելու չափ զսպուած չէր. իւր խորհուրդը պաշտօնեան եղող Լէօնդիոս Սիֆրէտի ժողովականին յայտնեց, որնոր անոր չհաւնելով՝ միաբը դարձունելու համար անդրանիկն եղող Հենրիկոս իշխանին կրթութիւնը իր վրայ առաւ եւ խորհուրդ տուաւ որ Տօն Պետրոս անուն կրտսեր որդւոյն վերակացութիւնն ալ Սիկիլիոյ սպարապետին յանձնէ: Հռոգերոս համազուելով որ այս մարդիկը իւր եղբոր որդիները հնազանդութեան մէջ կ'մեծցունեն, անոնց յանձնեց եւ քրոջը աղջիկն եղող Բօնաթմանցային հողը ինք վրան առաւ: Բօնաթմանցա Հենրիկոսի հասակակից եւ Մաթիլտէ իշխանուհիին մէկհատիկ աղջիկն էր. թագաւորը անոր աղաթիւններ եւ վարժապետներ բռնելով՝ կրթութեանը համար բան մը զանց չըրաւ:

Լէօնդիոս Սիֆրէտին Բալէրմոյէն երկու մշոնի չափ հեռու Պէրմոնթէ անուն տեղի մը մէջ գղեակ մը ունէր: Այս պաշտօնեան հոնաեղ Հենրիկոսը օր մը Սիկիլիոյ դահը ելնելու արժանացնելու կ'մանար: Իսկոյն այս իշխանին վրայ անանկ գեղեցիկ յատկութիւններ տեսաւ, որ անոր հետ սիրով կապուեցաւ, իբր թէ ինք զաւակ չունէր. թէպէտ եւ երկու աղջիկ ունէր: Անդրանիկը, որ Պլանքիա կրտսէր, իշխանէն տարու մը պզտիկ էր եւ կատարեալ գեղեցկութիւն մը ունէր: Իսկ Փոռցիա անուն կրտսեր քոյրը ծնած ատեն մօրը մահուանը պատճառ ըլլալէն ետքը տաղաւին օրսրոյն էր: Պլանքիա եւ Հենրիկոս իշխանը սիրելու կարող ըլլալուն պէս իրարու վրայ սէր զգացին, բայց առանձին խօսակցելու չէին համարձակեր: Այսու ամենայնիւ իշխանը երբեմն երբեմն առ ի թ գտաւ եւ այն

պատուական վայրկեաններէն անանկ աղէկ օգուտ քաղեց որ Սիփրէտիս աղջիկը ապխաց որ իր միաբը դրած խորհուրդը կատարելու հրաման տայ, ձիշդ այս ատենները Ալէնդիոս թագաւորին հրամանաւը կղզիին ամենէն հեռաւոր գաւառներէն մէկը ճամբորդութիւն ընելու պարտաւորեցաւ, Անոր բացակայութեան միջոցին Հենրիկոս Պլանքիային սենեակին քովն եզող իր խուցին պառին մէջ ծակ մը բանալ տուաւ, Այս ծակը փայտէ փնղկով մը ծածկուած էր, որն որ աչքի չերեւալով՝ կրացուէր կղացուէր, որովհետեւ անանկ պընդութեամբ պատին դուռագին կցուած էր, որ խորամանկութիւնը աչքի չէր զարներ: Ընդամենը ճարտարապետ մը, որնոր իշխանը իրեն քաշէր էր, այս գործը փութով եւ դաղտաղովի շինեց, Սիրահարեալ Հենրիկոսը անկէց երբեմն տիրուհիին սենեակը կմտնէր, բայց անոր չնորհքները չարաչար չէր գորգործածեր. իրաւ Պլանքիա Հենրիկոսի գաղտնի իր սենեակը մտնելուն անխոհեմաբար հրաման կուտար, բայց միայն անմեղ չնորհքներ պահանջելու իրմէ հաստատ խօսք կառնէր: Չիշէր մը Հենրիկոսնայեցաւ որ Պլանքիա մեծ անհանգստութեան մէջ էր, իմացեր էր թէ Հռոդերոս ծանր հիւանդ էր եւ իրրեւ տէրութեան զլխաւոր ատենադպիր Սիփրէտին կռնչէր էր, որ վերջին կամքին աւանդապահ ընէ: Արդէն իւր սիրելի Հենրիկոսը օթոռին վրայ նստած կերեւակայէր եւ այս բարձր աստիճանին մէջ զայն ձեռքէն կորսնցունելէն վախճալով՝ տարօրինակ յուզմունքի մէջ էր. մինչեւ անդամ Հենրիկոս առջեւը երեւցած ատեն աչքերը արցունքով լեցուած էին: « Կուտա, տիկին, ըսաւ, այդ տրտմութեանդ պատճառը ի՞նչ է: » Պարոն, պատասխանեց Պլանքիա, երկիւղս չեմ կրնար քննէ պահել, հորեղբայրդ թագաւորը քիչ մը ատենէն կմեռնի եւ դուն տեղը պիտի անցնիս, երբ միաքս կրերեմ թէ քու նոր մեծութեանդ պատճառաւ ինչ պիտի հեռանաս, կխոստովանիմ որ սիրաս կկտարի, թագաւորը տրիշ, սիրահարը տրիշ, սիրահարը իրմէ վեր տէր մը ճանչցած ատեն տնեցած փափաքները գահին վրայ ելնելուն պէս գրեթէ կը մոռնայ, նախազգայութիւն սեպէ, բնաւ որութիւն սեպէ, ի՞նչ

կսեպես, սեպէ՛, սրտիս մէջ անանկ յուզմունքներ կը գտամ, որոնք քու անհունութեանդ վրայ ունենալիք վատահումութեամբս ալ չեն հանդարտիր. զգացմանցդ հաստատամտութեանէն չեմ կասկածիր, այլ իմ բարերարողութեանս վրայ կասկած ունիմ, »

« Պաշտելիդ Պլանքիս, կրկնեց իշխանը, քու բրած երկիւղներդ սրտիդ բարութիւնը կ'այայտեն եւ քու հրապոյրներուդ վրայ ունեցած սէրս կարգարացունեն, բայց չափազանց կասկածներդ իմ սիրոյս եւ եթէ ներքի է ըսել, իմ վրաս ունենալիք յորդանքիդ դէմ են, Ա՛յ, ալ մի՛ կարծեր որ իմ ճակատագիրս քու ճակատագրէդ կրնայ բաժնուիլ, մանաւանդ հաւատաւ որ դուն միշտ իմ ուրախութիւնս եւ երջանկութիւնս պիտի ըլլաս. ուստի այդպիսի վուճ վախ մը միաքէդ հանէ եւ այդ վախը առանկ քաղցր վայրկեանները խռովելու է : « Ահ՛ սլարոն, կրկնեց Աէնդիտի աղջիկը, թագը գլուխդ դրուելուն պէս գուցէ հաջատակներդ թագաւորներու հին ցեղէ մը սերուած իշխանուհի մը քեզի թագուհի ըլլալը պիտի ուզեն, որուն փառաւոր ամուսնութիւնը քու երկիրներուդ վրայ նոր երկիրներ կ'աւերցնէ եւ դուցէ, աւաղ, դուն ալ քու քաղցր փախաքներուդ դէմ՝ անոնց ակնկալութիւնը պիտի կատարես, »

« Ահ՛, ինչո՞ւ համար կրկնեց Հենրիկոս բարկութեամբ, ինչո՞ւ համար սիրող կտորել կնայիս եւ ապագային վրայ մտքիդ մէջ տխուր պատկեր մը կ'ձևապնեն. թէ որ Տէրօջը կամբոյր հօրեդ բայրս մեռնելու ըլլայ եւ ես ալ Սիկիլիայի տէրն ըլլամ, կերպնում որ բոլոր արքունի մարդոց առջեւ Քալէրմոյի մէջ հետդ կ'ամուսնանամ, Ինչ բան որ ամենէն աւելի սրբազան կճանչնանք, թող վկայ ըլլայ այս երդումիս, »

Հենրիկոսի երդումներուն վրայ Սիփրէտի աղջկան սիրտը քիչ մը հանդարտեցաւ : Միւս խօսքերնին թագաւորին հիւանդութեանը վրայ էր : Հենրիկոս բարերարոյտ թիւն ցոյց տալով՝ հօրեղբօրը գտնուած վիճակին վրայ ցուեցաւ, թէպէտ շատ սիրտը ելնելու պատճառ մը չունէր եւ արննակից ըլլալուն համար այնպիսի իշխան մը կմեղքնար, որնոր եթէ մեռնելու ըլլար, թագը իրեն պիտի մնար, Պլանքիս դեռ գլխուն դալէք թշուառութիւնները չէր գիտեր, Սիկիլիայի սպարապետը

կարեւոր գործերով օր մը Պէլմանթէի գղեակը եկած ատեն, Պլանքիայի հօրը սենեակէն դուրս ելնելը տեսնելով՝ անոր դեղեկութեանը զարնուեր էր: Ստոր վրայ հեռուէն օրը անմիջապէս Սիֆրէտիէն աղջիկը ամուսնութեան ուղեց, որնոր ասոր հաւանութիւն տուաւ, բայց աս ատենները թաղաւորին հիւանդութիւնը վրայ դալով՝ այս ամուսնութիւնը կախ մնաց եւ Պլանքիա ալ ասոր վրայ տեղեկութիւն չունէր:

Ս. Ռոտու մը երբոր Հենրիկոս լաթերը հագած ըննցած էր, մէկ մ'ալ Լէոնդիտի եւ ետեւէն Պլանքիայի իւր սենեակը մտնելուն վրայ զարմացաւ մնաց. « Պարոն, ըսաւ այս պաշտօնեան, քեզի բերած լուրս տրամութիւն պիտի պատճառէ, բայց անոր հետ եղող միութարութիւնը ցաւդ չափաւերելու է: Հօրեղբայրդ թաղաւորը մեռաւ եւ մեռնելովը թաղաւորութեան Ժառանգութիւնը քեզի կէզէ: Սիկիլիայ քու իշխանութեանդ տակն է, տէրութեան երեւելիները Բալէրմոյի մէջ քու հրամաններուդ կսպասեն. ինձի յանձնեցին որ քու բերնէդ հրամաններդ ես առնեմ. եւ, տէր, ես ու աղջիկս եկանք որ նոր հպատակներուդ քեզի ունեցած առաջին եւ անկեղծ յարգանքը մատուցանեմ: Իշխանը իմացած ըլլալով թէ Հոգեւորոս երկու ամիսէ ի վեր անանկ հիւանդութիւն մը կրաչէր որ կամաց կամաց զինքը պիտի մաշեցնէր, այս լուրին վրայ չզարմացաւ. սակայն դանուած վիճակին յանկարծ փոխուելէն ապշած՝ սրտին մէջ հազար ու մէկ խառն ի խառն յուզմունքներ ելան. քիչ մը ատեն մտմտալէն ետքը մէկէն ի մէկ լուսթիւնը քակելով՝ Լէոնդիտի սա խօսքերը ըրաւ. « Իմաստունդ Սիֆրէտի, քեզ միշտ հօրս տեղը կզնեմ՝ քու խրատներովդ ինքզինքս կառավարելս ինձի պատիւ է եւ ինչ աւելի դու Սիկիլիայի պիտի տիրես: » Սա խօսքերուն վրայ սեղանի մը մօտենալով՝ որուն վրայ գրասեղան մը կար, եւ թերթ մը ճերմակ թուղթ առնելով՝ թուղթին երեսին վարի ծայրը իր տնունը գրաւ. « Տէր, ինչ պիտի ընես, » ըսաւ Սիֆրէտի, « Իմ երախտագիտութիւնս եւ յարգանքս քեզի յայտնել կուզեմ, » պատասխանեց Հենրիկոս, ետքը իշխանը այն թերթը Պլանքիային ձեռքը առաւով ըսաւ, « Տիկին, ընդունէ անկեղ-

ծութեանս եւ յօժարութեամբ քեզի տուած իշխանութեանս զբաւականը : » Պլանքիա երեսը կարմրելով՝ թերթը ձեռքը առաւ եւ իշխանին այսպէս պատասխանեց . « Տէր, թագաւորիս շնորհքները յարդանօք կընդունիմ . բայց հօրմէս կախեալ եմ եւ թէ որ կհաճիք տոմակդ անոր ձեռքը տամ որ անոր խոհեմութիւնը ինչ խորհուրդ որ տայ, այնպէս ընեմ : »

Արդարեւ, Պլանքիա Հենրիկոսի ստորագրութիւնը իւր հօրը տուաւ : Այն ատեն Սիֆրէտի մինչեւ այն կէտը չհասկցած բանին տեղեկացաւ եւ իշխանին զգացումները իմանալով՝ ըսաւ . « Քու վեհափառութիւնդ ինձի բսելիք չպիտի ունենայ, չարաչար չպիտի գործածեմ այն վստահութիւնը . . . » « Սիրելիդ իմ Վէռնգիոս, ընդմիջեց Հենրիկոս, մի վախճար՛դայն չարաչար կգործածես, տոմակս ինչ կերպով որ գործածես կընդունիմ, բայց շուտ Բալէրմոյ դարձիւր, թագաւորութեանս պատրաստութիւնները հրամայէ եւ հպատակներուս ըսէ որ ետեւէդ պիտի գամ, իրենց հաւատարմութեան երդումը ընդունիմ ու իմ սիրոյս հաւատարմքը իրենց տամ : » Այս պաշտօնեան իր նոր տէրոջը հրամաններուն հնազանդելով՝ աղջկանը հետ Բալէրմոյի ճանքան բռնեց :

Ճանքայ ելնելուն քանի մը ժամ ետքը իշխանն ալ Պէլմանթէէն ճանքայ ելաւ եւ խելքը միտքը աւելի իր սիրոյն տուած էր՝ քան թէ այն բարձր աստիճանին, ուր որ պիտի ելնէր : Երբոր ժողովուրդը թագաւորին բաղար հասնիլը տեսաւ ուրախութեան բիւրաւոր աղաղակներ հանեց . թագաւորն ալ ժողովուրդին ըրած ջնճութեան աղաղակներուն մէջէն պալատը մտաւ, որուն մէջ այս հանդէսին համար ամեն բան պատրաստուած էր : Թագաւորը նայեցաւ որ Քօնսթանցա իշխանուհին սուդի երկայն հանդերձներ հագած հոն կեցեր էր, եւ Հռոգերոսի մահուանը վրայ սիրաւ թունտ ելած կերեւար : Այն թագաւորին մահուանը վրայ փոխադարձաբար իրարու քաղաքավարական խօսքեր ընելու պարտական ըլլալուն համար՝ երկուքն ալ խելացիութեամբ անոնք կատարեցին, բայց Հենրիկոս Քոնսթանցայէն քիչ մը աւելի պաղութիւն ցուցուց, որնոր իրեն ընտանիքին վէճերուն չնայելով՝ այս իշխանին վրայ սէր ունէր :

Թագաւորը դահին վրայ ելաւ, իշխանուհին ալ քովը քիչ մը ցած թիկնաթուռի մը վրայ նստեցաւ: Տէրութեան երեւելիները, ամեն մէկերնին իրենց աստիճանին համեմատ, տեղերնին նստեցան. այն ատեն հանդէսը սկսաւ եւ Լէոնդիոս՝ իրրեւ տէրութեան գլխաւոր ատենադպիր եւ ողորմած հոգի թագաւորին կտակին աւանդապահ, կտակը բանալով՝ բարձրաձայն կարդալ սկսաւ: Այս վճիռին բուն իմաստը այն էր որ Հռոգերոս մանչ զաւակ չունենալով՝ Մէնֆրուայի անդրաւնիկ տղան իրեն յաջորդ կանուանէր, սա պայմանաւ որ Քօնսթանցա իշխանուհին հետ պիտի ամուսնանար եւ թէ որ այս ամուսնութիւնը մերժելու ըլլար, Արկիլիոյ թագը իրմէ առնուելով՝ նոյն պայմանաւ իրմէ պղտիկ եղբօրը Տօն Պետրոսի գլուխը պիտի դրուէր:

Այս խօսքերուն վրայ Հենրիկոս շատ զայրանալով՝ սատիկ ցաւ մը զգաց եւ այն ցաւը աւելի սաստկացաւ, երբ որ Լէոնդիոս կտակը ամբողջ կարդալէն ետքը բոլոր ժողովուկաններուն ըսաւ, « Պարոններ, վախճանեալ թագաւորին վերջին դիտաւորութիւնները մեր նոր միապետին յայտնած ըլլալով՝ այս վեհանձն իշխանք իւր ամուսնութեամբը հօրը քրոջն աղջիկը եղող Քօնսթանցան իշխանուհի պատուելու հաւանութիւն կուտայ, « Հենրիկոս ատենադպրին խօսքը ընդմիջելով ըսաւ. « Լէոնդիոս, միտքդ բեր Պլանքիայի գրութիւնը որնոր դուն . . . » « Տէր, ըսաւ Ալֆրէտի շատ մը իշխանին խօսքը բերնէն առնելով եւ միտքը բացաարելու ժամանակ չթողելով, ահա ստիկ այն գրութիւնը: Տէրութեան երեւելիները, չարունակեց խօսքը տոմսակը ժողովրին ցուցունելով, ասոր մէջ, վեհապառաւ թեանդ օգոստոսիառ ստորագրութեամբը, իշխանուհին վրայ ունեցած յարգանքդ եւ հօրեղբօրդ վախճանեալ թագաւորին վերջին կամայը ցուցուցած հրնազանդութիւնդ պիտի տեսնեն, »

Այս խօսքերը լնցունելով՝ սկսաւ տոմսակը այն խօսքերովը կարդալ, որոնցմով ինք լեցուցեր էր զայն: Նոր թագաւորը անոր մէջ Հռոգերոսի դիտաւորութեանցը համեմատ, Քօնսթանցային հետ ամուսնանալու ժողովուրդին հաւատա

խօսք կուտար։ Ասոր վրայ սրահը ուրախութեան երկարատեւ աղաղակներով թնտայ, « Աեցցէ մեր Հենրիկոս աղնուական թագաւորը, » գոչեցին բոլոր ներկայ գտնուողները։ Այս իշխանին միշտ իշխանուհիին դէմ ցուցուցած հակառակութիւնը ամեն մարդ գիտնալուն համար իրաւամբ վախցեր էին թէ չըլլայ որ կտակին այն պայմանին դէմ կենալով՝ տէրութեան մէջ խռովութիւններ հանէ, բայց այն տոմսակը կարգադրւն վերայ ամենուն սիրտը հանգարտելով՝ ընդհանուր ուրախութեան ձայներ կհանէին, որոնք գաղտնապէս թագաւորին սիրտը կկեղեքէին։

Քօնսթանցա, որնոր իւր փառացը համար սիրոյ զգացումովը ամենէն աւելի կուրախանար, այս վայրկեանը, թագաւորին իւր խորին երախտագիտութիւնը յայտնելու յարմար սեպեց։ Իշխանը պարտաւ տեղը ինքզինքը բռնել ուղեց, Քօնսթանցայի քաղաքաւարական խօսքերը անանկ շփոթութեամբ մը ընդունեց եւ անանկ խռովութեան մը մէջ էր, որ վայելչութեան պահանջած պատասխանն ալ չկրցաւ տալ, Աւերջապէս չհամբերելով՝ Սիֆրէտիին մօտեցաւ, որնոր իւր պաշտօնին պարտաւորութեանը համեմատ, անոր բաւական մօտ կենալու ստիպուած էր, եւ կամայտեղ մը լսաւ, « Ինչ՞ կընես, Ղէնդիօս, աղջկանդ ձեռքը դրած գրութիւնս այս նպատակին չէր ծառայեր։ Գնն կմասնես... »

« Տէր, ընդմիջեց դարձեալ Սիֆրէտի հաստատամտութեամբ մը, փառքդ միտքդ բեր, թէ որ հօրեղբորդ թագաւորին կամացը չհետեւիս, Սիկիլիայի թագը ձեռքէդ կընէ։ » Այս խօսքերը լմնցունելուն պէս թագաւորին քովէն գնաց, որպէս զի իրեն ուրիշ պատասխան չտայ։ Հենրիկոս վերջին աստիճան շփոթութեան մը մէջ կ'ենալով՝ հաղար ու մէկ հակառակյուզմունքներ կզգար։ Սիֆրէտիի դէմ զայրացեր էր։ Պլանքիայէն բաժնուել չէր ուղեր, եւ ոչ անկէ ու ոչ փառքէն չկրնալով անցնիլ, քիչ մը առեն շուարեցաւ թէ ինչ ճանբայ բռնէ։ Այսու ամենայնիւ, միտքը դրաւ որ գահէն չհրաժարելով՝ Սիֆրէտիի աղջիկը պահէ եւ իրեն անանկ եկաւ թէ ասոր աղէկ ճանբայ մը գտաւ։ Հոռեբոսի կամացը հնազանդիլ

ցուցուց, միտքը դնելով որ Հռոմի մէջ մօրաբրոջը աղջկանը հետ իր ամուսնութեան տնօրէնութիւնը յառաջ տարուած ատեն, ինք ասդին բարերարութիւններովը աւելութեան երեւելիներուն սիրտը կ'ստատի եւ իշխանութիւնը անանկ աղէկ մը կ'հաստատէ որ կտակին այն պայմանը կատարելու չեն կրնար ստիպել :

Այս խորհուրդը միտքը դնելուն պէս սիրտը քիչ մը հանդարտեցաւ եւ Քօնսթանդայի կողմը դառնալով՝ գլխաւոր ատենադպրին բոլոր ժողովրին առջեւ կարգացած գրութիւնը հաստատեց : Բայց մինչեւ անգամ իր հաւատարմութիւնը անոր մատուցանելու չափ ինքզինքը մասնաւոր վայրկեանին, Պրլանքիա ժողովին սրահը եկաւ : Հօրը հրամանովը իր իշխանութիւն ունեցած պարտաւորութիւնները կատարելու կուգար եւ իւր ականջները սրահէն ներս մտած ատեն Հենրիկոսի խօսքերը լսեցին : Ասկէց զատ Լէոնդիոս չուզելով որ աղջիկը իր դժբաղդութեանը վրայ տարակուսի, զինքը Քօնսթանդային ներկայացունելով՝ ըսաւ . Աղջիկս, թագուհիիդ մեծարանքը նուիրէ, ծաղկեալ թագաւորութեան եւ երջանիկ ամուսնութեան մը հեշտութիւնները իրեն բարեմաղթէ :

Այս սարսափելի հարուածին վրայ տարաբաղդ Պլանքիան ընկճուեցաւ : Պարապ տեղը սրտին կսկիծը ծածկել նայեցաւ . երեսը մէկ մը կարմնեցաւ, մէկ մը դեղնեցաւ եւ բոլոր մարմինը սարսուեցաւ . սակայն իշխանութիւն կասկածի չզնայ, յարգական խօսքերուն անկանոնութիւնը անասլափ մը մէջ մեծցած եւ արքունիքի անխաբի աղջկան մը շփոթութեանը տուաւ, բայց երիտասարդ թագաւորը ասանկ չէր : Պլանքիային երեսը տեսնելուն պէս, խելքը գլխէն գնաց եւ աչքերուն մէջ գիտած յուսահատութիւնը ինքը խռովեցուց : Պլանքիա երեւոյթի վրայ դատում ընելով՝ զինքը անհաւատարիմ կարծելուն չէր տարակուսեր . թէոր հետը խօսելու կարող ըլլար, սիրտը այնչափ անհանգիստ չէր ըլլար . բայց ինչպէս ասոր հար մը գրտնէր, քանի որ բոլոր Միկիլիայի աչքը իւր վրայ էր : Ասկէց զատ անգութ Միքրէտին իր յոյսը կարեց . այս պաշտօնեան երկու սիրահարներուն սրտին մէջ եղածը չեղածը գիտնալով՝

եւ սաստիկ սէրերնուն յաւաջ դալիք դժբաղդութիւններուն առաջքն առնել ուղեւով՝ վարպետութեամբ մը աղջիկը ժողովքէն դուրս հանեց եւ հետը դարձեալ Պէլմոնթէի ճանքան բռնեց միտքը դնելով որ շատ պատճառներու համար կարելի եղածին չափ շուտ զանի կարգէ :

Պէլմոնթէ հասած ատեննին Միֆրէտի աղջկանը սոսկալի ճակատագիրը խմայուց « Բեզ սպարապետին խոստացած եմ ըսաւ : » Արդար Տէր, գոչեց Պլանքիա, վշտի այնպիսի յուզմունքէ մը տակնուվրայ ըլլալով, որնոր հօրը ներկայութեանը չկրցաւ զսպել, տարաբաղդ Պլանքիայի ինչ սոսկալի զարդարանքներ կպահես եղեր, « Մինչեւ անգամ իւր խռովութիւնը անանկ սաստիկ էր, որ հոգւոյն բոլոր կարողութիւնները դադրեցան, մարմինը սառեցաւ եւ ինք պաղելով ու գոյնը նետելով՝ հօրը թեւերուն մէջ մարած ինկաւ : Աղջկանը այս վիճակին վրայ Միֆրէտի սիրաբ թունտ ելաւ. սակայն որչափ որ քաշած ցաւը սաստիկ էր, դարձեալ միտքը չիփխեց : Վերջապէս Պլանքիայի խելքը գլուխը եկաւ առաւել ցաւին սաստիկ զգացումէն քան թէ Միֆրէտի անոր երեւոյն սրակած ջուրէն եւ երբոր տկար աչքերը բանալով հօրը փութով օգնութիւն ընելը տեսաւ, « Տէր, ըսաւ կէս մը մարած ձայնով, տկարութիւնս քեզի ցուցունելուս կամչնամ, բայց մահը, որ անյապաղ քաշած չարչարանքներս պիտի վերջացունէ, հիմայ քեզ դժբաղդ աղջիկէ մը կազատէ, որնոր քու հաւանութիւնդ չառնելով՝ ուզած մարդուն հետ սիրահարութիւն ըրաւ : » « Ոչ՝, սիրելիդ իմ Պլանքիա, պատասխանեց Լէոնդիոս, դուն չպիտի մեռնիս եւ առաքինութիւնդ քեզի դէմ պիտի դնէ. սպարապետին քեզ ուղելը մեծ պատիւ է, անիկայ տերութեան մէջ դանուածներուն ամենէն աղէկն է » « Անոր անձին արժանաւորութիւնը կյարգեմ, ընդմիջեց Պլանքիա, բայց, տէր, թագաւորը ինձի յոյս մը տուած էր . . . » « Աղջիկս, ընդմիջեց Միֆրէտի, այդ բանին վրայ ինչ որ կրնաս ըսել ես աղէկը գիտեմ, նոյնպէս իշխանին վրայ ունեցած սէրէդ ալ տեղեկութիւն ունիմ եւ թէ որ ուրիշ պարագայի մէջ ըլլար, ասոր հաւանութիւն կուտայի, Հենրիկոսի այս ամուս-

նութիւնը հաստատելու մինչեւ անդամ չատ կաշխատէի, թէ որ իր եւ տէրութեան փառքին համար Քօնսթանդային հետ կարգուելու չստիպուէր, այն աղջկանը հետ կարգուելու միակ պայմանով՝ վախճանեալ թաղաւորը զանի իրեն յաջորդ անուանած է, կուզես որ քեզ Սիկիլիայի թաղէն վեր սեպէ, հաւատա՛ որ զլիաւդ եկած մահացու հարուածին վրայ հետդ ես ալ կհեծեմ: Սակայն քանի որ ճակատագրին դէմ չենք կրնար կենալ, ուստի վեհանձնարար ձեռքերնուս եկած ճիգը թափենք, թէ որ յիմարական յոյսով մը ապրելդ տէրութեան բոլոր ժողովրդոցը չխմացունես, պատիւդ պահած կըլլաս. մինչեւ անդամ թաղաւորին վրայ ունեցած սէրէդ վրադ դէշ լուրեր հանողներ կըլլան եւ ինքզինքդ անկէջ աղատուելու միակ միջոցը սպարապետին հետ ամուսնանալն է: Մէկ խօսքով, Պլանքիս, ալ խորհրդածելու ժամանակը չէ, թաղաւորը գահը քննէ վեր սեպելով՝ Քօնսթանդային հետ կը կարգուի: Աս ալ սպարապետին խօսք տուած եմ, կաղաչեմ: Իս խոստումէս աղատէ եւ թէ որ ասոր համար հայրական իշխանութիւնս գործածել պէտք է, կհրամայեմ:»

Այս խօսքերը լմնցունելով՝ քովին հեռացաւ որ աղջիկը իր ըսածներուն վրայ մոմտայ. յոյս ունէր թէ սրտին սիրոյն դէմ առաքինութիւնը հաստատուն պահելու համար իր գործածած պատճառները կշռելէն ետքը, ինքնիրենը սպարապետին հետ կարգուելու կայանք կուտար. այս յոյսը սպարապը չեղաւ, բայց այս որոշումը տալը տրտում Պլանքիայի սրչափ ծանր եկաւ: Խիստ կարեկցութեան արժանի վիճակի մէջ կդտնուէր. Հենրիկոսի անհաւատարմութեանը վրայ բրած նախապդացութիւնները իրաւ ելնելուն եւ անիկայ ձեռքէն ելնելէն ետքը չսիրած մէկ մարդուն հետ կարգուելու ստիպուած ըլլալուն ցաւը իրեն անանկ սատտիկ տրտմութեան յուզմունքներ կը պատճառէր, որ բոլոր վայրկեանները իրեն համար նոր տանջանքներ կըլլային: «Թէ որ իմ գժրաղդութիւնս ստոյգ է, ի՞նչպէս առանց մեռնելու կրնամ անոր դէմ դնել. անողնրմ՝ ճակատագիր, ի՞նչու համար իս անուշ անուշ յոյսերով կը անուցանէիր, եթէ վերջապէս իս տառապանաց անդունդ մը

պիտի դըրելիր։ Եւ դուն, նենգաւոր սիրահար, ինձի յաւիտենական հաւատարմութեան խօսք կուտաս եւ անդին ինքզինքդ ուրիշին կնուիրես. ուրմն ինձի երգութեամբ հաւատարմութիւնդ այսչափ շուտ մոռցար, իս այսպէս անգթաբար խաբելուդ պատիժը առնելու համար Աստուած տայ որ երգմնազանցութեամբ պղծելիք ամուսնական անկողինդ առաւել խղճի խայթերուդ քան թէ հաճոյիցդ տեսարանն ըլլայ. թող Քօնսթանդսյի զգուանքները անհաւատարիմ որաիդ մէջ թոյն մը թափեն։ Աստուած տայ որ քու ամուսնութիւնդ ալ իմ ամուսնութեանս չափ սոսկալի ըլլայ։ Այո, անդգամ, ինքզինքէս վրէժս առնելու համար յիմարական սիրոյս առարկան աղէկ ընտրած չըլլալուս ի սրտով՝ սպարապետին հետ պիտի ամուսնանամ, որնոր բնաւ չեմ սիրեր։ Քանի որ կրօնքս անձնապահութիւնը կարգիլէ, կուզեմ որ կեանքիս մնացորդը միայն տառաքանաց եւ նեղութեանց հիւսուածք մը ըլլան, թէ որ ինձի համար քիչ մը սիրոյ դգացում կ'ապահես, աչքիդ առջեւ ուրիշի մը բազկացը մէջ նետուելով՝ ես ալ քենէ վրէժս առած կ'ըլլամ. իսկ եթէ ըստրովին իս մոռցած ես, գոնէ Սիկիլիան կ'արժենայ թէ այնպիսի կնիկ մը արտադրած է, որնոր անխորհրդարար խաբերաց սիրահար մը ընտրելուն համար իր պատիժը ինք տուած է։ »

Սիրոյ եւ պարտաւորութեան դառն զոհն եղող այս աղջիկը սպարապետին հետ ամուսնանալու նախընթաց դիշերը այս պիճակին մէջ անցուց։ Անքրէտի երկրորդ օրը նայելով որ Պրլանքիս իւր փափարը գոհ ընելու պատրաստ է, չուտով այս յօժարութենէս օգուտ քաղելու ջանաց։ Նոյն օրը սպարապետը Պէլմոնթէ բերել տալով՝ դղեակին մագառէին մէջ աղջկանը հետ դադառել ամուսնացուց։ Պլանքիայի համար ինչ որ էր այս։ Երբ թէ թագէ մը զրկուիլը, սիրած սիրահարը ձեռքէն ելնելը եւ ինքզինքը չսիրած մարդուն նուիրելը բաւական չէր, մէկ մ'ալ պէտք էր որ սաստիկ իրեն սիրահարուած եւ քնութենէն նախանձատ ամուսինի մը առջեւ իր տնեցած զգացումները զսպէր։ Այս ամուսինը, ղիկքը մոյցերելուն վրայ աշխարհք իրեն եղած անդադար ծուղկերը կկնար,

եւ գաղտնապէս իւր տարաբաղդութիւններուն վրայ լայն տր-
խուր միսթարութիւնն ալ չէր թողուր :
Գիշեր ըլլալով՝ Լէոնգիոսի աղջկան տրամութիւնը աւել-
ցաւ : Բայց ինչ վիճակի մէջ ինկաւ երբոր կնիկ սպասաւորները
միան հանուեցնելէն ետքը, ինքը սպարապետին հետ մինակ
ձգեցին : « Կնչո՞ւ համար տրաում՝ կերելու » : « Հորդոյ ց յար-
դանօք սպարապետը » : Այս հարցման վրայ Պլանքիա չուարե-
լով՝ սուտ անհանգիստ եմ ըստ : « առ ջի բերան տմեռօինը առ
խօսքին խաբուեցաւ » : Բայց երկար տտեն խաբուած չմնաց :
Ըստ որում Պլանքիայի գտնուած վիճակին վրայ իրաւ անհան-
գըստութիւն կղզար եւ անկողին մանելու կատիպէր : այս թա-
խանձանքները աղջիկը ծառ հասկնալով՝ իւր մաքին այնպիսի
դառն պատկեր մը ներկայացուցին որ ալ ինքզինքը չկրնարով
բռնել : « սկսաւ հաւառել եւ յորդարցունք թափել » : Ինք-
զինքը փափաքանայր կատարն հասած կարծող մարդու մը հա-
մար ինչ տեսարան : Կնկանը տրամութեանը մէջ իւր սիրոյն
դէմ չարիք մը ըլլալուն ալ չտարակուսեցաւ : այսու ամենայ-
նիւ որչափ որ ամիկայ խմանալով՝ ինք ալ գրեթէ Պլանքիայի
պէս աղէտալի վիճակի մը մէջ ինկաւ : Բայց ունեցած կառ-
կածները երեւան չհանելու շափ միան ուժ կտր թախանձու-
նօք եւ ստիպմամբ ըսաւ : « Ամուսինո, անկողին մտիւր » : քեզ
հանգիստ կթողում, մինչեւ անգամ սպասուհիներդ ալ կկան-
չեմ, թէ որ անոնց ընելիք օգնութեամբը հիւանդութիւնդ քիչ
մը կրնայ անցնիլ : « Պլանքիա այս խօստումէն սկստ սաշնելով՝
պատասխանեց : « Այս տկարութեանս մէջ ինձի միայն քնա-
նալ պէտք է » : Սպարապետն ալ տտր հաւատալ ցուցունե-
նելով՝ երկուքը մէկտեղ անկողին մտան : Բայց սիրոյ եւ ա-
մուսնութեան՝ իրարու զարնուած երկու սիրահարի շնորհած
գիշերուան պէս չքնացան :

Սիրեկանին աղջիկը իւր վշտացը մէջ ընկղմած միջոցին, առ-
դին սպարապետը ինքնիրենը իւր ամուսնութեան ասանկ ա-
ղէտներ յառաջ բերելուն պատճառը կմտաւէր, հակառակորդ
մը ունենալուն խելքը տեղ կրնէր : Բայց անոր ով ըլլալը չէր
կրնար գտնել : միայն սա գիտէր որ ինք բոլոր մարդոց ամե-

նէն գժբազդն էր, Արդէն մինչև կէս գիշեր այն յագնուեր
 ներով անցուցեր էր, մէկ մ'ալ ականջին չնշխուն մը դալով,
 զարմացաւ մնաց թէ ինչպէս կրնար ըլլալ որ կամաց կամաց
 քալելով մէկը իր սենեակը կուգար, սակայն Պլանքիայի սպա-
 սուհիները սենեակէն դուրս ելնելուն ետքը ինք իր ձեռքովը
 դուռը դոյտած ըլլալը միտքը բերելով՝ իրեն անանկեկաւ թէ սուտ
 էր, մահճակալին վարագոյցը բացաւ որ աչքովը տեսնէ թէ
 այն չնշխունը սէր տեղէն կուգար, բայց կրակարանին մէջի ճը-
 րագը մարած էր եւ խփոյն տկար ու մարած ձայն մը առնու-
 որնոր քանի մը անգամ Պլանքիա, Պլանքիա կկանչէր, Այն
 ատեն նախանձոտութեան կասկածներէն կատուեցաւ եւ սկս-
 ալիւ վտանգի մէջ դանտելուն համար ռաքի վրայ ելնելու
 ստիպուեցաւ, որպէս զի իրեն եղած նախածինքը կամ թոյ
 չտայ եւ կամ վրէժը առնէ ու սուրը ձեռքը բռնած գէտի ա-
 կանջին ձայն եկած տեղը քալելով՝ նայեցաւ որ իր թուրին
 դէմ ուրիշ մերկ թուր մ'ալ ելլաւ, քանի որ ինք առաջ կեր-
 թար, դիմացինը ետ ետ կբաշուէր, քանի որ ինք անոր ետեւէն
 կվաղէր, ան կվախէր, գիշերուան մթուն որչափ որ կրնար,
 դիմացինը կվնասուէր, որնոր կարծես թէ սենեակին ամեն կող-
 մէն կվախշտէր եւ ինք չէր գտնէր, ասոր վրայ կանգ կառ-
 նէր, ականջ կգնէր, բայց ալ այն ձայնը կկտրէր, ինչ զարմա-
 նայի բան, դռանը մօտեցաւ խեղք ընելով թէ իւր պատուոյն
 այն դադանի թշնամին գուցէ անկէջ փախեր էր, բայց նայե-
 ցաւ որ դուռը առաջուան պէս կղպուած էր, ուստի այս գի-
 սրածին խեղք չկրնար հասցնելով՝ իւր սարսառ որներէն որոնք
 որ ձայնը լսելու մօտ էին, կանչեց եւ ասոր համար դուռը
 բացած ատեն, ինք առջեւը դոցեց եւ զգոյշ կեցաւ փախա-
 լով որ չըլլայ թէ փնտռածը ձեռքէն փախչի, նորէն քանի
 մը անգամ ալ կանչելով՝ վերջապէս մէկ քանի սպասաւորներ
 ձեռքերնին ճրագներով փաղեցին եկան, Եւք ալ ճրագ մը
 առաւ եւ թուրը մերկ բռնած՝ նորէն սենեակին մէջ փնտռեց,
 բայց մարդ չգտաւ, մինչև անգամ սենեակէն ներս մտնելու
 յայտնի նշան մ'ալ չտեսաւ, ոչ դադանի դուռ եւ ոչ անանկ
 ծակ մը աչքին գարկաւ, ուսկից մարդ անցնելու կարգը ըլլար.

Պլանքիայի հարցունէր՝ չէր ըլլար, որովհետեւ անոր չիտակը գրուցել բանին չգալուն համար անկէջ ամենափոքր տեղեկութիւն մը անգամ առնելու յոյս չունէր։ Ուստի միտքը դիտարկող սպասաւորները ճանճէ ըսելով թէ սենեակին մէջ ականջին ձայն եկեր էր, բայց ետքը նայեր էր որ բան չկար։ սիրտը Լէոնդիոսի բանալ ուղեց եւ աները՝ ձայնին պատճառաւ սենեակէն դուրս ելած ատենը իր դէմն ելնելով՝ սկսաւ չափազանց յուզման ու խորին տրտմութեան նշաններով եղելութիւնը պատմել։

Արհիւրէսի այս դիպումածին վրայ զարմացաւ մնաց եւ որչափ որ իրեն հնարաւոր չերեւցաւ, բայց իրաւ ըլլալուն դարձեալ հաւատաց եւ թագաւորին սիրոյն ամեն բան հնարաւոր սեպելով՝ ասոր վրայ սիրտը սաստիկ ցաւեցաւ։ Բայց ոչ միայն փեսային նախանձոտութեան կասկածները փարատեց, հապաւիտահոութեամբ մ'ալ ըսաւ, « Բու ականջիդ եկած ձայնը եւ թուրիդ դէմ ելած թուրը նախանձոտութենէդ խանդարուած երեւակայութեանդ ցնորքներն են եւ չկրնար ըլլալ որ աղջկանս սենեակը մարդ մտնէ. իսկ ամուսինիդ վրայ տեսած տրտմութեանդ պատճառը անոր անհանգստութիւնը ըլլալու է. պատիւը բնութեան փոփոխութիւններուն պատասխանատու չկրնար ըլլալ։

Այն լացերուն, հառաչանքներուն եւ սաստիկ տրտմութեան պատճառը, որոնցմէ դուն կզանդատիս, կարելի է թէ կեանքը անապատի մէջ անցունելու վարժուած եւ դեռ ճանչնարու ու սիրելու ժամանակ չգտած մէկուն հետ մէկէն ի մէկ կարդուող աղջկան մը վիճակին փոփոխութիւնն է. աղնուական աղջկանց սրտին սէրը մէկէն ի մէկ չբորբոքիր, հապա ժամանակ անցնելու է եւ այս մասին հոգ տանելու է. կյորդորեմ որ սիրող հանդիստ բռնես, սէրդ եւ թախանձանքդ տելցունես որ Պլանքիա քիչ մը աւելի զգայուն ըլլայ, կաղաչեմ քովը գնա, որովհետեւ համոզուած եմ որ քու ըրած կասկածներդ անոր առաքինութեանը նախատինք կը բերեն։ »

Սպարապետը աներովը խօսքերուն պատասխան չտուաւ։

բայց չեմ գիտեր թէ մօրին խռոված ատեն, գուցէ իրաւ իրեն անանկ եկած ըլլալուն հաւատալէն էր թէ կեղծելը պարապ տեղը ձերունին անհաւանական դիպուածի մը համոզելու ջանալէն աւելի յարմար դատելով էր որ բերանը չբացաւ . ինչ որ է, կնկանը սենեակը դառնալով քովիկը պառկեցաւ եւ ջանաց որ քնանալով քիչ մը հանգչի : Պլանքիան ալ, արտում Պլանքիան, իրեն պէս անհանգստութեան մէջ էր . ինչ որ ամուսինը լսեր էր, ինք ալ լսեր էր եւ չէր կրնար ցնորք համարել այնպիսի դիպուած մը, որուն գաղանիքը ու պատճառները աղէկ գիտէր . կղարմանար թէ ինչու համար Հենրիկոս հանգիստաւոր կերպով Քօնսթանցա իշխանուհիին հաւատարմութեան խոստում տալէն ետքը, իր սենեակը մօնելու կը ջանար :

Հենրիկոսի բռնած այս ընթացքին վրայ ոչ միայն չէր պարծենար եւ չէր ուրախանար, հապա զանի ուրիշ նոր նախատինք մը կսեպէր եւ սիրտը բարկութենէն բորբոքած էր : Քանի որ Ալֆրէտիի աղջիկը նոր թագաւորին դէմբարկացած՝ զանի մարդոց ամենէն յանցաւորը կսեպէր, ասոյին այս դժբաղդ իշխանը ամեն ժամանակէ աւելի Պլանքիայի կարօտցած՝ հեղաթափելու կուզէր, որպէս զի զինքը գէշ ցուցունող երեւոյթներուն տուար ըլլալը յայտնէ . այս գործին համար կանուխ Պէլմնթէ պիտի դար, թէոր վրան եղած հոգերը ժամանակ տային . բայց մինչեւ որ գիշեր չէր եղեր, արքունիքէն դուրս չէր կրցեր ելնել . իր մեծցած տանը դարձուածքները աղէկ գիտնալուն համար, առանց դժուարութիւն քաշելու, Ալֆրէտիի դրդեակէն ներս մտաւ եւ մինչեւ անգամ դադանի գրան մը բանալին դեռ վրան էր, ուսկից պարտեղները կմօնուէր . անկէջ իր առջի սենեակը երթալէն ետքը Պլանքիային սենեակը անցաւ . ալ դուն երեւակայէ թէ հոն աեղ էրիկ մարդ մը գրանուելուն եւ իւր թուրին դէմ ուրիշ թուր մը ելնելուն վրայ իշխանը սրչափ զարմացաւ . մաղ մնաց որ բարկութիւնը պիտի թափէր եւ նոյն կէտին պատիժը պիտի տար այն յանգուզն մարդուն, որնոր իւր սրբապիղծ [ձեռքը թագաւորին վրայ վերցունելու կհամարձակէր . սակայն Ահօնիգոսի

աղջիկը մեծարելու պարտաւ որ ըլլալուն համար բարկութիւնը խցաւ : Ինչ կերպով որ ներս մտնը էր, նոյն կերպով դուրս ելաւ եւ առաջուրնէ առեցի տակն ու վրայ եղած նորէն Բաբէլոնիկ ճանքան բռնեց եւ լոյսը ճգրուելէն քանի մը վայրկեան առաջ հանտեղ հասնելով՝ սենեակը քաշուեցաւ : Մերտըյուզուած ըլլալուն համար չէր կրնար հանդիլ : միտքը միայն Պէլմենիմէ գառնալ էր, իւր ապահովութիւնը, պատիւը եւ մանապէս պէտքած սէրը թող չէին տար որ ասանկ դառն գիտութիւն մը բոլոր պարագաներուն վրայոյ տեղեկութիւն առնելու պիտի տշայքներ :

Առտու ըլլալուն պէս որսի պատրաստութիւն րնել տուաւ եւ այս դրօսանքը պատճառաւ բռնելով՝ չամ պահապաններուն եւ պալատականներէն մէկ քանիին հետ Պէլմենիմէի անտառը մտաւ : Միտքը դրած խորհուրդը երեւան չհանելու համար քիչ մը ատեն որսի ետեւէ եղաւ եւ կրբ տեսաւ որ ատենքը եւ անդեամբ շուներուն ետեւէն կ'ապեխն, ինք անոնցմէ հեռանալով՝ միտադրիկ Վէոնգիտի գլեակին ճանքան բռնեց : Անտառին ճանքաները ագէկ գիտնալուն համար չմտորեցաւ եւ անհարկութեանէ ձիին ալ չխնայելով՝ քիչ մը ետքը դինքը սիրտ հիէն բամբուլ անջրկեալ անցաւ դնայ : Միմիւրտիին աղջկանը հետ գաղտնի խօսակցելու համար մարին մէջ հոռւանալուն պատճառաւ մը միտաւ ելու վրայ էր, մէկ մ'ալ որարտեղին մէկ դրանք կից պղտիկ ճանքէ մը անցնելով՝ մտտերը երկու կնիկ տեսաւ որոնք ծառի մը տակ նստած կ'սօսակցէին : այս կնիկներուն դղեակէն ըլլալուն չտարակուսելով՝ այս տեսարանին վրայ սիրաւ չարժեցաւ : բայց առեցի տակն ու վրայ եղաւ : երբոր այս կնիկները ձիուն վազելուն ճոցնէն իր կողմը դառնալով՝ մէկը իր սիրելի Պլանքիան ըլլալը ճանչցաւ, որոնք տարաբար դութեանը վրայ համարձակ լալու համար դղեակէն Նիդա անուն սարսուհիին հետ փախեր էր, որուն վրայ տանէն առեցի փոռահութիւն առնէր : Այս սր տեսաւ ճենքիմուս թռչելով, սանկ բռնմ, փութով Պլանքիայի սարերը ինկաւ եւ աչքերուն մէջ խորին տրտմութեան նշաններ տեսնելով՝ անոր վրայ սկստը թռչում ելաւ : Գեղեցիկը Պլանք

քիա, բառ, ցաւերուդ յուզմունքները գաղբեցուր, կխոստովանիմ որ արտաքին երեւոյթները իսրու աչացդ առջեւը յանցաւոր կցուցունեն, բայց քեզի համար միտքս դրած խորհարդս իմանալուդ պէս, ինչ որ հիմայ յանցանք կհամարես, այն ատեն աչքերուդ՝ անմեղութեանս եւ չափազանց սիրոյս ապացոյց մը պիտի երեւայ: « Ս,յս խօսքերուն վրայ, որոնցմով Հենրիկոս կկարծէր թէ Պլանքիայի արտմութիւնը կրնայ չափաւորել, ընդհակառակը՝ ակտութիւնը աւելցաւ. պատասխան տալ ուղեց, բայց հեծեկանքներէն ձայնը մարնցաւ: Իշխանը Պլանքիայի այս զարհուրանքին վրայ զարմանալով բռնաւ: « Ինչ, ակիկն, յուզմունքդ չեմ կրնար հանդարտեցնել: Ինչ գոթադդ եմ եղեր որ վրաս ունեցած վստահութիւնդ կարանցուցեր եմ ես որ քեզի համար թագս եւ մինչեւ անգամ՝ կեանքս վտանգի մէջ դնելու պատրաստ եմ: « Ս,յն ատեն Վէնդիտի աղջիկը խօսելու համար ուժը վրան բերելով պատասխանեց. « Տէր, ալ խոստումներ ընելուդ ժամանակը անցած է, որովհետեւ անկարելի է որ իմ ճակատագիրս քու ճակատագրիդ հետ միանայ: « Ս,Հ՝ Պլանքիա, կրկնեց յանկարծ Հենրիկոս խօսքը բերանը ձգելով, ինչ դասն խօսքեր կընես, մի քիչ իմ ուէրէս կրնայ բաժնել, ալ կրնայ թագաւորի մը կատաղութեանը դէմ դնել, որնոր բոլոր Միկիլիան կրակի տալը քու վրեժդ ունեցած յոյսերը ի գերեւ ելնելէն նախապատիւ կհամարի: « Քու բոլոր իշխանութիւնդ, տէր, կըրկնեց Միքիլեաի աղջիկը մարած ձայնով մը, մեզ իրարմէ բաժնող արգելքներուն դէմ օգուտ չընէր, ես սպարապետին կինն եմ: «

« Սպարապետին կինն ես: « գոչեց իշխանը քանի մը քայլ ետ ետ երթալով եւ անանկ տակնուվրայ եղաւ որ խօսքը չկրցու չարունակել: Ս,յս անակնկալ հարուածէն ճնշուելով ուժը վրայէն գնաց եւ ետեւը եղող ծառի մը տակն ինկաւ: գոյնը նեւած էր, ինք կողողղաւ եւ հիւժեալ փճակի մի մէջէր: միայն աչքերը բան մը չունէին որոնք անանկ կերպով մի Պլանքիային վրայ սեւեռեց, որնոր իրեն իմացուցած գուժին վրայ սիրտը շատ կտարած ըլլալը կհասկցուէր: Պլանքիա ալ

անասնի կերպարանքով մը Հենրիկոսի երեսն խիւր կնոյէր որ յայտնի կըլլար թէ իր յուզմունքներն ալ անոր յուզմունքներէն շատ քիչ տարբերութիւն չունէին եւ այս երկու տարաբաղդ սիրահարները անանկ լռութիւն մը կապահէին որ սոսկալի բանի մը նշան էր։ Վերջապէս իշխանը սիրտ առած խելքը դուրսը դալով՝ նորէն խօսք բացաւ եւ հառաչելով՝ Պլանքիայի բնաւ «Տիկին, ի՞նչ քրիւր, իսկորսնցուցիր եւ գիւրահաւանութեամբդ քեզի ալ չարիք հասուցիր։»

Իշխանին իրեն յանդիմանութիւններ ընելուն վրայ Պլանքիայի սիրտը կոտրեցաւ, որովհետեւ այնպէս կկարծէր թէ անկէց դանդաւորաւ ինք շատ իրաւունք ունէր։ «Ի՞նչ, տէր, պատասխանեց, բրած անհաւատարմութիւնդ քիչ եկաւ ու կեղծաւորութիւն ալ ընելու ելար. կոզէիր որ աչքերուս եւ սկանջներուս չհաւատայի եւ անոնց չնայելով՝ քեզ անմեղ կարծէի։ Ո՛չ, տէր, կխտտալանխմ որ այդ բանը կարողութենէս վեր է։» «Ասկայն, տիկին, կրկնեց թաղաւորը, քեզի այդչափ հաւատարիմ երեւցող այդ վիաններն են որ քեզ կխաբեն, անոնք քեզ մատնած են եւ ինչպէս որ սարգապետին կինն ըլլալդ իրաւ է, նոյնպէս ալ իմ անմեղ եւ հաւատարիմ ըլլալս իրաւ է։» «Ե՛հ ի՞նչ, տէր, կրկնեց Պլանքիա, դուն չէիր որ Վօնսթանցային հետ կարգուելու հաստատ խօսք տուիր եւ սիրալի իրեն նուիրեցիր, դուն չէիր որ տէրութեան երեւելիները ապահովցուցիր թէ վախճանեալ թաղաւորին կամքը կկատարես եւ իշխանուհին չէր որ իբրեւ Հենրիկոս իշխանին թաղաւհի ու ամուսին՝ քու նոր հպատակներուդ յարդանքը ընդունեց։ արդեօք աչքերս կախարդութեմ էին, չըսես, անհաւատարիմ, չըսես որ Պլանքիան սրտիդ մէջ դահի մը շահին հետ հաւատարակչիւ չէր դար եւ ինչ որ այլ եւս չես դիտար եւ գուցէ բնաւ զգացած չես, փաստաբար կեղծելու տեղ չխոստովաւ, նիս որ Աիկլիկիայի դահը Վօնսթանցային հետ ըլլալը՝ Լէանդիոսի ազջկանը հետ ըլլալէ սաւելի քեզի ապահով երեւոյց, իրաւունք ունիս, տէր, ինչպէս որ քեզի պէս իշխանի մը սրտին նոյնպէս ալ փառաւոր դահի մը արժանի չեմ, երկուքին ալ աչք նետելու համարձակելս սնտիաւութեանն տուր, բայց

իս այսպէս խաբուած ձգելու չէիր, գիտեա թէ ի՞նչ երկիւղ-
ներ ցուցուցի քու կորստեանդ վրայ, որնոր գրեթէ ինձի ան-
խուսափելի կերեւար. ինչո՞ւ համար իս վատահայուցիր, եր-
կիւղներս վարատելո՞ւ էիր : Այն ատեն քենէ աւելի յանցան-
քը բաղդին կուտայի եւ թէպէտ ամուսինս չէիր քլար, որնոր
եթէ ուրիշ մը քլար չէի կրնար ընդունել, գոնէ սիրտս
վատակամ կըլլայիր. հիմայ ալ ինքզինքդ արգարացունելու ժա-
մանակը չէ, ես սպարապետին ամուսինն եմ եւ խօսակցու-
թիւննիս չշարունակելու համար, որուն վրայ ամօթէս կկար-
մըրիմ, ներէ, տէր, որ առանց քեզի ունենալիք յարգանքիս
դէմ դործած քլալու, այնպիսի իշխանէ մը բաժնո իմ, որուն
խօսքերը մոռիկ ընել ներելի չէ ինձի :

Այս խօսքերը ըսելով՝ դանուած վիճակին մէջ որչափ որ
կրնար շատ մը Հենրիկոսին քովէն հեռացաւ : « Աեցիր, ախ-
կին, դուցեք Հենրիկոս, մի յատահատեցնէր անանկ իշխան մը,
որնոր աւելի կուզէ կործանել այն դահլ որ ինէ նախամեծար
համարեցիր ըսելով զինքը կ'յանդիմանես, քանթէ իւր նոր հը-
պատակներուն ակնկալութիւնը կատարել : » Այդ զոհողու-
թիւնը հիմայ օգուտ չընէր, շարունակեց Պլանքիա, այսպիսի
վեհանձնական զգացում մը չյայտնած իս սպարապետին ձեռ-
քէն յափշտակելու էիր : Քանի որ ես ազատ չեմ ալ Միկիլիան
մոխիր է դարձեր չէ դարձեր կամ որո հեա կուզես, կարգուէ,
ինձի պէտքի բան չէ, թէ որ տկարութեամբս սէքս յայտնեցի,
գոնէ հաստատամատթեամբս ալ սիրոյս եռանդը պիտի մարեմ
եւ Միկիլիայ նոր թագաւորին պիտի ցուցունեմ որ սպարապե-
տին ամուսինը այլեւս Հենրիկոս իշխանին սիրուհին չէ : »
Այս խօսքերն ըրած ատեն, պարտեղին դրանը մօտեցած
քլալով՝ մէկէն ի մէկ Նիզային հեաներս մտաւ եւ դուռը ե-
տեւէն դոցելով՝ իշխանը արտմութեան մէջ ընկզմեւած թո-
ղոց, որնոր Պլանքիայի իւր ամուսնութեան լուրը իմաց տա-
լով՝ պատճառած ցաւէն չէր կրնար մխիթարուիլ : « Անխաւ
Պլանքիա, կ'ոչէր, մեր փոխադարձ խօստումը մոռցար, քու
եւ իմ երգումներս պարտադր ելնելով՝ դարձեալ իրարմէ բաժ-
նուեցանք, ուրեմն քու սէրդ վայելելու գաղափարս սնտոթ

ցնորք մին էր։ Ա՛հ, անդձութ, սէքսքեզի հաճոյացուցած ըլլալու օրուտը ինձի սրչափ սուղի կնոտի։

Այն առեւն հակառակորդին երջանկութեան պատկերը նախանձառութեան բարձր չարիքներովը միտքը եկաւ եւ այս կիրքը քանի մը վայրկեանի մէջ վրան անանկ ազդեցութիւն մը բրաւ որ սպարապետը եւ մինչեւ անգամ Սիփրէտին բարկութեան զոհելու կէտին եկաւ։ Այսու ամենայնիւ բանաւորութեամբ՝ կրած սատոխի յուղմունքը քիչ քիչ հանդարտեցաւ, սակայն Պլանքիայի իր հաւատարմութեանը վրայ կրած տառաորութիւնները չկրնալ ջնջելաւն համար վրան յուսահատութիւն կուգար, յոյս ունէր որ եթէ հետը համարձակ խօսելու ճանրան գտնելու ըլլար, ինքզինքը կրնար արդարացունել։ Այս նպատակին հասնելու համար իրեն անանկ եկաւ թէ սպարապետը հեռացունել պէտք էր եւ միտքը դրաւ որ տէրութեան գտնուած այն պարտղաներուն մէջ իրքեւ կասկածելի մարդ մը բռնել տայ։ Այս հրամանը իւր պահապան զօրաց գնդապետին տալով՝ ան ալ Պէլմոնթէ գնաց եւ գիշերուան մնասպարապետը ձեռք անցունելով՝ Բալէրմոյի դղեակը տարաւ։

Այս գիտութեամբ վրայ Պէլմոնթէի մէջ ստրտափ մը տիրեց։ Սիփրէտին չուր ճանրայ ելաւ որ երթայ թագաւորին առջեւ փեսային անմեղութիւնը ցոյց տայ եւ այսպիսի բանտարկութեան մը ցաւալի հետեւանքները աչքին առջին դնէ։ Այս իշխանը պաշտօնեային այս ճանրան բռնելը գիտնալով եւ սպարապետը բանաէն չհանած զոնէ Պլանքիայի հետ համարձակ տեսնուիլ ուզելով՝ խափա պատուիրած էր որ մինչեւ երկրորդ օրը մարդ չգայ հետը խօսի, Բոյց Աճոնդիտս այս արգելքին չնայելով՝ անանկ վարպետութիւն մը բանեցուց որ թագաւորին սենեակը մտաւ։

Տէր, ըզաւ առջեւը ելնելով, թէ որ խոնարհ եւ հաւատարիմ հպատակի մը տէրոջմէն դանգատիլ ներելի է, ես ալ քեզի քենէ գանգատելու կուգամ, խփեմա ինչ յանցանք գործած է, վնասաւորութիւնդ աղէկ խորհած է ընտանիքիս ըրած մշտնջենաւոր նախատինքին եւ այնպիսի բանտարկութեան մը հետեւանքներուն վրայ, որնոր տէրութեան ամենէն երեւելի պաշտօններ վարող անձինքը քու

ծառայութենէդ կրնայ հետացունել, . . . Ապարապետին՝ Տօն Պետրոսի հետ յանցաւոր յարաբերութիւններ ունենալուն վրայդ, տալով ակնկէտութիւններ ունիմ, . . . պատասխանեց թագաւորը, . . . Յանցաւոր յարաբերութիւններ, ընդմիջեց Լէւոնդիոս զարմացմամբ, Ահ, տէր, մի հաւատար, քու վեհափառութիւնդ խտրեր են, դաւաճանութիւն բռնած բանդ Սիփրէտին ընտանիքին մէջ մուտ դատած չէ եւ որեւիցէ կասկածէ ազատ մնալու համար բաւական է որ սպարապետը իմ փետոս եղած քլլայ, սպարապետը անմեղ է, բայց զազունի դիտաւորութիւններդ ի դորձ գնելու համար անիկայ բռնել առերեւ, . . .

Քանի որ դուն այդպէս համարձակ կիսօրիս, կրկնեց թագաւորը, ես ալ քու հետդ համարձակ խօսիլ կուզեմ. սպարապետին բանտարկութեանը վրայ կդանդատիս. էհ, թէ որ ես ալ քու անդժութենէդ դանդասիմ, տեղը չէ. դուն ես, բարբարոսդ Սիփրէտի, որ հանգստութիւնս ձեռքէս առիք եւ մարդասիրական փոխութեամբ իս ամենէն ստորին մահկանացուաց վիճակին նստանձելու ստիպեցիր, որովհետեւ մի յուսար թէ քու խորհուրդներուդ կհետեւիմ, Քօնսթանդային հետ ամուսնութեանս պարտաւ տեղը որոշում արեւած է . . .

Ինչ, տէր, ընդմիջեց Լէւոնդիոս դողդրացով, կարելի է որ բոլոր ժողովրդոցդ աչքին առջեւ իշխանուհիին հետ ամուսնանալու խօսք տալէդ ետքը, յամուսնանաս, . . . Ակնկալութիւնին չկատարելուս յանցանքը քու կդէ, կրկնեց թագաւորը, ինչու համար ինձի այնպիսի խտառութեան ընել տուիր, որոնք չէի կրնար կատարել, ինչու աղջկանդ համար դրած ըստօրագրութեան տոմսակս Քօնսթանդայի անունով լեցուցիր, դուն իմ միտքս դիտէիր. Պլանքիան իր չափած մարդուն հետ ամուսնացունելով՝ սրտին վրայ բռնանալու էիր եւ իմ սրբալիս վրայ ինչ իշխանութիւն ունէիր որ ինքիր գլխուդ ինձի այնպիսի իշխանուհիի մը հետ ամուսնանալու յարմար սեպեցիր, որնոր ես կատեմ. անոր անգութ Մաթիլտէի աղջիկն ըլլալը մտցմար, որնոր արխանակցութեան եւ մարդկութեան օրէնքները ռաքի տակ առնելով՝ հայրս դուռն գերութեան մի

տառապանաց մէջ մեռցունել տուաւ եւ ես անոր աղջկանը հետ կարգաւիմ, ոչ Արֆրէտի, այդ յոյսը միաբէզ հանէ, այդ սոսկալի Հիմենին (*) ջահերը չվաւած բոլոր Արկիլիոն բոցերու եւ գաշտերը արեան մէջ թաթխուած պիտի տեսնես . . .

« Դուն ես բաղը, դուչեց Լէոնգիոս : Օհ, տէր, այդ ինչ կըրուցես, ինչ սոսկալի սպառնալիք է որ կընես, բայց ես պարապ տեղը երկիւղ կկրեմ, շարունակեց խօսքը՝ ձայնը փոխելով, դուն հպատակներդ այնչափ կսիրես որ չեմ կարծեր թէ անոնց տասնիկ գառն ճակատագիր մը պատրաստես, չես թողուր որ սէրդ քեզի յաղթէ, դուն սոսկական մարդոց տրկարութեանց մէջ իյնալով՝ առաքինութեանդ արատ չես բերեր . աղջիկս սպարապետին տալս միայն վեհափառութեանդ այնպիսի քաջասիրտ հպատակ մը մատուցանելու համար էր, որնոր իր բաղուկովը եւ վարած բանակովը քու շահերդ Տօն Պետրոս իշխանէն պաշտպանէ . ես կարծեցի թէ ինքը ասանկ անձուկ կապերով քնտանիքիս միացունելով . . . » Իհ, ահա այդ կտորին են, դուչեց իշխանը, այդ աղէտարեր կտորին են, որ իմ կորստեանս պատճառ եղան : Անգութ բարեկամ, ինչու համար իս ասանկ սոսկալի թշուառութեան մը մէջ ձգեցիր, քեզի ո՞վ ըսեր էր որ սրտիս չնայելով՝ ինքիր գլխուդ իմ շահերըս անօրինես, ինչու չէիր թողուր որ իմ իրաւունքներս ես պաշտպանէի, քաջութիւն չունիմ որ ինձի գէմ կենալ ուղղը հպատակներս իշխանութեանս տակը չկրնամ նուաճել, թէ որ սպարապետը ինձի չհնազանդէր աղէկ պատիւ մը կուտայի, գիտեմ, թագաւորները բռնաւոր չեն եւ իրենց ժողովրդոց երջանկութիւնը առաջին պարտաւորութիւնն են է, բայց իրենց հպատակացը գերի բլլալու են եւ այն վայրկեանէն որ Աստ-

(*) Հիմեն հարսանեաց եւ ամուսնութեանց նախագահող չառուած է, որն որ վաղով դատուած եւ ծեռքը մէկ կամ երկու բոցով ջահ մը բռնած խորհեաց երիտասարդի մը կերպարանքով կնկարագրեն :

ուած զիրենք կառավարիչ կրնարէ, իրենց սիրոյն համեմատ չարժեքու իրաւունքնին կորսնցուցած կրլլան, որնոր ամեն մարդու բնական է: Ահ, թէոր մահկանացուներէն յետիններուն չափ չեն կրնար այս իրաւունքնին մայելել, ուրեմն, Պիֆրէտի, առ. տուած այս թագաւորական իշխանութիւնդ եւ աւոր փոխարէն քու ձեռքէս առած հանդստութիւնս ետ տուր:

« Գիտես, տէր, պատասխանեց պաշտօնեան, որ հօրեղբորդ վախճանեալ թագաւորին կտակին համեմատ թագին յաջորդութիւնը իշխանուհին ամուսնութեանը կապուած է: »
 « Եւ ինք այս կարգադրութիւնը հաստատելու ի նշ իրաւունք ունէր, պատասխանեց Հենրիկոս, եղբորը Կարոլոս թագաւորին տեղն անցած ատեն, ինք անկէ ասանկ ազիրատ օրէնք մը տեսած էր, թուլութիւն ընելով ասանկ անիրաւ պայմանի մը հնազանդելու էիր, զլիսաւոր տոնենադպիր ըլլալուդ նայելով՝ մեր սախրութիւններուն փայօք աղէկ տեղեկութիւն չունիս, վերջապէս Քօնսթանցայի բրած հաւատարմութեան ուխտըս իմ կտակովս չէր, բնաւ խօսքս բռնելու միտք չունիմ եւ թէոր Տօն Պետրոս իմ մերժումիս վրայ ուրախանալով՝ աթոռն ելնելու յոյս ընէ, առանց ժողովուրդները այնպիսի կռիւի մը մտանակից ընելու, որնոր շատ արիւնհեղութեան պատճառ կրնայ ըլլալ, թուրք մէջներնիս կորոչէ թէ որերնիս թագաւորութեան աւելի արժանաւոր ենք: » Լէոնդիոս աւելի թախանձելու չհամարձակելով ոտքը ինկաւ եւ փեռային տրճակումը ինդրելով՝ դոհ եղաւ. թագաւորն ալ այս խնդիրքը ընդունելով քսաւ, « Շուտ Պէլմնթէ դարձիր, քիչ մը ետքը սպարապետը ետեւէդ կուգայ: » Ասոր փայ պաշտօնեան դուրս ելնելով Պէլմնթէ հասաւ, համոզուած ըլլալով թէ փեռան քիչ մը ետքը ետեւէն կուգար: Բայց սխալ էր, որովհետեւ Հենրիկոս այն գիշերը Պլանքիան տեսնել ուզելուն աւոր ամուսինին որձակումը երկրորդ օրուան ձգեց:

Այս միջոցներս սպարապետը դառն մտածմունքներու մէջ ինկած էր. բանտարկութեանը փայ աչքերը բացուելով՝ դրժբաղդութեանը թուն պատճառը հասկցելու էր, ինքզինքը բոլոր

բովին նախանձառութեանը տուաւ եւ մտնալով տնեցած հաւատարմութիւնը, որով մինչեւ այն ատեն երեւելի եղած էր, ալ վրէժս առնեմ կըսէր, ուրիշ բան չէր ըսեր. բայ որում խեղքը տեղ կընէր որ թագաւորը անպատճառ այն գիշերը պիտի երթար Պլանքիան տեսնէր, ուստի մէկէն ի մէկ երկուքին վրայ հասնելու համար Բալէրմոյի դղեակին կառավարչին աղաչեց որ ինքը բանտէն թող տայ, ապահովցնելով թէ երկրորդ օրը լոյսը չճգբուած նորէն բանտը կգառնայ, Կառավարիչը՝ որ անձը բոլորովին անոր նուիրելու պատրաստ էր, դիւրաւ խնդիրքին հաւանութիւն տուաւ, մանաւանդ անոր համար որ արգէն իմացած էր թէ Սիֆրէտի անոր արձակման շնորհքը ստացեր էր եւ մինչեւ անդամ Պէլմոնթէ երթալու համար ձի մըն ալ տուաւ, Սպարապետը Պէլմոնթէ հասնելով՝ ձին ծառի մը կապեց, պզտիկ դուռէ մը, որուն բանալին վրան էր, սրտեղը մտաւ եւ բաղդը բանելով՝ առանց մարդ գէմը ելնելու, դղեակը մտաւ, կնկանը սենեակը հասնելով՝ նախասենեակին մէջ վարադուրի մը ետին պահուրտեցաւ, որնոր իրեն մօտ էր, Միտքը գրաւ թէ ինչ որ պատահի՝ անկէց դիտէ եւ պզտիկ ձայն մը առնելուն պէս, մէկէն ի մէկ Պլանքիայի սենեակը մտնէ, Դայեցաւ որ Նիզան անկէց դուրս ելաւ, որնոր պառկելու սենեակը քաշուելու համար իր տիրուհին քովէն զատուած էր:

Սիֆրէտի աղջիկը, առանց ցաւոյ, ամուսնոյն բանտարկութեանը պատճառը իմացած ըլլալով՝ այն գիշերը Պէլմոնթէ չգալուն աղէկ խեղքը տեղ կընէր, թէպէտ եւ հայրը ըսեր էր թէ թագաւորը սպարապետին շուտ իր ետեւէն դալուն վրայ զինքը ապահովցուցեր էր, Զինքը տեսնելու եւ հետը համարձակ խօսակցելու համար Հենրիկոս այն առիթէն օգուտ քաղել ուզելուն տարակոյս չունէր: Այս մտածմամբ իլտանին դալուն կսպասէր, որպէս զի զինքը քրած գործին վտայ յանդիմանէ, որն որ իրեն համար ստակալի հետեւանքներ կրնար ունենայ, Արդարեւ Նիզոյին իր քովէն երթալէն ետքը պատին դրուագը բացուելով՝ թագաւորը եկաւ Պլանքիային ծուռները ինկաւ: «Տիկին, բայ, իս մտիկ չըրած մի գատա-

տապարտեր, մտածէ՛ որ սպարապետը բանալի դնելու ինքզինքս արդարացունելու համար մնացած միակ միջոցս էր. առաիկայս խորամանկութիւնը բանեցնելուս պատճառը դուն ես, ինչո՞ւ համար այս առաւու իմ խօսքս մօտիկ ընել չէիր ուղեր, աւաղ, ամուսինդ վաղը բանտէն պիտի ելնէ եւ ես ալ հետդ չպիտի կրնամ խօսիլ. ուստի վերջին անգամ մնալ իս մօտիկ ըրէ, իրաւ դուն ձեռքէս ելնելուդ համար ցաւալի վիճակի մը մէջ կգանուիմ, բայց դոնէ սա տխուր միտիծարութիւնը ինձի չնորհէ որ իմ անհատատարմութեամբս այս դժբաղդութիւնը դիտուք բերած չըլլալս իմաց տամ. Բանալի մնացային հետ ամուսնանալու խօսք տալս անոր համար էր որ տրիշ ճանրայ չէի կրնար բանել այն վիճակին մէջ ուր որ հայրդ իս ձգեր էր, քու եւ իմ շահուս համար իշխանուհին խօրել պէտք էր որպէս զի սիրահարիդ թագը եւ ամուսնութիւնը քեզի տալահովո՞ւնէի, յոյս ունէի որ գլուխ կեննեմ, այս խոստումն չպահելու համար արդէն միջոցներ ձեռք առած էի, բայց դուն դործս աւելցիր եւ անխորհրդարար ինքզինքդ ուրիշի նուիրելով՝ մշանկնաւոր տառապանք մը պատրաստեցիր երկու սրտերուն սրտք կատարեալ սիրով մը շատ դահ պիտի ըլլային. »

Այս խօսքերը յուսահատութեան այնպիսի յայտնինչաններով լինցուց որ Պլանքիայի սիրար թունտ ելնելով ալ անմեղութեանը վրայ շտարակուսեցաւ. առջի բերան ասոր վրայ ուրախութիւն զգաց, բայց ետքը ալ թշուառութեանը զգացումը աւելի տաստիկ եղաւ. Ահ, տէր, բաւ իշխանին, ճակատադրին մեր վրայ ըրած այս տնօրէնութենէն ետքը, յանցաւոր չըլլալդ ինձի իմաց տալով՝ սրախ նոր ցաւ մը կպատճառես ինչ ըրի, թշուառական, բարկութենէս հօրս աղաչանագրը համեմատ սպարապետին հետ ամուսնանալու հաճութիւն տուի, յանցանքի տէր եւ մեր տապաքաղդութեանը պատճառ եղայ. եղնակ, քեզ խաբերայ ամբաստանած միջոցիս ես խիստ դիւրահաւան սիրահար մին եմ եղեր որ այնպիսի կապեր խզել եմ, որոնք յաւիտեան հաստատուն պահելու երդում ըրած էի. դուն ալ միէծդ առ, տէր, ասե՛ յապերախտ Պլանքիան

... մուցիր . . . » « Է՛հ, կրնամ, տիկին, ընդ միջեց Հենրիկոս տրամութեամբ, կրնամ սիրտէս արմատախիլ ընել այնպիսի սէր մը, որնոր քու բրած անիրաւութեամբդ ալ չնշուիր . »

« Ինչ՞ օգուտ, ջանք ընելու ես, տէր, որ դու իս ելնես, կրկնեց Սիփրէտի տղջիկը հառաչելով . . . » « Բայց թէոր դուն իմ տեղս ըլլայիր, ըսաւ թագաւորը, կրնայիր այդ ջանքն ընել : »

« Չեմ յուսար թէ դու իս կ'ենէի, պատասխանեց Պլանքիա, բայց բոլոր ձեռքէս եկածը կրնէի : » « Ա՛հ, անգութ, զրուցեց իշխանը, քանի որ ասանկ բան մը միտքդ կրնաս դնել, ըսել է որ Հենրիկոսը դիւրաւ պիտի մոռնաս . » « Է՛ ուրեմն, միտքդ ինչ է, հարցուց Պլանքիա աւելի հաստատամիտ կերպով մը, կ'յուսաս թէ թող տամ, որ չարունակ իմ օձիքս չձգես . ոչ տէր, այդ յոյսդ միտքէդ հանէ . թէոր թագուհի ըլլալու համար ծնած չէի, Աստուած իս ապօրինաւոր սիրոյ մը հետեւելու համար ալ ստեղծած չէ . տէր, իմամուսինս քեզի պէս անգութ ազնուական ընտանիքէն է եւ թէոր առ ինքն ունեցած պարտաւորութիւնս սիրահարութեանդ դէմ անդ խնայրելի արդեօք մը չհանէր, այն ատեն ալ պատիւս թող չպիտի տար . կաղաչեմ՝ քովէս դնա՛, ալ պէտք չէ որ մէկըմէկ տեսնենք : » « Այդ ինչ բարբարոսութիւն է, դուչեց թագաւորը, ահ, Պլանքիա, կարելի բան է որ հետոս սոքաչափ խառնութեամբ վարուիս, չընես իս ցաւէս մեռցունելու համար սպարապետին բազկացը մէջ դանուիրդ բաւական չէ, մէկ մ'ալ երեսդ ինչ պահել կուզես, այս մէկ հատիկ միտքտրութիւնս ալ ձեռքէս առնելով : » « Ետտ փախիր, պատասխանեց Սիփրէտի տղջիկը արցունք թափելով, մարդուս ստատիկ սիրած մէկ բանին տեսութիւնը այլեւս բարեք մը չըլլար, երբոր զայն վայելէ յոյսը կտրի . երթաս բարով, տէր, քովէս դնա՛, քու փառքիդ եւ իմ համբաւիս նաեւս հանգստութեանս սիրոյն համար այս ջանքն ընելու ես, որովհետեւ վերջապէս առաքինութիւնս սրախ յազմունքէն չխառլիր, բայց սիրոյդ յիշատակը այնպիսի դառն պատերազմներ կ'յարուցանէ որ չեմ կրնար անոնց դէմ դնել : »

Այս խօսքերը անանկ ջերմութեամբ մը զրուցեց սր իր ետեւը

գտնուած սեղանի մը ճրագը չտեսնելով գետինը ձգեց, որնոր իյնալուն պէս մարեցաւ . Պլանքիան ալ ճրագը գետնէն վերցունելով՝ վառելու համար նախասենեակին դուռը բացաւ եւ Նիզալին սենեակը գնաց, որնոր դեռ տեղը պառկած չէր . ետքը ձեռքը ճրագով նորէն սենեակը եկաւ : Թագաւորը, որնոր Պլանքիայի գառնալուն կսպասէր, զայն տեսնելուն պէս՝ սկսաւ դարձեալ թախանձել որ իւր սէրը ընդունի : Սպարապետը իշխանին ձայնը առնելուն պէս, թուրը ձեռքը մէկէն իմէկ գրեթէ ամուսինին եկած վայրկենին, ինք ալ սենեակէն ներս մտաւ եւ կատաղութեանը ներշնչած բոլոր վրէժովը գէպ ի Հենրիկոսի վրայ վաղելով, « Ալ հերիք է, բռնաւոր, գոչեց, մի՛ կարծեր որ իմ պատուոյս գէմըրած նախատինքիդ վատաբար կհամբերեմ : » « Ա՛հ, անգգամ, պատասխանեց թագաւորը ինքզինքը պաշտպանելու վիճակին պատրաստուելով՝ դուն ալ միտքէդ մի՛ անցուներ որ առանց պատիժդ առնելու խորհուրդդ կրնաս կատարել : » Այս խօսքերն ըսելով՝ կռիւ մը սկսան, որնոր սասաիկ ըլլալուն համար երկար ատեն չտեսց : Սպարապետը վախնալով որ չըլլայ թէ Սիֆրէտին եւ իր սպասաւորները շուտ մը Պլանքիայի աղաղակներուն ձայնէն վրայ հասնելով՝ վրէժինդրութեանը գէմ կենան, ամենեւին ինքզինքին չնայեցաւ, կատաղութենէն խելքը թռուց եւ անանկ գէշ միջոցներ բռնեց որ ինքնիրենը թշնամիին թուրին գնաց մխուեցաւ, որնոր մինչեւ երախակալը ներսի դին մտաւ, Ս.սոր վրայ գետինը ինկաւ եւ թագաւորն ալ մէկէն ի մէկ կանգ առաւ :

Լէոնդիոսի աղջկան սիրտը ամուսինին գտնուած վիճակին վրայ թունտ ելնելով եւ անոր գէմ ունեցած բնական հակակրութեանը յաղթելով՝ գետինը նետուեցաւ եւ անոր օգնութիւն ընելու փութաց . բայց այս գժբաղդ ամուսինը անոր գէմ բարկացած ըլլալուն համար ցուցուցած ցառոյ եւ կարեկցութեան նշաններուն վրայ սիրտը չչարժեցաւ . մահը, որնոր երթալով կմտննար, իրեն նախանձոտութեանը յուզմունքները չկրցաւ զսպել . այս վերջին վայրկեաններուն մէջ միայն հակառակորդին երջանկութիւնը միտքը գալով՝ այս գաղափարը

իրեն անանկ սոսկում մը պատճառեց որ մնացած բոլոր ուժը վրան բերելով՝ թուրը վերցուց, որնոր դեռ ձեռքն էր եւ զայն Պլանքիայի սիրտը մխեց։ « Մեռի՛ր, ըսաւ, զայն սպաննելով, մեռի՛ր, անհաւատարիմ ամուսին, որովհետեւ ամուսնութեան կապերը բազմնեցրուն վրայ երգուլնցած հաւատարմութեան ուխտդ չկրցին հաստատ պահել իսկ դուն, շարունակեց խօսքը, Հենրիկոս, քեզի կըսեմ, ճակատադրիդ վրայ մի՛ ուրախանար, իմ տարաբաղդութիւնս քեզի վայելք մը չկրնար ըլլալ, ալ սիրտս գոհ կ'մեռնիմ »։

Այս խօսքերը լմնցունելով հոգին տուաւ եւ դէմքը որչափ որ մահուան ասուերներովը ծածկուած էր, տակաւին վրան գոռողութիւն մը եւ ահռելի բան մը կերելուար։ Պլանքիայի կերպարանքը տարբեր տեսարան մը կներկայացնէր, բնդունած հարուածը մահացու էր. ամուսնոյն մեռեալ մարմնոյն վրայ ինկաւ եւ այս անմեղ նահատակին արիւնը իւր սպաննիչին արեանը հետ կխառնուէր, որնոր իւր անագորոյն գիտաւորութիւնը անանկ շուտ կատարեր էր որ թագաւորը առաջքը չէր կրցեր առնել։

Այս տարաբաղդ իշխանը Պլանքիայի դեախնն իյնալը տեսնելով՝ ազմուկ մը փրցուց եւ զանիկայ մեռցունող հարուածին վրայ անկէց տակի սարսափած՝ ինչ օգնութիւն որ ան ամուսինին ըրեր եւ անանկ գէշ վարձատրութիւն մը տեսեր էր, ինք ալ նոյն օգնութիւնը իրեն ըրաւ, բայց Պլանքիա մարած ձայնով մը ըսաւ. « Տէր, քաշած նեղութիւնդ օգուտ չընէր, ես անդուժ բազդին պահանջած զոհն եմ, երանի՛ թէ բարկութիւնը ի՛նչալով՝ թագաւորութեանդ երջանկութիւնը ապահովցունէ »։ Այս խօսքերը լմնցուցած ասեն Աէսնդիոս անոր ազադակներուն ձայնն առնելով՝ սենեակը եկաւ եւ աչքին առջեւի տեսարանին վրայ սարսափելով՝ անշարժ կեցաւ։ Պլանքիա անոր երեսը չտեսնելով՝ շարունակ թագաւորին հետ կխօսէր։ « Մնաց բարով, իշխան, ըսաւ, սիրով յիշատակս պահէ, իմ գորովս եւ գժբաղդութիւններս վրադ այս պարտականութիւնը կգնեն. հօրս դէմ մի՛ բարկանար, կենացը եւ վշտացը խնայէ եւ անոր ցուցուցած եռանդը ճանչ-

ցիր, մանաւանդ իմ անմեղութիւնս իրեն իմացուր, ամեն բանէ աւելի քեզի այս կպատուիրեմ: Բնաս բարով, սիրելի՛դ իմ Հենրիկոս... ես կմեռնիմ... ընդունէ իմ վերջին հառաջանքս:

Պլանքիա այս խօսքերն ըսելով մեռաւ. թագաւորը քիչ մը առնն տխուր լռութիւն մը պահելէն ետքը Սիֆրէտիին ըսաւ, որնոր մահացու տառապանքի մը մէջ կերեւար, «Նայէ Լէոնդիոս, տես ըրած գործդ, այս ողբերգական պատահարին մէջ մարդասիրական խնամոցդ եւ իմ վրաս ունեցած եռանդիդ պտուղը նշմարէ՛:» Մերունիին սիրաբ այնչափ ցաւած էր որ պատասխան չտուաւ. բայց ինչո՞ւ համար կեցեր նկարագրելու երեք եմ այնպիսի բաներ որոնք խօսքերով չեն բացատրուիր, միայն սա ըսեմ որ արտամութիւննին քիչ մը անցնելով՝ սրտեքնուն յուզմունքը յայտնելու կարող ըլլալնուն պէս երկուքն ալ սրտառուջ ողբերով կոծեցին:

Թագաւորը իր բոլոր կենացը մէջ սիրուհիին վրայ քաղցր յիշատակ մը պահեց, Քօնսթանդային հետ չուզեց ամուսնանալ, Տօն Պետրոս այս իշխանուհին առաւ եւ երկուքը Հռոգերոսին կտակին կարգադրութենէն օգուտ քաղելու համար ձեռքերնուն եկածը ըրին. բայց վերջապէս Հենրիկոս իշխանը թշնամեացը յաղթելով՝ ինք անոր զիջում ընելու ստիպուեցաւ: Սիֆրէտիին դալով՝ այնչափ դժբաղդութեանց պատճառ ըլլալուն վրայ անանկ սիրաբ ցաւեցաւ որ աշխարհքէն առանձնացաւ եւ հայրենիքին մէջ չկրցաւ բնակիլ, Սիկիլիայէն ելաւ եւ միւս աղջկանը Փորցիայի հետ Սպանիա անցնելով՝ այս գլխակը ծախու առաւ: Պլանքիայի մեռնելէն ետքը տասներհինգ տարիի չափ հոս տարեցաւ եւ չմեռած՝ աղջիկը կարգելու միտիմարութիւնը ունեցաւ:

Իւր աղջիկը Տօն Հերոնիմոս տէ Սիլվայի հետ ամուսնացաւ եւ ես իրենց մէկ հասիկ զուակն եմ, «Սհաւատիկ, շարունակեց ասն Պետրոս տէ Փինարէզի որբեւայրին, ընտանիքիս պատմութիւնը այս է, այս պատկերին մէջ նկարագրուած թշուառութիւններուն ճիշդ նկարը եւ այս պատկերն ալ Լէոնդիոս հաւս այս ցաւալի դիպումին վրայ թողնելուն յիշատակ մը ձգելու համար շինել տուաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

Օրորաւ տէ Կիւղմանի Սալամանիս հասած ասեմ ինչ
ընելը .

Օրթիղ, իւր ընկերները եւ ես այս պատմութիւնը լսելուս
ետքը սրահէն դուրս ելնելով՝ Օրորան հոնտեղ Էլիիրայի հետ
մինակ թողուցինք, մինչեւ իրիկուն խօսակցեցան, իրարու հետ
ամենեւին չէին նեղանար եւ երկրորդ օրը ճանբայ ելած ա-
տեննին մէկտեղ ապրելու սովորած երկու բարեկամի պէս
ցաւ զգացին :

Վերջապէս անվտանգ Սալամանքա հասնելով՝ իսկոյն կահ
կարասիքով շտկուած տուն մը հոնտեղ վարձու բռնեցինք եւ
տիկին Օրթիղ, ինչպէս որ արդէն խօսք մէկ քրած էինք,
Տօնա Քիմէնա տէ Կիւղման անունը վրան առաւ, երկար
ատեն խնամածութիւն քրած ըլլալուն համար ձեռքէն քաջ
դերասանութիւն կուգար. առտու մը Օրորայի, սենեկապան
կնոջ մը եւ սպասաւորի մը հետ դուրս ելնելով՝ զարդարուն
պանդոկ մը գնաց, որովհետեւ արդէն իմացած էինք թէ Բա-
շէքօ սովորաբար հոն կրնակէր : «Վարձու սենեակ կայ» ըսաւ,
Անոնք ալ այն պատասխանելով բաւական յարմարաւոր սենեակ
մը ցուցուցին, որուն խնամածութիւնը կայանք տուաւ : Մին-
չեւ անգամ պանդոկապետ կնոջ ստակը կանխիկ արուեցաւ,
ըսելով թէ Թուէտոյէն Սալամանքա ուսմունք սորվելու եկող
իր եղբորորդիներէն մէկուն համար էր, որնոր այն օրը պիտի
գար :

Խնամածութիւնը եւ տիրուհիս այս սենեակը բռնելուն ետ-
քը ետ դարձան եւ գեղեցիկ Օրորան ատեն չանցունելով՝
ասպետի կերպարանք մտաւ, սեւ մազերը սուտ խաբառաշ
մազերով ծածկելով՝ յօնքերն ալ նոյն գոյնով ներկեց եւ իրեն
անանկ աղէկ վայելեցուց որ երիտասարդ աղնուական մը կրնար
սեպուիլ . վարմունքը համարձակ եւ հեշտ էր եւ թէոր երեսը

չըլլար, որնոր էրիկ մարդ ըլլալուն նայելով՝ քիչ մը շատ գեղեցիկ ինկեր էր, ծպտեալ ըլլալը բնաւ չէր հասկցուեր. սպասուհին ալ, որնոր իր մանկըստիկը պիտի ըլլար, նոյնպէս հագուեցաւ եւ վատահ էինք որ իր դերը աղէկ պիտի կատարէր, որովհետեւ գեղեցիկ չըլլալէն զատ՝ քիչ մը լիտի կերպարանք մը ունէր, որնոր իր դերին շատ յարմար կուգար. ճաշի ժամանակէն վերջը այս երկու դերասանուհիները տեսարանին վրայ այսինքն զարդարուն պանդոկին մէջ երեւնալու պատրաստ դառնուելով՝ ես ալ հետերնին նոյն ճանքան բռնեցի եւ երեքնիս մէկտեղ կառքով երթալով մեզի պէտք եղած բոլոր հանգերձներնիս հետ տարինք:

Պանդոկապետ կինը, որուն անունը Պէրնարտա Բամիբէզ էր, մեզ մեծ քաղաքավարութեամբ ընդունելով՝ մեր սենեակը տարաւ ուր որ հետը խօսակցիլ սկսանք: Մեզի ինչ կերակուր կերցունելուն եւ մենք ալ որչափ ստակ տալերնուս վրայ յարմարեցանք, « Պանդոկիդ մէջ շատ յաճախորդ ունիս, » հարցուցինք ետքը, « Հիմակու հիմայ չունիմ, » պատասխանեց, թէոր ամեն տեսակ մարդիկ ներս առնել ուղեւ ըլլայի, պակաս չէր ըլլար, բայց ես միայն երիտասարդ ազնուականներ կուղեմ, այս գիշեր երիտասարդ ազնուականի մը գալուն կսպասեմ, որնոր ուսմունքը կատարելագործելու համար Մատրիտէն հոս պիտի գայ, Տօն Լուի Բաշէքօն առ առաւելն քրտան տարեկան ասպետ մըն է, թէոր զինքը անձամբ չէք ճանշնար, կարելի է թէ անունը լաժ ըլլաք, » « Ո՛չ, ըսաւ Օրորան, երեւելի ընտանիքէ մը ըլլալը գիտեմ, բայց ինչ մարդ ըլլալը չեմ գիտեր եւ քանի որ հետը պիտի բնակիմ, կուղեմ որ ի նչպէս մարդ ըլլալը ըսես, » « Պարոն, կրկնեց պանդոկապետ կինը այս սուտ ասպետին նայելով, շատ գեղեցիկ կերպարանք մը ունի, գրեթէ քեզ կնամանի: Ա՛հ, իրարու հետ մէկտեղ ինչ աղէկ կուգար, սուրբ Յակոբ վկայ, Սպանիայի երկու ամենէն ազնուական ասպետները պանդոկիս մէջ գլտնուելին ինձի փառք եւ պարծանք է, » « Այդ Տօն Լուին, կրկնեց տիրուհիս, անշուշտ հոս սիրահարներ ունի, » « Ո՛հ, տարակոյս չկայ, շարունակեց պառաւը, շիտակը վառվառն

սիրահար մին է, սիրահարական որսեր ձեռք ձգելու համար բառական է որ ասդին անդին երեւայ. ուրիշները մէկդի, Իզապէլլա անուն մանկամարդ եւ գեղեցիկ կին մը անոր զարնուած է, որնոր ծերունի իրաւագէտի մը աղջկն է: Այս կինը անոր անանկ զարնուած է որ եթէ ձեռքէն կորսնցունելու ըլլայ, անշուշտ խելքը գլխէն կթուցունէ: « Է՛հ, բարի պառաւ, ընդմիջեց Օրորա աճապարանօք, նայինք ինք ալ անոր շատ սիրահարուած է: » « Մատրիտ չգացած կտիրէր, պատասխանեց Պերնարտա Բամիրէզ, բայց դեռ կտիրէ թէ չտիրէր, չեմ գիտեր, որովհետեւ քիչ մը փոփոխամիտ է, մէկ կնիկը կձգէ, միւս կնկան կվազէ, ինչպէս որ բոլոր երիտասարդ աղնուականներուն սովորութիւնն է: »

Բարի պառաւը դեռ խօսքը չլմնացած, դառնութէն ձայն առինք. իսկոյն պատուհանէն նայելով՝ երկու մարդ տեսանք որոնք ձիերնուն վար կիջնային: Նոյն խի Տօն Լուի Բաշէքօն էր, որնոր սենեկապան սպասաւորի մը հետ Մատրիտէն եկած էր. պառաւը քափքնուս ելնելով՝ զանի վեր հրամցունելու գնաց եւ տիրուհիս ալ սիրտը քիչ մը թունտ ելնելով՝ Տօն Ֆէլիքսի դերը լաղալու պատրաստուեցաւ. քիչ մը ետքը նայեցանք որ Տօն Լուի դեռ կօշիկները ոտքը մեր սենեակը մտաւ. « Իմացայ թէ, ըսաւ Օրորային բարեւ տալով, Թողէտոցի երիտասարդ աղնուական մը այս պանդոկը կը բնակի, ներքեւք որ մէկտեղ բնակելուս վրայ զգացած ուրախութիւնս յայտնեմ: » Տիրուհիս այս քաղաքավարական խօսքին պատասխանած ատենը ինձի անանկ եկաւ թէ Բաշէքօն անանկ սիրուն ասպետ մը տեսնելուն վրայ զարմացած էր, ուտի ինքզինքը չկրնալով բռնել, « Փեղի պէս դեղեցիկ եւ վայելուչ ասպետ մը բնաւ տեսած չունիմ, » ըսաւ. Երկու կողմանէ շատ մը քաղաքավարական խօսքեր ընելուն ետքը Տօն Լուի իրեն համար պատրաստուած սենեակը քաշուեցաւ.

Կօշիկները հանել տուած եւ հագուստները ու ճերմակեղէնները փոխած ատենները, մանկլաւիկի պէս մէկը, որնոր նամակ մը յանձնելու համար զայն կփնտռէր, սանդուխին չլայ գիտաւածով Օրորայի հանգիստելով՝ զանի Տօն Լուին

կարծեց եւ ձեռքի նամակը անոր տալով՝ « Ա՛ռ, պարոն ասպետ, ըստ, թէպէտ պարոն Բաշէքօն չեմ ճանչնար, սակայն կարծեմ թէ Տօն Լուին ըլլալդ հարցունել աւելորդ է. այն աղնուականին վրայ ինձի ըրած նկարագրութիւններնուն նայելով՝ համոզուած եմ թէ չեմ սխալիր: » « Ոչ, բարեկամս, պատասխանեց տիրուհիս զարմանալի մտքի ներկայութեամբ մը, անտարակոյս չես սխալիր, քեզի տրուած յանձնարարութիւնները սքանչելի կերպով կկատարես, Տօն Լուի Բաշէքօն ըլլալս շատ աղէկ դուշակեցիր, դուն գնա, ես պատասխանը տեղը կհասցունեմ: » Ասոր վրայ մանկլաւիկը ելաւ գնաց, Օրորան ալ սպասուհիին եւ ինձի հետ տեղ մը քաշուելով՝ նամակը բացաւ եւ սա խօսքերը կարդաց:

« Իմացայ թէ Սալամանքա կդառնուիս, ի՛նչ ուրախութեամբ այս լուրն առի, մազ մնաց որ խելքս գլխէս պիտի երթար, Բայց դեռ Խզապէլլան կսիրեմ, միաքգ փոխած չըլլալդ շուտ իրեն իմաց տուր. կարծեմ՝ թէոր տեսնէ թէ դարձեալ հաւատարիմ մնացեր ես, ուրախութենէն ի՛նչ ըլլալը չպիտի գիանայ: »

« Այս տոմսակը սիրահարութեան ջերմ ոգւով մը գրուած է, ըստ Օրորա. Խզապէլլան՝ Տօն Լուին շատ զարնուած ըլլալու է. այս կինը անանկ հակառակորդ մըն է որ առջեւս արգելք մը պիտի հանէ, պէտք է որ Տօն Լուին անկէց զատելու եւ երեսը տեսնել չտալու համար ձեռքէս եկածը ընեմ. գործը արդարեւ դժուար է, սակայն յոյս ունիմ թէ գրլուի կենեմ: » Տիրուհիս ասոր վրայ մտմտալ սկսաւ եւ վայրկեան մը ետքը կրկնեց. « Ձեզի խօսք կուտամ որ ինչ կընեմ չեմ ընեմ, քսանը չորս ժամ չքշեր, ես անոնք իրարու հետ կարգողցունեմ: » Արդարեւ, Բաշէքօն սենեակին մէջ քիչ մը հոգնութիւն առնելուն պէս եկաւ մեզ սենեակնուս մէջ դաւաւ եւ ընթրիքէն առաջ Օրորայի հետ ըրած խօսակցութիւնը նորէն սկսելով՝ « Պարոն ասպետ, ըստ կատակի ձեւով, կարծեմ Սալամանքա գալդ ամուսիններուն եւ սիրահարներուն շատ աղէկ չեղաւ, սրտերնուն անհանգստութիւն պիտի պատճառես. ես իմ մասին ձեռք ձգած որսերուս վրայ շատ վախ ունիմ: »

• Մտիկ ըրէ, պատասխանեց տիրուհիս նոյն ձայնով, երկիւղող անհիմն չէ. Տօն Ֆէլիքս տէ Մէնտոս, քեզի կըսեմ, քիչ մը ահաւոր է. ես առաջ ալ հոս եկած եմ, գիտեմ որ կնիկները անտարբեր չեն կենար, • • Ի՞նչ ապացոյց ունիս, • ըսաւ Տօն Լուի եռանդեամբ : • Հաստատ ապացոյց մը ունիմ, պատասխանեց Տօն Վինչէնցիոսի աղջիկը, այս քաղաքը անցնելու ամիս մը կայ, ութը օր հոս կեցայ եւ վստահութեամբ քեզի ըսեմ որ ծերունի իրաւագէտի մը աղջիկը վրաս խենդ եղաւ : •

Այս խօսքերուն վրայ նայեցայ որ Տօն Լուի յուզման մէջ ինկաւ : • Թէոր հարցուցածս անխոհեմութիւն մը չէք համարեր, կրկնեց, այդ կնկան անունը ի՞նչ է շնորհք ընէիք : • • Ի՞նչ ըսել է, ի՞նչու անխոհեմութիւն պիտի ըլլայ, գոչեց սուտ Տօն Ֆէլիքսը, ի՞նչու համար քենէ պահեմ. իս ինձի հասակակից միւս ասպետներէն առելի խոհեմ կկարծես, իմ վրաս ատանկ գէշ գաղափար մի ունենար : Ասկէց զատ՝ խօսքը մէջերնիս մնայ, գործը այնչափ զգուշութիւն չվերցունէր, աննշան քաղաքացիին մէկն է, գիտես որ աղնուական ըսածդ սրտանց անուանարկ կնկան մը վրան չիյնար եւ մինչեւ անգամ անոր պատիւը կտորելը ինքզինքին պատիւ կսեպէ. ուստի, առանց քաշուելու, քեզի կըսեմ որ իրաւագէտին աղջկան անունը Իզապելլա է : • • Իսկ աղջկան հօրը անունը, ընդամիջեց Քաշէքօ անհամբերութեամբ, արդեօք Մուրչիա տէ լա Լանս է : • • Ընչդ այդպէս է, պատասխանեց տիրուհիս, ահաւասիկ զեռ նոր խրկած նամակը, առ կարգաւ եւ տես թէ կնիկը իս կտիրէ՞ թէ չտիրեր, • Տօն Լուի աչքը տոմսակին վրայ դարձուց եւ զիրը ճանչնալով՝ շփոթած եւ խռոված մնաց : • Այդ ի՞նչ է, չարունակեց այն ատեն Օրորա զարմանալու կերպարանքով մը, գոյնդ նետեց, ես չէի ըսողը, եղբայր, կարծեմ այն կնիկը ծանօթդ է. անհ, հետդ այդչափ համարձակ խօսելուս վրայ որչափ կզղջամ : •

• Ես շատ շնորհակալ եմ, ըսաւ Տօն Լուի արհամարհանքով եւ բարկութեամբ խառնուած յուզմունքով մը, ի՞նչ խաբեքայ եւ փոփոխամիտ կնիկ մըն է եղեր. Տօն Ֆէլիքս, ին-

ձի մեծ աղէկութիւն ըրիր, իմանանկ մէկ սխալ շտկեցիր, որուն մէջ գուցէ դեռ շատ ժամանակ խաբուած պիտի մնայի. ես կկարծէի թէ իս կսիրէր, կսիրէրը ի՞նչ է, կկարծէի թէ Իզապէլլա իս կպաշտէր. ես ալ զինքը քիչ մը կյարգէի եւ հիմայ կնայիմ որ բոլորովին արհամարհուելու արժանի բոգ մը նէ եղեր. » « Բարկանալուդ իրաւունք ունիս, ըսաւ Օրորա, ինքզինքը զայրանալու պէս ցուցունելով, իրաւագէտի մը աղջիկը քեզի պէս սիրուն երիտասարդ ազնուական մը իրեն սիրահար ունենալէն ետքը, ալ ի՞նչ կուզէր. չիտակը բրած փոփոխամտութեան չեմ կրնար ներել, եւ իս քննէ նախապատիւ համարելով՝ վրաս ցուցուցած սէրը ոչ միայն չեմ ընդունիր, այլ եւ ինքը պատժելու համար, ընելիք չնորհքները այսուհետեւ արհամարհանօք պիտի մերժեմ. » « Իսկ ես, կրկնեց Բաշէքօն, բոլոր կենացս մէջ երեսը չեմ տեսներ, այս կերպով միայն իրմէ վրէժս կառնեմ. » « Իրաւունք ունիս, գուցէ սուտ Մէնաոսը, սակայն երկու քնիս ալ մինչեւ ինչ աստիճան զինքը արհամարհելիս իրեն հասկցնելու համար, թէ որ իրեն մէկ մէկ նախատական տոմսակներ գրենք, ինչպէս կըլլայ. ես երկու տոմսակը ծրար մը կընեմ եւ նամակին իբրեւ պատասխան իրեն կխրկեմ. բայց գործը այս տեղուանքը չհանած՝ մէկ մը սրտիդ հարցուր, նայինք սիրտդ անհաւատարիմ սիրուհիդ պաղած է. առաջուց հասկնանք որպէս զի չենէս օր մ'ալ չղղլաս թէ ինչու հետք աւուեցար. » « Ո՛չ, ոչ, ընդմիջեց Տօն Լուի, այդ տկարութիւնը ունենալ ինձի համար չէ եւ ապերախտին սիրտը կսկծցունելու համար բրած առաջարկութիւնդ կատարելու հաւանութիւն կուտամ. »

Իսկոյն թուղթ եւ կաղամար փնտռելու գացի. երկու քնին ալ Մուրչիա տէ լա Լանա իրաւագէտին աղջկանը համար մէկ մէկ սիրուն տոմսակներ սկսան շարագրել՝ մանաւանդ Բաշէքօն իր զգացումները յայտնելու համար ուղածին չափ խիստ խօսքեր չէր կրնար գտնել, հինգ վեց նամակ՝ որոնք արգէն սկսած էր, պատուեց նետեց, որովհետեւ իրեն շատ կծու չերեւցան, սակայն ուրիշ նամակ մը գրեց, որուն վրայ գոհ եղաւ եւ ըլլալու ալ էր. Այն նամակին մէջ սա խօսքերը գրուած էին.

« Ինքզինքդ հանձնալ սորովէ, թագուհիս, եւ այլ եւս մնա-
պարծութեամբ մի՛ կարծեր որ քեզ կսիրեմ, դուն իմ սիրոյս
արժանի չես, այսուհետեւ թող քենէ աւելի արժանաւոր մէկը
իմ սէրս իրեն գրաւէ, քանի մը վայրկեան իս դրօսացունելու
չափ ալ ինձի հաճոյ չես դար, միայն համալսարանին յետին
աշակերտները կրնաս դրօսացունել: »

Ուստի այս շնորհալի նամակը գրեց, եւ երբոր Օրորա ալ
իր նամակը գրեց լինցուց, որնոր թշնամական խօսքերովը ան-
կէց վար չէր մնար, երկուքին ալ կնիք գրաւ, վրայէն պահա-
րան մը անցուց եւ ծրարը ինձի տալով՝ « Ա՛ռ, Ժիլ Պլաս,
ըսաւ, քեզ նայիմ որ այս իրիկուն ասիկայ Լզապէլային ձեռ-
քը հասցունես, ըսածս կհասկնաս ա՛, կրկնեց աչքովը նշան ը-
նելով, որուն ինչ ըսել ըլլալը աղէկ հասկցայ: » « Ա՛յո՛, Պա-
րոն, պատասխանեցի, ուզածիդ պէս հրամանդ կկատա-
րեմ: »

Նոյն կէտին դուրս ելայ եւ փողոց հասնելուս պէս ինքնի-
րենս ըսի, « Տեսա՞ր, պարոն Ժիլ Պլաս, խելացիութիւնդ
կփորձեն, ուրեմն դուն այս կատակերգութեան մէջ սպասա-
ւորն ես, քեզ նայիմ, բարեկամս, ասանկ դժուար դեր մը
խաղալու չափ խելացի ըլլալդ ցուցուր, պարոն Տօն Ֆելիքս
նշան մը ընելը հերիք սեպեց, ինչպէս որ յայտնի է սրամտու-
թեանդ ապաւինած է, Աստալի՛, ո՛չ. քենէ ի՞նչ յոյս ունե-
նալը դիտեմ, կուզէ որ միայն Տօն Լուի տոմսակը տեղը տամ,
ըրած նշանովը աս ըսել կուզէ, յայտնի բան: » Այսպէս,
սխալած չըլլալուս համոզուելով՝ չերկմանցայ թէ ծրարը քա-
կեմ թէ ոչ. ուստի Բաշէքոյի նամակը մէջէն հանելով՝ Մուր-
չիա իրաւագէտին տարի, որուն տունը ուր ըլլալը շուտ մը
իմացայ. նայեցայ որ զարդարուն պանդոկը եկող պղտիկ մանկ-
լաւիկը տանը դուռը կայնած էր. « Եղբայր, ըսի, պարոն Մուր-
չիա իրաւագէտին աղջկանը սպասաւորը դո՞ւն ես: » « Ա՛յո՛, ես
եմ, » պատասխանեց անանկ կերպարանքով մը, ուսկից սիրա-
հարական նամակները ինք տանելու եւ առնելու սովորու-
թիւն ունենալը կհասկցուէր. « Այնպիսի բարեմիա կերպա-
րանք մը ունիս, պատասխանեցի, որ կհամարձակիմ խընդ- »

րել թէ այս սիրահարկան նամակը տիրուհիիդ տանիս :

Պզտիկ մանկաւիկը նամակը ուրկէ բերելս հարցունելով՝ Տօն Բաշէքոյին կողմանէ խրկուած ըլլալը իմաց տալուս պէս, ըսաւ . « Քանի որ այդպէս է, ետեւէս եկուր, ինձի անանկ պատուիրուած է որ քեզ ներս մտցունեմ. Խղապէլլա քեզի խօսք ունի :

Ասոր վրայ սենեակ մը մտնելով՝ նայեցայ որ քիչ մը ետքը տիրուհին երեսան ելաւ, որուն դէմքին գեղեցկութեանը վրայ զմայլեցայ. անկէջ սիրուն երեսներ դեռ տեսած չունէի, պլտողի եւ աղու կերպարանք մը ունէր. բայց որչափ որ առ նուազն երեսուն տարեկան կար, դարձեալ շիտակ չէր կրնար քալել : Բարեկամս, ըսաւ, խնդում երեսով մը, դուն Տօն Լուի Բաշէքոյին քոյնու ես : « Երեք շաբաթ է որ, պատասխանեցի, ըսվը սենեկապանի սպասարարութիւն կրնեմ : Ետքը այն աղետարեր նամակը ձեռքը յանձնելով՝ ինք ալ երկու երեք անգամ կարգաց. կերեւար թէ աչքերուն չէր հաւատար. արդարեւ այնպիսի պատասխան մը միտքէն չէր անցներ. աչքերը դէպ ի երկինք վերցունելով՝ շրթունքները խաժաւ եւ քիչ մը ատենէն սրտին ցաւը կերպարանքէն յայտնի եղաւ : Ետքը մէկէն ի մէկ խօսքը ինձի դարձունելով՝ « Բարեկամս, ըսաւ, Աստուածդ կսիրես, Տօն Լուի քանի որ քովէս հեռացեր է, խենդեցեր է, ինչ է եղեր, բռնած վարմունքը ինչ ըսել է չեմ հասկնար. թէորդ իտես, ըսէ ինչու համար այսչափ ազնիւ նամակ մը դրեր է. արդեօք ո՞ր գեւը զինքը գրգռեր է. թէորդ հետս աւրուիլ կուզէ, իս ասանկ դադանային նամակներով չթշնամանելով՝ չէր կրնար ինձի հետ աւրուիլ :

« Տիկին, ըսի բոլորովին անկեղծ կերպարանքով մը, անտարակոյս տէրս իրաւունք չունի. բայց կերպով մը այս ճանքան բռնել ստիպու եցաւ. թէորդ քեզի յայտնելիք գաղտնիքս պահելու խօսք կուտաս, բանը եղածին պէս պատմեմ : « Խօսք կուտամ, ըսաւ աճապարանօք, մի վախճար քեզի բան մը չըլլար. դուն համարձակ խօսէ : « Է՛հ ուրեմն, կրկնեցի, ահաւասիկ երկու խօսքով եղելութիւնը քեզի պատմեմ, Նամակդ

ձեռքը անցնելէն վայրկեան մը ետքը պանդոկը խիտ կրկնոց մը հագած կին մը մոտնելով՝ պարոն Բաշէքօն հարցուց, քիչ մը ատեն առանձին հետը խօսեցաւ եւ իրարու ըսելիքնին լմնցունելէն ետքը բերնէն սա խօսքը լսեցի. « Այլ եւս երեսը շտեմնելու համար երգում կ'ընեն, ըսաւ : Այսչափն ալ բաւական չէ . կուզեմ որ հիմայ իրեն նամակ մը գրես, որնոր ինչպէս գրելդ եւ քեզի ցոյց պիտի տամ, անպատճառ ընելու ես : » Տօն Լուի ըսածը կատարելէն ետքը թուղթը ձեռքս տալով՝ « Մուրչիա տէ լա Լանայի տունը ուր ըլլալը հասկցիր եւ վարպետութեամբ մը այս սիրահարական նամակը Իզապէլլա աղջկանը ձեռքը հասցուր » ըսաւ :

« Կտեսնաս ա՛, տիկին, շարունակեցի խօսքս, այս անհաճոյ նամակը հակառակորդ կնկան մը գործն է. հետեւաբար իմ տէրս այնչափ յանցաւոր չէ : » Ո՛վ Աստուած, գոչեց, միտքէս անցածէն աւելի յանցաւոր է եղեր, ըրած անհաւատարմութիւնը ձեռքովը գրած կծու խօսքերէն աւելի ինձի նախատինք կրերէ . ահ, անհաւատարիմ, ուրիշ կապեր հաստատեց . . . Բայց, կրկնեց գոռոզ կերպարանքով մը, թո՛ղ սիրտը հանգիստ ուրիշ սիրուհիի մը նուիրէ, իս սիրեր է, չէ սիրեր, հոգս չէ, կաղաչեմ, իրեն ըսելի թէ եւ զինքը հակառակորդիս ձեռքը ձգելու համար ինձի նախատինք ընելու հարկ չկարորովհետեւ ես փոփոխամիտ սիրահար մը արհամարհելուս համար քնաւ անունը տալ անգամ չեմ ուզեր : » Այս խօսքերն ընելով՝ իս ճանքեց եւ ինք Տօն Լուիի գէմ վերջին աստիճան բարկացած ներս քաշուեցաւ :

Ինքզինքէս վերջին աստիճան գոհ ըլլալով՝ Մուրչիա տէ լա Լանա իրաւագէտին տունէն դուրս ելայ եւ հասկցայ որ եթէ խելք սորվէի, վարպետ խորամանկ մը կ'ըլլայի : Մեր պանդոկը դառնալով՝ Մէնտոս եւ Բաշէքօ աղնուականները տեսայ որոնք մէկտեղ ընթրիքնին կ'ընէին եւ երկար ժամանակէ ի վեր իրար ճանչնալու մը պէս կ'խօսակցէին : Օրորա իմ ուրախ կերպարանքէս հասկցաւ որ յանձնարարութիւնս աղէկ կատարած էի : « Դարձօր, հէ, Ժիլ Պլաս, ըսաւ, ինչ որ ըրիր իմացաւոր նայինք : » Ժիլ Պլասին հոս տեղ ալ խելք թափել պէտք

եղաւ, « Ծրարը տեղը տուի, ըսի, եւ Իզապէլլա ալ մէջի երկու սիրահարական տոմսակները կարգալէն ետքը ոչ միայն տակն ու վրայ եղած չերեւցաւ, այլ եւ խենդի պէս խնդալ սկսաւ ըսելով. « Արդարեւ, երիտասարդ աղնուականներուն բռնած ոճը սիրուն է. շիտակը, ուրիշ մարդիկ ասանկ աղւոր չեն կրնար դրել: » « Դիւրութեամբ աղատեցանք, դոչեց տիրուհիս եւ շիտակը արհեստին մէջ եփած բոզ ասոր կըսեն, » « Իսկ ես, ըսաւ Տօն Լուի, Իզապէլլայի այդ բնաւորութեան տէր ըլլալը չէի գիտեր, իմ բացակայութեանս միջոցին բնաւորութիւնը փոխած ըլլալու է: » « Ես ալ ինքը ասանկ չէի կարծեր, կրկնեց Օրորա, եկու ըսենք թէ այնպիսի կնիկներ կան որոնք ինչ ձեւի ըսես կմանեն, ես ասանկ մէկու մը սիրահարուեցայ, որնոր երկարատեւ իս խաբեց. թող ժիլ Պլասը ըսէ, անանկ խելօքիկ կերպարանք մը ունէր որ չգիտեմ ո՛վ որ ըսես կխաբէր, անանկ չէ: » « Ըսածը շիտակ է, զրուցեցի խօսքերնուն խառնուելով, ամենէն սատանորդիները խաբող դէմք մը ունէր, քիչ մնաց որ իմ քիթէս ալ պիտի բռնէր: »

Սուտ Մէնտոսը եւ Բաշէքօն այս խօսքերուս վրայ խնդալնէն ճաթեցան եւ ոչ միայն խօսքերնուն խառնուելու համարձակիւ իրենց անհաճոյ չէր դար, հասլա շատ անգամ խօսքը ինձի կդարձունէին որ տալիք պատասխաններուս վրայ զուարճանան: Շարունակ՝ վարպետութեամբ ինքզինքնին խելօքիկ եւ համեստ ցուցունող կնիկներուն խօսքը ըրինք եւ բոլոր խօսքերնուս հետեւութիւնը սա եղաւ որ ըստ արժանւոյն վճռեցինք եւ համոզուեցանք թէ Իզապէլլա երեսը պատռած բոզ մըն էր: Տօն Լուի նորէն բերնէն խօսք հանեց թէ մէկ մ'ալ անոր երեսը չպիտի տեսնէր եւ Տօն Ֆելիքս ալ անոր նայելով՝ երդում ըրաւ որ ամեն ժամանակ զայն արհամարհանօք պիտի մերժեր: Այս խոստումներէն ետքը մէջերնին մէկտեղ բարեկամութիւն հաստատեցին եւ փոխադարձաբար իրարու խօսք տուին որ մէկզմէկէ դաղտուկ բան չպահեն: Ընթրիքէն ետքը իրարու շնորհալի խօսքեր ընել սկսան եւ վերջապէս երկուքնին ալ իրենց սենեակը պառկելու համար իրարմէ դատուեցան: Ես Օրորային ետեւէն իրեն սենեակը երթալով՝ ի-

բաւագէտին աղջկանը հետ ըրած խօսքերս ճշգիւ պատմեցի, ամենափոքր պարագայ մը անդամ շմռցայ, մինչեւ անդամ չեղածն ալ ես քովէս վրան աւելցուցի որպէս զի տիրուհիս աչքը մտնեմ, որնոր առած տեղեկութիւններուս վրայ վերջին աստիճան ուրախացած, մազ մնաց որ ուրախութենէն ճիտս պիտի փաթթուէր: Սիրելիք իմ Ժիւ Պլատ, ըսաւ, խելացիութեանդ վրայ կըմայլիմ, երբոր մարդ գոթադպարար անանկ տիրահարութիւն մը կունենայ, որնոր վարպետութիւններ բանեցնելու կատարէ, քեզի պէս խելացի աղայ մը դորձակից ունենալը ինչ աղէկ բան է, քեզ նայիմ, բարեկամս, անանկ հակառակորդ կնիկէ մը ազատեցանք, որնոր կրնար մեզ շուրեցնել. գէշ չէ, բայց ըստ որում շատ անդամ տիրահարներուն միտքը զարմանալի կերպով կրնայ գառնալ, եկու գործը երեւան հանենք ու վաղուքնէ Օրորա տէ Ալուզմանը մէջ ձեռքենք, աս ինչպէս կըլլայ: Այս խորհուրդին հաւնեցայ եւ Պարոն Տօն Ֆէլիքսը Մանկաւիկին քովը ձգելով՝ սենեակ մը քաշուեցայ ուր որ անկողինս շտկուած էր:

Գ Լ Ո Ւ Ն Զ.

Օրորա ինկզիկնիք Տօն Լուի Բաշեֆոյին սիրցունելու հաւատ բանեցուցած խորամանկոտքիւնները:

Երկու նոր բարեկամներուն առջի գործը՝ երկրորդ օրը առաւօտուն իրար գանկնին եղաւ, առաւուքնէ գրկախառնութիւններ ընել սկսան որոնք Օրորա՝ Տօն Ֆէլիքսի գերը աղէկ կատարելու համար տալու եւ ընդունելու պարտաւորուեցաւ, միաեղ քաղաքը պատելու գացին եւ ես ալ Տօն Լուիի սպասարար Քլիկնարոնին հետ ետեւնուն գացի, Համալսարանին

առջեւ կանգ առինք, որպէս զի գրանը վրայ փակցուած գրքի ծանուցումները գիտենք. ուրիշ շատ մարդիկ ալ զանոնք կարգալով ժամանակ կանցունէին. անոնց մէջ կարճահասակ մէկը տեսայ, որնոր ծանուցում եղած այս գրքերուն վրայ իր ունեցած կարծիքը կ'այստենէր. նայեցայ որ հոն դանուռները անոր խօսքերը մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ենէին եւ խիղջ հասկցայ որ կ'կարծէր թէ իր բրած խօսքերը մտիկ ըլլուելու արժանի բաներ էին. սնապարծ մէկը կերեւար եւ կարճահասակ մարդոց շատերուն պէս ինքնահաւանութիւն ունէր.

« Ուրախոսի այս ևոր քաղաքաւարիսնը, կրէր, որնոր ասանկ խոշոր գիրերով հասարակութեան ծանուցուած է, դպրոցի ծերուկ հեղինակի մը շարադրած արձակ մէկ դործն է. այս գիրքը աշակերտներուն քով շատ յարգի է, մինակ աշակերտները այս գրքին չ'ըս տպագրութիւնը սպառած են, պարկեշտ մարդիկ անկէց օրինակ մը անգամ առած չ'են: Միւս գիրքերուն վրայ բրած գիտողութիւններն ալ ասկէց վար չ'են մնար, անխոհարար ամենքն ալ մէկ ջուրով կ'լուար, անշուտ ինք ալ հեղինակ էր. շիտակը ըսելով թէոր Տօն Լուի եւ Տօն Ֆելիքսի ետեւէն երթալու չ'ատկուէի, մինչեւ չ'երջը այս մարդուն խօսքերը մտիկ կ'ենէի, բայց ասոնք այս մարդուն խօսքերէն համ չ'առնելով եւ քննադատած գիրքերուն ալ հետաքրքրութիւն չ'ընելով՝ իրմէ եւ համալսարանէն հեռացան:

Ճաշի ժամանակին մեր պանդոկը հասանք: Տիրուհի Բաշէ-քոյին հետ սեղան նստեցաւ եւ վարպետութեամբ մը խօսակցութիւնը ընտանիքին վրայ դարձուց. « Հայրս, ըսաւ, Մէնտոսի ընտանիքին կրտսեր որդին է, որնոր բնակութիւնը Թուլէտոյ հաստատած է. եւ մայրս Տօնա Քիմէնա տէ Աիւզմանի բուն քոյրն է, որնոր քանի մը օրէ ի վեր կարեւոր դործով մը Տօն Վինչէնցիոս տէ Աիւզմանի մէկ հատիկ աղջիկն եղող Օրորա ա-նուն քեռորդիին հետ Սալամանքա եկած է, որուն հետ կարեւի է թէ ծանօթութիւն ըրած ես: » « Ոչ, պատասխանեց Տօն Լուի, բայց շատ անգամ անոր մօրաքեռը աղջկանը՝ Օրորայի անունը ըսած եմ: Թէ որ այն աղջկանը վրայօք լսածս իրաւ է, աննման խելք եւ գեղեցկութիւն մը ունի, կրսնն: » « Խեղացի՛ է, կրկնեց

Տօն Ֆէլիքս, մինչեւ անգամ միտքը բաւական մշակած է, բայց այնչափ աղւոր չէ, իրարու շատ կնամանինք կըսեն, « Թէ որ այդպէս է, գոչեց Բաշէքօն, իր վրայ եղած համբաւը սուտ չէ եղեր. քու երեսներդ գեղեցիկ են, գոյնդ շատ աղւոր է, քրոջդ աղջիկը սիրուն ըլլալու է, մէկ մը երեսը տեսնել եւ հետը խօսիլ կուզեմ: » « Հեաաքըքրու թիւնդ գոհ ընելու պատրաստ եմ, շարունակեց սուտ Մէնտոս, եւ նոյն խակ այսօր ճաշի ժամանակէն ետքը քեզ մօրաքեռս տունը կը տանիմ: » Տիրուհիս մէկէն ի մէկ խօսքը փոխելով՝ ասդիէն անդիէն խօսքեր մէջ բերաւ: Ճաշին ժամանակէն ետքը Տօնա Քիմէնայի տունը երթալու համար երկու քնին մէկտեղ դուրս ելնելու պատրաստուած ատեննին, առաջ ես երթալով շուտ մը խնամածու կնոջ իմաց տուի որ այս այցելութեան համար պատրաստութիւն տեսնէ. ետքը Տօն Ֆէլիքսի հետ երթալու համար ետ դաձայ, որնոր վերջապէս պարոն Տօն Լուին մօրաքեռք տունը տարաւ. բայց տունը մտնելուն պէս, տիկին Քիմէնա դէմերնին ելնելով՝ աչք ըրաւ որ ձայն չհանեն. մի խօսիք, մի խօսիք, ըսաւ կամաց մը. քրոջս աղջիկը կարթննաց, երեկ-աւրէն է ի վեր սոսկալի գլխու ցաւ մը ունի, որնոր հիմայ քիչ մը անցած է եւ քառորդ մը կայ որ խեղճ աղջկան քունը տարած է: « Այս անակնկալ դիպուածին վրայ կցաւիմ, ըսաւ Մէնտոս տրտում կերպարանք մը կեղծելով, ես յոյս ունէի որ մօրքրոջս աղջիկը կտեսնենք, Բաշէքօ բարեկամիս ալ յոյս տուած էի թէ երեսը կրնար տեսնել: » « Այնչափ տօխոզական գործ մը չէ ա՛, պատասխանեց Օրթիլ քթին տակէն խնդալով, վաղուան ալ կրնար ձգել: » Ասպետները քիչ մը ատեն պառաւին հետ խօսելով դուրս ելան:

Տօն Լուի մեզ իր ծանօթներէն երկուստարդ աղնուականի մը տունը տարաւ որուն անունը Ապպիէլ տէ Բեդրոս էր. մինչեւ իրիկուն հոն կենալով ընթրիքնիս ալ ըրինք եւ կէս գիշերէն ետքը ժամը երկու քին միջոցները դուրս ելանք որ պանդոկը դառնանք: Գրեթէ կէս ճանրան անցած էինք, մէկ մ'ալ ոտքերնուս տակը փաղոցին մէջ երկու հաս դետինը փռուած մարդիկ տեսանք: Կարծեցինք թէ նոր զարնուած

խեղճեր էին, եւ անոնց օգնելու համար կանգ առինք, թէ որ դեռ բանք բանէն անցած չէր: Գիշերուան մութին կրցածնուս չափ անոնց վիճակին վրայօք տեղեկութիւն առնել ուղած աւանդին գիշերապահ զօրաց խումբը վրայ հասաւ: Առջի բերան հրամանատարը մեզ մարդատպան կարծելով՝ իր մարդոցը հրամանն րբաւ որ մեզ պաշարեն, բայց երբ խօսքերնիս լսեց եւ պարտէ կանգեղի մը լուսովը Մենասի եւ Բաշէքոյի երեսները տեսաւ, մեղի ուրիշ աչքով նայիլ սկսաւ: Աղեղնաւոր զինուորները իր հրամանին համեմատ մեր զարնուած կարծած երկու մարդիկը աչքէ անցուցին եւ նայեցանք որ խաչոր անդամ միջատտիճան մը եւ իր սպասաւորն էր որոնք երկուքն ալ գինովցած կամ լաւ եւս գինեմահ եղած էին: Պարոններ, գոչեց աղեղնաւորներէն մէկը, այդ խաչոր անդամ մարդը կճանչնամ: Է՛հ, մեր համալսարանին վերակացուն եղող Պարոն Ալոյսմար միջատտիճանն է, սոսանկ ըլլալուն մի նայիք, ան մեծ մարդ է, չգտնուած խեղացի մըն է, փկիստփայ մը չկայ, որուն հետ վիճարանութիւն բնելով չյաղթէ, անմահ խօսուածք մը ունի, մեզք որ գինի, կոխ եւ աղւոր կնիկ քիչ մը շատկեկ կտրէ, իր Իդապէլացին տունը ընթերիքը բրեր եւ անկէ կուգայ, ուր որ դժբաղդարար առաջնորդն ալ իրեն տէս գինովցեր է: Երկուքն ալ գինիին տակաւին մէջ ինկեր են: Բարի միջատտիճանը գալլոցի վերակացու չեղած, շատ տնգամ գլխուն այս գիպուածը կպատահէր: Ինչպէս որ կտեսնէք, պատիւները ամեն ժամանակ բնաւորութիւնները չեն փոխեր: Այս գինովները խումբին ձեռքը յանձնեցինք, որնոր զանոնք տուններին տարաւ: Մենք ալ պանդոկնիս հասանք եւ ամեն մէկերնիս հանգչելիս նայեցանք:

Տօն Ֆէլիքս եւ Տօն Լուի ցերեկուան գէմ անկողիններուն ելան եւ իրար գտնելով՝ ամենէն առաջ Օրորա տէ Ալուզմանի վրայ խօսք բացին: « Ժիլ Պլաս, ըսաւ ինձի տիրուհիս, մօր քրոջս Օրորա Քիմէնայի տունը դնաւ եւ խմկաղմանէս հարցուր թէ այսօր Պարոն Բաշէքօն եւ եւ մօրքրոջս աղջկանը երեսը կրնանք տեսնել: » Այս պատուէրը կատարելու կամ լաւ եւս ինչ ճանբայ բռնելնուս վրայ խնամամու կնկանը հետ խոր-

հրդակցելու համար դուրս ելայ, եւ երբոր անոր հետ մէկտեղ աղէկ միջոցներ ձեռք առինք, ես սուտ Մէնտոսի քոյր դալով՝ Պարոն, ըսի, մօրքրոջ աղջիկը Օրորա շատ աղէկ է, նոյն խի ինքը ինձի պատուիրեց որ քեզի ըսեմ թէ քու այցելութիւնդ իրեն շատ ակտրժելի պիտի գայ, եւ Տօնա Քիմէնա ինձի ըսաւ որ Պարոն Բաշէքօն ապահովցունեմ թէ քու առաջնորդութեամբդ ամեն ժամանակ իրեն խիստ աղէկ ընդունելութիւն մը պիտի տրուի։

Նայեցայ որ այս վերջին խօսքերը Տօն Լուիի հաճոյ եկան եւ տիրուհիս ալ ասիկայ տեսնելով՝ իրեն աղէկ նշան մը տեսեց։ Հաշէն քիչ մը առաջ տիկին Քիմէնայի սպասաւորը դալով՝ Տօն Ֆէլիքսի գրուցեց. «Պարոն, Թոլէտոյէն եկող մարդ մը ըսաւ որ մօրքրոջ տունն երթաւ, եւ աս տոմսակն ալ հոս ձգեց։» Սուտ Մէնտոս տոմսակը բանալով՝ սա խօսքերը տեսաւ եւ բարձր ձայնով կարգաց։

«Թեոյ հօրդ եւ ինքի հարկաւոր գործերու միայն տեղեկութիւն տունդ կուգես, սոյն նամակը ընդունելուդ պէս, համաշարսնիս մօտ Սեւ մի ըսուած տեղը գաս։»

«Այս հարկաւոր գործերը իմանալու շատ հետաքրքիր ըլլալուս համար, շուտ հիմաջ երթալու եմ, ըսաւ։ Մնաս բարով չեմ ըսեր, Բաշէքօ, շարունակեց խօսքը, երբ նայիս որ երկու ժամէն հոս չգտանամ, դուն ինքնիրենդ մինակ մօրքրոջ տունը դնա՛, ես ալ ճաշի ժամանակէն ետքը կուգամ, քեզ հոն տեղ կգտնեմ։ Ժիւ Պլասի՝ Տօնա Քիմէնայի բերնէն ըսած խօսքերը գիտես, այս այցելութիւնը ընելու իրաւունք ունիս։» Այս խօսքերն ըսելով դուրս ելաւ եւ ինձի ալ հրաման ըրաւ որ ետեւէն երթամ։

Դուք կրնաք երեւակայել թէ Սեւ ձիի ճանքան բռնելու տեղ՝ Օրթիկի տանը ճանքան մտանք, Հոնտեղ համենալուս պէս մեր խաղը ներկայացնելու պատրաստուեցանք։ Օրորա խարտեաչ մաղերը վերցունելով՝ յօնքերը լուաց եւ սրբեց, կնկան լաթեր հագաւ եւ թուխ գոյնով աղւոր աղջիկ մը եղաւ, ինչպէս որ ընտրեմէն այնպէս էր. ուրիշ կերպարանք մտնելով՝ զրեթէ այնչափ կիտխուէր որ կարծես թէ Օրորա եւ Տօն

Ֆէլիքս զատ զատ անձինք էին, ասկէց զատ էրիկ մարդու կերպարանքով՝ կնկան կերպարանք մտած ատենէն առելի մեծ-կակ կերեւար, իր մեծկակ երեւնալը քիչ մ'ալ հազամ ոտքի ամաններուն բարձր ըլլալէն էր, Երբոր իր բնական հրապոյր-ներուն վրայ բոլոր արհեստական զարդարանքները աւելցուց, երկիւղով եւ յոյսով խառն յուզմամբ մը Տօն Ղուիի գալուն սպասեց, մերթ խելացիութեանը եւ գեղեցկութեանը կ'ստա-հէր, մերթ կասկածի կերթար թէ անոնցմով ալ չախտի յա-ջողի, Օրթիղ ալ կրցածին չափ տիրուհիին օգնելու պատրաս-տուեցաւ, իսկ ինձի գալով՝ Բաշէքօ իս տունը գտնելը աղէկ չէր դար ալ պէտք էր որ խաղի մը միմիայն վերջին արարուածին մէջ երեւան ելնող զերասաններուն պէս, այցելութենէն ետքը երեւայի, ուստի կերակուրս ուտելուս պէս դուրս ելայ:

Վերջապէս Տօն Ղուի տուն հասած ատեն, ամեն բան կար-դին էր, Տիկին Քիմէնայէն խիստ հաճոյական ընդունելու-թիւն մը գտնելով՝ երկու երեք ժամու չափ Օրորայի հետ խօ-սակցեցաւ, ուսկից ետքը իրենց նստած սենեակը մտայ եւ խօսքս ասպետին ուղղելով՝ «Պարոն, ըսի, տէրս Տօն Ֆէլիքս այսօր հոս չախտի կրնայ գալ, ուստի ձենէ ներս մ'կ'անդրէ, Թալէտոյէն եկած երեք մարդոց հետ է, որոնցմէ օձկըը չկը-նար աղտոել,» «Ա՛հ, անառակ, գոչեց Տօնս Քիմէնա, ան-շուշտ գացեր չո այսութիւններ կրնէ,» «Ա՛չ, տիկին, կրկ-նեցի, խիստ կարեւոր գործերու վրայ հետեւնին կ'ստի, չը կրնալ գալուն վրայ շատ կցաւի, ինձի յանձնեց որ ասիկայ քե-ղի եւ Տօնս Օրորայի իմաց տամ,» «Օ՛հ, ես չեմ ներեր, ը-սաւ տիրուհիս կատակի ձեւով, տկար ըլլալս գիտէ, իւր աղ-գականին վրայ քիչ մը առելի սէր ունենալու էր, բրած այս գործին ի պատիւ՝ տասնըհինգ օր երեսը չախտի նայիմ,» «Է՛հ, տիկին, ըսաւ այն ատեն Տօն Ղուի, չրից որ ատանկ անգութ գիտաւ որութիւն մը միարդ գնես, որովհետեւ երե-սրդ տեսած չրիւղուն ցաւը Տօն Ֆէլիքսի հերիք է,»

Ասոր վրայ քիչ մը ատեն իրարու հետ կատակներ ընելուն ետքը Տօն Բաշէքօ ելաւ դնաց: Գեղեցիկ Օրորան անմիջապէս կերպարանքը փոխելով՝ ասպետի լաթերը հազաւ եւ կրցաւ:

ծին չափ չուտ զարգարուն պանդոկը դառնալով՝ « Թաղութիւն կրնես, սիրելի բարեկամ, ըսաւ Տօն Նուիի, իրաւ ձեզ մօրքրոջս տունը չեկայ դաւեր էի, բայց ի՞նչ ընեմ, հետո եղող մարդոցմէն չիրցայ օձիքս աղատել. սակայն ասոր վրայ սիրտս կմխիթարուի որ դուն գտնէ հետաքրքրութիւնդ յազնցներու ժամանակ ունեցար. է՛հ, մօրքրոջս աղջիկը ի՞նչպէս է նախինք, զրուցէ մի քաշուիր. » « Գեղեցկութեանը վրայ զմայլեցայ, պատասխանեց Բաշէքօ, երկուքդ ալ իրարու կնամանիք ըսելու գտեղը կայ եղեր. դեռ այսչափ իրաջու նմանող կերպարանք մը տեսած չունէի, քու երեսիդ դարձուածքն ալ անորին պէս է, անոր աչքերը, բերանը, ձայնը ինչպէս որ է, քուկդ ալ անանկ է. սակայն իրարմէ քիչ մը տարբերութիւն ունիք, ան քննէ աւելի մեծ է, անիկայ թուխ է, իսկ դուն խարտեաշ, դուն խնդում երես ես, անիկայ ծանր դուխ է, ահա ասոնցմով իրարմէ կտարբերիք. խելացիութեանը գալով՝ չեմ կարծեր որ երկնային էակ մը քու մօրքրոջդ աղջիկէն աւելի խելացի ըլլայ. մէկ խօսքով կատարեալ արժէքի տէր աղջիկ մըն է. »

Պարոն Բաշէքօ այս վերջի խօսքերը անանկ ազդուութեամբ մը ըսաւ որ Տօն Ֆէլիքս պատասխանեց քիթին տակէն խրնդալով, « Բարեկամ, քեզ Տօնա Քիմէնայի հետ ծանօթացներուս վրայ զղջացի, եւ թէոր ինձի հարցունես, ալ անոր տունը մերթար կըսեմ, քու հանգստութեանդ համար այս պատուէրը կուտամ. Օրորա տէ Աիւզման կրնայ քեզի անհանգստութիւն պատճառել եւ սէր ներդործել, »

« Անոր սիրահարուելու համար, ընդմիջեց Բաշէքօ, նորէն երեսը տեսներու հարկ չկայ. ան զործը լմեցաւ գնաց, » « Քու սիրոյդ համար է որ այս բանին վրայ կցաւիմ, պատասխանեց սուտ Մենտոս, որովհետեւ դուն մէկուն չես կրնար մշտնջենաւոր կերպով կապուիլ, եւ սա ալ դիտցած ըլլաս որ մօրքրոջս աղջիկը Իզապէլլայի շնամանիք, օրինաւոր դիտաւորութիւն չունեցող սիրահար մը իր դորժին չգար. » « Օրինաւոր դիտաւորութիւն, չարունակեց Տօն Նուի, կրնայ ըլլալ որ մէկը անոր պէս ազնուական աղջկան մը վրայ ուրիշ դիտաւորութիւն-

ներ ունենայ. թէ որ կկարծես թէ արբապիղծ աչքով անոր կը նայիմ, ատով ինձի դէմ նախատինք ըրած կրկնաս. իմ երեսս աղէկ նայէ, սիրելիդ իմ Մենոսս, եղուկ, թէ որ ինձի հաւնի եւ իր ճակատագիրը իմ ճակատագրիս հետ միացունել ուղէ, ես ինքզինքս բոլոր մարդոց ամենէն բարեբաղդը պիտի համարիմ:

• Թէ որ այդպէս է, կրկնեց Տօն Ֆելիքս, իս քեզի ծառայութիւն ընելու կպարտաւորես: Այո, քու խորհուրդիդ հաճութիւն կուտամ եւ այս մասին ձեռքէս եկած երախտիքը կատարել կխոստանամ. վաղուքնէ կսկսիմ մօրաքոյրս իմ կողմն դարձունել, որնոր Օրորայի վրայ շատ ազդեցութիւն ունի: • Բաշէքօ՝ իրեն ասանկ գեղեցիկ խոստումներ ընող այս ասպետին շատ շնորհակալ եղաւ, եւ նայեցանք որ մեր բանեցուցած խորամանկութիւնը ասկէց աւելի յաջող չէր կրնար երթալ, Երկրորդ օրը ուրիշ նոր հնարքով մը Տօն Լուի սէրը աւելցունցինք, Տիրուհիս այս ասպետը Տօն Քիմէնայի աչքը մոցնելու համար երթալ զանի գտնելէն ետքը ասպետին քովը դառով, • Մօքքոյն հետ խօսեցայ, ըսաւ, եւ մինչեւ որ քեզ աչքը մոցուցի, շատ բան քաշեցի. քեզի շատ հակառակ էր, չեմ գիտեր թէ ո՞վ իրեն՝ քեզի համար սրկիայ է ըսած էր. բայց անշուշտ մէկը քու վրադ անհաճոյ նկարագրութիւն մը ըրած ըլլալու է. բարեբաղդարար քեզ ջատագովեցի եւ անանկ կողմնակցութիւն ըրի որ քու բարուցդ վրայ ունեցած գէշ համարումը քնջեցի:

• Այսչափը հերիք չէ, չարունակեց Օրորա, կուզեմ որ իմ առջիս մօրաքոյրիս հետ խօսիս, որպէս զի ան ալ քեզի օգնելու յանձնառու ըլլայ: • Բաշէքօ՝ Տօնա Քիմէնայի հետ տեսնուելու չափազանց անհամբերութիւն մը ցուցունելով՝ հետեւեալ օրը առաւօտուն այս շնորհքին արժանացաւ: Սուտ Մենոսս զինքը տիկին Օրթիգի տունը տարաւ, ուր որ երեքնին ալ խօսակցութիւն ըրած ատեննին, Տօն Լուի հասկցուց թէ քիչ ժամանակի մէջ անոր սիրովը բորբոքեր էր. ճարպիկ Քիմէնան անոր սիրոյն վրայ կարեկցութիւն ցուցունելով՝ ատկերտին խօսք տուաւ որ քրոջը աղջիկը իրեն հետ ամուսնանալու հա-

մտղելու համար ձեռքէն եկածը զանց չընէր, Բաշէքօ՝ ասանկ բարի մօրաքոյրի մը տաքն իյնալով՝ իր բրած բարիքներուն վրայ շնորհակալութիւնը յայտնեց, Անկէց ետքը Տօն Ֆէլիքս հարցոյց թէ մօրքրոյը աղջիկը անկողինէն ելած է, « Այ՛, պատասխանեց խնամածու կինը, դեռ պառկած է, ուստի հիմայ ինքը չեա կրնար տեսնել, բայց ճաշի ժամանակէն ետքը եկուր եւ հետը հանգիստ կրնաս տեսնուիլ, » Ընթերցողը դիւրաւ կրնայ մտկաբերել թէ Տօնա Քիմէնայի տուած այս պատասխանին վրայ Տօն Ղուիի ուրախութիւնը ինչ աստիճան տաւելցաւ եւ մինչեւ իրիկուն ազատելը իրեն սրչափ դժուար եկաւ, Մենտոսի հետ զարգարուն պանդօկը հասաւ, որնոր անոր երեսը դիտելով եւ ճշմարիտ սիրոյ մը երեւոյթները տեսնելով ուրախութիւն կզգար:

Խօսքերնին միայն Օրօրայի վրայ էր, եւ ճաշերնին լննցուցած ատեննին, Տօն Ֆէլիքս Բաշէքօյին ըսաւ, « Միտքս խորհուրդ մը եկաւ, եկու ես քննէ քիչ մը առաջ մօրաքոյրիս տունն երթամ, մօրաքոյրիս աղջկանը հետ մէկ մը առանձին խօսիմ, որպէս զի եթէ կարելի է հասկնամ թէ սիրար քու վրադ տա՞ր է թէ ոչ, » Տօն Ղուի այս խորհուրդին հաւնելով՝ թող տրուաւ որ իր բարեկամը երթայ եւ անկէց ժամ մը ետքն ալ ինք զնաց: Տիրուհիս այնչափ ժամանակէն օգուտ քաղելով՝ սիրահարը հասած ատենը կնկան լաթեր հաղած պատրաստ կեցեր էր, « Աս կկարծէի որ, ըսաւ այս առաւտը Օրօրային եւ խնամածու կնկան բարեւ տալէն ետքը, Տօն Ֆէլիքսը հոս պիտի գտնամ, բայց կարծածիս պէս չեկաւ, » « Հիմակ կուգայ եւ զինքը կտեսնես, պատասխանեց Տօնա Քիմէնան, սենեակիս մէջ գիր կզրէ, » Բաշէքօ այս պատճառանքով գոհ երեւնալով՝ անոնց հետ խօսքի բռնուեցաւ, սակայն, թէպէտ սիրուհին հոն ներկայ էր, այսու ամենայնիւ տհաճութիւն զգաց երբոր նայեցաւ թէ ժամեր կանցնէին եւ դեռ Մենտոս երեւան չէր ելներ, Ասոր վրայ զարմանքը չկրնալով բռնել, Օրօրա մէկէն ի մէկ կերպարանքը փոխեց եւ խնդալ սկսելով՝ Տօն Ղուիի ըսաւ, « Ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ որ քեզի բանեցուցած վարպետութիւններնուս վրայ դեռ ամենափոքր

կասկած մը չըրիր . խարտեաչ մագով մը եւ ներկուած յօնքերով այդչափ փոխուած էի որ մինչեւ այս կէտը խարուեցար : Ուրեմն , սխալդ չտէ՛ , Բաշէքօ , չարունակեց խօսքը ծանրութեամբ , գիտցիր որ Տօն Ֆէլիքս տէ Մենտոս եւ Օրորա տէ Կիւզման երկուքը մէկ հոգի են : »

Օրորա՝ Բաշէքօյին սխալը շտկելը հերիք չսեպելով՝ անոր վրայ սէր ունենալը եւ ղինքը մինչեւ իր ուզած այս կէտին բերել հանելու համար ինչ ճանքաներ բռնած ըլլալը խոստովանեցաւ : Տօն Լուի ալ այս լսած խօսքերուն վրայ որչափ որ ուրախացաւ , նոյնչափ ալ զարմացաւ . ուստի տիրուհիս ռաբերը լայնալով՝ ուրախութեամբ ըսաւ , « Ահ , գեղեցիկդ Օրորա , իրաւ է , հաւատամք թէ ես այն երջանիկ մարդն եմ , որուն՝ դուն այնչափ բարիքներ բերելու , անոնց շնորհակալ ըլլալու համար արդեօք փոխարէն ինչ կրնամ ընել , մշտնջենաւոր սէր մը անոնց փոխարինութիւն չկրնար համարուիլ : »

Այս խօսքերէն ետքը ուրիշ հաղարումէկ գորովալիլ եւ սիրահարական խօսքեր ալ ընելով՝ այնուհետեւ երկու տարփածունքը փափաքներնուն հասնելու համար ձեռք առնելիք միջոցներուն վրայ խօսեցան , եւ որոշեցինք որ ամենքնիս մէկէն անմիջապէս Մատրիս երթալով՝ սկսած կատակերդութիւննիս ամուսնութեամբ մը վերջացնենք : Այս գիտաւորութիւնը միտքերնին դնելուն պէս գործագրեցին . Տօն Լուի տասնհինգ օր ետքը տիրուհիս հետ ամուսնացաւ եւ հարսնիքին հանգէտներով եւ անվախճան ուրախութիւններով կատարուեցաւ :

Գ Լ ՈՒԾ Է.

Ժիյ Պրասի՝ տեղեկ եղևելով՝ Տօն Կոնզալէ Բաշէֆոյիկն խոյր
սարսաւորութեան մեկելը .

Այս ամուսնութեանէն երեք շաբաթ ետքը տիրուհիս իրեն
ըրած ծառայութիւններու համար իս վարձատրել ուզեց եւ
ինձի հարիւր փութով ընծայ ընելով ըսաւ . « Ժիյ Պրաս , բա-
րեկամս , քեզ տունէս դուրս չեմ ընէր , ուզածիդ շատ հոս
կենալու համար քեզ ազատ կ'ընողում . Բայց Տօն Կոնզալէ
Բաշէֆօ՝ ամուսնոյս մէկ հօրեղբայրը քեզ քովը սենեկապան
սպասուոր տունել կուղէ . քու վրագ շատ դովեհատ տալուս հա-
մար ըսաւ որ եթէ քեզ իրեն տալու ըլլամ , ինք շատ ու-
րախ պիտի ըլլայ , » Անիկայ նախնի արքունիքի ազնուական-
ներէն մէկն է , խիստ աղէկ բնաւորութեան տէր մարդ մըն է ,
քովը շատ հանգիստ կ'ըլլաս , »

Օրորային ցուցուցած այս բարերարութեանը վրայ շնորհա-
կալ եղայ , եւ այլ եւս իրեն պէտք չըլլալու համար առա-
ջարկութիւնը ընդունեցի . մօնաւանդ որ ասով ցեղերնուն
դուրս ելած չէի ըլլար . ուստի առտու մը նոր ամուսնացած
տիրուհիս կողմէն Տօն Կոնզալէ ազնուականին տունը դացի ,
որնոր դեռ անկողինն էր , թէ եւ կէս օրը մօտեցեր էր , Աե-
նեակը մտած ատենս նայեցայ որ արդանակ կուտէր , զոր
մանկալիկ մը իրեն բերած էր . Այս ծերունիին պէտքերը
խոսրապաւած , աչքերը տկար եւ երեսները թափացած ու նի-
հար էին , Պզտիկուց շատ անառակութիւններ ընող այն ծեր
ամուրիներէն էր որոնք տարիքնին առնելով ալ չեն խելոքնալ ,
իս սիրով ընդունելով ըսաւ , « Թէոր քրօջս աղջկանը անձնը-
ւիրութեամբ ծառայելուդ պէս ինձի ալ ծառայելու ըլլաս ,

քեզ մարդ կընեմ. * Աստի այս խոստմանը վրայ իս ապահովցնելէն ետքը ես ալ խօսք տուի որ անոր վրայ ունեցած սիրոյս չափ իր վրայ ալ սէր կունենամ եւ նոյն վայրկեանէն սկսելով՝ իս տունը վար դրաւ :

Ահա ասիկ ինձի նոր աէր մը , որուն ինչ տեսակ մարդ ըլլալը Աստուած գիտէր : Անկողինէն ելած ատենը ինձի անանկ եկաւ թէ Ղաղարոս աչքիս դէմյարութիւն կառնէր : Աչքիդ սաջին բեր անանկ չորակ մարմին մը , որնոր եթէ մէկը մերկ տեսնելու ըլլար , անկէ սակերարանութիւն (*) սորվել բան մը ըսել չէր . ծունգերը այնչափ մանրուկ էին որ իրարու վրայ երեք չորս զոյգ գուլպայ հագնելէն ետքն ալ տակաւին շատ բարակ կերեւային . ասկէջ զատ այս կենդանի մումբան (**) ծանրաշունչ էր եւ բերնէն ելած ամեն մէկ խօսքին հաղալը կրունէր : Նախ չօգտլադ խմեց , յետոյ թուղթ եւ կաղամար ուզելով՝ տոմսակ մը գրեց եւ զայն կնքելով՝ արգանակը բերող մանկկաւիկին ձեռքովը տեղը խրկելէն ետքը իմ կողմն դառնալով՝ « Բարեկամս , ըսաւ , այսուհետեւ այս եւ մանաւանդ Տօնա Էփրաղիայի վերաբերեալ յանձնարարութիւնները քեզի պիտի տամ : անիկայ մանկամարդ կին մըն է , որնոր կը սիրեմ եւ ան ալ ինձի կսիրէ : » « Տէր Աստուած , ըսի այն ատեն ինքնիրենս , է՛հ , ինչպէս երիտասարդները չպարծենան թէ զիրենք սիրող կայ , քանի որ ասդին այս անառակ ծերունին կկարծէ թէ զինքը կուռքի պէս պաշտող սիրուհի մը ունի : » « Ժիլ Պլաս , շարունակեց Աոնզալէ , այսօր քեզ Էփրաղիայի տունը պիտի տանիմ : գրեթէ ամեն իրիկուն հոնտեղ

(*) Ոսկերաքանութիւնը անդամազննութեան մէկ մասն է , որն որ ոսկորներուն վրայ կը խօսի :

(**) Մոսկայ եգիպտոսի մէջ զմասեալ եւ շատ մը դարեւ ի վեր գրեթէ անառաք մնացած մարմին մըն է , որն որ Արաքեէն լիգուէն առնուած եւ երկու քառէ քաղցուած է , որոնց առաջինը մեռեալ իսկ երկրորդը աղ կնշանակէ , այսինքն աղով պատած դիակ եւ այլն :

ընթերիս կրնեմ. տես թէ ինչ սիրուն կնիկ մըն է, զգաստութեանը եւ զգօնութեանը վրայ պիտի զմայլիս. երիտասարդութեան խաբուող եւ արտաքին երեւոյթներու վստահացող այն պզտիկ անզգամ կնիկներուն ոչ միայն շնամանիր, այլ նաեւ հասուն եւ հանճարեղ միտք մը ունի. էրիկ մարդոց վրայ զգացում կիստուէ եւ սիրել զիացող սիրահարը ամենափառաւոր ցոյցերէն նախապատիւ կհամարի: Տօն Արնդալէ աղնոսականը իր տիրուհիին վրայօք ցոյցափ գովեստը հերիք չսեպելով՝ զայն իբրեւ ամենայն կատարելութեանց ծաղկաբաղ մը ցուցունել ջանաց. բայց իր ունկնդիրը զիւրին համոզուող մարդոցմէ չէր. Աստակերգուններուն հետ եղած վարպետութիւնները տեսնելէս ետքը չէի կարծեր թէ ձեր աղնուականները սիրոյ մէջ շատ յաջող ըլլան. սակայն կամակատարութեամբ՝ տէրոջս ըսած բոլոր խօսքերուն հաւատալ ցուցունելով Էֆրազիայի խոհականութիւնը եւ կիրթ ճաշակը գովեցի. մինչեւ անգամ անամթաբար ըսի, թէ Էֆրազիա իրմէ գեղեցիկ սիրահար մը չէր կրնար ունենալ: Միամիտ ծերունին չէր հասկնար որ քիթին բուրուառ կուտայի. ընդհակառակն՝ խօսքերէս հաճոյք կըգար. Ասիկց հասկցիր թէ ինչպէս շողոքորթ մը երեւելիներու քով ուզածը կրնայ ըսել, մինչեւ ամենէն չափազանց չողոքորթութիւններն անգամ իրաւի տեղ կընող կըլլայ:

Մերունին գիրը լմնցունելէն ետքը խզելիով մօրուքէն քանի մը մազ փետտելով՝ աչքերը լուաց որպէս զի մէջը լեցուած թանձր բիթը ելնէ. ականջներն ալ լուաց, ետքը ձեռքերը՝ եւ երբ բոլորովին մաքրուեցաւ, պիտի, յոնքերը եւ մազերը սեւով ներկեց: Մերութեան սգեղութիւնը ծածկել ջանացող որբեւայրիէ մը աւելի հայելիին առջեւը կայնեցաւ եւ վրան գլուխը աղէկ մը շտկուած ատեն բարեկամներէն ուրիշ ծերունի մը տունէն ներս մտաւ, որուն անունը Ազումարի կոմն էր: Այս երկու ծերունիներուն մէջ ինչ տարբերութիւն կար: Մէկը ճերմակ մազերը կցուցունէր, գաւազանի մը վրայ կռթնած էր եւ երիտասարդ երեւիլ ուզելու տեղ կարծես թէ ծերութիւնը ինքզինքին փառք մը կսեպէր. « Պարոն Բաշէթօ, ըսաւ

ներս մտած ատենը, քենէ ճաշ ուղերու եկայ, « Բարի եկար, հաղար բարի, կոմս, » պատասխանեց տէրս: Նոյն միջոցին մէկգմէկ գրկելով՝ նստեցան եւ մինչեւ ճաշը դալու ժամանակը մեկտեղ խօսակցեցան:

Խօսակցութիւննին քանի մը օր առաջեղած ջլամարտութեան մը վրայ էր: Ջլամարտութեան մէջ ամենէն աւելի ճարպիկութիւն եւ ոյժ ցուցունող ասպետներուն խօսքը բացին, եւ ասոր վրայ ծերունի կոմսը՝ Նեստորին (՝) պէս, որնոր բոլոր ներկայ դէպքերէն անցեալ դէպքերու վրայ խօսելու առիթ կգտնէր, հառաչանք մը հանելով ըսաւ. « Առաջները իմ տեսած մարդոցս պէս մարդիկ ո՛ր դտնեմ, պատերազմական խաղերն անգամ երիտասարդութեանս ատենը տեսածներուս պէս չքեղեղութեամբ չեն կատարուիր, » Ես ալ ինքնիրենս Աղումարի միամիտ ազնուականին կանխակալ կարծեացը վրայ կխնդայի, որնոր մինակ պատերազմական խաղերով խօսքը չլմնցուց: Այս օրուան պէս միաքս է որ ինք սեղանը նստած եւ միւրգ բերուած ատեն խիստ գեղեցիկ դեղձեր տեսնելով ըսաւ. « Իմ ժամանակիս դեղձերը ուր, հիմակուանները ուր, գիտես՝ թէ բնութիւնը երթալով կտկարանայ, » Աւրեմս զրուցեցի այն ատեն ինքնիրենս քթիս տակէն խնդալով, Աղամին ատենուան դեղձերը զարմանալի կերպով խոշոր բլլալու են եղեր:

Աղումարի կոմսը գրեթէ մինչեւ իրիկուն տէրօժս քովը կեցաւ, որնոր օձիքը անկէջ ազատելուն պէս գուրս ելաւ, ինձի ետեւէս եկուր ըսելով: Ուստի մէկ տեղ Էֆրազիայի գացինք, որնոր մեր տունէն հարիւր քայլ անդին կընակէր եւ զինքը ամենամաքուր սենեակի մը մէջ գտանք: Արանչիլի կերպով հազուած էր եւ երիտասարդի կերպարանք մը ունենալուն համար ինքը պզտիկի տեղ դրի. թէպէտ քիչէն քիչը ամբողջ երեսուն տարուան կար: Տակաւին գեղեցիկ կնկան մը տեղ կրնար բռնել եւ շատ չանցաւ խեղացիութեանը վրայ զարմա-

(՝) Նեստոր՝ Պիղագոսի մագուստ էր, որն օր երեք անգամ քառի ապրիցաւ:

ցայ, միայն գեղեցիկ շատախօսի մը եւ մէկ մալ համարձակ վարմունք մը ունեցող բողբերուն չէր նմաներ, հապա վարքը եւ խօսքերը պարկեշտ էին եւ շատ խելացի խօսքեր ալ կրնէր, բայց ինքզինքը խելացի չէր ցուցուներ: Աս ալ չափազանց զարմանալով մը երեսը դիտելով՝ «Ո՛վ Նրկինք, կրսէի, կրնայ ըլլալ որ ասանկ զգաստ երեւցող կին մը կեանքը շուայտութեամբ անցունէ:» Գիտէի թէ բոլոր պէրող կնիկները լկտի կրլլան, ուստի արտաքուստ պարկեշտ երեւցող բոլ մը տեսնելուս վրայ կզարմանայի. բայց չէի մտածեր թէ այս տեսակ կիները ինքզինքնին պարկեշտ ցուցունելու եւ ձեռքերնին ինկած հարուստ մարդոց եւ ազնուականներուն բնաւորութեանը յարմարելու կերպը աղէկ գիտեն. թէոր անոնք վառվառունութիւն կուզեն, իրենք ալ տաք արիւն եւ լկտի կրլլան, թէոր զգօնութիւն կ'սիրեն, իրենք ալ արտաքուստ զգաստ եւ առաքինի երեւոյթ մը կ'առնեն, բուն գետնառիւծներու (*) կնամանին որոնք իրենց մօտեցող մարդոց բնաւորութեանը եւ ճաշակին համեմատ գոյներնին կ'իփօսեն:

Տօն Անդալէ անդգաստ սիրուհիներ ուզող ազնուականներուն ճաշակէն չըլլալով՝ այս տեսակ սիրուհիներէն չէր ակործեր եւ իր սիրտը սիրելու համար Նսդեան կուսանի (**) կերպարանք ունեցող կին մը պէտք էր, ուստի Լէֆրազիա ասոր վրայ ինչ ճանբայ բռնելը դիտնալով՝ կցուցունէր թէ քաջ

(*) Գեանառիւծ՝ քանի մը մասամբ մողեսներու նմանող ճեսակ մը չորքոսանի ճփներ են որոնք արեւին ծառագայթներուն անդրադարձումները եւ դէմերնին եղող ծառագայթներուն նկատմամբ ունեցած դիրքերնուն նայելով՝ գրեթէ յանի կառծ գոյներնին փոխելու կարողութիւն ունին:

(**) Նսդեան կուսան՝ Վէադայի (հոյ չառուածուհոյն, որուն համար իր թաճարին մէջ մշնջեմաւոր հուր մը կ'պահուէր) կոյս քմուհիներուն անունն է՝ որոնք իւրաքանչիւրը կարգաւ այն սրնազան հոյն պաճապնութեան կ'սկիւն: Այս հուրը գիշեր ցերեկ վառ մնալու էր: Այս քմուհիներուն ամբօնութեան ուխտը բռնաբարողները ողջ ողջ կ'ծաղուէին: Դասաստանարաններուն մէջ առանց երգում-ասոցն խօսքերուն կ'հաւասային:

կատակերգութիւններուն ամենքնալ թատրոնը չեն, Տէրս իր յաւերժահարսին քով ձգեցի եւ ես վարի հարկը սրահ մը իջնալով՝ հոնտեղ պառաւ սենեկապան սպասուհի մը տեսայ, որուն կատակերգութիւն մը քով սպասաւորութիւնն ընող թատրոնի նաժիշտ մը ըլլալը միտքս եկաւ։ Դնք ալ իս ճանչցաւ եւ իրար ճանչնալու այնպիսի տեսարան մը ներկայացուցինք որ թատրոնի խաղի մը մէջ գործածուելու արժան էր։ « Է՛հ, հոս ես եկեր, պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ այս նաժիշտը ուրախութենէն խելքը գլխէն դացած, ըսել է թէ ինչպէս որ ես Քօնսթանցայի քովէն ելայ, դուն ալ Արսէնիայի քովէն ելեր ես։ » « Օհ, արդարեւ պատասխանեցի, ես շատոնց է որ քովը չեմ, մինչեւ անգամ անկէց ի վեր աղնուական աղջկան մը քովսպասաւորութեան մտած եմ, թատրոնի մարդոց կեանքերնին անցունելու եղանակէն չախորժեցայ, ուստի Արսէնիայի ամենեւին իմաց չապով՝ օրին մէկը ինքնիրենս ելայ։ » « Աղէկ ես ըրեր, կրկնեց թատրոնի նաժիշտը, որուն անունը Պէաթ-րիքս էր, ես ալ գրեթէ նոյն կերպով Քօնսթանցայի քովէն ելայ։ Առտու մը կանուխ պաղութեամբ մը հաշիւներս տուի, ինք ալ անխօսուկ հաշիւներս աւաւ եւ բաւական ցրտութեամբ իրարմէ զատուեցանք։ »

« Աւրախ եմ, ըսի, որ աւելի պատուաւոր տան մը մէջ նորէն իրար գտանք. Տօնա Էփրազիա ինձի աղնուական կին մը կերեւայ եւ կարծեմ՝ աղէկ բնաւորութեան տէր է։ » « Իրաւ, այդպէս է, սպասախանեց պառաւ սպասուհին, աղնուականութիւնը վարմունքէն ալ յայտնի կերեւայ, իսկ բնաւորութեանը դալով՝ անկէց աւելի անփոփոխ եւ անուշ բնաւորութեան տէր կին մը չկայ կրնամ ըսել, այն բարկասիրտ եւ վէս տիրութիւններուն չնմանիր որոնք միշտ կպուան կկանչուքուան կլխեն, սպասաւորներնուն հոգին կհանեն, որոնց տունը, մէկ խօսքով, գժոխք մըն է։ Դեռ բերնէն յանդիմանական խօսք մը հանելը չեմ ըսեր, ինչ քաղցրաբարոյ ըլլալը սակէց կրնաս հասկնալ, երբ դիպումսով գործ մը իր ուղածին պէս չկատարեմ, առանց բարկանալու իս կյանդիմանէ, եւ բնաւ բերնէն չհանէր անանկ մակդիրներ, որոնք բարկասիրտ կինները

առատ առատ սպասաւորներնուն կկանչեն, • • Իմ տէրս ալ կրկնեցի, շատ անուշ մարդ է, հետո ընտանութեամբ կվարուի եւ իս չէ թէ սպասաւորի, հապա իրեն հաւատարակից մէկու մը տեղ կդնէ. երկայն չընեմ, չգտնուած մարդ մըն է. եւ այս այսպէս ըլլալով՝ դուն ու ես կատակերդուհիներուն քով գտնուած ատեննուս տեղի հանգիստ ենք, • • Հաղար անգամ աւելի հանգիստ, կրկնեց Պէտթրիքս, առաջ ազմկալից կեանք մը կանցունէի, իսկ հիմայ միայնութեան մէջ կապրիմ: հոս Տօն Աոնդալէ աղնուականէն զատ ուրիշ մարդ չգար. այս առանձնութեան մէջ միայն քու երեսդ պիտի տեսնամ, եւ արդարեւ ասոր վրայ շատ ուրախ եմ, շատոնց վրադ սէր ունիմ եւ շատ անգամ Աստուայի բարեբաղդութեանը ցանկացած եմ որ քեզի պէս բարեկամ մը ունէր. բայց վերջապէս կը յուսամ թէ ես ալ իրեն պէս բաղդաւոր կըլլամ, եւ թէ որ անոր մանկամարդութիւնը եւ գեղեցկութիւնը չունիմ, ասոր տեղը սա առաւելութիւնը ունիմ որ պչրողութենէ չեմ ախորժիր, որուն փոխարէն էրիկ մարդիկ ինչ որ ընեն քիչ է, հաւատարմութեան մասին տատարակի կնամանիմ: •

Ըստ որում բարի Պէտթրիքս այն կնիկներէն էր որոնք ուղղով չըլլալուն համար իրենց շնորհքները գէմերնին երնողին ինքնիրեննին մատուցանելու ստիպուած են, ես ալ բնաւ իւր հրաւերներուն չնայելով՝ վրան չինկայ. սակայն չուզեցի որ իրմէ չախորժելս հասկնար. մինչեւ անգամ քաղաքավարութեամբ հետը խօսեցայ, անանկ որ ինքզինքը ինձի սիրցընելէն բոլորովին յայտը չկորեց. ուստի կարծեցի թէ պառաւ սպասուհի մը սիրով ինձի գերի բրեր էի. բայց եկու նայէ որ աս ալ իրաւ չէր: Թատրանին նաժիշտը մինակ աչքերուս աղւորութեանը զարնուելով չէր որ հետո այն կերպով կվարուէր. իր միտքը իս իր տիրուհիին կողմը շահելու համար ինձի սէր ազդել էր, սրովհետեւ տիրուհիին անանկ անձնուէր էր որ անոր գործը կատարելու համար ինչ որ քաջէր, հոգը չէր: Հետեւեալ օրը առաուն տէրոջը կալմէն Լիբրադիայի սիրահարական տոմսակ մը տարած տանես սխալմունքս հասկցայ: Այս կնիկը շնորհալի կերպով մը իս ընդունելով՝ հաղար ու մէկ

մարդասիրական խօսքեր ըրաւ եւ սենեկապան կնիկն ալ խօսքի խառնուելով՝ մէկը դէմքիս դժագրութեանը վրայ կղարմանար, միւսը ինձի համար քիչ մը խելքիկ եւ խոհեմ է կը սէր : Թէոր անոնց խօսքին նայելու ըլլայի, Տօն Առնշալէ ազնուականին համար ես դանձ մըն էի : Մէկ խօսքով, իս այն չափ գովեցին որ ըրած գովեստներնուն կասկածի դացի : Ասոր պատճառը իմացայ, բայց արտաքուստ խելագարի մը միամիտութեամբ գովեստներնին ընդունեցի, եւ այս խորամանկութեամբ այն անզգամները խաբեցի որոնք վերջապէս գիմակնին վար առին :

« Իս մտիկ ըրէ, Ժիլ Պլաս, ըսաւ Լէֆրազիս, մարդ ըլլադքու ձեռքդ է. խօսք մէկ ընելով գործի մը ձեռք զարնենք, բարեկամս, Տօն Առնշալէ ծերացած է, եւ այնչափ տկար է որ եթէ ամենաթեթեւ յուզմունքէ մը բռնուի եւ քաջ բժշկի մը օգնութիւնն ալ հասնի, անդիի աշխարհք երթալը բան մը ըսել չէ, կեանքին մնացած քանի մը վայրկեաններէն օգուտ քաղենք եւ անանկ վարպետութիւն մը բանեցնենք որ իր հարստութեան մեծ մասը ինձի ձգէ, անկէց քեզի ալ աղէկ բաժին կհանեմ, խօսքս խօսք է եւ Մատրիտի բոլոր նօտարներուն առջեւ այս խօսքը տուածի պէս ինձի կրնաս վստահութիւն ընել : » « Տիկին, պատասխանեցի, սպասաւորդ ինչպէս որ կուղես, այնպէս վարէ, միայն բռնելիք ճանքաս ինձի ցուցուր, ես քու հրամանդ կկատարեմ : » « Լէ՛հ ուրեմն, կրկնեց, տէրօջկրտեսութիւն ընելու ես, եւ ինչ որ ընէ՝ ինձի իմաց տալու ես, երկուքնիդ միատեղ խօսած ատեննիդ, նայէ որ խօսքը կանանց վրայ դարձունես, եւ ճարտարօրէն պատահութեամբ մը իմ վրաս գովեստ տուր, կրցածիդ չափ խելքը միտքը Լէֆրազիայի վրայ ամփոփէ. քենէ միայն այսչափ չեմ պահանջեր, բարեկամս, սա ալ կպատուիրեմ որ Բաշէքցի ցեղին մէջ ի՛նչ կրլայ չըլլար ուշադրութիւն ընես. եթէ տեսնես որ Տօն Առնշալէի ազգականներէն մէկը հետը չատ կտեսնուի եւ անոր ժառանգութեանը աչք տնկած է, շուտ ինձի իմաց տուր. քենէ ասկէց աւելի բան չեմ պահանջեր, քիչ ատենէն զայն գետնէ գետին դարնելը ինէ գիտցիր, ես տէրօջկ ազգական-

Ներուն ամեն տեսակ բնաւորութիւնները գիտեմ. գիտեմ թէ անոնց վրայօք իրեն ի՛նչ ծիծաղելի նկարագրութիւններ կրնամ ընել, եւ արդէն բոլոր քեռորդիւնները եւ մօրաքեռորդիւնները աչքէն հանած եմ, Էֆրազիայի տուած այս եւ ուրիշ հրահանգներէն հասկցայ որ անիկայ առատաձեռն ծերունիներուն սիրով կապուող կնիկներէն էր, քիչ ատեն առաջ Տօն Աոնղալէն հող մը ծախելու ստիպած էր, որուն ստակը ինք առեր էր, Մերուկէն ամեն օր աղէկ ստակ կվիցունէր. նաեւս յոյս ունէր թէ՝ իրեն կտակ մը նալ կրնէր, Էֆրազիայի ինէ յուսացած ծառայութիւնները կատարելու յօժարակամութիւն կեղծեցի, եւ ճշմարիտը զրուցելով՝ պանդուկը դարձած ատենըս տարակոյսի մէջ էի որ Էֆրազիայի հետ մէկ ըլլալով՝ տէրս խաբեմ թէզիւրքը տիրուհիին ձեռքէն աղատելու ջանք ընեմ, Այս վերջին միջոցը առաջինէն աւելի համեստ կերեւար, եւ առաւել պարտաւորութիւնս կատարել քան թէ անոր դէմ գործել կուղէի, Ասկէց զառ Էֆրազիա ինձի որոշ բան մը խոստացած չէր եւ թերեւս հաւատարմութիւնս չկրնալ եղծելուն պատճառնալ այս էր. ուստի միտքս դրի որ անձնուիրութեամբ Տօն Աոնղալէի ծառայեմ, եւ խելքս տեղ ըրաւ որ եթէ բաղդաս յաջողելով՝ իր պաշտած կուռքէն զինքը ետ կեցունէի, այս բարի գործովս աւելի հատուցում կառնէի քան թէ այն չար գործերով որոնք ձեռքէս կուգային :

Միտքս դրած նպատակիս հասնելու համար Տօնա Էֆրազիայի արտաքուստ մեծ անձնուիրութիւն մը ցուցուցի. իրեն հաւատացուցի թէ միշտ տէրոջս առջեւ իր խօսքը կրանամ, եւ ասոր վրայ իրեն անանկ առասպելներ կկարդայի որոնք իրաւի տեղ կկլնէր : Ասանկով այն ատիւծան աչքը մտայ որ ալ կարծեց թէ իս բոլսրովին իր կողմը շահած է : Զինքը աւելի խաբելու համար արտաքուստ Պէտթրիքսի վրայ մեծ սէր ցուցուցի, որն որ իր այն տարիքին մէջ երիտասարդ մը զինքը սիրելուն վրայ ուրախացած՝ խաբուելուն վրայ հող չէր ընել, միայն թէ զինքը աղէկ խաբելու էի, Տէրս եւ ես տիրուհիներնուս քովը դանուած ատեննիս, նոյն ճաշովով բայց իրարմէ տարբեր պատկերներ կներկայացնէինք, Տօն

Կոնգալէ, ինչպէս որ նկարագրեցի, չորուկ եւ գունատ մէկը պլալով՝ երբ անուշ անուշ աչքեր ընել կուզէր, հոգեւորք նկած մարդ մը կգառնար. իսկ իմ սիրուհիս, քանի որ իջ լրաց աւելի սէր կցուցունէի, ինք ալ այնչափ տղայական վարմունքներ կբռնէր եւ պառուած բողի մը վարպետութիւնները կբանեցնէր. քիչէն քիչ քառասուն տարի դաս առած էր. մինչեւ անգամ պառուած ատեննին դեռ ասոր անոր հաճոյանալու ճանքան գիտցող եւ քանի մը ցեղերու կողոպուտները ձեռքերնին մեռնող սիրահարութեան դիւցաղնուհիներուն քով մտնելով՝ ինք ալ վարպետ եղեր էր:

Ամեն իրիկուն տէրօյս հետ Էֆրազիայի տունը երթալս հերիք չսեպելով՝ երբեմնալ ցերեկները ես մինակ կերթայի եւ ամեն ատեն կսպասէի թէ երբ այս տունին մէջ պահուըտած երիտասարդ սիրահար մը պիտի տեսնեմ. բայց որ ատեն որ տունէն ներս կմտնէի, էրիկ մարդու եւ երկդիմի կերպարանքով կնկան մը անգամբնաւ չէի հանդիպեր: Անհաւատարմութեամբ ամենափոքր հետք մը չգտնելու շատ կղարմանայի, որովհետեւ որչափ որ Պէաթրիքս՝ տիրուհիս իր տունէն ներս էրիկ մարդ չէր ընդուներ կըսէր, բայց իմ խեղքս չէր առներ թէ՝ ինչպէս կրնար ըլլալ որ անանկ սիրուն կին մը Կոնգալէի հետ բուն հաւատարմութեամբ կվարուէր, եւ արդարեւ խտոր վրայ բրած դատաստանս յանգդնութիւն չէր: Էֆրազիա, ինչպէս որ ընթերցողը քիչ մը ետքը պիտի տեսնէ, տէրօյս Ժառանգութեանը սպասելով՝ սիրտը չհատնելու համար իրեն տարիքէն եզոզ կնկան մը աւելի յարմարաւոր սիրահար մը գտած էր:

Առտու մը ըստ սովորութեան իշխանուհիին սիրահարական տամսակ մը կտանէի. Աննաիք գտնուած ատենս սրահակի մը ետին պահուըտած մարդու մը ստեքերը աչքիս զարկին, բայց ջանացի որ տեսնելս չհասկցունեմ. յանձնարարութիւնս կատարելուս պէս չտեսածի պէս ցուցունելով՝ դուրս ելայ. թէպէտ եւ ասոր վրայ այնչափ զարմանալու չէի, եւ ինձի վերաբերեալ բան մը չէր, սակայն սաստիկ յագուեցայ: Ահ, անգգամ, կըսէի զայրացմամբ, անօրէնդ Էֆրազիա, քեզ

կսիրեմ ըսելով միամիտ ծերունի մը խաբելոք քիչ եկաւ , մէկ մնալ դաւաճանութիւնդ կատարեալ ընելու համար ինքզինքդ ուրիշ սիրահարի մը կուտան ։ Արբ հիմայ միտքս կիյնայ , ինքնիրենս կըսեմ թէ որչափ մորոս եմ եղեր որ այս կերպ խորհրդածութիւն ըրեր եմ , Այս դիպուածին վրայ ուրախանալու եւ զայն տէրոյն սիրահարութեան մէջ գտնուած ձանձրութիւններուն հատուցում մը սեպելու էի . գոնէ բերանս խօսելու էի . հաւատարիմ ծառայ ես մնացեր էի :

Բայց եռանդս չափաւորելու տեղ՝ Տոն Աննզալէի ջերմ անձնութեան մը ցուցունել ուղելով՝ բոլոր տեսած բաներս մի ըստ միովէ պատմեցի , եւ վրան սա ալ աւելցուցի թէ Էֆրազիա իս դիմէ հանել ուղած էր : Անկէ լսածներէս բան մը տէրոյմէս չժածկեցի , եւ իր տիրութիւն ինչպիսի կին մը ըլլալը հասկնալը իրեն կիյնար : Տէրս իրեն տուած բոլոր տեղեկութիւններուս գլխովին չհաւատալու պէս ինձի քանի մը հարցումներ ըրաւ . բայց անոնց դէմ այնպիսի պատասխաններ տուի որ անոնց վրայ ալ տարակուսելու տեղը չմնաց որպէս զի սիրտը ուրախանար . իրաւ ուրիշ ամեն բանի մէջ անտարբերութիւն կցուցունէր , բայց ասոր վրայ զարմացաւ մնաց եւ երեսներուն վրայ երեւցած բարկութեան թեթեւ յուզմունքէ մը յայտնի եղաւ թէ Էֆրազիայի ըրած անհաւատարմութիւնը անպատիժ չպիտի ձգէր , « Ալ հերիք է , Ժիլ Պլաս , ըսաւ , ինձի ծառայելու համար ունեցած սէրդ կզգամ եւ քու ցուցուցած հաւատարմութիւնդ ինձի շատ հաճոյ կերեւայ . հիմայ Էֆրազիային տունը երթալով՝ խիստ յանդիմանութիւններ պիտի ընեմ եւ ապերախտին հետ պիտի կտրուիմ , « Այս խօսքերն ըսելով՝ իրաւքնէ գուրս ելաւ որ Էֆրազիային երթայ , եւ իս հետը չառաւ , որովհետեւ անոնք իրարու հետ խօսած ատեննին իմ հոնտեղ ներկայ գտնուիլս չէր վայելեր :

Սաստիկ անհամբերութեամբ տէրոյն ետ դառնալուն սպասեցի : Յաւերժահարսէն դանդատելու անանկ մեծ պատճառ մը ունենալէն ետքը , կամ անկէ պաղած եւ կամ գէթ այլեւս անոր երեսը չնայելու մտքով իր դառնալուն բնաւ չէի տարակուսեր : Այս մտածմամբ ըրած գործիս վրայ ուրախանա-

լով՝ միտքս կըբերէի որ եթէ Տօն Աօնդալէի բուն ժառանգ-
ները իմանային թէ՛ ազգականներն այլեւս իրենց շահուն դպչող
ոխրահարութեան մը խաղալիկ եղած չէր, ասոր վրայ ինչ մեծ
հաճոյք պիտի զգային, ուստի յոյս ունէի թէ ինձի փոխարի-
նութիւն մը կրնէին, եւ մէկ խօսքով միւս սենեկապան սպա-
սաւորներուն պէս չէի սեպուիր, որոնք առ հասարակ տէրեր-
նին առաւել շուայտութեան մէջ պահել քան թէ անկէջ հե-
ռացունել կուզէին: Պատիւը կսիրէի եւ երբ սպասաւորներուն
պտրադլուխը սեպուիլս միտքս կըբերէի մեծ ուրախութիւն կըզ-
գայի: Բայց այս ակործելի յոյսս քանի մը ժամ ետքը պարապը
ելաւ, որովհետեւ տէրս դալով՝ « Բարեկամս, ըսաւ, Էֆրա-
զիայի հետ խտտութեամբ խօսեցայ, երեսին դէմ ապերախտ,
անզգամ դռնցի, յանդիմանութիւն չմնաց որ գլխուն չթափէի,
գիտես թէ ինչ պատասխան տուաւ, « Սպասաւորի խօսքի
հաւտարով՝ հետս սրդողիդ մեծ սխալմունք մըն է, ըսաւ,
եւ պնդեց թէ քու տուած տեղեկութիւններդ բոլորովին սուտ
են: Անոր խօսքին նայելով՝ դուն միմիայն զրպարտիչ մը եւ
եղբորդիներուս անձնուէր սպասաւոր մըն ես, անոնց սիրոյն
իս Էֆրազիայի հետ սրդողցնելու համար ձեռքդ եկածը պի-
տի ընես, նայեցայ որ աչքերէն արցունք հանեց, եւ ըրածը
կեղծաւորութիւն չէր, ամենէն աւելի սրբազան բաներու վրայ
երդում՝ ըրաւ թէ՛ քեզի ընաւ այնպիսի առաջարկութիւն մը
ըրած չունի, եւ ինք էրիկ մարդու երես չտեսներ, Պէտթ-
րիքս, որնոր ինձի բարի եւ սուտ չգրուցող աղջիկ մը կերեւայ,
նոյնպէս անոր խօսքերուն վկայութիւն տալուն համար ակա-
մայ բարկութիւնս իջաւ, « Է՛հ, ինչ, Պարոն, ընդմիջեցի ցաւ
խիրտ, իմ անկեղծութեանս վրայ տարակոյս ունիս, կասկա-
ծի՛ կերթաս . . . » Ոչ, բարեկամս, ընդմիջեց ինք ալ, եւ
շիտակը կրսեմ, չեմ կարծեր թէ քեռորդիներուս հետ միաբա-
նած ըլլաս, համոզուած եմ որ դուն միայն իմ աղէկութիւնս
կուզես, եւ այս մասին քեզի շատ շնորհակալ եմ, բայց ուս-
կայ որ երեւոյթները մարդս կրնան խաբել, դուցէ աչքիդ ա-
նանկ երեւցան, բայց իրօք չտեսար, եւ այս պարադայիս մէջ
դուն մտած է թէ քու ըրած ամբաստանութիւնդ Էֆրազիայի

որչափ անհաճոյ կուգայ, բայց ինչ որ ալ ըլլայ, այս կինը չը սիրերս ձեռքս չէ, ճակատս գիրը ասանկէ է, ինչ ընեմ, մինչեւ անգամ պէտք է որ անոր իմ սէրէս պահանջած զոհողութիւնն ալ կատարեմ, եւ այս զոհողութիւնը քեզի ճանբայ տալս է. արդարեւ ասոր վրայ սիրտս կցաւի, խեղճ Ժիւ Պլաստ, եւ հաւատաւ որ ակամայ այս բանին հաճութիւն տուի, բայց ինչ ընեմ ուրիշ ճար չկայ, տկարութեանս վրայ գլծաւ. քու մխիթարութիւնդ թող սա ըլլայ որ քեզ առանց վարձաարելու քովէս չափտի հանեմ. նաեւս քեզ բարեկամահիներէս կնոջ մը տունը դնել միտքէս կանցնի, հոնտեղ շատ հանգիստ կըլլաս :

Յուցուցած եռանդս այսպէս անցաժող երթալուն վրայ սիրտս սաստիկ մորմոքած Էֆրազիայի անէծքներ կարդացի եւ Տօն Անդալէի տկարութեանը վրայ ափսոսացի թէ ի՞նչպէս Էֆրազիայի դերիւ պէս եղեր էր, Բարի ծերունին գիտէր որ իր սիրուհիին սիրոյն համար ինձի ճանբայ տալով՝ էրիկ մարդու վայելուչ գործ մը բրած չէր ըլլար. բայց իր այս տկարութեան տեղը լեցունելու եւ դեղահատը աւելի դիւրաւ կ'ընեցունելու համար հանեց ինձի յիստուն տուգադ տուաւ, եւ երկրորդ օրը իս տէ Քալէզ մարքիզուհիին տունը տանելով՝ իմ առջեւս անոր ըսաւ. « Այս երիտասարդը գեղեցիկ ձիրքեր ունի, ես ղինքը աչքիս լոյսին պէս կսիրեմ, բայց ընտանեկան պատճառներով չեմ կրնար ղինքը դեռ եւս տանս մէջ վար դնել, ուստի կաղաչեմ որ դուն քովդ առնես » : Այն կինն ալ նոյն վայրկենին՝ ունեցած միւս սղատաւորներուն քովը իս վար դրաւ, այնպէս որ յանկարծ մէկ տունէն ելնելով ուրիշ տան մը մէջ գտնուեցայ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը .

Տէ Քաղէզ մարտիրոսիին ինչ քնաւորութեան տէր քրիստոս
 եւ առ հասարակ տունը ինչ տեսակ մարդիկ մտնել
 ելնելնիւն .

Տէ Քաղէզ Մարտիրոսին գեղեցիկ, բարձրահասակ եւ
 վրան գլուխը աղէկ շտկուած երեսուն չէ՛ հինգ տարուան
 օրրեւայրի կին մըն էր . Տասը հազար տուգադ եկամուտ ու-
 նէր եւ զաւակի տէր եղած չէր . Անկէց աւելի ծանրագլուխ
 եւ քիչ խօսող կնիկ դեռ տեսած չունիմ, այսու ամենայնիւ
 դարձեալ Մատրիտի ամենէն խելացի կինը կսեպուէր . գուցէ
 ունեցած արժէքէն աւելի ամեն օր շատ մը ազնուականներու
 եւ գրադէտներու հետ տեսնուելովը այս համբաւը վաստկեր
 էր . Ատիկայ անանկ բան մըն է, որուն բնաւ չեմ կրնար վճիռ
 մը տալ . միայն այսչափ զրուցելը բաւական կհամարիմ թէ՛ ու-
 նեցած համբաւէն առաջին կարգի հանճարեղ կին մը կերե-
 ւար, եւ իր տունը քաղքին մէջ ամենէն աւելի նախապատիւ
 սեպուելով՝ մոռաորական աշխատութեանց գրասենեակ կը
 կոչուէր .

Արդարեւ իր տանը մէջ ամեն օր մերթ գուսանական քեր-
 թուածներ, մերթ ուրիշ բանաստեղծութիւններ կկարդաց-
 ուէին . բայց կարդացածնին միայն բարձր գրուածքներ էին .
 Աստակերդական խաղերուն երեսը նայող չկար . Հոնտեղ ա-
 մենընտիր կատակերդութիւնը եւ ամենէն աւելի հանճարեղ
 ու զուարճալի վիպասանութիւնը գովեստի արժանի չեղող
 անպիտան բան մը կսեպէին . իսկ բարձր բայց ամենափոքր
 գործ մը, գեղօն մը, հովուական մրմունջ մը, հնչանուագ մը

մարդկային մտաց ամենամեծ արդիւնքի տեղ կդնէին: Շատ անգամ կպատահէր որ հասարակութիւնը այս գրասենեակին ըրած դատաստաններուն արժէք չէր տար եւ մինչեւ անգամ երբեմն ալ հոն շատ հաւնուած խաղերը տմարդութեամբ ծաղրելով կըջէր:

Այս տանը մէջ սրահի վերակացու էի, այսինքն իմ գործս ընկերութիւնը ընդունելու համար տիրուհիիս սենեակին մէջ ամեն բան պատրաստել, արանց համար աթոռ եւ կանանց համար քառակուսի բարձերը կարգի դնելն էր, անկէջ ետքը՝ հիւրերուն գալը իմաց տալու եւ զանոնք ներս մտցունելու համար սենեակին դրանը քովը կկայնէի: Առաջին օրը քանի որ ես հիւրերը ներս կմտցունէի, մանկկալիկներուն վերակացուն, որնոր դիպուածով նոյն միջոցին հետս նախասենեակին մէջ կգտնուէր, զուարճալի կերպով անոնց նկարագրութիւնը կընէր: Անունը Անդրէաս Մովինա էր, բնութենէն պաղ եւ ծաղրածու մարդուն մէկն էր եւ անխելք չէր: Նախ եւ առաջ եպիսկոպոս մը երեւան ելնելով՝ գալը իմաց տուի եւ ինք ներս մտած ատենը՝ վերակացուն ինձի ըսաւ. «Այս առաջնորդը զուարճալի բնաւորութեան տէր մէկն է, արքունիքին մէջ քիչ մը համարում ունի. բայց թէոր իր խօսքին նայիս, ես շատ համարում ունիմ՝ կըսէ. ամեն մարդու ծառայութիւններ կխոստանայ, բայց մէկու մը օգուտ չունի, Օր մը թագաւորին քով ասպետի մը հանդիպեցաւ, որնոր իրեն բարեւ տուաւ. ասոր վրայ զանի կայնեցուց, եւ բերնէն շատ մը քաղաքավարական խօսքեր թափելով ու ձեռքը սեղմելով՝ ըսաւ, «Պատրաստ եմ հրամանոցդ ծառայելու. կաղաչեմ իս անգամ մը փորձէ. թէոր քեզի աղէկութիւն ընելու պատահութիւն մը ձեռքս չանցնի, մեռած ատենս աչքերս ետիս պիտի մնայ, » Ասպետը երախտադիտութեամբ լի իրեն շնորհակալ եղաւ, եւ իրարմէ բաժնուած ատեննին առաջնորդը ետեւէն գացող պաշտօնատարներուն ըսաւ. «Ես այս մարդը պիտի ճանչնամ, ինձի անանկ կուգայ թէ զինքը տեղ մը տեսած եմ, »

Եպիսկոպոսէն վայրկեան մը ետքը երեւելի մարդու մը որդին գալով՝ զինքը տիրուհիիս սենեակը մտցուցած ատենս,

• Այս ազնուականը, ըսաւ Մովինա, անհեղեղ մէկն է. անգամ մը սա միտքդ բեր որ շատ անգամ տանաէրոջը հետ կարեւոր գործի մը վրայ խօսելու համար տունէ մը ներս կմտնէ, բայց կնայիս որ խօսիլը մոռնալով դուրս կենէ: Սակայն, շարունակեց վերակացուն երկու կանանց գալը տեսնելով, Տօնա Անճէլա աէ Բէնաֆիէլ, եւ Տօնա Մարգարիտա աէ Մոնթալվան տիկիններուն նայէ, անոնք ամենեւին իրարու չեն նմանիր: Տօնա Մարգարիտա փիլիսոփայութիւն կծախէ, Սալամանքայի ամենէն խորիմաստ ուսումնականներուն հետ վիճարանութեան կմտնէ, եւ իւր խորհրդածութիւնները անոնց պատճառաբանութիւններուն առջեւ բնաւ խոնարհելու չեն: Տօնա Անճէլինայի գալով՝ թէպէտ միաբը մշակուած է, բայց բնաւ ինքզինքը գիտնականի տեղ չդնէր. խօսքերը կորովի, գաղափարները նուրբ, զրուցուածքը փափուկ, ազնիւ եւ բնական են: «Այս վերջին բնաւորութիւնը ախորժելի է, ըսի Մովինայի, բայց կարծեմ՝ միւսը՝ կանանց չվայլեր:» «Ո՛չ այնչափ, պատասխանեց Մովինա քթին տակէն խնդալով, նաեւ շատ էրիկ մարդիկ այն բնաւորութեամբ ծաղրելի կըլլան:» Մեր տիրուհին, տիկին մարքիզուհին ալ քիչ մը փիլիսոփայութենէ կհասկնայ. արդեօք այսօր որչափ պիտի վիճին, Աստուած գիտէ թէ վէճերնուն մէջ կրօնք ալ պիտի խառնեն թէ ոչ:»

Այս խօսքերը լնցուցած ատեն ծանրագլուխ եւ խոժոռագէմ չորցած մարդ մը տունէն ներս մտաւ. Վերակացուս անոր ալ չխնայելով՝ «Ասիկայ, ըսաւ, այն ծանրագլուխ գիտնականներէն է որոնք բերններուն խօսք չհանելով կամ Սենեկայէն քանի մը խօսք գողնալով՝ գիտնական ենք կըսեն, բայց թէոր իրենք աղէկ մը քննելու ըլլաս, ինչ անխեղ մարդիկ ըլլալնին շուտով կհասկնաս:» Քիչ մը ետքը վայելչահասակ տապետ մը եկաւ, որնոր յունական կերպարանք մը ունէր, այսինքն՝ շատ սնապարծ կերեւար: Անոր ո՛վ ըլլալը հարցուցի. «Գուսանական բանաստեղծ մըն է, ըսաւ Մովինա, կեանքին մէջ հար. իւր հազար ոտանաւոր շիներ է, սակայն անոնց երեսէն ձեռքը քառսուն փարայ անցուցած չէ, եկու նայէ որ ասոր հակառակ վեց տող արձակ գրելով՝ աղէկ ստակ գիգեր է:»

Ասանկ թիչ ծախքով ինչպէս հարստութիւն ձեռք ձգելը պիտի հարցունէի, մէկ մ'ալ սանդուխին վրայէն աղմկալից ձայն մը տկանջիւս եկաւ: « Ահաւասիկ, գոչեց վերակացուն, Պամբրանարիօ միջաստիճանն է, դուն տեղէդ մերերար, ան այնչափ աղմուկ կ'հանէ որ իր գալը ինքնիրենը իմաց կուտայ, փողոցին դուռնէն խօսիլ կսկսի եւ մինչեւ որ սենեակէն դուրս ելնէ, լեզուն չկայնիր, » Արդարեւ միջաստիճանին աղմկալից ձայնէն ամեն բան կ'իջնար, որնոր իւր բարեկամներէն նախաստիճանի մը հետ վերջապէս սենեակէն ներս մտաւ եւ այցելութիւնը որչափ որ տեւեց, մինչեւ այն ատեն լեզուն չբռնեց: « Պարոն Պամբրանարիօն հանճարեղ մէկը ըլլալու է, ըսի Մոլինային: « Այո, պատասխանեց վերակացուս, սքանչելի հանճարաբանութիւններ եւ ճարտար զարձուածքներով զրուցուածքներ ունի, մարդս կ'ըստցունէ. բայց չէ թէ միայն շաղիադրութիւն կ'ընէ, հապա մէկ զրուցուածքը քանի մը անգամալ կ'երկնէ, եւ ամէն բան իր արժէքին համեմատ մեծաբելու համար կարծեմ'այն ակորժելի եւ կատակերդական կերպարանքէն՝ մեծ արժէքի աէր մարդ մը կերեւայ, որով իր զրուցած խօսքերը կ'արեւխառնէ. իր խօսքերուն մեծ մասը՝ հանճարեղ կատակներու հաւաքածոյի մը մեծ պատիւ չբերեր:

Աւրիշ մարդիկ ալ եկան, որոնց վրայ Մոլինա ինձի ծիծաղելի նկարագրութիւններ ըրաւ. մարքիզուհին ալ նկարագրելու չմոռցաւ եւ ըրած նկարագրութիւնը ինձի շատ ակորժելի եկաւ: « Տիրուհինիս ալ, ըսաւ Մոլինա, թէպէտ փիլիսոփայութենէ կ'հասկնայ, բայց հասարակ դիտնական մըն է, բնաւ որութիւնը վէս չէ եւ շատ անճնահատոյ չըլլալուն համար իր քովը սպասաւորութիւն ընելը դժուար չէ. ասիկայ աղնուական կնիկ մըն է, որուն պէս խեղքը գլուխը ուրիշ կ'ըն տեսած չունիմ. նաեւս կ'իրք ըսած բանդ ալ չունի, զբօսանքէ եւ սիրահարութենէ համ'չառնէր եւ միայն խօսիլ կ'սիրէ. իւր կեանքը օնցունելու եղանակը կնիկներէն շատերուն ձանձրութիւն կ'ըբերէ: « Վերակացուն այս դռմնատով տիրուհիս աչքս մոցուց. սակայն քանի մը օր ետքը, տիրուհիս՝ սիրահարութեան այնչափ թշնամի չըլլալուն կատկածի երթագլու դիպումը մը պա-

տահեցաւ . որնոր կապտմամբ, Առտու մը վարդարուելու համար հայեղիին առջեւ կեցած ատենը քառասուն ատուան կարճահասակ, անախորժ կերպարանքով Պետրոս տէ Մոեա հեղինակէն աւելի զաղիր եւ ի վերայ այսր ամենայնի սապատող մարդ մը դէմն ելնելով . Տիկին մարքիզուհիին խօսք ունիմ, » ըսաւ . « Որուն կողմէն, » հարցուցի : « Իմ կողմէն » պատասխանեց հպարտութեամբ մը . « Իրեն ըսէ թէ այն ասպետն եմ, որուն վրայ երէկ Տօնա Աննա տէ Վալտուրջի հետ խօսած է : » Ասոր վրայ զինքը տիրուհիս սենեակը մտցունելով՝ դալը խմաց տուի : Մարքիզուհին իսկոյն աղաղակ մը հանելով սաստիկ ուրախութեամբ մը ըսաւ . « Թող ներս գայ : » Զանի սիրով ընդունելը բաւական չհամարելով՝ բոլոր սպասուհիները սենեակէն դուրս հանեց, որով կարճահասակ սապատողը, պարկեշտ մարդէ մը աւելի բաղդաւոր ելնելով՝ մարքիզուհիին հետը մինակ մնաց : Թատրոնին նաժիշտներուն եւ մեր խնդալը բռնեց երկուքին այն գեղեցիկ բանակցութեանցը վրայ, որնոր ժամու մը չափ տեւեց : Ասկէց ետքը տիրուհիս քաղաքաւարական խօսքերով սապատողը ճամբեց, որոնցմով անկէց դո՛հ ըլլալը յայտնի կերեւար :

Արդարեւ անոր խօսակցութենէն այնչափ հաճոյք զգացեր էր որ իրիկունը իս առանձին տեսնելով՝ ըսաւ . « Ժիլ Պլաս, երբոր սապատողը նորէն գալու ըլլայ, կրցածիդ չափ գաղտուկ սենեակէս ներս մտցուր : » Այս պատուէրին վրայ շիտակը տարօրինակ կասկածներ ըրի . սակայն մարքիզուհիին հրամանին համեմատ կարճահասակ մարդը գալուն խէս (երկրորդ օրը առաւօտուն էր) գաղտնի սանդուխէ մը մինչեւ տիրուհիս սենեակը մտցուցի : Միամտութեամբ երկու երեք անգամ ասանկ ըրի եւ ասկէց հասկցայ որ կամ մարքիզուհին ծիծաղելի սիրահարութիւն մը ունէր եւ կամ սապատողը կաւատի սրաշտօն կլարէր :

Շիտակը, կըսէի այս կարծիքին խելքս պահպած, թէոր տիրուհիս շնորհքով մարդու մը սիրահարուած է, ներքի է . բայց թէոր սոյս անճոռնի սապատողին սիրահարուած է, ըսել է թէ ճաշակի տէր կին մը չէ : Քսցց տիրուհիս վրայ ի՞նչ աստիճան

ծուռ դատաստան կրնեմ եղեր : Արճահասակ սապատողը կախարդութիւն գիտէ եղեր եւ իր գիտութիւնը մարքիզուհիին գովելնուն համար ու ինքն ալ զրախօս մարդոց խաբէական խօսքերուն հաւատալով՝ երբեմն երբեմն հետը առանձին կխօսակցէր, սապատողը ապակիին մէջ անոր աչքին բաներ կցուցունէր, մազը դարձունելու կերպը կսովրեցնէր, եւ ստակով վեց հազարեակի գաղտնիքները երեւան կհանէր կամ շխտակը ըսելով՝ աներես սրիկային մէկն էր, որնոր խիստ դիւրահաւան մարդոց աչքը կապելով՝ որովայնը կպարարտէր, եւ կըսէին թէ շատ ազնուական կնիկներէ աղէկ ստակ կփրցունէր :

Ք Լ Ո Ւ Ե Թ.

Ինչ դիպումով ԺիլՊրասի տէ Քալէզ մարիզունիին տունէն ելնելը եւ անկէ ետք ինչ ըլլալը.

Տէ Քալէզ մարքիզուհիին տունն ըլլալս վեց ամիս կար, ու վիճակէս գոհ էի, բայց դեռ քաշելիք խաչ ունենալուս համար ճակտիս գիրը չթողուց որ այս կնոջը տունը եւ մինչեւ անգամ Մաարիտի մէջ ալ երկար ատեն կենամ : Ահա ափիկ կպատմեմ թէ ինչ դիպումով անկէ հեռանալու ստիպուեցայ :

Տիրուհիիս սպասուհիներուն մէջ Փորցիա անունով ուրիշ սպասուհի մը կար, որնոր ոչ միայն մանկամարդ եւ գեղեցիկ էր, այլ նաեւ անանկ աղէկ բնաւորութիւն մը ունէր որ հետը սիրով կապուեցայ : Ի՞նչէն գիտնայի թէ սիրոյս գէմ գնել պէտք է եղեր : Մարքիզուհիին գրագիրն ալ, որնոր հպարտ

եւ նախանձոտ մարդուն մէկն էր, իմ սիրուհիիս վառուած էր։ Ասիկայ Փորցիայի վրայ սէր ունենալու իմանալուն պէս, անոր ինչ աչքով երեսս նայիր հասկնալ չուզելով՝ խեղճն միտքը դրաւ որ հետս մենամարտութիւն ընէ։ Աւստի առառւ մը հեռու տեղ մը ինձի հետ ժամագրութիւն ըրաւ։ Այս գրագիրը կարճահասակ մարդ մը ըլլալուն համար, որուն գլուխը հազիւ հալ ուսերուս կհասնէր եւ խիստ տկար կերեւար, զինքը վտանգաւոր հակառակորդի մը տեղ չդրի։ Աւստի վտահալութեամբ մը իր կանչած տեղը երթալով՝ կյուսայի թէ դիւրութեամբ յաղթանակ մը կվաստկիմ եւ Փորցիայի քով մեծ համբաւ կստանամ։ Բայց դիպուածը յուսացածիս պէս չեղաւ։ Կարճահասակ գրագիրը երկու երեք տարի զինաշարժութիւն սորված ըլլալով՝ տղու պէս դէնքերս վրայէս առաւ եւ թուրին սուր ծայրը ցուցունելով՝ ըսաւ. «Կամ մահուան հարուածը ընդունելու պատրաստուէ եւ կամ պատուոյդ վրայ խօսք տուր թէ տէ Բալէզ մարքիզուհիին տունէն պիտի ելնես եւ ալ Փորցիան միտքէդ անգամ չլիտի անցունես»։ Յօժարակամ այս խոստումը տալով՝ առանց զժկամակութեան խօսքս պահեցի։ Յաղթուելէս ետքը մեր պանդոկին սպասաւորներուն եւ մանաւանդ մեր մենամարտութեան պատճառն եղող գեղեցիկ Հեղինէին աչքին առջեւ երեւիլ չուզելով՝ միայն ունեցած հանդերձներս եւ ստակներս առնելու համար տուն դարձայ, եւ նոյն օրը քսակս լեցուն ու հանդերձներուս ծրարը կոնակս առած գէպի Թոլէտոյի ճանրան բռնեցի։ Թէպէտ Մատրիտէն ելնելու ստիպուած չէի, բայց գոնէ քանի մը տարիի չափ անկէց հեռանալս յարմար դատելով՝ միաքրս դրի որ Սպանիա պատիմ եւ քաղքէ քաղաք կանդ առնեմ։ Ունեցած ստակովս շատ հեռաւոր տեղեր կրնամ պատիլ, կրսէի, ստակս անխոհմտութեամբ չեմ վատներ, եւ երբոր հատնի, նորէն սպասաւորութիւնս ձեռք կառնեմ։ Թէոր ինձի պէս ամեն բանի եկող տղայ մը դործ փնտուելու ելնէ, իրեն դործ կպակսի, միայն նայելու եւ թէ ո՞րը ընտրեմ։

Թոլէտոյ տեսնելու մասնաւոր փափաք մը ունենալով՝ երեք օր ետքը հոն տեղ հասայ, աղէկ պանդոկի մը մէջ բնակե-

ցայ, ուր որ վրաս հագած հարուստ մարդու լաթերուն շնորհիւր երեւելի ապւեւորի մը տեղ անցայ, եւ երիտասարդ ազնուականի ձեւեր բանեցնելով՝ մօտեւրս բնակող սիրուն կնիկներու հետ բարեկամանալը իմ ձեռքս էր. սակայն խմանալով թէ՛ անոնց հետ բարեկամանալ սկսելու համար մեծ ծախքեր աչք առնելու էր, մասիաքներս զսպեցի, եւ ճանրորդութիւններէ ախորժ զգալով՝ Թուէտոյի մէջ գտնուած բոլոր հետաքրքրական բաները տեսնելէս ետքը առտու մը լոյսը հոգրուելուն պէս անկէց ելայ եւ Քուէտոյի ճանրան բռնելով՝ միաքս դրի որ Արակոնա երթամ, Երկրորդ օրը ցերեկին ճանրուս վրայ պանդոկ մը գտնելով ներս մտայ, եւ հոնտեղ քիչ մը զովացած ատենս, սուրբ Հերմանտատի աղեղնաւոր զինուորներու խումբ մը վրայ հասաւ. Այս պարոնները զինի ուղեւով խմել սկսան, եւ խմած ատեննին երիտասարդի մը նկարագրութիւնը ընկնին լսեցի, որնոր բռնելու հրաման տրուած էր իրենց. «Ասպետը, կըսէր մէջերնուն մէկը, քսան տարւան է. մազերը սեւ ու երկայն են, հասակը դեղեցիկ եւ քիթը արծուական է, ինք աշխատ-թուի ձիի մը վրայ կնատի,»

Խօսքերնին չլսելու զարնելով՝ մտիկ կընէի, եւ քանի մը տեղ չէի դնէր, Զանսնք պանդոկը ձգելով՝ եւ ճանրաս շարունակեցի, եւ կէս քառորդ մըոն ճանրայ չառած՝ խիտ շնորհքով եւ կասկի գոյնով ձիի մը վրայ նստած երիտասարդ ասպետի մը հանդիպեցայ. «Արդարեւ, ըսի ինքնիրենս, եթէ չեմ սխալիր, աղեղնաւոր զինուորներուն վնասուած մարդը այս ըլլալու է. մազերը երկայն եւ սեւ են, քիթը արծուական է, անշուշտ ձեռք անցունել ուզած երիտասարդնին ասիկայ է. Աղէկ կըլլայ որ իրեն բարերարութիւն մը ընեմ:»

Պարօն, ըսի, թողութիւն ըրէ հարցունելուս, մէկու մը հետ մենամարտութիւն ունիմ:» Երիտասարդը պատասխան չտալով՝ աչքերը վրաս յառեց եւ քրած հարցումիս վրայ զարմացածի տէս երեւցաւ. ուտի հետաքրքրութիւնս լեցունելու համար այն խօսքերը զրուցած չըլլալուս վրայ ինքը ապահովցուցի, եւ երբոր պանդոկին մէջ լսած բաներս մէկիկ մէկիկ իրեն պատմեցի, խօսքիս համազուելով, «Ահհանձն օտարական, ըսաւ, կխոս-

տովանիմ թէ կարծեմայն աղեղնաւոր զինուորները ինձի դէմ
ոխ ունին. ուստի ձեռքերնուն փախչելու համար ուրիշ ճան-
քայ պիտի բռնեմ:» «Թէոր ինձի կհարցունես, ըսի, քեզի
համար ապահով տեղ մը գտնենք որպէս զի տեղատարափի մը
չբռնուինք, որնոր օդին մէջ կերեւայ եւ հիմայ պիտի անձ-
րեւէ:» Իսկոյն բաւական խիա ծառերու ճանքայ մը գտանք
եւ հոն մտնելով՝ լեռան մը տակը հասանք, ուր որ անապատ
մը կար:

Ասիկայ շատոնց իսկը լեռան մէջ բացուած մեծկակ եւ
խոր այր մըն էր, եւ մարդիկ հոն կօպիծներէ եւ խեցիներէ
շինուած ու դալարներով ծածկուած բնակարաններու պատշ-
գամ մը աւելցուցեր էին, Բոլորաիքը հազար տեսակ ծաղիկ-
ներ սփռուած էին որոնք անուշ անուշ հոտերով օդը կըռ-
րէին, եւ այրին քովը լեռան մէջ պղտիկ պատառուած մը կերե-
ւար, ուսկից ջրոյ աղբիւր մը ձայն հանելով կհոսէր եւ վաղելով
մարգագետինի մը մէջ կտարածուէր: Այս առանձնական տա-
նը գուռը բարի ճղնաւոր մը կեցած էր, որն որ շատ ծերա-
ցած կերեւար, Մէկ ձեռքովը գաւազանի մը կռթնած էր,
միւս ձեռքովն ալ առ նուազն երկու հարիւրի չափ խոշոր հա-
տերով վարդարան մը բռնած էր:

Գլուխը երկայն ականջներով թուխ կտաւէ գլխարկի մը
մէջ խոթած էր եւ ձիւնէն աւելի սպիտակ մօրուքը մինչեւ
կուրծքը կհասներ, Այս ճղնաւորին մօտենալով՝ «Հայր իմ,
ըսի, մեզի ապաստանարան մը կուտաս այն անձրեւին դէմ որ
հիմայ պիտի տեղայ:» «Եկէք զաւակներս, պատասխանեց
անապատաբնակը ուշադրութեամբ երեսս ի վեր նայելէն ետ-
քը, այս անապատը ձեզի համար բաց է, եւ ուղածնուդ չափ
հոս կընաք բնակիլ. իսկ ձիւրնիդ, կրկնեց, բնակարանի պա-
տըշգամը ցուցնելով, հոն տեղ շատ հանգիստ կըլլայ:»
Ասոր վրայ հետս եկող ասպետը իր ձին հոն տեղ մտցուց,
եւ մենք ալ ետեւէն այրը դացինք:

Այրէն ներս մտնելնուս պէս, կայծակներով եւ որոտման
ձայներով խառն տեղատարափի անձրեւ մը սկսաւ տեղալ:

Անապատաբնակը պատին փակած սուրբ Բաքումի (*) մէկ պատկերին առջեւ ծնկան վրայ դալով՝ մենք ալ իրեն պէս բրինք, Որոտումը գաղթելուն համար ոտքի վրայ ելանք, բայց անձրեւը շարունակ գալուն եւ գիշերնալ մօտենալուն համար ծերունին « Զաւակներս, ըսաւ, ձեզի խորհուրդ կուտամ որ եթէ ստիպողական գործեր չունիք, այս օդին ճանբայ չեղնէք: » « Ստիպողական գործ մը չունենալնուս համար, պատասխանեցինք, հոս տեղ կրնանք կենալ, եւ թէ որ ձեզի ձանձրութիւն չըլլայ, կաղաչենք, այս գիշեր այս անապատին մէջ անցունելու թոյլ տաս: » « Ես բնաւ անհանգիստ չեմ ըլլար, պատասխանեց անապատաբնակը, դուք ձեզ մտմտացէք որ հանգիստ չախտի պառկիք, եւ ձեր առջեւը անապատաբնակի ճաշ մը միայն կրնամ դնել: »

Այս խօսքերն ընելէն ետքը սուրբ ճգնաւորը մեզ պզտիկ սեղան մը նստեցուց եւ քանի մը հատ գալար սոխ, կտոր մը հաց եւ թակոյկ մը ջուր հրամցունելով՝ « Զաւակներս, ըսաւ, իմ սովորական ճաշերս ասոնք են, բայց այսօր ձեր սիրոյն համար սովորականէ դուրս բան մը ընել կուզեմ: » Այս խօսքերն ըսելով՝ դնաց քիչ մը պանիր, երկու ասի կաղին բերելով՝ սեղանին վրայ դրաւ: Երիտասարդը շատ ախորժակ չունենալուն համար այս կերակուրներէն բերանը չդրաւ: « Կը նայիմ որ, ըսաւ անապատաբնակը, ասոնցմէ աւելի աղէկ կերակուրներու սովորած ես, կամ լաւ եւս մարմնասիրութեամբըդ բնական ճաշակդ փոխուեր է: Ես ալ քեզի պէս աշխարհի մէջ կեցած ատենս ամենէն փափուկ միսերը եւ ամենէն ընտիր համեմանքներն ալ ինձի համար բան մը ըսել չէին: Բայց առանձնութեան մէջ ապրելէս ի վեր ճաշակիս բոլոր մաքրութիւնը տուի: Հիմայ արմատներէ, միրգերէ, կաթէ, մէկ խօքով, մեր նախահարց ունեցած մնունդներէն զատ ուրիշ բան մը չեմ սիրեր: »

(*) Սուրբ Բաքում՝ 292 Յուականին կուսապաշտ ծնկով մկրտուեցաւ եւ վանքի մը առաջնորդ եղաւ, որուն մէջ հինգ հազարի չափ միաբան կային. յետոյ 348 Յուականին մայիս 3ին մեռաւ:

Անապատականը այս խօսքերը զրուցած ատեն երիտասարդին խորին մտածմունքի մը մէջ կննալը տեսնելով՝ «Զաւակս, ըսաւ, միտքդ չփոթութեան մէջ է, մտմտութիդ պատճառը կրնաս ըսել. սիրտդ ինձի բաց. հետաքրքրութեանս համար չեմ հարցուներ, այլ քեզ մեղքնալուս համար :

Մեր տարիքիս մէջ քեզի խրատներ կրնամ տալ, եւ դուք դուն ալ այնպիսի վիճակի մը մէջ կդտնուիս որ խրատ առնելու պէտք ունիս, » «Այո, հայր իմ, պատասխանեց ասպետը հառաչելով, անտարակոյս խրատի պէտք ունիմ, եւ դուն ինձի խրատ տալու բարեհաճելուդ համար ես ալ սիրով կրնդ ունիմ, Կարծեմ քեզի պէս մէկուն սիրտս բանալէս վտանգ մը յառաջ չգար, » «Ո՛չ, զաւակս, ըսաւ ծերունին, մի վախնար, ինձի ինչ դադտնիք ըսես կրնաս յայտնել, » Այն ատեն ասպետը սա խօսքերը սկսաւ :

Գ Լ ՈՒ Խ Ժ.

Տօն Ալժոնոսի եւ գեղեցիկ Սերափինայի պատմութիւնը.

Հայր իմ, ոչ քենէ եւ ոչ իս մտիկ ընող այս ասպետէն բնաւ բան մը չպիտի պահեմ. թէոր ինձի այնչափ մեծանձնութիւն ցուցնելէն ետքը դարձեալ իր վրայ կասկածի երթամ, անիրաւութիւն ըրած կըլլամ. ուստի զխուս եկած դժբաղդութիւնները քեզի պիտի պատմեմ, Ես մատրիտցի եմ, եւ իմ սերունդս ալ ահա՛ այս է : Սեպուհ Շթայնպախ անուն Գերմանիոյ անձնապահ զօրաց պաշտօնակալ մը իրիկուն մը տուն դարձած ատեն սանդուխին տակը ճերմակ լաթէ ծրար մը դտնելով՝ առաւ եւ իր կնկանը սենեակը տանելով նայեցաւ.

որ ծրարին մէջ նորածին տղայ մը կար, որնոր շատ մաքուր լաթով մը փաթթուած էր, հեան ալ տոմսակ մը կար, որուն մէջ գրուած էր թէ տղուն ծնողքը ազնուական ընտանիքէ են եւ ո՛վ ըլլալինն օր մը պիտի յայտնեն։ Ասկէց զատ տղան մկտուած եւ անունը Ալֆոնսոս գրուած ըլլալն ալ ան տոմսակին մէջ յիշուած էր։ Ահաւասիկ ես այն դժբաղդ տղան եմ, եւ ծննդեանս վրայ ունեցած բոլոր անգեղեցիկութիւնս ալ այս է։ Չեմ գիտեր թէ արդեօք մայրս իր ամօթալից սիրահարութիւնները ծածկելու համար էր որ իս այսպէս տունէն արտաքսեց, թէ երգմաղանց սիրահարէ մը գլխէ ելնելով՝ բռնի իս իրեն որդի չընդունելու ստիպուելուն համար էր։

Ինչ եւ իցէ, սեպուհ Շթայնպախ եւ իւր կինը թշուառ վիճակիս վրայ զթացին, եւ զաւակ ալ չունենալուն՝ միտքերնին դրին որ իս Տօն Ալֆոնսոս անունով մեծցունեն։ Որչափ ես կմեծնայի, նոյնչափ ալ անոնց սէրը իմ վրաս կաւելնար։ Բխորժելի եւ քաղցր վարմունքս տեսնելով՝ շարունակ իս կգգուէին։ Վերջապէս բաղդս բանելով՝ աչքերնին մտայ. ինձի այլ եւ այլ գիտութեանց դասատուներ բռնեցին, եւ միակ ջանքերնին իս կրթելնին եղաւ, ու ծնողքս յայտնուելուն անհամբերութեամբ սպասելուն տեղը՝ ընդհակառակն կուղէին որ հայրս մայրս ո՛վ ըլլալս չիմացուէր։ Սեպուհը ալ զէնք կրելու չափ մեծցած ըլլալս տեսնելով՝ իս գինուորութեան մտցուց եւ գրօշակ մը առնել տալէն ու ինձի պէտք եղած բոլոր բաները առաջուց հոգալէն ետքը իս ալ աւելի քաջալերելու համար, որ փառք փատկելու առիթներ փնտռեմ, ըսաւ «Գիտցած ըլլաս, Ալֆոնսոս, փառաց ասպարէզը ամենուն առջին բաց է. դուն պատերազմի մէջ մանաւանդ անոր համար փառաւոր անուն մը կրբնաս վատկիլ, որ դուն քու ձեռքովդ ստացած ես, Նոյն բոպէին՝ մինչեւ այն ատենը ինչ ծածուկ պահած ծննդեանս գաղտնիքն ալ ինձի յայտնեց։ Մատրիաի մէջ ամենքը իս իր բուն որդին գիտնալուն եւ ես ալ իրաւքնէ անանկ հաւատացած ըլլալուս համար ձեզի շիտակը կըսեմ որ անոր այս գաղ-

տնիքը ինձի յայտնելը սրտիս մեծ կսկիծ պատճառեց։ Այս բանիս վրայ մոմտացած տեսնա ամբշնալս կուգար, եւ հիմայ ալ երբոր միտքս իյնայ, ամօթէս ինչ բլլալս չեմ գիտնար։ Որչափ որ աղնուական ցեղէ ծնած բլլալուս սիրտս կվկայէ, նոյնչափ շփոթութիւն մը կզգամ թէ ի՞նչու ծնողքս իս երեսի վրայ ձգեր են։

Մտորին դառառները զինուորութեան երթալէս քիչ մը ետքը խաղաղութիւն եղաւ, եւ նայելով որ Ստանիա թշնամիէ վախ չունի այլ միայն իրեն նախանձողներ կան, Մատրիտ դարձայ, ուր որ թէ սեպուհէն եւ թէ կնաջմէն սիրոյ նոր նշաններ ընդունեցի։ Հոն դառնալս երկու ամիս եղեր էր, մէկ մ'ալ առտու մը նայեցայ որ մանկլաւիկ մը սենեակիս մտնելով՝ ձեռքս տոմսակ մը տուաւ, որուն մէջ գրուածը սա խօսքերուն մօտ էր.

«Տգեղ չեմ, անշնորհք ալ չեմ, այսու ամենայնիւ իս շատ անգամ պատուհանը կտեսնես, բայց երեսս չես նայիր, այդ բռնած ընթացքդ նաղելի կերպարանքիդ չտուի, եւ ատոր սիրտս այնչափ նեղացած է որ վրէժս առնելու համար քեզի սիրահար պիտի բլլամ։»

Այս տոմսակը կարդալուս պէս Նէնորա անուն որբեւայրի կնիկը խրկած բլլալուն վրայ շտարակուսեցայ, որնոր մեր տանը գիմացը կրնակէր, եւ երեսելի քծնող կնիկ մը բլլալուն համար աշխարհքին բերանը ինկած էր։ Տոմսակը բերող պզտիկ մանկլաւիկին ատոր վրայօք հարցումիորձ բրի, որնոր թէպէտեւ առջի բերան խոհեմութիւն բանեցնելով՝ շիտակը զրուցել չուզեց, բայց ետքը ձեռքը աւագադ մը դնելուս պէս հետաքրքրութիւնս լեցուց եւ մինչեւ անգամ տալիք պատասխանս ալ իր տիրուհիին տանելու յանձնառու եղաւ, որով յանցանքս ճանչնալս եւ իրեն ալ արդէն կիսով չափ վրէժ առած բլլալը իրեն հասկցուցի։

Ալ խեղքս միտքս այս նոր տեսակ սիրահարութեան տալով՝ մինչեւ իրիկուն տունը կեցայ, եւ այն կնիկը գիտելու համար պատուհանիս առջեւէն չէի հեռանար։ Ինք ալ իր պատուհանը կկենար։ Աչք բրի իրեն, ինք ալ ինձի աչք բրաւ։ Ատոր վրայ հետեւեալ օրը իր պզտիկ մանկլաւիկին հետ ինձի լուր խրկեց

թէ նոյն գիշերը ժամը տասնըմէկէն մինչեւ տասներկու ք մո-
 զոյր սպասեմ եւ ցած սրահի մը պատուհանէն իրեն հետ տես-
 նուիմ: Թէպէտեւ ասանկ որբեւայրիի մը այնչափ սիրահարած
 չէի, այսու ամենայնիւ իրեն սիրատուոր պատասխան մը տուի,
 եւ անանկ անհամբերութեամբ մը գիշերը վրայ գալուն սպասեցի
 որ գիտեա թէ սիրտս սաստիկ յուզման մէջ էր: Արդ վերջապէս
 գիշեր եղաւ, Բրատոյ երթալով՝ մինչեւ ժամադրութեան ատե-
 նը պտըտեցայ, եւ դեռ հոն հասած չէի, մէկմալ նայեցայ որ
 գեղեցիկ ձիու մը վրայ հեծած մարդ մը մէկէն իմէկ քովս ձիէն
 վար իջնալով՝ խոփու դեմքով մը ինձի մօտեցաւ եւ հարցուց.
 « Ասպետ, դուն Շիմայնպախ սեպուհին տղան չե՞ս »: « Այո,
 անոր տղան եմ » պատասխանեցի: « Արեւմն, դուն ես, ըսաւ,
 որ այս գիշեր Ղէոնորային հետ իր պատուհանէն պիտի տեսնու-
 իս, անանկ չե՞: Ես անոր քեզի խրկած եւ քու գրած պատաս-
 խաններդ տեսայ, իր մանկլաւիկը անոնք ինձի ցուցուց, եւ այս
 իրիկուն քու տունէդ մինչեւ հոս ետեւէդ եկայ որ քեզի իմաց
 տամ թէ դուն այնպիսի հակառակորդ մը ունիս, որուն անձնա-
 սիրութեանը կդպչի կնոջ մը համար քեզի հետ վեճ հանելը:
 Արծեմասոր վրայօք աւելի խօսք ըսել պէտք չէ, ահա հոս եր-
 կուքս ալ հեռու տեղ մը մինաւորիկ ենք, եկու կուլինք, բայց
 եթէ քեզի պատրաստած պատիժէս ազատիլ կուզես, ինձի խօսք
 տուր որ Ղէոնորային հետ ունեցած որեւէ յարաբերութիւններդ
 կկտրես. միտքդ գրած յոյսերդ ինձի զոհէ, ապա թէ ոչ հիմայ հո-
 գիդ կհանեմ »: « Այո զոհը, ըսի իրեն, ինէ բռնութեամբ պա-
 հանջելուդ տեղ, անուշութիւնով ու զելու էիր, գուցէ թէոր ա-
 զաչանօք զրուցելու ըլլայիր, կշնորհէի. բայց քանի որ հիմայ
 այդպիսի սպառնալիքներ կընես, ես ալ չեմ շնորհեր այն զոհը »:
 « Է՛հ ուրեմն, ըսաւ այն ատեն մարդը իր ձին ծառիմը կապելէն
 ետքը, թէ որ ատանկ է, եկու կուլինք: Իմ աստիճանէս ե-
 ղող մարդու մը քեզի պէս մէկուն հետ ազաչանքով խօսիլ ամե-
 նեւին չվայլեր. թէ որ հիմայ իմ տեղս ինձի պէս ուրիշ մարդիկ
 ըլլային, անպատուութեամբ քենէ վրէժնին կառնէին »: Այս
 վերջի խօսքերը շիտակը սրտիս շատ բանեցան, եւ տեսնելով որ
 ինք արդէն իր սուրբ քաշեր էր, ես ալ իմ թուրս քաշեցի, եւ

անանկ կատաղութեամբ իրարու հետ կռուիլ սկսանք որ կր-
ռիւնիս շատ երկար չըլնց: Չեմ գիտեր թէ շատ տաքու-
թեամբ կռուելէն էր թէ իմ անկէ աւելի ճարպիկ ըլլալէս էր
որ շուտով զինքը վիրաւորելով՝ նայեցայ որ դողդողալով գե-
տինը ինկաւ: Ասկէց ետքը ալ այս տեղէն ձգել փախչելու
նայելով՝ անոր աղւոր ձիուն վրայ հեծայ ու Թողէտոյի ճան-
քան բռնեցի: Շթայնպախ սեպուհին տունը երթալու չհա-
մարձակեցայ, որովհետեւ աղէկ գիտէի թէ իմ այս գիպուա-
ծիս վրայ սիրտը շատ պիտի ցաւէր, եւ այն վտանգը, որուն
մէջ էի, միտքս բերած ատենս ժամ մը առաջ Մատթիտէն
հեռանամ կըսէի ուրիշ բան չէի ըսեր: Ասոր վրայ դառն մը-
տածմունքներու մէջ ընկղմուած՝ մինչեւ առտու եւ առտունէ
մինչեւ հետեւեալ կէս օրը ճանքայ քալեցի. բայց ցերեկուան
դէմ գիւղ մը կանդ առնել պէտք եղաւ որպէս զի թէ ձինս
քիչ մը հանդչէր եւ թէ օրուան անտանելի տաքութիւնը ան-
ցնէր, ու արեւը մարը մոնելէն ետքը նորէն ճանքաս շարունա-
կեցի որ շուտով Թողէտոյ հասնիմ:

Արդէն Իլէսքաս եւ անկէց երկու փարսախ ալ անդին հա-
սեր էի, մէկ մ'ալ կէս գիշերուան մօտ դաշտին մէջ տեղը այս
օրուան պատահածին պէս փոթորիկէ մը բռնուելով՝ ինէ քանի
մը քայլ հեռուն եղող պարտեզի մը պատին մօտեցայ եւ հոն
յարմար ապաստանարան մը չգտնելով՝ կըցածիս չափ ձիուս
հետ մեկ տեղ խուցի մը դռանը քովը քաշուեցայ, որնոր պա-
տին ծայրն էր եւ վրան ալ պատշգամ մը կար: Դռանը կըռ-
թնելով՝ նայեցայ որ բաց էր, եւ ասիկայ տանը սպասաւոր-
ներուն անհոգութեանը տուի, եւ հետաքրքրութիւնս յազե-
ցնելէ աւելի անձրեւէն աղէկ պատասպարուելու համար, որնոր
պատշգամին տակն ալ իս անհանդիստ կընէր, ձիէս վար իջայ
եւ սանձէն բռնած՝ մեկտեղ խուցին վարի յարկը մտայ:

Փոթորիկին ատենը, գտնուած տեղս գիտելու ետեւէ ե-
ղայ, եւ փայլակներուն լուսովը նայեցայ որ այն տունը հասա-
րակ մարդու տունի չէր նմաներ, ձանրաս շարունակելու հա-
մար անձրեւը կտրելուն սպասած ատենս հեռուէն մեծ լոյս
մը տեսայ, որնոր միտքս ուրիշ խորհուրդ մը ձգեց. ձինս

խուցին մէջ ձգելով՝ դուռը վրայէն գոցեցի եւ հոն արթուն մարդ գտնուելուն համոզուելով՝ դէպ ի այն լոյսին եղած տեղը մօտեցայ որ նոյն գիշերը հոն անցնելու համար սենեակ մը ուզեմ։ Մէկ քանի ծառուղիներու մէջէն անցնելէս ետքը սրահին մը քով հասայ, որուն դուռն ալ բաց էր. անկէ ներս մտնելով՝ վրան քանի մը մեղրամամ վառած բիւրեղեայ գեղեցիկ ճրագարանի մը լոյսով անոր բոլոր շքեղութիւնը տեսնելէս ետքը, ալ երեւելի ազնուականի մը տանը մէջ եղած ըլլալուս բնաւ չկասկածեցայ։ Սրահին տախտակամածը մարմարիոնէ էր, որմերը խիստ մաքուր եւ ճարտարութեամբ ոսկեզօծեալ էին, դուռագը սքանչելի կերպով շինուած էր եւ ձեղունը ինձի ամենաճարտար նկարիչներու գործ մը երեւցաւ։ Ամենէն աւելի ուշադրութեամբ դիտած բանս Սպանիացի գիւցաղուններու անհամար կիսարձաններն էին որոնք այլ եւ այլ գոյներով նկարուած մարմարիոններէ պատուանդաններու վրայ սրահին բոլորտիքը շարուած էին։ Բոլոր ասոնք դիտելու ժամանակ ունեցայ, որովհետեւ որչափ որ երբեմն երբեմն ուշադրութեամբ ահանջ կդնէի, այսուամենայնիւ ոչ ձայն մը կառնէի եւ ոչ մարդ երեւան կելնէր։

Սրահին մէկ կողմը դուռ մը կար, որնոր վրայ եղած էր։ Այս դուռը կէս մը բանալով՝ կարգ մը սենեակ տեսայ, որոնց միայն վերջինին մէջ ճրագ կվառէր։ Հիմայ ի՞նչ ընեմ։ Ըսի այն ատեն ինքնիրենս, ե՞տ դառնամ թէ աւելի առաջ երթալով՝ համարձակ այս սենեակէն ներս մտնեմ։ Կմտած էի թէ խելացիութիւնը եկած տեղէս ետ դառնալն էր. բայց եկու նայէ որ հետաքրքրութեանս կամսանկ ըսեմ իմ ճակատագրիս զօրութեանը չկրցի դէմ կենալ, որնոր իս իրեն կբաշէր։ Սկսայ յառաջ երթալ եւ սենեակներուն մէջէն անցնելով՝ վերջապէս այս սենեակը հասայ, ուր որ մարմարիոնէ սեղանի մը վրայ ոսկեզօծ արծաթեայ ջահի մը մէջ մեղրամամ մը կվառէր։ Առջի բերան հոնտեղ՝ ամառուան խիստ շքեղ եւ գեղեցիկ կարասիքներ տեսայ. բայց շուտ մը աչքերս օդին ջերմութեանը պատճառաւ կէս մը բաց թողուած վարագոյրներով անկողինի մը վրայ դարձունելով՝ անոր մէջ բան մը տեսայ,

որնոր իմ բոլոր ուշադրութիւնս դրաւեց : Ասիկայ մանկամարդ կին մըն էր , որնոր կայծակին հանած ձայնը չսեւելով , խորունկ քուն մը կըբաշէր : Ամապցուկ մը քովը մօտենալով , հոն վառած ճրագին լոյսովը այնպիսի երեսներու գոյն մը եւ կերպարանք մը տեսայ որ աչքերս չլացան : Զինքը տեսնելուս պէս սիրտս վերջին աստիճանյուզման մէջ ինկաւ . խռովեցայ եւ յախշտակուեցայ . բայց որչափ որ յուզման մէջ էի , այսու ամենայնիւ աղնուականութեանը նայելով՝ մտքիս մէջ իր վրայ յանդուգն խորհուրդ մը յղանալ չուզեցի , եւ ակնածութիւնս զգացմանս գրգիռին դէմ դրաւ : Զանի գիտելու համար զգացած հաճոյքովս ասլած կեցած ատենս կնիկը քունէն արթնցաւ :

Աւ դուք հասկցէք թէ այս կինը կէս գիշերուն անձանօթ մարդ մը իր սենեակին մէջ տեսնելուն վրայ որչափ զարմացաւ , իս տեսնելուն պէս սարսուեցաւ եւ մեծ աղաղակ մը վրդուց : Սիրտը հանդարտեցնելու համար ձեռքէս եկածը ըրի , եւ մէկ ծունգս դետինը դնելով՝ « Տիկին , ըսի , բան չկայ մի վախնար , քեզի չարիք հասցնելու համար հոս եկած չեմ : » Խօսքս պիտի շարունակէի , բայց շատ վախցած ըլլալուն համար ինձի տկանջ չէր դնէր : Քանի քանի անգամ իր աղախինները կանչեց , եւ իրեն ձայն տուող մը չըլլալուն համար անկողնոյն տակէն թէթեւ գիշերնոց մը առաւ եւ մէկէն ի մէկ ոտքի վրայ ելնելով՝ իմ անցած սենեակներս գնաց եւ նորէն կանչեց իրեն ծառայող աղախինները ու սրտիկ քոյրը , որնոր իր իշխանութեանը տակն առած էր , իմ մտքէս այնպէս կանցնէր թէ բոլոր ծառաները պիտի գային . եւ իրաւամբ կվախնայի որ չըլլայ թէ եկած ատեննին ինձի մօտիկ ընել չուզելով՝ իս աղէկ մը ծեծէին վար դնէին . բայց բաղդէս՝ պօռալուն ձայնէն միայն ծեր սպասաւոր մը եկաւ , որնոր՝ եթէ իր տիկինը վախնալու բան մ'ալ ունենար , դարձեալ անոր մեծ օգնութիւն մը չէր կրնար ընել : Այսու ամենայնիւ կնիկը իր սպասաւորին հոն գտնուելէն սիրտ առած , խստութեամբ ինձի հարցուց . « Դուն ո՞վ ես , ո՞ւսկից եւ ի՞նչու համար տունէս ներս մտնելու յանդգնեցար : » Այս խօսքերուն վրայ ինքզինքս

արդարացնել սկսայ եւ պարտէզին խուցին դուռը բաց դտայ ըսելուս չմնաց: « Ողորմած Աստուած, պօռաց խակոյն, այս ի՞նչ կասկած է որ միտքս կուգայ: »

Այս խօսքերն ըսելով գնաց սեղանին վրայէն ճրագը առաւ, եւ սենեակները մէկիկ մէկիկ պտտելով՝ նայեցաւ որ իր աղախինները եւ քոյրը հօն չէին եւ բոլոր ունեցած բաներնին ալ հետերնին տարեր էին: Ան ատենը իր կասկածները իրաւ ելնելով՝ մեծ յուզման մէջ ինկած՝ վրաս եկաւ ըսելով « Անդգամ, ըրած դաւաճանութեանդ վրայ կեղծաւորութիւն ալ մաւելցնէր, դուն զիպուածով չէ որ հոս տեղ եկած ես. Լէյվացի Տօն Ֆէրնանտոսի մարդիկներէն ես, եւ անոր ըրած յանցանքին մէջ դուն ալ մատ ունիս, մի յուսար թէ ձեռքէս կազատիս, քեզ բռնել տալու համար դեռ բաւական մարդիկ ունիմ: » « Տիկին, պատասխանեցի, իս քութնամիներուդ տեղը մի՛ գնէր, ես Լէյվացի Տօն Ֆէրնանտոսը ո՞վ է բնաւ չեմ ճանչնար, քու ո՞վ ըլլալդ ալ չեմ գիտեր, ես դժբաղդ մարդ մըն եմ որ մենամարտութեան մը պատճառաւ Մատրիաէն դուրս ելնելու ստիպուած եմ, եւ ամենէն աւելի սրբազան բաներուն վրայ ալ կերդնում որ՝ եթէ ճանրան փոթորիկի չբռնուէի, քու տունդ սաք չէի կոխեր. ուրեմն ինձի ուրիշ աչքով նայէ, իս սիրտդ վիրաւորող յանցանքին մեղսակից կարծելուդ տեղ, մանաւանդ հաւատա որ քեզի եղած թշնամանքին վրէժը առնելու պատրաստ եմ: » Այս վերջին խօսքերս եւ այն ձայնը՝ որով զանոնք արտասանեցի, կընկան սիրտը իջեցուցին, որնոր կերեւար թէ դիս այլ եւս իր թշնամին չէր սեպեր: Իրաւ ասանկով բարկութիւնը անցաւ, բայց անկէց ետքն ալ ունեցած վշտացը մէջ ընկզմեցաւ, ըսկսաւ դառնապէս արտասուել, եւ թափած արցունքները այն աստիճան յորտա շարժեցին որ ես ալ իրեն չափ ցաւ կզգայի, թէ եւ իր կսկիծին ինչ բանէ յառաջ եկած ըլլալը գէաւ չէի գիտեր: Այս կնոջ հետ միայն նստել լալս բաւական չտեսելով՝ անհամբերութեամբ անոր եղած թշնամանքին վրէժը առնելու համար վրաս կատաղութեան յուզմունք մը տիրեց: « Տիկին, գոչեցի, զրուցէ ինձի՛ քեզի ի՞նչ թշնամանք ընող եղաւ,

եւ ալ քեզի պէս բարկութիւն կզգամ: Առդէս որ Տօն Ֆէր-
նանտոսի ետեւէն վազելով երթամ սիրտը խոցեմ, դուն քեզի
թշնամանք ընողներուն անունները ինձի դրուցէ որ անոնք քե-
զի զոհ ընեմ, հրաման րբէ ինձի եւ ուղածդ կկատարեմ: Այն
օտարականը, որնոր կկարծես թէ քու թշնամեացդ հետ խօսք
մէկ ըրած է, պատրաստ է քեզի համար իւր անձը ամեն վը-
տանդի եւ թշուառութեան մէջ գնելու որոնք քու վրէժխնդ-
րութենէդ կրնան յառաջ գալ: »

Տիկիներկրիցս այս յուզմունքին վրայ զարմացաւ մնաց եւ լայր
կտրելով՝ « Ա՛հ, Պարոն, ըսաւ, դանուած այս ողորմելի վիճա-
կիս մէջ ըրած կասկածիս ներէ, այդ վեհանձնական զգացում:
ներուդ վրայ Սէրաֆինան իր սխալը կշտկէ եւ անոնք ընտո-
նիքին եղած նախատինքին օտարականի մը ականատեսս ըլլա-
լուն ամօթը ինէ կվերցնեն, Այո, աղնիւդ օտարական, սխա-
լըս կճանչնամ եւ քու ընելիք օգնութիւնդ չեմ մերժեր. բայց
Տօն Ֆէրնանտոսի մեռնելն ալ չեմ ուզեր, » « Ի՛հ՝ ուրեմն,
տիկին, պատասխանեցի, ինէ ուրիշ ի՛նչ օգնութիւն կսպասես, »
« Պարոն, ըսաւ Սէրաֆինա, ահաւասիկ յայտնեմ քեզի վշտացս
պատճառը, Լէյլայի Տօն Ֆէրնանտոս՝ Յուլիանէ քոյրս գիպ-
ուածով Թոլէտոյի մէջ տեսնելով ուր որ սոսորաբար կրնակինք,
անոր սիրահարուեր է, Երեք ամիս կայ որ Տօն Ֆէրնանտոս
քոյրս իմ հօրմէս՝ Բոլանի կոմէն ամուսնութեան ուղեց, բայց
հայրս մեր ընտանեաց մէջ տիրած թշնամութեան մը պատճա-
ռաւ անոր տալ չուզեց: Բոյրս դեռ տասներհինգ տարուան
չկայ. ինք թուրութեամբ աղախիններուս իրեն տուած չար
խորհուրդներուն ականջ կախած ըլլալու է, որոնք անշուշտ
Տօն Ֆէրնանտոս առաջուց իր կողմը շահեր էր, եւ այս տապե-
տը այս գիւղային տանը մէջ մինակ ըլլալնիս խմանալով՝ Յու-
լիանէն առնել փախչելու այս ժամանակը յարմար ստիժ սե-
պեր էր. գոնէ քոյրս որահելու համար ուր տեղ ապաստանա-
րան ընտրած ըլլալը խմանայի, որպէս զի հայրս եւ եղբայրս
որոնք երկու ամիսէ ի վեր Մատրիա դացած են, ասոր ճար
մը գտնեն: Աւստի Աստուծոյ սիրուն համար ըլլայ, որչափ որ
քեզի նեղութիւն կըլլայ, դնա Թոլէտոյ քաղքին չորս կող-

մը պատէ : առեւանգութեանը վրայ ճշգրիտ քննութիւն մը
ըրէ , թող ընտանիքս քենէ այս երախտիքը տեսած ըլլայ , »
Անիկը չէր մտածեր որ այս գործը անանկ մեկու մը կ'յանձ-
նէր , որուն ժամ մը առաջ Աստիկայէն դուրս ելնել կ'իյլէր .
բայց ինք ինչպէս կրնար մտածել քանի որ ասոր վրայ ես ալ
քնաւ չէի մտածեր : Աշխարհիս մեջ ամենադեղեցիկ կնիկն մը
գործին պէտք ըլլալուս երջանկութեանը վրայ չափէ դուրս
ուրախացած , տենջանօք այս յանձնարարութիւնը ընդունեցի
եւ խոստացայ որ մեծ փութով եւ եռանդեամբ զայն կկատա-
րեմ : Արդարեւ առտուն լուսնալուն չսպասելով՝ իսկոյն Աէ-
րաֆինայէն զատուեցայ որ երթամ ըրած խոստմունքս տեղը
տանիմ , եւ իրեն երկիւղ պատճառելուս համար իրմէ թողու-
թիւն խնդրելով՝ զինքը վստահացուցի թէ քիչ ատենէն իրեն
լուր կ'երկեմ : Արահը մտած տեղէս դուրս ելայ , բայց կնիկ-
նը զեղեցիկութիւնը վրաս անանկ տպաւորութիւն մը ըրած էր
որ իրեն սիրահարած ըլլալս գիւրութեամբ հասկցայ ,
Անոր սիրոյն շատ ճանրանք վազելու համար ցուցու-
ցած փոյթէս եւ մօքիս սիրահարական ցնորքներէն ալ ասիկայ
յայտնուեցաւ : Աերեւակայէի որ թէպէտեւ կսկիծէն Աէրա-
ֆինայի խէքը գլուխը չէր , բայց նոր ծնած սէրս հասկցեր
էր եւ գուցէ անոր վրայ բերկրութիւն ալ զգացեր էր : Նոյն-
պէս կերեւակայէի որ՝ եթէ իր քրոջը վրայօք իրեն ստոյգ տե-
ղեկութիւններ բերելու ըլլայի եւ գործնալ իր ուղածին պէս
ըլլար , իրմէ շատ պատիւ կգտնէի :

Տօն Ալֆոնսոս հոտեղ իւր պատմութեան թելը կտրելով՝
ծերուկ ճգնաւորին ըսաւ : « Հայր իմ , կիրքերուս յուզմանը
պատճառաւ մանրամասն պարագաներ երկար բարակ նկարագ-
րելով՝ զլուխդ ցաւքններուս համար քենէ թողութիւն կխն-
րեմ : » « Այ տղաս , պատասխանեց ճգնաւորը , պատմութիւ-
նդ ընաւ ինձի ձանձրութիւն չպատճառեր , մանաւանդ որ
այն մանկամարդ կնոջ վրայ ունեցած սիրոյդ մինչեւ ինչ աս-
տիճան հասնելը խմանալ կ'աւերիմ , որպէս զի ես ալ անոր
վրայօք քեզի պէտք եղած խորհուրդները տամ : »
Վլուխս այս ասործեկի պատկերներէն տաքցած , շարունակեց

երկտասարդը, երկու որ անընդհատ Յուլիանէն յափշտակողը փնտռեցի, բայց սլարապ տեղը աշխատեցայ, որովհետեւ որչափ որ փնտռեցի, գարձեալ չկրցի անոր հետքը գտնել, Այսչափ փնտռելէս օգուտ մը չբաղելուս վրայ սաստիկ վրշտացած՝ Մէրաֆինային քովը գարձայ, որն որ կկարծէի թէ մեծ անհագատութեան մէջ պիտի գտնէի, սակայն կարծածէս աւելի հանդիստ էր. « Խմբողգս քուկինէդ աւելի յաջողեցաւ, ըսաւ, քրոջս ինչ ըլլալը հիմայ գիտեմ, մինչեւ անգամ Տօն Ֆերնանտոսէն նամակ մը առի, որուն մէջ կրսէ թէ Յուլիանէի հետ զաղառկ տմուսնանալէն ետքը զանի Թուլէտոյի վանքերուն մէկը տարեր է: Անոր դրած նամակը հօրս խրկեցի. յոյս ունիմ թէ գործը անուշի կկապուի եւ հանդիսաւոր ամուսնութիւն մը շուտով կմարէ այն ատելութիւնը, որն որ երկար ժամանակէ իսկեր մեր ցեղը իրարմէ հեռացուցած է:

Մէրաֆինա իւր քրոջը վիճակին վրայօր ինձի տեղեկութիւն տալէն ետքը քաղաքապետական խօսքերով ինէ թողութիւն խնդրեց ըսելով՝ « Քեզ յոգնեցուցի եւ մենամարտութեան պատճառաւ փախած եմ ըսելդ միտքս չբերելով՝ քոյրս առեւանդօղը փնտռելու յորդորելէս անխոհեմարար քեզ վտանգի մը մէջ կրնայի ձգել, բայց կյուսամ թէ կնեռէս: » Հանգչելու համար իս սրահը տարաւ ուր որ երկուքս ալ նստեցանք, սեւ շերտերով սնդուսէ գիշերնոց մը հագած եւ գլուխը նոյն կերպասէն շինուած սեւ փետուրներով գլխարկ մը դրած ըլլալուն համար ինձի անանկ եկաւ թէ գուցէ որբեւայրի էր. բայց ինք շատ պղտիկ երեւնալուն համար ինչ ըլլալը ազէկ մը չկրցի հասկնալ:

Իրաւ ես ասիկայ հասկնալ կուզէի, բայց ինք ալ իմ ուղ ըլլար իմանալու հետաքրքիր էր. « Ազաչեմ, անուեդ ինչ է, զրուցէիր, ըսաւ. ապիւ կերպարանքիդ եւ մանաւանդ վեհանձնական կարեկցութեանդ նայելով՝ որով ինձի այնչափ եռանդազին անձնութեան յուշուցիր, երեւելի ընտանիքէ մը ըլլալուդ չեմ տարակուսիր: » Այս հարցմանը վրայ շուարեցայ, երեսներս կարմրեցան, դողդղալ սկսայ, եւ կխոստովանիմ որ ճշմարիտը խօսիլը սուտ խտրելէ աւելի ամօթ համարելով՝

պատասխանեցի. « Ես գերմանիոյ անձնապահ զօրաց պաշտօնակալ Պարոն Շթայնպախին տղան եմ. » « Սա ալ զրուցէ կրկնեց Սէրաֆինա, ի նշու համար Մատրիտէն ելար, քեզի առաջուց խօսք կուտամ որ հայրս եւ եղբայրս Տօն Պասապար իրենց ունեցած ազդեցութեամբը քեզի պէտք եղած պաշտպանութիւնը կընեն : Ասիկայ երախտագիտութեան փոքրիկ նշան մըն է, զոր այնպիսի ասպետի մը կընծայեմ, որնոր ինձի բարիք ընելու համար մինչեւ անգամ իր կեանքը բանի տեղ չդրաւ : » Մենամարտութեանս բոլոր պարագաները հաճութեամբ իրեն պատմեցի, ինք ալ յանցանքը իմ սպաննած ասպետիս վրայ դտաւ եւ խօսք տուաւ որ իր բոլոր ցեղը ինձի պէտք եղած պաշտպանութիւնը ընելու կ'որդորէ :

Ես իւր հետաքրքրութիւնը լեցունելէս ետքը աղաչեցի որ ինք ալ իմ հետաքրքրութիւնս գոհ ընէ. « Ամուսնացած ես թէ ոչ, » հարցուցի իրեն : « Երեք տարի կայ որ, պատասխանեց, հայրս իս Տօն Տիէկոյ տէ Լարայի հետ կարգած է, եւ տարի մը երեք ամիս կըլլայ որբեւայրի մնացած եմ : » « Տիէկին, ըսի, ինչ դժբաղդութիւն պատահեցաւ որ ամուսինդ այսչափ շուտ ձեռքէդ ելաւ : » « Պարոն, ըսաւ Սէրաֆինա, դաղանիքներդ ինձի յայտնելուդ փոխարէն ես ալ քեզի իմ դաղանիքներս խոստովանելու համար ինչպէս եղած ըլլալը կը պատմեմ : »

Տօն Տիէկոյ տէ Լարա շատ շնորհքով ասպետ մըն էր, իրաւցընէ վրաս սաստիկ սէր մը ունէր. ամենաքաղցր եւ ամենէն վառվռուն սիրահար մը իր սիրած առարկային ակօրծ ելի գալու համար ինչ որ կընէ, ինք ալ կկատարէր եւ հաղար ու մէկ դեղեցիկ ձիրքեր ունէր. այսու ամենայնիւ սրտիս չփակաւ :

Սիրահարութիւնը միշտ վրայ էյնալէ եւ հանրածանօթ արժանաւորութենէ յառաջ չդար. Սդուկ, շատ անգամ բնաւ չը ճանչցած մէկ մարդերնիս մէկ անգամ տեսնելուս պէս վրան կըմայլինք : Աւստի զինքը չէի կրնար սիրել. ինձի ցուցուցած դորովոյ նշաններուն վրայ չէ թէ կուրախանայի այլ կ'ստոյգէի եւ առանց սիրոյ անոնց փոխարինութիւն ընելու պարտաւորուած էի. իրաւ ես ինքզինքիս դաղանապէս ապերախտ կը

կանչէի, բայց եւ այնպէս կնայէի որ ես ալ շատ ողորմելի վիճակի մը մէջ եմ. իր եւ իմ դժբաղդութիւնէս՝ սէրէ աւելի ճարպիկութիւն ունէր, գործերէս եւ խօսքերէս ամենէն դադունի շարժումներս կհասկնար. գիտես թէ ներսի դիւ ինչ կայ չկայ կկարգար. ցուցուցած անտարբերութիւնս ամեն ատեն երեսս կուտար, մանաւանդ հակառակորդ մը ունեցած սիրոյն արգելք չըլլալը աղէկ գիտնալուն համար էր որ աչքս չկրնար մտնելը իրեն դժբաղդութիւն կհամարէր, որովհետեւ հազիւ տասներկէց տարեկան կայի, եւ ինք հետո չկարգուած՝ բոլոր աղախիններուս սիրտը ընելով՝ սաոյդ տեղեկութիւն առեր էր թէ՝ տակաւին մէկուն աչք չունիմ։ « Այո՛, Սէրաֆինա, կըսէր շատ անգամ ինձի, երանի թէ ուրիշ մարդու մը վրայ սէր ունենայիր, եւ քու իմ վրաս ցուցուցած անտարբերութեանդ պատճառը միայն այս ըլլար. իմ ջանքերս եւ քու առաքինութիւնդ այդ յամառութեան դէմ կդնէին, բայց սրտիդ գիմագրաւելու յոյս չունիմ, որովհետեւ ցուցուցած բոլոր սիրոյս անտարբեր կեցաւ։ » Նոյն խօսքերը բերնէն կըրկին եւ կրկին անգամ լսելէս ձանձրանալով՝ կըսէի իրեն. « Այդ աստիճան քաղցրութեամբ քու եւ իմ հանգստութիւնըս խռովելուդ տեղ եթէ սպասես որ ժամանակ անցնի աւելի աղէկ կընես։ » Արդարեւ այն տարիքիս մէջ փափուկ սիրոյ մը նրբութիւններուն անվարժ էի, եւ Տօն Տիէկոն ալ այն ճանքան բռնելու էր. բայց նայելով որ ամբողջ տարի մը անցաւ եւ ինք դեռ առջի օրուան պէս սիրտս չկրցաւ շահիլ ալ համբերութիւնը հատաւ կամ լաւ եւս խելքը գլխէն գնաց, եւ սուտ խարելով թէ արքունիքին մէջ կարեւոր գործեր ունի, կամաւոր զօրքի պաշտօնով Ստորին գաւառները զինուորութեան գնաց եւ շատ չանցաւ վտանգներուն մէջ փրկուածը այսինքն կենացը եւ տառապանացը վերջը գտաւ։ »

Սէրաֆինա այս պատմութիւնը ըննդունելէն ետքը ամուսինին արտաքոյ կարգի բնաւորութեանը վրայ խօսք բացինք, բայց սուրհանդակ մը հասնելով խօսքերնիս կտրուեցաւ։ Անիկայ Բոլանի կոմսին կողմանէ Սէրաֆինային ուղղուած նամակ մը բերաւ։ Ասոր վրայ Սէրաֆինա առած նամակը կարդա-

լու համար ինէ հրաման ուզեց եւ նայեցայ որ կարդացած ատենը գոյնը կնետէր եւ կդողգղար . կարդալէն ետքը աչքերը դէպի երկինք վերցունելով՝ երկար հառաչանք մը հանեց եւ վայրկեանի մը մէջ երեսը արցունքով ծածկուեցաւ . ես ալ իւր սրտին կակիծը տեսնելով՝ անհանգստութիւն զգացի , տակնուվրայ եղայ եւ գլխուս գայլը դժբաղդութիւնը գուշակածի պէս , մահացու երկիւղով մը զգայարանքներս սառեցան : « Տիկին , ըսի դրեթէ մտաւ ձայնով մը , թողութիւն կրնէք հարցունելուս , արդեօք այդ նամակը ինչ գոյժ բերաւ : » « Ա՛ռ , Պարոն , պատասխանեց Սէրաֆինա արտամութեամբ մը նամակը ձեռքս տալով , դ՛ուն կարդա , անս թէ հայրս ինչ է գրեր , եղտկ քեզի համար է : »

Այն ատեն վրաս սարսուռ մը գալով՝ դողով մը նամակը ձեռքս առի , եւ նայեցայ որ մէջը սա խօսքերը գրուած էին :

« Եղբայրդ Տօն Պատար երէկ Բրատայի մէջ մենամարտութիւն ըրաւ , եւ թուրի հարուած մը առնելով՝ այսօր մեռաւ եւ մեռած ատենը ըսաւ թէ զինքը սպաննող ասպետը՝ Պերմանիոյ անձնատահս զօրաց պաշտօնակալ Շթայնպախ սեպուհին տղան է . ի լրումն դժբաղդութեան սպաննիչը ձեռքէս ազատեցաւ , ձգեր փախեր է . բայց ուրտեղ որ երթայ երեսը պահելու , ես դարձեալ զինքը դանելու համար ձեռքէս եկածը չպիտի զանց ընեմ : Քանի մը կառաւարիչներու նամակ պիտի գրեմ որոնք թէոր սպաննիչը իրենց իրաւաստութեանը տակն եղող քաղաքներէն անցնելու ըլլայ , անպատճառ բռնել պիտի տան եւ ասդին անդին ալ նամակներ գրելով՝ բոլորովին ճանբաները պիտի կտրեմ : »

ԲՈՒԱՆԻ ԿՈՄՍ

Անգամ մը մտածեցէք թէ այս նամակիս վրայ ինչ աստիճան յուզման մէջ ինկայ , անչարժ կեցայ եւ բերնէս խօսք մը հանելու անկարող եղայ : Տառապանացս մէջ մտածեցի թէ Տօն Պատարի մեռնելովը՝ սիրահարութեանս ինչ մեծ դժ-

ուարութիւն մը կենէր. յանկարծ սաստիկ յուսահատութեան մէջ ի յնալով՝ Սէրաֆինայի ոտքերը նետուեցայ եւ բաց թուրքս ձեռացը մօտեցնելով՝ « Տիկին, ըսի, թող Բորանի կոմսը պարագայ տեղը չյոգնի ու փնտռէ այնպիսի մարդ մը, որնոր գուցէ ձեռքէն կփախչի, գուն ձեռքովդ եղբորդ վրէժը առ, քու ձեռքովդ իւր սպաննիչը իրեն զոհ ըրէ, զարկ, թող իւր կեանքը վերցնող սոյն այս երկաթը անոր գոգաղդ թշնամիին ալ մահուանը պատճառ ըլլայ: » « Պարոն, պատասխանեց Սէրաֆինա ըրած այս գործին վրայ քիչ մը սիրտը թունա ելնելով, Տօն Պասպարը աչքիս լոյսին պէս կսիրէի, թէպէտ զինքը կտրիճութեամբ սպաննեցիր եւ գլխուն եկած գոգաղդութեանը պատճառը ինք եղաւ, բայց զխոցած ըլլաս որ հօրս վրէժին մասնակից եմ: Այո, Տօն Ալֆոնսոս, ես քու թշնամիդ եմ եւ ինչ որ արենակցութիւնը եւ բարեկամութիւնը ինէ կպահանջեն, քեզի դէմ պիտի կատարեմ, բայց չար գիպուածէդ օգուտ չպիտի քաղեմ: Թէպէտ գիպուածով ձեռքս ինկար, բայց զայն չարաչար գործածելով՝ քենէ վրէժս առնելու չպիտի ջանամ: Այո, պատուոյս սիրոյն համար պէտք է որ քեզի դէմ զինուիմ, բայց միանգամայն պէտք չէ որ վատաբարձ, վրէժս լուծեմ: Հիւրընկալութեան օրէնքները անբռնաբարելի են, եւ քու ինձի ըրած երախտիքիդ փոխարէն սպաննութիւն չեմ ըներ, փախիր, թէոր կրնաս՝ անձդ փրկէ այն խիստ օրէնքներէն որ քեզ կհալածեն, եւ աղատէ գլուխդ իրեն մօտալուտ փտանգէն: »

« Էհ, ինչ, տիկին, կրկնեցի, քանի որ գուն քու ձեռքովդ վրէժդ կրնաս լուծել, ինչու գործը օրէնքներու կյանձնես որոնք գուցէ վրէժդ ի գերեւ կհանեն. ահ, աւելի աղէկ է որ սպաննես այն ապիբատը, որնոր խնայուելու արժանի չէ: Այ, տիկին, իմ հետս ազնուութեամբ եւ վեհանձնութեամբ մի վարուիր. արդեօք գիտե՞ս թէ ես ո՞վ եմ. բոլոր Մատրիացիք իս Եթայնպախ սեպուհին տղան կկարծեն. բայց ճշմարիտը խօսելով՝ ես դձուձ մէկն եմ որ ինք վրաս գլխով իս իր տանը մէջ մեծցուց. հայրս մայրս ո՞վ ըլլալին չեմ գիտեր: » « Հոգ չէ, ընդմիջեց Սէրաֆինա աճապարանօք, որ-

պէս թէ այս վերջին խօսքերս սրտին նոր ցաւ մը պատճառած ըլլային, մարդոց ամենէն յետինն ալ ըլլաս, դարձեալ ես ինչ որ պատիւը կհրամայէ, այն պիտի ընեմ: » «Է՛հ ուրեմն, տիկին, ըսի, քանի որ եզրօր մը մահը չկրնար քեզ իմ արիւնս թափելու գրգռել, ուրիշ յանցանքով մը քու վրէժդ պիտի սաստկացնեմ, եւ կյուսամ թէ այս յանդգնութեանս չպիտի ներես. կպաշտեմ զքեզ, քու ունեցած հրապոյրներդ առանց զմայլման չկրցի գիտել. եւ նուաստ վիճակիս չնայելով՝ քու կինդ ըլլալու յոյսը յղացած եմ. քեզի սիրահարած կամ լաւ եւս ունայնամիտ ըլլալով՝ ինքնիքնես կյուսայի թէ երկինք, որնոր գուցէ ծնունդս գաղտնի պահելով՝ ինձի շնորհք մը կընէ, որ մը այս գաղտնիքը երեւան կհանէր, եւ ես ալ այն ատեն առանց ամսթէս կարմրելու, քեզի իմ անուես կիմացունէի: Տիկին, քեզի գէմնախառինք բերող այս խոստովանութիւնը ընելէս ետքը տակաւին պատիժս տալու պիտի երկմտիմ, »

«Այդ յանդուգն խոստովանութիւնը, պատասխանեց Սէրաֆինա, թէոր ուրիշ ժամանակ ընելու ըլլայիր, անշուշտ ինձի գէմ թշնամանք պիտի համարէի, բայց քեզ վերելայր շրջող այդ խռովութեանդ մէջ կներեմանոր: Ասկէց զատ նոյն իսկ իմ գտնուած վիճակիս մէջ քու բերնէդ ելած խօսքերուն շատ ականջ չեմ դներ: Անդամ՝ ալ կըսեմ, Տօն Ալֆոնսս, կրկնեց քանի մը կաթիլ արցունք աչքերէն վազելով, գնահեռացիր այնպիսի տունէ մը, որնոր ցաւով կըցունես. քանի վայրկեան որ հոս կենաս, իմ ցաւերս ալ կաւելնան, »

Ալ խօսքիդ գէմ չեմ կենար, տիկին, կրկնեցի ոտքի վրայ ելնելով, պէտք է որ քննէ հեռանամ: Բայց մի կարծեր որ քեզի ատելի եղող կեանքս պահել ջանալով՝ պիտի երթամ ապաստանարան մը գտնեմ որ ապահով ըլլամ: Ա՛յ, ո՛չ, քու վրէժ-խնդրութեանդ անձնատուր կըլլամ. կերթամ Թոլէտոյի մէջ ինձի համար պատրաստած ճակատագրիդ անհամբեր կսպասեմ եւ ինքզինքս հալածանացդ մատնելով՝ ես իմ դժբաղդութեանս վերջը կկանխեմ: »

Այս խօսքերն ըսելով՝ ետ քաշուցեսցայ. ձինս տուին, եւ ես ալ Թոլէտոյ երթալով՝ ութ օր հոն կեցայ: Արդարեւ երեսո

պահելու անանկ անհոգութիւն ըրի որ չեմ գիտեր թէ ինչպէս եղաւ որ ձեռք չանցայ . ըստ որում չեմ կրնար հաւատալ որ Բոլանի կոմսը իմ բոլոր ճանրաներս կտրել ուզած միջոցին խելք չընէ թէ՛ գուցէ Թուէտոյէն կանցնիմ : Աւերջապէս երեկ այս քաղաքէն դուրս ելայ ուր աղատ ըլլալէս ձանձրութիւն կուգար, եւ ապահով ճանրայ չբռնելով՝ վախնալու բան մը չունեցող մէկուն պէս մինչեւ այս անապատը եկայ : Ահաւասիկ, հայր իմ, ասոր վրայ կմտածեմ, քենէ կխնդրեմ որ ինձի խորհուրդ տալով օգնես :

Գ Լ ՈՒ Խ Թ Ա .

Ծերուկ ձգնաւորին ինչ տեսակ մարդ ըլլալը եւ ինչ կերպով ժիյ Պլասի ժամօր տեղ գտնուիլը հասկնալը .

Երբ Տօն Աւփօնոս գլխուն եկած դժբաղդութիւններուն տխուր պատմութիւնը ընցուց . « Տղաս, ըստ ծերուկ ճրգնաւորը, շատ անխոհեմութիւն եւ ըրեր որ այսչափ ատեն Թուէտոյ կեցեր ես . ինձի պատմած դիպումներուդ վրայ քեզի պէս չեմ խորհիր, եւ Սէրաֆինայի վրայ ունեցած սէրդ պարզապէս ինձի յիմարութիւն մը կերեւայ . խօսքս մօտիկ ըրէ, մի կուրանար, այն մանկամարդ կիներ մոռնալու եւ, որնոր քուկդ չկրնար ըլլալ, քեզ անկէջ բաժնող արգելքներուն առջեւ յօժարակամ խոնարհէ եւ ինքզինքդ բաղդիդ յանձնէ, որնոր կերեւայ թէ դեռ ուրիշ շատ դէպքեր առջեւդ պիտի հանէ . անշուշտ ուրիշ մանկամարդ աղջիկ մ'ալ կգտնես որ

քու վրադ նոյն սիրոյ ապաւորութիւնը ընէ, եւ դուն ալ անոր եղբայրը մեռցուցած չես ըլլար։»

Տօն Ալֆոնսոս համբերութիւն ընելու իս յորդորելու համար այս խօսքերուն վրայ գեռ ուրիշ շատ խօսքեր պիտի յաւելցընէր, մէկ մ'ալ անապատին մէջ կռնակը խիստ ուռուցիկ բակեղեթ մը առած ուրիշ ճգնաւոր մը տեսանք։ Այս մարդը Քուէնցայի մէջ առատ ստակ ժողիւր էր. ինք ընկերէն աւելի երիտասարդ կերեւոր, մօրուքը աշխէտ եւ շատ խիտ էր։ «Բարի եկար, եղբայր Անտոն, ըսաւ ծերուկ ճգնաւորը, քաղաքէն ինչ լուր կայ նայինք։» «Վէշ լուրեր կան, պատասխանեց կարմրահեր եղբայրը ձեռքը նամակի ձեւով ծալլուած թուղթ մը տալով, «Արդա սա տոմսակը որ իմանաս,» Ծերունին տոմսակը բացաւ եւ պէտք եղած ուշադրութեամբ զայն կարդալէն ետքը դռնեց. «Օրհնեալ է Աստուած, քանի որ գործը երեւան ելաւ, ինչ ճանրայ որ բռնելու ենք, ան նայինք։ Վրութիւննիս փոխենք, շարունակեց, խօսքը երիտասարդ ասպետին դարձունելով՝ Տօն Ալֆոնսոս, ես ալ քեզի պէս բազդին հաճոյիցը զոհ եղած եմ. Քուէնցայէն ինձի լուր կուտան, որնոր այս տեղէն մղոնի մը չափ հեռու քաղաք մըն է, թէ իս դատաստանարանին մասներ են եւ անոր բոլոր պաշտօնեանները վաղուքնէ այս անապատը դալով իս ձեռք պիտի անցունեն, բայց նապատակը որջին մէջ չպիտի գտնեն. ասանկ շփոթութիւններու մէջ նոր գտնուած չեմ, փառք Աստուծոյ, խեղացիութիւնով գրեթէ ամեն անգամուն ալ ազատած եմ, նոր կերպարանքով մը պիտի երեւամ, որովհետեւ իս անանկ տեսնելնուդ մի նայիք, ես ոչ ճգնաւոր եմ եւ ոչ ծերունի։»

Այս խօսքերն ըսելով՝ վրայի երկայն հանդերձը հանեց եւ տակէն կտրտած թեւերով սեւ մետաքսեայ կերպասէ բաճկոնակ մը երեւցաւ։ Ետքը գլխարկը հանեց, կեղծ մօրուքը բրունոլ թելը քակեց վար առաւ եւ նայեցայ որ տակէն քսանըութը, երեսուն տարեկան երիտասարդի մը կերպարանքով մարդ մը ելաւ։ Եղբայր Անտոնն ալ անոր նայելով՝ ճգնաւորի լաթերը հանեց եւ ընկերովք պէս աշխէտ մօրուքը վար ա-

ուաւ եւ կէս մը փտտած փայտէ անտուկի մը մէջէն գէշ պարեգօտ մը հանելով՝ հագաւ, Բայց անգամ մը միաքղ բեր թէ որչափ զարմացայ, երբ ծերուկ ճգնաւորին՝ Տօն Ռափայէլը եւ եղբայր Անտոնին՝ Ամբրոսիոս տէ Լա Մէլա խմամենասիրելի եւ ամենահաւատարիմ սենեկոսպան սպասաւորս ըլլալը ճանչցայ։ « Կենդանի է Տէր, գոչեցի խկոյն, կնայիմ որ հոս օտար տեղ չեմ գտնուիր եղեր։ » « Իրաւ է, պարոն ժիւ Պլաս, ըսաւ Տօն Ռափայէլ խնդալով, միտքէդ անգամ չէր անցներ, բայց ահա բարեկամներէդ երկուքը հոս գտար, դիտեմ որ մենէ տրտնջալու իրաւունք ունիս. բայց անցեալը մոռնանք եւ փառք տանք Աստուծոյ որ մեղ հոս մէկ տեղ ժողովեց։ Ամբրոսիոս եւ ես մեր օգնութիւնը քեզի կնուիրենք, մի մերժեր եւ մեզ չար մարդոց տեղ մի՛ դներ. մարդու վրայ չենք յարձակիր եւ բնաւ սպաննութիւն չենք ըներ։ »

Միայն ուրիշին ստակովը ապրելու կնայինք, եւ թէոր դոգութիւն բնելը անիրաւ դարձ մըն է, հարկը անոր անիրաւութիւնը կմեղմացնէ։ Մեզի ընկեր եղիր, հետերնիս թափառական կեանք մը կանցունես, որն որ եթէ մարդ խոհեմութեամբ ապրիլ գիտնայ, շատ աստղծելի կուգայ. իրաւ է թէ որչափ որ մեծ խոհեմութիւն կրանեցնենք, բայց երբեմն շատ գիպուածներ կպատահին, սակայն հոգ չէ աղէկ դիպումներ ալ կգտնանք. մենք ժամանակներուն զանազանութեանը եւ բազմազին փոփոխութեանը վարժուած ենք։ »

« Պարոն Ասպետ, շարունակեց սուս ճգնաւորը Տօն Ալֆոնսոսի գոռնալով, քեզի ալ նոյն առաջարկութիւնը կընենք, չեմ կարծեր որ գտնուած այդ վիճակիդ մէջ զայն մերժես, որովհետեւ այսօր բրած մենամարտութեանդ համար երեսդ պահելու ստիպուած ըլլալէդ զատ, անշուշտ վրադ շատ ստակ ալ չունիս։ » « Ո՛չ, արդարեւ, ըսաւ Տօն Ալֆոնսոս, կխոստովանիմ որ ասոր համար կսկիծս կտեւնայ։ » « Լէ՛հ ուրեմն, կրկնեց Տօն Ռափայէլ, մենէ մի զատուիր, թէոր մեզի ընկերանաս, շատ աղէկ կըլլայ, բանի մը կարօտ չես ըլլար, եւ անանկ ճանբոց մը կրունենք որ թշնամիներդ որչափ քեզ մնտունն՝ չեն կրնար դտնել. գրեթէ բոլոր Սպանիա նպտած ըլլալնուս

համար ամեն տեղումները աղէկ գիտենք. անտառները, լեռները, եւ դատաստանարանին գաղանթ թեանցը դէմ մեզի ապաստանարան ըլլալու յարմար տեղումները գիտենք: Տօն Ալֆոնսոս անոնց այս բարեսրտութեանը վրայ շնորհակալ եղաւ եւ իրացընէ ստակ չունենալուն եւ անօգնական ըլլալուն համար միտքը դրաւ որ անոնց հետ ընկերանայ: Ես ալ ասոր որոշում տուի, որովհետեւ այս երիտասարդէն բաժնուիլ չէի ուզեր, որուն վրայ շատ սէր կը գցայի:

Չորսերնիս խօսք մէկ ըրինք որ միատեղ երթանք եւ բնաւ իրարմէ չզատուինք: Այսպէս որոշելով՝ սկսանք մտածել թէ նոյն միջոցին ճանքայ ելնենք թէ այն պատուական գինիով լեցուն տիկէն առաջ մէկ երկու դաւաթ նետենք, որնոր եղբայր Անտոն առջի օրը Քուէնցայ քաղաքէն բերած էր. բայց Ռափայէլ մէջերնիս ամենէն աւելի փորձառուն գտնուելով՝ ըսաւ. «Ամեն բանէ առաջ ինքզինքնիս ապահովցնելու ճարը նայինք, թէոր ինձի կհարցունէք, Վիլլարտէսայի եւ Ալֆօտապարի մէջն եղող խիտ անտառը հասնելու համար գիշերն ի բուն ճանքայ քալելու ենք, հոնտեղ կանգ կառնենք ուր ալ եւս սիրտերնիս հանգարտելով՝ ցերեկը հանգիստնիս կնայինք:» Այս խորհուրդին հաւնեցանք: Այն ատեն երկուստեւ ճգնաւորները ունեցած լաթերնին եւ ուտելիքներնին երկու ծրար ըրին եւ հաւասարակշիւութեամբ Տօն Ալֆոնսոսի ձիուն վրայ բեռցուցին: Այս գործը մեծ աճապարանօք կատարուելէն ետքը անապատէն հեռացանք երկու ճգնաւորի լաթերը, ճերմակ մօրուքը եւ աշխետ մօրուքը, երկու խըշտեակներ, սեղան մը, գէշ սնտուկ մը, երկու յարթէ հին օթոռներ եւ սուրբ Բաքոմի պատկերը դադապտանարանին որս ձգելով:

Բոլոր գիշերը ճանքայ քալելնուս ետքը ալ յոգնիլ սկսեր էինք, մէկ մ'ալ լոյսը ճղբուելուն պէս երթալու անտառնիս տեսանք: Ինչպէս երբ որ երկարատեւ նաւարկութենէ մը յոգնած նաւաստիները նաւամատոցը տեսնեն, նոր ոյժ մը կառնեն, անանկ ալ մենք սիրտ առինք եւ վերջապէս արեւը չծագած՝ ճանքաներնուս վերջը հասանք: Անտառին ամենէն խիտ տեղ-

ուանքը մոռնելով՝ շատ ախորժելի տեղ մը, բարբառէր շատ մը խոշոր կաղնիներով պատած մարդագետնի մը վրայ կանգ առինք, որոնց հիւսեալ ոստերը այնպիսի կտմար մը կձեւացնէին, որուն մէջ արեւուն ջերմութիւնը չէր կրնար անցնիլ։ Հոնտեղ ձիուն բեռը վար առնելնուս ետքը երազանակը հանեցինք որ երթաց արածուի։ մենք գետնին վրայ նստեցանք եւ եղբայր Անտոնին բակեղէթէն քանի մը մեծկանի հայրի կտորուանք եւ շատ մը խորոված մսի կտորներ հանելով՝ սկըսանք իրարու հետ մրցելու պէս ուտել։ Սակայն որչափ որ ախորժակնիս բաց էր, այսու ամենայնիւ շատ անդամ կանգ կառնէինք եւ կամաց կամաց զինիի տիկերնիս կպարպէինք անանկ որ մէկերնիս գեռ վար չդրած միւսը ձեռքերնուս կառնէր։

ձաշէն վերջը Տօն Ռափայէլ Տօն Ալֆոնսոսի ըսաւ, « Պարոն ասպետ, քու գաղտնիքներդ ինձի խոստովանելէդ ետքը իրաւունք է որ նոյնպէս անկեղծաբար ես ալ քեզի իմ կենացս պատմութիւնը ընեմ, » « Ատով ինձի մեծ շնորհք ըրած կըլլաս, » պատասխանեց երիտասարդը, « Նա մանաւանդ ինձի, գոչեցի, որովհետեւ դիմէի անցած գացած գիպուածները լսելու վերջին աստիճան հետաքրքիր եմ. տարակոյս չունիմ թէ մօտիկ ըլլուելու արժանի են, » « Այդպէս ըլլալուն խօսք կուտամ, կրկնեց Տօն Ռափայէլ, եւ օր մ'ալ պատմութիւնս գրելու միտք ունիմ. ասիկայ ծերութեանս զբօսանքը կըլլայ, որովհետեւ գեռ պզտիկ եմ եւ պիտի սպասեմ որ պատմութիւնս ուրիշ գէպքերով աւելի ընդարձակուի։ Բայց յոգնած ենք, քանի մը ժամ քնանանք որ հանգչինք. երեքնուս քունը տարածատեն, թող Ամբրոսիոս արթուն կենայ որպէս զի յանկարծակի վրանիս մարդ չհասնի. քիչ մը ետքն ալ ինք թող քնանայ։ Որչափ որ կերեւայ թէ ապահով տեղ կգտնուինք, բայց զգուշութիւն ընելը միշտ աղէկ է։ » Այս խօսքերը լմնցունելով՝ խոտին վրայ փռուելով պառկեցաւ։ Տօն Ալֆոնսոս եւ ես ալ նոյնպէս պառկեցանք, ու լամէլա իբրեւ մեզի պահապան արթուն կեցաւ։

Տօն Ալֆոնսոս քիչ մը հանգչելու տեղ գլխուն եկած դրժ-

բաղդուլթեանցը վրայ մտմտաց. ես ալ աչքերս չկրցի դոցել, բայց շատ չանցաւ Տօն Ռափայէլի քունը տարաւ. Ժամ մը ետքը քունէն արթնցաւ եւ նայելով որ իր խօսքը մտիկ ընելու պատրաստ կեցեր ենք, Լամէլայի ըսաւ, « Ամբոստիոս բարեկամս, հիմայ կրնաս անուշ քուն մը քաշել », « Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց Լամէլա, քուն չունիմ, եւ թէպէտ կենացդ մէջ քեզի պատահած բոլոր դիպուածները գիտեմ, բայց մեր կարգէն եղող մարդոց համար շատ հրահանգիչ ըլլալուն՝ նորէն պատմութիւնդ քննէ լսել կուգեմ », Իսկոյն Տօն Ռափայէլ կենացը պատմութիւնը սկսաւ սա խօսքերով.

ԳԻՐԲ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ք Լ Ո Ի Խ Ա.

Soli Ռաիայեչի պատմութիւնը.

Ես՝ Մատրիտցի Լուչինդա անուն կատակերգուհիի մը տղան եմ, որնոր իւր պերճախօսութեանը եւ մանաւանդ սիրահարութեանցը կողմանէ մեծ համբաւ ստացած է։ Հայր ունիմ ըսելու չեմ համարձակիր, Աշխարհք եկած ատենս մօրս սիրահարը որ աղնուականն ըլլալը կրնամ ըսել. բայց սոյն թուականը այն աղնուականին հայրս եղած ըլլալուն համոզիչ ապացոյց չկրնար սեպուիլ։ Մօրս կարգէն եղող կին մը այն աստիճան փոփոխամիտ կըլլայ որ աղնուականի մը ամենէն աւելի սիրով կապուած երեւցած միջոցին կնայիս որ գրեթէ միշտ անոր տալիք ստակին համարուրիչ օգնական մ'ալ կընտրէ։

Աշխարհքիս մէջ բամբասանքը բանի տեղ չդնելու պէս աղէկ բան չկայ։ Լուչինդա չէ թէ միայն իս գաղտուկ չէրմեծցուներ, հապա առանց քաշուելու ձեռքէս կրճներ եւ իր վրայօք եղած խօսքերը եւ երեսս տեսնողներուն չարամիտ ծիծաղները հոգը չընելով՝ ամենայն պարկեշտութեամբ իս թատրոն կ'աւանդէր. վերջապէս զիս աչքին լոյսին պէս կսիրէր եւ ով

որ տուն կուգար, իս կշոյէր, գիտես թէ արիւննին իս իրենց կբաշէր :

Կեանքիս առջի տասներկու տարիները ամեն տեսակ յիմարական զբօսանքներով անցունել տուին, հազիւ հազ կարգալ եւ գրել սորվեցուցին, կրօնքիս սկզբունքներն անգամ ինձի ճանչցունելու հոգ չտարին. միմիայն պարել, խաղ կանչել եւ կիթառ նուագել սորվեցայ : Այս էր ահա բոլոր գիտցածս, երբոր Լէկանէզ մարքիզը իս իր մէկ հատիկ տղուն քովը առնել ուղեց, որնոր իմ տարիքս կար : Լուչինդա այս բանին սիրով հաւանութիւն տուաւ եւ այն ատեն խեղքս գլուխս եկաւ : Փռքրիկ Լէկանէզ ինէ աւելի բան չէր գիտեր . կերեւար թէ այս ազնուական տղեկը բնութենէն գիտութիւն սորվելու յարմարութիւն չունէր. թէպէտ տարի մը եւ երեք ամիս կար որ վարժապետ ունէր, բայց կարգացած քերականին դրեթէ այր ու բէնը չէր ճանչնար, անոր պէս միւս վարժապետներն ալ ասկից աւելի բան չէին կրցեր սորվեցնել. ամենուն համբերութիւնը կհասցունէր, եւ շիտակը խօսելով անոր դէմ խըստութիւն բանեցնելու հրաման չունէին, անոր նեղութիւն չտալով կրթելու յատուկ հրաման տրուած էր, եւ այս հրամանին ու տղուն ունեցած չոր միտմանը պատճառաւ, ստած դասերը օգտակար չէին ըլլար :

Բայց վարժապետը, ինչպէս որ պիտի տեսնէք, հօրը դրած արգելքին դէմ չկենալով՝ այս երիտասարդ ազնուականին աչքը վախցնելու աղէկ հնարք մը գտաւ. միտքը դրաւ որ փռքրիկ Լէկանէզ պատժոյ արժանի յանցանք մը գործելուն պէս իս խարաղանով ծեծէ, եւ այս գիտաւորութիւնը կատարեց. բայց այս վարժապետին գտած հնարքը ախորժակիս յարմար չգալուն համար քովէն փախայ, եւ այնպէս անիրաւ տեղը ծեծ ուտելուս վրայօք մօրս գանդատ ըրի. սակայն որչափ որ մեղրս վրաս սէր ունէր, այսու ամենայնիւ քանաց որ թափած արցունքներուս վրայ չկակուղնայ, եւ մտածելով թէ Լէկանէզ մարքիզին տունը կենալը տղուն համար մեծ չահ մըն էր, իսկոյն իս նորէն հոն տանել տուաւ. ըսել է որ լիարձեւալ այն վարժապետին ձեռքը ինկայ, Անիկայ ալ նայելով որ գտած հը-

նարքէն աղէկ օգուտ տեսեր էր, դարձեալ փոքրիկ ազնուականին տեղը իս ծեծել սկսաւ, եւ անոր սրտին աւելի տալաւ որով թիւն ընելու համար իս խստութեամբ կծեծէր։ Ալ համազուեցայ որ ամեն օր փոքրիկ Լէկանէղին տեղեւ ծեծ պիտի ուտէի, կրնամ ըսել թէ կարգացած քերականին ամեն մէկ դիրք սորվելուն հարիւրական հաս խարաղանի հարուած կուտէի։ Դուք հասկցէք թէ մինչեւ որ մէկ քերականը սորվեցաւ, եւ ինչեր քաշեցի։

Այս տունէն ունեցած տհաճութիւնս միայն խարաղանով ծեծ աւտելու չէր, ամեն մարդ իմով ըլլալս ճանչնալուն համար ամենափոքր սպասաւորները, խոհակերոցի մանուկ ծառաներն անգամ անհայր ըլլալս երեսս կուտային։ Ասոր վրայ այն աստիճան տհաճութիւն զգացի որ օրին մէկը վարպետութեամբ մը վարժապետին ունեցած բոլոր կանխիկ ստակները գողնալէս ետքը, որնոր հարիւր յիսուս տուգադի կեղնէր, տունէն փախայ։ Վարժապետին իս անանկ անիրաւ տեղը խարաղանով ծեծելուն վրէժս այս կերպով լուծեցի, եւ կարծեմ թէ ասոր տեղը ուրիշ ինչ որ ընէի, այնչափ սիրտը չը պիտի կսկծար։ Փորձը առաջին անգամ բրած ըլլալուս նայելով՝ այս գողութիւնը ճարպիկութեամբ կատարեցի, եւ թէպէտ երկու օր իս փնտուելու համար ետեւէս ինկան, բայց ճարտարութեամբ ձեռքերնուն փախչելով՝ Մատրիտէն ելայ, եւ ետեւէս մէկուն դայը չտեսնելով՝ Թողէտոյ դացի,

Այն ատեն տասնեւհինգ տարեկան կայի, այն տարիքին մեջ մարդ ինքիր գլխուն ըլլալը եւ իրեն խառնուող մէկը չունենալը ինչ մեծ երջանկութիւն է։ Շատ չանցաւ այնպիսի երիտասարդներու հետ բարեկամութիւն հաստատեցի որոնք իս վարպետ հանեցին եւ մէկտեղ ունեցած տուգադներուս տակէն մտանք վրայէն ելանք. ետքը դացի ձեռնածունքու ընկեր եղայ որոնք ունեցած բարի միտումներս անանկ աղէկ մշակեցին որ շատ չանցաւ մէջերնուն ամենէն ճարպիկներէն մէկը եղայ։ Հինգ տարի ետքը ճանրորդութիւն ընելու փափաք մը զգալով՝ ընկերներէս բաժնուեցայ եւ ճանրորդութիւնըս Խոթրամատուրայէն սկսել ուղեւով՝ Ալգանդարս հասայ։

բայց հոն չգացած, վարպետութիւնս գործածելու առիթ գրտնելով՝ ձեռքէ չփախցուցի։ Ուշքով ճանբայ ելած եւ կռնակս ալ ծանրկեկ պայուսակ մը առած ըլլալուս համար, ատեն ատեն կանգ կառնէի որ արքունի ճանրէն քանի մը քայլ անդին եղող ծառերուն շուքին տակը յոգնութիւն առնեմ։ Հոնտեղ աղնուական բնտանիքէ սղայոց հանգիպեցայ որոնք օդին զոյութիւնը վայելելով՝ զուարթութեամբ խոտին վրայ իրարու հետ կիսօսակցէին։ Մեծ քաղաքայարութեամբ անոնց բարեւ տուի եւ խօսքերնուն խառնուեցայ, որմէ կերեւար թէ հաճութիւն կըգային։ Մէջերնուն մեծը տասնեւհինգ տարեկան չկար։ Երկուքն ալ խիստ պարզամիտ էին։ «Պարոն ասպետ, ըսաւ ինձի ամենէն պզտիկը, Փլազէնչիայի երկու հարուստ քաղաքացիներու զուակներն ենք։ Փորթուկայի տէրութեան երկիրները տեսնելու մեծ փափաք ունինք եւ հետաքրքրութիւննիս գոհ ընելու համար երկուքնիս ալ ծնողքներնէս հարիւրական փիսթոլ առինք։ Թէպէտ եւ ուշքով ճանրորդութիւն կրնենք, բայց այսչափ ստակով շատ հեռունները կրնանք երթալ, դուն ասոր ի՞նչ կրես։» «Ի՞նչ ըսեմ, թէ որ ես այդչափ ստակ ունենայի, պատասխանեցի, Աստուած ալ գիտէ թէ մինչեւ ուր տեղուանք կերթայի, աշխարհքին չորս կողմը կպտտէի, երկու հարիւր փիսթոլ հէ, այս ստակին հաշիւը չգտնուիր, անհատնում՝ բան է։» «Թէոր կհաճիք, պարոններ, մինչեւ Ալմերին քաղաքը ընկերութեամբ հետերնիդ դամ, որովհետեւ հօրեղբորս ժառանգութիւնը ձեռք պիտի ձգեմ, որնոր գրեթէ քսան տարիէ ի վեր հոնտեղ բնակութիւն հաստատած էր։»

«Քու ընկերակցութիւնդ, ըսին երկու երիտասարդ քաղաքացիները, արդարեւ մեղի շատ հաճելի պիտի գայ։» Այս այսպէս ըլլալով՝ երեքնիս ալ քիչ մը յոգնութիւն առնելուն ետքը գէպի Ալգանդարայի ճանբան բռնեցինք ուր որ գիշերուքնէ շատ առաջ հասանք։ Աղէկ պանդոկ մը բնակելու երթալով՝ սենեակ մը ուղեցինք, եւ մեղի սենեակ մը ցուցուցին, որուն մէջ պահարան մը կար, որնոր միայն բանալիով կը գցուէր։ Նախ եւ առաջ հրամայեցինք որ թան մը բերեն, եւ

Թանը պատրաստուած ատեն ուղեկից ընկերներուս առաջարկեցի որ քաղաքին մէջ պտախնք : Անոնք ալ այս առաջարկութիւնը ընդունեցին . պարկերնին սահաւանին մէջ դրինք , որուն բանային քաղաքացիներէն մէկը վրան առաւ եւ պանդոկէն դուրս ելանք . գացինք եկեղեցիները պտտեցանք եւ եկեղեցին գտնուած ատեննիս , մէկէն ի մէկ այնպէս ձեւացուցի թէ , կարեւոր գործ մը ունէի : Պարոններ , ըսի ընկերներուս , միտքս եկաւ որ Թողտոցիին մէկը ինձի պտտուիլեց որ իրեն կողմէն վաճառականի մը երկու խօսք զրուցեմ , որնոր այս եկեղեցիին քովը կրնակի . կաղաչեմ հոստեղ ինձի սպասեցէք , վայրկեան մը չըջեր , հիմայ կուգամ :

Այս խօսքերն ընելով՝ քովերնուն հեռացայ : Աճապարանօք պանդոկը գացի եւ մէկէն ի մէկ պահարանին քովը վազելով՝ կղպանքը կտորեցի , եւ այս երիտասարդ քաղաքացիներուն պարկերը տակնուվրայ ընելով՝ մէջի երկու հարիւր փխթօղը գտայ . խեղճ տղայք . պառկած պանդոկին ստակը վճարելու համար իրենց մէկ փխթօղ մը անգամ չձգելով՝ ամենքը վրաս առի եւ ետքը շուտ քաղաքէն դուրս ելայ ու անոնց ինչ ընելիքին հոգս չընելով՝ Մէրիտայի ճանքան բռնեցի :

Այս դիպուածէս ետքը , որուն վրայ շատ ուրախացայ , ալ զուարճութեամբ ճանրորդութիւն ընելու կարող եղայ : Թէպէտ երիտասարդ էի , բայց խոհեմութեամբ կրնայի վարուիլ . կրնամ ըսել թէ տարիքիս նայելով՝ աղէկ խելքս գլուխս եկած էր . միտքս դրի որ ջորի մը ծախու առնեմ , եւ արդարեւ առաջ որ առանը որ հասայ , ջորին առնելով՝ պարկս պայուսակի փոխեցի , եւ սկսայ ինքզինքս քիչ մը մեծ մարդու տեղ դնել : Նրբորդ օրը մարդ մը դէմս ելաւ , որնոր արքունի ճանքուն վրայ բարձր ձայնով երեկոյեան աղօթք կերգէր . այս մարդուն կերպարանքին նայելով՝ ինձի անանկ եկաւ թէ երգիչ մը ըլլալու էր : Քեզ նայիմ , ըսի իրեն , այդ ձայնդ Վտրես , պարոն նախատիճան , շիտակը սքանչելի կերպով կերգես , կնայիմ որ արհեստիդ վարպետն ես : Պարոն , պատասխանեց , ես երգիչ եմ եւ ամենախոնարհ ծառայութիւններս քեզի հատուցանելու պատրաստ եմ . ձայնս կտրելուս շատ ուրախ եմ :

Այս կերպով իրարու հետ խօսքի բռնուելով՝ նայեցայ որ դէմն ելնող այս մարդը շատ խելացի եւ սիրուն մէկն էր , քսանըչորս քսանըհինգ տարեկան կար . ինք ոտքով ըլլալուն համար ես ալ շորիս կամաց կամաց կբալէցնէի որպէս զի հետը խօսակցելով զքօսնում : Ուրիշ խօսածներնէս ի դատ , Թողէտոյի վրայ խօսեցանք : « Ես այս քաղաքը շատ աղէկ կճանչնամ , ըսաւ երգիչը , հոնտեղ շատ ատեն կեցեր եմ , մինչեւ անգամ քանի մը բարեկամներ ալ ունիմ : » « Բայց Թողէտոյի մէջ ուրտեղ կընակէիր , հարցուցի ինք խօսքը չլմնցուցած : » « Նոր փողոցին մէջ , պատասխանեց , հոնտեղ Տօն Վինչէնցիոս տէ Պուէնա Կարաբայի , Տօն Մատաթիա տէ Բարտեզի եւ ուրիշ երկու երեք պատուաւոր ասպետներու հետ կընակէի , մէկ ատն մէջ էինք , մէկտեղ կճաշէինք եւ շատ հանգիստ ժամանակ կանցունէինք : » Այս խօսքերուն վրայ զարմայայ մնացի , ըստ որում երգիչին՝ անուննին տուած ազնուականները այն նենգաւորներն էին , որոնց հետ Թողէտոյի մէջ ընկերացած էի : « Պարոն երգիչ , գոչեցի , այն պարոնները , որոնց անունը տուիր՝ իմ ծանօթներս են , եւ անոնց հետ ես ալ նոր փողոցը բնակած եմ : » « Հասկցայ , կըկնեց երգիչը քիթին տակէն խնդալով , այսինքն երեք տարիէ ես ելնելէս ի վեր դուն անոնց ընկերութեանը մէջ մտեր ես , » « Այն պարոններէն զատուեցայ , շարունակեցի խօսքս , ըստ որում ճանբորդութեան փափաք մը զգացի , Սպանիա պիտի գլտտիմ եւ որչափ փորձառութիւն ստանամ , այնչափ բանիբուն կըլլամ : » « Ատոր տարակոյս չկայ , ըսաւ , մարդուս միտքը կատարելադործուելու համար ճանբորդութիւն ընելու է , ես ալ ատոր համար Թողէտոյէն ելայ , թէպէտ հոնտեղ շատ հանգիստ կապրէի : Փառք Աստուծոյ ստջեւս ինձի պէս ասպետ մը ելաւ , քանի որ այս պատահումը միտքէս անգամ չէր անցներ . եկու ընկերանանք , միատեղ ճանբորդութիւն ընենք , ուրիշին ստակը յափշտակենք , վարպետութիւննիս բանեցնելու յարմար առիթները ձեռքէ չկորսնցնենք :

Այնպէս համարձակ եւ այնպէս յօժարութեամբ ինձի այս առաջարկութիւնը ըրաւ որ անոր հաւանութիւն տուի . քիչ

մը առանձի մէջ եւ իր վրայ փորձաթիւն ըրի, ինք ալ իմ վրաս, սիրտերնիս իրարու բանալով՝ եւ իմ պատմութիւնս ըրի, ինք ալ իր գլխէն անցած դիպուածները ինձի պատմեց, « Ես, բնաւ, Բորթալէկըսէն կուգամ, ուսկից միաքս դրած մէկ խարդախութիւնս յանկարծագէտ արկածով մը անյաջող երթալուն համար արածորնօք եւ այս լաթերովս դուրս ելնելու ստիպուեցայ, » Երգիչը գլխէն անցած դիպուածները մի քան միջեւ ինձի պատմելէն ետքը միտքերնիս դրինք որ երկուքնիս ալ Մերիտա երթանք, բաղդերնիս փորձենք, թէ որ կրնանք՝ յաջողութիւն մը ձեռք ձգենք, եւ շուտ անկէց ելնելով՝ օւրիշ տեղ երթանք։ Այն փայրկենէն սկսելով ընկեր եղանք։ Արդարեւ Մորալէզ (այս էր ընկերոջս անունը) շատ անգորր փիճակի մը մէջ չէր դռնուեր, ունեցածը չունեցածը հինգ վեց տուգաղ եւ քանի մը կաոր լաթեր էին որոնք պարկի մը մէջ պահած էր։ Իրաւ եւ իրմէ շատ ստակ ունէի, բայց ինք ալ ասոր փոխարէն մարդ խորելու արհեստին մէջ ինէ աւելի վարպետ էր, փոխն ի փոխը ջորիս կնստէինք եւ այս կերպով մինչեւ Մերիտա հասանք։

Արուարձանին մէկ պանդոկին առջեւ կանգ առնելով ներս մտանք, ուր որ ընկերս պարկէն լաթերը հանեց եւ հագուելուն պէս գայինք քաղաքին մէջ պտտեցանք որ ինչպէս տեղ ըլլալը հասկնանք եւ նայինք թէ գործ տեսնելու առիթ մը առջեւնիս կեննէ թէ ոչ։ Աչքերնուս զարնող բոլոր առարկաները մեծ ու չափու թեամբ կգիտէինք, Հոմերոսի (*) ըսածին պէս երկու ցլներու կնամանէինք որոնք դաշտին մէջ աչքերնին թաշտներուն կտնկեն որ իրենց որս ընեն, վերջապէս կըստաւինք որ դիպուածը այնպիսի բան մը առջեւնիս հանէ որ ունեցած վարպետութիւննիս բանեցնենք։ Մէկ մըն ալ յանկարծ քաղաքին մէջ թուխ մաղերով ասպեռ մը տեսանք, որնոր թուրը ձեռքն առած՝ երեք մարդոց հետ կկռուէր որոնք

սխալով, մի քան քոյ դաճով արդէն իրենց զգոյր պանակ

այս վայր մտնա նախքան ասպիկի պայտի մղաքոյս դ

դաստիարակութեամբ ու առաջնորդութեամբ իրենց հետ

(*) Հոմերոս Յոմիացի բանասէղծ է, որնոր նախնականաբար Յիսուս Քրիստոն անպիշ Թ.դ դարուն ստեղծ է։

ուժով մը զինքը ետ ետ կմղէին։ Այս կռուին անհաւասարութիւնը (որովհետեւ մէկ կողմը շատուոր ըլլալէն հարկաւ միւս կողմը տկար կըլլար) սրտիս բանելով եւ ի բնէ սուսերամարտ ըլլալուս ասպաւիններով՝ ծերունիին օգնութեան վազեցի։ Մորալէզ ալ վատ մէկը չըլլալը ինձի հասկցունելու համար ետեւէս եկաւ եւ մէկտեղ ասպետին երեք թշնամիներուն վրայ յարձակելով հոնտեղէն փախցուցինք։

Այսպէս զանոնք փախցունեցնուս ետքը ծերուկը երկար բարակ երախտագիտական խօսքեր ըրաւ։ «Աւրախ ենք, ըսի ես ալ, որ յարմար ատեն հոս տեղ գտնուելով քեզի օգնութեան հասանք։ Բայց զիտնալ կուզենք թէ արդեօք որո՞ւ օգնութիւն ընելու բարեբաղդութիւնը ունեցանք, եւ կաղաչեմ, մեզի ըսէի՛ր թէ ինչո՞ւ համար այն երեք մարդիկը քեզ սպաննել կուզէին։» Պարոններ, պատասխանեց ծերունին, ձեզի շատ երախտապարտ ըլլալուս համար հետաքրքրութիւննիդ յագեցնել կուզեմ. իմ անունս Յերոնիմոս աէ Մոեատաս է, եւ այս քաղքին մէջ ունեցած ինչքովս կապրիմ. այն սպաննիչներէն մէկը, որմէ դուք իս ազատեցիք, աղջկանս սիրահարն է. քանի մը օր առաջ մէկուն բերնովը աղջիկս ինէ ամուսնութեան խնդրեց. եւ ես ասոր հաւանութիւն չտալուս համար հետս այսպէս կռուելով՝ վրէժը առնել ուզեցի։ «Եւ թողութիւն ըրէ հարցմանս, կրկնեցի, արդեօք ի՞նչ պատճառաւ աղջիկդ այն ասպետին չտուիր։» Հիմայ կըսեմ, պատասխանեց ծերունին, այս քաղքին մէջ Օգոստինոս անուն վաճառական եղբայր մը ունէի, երկու ամիս կայ որ Քալաթրավա դացած էր ու թղթակցին, Ժուան Վէլէզ աէ Լա Մէմպրիլլայի տունը կրնակէր. երկուքն ալ իրարու մտերիմ բարեկամ էին, եւ եղբայրս բարեկամութիւննին առաւել զօրացնելու համար Ֆլորէնթինա իմ մէկ հատիկ աղջիկս թղթակցին տղուն տալ խոստացաւ, չտարակուսելով թէ իմ վրաս աղղեցութիւն ունենալուն համար զինքը ամօթով չձգելու կրնար յորդորել զիս, ինչպէս որ արդարեւ եղբայրս Մէրիտա դարձած ատեն ինձի այս ամուսնութեան խօսքը բանալուն պէս իր սիրոյն համար ասոր հաւանութիւն տուի. ինք ալ Ֆլորէնթինայի պատկերը Քա-

լաթրաւա խրկեց . բայց ափսո՛ս որ սկսած դործը աւարտելու հաճոյքը չվայելեց . երեք շաբաթ կսոյ որ մեռած է , եւ մեռած ատենը ինձի աղաչեց որ աղջիկս իւր թղթակցին տղուն տամ , եւ ալ խօսք տուի եւ ահա ասոր համար է որ Ֆլորէնթինա՝ հիմա վրաս յարձակող ասպետին չտուի , թէպէտ ինք ալ շատ հարուստ է . հիմայ խօսքիս գերին եմ եւ ամէն բոպէ ժուան Վէլէզ տէ Լա Մէմպրիլլայի տղուն կսպասեմ , որ ինձի փեսայ ընեմ . թէպէտ ոչ զինքը եւ ոչ հայրը կճաննամ : Այս պատմութիւնը ընելուս թողութիւն կլննդրեմ . բայց դուք ինէ պահանջեցիք :

Մեծ ուշադրութեամբ մը այս պատմութիւնը մտիկ ըրի եւ յանկարծ միտքս եկած սատանութեան մը որոշում տալով՝ արտաքուստ մեծ զարմանք մը ցուցուցի . աչքերս գէպի երկկնք վերցուցի եւ ետքը ծերունիին դառնալով յուզեալ ձայնով մը ըրի . « Ահ պարոն տէ Մոեատաս , կարելի՞ է որ Մէրիտա հասնելով՝ աներոջս կեանքը աղատելու բաղձն ունենամ : Այս խօսքերս ծերուկ քաղաքացիին վերջին աստիճան զարմանք պատճառեց եւ Մորալէզ ալ անոր շատ զարմացաւ ու կերպարանքովը ինձի հասկցուց թէ եւ իր աչքին բարի ծագիկ սրիկայ մը կերեւայի . « Ի՞նչ կըսես , պատասխանեց ծերունին . ի՞նչ իմ եղբորս թղթակցին տղան ես : » . Այս պատմութեան վերջում Մոեատաս , պատասխանեցի լրբութեամբ սուտ կըրէ . « Եւ թեւերս պարանոցին նետելով , եւ այն երջանիկ մահկանացուն եմ , որուն պաշտելի Ֆլորէնթինա ամուսնութեան սահմանուած է :

Բայց ընտանեացդ մէջ մտնելուս վրայ զգացած ուրախութիւնս չյայտնած՝ ներէ որ Օգոստինոս եղբորդ յիշատակին հոնտեղ նորոգած արցունքները քու գրկացդ մէջ թափեմ . մարդոց մէջ ամենէն ապերախտը կհամարուիմ , թէոր իմ կենացս երջանկութեան պատճառն եղող անձի մը մահուանը վըրայ սիրտս չշարժի : » Այս խօսքերը լմնցունելով՝ կրկին անդամ միամիտ Յերոնիմոս գրկելէս ետքը ձեռքս աչքերուս վըրայ դրի , որպէս թէ վաղած արցունքներս սրբելու համար : Մորալէզ այսպիսի խաբէութենէ մը ինչ շահ կրնալ հանենիս

խնդրեմ հասկնալով՝ ինք ալ ինձի օգնեց եւ անպատուորս համարուիլ ուզելով՝ սկսաւ Պարոն Օգոստինոսի մահուանը վրայ ինէ աւելի ցաւ յայտնել։ « Պարոն Յերոնիմոս, դուք, եղբորդ մահը քեզի համար ինչ մեծ կորուստ է, չիտակը ինչ պարկեշտ մարդ մըն էր։ Վաճառականութեան փրկելու էր, անշահասէր վաճառական մը, ուղղամիտ վաճառական մը, մէկ խօսքով այնպիսի վաճառական մըն էր, որուն նմանը չգտնուիր։ »

Դիմացի մարդերնիս պարզամիտ եւ դիւրահաւան մէկն ըլլալով՝ մեր բանեցուցած սատանութեանը վրայ ոչ միայն կատկածի չգնաց, այլ նաեւ ինքնին անոր խաբուեցաւ։ « Եհ, ինչու համար, ըսաւ, ուղղակի, անխոտոր, իմ տունս չեկար, քանի որ ասանկ պարագաներու մէջ կդանուիր, այդպէս ընենիդ չէր վայելեր։ » « Պարոն, ըսաւ Մորալէզ իմ տեղս ինք խօսելով, տէրս քիչ մը ամփոտ է, նայէ այս պակասութիւնը ունի, թող այս մասին զինքը յանդիմանելուս ներէ, բայց գրանուած այս վիճակին մէջ առջեւնիդ ելնել չուզելը կերպով մը ներելի է, որովհետեւ ճանքան դէմքնիս դողեր ելնելով բոլոր ունեցածնիս կողոպտեցին։ » « Այս տղան, ընդմիջեցի ես, քեզի չիտակը կզրուցէ, Պարոն տէ՛ր Մոեւատաս, այս դժբաղդութիւնը ուղղակի քու տունդ չգարուս պատճառ եղաւ, այս լաթերովս չէի համարձակեր այնպիսի տիրուհի մը աչացը երեւիլ, որնոր դեռ անդամ մը երեսս տեսած չէ, եւ ասոր համար սպասաւորի մը ետ դառնալուն կապառէի, որնոր Քալաթրալա խրկած էի։ » « Այդ դիպուածը, կրկնեց ծերուկը, դալ տունս բնակելու արգելք ըլլալու չէր, եւ կուզեմ որ հիմայ չուտ տունս հրամայես։ »

Այս խօսքերն ընելով՝ ծերունին իսկի տունը տարաւ, բայց տունէն ներս չմտած, ինձի պատահած երեւակոյցական գողութեանը վրայ միատեղ խօսակցելով։ « Ամենէն մեծ ցաւս ախ է, ըսի իրեն, որ միւս բաներուն հետ Ֆլորէնթինայի պատկերն ալ գողցուցի։ » Բաղաքացին ասոր վրայ խնդալով։ « Այդ կորուստին վրայ միտմարտելու ես, ըսաւ, ըստ որում բնագիրը օրինակէն աւելի կարժէ։ » Արդարեւ տունէն ներս

մտնելնուս պէս ծերուկը իր աղջիկը կանչեց, որնոր հազիւ հազ տասնեւմեց տարեկան կար. բայց կատարեալ աղջիկ կրնար սեպուիլ: «Տէս, ըսաւ ինձի ծերուկը, այն աղջիկը, որնոր ողորմած հոգի եղբայրս քեզի խոստացած է,» «Ա՛հ Պարոն, գոչեցի սիրահարական կերպարանքով մը, աչացո երեւցող այս աղջիկը սիրուն Ֆլորէնթինան ըլլալը իմաց տալու հարկ չկայ, իւր հրապուրիչ երեսները մտրիս եւ մանաւանդ սրտիս մէջ անջնջելի կերպով քանդակուած են: Թէ որ կորոնցուցած պատկերս, որնոր Ֆլորէնթինայի այսչափ հրապուրներուն անկատար ստուերագիր մըն էր, սիրահարական հազար ու մէկ բոցերով իս բորբոքած էր, ալ մտածէ անդամ մը թէ ինքը տեսնելովս՝ ինչպիսի քաղցր կիրքերով սիրտս կ'ուզուի:» «Ա՛յդ խօսքը չափազանց շողորթութիւն մըն է, ըսաւ Ֆլորէնթինա, եւ ես այն չափ ունայնամիտ չեմ որ ինքզինքս այդ աստիճան գեղեցկի տեղ դնելով այդ խօսքերուդ արժանաւոր սեպեմ:» «Շարունակէ քաղաքավարական խօսքերդ,» ընդմիջեց այն տուն հայրը: Եւ իսկոյն զիս աղչական հետ մինակ ձգելով, Մորալէզ մէկդի կանչեց ու ըսաւ. «Բարեկամս, ըսել է որ գողերը բոլոր ունեցածնիդ եւ անշուշտ ստակնիդ ալ վրաններնուդ առին, ըստ որում ամեն բանէ աւելի գողերուն աչքը ստակի վրայ է:» «Ա՛յո՛ Պարոն, պատասխանեց ընկերս, աւաղակաց բաղմաթիւ գունտ մը Քառթիլ Պլազայի մօտերը վրանիս յարձակելով՝ միսերնուս վրայէն հագած լաթերնէս զատ ուրիշ բան չ'թողուցին. բայց քիչ մը ետքը փոխանակագիրներ պիտի ստանանք, եւ այն ատեն առաջուան պէս նորէն կ'շտկուինք:»

«Մինչեւ որ փոխանակագիրներնիդ ստանաք, կրկնեց ծերուկը գրպանէն քսակ մը հանելով. առէք հիմակու հիմաց սա հարիւր փխթողը ու ձեզի պէտք եղածին դորձածեցէք,» «Օ՛հ Պարոն, գոչեց Մորալէզ, պարապ տեղը մի տար, տէրս բնաւ ատանկ բան չընդունիր, գուն անոր ինչ տեսակ մարդ ըլլալը գեռ չես գիտեր, Աստուած ալ գիտէ ա՛, այդ մասին վերջին աստիճան նրբութիւն կրանեցնէ, այն աղնուական տղոց չնմանիր որոնք՝ որուն ձեռքէն որ ըլլայ, ստակ փոխ առնելու պատրաստ են,

դուն ասոր գեռ պղտիկ ըլլալուն մի նայիր, պարտք ընել ամենեւին չսիրեր, մինչեւ անգամ ողորմութիւն մուրալը յանձն կառնէ բայց Մարավէղի (•) մը փոխ չուզեր. ահա ան ալ տօանկ մարդ մըն է. «Աւելի աղէկ ան, ըսաւ քաղաքացին, ես ալ աւելի այդ բանին համար զինքը կ'յարդեմ, ես պարտքի տակ մտնողէն չեմ ակորժիր, ըստ իս այս բանը ազնուականներուն ներելի է, ըստ որում անոնք այնպիսի բան մը ընելու իրաւունք ունին, ես տէրգ բռնադատել չեմ ուզեր. թէոր ստակ տալս իրեն ծանր կուգայ, ալ անոր խօսքը մէկդի կ'ձգենք.», Այս խօսքերը զրուցելով՝ ծերուկը իր քսակը գրպանին մէջ դնել ուզեց, բայց ընկերս թեւերը բռնեց ըսելով «Ապասէ, Պարոն տէր Մոեատաս, տէրս փոխառութեան գէմ որչափ որ հակակրութիւն ունի, այսու ամենայնիւ յոյս ունիմ թէ հարիւր փութիւթ իրեն ընդունել կուտամ, միայն սա մտածելու եմ թէ ասոր համար ինչ ճանաչայ բռնեմ. միմիայն օտար մարդոցմէ փոխ ոտակ առնել չուզեր, բայց ընտանիքէն այնչափ ակնածութիւն չըներ, նաեւս որչափ ստակ որ իրեն պէտք ըլլայ, համարձակ հօրմէն կուզէ. Այս տղան, ինչպէս որ կ'եսնես, մարդիկ զանազանել զիտէ եւ գրեզ, Պարոն, երկրորդ հօր մը տեղ դնելու է. »

Մորալէզ ասոր նման խօսքերով ծերունիին քսակը ձեռք ձրգեց, որնոր մեր քոյր գալով նայեցաւ որ աղջիկը ու ես իրարու քաղաքավարական անհասկնում խօսքեր ընելու պարապած էինք, եւ խօսքերնիս կտրելով՝ ինձի ունեցած երախտագիտութիւնը Ֆլորէնթինայի խմացուց, եւ ասոր վրայ այնպիսի խօսքեր ըրաւ, որոնցմէ հասկցայ թէ ինչ աստիճան սիրտը երախտագիտութեամբ շարժած էր. ես ալ այս պատեհ առիթէն օգուտ քաղելով՝ « Պարոն, ըսի քաղաքացիին, թէոր ինձի երախտագիտութեան մեծ նշան մը տալ կուզես, աղջկանդ

վատաստ ամուսնացնելու ցանկութեամբ ցանկացաւ, բայց որովհետեւ

այն ժամանակ ինչ որ ինչ անհասկնում խօսքեր ընելու պարապած էինք,

եւ խօսքերնիս կտրելով՝ ինձի ունեցած երախտագիտութիւնը

Ֆլորէնթինայի խմացուց, եւ ասոր վրայ այնպիսի խօսքեր ըրաւ, որոնցմէ հասկցայ թէ ինչ աստիճան սիրտը երախտագիտութեամբ շարժած էր. ես ալ այս պատեհ առիթէն օգուտ քաղելով՝ « Պարոն, ըսի քաղաքացիին, թէոր ինձի երախտագիտութեան մեծ նշան մը տալ կուզես, աղջկանդ

վատաստ ամուսնացնելու ցանկութեամբ ցանկացաւ, բայց որովհետեւ

հետ ամուսնութիւնս փութացուր: « Ինք ալ յօժարութեամբ սրտի անհամբերութեանս զիջանելով՝ « Վստահ եղիր, Պարոն, պատասխանեց, առ առաւելն երեք օր չտուեր, Զլորէնթինայի ամուսինը կըլլաս. նաեւս ինձի ըրած բարեացդ վրայ ունեցած երախտադիտութիւնս յայտնելու համար աղջկանս օժտին համար խօստացած վեց հազար տուգաղիս տեղ տասը հազար տուգաղ պիտի տամ: »

Ուրեմն Մորալէզ ու ես միամիտ Յերոնիմոս տէ Մոեատասի տունը աղէկ ընդունելութիւն մը եւ տասը հազար տուգաղ ձեռք ձգելու քաղցր յոյսը կ'այնչէինք, որոնք առնելնուս պէս միտքերնիս դրած էինք որ անմիջապէս Մէրիտայէն փախչինք: Այսու ամենայնիւ ունեցած ուրախութիւննիս երկիւղով մը կ'սուովէր. կ'ախնայինք որ չըլլայ թէ Ժուան Վէլէզ տէ Լա Մէմպրիլայի բուն որդին երեք օրէն առաջ գալով՝ մեր երջանկութեանը արգելք ըլլար, կամ մէկէն ի մէկ երեւան ելնելով՝ զայն տակնու վրայ ընէր: Զգացած այս երկիւղնիս անհիմն չէր, ըստ որում երկրորդ օրը կ'անակը պայուսակ մը առած գիւղացիի պէս մէկը Զլորէնթինայի հօրը տունը եկաւ: Այս գիւղացին եկած ատենը ես տունը չէի, բայց ընկերս հոն էր: « Պարոն, ըսաւ գիւղացին ծերուկին, ես Պետրոս տէ Լա Մէմպրիլայի՝ Բալթարալացի ասպետին կողմէն կուգամ, որնոր քու փեսագ պիտի ըլլայ. երկուքս ալ այս քաղաքը նոր հասանք, ինք վայրկեանէ մը հոս կ'հասնի, ես իրմէ առաջ եկայ որ քեզի իմաց տամ: » Այս խօսքերը հազիւ թէ լմնացած էր, մէկ մալ գիւղացին տէրը երեւան ելաւ, որուն վրայ ծերունին զարմացաւ մնաց եւ Մորալէզ ալ քիչ մը խռովեցաւ:

Ներտասարդ Պետրոսը շատ շնորհքով էր, Զլորէնթինայի հօրը հետ խօսիլ սկսաւ. բայց ծերունին խօսքը լմնցնելու ժամանակ չթողլով՝ ընկերոջս կողմը դարձաւ եւ հարցուց: « Այս ինչ բան է: » Այն ատեն Մորալէզ, որնոր աներեսութիւնը մարդու չէր, տար, վստահ կերպարանքով մը « Պարոն, ըսաւ ծերունին, այդ տեսած երկու մարդիկդ արքունի ճանքուն վրայ մեզ հանուեցնող գողերուն խումբէն են, կը-

ճանչնամ իրենք եւ մանաւանդ այն՝ որնոր ժուան Վէլէզ տէ
 Լա Մէմպրիլլայի տղան եմ՝ ըսելու կ'յանդգնի : » Մերուկ
 քաղաքացին առանց երկմտելու Մորալէզի խօսքին հաւատաց
 եւ նոր եկող մարդոց սրիկայ ըլլալուն համոզուելով՝ « Պարոն-
 ներ, ըսաւ, ուշ մնացեր էք, անոնք ձենէ առաջ եկան ,
 Պետրոս տէ Լա Մէմպրիլլան երեկուընէ ի վեր տունս է : »
 « Ի՞նչ կ'ըսես , պատասխանեց Քալաթրավայի երիտասարդը ,
 քեզ խաբեր են , տանդ մէջ խաբերայ մը կայ . գիտցած
 ըլլաս որ ժուան Վէլէզ տէ Լա Մէմպրիլլա ինէ զատ ուրիշ
 զաւակ չունի : »

« Գնա այդ սուտերդ ուրիշին հաւտացուր , պատասխանեց
 ծերունին , ես քու ով ըլլալդ աղէկ գիտեմ . այս տղան չեմ
 ճանչնար , ու ասոր տէրը , որնոր Քալաթրավայի արքունի ճան-
 բուն վրայ կողոպտեր ես , միտքդ չգա՛ր : » « Կողոպտել , ի՞նչ
 կ'ըսես , շարունակեց Պետրոս . ահ , թէ որ քու տանդ մէջ
 չգտնուէի , զիս դող կանչող լիբր սրիկային ականջները կկրտ-
 րէի , թող քու այստեղ գտնուելուդ փառք տայ որ բարկու-
 թիւնս կիջնայ : » Պարոն , անգամ մ'ալ կ'ըսեմ . քեզ խաբեր են ,
 ես այն երիտասարդն եմ , որուն Օգոստինոս եղբայրդ Ֆլորէն-
 թինս աղջիկդ ամուսնութեան խօստացած է . այս ամուսնու-
 թեան վրայօք եղբօրդ իմ հօրս գրած բոլոր նամակները կու-
 ղեմ ցուցունեմ . քեզի . թէոր մեռնելէն առաջ ինձի խրկած
 Ֆլորէնթինայի պատկերը տեսնես , այն ատե՛ն ալ չես հա-
 ւատար : »

« Ո՛չ , ընդմիջեց ծերուկ քաղաքացին , ոչ նամակները ու
 ոչ պատկերը տեսնելով սուտերուդ կ'համոզուիմ , որովհետեւ
 անոնց ի՞նչ կերպով քու ձեռքդ կ'յնալը աղէկ գիտեմ , եւ քեզ
 մեղքնալուս համար խրատ կուտամ որ որչափ որ կարելի է չու-
 տով Մէրիտայէն դուրս ելնես , որպէս զի քեզի պէս աւաղակ-
 ներուն արժանաւոր պատիժին չհանդիպիս : » « Ալ հերիք ,
 կրկնեց երիտասարդ ասպետը ինք ալ ծերուկին խօսքը բերնէն
 առնելով , ալ չեմ համբերեր որ այդ սրիկաները առանց պա-
 տիժնին առնելու անունս դողնան ու քեզի հաւտացունեն թէ
 ես աւաղակ մըն եմ , այս քաղքին մէջ քանի մը մարդիկ կը

ճանչնամ, կերթամ զանոնք կգտնեմ եւ անոնց հետ կուգամ երեւան կհանեմ այս զբաւարտութիւնը, որնոր իս քեզի այնչափ ատելի կընէ: Ս,յս ըսելով ելաւ գնաց սպասաւորն ալ ետեւէն, եւ Մորալէզ յաղթութիւնը գտացած եղաւ: Մինչեւ անդամ այս գիտութեան պատճառաւ Յերոնիմոս տէ Մոեւատաս նոյն օրը իս ազնկանը հետ կարգելու պատրաստուելով՝ այս գործը ի գլուխ հանելու համար շուտ գնաց պէտք եղած հրամանները տուաւ:

Թէպէտեւ ընկերս Ֆլորէնթինայի հօրը այսպէս մեր խօսքին խարուիլը տեսնելով կուրախանար, բայց սիրտը հանգիստ չէր. որովհետեւ Պետրոսի բռնելիք ընթացքին համոզուելով՝ անոր հետեւանքներէն կլխնար, եւ պատահած այս գէպերը ինձի իմաց տալու համար անհամբեր երթալուս կսպասէր: Քույր գացած ատենս նայեցայ որ խորունկ մտմտութի մը մէջ էր: Ս,յդ ինչ է, բարեկամս, ըսի, մտմտութի մէջ ես: «Որովհետեւ մտմտալուս պատճառը կայ,» պատասխանեց: Եւ նոյն միջոցին գործը ինձի հասկցունելով՝ «Նայէ՛, ըսաւ, հիմայ մտմտալուս տեղը կայ՝ եղեր թէ ոչ. յանդգնութեամբ մեզ այս շփոթութեան մէջ ձգեցիր. իրաւ մտմտացած սատանութեանդ խօսք չունիմ, եւ սա ալ կըսեմ որ եթէ յաջողելու ըլլար, մեծ փառք պիտի վաստկէիր. բայց ինչ օգուտ, հիմայ գործին երեւոյթին նայելով՝ վերջը գէշ պիտի ըլլայ, եւ թէոր ինձի հարցունելու ըլլաս, իմ կարճ խելքս անանկ կկտրէ որ գործը երեւան չհանելու համար միամիտ սաղէն փրցուցած փետուրնիս հերիք սեպելով՝ ձգել վախճելու ենք:»

«Պարոն Մորալէզ, կրկնեցի այս խօսքին վրայ, այդչափ շուտ չգօտեւորինք, առջեւդ դժուարութիւն մը ելնելու չգար, մէկէն ի մէկ կյուսահատիս, մեզք որ Թոլէտոյի մէջ Տօն Մատաթիա տէ Քորտէլի եւ ուրիշ ապրեանքաւ հետ նստեր ելեր ես. քանի որ այդպիսի երեւելի վարպետներու քով աշկերտութիւն ըրած ես, պէտք չէ որ այդչափ գիւրաւ շուարիս մնաս, նայէ ես այն դիւցաղուններուն ճանքան բռնելս եւ անոնց արժանաւոր աշակերտ մը ըլլալս ապացուցանելու համար ինչ պիտի ընեմ, քեզ ահ ու սարսափի մէջ ձգող այդ ար-

գեղերին դէմ պիտի դնեմ, եւ այս խոչնդոսը առջեւէս վերցունելու համար ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ: » « Թէոր այդ ձանքով յաջողելու ըլլաս, ըսաւ ընկերս, քեզ Պլուտարքոսի (*) յիշատակած բոլոր երեւելի մարդոցմէ ալ վեր պիտի սեպեմ: »

Մորալէզ խօսքը լմնուցած ատեն Երեմիմաս տէ Մոեատաս ներս մտնելով՝ « Ամուսնութեանդ համար շուտով ամեն բան պատրաստեցի, ըսաւ ինձի, այս իրիկուն փեսաս պիտի ըլլաս, անշուշտ սպասաւորդ: Հիմայ պատահած եղելութիւնը քեզի պատմած է, դուն ինչ կրեսս սրիմային աներեւոյթեանը որ ինձի հաւատցնել կուզէր թէ եղբօրս թղթակցին տղան է: » Մորալէզ անհամբեր կապաւէր տեսնելու թէ արդեօք այս դժուարութենէն ինքզինքս ինչպէս պիտի ազատեմ եւ զարմացումնայ երբոր տեսաւ թէ արտմութեամբ Մոեատասի երեսը նայելով՝ անկեղծ կերպարանքով մը պատասխանեցի, « Ի՞նչ ալ գիտես որ՝ եթէ այդ սխալմունքդ չշակէի, անկէջ ինձի մեծ շահ կըրնայի հանել: Բայց կնայիմ որ ես բնութենէս երկար ատեն մարդ չեմ կրնար խաբել, պէտք է որ անկեղծութեամբ քեզի խոստովանիմ թէ ես Ժուան Վէլէզ տէ Լա Մէմպրիլայի տղան չեմ: » « Ի՞նչ կրեսս, ընդմիջեց ծերուկը աճապարանօք եւ զարմացմամբ, ինչ, դուն չեմ այն երիտասարդը, որնոր եղբայրս . . . » « Կաղաչեմ, Պարոն, պատասխանեցի ես ալ իր խօսքը բերնէն առնելով՝ ճշմարիտ եւ անկեղծ արտմութիւն մը սկսայ, ուստի մինչեւ վերջը իս մաիկ ըրէ. ութ օրէ ի վեր աղջկանդ սիրահարած եմ, եւ այս սիրոյս պատճառաւ է որ Մէրիտա կկենամ: Երեկ քեզի օգնելէս ետքը աղջիկդ ամուսնութեան խնդրելու վրայ էի, բայց դուն բերանս խրեցիր, զբուցելով թէ աղջիկդ ուրիշի մը հետ պիտի ամուսնացնես: Ըսիք թէ եղբայրդ մեռած ատենը քեզի աղաչեր է որ աղջիկդ Պետրոս տէ Լա Մէմպրիլայի տաս, դուն ալ խօստացեր ես

(*) Պլուտարքոս Յոյն եեւելի պատմագիր եւ փիլիսոփայ մըն է, որնոր Յիսուս Քրիստոս ետք 50 թուականին Պէթիայի մէջ ծնաւ եւ 140 թուականին ժամանակները մեռաւ:

եւ վերջապէս խօսքիդ գերին ես եղեր, Քու այս խօսքերուդ վրայ սիրտս ցաւով լեցուեցաւ, եւ սրտիս յուսահատ սէրը ինձի այս խորամանկութիւնը ներշնչեց, որնոր ահա ի գործ գրի։ Սակայն կխօստովանիմ որ ըրած այս գործիս վրայ դադանապէս զգլացած եմ։ Բայց կ'յուսայի թէ կնեւես ինձի երբ գործը երեւան հանելու ըլլամ, եւ գուն իմանաւ թէ ես Խաւըսի իշխան մըն եմ որ ծպտեալ կերպարանքով ճանրորդութիւն կրնեմ։ Հայրս քանի մը ձորեր ունի որոնք Զուլցերիի, Միլանէզի եւ Սալոյայի մէջն են։ Նաեւս կկարծէի թէ՛ երբոր իմ ծնունդս ուրիշ ըլլալը քեզի յայտնէի, պիտի զարմանայիր ու միանգամայն ուրախանայիր. եւ Զլորէնթինայի հետ ամուսնանալէս ետքը ազնուականութիւնս իրեն յայտնելը մտախուկ եւ սիրատուոր ամուսնոյ մը հաճոյք կհամարէի։ Սակայն երկինք, չարունակեցի խօսքիս ձայնը փոխելով, չուղեց որ այդչափ ուրախութիւն մէկէն վայելեմ։ Պետրոս տէ Լա Մէմպրիլլան երեւան ելաւ. որչափ որ ինձի ծանր կուգայ, բայց պէտք է որ իր անունը իրեն ետ տամ, գուն տուած խօստումովդ զայն քեզի փեսայ բնորելու պարտաւորուած ես, ասոր վրայ հեծելէ ի զտո ուրիշ բան չմնար ձեռքս, չեմ կրնար քեռէ դանդատիլ, քու պարտքդ է որ զայն ինէ նախապատիւ համարես, առանց աստիճանիս նայելու եւ ցաւելու այն դառն վիճակին վրայ, որուն մէջ իս պիտի ձգես, բնաւ քեզի չպիտի ըսեմ թէ եղբայրդ լոկ ազնկանդ հօրեղբայրն էր, իսկ գուն անոր հայրն ես. ուստի արդարութիւնը այն է որ առաւել ինձի համար ունեցած երախտագիտութեանդ պարտականութիւնը կատարես քան թէ այնպիսի խօստում մը պահած ըլլալուդ պատուոյն վրայ պարծենաս, որնոր արդարեւ քեզի համար թեթեւ պարտք մըն է։

Այո, ասոր տարակոյս չկայ, արդարութիւնը այս է, գոչեց Յերոնիմոս տէ Մոնատաս, ուստի չեմ ուզեր վայրկեան մը երկմտիլ թէ երկուքնուդ մէջէն որերնիդ ինձի փեսայ բնորեմ, քեզ թէ Պետրոս տէ Լա Մէմպրիլլան։ Թէոր Օգոստինոս եղբայրս հիմա ողջ ըլլար, ան ալ հաւանութիւն պիտի տար որ նախապատիւ համարեմ իմ կենացս տղատուորը եւ

որ առաւելն է՝ իշխան մը, որնոր իմ խնամութիւնս չարհամարհեր եւ իւր ազնուականութենէն մինչեւ նուաստութեանս խոնարհելու կրարեհաճի։ Թէոր աղջիկս քեզի չտամ, նաեւս այս շահաւոր ամուսնութիւնը չփութացնեմ, իմ երջանկութեանս թշնամի եւ յիմար կսեպուիմ։» «Պարոն, կրկնեցի, այդպէս ուժղնութեամբ մի վարուիր, հասուն կերպով խորհրդածութիւն չբրած՝ դործի ձեռք մի զարնէր, դուն միայն քու օգուտդ մտնտա, եւ իմ ազնուականութեանս չնայելով . . .» «Աստուածդ կսիրես, իս ծաղր կընես, ընդմիջեց ծերուկը, ասանկ դործի մը մէջ մայրկեան մը երկմտել կ'ըլլէ։ Ոչ, իշխանս, եւ կաղաչեմ քեզի որ այս իրիկուն բարեբաստիկ Ֆլորէնթինայի հետ ամուսնանալու պատիւն ընելու բարեհաճիս։» «Էհ ուրեմն, կրկնեցի, թող ըլլայ, դուն անձամբ դնա աղջկանդ այս լուրը տուր, եւ իւր փառաւոր ճակատագիրը աւետէ։»

Երբոր միամիտ քաղաքացին փութով աղջկանը ըսելու կերթար թէ ինք իշխան մը իր սիրոյն գերի բրած է, Մորալէզ, որնոր բոլոր խօսքերնիս լսած էր, առջեւս ծունդի վրայ դալով՝ «Պարոն Խաւալացի իշխան որ Զուխցերիի, Մէլանէզի եւ Սալոյայի մէջ եզող ձորերուն տէրոջը տղան ես, ըսաւ, զգացած հիացումս յայտնելու համար ներէ որ Ասեմութեանդ ոտքերը նետուիմ, Հաւատա, այսուհետեւ քեզ հրաշք մը կհամարեմ, ես ինքզինքս աշխարհի մէջ մեծ մարդու մը տեղ կը դնէի, սակայն բացէ ի բաց խօսելով՝ քու առջեւդ առադաստները ջուրը կիջնցնեմ. թէպէտ դուն ինձի չափ փորձառութիւն չունիս։» «Ուրեմն, ըսի, ալ սիրտդ հանդիսա է . . .» «Օհ, այդ մասին այո՛, պատասխանեց, այլ եւս պարոն Պետրոսէն չեմ վխնար, թող հիմայ որչափ որ կուզէ հոս գայ . . .» Այն ատեն Մորալէզ ու ես որ ասպատաններնուս վրայ ոտքերնիս ամուր կոխած էինք, սկսանք առաջուց կարգի դնել թէ տասը հազար տուգադով ինչ ճանբայ պիտի բռնենք . այս տուգադները ձեռք ձգելնուս անանկ մեծ յոյս ունէինք որ արդէն գրպաննիս մտած կսեպէինք, այսու ամենայնիւ դեռ ձեռքերնիս անցած չէր, եւ գիպուածին վերջը մեր յուսացածին պէս չելաւ։

Նայեցանք որ շատ չանցած Քալաթրավայի երիտասարդը եկաւ . հետն ալ երկու քաղաքացի եւ կալանաւորակապ մը կար, որնոր թէ պէխերովը ու թուխ կերպարանքովը եւ թէ պաշտօնովը, պատկառելի երեւոյթ մը ունէր : Ֆլորէնթինայի հայրը քովերնիս էր : « Պարոն տէ Մոեատաս, ըսաւ Պետրոս, ահաւասիկ քեզի երեք պատուաւոր մարդիկ բերի . ասոնք իմ ով ըլլալս կճանչնան եւ քեզի ալ կրնան ըսել : » « Անտարակոյս, այո, դուք կալանաւորակապը, ինչո՞ւ չափտի կրնամ ըսել . որու որ վկայել պէտք է կըսեմ թէ քեզ կճանչնամ, անունդ Տօն Պետրոս է եւ Տօն Ժուան Վէլէշ տէ Լա Մէմպրիլլայի մէկ հատիկ տղան ես . ով որ ասոր հակառակը պնդելու ըլլայ, խաբեբայ է : » « Կհաւատամ խօսքիդ, ըսաւ այն ատեն միամիտ Յերոնիմոս տէ Մոեատաս . քու եւ հետդ եղող պարոն վաճառականներուն վկայութիւնը իբրեւ սրբազան կընդունիմ, քեզ հոս բերող երիտասարդ ասպետին՝ եղբօրս թղթակցին մէկ հատիկ տղան ըլլալուն լիովին համոզուած եմ : Բայց ի՞նչ օգուտ, աղջիկս իրեն տալու միտք չունիմ, միտքս փոխեցի : »

« Օ՛հ, այդ ուրիշ խօսք, ըսաւ կալանաւորակապը, միմիայն այս երիտասարդին ինձի ծանօթ ըլլալը քեզի հասկցունելու համար ելայ տունդ եկայ, անչուշտ աղջկանդ դուն կխառնուիս, ոչ ոք կրնայ քեզ բռնադատել որ ակամայ զայն մէկուն հետ ամուսնացնես : » « Ես ալ, ընդմիջեց Պետրոս, պարոն տէ Մոեատասի կամքին վրայ բռնանալ չեմ ուզեր, որովհետեւ որու ուղէ աղջիկը կրնայ տալ . բայց թող ներէ ինձի որ հարցունեմ թէ ի՞նչու համար միտքը փոխեր է, ինէ գանգատելու ի՞նչ պատճառ ունի : Ա՛հ, թէ որ իր փեսան ըլլալու քաղցր յոյսս կորսնցուցի, դոնէ իմանամ թէ ասոր պատճառը իմ յանցանքս չէր : » « Քենէ գանգատ չունիմ, պատասխանեց միամիտ ծերուկը, նաեւս կխոստովանիմ որ քեզի համար տուած խոստումն ակամայ չպահելու օտիպուած եմ, եւ կաղաչեմ որ այս մասին ինձի ներես : Համոզուած եմ որ դուն վեհանձն մէկն ըլլալով՝ չափտի դժգոհիս թէ ի՞նչու համար քենէ նախապատիւ սեպեցի այնպիսի հակառակորդ մը, որնոր

իմ կեանքս ազատեց, Տէս, չարունակեց խօսքը իս ցուցունելով, այս պարոնն է որ իս անանկ մեծ վտանգէ մը ազատեց, եւ առտուել եւս իս արդարացնելու համար քեզի կիմացնեմթէ ինք խտալացի իշխան մըն է, որնոր մեր կայութեան անհաւասարութեանը շնայելով՝ Ֆլորէնթինայի հետ ամուսնանալու կրաբեհաճի, որուն սիրահարած է ։

Այս վերջին խօսքերուն վրայ Պետրոս շփոթելով լուռ կեցաւ. երկու վաճառականները ձիգ ձիգ երեսս նայելով զարմացան մնացին. բայց կալանաւորակապը ամեն բանին գէշ կողմը մտածելու վարժուած ըլլալով՝ կասկածի գնաց թէ չըլլայ որ այս զարմանալի դիպուածը սատանութիւն մը ըլլար, ուրկից իրեն մեծ շահ կար. ուստի ուշադրութեամբ երեսս նայեցաւ, եւ իրեն անծանօթ եղող երեսներս իւր բարի կամեցողութիւնը չլեցունելուն համար նոյնպէս ուշադրութեամբ ընկերս դիտեց, իմ վսեմութեանս բաղդը կուրնայ որ Մորալէզը ճանչցաւ, եւ Զիութատ-Քէալի բանտերուն մէջ տեսած ըլլալը մտքը դալով՝ . Ա՛հ, ահ, գոչեց, ասիկայ իմ յաճախորդներէս մէկն է, ես այս աղնուական պարոնը կճանչնամ եւ կիկայեմ որ ասիկայ Սպանիոյ տէրութեան եւ իշխանութեանց երկիրներուն մէջ գտնուող սրիկաներուն սրիկան է ։ . . . Այցիր նայինք, պարոն կալանաւորակապ, ըսաւ Յերոնիմոս տէ Մոնատաս, դուն այս տղուն վրայ մեզի ասանկ գէշ նկարագրութիւն մը կընես, բայց անիկայ իշխանին սպասաւորն է ։ . . . Շատ աղէկ, կրկնեց կալանաւորակապը, ինչ ըլլալին գիտնալու համար այսչափս բաւական է, Աս տէրոջը ինչպէս մարդ ըլլալը սպասաւորէն կհասկնամ. անտարտկոյս այս նենգաւորները երկու սրիկաներ են որոնք քեզ խտրելու համար միարաներ են. այս տեսակ որսէ աղէկ կհասկնամ, եւ այս ստահակներուն բախդախնդիր ըլլալը քեզի ալ հասկըցունելու համար հիմայ զանոնք շուտ բանտ պիտի խրկեմ. կուզեմ որ անգամ մը դատաւորին հետ երես երեսի դան անկէց ետքը կհասկնան թէ ուրիշ քանի հատ խարաղանի հարուածներ պիտի ուտեն ։ . . . Ա՛յ բորբոքիւր այդչափ, պարոն կալանաւորակապ, կրկնեց ծերունին, գործը այդ տեղուանքը չը

Հանենք: « Գուր, պարոններ, չէք վախնար որ կենէք պարկեշտ մարդու վրաս կհասցունէք. չլրնա՞ր ըլլալ որ սպասաւորը նենգաւոր ըլլայ ու տէրը պարկեշտ. իշխանի մը քով սպասաւորութիւն ընող սրիկայ մընոր տեսնուած է: » Աստուածդ կսիրես, իշխան ըսելով ծաղր կընես, ընդմիջեց կալանաւորակապը. հաւատա խօսքիս որ այս երիտասարդը խարդախին մէկըն է, ուստի զինքը եւ ընկերը Թագաւորին հրամանաւոր ձեռք պիտի անցունեմ. դուռը քսան աղեղնաւոր զինուոր կըսպասեն որ զանոնք բռնեն բանտ տանին, թէ որ ինքնիրեննուն գալու գծկամակութիւն ընեն: Շուտ ըրէ, իշխանս, ըսաւ ինձի ետքը, առջիս ինկիր որ երթանք: »

Ես ու Մորալէզ այս խօսքերուն վրայ շփոթութեան մէջ ինկանք, եւ այս շփոթութիւններնուս պատճառաւ Յերոնիմոս տէ Մոնատաս վրանիս կասկածի գնաց, կամ լաւ եւս մեր վրայ ունեցած համարումը կորսնցուց: Հասկցաւ որ զինքը խաբել ուզեր էինք, սակայն եւ այնպէս այս պարագայիս մէջ բարեբարոյ մարդու մը ճանքան բռնել ուզելով՝ « Պարօն պաշտօնակալ, ըսաւ կալանաւորակապին, կասկածներդ իրաւալ կրնան ըլլալ սուտ ալ, ինչ որ ալ ըլլայ, շատ խորունկը չը փնտռենք, թող այս երկու երիտասարդները դուրս ելնեն եւ ուր որ ուզեն երթան, կաղաչեմ անոնց երթալուն դէմ մի կենար. այս շնորհքը անոր համար քենէ կինդրեմ որ անոնց ունեցած երախտագիտութեան պարտքս կատարած կըլլամ: »

« Եթէ ինչ որ պարտքս է, կատարելու ըլլայի, պատասխանեց կալանաւորակապը, քու աղաչանացդ չնայելով՝ այս պարոնները կրանտարկէի, սակայն քու սիրոյդ համար իրենց օձիքը կլծողում, բայց այն պայմանաւ որ շուտ այս քաղքէն դուրս ելնեն, որովհետեւ թէ որ նորէն վաղը զիրենք հոս տեղ մը տեսնելու ըլլամ, կենդանի է Տէր, չըրածս չմնար: »

Մորալէզ եւ ես մեր ազատ թողութիւն ըսելով՝ քիչ մը սիրտ առինք, համարձակութեամբ խօսիլ եւ մեր պատուաւոր մարդիկ ըլլալը պնդել ուզեցինք. բայց կալանաւորակապը ծռռ. ծռռ. աչքերնիս նայելով՝ բերաննիս պապանձեցուց: Ձեմ գիտեր թէ ինչու համար այս մարդիկը վրանիս տեսակ մը տիրա-

պետութիւն ունին։ Ուստի Ծլորէնթինան եւ իւր օժիտը Պետրոս տէ Լա Մէմպրիլլայի ձգել պէտք եղաւ, որնոր անշուշտ Յերոնիմոս տէ Մոնետասի փեսայացաւ։ Իսկ ես ընկերոջս հետ ետ քաշուելով՝ Թրուքսիլլայի ճանրան բռնեցինք, ինքզինքնիս միմիջարեւով թէ այս գիպուածէն դոնէ հարիւր փութով ձեռք ձգած էինք։ Գիշերուքնէ ժամ մը առաջ պղտիկ գիւղէ մը անցնելով՝ միտքերնիս գրինք թէ քիչ մը աւելի հեռուները երթանք եւ պառկելու տեղ մը նայինք. այն տեղին համեմատաբար բաւական վայելուչ երեւոյթով պանդոկ մը աչքերնուս զարկաւ։ Պանդոկապետը եւ իւր կինը դրանք քով երկայն քարերու վրայ նստած էին, Պանդոկապետը, որնոր խոշորանդամ եւ արդէն ծերացած էր, կինը զբօսցունելու համար զոնչական կիթառ մը կհնչեցնէր եւ կերեւար թէ կինն ալ մօտիկ ընելով անկէց զուարճութիւն կղզար։ « Պարոններ, գոչեց պանդոկապետը կանգ չառնելնիս տեսնելով, ներս հրամայեցէք, այստեղ յոգնութիւն առէք, որովհետեւ ասկէ մինչեւ առաջին գիւղը երթալու համար երեք անվերջանալի մղոն ճանրայ քաղելու էք, եւ սա ալ ձեզի ըսեմ որ այնտեղ հոստեղին չափ հանգիստ չէք կրնար ըլլալ. խօսքիս եկէք, տունէս ներս մտէք, ձեզի աղէկ կկերցունեմ կիմյունեմ, եւ շատ ոտակ չեմ ուղեր։ » Այս խօսքերուն համազուելով՝ պանդոկապետին եւ իւր կնոջը մօտեցանք, իրենց բարեւ տուինք եւ քովերնին նստելով՝ չորսերնիս սկսանք ասկէ անկէ խօսք բանալ։ Պանդոկապետը սուրբ Հերմանդատի պաշտօնակալ եմ կըսէր եւ պանդոկապետուհին ալ գէր, խնդում երես կին մըն էր, որնոր ինքզինքը ծախելու կերպը աղէկ գիտէր։

Մէկ քանին մատակ ջորիի, մէկ քանին ձիու վրայ հեծած տասներկու տասնեւհինգ ասպետներ վրայ դալով, որոնց ետեւէն երեսուն հատի չափ ալ ծրարներ բեռցած ջորիներ կային, խօսքերնիս կտրուեցաւ։ « Ահ, այս ո՛րչափ իշխաններ են, գոչեց պանդոկապետը այնչափ մարդիկ մէկէն տեսնելով, առոնց ամենուն տեղ ո՛ւր պիտի գտնեմ։ » Ի՞նչ կնայիս վայրկեանի մը մէջ գիւղը մարդով եւ կենդանիներով լեցուեցաւ, բարեբաղդաբար պանդոկին քովը ընդարձակ որսյի շտե-

մարան մը գտնուելով՝ ջորինները եւ ծրարները հոն դրուեցան՝ ասպետներուն մատակ ջորինները եւ ձիերը ուրիշ տեղ տարուեցան եւ եկող մարդիկը առաւել իրենց աղէկ կերակուր մը պատրաստել տալու քան թէ անկողին փնտռելու նայեցան։ Պանդոկապետը իւր կինը եւ քովերնին գտնուող մանկահաս սպասուհի մը այս բանին համար ձեռքերնուն եկածը զանց չրրին։ Վայրագաւիթին բոլոր հաւերը մորթեցին, ասոր հետ ճագարէ ու կատուէ խորտիկներ եւ ոչխարի մսէ շինուած առատ կաղամբի թան մը պատրաստուելով՝ բոլոր հիւրերուն բաւեց։

Մորալէզ ու ես այս ասպետներուն կնայէինք եւ իրենք ալ երբեմն երբեմն մեր երեսը կնայէին։ Ասանկով վերջապէս մեկտեղ խօսք բանալով՝ իրենց բսինք։ Թէոր կհաճիք, ընթրիքնիս հետերնիդ ընենք։ « Մեզի հաճելի կըլլայ, » ըսին հիւրերը։ Ասանկով ամենքս մէկ սեղան նստեցանք։ Ասոնց մէջ մէկը կար որ միւսներուն վրայ հրամայական ձեւ մը կբանեցնէր, որուն հետ որչափ որ ընկերները ընտանեբար կվարուէին, բայց իր վրայ մեծարանք մը կցուցունէին։ Իրաւցընէ այս մարդը սեղանին գլուխն անցած էր, բարձր ձայնով մը կխօսէր, երբեմն ալ տիրապետական կերպով մը միւսներուն դէմ կուգար որոնք չէ թէ միայն պատասխան չէին տար, այլ նաեւ կարծես թէ անոր կարծիքները կյարգէին։ Խօսքը դիպուածով Անտալուզիայի վրայ իյնալով եւ Մորալէզ ալ Մէվիլան գովելուն համար վերոյիշեալ մարդը ըսաւ իրեն։ « Պարոն ասպետ, իմ ծննդեանս կամ գէթ չըջկանները ծնած քաղքիս գովեստը կուտաս, որովհետեւ ես Մէյրէնայի աւանը ծնած եմ։ » « Ես ալ ճիշդ այդպէս, պատասխանեց ընկերս, ես ալ Մէյրէնայի եմ եւ չկրնար ըլլալ որ ազգականներդ չճաննամ, քանի որ այս աւանիս գատաւորէն բռնէ մինչեւ ամենէն յետին մարդիկը ինձի ծանօթ են, ըսէ նայիմ դուն որուն տղան ես։ » « Պատուաւոր նօտարի մը, Մարտինոս Մորալէզի տղան եմ, » պատասխանեց ասպետը։ « Մարտինոս Մորալէզի տղան ես, գոչեց ընկերս բերկրախառն զարմացմամբ, արդարեւ ի՞նչ զարմանալի պատահում։ Ըսել է որ դուն Մանուէլ Մորալէզ

մեծ եղբայրս ես, • Ճիշդ այդպէս, պատասխանեց միւսը, ուրեմն անշուշտ դուն ալ պզտիկ Լուի եղբայրս ես որ հայրական տունէն ելած ատենս դեռ օրորոցին մէջ կաթ կծծէիր, • Այո՛, անունս Լուի է, • Ըսաւ, ընկերս, Այս խօսքերուն վրայ երկուքն ալ սեղանէն ելնելով՝ քանի քանի անգամ իրարու փաթթուելնուն ետքը պարոն Մանուէլ ընկերներուն ըսաւ, • Պարոններ, այս դէպքը շատ զարմանալի է, դիպուածը անանկ բերաւ որ եղբորս հանգիստիմ ու ճանչնամ զինքը որ առ նուազն քսան տարիէ ի վեր տեսած չեմ։ Ներեցէք որ զինքը ձեզի ներկայացնեմ։ • Այն ատեն բոլոր ասպետները որոնք վայելչութեան համար ոտքի վրայ կայնած էին, կրտսեր Մորալէզի բարեւ տալով՝ զինքը սերտիւ զրկեցին։ Ասկէց ետքը նորէն սեղան նստան եւ գիշերն ի բուն սեղանին վրայ կեցան, Մէլերնուս մէկն ալ չափաւեցաւ, երկու եղբայրները իրարու քով նստելով՝ կամաց ձայնով ընտանիքներուն վրայ խօսեցան. իսկ միւս կոչնականները խմելով կը զուարճանային։

Լուի՝ Մանուէլի հետ երկար բարակ խօսելէ ետքը իս մէկ-գի կանչելով ըսաւ. • Բոլոր այս ասպետները Մանթանոս կոմսին սպասաւորներն են, որնոր թաղաւորը քիչ ատենէ ի վեր Մայորքայի փոխարքայ կարդած է, Ասոնք փոխարքային կահ կարասիքը Ալգանթա կասնին ուր որ նաւով պիտի ճանրորդեն։ Եղբայրս, որնոր այն ազնուականին վերատեսուէն է, առաջարկեց որ իս հետը տանի, եւ երբ քենէ բաժնուիլ պէտք ըլլալուն վրայ դժկամակութիւն ցուցուցի, ըսաւ որ • Կթէ ուղեկից ըլլալ կուզես, նոյնպէս քեզի համար աղէկ պաշտօն մը կդանէ։ Սիրելի բարեկամ, շարունակեց խօսքը, քեզի խորհուրդ կուտամ որ այս առաջարկութիւնը չմերժես, միտանդ Մայորքա կղզին երթանք, թէոր այն տեղէն ախորժիներ հոն կկենանք, իսկ եթէ չախորժինք նորէն Սպանիա կդառնանք։ •

Սիրով այս առաջարկութիւնը ընդունելով՝ երիտասարդ Մորալէզ ու ես կոմսին պաշտօնատարներուն հետ մէկանգ արշալոյսը չձաղած պանդոկէն ճանրայ ելանք, եւ արտօնօք Սլքանթա քաղաքը երթալով՝ նաւը չնստած կիթառ մը ծա-

խու առի եւ ինձի համար խիստ շնորհքով լաթեր շինել տուիւ Ա՛լ Լուի Մորալէզ ու ես Մայորքա կղզիէն զատ ուրիշ բանի վրայ չէինք մտածեր. կերուար թէ սրիկայութենէ ետ կեցած էինք: Դիտակը խօսելով հետերնիս գտնուող ասպետներուն քով պարկեշտ մարդոց տեղ անցնել կուղէինք, եւ ասանկով բնաւորութիւննիս կզսպուէր: Վերջապէս զուարթութեամբ նաւ նստանք, եւ կյուսայինք թէ քիչ ատենէն Մայորքա կղզին կեննենք. բայց Աւքանթայի ծոցէն դուրս ելնելնուս չմնաց, մէկ մ'ալ ի՞նչ կնայիս ստակալի մըրիկ մընէ վրթաւ: Այստեղ կրնամ փոթորկի գեղեցիկ նկարագրութիւն մը քնել, օղին փալկիլը, կայծակին որոտալը, հողմերուն չչելը, ալիքներուն ծփալը եւ այն նկարագրել: Բայց ճարտասանութեան բոլոր այս ծաղիկները մէկդի ձգելով՝ սա միայն կրսեմ թէ փոթորիկը սաստիկ ըլլալուն Քապրէրա կղզիին ծայրը երկաթ նետելու ստիպուեցանք: Ասիկայ անմարդաբնակ կղզի մըն է ուր փոքրիկ բերդ մը կայ, որուն պահապանները այն ատեն հինգ վեց զօրական եւ պաշտօնակալ մըն էին, որնոր պարտ ու պատշաճ կերպով զմեզ ընդունեց:

Հստ որում առաջասաններնիս ու պարաններնիս նորոգելու համար շատ օր հոն կենալու ստիպուաւ էինք, ուստի սրտերնիս շնեղանալու համար տեսակ տեսակ զբօսանքներ կ'փնտռէինք. ամեն մէկերնիս խեղճերնուս կ'ածը ըրինք. մէջերնուս մէկ քանին թուղթ կխաղային, մէկ քանին ուրիշ զբօսանքներ կգտնէին, ես ալ ասպետներուն Ռջէն պատիլ սիրողներուն հետ կղզին պտտելու կերթայի, որովհետեւ ասկէջ շատ հաճոյք կղգայի: Մէկ ապառաժէն միւս ապառաժին վրայ կցատկէինք, ըստ որում գետինը դերբուկ ու ամեն տեղ քարերով լեցուն էր եւ հողի երես քիչ կտանուէր: Օր մը երբոր այս չոր եւ երաշտ տեղումները կդիտէինք եւ զարմանքով բնութեան անճանհաճութեանը վրայ կխօհէինք, որնոր ուզած տեղը բեղմնաւոր եւ չուզած տեղը անբու կըլլայ, յանկարծ քիթերնուս անուշ հոտ մը գալով՝ խկոյ կղզիին արեւելեան կողմը դարձանք, ուսկից այն հոտը կողար, եւ ապառաժներուն մէջտեղը այժի տերեւի դալարեացմեծ չորմանակ

մը տեսնելով զարմացանք որոնք Անտարտիկայի մէջ գրանուածներէն աւելի գեղեցիկ եւ անուշահոտ էին, Յօժարութեամբ այս սիրուն թուփերուն մօտեցանք որոնք չրճականերուն օգը անուշ հոտերով կրուրէին, եւ նայեցանք որ խիստ խորունկ քարայրի մը գրան ծայրը կիլինային: Այս քարայրը ընդարձակ էր եւ մէջը այնչափ մութ էր: Սանդուխի քարէ ոտքերէ, որոնց ծայրերը ծաղիկներով զարդարուած էին եւ բնականէն չրճանակաւոր սանդուխ մը կձեւացունէին, դառնալով մինչեւ քարայրին յատակը իջանք: Երբ վարի կողմը հասանք նայեցանք որ ոսկիէն աւելի գեղին աւազի մը վրայ շատ մը պղտիկ վտակներ օձաձեւ կհոսէին, որոնց ակունքը աղաւաժներէն քարայրին մէջ կաթող եւ գետնին տակը անցայտ եղող ջրոյ կաթիլներ էին: Այս վտակներուն ջուրը մեզի գեղեցիկ երեւնալով խմել ուղեցինք եւ անանկ զով էր որ միտքերնիս գրինք թէ երկրորդ օրն ալ այս տեղը գալով՝ հետերնիս քանի մը շիշ գինի բերենք գիտնալով թէ անանկ տեղ մը գինին շատ աղէկ կխմուի:

Այս ախորժելի տեղը չուղելով թողուցինք եւ բերդը դարձած ատեննիս այս գեղեցիկ գիւտը ընկերներնուս գովեցինք. բայց բերդին հրամանատարը ըսաւ. «Ձեզի բարեկամաբար կիմացունեմ որ անգամ մ'ալ չերթաք այն քարայրը, որուն վրայ այդչափ զմայլեր էք:» «Է՛հ, ի՛նչու չերթանք, ըսի, միթէ վախու բա՛ն մը կայ:» «Անտարակոյս, պատասխանեց բերդապահը, Ալճէրիի եւ Թրիպօլիի ծովասպառակները երբեմն այս կղզին գալով պն աղբիւրէն ջուր կառնեն, օր մը իմ պահապան զօրքերէս ըկուքը այնտեղ գտնելով գերի բռնեցին,» Բերդապահը որչափ որ լրջութեամբ խօսեցաւ, բայց չկրցաւ մեզ համոզել. մենք կարծեցինք թէ կատակ կընէր. երկրորդ օրը ասպետներն երեք հօգի ու ես քարայրը գացինք, մինչեւ անգամ վրանիս հրազէն ալ չառինք որպէս զի կտրիճ ըլլալնիս հասկցուի: Երիտասարդ Մորալէզ հետերնիս գալ չուղեց, ինք եւ կրայրը նախամեծար համարեցին բերդը կենալով զբօսնուր:

Առջի օրուան պէս քարայրին յատակը իջնալով՝ հետերնիս

բերած քանի մը գինիի շիշերնիս ջուրին մէջ դրինք որ պաղին : Բայց երբ հեշտութեամբ գինիին շիշերը կպարպէինք կիթառ նուագելով եւ զուարթութեամբ խօսակցելով, մէկ մ'ալ քարայրին վերի կողմը թանձր պեխերով շատ մը մարդիկ տեսանք որոնք գլուխնին ապարօշ փաթթած եւ թուրքի լաթեր հագած էին : Աս որ տեսանք՝ մեզի անանկ եկաւ թէ այս մարդիկը ասպետներուն մէկ մասը եւ բերդապահն էին որ մեզ վախցունելու համար այն կերպարանքը մտեր էին : Այս մը տածմամբ խնդալ սկսանք եւ ինքզինքնիս պաշտպանելու ջնայելով՝ թող տունիք որ անոնցմէ մինչեւ տասը հոգի վար իջնայ . բայց քիչ մը ետքը սարսափեցանք երբ սխալած ըլլալնիս տեսանք , եւ վերջապէս հասկցանք թէ մեր մարդիկը կարծածնիս ծովասպատակ մըն էր , որնոր իւր մարդոցը հետ մեզ յափշտակելու եկեր էր : «Ամմասուր եղե՛ք, շննեք, գոչեց ծովասպատակը Կասդիլացւոց լեզուով ասլա քէ ոյ հիմայ ամենեկիդ աշկմեղցունեմ :» Նոյն միջոցին հետը եղող մարդիկը վրանին ունեցած լայնափող հրացաններովնին մեզի նշան առին , եւ թէոր քիչ մը դէմ կենալու ըլլայինք , խօսք չկար անմիջապէս հրացաննին պիտի պարպէին , բայց խոհեմութիւն ընելով՝ ընդդիմութիւն չըրինք , որովհետեւ գերութիւնը մահէն նախամեծար համարեցինք : Ուստի թուրերնիս ծովասպատակին յանձնելով՝ ան ալ մեզ շղթայի զարնել եւ նաւը տանել տուաւ , որնոր այն տեղէն հեռու չէր , եւ ետքը նաւուն առագաստները բանալով՝ դէպի Ալճէրի նաւարկեց :

Բերդապահին ըրած ազդարարութիւնը բանի տեղ դրած չըլլալնուս արդարացի պատիժը ահա այս կերպով առինք . ծովասպատակին առջի գործը վրանիս գլուխնիս խառնելով՝ ունեցած ստակնիս առնելը եղաւ . շիտակը ասիկայ իրեն համար ի՛նչ աղէկ կողոպուտ մըն էր :

Փլազէնչիայի քաղաքացիներուն երկու հարիւր փխթոյր, Մորալէզի՝ Յէրոնիմոս տէ Մոեատասէն առած հարիւր փխթոյր որոնք իմ գժբաղդութենէս վրաս կգտնուէին , բոլորն ալ անողորմաբար կողոպտեցին . ընկերներուս քսակն ալ լեցունկեկ էր : Ասիկայ ծովասպատակին համար ուռկանի աղէկ

սրտ մըն էր, որուն վրայ ծովասպատակը շատ ուրախացած կե-
րեւար եւ գահիճը ստակներնիս առնելէն զատ՝ ծաղրաբա-
նութիւններով մեզ կիժնամանէր որոնք այնչափ մեղի ծանր
չէին դար, որովհետեւ անոնց համբերելու հարկը կղզայինք,
Հազարումէկ կատակներէ ետքը ուրիշ կերպով մեզ ծաղր ընե-
լու համար, ծովասպատակը աղբիւրին մէջ պաղեցուցած
գինիի շիշերնիս բերել տուաւ որոնք իւր մարդիկը հետերնին
առած էին, եւ սկսաւ անոնց հետ այն շիշերը պարպել հեղ-
նութեամբ կենդանութիւն պարոններ ըսելով:

Այս միջոցին ընկերներս այնպիսի կերպարանք մը բռնած
էին, որնոր սրտերնուն ինչ անցնելուն յայտնի նշան մըն էր.
գերի կյնալնուն վրայ աւելի անոր համար սրտերնին կցաւէր
որ կկարծէին թէ Մայորքա կղզին երթալով՝ մեծ զուարճու-
թիւններ պիտի փայելէին եւ հօնաւել հեշտայից կեանք մը
պիտի անցունէին, Իսկ ես ինչ ճանրայ բռնելուս հաստատ
որոշում տուի, եւ միւսներուն չափ տակն ու վրայ չբլլալով՝
ծաղրող ծովասպատակին հետ խօսք բացի եւ յօժարութեամբ
եւ ալ իրեն հետ կատակներ ընել սկսայ, Այս գործս ծովաս-
պատակին հաճոյ երեւնալով՝ «Նրիտասարդ, ըսաւ, քու բը-
նաւորութիւնդ ինձի ակորժելի է, իրաւունք ունիս, հեծելու
եւ հաւաչելու անդ աւելի ազէկ է որ մարդ համբերութիւն
ընէ եւ ժամանակին յարմարի, Կնձի պզտիկ խաղ մը քնու-
ղեն, շարունակեց խօսքը կիթառս տեսնելով, նայինք ի՞նչ է
գիտցածդ, » Մովասպատակը կապերս քակել տալուն պէս
խօսքին հնաղանդեցայ, եւ սկսայ անանկ կերպով մը կիթառս
հնչեցնել որ շատ հաւնեցաւ, Արաւընէ բառական ազէկ կի-
թառ կնուագէի, երգ ալ կանչեցի եւ ծովասպատակը ձայ-
նիս ալ հաւնեցաւ, Ասաին մէջ գանուող բոլոր թուրքերը զար-
մացական շարժումներով հասկեցուցին թէ իս մոտիկ ընկնուն
հաճոյք կղզային, ասկէց մակարերեցի թէ թուրքերը երաժըշ-
տութեան մասին ճաշակ ունին, Մովասպատակը ականջս ի
փար ըսաւ, «Դուն դժբաղդ գերի չպիտի ըլլաս եւ ունեցած
պաղանդներովդ կրնաս յուսալ թէ այնպիսի պաշտօն մը ձեռք
կձգես որով գերութեան համբերելդ գիւրին կըլլայ, »

Այս խօսքերուն վրայ քիչ մը ուրախութիւն գգացի, քայքայութիւն որ ասոնք ինձի համար անորոշելի խօսքեր էին, դարձեալ ծովաստղատակին յուսացուցած պաշտօնին վրայ սիրտս հանդիստ չէր, կ'ախնայի որ չլլայ թէ ուղածիս պէս չենէր. Ալէքէրի նաւամատոցը հասած ատեննիս շատ մը մարդիկ տեսանք որոնք մեզ գիտելու համար ժողվում էին, եւ նաւէն դուրս ելնելնուս չմնաց, ամենքը մէկէն սկսան հազար ու մէկ ուրախութեան ձայներ հանել. ասկէ զատ փողարներուն, Մարիտանական սրինգներուն եւ այն տեղ գործածուած ուրիշ նուագարաններուն խառնաշփոթ ձայնէն օգր կ'իծնտար որոնոր առաւել խրացուցիչ քան թէ անորոշելի ձայնակցութիւն մը կ'ընկալնէր. Այս ուրախութեան պատճառը քաղերին մէջ սուտ լուր մը պատեւն էր, թէ ուրացող Մէհմէտը (ծովաստղատակին այս անունը կուտային) ձենովայի մեծկակ նաւու մը վրայ յարձակած ատեն մեռեր էր, եւ այն ատեն ազգականները ու բարեկամները անոր ետ դառնալը խմանալով՝ կ'իտեթային ուրախութիւննին յայտնել.

Ոտքերնիս գետինը դրինք չդրինք, զիս ընկերներուս հետ Սիւլէյման փաշային պալատը տարին ուր որ քրիստոնեայ գըրադիր մը մեզ ամենքս զատ զատ հարցաքննելով՝ անտշնիս, տարիքնիս, հայրենիքնիս եւ տաղանդներնիս ինչ լլլալը հասկըցաւ. Այն ատեն Մէհմէտ իս փաշային ցուցունելով՝ ձայնս գովեց եւ ինձի համար ըստ. «Ասկէց զատ սքանչելի կերպով կ'իմաստ ալ կ'նուագէ. Սիւլէյման ալ յաշտիր հասկնալուն պէս միտքը դրաւ որ իս իրեն քով սգրատասար առնէ. ուստի ասանկով զիս ապարանքին համար վար դնելով՝ ինձի սահմանուած պաշտօնին մէջ հաստատելու համար քիչ ատենէն հոն տարին. իսկ միւս գերիները հրապարակ մը տարուելով՝ սոյնորականին համեմատ ծախուեցան. Նստուն մէջ Մէհմէտին ինձի համար ըրած գուշակութիւնը շիտակ ելաւ. բարեբաւասիկ զի՛ճակ մը գտայ, իս ոչ բանտերու պահապաններուն յանձնեցին ոչ ալ ծանր աշխատութեանց գործածեցին. Սիւլէյման փաշան խտրութեամբ իս հինգ վեց ազնուական գերիներու հետ առանձին տեղ մը դնել անու. որոնք քիչ ատենէն պիտի

Ժախուէին: Ասոնք ծանր աշխատութեանց դատապարտուած չէին: Ինձի պարտէզներուն մէջ նարինջներուն եւ ծաղիկներուն ջուր տալու պաշտօնը յանձնեցին: Իմ ուղածս ալ ասանկ թեթեւ աշխատութիւն մըն էր. ուստի փառք տուի աստղիս եւ չեմ գիտեր թէ ինչպէս եղաւ որ գուշակեցի թէ Սիւլէյմանին քովը բաղգաւոր պիտի ըլլայի:

Այս փաշան (պէտք է որ անոր նկարագրութիւնը ընեմ) քառասուն տարեկան, խիստ շնորհքով, Թըքու թեանը նայելով՝ շատ քաղաքավար եւ բարերարոյ մարդ մըն էր: Քաշմերացի կին մը իր սիրականն էր, որնոր իւր խելացիութեամբը եւ գեղեցկութեամբը անոր վրայ բացարձակ իշխանութիւն մը ըստացեր էր: Սիւլէյման այս կինը այնչափ կսիրէր որ կուռքի պէս կպաշտէր. անոր համար ամեն օր մէկ մէկ նոր հանդէս կատարելով՝ երբեմն նուագածուներ եւ երգիչներ բերել եւ երբեմն ալ Թուրքական կատակերգութիւններ խաղցունել կուտար, որոնք այնպիսի դուստնական բանաստեղծութիւններ են, որոնց մէջ ամօթխածութիւնը եւ վայելչութիւնը Արիստոտէլի կանոններէն աւելի չեն պահուիր: Սիրուհին, որուն անունը Յէրրուլանազ էր, այս տեսարանները ստատիկ սիրելուն համար երբեմն ալ փաշային առջեւ ազախիններուն Արաբերէն խաղեր ներկայացնել կուտար, ինք ալ խաղին մէջ մաս մը կառնէր եւ վարքին մէջ ցուցուցած շնորհքովը ու աշխոյժովը բոլոր հանդիսատեսները կդմայլեցնէր: Օր մը նուագածուներուն մէջ այս խաղերէն մէկուն ներկայ գտնուած միջոցիս Սիւլէյման ինձի հրաման ըրաւ որ կիթառս նուագեմ եւ միջախաղի մը ժամանակ մինակ խաղ կանչեմ: Ես ալ սկսայ նուագել եւ երգելու բաղդս յաջողելով՝ Սիւլէյմանին աչքը մտայ, որնոր ոչ միայն ծափահարութիւններով այլ եւ բերանացի խօսքերով ինձի հաւանած ըլլալը հասկցուց, եւ կերեւար թէ իր սիրուհին ալ ինձի աղէկ աչքով նայեցաւ:

Երկրորդ օրը պարտէզին մէջ նարինջներուն ջուր տուած ատենս ներքինի մը քովէս անցնելով՝ առանց կայնելու եւ բերնէն խօսք մը հանելու ոտքերուս առջին տոմսակ մը նետեց. ես ալ հաճութեամբ եւ երկխոյզով խառն չփոթութեամբ

մը տոմսակը առնելով՝ գետնին վրայ պառկեցայ, որպէս զի չըլլայ թէ պալատին պատուհաններէն իս տեսնան. եւ նաքինջներու թաղարներուն ետին պահուըտելով՝ տոմսակը բացի եւ մէջէն բաւական ծանրագին անդամանդ մը գտնելով՝ ընտիր Կասթիլացոց լեզուաւ գրուած սա խօսքերը կարդացի. «*Երիսուսարդ ֆրիսունեայ, գերի քոնուելոյդ համար փառք տու Աստուծայ: Սերք եւ յաջողութիւնք քեզ պիտի երջանկացնեն. Սերք կրնա՞ն, քե՛ որ զեղեցիկ կնոջ մը հրապոյրներուն անհարբեր լիս. իսկ յաջողութիւն, քե՛որ փաջաւոր տրեանք ամեն ծեսակ վիճակ առոյթից համարեն:*»

Այս նամակին՝ սիրուհի սուլթանին կողմէն գրուած ըլլալուն վայրկեան մը չտարակուսեցայ. նամակին ոճին եւ մէջի անդամանդին նայելով ասոր համոզուեցայ, Բնութենէս վախկոտ չըլլալէս զատ երեւելի բղբշխի մը տիրուհիին աչքը մտած ըլլալուս սնապարծութեամբ եւ մանաւանդ փրկանքիս համար պէտք եղած ստակին քառապատիկը այս գործէն հանելու յոյսով միաբա գրի որ այս դիպուածը փորձեմ, թէպէտեւ շատ վտանգաւոր էր: Ֆէրուխնագի սենեակը մանելու միջոցներուն վրայ խորհելով կամ լաւ եւս ինք ասոր ճանբայ բանալուն սպասելով՝ նորէն աշխատիլ սկսայ, որովհետեւ խեղքս տեղ կընէր թէ այնչափը հերիք չսեպելով՝ ինք ինէ աւելի ջանք պիտի ընէր որ այս գործը յաջողի: Այս կարծիքս իրաւելաւ, որովհետեւ նոյն ներքինին ժամ մը ետքը նորէն քովէս անցնելով՝ «*Քրիստոնեայ, ըսաւ, պէտք եղած խորհրդածութիւններդ ըրիր եւ ետեւէս գալու պիտի համարձակիմ:*»

«*Այո՛, պատասխանեցի:*» «*Է՛հ ուրեմն, կրկնեց, Աստուած քեզ պահէ, վաղը առտու նորէն իս կտեսնես, հետո գալու պատրաստ եղիր:*» Այս ըսելով ելաւ գնաց: Երկրորդ օրը արդարեւ առաւօտուն ժամը ութնին ատենները նորէն գալով՝ աչք ըրաւ ինձի որ քովը երթամ, եւ ալ քովը գացած ատենս իս սրահ մը տարաւ, որուն մէջ մեծկակ պատատ մը կտաւ կար, որնոր ուրիշ ներքինի մը ու ինք հոս բերած էին եւ սուլթանին պիտի տանէին, որպէս զի փաշային համար պատրաստուած Արաբերէն խողի մը իրքեւ զարդ գործածուի:

Ներկու ներքինիները տեսնելով թէ ինչ որ ըսեն կատարելու պատրաստ եմ, չուտ մը կտաւը բացին եւ իս երկայնութեամբ ըստ անոր մէջ պատկեցնելէն ետքը նորէն ծալլելով՝ իս անով փաթթեցին այնպէս որ մէջը չուենջ չտեսնելով՝ խղզուիլս բան մը ըսել չէր, ասկէց ետքը երկուքնին պատառօն մէկ մէկ ծայրէն բռնելով՝ իս այսպէս, առանց դիտունուն փորձանք մը բերելու, մինչեւ Քաշմիրացի կնոջ պատկած սենեակը տարին : Սուլթանը իւր կամացը անձնանուէր պատառ գերի մը հետ մինակ էր, երկուքնին կտաւը բացին, եւ Ֆէրուխնազ երեսս տեսնելուն պէս այնպիսի ուրախութեան աղաղակներ փրցուց որոնք իւր երկրին կանանց բնաւորութեանը յայտնի նշան մըն էին : Որչափ որ բնութենէս համարձակ էի, բայց եւ այնպէս կանանց դաղանի սենեակը երթալուս վրայ քիչ մը վախ քաշեցի : Աինը ասիկայ իմանալով՝ սրտիս վախը փարատելու համար, « Ներիատարդ, ըսաւ, հոգ մընէր, Ալիւլթան իւր ամարանոցը գացած է, մինչեւ իրիկուն հոն պիտի կենայ, մենք հոս հանգիստ կրնանք տեսնուիլ » :

Այս խօսքերուն վրայ սիրտ առնելով՝ ցուցուցած կերպարանքիս վրայ սիրուհիս ուրախութիւնը աւելցաւ : « Ինձի հաճելի երեւցար, ըսաւ, ուստի դառն գերութիւնդ պիտի մեղմացնեմ, գրեզ վրադ զգացած գորովոյս արժանի կկարծեմ. թէպէտեւ գերի լաթեր հագած ես, բայց ազնիւ եւ բարեբարոյ մարդու մը կնմանիս, ուսկից հասարակ մարդ չըլլալդ յայտնի կտեսնուի : Սրտեդ ինձի հետ խօսէ, ո՛վ ըլլալդ ինձի ըսէ, գիտեմ որ ազնուական գերիները աժան ծախուելու համար ազնուական ըլլալին կծածկեն. բայց ինձի հետ այս կերպով վարուելու պարտք մը չունիս. մինչեւ անգամ թէոր առանկ նախազգուշութիւն մը ընելու ըլլաս, իս կըպրօքցունես, ես խօսք կուտամ թէ քեզ գերութենէ կազատեմ. ուստի անկեղծութեամբ խօսէ եւ ազնուական երիտասարդ մը ըլլալդ խոստովանէ : » « Արդարեւ տիկին, պատասխանեցի, քու ինձի լարիքներ ընելուդ փոխարէն ճշմարտութիւնը ծածկելս չվայլեր, անպատճառ կուղես որ իմ ինչ աստիճանի մէկը ըլլալս քեզի յայտնեմ, ուստի կամքդ տեղը

տանելու համար կիմացունեմ թէ ես երեւելի Սպանիացիի մը զաւակն եմ: Գուցէ ճշմարիտը կրտէի, եւ գոնէ սուլթանը ասոր հաւտաց ու նշանաւոր ասպետի մը սիրահարած ըլլալուն վրայ ուրախանալով՝ ապահովցուց թէ շատ անգամ առանձին իրարու հետ տեսնուելու համար ձեռքէն եկածը պիտի ընէր: Հետը երկայն բարակ խօսակցեցաց եւ նայեցաց որ շատ զրօսեցուցիչ կնիկ մըն էր, շատ լեզուներ եւ մանաւանդ Վասթիլացուց լեզուն գիտէր, որնոր բաւական աղէկ կխօսէր: Երբ նայեցաւ թէ իրարմէ զատուելնուս ժամանակը եկած էր, իւր հրամանովը իս ուռիէ խոշոր կողովի մը մէջ դրին, որնոր իւր ձեռքովը շինուած մետաքսէ լաթով մը ծածկուած էր, ետքը իս բերող երկու ներքինիները կանչուելով՝ իս փաշային իրբեւ ընծայ տարին, որնոր կանանց պահապան դրուած բոլոր մարդոց համար սրբազան է:

Ֆէրրուխնազ ու ես իրարու հետ տեսնուելու ուրիշ միջոցներ ալ գտանք, եւ տիրուհիիս իմ վրաս ունեցած սիրոյն չափ կամաց կամաց ես ալ իր վրայ սէր զգացի: Երկու ամիս գաղտնի յարաբերութիւններ ունեցանք, թէպէտ եւ սիրահարական գաղտնեաց երկար ատեն երեւան չեղնելը դժուար բան է. բայց չար սխառահար մը վրայ դալով՝ այս քիչ մը գործերս տակն ու վրայ եղան եւ բաղդս բոլորովին հակառակ կողմը դարձաւ: Օր մը թատրոնի համար շինուած շինծու վիշապի մը մարմնոյն մէջ կենալով՝ սուլթանին սենեակը մտած եւ հետը տեսնուած տեսնաւ, մէկ մ'ալ ինչ կնայիս Սիւլէյման, որնոր ես կկարծէի թէ քաղքէն դուրս գործ ունէր, վրայ հասաւ: Մէկէն ի մէկ սուլթանին սենեակը մտնելուն համար պառաւ. գերին հաղիւ թէ գալը մեղի խմացունելու ատեն ունեցաւ. ժամանակ չեղաւ որ պահուըտէի, եւ այսպէս ամենէն առաջ փաշային աչքին ես երեւայի:

Սիւլէյման՝ սուլթանին սենեակին մէջ ինձի հանդիպելուն վրայ զարմացաւ մնաց եւ մէկէն ի մէկ աչքերը զայրոյթով բորբոքեցան. այլ եւս ես ինքզինքս մեռնելու մօտ մարդու մը տեղ դրի եւ ինձի անանկ կուգար թէ արդէն տանջանքի մէջ էի: Նայեցայ որ Ֆէրրուխնազ շատ դող ելեր էր. բայց

յանցանքը խոստովանելով թողութիւն խնդրելու տեղ Սիւ-
լէյմանին ըսաւ. «Տէր, իմ վրաս վճիռդ չկտրած, կաղաչեմ
իս մօտիկ ըրէ, արդարեւ գործին երեւոյթքներուն նայելով՝
ես դատապարտութեան արժանի եմ եւ քու աչքիդ ամենատու-
կալի պատիժներու արժանաւոր դաւաճանութիւն մը գործած
կերեամ. այս երիտասարդ գերին ես հոս բերել տուի եւ
զինքը սենեակս մտցունելու համար այնպիսի վարպետութիւն-
ներ բանեցուցի որ այնպէս կերեւայ թէ իր վրայ սաստիկ սէր
մը ունիմ. սակայն թող մեր մեծ մարդարէն վկայ ըլլայ թէ
որչափ որ այս ճանբանքը բռնեցի, բայց քեզի անհաւատար-
մութիւն ըրած չեմ. Այս քրիստոնեայ գերին իւր աղանդը
ձգելով՝ մեր հաւատքը ընդունել տալու համար հետը տեսնուիլ
ուզեցի, եւ ինչպէս որ կկարծէի, վրան ընդդիմութիւն մը տե-
սայ, սակայն իր նախապաշարումներուն յաղթելովս իրմէ խօսք
առի թէ Մահմէտական կըլլայ:

Գիտեմ որ դանուած այն վտանգաւոր վիճակիս չնայելով՝
Ֆէրրուխնազի այս սուտը երեւան հանելու էի, բայց տառա-
պանացս մէջ սիրականիս մօտալուտ վտանգէն շարժելով՝
եւ մանաւանդ ինքզինքիս համար ալ վախնալով՝ ապշեցայ ու
շփոթեցայ, ըզուս կապուեցաւ. փաշան իմ լուծենէս
իւր տիրուհիին ճշմարիտ խօսելուն համազուելով՝ բարկու-
թիւնը իջեցուց. «Տիկին, պատասխանեց, կհաւատամ որ ինձի
դէմ նախատինք մը ըրած չես եւ մարդարէին հաճոյանալու
համար ասանկ փափուկ գործի մը վտանգներուն յանձնառու
եղեր ես. ուստի անխոհեմութեանդ կնքեմ. բայց այս գերին
շուտ մը գլուխը ապարօշ դնելու է. » Այս ըսելով ժողովրդա-
պետ մը կանչել տուաւ եւ ինձի Թուրքի լաթեր հագցուց,
Ես ալ առանց դէմ կենալ համարձակելու ինչ որ ըսին կա-
տարեցի, կամ լաւ եւս դանուած այն շփոթութեանս մէջ ինչ
ընելս չէի դիտեր, Քանի քանի քրիստոնեաներ ասանկ պարա-
գաներու մէջ ինձի պէս վատութիւն կընեն:

Արարողութիւնները լմնալէն ետքը Սէյտ Ալի անունով՝
Սիւլէյմանին ինձի տուած փոքր պաշտօնը կատարելու համար
պաշտօնէն դուրս ելայ. այլեւս սուլթանին երեսը չտեսայ,

բայց ներքինին մէկը օր մը եկաւ իս գտաւ եւ հետը Ֆէր-րուսնապի կողմէն երկու հազար ոսկիի արժողութեամբ անդա-մանդներ ու տոմսակ մը բերաւ, որուն մէջ տիրուհիս իս կապահայցունէր թէ իր կեանքը ազատելու համար Մահմէտա-կան ըլլալուս վեհանաճական կամակատարութիւնս միտքէն չպիտի ելնէր. Արդարեւ Ֆէրրուսնապէն առած ընծաներէս զատ իւր միջնորդութեամբը առաջուրնէ աւելի մեծ պաշտօն մը ձեռք ձգեցի եւ վեց եօթը տարի չանցած Ալէքի քաղքին մէջ գտնուած հարուստ ուրացողներէն մէկն եղայ:

Կրնաք մակարեւել թէ Թուրքաց՝ մզկիթներուն մէջ ըրած աղօթքներուն ներկայ գտնուիլս եւ իրենց կրօնքին միւս պար-տականութիւնները կատարելս պարզապէս կեղծաւորութիւն էր. ծնած եկեղեցւոյս ծոցը դառնալու հաստատ կամք մը ունէի եւ ասոր համար միտք ունէի որ Ժողովիք հարստու-թիւններովս օր մը Սպանիա կամ Իտալիա երթամ: Շատ մը գերիներ եւ խիստ գեղեցիկ ազախիներ ունէի. թէպէտ այս երկրին մէջ Մահմէտականաց գինի խմելու արգելք կայ, բայց եւ այնպէս մեծ մասը գաղտուկ կխմեն. իսկ ես բոլոր ուրացողներուն պէս առանց քաշուելու գինի կխմէի: Միտքս կուգայ որ զեղխութեան երկու ընկեր ունէի, որոնց հետ շատ անգամ դիշերները սեղանին վրայ կանցունէի: Մէկը Հրեայ, իսկ միւսը Արարացի էր. ասոնք պարկեշտ մարդիկ գիտէի եւ այս կարծեօք հեաւերնին առանց երկիւղի կենակցութիւն կը-նէի, Իրիկուն մը գիրենք տունս ընթրիքի հրաւիրեցի. սիրական շունս նոյն օրը մեռած ըլլալուն մէկտեղ մարմինը լուացիւք եւ Մահմէտականաց յուղարկաւորութիւններուն մէջ կատարուած արարողութիւններով զայն թաղեցինք: Ասիկայ Մահմէտականաց կրօնքը ծաղր ընելու համար չէինք ըներ, հասրա զբօսանալու եւ զեղխութիւններնուս մէջ շունի յուղարկաւորութիւն ըն-ելու յիմարական փափաքնիս կատարելու համար:

Ինչպէս որ քիչ մը ետքը պիտի տեսնէք, մազ մնաց որ սյս գործը կորստեանս պատճառ պիտի ըլլար, որովհետեւ երկ-րորդ օրը տունս մարդ մը գալով՝ Սէյտ Ալի Էֆէնտի, Ը-սաւ, կարեւոր գործով մը տունդ կուգամ. Պարօն դատաւորը

քեզի խօսք ունի, կաղաչեմ որչափ որ ձանձրութիւն է չուտով տունը գաս:» Կաղաչեմ, պատասխանեցի, ինձի իմացունէիր թէ դատաւորը ինձի հետ ինչ առնելիք տալիք ունի:» Ինք քեզի կիմացունէ, ըսաւ, բոլոր գիտցածս սա է թէ Արարացի վաճառական մը, որն որ երէկ տունդ կերակուր կերեր է, շան մը թաղման առթիւր գործած մէկ ամբարշտութիւնդ իմացուցեր է, խնդիրը ինչ ըլլալը ազէկ գիտես. ասոր համար քեզի իմաց կուտամ որ այսօր դատաւորին առջեւ ելնես, ապա թէ ոչ գիտցած եղիր թէ պատժոյ արժանաւոր պիտի դատուիս:» Այս խօսքերն ըսելով՝ ինք ելաւ գնաց եւ ես իւր ըրած ազգարարութեանը վրայ խռովութեան մէջ ինկայ, որովհետեւ Արարացին ինէ գանդատելու պատճառ մը չունէր որ գիտնայի թէ ի՞նչու համար այս նենգաւորը ինձի այս խաղը խաղացեր էր. այսու ամենայնիւ այս գործը բոլորովին ականջի ետեւ ձգելու չէր գար: Պատաւորը որչափ որ առ երեսօս խիստ կերեւար, բայց սրտանց այնչափ խղճահար չէր եւ մանաւանդ ոսկին շատ կսիրէր: Ուստի երկու հարիւր ոսկի քրծակիս մէջ գնելով՝ դատաւորին դայի, որնոր իս դահլիճէն ներս մտցունելով՝ դաժան կերպարանքով մը ըսաւ:» Պուն ամբարիշտ, սրբապիղծ եւ դարչելի մարդ մըն ես, չուն մը իրրեւ Մահմէտական թաղէլ. այս ինչ սրբապղծութիւն է որըրեր ես: Չըսես մեր ամենասուրբ արարողութիւնները դուն սլապէս կը սլահես. միթէ մեր ամենասուրբազան սովորութիւնները ծաղրը ընելու համար Մահմէտական եղեր ես:» Գարօն դատաւոր, պատասխանեցի իրեն, քեզի այս չար լուրերը տուող Արարացին՝ այն սուտ բարեկամը իմ մեղքիւ գործակից է թէ որ հաւատարիմ ծառայի մը, հաղար ու մէկ բարի յատկութիւններ ունեցող կենդանիի մը թաղման պատիւ կատարելը մեղք կսեպուի. որովհետեւ այն կենդանին ամեն արժանաւոր եւ պատուաւոր մարդիկը այնչափ կսիրէր որ մեռած ատենն անգամ իւր բարեկամութեանը նշաններ տալ ուզելով՝ կտակ մը ըրաւ, որուն գործագիրը ես եմ, եւ իւր հարստութիւնները անոնց թողուց մէկուն քսան, միւսին երեսուն սկովթի կտակ ընելով, եւ քեզ ալ չմոռցաւ, տէր, շարունակեցի խօսքս

քաակո հաներով, ահաւասիկ այս երկու հարիւր ոսկին ալ քեզի տալու համար ինձի յանձնեց, Գառաւորը այս խօսքերուս վրայ մինչեւ այն ատեն ցուցուցած ծանրութիւնը չկրնալով բռնել, խնդալ սկսաւ եւ մինակ ըլլալնուս համար չքաշուելով քակը առաւ ու իս ճանրելով ըսաւ: «Գնա Սէյտ Ալի Էֆենտի, շատ աղէկ ես ըրեր որ հանդէսով եւ պատուով թաղեր ես ատանկ շուն մը, որնոր պարկեշտ մարդիկը այնչափ կմեծարէ եղեր:»

Այս ճանրով՝ առջեւս ելած դժուարութենէն աղատեցայ, եւ թէպէտ ասոր վրայ խելքս գլուխս չեկաւ, բայց գոնէ քիչ մը չընհայեաց եղայ. ուլ ոչ Արաբացիին եւ ոչ Հրեային հետ ղեղխութիւն չբրի: Հետո գինի խմելու ընկեր գերիս Լիւրոնացի երիտասարդ աղնուակներ ընտրեցի, որուն անունը Աղարինի էր: Միւս ուրացողներուն պէս քրիտոնեաց գերիներուն Թուրքերէն աւելի չարիք չտալուս համար բոլոր գերիներս մեծ համբերութեամբ նորէն ծախուելուն էսպասէին: Արգարեւ հետերնին անանկ անուշ կլաբուէի որ երբեմն կըսէին: «Գերութեան մէջ դանուող մարդոց համար շատ հրապուրիչ եղող ազատութեան չենք փախաքիր, այլ առաւել կլախնանք որ կեղնէ տէրերնիս կլիփսուի:»

Օր մը փաշային նաւերը մեծ աւարներով գարձան. թէ այր եւ թէ կին հարիւրէն աւելի գերի բերած էին որոնք Սպանիոյ ծովեղբւրներէն յափշտակեր էին: Սիւլէյման անոնցմէ մէկ քանին միայն իրեն համար վար դնելով՝ մնացածները ծախուելու ցան. եւ ալ անոնց ծախուած հրապարակը երթալով՝ տասը տասներկու տարեկան Սպանիացի աղջիկ մը ծախու առի, որն որ յուսահատելով դառն արցունք կլնափէր: Ազարմանայի թէ ինչպէս այն տարիքին մէջ եղող աղջիկ մը դերութեան այն աստիճան զգայուն էր, Աստիկացոց լեզուաւ լսի իրեն. «Աղջիկ, այդչափ մի տրտմիր, ապահով եղիր թէ այնպիսի տէրով մը ձեռք ինկած ես, որնոր որչափ որ գլուխը ապարօշ դրած է, սցսուամենայնիւ զթասիրտ է:» Փոքրիկ աղջիկը ինքզինքը չարունակ ցաւոյն տալով՝ իմ խօսքս մոտիկ չէր ընել: միմիայն հեծելով ճակատագրէն կտրանջար եւ երբեմն երբե-

մէն սրտաշարժ կերպարանքով մը կգոչէր: « Մարիկ, ինչո՞ւ համար իրարմէ դատու եցանք, թէ որ երկուքնիս մէկտեղ ըլլայինք, համբերութիւն կընէի: » Այս խօսքերն ըսելով աչքերը իրմէ քանի մը քայլ հեռուն դռնուող քառասունը հինգ յիսսուն տարեկան կնոջ մը վրայ կգարծունէր որն որ աչքերը գէպի գետինը ծռած տրտում լուծեամբ մը մէկը զինքը ծախու առնելուն կսպասէր: « Այն կինը, որուն երեսը կնայիս, մայրդ է: » հարցուցի փոքրիկ աղջկան: « Եզո՞ւկ, այո տէր, մայրս է, պատասխանեց: Աստուծոյ սիրուն ըլլայ նայէ որ մեզ իրարմէ չզատես: » Էհ ուրեմն, աղջիկս, ըսի, թէ որ միտիմարանքդ մօրդ միանալն է, հիմայ կամքդ կկատարեմ: « Աոյն միջոցին մօրը քովը դացի որ իրեն սակարկութիւնը ընեմ, բայց երեսը նայելուս պէս, որչափ որ կընաք մակարերել, մեծ յուզմամբ մը Լուչինթայի կերպարանքը բուն իսկ իր կերպարանքն ըլլալը ճանչցայ: Չարմանք, ըսի ինքնիրենս, մայրս է. տարակուսիլը աւելորդ է. բայց ինք չեմ գիտեր թէ սաստիկ տառապանքէն բոլորտիքի առաքկաներուն մէջ միմիայն իրեն թշնամիներ աչքին երեւալէն էր՝ թէ հագած լաթերէս այլակերպ ըլլալէս եւ կամ թէ տասներկու տարիի չափ երեսը տեսած չըլլալով՝ փոխուած ըլլալէս էր որ իս չճանչցաւ: Ինչ եւ իցէ ինքն ալ ծախու առնելէս ետքը աղջկանը հետ տունս տարի:

Տանս մէջ ով ըլլալս իրենց իմացունելով՝ զիրենք ուրախացնել ուզեցի: « Տիկին, ըսի Լուչինթային, ի՞նչպէս կընայ ըլլալ որ կերպարանքէս իս չճանչնաս, պէտերս եկած ըլլալուն եւ գլուխս ապարօշ դրած ըլլալո՞ւս համար քու Ռափայէլ զաւակդ ըլլալս չես ճանչնար: » Մայրս այս խօսքերուն վրայ սարսռելով երեսս նայեցաւ, եւ իս ճանչնալով՝ սերտիւ իրարու փաթթուեցանք. ետքը իւր աղջիկը դրկեցի որնոր ինչպէս որ ես քոյր ունենալս չէի գիտեր, ինք ալ գուցէ եղբայր ունենալը չէր գիտեր: « Տիկին, զրուցեցի մօրս, քու բոլոր թատերական խաղերուդ մէջ այսչափ բնական ճանաչումի մը հանդիպած չունէիր ա՛: » « Տղաս, պատասխանեց Լուչինթա հառաչելով, առջի բերան քեզ տեսներուս վրայ ուրախութիւն դդացի, բայց այս ուրախութիւնս տրտմութեան կփոխուի, ե-

ղուկ, քեզ այդ ինչ վիճակի մէջ կգտնեմ. իմ գերութիւնս ինձի այնչափ շատ ցաւ չպատճառեր, որչափ այդ գարշելի հագուստդ . . . » Ա՛հ, արդարեւ, տիկին, ընդմիջեցի խընդալով, այդ նորութեանդ վրայ կղարմանամ, կատակերգուհի ըլլալուդ նայելով՝ այդ գործդ ինձի ակտորժելի կուգայ, է՛հ, Աստուած իմ, քանի որ կերպարանքս փոխած ըլլալս տեսնելով սիրտդ կցաւի, մարիկ, ըսել է որ շատ փոխուեր ես, Ապարօչիս դէմ գրգռուելուդ տեղ, մանաւանդ իս այնպիսի դերասան մը համարէ որնոր տեսարանին վրայ Թուրքի դեր մը կնեղկայացնէ. թէպէտ ուրացող եմ, բայց Սպանիոյ մէջ որչափ որ Մահմէտական էի, հիմայ ալ այնչափ Մահմէտական եմ եւ սրտանց միշտ կրօնքիս կապուած եմ, Երբոր այս երկրին մէջ գլխէս անցած բոլոր գիպուածները իմանալու ըլլաս, այն ատեն ինձի կնեղես. սիրահարութիւնը մեղացս պատճառն եղաւ. սիրոյ չաստուածին կպատարագեմ. գիտցած ըլլաս որ այս մասին քիչ մը քու բնաւորութենէդ եմ, Ուրիշ պատճառ մ'ալ կայ, որով իս այս վիճակին մէջ տեսնելդ քեզի այնչափ ծանր գալու չէ: Այճէրիի մէջ դառն գերութեամբ տանջուելդ աչք առեր էիր, բայց հիմայ տէրդ՝ գորովալից եւ պատուադիր աղագ եղաւ որնոր մինչեւ որ ապահով կերպով Սպանիա դառնալու առիթ մը ձեռք ձգենք, քեզ առատութեան մէջ ապրեցնելու չափ հարստութիւն ունի, Հաւատա՛ այն առածին ճշմարտութեանը որ կըսէ «Թշուառութիւնը քանի մը բանի օգուտ ունի»:

«Տղան, ըսաւ Լուչինթա, քանի որ օր մը գարձեալ հայրենիքդ դառնալով Մահմէտականութիւնը ձգելու միտք ունիս, սիրտս բոլորովին կմխիթարուի, գոհութիւն Աստուծոյ Պէտքերիքս քոյրդ ողջ առողջ կասթիլլա պիտի կրնամ տանիլ»:

«Այո՛ Տիկին, գոչեցի, պիտի կրնաս տանիլ. երեքնիս միատեղ որչափ որ կրնանք չուտ կերթանք մեր ընտանեաց մնացորդին հետ կմիանանք, որովհետեւ անշուշտ Սպանիոյ մէջ բեղմնաւորութեանդ ուրիշ նշաններ ալ ունիս»:

«Ո՛չ, պատասխանեց մայրս, ձեր երկուքէն զառ զաւակ չունիմ եւ քիչ մը ետքը պիտի իմանաս թէ Պէտքերիքս ամենաօրինաւոր ամուս-

նութեան մը պտուղն է . «Է՛հ, ինչո՞ւ համար քրոջս իմ վրաս այս առաւելութիւնը տուեր ես, ի՞նչպէս եղեր է որ ամուսնանալու միտք ըրեր ես . տղայութեանս ատեն հարկւր անդամքերնէդ լսած եմ թէ սիրուն կնոջ մը էրիկ առնելը ներելի չէ» . «Մարդո՞ւն ամեն տանը մէկ չըլլար, տղաս, կրկնեց մայրս, դիտաւ որու թիւններնուն մէջ ամենէն աւելի հաստատամիտ եղող մարդիկ անդամ՝ փոփոխամտութեան ենթակայ են, եւ դուն կուզես որ կնիկ մը իւր դիտաւորութեանցը մէջ անխանաւ մնայ . Մատթիսէն ելնելէդ ի վեր պատմութիւնս քեզի պիտի պատմեմ» . Այս ըսելէն ետքը հետեւեալ պատմութիւնը բրաւ, որնոր բնաւ միտքէս չպիտի ելնէ . ձեզ անանկ հետաքրքրական պատմութենէ մը զրկել չեմ ուզեր :

Թէ որ միտքդ է, ըսաւ մայրս, փոքրիկ Նէկանէզէն բաժնուելդ տաաներեք տարիի չափ կայ . Այն ատենները Մէտինա Չէլի դուքսը ինձի ըսաւ թէ իրիկուն մը հետս առանձին ընթրիք ընել կուզէր . օրը որոշեց, ես ալ այս ազնուականին դալուն սպասելով՝ վերջապէս եկաւ եւ ինձի հաւնելով՝ «Ապաղաչեմ, ըսաւ, որչափ որ հակառակորդ ունիմ, ինձի զոհես, ես ալ խնդիրքը ընդունեցի յուսալով թէ ասոր տեղը կըլցունէ, ինչպէս որ յոյսս պարապը չեղաւ . որովհետեւ երկրորդ օրը իրմէ ընծաներ եւ ետքերը դեռ ուրիշ ընծաներ ալ սաացայ, կիւսինայի թէ չըլլայ որ ասանկ բարձրատիճան մարդ մը երկար ատեն չգլխաներուս մէջ չկրնամ պահել, եւ այս մասին վախնալուս տեղը կար, որովհետեւ դիտէի որ արդէն այս մարդը նշանաւոր գեղեցիկ կիներ թողած էր, որոնց չգլխան կրելը եւ կոտորելը մէկ էր ըրեր . սակայն չէ թէ միայն օրէ օր իմ ցուցուցած կամակատարութիւններէս չէր պաղեր, հապա կարծես թէ անոնցմէ աւելի հաճոյք կղգար : Աւերջապէս զինքը զբօսցւնելու ճանքան գիտնալով՝ թող չէի տար որ բընութեամբ յեղյեղուկ եղող սիրտը իր յօժարութեանցը հետեւի :

Երեք ամիս կար որ իս կօիրէր, եւ կրնայի յուսալ թէ իւր մէքը երկար ատեն պիտի տեւէր, մէկ մա՛լ իր բարեկամներէն կին մը ու ես տկուճի մը դացած ատեննիս, նայեցայ որ կնոջը՝

դքսուհիին հետն էր։ Մենք ակումբին երգիչները եւ նուագածուները մոտիկ ընելու համար գացած էինք. դիպուածով դքսուհիին մօտերը նստեցանք, որուն իր գտնուած տեղը իմ ալ գտնուիլ համարձակելս ծանր դալով՝ սպասուհիներէն մէկուն բերնով ինձի իմաց տուաւ թէ կազաչէ որ շուտ տունէն դուրս ելնեմ։ Ես ալ պատգամաւոր սպասուհիին բիրտ պատասխան մը տուի. ասոր վրայ դքսուհին բարկանալով՝ գնաց ամուսնոյն գանգատ ըրաւ. ան ալ ինձի գալով ըսաւ. «Տունէս ելիր, Լուչինթա, երբ նշանաւոր մարդիկ ձեզի պէս աննշան կանանց կկապուին, կիները պէտք չէ որ իրենց ով ըլլալնին մօտնան. թէպէտ ձեզ մեր ամուսիններէն աւելի կսիրենք, բայց մեր ամուսիններն ալ ձենէ աւելի կմեծարենք, եւ քանի որ անմտութեամբ ինքզինքնիդ անոնց հաւասար բռնելու կեկնէք, միշտ ասանկ նախատական եւ ամօթալից վարմունքի մը արժանի կըլլաք»։

Բարեբաղդաբար դուքսը այս ծանր խօսքերը կամաց զրուցելուն համար բոլորտիքնիս եղողները չլսեցին. այն ատեն ամօթէս դետինն անցնելով՝ տունէն դուրս ելայ, եւ դուքսէն այս նախատինքը տեսած ըլլալուս համար բարկութենէս լացս կուգար. եւ իրեւ թէ այսչափ կսկիծս հերիք չէր դար, մէկ մ'ալ կատակերդուները եւ կատակերդուհիները նոյն իրիկուն այս դիպուածը լսելով՝ սիրտս աւելի կտրեցաւ։ Արթեւս թէ ասոնց քով սատանայ մը կար որնոր մէկուն գլխուն եկածը միւսին պատմելէ հաճոյք կզգայ։ Օրինակի համար կատակերդու մը զեղխութեանը մէջ յիմարական գործ մը ընելուն կամ կատակերդուհի մը հարուստ սիրահարի մը հետ դաշինք մը ընելուն չէր մնար, անմիջապէս դերասանական խումբը կիմանար։ Ուստի բոլոր ընկերներս ակումբին մէջ պատահած եղելութիւնը իմացան, եւ Տէրը գիտէ թէ ետեւէս Վրաս շատ խնդացի՞ն թէ ոչ։ Այս խումբին մէջ գթութեան ոգի մը կը տիրէ որնոր այսպիսի պարագաներու մէջ կյայտնուի։ Այսու ամենայնիւ ըրած շաղկապիութիւններնին բանի տեղ չդնելով՝ Մէտինա Չէլի դուքսին ձեռքէս ելնելուն վրայ ինքզինքս մխիթարեցի, որովհետեւ անգամ մ'ալ զինքը տանս

մէջ չտեսայ. նաեւս քանի մը օր ետքը խմացայ թէ երգեցիկ կին մը գութին սիրտը զրաւեր էր :

Երբ գերասանուհի մը բաղդէն անուանի բլլայ, իրեն սիրահար չպակիր, եւ թէոր երեւելի ազնուական մը երեք օր իրեն սիրահարելու բլլայ, ինք ուրիշ արժէք մը կըստանայ, Գութին այլ եւս ինձի հետ չաւանուիլը Մասրիտի մէջ ամենուն բերանը իյնալուն պէս նայեցայ որ չորս կողմն ընցուն սիրահար կար: Գութին համար աչքէս հանած միւս սիրահարներս առաջուընէ աւելի իմ գեղեցկութեանս վրայ զմայլելով՝ բազմութեամբ եկան բողբոսիքս շարուեցան. ուրիշ հազար ու մէկ հոգի ալ ինձի քծնել ուղեցին այնպէս որ երբէք այն աստիճան նորաձեւութեան տեղ դրուած չէի :

Իմ շնորհքներս խնդրող բոլոր մարդոց մէջէն միմիայն խոշոր անգամ գերմանացի մը, որն որ Օսիւնա գութին պաշտօնեան էր, ինձի ամենէն աւելի սիրահարած երեւցաւ : Ասիկայ շատ սիրուն մարդ մը չէր, բայց տէրովը ծառայութեանը մէջ զբաւնուած ատեն ժողոված հազար փխթելովը աչքերս չլացուց որոնք իմ բարեբաղդ սիրահարներուս կարգը գտնուելու համար վատնեց : Այս մարդուն անունը Պրութանտորֆ էր. որչափ ժամանակ որ պէտք եղած ծախքը բրաւ, զինքը սիրով ընդունեցի, բայց դործը աւրուելուն պէս գուռս վրայէն գոցեցի : Այս գործս իրեն ծանր դալով՝ Թատրոնին մէջ խաղը ներկայացուած միջոցին իս գտաւ : Աս Թատրոնին ետին էի, եւ ինձի յանդիմանութիւններ ընել ուզած ատեն ես ալ մօրուքին խնդացի. ուստի ինձի գէմ բարկանալով՝ գերմանացիի պէս երեսիս աղտակ մը իջեցուց : Ասոր վրայ մեծ աղմուկ մը փրցունելով՝ խաղին ընդմիջելուն պատճառ եղայ. թատրոնին վրայ երեւցայ եւ Օսիւնա գութին դառնալով՝ որնոր կնոջը՝ գրքուհին հետ նոյն օրը թատրոն կգանուէր, իւր ազնուականին գերմանական փարմանքին վրայ իրմէ հատուցում պահանջեցի : Դուքը հրաման բրաւ որ խաղը շարունակուի եւ բաւ : Երբոր խաղը ըննայ, երկու կողմն ալ մտիկ կընեմ : Խաղը ըննալուն պէս վերջին աստիճան յուզուած՝ գութին առջեւը ելնելով՝ ուժ գնութեամբ մը արտունջներս իրեն յայտնեցի :

Իսկ գերմանացին ինքզինքը արդարացունելու համար միայն երկու խօսք զրուցեց. «Ես ըրած գործիս վրայ չէ թէ միայն զղջացած չեմ հապա գեռ վրէժս անգամ առած չեմ»։ Օտենտ դուքսը երկու կողմն ալ մտիկ ընելով՝ գերմանացիին ըսաւ. «Պրու թանտորֆ, քեզ քովէս կ'ընտանմ. ուստի անգամ մ'ալ աչքիս առջին մերեւար, չէ թէ կատակերգո հիի մը ապտակ զարկած ըլլալուդ համար, հապա տէրոջդ եւ տիրուհիիդ առ. ջեւ պէտք եղած յարգանքը չցուցունելով՝ անոնց ներկայու. թեանը խաղը ընդմիջել համարձակելուդ համար»։

Այս դատաստանը ինձի ծանր դալով՝ սաստիկ բարկացայ թէ ինչո՞ւ գերմանացին ինձի նախատինք ըրած ըլլալուն համար չէր վռնտուեր։ Ինձի անանկ կուգար թէ՛ քրէական յանցանքի մը պատիժը ինչ որ էր, կատակերգուհիի մը եղած ասանկ նախատինքի մը պատիժն ալ նոյնը ըլլալու էր. ուստի կյուսայի թէ դուքսին պաշտօնեան մեծ պատիժ մը պիտի կրէր. Բայց այս անհաճոյ դիպումածին վրայ սխալմունքս շտկուելով՝ հասկցայ թէ գերասանները իրենց ներկայացուցած դերերուն հետ մէկ չեն սեպուիր եղեր։

Ասոր վրայ թատրոնէն պաղեցայ, ուստի միտքս դրի որ թատրոնը ձգելով՝ երթամ Մատրիաէն հեռու տեղ մը բնակիմ։ Վալէնցա քաշուիլ յարմար գտնելով՝ ծպտեալ կերպարանքով թէ ստակէ եւ թէ անշամանդէ բաղկացեալ քսան հազար տուգադ հետս առած Վալէնցա գացի. Ունեցած ըստակս անկէ ետքը որչափ որ ապրէի, իս պահելու բաւական կերեւնար ինձի. որովհետեւ միտքս առանձնական կեանք մը անցունել էր։ Ուստի Վալէնցայի մէջ պզտիկ տուն մը բռնելով՝ սպասուհի մը եւ մանկչաւիկ մը քովս առի, որոնք՝ ինչպէս նաեւ բոլոր քաղաքացիք՝ ո՞վ ըլլալս չէին գիտեր։ Այնպէս հաւտացուցի թէ ես թագաւորին քով եղող պաշտօնէի մը սրբեւայրին եմ եւ Վալէնցա եկած եմ լսելով թէ՛ Սպանիոյ մէջ բնակութեան համար ակործելի տեղ մըն է։ Հաղիւ թէ քանի մը հոգիի երես կտեսնէի, եւ անանկ կանոնաւոր ընթացք մը բռնած էի որ կատակերգուհի ըլլալուս կասկածի դացող չը գտնուեցաւ։ Սակայն որչափ որ մարդու երես չտեսնել կու-

դէի, այսու ամենայնիւ Ռաթէրնայի մօտ դղեակ մը ունեցող ազնուական մը իս տեսնելով՝ սիրահարեցաւ, Ասիկայ երեսունեւհինգ քառասուն տարեկան խիստ շնորհքով ասպեա մըն էր, բայց պարտքի մէջ խզգուած էր, որնոր ինչպէս ուրիշ շատ երկիրներու նոյնպէս Վալէնցայի տէրութեան երկրին մէջ շատ կգտնուի:

Այս Ապանիացի ազնուականը ինձի հառնելով՝ իմանալ ուղեց թէ արդեօք ես ալ իրեն յարմար կուգամ, ուստի միջնորդներու ձեռքով ո՛վ ըլլալս հարձուփորձ ընելով՝ անոնցմէ առած տեղեկութիւններէն ուրախութեամբ իմացաւ թէ քիչ մը սիրուն կերպարանք մը ունենալէս զատ բաւական ունեւոր որբեւայրի մըն եմ: Ասոր վրայ խորհելով թէ իրեն յարմար կուգամ, շուտ տունս պառաւ կնիկ մը խրկեց որնոր իր կողմանէ ինձի բաւ: Ազնուականը թէ առաքինութեանդ եւ թէ դեղեցկութեանդ վրայ զմայլած ըլլալով՝ հետդ ամուսնանալ կուզէ, եւ եթէ զինքը կրնգունիս՝ հետդ պսակ ըլլալու պատրաստ է:

Ասոր վրայ խորհելու համար երեք օր պայմանաժամ ուղելով՝ ազնուականին վրայօք տեղեկութիւն առի, եւ թէպէտ ինչ վիճակի մէջ գտնուիլ ինէ չպահեցին, բայց իր վրայօք աղէկութիւն ըսելուս համար միաքս դրի օր քիչ տունէն հետք ամուսնանամ:

Տօն Մանուէլ տէ Քսէրիքտ (այս էր ամուսինիս անունը) նախ եւ առաջ իս դղեակը տարաւ, որնոր հնական կերպարանք մը ունենալուն համար ազնուականը ինքզինքին մեծ պարծանք կսեպէր, իմնախաճայրներէս մէկը այս դղեակը շինել տուած է կրտէր եւ ասկէց կհետեւցնէր թէ Ապանիոյ մէջ Քսէրքոյի ցեղէն հին ցեղ լիար, բայց ժամանակ անցնելով՝ ասանկ գեղեցիկ տիպոս մը պիտի չնլուէր: Դղեակը, որնոր շորս կողմէն նեցուկով բռնուած էր, փլչելու մօտ էր, Տօն Մանուէլի հետ ամուսնանալս իրեն ինչ մեծ երջանկութիւն էր, ունեցած աստիկս կէսը դղեակին նորոգութեանցը վատնուեցաւ, եւ մնացածն ալ այս երկրին մէջ մեծ ցոյցեր ընելու համար գործածեցինք:

Ուրեմն, սանկ ըսենք, նոր աշխարհք մը մտայ, զղեակի յաւերթահարսի եւ երեւելի տիկիննի մը փոխուեցայ. ինչ մեծ փոփոխութիւն։ Քաջ դերասանուհի մը ըլլալու համար աստիճանիս բարձրութիւնը կրնայի պահել, եւ մեծամեծ ցոյցեր ընելու ու թատերական ձեւեր բանեցնելու համար գիւղացիք իս երեւելի ազնուական կնոջ մը տեղ կզնէին։ Թէոր իմ ով ըլլալ գիտնալու ըլլային, որչափ վրաս պիտի խնդային. չըմականերուն ազնուականները ինձի սիրտ ծակելու խօսքեր պիտի ընէին, իսկ գիւղացիք առաջուան պէս ինձի յարգանքներ չպիտի տային։

Վեց տարիի չափ կար որ Տօն Մանուէլի հետ շատ հանգիստ կապէի։ Այն ատենները Մանուէլ մեռնելով՝ ինձի շատ մը կարգադրուելիք գործեր եւ Պէտթրիքս քոյրդ ձգեց որնոր չորս տարու էր։ Մեր մէկ հատիկ ստացուածքն եղող զղեակը դժբաղդարար շատ մը պարտատէրներէ դրաւուեցաւ, որոնց գլխաւորին անունը խորամանկ Պէրնարդոս էր։ Շիտակը այս մարդը իւր անունը աղէկ կվայլեցնէր։ Վալէնցայի մէջ ունեցած դատի փոխանորդութեան պաշտօնը դատաստանական օրինաց վարժ մարդու մը պէս կկատարէր, եւ աւելի աղէկ անիրաւութիւններ գործելու կերպը գիտնալու համար իրաւագիտութիւն սորվեր էր։ Ինչ սոսկալի պարտատէր մըն էր այս։ Անոր պէս դատի փոխանորդի մը ճիրաններուն մէջ եղող զղեակ մը ցինի մը ճանկերուն մէջ գտնուող ազաւնիի մը կը նմանի. ուստի Պարոն Պերնարտոս ամուսինիս մեռնիլը խմանալուն պէս զղեակը պաշարեց. անշուշտ խաբէութեամբ շինուած ականներովը զայն վեր պիտի նետէր, թէոր աստղս ինձի չօգնէր. բայց բաղդս ուզեց որ զղեակս պաշարողը ինձի գերի իյնայ։ Իւր բրած հալածանացը վրայօք հետը տեսնուած ատենս վրաս զմայլեցաւ, ինչ մեղքս պահեմ, շիտակը ես ալ ինքզինքս իրեն սիրցունելու համար ձեռքէս եկածը չխնայեցի, եւ հողաազատելու համար ունեցած փափաքէս, իւր վրայ փորձեցի բոլոր այն կերպարանքի ձեւերը որոնք շատ անգամ ինձի յաջողած էին։ Որչափ որ բոլոր հնարագիտութիւններս կրանեցնէի, բայց դարձեալ կվախնայի թէ դատի փոխանորդը ձեռք

չեմ կրնար ձգել. իւր արհեստին այնչափ քաջաւարտ էր որ սիրահարական ներգործութեան զգայուն չէր երեւնար, Սակայն այս խորամանկը, այս այրուքների աշակերտը, այս դձուձ գպիրը երեսս նայելէն անանկ մեծ հաճոյք կզգար որ առաջ խեղքէս միտքէս անդամ չէր անցներ: Տիկին, քսաւ ինձի, սիրահարութիւնը ինչպէս կրնեն չեմ գիտեր, շարունակ արհեստիս այն աստիճան պարապած եմ որ սիրահարութեան օրէնքները եւ սովորութիւնները սորվելու ժամանակ չեմ ունեցեր, Սակայն գլխաւոր բանը գիտեմ, եւ երկու խօսքով միտքս քեզի հասկցունելու համար կիմացունեմ որ եթէ հետս կարդուիլ կուզես, բոլոր դատաստանական մուրհակները կայրենք, ունեցած հողդ ծախել տալու համար հետս մէկ եղող պարտատէրներու դրերանը կգոցեմ, եկամուտը դուն կառնես, ստացուածքն ալ ազնկանդ կըլլայ: Պէտքերիքս եւ իմ շահուս համար վայրկեան մը չկրնալով երկմտիլ՝ այս առաջարկութիւնը ընդունեցի. դատի փոխանորդն ալ խօսքը պահելով՝ ձեռքի դէնքերը միւս պարտատէրներուս դէմ դարձուց եւ իս ապահովուց թէ դրդեակը ձեռքս կմնայ, Գուցէ կեանքին մէջ առաջին անգամն էր որ այրիի մը եւ որբի մը բարիք կընէր:

Աստի դարձեալ երեւելի կին մնալով՝ դատի փոխանորդի ամուսին եղայ, բայց այս երրորդ ամուսնութեանս վրայ Վալէնցայի ազնուականներուն աչքէն ինկայ, Ազնուական կնիկները իս անարժան անձի մը տեղ դրին եւ անգամ մ'ալ երեսս տեսնել չուզեցին. ուստի քաղաքացւոց կնիկներուն հետ տեսնուելս հերիք սեպելու էի, որնոր առջի բերան ինձի քիչ մը ծանր եկաւ. որովհետեւ վեց տարիէ ի վեր երեւելի կանանց տունը մտնել ելնելու վարժուեր էի. սակայն շատ չանցաւ այս մասին ինքզինքս միտքարեցի դիւանագպիրի մը կնոջ մը եւ երկու դատի փոխանորդի կանանց հետ բարեկամութիւն հաստատելով, որոնց բնաւորութիւնը շատ զուարճալի էր. վարքերնուն մէջ ծիծաղաշարժ բան մը կար որնոր իս կզրօսցունէր, Այս աննշան տիկիկները ինքզինքնին մէկ մէկ ազնուականի տեղ դրած էին, • Ա. փանս, կըսէի երբեմն ինքնիրենս առանց իրենց ո՛վ բլլալը մօտեային տեսնելով,

ահա աշխարհքս ասանկ է, ամեն մարդ ինքզինքը իւր ընկերէն վեր կբռնէ, ես կկարծէի թէ միմիայն կատակերգուհիները իրենց չափը չեն ճանչնար. բայց կնայիմ որ քաղաքացւոց կնիկներն ալ անոնցմէ աւելի խոհական չեն եղեր. զիրենք պատժելու համար կուզեմ որ նախահայրներնուն պատկերները իրենց տանը մէջ պահելու ստիպուին, աղէկ գիտեմ որ զանոնք լուսաւոր անդուանք չեն դներ:

Ամուսնանալէս չորս տարի ետքը Պարոն Պէրնարտոս հիւանդ պառկելով՝ առանց զաւակի մեռաւ: Հետո կարգուած ատեն սուած հարստութեամբը եւ արդէն իմ ունեցածովս նայեցայ որ հարուստ որբեւայրի կին մըն եմ ինչպէս որ անունս ալ անանկ ելած էր: Այս պատճառաւ Քօլիֆիշինի անուն Սիկիլիացի ազնուական մը զիս կործանելու կամ իրեն կին առնելու համար միտքը դրաւ որ հետո կապուի, իմալ իրեն հաւնիլս կամ չհաւնիլս կամքիս թողլով, Ապանիա պտռտելու համար Բալէրմոյէն ճանբայ ելեր եմ եւ հետաքրքրութիւնս գոհացնելէս ետքը Սիկիլիա անցնելու համար Վալէնցայի մէջ առիթի մը կնայիմ կրօէր: Այս ասպետը հազիւ քրտանեւհինգ տարեկան կար. թէպէտ կարճահասակ բայց շատ շնորհքով էր եւ կերպարանքը ինձի հաճոյ կերեւնար: Առանձին հետո խօսելու ճանբան դտաւ, եւ բացէ իրաց կխոստովանիմ որ առաջին անգամ հետը տեսնուելուս պէս վրան խենդեցայ, փոքրիկ սրիկան ալ իմ գեղեցկութեանս շատ հաւնած կերեւար: Աստուած մեզք չհամարէ, կարծեմ շուտով իրարու հետ պիտի կարգուէինք, թէոր դատի փոխանորդը դեռ նոր մեռած ըլլալուն համար անմիջապէս դարձեալ կարգուիլս պաղ բան մը ըլլալը միտքս չրերէի: Ամուսնութեանց ճաշակը առնելէս ի վեր աշխարհքէն մեծ ակնածութիւն կընէի:

Ուստի պատշաճութեան համար քիչ մը ատեն ամուսնութիւննիս ետ ձգեցինք, սակայն Քօլիֆիշինին վրաս մեծ փոյթ կցուցունէր, եւ իւր սէրը չէ թէ միայն չէր պաղեր, այլ օրէ օր կարծես թէ աւելի կորոբոբէր, խեղճ տղուն պատրաստ ստակ շատ չունենալը հասկնալով՝ իրեն ստակ տուի. գրեթէ իւր տարիքին երկուրը ըլլալէս զտա մանկամարդութեանս ժամա-

նակ էրիկ մարդոյմէ ստակ փրցուցած ըլլալս միաբն դալով՝ ինչ որ իրեն կուտայի առածներուս տեսակ մը հասուցում կսեպէի որնոր խիղճս կհանգարտեցնէր։ Արցածնուս չափ համբերութիւն ընելով՝ մարդիկ ակնածութեամբ այրիներուն նորէն կարգուելու համար որոշած ժամանակին սպասեցինք, եւ երբ այս ժամանակը հասաւ, պանդոկը երթալով՝ յախտեանական կապերով իրարու միանալնուս ետքը մէկտեղ դղեակս քաշուեցանք, եւ կրնամ ըսել թէ երկու տարիի չափ առաւել փափուկ սիրահարներու քան թէ էրիկ կնկան պէս հոն ապրեցանք. բայց մեղք որ երկար ժամանակ երջանկութիւն վայելելու համար միացած չէինք. սիրելի Քոյիֆիշինիս կողացաւով մը մեռնելով ձեռքէս ելաւ։

Այստեղ մօրս խօսքը ընդմիջելով՝ «Լէհ, ի՞նչ, տիկին, ըսի, երրորդ ամուսինդ ալ մեռաւ, քանի էրիկ որ ունեցեր ես ամենքն ալ մեռուցեր ես, » «Ի՞նչ ընեմ, տղաս, պատասխանեց մայրս, Աստուծոյ համբանքով դրած օրերը ես կրնամ երկարել։ Թէ որ երեք ամուսինս մեռան, յանցածքը իմն է, երկու էրկանս մեռնելուն շատ մեղքըցայ. բայց դատի փոխանորդին մեռնելուն վրայ ամենէն քիչ լացի. հետը միմիայն շահու համար ամուսնացած ըլլալովս իւր մահուանը վրայ դիւրաւ մխիթարուեցայ. բայց Քոյիֆիշինիին գալով՝ մեռնելէն քանի մը ամիս ետքը՝ ամուսնութեան դաշնագիրներնուս մէջ ինձի իրբեւ այրութեան եկամուտ ցուցուցած Բալէրմոյի մօտերը գտնուող ամարանոցը աչքէ անցունելու դայի։ Սիկիլիա անցնելու համար աղջկանս հետ նաւը մտայ, բայց ճանքան Ալճէրիի փաշային նաւերէն գերի բռնուելով՝ այս քաղաքը բերուեցանք. բաղդերնուս գուն մեր ծախուած հրապարակը գտնուեցար, ապա թէ ոչ բարբարոս տէրօջ մը ձեռքը պիտի իյնայինք որ մեզ պիտի չարչարէր, եւ որուն քով դուցէ բոլոր կեանքերնիս գերութեան մէջ պիտի անցունէինք ու դուն մեր վրայօքը լուր մը չպիտի առնէիր։ »

Ահաւասիկ մօրս ըրած պատմութիւնը այս էր, ուսկից ետքը, Պարոններ, տանս ամենէն գեղեցիկ սենեակը իրեն առի ուղածին պէս ապրելու պայմանաւ, որմէ շատ հաճոյք զգայ։

Ըրած բազմապատիկ դործերէն սիրահարութեան այն աստի-
ճան վարժուեր էր որ անպատճառ իրեն կամ տարփածու մը
եւ կամ ամուսին մը պէտք էր, Նախ եւ առաջ գերիներէս
մէկ քանիին վրայ աչք տնկեց, բայց Ալի Բէկէլին, յոյն ուրացո-
ղը, որ երեւմն տուն կուգար, մօրս բոլոր ուշադրութիւնը դրա-
ւեց, Մայրս Քոլիֆիշինին վրայ ունեցած սէրէն աւելի սէր զգաց
այս ուրացողին վրայ, եւ էրիկ մարդոց աչքին աղւոր երեւնա-
լու համար անանկ վարպետորդութիւններ գիտէր որ անոր ալ
խեղճը զլխէն առնելու ճանքան գտաւ, Մօրս եւ այս ուրացո-
ղին սիրահարութիւնը չհասկնալու զարկի, այն ատեն խեղճս
միտքս միմիայն Սպանիա դառնալու տուած էի, արդէն
փաշան ինձի հրաման ըրած էր որ արշաւանքի երթալու եւ
ծովասպատակութիւն ընելու համար նաւ մը զինեմ, Այս գոր-
ծը իս կղբաղեցնէր, եւ լմնալէն ութ օր առաջ Ղուշինգային
ըսի, «Տիկի՛ն, քիչ մը ատենէն Ալճէրիէն պիտի ելնենք, քեզի
զգուանք բերող այս քաղաքը այլեւս չպիտի տեսնենք» :

Մայրս այս խօսքերուս վրայ դռնաթափելով խորին լուծեան
մը մէջ ինկաւ, Ասոր վրայ սաստիկ զարմացայ : « Ի՞նչ կ'ես-
նեմ, ըսի, կերպարանքէդ դող ելածի պէս կ'երեւաս, արդեօք
ի՞նչ է պատճառը, Կարծեմ թէ այս լուրը տալով քեզի ուրա-
խութիւն պատճառելուս տեղ սիրտդ կ'մորմոքեմ, ես կկարծէի
թէ ճանրորդութիւններնուս համար ամեն բան պատրաստած
ըլլալս քեզի խնացունելով՝ աւետիս մը պիտի տամ, միթէ
Սպանիա երթալ չե՞ս ուզեր, » « Ո՛չ տղաս, այլ եւս հոն երթալ
չեմ ուզեր, պատասխանեց մայրս, այն տեղը աչքէս ելած է, »
« Ի՞նչ կ'ըսես, գոչեցի ցառ խիրտ, ան՛չ չըսե՛ս թէ սէրը զքեզ
այն երկրէն կ'հեռացունէ, ի՞նչ փոփոխութիւն, Տէր Աս-
տուած, Այս քաղաքն եկած ատենդ տեսած բաներդ քեզի
գարշելի կ'երեւային, բայց Ալի Բէկէլին քեզ ուրիշ վիճակի մը
մէջ դրաւ, » « Ես սուտ չեմ զուրցեր, ըսաւ մայրս, այս ուրա-
ցողը կ'սիրեմ, եւ զինքը չորրորդ ամուսինս պիտի ընեմ, »
« Այդ ի՞նչ դիտաւորութիւն, ընդմիջեցի սոսկալով, գու՛ն
Մահմէտականի մը հետ ամուսնանամ, ըսել է որ քու քրիս-
տոնեայ ըլլալդ կ'մոռնաս, կամ անուամբ միայն քրիստոնեայ

եա եղեր, Ա՛հ մայրիկ, ի՛նչպիսի խորհուրդ մը միտքս կձգեա: Գուն քու կորուստդ վճռած եա, ինչ որ եա ակամայ բրի, դուն կամա՞ս պիտի ընես, »

Մօրս միտքը դարձունելու համար ուրիշ շատ խօսքեր զրուցեցի, բայց պարսպ տեղը աշխատեցայ. որովհետեւ անգամ մը միտքը գրեր էր որ ուրացողին հետ կարգուի: Իւր այս չար կիրքին հետեւելու համար իս ձգելն ու ուրացողին հետ կենակցելը հերիք չսեպելով՝ Պէտթրիքս աղջիկն ալ հետը տանիլ ուղեց: Ալ այս բանիս գէմ կեցայ: «Ա՛հ, թշուառական՝ Լուչինդա, ըսի իրեն, թէ որ եւ ոչ մէկ կերպով մը միտքդ չեա փոխեր, գոնէ քու անձդ միայն մալեկան սիրոյդ զոհէ, անմեղ աղջիկ մըն ալ հետդ մի՛ բարչեր դէպի այն անգունդը ուր որ դուն պիտի գահալիժիս, » Լուչինդա առանց գէմ կենալու ելաւ դնաց. կարծեցի թէ գուցէ վրան քիչ մը զգաստութիւն մնացած ըլլալով՝ միտքը կլուսաւորուէր եւ այլ եւս աղջիկը հետը ուղեւու չէր յամառեր: Բայց մօրս վրայ ի՛նչ ծուռ դաղափար տնիմեղեր: Գերիններէս մէկը երկու օր ետքը ինձի ըսաւ, «Տէր, անձդ զգուշացուր, Բէկէլինին գերիններէն մէկը ինձի այնպիսի խոստովանութիւն մը ըրաւ, ուսկից կրցածիդ չափ շուտ օգուտ քաղելու եա: Մայրդ կրօնքը փոխեր է, եւ Պէտթրիքսը իրեն շտալուդ վրէժը առնելու համար միտքը գրեր է որ փախչելով փաշային իմաց տայ, » Լուչինդային՝ գերինն ըսածը ընելուն վրայ վայրկեան մը շտարալուսեցայ, որովհետեւ իւր բնաւորութիւնը առնելու ժամանակ ունեցեր էի եւ հասկցած էի որ սղբերդութեանց մէջ արինը ուշտ դերեր շատ ներկայացնելէն մեղաց ընտանեցեր էր: Իս ողջ ողջ այրել ալ կուտար, եւ չեմ կարծեր որ իմ մեռնելուս վրայ թատերական խաղի մը աղիողորմ վախճանէն աւելի կցաւէր:

Աստի գերիիս ինձի տուած ազդարարութիւնը ականջի ետեւ չձգելով՝ նաւարկութիւնս փութացուցի: Արշաւանքի ելնող Ալճէրիի ծովասպատակներուն սովորութեանը համեմատ հետս Թուրքեր առի. բայց վրաս կասկած չյարուցանելու համար պէտք եղածին չափ գերի առի, եւ գերիններուս ու Պէտթրիքս քրօջս հետ կարեկի եղածին չափ շուտ նաւամատոյցէն ելայ:

Կրնաք մակարերել թէ ունեցած անդամանդս եւ ստակս
հետս առնելու չմոռցայ որնոր վեց հազար տուգադի կհաս-
նէր, Երբ ծովուն մէջ տեղը հասանք, նախ Թուրքերէն ինք-
զինքնիս ապահովցնել ուղելով՝ դիւրաւ զիրենք շղթայի զար-
կինք, որովհետեւ գերիներս անոնցմէ շատուոր էին, Հովը
անանկ յաջող կիշէր որ քիչ ժամանակէն Խալիկոյ ծովեզերքին
մօտենալով՝ մեծ երջանկութեամբ Լիվոռնայի նաւահանգիս-
տը հասանք ուր որ կարծեմք աղբիւն բոլոր բնակիչները մեր
նաւէն ելնելը տեսնելու համար վաղեր եկեր էին, Ազարինի
գերիիս հայրը դիպուածով կամ հետաքրքրութեամբ հանգիստ-
տեսներուն մէջը գտնուեցաւ. քանի որ գերիներս ուրքերնին
ցամաքը կգնէին, ուշադրութեամբ կգիտէր. թէպէտ անոնց
մէջ իւր տղուն կերպարանքը կփնտռէր, սակայն յոյս չունէր որ
զայն կտեսնէ, Եւ երբ երկուքնին իրար ճանչցան, սրտերնուն
մէջ ինչ յուզմունքներ զգացին եւ իրարու ինչ գրկախառնու-
թիւններ բրին:

Ազարինի իմ ով ըլլալս եւ ինչու համար Լիվոռնա գալս
հօրը իմացունելուն պէս ծերունին իս ու քոյրս քանի մը օր իր
տունը կենալու բռնադատեց, Ծնած եկեղեցւոյս ծոցը դաւ-
նալու համար ինչ բան որ ընել պէտք եղաւ, անոնց մանրա-
մասն պատմութեանը վրայէն լռութեամբ անցնելով՝ սա մի-
այն կրտսմ թէ Մահմէտականութիւնը ընդունած ըլլալս այն-
չափ սրտի անկեղծութեամբ չէր որչափ որ մայրական եկեղե-
ցիիս ծոցը դառնալս, Ալէքիի մէջ ստացած քոսէս բոլորովին
մաքրուելէս ետքը նաւս ծախելով՝ բոլոր գերիներուն ազատու-
թիւն շնորհեցի. իսկ Թուրքերը քրիստոնեայ գերիներու հետ
փոխանակուելու համար Լիվոռնայի բանտերուն մէջ դրուե-
ցան, Թէ Ազարինիէն եւ թէ իւր հօրմէն ամեն տեսակ ջերմ
ընդունելութիւն գտայ: նաեւս տղան Պէտլիքիս քրոջս հետ
ամուսնացաւ, որնոր շիտակը իրեն համար շատ էր քիչ չէր,
որովհետեւ աղնուականի մը աղջիկ էր եւ Քսերիքայի գլխակը
իւր ստացումըն էր, զոր մայրս Սիկիլիա անցնիլ ուզած ատեն
Բաթերնայի հարուստ երկրագործի մը քով գրաւ դրած էր:

Քիչ մը ժամանակ Լիվոռնայի մէջ կենալէս ետքը յանձնա-

բարական գիրերով Ֆլորէնցա գացի, որնոր տեսնելու մեծ փափաք ունէի։ Աղարկինի հայրը մեծ դուքսին արքունեացը մէջ բարեկամներ ունէր եւ ինձի համար իւր խնամին եղող Սպանիացի ազնուական մըն է ըսելով իս անոնց պաշտպանութեանը կշանձէր։ Այնուհետեւ անունիս վրայ Տօն մակդիր մ'ալ աւելցուցի այն շինական Սպանիացիներուն պէս որոնք իրենց երկրէն դուրս գտնուած ատեն համարձակ այս պատուոյ տիտղոսը վրանին կկրեն. ուստի աներեսաբար ինքզինքիս Տօն Ռափայէլ կանչել կուտայի, եւ ազնուականութիւնս հաստատ պահելու չափ Ալճէրիէն ստակ բերած ըլլալուս համար մեծ ցոյցերով արքունիքին մէջ երեւացի։ Այն ասպետները որոնց ծերուկ Աղարկին իմ վրայօքս դովեստներ տուած էր, քաղքին մէջ իս իրբեւ ազնուական հռչակեցին, այնպէս որ անոնց տուած վկայութեամբը եւ իմ ըրած ցոյցերովս ամեն մարդ գիւրաւ իս երեւելի մը համարեց։ Շատ չանցաւ գլխաւոր ազնուականներուն հետ բարեկամութիւն հաստատեցի որոնք իս մեծ դուքսին ներկայացուցին եւ բազդս յաջողելով՝ այս դուքսին աչքը մտայ ու իրեն քծնելու եւ բնաւորութիւնը առնելու ետեւէ եղայ. ամենէն ծեր պալատականներուն զրուցածները ուշադրութեամբ մտիկ կընէի, եւ անոնց խօսքերէն իշխանին ինչ միտումի տէր ըլլալը հասկեայ։ Բացի ուրիշ կէտերէ, սա դիտեցի թէ այս դուքսը կատակ, աղւոր առասպելներ եւ հանճարեղ խօսքեր շատ կսիրէր. ուստի այս մասին բռնելիք ճանբաս որոշելով՝ ամեն առտու՝ ցերեկը պատմելիք առասպելներս յիշատակագրքերուս վրայ կգրէի։ Շատ մը պատմութիւններ գիտէի կամ սանկ ըսեմ, սրբիկ մը լեցուն այս տեսակ առասպելներ ունէի. սակայն որչափ որ խրնայութեամբ կտոր կտոր կպատմէի, այսուամենայնիւ դարձեալ երթալով սրբիկս պարպուեցաւ, այնպէս որ մէկ մը զըրուցածներս նորէն պատմելու կամ հանճարաբանութիւններս հաանելը ցուցունելու պիտի ստիպուէի, թէոր առասպելաբանութեանց մասին բեղմնաւոր հանճարովիս ուրիշ առատ առատ վէպեր չստեղծէի։ Բայց շարադրածներս սիրահարական եւ կապակերդական առասպելներ էին որոնք մեծ դուքսը շատ

դրօսացոյին. եւ բուն դիտնականներու պէս առտուն յիշատակագրիս վրայ հանճարեղ խօսքեր կգրէի որոնք ճաշի ժամանակէն ետքը իրրեւ անպատրաստից իշխանին կկընցնէի :

Մինչեւ անդամ բանաստեղծ ձեւացայ, եւ բանաստեղծական աւիւնս իշխանին գովարանութեանցը նուիրեցի: Անկեղծաբար կխոստովանիմ թէ գրած ոտանաւորներս համհոտ չունէին, ուստի քննադատութեան տակ չինկան. բայց թէ որ քիչ մը աղէկ ըլլային, չեմ կարծեր թէ մեծ դուքսէն աւելի ջերմ ընդունելութիւն կգտնէին, ինք անոնց շատ հաւնած կերելնար. դուցէ նիւթին համար էր որ հաւնելիք չէր ըներ: Ինչ եւ իցէ այս իշխանը կամաց կամաց այնչափ հաճոյք զգաց որ պալատականները կասկածի երթալով՝ իմ ո՛վ ըլլալս հասկնալ ուղեցին, բայց չլրցին: Միայն ուրացող եղած ըլլալս իմացան եւ ասիկայ իշխանին ականջը հասուցին յուսալով թէ իս աչքէն կհանեն. բայց չյաջողեցան, ընդհակառակն մեծ դուքսը որ մը իս ստիպեց որ Ալէէրիի ճանբորդութեանս բուն պատմութիւնը ընեմ, ես ալ իւր խօսքին հնազանդեցայ, եւ գլխէս անցած դիպումները որոնք բնաւ իրմէ չծածկեցի, վերջին աստիճան զինքը դրօսացոյին:

• Տօն Ռաիայէլ, ըսաւ. մեծ դուքսը պատմութիւնս լմնցունելէս ետքը, վրադ մեծ սէր ունիմ, եւ այս սիրոյս այնպիսի նշան մը պիտի տամ որ բնաւ վրադ տարակոյս չմնայ. քեզ իմ գաղտնեացս աւանդապահը կընեմ եւ նախ մէկ գաղտնիքս յայտնելու համար կիմացունեմ թէ ես պաշտօնեաներէս մէկուն կնկանը զարնուած եմ որնոր արքունիքիս մէջ գտնուող կանանց ամենէն սիրունը, միանգամայն ամենէն առաքինին է: Տանը մէջ փակուած եւ միայն ամուսնոյն կապուած ըլլալով, որնոր զինքը կուռքի պէս չկաշառէ, կերեալ թէ Ֆլորէնցայի մէջ ինչ աստիճան ամեն մարդ իւր գեղեցկութիւնը գովելնին չգիտէր: Գուն խորհէ թէ ասանկ կնոջ մը սիրտը գրաւելը ո՛րչափ դժուար բան է: Որչափ որ սիրահարք այս գեղեցիկ կնկան չեն կրնար մօտենալ, բայց երբեմն երբեմն ինք իմ սրտիս հառաչանքները լսած է, քովերնիս մարդ չը գտնուած ժամանակ հետը խօսելու ճանքան գտած եմ: Գի-

տէ որ զինքը կսիրեմ: Չեմ յուսար թէ ինձի հաւնած է. որովհետեւ այնպիսի նշան մը ցուցուցած չէ որ այս ասորիքի գաղափարը յղանամ թէ զիս կսիրէ. բայց յոյս ունիմ որ հաստատամտութեամբս եւ բռնած խորհրդաւոր ընթացքովս իւր սիրտը կշահիմ:

Այս կնոջ վրայ ունեցած սէրս, շարունակեց դուքսը, միայն ինք գիտէ. Փոխանակ համարձակ իմ կրքիս հետեւելու եւ իշխանորէն վարուելու սէրս մարդու չեմ յայտներ, Արծեմ պէտք է որ Մասքարինիէն այս ակնածութիւնը ընեմ. ինք է իմ սիրած կնոջս ամուսինը: Ալբա ունեցած եռանդագին սէրը եւ ինձի ըրած ծառայութիւնները ու ցուցուցած հաւատարմութիւնը դազոնապէս եւ չըմհայեցութեամբ վարուելու կատիպէն զիս. ուստի իւր կնոջը սիրահարած ըլլալն աշխարհի յայտնելով՝ այս դժբաղդ ամուսինին սիրտը դաշոյն մը մխել չեմ ուզեր: Իմ փափաքս այն է որ, եթէ կարելի է, չիմանայ այն եռանդագին սէրս որով հետշորիմ. ըստ որում համոզուած եմ որ՝ եթէ հիմայ քեզի տուած գաղտնիքս ինք իմանալու ըլլայ, սրտին կսկիծէն կմեռնի: Ուստի ինչ որ ընեմ իրմէ կծած կեմ, եւ քեզ միջնորդ ընել որոշած եմ որ երթաւ Լուքէցիայի յայտնես թէ ես ինքզինքիս բռնադատութիւն ընելով ի՛նչ տառապանքներ կկրեմ. իմ զգացմանցս թարգմանը պիտի ըլլաս: Աստահ եմ որ այս յանձնարարութիւնս ասդէկ կկատարես: Մասքարինիի հետ առնչութիւն հաստատէ, նայէ որ իւր բարեկամութիւնը վատիկիս, տունէն ներս մտիր, եւ այն ատեն կնոջը հետ ազատ կրնաս խօսիլ: Ահաւասիկ քենէ այս կազահանջեմ եւ վստահ եմ որ այսպիսի փափուկ պաշտօն մը ի գլուխ հանելու համար բոլոր ճարպիկութիւնդ եւ խոհեմութիւնդ կգործածես:

Խօսք տուի մեծ դուքսին թէ իւր գաղտնիքը ինձի յայտնելուն փոխարէն՝ իր սիրոյն յաջողութեանը նպաստելու համար բոլոր ձեռքէս եկած ֆանքը չեմ խնայեր: Շատ չանցաւ խոստումս կատարեցի: Մասքարինիի սիրտը չահելու համար ձեռքէս եկածը զանց չրբի, եւ դիւրաւ յաջողեցայ: Այս մարդը իշխանին աչքը եղող մարդու մը իրեն հետ բարեկամութիւն հաստատել

ուղեւուն վրայ ուրախանալով՝ իւր տանը դուռը ինձի բացաւ, ես ալ համարձակ ամուսնոյն քով մտնեցայ, եւ կհամարձակիմ բաւել թէ ինքզինքս այն աստիճան պարկեշտ ձեւացուցի որ ինձի յանձնուած բանակցութեանը վրայ Մաքարինի կասկածի չդնաց։ Սա ալ կայ որ թէպէտ Խտաւացի, բայց այնչափ նախանձուտ չէր, Լուքրէցիայի առաքինութեանը կվտաահանար, եւ ինք իւր սենեակը քաշուելով՝ շատ անգամ իս կնոջը հետ մինակ կձգէր։ Ինձի յանձնուած պաշտօնը նախ եւ առաջ ուղղութեամբ կատարեցի։ Մաքարինիի կնոջը հետ մեծ դուքսին սիրոյն վրայ խօսեցայ, եւ հասկցուցի թէ միայն այս իշխանին վրայօք հետը խօսակցելու համար տունը եկած էի։ Նայեցայ որ դուքսին հաւնած չէր. բայց անապարձ ըլլալուն համար անոր հառաչանքները մերժել չէր ուղեր. առանց պատասխան տալու, զանոնք լսելէն հաճոյք կզգար. բարքով զգաստ էր. բայց վերջապէս կնիկ էր. եւ կնայէի որ իշխան մը իւր գեղեցկութեան չղթաներուն մէջ գերի տեսնելուն ախորժելի գաղափարին վրայ առաքինութիւնը կամաց կամաց կթուլնար։ Վերջապէս իշխանը իրաւամբ կրնար յուսալ թէ առանց Տարկուինոսի պէս բռնութիւն բանեցնելու Լուքրէցիային սիրտը կշահի. սակայն՝ ինչպէս որ պիտի տեսնէք՝ այնպիսի դիպուած մը, որնոր իշխանին խեղճէն միտքէն անգամ չէր անցներ, իւր յոյսերը ի գերեւ հանեց։

Բնութենէս կանանց քով համարձակ եմ. այս բնաւորութիւնս՝ բարի թէ չար՝ Թուրքերէն ինձի անցած էր, Լուքրէցիա գեղեցիկ էր. ուստի մոռնալով թէ ես լոկ մեծ դուքսին կողմէն պատգամաւոր մըն էի, ինքզինքիս համար խօսեցայ ըստ կարեացս ճարտարութեամբ իմ ծառայութիւններս Լուքրէցիայի նուիրելով, որնոր իմ յանդգնութեանս վրայ նեղացած երեւալու եւ բարկութեամբ պատասխան տալու տեղ, ժպտելով մը ըսաւ. «Շիտակը, Տօն Ռափայէլ, մեծ դուքսը շատ հաւատարիմ եւ անձնանուէր պատգամաւոր մը ընտրեր է. այնպիսի ուղղութեամբ մը անոր կծառայես որ որչափ գովեսաւ տրուի քիչ է։» Տիկին, ըսի նոյն կերպով, գործը այդչափ խղճահարութեամբ չքննեմ, կաղաչեմ այդ խորհրդածու-

թիւնները մէկդի ձգէ, աղէկ գիտեմ որ դործիս չեն դար-
բայց ձեռքէս ի՞նչ կուգայ. սիրոյս դէմ չեմ կրնար կենալ,
Վերջապէս սիրահարութեան մասին իւր տէրը խաբող իշխանի
խորհրդակից մինակ ես չեմ ա', ինէ առաջ շատ. քանի քանի
անգամ երեւելի ազնուականներու կաւատները իրենց վտան-
գաւոր հակառակորդները կըլլան, « Ս, յգ հնարաւոր է,
կրկնեց Ղուքրէցիա, ես քիչ մը գօռող եմ, եւ բաց ի իշխանէ
ով որ ըլլայ չկրնար իմ սէրս հրապուրել, Ուստի այս մասին
բռնելիք ճանբաղ որոշէ, շարունակեց ծանրութեամբ մը, եւ
խօսքերնիս փոխենք, ինչ որ ըսիր կ'մոռնամ սա պայմանաւ որ
անգամ մ'ալ ինձի այդպիսի խօսքեր չպիտի ընես, ապա թէ ոչ
վերջը կզգջաս »

Թէպէտ ասիկայ ընթերցողին խրատ մըն է, եւ ես ալ զայն
առ ոչինչ համարելու չէի, բայց դարձեալ անդադար Մասքա-
րինի կնոջը հետ իմ սիրոյս վրայ խօսք կըսանայի. մինչեւ ան-
գամ առաջուրնէ աւելի եռանդեամբ զինքը ստիպեցի որ սի-
րոյս յանձնառու ըլլայ, եւ իր քովը համարձակութիւններ ընե-
լու յանդգնեցայ. Այն ատեն Ղուքրէցիա իմ խօսքերուս եւ
Թրքական վարմունքիս բարկանալով՝ հետս աւրուեցաւ եւ
սպառնալեօք ըսաւ « Գիտցած ըլլաս, այդ բրած անմոռ-
թիւնդ մեծ դուքսին իմաց կուտամ եւ իրեն կաղաչեմ որ
քեզի վայլած պատիժը տայ » Ասալ այս սպառնալիքներուն
վրայ սրամտելով՝ սէրս վրիժու փոխուեցաւ, եւ միտքս դրի որ
Ղուքրէցիայի ինձի ցուցուցած արհամարհանքէն վրէժս առնեմ.
ուստի դայի ամուսինը գտայ, եւ զլիսուս վտանգ մը չբերե-
լու համար բերնէն երդում առնելէս ետքը կնոջը՝ իշխանին
հետ սենեցած սիրահարական յարաբերութիւնները իմաց տուի
եւ աւելի հետաքրքրական տեսարան մը ընծայելու համար իւր
կինը իշխանին իրեւ շատ սիրահարած ձեւացուցի. Ասոր
վրայ Մասքարինի որ եւ է վտանգի առաջին առնելու համար
առանց հարցախորձի ամուսինը գաղտնի սենեակի մը մէջ փա-
կեց, ուր որ հաւատարիմ մարդոց ձեռքովը խտուութեամբ պա-
հեց, Ղուքրէցիա բոլորովը պահապաններ տեսնելուն համար
որոնք զինքը կգիտէին, չէր կրնար իր վրայօքը մեծ դուքսին

լուր տալ, ես ալ ասկէ օգուտ քաղելով՝ դացի այժ իշխանին տխուր կերպարանքով մը ըսի: «Ալ Լուքրէցիայէն յոյսդ կտրէ, անշուշտ Մասքարինին ամեն բանը խմացած է. որովհետեւ կնոջը վրայ հսկողութիւն կընէ. չեմ գիտեր թէ ինչէն իմ վրայ-օքըս կասկածի դացեր է, որովհետեւ միշտ ճարտարութեամբ վարուած եմ: Բայց գուցէ կինը ինքնին ամեն բան իւր ամուսնոյն սլատմած է, եւ անոր հետ միտքանելով՝ իւր առաքինութիւնը խռովող սիրոյն հալածանքներէն ազատելու համար երեսը ծածկած է:» Իշխանը տուած այս տեղեկութիւններուն վրայ շատ տրտմեցաւ, եւ իւր զգացած ցաւոյն վրայ իմ սիրտս ալ շարժեցաւ. ըրած գործիս վրայ շատ զզջացի, բայց ինչ օգուտ վերջի զղջումը ստակ չընէր: Նաեւս սա ալ կխոստովանիմ որ չարամիտ ուրախութիւն մը կզգայի, երբ միտքս կբերէի այն վիճակը որուն մէջ ձգած էի այս հպարտ կինը որնոր իմ սէրս արհամարհեր էր:

Առանց գլխուս փորձանք մը բերելու վրէժխնդրութեան հաճոյքը կվայելէի որնոր ամեն մարդու եւ մանաւանդ Սպանիացիներուն համար այնչափ անուշ կուգայ, մէկ մ'ալ օրին մէկը մեծ դուքսը արքունիքէն հինգ վեց ազնուականներու եւ իմ հետս գտնուած միջոցին ըսաւ. «Ինչ կերպով յարմար կը դառնայ որ պատժուի այնպիսի մարդ մը որնոր իւր իշխանին վստահութիւնը չարաչար գործածելով՝ անոր տիրուհին՝ ձեռքէն յափշտակել ուզած է:» «Չորս ձիի կապելով դետնէն քաշ-քշելու է,» ըսաւ պալատականներէն մէկը. «Այդ մարդը դա-նակոծելու եւ ծեծին տակ հոգին հանելու է,» ըսաւ ուրիշ մը: Իսկ այս Խտալացւոց ամենէն գլխասիրտը եւ յանցաւորին նը-կատմամբ ամենէն աւելի նպաստաւոր կարծիք յայտնողը ը-սաւ. «Ինձի համար այդ մարդը աշտարակի մը վրայէն վար նետելն ալ քիչ է:» Իսկ Տօն Ռափայէլի կարծիքը ինչ է արդ-եօք, կրկնեց այն ատեն մեծ դուքսը, համոզուած եմ որ Սպա-նիացիք ալ ասանկ պարաքաներու մէջ Խտալացիներուն չափ խստասիրտ են:»

Ինչպէս որ կրնաք մտկաբերել, հասկցայ թէ Մասքարինին երդումը չէր պահեր, կամ Լուքրէցիան իր ու իմ մէջ տեղս

պատահած եղելութիւնները իշխանին իմացունելու միջոց դուտեր էր, Խա յուզող խռովութիւնը գէմքէս յայտնի էր, սակայն որչափ որ խռոված էի, հաստատամիտ կերպով մը դուքսին պատասխանեցի. «Տէր, Սպանիացիք Աւրոպացիներէն աւելի վեհանձն են, այս պարագային մէջ խորհրդակցին կներեն, եւ իրենց այս բարերարութեամբը, զիրենք խաբած ըլլալուն վրայ յանցաւորին սրտին մշտնջենաւոր ցաւ մը կպատճառեն», «Լ'է ուրեմն, ըսաւ իշխանը, այդ վեհանձնութիւնը կրնամ ընել, կներեմ խաբեքային, նաեւ յանցանքը իմն է որ ամենեւին չճանչցած մէկ մարդու փտահութիւն բրի, որուն վրայ ընդհակառակը կասկածելու էի իր նկատմամբ այնչափ խօսքեր լսելէս վերջը», «Տօն Ռափայէլ, յարեց իշխանը, ահաւասիկ այս կերպով քննէ վրէժս կհանեմ, շուտ Տէրութեանս երկիրներէն դուրս ել ու մէկ մ'ալ աչքիս մերեւար», «Ասոր վրայ ես ալ անմիջապէս դուրս ելայ, եւ այսպէս իշխանին աչքէն իյնալուս վրայ այնչափ տրտում չէի որչափ որ ուրախ էի թէ անանկ աժան ազատեցայ, Երկրորդ օրը Պարչէլոնայի նաւ մը նստայ, որնոր Վիգոնայի նաւահանգիստէն ելաւ ետ դառնալու համար,

Պատմութեան այս տեղը տօն Ռափայէլի խօսքը ընդմիջելով՝ «Կարծեմ ըսի, խեղացիութիւնը իշխանին՝ Աւրբեցիայի վրայ ունեցած սէրը Մասքարինիի յայտնելէդ անմիջապէս ետքը Ֆլորէնցայէն դուրս ելնելդ էր, եւ տակաւին հոն կենարդ քեզի համար մեծ յանցանք մըն էր, խեղդ տեղ ընելու էր թէ մեծ դուքսը ըրած խաբէութիւնդ, շուտով պիտի խնայնար», «Այս այդպէս է, պատասխանեց Աւիլինդայի տղան, որովհետեւ պաշտօնէին քեզ իշխանին բարկութեանը չեմ յանձներ ըսելուն չնայելով՝ միտքս ըստ կարելոյն շուտ առնել քալել էր»

Ալճէրիէն հետոս բերած մնացեալ հարստութիւններովս, չարունակեց Տօն Ռափայէլ, Պարչէլոնա հասայ, որոնց մեծ մասը Ֆլորէնցայի մէջ Սպանիացի տղնուական ձեւանալով՝ վատնած էի, Քաթալոնիայի մէջ շատ ատեն չկեցայ, Մատրիտ՝ իմ ծննդեանս սիրուն տեղը՝ դառնալու մեծ փափաք ունէի, եւ կրցածիս չափ շուտով այս ետանդագին փափաքս

գոհ ըրի : Այն քաղաքը հասած ատենս գիպուածով զարդա-
րուն պանդոկ մը դացի, ուր որ Քամիլլա անուն կին մը կը
բնակէր : Պղտըտիկս չէր, բայց շատ սիրուն էր . թող վկայ ըլ-
լայ խօսքիս, Պարոն Ժիլ Պլասը, որնոր զայն գրեթէ նոյն ատե-
նը Վալաատովիտի մէջ տեսած է : Այս կիներ այնչափ գեղեցիկ
չէր, բայց խելացի էր, եւ գիւրախար մարդոց կեր տալու մա-
սին իրեն չափ ճարտար բազդախնդիր կին մը բնաւ տեսած
չեմ . բայց այն պարզ կանանց չէր նմաներ որոնք սիրահար-
ներնուն երախտագիտութենէն օգուտ կը քաղեն : Աթէ վերա-
կացուի մը ունեցած ստակը կողոպտելու ըլլար, ո՛ր գնտա-
խաղի ասպետն որ սիրտը սիրէր՝ իւր առած կողոպուտներէն
անոր ալ բաժին կհանէր :

Իրարու երես տեսնելնուս պէս մէկզմէկու սիրահարեցանք,
եւ միտումներնիս իրարու յարմարելուն համար այն ատախճան
սիրով կապուեցանք որ մէջերնիս ունեցած ինչքերնուս խրտ-
րութիւն չըրինք : Արդարեւ մեծ հարստութիւն չունէինք,
եւ շատ չանցաւ ունեցածնիս մսխեցինք . զԺրագդարար մի-
միայն իրարու հաճելի երեւնալ էր փափաքնիս . ուստի ուրի-
շին ստակովը ապրելու մասին ունեցած յարմարութիւննիս բը-
նաւ չէինք գործածեր . բայց վերջապէս զուարճութենէ բն-
դարմացած միտքերնիս թշուառութենէ արթննալով՝ « Սիրելիդ
իմ Ռափայէլ, ըսաւ Քամիլլա, իրարմէ զատուինք բարեկամ,
այլ եւս չպահենք այնպիսի հաւատարմութիւն մը որ մեր կոր-
ծանմանը պատճառ կըլլայ : Դուն հարուստ որբեւայրիի մը
սիրտը կրնաս չինել . ես ալ ծեր աղնուական մը գտնելով՝
խելքը գլխէն կառնեմ . թէ որ շարունակ իրարու հաւատա-
րիմ մնալու ըլլանք, երկուքնուս ալ բազդը օր օրի ձախորդ
կերթայ : » « Գեղեցիկդ Քամիլլա, պատասխանեցի, դուն
համբերութիւն չըրիր, ինէ առաջ ըսիր, ես ալ քեզի այս ա-
ռաջարկութիւնը պիտի ընէի . թագուհիս, ասոր հաւանու-
թիւն կուտամ, այո՛, մեր փոխադարձ եռանդագին սէրը ա-
ւելի հաստատ պահելու համար շահաւոր սիրահարութիւններ
գտնենք . իրարու ընելիք անհաւատարմութիւններնիս մեզի
համար մէկ մէկ յաղթանակ պիտի ըլլան : »

Այս դաշինքը ըմբռնելով՝ գործի սկսանք։ Առջի բերան չատ ասողին անդին ինկանք, բայց փնտռածնիս չգտանք։ Քա՛միլլային գտածները միայն իդասէր երիտասարդներ այս ինքն անկուտի սիրահարներ էին, իսկ ես այնպիսի կիներ կը գտնայի որոնք առաւել ինձի ծախք բանալ քան թէ իրենք ստակէ ելնել կուզէին։ Ուստի ստակի կողմանէ ունեցած կարօտութիւննիս սիրահարութեամբ չկրնալ լեցունելնուս համար խաբէութեան սկսանք։ այնչտի նենդութիւններ ըրինք, որ դատաւորին ականջն հասաւ, եւ այս սատանայի պէս խտտասիրտ դատաւորը կալանաւորակապներէն մէկուն պատուիրեց որ զմեզ ձերբակալ ընէ։ Բայց այս կալանաւորակապը դատաւորին չարութեանը հակառակ բարի մարդ ըլլալով՝ իրենքիչ մը ստակ կաշառելնուս համար մեզի Մատրիտէն դուրս ելնելու ժամանակ տուաւ։ Վալատոլիտի ճանքան բռնելով՝ գաղինք այս քաղաքը բնակեցանք։ Այն տեղ տուն մը վարձու բռնեցի ուր որ Քամիլլայի հետ բնակեցայ, եւ ասոր անոր գալթակղութեան առիթ չտալու համար զինքը իբրեւ իմ քոյրս ձեւացուցի։ Առջի բերան հնարագիտութիւննիս չբանեցուցինք եւ դեռ գործ մը չտեսած այն երկրին ինչպիսի տեղ ըլլալը քննեցինք։

Օր մը փողոցին մէջ մարդ մը դէմս ելնելով՝ մեծ քաղաքավարութեամբ ինձի բարեւ տուաւ եւ ըսաւ, «Պարսն Տօն Ռափայէլ, իս կճանչնաս», «Չեմ ճանչնար» պատասխանեցի, «Իսկ ես, կրկնեց, քեզ աղէկ կճանչնամ, որովհետեւ Թուքանայի արքունիքը տեսած եմ, ես այն ատեն մեծ գուքսին պահապանն էի. քանի մը ամիս կայ որ այս իշխանին քովէն ելնելով՝ ամենաճարպիկ Խտալիացիի մը հետ Սպանիա եկած եմ, երեք շաբաթէ իրեր Վալատոլիտի մէջն ենք եւ Աստիլլաքի մը ու Ալլիցիացիի մը հետ կենակցութիւն կընենք, որոնք շիտակը ըսելով պատուաւոր մարդիկ են. ձեռքերնուս աշխատութեամբը միատեղ կապրինք, աղէկ կերուխում կընենք եւ իշխաններու պէս կըբօսնունք. թէոր մեզի միանալ կուզես, ընկերակիցներս քեզ սիրով կընդունին, որովհետեւ ամեն ժամանակ ինձի այնպէս երեւցած ես թէ բարեբաղոյ, բնու-

Թեամբդ քիչ մը անխղճահար եւ մեր կարգին մէջ ուխտեալ ես,

Այս սրիկային համարձակ խօսքերուն համարձակ պատասխան տալ ուղեւով՝ «Քանի որ դուն առանց քաջուելու սիրտդ ինձի կրանաս, ըսի, ես ալ պէտք է սր նոյն կերպով հետդ վարուիմ, չիտակը զրուցելով ձեր արհեստին մէջ խակ չեմ, եւ եթէ համեստութիւնս իմ քաջագործութիւններս քեզի պատմելու ներէր, պիտի հասկնայիր որ իմ վրաս շատ աղէկ դադափար չունիս եղբր, բայց գովարանութիւնները մէկդի ձգելով սա չափը զրուցելը բաւական կ'համարիմ թէ ձեր ընկերութեան մէջ ինձի տուած պաշտօնը ընդունելով՝ անոր արժանաւոր ըլլալս տալացուցանելու համար ձեռքէս եկած ջանքը չպիտի խնայեմ»։ Արկու ձեռքէն յաջողակ այս մարդուն հաճութեամբ ընկերակիցներուդ կմիանամ ըսելուս չմնաց, իս իրենց գանուած ամբողջ տարաւ, եւ հոնանդ ընկերներուն հետ բարեկամանալով՝ առաջին անգամ այն տեղ տեսայ երեւելի Ամբրոսիոս տէ Լամէլան։ Այս պարոնները ինձի հարցուփորձ ըրին թէ վարպետութեամբ ընկերոջը ստացուածքը ձեռքէն յափշտակելու արհեստը ինչ է, իմանալ ուղեցին թէ արդեօք այս արհեստին սկզբունքը գիտեմ։ Բայց իրենց խելքէն միտքէն չանցած շատ մը վարպետութիւններ ցուցունելուս վրայ զարմանքնուն ամենուն բերանը բաց մնաց, եւ աւելի զարմանքն իրենք պաշարեց երբ ձեռքիս արագութիւնը ամենաոչինչ բան մը սեպելով՝ իրենց ըսի թէ խելացիութեամբ գլուխ ելնելիք խաբէութեանց մէջ ինձի կշիռ եղող մարդ դեռ ծնած չէ։ Ասոր համողելու համար Յերոնիմոս տէ Մոեսատասի դիպուածը պատմեցի, եւ զայն պարզ կերպով մը պատմելուս վրայ իս երեւելի խելացի մը կարծելով ամենքը միաբերան իս իրենց գլուխ ընտրեցին, Ըրած անհատնում սրիկայութիւններովն իս, որոնց գլուխը կրնամ ըսել թէ ես էի, իրենց ընտրութիւնը սխալ չըլլալը ցուցուցի։ Նրբ դերասանուհիի մը օգնականութիւնը պէտք ըլլար, Քամիլլան կառնէինք որնոր իրեն տրուած դերերը սքանչելի կերպով կկատարէր։

Այն տեսները Ամբրոսիոս ընկերակիցնիս հայրենիքը տեսնել ուղեց։ Ապրիլիս գնաց մեզ ապահովցունելով թէ նորէն

եւս կգառնայ : Իւր միափաքը կատարեց , եւ ի դարձին որս մը ձեռք ձգելու համար Պուրկօս երթալով՝ իր ծանօթներէն պանդոկապետ մը ղինքը Պարոն Ժիլ Պլաս տը Սանդիլեանի քովը սպասաւորութեան դրաւ , որուն գործերը ինչ փիճակի մէջ գտնուիլը շուտով իմացաւ : Պարոն Ժիլ Պլաս , շարունակեց Տօն Ռափայէլ , խօսքը ինձի դարձունելով , Վալատպիտի զարգարուն պանդոկի մը մէջ ինչ կերպով ստակները գողցուիլը գիտես . անտարակոյս այս գողութեան մէջ Ամբրոսիոսի գլխաւոր գործիք ըլլալուն կասկած բրած եւ , եւ այդ կասկածը սուտ չէ : Եկած ատենը մեզ գտնելով քու ինչ փիճակի մէջ գտնուիլդ իմաց տուաւ , եւ Պարոն ձեռնարկուները այս մասին ինչ ընելիքնին որոշեցին , բայց այս դիպուածին վերջերը ինչպէս ըլլալը չես գիտեր , ուստի ես պատմեմ : Ամբրոսիոս ու ես պայուսակդ յափշտակեցինք , եւ երկուքնիս ալ ջորիններնուս վրայ նստելով՝ Մատրիտի ճանքան բռնեցինք Քամիլլան եւ ընկերներնիս չմտմտալով որոնք անշուշտ երկրորդ օրը մեզ չտեսնելուն վրայ ձեղի պէս զարմացան մնացին :

Երկրորդ օրը միտքերնիս փոխելով՝ փոխանակ Մատրիտ երթալու , ուսկից ելնելունս պատճառը կար , Զէպրէրօսէն անցանք եւ մինչեւ Թուէտոյ ճանքանիս շարունակեցինք : Այս քաղաքին մէջ առջի գործերնիս շնորհքով լաթեր հագնելնիս եղաւ . ետքը ինքզինքնիս հետաքրքրութեամբ ճանքորդութիւն ընող երկու Ապլիցիացի եղբայր ձեւացընելով՝ քիչ ատենէն շատ մը պատուաւոր մարդոց ծանօթացանք : Եւ ազնւականութիւն ծախելու այնչափ վարժուեր էի որ ամեն մարդ գիւրաւ խաբուեցաւ , եւ որովհետեւ գիտէինք որ սովորաբար ամեն մարդու աչքը ուրիշին բրած ծախքերովը կշլանայ , ուստի կանանց չքեղ հանդէսներ տալ չսկսելով՝ ամեն մարդու աչքին փոշի ցանեցինք , Տեսած կնիկներուս մէջ մէկը սիրտս հրապուրեց , ինձի Քամիլլայէն առելի գեղեցիկ եւ անկէց շատ պղտիկ երեւցաւ . ո՞վ ըլլալը գիտնալ ուզելով՝ իմացայ որ անունը Վիօլէնթա եւ ասպետի մը ամուսինն էր , որնոր անոր դպրանքներէն ոյլ եւս զղուելով՝ սիրականն եղող բողի մը

ետեւէն ինկած էր : Այս կնոջ վրայօք այսչափ տեղեկութիւն առնելս բաւական համարելով՝ որոշեցի որ զինքը մտացս վրայ գերադոյն իշխող ընտրեմ :

Շատ չանցաւ Վիօլէնթա իրեն սիրահարած ըլլալս հասկըցաւ, որովհետեւ ամեն ատեն իւր ետեւէն կերթայի եւ հաղարումէկ խենթութիւններ կընէի որպէս զի համոզուի թէ՛ իմ փափաքս ամուսնոյն ըրած անհաւատարմութեանը վրայօք զինքը մխիթարել էր : Գեղեցիկ Վիօլէնթան ասոր վրայ քիչ մը մոմոտաց, ուսկից հաճութեամբ իմացայ թէ իմ ունեցած գիտաւորութեանցս հաւանութիւն տուեր էր. իրմէ տոմսակ մը ընդունեցայ ի պատասխանի շատ մը տոմսակներուս, զորս իւր ձեռքը հասուցեր էի այն պառւաններէն մէկուն միջոցաւ որոնք Սպանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ այս բանիս մեծ յարմարութիւն ունին : Վիօլէնթա գրած տոմսակով ինձի կիմացունէր թէ ամուսինը ամեն իրիկուն իւր սիրուհիին տունը ընթրիքը ընելուն համար շատ ուշ տուն կուգար : Այս խօսքերը ինչ նշանակելը հասկեցայ. ուստի նոյն գիշերը Վիօլէնթայի տանը պատուհաններուն տակն երթալով՝ հետը ամենափափուկ խօսակցութիւն մը բացի, եւ իրարմէ չբաժնուած՝ յարմարեցանք թէ ամեն գիշեր նոյն ժամուն նոյն կերպով կըրնանք տեսնուիլ. իսկ եթէ ցերեկները սիրահարական գործեր կատարելու ըլլայինք, անոնք ուրիշ :

Մինչեւ այն ատեն Տօն Պաղտատար (այս էր Վիօլէնթայի ամուսնոյն անունը) աժան ազատեր էր. բայց եւ ֆիզիզապէս սիրել կուղէի, եւ իրիկուն մը Վիօլէնթայի տանը պատուհանին տակը գացի իրեն ըսելու գիտաւորութեամբ որ եթէ իմ չափազանց սիրոյս յարմար տեղ մը իրեն հետ քիթ քիթի չը տեսնուէի (չնորհք մը զոր գեռ վայելած չէի) այլ եւս ապրիլ ինձի անհնար էր. բայց հոն հասած ատենս փողոցին մէջ մարդ մը տեսայ որնոր կերեւար թէ իս կգիտէր : Արդարեւ ասիկայ Վիօլէնթայի ամուսինն էր որնոր սիրուհին տունէն սովորականէն կանուխ դարձեր էր, եւ իւր տանը մօտերը ասպետ մը տեսնելով՝ փոխանակ տունէն ներս մանելու փողոցին մէջ կպտըտէր : Քիչ մը ատեն երկմտեցայ թէ ինչ ճան-

բայ բռնեմ, Վերջապէս միտք ըրի որ Տօն Պաղտատարին դէմը ելնեմ, որուն ուր ըլլալը բնաւ չէի ճանչնար եւ ինք ալ իս չէր ճանչնար: « Պարոն ասպետ, ըսի երես, կաղաչեմ այս գիշեր փողոցը ինձի թող, ուրիշ անգամ մըն ալ ես քու կամբքդ կկատարեմ, » « Պարոն, պատասխանեց Տօն Պաղտատար, ես ալ քեզի նոյն խնդիրքը պիտի ընէի. ասկէց քսան քայլ անդին բնակող աղջկան մը սիրահարն եմ, որուն եղբայրը զինքը խնամով պահել կուտայ. ինչ աղէկ պիտի ըլլար թէ որ փողոցին մէջ մարդ չգտնուէր, » « Առանց իրարու անհանգստութիւն տալու, երկուքնուս ալ կամքը գոհ ընելու միջոց մը կայ, պատասխանեցի, որովհետեւ, կրկնեցի նոյն խօսքը տունը ցուցունելով՝ իմ սիրուհիիս տունը այս է. նաեւ պէտք է որ եթէ մէկերնուս մէկուն վրայ մարդ յարձակելու ըլլայ, իրարու օգնութեան հասնինք, » « Շատ աղէկ, պատասխանեցի, քեզ իմ ժամագրութիւն ըրած տեղս կերթամ, եւ թէ որ հարկը պահանջէ, իրար կպաշտպանենք, » Այս խօսքերն ըսելով՝ ինէ բաժնուեցաւ որպէս զի իս ուղածին պէս գիտէ, ինչպէս որ գիշերուան մթութենէն հանգիստ կրնար տեսնել թէ ինչ կընեմ ինչ չեմ ընել:

Իսկ ես միամտաբար Վիօլէնթայի պատշգամբն մօտենալով՝ ինք ալ պատուհանը ելաւ եւ միատեղ խօսակցիլ սկսանք: Այն ատեն թագուհիս բռնադատեցի որ հետս գաղտնապէս տեսնուելու շնորհք ընէ: Վիօլէնթա խնդրած շնորհքիս արժէքը աւելցնելու համար ըրած թախանձանացս քիչ մը դէմ կեցաւ. բայց ետքը զրպանէն տոմսակ մը հանելով ինձի նետեց ու ըսաւ, « Առ, այս նամակին մէջ քու ինձի թախանձած բանիդ խոստումը կայ, » Ետքը պատուհանէն ներս քաշուեցաւ, որովհետեւ ամուսնոյն գալուն սովորական ժամը թօտ էր: Աս ալ տոմսակը սեղմեցի եւ դէպի Տօն Պաղտատարին ժամագրութիւն ըրած եմ ըսած տեղը գացի: Բայց այս ամուսինը իւր կնոջը ցանկալս աչքովը տեսած ըլլալով՝ առջեւ ելաւ եւ ըսաւ. « Է՛հ նայինք, Պարոն ասպետ, դտած բաղդէդ գոհ ես, » « Գոհ ըլլալուս տեղը կայ, պատասխանեցի. է՛ դուն ինչ ըրիր նայինք, սէրդ յաջողեցաւ, » « Ամա՛ն,

ոչ, կրկնեց, սիրուհիս գետինն անցնելու եղբայրը ամառանոցէն դարձեր է եղբւր, ուսկից մենք կկարծէինք թէ վաղը պիտի դար. այս ձախորդ գիպումը յուսացած հաճոյքէս իս զրկեց, .

Ես ու Տօն Պաղտատար իրարու բարեկամութեան խոստումներ ընելով՝ երկրորդ օրը առաւօտուն մեծ հրապարակին վերայ տեսնուելու համար ժամագրութիւն ըրինք: Իրարմէ բաժնուելէս ետքը այս ասպետը տունէն ներս մտնելով՝ Վիօլէնթայի չիմացուց թէ ինք իր ինչ ըրած ըլլալը դիտէ, Երկրորդ օրը ինք մեծ հրապարակը զտնուելով՝ ես ալ իրմէ վայրկեան մը ետքը հոն հասայ, եւ բարեկամական նշաններով իրարու բարեւ տուինք առինք որոնք որչափ որ մէկ կողմանէ խաբեական, նոյնչափ միւս կողմանէ անկեղծ էին: Վերջը վարպետորդի Տօն Պաղտատար առջի իրիկունը խօսքը ըրած կնոջը հետ ունեցած սիրահարութեան սուտ գաղտնիքը ինձի յայտնելով՝ այս մասին երկար բարակ առասպել մը պատմեց, որնոր միտքէն հաներ էր, որպէս զի ես ալ ստիպուիմ իրեն ըսելու թէ ինչ կերպով Վիօլէնթայի հետ ծանօթութիւն հաստատեր էի: Այս մարդուն լարած թակարդին մէջ լինալով՝ մեծ համարձակութեամբ ամեն բան խոստովանեցայ. մինչեւ անգամ Վիօլէնթայէն ստացած տոմսակս իրեն ցուցուցի եւ մէջը պարունակուած սա խօսքերը կարդացի, . Վաղը Տօնա Ինէզի տունը ճաշի պիտի երթամ. իր տունը ուր ըլլալը գիտես, այս հաւատարիմ քարեկամուհիս տունը մէջ հետք գործիս գլխի պիտի տեսնուիմ. դեռ եւս չեմ կրնար զրանալ այն շնորհիք, որուն արժանատի կերելաւ: .

. Ահաւասիկ, ըսաւ Տօն Պաղտատար, այս տոմսակը ունեցած սիրոյդ վարձքը քեզի կխոստանայ. մօտակայ երջանկութեանդ վրայ քեզ կանխաւ կշնորհաւորեմ: . Այս խօսքերը զրուցած ատենը քիչ մը դէմքը կխռովէր. բայց զգացած յուզմունքը եւ շփոթութիւնը դիւրաւ ինէ պարտրկեց, որովհետեւ ունեցած յոյսերովս երեւակայութիւնս այն աստիճան բորբոքեր էր որ խորհրդակից բարեկամիս կերպարանքը չէի դիտեր. բայց ինք ինէ բաժնուելու ստիպուեցաւ՝ վախճալով որ

չրլայ թէ զգացած յուզմունքը վերջապէս երեւան ելնէ :
 Շուտ գնաց այս դիպուածը աներոջը իմացուց, եւ չեմ
 գիտեր թէ ետքերը մէջերնին ինչեր պատահեցաւ : Բոլոր դիտ-
 ցածս սա է թէ իմ՝Վիօլէնիմայի հետ Տօնա Ինէզի տունը զըտ-
 նուած միջոցիս Տօն Պաղտասար գալով՝ փողոցին դուռը ձեռք
 առաւ : Եկողը Տօն Պաղտասարն ըլլալը հասկըցանք : Ուստի
 դեռ ինք տունէն ներս չմտած՝ ես ետեւի մէկ դուռնէն մա-
 զապօւր փախայ : Այս կերպով աներեւոյթ ըլլալուս պէս Վիո-
 լէնիմա եւ Ինէզ՝ որոնք այս ամուսնոյն յանակնկալս գալուն
 փրայ քիչ մը խռովեր էին, սիրտ առին եւ այնպիսի համարձա-
 կութեամբ մը Տօն Պաղտասարն ընդունեցին որ կասկածեցաւ
 թէ իս պահած կամ փախուցած էին : Ինչ որ Տօնա Ինէզի եւ
 իւր կնոջը զրուցեց, չպիտի բռնէ : որովհետեւ ես ալ չիմացայ
 որ դիտնամ :

Սակայն՝ Տօն Պաղտասարին իս խարած ըլլալուն տակաւին
 կասկածի չերթալով՝ տունէն դուրս ելայ եւ բերնէս բիւր հա-
 հոյանք հանելէս ետքը մեծ հրապարակը դարձայ ուր որ զըտ-
 նուելու համար Վամէլայի ժամադիր եղեր էի : Բայց զինքը
 հօն չգտայ : ան ալ իր սիրահարութիւններուն ետեւէն էր,
 եւ անիրաւին բաղդը իմինէս աւելի յաջող կերթար : Իրեն
 սպասած ատենս նայեցայ որ խաբեբայ խորհրդակիցս զուարթ
 դէմքով քովս եկաւ եւ խնդալով մը բռաւ : « Է՛հ նայինք,
 Տօնա Ինէզի տանը մէջ յաւերժահարսիդ հետ գլուխ գլխի
 տեսակցութենէդ ինչ լուր ունիս » : Չեմ գիտեր թէ, պա-
 տասխանեցի, իմ զուարճութեանցս նախանձող ո՞ր սատանան
 արդեօք զանոնք տակն ու վրայ ընել կնայի, որովհետեւ սի-
 բուհիս հետ մինակ դռնուելով՝ զինքը փափաքս կատարելու
 բռնադատած միջոցիս ամուսինը, Աստուծոյ գտնայ, եկաւ
 փողոցին դուռը զարկաւ : Իսկոյն պէտք եղաւ որ այն տեղէն
 փախչելու ճանրայ փնտռեմ, ուստի ետեւի մէկ դուռնէն
 դուրս ելայ բիւր հայհոյանք կուտելով այն գետինն անցնելու
 մարդուն գլխին որնոր իմ բանեցուցած վարպետութիւններս
 պարապը կհանէ : « Շատ կցաւ իմ ատոր վրայ, դուքեց Տօն
 Պաղտասար, որնոր սրտիս կակիծը տեսնելով՝ ներսիդիէն կու-

բախանար. այդ ինչ յանդուգն ամուսին է եղեր. ինէ քեզի խրատ. չըլլայ որ բրած այս յանդգնութիւնը իր քովը ձգես. »

« Խրատներդ մօտիկ կընեմ, պատասխանեցի, եւ կրնամ դքեզ ապահովցնել որ այս գիշեր անոր պատուը ստակի մը պիտի ըլլայ. Անիկը իրմէ բաժնուած ատենս ըսաւ. « Զըլլայ որ ասանկ ոչինչ բանով մը այս գործէս ետ կենաս, շարունակ սովորակա-նէդ աւելի կանուխ տանս պատուհաններուն տակն եկուր, միտքս քեզ առնէս ներս առնել է. բայց դարձեալ նախադգու-շութիւն ընելով՝ հեռդ երկու երեք բարեկամ առ. որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ մարդ վրայ հասնի. »

« Այդ ինչ խոհեմ կնիկ է եղեր, ըսաւ Տօն Պաղտատար, ես հեռդ դալու պատրաստ եմ. »

« Ահ սիրելի բարեկամս, գոչեցի ուրախութենէս խեղճ գլխէս դացած եւ Տօն Պաղտատարի վզին փաթթուելով, այդ ինչ մեծ ծառայութիւն է որ ինձի ընել կուզես. »

« Նաեւս երիտա-սարդ մը կճանչնամ, կրկնեց Տօն Պաղտատար, որնոր Հռով-մայեցւոյ կայսեր՝ Աեսարին պէս քաջասիրտ է, ան ալ հեա կառ-նենք, եւ այն ատեն հեռդ գտնուող ընկերներուդ վրայ ապա-հով կրնաս ըլլալ. »

« Այս նոր բարեկամիս իմ վրաս ցուցուցած անձնուիրութեանը վրայ այնպիսի ուրախութիւն մը կզգայի որ իրեն ունեցած երախտագիտութիւնս յայտնելու համար ինչ խօսելս չէի գիտեր. Աերջապէս ինձի մատուցած օժան-դակութիւնը սիրով ընդունելով՝ գիշերուան մութը կոխած ասեճները Ախօլէնթայի տանը պատշգամբին տակը գտնուելու ժամադրութիւն ըրինք եւ իրարմէ բաժնուեցանք. Տօն Պաղտա-տար գնաց աները գտաւ որնոր վերոյիշեալ Աեսարն էր, իսկ ես մինչեւ իրիկուն Լամէլայի հետ ասդին անդին պտտեցայ, որնոր՝ Տօն Պաղտատարի այն ապուխտն եռանդեամբ իմ գործիս յաջողութեանը ջանալուն վրայ որչափ որ զարմացաւ՝ այսու ամենայնիւ այս մասին ինէ աւելի կասկածի չգնաց. Ուստի կոյր զկուրայն մեզի դէմ լարուած թակարդը կերթա-լինք. իրաւ ասիկայ մեզի պէս մարդոց բնաւ չէր վայելէր. Երբ խեղճ տեղ ըրաւ թէ Ախօլէնթայի պատուհաններուն առջեւը գտնուելու ժամանակը եկած էր, Ամբրոսիոս ու ես վրանիս աղէկ թուրեր առած հոն գտնուեցանք. Միտհիս ամուսինին

հետ ուրիշ մարդ մը տեսանք : Այս երկուքը ճշգիւ մեր երեւ-
նալուն կսպասէին : Տօն Պաղտատար իս տեսնելուն պէս առ-
ջեւս ելաւ եւ աները ինձի ցուցունելով՝ ըսաւ : « Պարոն , այս
այն ասպետն է , որուն քաջասրտութիւնը քեզի գովեցի : Ե-
րահարիդ տունը մօտիւ եւ հանգիստ կատարեալ երջանկութիւն
մը վայելէ : »

Երկու կողմանէ ալ քանի մը քնդանալարական խօսքեր ընել-
նուսեալքը Վիօլէնթայի տանը գուռը զարկի . խնամածու կնոջ
պէս մէկը եկաւ . դուռը բացաւ , ես ալ տունէն ներս մտայ . եւ
ետեւս ինչ ըլլալուն ուշագրութիւն չընելով՝ առաջ գացի
դէպի այն սրահը ուր որ Վիօլէնթա նստեր էր : Իրեն բա-
րեւ տուած ատենս երկու խաբերաները ինքզինքնին յայտնե-
ցին որոնք տանը մէջ ետեւէս եկեր էին եւ անանկ սաստիկ
տանը գուռը վրաներնուն գոցեր էին որ Ամբրոսիոս փողոցը
մնացեր էր : Արնաք մակարերել որ այն ատեն երկու կողմա-
նէ կռիւի ելնել պէտք եղաւ , երկուքը մէկանց վրաս յարձա-
կեցան . բայց աղէկ աչքերնին վախցուցի եւ երկուքն ալ
այնչափ յոգնեցուցի որ գուցէ ինէ վրէժնին առնելու աւելի
ապահով ճանրաց մը բռնած չըլլալուն վրայ զղջային : Ամու-
սինը վիրաւորեցի , աներն ալ տեսնելով որ փեսային վրայ այլ
եւս կռուելու կարողութիւն չէր մնացեր , մաղապուր փողոցին
գուռը վաղցց , որնոր խնամածու կնիկը եւ Վիօլէնթան մեր
կռիւ ըրած ատեն ինքզինքնին ազատելու համար բաց թո-
ղեր էին : Մինչեւ փողոց աներոջը ետեւէն վաղելով՝ հոնտեղ
Լամէլան գտայ որնոր փախչող կնիկներէն լուր մը չլինալ
առնելուն համար ճշգիւ չէր գիտեր թէ այս լսած ազմուկին
պատճառը ինչ էր : Այն ատեն միատեղ պանդոկնիս դառ-
նալով՝ ունեցած ամենէն ընտիր բաներնիս հետ առինք եւ
ջորիններնուս վրայ հեծնալով՝ առանց լոյսը ճղքուելուն սոգա-
սելու՝ քաղքէն դուրս ելանք :

Խեղքերնիս հասաւ թէ այս գործին վերջը դէշ կրնար ըլ-
լալ , անշուշտ Թուէտոյի մէջ խուզարկութիւններ պիտի ընէին ,
որոնց առաջին ատենը պէտք էր : Վիլլարուպիա հասնելով՝
հոն պանդոկ մը իջանք ուր որ մենէ քիչ մը ետքը Թուէտոյի

վաճառական մը եկաւ որ Սէկորպա կերթար, Այս վաճառականին հետ ընթրիք ըրինք որնոր Վիօլէնթայի ամուսնոյն զլխուն եկած ողբերգական դիպուածը մեղի պատմեց, եւ մեր այն դիպուածին մէջ մատ ունենալնուս կասկածի չերթալուն համար համարձակ իրեն ամեն տեսակ հարցումներ ըրինք: «Պարոններ, ըսաւ, այս առտու ճանրայ ելած ատենս այս ցաւալի դիպուածին լուրն առի, ամեն տեղ Վիօլէնթան կ'ինտուէին, եւ լսեցի թէ դատաւորը, որնոր Տօն Պաղտասարի աղղականն է, միտքը դրեր է որ այս սպանութեան հեղինակները գտնելու համար ձեռքէն եկած ֆանքը չխնայէ, Սհաւասիկ այս է բոլոր գիտցածս»:

Թուէտոյի դատաւորին ըրած խուզարկութեանցը վրայ բնաւ դող չեւայ. սակայն միտքս դրի որ շուտով Նոր-Աստիլլայէն դուրս ելնեմ: Խեղք ըրի որ եթէ Վիօլէնթան բռնուելու ըլլար, ամեն բան կ'ստացուանէր, եւ դատաւորին իմ կերպարանքիս նկարագրութիւնը ընելով՝ ան ալ իս ձեռք անցունելու համար ետեւէս մարդ կ'հանէր: Այս պատճառաւ երկրորդ օրը նախազգուշութեամբ արքունի ճանքէն հեռացանք. բարեբաղդաբար Լամէլան Սպանիայի երեք կողմը պտրտած ըլլալուն համար գիտէր թէ որ ճանքէն երթալու էինք որ ապահով մինչեւ Արահոնա հասնէինք:

Փոխանակ ուղղակի Կուէնչա երթալու՝ այս քաղքին մէջ գտնուած լեռներուն խորերը մտանք եւ առաջնորդիս գիտցած ճանրաներէն քարայրի մը առջեւն ելանք, որնոր ինձի բոլորովին մենաստան մը երեւցաւ: Արդարեւ ասիկայ այն մենաստանն էր ուր որ երեկ իրիկուն եկաք ապաստանարան մը խնդրեցիք:

Շրջակաները դիտած ատենս, որոնք աչացս ամենագեղեցիկ տեղ մը կ'ընծայէին, ընկերս ըսաւ. «Վեց տարի առաջ այս տեղէն անցած եմ, այն ատեն այս քարայրը ծերունի ճգնաւորի մը մենաստանն էր ուր որ իս սիրով ընդունեց եւ ունեցած ուտելիքներէն ինձի ալ մաս հանեց: Միտքս կուգայ որ այն ճգնաւորը սուրբի պէս մարդ մըն էր, որնոր ինձի այնպիսի խօսքեր ըրաւ որոնց վրայ մազ մնաց որ աշխարհքէ պիտի հե-

ռանայի. դուցէ դեռ ողջ է, հիմայ կերթամ կիմանամ: Այս խօսքերն ըսելով՝ հետաքրքիր Ամբրոսիոս ջորիէն վար իջաւ եւ մենաստանը մտաւ, ու քիչ մը ատեն հոն տեղ կենայէն ետքը ետ դառնալով իս կանչեց: «Եկ՛ւ, ըսաւ, եկու նայէ ի՛նչ սրտաշարժ բան մը կայ:»

Ասոր վրայ իսկոյն ջորիէս վար իջնալով՝ ջորիններնիս ծառերու կապեցիներ, եւ Լամէլային ետեւէն քարայրը դացի, որուն մէջ նայեցայ որ ծերունի ճգնաւոր մը գոյնը նետած եւ մահուան դուռը հասած՝ խշտեակի մը վրայ փռուեր պառկեր էր, սպիտակ եւ խիտ մօրուքով մը ստամոքսը ծածկուած էր եւ իրարու կցած ձեռքերովը մէջէ մէջ անցած խոշոր վարդարան մը բռնած էր: Պերունին՝ քովը մօտենալով հանած ձայներնուս վրայ աչքերը բացաւ որոնք մահը արդէն գոցել սկսեր էր, եւ վայրկեանի մը չափ երեսնիս նայեւէն ետքը ըսաւ. «Եղբււրք, ո՞վ որ այ ըլլայ, այճերևոյ առջեւի այս օրինակեկ օգոս փաղեցէք: Բառաստուն տարի աշխարհի իսկ վաքսուն տարի այս առանձնութեան մէջ անցուցած եմ: Ահ, գոռոճութիւններով անցուցած ժամանակս այս վայրկեանիս մէջ ինձի նրշափ երկար կերելի. իսկ ընդհակառակը ապաշխարութիւնով անցուցած ժամանակս նրշափ սուղ կերելի: Այստեղ, վախկնալ եղբայր ժուանի խոսակերտութիւնները, Տօն ժուան տէ Սօշիս միջաստիճանիկն գործած մեղները ըստ բառականխն յիշեցիկն:

Ճգնաւորը այս խօսքերը լմացունելուն պէս հոգին՝ տալով՝ մահուանը վրայ քիչ մը սարսուեցանք: Այս կերպ տեսարանները միշտ ամենակատարեալ օրիկաներուն սրտին վրայ անդամ քիչ մը տպաւորութիւն կընեն: Բայց երկուքիս ալ զգացած յուզմունքը շուտով անցաւ: Ճգնաւորին մեղի զրուցած խօսքերը քիչ մը ետքը մոռնալով՝ մենաստանին մէջ դռնուած բոլոր բաները սկսանք ցանկի անցունել: Այս գործը շուտով լմացաւ, որովհետեւ բոլոր կահ կարասիքները քարայրին մէջ ձեր տեսած բաներն էին, չէ թէ միայն եղբայր ժուանի կահ կարասիքները անճօռնի բաներ էին, այլ նաեւ խոհակերոցի սպասներն ալ շատ անկարգ էին: Իւր քարայ-

րին մէջ դառնում քոյր ու տեղիքնիս կաղին եւ պինտ դարիէ ետեւ քանի մը հացի կեղեւներ էին, որոնք անշուշտ այս սուրբ մարդուն լինտերը չէին կրցեր ծամել, լինտերը լաի, որովհետեւ նայեցանք որ բոլոր ականները թափած էին: Այս մենակեաց ընակարանին մէջ դառնում քոյր բաները եւ տեսածներնիս մեզի համար այս բարի ճգնաւորին սուրբի պէս մարդ մը ըլլալուն յայտնի նշան մըն էին: Սակայն բանի մը վրայ քիչ մը զարմացանք. նամակի ձեւով ծաղկում թուղթ մը բացինք, որնոր ճգնաւորը սեղանի մը վրայ դրած էր եւ այս թուղթով կաղաչէր որ զայն կարգացողը իւր վարդաբանը եւ հոգաթափը Աուէնչայի եպիսկոպոսին տանի:

Խեղքերնիս չէր հասներ թէ ինչ մտքով այս անապատաբնակ նոր հայրը իւր եպիսկոպոսին այնպիսի ընծայ մը ընելու փափաք կրնար ունենալ. ասիկայ մեզի խոնարհութեան դէմ եւ այնպիսի մարդու մը գործ կերեւար որնոր ինքզինքը երանելիի մը տեղ գնել կուգէր. սա ալ կրնար ըլլալ որ այս գործը միամտաբար ըրած ըլլար. ուստի այս խնդիրը բնականօրէն կրնամ որոշել:

Ասոր վրայ խօսած ատեննիս Ամէլայի միտքը բաւական ծիծաղելի խորհուրդ մը ինկաւ. «Այս մենաստանին մէջ ընակութիւննիս հաստատենք, ըսաւ, ճգնաւորի կերպարանք մըսնենք, եղբայր Ժուանը ձեւանանք, գուն իր տեղը անցիր, իսկ ես եղբայր Անգուան անուամբ երթամ քաղաքներուն եւ մօտակայ աւաններուն մէջ ողորմութիւն մուրամ. ասանկով չէ թէ միայն դատաւորին հալածանքներէն ազատ կըլլանք, (որովհետեւ չեմ կարծեր որ մեզ մինչեւ այս տեղուանք փրկաւորել տալու միտք ընէ) հապա ասկէց զատ Աուէնչայի մէջ աղէկ ծանօթներ ունիմ, որոնց հետ կրնանք տեսնուիլ: Առաւել խեղքերնուս փչելով եւ թատերական խաղի մը մէջ դեր մը ներկայացնել ուղեւով քան թէ Ամբրոսիոսի դրուցած պատճառներովը այս ծիծաղելի խորհուրդին հաճութիւն տուի: Քարայրէն երեսուն քառասուն քայլ անդին փոս մը բանալնուս եւ ծերունի ճգնաւորին բոլոր լավերը այսինքն՝ մէջտեղէն

կաշիէ գօտիով մը կապուած հասարակ պարեգօտը վրայէն քաշել հանելնուս ետքը պարկեշտօրէն զինքը այն փոսին մէջ թաղեցինք, մօրուքն ալ կտրեցինք որ ինձի կեղծ մօրուք մը չինեմ, եւ վերջապէս յուղարկաւորութիւնը լմնալէն ետքը մենաստանը մեր ձեռքը մնաց:

Առաջին օրը կերակուրներնիս շատ խեղճ ու կրակ բաներ էին, որովհետեւ ողորմած հոգի ճգնաւորին ունեցած պաշարներէն զատ ուրիշ ուտելիք չգտանք. բայց երկրորդ օրը դեռ լոյսը չճգնուած՝ Լամէլա երկու ջորիները հետը առնելով՝ Թորալվայի մէջ ծախելու համար ճանրաց ելաւ ու իրիկունը ուտելիքներով եւ ծախու առած ուրիշ շատ մը բաներով ետ դարձաւ, կերպարանքնիս փոխելու համար բոլոր պէտք եղած բաները բերաւ, իրեն համար ալ խոշոր աստիէ պարեգօտ մը եւ ձիու մագէ պղտիկ աշխէտ մօրուք մը շինեց, որնոր անանկ վարպետութեամբ մը ականջներուն կապեց որ մարդ անոր բռնական ըլլալուն երդում անգամ կրնար ընել, Աշխարհքի մէջ իրմէ աւելի վարպետորդի մարդ չգտնուիր: Նոյրայր Ժուանի մօրուքն ալ հիւսելով իմ ծնօտիս անցուց, եւ ես գլուխս թուխ բուրդէ գլխարկ մը դրած ըլլալուս համար մօրուքիս կեղծ ըլլալը չէր յայտնուեր: Արդարեւ կերպարանափոխութիւններնուս վրայ պակասութիւն չկար. իրարու անանկ ծիծաղելի լաթեր հագած կերուեսայինք որ խնդալնիս չէինք կրնար բռնել, երբ այս լաթերով իրարու երես նայէինք, որոնք իրաւ մեզի չէին վայելր: Նոյրայր Ժուանի պարեգօտը, վարդարանը եւ հողաթափները ես առի, որոնցմէ Կուէնչայի եպիսկոպոսը զրկելս խղճիս չգպաւ:

Արդէն երեք օր էր որ մենաստանին մէջն էինք եւ դեռ մարդ չէր գար երեւար. բայց չորրորդ օրը երկու գիւղացի քարայրը մտնելով՝ ողորմած հոգի ճգնաւորին հաց, պանիր եւ սոխ բերին կարծելով թէ դեռ ողջ էր: Զիրենք տեսնելուս պէս խշտեակներնուս վրայ ցատկելով՝ դիւրաւ զանոնք խարեցի, եւ չէ թէ միայն կերպարանքս աղէկ մը զանազանելու չափ աչքերնին չէին տեսներ, այլ նաեւ կրցածիս չափ ձայնս եզրայր Ժուանի արտասանութեան յարմարցուցի, որուն վերջին խօս-

քերը լսած էի. Ուստի գիւղացիները բրած այս խարդախութեանս վրայ բնաւ կասկածի չերթալով՝ միայն քարայրին մէջ ուրիշ ճգնաւոր մ'ալ տեսնելնուն վրայ զարմացած երեւցան, բայց Լամէլա զարմանքնին հասկնալով՝ կեղծաւորութեամբ մը ըսաւ. « Եղբայր իս այս մենաստանին մէջ տեսնելնուդ վրայ մի զարմանաք, Արակոնայի մէջ ունեցած մենաստանս ձգելով հոս եկայ որ պատկառելի եւ խոհական եղբայր Ժուանի հետ կենակցուի թիւն ընեմ, որուն այս ծեր տարիքին մէջ ընկեր մը պէտք է որ իւր պիտոյքները հոգայ: » Գիւղացիները Ամբրոսիոսի ուղորմածութեանը վրայ մեծ դուլեատներ տալով՝ « Մեր երկրին մէջ երկու սուրբ մարդիկ գտնուելու պարծանքը վայելելնուս վրայ շատ ուրախ ենք, » ըսին:

Լամէլա ծախու առած բակեղէթը կռնակը առնելով առաջին անգամ Կուէնչա քաղաքը ողորմութիւն մուրալու գնաց, որնոր մենաստանէն հազիւ մընի մը չափ հեռու է: Բնութենէն արտաքուստ ջերմեանդ կերպարանք մը ունենալուն եւ զայն կլնեցնելու ճանքան շատ աղէկ գիտնալուն բարեպաշտ մարդիկ իրեն ողորմութիւն տալու յորդորեց եւ անոնց տուած առատածեուն ողորմութիւններովը բակեղէթը լեցուց. « Ամբրոսիոս, ըսի իրեն ետ դարձած ատենը, քրիստոնեաներու սիրտը շարժելու մասին ունեցած յաջողակ տաղանդդ կը շնորհաւորեմ. կենդանի է Տէր, կարծես թէ կնգղակիր (*) եղբայր մուրացկան մը դարձեր ես: » « Մինակ պարկս լեցունելս կըսես, պատասխանեց Լամէլա, ուրիշ ինչ բաներ ըրի ան չես հարցուներ, Պարպա անուն յաւերժահարս մը գտայ, որուն ատենով սիրահարն էի. ուր է այն առջինը, հիմայ շատ փոխուեր է, մեզի պէս ջերմեանդութեան սկսեր է, երկու

(*) Կնգղակիր 1182 Յուականին ասեններ հաստատուած կարգ մը կրօնաւորներու անունն է որոնք գլուխին կնգուղ զնննուն համար կնգղակիր կկոչուէին: Ասոնք Յուս կերպաւ շինական պարեգօս մը կհագնէին, վրանին վերակու մը կառնէին, գլուխին խիս սրածայր կնգուղ մը կզնէին, երկայն մօտք մը ունէին եւ մուրալով կապէին:

երեք բարեպաշտութիւններու հետ կենսակցութիւն կրնէ որոնք հասարակօրէն բոլոր աշխարհի բարի օրինակ կրնծայեն, իսկ ի մասնաւորի դայթակղալից կեանք մը կվարեն: Առջի բնութան իս չճանչնալուն համար « Խնչպէս կարելի է, տիկին Պարպա, ըսի, որ հին բարեկամներէդ մէկը Ամբրոսիոս ծառադ չճանչնաս: » « Արդարեւ, Պարոն տէ Լամէլա, գտնեց Պարպան, միտքէս չէր անցներ որ այդ լաթերով կերեւաս, ինչպէս եղաւ որ ճգնելու ելար, ըսէ նայինք: » « Հիմայ չեմ կրնար պատմել, պատասխանեցի, որովհետեւ պատմութիւնը քիչ մը երկայն է, բայց վաղն իրիկուն հետաքրքրութիւնդ կկեցունեմ. նաեւ ընկերս եղբայր ժուանն ալ հետս հոս կբերեմ: » « Եղբայր ժուանը, ընդմիջեց Պարպան, այս քաղքին մօտերը մենաստան մը ունեցող բարի ճղնաւորը կըսես. կատակի՞ ես ելեր, անոր համար հարկըը անցուկ է կըսեն: » « Իրաւ այդպէս է, ըսի, բայց քանի մը օրէ ի վեր երիտասարդ դարձեր է, իմ տարիքս է եղեր: » « Ե՛հ ուրեմն, թող հետդ դայ, կրկնեց Պարպան, կերեւայ թէ ատոր տակը դաղանիք մը ըլլալու է: »

Պիշերուան մութը կոխելուն պէս երկրորդ օրը այս բարեպաշտութիւններուն տունը դացինք որոնք մեզի աղէկ ընդունելութիւն մը ընելու համար մեծ ճաշ մը պատրաստեր էին. Նախ եւ առաջ ճղնաւորի մօրուքներնիս եւ լաթերնիս հանեցինք ու առանց քաշուելու ինքզինքնիս այս իշխանութիւններուն ճանցուցինք. իրենք ալ համարձակութեան մասին մենէ վար չմնալու համար ցուցուցին թէ երբ սուտ ջերմեւանդները կեղծաւորութեան քողը պատուեն, ինչեր չեն ըներ: Պրեթէ բոլոր գիշերը սեղանին վրայ անցուցինք, եւ լոյսը ճգրուելուն վայրկեան մը մնացած՝ քարայրնիս քաշուելով՝ քանի մը օր ետքը դարձեալ բարեպաշտութիւններուն դացինք կամ շիտակը ըսելով երեք ամիս այս կերպով ժամանակ անցուցինք եւ ունեցած ստակներնուս երկու երրորդ մասը այս տիկիններուն հետ կերանք. բայց նախանձորդին մէկը ամեն բանէ տեղեկութիւն առնելով՝ դատաստանարանին մարդոց խմայուցեր է որոնք մեզ ձեռք անցունելու համար այսօր մենաստանը պի-

տի դան . երէկ Ամբրոսիոս Կուէնչայի մէջ սղորմութիւն մու-
րացած տառնները մեր բարեպաշտութիւններէն մէկուն հան-
դիպեր է որնոր իր ձեռքը տոմսակ մը տալով՝ ըսեր է «Բարե-
կամներէս կնիկ մը ինձի այս նամակը գրեց , որնոր յատուկ
մարդու մը ձեռքով քեզի պիտի խրկէի . եղբայր Ժուանի ցու-
ցուր զայն եւ այն մասին պէտք եղած զգուշութիւնները ըրէք :»
Պարոններ , տակաւ Լամէլայի ձեր առջեւ ձեռքս տուած
տոմսակն է որնոր յանկարծ մեր մենակեաց բնակարանը թո-
ղելու կատարէ զմեզ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ .

Տօն Ռափայէլի եւ իւր ունկնդիրներուն միասեղ քրած
խորհրդակցութիւնը եւ անստեղծ դուրս ելնել ուզած ասեկ-
նին գլխունուն եկած պիպուածք .

Նրբ Տօն Ռափայէլ իր պատմութիւնը լմնաց , որնոր ինձի
քիչ մը երկայն երեւցաւ , Տօն Ալֆօնս քաղաքապետութիւն մը
ընելու համար իրեն ըսաւ թէ այն պատմութիւնը զինքը շատ
զբօսցուցեր էր : Ետքը Պարոն Ամբրոսիոս խօսքը իր քաջագոր-
ծութեանցը մասնակից եղող ընկերին դարձնելով ըսաւ . «Տօն
Ռափայէլ , նայէ արեւը մարը կմտնէ , կարծեմ՝ թէոր ինչ ընե-
լիքնուս վրայ խորհրդակցինք գէշ չըլլար :» «Իրաւութեանս ,
պատասխանեց Տօն Ռափայէլ , պէտք է որ ուր երթալնուս ո-
րոշում տանք :» «Թէոր ինձի կհարցունէք , կրկնեց Լամէլա ,
առանց ժամանակ անցունելու շուտ ճանբայ ելնելով՝ այս գի-
ւեթ Բէքունա հասնելու եւ վաղն ալ Վալէնցայի տէրութեան

հողը մտնելու ենք. հոն տեղ ճարտարութիւննիս կգործածենք. ես այնպէս կգուշակեմ թէ աղէկ յաջողութիւններ ձեռք կը ձգենք: Տօն Ռափայէլ կարծելով թէ Լամէլայի գուշակութիւնը իրաւ պիտի ելնէր, անոր կարծեացը հաւանութիւն տուաւ. իսկ Տօն Ալֆօնսա ու ես որ այս երկու պարկեշտ մարդոցը խօսքէն դուրս չէինք ելներ, առանց բերաննիս բանալու, այս խորհրդակցութեան վերջը ինչի կապուելուն սպասեցինք:

Վերջապէս որոշուեցաւ որ Րէքունայի ճանքան բռնենք. ուստի պատրաստութիւն տեսնել սկսանք: Առաւօտեան ճաշին նման ճաշ մ'ալ ընելնուս ետքը տիկը ու մնացած ուտելիքնիս ձիուն վրայ բեռցուցինք: Երբ գիշերուան մութը կոխեց, որնոր անվախ ճանբայ քալելու համար մեզի շատ պէտք էր, անտառէն դուրս ելնել ուղեցինք. բայց դեռ հարիւր քայլ չառած՝ ծառերուն մէջ տեղը լոյս մը նշմարեցինք, որնոր մեզի շատ մոմտուք պատճառեց. «Ի՞նչ է այս, ըսաւ Տօն Ռափայէլ, Գուէնայի դատաստանարանին յետախոյզները ըլլա՞ն որոնք՝ մեր ետեւէն խրկուելով եւ այս անտառին մէջ ըլլալնէս հոտ առնելով մեզ փնտռելու եկած ըլլան:» «Չեմ կարծեր, ըսաւ Ամբրոսիոս, ճանբորդներ ըլլալու են որոնք գիշերը վրայ հասնելուն համար այս անտառին մէջ մտնելով՝ լոյսը ճղբուելուն կսպասեն. բայց դուք ուրիշ բան մըն է, երթամ հասկընամ, դուք երեքնիդ հոս կեցէք, ես վայրկեան մը չքշեր կուգամ:» Այս խօսքերն ըսելով գէպի լոյսը երեւցած տեղը առաջ գնաց, որնոր շատ հեռու չէր, եւ կամաց կամաց անոր մօտեցաւ: Զանբուն վրայ դէմը ելած տերեւները ու ճիւղերը կամաց մը մէկդի ընելով պէտք եղած ուշադրութեամբ լոյսը դիտեց, եւ նայեցաւ որ հողակոյտի մը վրայ վառուած մոմի մը բոլորտիքը չորս մարդիկ խտին վրայ նստած կարկանդակ կուտէին ու գինիի խոշոր տիկ մը կարգաւ կպարպէին: Անոնց մէջ քանի մը քայլ անդին զատ զատ ծառերու կապուած տիկին մը եւ տապեա մը նշմարեց, քիչ մ'ալ հեռուն երկանիւ կառք մը եւ թանկագին ծածկոյթներով զարդարուած երկու ջորիներ: Նախ ինքնիրենը ըսաւ թէ այն նստող մարդիկը գողեր

ըլլալու էին եւ անոնց բերնէն լսած խօսքերէն ալ հասկցաւ որ իր կարծիքը սխալ չէր : Զորս աւազակներն ալ իրենց ձեռքն ինկած տիկինը իւրացնելու ցանկութիւն մը կցուցունէին եւ անոր վրայ փիճակ ձգելու խօսք կրնէին : Լամէլա գործին ինչ ըլլալը հասկնալէն ետքը մեր քովը դալով՝ տեսածն ու լսածը տեղն ի տեղը մեզի պատմեց :

« Պարոններ, ըսաւ այն ատեն Տօն Ալֆօնսոս, գողերուն ծառի կապած տիկինն ու ասպետը թերեւս աշնուական ցեղէ են. մեզի կվայլէ թող տալ որ այն աւազակները զանոնք իրենց բարբարոսութեանը եւ անասնական ցանկութեանը զոհ ընեն : Թէ որ ինձի կհարցունէք, ես կըսեմ թէ այդ աւազակներուն վրայ յարձակելով՝ մեր հարուածներուն տակ հոգինին հանենք : »
 « Ես ատոր հաճութիւն կուտամ, ըսաւ Տօն Ռաֆայէլ, ինչպէս որ չարագործութիւն նոյնպէս եւ բարեգործութիւն ընելու պատրաստ եմ : »
 « Ես ալ կփափաքիմ, ըսաւ Ամբրոսիոս, ատանկ գովելի ձեռնարկութեան մը նպատակը որուն փոխարէն ազէկ վարձք մը կրնանք առնել : »
 « Ես ալ համարձակ կրնամ ըսել թէ այս պարագային մէջ բնաւ վտանգէն չվախցայ, եւ դեռ անանկ թափառական ասպետ մը չէ եղեր որ ինձի չափ օրիորդաց ծառայութիւններ ընելու ջանք եւ փոյթ ցուցունէ. բայց սա ալ կայ որ վտանգը մեծ չէր, վասն զի Լամէլա գողերուն ղէնքերը իրենցմէ տաս տասներկու քայլ անդին ամենքը մեկտեղ դիպուած ըլլալը մեզի իմաց տալով՝ մենք ալ դիտաւորութիւննիս գործադրելու համար շատ զժուարութիւն չբաշեցինք : Զիւրնիս ծառի մը կապեցինք եւ կամաց կամաց քալելով գողերուն նստած տեղին մօտեցանք որոնք սաստիկ ջերմութեամբ իրարու հետ կխօսակցէին, եւ մեծ շշնկոց մը հաննընուն համար գիւրութեամբ կրնայինք զիրենք յանկարծակիի բերել : Այս մարդիկը մեզ չտեսած՝ ղէնքերնին ձեռք ձգելունու ետքը իրենց նշան առինք եւ հրացաննիս պարսպելով՝ ամենքնին մեկտեղ գետինը փռեցինք : »

Այս գործողութեան ժամանակ ճրագը մարելուն՝ մութք մը նացինք. սակայն մարդուն ու կնոջը կապերը քակեցինք որոնք այն աստիճան ահու գողի մէջ ինկած էին որ մեր այս ըրած

գործին համար շնորհակալութիւն յայանելու սիրտ չէին ընել . սա ալ կայ որ դեռ չէին գիտեր թէ մեզ իրենց ազատարարը համարելու էին թէ ուրիշ աւազակներ, որոնք նոյն գիտաւորութեամբ զիրենք միւսներուն ձեռքէն յափշտակած էին : Բայց մենք անոնց ըսինք թէ զիրենք պանդոկ մը պիտի տանինք որնոր, Ամբրոսիոսի խօսքին նայելով՝ այն սեղէն կէս փարտախի չափ հեռու էր, եւ գործ ունեցած տեղերնին անփտանդ հասնելու համար պէտք եղած բոլոր զգուշութիւնները հոն կրնան ընել : Այս խօսքերն ընենուս ետքը, որոնց վրայ իրենք մեծ ուրախութիւն մը ցուցուցին, զանոնք կառքերնին գրինք եւ ջորիներուն սանձէն բռնած՝ անտառէն դուրս հանեցինք . ետքը՝ մեր ճգնաւորները յաղթուողներուն զրպանները խառնեցին . եւ ամենքս գացինք Տօն Ալֆօնսի եւ գողերուն ձիերը առինք, որոնք պատերազմի դաշտին մօտ ծառերու կապուած էին, եւ յետոյ բոլոր այն ձիերը հետեւնիս տանելով՝ եղբայր Անդուանի ետեւէն գացինք որ կառքը պանդոկը տանելու համար ջորիներէն մէկուն վրայ հեծաւ . եւ երկու ժամէն հասանք այս պանդոկը, թէպէտեւ ինք պնդեր էր թէ անտառէն շատ հեռու չէ : Ուժգնութեամբ պանդոկին դուռը դարկինք . տանը մէջ արդէն ամենքը պառկած էին : Պանդոկապեան ու իր կինը շուտ մը արթննալով՝ անկողինէն ելան . եւ մեր երթալէն քունքնուն անհանգիստ ըլլալուն վրայ բնաւ դժկամակութիւն չցուցուցին կարծելով թէ՝ պանդոկին մէջ շատ ստակ պիտի թափէինք . թէպէտ վերջը այս յոյսերնին պարտաւր ելաւ : Բոլոր պանդոկը վայրկեանի մը մէջ վերէն ի վար ճորագներով լուսաւորուեցաւ : Տօն Ալֆօնսու եւ Լուչինդային նշանաւոր զաւակը՝ կառքէն վար իջնելու օգնելու համար ստակտին եւ տիկնոջ ձեռքէն բռնելով՝ սպասաւորի պէս հետեւնիս մինչեւ այն սենեակը գացին ուր պանդոկապետը զիրենք առաջնորդեց : Իրարու շատ քաղաքավարական խօսքեր ըրին . եւ զարմացանք մնացինք երբ իմացանք որ մեր ազատած անձինքը նոյն ինքն Բոլանի կոմսը ու իւր Սէրաֆինա աղջիկն էին : Անհնար է խօսքով բացատրել այս տիկնոջ եւ Տօն Ալֆօնսու զարմանքը, երբ երկուքը իրար ճանչցան :

Կոմսին խելքը միտքը ուրիշ բաներու վրայ ըլլալուն համար ասոր ուշադրութիւն չըրաւ . գողերուն ինչ կերպով վրանին յարձակիլը եւ սուրհանդակը, մանկլաւիկ մը ու սննեկապան սպասաւոր մը մեռցունելնուն ետքը ինչ կերպով աղջիկն ու զինքը բռնելնին սկսաւ պատմել, եւ խօսքը վերջացուց ըսելով . «Ես ձեզի յանչափա երախտապարտ եմ, եւ թէոր Թողէտոյ դալ ու զիս գտնել կուզէք ուր որ ես ամիսէ մը պիտի հասնիմ, իմ ապերախտ թէ երախտագէտ ըլլալս այն ատեն կհասկընաք» :

Այս աշնուականին աղջիկնալ իր բարեյաջող աղատութեանը վրայ մեզի շնորհակալ ըլլալու չմոցաւ, եւ Ռափայէլ ու ես Բողանի կոմսը չզրօսցնելով՝ Տօն Ալֆօնսի՝ այն այրի մանկամարդին հետ վայրկեան մը առանձին խօսակցելու միջոց տրւինք, որովհետեւ գիտէինք թէ ասոր վրայ Տօն Ալֆօնսս մեծ ուրախութիւն պիտի զգար : «Գեղեցիկդ Սէրաֆինա, ըսաւ Տօն Ալֆօնսս այն տիկնոջ ցած ձայնով մը, ճակատագիրս զիս քաղաքացւոյ ընկերութենէն հեռու ապրելու ստիպելուն՝ այլ եւս չեմ գանգատիր . որովհետեւ քեզի եղած այն մեծ բարերարութեան բարեբաղդաբար ես ալ նպաստեցի» : «Իհ, պատասխանեց տիկինը հառաչելով, դուն ես որ իմ կեանքս ու պատիւս ապատեցիր, դուն ես այն անձը, որուն հայրս ու ես յանչափա շնորհապարտ ենք : Ահ Տօն Ալֆօնսս, ինչո՞ւ իմ եղբայրս մեռուցիր» : Ասկէց աւելի բան մը չզրուցեց . բայց Տօն Ալֆօնսս այս խօսքերէն եւ անոնց արտասանութեան եղանակէն հասկցաւ թէ՝ ինչպէս որ ինք Սէրաֆինա սաստիկ կրտսրէր, նոյնպէս նա ալ զինքը կսիրէր :

ԳԻՐՔ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Ժիշ Պրասի եւ իւր ընկերներուն Բոլանի կոմսէն թաժ-
նուելնէն ետքը՝ ինչ ընելնին, Ամբրոսիոսի միտքը դրած
մեծ խորհուրդը եւ զայն ինչ կերպով կատարելնին:

Բոլանի կոմսը մինչեւ կէս գիշեր իր շնորհակալութիւնը եւ
երախտադիտութիւնը՝ մեղի յայտնելէն ու իրեն ըրած երախ-
տիքնիս չմոռնալու համար կրկին եւ կրկին խօսք տալէն ետ-
քը պանդոկապետը կանչեց ու անոր հարցուց թէ ի՞նչ միջո-
ցաւ անվասնդ մինչեւ Թուրին կրնար հասնիլ ուր որ երթալու
միտք ունէր: Թողուցինք որ Բոլանի կոմսը այս մասին պէտք
եղած զգուշութիւնները ընէ, եւ մենք ետքը պանդոկէն
դուրս ելնելով՝ Լամէլլա որ ճանաչան որ ընտրեց՝ այն ճանքէն
գացինք: Երկու ժամ ճանաչայ քաղերնուս ետքը Վամբիլլայի
մօտերը հասած ատեննիս լոյսը ճգրուելով՝ շուտ մը այս գիւ-
ղաքաղաքին ու Բէքունայի մէջ տեղուանքը դտնուած լեռ-
ները հասանք: Օրնիբուն հոն կեցանք հանգիստնիս նայելով
ու գանձերնիս համրելով, որնոր գողերուն վրայէն առած ըս-
տակներովնիս շատցեր էր. ըստ որում՝ անոնց գրպաններուն
մէջ երեք հարիւր փիսթոլէն աւելի տեսակ տեսակ ստակ
գտած էինք: Իրիկուան դէմ՝ դարձեալ ճանաչայ ելնելով՝ հե-

տեւեալ առաւօտուն Վալէնցայի տէրութեան հողը մօտանք, եւ առաջ որ անտառը որ դէմերնիս ելաւ՝ մէջը մօտենլով՝ շատ մը առաջ գաղինք ու տեղ մը հասանք, ուսկից բիւրեղի պէս յստակ ջրով առու մը կ'լազէր եւ ծանր ծանր քալելով Առատապալիայի դետը կ'թափէր։ Այն տեղուանքը ծառերը աղէկ չուք տալերնուն եւ մեր ձիերուն համար ալ առատ խոտ գտնուելուն՝ թէոր հոն հանդիշելու միտք ալ չունենայինք, դարձեալ կանդ առնել պիտի ուզէինք։

Ուստի այն տեղ ձիերնուն վար իջնալով՝ ցերեկը անորթելի կերպով անցունելու պատրաստուեցանք. բայց նախաճաշիկ ընել ուղած տտեննիս նայեցանք որ ունեցած ուտելիքնիս շատ քիչ կուգար, որովհետեւ հացը հատնելու վրայ էր եւ գինիին տիկն ալ անհոգի մարմին մըն էր դարձեր։ Պարոններ, բաւ մեզի Ամբրոսիոս, թէոր Պարոսն ու Դեմեալը(*) չըլլան՝ սոմենէն զուարճալի տեղուանքն ալ ստակ՝ մը չեն ըներ. պէտք է այսօր նորէն ուտելիք ճարել. այս բանին համար ես Քրսէլիս կերթամ, որնոր այստեղէն հազիւ երկու փարսափ չափ հեռու աղւոր քաղաք մըն է, ու չուտ մը ետ կ'առնամ։ Այս խօսքերն ըսելով տիկը ու պայուսակը ձիուն վրայ բեռցուցինք ալ վրան հեծաւ եւ անանկ չուտ անտառէն աներեւոյթ եղաւ որ կրէինք թէ շատ չանցած ետ կ'առնայ։

Ամենքնիս ալ ասանկ կարծելով՝ ամեն բոպէ Լամէլայի դալուն կապասէինք. սակայն այնչափ չուտ չդարձաւ, Աէս օրն անցաւ եւ գիշերն ալ արդէն իր սեւ թեւերը ծառերուն վրայ տարածելու մօտ էր, մէկ մ'ալ մեզի ուտելիք բերողին դալը տեսանք, որուն ուշանալուն վրայ մտաւանջութեան ըսկըսեր էինք. վերջապէս Լամէլա մեր յուսացածէն աւելի շատ մը բան հետը առած ետ դարձաւ. չէ թէ միայն տիկը պատուական գինիով եւ պայուսակը հացով ու ամեն

(*) Պարոս եւ Դեմեալ այսինքն՝ հաց ու գինի. որովհետեւ Պարոս գինւոյ եւ այգիկութի չաստեած էր, իսկ Դեմեալ ցորենոյ եւ հնձոց չաստեածունի էր որ մարդոց երկրագործութիւն սորվեցուց։

տեսակ խորովածներով լեցուցեր էր, այլ եւ ձիուն վրայ խոշոր ծրար մը բեռցուցած էր, որուն ամենքս ալ ուշի ուշով նայեցանք : Լամէլա մեր այս ուշադրութեամբ դիտելը տեսնելով՝ քմծիծաղով մը ըսաւ : « Պարոններ, կնայիմ որ այս ծրարը զարմանքով մը կդիտէք . բայց իրաւցընէ ալ զարմանք պատճառելու բաներ են . ինչու համար զանոնք Քսէլվայի մէջ ծախու առնելս չէք գիտեր . թէ որ կրնան թող Տօն Ռափայէլ եւ բոլոր աշխարհք ալ մէկ գան , ասիկայ գուշակեն : » Այս խօսքերն ըսելով ծրարը քակեց որպէս զի՝ փոխանակ այն ծրարին մէջ գտնուած բաները վրայէն դիտելու՝ մանրամասնաբար ազէկ մը տեսնենք : Մէջը վերարկու մը եւ շատ երկայն ու սեւ պարեգօտ մը, երկու բաճկոն հեաը երկու վարտիք, բարակ կտաւով մը իրարու կապուած երկու կտորէ շինուած գրչաման մը որուն կաղամարին տեղը՝ գրիչները գրուած ամանէն զատ է , ձեռք մը գեղեցիկ սպիտակ թուղթ , փականք մը , խոշոր կնիք մը եւ կանանջ կնքամոմ մը կար : Ու երբ ծախու առած բաները մեզի ցուցուց , Տօն Ռափայէլ ծաղրելով մը ըսաւ : « Շիտակը , Պարոն Ամբրոսիոս , այդ ի՛նչ գեղեցիկ բաներ ծախու առեր ես , չնորհք ընէիր ըսելու թէ արգեօք միտքդ տառնք ի՛նչ ընել է : » Անանկ սքանչելի բան մը ընել է որ խեղճեդ միտքեդ չանցնիր , պատասխանեց Լամէլա , ասոնց բոլորին տասը տուպլոնն գնաց , սակայն մեզի հինգ հարիւր տուպլոնէն աւելի ստակ պիտի բերեն . հաւատացէք խօսքիս ես անանկ փոճ բաներ բեռ ընող մարդ չեմ , եւ հիմայ միտքս դրած խորհուրդս ձեզի խմացունելով՝ ասոնք տխմարութեամբ ծախու առած չըլլալս կցուցունեմ . այս խորհուրդս մարդկային հանճարոյն յղացած ամենէն սքանչելի գիտերէն մէկն է , եւ հիմայ դուք ալ ըսածիս իրաւունք կուտաք , ազէկ դիտեմ որ երբ խմանաք՝ զարմանքնուդ պիտի յափշտակուիք . ուրեմն մտիկ րբէք :

Հաց ծախու առնելէս ետքը խորովարարի մը խանութը մտնելով՝ պատուիրեցի որ վեց կազա , վեց վառեակ եւ վեց ալ ճագարի ձաղ շամփուրն անցունէ . այն միտերը խորոված ատեն յանկարծ բարկութենէն կրակ կտրած մարդ մը խա-

նութէն ներս մտնելով՝ սկսաւ քաղքին վաճառականներէն մէկուն իրեն դէմ բռնած գէշ ընթացքին վրայ բարձրաձայն գանգատիլ եւ խորովարարին ըսաւ . « Սուրբ Յակոբ վկայ, Քսէրվացի Սամուէլ Սիմօն վաճառականին պէս աշխարհքիս մէջ խայտառակ մարդ չկայ. հիմայ խանութին մէջ ամեն մարդոց առջեւ իմ խաղը ըրաւ . էշը ինձի վեց կանգուն ասուի ապառիկ տալ չուզեց, թէ եւ գիտէ որ ես պարտքիս տէրն եմ եւ իր ստակը իմ քովս չկորսուի, սա աւանակին ըրածը ծիծաղաշարժ չէ. աղնուական մարդոց կամեաւ ապառիկ կուտայ եւ ամենեւին հոգը չընէր թէ կենէ ստակը անոնց քովը կը կորսուի, բայց ասդին պատուաւոր քաղաքացիի մը ապառիկ տալ չուզեր, որմէ մնաս մը տեսնելիք չունի : Ի՛նչ խենթութիւն, ո՛հ անիծեալ Հրեայ, ո՛ւր էր թէ որդւայթի մը մէջ լընար . այս բաղձանքներս օր մը պիտի կատարուին . շատ վաճառականներ այսպէս կ'իսպաքին : »

Արհեստաւորին բերնէն այս եւ ատենց նման ուրիշ շատ մը խօսքեր լսելով՝ իր վրէժը ես հանել եւ Սամուէլ Սիմօնին խաղ մը խաղալ ուզեցի ու վաճառականէն գանգատող մարդուն ըսի . « Բարեկամս, այդ մարդը ի՛նչ բնաւորութեան տէր մարդ է : » « Ամենալատ բնաւորութիւն մը ունի, պատասխանեց խտուրտամբ մը, ամենագէձուձ վաշխառուներէն մէկն է, թէ եւ ինքզինքը պատուաւոր մարդու մը տեղ կգրնէ, Հրէութէնէ Աթոյիկութեան դարձած է, բայց թէ որ իր հոգին քննելու ըլլաս, դարձեալ Պիղատոսի պէս Հրեայ մըն է, ըստ որում կըսեն թէ շահու համար հաւատքը փոխած է : » Արհեստաւորին խօսքերը ուշի ուշով մտիկ ընելով՝ խորովարարին խանութէն դուրս ելած ատենս Սամուէլ Սիմօնի ուր տեղ բնակիլը մէկէ մը տեղեկացայ, որնոր զայն ինձի ցուցուց. խանութը ու մէջի գանդաւած բաները աղէկ մը դիտեցի եւ ինձի հնազանդ եղող երեւակայութեանս մէջ սատանութիւն մը հնարելով՝ աղէկ մը զայն կշռեցի, եւ կարծեմ այս դիւար Պարոն Ժիլ Պլատի սպասաւորին արժանի ստատանութիւն մըն է : Հնոյաճառի մը խանութը երթալով՝ հոս բերած հազուադէպ ծախու աւել, մէկը հաւատաքն-

Նիչի դեր խաղալու միւսը ատենադպիրի կերպարանք մտնելու համար, իսկ երրորդը կալանաւորակապի, Ահաւասիկ իմ տեսած գործերս ասոնք են, Պարոններ, եւ ասոնց համար է որ քիչ մը ուշացայ: » Ահ, սիրելի Ամբրոսիոս, ըսաւ այս տեղ Տօն Ռափայէլ խնդութեամբ անոր խօսքը կտրելով, խորհուրդ մե՛ծ եւ սքանչելի, ատանկ հնարք մը գտնելուդ վրայ նախանձս կշարժի, ուր էր թէ կեանքիս մէջ բանեցուցած մեծ խորամանկութիւններուս տեղ ասանկ աղւոր խեղճ մը ընէի. այո՛, Լամէլա, բարեկամս, քու այդ խորհուրդիդ ո՛րչափ գեղեցիկ ըլլալը կհասկնամ, եւ ատոր գլուխ ելնելուն վրայ ալ հոգդ մընէր: Երկու ճարպիկ գործակիցներ պէտք են որ քեզի օգնեն. անոնք ալ պատրաստ են. դուն բարեպաշտի կերպարանք մը ունիս, եւ հաւատաքննիչի դերը քեզի շատ աղէկ կ'սկսէ. ես ատենադպիր կրկամ եւ պարոն Ժիլ Պլասն ալ, թէոր հաճի, կալանաւորակապի պաշտօնը յանձն կառնէ: Ահաւասիկ դերերը բաժնեցինք. վաղը խաղերնիս կներկայացնենք. ես կ'անդեմ որ պիտի յաջողինք, թէոր չպատահի այն փորձանքներէն մէկը որոնք ամենէն ընտիր խորհուրդներն ալ տակն ու վրայ կ'ընեն: »

Տօն Ռափայէլի մինչեւ երկինքը բարձրացուցած այս խորհուրդին վրայ խառնաչփոթ գաղտնիք մը ունէի. բայց ընթերելու ատեննիս գործը ի՛նչպէս կատարուիլը ինձի հասկըցուցին, եւ շիտակը այս հանճարեղ խորամանկութեանը շատ հաւնեցայ: Արսին մեծ մասը ուտելուն եւ տիկէն առատ արիւն առնելուն ետքը խոտին վրայ փռուելով շուտ մը քուններնիս տարաւ. բայց շատ չքնացանք, որովհետեւ անդուժ Ամբրոսիոս ժամ մը ետքը մեզ արթնցունելով՝ « Ելէք, ելէք, պօռաց դեռ լոյսը չժագած, մեծ ձեռնարկութիւն մը կատարող մարդոց ծուլութիւն չկայեր: » Աստուծմէ պատուհասդ առնես, Պարոն հաւատաքննիչ, ըսաւ Տօն Ռափայէլ մէկէն ի մէկ արթննալով, այս ի՛նչ աճապարանք է, Պարոն Սամուէլ Սիմօնին գլխուն գալիք կայ: » Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Լամէլայ խնդալով մը, այս դիշեր երազիս մէջ տեսայ որ իր մօրս քը կ'փետտէի. այս երազը իրեն համար չար նշան

մը չէ՞, Պարոն ատենադպիր։» Այս եւ այսպիսի ուրիշ հազար ու մէկ զուարճալի խօսքեր ալ բնելով մեզ շատ զրօսցուցին, ուստի խնդալով խօսելով նախաճաշիկնիս ընելնուս ետքը մեր դերերը խաղալու պատրաստուեցանք։ Ամբրոսիոս երկայն պարեգօտը եւ վերաբիւն հագնելով՝ բոլորովին հաւատաքննութեան պաշտօնեայ մը դարձաւ։ Տօն Ռափայէլ եւ ես ալ լաթերնիս հագնելով՝ ատենադպիրէ ու կալանաւորակապէ տարբերութիւն չունեցանք։ Այս կերպարանափոխութիւննիս շատ երկար տեւեց, եւ Քսէլլա երթալու համար անտառէն դուրս ելած ատեննիս կէս օրը երկու ժամ անցած էր։ Աճապարելու բան մը չունէինք. որովհետեւ պատրաստած խաղերնիս իրիկուան դէմ ներկայացնել պիտի սկսէինք. ուստի կամայ կամայ քալեցինք եւ երբեմնաւ քաղքին գուռներուն առջեւը կանգ առինք որպէս զի աղէկ մը մութը կոխէ։ Վերջապէս գիշերուան մութը կոխելուն պէս ձիւրնիս հօն Տօն Ալֆօնսօսի պահպանութեանը յանձնեցինք որնոր իրեն ուրիշ գործ մը չտալնուս համար մեզի շնորհակալ եղաւ։ Առջի բերան Տօն Ռափայէլ, Ամբրոսիոս եւ ես Սամուէլ Աիմօնի տունը չգացած՝ անկէջ քիչ մը հեռուն եզոզ գինեպանի մը խանութը գացինք։ Հաւատաքննիչը առջեւնուո կըսէր. այս խանութէն ներս մտնելով՝ ծանրութեամբ մը գինեպանին ըսաւ։ «Վարպետ, հետզ առանձին խօսք ունիմ. կարեւոր գործ մը քեզի պիտի խմացունեմ, որնոր հաւատաքննութեան ատեննին կվերաբերի։» Ասոր վրայ գինեպանը մեզ զատ սրահ մը տարաւ, եւ այն ատեն Լամէլսոնայելով որ հետը մինակ է, ըսաւ. «Ես հաւատաքննութեան ատեննին պաշտօնեան եմ։» Այս խօսքերուն վրայ գինեպանը երեսին դոյնը նետելով եւ գոզգոզալով պատասխանեց. «Ես հաւատաքննութեան դպչելիք գործ մը ըրած չունիմ կարծեմ։» Ամբրոսիոս ալ անուշութեամբ մը ըսաւ. «Հաւատաքննութիւնն ալ քեզի դպչելիք չունի, քաւ լիցի. հաւատաքննութեան ատենը որ մեզայ պատիժները կտնօրինէ, անմեղը մեղաւորէն կրնայ զանազանել. իրաւ խստութիւն կբանեցընէ, բայց դատաւարանը արդար է. մէկ խօսքով, միայն յան-

ցաւորներուն պատիժ կուտայ . ուստի ես քեզի համար Քսէլ-
վա չեկայ, հապա Սամուէլ Սիմօն անունով վաճառականի մը
համար : Անանկ իմացանք թէ այս մարդը խիստ գէշ վարմունք
մը բռնած է եղեր, Արսեն թէ առաջուան պէս հրեայ մնա-
ցած է եւ սոսկ մարդկօրէն պատճառներով քրիստոնեայ եղած
է : Հոգեւոր ատենին կողմանէ քեզի կհրամայեմ որ այս մար-
դուն վրայ ինչ որ գիտես՝ ինձի իմաց տաս, չըլլայ թէ իր
դրացին կամ բարեկամը ըլլալուդ համար անոր կողմնակցու-
թիւն ընես, որովհետեւ թէ որ քիչ մը տէր ելնելու պէս ընես,
գիտցիր որ գլուխդ փորձանքի կհանդպցունես : Ատենադպիր,
շարունակեց խօսքը Ռափայէլին դառնալով, շուտով գործդ
տեսնելու պատրաստուէ :

Պարոն ատենադպիրը՝ որ արդէն թուղթն ու գրչամանը
պատրաստ բռնած կեցեր էր, սեղանի մը լառջեւ նստելով՝
ծանրութեամբ մը պատրաստուեցաւ գինեպանին տալիք վը-
կայութիւնները գրի առնելու, որնոր սուտ մը չխառնելով՝
շիտակը զրուցելու խօսք տուեր էր : «Ուրեմն, գործերնիս
կրնանք սկսել, ըսաւ հաւատաքննութեան պաշտօնեան, միայն
հարցումներուս պատասխանը տուր, անկէց աւելի բան չեմ
պահանջեր . երբէք Սամուէլ Սիմօնը եկեղեցիին մէջ տեսած ու-
նիս :» «Ատոր ուշադրութիւն ըրած չունիմ, պատասխանեց գի-
նեպանը, բնաւ միտքս չգար որ զինքը եկեղեցին տեսած ըլ-
լամ :» «Աղէկ, գոչեց հաւատաքննիչը, ատենադպիր, գրէ
թէ ամենեւին եկեղեցի չերթար :» «Ես այդպէս չեմ ըսեր,
Պարոն, կրկնեց գինեպանը, կրսեմ որ ես զինքը եկեղեցին
տեսած չունիմ . կրնայ ըլլալ որ ինք եկեղեցին գտնուի ու ես
զինքը տեսած չըլլամ :» «Բարեկամս, կրկնեց Լամէլա, կմոռ-
նաս ըսածս . հարցաքննութեանդ մէջ Սամուէլ Սիմօնի բնաւ
տէր ելնելու չես . ասկէ քեզի ինչ չարիք յառաջ գալը ա-
ռաջուց ըսի : Պէտք չէ որ անոր տէր ելնելու բան մը ըսես,
հապա անոր գէմինչ բան որ գիտես՝ ան ըսէ :» «Թէոր ատանկ
է, Պարոն միջաստիճան, կրկնեց գինեպանը, իմ վկայութիւնս
քեզի մեծ օգուտ մը չկրնար ունենալ . ըսած այդ վտճառա-
կանդ բնաւ չեմ ճանչնար . անոր վրայօք ոչ գէշ կրնամ զրուցել

եւ ոչ աղէկ . բայց թէոր տանը մէջ ինչպէս վարուիլը իմանալ կուզես , հիմայ իր Պասպար անուն սպասաւորը կկանչեմ , եւ անոր հարցումիորձ ըրէ : Այն սպասաւորը իր բարեկամներուն հետ երբեմն երբեմն հոս կուգայ գինի կիսմէ , բերանը չկայնիր . ուզածնուդ չափ կիսասի եւ տէրոջը բրածները ծայրէ ի ծայր կպստմէ , այնպէս որ ատենագպիրիդ ալ շատ գործ կենէ :

• Այդ համարձակասօսութիւնդ սիրտս սիրեց , ըսաւ այն ատեն Ամբրոսիոս , Սիմօնի բարբին տեղեակ մէկը ցուցունելէդ կհասկնամ որ հաւատաքննութեան բարեկամ ես , ուստի քու ազնիւ եռանդդ հոգեւոր ատեանին պիտի իմացունեմ : Շուտ րրէ , շարունակեց , գնա՛ այդ Պասպարը փնտռէ . բայց զգուշութեամբ վարուէ որ տէրը եղելութիւնը չիմանայ : Պինեպանը՝ առանց մարդու իմացունելու՝ չուտով իր գործը տեսնելով՝ վաճառականին սպասաւորը բերաւ : Երաւցընէ անիկայ խիստ շատախօս աղայ մըն էր եւ մեր գործին աղէկ կուգար : Քարի եկար , տղաս , ըսաւ անոր Լամէլա , ես հոգեւոր ատեանին կողմանէ խրկուած հաւատաքննիչ մըն եմ որ հոս եկած եմ Սամուէլ Սիմօնի վրայօք տեղեկութիւն առնելու , ըստ որում կըսեն թէ անոր խելքը միտքը դարձեալ Հրէութեան վրայ է : Դուն անոր տունը կենալուդ՝ իր շատ գործքերը գիտնալու ես . կարծեմ աւելորդ է քեզի առաջուց իմացունել որ անոր վրայօք գիտցածդ ինձի յայտնելու պարտաւորուած ես . որովհետեւ ամենասուրբ հաւատաքննութեան ատեանին կողմանէ կհրամայեմ : Պարոն միջաստիճան , պատասխանեց վաճառականին սպասաւորը , կայ մէկը որ ինէ աւելի աղէկ անոր վրայօք ուզած տեղեկութիւնդ տայ , ես իմ գիտցածս յայտնելու պատրաստ եմ . թէ որ հոգեւոր ատեանին կողմանէ հրամայելու ալ չըլլայիր , դարձեալ ես գիտցածս կ'յայտնէի : Այն տէրս հիմայ իմ տեղս ըլլար , աղէկ գիտեմ որ բնաւ իս չպիտի խնայէր . ուստի ես ալ զիւրք չիմայելով՝ նախ եւ առաջ կըսեմ թէ սրտին մէջ եղածը դուրս չհանող կեղծաւորին մէկն է , ինքզինքը սուրբ մարդ մը կը ձեւացնէ . բայց առարկինութեան ստուերն անգամ չունի :

Ամեն իրիկուն անուանարկ մանկամարդի մը տուն կերթայ...
 • Այդ աղէկ ըսիր, ընդմիջեց Ամբրոսիոս, ըսած խօսքերէդ
 կերեւայ թէ խառնազնաց մէկն է. բայց իմ հարցումներուս
 ճշգրիտ պատասխան տուր. մասնաւորապէս կրօնքի մասին
 ինչպէս ըլլալը պէտք է որ հասկնամ: Տանը մէջ խողի միս
 կուտէք: • Տարիէ մը ի վեր հոն եմ, չեմ կարծեր որ երկու
 անգամ խողի միս կերած ըլլանք, • պատասխանեց Քասպար:
 • Շատ աղէկ, կրկնեց հաւատաքննիչը, ատենադպիր, գրէ
 թէ Սամուէլ Սիմօնի տանը մէջ ամենեւին խողի միս չեն ու-
 տեր: • Անշուշտ, շարունակեց խօսքը, խողի մսին տեղ եր-
 բեմն գառին միս կուտէք, անանկ չէ: • Այո՛, երբեմն երբեմն
 կուտենք, պատասխանեց սպասաւորը, Զատիկի վերջին տօներուն
 օրերը գառն կերանք: • Աղէկ ատենին կերեր էք, այդ ալ
 գործերնուս կուգայ, գոչեց պաշտօնեան. ատենադպիր, գրէ
 թէ Սիմօն Պատեքի տօն կրօնէ: Շատ աղէկ, շատ աղէկ,
 պէտք եղած տեղեկութիւնները առինք: •

• Բարեկամս, շարունակեց խօսքը Լամէլա, ըսէ նայիմ,
 տէրդ ամենեւին փոքր տղաքներ գգուած չունի: • • Հազար
 անգամ, պատասխանեց Քասպար, մեր խանութին առջեւէն
 պղտտիկ ու քիչ մը աղւոր տղաք անցած ատեն թեւերնուն
 բռնելով կշոյէ կիսայիսայէ: • Ատենադպիր, ըսաւ հաւատաքնն-
 փնիչը սպասաւորին խօսքը բերնէն առնելով՝ գրէ թէ Սամուէլ
 Սիմօնի վրայ շատ կասկածներ կան որ քրիստոնէից տղաքը
 ներս առնելով արիւննին կխմէ: Այն նորահաւատ Օհ, օհ,
 Պարոն Սիմօն, խօսքս ետ չեմ առներ, հաւատաքննութեան
 ատենանը օձիքդ թող չպիտի տայ: Ասանկ բարբարոսութեամբ
 գեղեցիկ տղաքները չափարելով՝ արիւնը խմէ՞դ ետքը մի
 կարծեր որ անպատիւ պիտի մնաս: Քեզ տեսնեմ քարի Քասպար,
 ըսաւ վաճառականին սպասաւորին, ամեն բան յայտնէ, տեղին
 ի տեղը հասկցուր թէ այն սուտ կաթոլիկը առաջուրնէ աւե-
 լի հրէից սովորութիւններուն ու արարողութիւններուն կհետե-
 ւի: • Շաբթու մէջ օր մը առաւուրնէ մինչեւ իրիկուն պարսպ
 կենալու ամենեւին դործ չտեսնելը գիտած չունիս: • • Չէ, պա-
 տասխանեց Քասպար, ատանկ բան մը բնաւ աչքիս զարկած չէ:

բայց օր կրկայ որ իր սենեակը կմտնէ ու դուռը գոց՝ երկար
ժամանակ հոն կկենայ։ «Ե՛հ այդ էր վնասածնիս, պոռաց
պաշտօնեան, չբան որ շարաթ օրերը կիրակի կբռնէ։ Թէոր
այսպէս չէ, ես ալ հաւատաքննիչ չեմ։ Գրէ՛, ատենադպիր,
դրէ՛ թէ Սամուէլ շաբաթ օրերը ժուժկալութիւն կընէ։ Ա՛հ,
գարշելի մարդ։ Հիմայ հարցում մը միայն ունիմ։ Երուսա-
ղէմի վրայօք խօսքեր չընէր։» Խիստ շատ անգամ, պատաս-
խանեց սպասաւորը, Հրէից պատմութիւնը եւ Երուսաղէմի
տաճարին ինչ կերպով կործանուելը մեզի կպատմէ։ Աղէկ,
կրկնեց Սմբտսիոս, այս կետն ալ մի՛ մոռնար, ատենադպիր,
խոշոր տառերով դրէ թէ Սամուէլ Սիմօն Երուսաղէմայ տաճա-
րին նորէն շինուելուն կիսափաքի, եւ գիշեր ցերեկ իւր ազգին
վերակենդանութեանը վրայ կմտածէ։ Այսչափս բաւական է,
ուրիշ հարցումներ ընելը աւելորդ է։ Ճշմարտախօս Գասպարին
այս ըսածներէն ետքը թէոր ամբողջ հրեանոց մը երեւու ըլ-
լանք, տեղն է։»

Հաւատաքննութեան Պարոն պաշտօնեան այս կերպով վա-
ճառականին սպասաւորին հարցութիւն ընելէն ետքը «Ալ գոր-
ծիդ գնա՛, ըսաւ, սակայն սուրբ հաւատաքննութեան ատեա-
նին կողմանէ քեզի կհրամայեմ որ այս եղածները ամենեւին
տէրոջդ չիմացընես։» Գասպար խօսք տուաւ որ հրամանին
կհնազանդի, ու ելաւ գնաց։ Քիչ մը ետքը մենք ալ իր ետեւէն
գացինք. գինեւորսն մէջ ինչպէս որ ծանրութեամբ ներս մտեր
էինք, նոյնպէս անկէ դուրս ելնելով գացինք Սամուէլ Սիմօնի
տանը դուռը զարկինք։ Ինքն իր ձեռքով դուռը բացաւ, եւ
հաւատաքննութեան տառանին երեք պաշտօնեաներուն ներս
մտնելը տեսնելով ապշեցաւ մնաց. աւելի զարմացաւ, երբ
Լամէլա՝ որ մեր տեղը կխօսէր, հրամայական կերպով մը իրեն
ըսաւ. «Պարոն Սամուէլ, ես որ ամենատուրբ հաւատաքննու-
թեան պաշտօնեան եմ, այս հոգեւոր տառանին կողմանէ քե-
զի կհրամայեմ որ սենեակիդ բանալին հիմայ ինձի յանձնես։
Կուգեմ հասկնալ թէ քու վրայօքդ առնուած գէշ տեղեկու-
թիւնները շիտակ են թէ ո՛չ։»

Վաճառականը այս խօսքերուն վրայ ի՛նչ ըլլալը չգիտնա-

լով՝ երկու քայլ ետ ետ գնաց որպէս թէ կուշտին կռուի մը զարնուած ըլլար։ Ամենեւին միտքէն չանցաւ թէ գուցէ մեր ըրածը խորամանկութիւն մըն էր։ Ընդհակառակն՝ կարծեց թէ զաղտնի թշնամի մը բանստրկութեամբ հաւատաքննութեան իր վրայօքը կասկածելի խօսքեր էր ըրեր։ Պուցէ անկեղծ կաթոլիկ մը չըլլալը դիտնալով հարցութիւնը՝ կվախնար։ Ինչ որ է, իրմէ աւելի չփութութեամբ տակնու վրայ եղած մարդ տեսած չունիմ։ Հաւատաքննութեան սարսափող մարդու մը պէս մեզմէ ակնածելով՝ առանց դէմ կեննալու մեզի հնազանդեցաւ եւ սենեակին դուռը բացաւ։ «Պոնէ, ըստ այն ատեն Ամբրոսիոս սենեակէն ներս մտնելով, դոնէ առանց դէմ կեննալու հաւատաքննութեան հրամանները կատարէ, ուրիշ սենեակ մը քաշուէ, ու թող տուր որ հանգիստ գործս կատարեմ։ Սամուէլ առաջուան պէս այս հրամանին ալ դէմ չկենալով՝ խանութին մէջ սգապեց, եւ այն ատեն երեքնիս իր սենեակը մտանք ուր ժամանակ չանցունելով՝ սկսանք ունեցած ստակները փնտռել։ Ստակները դիւրաւ գտանք որոնք բաց սնտուկի մը մէջ դրուած էին եւ այնչափ չատ էին որ չէինք կրնար ամենը մէկէն հետերնիս առնել։ Շատ մը քսակներ իրարու վրայ դիպուած էին։ Բայց բոլորն ալ արծաթ էին։ Եթէ ոսկի ըլլար, ո՛րչափ աղէկ պիտի ըլլար։ արծաթը ոսկիի չէր կրնար փոխուիլ ուստի գտնուածովը դո՛հ եղանք։ զրպաննիս տուգադներով լեցուցինք, վարտիկներնուս մէջն ալ գրինք, վրանիս գլուխնիս ուրտեղ որ ստակ կրնայինք դնել պարապ չձգեցինք։ Վերջապէս չորս դինիս աղէկ մը ծանրցած էր, բայց դուրսէն չէր երեւար, եւ այս ալ Ամբրոսիոսի ու Տօն Ռափայելի ճարպիկութենէն էր, ուսկից հասկցանք թէ արհեստի մէջ վարպետ գտնուիլը ի՜նչ աղէկ բան է եղեր։

Ասանկ աղէկ մը Սամուէլ Ալմօնին սնտուկը պարպելով սենեակէն դուրս ելանք։ Այն ատեն Պարօն հաւատաքննիչը փականքը հանելով՝ ինքն իր ձեռքով փականքը դրան անցունել ուզեց (ընթերցողը ասոր պատճառը կրնայ հասկնալ)։ Ետքը կնիքը փակցունելով՝ Ալմօնին ըսաւ «Պարօն Սամուէլ ամենա-սուրբ հաւատաքննութեան կողմանէ քեզի արդիւնած է ձեռքդ-

այս փականքին եւ այս կնիքին դպցունել, սրովհետեւ հոգեւոր ատեանին սուրբ կնիքն է, Վաղըր այս ատենները հոս պիտի գամ որ ասիկայ փրցունեմ եւ ինձի տրուելիք հրամանները քեզի խմացունեմ: Այս խօսքերուն վրայ փողոցին գուռը բանալ տուաւ եւ իրարու ետեւէ ուրախութեամբ դուրս ելանք: Յիսսուն քայլի չափ հեռանալնուս պէս անանկ շուտ շուտ ու թեթեւ կերպով քալել սկսանք որ հազիւ թէ ոտքերնիս գետինը կ'դպէր. թէպէտեւ ստակնուս բոռը շատ ծանր կուգար, Շատ չքշեց՝ քաղքէն դուրս ելանք, եւ ձիերնուս վրայ հեծնալով՝ Սէկորպէի ճանրան բռնեցինք եւ ասանկ աղէկ բաղդի մը հանդիպելնուս համար Հերմէսի (*) փառք կուտայինք:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.

Այս դիպումածէն ետքը Տօն Ալժօնուսի եւ Ժիլ Պրասի միտքերնին դրած խորհուրդը:

Մեր գովելի սովորութեանը համեմատ գիշերն ի բուն ճանբայ քալելով՝ առտուան դէմ Սէկորպէէն երկու փարսախ հեռու պզտիկ դիւղի մը մօտերն հասանք, Ամենքնիս ալ յոգնած ըլլալով՝ արքունի ճանքէն դուրս ելանք ու գիւղէն հազար, հազար երկու հարիւր քայլ անդին գտնուող բլուրի մը տակ ուռիներ տնկուած տեղ մը գացինք, եւ միտքերնիս դը-

(*) Չեզմէս գողութեան չաստուած է:

րինք որ հոն կանգ առնենք։ Ուռենիները ակտրոթելի շուք մը կուտային, եւ այն ծառերուն տակէն առու մը կանցնէր։ Այս տեղէն ակտրոթելով՝ միտքերնիս գրինք որ այն օրը հոն կենանք, ուստի ձիերնուս վար լինալով՝ սանձերնին հանեցինք եւ թողուցինք որ արածուին։ Իսկ մենք խոտին վրայ պառկելով՝ քիչ մը հանգչելնուս ետքը պարկերնիս ու տիկերնիս պարպեցինք։ Այս առատ նախաճաշիկէն ետքը Սամուէլ Սիմօնէն գողցած ստակներնիս համբելով դուարճացանք որոնք երեք հազար տուգադի չափ կելնէին։ անանկ որ այն գումարով եւ արդէն ունեցած ստակովնիս բառական գանձի մը տէր եղած ըլլալնուս վրայ կրնայինք պարծենալ։

Ուտելիք ճարել պէտք ըլլալով՝ Ամբրոսիոս եւ Տօն Ռափայէլ իրենց հաւատաքննիչի ու ատենադպիրի լաթերը հանելնուն ետքը մեղի ըսին։ «Մենք երկուքնիս ուտելիք ճարելու հոգը վրանիս կառնենք։ Քսէրլայի դիպուածին համը բերաննիս մնացած է։ Սէկորպէ երթալ կիափաքինք, եւ գուցէ իրիկուան պէս որս մը ձեռք ձգելու առիթ մըն ալ կպատահի։ Ղուք այս ուռենիներուն տակը սպասեցէք, կրկնեց Ղուչինդային տղան, մենք շատ չքշեր կդառնանք։» «Գացէք այդ սուտերնիդ ուրիշներու կրկնեցուցէք, Տօն Ռափայէլ, գոչեցի խնդալով, ատանկ ըսելնուդ տեղ, մինչեւ աշխարհքին վերջը սպասեցէք ըսէք։ Ի՞նչ, պարապտեղը մեզ սպասել պիտի տար։ Անդամ մը քովերնուս հեռանալնուդ պէս կերեւայ թէ մէկ մ'ալ երեսնիդ տեսներիք չունինք։» «Մեր վրայ ըրած այդ կասկածնիդ մեղի նախատինք է, պատասխանեց Պարոն Ամբրոսիոս։ Բայց ձեր այս նախատինքը կրելու արժանի ենք։ քանի որ Վալատտոլիտի մէջ ձեզի խաղեր խաղացինք, մենէ կասկածելու իրաւունք ունիք, եւ կրնաք միտքերնուդ անցունել թէ՛ ինչպէս որ մեր ընկերները առանց խիղճ ընելու այն քաղերն մէջ ձգելով առինք քալեցինք, գուցէ նոյնպէս հիմայ ալ ձեզ հոս կձգենք։ Սակայն կարծիքնիդ սխալ է։ այնտեղ ձգած ընկերներնիս ամենապատ բնաւորութեան տէր էին, որոնց հետ վարուիլ անտանելի բան էր։ Բայց մեր արհեստակիցները այնչափ մեղադրութեան արժանի չեն, որովհե-

տեւ քաղաքացւոց մէջ շահու համար իրարմէ չզատուող ընկեր չգտնուիր, եւ երբոր մէջերնիս կարծեաց համաձայնութիւն չկայ, միւս մարդոց պէս մեր ընկերութեան մէջ ալ երկպառակութիւն կտիրէ: Ուստի, Պարոն Ժիլ Պլաս, չարունակեց Լամէլլա, քեզի եւ Պարոն Տօն Ալֆօնսօսի կաղաչեմ որ վրանիս քիչ մը աւելի վստահութիւն ունենաք, եւ իմ ու Տօն Ռափայէլի Սէկորպէ երթալ ուղեւնուս վրայ բնաւ կասկածի չերթաք:

«Այս մասին ունեցած բոլոր կասկածնին փարատել գիւրին է, ըստ այն ատեն Լուչինդային տղան, այս մնտուկը քովերնին կձգենք, անիկայ մեր ետ դառնալուն երաշխաւորութիւն մը կըլլայ: Նայէ՛, Պարոն Ժիլ Պլաս, մենք շուտ իրաւաստի կըլլանք, երկուքնիդ ալ քովերնիդ գրաւ ունիր, եւ Ամբրոսիոս ու ես չենք վախճար թէ այս պատուական գրաւը առնելով կ'ախշիք, մեր ուղղամտութեան ասանկ յայտնի նշան մը տալերնուս ետքը գեռ մեր վրայ չէք վստահիր:» «Այո՛, Պարոնք, ըսի իրենց, հիմայ ուղածնիդ կրնաք ընել:» Ասոր վրայ արկն ու պայուսակը կ'առնակնին ասնելով՝ շուտով ճանքայ ելան, եւ զիս Տօն Ալֆօնսօսի հետ ուռենիներուն տակը մինակ ձգեցին, որնոր անոնց երթալէն ետքը ինձի ըսաւ. «Պէտք է, Պարոն Ժիլ Պլաս, պէտք է որ իմ սիրտս քեզի բանամ: շիտակը այս երկու խորդախններուն հետ մինչեւ հոս դալս ինձի ամօթ կ'սեպեմ, քանի քանի անդամ այս բրածիս վրայ զղջացած եմ: Երեկ իրիկուն ձիերուն պահպանութիւն ըրած ատենս հազար ու մէկ սրտածմիկ խորհուրդներ միտքէս անցուցի: Չգայլեր, կրսէի ինքնիրենս որ պատուաւ որ երկուստարդ մը Ռափայէլի եւ Լամէլլայի պէս անառակ մարդոց հետ կենակցութիւն ընէ, թէոր դժբաղդաբար (ինչպէս որ շատ հաւանական է) որ մը գարձեալ խորդախութիւն մը ըրած ասեմնիս դատատարանարանին մատնու ինք՝ անոնց հետ ես ալ աւաղակի մը պէս պիտի պատժուիմ ինախառինս իմ անձիս, եւ անարդ պատուհաս մը պիտի կրլեմ:» Միշտ այս խորհրդածութիւնները միտքս կուգան. ուստի կ'այտնեմ քեզի որ անոնց ըրած չարագործութիւններուն

մեղսակից չըլլալու համար յաւիտեան իրենցմէ պիտի բաժնուիմ, այլեւս քովերնին չպիտի մօտենամ, Չեմ կարծեր որ, չարունակեց, իմ այս դիտաւորութեանս չհաւնիս, » Ո՛չ, չիտակը կըսեմ, պատասխանեցի, թէ եւ Սամուէլ Սիմօնի կատակերգութեանը մէջ կալանաւորակապի դեր ներկայացուցի, սակայն չկարծես որ այս անսակ խաղերէ կախորժիմ, Աստուած վկայ այն գեղեցիկ դերը խաղացած ատենս ինքնիրենս ըսի, չիտակը Պարոն Ժիլ Պլաս, թէոր դատաստանարանի մարդիկը հիմայ օձիքդ բռնելու ըլլան ու պատիժդ տան՝ տեղըն է, Ուստի, Պարոն Տօն Ալֆօնսոս, քեզի պէս ես ալ ասանկ չար ընկերներու հետ կենակցիլ չեմ ուզեր, ու թէոր կհաճիս, ես ալ հետդ կուգամ, Այս պարոնները ետ դարձած ատեն իրենցմէ ստակին բաժիննիս կուզենք, եւ վաղն առտու կամ այս գիշեր անոնցմէ կբաժնուինք, »

Գեղեցիկ Սէրաֆինային սիրահարը առաջարկութեանս հաճութիւն տալով՝ ըսաւ. « Վալէնցա կերթանք, այն տեղէն նաւ նստելով Նտալիա կանցնինք, եւ Վէնետիկի հասարակապետութեան մէջ զինուորութիւն կընենք, Զինուոր ըլլալը ասանկ վատ եւ մեղսակից կեանք մը անցունելէն աղէկ չէ, նաեւ առնելիք ստակովնիս մեծ ցոյցեր կընանք ընել, Թէպէտեւ այսպէս խարդախութեամբ ձեռք ձգուած ստակը գործածելը խղճիս կդպչի, բայց ի՛նչ ընեմ, չքաւորութենէս այս ճանքան բռնելու ստիպուած եմ. ուստի թէ որ պատերազմի մէջ թիչ մը բաղդս յաջողելու ըլլայ, կերդնում որ Սամուէլ Սիմօնի ստակը իրեն ետ կուտամ, » Իմ փափաքս ալ այդ է, » ըսի Տօն Ալֆօնսոսին, Եւ վերջապէս որոշեցինք որ հետեւեալ առտուն լոյսը չճգբուած ընկերներնուս բաժնուինք, Բնաւ միաբերնուս շանցուցինք որ իրենց մենէ հեռացած ըլլալէն օգուտ քաղելով սնաուկը հետերնիս առնենք փախչինք, անոնք մեր վրայ վստահութիւն ընելով՝ ստակները քովերնիս ձգեր էին, ուստի չէր վաւելեր որ ասանկ խորհուրդ մը մինչեւ անգամ միաբերնիս բերէինք, թէ եւ զարդարուն պանդոկին մէջ ինձի խաղացած խաղերնուն համար այս գողութիւնը կերպով մը ներելի էր :

Իրիկուան դէմ Ամբրոսիոս եւ Տօն Ռափայէլ Սէկորպէէն
 դառնալով մեղի ըսին, «Ճանբորդութիւննիս շատ յաջող գնաց,
 եւ դարձեալ խորամանկութիւն մը խելք ըրինք որ կերեւայ թէ
 երեկ իրիկուան հնարքէն աւելի շահաւոր պիտի ըլլայ:» Ասոր
 վրայ Լուինդային տղան զայն մեղի պատմել ուզեց. բայց
 Տօն Ալֆօնսոս խօսքը բերանը ձգելով՝ քաղաքավարութեամբ
 պատասխանեց. «Ես ձեր ճանբան բռնելու համար աշխարհք
 եկած չեմ. ուստի միտքս ձենէ զատուիլ է:» Իմ գիտաւորու-
 թիւնս ալ այն ըլլալը իրենց իմացուցի: Ասոր վրայ պարապ
 տեղը մեզ յորդորել ջանացին որ իրենց հետը ասպատակու-
 թիւն ընենք. բայց մենք առանց անոնց խօսքը մտիկ ընելու,
 ստակները հաւասարապէս մէջերնիս բաժնելով իրարմէ զատ,
 ուեցանք եւ Վալէնցայի ճանբան բռնեցինք:

Գ Լ Ո Ի Խ Ք.

Ինչ մեծ փորձանք մը ետք Տօն Ալֆօնսոսի ուրախու-
 քեամբ լցուիլը եւ ինչ դիպուածով Ժիլ Պլասի մէկէն ի
 մէկ երջանկաւնալը:

Ուրախ ու զուարթ մինչեւ Պուշու հասանք. բայց դժբաղ-
 դաբար Տօն Ալֆօնսոսի հիւանդանալուն համար հոն կենալու
 ստիպուեցանք: Սաստիկ տենդէ մը բռնուեցաւ, եւ երթա-
 լով աւելի ծանրացաւ, անանկ որ ալ կամաց կամաց յոյսս իր-
 մէ կկտրէի: Բաղդերնուս հոն բժիշկ չգտնուելուն համար
 փախ քովս մնաց: Երեք օր ետքը աղէկի դարձաւ, վերջապէս

իմ հոգածութեամբս երթալով կատարելապէս առողջացաւ : Տօն Ալփօնոս իմ տարած խնամքներուս համար ինձի մեծապէս շնորհակալ եղաւ . եւ արդարեւ իրարու վրայ մեծ սէր ունենալնուս համար երգութեանք որ միշտ մէկզմէկու հետ բարեկամութիւն պահենք :

Ապէնցա հասած ատեննիս առիթ մը գանձելուս պէս Խտալիա անցնելու մտքով գարձեալ ճանապ ելանք . բայց Աստուած մեզի բարի բազմ մը պատրաստած ըլլալով՝ ուրիշ կերպ տնօրինեց : Պեղեցիկ դղեակի մը գրան առջեւ հասած ատեննիս նայեցանք որ գեղացի կնիկներ ու էրիկ մարդիկ միատեղ պար բռնելով կզուարճանային : Այս հանգէսը գիտելու համար անոնց մօտեցանք : Տօն Ալփօնոս հօն Շթայնպախ պարոնը տեսնելով զարմացաւ մտաց : Ասիկայ Տօն Ալփօնոսը ճանչնալով՝ որուն հանդիպելը խեղճէն միտքէն չէր անցներ, գրկաբաց առջեւը վաղեց եւ ուրախութեամբ մըրսաւ : «Ա՛հ, Տօն Ալփօնոս, դուն ես, ինչ բարի պատահում, քեզ ամեն տեղ փնտռել կուտայինք եւ դուն հիմայ ոտքովդ գէմն ելար : »

Այս տեղ ընկերս շուտ մը ձիէն վար իջնալով վաղեց Սեպուհին փաթթուեցաւ, որնոր ուրախութենէն խեղճը զլխէն թռուցած կերեւար : «Եկուր, զաւակս, ըսաւ ետքը այս բարի ծերունին, ո՞վ ըլլալդ պիտի խմանաս, եւ ասկէ ետքը ալ երջանիկ պիտի ըլլաս : » Այս խօսքերն ըսելով զինքը դղեակը տարաւ : Անոնց հետ դղեակէն ներս մտայ . որովհետեւ ես ալ ձիէս վար իջեր էի, եւ երկուքնուս ձին ծառի մը կապեր էինք : Ամենէն առաջ դղեակին տէրը գեմերնիս ելաւ, որնոր յիստուն տարեկան բարեբարոյ մարդմբն էր : «Պարոն, ըսաւ Պարոն Շթայնպախ Տօն Ալփօնոսը անոր առջեւն հանելով, ահա ւատիկ այս է զաւակդ : » Այս խօսքերուն վրայ Տօն Անսար տէ Լէյվա (այս էր դղեակին տէրոջը անունը) Տօն Ալփօնոսի վրէպ փաթթուեցաւ, եւ ուրախութենէն լալով ըսաւ : « Սիրելի զաւակս, ես եմքու հայրդ, քու ինչ ցեղէ ըլլալդ քեզի չխնայունելս երկար ժամանակէ ի վեր սրտիս կսկիծ եղած էր : Սրտիս ցտէն հազար ու մէկ հառաչանք հանած եմ, բայց ինչ օգուտ, ձեռքէս ուրիշ բան չէր գար : Սիրահարու-

Թեամբ մօրդ հետ կարգուած էի, որնոր ինէ շատ ստորին կարգէ էր: Խտարարոյ հօր մը իշխանութեան տակ ապրելու համար առանց անոր հաճութեանը կատարուած ամուսնութիւնս գազանի պահելու ստիպուած էի: Այս գազանիքը միայն Շիմայնպախ սեպուհին իմացուցած էի, որնոր ինձի հետ մէկ ըլլալով քեզ մեծցուց: Վերջապէս հայրս մեռած է, եւ հիմայ դուն իմ մէկ հատիկ ժառանգորդս ես: Առկէ զանս, յարեց, քեզ մանկամարդ տիկինի մը հետ սիրտի ամուսնացունեմ, որնոր ինձի պէս աղետական է: Տէր, ըսաւ Տօն Ալֆօնսոս հօրը խօսքը կտրելով, ինձի աւետիս տուած երջանկութիւնդ ապրելանկութեան մի դարձներ: Ձաւակդ ըլլալուս վրայ ուրախութիւն կզգամ, բայց երբ կմտածեմ թէ իս դժբաղդ ընել կուզես, այս ուրախութիւնս տրտմութեան կփոխուի: Ահ, Տէր, հօրմէդ աւելի անց թութիւն մընէր թէ պէտ հայրդ սիրահարութեանդ հաճութիւն չէ տուեր, բայց դոնէ ուրիշ կնկան մը հետ կարգուելու չէ ստիպեր դքեզ: Ձաւակս, կրկնեց Տօն Անար, ես քու կամքիդ վրայ բռնանալ չեմ ուզեր, բայց մէկ մը եկուր ըսած տիկինս տես, ինչ կըլլայ: քննէ միայն այս կնիկընեմ: Թէեւ այն տիկինը շատ գեղեցիկ է, եւ քեզի շատ է քիչ չէ, բայց դարձեալ դքեզ անոր հետ ամուսնանալու չեմ բռնադատեր: Ինք այս գղեակին մէջն է: ետեւէս եկուր, հիմայ կտեսնես թէ անկէ սիրուն տիկին մը երբէք տեսած ունիս: Այս քսելով Տօն Ալֆօնսոսը սննեակ մը տալու: ես ալ Պարոն Շիմայնպախին հետ անոնց ետեւէն ներս մտայ:

Բոլանի կոմսը, իր երկու աղջիկները՝ Աերաֆինա եւ Յուլիանէ, ու կոմսին փեսան՝ Տօն Ֆէրնանտոս տէ Լէյվա, որ Տօն Անարի եղբօրորդին էր, հօն էին: Ուրիշ տիկիններ եւ ուրիշ ասպետներ ալ կային, Տօն Ֆէրնանտոս, ինչպէս որ ինձի պատմեր էին, Յուլիանէն առեւանդեր էր, եւ այն օրը այս երկու սիրահարներուն ամուսնութեանը առթիւ զուարճանալու համար մօտակայ գիւղացիները ժողուեր էին: Երբ Տօն Ալֆօնսոս ներս մտաւ, եւ իր հայրը զինքը ընկերութեան ներկայացուց, Բոլանի կոմսը ոտքի վրայ ելնելով վաղեց զինքը

գրկեց եւ ըսաւ : « Բարի եկար , ո՛վ իմ ազատարարս , Տօն Ալֆօնսոս , շարունակեց խօսքը անոր դարձունելով , տես թէ առաքինութիւնը վեհանձն սրտերու վրայ ի՞նչ մեծ ազդեցութիւն ունի եղեր . իրաւ իմ աղաս դուն մեռուցիր , բայց ասոր փոխարէն իմ կեանքս ալ դարձեալ դուն ազատեցիր : Ա՛լ քեզի գէժ ոխ չունիմ , եւ քեզի կշնորհեմ այս Սէրաֆինան , որուն պատիւը դուն ազատեցիր : Ասանկով երախտագիտութեան պարտքս կատարած կըլլամ , » . Մեծապէս շնորհակալ եմ քու ցուցուցած այս բարեսրտութեանդ համար . ըսաւ Տօն Աեսարի տղան Բոլանի կոմսին . բայց չեմ գիտեր թէ իր հօրը յայտնուելուն վրայ աւելի ուրախացաւ թէ Սէրաֆինայի հետ կարգուիլը իմանալուն վրայ : Արդարեւ քանի մը օր ետքը իրարու հետ ամուսնացան , եւ ամենուս սիրաւ գոհ եղաւ :

Բոլանի կոմսին ազատարարներէն մէկն ալ ես ըլլալուս համար այն ազնուականը իս ճանչնալով ըսաւ : « Քեզ հարստացունելու պիտի ջանամ , » Բայց ես իր վեհանձնութեանը համար իրեն շնորհակալ ըլլալով՝ Տօն Ալֆօնսոսէն բաժնուիլ չուզեցի . անիկայ ալ իս իր տանը մէջ վերակացու եւ իր մտերիմ խորհրդակիցը ըրաւ : Սամուէլ Սիմօնի խաղցուած խաղին համար խիղճը խայթուելով՝ կարգուելուն պէս իս ճանբայ գրաւ , որ երթամ գողցուած ստակները այն վաճառականին ետ տամ : Ուստի ես ալ ստակները ետ տանելու դացի . ասիկայ վերատեսչութեան արհեստին վերջաւորութիւնը ըլլալու էր , բայց իմ գեւ չոր սկզբնաւորութիւնս էր :

ԳԻՐՔ ԵՑԹԵՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Ժիյ Պրասի եւ Լօրէնցա Սէփորա կնկան սիրահարու-
րիւնները .

Ուստի միամիտ Սամուէլ Ախմէնէն դողցած երեք հազար տու-
գադնիս իրեն տանելու համար Քսէրլա կերթայի. ի՛նչ մեղքս
պահեմ, ճանբան մէկ մը միտքէս անցաւ որ այն ստակները
ինձի վար դնեմ, եւ վերատեսչութեան պաշտօնս տաանկ ա-
ղէկ բաղդով մը սկսիմ: Թէոր այս ճարտարութիւնը բանեցնէի,
գլխուս փորձանք մը չէր դար. հինգ վեց որ ճանրորդու-
թիւն ընելէս ետքը ետ կդառնայի, եւ ինձի տրուած պատ-
ուէրը կատարեցի կրսէի: Տօն Ալֆօնսու եւ իր հայրը վրաս
բարի համարում ունենալնուն համար հաւատարմութեանս
մասին բնաւ կասկածի չէին երթար: Անայէի որ այս գործը
ամեն կողմանէ կրնար յաջողիլ: Սակայն այս փորձութենէն ա-
մենեւին չյաղթուեցայ. կրնամ ըսել թէ ես անոր դէմ դը-
նելով՝ պատիւս պահեցի. վարպետ խաբերաներու հետ ըն-
կերութիւն ըրած երիտասարդի մը համար ասիկայ մեծ բան
էր: Պարկեշտ մարդոց հետ միայն տեսնուող մարդիկ չատ բա-
նի խղճմտանք չեն ըներ, մանաւանդ անոնք որոնք իրենց յանձ-

նուաժ առանդները առանց իրենց պատուոյն փնաս մը բերելու՝ սեպհականելու կարող են, ասոր ճանքաները աղէկ գիտեն,

Ստակը վաճառականին ետ տալէս ետքը, որնոր գուցէ բոլորովին մոռցեր էր, Լէյվայի գղեակը գարձայ: Բոլանի կոմսը հոն չէր, Յուլիանէի եւ Տօն Ֆէրնանտոսի հետ Թուէտոյ դասեր էր: Նայեցայ որ իմ նոր տէրս իր Սէրաֆինան առաջ ունէ աւելի կսիրէր, ան ալ զինքը կսիրէր. Իսկ Տօն Կեսար անոնց երկուքին իր քովը գտնուելնուն վրայ մեծ ուրախութիւն կզգար: Այս սիրալիր հօրը բարեկամութիւնը վաստակելու ջանացի, եւ ջանքս սպարապը չելաւ: Տանը վերատեսուէն եղայ, ամեն բան իմ խօսքովս կդառնար, վարձակալներուն ստակները ես կժողվէի, ծախքերը ես կընէի, եւ սպասաւորներուն վրայ տիրապետական իշխանութիւն մը ունէի, բայց իմ նմաններուս պէս անիրաւ գործ չէի տեսներ: Սիրտս չսիրած սպասաւորները չէի հաներ, եւ միւսներէն ալ չէի պահանջեր որ բոլորովին ինձի անձնանուէր ըլլան: Թէոր Տօն Կեսարէն եւ անոր զաւակէն շնորհք մը խնդրելու ըլլային, ես չէ թէ միայն անոնց արգելք չէի ըլլար, հապա նաեւ կջանայի որ ընդունուին: Ասկէց զատ իմ երկու տէրերս շարունակ ինձի սիրոյ նշաններ տալերնուն համար, ես ալ անկեղծ եռանդեամբ անոնց շահուն համար կաշխատէի: Խեղքս միաքս անոնց օգտակար ըլլալ էր, վերատեսուչութեանս մէջ իրենց խաղ չէի խաղար, մէկ խօսքով աննման վերատեսուչ մըն էի:

Այսպէս իմ երջանիկ վիճակիս վրայ ուրախացած միջոցիս տէրը բազդին ինձի ըրած բարեացը վրայ իբր թէ նախանձելով՝ ուղեց որ իրմէ ալ շնորհք ընդունիմ: Ուստի Սէրաֆինայի առաջին սպասուհին եղող Լորէնցա Սէփորա տիկնոջ սատիկ ցանկութիւն մը ներշնչեց Պարոն վերատեսուչին վրայ, Շիտակը ըսելով ինձի գերի ըրած այս ազջիկս յիստուն տարեկան կարսակայն կերպարանքը թարմ երեսները սիրուն եւ երկու աչքերը աղւոր ըլլալուն համար, որոնցմով անուշ անուշ կնացէր, տեսակ մը աղէկ որսի տեղ կընար անցնիլ: Թէոր երեսին գոյնը քիչ մը կարմրուկ ըլլար՝ ալ ի՞նչ կուղէի, որովհետեւ շատ գեղնած էր: Ստիկայ ամուրու թենէն քաշած նեղութեանը տուի:

Այս տիկինը այնպիսի հայեցումաժըներով ինձի կաննարկէր՝ որոնց մէջ իւր սէրը նկարուած էր. բայց ես իւր ականարկներուն փոխարինութիւն ընելու տեղ իւր ներքին խորհուրդը չհասկնալու զարկի։ Ասով կարծեց թէ ամենեւին դեռ սիրահարութիւն ըրած չէի, եւ ուրախացաւ։ Խեղք ըրաւ թէ այնպիսի երիտասարդի մը հետ՝ որնոր իւր կարծածին չափ խակ չէր, միայն աչաց լեզուով խօսիլ բաւական չէր. ուստի առաջին տեսակցութեան մէջ իր սէրը որոշ խօսքերով ինձի յայտնեց որպէս զի աղէկ մը հասկնամ։ Այսպէսութիւն բանեցնելով՝ խօսած ատենը տակն ու վրայ ըլլալու պէս ըրաւ, եւ ինձի ըսել ուզածը աղէկ մը յայտնելէն ետքը երեսը գոցեց ու իւր սէրը ինձի յայտնելուն վրայ ամէնալ կեղծեց։ Պէտք եղաւ որ իրեն անձնատուր ըլլամ, եւ առաւել մնապարծութեամբ քան թէ ներքին ազդեցութեամբ իւր սիրոյ նըշաններուն անտարբեր չերեցայ, մինչեւ անգամ ինքզինքս անհամբեր ցուցուցի, եւ վարպետութեամբ անանկ չափազանց ցանկութիւն մը յայտնեցի որ քիչ մը իս յանդիմանեց։ Լորէնցա անանկ անուշութեամբ երեսս վար առաւ որ թէ պէտեւ ինձի զգտտութիւն կպատուիրէր, սակայն անզգաստ ըլլալուս վրայ սրտէն կուրախանար. այսչափը հերիք չախտի սեպէի, թէոր սիրուհիս չլախնար թէ ինձի գիւրին յաղթութիւն մը շնորհելովը իւր առաքինութեանը վրայ կասկածի կերթամ։ Ասանկով իրարմէ զատուեցանք. որոշելով որ դարձեալ միտտեղ տեսնուինք։ Սէփորա համոզուած էր թէ իւր կեղծ դիմադրութեամբը զինքը Եստեան կուսանի մը տեղ կանցունէ, իսկ ես այն քաղցր յոյսով լցուած էի թէ շուտով այս գործը գլուխ կհանեմ։

Գործերս այս յաջող վիճակին մէջն էին. բայց Տօն Կեսարի սպասաւորը ինձի անանկ լուր մը տուաւ որ ուրախութիւնս չափաւորեց։ Այս սպասաւորը այն հետաքրքիր ծառաներէն մէկն էր որոնք տան մը մէջ դարձածները դուրս հանելու ետեւէ են։ Ամեն օր ինձի շատ մեծարանք կուտար եւ մէկ մէկ նոր բան կիմացունէր, առտու մին ալ եկաւ ըսաւ։ «Անանկ ծիծաղաշարժ բան մը խնայոյ որ քեզի յայտնել կու-

դէմ սա պայմանաւ որ այս գաղտնիքը մարդու չըսես. որովհետեւ տիկին Լորենցա Սէփորայի վրայօք է, եւ կվախնամ որ կենէ ինձի դէմ կրարկանայ: Ս. յնչափ կփափաքէի անոր ըսելիքն իմանալու որ խօսք տուի թէ մարդու չեմ ըսեր. բայց ամենեւին այս գաղտնիքն անոր բերնէն առնելու մեծ հետաքրքրութիւն ունենալս յայտնի չընելով՝ կրցածիս չափ անտարբեր կերպով մը հարցուցի. « Ի՞նչ է ըսելիքդ նայինք: » Լորենցան, ըսաւ սպասաւորը, ամեն իրիկուն գաղտուկ իր սենեակը կրմացունէ գիւղին վերաբոյժը որ շնորհքով երիտասարդ մըն է: Այս գարշելին երկար ատեն ներսը կմնայ. ես այնպէս կարծել կուզեմ, յարեց խորամանկութեամբ, թէ ասկէց մեղք մը չծագիր. բայց երբ երիտասարդ մը գաղտուկ աղջկան մը սենեակը կմտնէ, անշուշտ մարդ այն աղջկանը վրայ կասկածի կերթայ:

Ճամարիս սիրահար մը ասանկ լուր մը իմացած ատեն որչափ ցաւ կզգայ, ես ալ նոյնչափ ցաւ զգացի. սակայն ջանացի որ չյայտնեմ, մինչեւ անգամ սկսայ բռնի խնդալ այս լուրին վրայ, որ սիրտս կխոցէր. բայց մինակ մնալուս պէս՝ ալ սրտիս մէջ պահածս դուրս տուի: Անիծեցի, հայհոյեցի, մտածեցի թէ ի՞նչ ճանբայ բռնեմ. Երբեմն Լորենցան արհամարհելով՝ կուզէի զայն բոլորովին երեսէ ձգել, եւ այս բանիս վրայօք իրեն հետ ամենեւին խօսք մը չբանալ ու երբեմն ալ մտածելով թէ վերաբոյժը չվռնտելս իմ պատուոյս կդպչէր, ուստի իրեն հետ մենամարտութիւն ընելու որոշում տուի: Այս վերջին խորհուրդս ինձի ամենէն աղէկ երեւցաւ. Իրիկուան դէմ ծածուկ տեղ մը պահուրտեցայ, եւ իրաւընէ տեսայ որ վերաբոյժը գաղտուկ սիրուհիս սենեակը կմտնէր: Ասով կատաղութիւնս որ գուցէ կամաց կամաց իջնելու վրայ էր՝ աւելցաւ, ուստի զգեակէն դուրս ելնելով դացի սիրահարին գառնալիք ճանբուն վրայ կեցայ: Վերջապէս թշնամիս երեւան ելաւ. իրեն մօտենալու համար խրոխտ կերպով մը քանի մը քայլ յառաջ դացի, բայց չգիտեմ ի՞նչպէս եղաւ, Հոմերոսի մէկ գիւցաղնին պէս յանկարծ երկիւղով մը պաշարուելով ձեռքս կտքաչեցի: Պարիս Մենեղասի հետ կուուելու համար

դէմն ելած ատենը որչափ որ սարսափած էր, եւ՝ ալ նոյնչափ
սարսափած մնացի։ Այս մարդուն երեսն ի վեր կնայէի, որնոր
ինձի ուժեղ եւ կորովի երեւաց, թուրն ալ որչափ երկայն էր,
Անոնք տեսնելով սաստիկ կշփոթէի։ Բայց եւ այնպէս չեմ
գիտեր թէ պատիւս տեղը տանելու համար էր՝ թէ ուրիշ
պատճառաւ մը որ վստահութեամբ մը վիրաբուժին վրայ քա-
լեցի եւ թուրս քաշեցի, թէ եւ վտանգը աչքովս կտեսնէի, ո-
րոնք զայն առաւել մեծ կցուցունեն, եւ ներսի դիէս ամե-
նեւին չէի ուզեր կուռիլ։

Այս ըրածիս վրայ ապշելով՝ «Ի՞նչ կայ, Պարոն Ժիւ
Պլաս, պօռաց վիրաբոյժը այդ թափառական տապետի
ցոյցերը ի՞նչ պիտի ըլլան։ Անշուշտ խնդալու համար ատանկ
կընես, այնպէս չէ։» «Ձէ՛ չէ, Պարոն սափրիչ, պատասխանե-
ցի, հոս խնդալու բան չկայ, նայիմ՝ թէ սիրահարութեանդ
հետ քաջութիւն ալ ունիս. չէ, չկարծես թէ թող կուտամ որ
հանգիստ վայելես այն տիկնոջ սիրոյ չնորհքները, որուն հետ
հիմայ դղեակին մէջ զազտնի տեսնուեցար։» «Սուրբ Կոզմա
վկայ, կրկնեց վիրաբոյժը քրքիջ մը փրցունելով, ի՞նչ ծիծա-
ղաշարժ դէպք։ Ո՞վ Տէր, մարդս բան մը դուրսէն գիտելով
որչափ կիսաբուի։» Այս խօսքերը լսելուս վրայ կարծեցի թէ
ինձի պէս ծեծկուռ չէր ուզեր. ուստի քիչ մը աւելի գոռո-
ղանալով՝ «Գնա՛ այդ խօսքերդ ուրիշներուն հասկցուր, բարե-
կամս, ըսի իւր խօսքը կտրելով, մի կարծեր որ լոկ բացասա-
կան պատասխանով մը քեզի կհաւատամ։» «Կնայիմ որ, կրկնեց
վիրաբոյժը, իմ կամքու գլխուդ վտանգ մը չգալու համար
ամեն բան յայտնելու պիտի ստիպուիմ, հիմայ քեզի գաղտնիք
մը պիտի յայտնեմ, թէպէտեւ իմ արհեստէս եղողները որչափ
գաղտնապահ ըլլան՝ քիչ է։ Լորէնցա Սեփորային իս գաղտուկ
սենեակը մոցունելուն պատճառը այն է որ սպասաւորները
իւր հիւանդութիւնը չիմանան։ Կունակը հնուց քաղցկեղ մը
ունի. ամեն իրիկուն կերթամ իր քաղցկեղը կդարմանեմ, իմ
անոր սենեակը մոնելուս պատճառը ահա այս է, ուստի ալ
ասկէ ետքը աս բանիս վրայ հոգ մըներ, Բայց, շարունակեց
խօսքը, թէոր աս ըսածներէս գոհ չըլլալով՝ հետս անպատ-

ճառ. կռուիլ կուղեմ՝ խօսէ, եւ կռիւն չեմ փախչիր, Այս խօսքերն ըսելով իր երկայն թուրը քաշեց, որ իս սարսուփեցուց. եւ անանկ կերպով մը սկսաւ զայն խաղցնել որ հասկըցայ թէ բանս դէշ էր: «Հերիք է, ըսի անոր թուրս պատեանը դնելով, եւ անբան չեմ որ խօսք չհասկնամ. այդ խօսքերը ինձի ըսելէդ ետքը, ալ իմ թշնամիս չեմ, իրար գրկենք», Այս ըսածներէս վերաբոյժը հասկցաւ թէ առջի բարկութիւնս չէր մնացեր. ուստի խնդալով թուրը պատեանը դրաւ, թեւերը բացաւ եւ ետքը իբրեւ աշխարհիս ամենամտերիմ բարեկամներ իրարմէ բաժնուեցանք:

Այլ անկէ ետքը Սէփորա միշտ աչքիս դէշ երեւցաւ: Հետոս առանձին տեղնուելու համար գտած առիթներէն այնպիսի ճարտարութեամբ կիսախցիի սր վերջապէս միտքս հասկցաւ, Սէփորա այն մեծ փոփոխութեանը վրայ զարմանալով պատճառը հասկնալ ուզեց, եւ վերջապէս գաղտուկ հետս խօսելու միջոց մը գտնելով՝ «Պարոն վերատեսուչ, ըսաւ, շնորհք ընէիր ինձի ըսելու թէ ինչո՞ւ համար ինէ կիսախցիս, առաջ ուսնս պէս հետս խօսիլ չեմ ուզեր. իրացրնէ ես առաջ քու վրադ սէր յայտնեցի, բայց դուն ալ փոխադարձաբար իմ վրաս սէր չուցուցիր, մէկտեղ քրած դաղտնի խօսակցութիւննիս կաղաչեմ միտքդ բեր, այն ատեն կրակուբոց կտրեր էիր, հիմայ բոլորովին սառնամանիք եւ դարձեր. սա ի՞նչ է», Ասիկայ պարզ մարդու մը համար քիչ մը փափուկ խնդիր մըն էր. ուստի եւ ալ մեծ շփոթութեան մէջ ինկայ, հիմայ միտքս չէ թէ այն ատեն կնկանը ի՞նչ պատասխան տուի. բայց ստշափը գիտեմ որ տուած պատասխանս իրեն շատ կծու եկաւ: Սէփորա թէպէտ եւ իր հեղ ու համեստ կերպարանքին նայելով՝ գառնուկի մը կնմանէր, սակայն բարկացած ատենը վագր կդառնար: «Ակարծէի, ըսաւ զայրացումէն կրակ կտրած աչքերովը երեսս նայելով, կիարծէի թէ քու վրադ սէր յայտնելով՝ քեզի պէս ցած մէկուն պատիւ կընեմ, մինչդեռ ազնուական ասպետները իմ սէրս իրենց փառք կհամարին. իմ սէրս ասանկ անարդ. բախդախնդիրի մը տալուս պատիժը ահա գրայց:

Թէոր Սէփորա այս չափով գոհ ըլլար, աժան ազատած կ'ըլլայի: Բայց կատաղութեանը չդիմանալով՝ օրհնեալ բերանը լացաւ եւ հարիւրը քիչ մակդիրներ տուաւ ինձի որոնք իրար կ'երազանցէին: Իւր բաժնի խօսքերուն վրայ յիմարաբար բարկանալու չէի եւ խորհելու էի թէ առաքելնի կին մը դիտէ հանելէս ետքը այս յաղթանակս արհամարհելս անանկ յանցանք մըն էր, որուն կանայք բնաւ ներում չեն տար: Բայց ես շատ կրակոտ ըլլալով՝ չէի կրնար անանկ նախատանքի մը համբերել, որուն վրայ՝ խեղճ գլուխը եղող մարդ մը խնդալով կ'ըլլարճանար: Աստի ալ համբերութիւնս հատնելով՝ «Տիկի՛ն, ըսի, ընդունի քեզ քաջէ, թէոր այդ բաժնի ազնուական ասպետներդ անդամ մը կռնակդ տեսնէին, մէկ մ'ալ քովդ չէին հանդիպեր:» Այս ծանր խօսքը ըսի չըսի, մէկ մայ խնամածու կնիկը կատղած անանկ սաստիկ ապտակ մըն է երեսիս դարկաւ որ ի՛նչ ըլլալս չգիտցայ: Երկրորդ ապտակ մըն ալ ուտելուս չսպասելով՝ ձգեցի փախայ, եւ այսպէս վրաս տեղալիք կռուիներու կարկուտէ մը ազատեցայ:

Այս ձախողութենէն աղատելու համար Աստուծոյ փառք կուտայի, եւ կկարծէի թէ ալ վախու բան մը չկար, որովհետեւ կնիկը իր վրէժը առած էր: Ինձի անանկ կուգար թէ իր պատիւը պահելու համար այս դիպումին վրայօք մարդու խօսք չախտի բանար, Իրաւցընէ տասնհինգ օր անցաւ, դեռ ձայն մը չլսուեցաւ, եւ ես ալ այս գիտումով մոռնալու վրայ էի, մէկ մ'ալ իմացայ որ Սէփորա հիւանդ պառկեր էր: Այս լուրն առնելուս պէս տրտմեցայ, ըստ որում սրախ մէջ չարութիւն չկար: Այս կէնը մեղքնալով՝ միտքէս ըսի թէ այն թշուառ սիրուհին չէր կրցեր իր սիրոյն յաղթել, զոր ես արհամարհած էի, եւ ասոր չդիմանալով՝ հիւանդոցեր էր: Ինքզինքս կմեղադրէի թէ իւր հիւանդութեանը ես պատճառ եղայ, եւ թէպէտ ան խնամածու կնիկը չէի կրնար սիրել, բայց դսնէ վրան կ'ըլլայի: Բայց այն կնկանը վրայ ի՛նչ ծուռ դատում ըրեր եմ եղեր, ես զինքը կմեղքնայի, իսկ ինք սէքը ատելու թեան փոխելով՝ ինձի վրաս հասցունելու կ'ընայ եղեր: Առտու մը Տօն Արթոնոսին հետ մինակ դռնուած պտենս

նայեցայ որ այս երիտասարդ սապեար տրտում տխուր կը մտնուար, Խոնարհաբար իրեն հարցուցի : Ի՞նչ ես եղեր :
 « Աէրաֆինային տկար, անիրաւ եւ ապերախտ ըլլալուն վրա սիրտս կցաւի, ըսաւ : Ասոր վրայ կզարմանաս, կրկնեց ապշած իրեն մօտիկ ընելս տեսնելով, սակայն ըսածս շիտակ է : Չեմ գիտեր ի՞նչ պատճառաւ Լորէնցա տիկինը քեզ կատէ, այն աստիճան իր աչքին դէշ կերեւաւ որ եթէ կըցածիդ չափ շուտով այս դղեակէն դուրս չենես՝ անպատճառ պիտի մեռնիմ կըսէ :

Աէրաֆինան առջի քերան քու վրադ ունեցած սիրոյն համար անոր այս ատելութեանը դէմ կեցաւ, եւ շուղեց անիրաւութեամբ ու ապերախտութեամբ անոր խօսքին հանձութիւն տալ : Բայց վերջապէս անիկայ ալ կնիկ է : Ինք Աէփորան սաստիկ կսիրէ : Ըստ որում անոր ձեռքը մեծցած է, այն հողաբարձու կնիկը իր մօրը տեղն է, եւ թէոր ինք անոր խօսքը չընելով՝ այն կինը մեռնելու ըլլայ, ինքզինքը մահուանը պատճառ պիտի համարի : Ես թէ եւ Աէրաֆինան շատ կսիրեմ, բայց եւ այնպէս վատութիւն ընելով՝ իր խօսքին իրաւունք չեմ տար : Գետինն անցնին Ստանիոյ բոլոր խնամածու կնիկները, եւ թող քովէս չբաժնուի անանկ երիտասարդ մը որ ինձի համար եղբայր մըն է քան թէ սպասաւոր : »

Երբ Տօն Ալֆօնսոս այս խօսքերը ըմբոյց, ես ալ իրեն ըսի :
 « Տէր, ես բազդին խաղալիքն ըլլալու դատապարտուած եմ : Կկարծէի որ ալ բազդը իս չպիտի հալածէր քու տանդ մէջ ուր երջանիկ եւ խաղաղ օրեր տեսնել կշուսայի : սակայն հուկէ ալ վռնտուիլ պէտք է, թէեւ սիրտս աս տեղը շատ սիրած է : »
 « Չէ, չէ, դուքեց Տօն Կեսարի վեհանձն որդին, կեցիր, ես Աէրաֆինային խօսք կհասկըցունեմ : Թո՛ղ չըսուի թէ խնամածու կնկան մը խօսքովը այստեղէն ելար, որուն տրուած մեծարանքին չափը կանցնի : »
 « Տէր, կրկնեցի, Աէրաֆինային կամքին դէմ կենալով սիրտը պիտի կոտրես : առաւել աղէկ է որ այստեղէն ելնեմ երթամ քան թէ հոս կենալովս երկու կատարեալ ամուսնոյ մէջ հակառակութիւն ձգեմ, թէոր ա-

սանկ փորձանք մը պատահելու ըլլայ՝ ետքը ամենեւին չեմ՝
մխիթարուիր : »

Տօն Ալֆօնսոս չուզեց որ աս ճանքան բռնեմ. այն աստի-
ճան ինձի պաշտպան կկանգնէր որ եթէ դէմ կենալու ըլլայի,
անտարակոյս Վորէնցային խօսքը չէր կատարուեր . սակայն ես
վրէժս առնել չնայեցայ : Երբեմն երբեմն խնամածու կնկան
դէմ այն աստիճան կը արկանայի որ ամենեւին զինքը խնայել
չէի ուզեր . բայց սիրտս կիջնար երբ կմտածէի թէ այս ամօ-
թալի գաղտնիքը երեւան հասնելով՝ Սէփորայի սրտին դաշոյն
մը միսած պիտի ըլլայի, որուն բոլոր թշուառութեան պատ-
ճառը ես էի, եւ թէ այս երկու անդարմանելի վշտացը պատ-
ճառաւ այս դժբաղդ կինը գերեզման պիտի իջնար : Ինքնի-
րենս կըսէի թէ փնասակար մէկն ըլլալուս համար, պէտք
էր որ խղճմտանք ընելով՝ այն դղեակէն երթայի, որպէս զի
դարձեալ հոս խաղաղութիւն հաստատուէր : Ուստի հետե-
ւեալ առտուն արեւը չծագած՝ ճանրայ ելայ իմ երկու տէրե-
րուս մնաք բարով չըսած, վախնալով որ՝ յանուն սիրոյս՝ եր-
թալուս արգելք կըլլան . սակայն սենեակիս մէջ թուղթ մը
ձգեցի, որուն մէջ իմ պաշտօնիս վերաբերեալ հաշիւները տեղն
ի տեղը գրած էի :

Գ Լ Ո Ւ Ո Ւ Ք .

Ժիլ Պըսսի՝ Լէյվայի դղեակէն դուրս ելնելէն ետք՝ ինչ պատահիլը, եւ իր սիրոյն պատճառաւ կրած ծախորդութենէն ետք զսաժ յաջողութիւնները .

Իմ ձեռքս վրայ հեծած էի, որնոր աղէկ քարուածք մը ունէր, եւ պարկիս մէջ երկու հարիւր փխթող կար, որուն մեծ մասը մեռցուցած աւազակներնուս վրայէն առած ստակներնուս եւ Սամուէլ Սիմօնէն գողցած երեք հազար տուգադներնուս բաժինէն մնացած էր։ Տօն Ալֆօնսս ինձի ինկած բաժինը ձեռքէս չառնելով՝ վաճառականին երեք հազար տուգադք իր գանձէն հաներ տուեր էր։ Ուստի քովս եղած ստակները իմ խրաւանքս համարելով՝ առանց խիղճ ընելու կրնայի զանոնք ուղածիս պէս վայելել։ Անանկ հարստութեան մը տէր եղած էի, որ ետքերը դէմն ելնելիք նեղութիւններուն վրայ բնաւ չէի մտմտար . ասկէ զատ իմ տարիքէս եղող երիտասարդներուն պէս ինքզինքիս վրայ կլստահէի։ Թողէտոյ քաղքին մէջ բնակելէս շատ կատարծէի։ Բոլանի կոմսը անշուշտ իր ազատարարներէն մէկը իր տանը մէջ սիրով ընդունելով՝ անոր պառկելու սենեակ մը կուտար։ Բայց ամեն ճանբայ առջեւս գոցուած ատեն ան աղնուականին դիմել կուզէի, եւ միտքս դրի որ ունեցած ստակիս մէկ մասը Մուրչիայի ու Արէնատայի տէրութեանց հոլերուն մէջ ճանբորդութիւն ընելով մտնեմ. ըստ որում այն տեղուանքը անգամ մը պտտել շատ կրիափաքէի։ Այս մտքով Ալմանսայի ճանբան բռնեցի. հօն հասնելէս ետքը դարձեալ ճանբաս շարունակեցի, ու քաղքէ քաղաք պտտելով անվտանգ մինչեւ Արէնատա հասայ։ Արարծես թէ բաղդը ինձի խաղացած խաղերը ալ հերիք սեպե-

լով՝ վերջապէս իս հանգիստ թողուլ կոչէր. բայց անդուժը գլխուս ուրիշ փորձանքներ ալ բերելու կարծրաստուի եղեր, ինչպէս որ ետքէն պիտի տեսնուի:

Արէնատայի փողոցներուն մէջ ամենէն առաջ Տօն Ֆէրնանտոս տէ Լէյվայի հանդիպեցայ, որնոր Տօն Արթնոսի պէս Բոլանի կոմսին փեսան էր, Հոն իրար տեսնելնուս վրայ երկուքնիս ալ զարմացանք: «Այո ինչ է, Ժիլ Պրաս, դժեց, ինչու համար այս քաղաքն եկեր ես,» «Պարոն, ըսի, իս հոս տեսնելուդ վրայ կգարմանաս, այնպէս չէ. բայց աւելի պիտի զարմանաս, եթէ Տօն Կեսարի եւ իր ազուն քայլէն ինչո՞ համար ելնելա քեզի պատմելու ըլլամ: Այն ատեն Սէփորային պատճառաւ գլխուս եկած փորձութիւնները տեղն իտեղը իրեն պատմեցի. Տօն Ֆէրնանտոս անոնց վրայ աղէկ մը խնդալ սկսաւ, եւ ետքը «Բարեկամն, ըսաւ ծանրութեամբ մի, այս գործին մէջ ես միջնորդութիւն կրնեմ. քննիս նամակ մը կգրեմ. . . .» «Ձէ՛ չէ, Պարոն, ըսի խօսքը բերանը ձգելով, բան մի գրեր, կաղաչեմ. անգամ մ'ալ ես չբառնալու մաքով Լէյվայի դղեակէն դուրս ելած եմ. թէոր կուզես՝ ինձի ուրիշ շնորհք մը ըրէ. եթէ բարեկամներէդ մէկը դրադիրի կամ վերատեսուչի պէտք ունի, կաղաչեմ ջանայ որ այդ գործը ինձի առաջնորդես, վստահ եմ որ իմ վրայօքս քեզի դանդաւոր չգտր. . .» «Գլխուս վրայ, պատասխանեց, ողած կկատարեմ: Արէնատայի մէջ իմ պատա. հօրաբոյս տեսնելու եկած եմ որ հիւանդ է. գեռ երեք շաբաթ հոս կենալէս ետքը Լորբուի դղեակս պիտի երթեմ, ուրու Յուլիանէն թողած եմ: Կս սա տունը կրնակիմ, յարեց մեզմէ հարիւր քայլի չափ հեռուն պանդոկին ցուցանելով, քանի մը օրէն եկու իս հոն տես, գուցէ քեզի յարմար տեղ մը գտած կըլլամ:»

Այդբարեւ դարձեալ իրարու հետ տեսնուած ատեննիս ինձի ըսաւ. «Արէնատայի տէր արքեպիսկոպոսը որ իմ ազգականս ու բարեկամն է, իր քայլը դրադէս մը կուզէ, որուն գիրը գեղեցիկ ըլլայ, որպէս զի իր հեղինակութիւններուն մաքուրը առնէ: Ինք երեւելի հեղինակ մըն է, չաա բարոյական ճառեր շարադրած է, եւ ամեն օր կշարադրէ, որուն կարդացած

ատենը տնկնդիրներէն մեծ գովեստներ կրնգտնի, Դուն
կարծեմ իր գործին կուգաս, անոր համար քու վրայօքդ իրեն
խօսք բացի, եւ ինք ալ խօսք տուաւ որ քեզ քովը կաննէ,
իմ կողմէս դնա իրեն ներկայացիր, նայէ քեզի ինչ սիրալիր
ընդունելութիւն մը կրնէ, ան ատեն կհասկնաս թէ քեզ որ-
չափ դուրսը եմ:

Այս գործը փափաքածիս չափ ինձի ազէկ երեւցաւ, ուստի
այն եկեղեցականին տուջեւն ելնելու համար կրցածիս չափ
վրաս գլուխս շտկելով՝ առտու մը արքեպիսկոպոստարանը գա-
ցի, Թէ որ վիպասանութիւն գրողներուն հետեւէի, հոս Արէնա-
տայի եպիսկոպոսական պալատին վրայ չքեղ նկարագրով թիւն
մը կրնէի, չէնքին ձեւին վրայ երկար բարակ կիսուէի, կարա-
սիներուն գեղեցկութիւնը կդալէի, հոս եղած արձանները եւ
սրտոկերները կնկարագրէի եւ անոնց ներկայացուցած ամե-
նափոքր պատմութիւններն անգամ ընթերցողին կպատմէի,
բայց ես սա չափ կրտեմ որ չքեղութեան մասին թաղաւորա-
կան պալատին կհաստարէր:

Սենեակներուն մէջ բազմութիւն եկեղեցականներ եւ սուսե-
րաւոր մարդիկ կային, որոնց մեծ մասը գերաւորայծ առին պաշ-
տօնակալները, քահանաները, պալատականները, բազկակալ-
ները կամ սենեկապան սպասաւորներն էին, Աշխարհական
սպասաւորներուն ամենքն ալ փառաւոր հաղուստներ հագած
էին, վրաներնուն տեսնողը զիրենք չէթէ սպասաւոր հաղա մէկ
մէկ աղնու ախան կկարծէր, Անոնց երեսը նայած ատենս չկրցայ
ծիծաղս բռնել եւ վրանին, չինդալ, Կրաւ որ, կրտէի, այս
մարդիկը երջանիկ են, որովհետեւ իրենց ծառայութեան լու-
ծը չեն զգար, կարծեմ թէ որ զգալու ըլլային, այնչափ հպար-
տութիւն չէին բնեւ, Արքեպիսկոպոսին խօսքին դրանն տուջեւ
խոշորանդամ եւ ծանր գլուխ մէկը կայնած էր, որ պէտք ե-
ղած ատենը դուռը կբանար կդոցէր, քաղաքավարութեամբ մը
քովը մօտենալով՝ հարցուցի թէ գերաւորայծ առին հետ կրնամ
խօսիլ: Սպասէ, ըսաւ սրազ կերպով մը, Նորին Արքապիսկո-
պոսին հիմա պատարագ տեսնելու համար դուքս պիտի ել-
նէ, անցած ատենը հետը կրնաս խօսիլ: Այս խօսքին պա-

տապիսան չտուի, համբերեցի եւ համարձակութեամբ պաշտօնակաշներէն մէկ քանիին հետ խօսք բանալ ուղեցի, բայց անոնք ոտքէս մինչեւ գլուխս աչքէ տնցունելով բերաննուն խօսք մը հասնեցին. անկէ ետքը իրարու նայելով՝ սկսան հարարութեամբ քիթերնուն տակէն խնդալ թէ ինչպէս իրենց հետ խօսելու կհամարձակէի:

Ապա տառնեցուն այս պաղ վարմունքին վրայ շփոթեցայ մնացի, եւ դեռ շփոթութիւնս անցած չէր, մէկմ'ալ խուցին դուռը բացուելով՝ արքեպիսկոպոսը դուրս ելաւ: Անկէն ի մէկ պաշտօնակաշներուն մէջ լուսթիւն մը տիրեց, եւ իրենց հպարտութիւնը թողելով՝ ամենքնալ տէրերնուն առջեւը ակնածութիւն ցուցուցին: Աս եպիսկոպոսը վաթսունը ինը տարեկան էր եւ հօրեղբօրս՝ Ժիւ Փէրէզ կանանիկոսին կնամներ, այսինքն՝ դէր եւ կործահասակ էր, ասկէց զատ ծունգերը ներս ներս դարձած էին, եւ ինք այնչափ կունտ գլուխ էր, որ գլխուն ետեւը միայն քանի մը թել մազ կար. անոր համար գլուխը երկայն ականջներով բարակ կառուէ գլխարկ մը դնելու ստիպուած էր: Այսու ամենայնիւ ինձի ազնուական երեւցաւ, անշուշտ ասոր պատճառը իր ազնուական ըլլալը գիտնալօ էր: Նախապաշարմունքով նայելուս համար մեզի պէս հասարակ մարդոց՝ մեծ ազնուականները վեհ կերեւան, թէպէտ ի բնէ այնպէս չեն:

Արքեպիսկոպոսը առաջ իմ քովս դարձի անուշ ձայնով մը հարցուց, «Ի՞նչ կուզես»: «Ես այն երիտասարդն եմ, պատասխանեցի, որուն վրայօք Տօն Ֆէրնանտուս տէ Լէյլա հետդ խօսած է»: Ասիկայ ըսի չըսի, «Ա՛հ, դուն ես, գաչեց, դուն ես այն երիտասարդը, որուն վրայօք անիկայ ինձի այնչափ գովեստներ տուաւ: Հոս կեցիր, ուրեմն, քեզ քովս կառնեմ, իմ գործիս շատ յարմար կուգաս»: Այս ըսելով երկու բազկակաշներուն կրթնեցաւ, եւ իրեն բան մը իմաց տալու համար հոն կայնող եկեղեցականներուն ըսած մէկ քանի խօսքերը մըտիկ ընելէն ետքը դուրս ելաւ: Անմիջապէս ետքը իս քանի տեղ չգնող պաշտօնեաները քովս դառնով՝ հետս խօսք բացին. իս չըմպատելով՝ սկսան անուշ անուշ խօսիլ, եւ արքեպիս-

կոպտարանին պաշտօնեայ գանուելուս համար խնդակցութիւնն յայտնել, Արեւնց տէրոյ՝ ինձի ըսած խօսքերը ըսած ըլլալով՝ ինչ պաշտօնով հոն դառաւ բերնէս առնել կռիւն, բայց եւ խորամանկութիւն ընելով՝ իրենց չիմացոյցի որպէս զի ինձի ցուցուցած արհամարհանքներուն վրէժս առնեմ:

Գերապայծառը շատ չընց ետ դարձաւ եւ իս իր սենեակը մտցուց առանձին հետս տնտեսելու համար: Հասկցայ որ միտքը իս քննել էր. ուստի արժեւն կենալով՝ բերնէս հանելիք խօսքերս կուէրու պատրաստուեցայ, Բարոյական հրահանգաց վրայօք ինձի հարցմունքները ըրաւ, եւ ես ալ գէշ պատասխան չտուի: Տեսաւ որ յոյն եւ լատին բանաստեղծներէ բնական տեղեկութիւն ունէի. ետքը արամարանութեան վրայօք հարցմունքները ըրաւ. իմ ուղածս ալ այս էր: Իս ասոր մէջ ալ քաջալաւ դատաւ: Քաւական աղէկ կրթութիւն առած եւ, ըսաւ ինձի զարմանալով մը. հիմայ գիրդ տեսնեմ: Գրպանէս իմ ձեռքովս գրուած թուղթ մը հանեցի, որնոր յատկապէս հետս բերած էի. արքեպիսկոպոսը անկէ ալ դոհ եղաւ: Գիրէդ. դոհ եմ, գոչեց, եւ մանաւանդ հանճարեղ: Տօն Ֆէրնանտոս եղբորդիկու շնորհակալ ըլլալու եմ որ ինձի ասանկ աղէկ երիտասարդ մը խրկեց. շատիկ ատկիայ պատասխան նուէր մըն է:

Արքեպիսկոպոսին հետ ճաշ ընելու համար քանի մը Արէնտտայի աղետականներ եկան, որով խօսքերնիս կարուեցաւ: Սենեակէն դուրս ելնելով՝ պաշտօնեաներուն ըով դայի որոնք ալ սկսան իս ձեռքի վրայ բռնել, Արը ժամանակը եկաւ, հետերնին կերակուր ուտելու դայի, եւ սեղանին վրայ անոնք իս կղիտէին, ես ալ անոնք կղիտէի: Թէ որ եկեղեցականներուն վրայ նայելու ըլլայիր, այս ինչ պարկեշտ մարդիկ են կրտէիր: Աչքիս մէկ մէկ սուրբ երեւցան. շատն ալ եղած տեղս ինձի պատկառանք պարկէն էր. ամենեւին միտքս չեկաւ թէ իրենց այս պարկեշտ ընթացքը կեղծ գրամի կը նմանէր, իբր թէ եկեղեցւոյ իշխանաց բնակարաններուն մէջ բնաւ կեղծ գրամ չդառնար:

Մեքիոր տէ Աա Ռոնտոս անունով ձեր սենեկապան սղասա-

որի մը քով նստած էի, որնոր կերակուրին աղէկ կատրնեքէն առջեւս կ'ընէր. առ տեսներով՝ ես ալ իրեն կ'հարմարունէի. իմ առ քաղաքաւարութիւնս անոր սիրտը շատ սիրելով՝ Պատրոն ասպեաւ, ըսաւ ինձի կամեցուցէ մը կերակուրը լմնալէն ետքը, առանձին հետզ խօսելու կ'աւարտէի: Աս ըսելով պալատին մէջ իս անանկ տեղ մը տարաւ ու լիկ մարդ բաժնիս չէր կրնար ըսել, եւ հոն այս խօսքերն ըսաւ ինձի, Քաբէկամս, երեւոյ տեսներուս պէս սիրտս քեզ շատ սիրեց, ասոր ապացոյց՝ քեզի գաղտնիքներ 'պիտի խնայունեմ, որոնցմէ շատ օգուտ կրնաս քաղել. այս տանս մէջ թէ ճշմարիտ եւ թէ սուտ խառն բարեպաշտներ կան, ասոնց ամենուն ինչպէս մարդ ըլլալը հասկնալու համար շատ ժամանակի կ'կարօտիս, Ասանկ երկար եւ ճանճարդի դործէ մը քեզ ազատելու համար ամեն մէկուն բնաւորութիւնները հիմայ քեզի պիտի յայտնեմ: անկէ ետքը ինչ ճանքաց բռնելիքդ գիւրաւ կ'հասկնաս:

Առաջ գերապայծառէն սկսիմ, շարունակեց, ասիկայ շատ բարեպաշտ առաջնորդ մըն է, որնոր ընտիր բարոյականով լցուած քարոզներ շարադրելով եւ կարգալով՝ միշտ ժողովուրդը կրթելու եւ առաքինութեան ճանբուն մէջ բերելու ետեւէ է: Կատարեալ անձնուիրութեամբ իւր հօտը առաջնորդելու համար քսան տարիէ ի վեր արքունիքէն հեռացած է: Գիտնական եւ երեւելի ճարտասան մըն է, քարոզ տամ կրսէ ուրիշ բան չըսեր, իր քարոզին ամեն մարդ կ'հաւնի, թերեւ այս մասին քիչ մը պարծենկոտ է. բայց մարդ մարդու սրտին գաղտնիքները չկրնար տեսնել, եւ ինձի ալ չ'իյլեր անանկ մէկու մը վրայ պակասութիւն գտնեմ, որուն հացը կուտեմ: Թէոր տէրս բամբաստելու տեղ մը ունի, ան ալ իր խառութիւնն է. տկար եկեղեցականներուն ներքեւ տեղ անոնց սատարիկ պատիժներ կուտայ. մանաւանդ անխղճարար կշարչարէ այն անձինքը որոնք իրենց անտեղութեամբ վրայ վատահ ըլլալով եւ անոր հրամանին չնայելով՝ ըստ օրինի ինքզինքնին արդարացունել կուգին: Ուրիշ պակասութիւն մըն ալ ունի. բայց այս պակասութիւնը շատ անտեղեկան մարդոց քով կ'գտնուի, թէպէտ իր սարսափները կ'սիրէ, բայց անոնց ըրած

ծառայութիւնները չվարձատրեր, անոնք տանը մէջ ծերանալու ալ ըլլան, գարձեալ զանոնք մարդ չընեն, հազիւ երբեմն երբեմն ուրիշին գրգիռովը անոնց պարգեւներ կուտայ. թէոր իրեն մնայ ամենեւին չնորհք մը չընեն:

Մեր սենեկապան սպասաւորը տէրոջս վրայօք այս խօսքերը յայանելէն ետքը հետեւնին հաց կերած եկեղեցականներուս վրայօք ալ իր կարծիքը յայանեց: Անոնց վրայօք անանկ նրկարագրութիւններ կընէր, որոնք անոնց ցուցուցած վարմունքին չէին համաձայներ: Չեմ ըսեր որ զանոնք իրրեւ անպարկեշտ մարդիք բամբասեց, հապա միայն բաւական վատ քահանաներ համարեց: Սակայն անոնցմէ մէկ քանիին առաքինութիւնը շատ գովեց: Այս պարոններուն հետ ինչպէս վարուելուս վրայ հոգ չըրի. իրիկունը ընթրիք ըրած ատեննիս ես ալ ինքզինքս շատ համեստ ձեւացուցի: Ասիկայ բան մը ըսել չէ եղեր: Աշխարհքիս վրայ շատ կեղծաւորներ գտնուելուն վրայ չզարմանանք:

ՊԼԱՍ

Ժիլ Պլասի՝ Կրէմաճայի արհեստիսկոպոսիւն սիրելիին եւ անոր քարեւարութեանցը միջնորդ ըլլալը:

Ճաշին ժամանակէն ետքը բնակած պանդոկս գացեր, հագուստներս ու ձիւ առեր էի, եւ յետոյ արքեպիսկոպոսարանին մէջ ընթրիքս ընելու եկած էի ուր որ ինձի համար ամենամաքուր սենեակ մը եւ կակուղ փետրալից անկողին մը պատրաստուած էր: Երկրորդ օրը առաւօտուն կանուխ գե-

բաղայած առ իս կանչել տալով՝ հանեց բարոյական ճառ մը տուաւ որ մաքրութիւն առնեմ, եւ պատուիրեց որ կրցած իս չափ ճշգրտութեամբ ընդօրինակեմ՝ ես ալ իւր պատուէրը կատարեցի՝ ոչ չէշտը մոռցայ ոչ կէտը եւ ոչ ստորակէտը։ Ասոր վրայ արքեպիսկոպոսը ուրախութեամբ խառն գոգմանք մը ցուցունելով՝ «Հայր երկնաւոր, դուչեց ես անդեամբ, գրած օրինակիս բոլոր թուղթերը աչքէ անցուցած ատենը, ինչ անսխալ գրուածք, ընտիր օրինակող մը ըլլալէդ յայտնի է որ քերականութեան ալ քաջահմուտ ես. շիտակք ըսէ, բարեկամս, ճառս օրինակած ատենդ երբէք անհաճոյ կէտ մը, օրինակի համար՝ փոքր սխալ մը կամ անկարմար խօսք մը աչքիդ չղարկաւ, կրնայ ըլլալ որ գրած ատենս սրտիս ես անդէն ուշադրութիւն ըրած չըլլամ»։ Օհ, դերասպանս տէր, պատասխանեցի համեստութեամբ, ես այդչափ գիտնական չեմ որ գրածներուդ վրայ քննադատական գիտողութիւններ ընեմ, եւ թէ որ այդչափ գիտուն ալ ըլլայի՝ համոզուած եմ որ Արքեպիսկոպոսութեանդ գործերը իմ քննադատութեանս տակ չէին կրնար իյնալ։ Արքեպիսկոպոսը տուած այս սրատասխանիս վրայ ժպտաւ մը ցուցունելով՝ բերնէն խօսք մը հանեց, բայց բոլոր մաքին մէջ եղածը կարդալով՝ դիւրս հասկցայ թէ անթերի հեղինակ մը չէր։

Այս շորմարանութեամբս արքեպիսկոպոսին աչքը մոռնելու յաջողելով՝ օր օրի աւելի եւս ինքզինքս իրեն սիրցուցի, եւ վերջապէս Տօն Ֆէրնանտոս որ շատ անգամ հետք տեսուելու կուգար, ինձի խնացուց թէ՝ արքեպիսկոպոսը իս այն ատիկան կսիրէր որ կրնայի յուսող թէ քիչ ժամանակէն մեծ յաջողութիւն մը ձեռք պիտի ձգէի, Շատ չանցաւ տէրրս ալ Տօն Ֆէրնանտոսի խօսքը հաստատեց, նայեցէք ինչպէս եղաւ։ Իրիկուն մը արքեպիսկոպոսը խօսքին մէջ իմ առջեւ եւ անդեամբ բարոյական ճառ մը կարդաց, որնոր երկրորդ օրը մայր եկեղեցւոյն մէջ պիտի քարոզէր։ Այս ճառս քեզի ինչպէս կերեւայ, հարցուց, սա ալ ըսէ թէ ո՞ր կէտերուն ամենէն աւելի հաւնեցար։ Իմ ալ բողբոս յաջողելով ամենէն աւելի նախատեժար համարած կէտերը իրեն ցու-

ցուցի։ Ասոր վրայ արքեպիսկոպոսը իս գրուածքի մը հըշմարիտ գեղեցկութիւններուն քաջահմուտ մէկը համարելով՝ գոչեց։ «Ահա, ճաշակ եւ զգացում ասոր կրակն արդարեւ, բարեկամս, կնայիմ որ լսելիքդ Պուէտացոյ անկանջի չնամմիր եղեր» երկայն ընեմ ինէ այնչտի գոհ երեցաւ որ եռանդով մը ըստ ինձի։ «Այսուհետեւ, Ժիլ Պլաս, ապագայ միճակիդ վրայ ազահով եղիր, նայէ քեզ որչափ յառաջ պիտի տանիմ, քեզ կսիրեմ, եւ ինչպէս սիրոյս քեզ խորհրդակից բարեկամս կընեմ»։

Այս խօսքերը լսելի չլսեցի, բոլորովին երախտադիտութեամբ լցուած՝ դերասանայծառ ին ոտքերը ինկայ, սիրով ծուռ սրունդներուն փարեցայ, եւ այնուհետեւ ինքզինքս հարբատանալու ճանրուն մէջ եղող մարդ մը համարեցի։ «Այո, որդեակս, կրկնեց արքեպիսկոպոսը որնոր ըրած գործիս վրայ չէր կցցեր խօսքը շարունակել, քեզ իմ ամենէն ծածուկ գիտաւորութիւններուս աւանդապահը ընել կուղեմ, խօսքերուս ուշադրութիւն բրէ, ես քարոզ ալ շատ կսիրեմ։ Աստուած տուած քարոզներս կօրհնէ։ . . երբ մեղաւորները քարոզներս մտիկ ընեն, սիրտերնին շարժելով՝ կզգաստանան եւ զգումի կուգան, ուրախութեամբ կտեսնեմ որ աղահին մէկը զօշաքաղութեան վրայ նկարագրած պատկերներէս տարտափած իր գանձերը բանալով առատ առատ կարօտելոց կրաչխէ, հեշտասէրը շուայտութիւններէ կհեռանայ, փառասէրները մենաստանները կըցուտն եւ հրապուրիչ սիրահարէ մը գլխէ ելած կինը մեղայի կուգայ։ Անոնց այս դարձերը տեսնելով, որանք յաճախ կզատահին, ջանքերս կրկնապատկելու եմ, սակայն ինչ մեղքս պահեմ, ես ուրիշ վարկումի կսիւսեմ, սոյնպիսի վարկումի մը որնոր առաքինութիւնս ի զուր կմեղագրէ, կբաղձամ որ ինչպէս նորր եւ ընտիր գրուածները՝ նոյնպէս իմ գրուածներս ալ յարգու պատիւ գանեն։ Կասարեալ ճարտասան մը ըլլալ կուղեմ, հիմեց ամեն մարդ իմ գրուածքներուս

(*) Այս անցումը կնշանակէ Յէրոսիմ ճաշակ տնիս, որովհետեւ Պուէտացիք Զուստանակի ժողովրդոց ամենէն բիրտ եւ զօր ժողովուրդը կհամարուին։

Համար սղդու եւ միայնգամայն փափոս կ'են կրտէ, բայց երկար ժամանակ աշխատասիրող հեղինակներուն պէս թերութեան մէջ իյնալ չեմ ուզեր եւ համբաւ պահել կուզեմ։ Ուստի, Սիրելի Ժիլ Պլատ, շարունակեց եկեղեցականը, քննէ բան մը կիսնդրեմ. երբ կտեսնես որ դրիշտ կտկարանայ եւ ես կծերանամ, ինձի խնաց տուր. այս մասին ինքզինքիս վրայ չեմ փառահիր, կրնայ ըլլալ որ անձեռասիրտ թեւամբու մեղորդեմ. ուստի այս սղդարարութեանը համար ինձի անեղատ մէկը պէտք ըլլալով՝ քեզ կրնարեմ որ կարող ես. ինքզինքս քու դատողութեանցդ կ'յանձնեմ. «Փառք Աստուծոյ, գերապայծառ տէր, ըսի իրեն. այն ժամանակը գեռ շատ հեռու է, ասկէց զատ քու Արքայութեանց ունեցած մօթին նման միտք մը ուրիշէ մը տեսիլ երկար ատեն կտեսէ կամ լուես հիմայ ինչ որ ես՝ մինչեւ վերջը նայեր պիտէ մնաս. դուն երկրորդ Քսիմենէս (*) կարգինալ մըն ես, որուն վրեժ հանճարը չէ թէ միայն տարուէ տարի չէր տկարանար այլ եւ կարծես թէ նոր զօրութիւն մը կառնէր. «Շողոքորթութիւն պէտք չէ, բարեկամս, պատասխանեց եկեղեցականը խօսքս ընդմիջելով, գիտեմ որ յանկարծ կրնամ տկարանալ, իմ տարիքէս եղող մարդ մը չուտ կ'ստի եւ մարմնոյն փառելէն մօթին ուժը կկորսուի. ուստի, կկրկնեմ, Ժիլ Պլատ, երբ տեսնես որ միտքս տկարանայ՝ չուտ խնաց տուր, մի փախնար, համարձակութեամբ ճշմարիտը խօսէ, իս տիրելդ ասկէ պիտի հասկնամ, քու օգտիդ համար կրտեմ, բայց թէոր դժբաղդարար քաղրին մէջ մէկէն լսելու ըլլամ թէ ճառերուս ստիպական սղդուութիւնը չէ մնացած եւ ալ պէտք է որ զրելէ ետ քաշուիմ, ահա յայտնի կըլեմ, աչքէս կելնէս, եւ քեզի խօստացած հարստութիւններէս կզրկուիս. այդ յիմարական խոհեմութեանդ պատգըր ահա այս կըլլայ»։

Տերս այս տեղ լուս կեցաւ որ տարիք պատասխանա լուէ.

(*) Քսիմենէս 1457ին ծնած եւ 1516ին մեռած Սպանիացի կրօնաւոր մըն էր, որ 1493ին Քոլէնոյի արքեպիսկոպոս եղաւ։

Նես ալ խօսք տուի որ իւր կամքը ձեզիւ կկատարեմ, իր սիրական խորհրդակիցն ըլլալու համար այնուհետեւ այլ եւս ինչ բնաւ բան չէր պահեր, Բացի Մեքքիոր տէ Լա Ռոնտայէն միւս ամեն սպասաւորները վրաս նախանձեցան, ազնուականներուն ու բազկակալներուն՝ գերապայծառին մօտերմին հետ ինչ կերպով վարուելին տեսնելու բան էր, աչքս մանեւու համար անամօթաբար առջիս կխնարհէին այնպէս որ Սպանիացի ըլլալուն չէի հաւատար, Սակայն ես դարձեալ իրենց բարեբարութիւն ընելու ձեռքէ չէի ձգեր, թէ եւ քաջ գիտէի թէ շահու գիտմամբ ինձի այն քաղաքաւարութիւնները կրնէին, Արքեպիսկոպոսը իմ ազատանքովս անոնց վրայ հոգ տարաւ, մէկը զինուորական խումբի մը մէջ գնելով՝ վառք վառակելու ճանքուն մէջ մոցուց, ուրիշ մըն ալ Մէքքիկոյ խրկելով՝ մեծ պաշտօնի մը վրայ դրաւ, Մեքքիոր բարեկամս ալ իմ միջոցաւ առատ պարգեւ մը ընդունեցաւ, Ասով հասկցայ որ արքեպիսկոպոսը ինքնիրենը աղէկութիւն մը չէր ըներ, բայց իրեն եղած խնդրանացը խիստ քիչ անդամ գէմ կուգար,

Այս տեղ քահանայի մը համար ըրած բարիքս մի ըստ մի ողէ պատմուելու արժանի կերեւայ ինձի, Օր մը մեր տաճարապետը Լուի Կարսիաս անունով երիտասարդ եւ դեռ դեղեցկագէտ միջաստիճան մը առջեւս բերելով, «Պարոն Ժիլ Պլաս, ըստ, այս պարկեշտ եկեղեցականը իմ ամենէն մօտերիմ բարեկամներէս մէկն է, կուսանաց վանքի մը մէջ քահանայութիւն ըրած է, քանի մը անձինք իր առաքինութեանը վրայ զրպարտութիւն ընելով՝ գերապայծառին աչքէն հանեցին, անիկայ ալ միջոնը առաւ, եւ հիմայ դժբաղդաբար անոր շատ հակառակ ըլլալով՝ չուզեր որ մէկը անոր համար իրեն բարեխօսութիւն ընէ, Արէնասայի ամենէն մեծ ազնուականները անիկայ դարձեալ իր պաշտօնին վրայ գնել ուզեցին, բայց ջանքերնին պարապը ելաւ, որովհետեւ չկրցին արքեպիսկոպոսին սիրտը առնել»

«Պարոններ, ըսի, գործը շատ գէշէք բռներ, թէոր այս միջաստիճանին համար գերապայծառին բարեխօսութիւն ըրած չըլլային, աւելի աղէկ կըլլար, աղէկութիւն ընենք բերելով աւելի

դէշ են բրեր, Լսա գերապայծառին ինչ բնաւ օրութեան տէր ըլլալը գիտեմ: Թէ որ մէկը եկեղեցականի մը յանցանքին համար արքեպիսկոպոսին աղաչանք և յանձնարարութիւն բնէ, անոր յանցանքը իրեն ուշքին աւելի մեծ կերելու այ. չատ ատեն չընե՞ր՝ ես այս բանը իր բերնէն լսեցի: «Թէ որ պատաստութեան մէջ գտնուող քահանայ մը, կրտէս, իրեն բարեխօսողներ գրաւեն, այն ատեն զայնմ տիրութիւնը աւելի կ'մեծցունէ և ես ալ իրեն դէմ աւելի խտրութեամբ կ'սիրուիմ»: Ափսոս, կրկնեց տաճարապետը, բարեկամս Թէ որ ձեռքը մաքուր դիր չունենար՝ մեծ չփոթութեան մէջ պիտի իյնար. բաղդէն սքանչելի դիր մը ունի, և ունեցած այս տաղանդովը զժողովութենէն կրընայ ազատել: Էւտաքրքրութիւնս չարժեքով՝ ուղեցի տեսնել թէ տաճարապետին աչն զօգած դիրը իմ դիրէս աղօժ էր: Միջատիծանք քովը գրուած թուղթ մը ունենալով մէկ երեսը ինձի ցուցուց, որուն շատ հաւնեցայ. քաջ դրագրի մը ձեռքէ ելած կերեւար: Այս սքանչելի դիրը աչքէ անցուցած տեսնաւ միտքս բան մը ինկաւ: Արարիստին ազաչեցի որ այն թուղթը քոյս ձգէ իրեն ըսելով՝ «Ասկէց քեզի օգուտ մը կրնամ հանել, հիմայ ինչ ընելիքս չեմ՝ յայտներ, բայց վաղը առաւօտ ամեն բան կ'յայտնեմ»: Միջատիծանք, որուն առջեւ կերեւար թէ տաճարապետը իմ հանձնարս շատ գովեր էր, արդէն իր սղաշտօնին վրայ հաստատուածի պէս դո՛հ սրտով դուրս ելաւ:

Իրաւքնէ ես ալ կ'իտախաբէի որ միջատիծանք իր սղաշտօնին վրայ հաստատուէր, և այն օրէն այս գործին վրայ աշխատեցայ. սրտմեմ մտիկ ըրէք: Արքեպիսկոպոսին հետ միասակ գտնուած տեսնաւ Արարիստին դիրը անոր ցուցուցի. տէրըս գրին մաքրութեանը վրայ գտնուցաւ. ան միջոցին այս առիթը ձեռքէ չփախցունելով՝ «Գերապայծառ տէր, ըսի, քանի որ բարեյական ճառերդ տպել տալ չես ուզեր, աղէկ չըլլար որ աս դիրով անոնց մաքուրն առնուի»: «Թէպէտ քու գիրէդ դո՛հ եմ, սրտտախտանեց արքեպիսկոպոսը, բայց աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ իմ շարագրութիւններս աս դիրով օրինակուին»: «Բառական է որ Ձեր Արքեպիսկոպոսինը հրամայէ, պա-

տասխանեցի. այն անձը որ այս սխանելի գիրը դրած է, իմ ծանօթներէս միջատտիճանն մըն է, քու այս բաղձանքդ կատարելուն առթիւ շատ ուրախ պիտի ըլլայ. որովհետեւ անիկայ քու ներողութեանդ արժանանալով՝ թշուառ փիճակէն կազաւի:

«Այդ միջատտիճանին անունն ի՞նչ է,» հարցոց պրքեպիսկոպոսը: «Նոյն Արարիսն է, պատառտանեցի. աչքէդ լենելուն վրայ մեծ յուսահատութեան մէջ կդառնուի:» «Այդ Արարիսը, բաւ խօսքը բերնէս առնելով, կարծեմ առաջ կուսանայ վանքի մը մէջ քահանայութիւն ըրած է, եկեղեցականները անոր վրայ յանցանք դրան. անոր դէմ տրուած տեղեկագիրները դեռ միտքս են, բարի վարքի տէր չէ եղբւր:» «Գերապայծառ տէր, ըսի այս անգամ ես իր խօսքը բերնէն առնելով, ես զինքը արգարացունելու չեմ ելներ. բայց սա ալ գիտեմ որ թշնամիներ ո'նի. այն տեղեկագիրներուն հեղինակները աւելի կուզեն իրեն չարիք հասցունել քան թէ ճշմարտութիւնը յայտնել:» «Այդ ալ կարելի է, կրկնեց պրքեպիսկոպոսը, աշխարհքիս մէջ չարախօս մարդիկ շատ կդառնաին: Ասկէ զատ կուզեմ որ իւր վարմունքը միշտ անստգիւտ եղած չըլլայ, դուցէ իր գործած յանցանքին վրայ ցրդ ջաղած է. վերջապէս մեղաւոր մարդուն մահը խնդրելու չենք, հոս բեր այդ միջատտիճանը, զինքը նորէն իր պաշտօնին վրայ կդնեմ:»

Ահա այսպէս ամենէն խիստ մարդոց սիրաւ կիջնայ, երբ ամենասիրելի շահերմէն իրենց խտտութեանը յաղթէ: Արքեպիսկոպոսը աղնուտկան մարդոց՝ միջատտիճանին համար ըրած բարեխօսութիւննին մերժեւ էր, բայց եկու նայէ որ իր չարագործութիւններուն մաքուր գիրով գրուելու մասին զգացած ունացն հաճոյքը յազեցնելու համար սիրով անոր յանձնքը ներեց: Եւստով այս լուրը տաճարապետին հապորգեցի, ան ալ իր Արարիսն բարեկամին իմաց տուաւ: Հետեւեալ օրը միջատտիճանը իրեն համար ըրած բարեխօսութեանս համեմատ ինձի ջորհակալ եղաւ. զինքը տէրջանեկացացուցի, որնոր անոր երեսը քիչ մը վար առնելէն ետքը իր ճառերը անոր սրբաւ որ մաքուրը առնէ: Ապախոս անունի դեպեցիկ կերպով

զանոնք օրինակեց որ չէթէ միայն իր պաշտօնին մէջ մերա-
հաստատուեցաւ, այլ եւ Արէնատայի մօտերը Ասպիէ կոչ-
ուած գիւղաքաղաքին ալ ժողովրդապեան եղաւ, Ասկէց
յայտնի կերեւայ թէ մարդս միշտ իւր առաքինութեանը
համար չէ որ շնորհք կգտնայ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Արեւիսկոպոսին կարուածէ զարնուիր, Ժիլ Պրասի
շիրորութիւնը եւ ինչ կերպով այն շիրորութենէն
ազատիր:

Մինչդեռ ես այսպէս ատր անոր բարիք կընէի, Տօն Ֆէր-
նանտոս տէ Աէյվա Արէնատայէն մեկնելու վրայ էր: Ճանրայ
չելած դացի հետը տեսնուեցայ, եւ ինձի մատակարարած ա-
մենագեղեցիկ պաշտօնին համար իրեն շնորհակալ եղայ: Այս
պաշտօնէս այնչափ դոհ երեւցայ որ ինձի ըսաւ. « Միրեյի Ժիլ
Պրաս, ուրախ եմ որ իմ հօրեղբորմէս՝ արքեպիսկոպոսէն գոհ
եմ: » Այս երեւելի եկեղեցականը շատ կսերեմ, պա-
տասխանեցի, ինչպէս որ պարտքս է: Անիկայ ազնիւ անձ
մըն է, ասկէ զատ իմ վրաս այնչափ սէր ունի որ որչափ շնոր-
հակալ ըլլամքիչ է: Տօն Աեսարի եւ իր տղուն քովը չգտնուե-
լուս միսթիարանքս միայն այս է: « Վստահ եմ, կրկնեց, որ
անոնք ալ իրենց քովէն ելնելուդ համար շատ արտմած են,
բայց դուցէ յաւիտեան իրարմէ բաժնուած չէք, կրկնայ որ
բաղդերնիդ որ մը ձեզ դարձեալ միացունէ: » Այս խօսքերը
լսելուս պէս սիրտս ելնելով հառաչեցի, եւ ան պտեն հասկը-

ցայ թէ Տօն Ալֆօնսոր այն աստիճան կտիրէի որ չուտ մը արքեպիսկոպոսն ու իրմէ ունեցած գեղեցիկ յայտերս ձգելով՝ Լէյվայի գղեպիր կգտնայի, եթէ խնամածու կինը հօն չըլլար, Տօն Բէրնանտոս արտին յազմունքը տեսնելով շատ շնորհակալ եղաւ, ու իս գրկելով ըսաւ, «Ընտանիքով քեզ պիտի հոգանք»:

Աշուտականին երթալէն երկու ամիս ետքը իմ ամենամեծ յաջողութեանս ատեն եպիսկոպոսական պաշտօնին մէջ մեծ շփոթութիւն մը ելաւ. արքեպիսկոպոսը կաթողիկոսութեան մը զարնուեցաւ, Ամեն մարգ շուտով օգնութեան հասաւ, եւ աւարած գարմաններնուն վրայ արքեպիսկոպոսը առողջացաւ. բայց այս հիւանդութենէն միտքը շատ տկարացաւ, որնոր ամենէն առաջ շարագրած ճառէն յայտնի եղաւ. Սահայն առջի գրածներուն եւ ասոր մէջ տարբերութիւն մը չգտնուելուն համար չկրցի ատենարանը տկարացած համարել. ուստի վերջի որոշումս տալու համար սպանեցի որ ուրիշ ճառ մին ալ գրէ. Օհ, այս անգամ մաքրին տկարութիւնը յայտնի կերեւար. արքեպիսկոպոսը տեղ տեղ նիւթէն յանկարծ կշեղէր, երբեմն շատ բարձրերը կենէր եւ երբեմն ալ շատ ցածը կիջնար. մերձապէս հին վարպետի ճարտասանութեամբ զարգարուած երկայն բարակ ճառ մը եւ անձուռնի քարոզ մըն էր:

Արքեպիսկոպոսին մաքրին տկարութիւնը միայն իմ աչքիս չզարկաւ, հապառունկնդ իրենքուն մեծ մասին ալ, որ կարծես թէ այն ճառը քննելու համար խօսք մէկ ըրած էին եւ իրարու փոխադրով կրտէին. «Ահա ասիկ քարոզ մը որ կաթողիկոսութեան կհնարի»։ Քեզ նայիմ, ճառերս իրուարար Պաբոն, ըսի այն ատեն ինքնիրեն, «դ ործդ կասարելու պատրաստ եղիր, Գերապայծառ ու մէկ իյնալու վրայ է, պէտք է որ ափիկայ իրեն իմաց տա», չէ թէ միայն իրեն խորհրդակիցն ըլլալուդ համար, այլ նաեւ անոր համար որ չըլլայ թէ իր բարեկամներէն մէկը քեզմէ աւելի մտածման ըլլալով՝ քննէ առաջ իրեն իմաց տայ, դիտես ետքը ինչ կըլլայ, կտակով քեզի թողելը հարստութենէն կզրկուիս. անշուշտ Աշտիկայ միջատախճանին գրատունէն ստեղծուող ժառանգութիւն մը քեզի բաժին պիտի իյնայ:

Միտքէս այս խորհուրդները անցունելէս ետքը անոնց հա-
կառակ ուրիշ խորհրդածութիւններ ալ կրնէի : Այս ազգա-
րարութիւնը ինձի վստակ խնդիր մը կերեւար . կմտածէի
թէ իր դրուածներուն վրայ պարծենցող հեղինակ մը կելնէ
մէկէն ի մէկ կրարկանայ : Բայց վերջը այս խորհուրդը միտքէս
հանելով՝ կրսէի թէ անկարելի էր որ այս ազգարարութիւնս
իրեն ծանր դար , որովհետեւ ինքն իր բերնովը խտիւ պա-
տուիրած էր , Ասկէ զատ վստահ էի թէ ճարպիկութեամբ կլնեցնել :
Վերջապէս ինձի այնպէս եկաւ թէ աւելի աղէկ կըլլար խո-
տիւ քան թէ լուրս . ուստի միտքս դրի որ ասիկայ իրեն ի-
մաց տամ :

Արդ մէկ բան մը իս կշիռութեցներ . չէի գիտեր թէ ի՞նչ
կերպով խօսք բանամ . եւ բարեբաղդաբար ատենաբանը իս
այս շիռութիւնէն ազատեց հարցունելով . « Իմ վրայօքս ի՞նչ
կլսես նայինք . ամեն մարդ վերջին ճառէս դո՞՞հ է : » Ամեն
մարդ դարձեալ ճառերուդ կհաւնի , պատասխանեցի , բայց
կարծեմ վերջինը առջիններուն չափ աղէկ չէր երևցեր ուն-
կընդիրներուն , « Ի՞նչ կըսես , բարեկամս , կրկնեց զարմա-
նալով , արդեօք ճառս Արիստարքոսի՞ (*) մը հանդիպեցաւ . »
« Ոչ ոչ , գերապայծառ տէր , պատասխանեցի . դրուածքներդ
քննադատելու ո՞վ կհամարձակի , չկայ մէկը որ անոնց հաւնի .
բայց որովհետեւ ինձի պատուիրեցիր որ արձակ համարձակ
ճշմարիտը զրուցեմ , ուստի բացէ իբաց կյայտնեմ թէ վեր-
ջին ճառդ առջիններուն չափ ազգու չէ , այս մասին ինձի
համակարծիք չեմ : »

Աս խօսքերուս վրայ տէրօջս երեսին գոյժը նետեց , եւ ա-
կամայ քմիծաղ մը ցուցունելով ըսաւ . « Պարո՛ն Ժիլ Պլատ ,
ըսել է որ այն դրուածքը ճաշակիղ չեկաւ . » Ճաշակիս չեկաւ
ըսել չեմ ուզեր , գերապայծառ տէր , պատասխանեցի մեծ

(*) Արիստարքոս՝ Տիսուս Բրիսսակ , 160 թուի առաջ ծնած նշանաւոր բանա-
դաս մըն է :

շփոթութեամբ անոր խօսքը ընդմիջելով, շատ զեղեցիկ է, բայց միւս գրուածքներուդ հաւատարմէ՛ւ։ «Միտքդ ի՛նչ ըլլալը կհասկնամ, կրկնեց զերապայծառը, կիարծես թէ ես տկարանալու վրայ եմ, անանկ չէ՛, վճռողական կերպիւ խօսէ, այլ եւս հեղինակութենէ ետ քաշուելու ժամանակը եկած է կրակն»։ «Այսչափ համարձակ չէի խօսեր, ըսի, թէ որ նոյն իսկ Սրբազնութիւնդ ինձի՞ պատուիրած չըլլար, այս աղդարարութեամբ միմիայն սրատուէրդ կտալարած ըլլամ։ ուստի խոնարհարար կողմէնդ որ յանդգնութեանս վրայ չորամտիս, «Քառ լիցի, ըսաւ յանկարծ խօսքը բերանս ձգելով, քառ լիցի որ ես զքեզ յանդիմանեմ, որովհետեւ մեծ անիրաւութիւն է. կարծիրդ յայտնելդ դէշ չէ, կարծիրդ դէշ է, յանցանքը իմն է որ քեզի պէս կարճամիտ մէկը խելացի համարներ եմ»։

Թէպէտ շուարած էի, բայց ջանացի որ բերանս փակեմ. սակայն հեղինակի մը, մանաւանդ միշտ գովեստ լսելու վարժուող հեղինակի մը բարկութիւնը կրնայ իջնալ։ «Ա՛լ այս խնդրոյն վրայ չխօսիք, տղաս, ըսաւ զերապայծառը. գետ երիտասարդ ըլլալուդ համար ճշմարիտը սուտէն չէս կրնար որոշել։ Ապահով եղիր որ քու չհաւնած ճառէդ աւելի զեղեցիկ ճառ մը գետ չլինած չունիմ, փառք Աստուծոյ, միտքս ալ տկարացած չէ, տակէ ետքը աւելի յարմարաւոր մէկը ինձի խորհրդակցից պիտի ընտրեմ, կուզեմ որ քեցնէ աւելի ուղղադատ ըլլայ։ Պէտ՛, չարանակեց իս սենեակէն դուրս հրելով, դնա՛ գանձապետին ըսէ որ հարիւր տուգադ տայ. ուեր ընդ քեզ, երթաս բարով, Պարոն Ժիլ Պլաս, Աստուծով ամեն քանի մէջ յաջողութիւն կունենաս, քիչ մալ աւելի ընտիր ճաշակ»։

Գ Լ Ո Ւ Թ Զ:

Ժիշ Պրասի՝ սրբեպիսկոպոսին խնայեալ փոխառեալէն
 ետքը՝ ինչ ճանապարհ թողնելը, ինչ դիպարաւոր իրմէ երախտի
 տեսնող միջաստիճանին դէմն ելնելը եւ այս միջաստի-
 ճանին Ժիշ Պրասի ինչ երախտագիտութեան ճշտմանը ցու-
 ցունելը:

Արքեպիսկոպոսին անձնահաճութեանը կամ լաւ եւս ցու-
 ցուցած տկարութեանը հազար ու մէկ անէծք տալով սենեա-
 կէն դուրս ելայ. եւ թէպէտ աչքէն ելնելա այնչափ հոգ չէի
 ընել, բայց իրեն դէմ սաստիկ սրտմտած էի. քիչ մը ատեն
 երկմտեցայ թէ հարկը տուգադրաւ առնեմ թէ ոչ. Սակայն
 աղէկ մը մտմտալէս ետքը խելքս դլուխս գալով՝ այն ըս-
 տակները ժամ առաջ ձեռք անցունել ուղեցի եւ խորհեցայ
 թէ անոնք առնելովս արքեպիսկոպոսը խաղք ընելու իրաւուն-
 քս ձեռքէս չեր ելնել, եւ միտքս դրի որ երբ խը բարոյա-
 կան ճառերուն վրայ ինձի կարծիք հարցունի, միշտ զանոնք
 վար զարնեմ:

Գացի դանձապետէն հարկը տուգադր ուղեցի. բայց տէ-
 րոյն ու իմ մէջ տեղս պատահած եղելութիւններուն վրայ
 բնաւ անոր խօսք չբացի. Ետքը Սեբեթի որ տէ Լա Ռօնտային
 գացի որ վերջին մնաւ բարով մը բռնմ. Անիկայ իս շատ սի-
 րելուն համար գլխուս եկած փորձանքներուն վրայ ցուցաւ.
 Եղելութիւնը իրեն պատմած ատենա կնայէի որ դէմքին վրայ
 օրամութիւն մը կախիւր. թէպէտ արքեպիսկոպոսը յարգել
 օգարութիւն էր, բայց չհամբերելով՝ սկսաւ զանի մեղադրել. Սա-
 կայն երբ ես բարկացած երգում ըրի թէ եկեղեցականէն վը-
 րէժս պիտի առնեմ եւ քաղքին մէջ ղինքը պիտի խայտառա-

կեմ, խմաստուն Մեկրիորը ինձի ըսաւ : « Սիրելիդ իմ Ժիլ Պլաս, իս մտիկ ըրէ, զգացած ցաւոյդ դէմ դիր, հասարակ մարդիկ ազնուականներէ դանդատելու ինչ զօրաւոր պատճառաւ ունենան, դարձեալ զանոնք յարգելու են. ճշմարիտ է որ շատ դձեհիկ ազնուականներ կգտնուին, որոնց յարգանք տալը մեղք է. բայց քանի որ մարդուս չարիք կրնան հասցունել՝ անոնցմէ վախճալու է :

Եւր սենեկասրան սպասաւորին ինձի տուած բարի խրատին վրայ շնորհակալ ըլլալով խօսք տուի որ իւր խրատին հետեւիմ, ուսկից ետքը ինձի ըսաւ : « Թէ որ Մատրիտ երթաս, հոն եղբորորդիս՝ Յովսէփ Նավարրօն գտիր. Տօն Պաղտասար տէ Յունիկայի մառանապետն է. կրնամ ըսել որ հետդ բարեկամ ըլլալու արժանի երիտասարդ մըն է, համարձակ, կայտառ, մարդասէր եւ քաղցրաբարոյ է. կփափարիմ որ իրարու հետ բարեկամութիւն հաստատէք : « Մատրիտ երթալու միտք ունիմ, պատասխանեցի, եւ հոն հասնելուս պէս այդ Յովսէփ Նավարրօյին հետ կտեսնուիմ : Ետքը եպիսկոպոսական պալատէն դուրս ելայ, ուր անգամ մ'ալ ռաբ չպիտի կոխէի. թէ որ ձիս դեռ քովս ըլլար՝ դուցէ չուտով Թոլէտոյի ճանքան կրռնէի. բայց բաղդիս յաջողութեան ժամանակը զայն ծախսեր էի, կարծելով թէ այլ եւս ինձի պէտք չէր : Գացի կահ կարասիներով զարդարուած սենեակ մը բռնեցի, որոշելով որ ամիս մըն ալ Արէնատա բնակիմ, եւ ետքը Բոլանի կոմսին տունն երթամ :

Ճաշի ժամանակը մօտեցած ըլլալով՝ պանդոկապետ կնոջ հարցուցի, « Այս տեղուանքը պանդոկ մը կայ : « Տունէս քիչ մը հեռուն գեղեցիկ պանդոկ մը կայ, պատասխանեց պանդոկապետ կինը, այն տեղի կերակուրները համով են, եւ շատ պատուաւոր մարդիկ հոն կերթան : « Այս պանդոկին ուր ըլլալը հասկնալէս ետքը չուտով հոն գացի. սեղանատունի նմանող մեծ սրահէ մը ներս մտայ. տասն տասնեկու մարդիկ ազտաւ փռոցով մը ծածկուած երկայն սեղանի մը առջեւ նստած էին եւ ամեն մէկերնին իրենց մէկ մէկ կտոր կերակուրը կուտէին ու իրարու հետ կխօսակցէին : Իմ առ-

Յեւս ալ այնպիսի կերակուր մը բերին որ անշուշտ եթէ ուրիշ ժամանակի մը մէջ ըլլար, արքեպիսկոպոսին խորտկները վայելած օրերուս երանի պիտի տայի. բայց այն ատեն արքեպիսկոպոսին գէմայն աստիճան սրտմտած էի որ պանդոկին մէջ ունեցած չոր կերակուրս անոր տանը մէջ կերած անուշահամ խորտկներէս աւելի նախամեծար կհամարէի։ Առատ կերուխում մը աղէկ չէ կրսէի, եւ Վալատտիայի բժիշկի պէս տրամախոհեցով՝ վայ անոնց, կկրկնէի, որ շատ անգամ մտասակար կերուխումներ կրնեն. քանի որ պէտք է միշտ մարմնասիրութենէ զգուշանալ որպէս զի ստամոքար շատ չլեցուի։ Մարդ որչափ քիչ ուտէ՝ դարձեալ իրեն հերիք է։ Առաջ զանց ըրած կանոններու մըսայ հիմայ բարկութենէս մեծ դժուրեւներ կկարգայի։

Բարեխառնութեան սահմանը չանցունելու չափ կերակուր կերած միջոցիս, Լուի Կարսիաս միջաստիճանը, որուն ինչ կերպով Կապիի ժողովրդապետ ըլլալը վերը պատմեցինք, սրահէն ներս մտաւ, եւ իս տեսնելուն պէս սիրալիր կերպով կամ լաւ եւս չափազանց տրախութիւն զգացալ մարդումը նման բարեւ տնչով, իս ներկութեւերուն մէջ սեղմեց, եւ իրեն ըրած երախտիքիս վրայ այնչափ երկար բարակ շնորհակալութիւններ եւ անուշ խօսքեր ըրաւ որ ալ ձանձրացայ. եկաւ քովս նստեցաւ եւ սա խօսքերն ըսաւ. «Ո՛հ, սիրելի պաշտպանս, ուրախ եմ որ բազդս յաջողելով քեզի հանդիպեցայ. ուստի մինչեւ որ մէկտեղ գինի չխմենք՝ քենէ չպիտի բաժնուիմ, բայց աս պանդոկին մէջ պատուական դինի չգտնուելուն, քիչ մը կերակուր ուտելուս ետքը՝ թէոր հաճիս քեզ անանկ տեղ մը տանիմ որ շիշ մը Լուչէնայի զուտ գինի եւ շիշ մ'ալ Ծօնգարայի աղէկ մշկահոտ գինի հրամցունեմ. այս զուարճութիւնը ընենք, կաղաչեմ այս նուէրս մի մերժեր. ամսոս, չեմ կրնար քեզ գոնէ քանի մը օր Կապիի երիցատունիս մէջ վար դնել, եւ քեզի մեծ պատիւներ ընել իբրեւ վեհանաճ Մեկենասի (*)

(*) Մեկենաս նախ Հռովմայեցի ասպետ մըն էր. վերջը Պոստոս կայսեր սիրե-

մը, որուն շնորհիւ հիմակուան երջանիկ եւ խաղաղ կեանքս կ'զայելմ:

Միջատտիճանը այս խօսքերն ըսած ատեն իրեն տռջեւն ալ կերակուր բերուելով՝ սկսաւ ուտել, սակայն երբեմն երբեմն ինձի չողոքորթութիւններ կ'ընէր. այն ատեն ես ալ խօսիլ սկըսայ, եւ երբոր հարցուց թէ իր տաճարապետ բարեկամը ի՞նչ պէտ էր, արքեպիսկոպոսին քովէն ելնելս իրմէ չժածկեցի, գլխուս եկած փորձանքն անդամ մանրամասնաբար իրեն պատմեցի. ինք ալ մեծ ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ: Առաջ ուսան չողոքորթական խօսքերն ըսող մէկը իրեն ըրած երախտիքներու համար վրաս ցաւելով՝ հիմայ արքեպիսկոպոսը մեղադրելու չէր. բայց անիկայ այս բանը միտքէն անդամ չանցուց, ընդհակառակն մտմտութի մը մէջ իյնալով՝ բերնէն խօսք մը չհանեց: Կերակուրը ուտելէն ետքը մէկէն ի մէկ սեղանէն ելնելով՝ պաղութեամբ մը ինձի մնաս բարով ըսաւ եւ գնաց: Ապերախար տեսնելով որ ալ իրեն օգուտ չեմ'կրնար ընել, իր զգացմունքն անգամ ինչէ ծածկել չուզեց. իսկ ես անոր ապերախտութեանը վրայ ծիծաղելով եւ արհամարհանքով մը անոր նայելով՝ խօսքս ինք լսելու չափ բարձր ձայնով մը ըսի. «Օ՛հ, օ՛հ, քեզ կըսեմ, կուսանաց պարկեշտ քահանայ, զնա ինձի խմցունելիք պատուական գինիդ զովայնեղ տուր:

Ին եւ պաշտօնայն ըլլալով՝ դպրութիւնը եւ քանասիրական գիտութիւնները խրախուսեց եւ իրեն ժամանակակից թագմաթիւ գիտնականներու շաւ մարիքներ ըրաւ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ .

Ժիլ Պրասի՝ Կրէնասայի կասակերգունիներուն խաղերը
 դիտելու համար քսարուն երթալը , հոն կասակերգունի մը
 տեսնելով՝ ինչ աստիճան զարմանալը եւ անկէ ետքը պա-
 րտապարհ լինելը անհամար օրինակներ ունի .

Արարսիաս սրահէն դուրս ելնելէն ետքը մաքուր հագուած
 երկու ասպետ ներս մտնելով եկան քովս նստեցան , եւ սկսան
 Արէնատայի կատակերգուններուն խումբին եւ այն ատեն խաղ-
 ցուած նոր կատակերգութեան մը վրայ խօսք բանալ . Անոնց
 խօսքին նայելով՝ այն խաղը քաղքին մէջ մեծ համբաւ ստա-
 ցեր էր . Արէնատա գալէս ի վեր թատրոն գացած չըլլալով՝
 նոյն օրը երթալ այն խաղը տեսնել ուզեցի , Միշտ արքեպիսկո-
 պոսարանը կենալուս եւ հոն թատրերգութիւնները բանադ-
 րուած ըլլալուն համար անոնց զուարճութենէն զուրկ մնա-
 ցած էի . Իմ բոլոր զբօսանքս արքեպիսկոպոսին բարոյական
 ճառերն եղած էին .

Ուստի ժամանակը գալուն պէս կատակերգուններուն թատ-
 րոնը գացի ուր որ մեծ բազմութիւն մը տեսայ . Բոլորտիքս
 գտնուող մարդիկը խաղը չսկսած՝ վրան խորհրդածութիւններ
 կրնէին , եւ ամեն մարդ հասկցող չհասկցող խառն անոր վրայ
 դատաստան կրնէր . մէկը խաղը կգոյէր , ուրիշ մը կպարսա-
 ւէր . անանկ սքանչելի խաղ մը տեսնուած է , կըսէր մէկը աչ
 կողմէս . այն ինչ անճոռնի ոճով դրուած խաղ մըն է կգոյէին
 ձախ կողմէս . Թէպէտ ճշմարիտ է որ անչահ հեղինակներ
 կան , բայց եւ այնպէս սա ալ ճշմարիտ է որ անոնցմէ անեկի
 յուսի քննադատներ կան , եւ երբ թատերական խաղերու ք

նաստեղծներուն կրած ահաճութիւնները միտքս կրերեմ՝ կը զարմանամ թէ ինչպէ՞ս մէջերնին ոմանք խաժամուժ ամբոխին ագիտութիւնը եւ երբեմն հասարակութեան գաղափարը աւրող կէս գիտնականներու փնասակար քննադատութիւնը առ ոչինչ համարելու կհամարձակին, Վերջապէս վարագոյրը բացուելով ամենէն առաջ կրասիողոն տեսարանին վրայ երեւցաւ, եւ թատրոնի եկողներուն ամենքն ալ սկսան ծափ զարնել, Հասկցայ որ ասիկայ այն երես առաժ դերասաններէն էր, որոնք ինչ որ ընեն՝ հանգիստեսները կնեռն,

Արդարեւ այս կատակերգուն բերնէն խօսք մը հանելուն եւ շարժուածք մը ընելուն պէս ամենքը կսկսէին ծափ զարնել ու անիկայ տեսնելնուն վրայ չափազանց ուրախութիւն կը ցուցունէին: Ուստի ան ալ սակէ երես առնելով՝ երբեմն երբեմն պակասութիւններ կրնէր եւ իր վրայ եղած համարման ինչ աստիճան արժէք ունենալը կցուցունէր: Շատ անգամ թէ որ անոր ծափ զարնելու տեղ սուլէին, արդար դատաստան տեսած կըլլային:

Ուրիշ քանի մը դերասաններ ալ երբ տեսարանին վրայ եկան, անոնց ալ ծափ զարկին. մանաւանդ նաժիշտի դեր խաղացող դերասանուհի մը: Ասիկայ աղէկ մը գիտեցի, եւ ինչ աստիճան զարմանալս չեմ կրնար խօսքով բացատրել, երբ այն դերասանուհին, Վատրան, իմ սիրելի Վատրան ըլլալը ճանչցայ, որնոր կկարծէի թէ դեռ Մատրիտի մէջ Արսէնիայի քովն էր, Հասակին, գէմքին եւ ձայնին նայելով՝ ինքն ըլլալուն չէի կրնար տարակուսիլ. սակայն աչքերուս եւ ականջներուս չհաւատալու պէս՝ քովս նստող ասպետի մը հարցուցի. «Այս դերասանուհին անունն ինչ է,» «Նոր հոս եկած ես, պատասխանեց ասպետը, դու միայն կաս ի Մատրիտ, որ գեղեցիկ Աթէլլան չես ճանչնար:»

Այս դերասանուհին Վատրային այնչափ կնամանէր որ անպատճառ ինքն ըլլալու էր: Հասկցայ որ Վատրան վիճակը փոխելով՝ անունն ալ փոխեր էր. անոր գործերուն վրայօք տեղեկութիւն առնել ուզեցի: (որովհետեւ հասարակութիւնը կատակերգուներուն վիճակը գիտէ) ուստի նոյն մար-

դու՛ն հարցուցի : « Այդ Սթէլլան նշանաւոր սիրական մը ունի՞ : » Երկու ամիսէ ի վեր , պատասխանեց , Մարքի տէ Մարիալվա անունով Փորթուկալցի երեւելի ազնուական մը Կրէնատա եկած է , որնոր այս գերասանուհիին համար մեծ ծախքեր կընէ : « Ուրիշ շատ բաներ ալ պիտի ըսէր , բայց վախցայ որ կենեմ ըրած հարցումներովս գլուխը կցաւցունեմ : Խեղքս միտքս աւելի այն մարդուն ըրած խօսքերուն վրայ էր քան թէ թատրերգութեան , անանկ որ թատրոնէն ելած ստեղծ թէոր մէկը խաղին նիւթն ի՛նչ ըլլալը ինձի հարցունելու ըլլար : պիտի չփոթէի թէ ի՛նչ պատասխան տամ : Մինակ Լաորային՝ Սթէլլային վրայ կմտածէի , եւ միտքս դրի որ հետեւեալ ատուն այն գերասանուհիին սունը երթամ : Սիրտս մեծ անձկութեան մէջ էր թէ արդեօք անիկայ ինձի ի՛նչ ընդունելութիւն պիտի ընէր : Հիմայ ինք յաջող վիճակի մէջ գտնուելուն համար իս տեսնելուն շատ չպիտի ուրախանայ , կրսէի ինքնիրենս իրաւամբ . նաեւս խորհեցայ թէ անանկ քաջ կատակերգուհի մը ստուգիւ իրեն դժգոհութեան տեղի տուող անձէ մը վրէժն առնելու համար գուցէ անիկայ չճանչնալու պիտի զարնէր . այսու ամենայնիւ միտքս չփոխեցի . եւ կտոր մը կեւրակուր ուտելէս ետքը (որովհետեւ պանդոկիս մէջ գտնուող մարդոց կերածը սակէց աւելի չէր) սենեակս քաշուեցայ՝ անհամբերութեամբ ժամ մը առաջ առտու ըլլայ ըսելով :

Գիշերը քիչ գնացայ եւ լոյսը ճգբուելուն պէս անկողինէս ելայ , Բայց խորհեցայ թէ երեւելի ազնուականի մը սիրուհին առտուն կանուխ մարդու հետ չտեսնուիր , ուստի անոր տունը չգացած երեք չորս ժամ անցուցի վրաս գլուխս շտկելով , ածիլուելով եւ վոշի ու անուշահոտ խղեր քսուելով : Կուգէի անանկ վիճակի մը մէջ անոր ներկայանալ , որ իս տեսնելուն չամչնայ : Ժամը տասնին տեսնները դուրս ելայ , եւ կատակերգուներուն նստած տունը երթալով՝ այն կնկան ո՛ւր բնակիր հասկնալէս ետքը շիտակ տունը գացի : Մեծ տուն մըն էր , որուն առաջին յարկը ինք կնստէր : Սենեկապան կնիկ մը դուռը բացած աստե՛ն , երիտասարդ մը տիկին Սթէլլայի խօսքունի ըսի . Այս սենեկապան կնիկը գնաց տիրուհիին իմաց

տաւաւ, եւ այն ատեն անիկայ ալ անանկ ամաւր ձայնով մը սա խօսքերն ըսաւ որ ես ալ դուրսէն լսեցի. • Ո՞վ է այդ երիտասարդը, ինէ ի՞նչ կուգէ, թող ներս գայ. •

Կարծեցի թէ յարմար ժամանակին չէի գացեր. Փորժուկացի սիրահարը վրան կհագուէր. եւ սիրուհին ալ կասկածելի մարդիկ ատենէն ներս չընդունելը հասկցունելու համար անանկ բարձր կխօսէր. Այս կարծիքս իրաւ ելաւ. Մարքի տէ Մարիալվա գրեթէ ամեն առտու անոր քովը կկենար. ուստի հստակ գէշ ընդունելութիւն մը գտնելու աչք առած էի, մէկ մ'ալ այն աննման գերասանուհին իս տեսած ատեն թեւերը բաց ինձի վազեց, եւ ներքին յուզմամբ մը գոչեց. • Ա՛հ, եզրայր իմ, գտն ես. • Այս ըսելով քանի քանի անգամ ինձի փաթեցաւ, եւ ետքը Փորժուկացի ազնուականին գտնաւորով՝ • Պարոն, ըսաւ, եզրօրս կարօտին չգիմանալուս թողութիւն ըրէ, Երեք տարիէ ի վեր այս ամենատիրելի եզրօրմէս բաժնուած էի. հիմայ որ զինքը կտեսնեմ, ինչպէս կրրնամ իմ սէրս անոր չյայտնել: Ի՛հ ուրեմն, սիրելի ժիւ Պլասս, շարունակեց խօսքը նորէն ինձի դառնալով, ընտանիքէս ի՞նչ լուր բերիր, ըսէ նայինք, անկէ բաժնուած ատենդ ի՞նչ վիճակի մէջ եր. •

Այս խօսքին վրայ առջի բերան շուարեցայ. բայց շուտով Լատրային միտքը հասկցայ, եւ ըրած աստանութեանը օգնելով՝ երկուքնուս ներկայացունելիք տեսարանին յարմար կերպով մը անոր ըսի. • Փաւր Աստուծոյ, քոյր իմ, ծնողքնիս ողջ առողջ են. • Վաստհ եմ որ, կրկնեց, Արէնատայի մէջ դերասանուհի ըլլալուս վրայ կդարմանաւ. բայց առաջ ըսածս մը տիկ ըրէ, ետքը իս մեցադրէ, Գիտես ա, երեք տարի առաջ հայրս իս Տօն Անդանիօ Քօէլլօյի հետ ամուսնացուց՝ կարծելով թէ աղէկ մարդ է. անիկայ ալ իս Աթէաբիայէն Մատրիա իր ծննդեան քաղաքը տարաւ. Վից ամիս ետքը իւր խփառ բնաւորութեանը պատճառաւ մենամարտութիւն մը ընելու տախալեցաւ. ազնուական արպետ մը սպաննեց, որնոր ինձի քիչ մը աչք ունէր. Այս ատպետը երեւելի ցեղէ մըն էր, ափսոսնա անոր չափ ազդեցութիւն չունենալուն համար տա-

ներնուս մէջ եղած ամեն գոհարեղէնները եւ ստակները հետը առնելով Պաթարոնիս փախաւ . Պարչէլմնայէն նաւ նստելով՝ Խոպիւս անցաւ , Վենետիկի մէջ զինուոր գրուեցաւ , եւ ետքը Մոռայի մէջ Թուրքաց հետ կռուելով՝ մեռաւ . Այն ատեն հողէ մը զատ ուրիշ բան չունէի , ան ալ արքունիքէն գրաւեցին , եւ այսպէս ազքատ որբեւայրի մը մնացի . Ասանկ ձախորդ վիճակի մը մէջ ի՞նչ ճանքայ բռնէի . Ինձի սէս պատիւը ճանչցող մանկամարդ որբեւայրի մը մեծ շփոթութեան մէջ կիյնայ . չէի կրնար նորէն Ասթուրիս դառնալ , հոն երթայի ի՞նչ ընէի , ընտանիքիս ինձի տալիք բոլոր մխիթարութիւնը ցաւակցութիւն մը միայն կրնար բլլալ . Միւս կողմանէ բարեկիրթ բլլալուս համար չէի կրնար ինքզինքս անստակութեան տալ . ուրեմն ի՞նչի կայանք տայի , պատիւս պահելու համար ելայ դերասանուհի եղայ :

Լատրան այս ռոտասպելարանութիւնը լմեցուցած ատեն անանկ խնդալու եկաւ , որ դժուարաւ ինքզինքս կրցայ բռնել , սակայն ինքզինքս սեղմեցի եւ մինչեւ անդամ ծանրութեամբ մը ըսի . « Բո՛յր իմ , այդ ընթացքիդ եւ Արէնատայի մէջ պատուաւոր կեանք մը անցունելուդ վրայ շատ ուրախ եմ » :

Մարիպիայի Մարքիզը որ մեր խօսքերուն ամենն ալ լսեր էր , Տօն Անդոնիոյի որբեւայրիին պատմած առասպելները իրաւի տեղ կ'ընէր , եւ մինչեւ անդամ ինք ալ խօսքերնուս խառնուելով՝ ինձի հարցուց . « Արէնատայի մէջ կամ ուրիշ տեղ մը պաշտօնի մը տէր ես » . Վայրկեան մը երկմտեցայ թէ արդեօք սուա բռնութե՞նչ , բայց նայեցայ որ սուա բռնութե՞նչ չկար , ուստի ճշմարտար խօսելով՝ արքեպիսկոպոսին քով ի՞նչպէս մօտեցաւ եւ ի՞նչ պատճառաւ կ'ընէր ծայրէ ի ծայր պատմեցի . եւ Փորթուկալցի աղնուականը պատմութիւնս լսելով շատ զոարճացաւ . Շխաակը Մէրիորին տուած խոստումիս չնայելով՝ արքեպիսկոպոսը քիչ մը ծայր բրի . Խնդալու տեղը սա էր որ Լատրա կարծելով թէ ես ալ իրեն սէս առասպելներ կ'հնարեմ , բարձրաձայն կ'անգար . բայց թէ՛ որ սուա չգրուցելս գիտնար՝ անանկ չպիտի ծիծաղեր :

Սենեակ մը վարձու բռնած եմբսելով պատմութեանս վերջը բերի։ Նոյն միջոցին սպասաւորները խմացուցին թէ ճաշը պատրաստուած էր։ ասոր վրայ ելայ որ պանդոկոս երթամ կերակուրս ուտեմ։ Բայց Վատրան իս կեցուներով՝ «Բիտրդ ինչ է, եղբայրս, ըսաւ, հոս ինձի հետ պիտի ճաշես։ Նաեւս չեմ ուզեր որ այսուհետեւ պանդոկի մէջ պառկիս, կուզեմ որ կերակուրդ տանս մէջ ուտես, եւ հոս բնակիս։ այս իրիկուն սպասներդ հոս բերել տուր, Աստուծով քեզի համար ալ պառկելու անկողին մը կգտնուի։»

Փորժուկալցի ազնուականը որ դուցէ ան տանը մէջ հիւր ըլլալէս չէր ակործեր, Վատրային ըսաւ։ «Ձէ, Աթէլլա, դուն հոս շատ հանդիատ չես որ ուրիշ մէկն ալ տանդ մէջ ընդունիս։ Նղբայրդ ազնիւ երիտասարդ մը կերեւնայ ինձի, եւ մէկ մօր զաւակ ըլլալնուդ համար իրեն բարերարութիւն ընել կուզեմ։ զինքը քոյս կառնեմ, ինձի գրագիր եւ խորհրդակից կընեմ, եւ իմ սիրելիս կըլլայ։ Թող այս գիշեր իմ տունըս գայ պառկի, իրեն համար սենեակ մը պատրաստել կուտամ, չորս հարիւր տուգադ ամսական կկապեմ, եւ զինքը անանկ միճակի մը կհասցունեմ որ արքեպիսկոպոսին հետ չափազանց անկեղծութեամբ վարուած ըլլալուն պատճառաւ կրած ձախորդութենէն կմխիթարուի, եթէ յուսացածիս պէս իրմէ դոհ ըլլամ։»

Վատրա ասոր վրայ իմ Բարբիդին յայտնած շնորհակալութենէս աւելի շնորհակալ եղաւ անոր։ «Ա՛լ այս խնդրոյն վրայ չխօսինք, ըսաւ Բարբիդը։ այս անցաւ գնաց։» Այն ատեն թատրոնի իշխանուհին մնաս բարով ըսելով դուրս ելաւ, Վատրա խօսոյն իս տռանձին սենեակ մը տանելով՝ «Թէոր քիչ մ'ալ խնդալս բռնելու ըլլամ՝ պիտի ճաթիմ, ըսաւ, եւ թիկնաթռի մը վրայ իյնալով՝ խենդի պէս սկսաւ բարձրաձայն խնդալ, ես ալ իրեն նայելով չկրցի ծիծաղս բռնել, եւ ուզածնուս չափ խնդալնուս ետքը։ «Ի՞նչ կըսես, Ժիլ Պլաս, զրուցեց, խաղացածնիս ծիծաղաշարժ կատակերդութիւն մը չէր։ Բայց վերջը ասանկ օղէկ կապուիլը միտքէս չէր անցներ։ Իմ միտքս քեզի բնովարան մը եւ կերակուրդ մատակարարել

էր, եւ վայելութեան համար քեզ ինձի սուտ եղբայր ըրի.
չատ ուրախ եմ որ դիպուածով առանկ ազէկ պաշտօն մը գը-
տար, Մարիալվայի Մարքիզը առատաձեռն աղնուական մըն
է, որնոր խօսք սուտմէն աւելի քեզի բարերարութիւն կրնէ.
Թէօր իմ տեղս ուրիշ մէկը ըլլար, չարունակեց, առանց մը-
նաս բարովի իւր բարեկամներէն բաժնուող մարդու մը այսչափ
չնորհալի ընդունելութիւն չէր բնէր. բայց ես այն բարերա-
րոյ աղջիկներէն եմ, որոնք իրենց սիրած խաբեցայ երիտա-
ւարդներուն միշտ ազէկ աչքով կնային, • Երածիս անբաղա-
քավարութիւն ըլլալը ես ալ խօստովանեցայ, ետքը Վարդա-
իս մաքուր սեղանատուն մը տարաւ, ուր որ կերակուր ու-
տելու նստանք. բայց քովերնիս սենեկապան կնիկ մը եւ քս-
պասաւոր մը ըլլալուն համար, իրարու քոյր ու եղբայր կկան-
չէինք, ձաշը լմնցունելնուս ետքը իրարու հետ առանձին խօ-
սակցութիւն բնելու համար առջի սենեակնիս դացինք, Հոն
տեղ իմ աննման Վարդաիս իր բնական զուարթութեամբը խընդ-
րեց ինէ որ իրարմէ բաժնուելնէս ի վեր գլխուս եկածները ի-
րեն պատմեմ. ես ալ մանրամասնաբար պատմելով՝ իւր հե-
տաքրքրութիւնը գոհ ըրի, եւ ան ալ իմ հետաքրքրու-
թիւնը գոհ ընելու համար սա խօսքերով իւր պատմութիւնը
սկսաւ.

Գ Լ Ը Թ Ի Խ Է.

Վարդաիսի պատմութիւնը:

Ըստ կարի համառօտ քեզի պատմեմ ինչ գիպուածով կա-
տակերգութիւն ըլլալս:

Առանց մնաս բարովի ինէ բաժնուելէդ ետքը ինձի մեծ
գիպուածներ պատահեցան: Տիրուհիս Արսէնիս աշխարհէս

աւելի տաղտկացած քան թէ զգուած ըլլալով՝ գերասանու-
թիւնը ձգեց, եւ Զամբարայի մօտերը օտարականներու ստա-
կով ծախու առած գեղեցիկ տեղ մը իս տարաւ, Այն քաղաքին
մէջ չափ չանցաւ ծանօթներ գտանք, Շատ անգամ հոն կեր-
թայինք, եւ մէկ երկու օր կենալնուս ետքը նորէն մեր գըղ-
եակը կդառնայինք:

Օր մըն ալ ասանկ կարճ ճանրորդութիւն մը ըրած առնե-
նիս Տօն Ֆելիքս՝ Մալտանօ քաղաքին գաղտնորին մէկ հատիկ
տղան գիտուածով իս տեսներով՝ ինէ ակործեցաւ. ինձի
հետ առանձին տեսնուելու առիթ մը փնտռեց, բացէ ի բաց
կրտեմթէ ես ալ ջանացի որ այս առիթը գտնէ, Ասպեար քան
տարեկան չկար. Սիրոյ չաստուածին պէս գեղեցիկ եւ պատ-
կերն առնուելու արժանի էր. առա ել իր շնորհալի եւ մե-
հանձն վարմունքովը քան թէ դէմքին գեղեցկութեամբը
մարդս իրեն կհրապուրէր, Մատը անդամանդէ խոշոր մասնի
մը ունէր, այս մատնին այնպիսի շնորհալից կերպով եւ թա-
խանձանօք ինձի նուիրեց որ չկրցայ մերժել, Ասանկ գեղե-
ցիկ սիրահար մը ունենալուս համար ուրախութենէս յափըչ-
տակուած էի. բայց անուանարկ կանանց ինչ մեծ անխոհե-
մութիւն է, երբ իշխանութեան տէր եղող մէկու մը ազան
սիրեն, Դատաւորը իմանալուն պէս շուտով անոր առջին առ-
նել ուղեց, խումբ մը կալանաւորակապներու ձեռքով իս
տունէն հանել տուաւ. անօնք ալ հանած աղաղակներուս
չնայելով՝ իս գթութեան հիւանդանոցը դրին:

Հոնտեղ խնամակալուհին՝ առանց հարցումիորձ ընելու,
մատնիս ու հագուստս վրայէս առնել տուաւ, եւ հրաման
ըրաւ որ ինձի ասուի կերպասէ երկայն չըջաղգեստ մը հագ-
ցունեն մէջքը սեւ կաշիէ լայն փոկով մը, ուսկից խոշոր հա-
տերով վարդարան մը կախուած էր, որնոր մինչեւ գարշա-
պաշներս կհասնէր, Ետքը իս սրահ մը տարին ուր որ չգիտեմ
ինչ ապահճանէ ծերուկ աքեղայ մը կար, անիկայ սկսաւ ինձի
ազաշխարութիւն քարոզելու գրեթէ տիկին Լէօնարտային
նման որնոր գետնափորին մէջ քեզի համբերութիւն ընելու
յորդորեց, • Քեզ հոս բերել տուող անձանց չափ շնորհա-

կալ ըլլալու ես, յարեց : որովհետեւ քեզ սատանային որոգայթներէն աղտոտելով, որոնց մէջ դժբաղդ արար ինկած էիր, քեզի մեծ երախտիք մը ըրին : Բացէ ի բաց ապերախտութիւնս կ'ստատովանիմ . ինձի այս երախտիքը ընողներուն չէ թէ միայն պոռէս շնորհակալութիւն չէի զգար, այլ եւ անէծքներ կ'կարգայի :

Ութն օր տրտում տխուր անցուցի, բայց իններորդ օրը (որովհետեւ վայրկեաններն անգամ կ'համրէի) բաղդս աղէկի դարձաւ : Պզտիկ բակէ մը անցած ատենս հոգաբարձուն դէմս ելաւ, որուն իշխանութեան ներքեւն էր ամեն բան . խնամակալութիւն անգամանոր հրամանին կ'հնազանդէր : Այս մարդը իր հոգաբարձութեան հաշիւը միայն դատաւորին կուտար, որուն իշխանութեան տակն էր . դատաւորն ալ ամոր վրայ կ'ատարեալ վստահութիւն ունէր : Անունը Պետրոս Զենտոնս եւ Պիսգայայի Սալսէտօն գիւղաքաղաքին մէջ ծնած էր : Թէոր դոյնը նետած եւ չորցած բարձրահասակ մարդ մը եւ անկողմեան բարի աւազակին պատկերն առնելու համար օրինակ ըլլալու կերպարանք մը աչքիդ առջեւ բերելու ըլլաւ, հոգաբարձուն տեսած կ'ըլլաւ . հազիւ թէ աչքը մայրապետներուն վրայ կ'լերցունէր . թէեւ արքեպիսկոպոսին պալատին մէջ բնակեր ես, դեռ այս հոգաբարձուն չափ կեղծաւոր կերպարանք մը տեսած չունիս :

Այս Պարոն Զենտոնային հանդիպեցայ, որն որ իս կեցունելով բսաւ . « Մխիթարուէ, աղջիկս, կրած աղէտիցդ վրայ կցաւիմ : Ուրիշ բան չըսելով ճանբան շարունակեց, ու թողուց իս որ ասանկ լակոնեական խօսքի մը վրայ ուղած մեկնութիւններն տամ : Զինքը բարի մարդ մը կարծելով՝ միամտաբար երեւակայեցի թէ հօն փակուած ըլլալուս պատճառները փնտռելու աշխատել էր . եւ տեսնելով որ այս անպատիւ վարմունքին արժանանալու յանցանք մը գործած չէի, ինձի համար դատաւորին բարեխօսութիւն ընել կուզէր : Պիսգայացիին ինչպէս մարդ ըլլալը չէի գիտեր, անոր միտքը ուրիշ է եղեր . միտքին մէջ ճանբորդութեան խորհուրդ մը կայ եղեր, եւ ասիկայ քանի մը օր ետքը ինձի յայտնեց ըսելով

« Սիրելիդ իմ Լատրա, կրած աղէտիցդ վրայ սիրտս շատ ցաւելով՝ որոշեցի որ քեզ ազատեմ: Գիտեմ որ այս բանը բնելով իմ տունս պիտի աւրեմ: Բայց ես ալ ինքզինքիս տէրը չեմ, միայն քեզի համար անցիկ կուզեմ, քու այդ վիճակդ տեսնելով սիրտս կմրմռի: անպատճառ վաղը քեզ այս բանտէն հանելով՝ Մատրիա տանիլ է միտքս, քու ազատարարդ ըլլալու հաճոյքս գոհ բնելու համար ամեն բան զոհել կուզեմ: »

Զենտոնային այս խօսքերը լսած տաննս մնալ մնաց որ ուրախութենէս ինքզինքս պիտի կորսնցունէի: Իրեն ըրած շատ շնորհակալութիւններէս հասկցաւ որ իմ ուղածս ալ անկէ փախչիլ էր: Աստի հետեւեալ օրը յանդգնեցաւ իս յայտ յանդիման յախշտակելու, ինչպէս որ հիմայ պիտի պատմեմ: Խնամակալութիւն ըստ թէ իս դատարարին տանելու հրաման առած էր: Անամօթաբար իս երկու աղէկ Զորիներով լծուած թղթատար կառքի մը մէջ հեծցուց, որոնք յատկապէս այս բանին համար ծախու առած էր: Հետերնիս մէկ սպասաւոր մը ունէինք, որոնք կառքը կվարէր եւ անձնութեամբ հողաբարձութիւն բոլոր կամքը կկատարէր: Աստիքերնիս չէ թէ կարծած իս պէս Մատրիաի կողմը այլ դէպ ի Փորթուկալի սահմանագլուխները սկսաւ երթալ, եւ անանկ շուտ հոն հասանք, որ դուրս գեա Զամօրայի գատարորը մեր փախչիլն իմացած չլլալով՝ իր խողակները ետեւնուս խրկած չէր:

Պրականցաւ չմտած՝ Պիտղայայի ինձի ասպետի հագուստ մը հագցուց, որոնք նախազգուշութեամբ հետն էր առեր, ետքը պանդոկ մը գայիներ ուր որ Զենտոնս իս իրեն հետ կտարած սեպելով՝ ըսաւ: « Գեղեցիկդ Լատրա, քեզ Փորթուկալ բերելուս համար ինձի դէմ մի արանջար: Զամօրայի գատարորը մեզ մեր իրիկին մէջ անանկ երկու յանցաւորներու պէս փնտռել պիտի աղ, որոնց՝ Սպանիա ազատաւարան մը չպիտի կրնայ մատակարարել: Թէեւ հիմայ ասիկայ ալ Սպանիայ իշխանութեան տակն է: Հոս դոնէ մեր երկրէն ստելի արասոյ կըլլանք: համապէս, հրեշտակ իմ, քեզ պաշտողին հետեւէ: Զօինայի մէջ բնակութիւննիս հաստատանք, հոն եւ հաստատրնութեան լրտես կըլլամ, եւ ան

հովանեաւ այս ահեղ ատենին խաղաղ եւ զուարճայի կեանք մը կանցունենք :

Այս խիստ առաջարկութեան վրայ հասկցայ թէ դիմացինն անանկ ասպետ մըն էր, որ միայն ի փառս ասպետութեան անուանարկ կանանց առաջնորդ չէր ըլլար. գիտէի որ յոյ՛ր իմ երախտագիտութեանս եւ մանաւանդ դժբաղդութեանս վրայ դրած էր. Թէպէտեւ այս երկու բանին պատճառաւ ինձի հաճելի կերեւար, բայց ես իր առաջարկութիւնը հպարտութեամբ մերժեցի. Արդարեւ ես ալ երկու զօրաւոր պատճառ ունէի ինքզինքս զգոյշ ցուցունելու համար, մէկ մը որ սիրտս զինքը չէր սիրեր, մէկ մ'ալ որ զայն հարուստ չէի կարծեր. Բայց երբ դարձեալ ինձի բաւական թէ ամեն բանէ առաջ հետզ կամուսնանամ, եւ ստուգիւ հոգաբարձութեամբ շահած ստակները ինձի ցուցուց, որնոր երկար ժամանակ մեզի կրնար բաւել, ի՞նչ մեղքս պահեմ, այն ատեն սկսայ խօսքը մոտիկ ընելու : Առջեւս սիրած ոսկիներուն եւ գոհարեղէններուն վրայ աչքերս չլացան, եւ հասկցայ թէ ստակն ալ սիրոյ պէս փոփոխութիւններ կրնայ ազդել եղեր : Պիտոյայացին կամաց կամաց աչքիս ուրիշ կերպ մարդ մը երեւցաւ, իր մեծկակ եւ չորուկ մարմինը գեղեցիկ հասակի մը, երեսին դեղնած գոյնը պայծառ գոյնի մը փոխուեցաւ. մինչեւ անգամ իր կեղծաւոր կերպարանքին գեղեցիկ անուն մը տուի : Այն ատեն հաճութեամբ իւր առաջարկութիւնը ընդունեցի առաջի Աստուծոյ, զոր ինք մեր ամուսնութեանը վկայ բռնեց. Անկէ ետքը իմ կողմանէս ամենեւին հակառակութիւն մը չտեսաւ. շուտով ճանրայ ելանք, եւ քիչ ատենէն Գոյիմպրա իւր սրտերուն մէջ հաստատուած նոր ընտանիք մը տեսաւ :

Ամուսինս ինձի կանանց մաքուր հագուստներ ծախու առաւ, եւ շատ անդամանդներ ընծայ ըրաւ, որոնց մէկը Տօն Ֆէլիքս Մալտոնատոյի անդամանդն ըլլալը ճանչցայ. Այն պատուական գոհարներուն ուրկէ առնուած ըլլալը այսչափով գուշակեցի, եւ համոզուեցայ թէ ամուսինս տասնաբանեայ օրէնքին եօթերորդ պատուիրանքը խստիւ պահող մարդ մը չէր. բայց իս այս ըրած վարպետութիւններուն գլխաւոր պատ-

ճառն համարելով կներէի անոր, Կին մը իր սիրահարին իւր գեղեցկութեանը պատճառաւ ըրած մինչեւ անգամ չար գործերուն կներէ. թէոր ասանկ չրլար արդեօք ամուսինս աչքիս որչափ գէշ մարդ մը պիտի երեւար:

Երկու երեք ամիս անկէ բուսական գոհ եղայ, ինձի միշտ շնորհալի վարմունք մը կցուցունէր եւ կերեւար թէ իս շատ կսիրէր. սակայն իւր այս սիրոյ նշանները կեղծ երեւոյթներ էին, չարածնին իս կխտրէր, եւ անառակ մարդ մը աղջկի մը գլխէ հանելէն ետքը ինչ ճանբայ որ կրունէ, ինք ալ նոյն կերպով հետս վարուելու կպատրաստուէր: Առտու մը պատարագէն տուն դարձած ատենս տանս չորս պատերէն զատ ուրիշ բան չտեսայ, կահ կարասիները մինչեւ անգամ իմ զգեստներս ամենն ալ վերցած էին: Զէնտոնս եւ իւր հաւատարիմ սպասաւորը անանկ աղէկ միջոց մը բռներ էին, որ ժամ մը չըլած՝ տունը վերէն վար մերկացուցեր էին, անանկ որ հաղած լաթերէս եւ Տօն Ֆէլիքսի մատնիէն զատ որնոր, բարեբաղդաբար մատոս դրած էի, քոյս ուրիշ բան մը չմնաց, եւ իս ապերախտ մարդ մը երկրորդ Արիանէի (*) մը պէս երեսէ ձգեց: Բայց իմ այս գծբաղդութեանս վրայ ողբեր կկարգայի, եւ մինչեւ անգամ փառք տուի Աստուծոյ իս անօրէն մարդէ մը ազատելուն համար, որ անպատճառ օր մը դատաւորներուն ձեռքը պիտի իյնար, Անոր հետ մեկտեղ անցուցած ժամանակըս ինձի համար պարսպը գացած էր, եւ նայեցայ որ շուտով անոր տեղը լեցունեմ: Թէոր Փորթուկալի տէրութեան մէջ բնակէի, ուղածէս աւելի տեղ մը կգտնէի. բայց կամ հայրենիքս շատ սիրելէս սեպէ, կամ թէ բարի աստղիս ազդեցութենէն սեպէ, որնոր աղէկ բաղդ մը դէմս պիտի հանէ եզեր, խեղքս միռքս Սպանիա դառնալու ետեւէ եղաւ: Ակնավաճառի մը երթալով՝ անդամանդս ոսկի ստաւով ծախսեցի. ետ-

(*) Թէժէոս Ազննացի դիւցազնը Կեհացուց Թագաւոր Մինոսի աղջկանը Արիանէի իրեն ըրած բարեացը ղէժ աղքատիս գտնուելով՝ զինքը նաքոս կղզոյն մէջ գաղանկեալ կեր ըլլալու վտանգիւ մէջ թողուց:

քը երկանիւ դեպակով Սէվիլլա գացող Սպանիացի պառաւ կնկան մը հետ ճանրայ ելայ :

Այս կինը՝ որուն անունը Տօրոթիա էր, Քօիմպրայի մէջ բնակութիւն հաստատող աղգականներէն մէկուն դացեր եւ անկէ Սէվիլլա իր տունը կգառնար : Իրարու վրայ այն աստիճան համակրութիւն զգացինք, որ առաջին օրէն բարեկամական սիրով իրարու կապուեցանք, եւ ճանքան մեր բարեկամութիւնը այն աստիճան ամրապնդեցաւ, որ Սէվիլլա հասած ատեննիս այս կինը չուզեց որ իւր տունը թողում եւ ուրիշ տեղ բնակիմ : Այսպիսի ծանօթ մը գտնելուս վրայ վերջերը չղջացի . անկէ աւելի ազնիւ բնաւորութեան տէր կին մը երբէք տեսած չունիմ : Երեսներէն եւ կրակուբոց աչքերէն յայտնի կերեւար թէ շատ սիրահարներու իր ետեւէն հառաչել տուած ըլլալու էր : Ուստի շատ ազնուատոհմ ամուսիններէ որբեւայրի մնացեր էր եւ անոնցմէ կապուած եկամուտներով պատուաւոր կեանք մը կանցունէր :

Բացի ուրիշ ազնիւ ձիրքերէ աղջկանց կրած աղէտիցը ցաւակից ըլլալու յատկութիւնը ունէր . երբ իմ աղէտներս մի ըստ միովէ իրեն պատմեցի, ինձի այնպիսի վերմ համակրութիւն մը ցուցուց որ Ջէնտոնոյի գլխուն հաղար ու մէկ անէծք թափեց : «Մարդակերպ չուներ, ըսաւ այնպիսի կերպարանքով մը, ուսկից կերեւար թէ ինք ալ հոգաբարձուի մը հանդիպած ըլլալու էր . թշուառականներ, ահա աշխարհքի մէջ այսպիսի սրիկաներ կան, որոնք կինները խարելը իրենց զբօսանք կհամարեն : Իմ մխիթարութիւնս այն է, սիրելի աղջիկս, որ քու պատմածիդ նայելով, դուն բնաւ երդմնազանց Պրագայացիին վրայ սէր չունիս . թէոր ամուսնութիւնդ քեզ արդարայնելու չափ բարի է, ընդհակառակն առիթ գտած ատենդ ուրիշի մը հետ ամուսնանալու թոյլ տալու չափ գէշ է : »

Ամեն օր Տօրոթիայի հետ եկեղեցին կամ բարեկամներուս այցելութեան կերթայի, քիչ ժամանակի մէջ որս մը ձեռք բերելու միջոցը այս էր . շատ ասպետներու ու շաղբութիւնը գորաւցի . անոնցմէ ոմանք ճարտարութեամբ իմ ով ըլլալս հառ-

կրնալ ուղեւով՝ պառաւ բարեկամուհին միջնորդ ձգեցին, բայց այն ասպետներէն ոմանք՝ տան ծախք հոգալու տաակ չունենալնուն եւ ոմանք գեռ չափահաս չըլլալնուն համար բնաւ անոնց խօսքին ակամջ կախել չուղեցի, որովհետեւ ասոր վերջը ինչըլլալը քաջ գիտէի: Օրին մէկը Տօրիթիա եւ ես տեսնել ուղեցինք թէ արդեօք Սէվիլլայի կատակերգուները ինչպէս կ'սաղային: Մանուշուժ բրած էին թէ՛ Լօփ տէ Վէկա Քարփիոյի հեղինակած el Embaxador de si-mismo այսինքն Դեւպառն ինֆիւմէ անուն հռչակաւոր կատակերգութիւնը պիտի խաղային:

Տեսարանին վրայ երեւցող դերասանուհիներուն մէջ իմ հին բարեկամուհիներէս մէկը տեսնելով՝ Ֆէնիս՝ այն զուարթաբարոյ կ'ինն ըլլալը ճանչցայ, որնոր քու տեսած տեսնող Ֆլորիմանտայի քով սենեկապան սպասուհի էր, եւ որուն հետ երբեմն երբեմն Արսէնիայի քով ընթրիք բրած ես: Ֆէնիսին երկու տարիէ աւելի Մատրիտէն դուրս գանուիլը գիտէի. բայց կատակերգուհի ըլլալը չէի գիտեր: Անհամբեր կ'սրասէի որ անգամ մը զինքը գրկէի, այս պատճառաւ խաղը ինձի շատ երկարատեւ երեւցաւ. գուցէ յանցանքը՝ խաղը ներկայացնողներունն էր, որոնք իս գրօսցնելու չափ աղէկ կամ գէշ չէին խաղար. ես ամեն բանի վրայ խնդացող անձ մը ըլլալուս համար էր որ բոլորովին ծաղրելի դերասան մը՝ քաջ դերասանի մը չափ իս բնար զրօսցնել:

Վերջապէս սպասած ժամանակս այսինքն՝ հռչակաւոր կատակերգութեան վերջը դալով՝ այրին ու ես թատրոնին ետեւի կողմը դայինք. այն տեղ Ֆէնիսը տեսանք, որնոր ամենասիրուն կնոջ մը ձեւեր կ'գործածէր, եւ պչրանօք՝ թռչնիկի մը քաղցրաձայն դայլայլիկը մախկ կրնէր. կերուար թէ անոր պերճախօտութեանը սօսինձին բռնուած էր: Ֆէնիս իս տեսնելուն պէս շնորհալի կերպով մը թռչնիկէն բաժնուելով՝ թեւերը բացաւ, քովս վազեց, եւ բարեկամութեան ինչ նշաններ որ կրնան երեւակայութիւն ինձի ցոյց տուաւ: Աս ալ ի բոլոր սրան զինքը զրկեցի. իրար տեսնելուն վրայ երկու կողմանէ մեծ ուրախութիւն յայտնեցինք. բայց ժամանակը ան-

ցած ըլլալուն եւ դանուած տեղերնիս յարմարութիւն չունենալուն համար երկար բարակ չկրնալով խօսակցիլ՝ այս գործը երկրորդ օրուան ձգեցինք եւ խօսք տունք որ իւր տունն երթալով՝ իրար կգտնենք :

Խօսելու հաճոյքը կանանց եւ մասնաւորապէս իմ ամենէն զօրաւոր կիրքերէս մէկն է : Ֆէնիսի հետ տեսնուելու եւ մէկ հարցումը չլննցուցած ուրիշ հարցում մը բնելու այնպիսի փափաք մը ունէի որ դիշերն ի բուն աչքս չկրցի գոցել : Տէրն ալ գիտէ որ ծուլութիւն չընելով առտուն կանուխ ելայ եւ Ֆէնիսի տունը գացի, որուն ուր ըլլալը առաջուց ինձի ըսած էր : Ինք բոլոր դերասանական խումբին հետ զարդարուն պանդոկ մը կրնակէր : Դուռնէն ներս մտած ատենս սպասուհի մը դէմս ելնելով՝ աղաչեցի որ իս Ֆէնիսի սենեակը տանի, ան ալ իս նեղ տեղ մը մտցուց ուր որ եղելինէ միջնորմներով իրարմէ բաժնուած կարգաւ տասն տասներկու պզտիկ սենեակներ կային, որոնք զուարթաբարոյ խումբը բռնած էր :

Առաջնորդ սպասուհին դուռ մը զարնելով՝ Ֆէնիս, որուն եւ իմ լեզուս շաղակրատելու մարմաջ մը կողպային, ելաւ դուռը բացաւ, ես ալ ներս մտայ եւ նստեցանք շնտեցանք լեզուններնուս կապը քակուեցաւ : Իրարմէ տեղեկանալիք այնչափ խնդիրներ կային, որ հարցումները եւ պատասխանները զարմանալի արագութեամբ մը իրարու կ'յաջորդէին :

Վերջապէս գլխունուս եկած գիպուածները երկու կողմանէ իրարու պատմելնուս եւ մէկզմէկու միճակ հասկնալնուս ետքը՝ « Միտքդ ինչ ճանբայ բռնել է, հարցուց Ֆէնիս, որովհետեւ անպատճառ գործ մը բռնելու ես, քեզի հասակակից կնոջ մը ներքի չէ որ ընկերականութեան մէջ իրրեւ անպիտան անձ մը ապրի : » Իմ միտքս, պատասխանեցի, աղնրւական աղկիան մը քով ծառայութեան մօնել է, մինչեւ որ շահաւոր գործ մը գտնեմ : « Գնա՛ բանդ, գոչեց բարեկամուհիս, դուն ինչ ընելիքդ չէս գիտեր, սիրելիս, ինչպէս դեռ ծառայութենէ զգուած չես, ինչպէս ուրիշներուն կամքին հնազանդելէ, անձնահաճութիւննին յարգելէ, յանդիմանութիւն լսելէ, մէկ խօսքով գերի ըլլալէ դեռ չէս ձանձրացած,

Բնչու համար ինձի պէս կատակերգուհի չէս ըլլար, հարուստ եւ ազնուական ցեղէ չեղող լուրջ մէկուն համար կատակերգութենէ աւելի յարմար ի՞նչ արհեստ կգտնուի. կատակերգութիւնը ազնուականաց եւ քաղաքացւոց միջին աստիճանն է, ազատ եւ քաղաքային կենաց ամենաձանձրացուցիչ սովորութիւններէն հեռի վիճակ մըն է. հասարակութիւնը իւր եկամուտներուն ստակը կհամրէ, որոնց կալուածը իրն է. միշտ ուրախ եւ զուարթ կեանք մը կանցունենք, եւ ըստակները ինչպէս որ կառնենք՝ այնպէս կմխտենք, թատրոնը մանաւանդ կանանց համար շատ շահաւոր է. Երբ Ֆլորիմոնտայի քով կգտնուէի, դործս իշխանին խումբին վարձկաններուն մնացեր էր. ասիկայ միտքս եկած ատեն ամէնալա կուգայ. պատուաւոր մարդ մը չկար որ երեսս նայէր, ի՞նչ էր ասոր պատճառը, որովհետեւ ոչ ոք իս կտեսնէր. պատկեր մը որչափ ալ գեղեցիկ ըլլայ, երբ յայտնի տեղ դրուած չէ, ոչ ոք կըրնայ հրապուրել. բայց պատուանդանիս այսինքն՝ տեսարանին վրայ գտնուելէս ի վեր՝ ի՞նչ մեծ փոփոխութիւն կտեսնեմ. որ քաղքէն որ կանցնիմ՝ տեղւոյն ամենագեղեցիկ երիտասարդները վրաս կլծափին. ըսել է որ ո՞ եւ է կատակերգուհի մը իր արհեստին մէջ շատ հրապուր ունի: Երբ զգօն ըլլայ, ըսել կուզեմ թէ երբ միայն մէկ սիրահար մը ունենայ, աշխարհք դինքը կպատուէ, իւր զգօնութիւնը կգովէ, եւ երբ սիրահար փոխելու ըլլայ, կրկին անդամ ամուսնացող բուն այրի մը կը համարուի. նաեւս երբ կատակերգուհի մը երրորդ անգամ ամուսնանայ, մարդիկ անոր արհամարհանօք կնային. կարծես թէ ասիկայ էրիկ մարդոց փափուկ զգացմանցը կղպչի. իսկ միւսը սիրականներուն թիւը որչափ որ ստուարացնէ, նոյնչափ իւր արժէքը կաւելնայ. հարիւր անգամ սիրահարութիւն ընելէ ետքը ահա ազնուականի վայելուչ կին մը կըլլայ. »

• Այդ խօսքերը որո՞ւ կըսես, ընդմիջեցի այստեղ, միթէ այդ օգուտները նոր պիտի սորվիմ, քանի՛, քանի՛ անգամ այդ օգուտներուն վրայ խորհած եմ. եւ ահա անպատրուակ քեզի կխոստովանիմ որ իմ բնաւորութենէս եղող աղջիկ մը ասոնցմէ վերջին աստիճան կհրապուրուի, ասկէ զատ կատա-

կերգութեան վրայ մեծ սէր ունիմ. բայց այսչափով ի՞նչ կըլլայ, տաղանդ պէտք է, որնոր ինձի համար չէ. երբեմն երբեմն Արսէնիային քովը տեղ տեղ թատրերգութիւններէ առնուած քանի մը խօսքեր ընել ուղեցի, բայց ինձի չհաւանելուն համար ես ալ այս արհեստէն չախորժեցայ. «Դուն ամեն բանէ դիւրաւ կխրտչիս, կրկնեց Ֆէնիս, չե՞ս գիտեր որ այդ երեւելի դերասանուհիները առ հասարակ նախանձոտութիւն կունենան, որչափ որ մեծամիտ են, բայց դարձեալ կվախնան որ չըլլայ թէ ուրիշներ դալով՝ իրենցմէ առաջ անցնին. վերջապէս այս մասին Արսէնիայի տուած վճիռը չեմ ընդունիր, որովհետեւ դուն թատրոնի համար ստեղծուած ես, թատրոնի բնական յարմարութիւն մը ունիս, վարմունքդ համարձակ եւ շնորհալի, ձայնդ սքանչելի, կուրծքդ սիրուն, եւ ասոնցմէ զատ դէմքդ գեղեցիկ է. ա՛հ, անդգամ, թէ որ կատակերգուհի ըլլաս, քանի՜ քանի՜ ասպետներու սիրտ պիտի հրապուրես» :

Լատրան ուրիշ հրապուրիչ խօսքեր ալ ըրաւ, եւ կատակերգութեան մասին ունեցած չքնաղ ընդունակութիւնս հասկցունելու համար ինձի քանի մը տուն ոտանաւոր ըսել առաւ, եւ իս մտիկ ըրած ատեն, ալ ուրիշ կերպով սկսաւ ինձի գովեստներ շոյել, եւ զիս Մատրիտի բոլոր դերասանուհիներէն նախամեծար համարեց. Այնուհետեւ ունեցած արժանաւորութեանս վրայ ներելի չէր տարակուսիլ. Արսէնիա նախանձեցաւ եւ չարացաւ. հարկ եղաւ որ որոշում տայի թէ ես շատ սքանչելի կին մըն էի. Այս միջոցին երկու կատակերգուներ դալով՝ Ֆէնիս զիս ստիպեց որ ըսած ոտանաւորներս անոնց առջեւ կրկնեմ. Ասոր վրայ այս կատակերգուները տեսակ մը հիացման մէջ ինկան, եւ վերջապէս սթափելով՝ ինձի չափազանց գովեստներ տուին. Ճշմարիտը խօսելով՝ թէոր երեքնին մրցելու ելած՝ ըլլային թէ որերնին ամենէն աւելի ինձի գովեստ կրնար տալ, ասկէց աւելի հրապուրիչ խօսքեր չէին ըսեր. Պարկեշտութիւնս այսչափ գովեստներու վրայ եղծուեցաւ. ալ սկսայ ինքզինքս մարգու մը տեղ դնել, եւ ահա այս կերպով միտքս կատակերգութեան դարձաւ. «Բարի,

սիրելիք իմ, ըսի Ֆէնիսին, որոշում տուի, տուած խրատիդ կհետեւիմ. թէոր ընդունելի ըլլամ՝ խումբին մէջ կմտնեմ, Ս.յս խօսքերուս վրայ բարեկամահիս չափազանց ուրախանալով իս գրկեց, եւ իր երկու ընկերներն ալ իմ հաւանութիւն տալ տեսնելով՝ անոր չափ ուրախացան։ Ուստի որոշեցինք որ երկրորդ օրը առաւօտուն թատրոն երթանք, որպէս զի բոլոր խումբը տաղանդիս փորձը տեսնէ։ Ֆէնիս արդարեւ իմ վրաս մեծ համարում մը ցուցուց. բայց կատակերգուները աւելի եւս ինէ գոհ եղան, երբ որ առջեւնին քսան տողի չափ ոտանաւոր արտասանեցի։ Ուստի յօժարութեամբ իրենց ընկերութեան մէջ ընդունուեցայ, ուսկից ետքը այլ եւս խելքըս միտքս միմիայն առաջին սկզբնաւորութեանս վրայ էր։ Ս.յս սկզբնաւորութիւնս աւելի գեղեցիկ երեւնալու համար մատնիէս մնացած բոլոր ստակներս վատնեցի. եւ թէպէտ իրաւ է որ այս ստակը չքնաղ հանգերձներով զարդարուելու չբաւեց, բայց գոնէ ամենանազելի ճաշակով մը այս չքեղութեան տեղը լեցնելու ճարը նայեցայ։

Վերջապէս առաջին անգամ տեսարանին վրայ ներկայացայ. Ի՛նչ ծափահարութիւններ, ինչպիսի գոլբօտներ. բարեկամս, բաւական չէ ըսել թէ՝ բոլոր հանդիսատեսները զմայլեցուցի։ Սէվիլայի մէջ ի՛նչ աստիճան համբաւ ստանալուս հաւատաւու համար հոն ներկայ գտնուելու էիր. Քաղքին բոլոր բնակչաց խօսակցութեանը նիւթ եղայ, որոնք ամբողջ երեք շաբաթ խումբն բաղմոլթեամբ թատրոն վաղեցին, այնպէս որ խումբը այս կերպով առ ինքն ձգեց հասարակութիւնը որնոր կամաց կամաց զինքը երեսէ ձգել սկսած էր։ Ս.յսպիսի կերպով մը խաղալ սկսայ որ ամեն մարդ զմայլեցաւ։ Արդ՝ այս սկզբնաւորութեամբ իբր թէ հրապարակաւ ծանուցի թէ ով որ ամենէն աւելի դին տար եւ ամենէն վերջը գինը աւելցնէր, ինքզինքս անոր պիտի յայտնէի։ Քսանի չափ ծեր, երիտասարդ, չափահաս, աղքատ, հարուստ ասպետներ խումբն ինձի գլխմէջով՝ իս իրարու ձեռքէ յափշտակել ուղեցին։ Թէոր ես իմ յօժարութեանս հետեւելու ըլլայի, մէջերնուն ամենէն երիտասարդը եւ գեղեցիկը կրնարէի. բայց մեք՝ գերասանահիքս՝

միմիայն շահու եւ փառասիրութեան կնայինք, երբ մարդու մը հետ կապուիլ հարկ ըլլայ, Ասիկայ թատերական օրէնք մըն է: Ուստի Տօն Ամբրոսիոս տէ Նիղանա, որնոր թէ եւ ծերացած եւ անշնորհք մարդ մըն էր, բայց հարուստ ու առատաձեւն եւ Անտալուդիայի ամենէն աւելի ազդեցութեան տէր եղող ազնուականներէն մէկն ըլլալուն համար միւսներէն նախամեծար համարեցի. սակայն ինքզինքս ծանր ծախեցի. Ինձի համար գեղեցիկ տուն մը վարձեց, չքեղ կարասիքներով տունը զարդարեց: Քաջ խոհարար մը, երկու սպասաւոր ու սենեկապան ազատին մը բռնեց եւ ամիսը հազար տուգադ կապեց որ զուարճութեանս նայիմ. ասկէց զատ թանկագին հանդերձներ եւ շատ մը դոհարներ առաւ: Երբէք Արտէնիան ինէ աւելի երջանիկ վիճակ մը գտած չէր:

Ինչ մեծ փոփոխութիւն կրեց բաղդա. խելքս ցնորեցաւ: Յանկարծ ես ինքզինքիս ուրիշ մարդ մը երեւցայ, Ուրեմն չգարմանանք այն աղջկանց վրայ որոնք քիչ ժամանակէն կմռռնան այն ոշնշութիւնը եւ թշուառութիւնը, ուսկից ազնուականի մը անձնահաճութեանը շնորհիւ կաղապին: Անկեղծաբար քեզի կխոստովանիմ որ հասարակութեան ծափահարութիւնները, ամեն կողմէ լսած չողոքորթ խօսքերս եւ Տօն Ամբրոսիոսի սէրը ինձի այնպիսի մնաստործութիւն մը ներշնչեցին որ մինչեւ յիմարութեան մօտեցաւ: Տաղանդաւ ազնուականութեան տխրոյս մը համարելով՝ ազնուական կնոջ ձեւեր գործածել սկսայ, եւ առաջները սիրահարական ակնարկներու մօտին որչափ որ շուայլ էի, հիմայ նոյնչափ կծծի ըլլալով՝ որոշեցի որ աչքերս միայն դուքսերու, կոմսերու եւ մարքիզներու վրայ յառեմ:

Նիղանացի ազնուականը ամեն իրիկուն բարեկամներէն մէկ քանիին հետ տունս ընթրելու կուգար, ես ալ յատկապէս ամենէն զբօսեցուցիչ կատակերգուհիներնիս տուն կրերէի եւ գիշերուան մեծ մասը խնդալով ու խմելով կանցունէինք: Այս ախորժելի կենցաղը ինձի շատ յարմար կուգար, բայց ինչ օգուտ որ վեց ամիսէն աւելի չտեսեց: Ազնուական մարդիկ փոփոխութեան ենթակայ են. թէոր փոփոխամիտ չըլլան, ա-

նոնցմէ աղէկ մարդ չկայ, Տօն Ամբրոսիոս իս թողլով՝ Արէնատացի գեղեցիկ մանկամարդի մը վրայ սէր կապեց, որնոր Սէվիլլա գեռ նոր եկած էր եւ գիտեր թէ ինչ կերպով իւր գեղեցկութիւնը ծախելու էր. սակայն ասոր վրայ քսան եւ չորս ժամէն աւելի չտրտմեցայ, անոր տեղը Տօն Առի տ'Ալքասէն անուն քսան երկու տարեկան ասպետ մը ընտրեցի, որուն գէմբին գեղեցկութիւնը Սպանիացւոց մէջ հազուագիւտ էր:

Անտարակոյս պիտի հարցնես եւ հարցնելու ալ իրաւունք ունիս թէ՛ ինչու համար երիտասարդ աղնուական մը սիրահար ընտրեցի, քանի որ գիտէի թէ այս տեսակ սիրահարներու հետ յարաբերութիւն ունենալը փորձանք է. բայց Տօն Առի հայր մայր չունենալէն եւ արդէն իւր ստացուածքին տէր ըլլալէն զատ՝ գիտցիր նաեւ որ այս տեսակ յարաբերութիւնները միմիայն ծառայական վիճակի մէջ դառնող կամ թշուառ բաղդախնդիր կանանց համար փոանգաւոր են, իսկ մեք՝ գերասանուհիքս՝ այս մասին առանձնաշնորհութիւն ունինք, մեր հրապոյցներուն ըրած ներդրածութեանցը բնաւ պատասխանատու չենք. թող այն ընտանիքները մտմտան, որոնց ժառանգները կհրապուրենք:

Տ'Ալքասէն եւ ես այնպիսի մտերմական սիրով իրարու կապւեցանք, որուն կարծեմ գեռ նմանը տեսնուած չէ. Այն աստիճան իրար կսիրէինք որ գիտես թէ երկուքիս ճակատագիրը մէկ էր: Անոնք՝ որ մեր իրարու հետ ունեցած յարաբերութիւններուն տեղեակ էին, զմեզ աշխարհիս մէջ ամենաերջանիկ սիրահարներ կհամարէին. բայց գուցէ ընդհակառակն ամենաազգրազգ սիրահարներ էինք, Թէպէտ Տօն Առի վերջին աստիճան գեղեցիկ էր, բայց միանգամայն այնչափ նախանձոտ էր որ ամեն ժամանակ վրաս անիրաւ կասկածներ ընելով իս կոչտացներ, Իւր նախանձոտութեանը յարմարելու համար մինչեւ անգամ էրիկ մարդու երես նայելու չհամարձակելա բաւական չէր. իւր կասկածոտ բնաւորութեամբը, որով միշտ վրաս յանցանք կգտնէր, իմ ըրած զգուշութիւններս ի գերեւ կենէին: Տեսարանին վրայ երեւցած ատենս աչքին

այնպէս կերուար թէ՛ խաղացած միջոցիս երիտասարդ ասպետներու սիրահարական ակնարկութիւններ կրնէի, ուստի յանդիմանութիւն չէր մնար որ ինձի չընէր, մէկ խօսքով մեր ամենէն սիրայօգ խօսակցութիւններնուս մէջ միշտ կուի. կելնէր: Ասոր դէմ դնելու ճարր չդատուեցաւ այնպէս որ երկուքիս ալ համբերութիւնը հատնելով՝ բարեկամարար իրարմէ զատուեցանք: Հաւատա՛ որ մեր յարաբերութեանց վերջին օրը ամենէն երջանիկ օրերնիս եղաւ: Երկուքիս ալ կրած վիշտերնուս ձանձրացած ըլլալով իրարու մնաս բարով ըսած ատեննիս մեծ ուրախութեան մէջ էինք նման երկու թշուառ ստրուկներու որոնք դառն գերութենէ մը ետքը վերջապէս ազատութիւն կստանան: Այս դիպուածէն ի վեր սիրահարութենէ զգոյշ կկենամ: այլեւս չեմ ուզեր այնպիսի սիրահարութիւն մը որ հանգստութեանս վրդովելուն պատճառ կըլլայ: Մեզի չվայելէր որ ուրիշներուն պէս հառաչենք, չենք կրնար ի մասնաւորի ունենալ այնպիսի սէր մը, որուն ծաղրելի կերպը հրապարակաւ կներկայացնենք:

Այն ատեն Համբաւին (*) դործ ելնելով՝ ամեն տեղ կը հռչակէր թէ՛ ես անզուգական դերասանուհի մըն էի: Այս չաստուածուհւոյն խօսքին վրայ Արէնատայի կատակերգուները գրով ինձի առաջարկեցին որ իրենց խումբին մէջ մտնեմ, եւ այս առաջարկութեան ինձի շահաւոր ըլլալը հասկցունելու համար իրենց օրական ծախքերնուն եւ բաժանորդագրութեանց տեղեկագիր մը զրկեցին, ուսկից նայեցայ որ մեծ օգուտներ կրնայի քաղել: Ուստի առաջադրութիւննին ընդունեցի. թէպէտ Ֆէնիսէն եւ Տօրթիայէն բաժնուելուս վրայ իներքուստ մեծ ցաւ զգացի. որովհետեւ զանոնք այնչափ կսիրէի որչափ որ կին մը ուրիշ կին մը սիրելու կարող է: Առաջինը Մէվիլլայի մէջ թողուցի որ պզտիկ ոսկերիչ վաճառականի մը արծաթները

(*) Համբաւը՝ այլաբանական չաստուածուհի մըն է, որ նախնեաց նկարագրութեանը նայելով՝ մանկահասակ աղջիկ մըն էր, որնոր հարիւր քերան, հարիւր տականք, երկայն թեւեր եւ թեւերուն վրայ քաղմամբիւ աչքեր ունէր: Ասիկայ չաստուածոց պազմամուտուհին էր:

հալեցնէր, որնոր սնապարծութեամբ կատակերգութի սիրականի մը կրաղձար: Մոռցայ ըսելու թէ՛ թատրոնի յարելով՝ խելքիս անանկ փէց որ Լատրա անունս Աթէլլայի փոխեմ, եւ այս անուամբ է որ Արէնատա գալու համար ճանրայ ելայ:

Իսկզբան Մէլիլլայի մէջ ինչ յաջողութիւն որ գտեր էի, Արէնատայի մէջ ալ նոյն յաջողութիւնը գտայ. խկոյն բոլորտիքս շնորհքներուս ցանկացող մարդոցմով լեցուեցաւ. բայց ես անոնց ամենէն բարեհամբաւ ընդունել ուզելով՝ այնպիսի զգոնութիւն մը ցուցուցի որ ամենուն աչքին փոշի ցաննայ, սակայն վախնալով որ չըլլայ թէ այնպիսի անորոշ ընթացք մը բռնելուս վրայ, որնոր բնութեանս մէջ չկար, վերջը զղջամ՝ մտք մտաց որ քաղաքացւոց ցեղէն երիտասարդ գանձաւ խորհրդականի մը յարելու որոշում պիտի տայի, որնոր ունեցած պաշտօնովը, ըրած կերութեամբովը, բռնած սպասաւորներովը աղնուականութիւն կծախէր, մէկ մ'ալ առաջին անգամ Մարիալայի մարքիզը տեսայ: Այս Փորթուկալցի աղնուականը որ հետաքրքրութիւնը դո՛հ ընելու համար Սարանիա կճանապարհորդէր եւ Արէնատայէն անցնելով հոն կանգ առաւ, թատրոն եկաւ. այն իրիկունը որ ես խաղին մէջ դեր չունէի, տեսարանին վրայ ներկայացող գերասանահինները մեծ ուշադրութեամբ դիտելով՝ մէկուն հաւնեցաւ. երկրորդ օրը հետը ծանօթացաւ, եւ զայն իրեն սիրութիւն ընտրելու վրայ էր, մէկմ'ալ ես թատերարեմին վրայ երեւցայ. գեղեցկութիւնս եւ պրշրանքներս տեսնելով՝ այս յեղյեղուկ մարդուն միտքը դարձաւ. այնուհետեւ ինձի յարեցաւ, բայց ճշմարիտը խոստովանելու է որ ընկերութիւնս այն աղնուականին հաճոյ երեւնալը դիտնալով՝ զինքը անոր ձեռքէն յափշտակելու ջանք ըրի եւ բարեբաղդաբար յաջողեցայ: Գիտեմ որ ընկերութիւնս որ համար ինձի դէմ ո'իս ունի, բայց ի՛նչ ընեմ, ինչ մտածելու էր թէ ասիկայ կանանց համար այնպիսի բնական բան մըն է որ ամենալաւ բարեկամութիւններուն խղճին անգամ բռնաւ չգպչիր:

Գ Լ Ո Ի Խ Ը.

Ժիյ Պլասի Կրեմասայի կասակերգուներէն Տեսած ընդունելութիւնը եւ քաւրոնիկն դերասանական սենեակին մէջ որուն ծանօթ ելնելը:

Լաորա պատմութիւնը լինցուցած վայրկեանին դրացիներէն պատուա կատակերգուհի մը եկաւ որ տանը առջեւէն անցնելով զինքը առնէ թատրոն տանի: Թատրոնի այս պատկառելի դիւցազնուհին Կոթիս (*) չաստուածուհւոյն գերը խաղալու մեծ յարմարութիւն ունէր: Լաորա իւր եղբայրը այս զառամեալ պատուին ներկայացուցած ատեն երկու կողմանէ իրարու շատ յարգական խօսքեր քրին. երկուքնին հոն թողուցի որբեւայրիկն ըսելով թէ թատրոն կերթամ նորէն զինքը կգտնեմ, երբ սպասներս Մարիալվայի մարքիդին տունը խրկեմ, որուն ուր բնակիլը ինձի իմաց տուաւ: Նախ վարձու բռնած սենեակս երթալով՝ պանդոկապետուհիիս ստակը տալէս ետքը պայուսակս բռնցող մարդու մը հետ մեծ զարդարուն պանդոկ մը գացի ուր որ տէրս կընակէր: Դրանք մէջ անոր վերատեսուչը գէմս ելնելով, հարցուց ինձի: «Գուն տիկին Սթէլլային եղբայրն ես»: «Այո՛, պատասխանեցի, եղբայրն եմ»: «Ուրեմն, բարի եկար, կրկնեց վերատեսուչը, պարոն ասպետ, Մարիալվայի մարքիդը, որուն ես վերատեսուչն եմ, ինձի հրամայեց որ քեզի աղէկ ընդունելութիւն մը ընեմ. արդէն քեզի համար սենեակ մը պատրաստուած է. թէոր կհաճիս՝ սենեակիդ ճանբան սորվեցնելու համար քեզ հոն տանիմ»: Ասոր վրայ իս տանը ամենէն վերի յարկը հանելով՝ պղտիկ սենեակէ մը ներս մացուց որնոր փոքր անկողին մը,

(*) Կոթիս հեշտութեան չաստուածուհի է:

պահարան մը եւ երկու աթոռ հազիւ հազ առած էր. ահա-
ւասիկ այն էր սենեակս : «Այս տեղ շատ հանգիստ չպիտի
ըլլաս, ըսաւ առաջնորդս, բայց ասոր փոխարէն կ'ստանանամ
թէ Լիզալօնայի մէջ քեզի ամենաչքեղ սենեակ մը կ'արուի»
Պայուսակս պահարանին մէջ դնելով՝ բանալին վրաս առի եւ
հարցուցի. «Ժամը քանիին ընթրիք կ'ընէք» : «Փորթուկացի
ազնուականը, պատասխանեց վերատեսուչը, տանը մէջ կե-
րակուր չուտէր, ամեն սպասաւորին ամեն ամիս ուտելիքնուն
ստակը կուտայ» : Ասկէ զատ ուրիշ հարցումներ ալ ընելով
հասկցայ թէ՝ մարքիզին տունը գտնուող սպասաւորները երա-
նելի դատարկագորտներ էին : Կարճ խօսակցութենէ մը ետքը
վերատեսուչէն բաժնուելով՝ Լատրան գտնելու գացի, եւ ճան-
բան նոր պաշտօնիս վրայօք յղացած գեղեցիկ գուշակութեանս
վրայ կ'մտածէի :

Թատրոնին դուռը հասնելով՝ Սթէլլայի եղբայրն եմ ըսե-
լուս չմնաց, ամեն բան առջեւս բացուեցաւ. պահապաննե-
րուն փութով առջիս ճանրայ բանալին տեսնելու բան էր,
ամեն մարդ իս Կրէնատայի ամենէն երեւելի ազնուականներէն
մէկը կկարծէր, նշան եւ փոխանշան առնող բոլոր վարձուոր-
ները՝ որոնք ճանբուս վրայ դէմս ելան, իս տեսնելուն
պէս խոնարհութեամբ եւ մեծարանօք գլուխնին ծռեցին :
Բայց գերասաններուն իրենց սենեակին մէջ խեղկատակօրէն
ինձի ըրած լուրջ ընդունելութիւնը իբրեւ գլխաւոր կէտ մը
ընթերցողին նկարագրել կուզէի, որոնց մէջ նայեցայ որ բոլո-
րովին հագուեր եւ խաղը սկսելու պատրաստ կեցեր էին : Այն
կատակերգուները եւ կատակերգուհիները, որոնց Լատրա իս
ներկայացուց, շուրջս խոնուեցան. էրիկ մարդիկ ինձի գրկա-
խառնութիւններ ընելով՝ հոգիս բերանս բերին. իսկ կանայք
չպարուած երեսներնին իմ երեսներուս կայունելով՝ կերպա-
րանքս մէկ մը կարմիր մէկ մը դեղին գոյնի փոխեցին, եւ ոչ
մէկերնին ինձի քաղաքավարական խօսքեր զրուցելէ ետ մնալ
չուզելով՝ ամենքը միայնգամայն հետս խօսիլ սկսան այնպէս որ
ամենուն միատեղ պատասխան չէի կրնար օգտեցնել. բայց
քոյրս ինձի օգնեց, եւ իւր լեզուն շաղակրատելու վարժ ըլլա-

լուն համար անոնց ամենուն ըսածին պատասխան տալու կարող եղայ :

Կերասաններուն եւ դերասանուհիներուն ինձի ըրած գրկախառնութիւնները բաւական չգալու պէս, մէկ մ'ալ զարդարիչին, քնարահարներուն, յուշարարին, ճրագի քիթը կտրողին, անոր օգնականին եւ վերջապէս բոլոր թատրոնի սպասաւորներուն քաղաքավարական խօսքերը մտիկ ընել պէտք եղաւ, որոնք թատրոն գալս իմանալնուն պէս վազեցին եկան որ իստեսնեն : Կարծես թէ բոլոր այս մարդիկը եկեղեցւոյն դուռնէն գտնուած երախաներ էին, որոնք գեռ եղբօր երես տեսած չունէին :

Վերջապէս խաղը սկսաւ . այն ատեն քանի մը ազնուականներ՝ որոնք թատրոնին դերասանական սենեակներուն մէջ էին, շուտ գացին տեղերնին նստեցան որ խաղը մտիկ ընեն, եւ ես իբրեւ ընկերութեան մէջէն եզոյ մէկը՝ թատերաբեմին վրայ չենող դերասաններուն հետ խօսակցութիւնս շարունակեցի : Ասոնց մէջ դերասան մը կար, որուն Մէլքիոր կկանչէին . անոր այս անունը տալերնուն վրայ զարմացայ մնացի . ուստի այս անունին տէրն եզոյ դերասանին երեսը ուշի ուշով նայեցայ, եւ ինձի այնպէս եկաւ թէ զինքը ուրիշ տեղ մը տեսած էի : Վերջապէս միտքս եկաւ եւ ճանչցայ թէ անիկայ Մէլքիոր Զարաթան էր, այն խեղճ գիւղի կատակերգուն, որնոր, ինչպէս պատմութեանս առաջին մասին մէջ յիշեցի, աղբիւրի մը մէջ հացի կեղեւներ կթրջէր :

Ասոր վրայ իսկոյն զինքը մէկգի կանչելով՝ ըսի՝ « Եթէ չեմ սխալիր, դուն պարոն Մէլքիորն ես, զիտե՞ս օր մը Վալատուխտի եւ Սէկովիայի մէջտեղը պայծառ ջուրով աղբիւրի մը եզերքը հետդ նստելով նախաճաշիկ ըրի . այն ատեն հետս երիտասարդ սափրիչ մը կար, միատեղ քիչ մը ուտելիք առած էինք, եւ զանոնք քու պաշարներուդ հետ խառնելով՝ երեքնիս մէկտեղ փոքրիկ ճաշ մը ըրինք . եւ այն ատեն հազար ու մէկ զուարճալի խօսքեր ընելով՝ ճաշերնիս բերնեմուս համով եկաւ : » Զարաթա քանի մը վայրկեանի չափ մտածելէն ետքը պատասխանեց . « Այդ ըսածդ միտքս կուգայ . այն

ատեն Մատրիաի մէջ ես գեռ նոր խաղալ սկսեր էի ու Չամորա կղաւնայի : Միտքս կուգայ որ այն ատեն գործերս շատ գէշ վիճակի մը մէջ էին : • Իմ ալ աղէկ միտքս եկաւ , կրկնեցի . եւ ասոր ապացոյց այն է որ թատրոնի ծանուցման թղթերով կարուած պարեգօտմը հագած էիր . մոռցած չեմ նաեւ թէ յետին ծայր զգօն կին մը ունենալէդ դանդաւոր կրնէիր : • « Օ՛հ , հիմայ այլ եւս այդ դանդաւորը չունիմ , պատասխանեց Չարաթա հապճեպով , փառք Աստուծոյ , անխելքին այդ բնաւորութիւնը շտկուեցաւ . ուստի անոր համար է որ հիմակւան պարեգօտիս մէջը առջի պարեգօտիս պէս ծանուցումի թուղթերով կարուած չէ : »

Աչքդ լոյս , կնոջդ խելքը դուխը եկեր է պիտի բսէի , մէկ մ'ալ նայեցայ որ տեսարանին միայ ելնելու համար ինէ բաժնուելու ստիպուեցաւ : Այս մարդուն կինը տեսնելու հետաքրքրութիւնս չարժեւելով՝ կատակերգուի մը գացի եւ անոր աղաչեցի որ զայն ինձի ցուցունէ , ան ալ ցուցունելով ըսաւ . « Ահա ասիկ այս է Նարկիզան որ քու քրոջմէդ ետքը մեր տիկնայց ամենէն գեղեցիկն է : » Միտքէս անցաւ թէ այս դերասանուհին այն կինն ըլլալու էր , որուն՝ Մարիալայի մարքիզը իւր Սթէլլան չտեսած՝ սիրահարեր էր , եւ այս կարծիքս իրաւ ելաւ : Խաղը լմննալէն վերջը Լաւորան իր տունը տարի . հոն հասած ատենս շատ մը խոհարարներ տեսայ որոնք մեծ խնճոյք մը պատրաստելու ետեւէ էին : • Ընթրիքդ հոս ըրէ , • ըսաւ քոյրս : • Ո՛չ , պատասխանեցի , եթէ մարքիզը հետդ մննակ ըլլայ՝ դուցէ աւելի հանդիստ կրլլայ : • « Օ՛հ , չէ դուն ալ , կրկնեց Լաորա , մարքիզը հիմայ բարեկամներէն երկու հոգիի եւ մեր պարոններէն մէկուն հետ հոս պիտի գայ , դուն ալ կրնաս անոնց վեցերորդը ըլլալ . աղէկ գիտես որ կատակերգուհիներուն մէջ գրագիրները տէրերուն հետ ճաշ ընելու արտօնութիւն ունին : » • Այո , այդպէս է , ըսի , բայց թէոր հիմակուրնէ ինքզինքս տէրերնուն սիրելի եղող այդ գրագիրներուն տեղը դնեմ , սանդուխին վարի ոտքէն մէկէն ի մէկ վերի ոտքը ցատկած չեմ ըլլար , այդ արտօնութեան արժանանալու համար պէտք էր առած ունէ

մը գաղտնապահի յանձնարարութիւններ կատարեմ, • Այս խօսքերն ըսելով Լաորային առնէն դուրս ելայ եւ պանդոկն հասայ, Միաքս ամեն օր պանդոկիս մէջ գտնուիլ էր, որովհետեւ տէրս կերակուրը տանը մէջ էր ուտեր:

Դ Լ Յ Ի Խ Թ.

Այն իրիկունը ժիշ Պրասի ֆինչ արտաոց մարդու հետ ընթրիք ընելը եւ երկուսներնուն մէջ պատահած դեպքը:

Սրահին մէջ մօխրագոյն հաստ առուի հագած ծերուկ արեղայի մը պէս մէկը տեսայ, որնոր անկիւն մը քաշուելով՝ առանձին ընթրիք կրնէր, Հետաքրքրութիւնս շարժելով դայի իւր դէմը նստեցայ եւ մեծաւ քաղաքավարութեամբ իրեն բարեւ տուի, ինք ալ նոյնպէս քաղաքավարութեամբ բարեւս առաւ: Կերակուրս բերուելով՝ սկսայ մեծ ախորժակով ուտել, Այսպէս անխօսակ կերակուրս կերած ատենս շատ անգամ այն մարդուն երեսը կնայէի, որնոր ամեն անգամուն աչքերը իմ վրաս սեւեռած էր: Աերջապէս երկար ատեն ուշի ուշով երեսս նայելէն ձանձրացած՝ սա կերպով հետը խօսք բացի, • Հայր սուրբ, արդեօք դիպումածով ուրիշ տեղ ալ իրար տեսած ենք կըսես, այնպիսի կերպով մը երեսս կնայիս որ կերեւայ թէ քեզի անժանօթ ըլլալու չեմ, • Միշտ աչքերս քու վրադ սեւեռելուս պատճառը այն է որ, պատասխանեց ծերուկը ծանրութեամբ, երեսներուդ գծադրութեանը մէջ նշանակուած դիպումներ եւ հրաշայի զանազանութիւն մը կտեսնեմ, որուն վրայ կզմայլիմ, • Կնայիմ որ, ըսի իրեն

Ժաղրելու կերպարանքով մը, ձեր Սրբութիւնը գիմադիտութենէ (*) կհասկնայ : • Պարծանօք կըսեմ որ գիմադիտութիւն գիտեմ, պատասխանեց արեղան . ըրած գուշակութիւններուս վերջը շիտակ ելած է . ձեռնահմայութիւն (*) ալ գիտեմ, եւ երբ երեսները ու ձեռքը միատեղ գիտելու ըլլամ, այլեւս իմ պատգամներս անսուտ կըլլան : •

Թէպէտ այս ծերուկը կերպարանքէն խելքը գլուխը մարդ մը կերեւար, բայց ըրած խօսքերուն նայելով՝ այն աստիճան խենդ մը կարծեցի որ երեսն ի վեր խնդալս չկրցի բռնել : Ծերուկը ըրած անքաղաքավարութեանս վրայ փոխանակ սրամտելու ինք ալ ժպտեցաւ եւ աչքերը սրահին մէջ պտտցունելով՝ մեզ մտիկ ընող մարդ մը չգտնուիլը աղէկ մը իմանալէն ետքը սա կերպով խօսքը շարունակեց : • Ձեմ՝ զարմանար թէ ի՞նչու համար հիմակուան ժամանակներս անտի համարուած երկու գիտութեանց այդչափ թշնամի ես, այս երկու գիտութիւնները երկար ժամանակեայ վարժութիւն եւ տարժանելի աշխատութիւն պահանջելուն համար բոլոր գիտնականները վհատելով՝ անոնցմէ ետ կկենան, եւ անոնք չկրնալ սորվելուն վրայ սրամտելով կպարսաւեն . իսկ ես այն գիտութիւնները շրջապատող խաւարը եւ քիմիքական դաղտնեաց հետազոտութեանց եւ մետաղները ոսկիի փոխելու սքանչելի արուեստին մէջ իրարու յաջորդող դժուարութիւնները տեսնելով չխըտեցայ :

Բայց չեմ կարծեր, երիտասարդ ասպետ, շարունակեց խօսքը, թէ իմ ըրած խօսքերս իրաւքնէ քեզի զառանցանքներ կերեւան . թէ որ իմ հնարագիտութեանս մէկ փորձն ընելու ըլլամ, այն ատեն իմ վրաս ունեցած ծամածուռ կարծիքդ կուղղուի : • Այս խօսքերն ըսելով գրպանէն շառա-

(*) Գիմադիտութիւնը ըզմական արհեստ մընէ որով մարդուս երեսներուն զըծագումնամբը իրեն պատահելիք որեւէ դէպքեր կգուշակուին :

(*) Ձեռնահմայութիւնը ո՛ր եւ է մէկուն ձեռքը դիտելով գուշակութիւններ ընելու կարծեցեալ արհեստն է :

գոյն հեղուկով լեցուն սրուակ մը հանելէն ետքը ինձի ըսաւ . « Նայէ այս ոգին , առտուն պարզիչ գործիքէ զտուած քանի մը բոյսերու հիւթերէ բաղադրեցի , որովհետեւ Դիմակրատեսի (^{*}) պէս բոլոր կեանքս բժշկական խոտերուն եւ քրէական նիւթոց յատկութիւնները վնասելով անցուցած եմ . հիմայ անոր զօրութիւնը աչքովդ կտեսնես . ընթրիքնուս վրայ խմած գինինիս շատ գէշ էր , բայց նայէ քիչ մը ետքը ի՛նչ պատուական համ մը պիտի առնէ : » Այն ատեն ծերուկը իւր ոգիէն երկու կաթիլ շիշի մը մէջ լեցուց , ուսկից ետքը գինին Սպանիայի մէջ գտնուածներէն աւելի պատուական գինիի մը փոխուեցաւ :

Ինչ բան որ զարմանք կրնայ պատճառել՝ մարդուս երեւակայութիւնը կրորրորդէ . եւ երբ անգամ մը երեւակայութիւնը հրապարտի , այլ եւս մարդ գատողութիւնը կկորսնցունէ : Այսպիսի գեղեցիկ դաղտնիքի մը վրայ զմայլելով եւ համոզուելով թէ ասանկ դաղտնիք մը գտնելու համար մարդ սատանայէն երկու օր առաջ աշխարհք եկած ըլլալու էր , զարմանօք գոչեցի . « Հայր սուրբ , կաղաչեմ առջի բերան քեզ ծեր խելագար մը կարծելուս ներէ , ի՛նչ արժէքի տէր ըլլալդ հիմայ կիմանամ . այսչափով ալ կրնամ համոզուիլ թէ դուն անանկ մարդ մին ես որ , եթէ ուզես , սոսկիէ գաւազան մը վայրկեանի մը մէջ երկաթէ ձողի կդարձունես , սրչափ երջանիկ պիտի ըլլայի եթէ ես ալ այդ սքանչելի գիտութիւնը սորված ըլլայի : » Աստուած չընէ որ զայն սորված ըլլայիր , ընդմիջեց ծերուկը սրտէն խորին հառաչանք մը հանելով , չես գիտեր , տղաս , թէ ի՛նչ աստիճան վնասակար բանի մը կըաղձաս , փոխանակ իմ վրաս նախանձելու՝ իս մեղքդիր որ ինքզինքս դժբաղդ ընելու համար այսչափ աշխատեր եմ , սիրտս ամեն ժամանակ անհանգստութեան մէջ է , կվախնամ որ բռնուելով յաւիտեանական բանտարկութիւն մը բոլոր աշխատութեանցս

(*) Դիմակրատես Գիտես Քրիստոսէ 470 տարի առաջ Ապսերայի մէջ ծնած փիլիսոփայ մընէ որ 361 թուականին մեռաւ :

Հատուցում մը կրլլայ : Այս երկիր զով մերթ քահանայի կամ յարեղայի, մերթ ասպետի կամ գիւղացիի կերպարանքով թափառական կեանք մը կանցունեմ : Հիմայ կհարցունեմ թէ՝ արդեօք ոսկի շինելը երջանկութիւն կհամարուի՞, քանի որ ահա այս է արդիւնքը . եւ միթէ հարստութիւն ըսածդ ճշմարիտ տանջանք մը չէ՞ այն մարդոց համար որոնք չեն կրնար զանոնք հանգիստ վայելել :

« Այդ խօսքդ իրաւացի է, ըսի այն ատեն փիլիսոփային, հանգիստ կեանք անցունելուն պէս աղէկ բան չկայ . իս փիլիսոփայական քարէն (*) կպաղեցնես : Ասկէ ետքը՝ գլխուս գալիք դիպումածները քեզէ իմանալս բաւական կհամարիմ : » « Մեծաւ հաճութեամբ, պատասխանեց փիլիսոփան, տղաս, արդէն երեսներդ գիտեցի, հիմայ ալ ձեռքըդ դիտեմ : » Նս ալ ձեռքս իրեն մօտեցուցի այնպիսի վստահութեամբ մը, որնոր ընթերցողներէս մէկ քանիին առջեւ ինձի պատիւ չպիտի բերէ . թէպէտ եւ դուցէ իրենք ալ ինձի պէս պիտի ընէին, թէոր իմ տեղս ըլլային : Մերուկը մեծ ուշադրութեամբ ձեռքս ղնեւէն ետքը ներքին յուզմամբ մը ըսաւ : « Ա՛հ, մերթ ի վշտէ յուրախութիւն, մերթ յուրախութենէ ի վիշտ որչափ փոփոխութիւն, ապերջանկութեանց եւ երջանկութեանց ինչ ծիծաղելի յաջորդութիւն : Բայց բաղդին այս փոփոխութեանց մեծ մասը արդէն անցուցած ես, այլեւս քեզի կրելիք վիշտ մնացած չէ, եւ աղնուական մը քեզ այնպիսի գեղեցիկ բաղդի մը պիտի արժանացունէ, որ անյղլի պիտի մնայ :

Փիլիսոփան՝ իւր դուշակութիւնը իրաւ եղնելուն վրայ իս վստահացնելէն ետքը մնաս բարով ըսելով պանդոկէն դուրս

(*) Փիլիսոփայական քարը՝ մնացողները ոսկիի փոխելու կարծեցեալ արհեստն է : Այս զաղսնիքը ոսկեփոխումեան հիմն է, որուն զիւսը միջին դարու բոլոր զինականները ի զուր զբաղեցուց : Ասոնցմէ ոմանք փիլիսոփայական քարը երկար ժամանակ արելին դէմ դրուած շաղին մէջ կրկնուէին, ոմանք ծծումբնին ելած մնացողներուն եւ մանաւանդ սնդիկին մէջ կամ մնացողներէն զատուած ծծումբին մէջ :

եղաւ եւ իմ խելքս միտքս ալ լսած բաներուս վրայ ամփոփուած մնաց։ Անտարակոյս Մարիալայի մարքիզը՝ վերոյիշեալ ազնուականն էր։ Ուստի սուտ արեղային գուշակութեան կատարուիլը ինձի շատ հնարաւոր կերեւար. բայց անիկայ իւր ոգիովը մտացս վրայ այնպիսի ներգործութիւն մը ըրեր էր որ եթէ իւր մարգարէութեան կատարուելուն ամենափոքր երեւոյթն անգամ չտեսնէի, դարձեալ ուղիղ սրտով իր խօսքին պիտի հաւատայի։ Իւր մարգարէացած երջանկութիւնը փութացնելու համար միտքս գրի որ բոլոր տէրերուս վրայ ցուցուցած սէրէս աւելի սաստիկ սիրով մարքիզին ծառայեմ։ Ինքնիրենս այս որոշումը տալով՝ անպատոււմ զուարթութեամբ մը պանդոկնիս դարձայ։ Դեռ կին մը ըզձապատոււմ կնոջ մը տունէն ինձի պէս գոհ սրտով դուրս ելած չէ։

Պ Լ Ո Ւ Խ Ժ .

Մարիալայի մարփիզին Ժիլ Պլասի տուած յանձնարարութիւնը եւ այս հաւասարիս գրագիրին ինչ կերպով այն յանձնարարութիւնը կատարելը։

Մարքիզը դեռ կատակերգուհիին տունէն դարձած չէր. Նայեցայ որ իւր սենեակին մէջ սենեկապան սպասաւորները անոր դարձին սպասելով՝ թուղթ կիսաղային։ Այս սպասաւորներուն հետ ծանօթութիւն ընելով՝ կէս դիշերէն մինչեւ երկու ժամ ետքը տէրերնուս դառնալուն ժամանակը խնդարինք խաղացինք։ Տէրս եկած ատենը իս հոն տեսնելուն վրայ

քիչ մը զարմանալով՝ բարեսրտութեամբ մը ըսաւ, ուսկից հասկցայ թէ ահումբէն դո՛հ սրտով դարձեր էր։ «Այդ ի՞նչ է, Ժիլ Պլաս, դեռ նստեր ես»։ «Նախ իմանալ կուզէի, պատասխանեցի այն ատեն տէրոջս, թէ արդեօք ինձի տալիք հրաման մը չունի՞ս»։ «Պուցէ, կրկնեց տէրս, վաղն առտու քեզի տալիք յանձնարարութիւն մը կունենամ։ Բայց հիմայ չէ, առաւօտուն կամքս կ'այստեմ, գնա հանդիստդ նայէ, չեմ ուզեր որ իրիկունները իմ գալուս սպասես, սենեկապանս սպասաւորներս կրաւեն»։

Այս աղբարարութեան վրայ ներքնապէս մեծ ուրախութիւն զգացի, որովհետեւ այս կերպով կազատէի այն նեղութենէն, որնոր երբեմն երբեմն ինձի անհաճոյ պիտի դարեալքը մարքիզը իւր սենեակին մէջ թողելով՝ վերնայարկս ելայ եւ անկողինս պառկեցայ, բայց քունս չէր տաներ։ Ուստի Պիւթագորասի (*) խրատին հետեւիլ ուզեցի որ կըսէ թէ՝ բարի գործերնուս վրայ ուրախանալու եւ չար գործերնիս մեղազրելու համար ցերեկը ըրածներնիս երեկոյին միաքերնիս բերելու ենք։

Անպէի որ ինքզինքէս դո՛հ ըլլալու չափ խիղճս հանդարտ չէր, ուստի Նաորայի բանեցուցած խորամանկութեանը աջակցելուս վրայ ինքզինքս յանդիմանեցի։ Թէպէտ ըրած գործս արդարացունելու համար ինքնիրենս կըսէի թէ միմիայն ինձի հաճոյանալ ուղող աղջկան մը խօսքերը սուտ հանելս համեստութեան դէմ էր եւ թէ կերպով մը այն խարէութեան մեղաակից դառնելու ստիպուած էի, բայց տակաւին սիրտս չհանգարտելով կտատասխանէի թէ ուրեմն դո՛հ չափը անցունելու չէի. եւ մեծ աներեսութիւն ըրած կըլլայի, թէոր շատ ատեն կենայի այնպիսի ազնուական տէրոջ մը տունը, որուն ցուցուցած փտահութիւնը չարաչար կ'գործածէի, Վերջապէս խիստ քննութիւն մը ընելէս ետքը ինքնիրենս որոշում տուի

(*) Պիթագորաս՝ Յիսուս Բրիստոէ առաջ 381 թուականին մօտերը ծնած յոյն երեսի փիլիսոփայ մըն է։

Թէ դեռ սրիկայութիւնը ձեռք առած չէի, բայց անոր մօտեցած էի. Ասկէց անոր հետեւութեանցը դառնալով՝ խորհեցայ թէ ինքզինքս մեծ վտանգի մը մէջ կդնէի աշխուական մարդ մը խաբելով՝ օրնոր, սատանան գործ չունի ա՛, գուցէ շատ չանցած խարդախութիւննիս կհասկնար. Ասանկ իմաստալից խորհրդածութեան մը վրայ քիչ մը ահու գողի մէջ ինկայ, բայց զուարճութեան եւ շահասիրութեան դաղափարները շուտով եկան այս խորհրդածութիւնս ցրուեցին. Ասկէ զատ սուտ արեղային մարդարէութիւնը միայն բաւական էր որ սիրտս հանդարտեցնէր. Ուստի զուարճալի դաղափարներէ հրապուրուելով՝ սկսայ թուարանութեան գործողութիւնները ընել, տասը տարի ծառայութեամբ անցունելէս ետքը առնելիք ամառականներուս բոլորը որչափ ստակ ընելը ինքնիրենս հաշուել: Տէրոյմէս առնելիք պարզեւնեքս ասոր վրայ յաւելում կընէի, եւ զանոնք առատաձեռն բնաւորութեամբ կամ լաւ եւս ըստ հաճոյիցս չափելով կշռելով՝ երեւակայութիւնս այնպիսի անբարեխառնութեան մը մէջ կիյնար (եթէ ներքի է այս ոճով խօսիլ) որ հարստութեանս սահման չէի կրնար գնել: Վերջապէս անսպառ հարստութեան երազներէ թրմբեցայ եւ Սպանիոյ մէջ գղեականներ շինելով քնացայ.

Երկրորդ օրը ժամը ութնին միջոցները անկողինէս ելայ որպէս զի երթամ տէրօջս հրամանները ընդունիմ: Բայց դուրս ելնելու համար դուռս բացած ստենս զինքը գիշերային հանգերձովու գլխարկով մինաւորիկ տեսնելուս վրայ սաստիկ զարմացայ. « Ժիլ Պլաս, ըսաւ ինձի, երէկ իրիկուն քրոյմէդ բաժնուած ատենս խօսք տուի թէ այս առտու իրեն կհանդիպիմ, բայց կարեւոր գործ մը ունենալուս համար խօսքս չալիտի կընամ պահել. գնա իմ կողմանէս իրեն ըսէ թէ այս անակնկալ դիպուածին վրայ սաստիկ կցաւիմ, եւ զինքը ասպահովցուր թէ այսօր ալ իր տունը ընթրիքս իրեն հետ պիտի ընեմ. Ասկէ զատ, կրկնեց ձեռքս քսակ մը եւ ջորիի կաշիէ սկանաւուռ պզտիկ տուփ մը տալով, կենդանագիրս իրեն տար եւ այս քրսակն ալ դուն առ, որուն մէջ յիսուն փիսթոլ կայ, որոնք ինչանքու վրադ ունեցած սիրոյս քեզի կնուիրեմ: Մէկ ձեռ-

քովս կենդանագիրը, միւս ձեռքովս ալ քսակը առի, որուն քնաւ արժանաւորութիւն չունէի եւ փակոյն Վատրային տունը վազելով՝ ճանբուս վրայ չափազանց ուրախութեամբ մը ըսի. « Գէշ չէ, դու շակութիւնը յայտնի կերպով կկատարուի, գեղեցիկ եւ պէրող ազնկան մը եղբայր ըլլալը ինչ երջանկութիւն է եղեր, բայց մեզք որ այս դործին մէջ դանուած չահուն եւ զուարճութեանը չափ պատիւ չկայ »:

Վատրա իրեն արհեստակից կանանց սովորութեանը հակառակ առատունբը կանուխ կենէր: Զինքը զարդարանքի սենեակին մէջ տեսայ ուր որ մինչեւ իր Փորթուկալցիին դալու ժամանակը պէրող կանանց արհեստական հրապոյրները իւր բնական գեղեցկութեանը կմիացնէր: « Սիրուն Սթէլլա, ըսի ներս մտած ատենս, սիրոջդ օտարաց, հիմայ տէրօջս հետ կրնամ ճաշել, որովհետեւ ինձի այնպիսի յանձնարարութիւն մը չնորհեց որ այդ արտօնութեան կրնամ արժանանալ, եւ ահա այս յանձնարարութիւնը կատարելու եկայ: Տէրս այս առաջապահ հետդ տեսնուելու հաճութիւնը չախտի կրնայ վայելել թէպէտ առաջ միտք ունէր. բայց այս մասին քեզ մխիթարելու համար երեկոյին ընթրիքը հետդ պիտի ընէ. եւ իւր կենդանագիրը քեզի խրկեց, որնոր ինձի աւելի մխիթարական բան մը կերեւայ »:

Իսկոյն տուփը Վատրային տուի, որնոր վրան դանուած գոհարներուն պայծառ փայլմամբը աջացը շատ գեղեցիկ երեւցաւ: Տուփը բացաւ, եւ հարեւանցի կերպով մը կենդանագիրին վրայ նայելէն ետքը գոցելով՝ սկսաւ գոհարներուն գեղեցկութիւնը դիտել եւ գովել, ու վերջը ժպտելով մը ըսաւ: « Թատրոնի կանայք այս պատկերները անոնց ներկայացուցած առարկաներէն աւելի կսիրեն »:

Ետքը Վատրային իմացուցի թէ առատաձեռն Փորթուկալցիին իւր կենդանագիրը ինձի յանձնած ատեն յիսուն փիւթօղնոց քսակ մը պարգեւած էր: « Աչքդ լոյս, ըսաւ, այն ատեն Վատրա. նայէ ինչ որ ուրիշները հազիւ հազ ետքէն կընեն՝ այս ազնուականը առաջուց ըրաւ »: « Պաշտելիք իմ, պատառփանցի, այս ընծան քու շնորհիւդ ստացայ. մար-

քիզը իս քեզի եղբայր գիտնալով՝ այս ընծան քրաւ . .
 . Աստուած տայ, պատասխանեց Լաորա, որ ամեն օր քե-
 ղի ասանկ ընծաներ ընէ, քու վրադ ունեցած սէրս խօսքով չեմ
 կրնար բացատրել: Առաջին անգամ քեզ տեսնելուս պէս սիրոյ
 այնպիսի սերտ կապով մը քեզի յարեցայ որ թէպէտ վրան շատ
 ժամանակ անցաւ, բայց չփոխուեցաւ: Երբ Մատրիտի մէջ
 քեզ կորսնցուցի, յոյս ունէի թէ դարձեալ դքեզ կգտնեմ,
 եւ երեկ քեզ տեսած ատենս իրրեւ այնպիսի մարդ մը ընդու-
 նեցի որ հարկաւ ինձի պիտի գար. մէկ խօսքով, բարեկամս,
 Աստուած մեզ երկուքս իրարու սահմաններ է. դուն իմ ամու-
 սինս պիտի ըլլաս, բայց պէտք է որ նախ հարստանանք, խո-
 հեմու թիւնը այսպէս կպահանջէ, քեզ հանգիստ վիճակի մը
 մէջ հաստատելու համար պէտք է որ դեռ երեք չորս սիրա-
 հարու թիւններ ալ ընեմ:

Լաորայի՝ ինձի համար սիրով յանձն առած յանձնարարու-
 թեանցը լրայ շնորհակալ եղայ: Երկուքնիս կամաց կամաց այն-
 պիսի խօսակցութեան մը բռնուեցանք, որ մինչեւ կէս օր տեւեց.
 Այն ատեն տէրօջ իմացունելու գացի թէ իւր խրկած ընծան
 Լաորան ի՛նչ կերպով ընդուներ էր: Թէպէտ Լաորա այս մա-
 սին ինձի հրահանգ մը սուած չէր, բայց ճանբան ինքնիրենս
 դեղեցիկ քաղաքավարական պատասխան մը պատրաստեցի,
 որնոր անոր կողմէն մարքիզին պիտի ուղղէի. բայց ի՛նչ կնայիս,
 պանդոկը հասած ատենս ըսին թէ մարքիզը դուրս ելեր էր
 եւ միտքը դրեր էր որ անգամ մ'ալ երեսս չտեսնէ, որուն
 ինչպէս ըլլալը հետեւեալ գլխուն մէջ ընթերցողը պիտի տեսնէ.

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ա.

Ժիլ Պրասի առած շուրք որ իրեն համար կայծակի
հարուած մըն էր.

Ելայ պանդոկս գացի ուր որ երկու զուարճախօս մարդօց
հանդիպելով՝ ճաշս հետերնին ըրի. եւ մինչեւ որ կատակեր-
դութեան ժամանակը չեկաւ, սեղանէն չելայ: Այն ատեն
իրարմէ բաժնուելով՝ անոնք իրենց գործին գացին, ես ալ
Թատրոնին ճանրան բռնեցի: Զուարթաբարոյ ըլլալս գլխա-
ւոր պատճառ մը ունէր, այն ասպետներուն հետ ըրած խօ-
սակցութեանս մէջ ուրախութիւն տիրած էր, բազդէս գէմքս
չատ զուարթ էր. եւ սակայն ակամայ տրտմութեան մէջ կիյ-
նայի ու չէի կրնար տրտմութեանս գէմ գնել: Արդ զեռ ու
կհամարձակի ըսել թէ մարդս իր գլխուն գալիք գժբազդու-
թիւնները չիութայնէր.

Գերասիմական սենեակէն ներս մտած միջոցիս Մէլքիոր
Զարթթան քովս գալով՝ «Նտեւէս եկուր, ըսաւ կամացուկ
մը:» Ասոր վրայ իս Թատրոնին մէջ առանձին տեղ մը տա-
նելով՝ սա խօսքերը ըսաւ. «Պարոն ասպետ, պարտք կհա-
մարիմ քեզի ամենակարեւոր ազդարարութիւն մը ընել, Գի-
տես որ Մարիալիայի մարքիզը նախ եւ առաջ Նարկիզա՝ իմ
կնոջս հաւնած էր. մինչեւ անգամ շատ չանցած՝ իմ պառա-
կիս մէկ կտորն ալ դար ինք պիտի ուտէր, մէկ մ'ալ վար-
պետորդի Սթէլլան ճանրան գտնելով՝ այս գործը աւրեց, Գի-
տես որ կատակերդուհի ըսածդ՝ երբ այսպիսի զեղեցիկ որս
մը կորսնցունէ, ձեռքէն յափշտակողին գէմօխ կպահէ, Աինս
ասոր գէմ սրտմտած է, վրէժը հանելու համար ինչ ըսես կըր-

նայ ընել, եւ բաղդդ չորնայ որ պատեհ առիթ մը գտաւ։ Անշուշտ միտքդ է որ երեկ բոլոր վարձուորներնիս երեսդ տեսնելու համար վաղեցին եկան, ճրագի քիթ կտրողին օգնականը խումբէն մէկ քանի հոգիին ըսեր է. « Սա այս երիտաւարդը աղէկ կճաննամ, Աթէլլայի եղբայրն ըլլալը ո՞րկէ առիք »։ Այս զրոյցը, կրկնեց Մեքիոր, այսօր մինչեւ Նարկիզային տկանը հասնելով՝ ան ալ ճրագի քիթ առնողին օգնականը հարց ու փորձ ըրեր եւ այս վարձուորը գործին այսպէս ըլլալը անոր խոստովաներ է։ Սա զինքը կճաննամ ըսեր է։ Աթէլլա՝ Լաորա անուամբ Մատրիտի մէջ Արսէնիայի տունը սպասաւորութիւն ըրած ատեն այս երիտաւարդն ալ անոր քովն էր։ Ամուսինս այս գիւտին վրայ չափազանց ուրախանալով՝ զայն Մարիալլայի մարքիզին պիտի խմացունէ, որնոր այս իրիկուն թատրոն պիտի գայ, այս մասին ինչ ընթացք որ պիտի բռնես, յառաջագոյն որոշէ։ Թէոր իրաւ ըԱթէլլայի եղբայրը չես, բարեկամաբար եւ մեր հնուց ունեցած ծանօթութեանը համար քեզի խրատ կուտամ որ գլուխդ այս փորձանքէն ազատելու ճարը նայիս։ Նարկիզա իւր բարկութեան միմիայն մէկ զոհ մը ուզելով՝ թող տուաւ ինձի որ գործը քեզի խմացունեմ, որպէս զի շուտ այստեղէն փախչելով՝ զխուդ գալիք պատուհասէն ազատիս։

Այսչափը խմանալս բաւական էր. ուստի այսնակատակ դուսանին՝ իր տուած այս ազդարարութեանը վրայ շնորհակալ եղայ, որնոր կերպարանքիս շուարած ըլլալէն հասկցաւ թէ՛ իս մատնող վարձուորին խօսքը սուտ չէի կրնար հանել։ Արդարեւ աներեսութիւնը այս կէտերը հանել չուզելուս համար մինչեւ անգամ Լաորային մնաս բարովի չգացի վախնալով որ չըլլայ թէ լրբութեամբ վարձուորին խօսքը սուտ հանելու յորդորէ զիս։ Գիտէի որ ինք քաջ գերասան ըլլալով՝ իր գլուխը այս փորձանքէն կրնար ազատել. բայց ես որ կողմ որ կդառնայի, գործս գէշ էր, ասկէց զատ զինքը այն աստիճան չէի սիրեր որ այս պատուհասը առ ոչինչ համարէի։ Աւստի միմիայն հանդերձներս առնելով, որոնք հոգիիս պէս կսիրէի, ձգել փախչելու ճարը նայեցայ, Այծակի պէս պանդոկէն

աներեւոյթ եղայ, եւ ակնթարթի մը մէջ պայուսակս մարդու մը ուսը բեռցունելով ջորեպանի մը տարի, որնոր հետեւեալ օրը առաւօտեան ժամը երեքին Թուլտոյ պիտի երթար, Ուր էր թէ շատոնց Բոլանի կոմսին քովն ըլլայի, որուն տունը ինձի միակ ապաստանարանն էր կլթուէր. բայց դժբաղդաբար դեռ հոն չէի եւ մեծ անձկութիւն կը գայի երբ կ'մտածէի թէ դեռ շատ ժամանակ անցունելու ստիպուած էի այն քաղաքին մէջ ուր կլախնայի թէ չըլլայ որ նոյն գիշերը իս փնտռելու ելնէին:

Պարտական մը ինչ շփոթութեան մէջ որ կիյնայ, երբ դիտնայ թէ ետեւէն կալանաւորակապներ իյնալով զինքը կհալածեն, ահա ես ալ նոյն շփոթութեան մէջ կգտնուէի. այսու ամենայնիւ դարձեալ պանդոկս գացի որ ընթրիքս ընեմ. կարծեմ, այն երեկոյին կերած կերակուրս ստամոքսիս մէջ չկըրցի մարսել. Նըկիւզին թշուառ խաղալիքն ըլլալով՝ սրահէն ներս մօնող բոլոր մարդիկը կըննէի եւ երբ դժբաղդաբար ժանտագէմ մարդիկ գային, (որնոր այն տեղուանքը շատ կը պատահէր,) երկիւղէս վրաս սարսուռ մը կտիրէր: Անընդհատ ահուգողով ընթրիքս ընելէս ետքը՝ սեղանէն ելնելով ջորեպանին գացի եւ այնտեղ մինչեւ որ ճամբայ ելանք, թարմ յարդի վրայ փռուելով՝ քուն մը քաշեցի:

Այն ատենները համբերութիւն ընելու աղէկ վարժուեցայ. գառն մտածմունքներ միտքս պաշարեցին, թէոր երբեմն երբեմն միափս տանէր, երազիս մէջ մարքիղը աչքիս կերեւար որնոր կատաղութենէն կրակ կտրած՝ Լաորոյին գեղեցիկ երեսները կճանկէր, տանը մէջ ինչ կար չկար, կտոր կտոր կընէր, կամ ահանջիս իւր սոսկալի ձայնը կուգար որով սպառաւորներուն կհրամայէր որ զիս գաւաղանին ներքեւ ընկճեն: Ասոր վրայ յանկարծ քունիս մէջէն ցատկելով կարթըննայի եւ արթնութիւնը որ սոխորաբար սոսկալի երազէ մը ետքը շատ անուշ կուգայ, ինձի երազէն աւելի գառն կուգար:

Բարեբաղդաբար ջորեպանը վերջապէս ջորիներուն պատրաստ ըլլալը իմաց տալով՝ իս մեծ անձկութենէ մը ազատեց, Իսկոյն

ոտքի վրայ ելայ եւ գոհութիւն Աստուծոյ Լաորային եւ ձեռնահամայութեան ակաւն արմատական կերպով բժշկուեցայ : Քանի որ Արէնատայէն կհեռանայինք , սիրտս երթալով առաջուան հանդատութիւնը կգտնէր . ճանբան ջորեպանին հետ խօսակցիլ սկսայ , ան ալ ինձի քանի մը զուարճալի պատմութիւններ ըրաւ որոնք վերջին աստիճան իս զբօսցուցին , եւ այս կերպով կամաց կամաց սրտիս ահու գողն անցաւ : Առաջին օրը Ուպէտայի մէջ օթեւանելով՝ հոն անուշիկ քուն մը քաշեցի եւ չորրորդ օրը Թողետոյ հասանք : Այն տեղ առաջին գործս Բոլանի կոմսին տունը ուր ըլլալը տեղեկանալս եղաւ : Ելայ անոր տունը դացի . եւ համոզուած էի թէ թող չսխալուիմ որ իւր տունը ձգելով ուրիշ տեղ երթայի կենայի , բայց ինչ կնայիս , տանը մէջ միայն պահապանը տեսայ , որնոր ըսաւ . «Տէրս , երէկ Լէյլայի գղեակը գնաց , որովհետեւ անկէջ լուր առաւ թէ Սէրաֆինան ծանր հիւանդ է :

Կոմսին տունը չգտնուիլը բնաւ միտքէս չէր անցներ . այս անակնկալ դիպուածը Թողետոյ գտնուելուս վրայ զգացած ուրախութեանս չափաւորելուն եւ իմ միտքս փոխելուս պատճառ եղաւ : Ելայելով թէ Մատրիտի շատ մօտերը կգտնուիմ , միտքս դրի որ հոն երթամ . ինձի այնպէս երեւցաւ թէ կերպով մը ինքզինքս արքունիքէն ներս կրնայի խօթել , ուր որ լսածիս նայելով՝ յառաջ երթալու համար այնչափ մեծ հանճար մը պէտք չէր : Երկրորդ օրը պատեհութեամբ՝ ետ դարձող ձի մը գտնելով՝ վարձու բռնեցի , որ Սպանիոյ այս մայրաքաղաքը երթամ : Բաղդաս իս հոն կառավարողէր որ արդէն ինձի խաղալ տուած գերերէն աւելի մեծամեծ գերեր ներկայացնել տայ :

Գ Լ ՈՒԽ ԺԲ.

Ժիլ Պլասի՝ զարդարուն պանդոկի մը մէջ բնակելով՝
Քիւնիկը աւուրն զօրապետին հետ ծանօթութիւն բնելը :
Այս պաշտօնակալին ինչ տեսակ մարդ ըլլալը եւ ինչ գոր-
ծով Մասրիս եկած ըլլալը .

Մատրիտ հասնելուս պէս՝ զարդարուն պանդոկ մը բնա-
կելու գացի . Այս պանդոկին մէջ բաց ի ուրիշ մարդերէ ծեր
զօրապետ մ'ալ կրնակէր , որ Նոր-Աստիլլայի ծայրի սահ-
մաններէն Մատրիտ գալով՝ արքունիքէն թոշակ մը կ'սընդ-
րէր , որուն ինքզինքը շատ արժանաւոր կկարծէր . Այս մար-
դուն անունը Աննիբալ տէ Քինքիլլա էր . առաջին անգամ
երեսը տեսնելուս պէս վերջին աստիճան զարմացայ , Հակայա-
ձեւ հասակով եւ արտաքոյ կարգի նիհարութեամբ վաթսուն
տարեկան մարդ մըն էր . պեխերը խիտ էին , եւ երկու կող-
մանէ օձաձեւ մինչեւ քանկերուն մօտեցած էին . թեւ ու
ծունդ չունէր , ասկէց զատ մէկ աչքին տեղը կանանչ անդու-
սէ լայն սպեղանի մը դրուած էր եւ երեսներուն վրայ կեղե-
քածներ կերեւային . Նկարագրած իս մօտ մարդ մըն էր . նա-
եւս հանճարեղ եւ շատ ծանր գլուխ էր , բարոյականութիւնը
կսիրէր եւ սիրտը խղճահար էր . մանաւանդ պարծանօք կրէր
թէ պատուոյ մասին վերջին աստիճան բժախնդիր էր :

Երկու երեք անգամ այս զօրապետին հետ խօսակցելէս ետ-
քը՝ իս իրեն գաղտնապահը բրաւ . իսկոյն իւր բոլոր դործն-
քուն ինչ վիճակի մէջ գտնուիլը տեղեկացայ :

Ինչ դիպուածներով աչք մը Նաբօլիի , թեւ մը Լոմպար-
տիայի եւ ծունդ մը Ստորին-Նահանգներուն մէջ թողած ըլ-

լալը պատմեց, իւր պատերազմի եւ պաշարումներու պատմութեանցը մէջ սա կէտին վրայ զարմացայ որ բերնէն բնաւ մեծաբանութիւն մը եւ անձնագով բառ մը չհանեց. թէպէտ կորսնցուցած մասերուն կսկիծէն ինքզինքը մխիթարելու համար մնացած կէսին վրայ պարծենալու իրաւունք ունէր: Պատերազմէ ողջ առողջ դարձող պաշտօնակալներուն ամենքն ալ այս հարիւրապետին պարկեշտութիւնը չեն ունենար:

« Բայց ամենէն աւելի անոր համար սիրտս կցաւի որ, ըսաւ, ըրած պատերազմներուս մէջ շատ ստակ վատնեցի, այնպէս որ հիմայ հարիւր տուգադէն աւելի եկամուտ չմնաց ինձի. այս ստակն ըսես, պէխերս զարդարելու, բնակարանիս վարձքը հատուցանելու եւ աղերսագիրներս գրել տալու ծախքին հազիւ կբաւէ: Որովհետեւ, Պարոն ասպետ, կրկնեց ուսերը վերցունելով, գոհութիւն Աստուծոյ, որ չըլլար որ աղերսագիր մը չներկայացնեմ, բայց վրան անգամնայող չկայ, գիտես թէ գլխաւոր պաշտօնեայն ու ես խօսք մէկ ըրած ենք թէ նայինք ո՞րերնիս պիտի յողնինք եւ աղերսագիր տալէն թէ ինք աղերսագիր ընդունելէն: Եստ անգամ թագաւորին ալ աղերսագիր կուտամ, բայց ինչ օգուտ ժողովրդապետը իւր փոխանորդէն աղէկ չերգեր, եւ այս միջոցներս Քինքիլլայի գղեակըս՝ երթալով փչելու կմօտենայ, որովհետեւ նորոգութիւն պէտք է եւ ընող չկայ: »

« Մի յուսահատիր, ըսի այն ատեն զօրապետին, գիտես որ արքունեաց շնորհքները առ հասարակ մէկ ըսելով չեն տրուիր, գուցէ շատ չանցած՝ կրած անձկութեանցդ եւ աշխատութեանցդ վարձքը տոկոսովը մէկտեղ կատանաս: »

« Ձեմ՝ կրնար այդ յոյսը ունենալ, պատասխանեց Տօն Աննիրազ, դեռ շատ ատեն չկայ որ պաշտօնէին քարտուղարներէն մէկուն հետ խօսեցայ. թէ որ անոր խօսքին նայելու ըլլամ, յոյսս ի դերեւ պիտի ելնէ: »

« Քեզի ինչ ըսաւ, կրկնեցի, Պարոն պաշտօնակալ, քու ներկայ վիճակդ վարձատրութեան արժանի չերեցաւ իրեն: »

« Հիմայ կհասկընաս, պատասխանեց Քինքիլլան, այս քարտուղարը պարզապէս ինձի ըսաւ, Պարոն զօրապետ, անձնանուիրութեանդ եւ հաւատարմութեանդ վրայ այդչափ մի պարծենար հայրե-

նեացդ համար ինքզինքդ վտանդի մէջ դնելդ վիղիդ պարտաքրն է որ կատարեր ես. փառքը՝ որ զեղեցիկ դործերու զուգընթաց կըսէ, ըստ ինքեան բաւական վարձք մը ըսել է եւ մանաւանդ Ապանիացի մը բացի այս փառքէն ուրիշ բան մը պահանջելու չէ, թէոր խնդրած շնորհքդ թագաւորին պարտք մը կհամարիս, կսխալիս. ուստի այդ սխալդ ուղղելու ես, եթէ յուսացած պարգեւդ շնորհուելու ըլլայ, թագաւորին բարեարտութեանը փառք տալու ես, որ ինքզինքը իւր հպատակներէն տէրութեան հաւատարմարար ծառայողներուն երախտապարտ կկարծէ: « Հիմայ տեսա՞ր, կրկնեց զօրապետը, դեռ վերջին փորձ մ'ալ ընելու եմ եւ կերեւայ թէ ձեռնունայն այն ետ պիտի դառնամ: »

Քաջատիրտ մարդու մը կրած տառապանքը տեսնողին կարեկցութիւնը կշարժի, ուստի իմ սիրտս ալ զօրապետին ունեցած կսկիծին չդիմանալով՝ « Համբերէ՛ Պարոն, ըսի, ես ձրի աղերսագիրներուդ մաքուրը կառնեմ: » Մինչեւ անգամ քսակս առջեւը բանալով աղաչեցի որ մէջէն ուղածին չափ ստակ առնէ. բայց ինք այն մարդոց չէր նմաներ, որոնք այսպիսի պարագայի մը մէջ մէկ խօսքը երկու անգամ ըսել չտալով՝ առնելու կնային. ընդհակառակը այս մասին մեծ ակնածութիւն ցուցունելով ըրած երախտեացս վրայ յանչափս շնորհակալ եղաւ եւ ետքը ըսաւ. « Մարդու բեռ չըլլալու համար կամաց կամաց այն աստիճան բարեխառն կեանք մը անցունելու վարժուեցայ որ քիչ մը կերակուրը ինձի կբաւէ: » Զօրապետին ըրած այս խօսքերը շատ ճշմարիտ էին, որովհետեւ իրաւքնէ թարմ եւ չոր սոխով կապրէր, ուստի մարմինը վատելով ալ միայն մորթը եւ ոսկրները մնացեր էր. իր ըրած անճոռնի ճաշերը մարդ չտեսնելու համար՝ սովորաբար սենեակ մը կըքաշուէր ու այնպէս ուտել կսկսէր. սակայն այնչափ աղաչեցի որ վերջապէս միատեղ ճաշելու ու ընթերելու հաճութիւն տուաւ. եւ ճարպիկ կարեկցութեամբ մը իւր հպարտութիւնը խաբելով՝ ինձի պէտք եղածէն շատ աւելի միս ու գինի բերել տուի եւ սկսայ վրայ տալ որ ուղածին չափ ուտէ եւ խմէ: Առջի բերան ակնածութեամբ վարուիլ ուզեց,

բայց վերջապէս Թախանձանացս զիջաւ եւ վերջը կամաց կամաց բացուելով սկսաւ պնակս օրրելու եւ շիշս պարպելու օգնել :

Երբ չորս հինգ գաւաթ գինի խմեց եւ ստամոքսը պատուական սնունդով մը լեցուց, «Արդարեւ, Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ զուարթ կերպարանքով մը, դուն չատ սիրուն երիտասարդ մըն ես, ինչ որ ուղեւ ինձի ընել կուտաս, նազելի վարմունք մը ունիս, այնպէս որ քու բարեսէր բնաւորութիւնդ չարաչար դժոժածած ըլլալու երկիւղ չեմ կրեր,» Այն ատեն զօրապետը ինձի այն աստիճան ընտանեցած երեւցաւ որ եթէ նոյն վայրկեանին՝ ստակին քսակն ալ առ ըսելու ըլլայի, կարծեմ չէ չափաի ըսէր : Սակայն իր վրայ այս փորձը չըրի, կերակուրէս իրեն ալ բաժին հանելէս եւ իւր աղերսագիրքներուն մաքուրը առնելէս զատ երբեմն ալ չարագրութիւնը միատեղ ընելս բաւական համարեցի : Արէնատայի Արքեպիսկոպոսին քովն եղած ատենս այնչափ բարոյական ճառեր օրինակած էի որ բարձր ոճերու վարժուած էի, տեսակ մը հեղինակ ալ ես եղած էի : Ծեր պաշտօնակալը կպարծենար թէ ինք ալ ընտիր գրիչ ունէր, այնպէս որ երկուքս ալ նախանձաւորութեամբ աշխատելով՝ Սպանիայի ամենէն երեւելի վարժապետաց արժանի ճարտասանական փափուկ ձեւեր կ'օրինէինք, բայց ինք ու ես պարապտեղը միտքերնիս յօդնեցնելով այս աղերսագիրքներուն մէջ ճարտասանական ծաղիկներ կցանէինք : Ասիկայ, ինչպէս որ կ'ըսեն, աւագի վրայ հունտ ցանելու կնամներ : Տօն Աննիւրաղի ըրած ծառայութեանց արժէքը ցուցնելու համար չգիտեմ ինչ դարձուածներ որ կ'գործածէինք, արքունիքը հարեւանցի կերպով մը անդամ վրան չէր նայեր, որով այս ծեր զինուոր՝ պատերազմի մէջ աղքատացող պաշտօնակալները գովելու չէր յորդորուեր : Արտամտութենէն աստղը կանխէր եւ Նաբօրին ալ Լուսարարիան ալ Ստորին-Նահանգներն ալ դեռ ինն անցնին կ'գուէր :

Այսչափ անձկութիւնը քիչ դալու մը պէս՝ օրին մէկն ալ իւր ներկայութեանը Ալպայու դուքսին աչքին լոյսն եղող բանաստեղծ մը թագաւորին առջեւ արքայազուն աղջկան մը ծը-

նընդեանը վրայ հնչանուադ մը արտասանելով՝ հինգ հարիւր տուգադ ամսական շնորհուեցաւ իրեն, Արթըմ, ասոր վրայ խեղանդամ զօրապետին խեղքին պիտի դար, [Թէոր ես խեղքը զլուխը չբերէի, «Խնչ ես եղեր, ըսի զինքը ցնորածի պէս տեսնելով, ատիկայ սիրող վշտացնելու բան մը չէ։ Անյիշատակ ժամանակէ ի վեր մի[թէ քերթողը իշխանները իրենց բանաստեղծութեանցը հարկատու չե՞ն ըներ, կայ [Թագաւոր մը՝ որ այս պարոններէն մէկ քանիին ամսական կապած չլլայ, եւ խօսքը մէջերնիս մնայ, այս տեսակ [Թռչակները ապագայ դարերէն ցանցառ մոռցուած ըլլալով՝ [Թագաւորաց առատաձեռնութեան յիշատակը կանմահացնեն. բայց տուած ուրիշ [Թռչակներն չատանգամ իրենց համբաւին օգուտ մը չունին։ Օգոտոս կայսրը որչափ վարձքեր տուած եւ [Թռչակներ կապած է, որոնք մենք չենք գիտեր։ Սակայն ամենէն ետքը եկողներն ալ մեզի պէս պիտի իմանան [Թէ՝ Վիրգիլիոս այս կայսրէն երկու հարիւր հազար սկուդէն աւելի վարձք առած է։

Ինչ որ Տօն Աննիբաղի ըսի՝ պարապը գնաց. դարձեալ հնչանուադին պտուղը կապարի պէս ստամոքսին վրայ կեցաւ եւ չլինալով զայն մարտէլ միտքը դրաւ որ բոլորովին ետ քաշուի, բայց վերջին փորձ մ'ալ ըրած ըլլալու համար նախ լէրմէյի դուքսին ուրիշ աղերսագիր մ'ալ տալ ուղեց։ Ասոր համար երկուքնիս ալ այս դիտաւոր պաշտօնէին տունը գացինք, Այն տեղ երիտասարդ մը դէմերնիս ելաւ, որ զօրապետին բարեւ տալէն ետքը մեղմ կերպով մը ըսաւ։ «Սիրելի եւ նախկին տէրս, դո՞ւն ես, ինչպէ՞ս եղաւ որ տէրոջս տունը եկար. [Թէոր ազգեցութեան տէր եղող մարդու մը օգնութեանը պէտք ունիս, ես պատրաստ կեցեր եմ, ձեռքէս եկածը չեմ խնայեր,» «Բէտրիլլա, պատասխանեց պաշտօնակալը, ըսած խօսքիդ նայելով կերելի [Թէ այս տանը մէջ մեծ պաշտօնի մը վրայ ես,» «Գոնէ, կրկնեց երիտասարդը, քեզի պէս պատուաւոր աշնուականի մը բարիք ընելու չափ ազգեցութիւն ունիմ,» «Ուրեմն, կրկնեց զօրապետը ժպտելով, ինքզինքս քու պաշտպանութեանդ կ'յանձնեմ,» «Հաճութեամբ կրնդ ունիմ, պատասխանեց Բէտրիլլա, միմիայն յայտնէ ինձի [Թէ ի՞նչ է խնդիրքդ,

եւ կիսատանտում որ քեզի համար այս գլխաւոր պաշտօնեայէն քիչ շատ շահ կհանեմ։

Գործը այս բարեբարոյ երիտասարդին հասկցունելուս պէս Տօն Աննիբաղի ուր բնակիլը հարցուց եւ ետքը՝ վաղը լուր կառնես ըսելով աներեւոյթ եղաւ գնաց. ոչ ինչ ընելիքը եւ ոչ Լէրմէի դուքսին սպասաւորն ըլլալը յայտնեց։

Հետաքրքրութեամբ այս Բէտրիկայի ինչ տեսակ մարդ ըլլալը հասկնալ կուզէի, որնոր ինձի վերջին աստիճան կայտառ մէկը կերեւար։ «Այս երիտասարդը, ըսաւ զօրապետը, քանի մը տարի առաջ քովս սպասաւորութիւն ըրած է եւ նայելով որ գործս ձախորդ գնաց՝ իս թողուց եւ ուրիշ աղէկ տեղ մը գտաւ. այս մասին իրեն դէմ սրտմտած չեմ, որովհետեւ բնական է որ երբ սպասաւոր մը ուրիշ աղէկ գործ մը գտնէ, տեղէն կելնէ. կայտառ, խեղացի եւ սատանայի պէս խորա-մանկ երիտասարդ մըն է. բայց որչափ որ հնարագէտ է, տա-կաւին իւր ցուցուցած եռանդին վրայ յոյս չեմկրնար դնել։» «Գուցէ, ըսի, քեզի օգուտ մը կունենայ, օրինակի համար թէոր դուքսին գլխաւոր պաշտօնակալներէն մէկուն մարդն է, քեզի բարիք մը կրնայ ընել, երեւելի մարդոց տուներուն մէջ հնարագիտութեամբ եւ ճարպիկութեամբ ինչեր դառնալը գիտես, այս աշնուականները սիրելի սպասաւորներ ունին, որոնք զիրենք կկառավարեն եւ ասոնք ալ իրենց յատուկ սպասաւորներէն կկառավարուին։»

Երկրորդ օրը առաւօտուն Բէտրիկա պանդոկնիս դալով՝ «Պարոններ, ըսաւ, Քինքիլա զօրապետին օգնելու միջոցնե-րուս վրայ երէկ երկարօրէն չխօսելուս պատճառը այն էր որ գտնուած տեղերնիս յարմարութիւն չէր առներ։ Ասկէ զատ միտքս քեզի էյայտնած գործին կարեւոր պարագաները քննել կուզէի, ես Լէրմէի դուքսին գլխաւոր քարտուղար՝ Տօն Բոս-րիկոս տէ Քալտերօնա աշնուականին խորհրդապահ սպասա-ւորն եմ. տէրս՝ որ շատ խլասէր է, գրեթէ ամեն երեկոյ կերթայ Սրահինայի սոխակի մը հետ ընթրիք կընէ, զոր ար-քունիքին կողմերը վանդակի մէջ պահած է։ Սփիկայ Սլաւա-րազէնայի ամենագեղեցիկ մանկահաս աղջիկներէն մէկն է,

խեղացի է ու սքանչելի ձայն մը ունի. ասոր համար զինքը Սէնորա Արէնա (*) կկոչեն, ամեն առաւօտ իրեն մէկ մէկ սիրահարական տոմակներ կտանիմ, այսօր ալ նոյն գործով ճիշդ հիմայ իրեն գացի եւ անկէ կգառնամ. Իրեն առաջարկեցի որ Տօն Աննիրաղ ազնուականը իրրեւ իւր հօրեղբայրը ձեւացունէ որպէս զի այս խարէութեամբ իւր սիրահարը անօր պաշտպանութիւն ընելու ստիպուի, Իրմէ այս գործին ձեռնամուխ ըլլալու հաւանութիւն առի, որուն մէջ քիչ մը իրեն չահ կտեսնէ մանաւանդ որ քաջ ազնուականի մը հօրեղբօրն ազջիկը համարուելու բերկրութիւնն ալ պիտի վայելէ :

Այս խօսքերուն վրայ Քինքիլլա ազնուականը երեսը թթուեցնելով՝ չուղեց այսպիսի խարդախութեան մը մեղսակից ըլլալ եւ մանաւանդ բազդախնդիր կնկան մը առաջարկութիւնը ընդունել որնոր զինքը իրրեւ իր ազգականը ձեւացնելով իւր պատիւը պիտի աղարտէր : Ասիկայ միայն իր պատուոյն չէր դաշեր. կնայէր որ մինչեւ իւր նախահարցը դաշող նախատինք մըն էր : Զօրապետին ցուցուցած այս չափազանց վաթկութիւնը Բէտրիլլայի արտառոց երեւնալով սրտմտեցաւ : « Ս,յդ խօսքերդ, գոչեց, կատակ են թէ իրաւ. ահա դուք՝ ողորմելի ազնուականքըդ՝ ասանկ էք, դուք այնպիսի սնապարծութիւն մը ունիք որ մարդուս ծաղրը կշարժէ : Պարոն ասպետ, շարունակեց խօսքը ինձի դառնալով, Տօն Աննիրաղին ցուցուցած խղճահարութիւններուն ինչ կըսես, միթէ զարմանք չեն չարժեր, Նիտակը արքունեաց մէջ այնչափ բարակը կլինառուի ա՛, եղբայր, բազդը ինչ անարդ կերպարանքով ալ առջեւնիս ելնելու ըլլայ, փախցնելու չգար : »

(*) Արէնա՝ յուշկապարիկ կնշանակէ : Այս անունը նախնեաց առասպելական հրէշներուն կտուի օրոք մինչեւ կուրծքներին կնկան զլիսով եւ մարմնով իսկ կուրծքերուն մինչեւ վար թռչունի կերպարանքով կամ բոլոր մարմինն թռչունի իսկ զուխնին կնկան կերպարանքով կնկարագրուին : Այս յուշկապարիկները երեք հաս էին, որոնք Կափիէ կղզւոյն եւ Իսպիլոյ ծովնգետին մէջ սնդն եղող զառիվիւր ծայրերուն վրայ կընակէին եւ այնչափ շնորհալի կերպով կերգէին որ նստողները եւժալիք երկիրնին կմոռնային եւ ճեսակ մը հիացման մէջ լցնալով կմոռնէին :

Բէտրիկայի այս խօսքերուն շատ հաւնեցայ, եւ երկուքս այնպիսի երկարածիգ խօսքերով զօրապետին գլուխը ցաւցուցինք որ վերջապէս ակամայ զինքը Սիրէնայի հօրեղբայրն ըրինք։ Մեծ դժուարութեամբ զօրապետին այս հպարտութիւնը խոնարհեցնելով՝ առաջարկութիւննիս իրեն ընդունել տալերնուս ետքը երեքնիս միատեղ պաշտօնեային նոր աղերսագիր մը պատրաստել սկսանք որնոր կրկին անգամ աչքէ անցուցինք, վրան նոր բաներ աւելցուցինք եւ սրբազրեցինք։ Ետքը այս աղերսագիրին մաքուրը ես առի, եւ Բէտրիկա ալ զայն Արակոնացի սոխակին տարաւ որնոր նոյն երեկոյին զայն Տօն Րոտրիկոսի ներկայացնելով՝ այնպիսի լեզուներ թափեց որ այս քարտուղարն ալ Սիրէնայի՝ զօրապետին եղբօրն աղջկին ըլլալուն հաւատալով՝ անոր պաշտպանութիւն ընելու խօսք տուաւ։ Քանի մը օր ետքը այս խարդախութենէն յառաջ եկած արդիւնքները վայելեցինք։ Բէտրիկա յաղթական երեւոյթով մը պանդոկնիս գալով՝ «Աչքդ լոյս, ըսաւ Քինքիլլային, քեզի աւետիս մը պիտի տամ, Թագաւորը տարեկան եկամուտներ, պարգեւներ եւ ամսականներ պիտի բաշխէ, որոնցմէ դուն ալ անմասն չպիտի ելնես, ինձի պատուիրուած է որ այս մասին գրեզ ապահովցնեմ, բայց միանգամայն քեզի հարցունեմ թէ Սիրէնայի ըրած երախտեացը փոխարէն ի՞նչ ընծայ տալու միտք ունիս, թէոր ինձի նայելու ըլլաս, ես բացէ ի բաց կ'սոստովանիմ որ բան մը չեմ ուզեր, ես նախկին տէրօջս վիճակին բարեխաւութեան օժանդակելուս հաճոյքը աշխարհքին մէջ գտնուած բոլոր ոսկիներուն հետ չեմ փոխեր. բայց մեր Ալլաբարգինայի յաւերժահարսը ինձի պէս չգիտնաս. թէոր ընկերօյը բարիք մը ընելու ըլլաս, քեզ մը հրեայի պէս զօջաքաղութիւն կ'ընէ. այս թեթեւ պակասութիւնը ունի, իւր բուն հօրը ձեռքէն անգամ ստակ կ'առնէ, ուր մնաց որ քեզի պէս կեղծ հօրեղբայրէ մը ստակ չպիտի ուզէ։»

«Թող ուզածը ըսէ, պատասխանեց Տօն Աննիրազ, թէ որ ամեն տարի առնելիք ամսականներուս մէկ երրորդը ուզելու ըլլայ, հաճութեամբ խօսք կուտամ, եւ եթէ Նորին Կաթողիկ

Վեհափառութեան բոլոր եկամուտներն ալ ինձի կապել տալու ըլլայ, զարձեալ այսչափը բաւական ըլլալու է: » Ես քու խօսքիդ վստահութիւն ունիմ, կրկնեց Տօն Բոտրիկոսի կաւառը, քաջ գիտեմ որ քու խօսքդ կրունուի, բայց ի՞նչ օգուտ դիմացինդ բնութենէն վերջին աստիճան կասկածոս կին մըն է: Ասկէց զատ՞ միայն մէկ տարուան ամսականիդ երկու երրորդը կանխիկ ընդունելը իրեն համար աւելի աղէկ կուգայ: » Ե՛հ, այդ երկու երրորդը ո՞րկէ գտնելու է, ստեղծեմ ի՞նչ ընեմ, ընդմիջեց յանկարծ պաշտօնակալը, միթէ իս դիւսաւոր գանձապահը կկարծէ. կերեւի թէ իմ ի՞նչ աստիճան նեղութեան մէջ գտնուիլս իրեն իմացուցած չես: » Թողութիւն ըրէ, կրկնեց Բետրիկոս, քաջ գիտէ որ Յոր երանելիէն ալ աւելի թշուառ ես, որովհետեւ գործը ինչպէս ըլլալը իրեն ալ հասկցուցած եմ: Բայց հոգդ մ'ընել, ես դիւրաւ սամեն բանին կերպը կգտնեմ: Ծերուկ, խառնադհնայ աղերսագրի մը պաշտօնեայ կճանչնամ որ իր կամօքը ստակները հարիւրին տասը շահով փոխ կուտայ, նօտարի մը ներկայութեանը առաջին տարուան ամսականդ գրաւով անոր վրայ կգարձնես հաւասար գումարի մը փոխարէն, որնոր անկէ ընդունած պիտի ճանչնաս եւ իրօք պիտի ստանաս բացի շահէն: Գրաւին գալով՝ փոխատուն Քինքիլլայի դղեակը՝ ինչպէս որ է՝ բաւական կհամարի, այս մասին դիւրաւ կյարմարիք: » Եթէ, ըսաւ զօրապետը, բազդս յաջողելով՝ վաղը բաշխուելիք շնորհքներէն ինձի ալ բաժին մը իյնայ, այդ պայմանները կընդունիմ, եւ արդարեւ այս յաջողութիւնը կատարուելով՝ տարեկան եկամուտի մը վրայ երեք հարիւր փխթող ամսական շնորհուեցաւ իրեն: Զօրապետը այս լուրը առնելուն պէս պահանջուած բոլոր ապահովութիւնները տրւաւ, մանր մունր գործերը կարգի դրաւ եւ վրան քանի մը փխթող մնալով՝ Նոր Կաթիլլա դարձաւ:

Գ Լ Ո Խ Խ Ժ Գ .

Արխանիսին մեջ Ժիլ Պրասի՝ Վասյրիցիա խո սիրելի քարեկամին հանդիպիր : Երկու կողմանե մեծ ուրախութիւն : Երկուսնուն նաւ երթալը եւ իրենց հետաքրքրական խօսակցութիւնը .

Ամեն առաւօտ սովորութիւն ըրեր էի թագաւորին պալատն երթալ ուր որ ամբողջ երկու երեք ժամու չափ երեւելի մարդոց մօտեւ ելնելը կգիտէի , որոնք հոն զրկուած կերուէին այն փառքէն որ ուրիշ տեղ կվայելեն :

Օր մը նազելով եւ ուրիշ շատ մը մարդոց պէս յիմարական ցոյցեր ընելով՝ դատիկոններուն մէջ պատած միջոցիս Յապրիցիան տեսայ , որնոր եւ Վալատովիտէն ելած ատենս հիւանդանոցի հոգաբարձուի մը քով սպասաւորութիւն կընէր . անոր վրայ զարմացայ որ Մէտինա Սիտոնիա դուքսին եւ Մարքի տէ Անթ Քառուայի հետ ընտանեաբար կխօսակցէր : Ինձի այնպէս կերեւար թէ այս երկու ազնուականները Յապրիցիայի խօսելէն հաճոյք կզգային որնոր ազնուական ասպետի մը պէս մարուր հագուեր էր :

Միտլ չըլլամ , կրսէի ինքնիրենս , արդեօք իրաւ Նունէզ սափրիչին տղան է թէ ուրիշ երիտասարդ պալատական մը որ Յապրիցիայի կնամանի : Քիչ մը ետքը այս տարակոյսս փառատեցաւ . ազնուականները երթալով՝ Յապրիցիայի առջեւն ելայ որնոր իս շուտ մը ճանշնալով՝ ձեռքէս բռնեց , եւ գլխափկոններէն գուրս ելնելու համար բազմութիւնը ճգքելով իս անցունելէն ետքը՝ « Սիրելի՛ գ իմ Ժիլ Պլաս , ըսաւ իս գրկելով , գրեզ տեսնելուս շատ ուրախ եմ , Մատրիտի մէջ ի՞նչ կը-

նեա նայինք, դեռ սպասաւորութիւն կրնես, արքունիքին մէջ պաշտօն մը ունիս, գործերդ ինչ վիճակի մէջ են, Վալատովիտէն աճապարանօք ճանբայ ելնելէդ ի վեր դիտէդ անցած բոլոր դիպուածները ինձի պիտի պատմես, » » Շատ մը բաներ մէկէն կհարցունես, պատասխանեցի, եւ այս տեղ յարմարութիւն չառնէր որ գլխուս եկած դիպուածները քեզի պատմեմ: » » Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Ֆապրիցիա, իմ տանս մէջ աւելի հանգիստ կըլլանք. եկուր երթանք. հեռուն չէ, Ես ազատ եմ, գեղեցիկ բնակարան մը եւ պէտք եղած կահ կարասիներն ունիմ. սիրտս գոհ կապրիմ եւ երջանիկ եմ, ըստ որում ինքզինքս երջանիկ կհամարիմ: »

Այս առաջարկութիւնը ընդունեցի եւ Ֆապրիցիայի հետ ճանբայ ելայ որնոր դուրսէն գեղեցիկ երեւցող տան մը առջեւ իս կեցունելով՝ այս է տունս ըսաւ: Փաւիթէ մը անցանք ուր մէկ կողմը մեծ սանդուխ մը կար, ուսկից գեղեցիկ սենեակներ կերթցուէր եւ միւս կողմը մութ եւ անձուկ սանդուխ մը կար. անկէց վեր ելնելով Ֆապրիցիայի գոլած բնակարանը գացինք: Ասիկայ մէկ սենեակ մըն էր որնոր իմ խեղացի բարեկամս եղեւ ինչէ միջորմներով իրարմէ զատուած չորս սենեակի բաժնած էր: Առաջինը երկրորդին նախասենեակն էր որ իր պառկելու տեղն էր, երկրորդը՝ ներքնասենեակ եւ երրորդը խոհանոցը բրած էր. սենեակին եւ նախասենեակին պատերը աշխարհացոյց տախտակներով եւ թուղթի վրայ փիլիսոփայական խորհիւրներով զարդարուած էին: Տանը կահ կարասիքն ալ պատի զարդարանքէն վար չէր մնար. հին դիպակէ մեծկակ անկողին մը, դեղին կերպասէ մը շինուած եւ նոյն գունով Նրէնատայի մետաքսէ ծոպերով զարդարուած հին ամթոռներ կային. նոյնպէս ոսկեղօծ ոտքերով սեղան մը վրան կաշի մը փռուած, որուն դոյնը կերեւար թէ առաջուց կարմիր եղած ըլլալու էր. այս սեղանին բոլորտիքը կեղծ ոսկիի ծոպերով ժապառնուած էր որնոր ժամանակ անցնելով սեւցած էր. ասոնցմէ զատ բիրտ նկարներով զարդարուած երեսոսէ պահարան մ'ալ կար: Ֆապրիցիա ներքնասենեակին մէջ դրասեղանի տեղ պզտիկ սեղան մը ունէր. գրքատունն ալ քանի մը դիւրքերէ եւ շատ մը թուղ-

բանաստեղծ ըսելով՝ այն ողորմելի մկտենագիրները կհասնանս որոնց շինած հեղինակութիւններուն ոչ գրականաւորները եւ ոչ կատակերգուները կհաւնին, այդ տեսակ մատենագիրներուն համարում չդանելը զարմանալի բան մըն է։ Բայց նայէ ընտիր հեղինակները, բարեկամս, աշխարհիս մէջ շատ պատուաւոր փիճակի մը մէջ կապրին, եւ սարժանօք կրսեմթէ ես ալ տնոնց կարգէն եմ։ «Ատոր տարակոյս չկայ, ըսի, դուն խելացի տղայ մը ըլլալով՝ քու շինած հեղինակութիւններդ ալ դէշ չեն կրնար ըլլալ, միայն սա իմանալ կուզեմ թէ ինչպէ՞ս եղեր է որ հեղինակ ըլլալու եռանդ մը զգացեր ես, այս կէտը հետաքրքրութեանս արժանի կերեւայ։»

«Զարմանքդ իրաւացի է, կրկնեց Նունէդ, շիտակը Պարոն Մանուէլ Օրտոնէզի ըսի այն աստիճան հանգիստ էի որ ուրիշ տեղի աչք չունէի, բայց օր օրի հանճարս Պլաւտոսի (*) հանճարին պէս ծառայութեանէ դէպի վեր բարձրանալով կատակերգութիւն մը շինեցի որնոր Վալաատրիտի մէջ խաղաղող կատակերգուներու ներկայացնել տուի։ Թէպէտ այս կատակերգութիւնս խաղք ու խոյտառակ բան մըն էր, բայց նայեցայ որ կատարեալ յաջողութիւն դտաւ. ուսկից մակարեւրեցի թէ հասարակութիւնը խելքիկ կաթնառ կով մըն էր որ դիւրաւ կթուելու կթողուր։ Այս խորհրդածութիւնս եւ նորանոր խաղեր շինելու եռանդս հիւանդանոցէն ելնելուս պատճառ եղան. բանաստեղծութեան սէրս՝ հարստութեան սէրս մնացուց, միտքս դրի որ Մատրիտ՝ իբրեւ հանճարեղ հեղինակաց կեդրոնը երթամ, որպէսզի հոն ճաշակս կրթեմ։ Հագարարձուէն հրաժեշտ խնդրեցի, որնոր իմ փրատ անշտի սէր ունէր որ ակամայ երթալուս հրաման տուաւ։ «Փապրի-

(*) Պլաւտոս՝ Յիսուս Քրիստոսէ առաջ 227 թուականին ժամանակները Սարսինէի մէջ ծնած Լասին երեւելի կատակերգու բանաստեղծ մըն է, որնոր նախ բանաստեղծութեան եւ դերասանութեան մէջ նշանաւոր հանդիսացաւ, վերջը վաճառականական շահագիտութեանց մէջ կործանելով՝ միազացի մը ըրով երկանաբար դարձնելու ասկուցեցաւ, եւ ըստ կարծեաց ոմանց իւր կատակերգութիւններէն շատերը այս դժուարին վիճակին մէջ շարադրեց։

յիա , ըստ , ինչու համար քուէս կենեա , արդեօք անմտա-
գորութեամբ քեզի դժգոհութեան տեղի տուած եմ : » « Այ ,
պատասխանեցի , Պարոն , դուն ինձի բարերար տէր մըն ես ,
եւ քու ցուցացած բարեխրութիւններդ սրտիս վրայ խորին
տալաւորութիւն մը ըրած են : Բայց գիտեա որ մարդս իւր աստ-
ղէն ուր որ առաջնորդուի՝ հոն երթալու է , ինձի այնպէս կե-
րելի թէ ես մտաւորական աշխատութիւններով անունս ան-
մահ պահելու համար ստեղծուած եմ : » « Ի՛նչ յիմարութիւն ,
գոչեց միամիտը , հիւանդանոցին մէջ բաւական ժամանակէ ի
վեր արմատացար , քեզի պէս մարդոց տնտեսի եւ երբեմն հո-
գարարձուի պաշտօններ յարմար կուգան , դուն հաստատու-
նը թողեր յիմարական բաներու ետեւէն կերթաս , մեղքը վի-
ղրդ , տղաս , ինձի վրաս չունի , »

Հոգարարձուն տեսնելով որ իմ դիտաւորութեանս գէմ չէր
կրնար դնել , ամսականներս տուաւ , եւ ցուցուցած անձնուի-
րութիւնս վարձատրելու համար յիստուն տուգադ ընծայ ը-
րաւ , այնպէս որ քստոնցմով եւ իմ ուղղամտութեանս յանձնը-
ւած փոքր յանձնարարութեանց մէջ ըստ կարեացս գտած
մանր մունր վաճառակներով : Մատրիս հասած ատենս մարութր
հանդերձներ տունելու կարող եղայ : Ես հազուսաներուս մեծ
խնամք կտանէի , թէպէտեւ մեր ազգին հեղինակները մաք-
րութիւն ի՛նչ է չեն գիտեր : Շատ չանցած Լօփէ տէ Վէկա
Քարսիօն , Միկիւէլ Սէրվանէզ տէ Սապլէթրա եւ ուրիշ
նշանաւոր հեղինակներու հետ ծանօթութիւն ըրի . բայց այս
երեւելի մարդոց մէջ իրեւ ինձի ուսուցիչ երիտասարդ Քոր-
տովացի նախաստիճանը՝ այն անդուգական Տօն Լուի տէ Կոն-
կորան ընտրեցի որնոր Ապանիոյ մէջ երեւցած հեղինակներուն
ամենէն հանճարեղն է : Այս երիտասարդը չուզեր որ իւր շի-
նած հեղինակութիւնները կենդանութեանը տալագրուին , զա-
նոնք իւր բարեկամացը առջեւ կարդալը բաւական կհամարի .
ամենէն զարմանալի կէտը սա է որ բնութիւնը ամեն տեսակ
բանաստեղծութեանց մէջ յաջողելու եղական տաղանդովը
զինքը օժտած է , գլխաւորապէս երգիծաբանական խաղերուն
մէջ ամենքը կգերադանցէ . ահաւասիկ այս մասին նմանը չկայ

Լուչիլիոսի (*) պէս աղմուտ դետի չմամնիր որ հետը շատ ցեխ կբերէ . այլ Թակոյ դետին կնմանի որ ոսկեղէն առաջի մը վրայ վճիտ ջուր կգորէ :

• Այդ նախատիճանին վրայ, ըսի Ֆապրիցիայի, գեղեցիկ նկարագրութիւն մը կընես, եւ անտարակոյս այդ երեւելի անձը շատ հակառակորդներ ունենալու է . «Ամեն հեղինակ՝ աղէկ թէ գէշ՝ անոր ռիսերիմ՝ թշնամի են . փքալից խօսքերը, առակաբանութիւնները, այլաբանութիւնները, փոխադրութիւնները կսիրէ, կըսէ մէկը, դրած ոտանաւորները, կըսէ ուրիշ մը, մութ են Սալեան (**) քուրմերուն թափօրներնուն մէջ երգած ոտանաւորներուն պէս որոնք մարդ չէր հասկնար, Ոմանք ալ զինքը կմեղադրեն թէ ինչու համար երբեմն հնչանուազներ կամ տաղերգութիւններ, երբեմն կատակերգութիւններ, տասը տողէ երգեր եւ յորդորակներ կշինէ, որպէս թէ ամեն ճիւղին մէջ ալ ընտրեւադոյն հեղինակներուն հետ յիմարաբար մրցելու ելած ըլլար . բայց բոլոր այս նախանձու խօսքերը երեւելիներուն եւ շատ մը մարդոց սիրելի Մուսայի (***) մը բնաւ փնաս չունին :

Ահա այս ճարտար ուսուցչիս քով աշակերտութիւն ըրի եւ պարծանօք կհամարձակիմ ըսել թէ ասոր արդիւնքը ակներբեւ է, Իւր ոգիին այն աստիճան յարմարեցայ որ արդէն մը-

(*) Լուչիլիոս՝ Յիսուս Քրիստոսէ առաջ 144 թուականին Սիւէսայի մէջ ծնած Հռովմայեցի ասպետ մըն էր որ Լասինեղէն լեզուին հեղինական բանաստեղծութեան հայրը կհամարուի, որովհետեւ զայն Ուրասիոսի եւ ուրիշ հեղինակներու իրմէ ետքը ընդունած թելին վերածեց: Այս բանաստեղծին շինած հեղինակութիւններէն միայն մէկ բանի կտրոններ մնացած են :

(**) Սալեան քուրմ՝ Հռովմայի մէջ պատերազմի չաստուածին ճասնելով քուրմերուն տուած անունն է որոնք նուաճ Պոմպիլիոս հաստատած էր եւ ետքը շնացան : Այս քուրմերը, որոնց պաշտօնը Հռովմի մէջ մեծ յարգ ունէր, քաղցին մէջ շքեղ հանդէսներով թափօրի կեցնէին : Այս հանդէսներուն ընտուծիւնը եւ պերճութիւնը իբրեւ առակ կյիշունին :

(**) Մուսա՝ ինը դիւցազունիներու իւրաքանչիւրին անունն է, որոնք ըստ կարծեաց նախնեաց ազատական արհեստից եւ զիսաւորապէս ճարտարապետութեան եւ բանաստեղծութեան կնախագահէին :

թին խաղեր չինել սկսած եմ, որոնց լնք ալ կհաւնի, Իրեն պէս կերթամ ապրանքս երեւելի տուներու մէջ կծախեմ ուր որ սիրալիր ընդունելութիւն մը կգտնեմ եւ այս տուններուն մէջ հեղահամբոյր մարդոց կհանդիպիմ. իրաւ է որ հրապուրելի կերպով մը կծախեմ որնոր շարադրութեանցս մեծ օգուտ ունի, մէկ խօսքով շատ ազնուականներու սիրելին եմ եւ գըլխաւորապէս Մէտինա Սէտոնիա դուքսին հետ կկենակցիմ, ինչպէս որ Ուրանտիոս ալ Մեկենասի հետ կկենակցէր, Ահա այս կերպով ես սպասաւորութենէ հեղինակի փոխուեցայ. իմ պատմութիւնս այսչափ է, Ժիլ Պլաս, հիմայ ալ կարգը քուկդ է որ դուն ալ քու ըրած քաջագործութիւններդ պատմես :

Այն ատեն ես խօսիլ սկսայ եւ աւելորդ պարագաները զանց ընելով՝ ուզած մանրամասն տեղեկութիւնները տուի, Ասկէջ վերջը ճաշի ժամանակը գալով՝ Փապրիցիա երեսնոսէ պահարանէն սեղանի զենջակներ, հաց, խորոված ոչխարի ուսի կտոր մը, շիշ մը պատուական գինի հանեց, եւ երկար ժամանակեայ բաժանումէ մը ետքը իրարու հանդիպող երկու բարեկամներու պէս ուրախ զուարթ սեղան նստանք : Իմ կեանքս, ըսաւ Փապրիցիա, քեզի ազատ եւ անկախ կերեւայ, այնպէս չէ. թէոր պաշտօնակիցներուս ընթացքին հետեւիլ ուզէի, ամեն օր ազնուականաց տունը կերակուր ուտելու կերթայի. բայց եկու նայէ որ չէ թէ միայն աշխատիլ չափազանց սիրելուս համար շատ անգամ բնակարանս կենալու կըստիպուիմ, այլ նաեւ ես փոքրիկ Արիսթիպոս(*) մըն եմ, թէ բազմութեան կուգամ թէ առանձնութեան, թէ առատութեան եւ թէ ժուժկալութեան :

Գինին մեղի այնչափ պատուական երեւցաւ որ պահարանէն ուրիշ շիշ մ'ալ հանել պէտք եղաւ : Տանձին եւ պանիրին մէջ տեղը՝ կաղաչեմ չինած հեղինակութիւններէդ մէկը ցունեկիր ըսի : Փապրիցիա իսկոյն թուղթերուն մէջէն հնչանուագ մը հանելով ազգու կերպով մը կարգալ սկսաւ : Որչափ

(*) Արիսթիպոս Յիսուս Բիսոսէ առաջ 435 Պուականին Ափրիկէի մէջ ծնած Սոկրատէսի աշակեօս երեւելի փիլիսոփայ մըն է :

որ իւր հեղինակութիւնը հրապուրելի կերպով կարգացայ, այսու ամենայնիւ ինձի այն աստիճան միջին երեւցաւ որ ամենեւին բան մը չհասկցայ, Ինք ալ ասիկայ գիտելով՝ « Այս հնչանուագը, ըսաւ, քեզի շատ պարզ չերեւար, այնպէս չէ՞ » « Թէոր ոճը քիչ մը պարզ ըլլար, պատասխանեցի, դէշ չէր ըլլար, » Յապրիցիա այս խօսքերուս վրայ մօրուքիս խնդալով՝ « Թէոր այս հնչանուագը, ըսաւ, անհասկնալի է, ալ ինչ կուզեմբարեկամս, Հնչանուագները, գեղօնները եւ ուրիշ վսեմութիւն պահանջող գրուածքները պարզ եւ բնական ոճի չեն յարմարիր, անոր արժէք տուողը իմաստին միտութիւնն է. բաւական է որ բանաստեղծը այնպէս կարծէ թէ ինք իր գըրածը կհասկնայ, » « Իս ծաղր կրնես, ընդամիջեցի, այնպէս չէ, իմ գիտնալս ամեն տեսակ բանաստեղծութեանց մէջ բարի զգացում ու պարզութիւն պէտք է. եւ եթէ անղուգական Աոնկորայիդ ոճն ալ քու ոճէդ աւելի պարզ չէ, կխոստովանեմ որ համարումս շատ իջեցունելու կստիպուիմ: Ասիկայ այնպիսի բանաստեղծ մըն է որ առ առաւելն մի միայն իւր դարուն մարդիկը կրնայ խաբել: Հիմայ ալ արձակ գրութիւններդ տեսնեմ, նայիմանորք ինչպէս են: »

Ասոր վրայ Նունէզ ինձի յառաջաբան մը ցուցուց որնոր մամլոյ յանձնած կատակերգութեանց հաւաքածոյիս գլուխը պիտի դնեմ կրօնէր: Աւրջը ասոր վրայ իմ կարծիքս հարցուցած տտեմ՝ « Արձակ գրութիւններուդ ոտանաւորներէդ աւելի չեմ հաւնիր, պատասխանեցի, հնչանուագը խառնաշփոթ ճոռամաբանութիւն մըն է, եւ յառաջաբանիդ մէջ չափազանց սեթեւեթեալ խօսքեր եւ այնպիսի բառեր կան որոնք հասարակութեան ականջին սովորական չեն եւ գողցես խառնաշփոթ ոճեր. մէկ խօսքով ոճդ տարօրինակ է, մեր ընտիր եւ նախնի հեղինակաց գրքերը քու գործածած ոճովդ գրուած չեն: » « Ողորմելի տղէտ դձն ալ, գոչեց Յապրիցիա, չես գիտեր թէ այսօրուան օրս վաժմուկ դըշի համբաւոյն ցանկացող բոլոր արձակագիր բանաստեղծները այս տարօրինակ ոճին եւ խոտորնակի խօսքերուն հետեւիլ կշանան որոնք քու ականջիդ աղէկ չեն դարմենք հինգ վեց ձեռներէց նորոգախօս ենք որ լեզուներս սպի-

տակէն սեւի փոխել սկսած ենք, եւ թէոր Տէրը կամի, գըլուս պիտի ելնենք ու այն ատեն խաղք պիտի ըլլան Լոփ տէ՛ Վէկան, տէ՛ Սէրվանթէզը եւ միւս բոլոր ուսումնականները որոնք մեր նորաձեւ լեզուն կխօսեն։ Շատ մը երեւելի կողմնակիցներ մեզի պաշտպան ունինք. մեր խմբակին մէջ մինչեւ անդամատուածաբաններ կգտնուին։

Վերջապէս դիտաւորութիւննիս գոյլելի է, եւ նախապաշարումը մէկդի թողլով՝ մենք բնական ոճ գործածող մատենագիրներէն աղէկ ենք, որոնք ուսմկաց ոճով կխօսին. կղարմանամ թէ ինչպէս կգտնուին շատ մը պատուաւոր մարդիկ որոնք զանոնք կյարգեն. ասիկայ Աթէնքի եւ Հոփմոյի կը վայլէր, որոնց մէջ ամեն մարդ խառն ի խառն կերթար եւ ահա ասոր համար է որ Սոկրատ Աղկիփիաթէսի (*) ըսաւ թէ՛ Ժողովուրդը լեզուի քաջ ուսուցիչ մըն է. բայց Մատրիաի մէջ բարի սովորութիւն ալ ունինք գէշ սովորութիւն ալ, եւ մեր պաշտականները ուսմկի պէս չեն խօսիր. վերջապէս մեր նորաձեւ ոճը հակառակորդներուս ոճէն գերազանց է. կեցիր մէկ խօսքով մը քեզի հասկցունեմ մեր ոճին աղնութեանը եւ անոնց ոճին գրծութեանը մէջ գտնուած տարբերութիւնը. օրինակի համար անոնք պարզապէս միջաստղերը կստակեցողքիւնը կգեղեցկացնեն. կրսեն. իսկ մենք աւելի վայելուչ կերպով մը կըսենք. միջաստղերը կստակեցողքեան մէջ գեղեցկութիւն կգործեն։ Այս գեղեցկողքիւն կգործենին աղէկ մտադրութիւն ըրէ, ասոր բոլոր վայելութիւնը, փափկութիւնը եւ աղնութիւնը կղզան։

Ասոր վրայ ծիծաղ մը փրցունելով՝ նորոգաբեզուին խօսքը ընդմիջելի, «Սրդարեւ, Յապրիցիա՛, ըսի. գուն ալ արտառոց հնարած բարձր լեզուդ ալ արտառոց։» Գուն ալ բիրտ, պատասխանեց Յապրիցիա, բնական ոճը ալ բիրտ։ Գնւն, կըրկնեց, Արէնատայի արքեպիսկոպոսին այս խօսքերը գործածելով, գնւն, զաննայեօն ըսէ որ հարիւր տուադ տայ, տեր ընդ

(*) Աղկիփիաթէս Սոկրատի աշակերտն է որ Յիսուս Քրիստոսէ առաջ 454 Յուականին Աթէնքի մէջ ծնած եւ 504 Յուականին մեռած է։

վեզ, երբսս քսարով Պարսն Ժիլ Պշաս, Աստուծով ամեն քանի մեջ յաջողութիւն կուենենաս, իիջ մայ արեւի ընկիր ճաշակ ։

Այս հանճարաբանութեանը վրայ դարձեալ խնդալ սկսայ, եւ Ֆապրիցիա իւր գրութեանցը վրայ յանդգնօրէն խօսելուս ներելով բնաւ ինձի դէմ չարամտեցաւ, Վերջապէս երկրորդ շիշերնիս ալ պարպելնուս ետքը երկուքնիս ալ աղէկ մը դիւնովնալով սեղանէն ելանք. ետքը որոշեցինք որ դուրս ելնելով երթանք Բրատոյի մէջ Ժուռ դանք. բայց ըմպելիք ծախողի մը խանութին դրանք առջեւէն անցած ատեննիս ներս մտնել ուղեցինք ։

Սովորաբար այստեղ շատ բազմութիւն կդանուէր ։ Հոն երկու առանձին սրահներու մէջ ասպետներ տեսայ որոնք տեսակ տեսակ բաներով կցբօսնուին. սրահին մէկուն մէջ թուղթ եւ ճարտրակ խաղացողներ նստած էին. միւս սրահին մէջ տաս տասներկու մարդիկ երկու բուն մատենադիրներու ըրած վիճաբանութիւնը մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կընէին ։ Այս հակաճառուններուն քովը չգացած՝ հասկցանք թէ վիճաբանութիւններնուն նիւթը բնազանցական խնդիր մըն էր, որովհետեւ այնպիսի ջերմութեամբ եւ ցասմամբ իրարու հետ կխօսէին որ կարծես թէ երկուքն ալ մէկ մէկ դիւահար էին ։ Կարծեմ թէ որ Նդիազարի մատնին(*) այս հակաճառուններուն քիթին տակը գրուելու ըլլար, քիթերնուն ծակերէն դուրս պիտի ելնէին ։ Է՛հ, Աստուած իմ, ըսի ընկերոջս, ինչպիսի եռանդով կխօսին, ի՞նչ թոք է ասոնց թոքը ։ Այս հակաճառունները հրապարակական մունետիկներ ըլլալու մեծ յարմարութիւն ունէին ։ Շատ մարդիկ իրենց բնաւորութեանը անյարմար պաշտօններու վրայ կդանուին ։ « Այո՛, այդպէս է, պատասխանեց Ֆապրիցիա, այս մարդիկը անշուշտ Նովիտի՝ այն Հռովմայեցի լումայափոխին ցեղէն ըլլալու են, որուն ձայնը սայլորդներուն ձայնն ալ կանցնէր. բայց ասոնց խօսքերուն ինձի անճոռնի երեւնալուն բուն պատճառը այն է որ հանած աղ-

(*) Նդիազարին այս մատնին դիւահար թշկնիւ յազկութիւնը ունէր ։

մուկոյնին մարդուս ահանջները չխուլնան եւ ըրած վէճերնէն բնաւ օգուտ մը չծագիր։ Վերջապէս աղմուկով խօսող այս բնազանցներէն հեռացանք եւ այսպէս աղատեցայ կէս գլխուցաւ մը սրնոր երթալով պիտի սաստկանար։ Այն տունն դացինք միւս սրահին մէկ անկիւնը քաշուեցանք ուր զուարար ըմպելիքներ խմելով՝ մտնող եւ ելնող ասպետները կդիտէինք։ Նունէզ գրեթէ այն ասպետներուն ամենքն ալ կճանչնար։ Արդարեւ, դռնեց, մեր փիլիսոփաներուն վիճաբանութիւնը շուտով չպիտի վերջանայ. տես դեռ ուրիշ որչափ խումբեր ալ կուգան. ներս մտնող այս երեք անձինքը տեսար ա՛, ահա անոնք ալ վէճին մասնակից պիտի ըլլան. բայց դուրս ելնող սա բիրտ մարդոց ալ աղէկ նայէ։ Այդ թխադոյն եւ չորցած մարդուն անունը Տօն Յուլիանոս տէ Վիլլանունօ է, որուն անկարգ եւ երկայն մաղերը գլխուն առջեւէն եւ ետեւէն հաւասարապէս վար կախուած են։ Ասիկայ երիտասարդ աղերսադրի պաշտօնեայ մըն է որ նազելի ձեւեր կդործածէ։ Անցեալ օր իր բարեկամներէն մէկուն հետ տունը կերակուրի երթալով՝ ըրած մէկ արտառոց դործին վրայ հասանք։ Սենեակին մէջիւր հոգաբարձութեանը յանձնուած դատիմը վերաբերեալ թուղթերը նետելով եւ մեծ բարակի մը բերել տալով կըրօսնուր. շունն ալ զանոնք պատառ. պատառ կընէր, Հետը եղող պղնձագոյն կերպարանքով սա միջատիճանին անունն ալ Տօն Վերուլբէ տէ Թօնթօ է։ Ասիկայ Թուէտոյի եկեղեցոյն կանոնիկոսներէն մէկն է, աշխարհիւ մէջ անոր չափ պակասամիտ մարդ չգտնուիր, սակայն թէոր իր զուաթ եւ կայտառ կերպարանքին նայելու ըլլաս, շատ խելացի մարդ մըն է կըսես, աչքերը փալցիւղն եւ նուրբ ու խորամանկ կերպով խնդալ մը ունի։ Գիտես թէ միշտ բարակ բարակ խորհրդածութիւններ կընէ. թէոր առջեւը ընտիր գրուած մը կարդալու ըլլաս, այնպիսի ուշադրութեամբ մը մտիկ կընէ որ գիտես թէ չգտնուած սրամիտին մէկն է, բայց բան մը չհասկնար. մեղի հետ ինք ալ աղերսադրի պաշտօնէին տունը ճաշի եկած էր. հոն հազարումէկ գեղեցիկ խօսքեր, շատ մը զուարճաբանութիւններ եղան. այն միջոցին Տօն Վերուլբէ բնաւ բերնէն խօսք

մը չհանեց, բայց այնպիսի ծամածռութիւններով եւ նշաններով իւր հաւանութիւն տալը կհասկցունէր որ անոնց քովը մեր քրած հանճարաբանութիւնները բան մը ըսել չէին:

« Սա աղտեղի մարդիկը կհանչնամ, ըսի Նունէզին, որոնք արմուկնին սեղանի մը կռթնցուցած՝ այս կողմը նստեր կամաց ձայնով կխօսակցին իրարու քիթն ի վեր հեւալով: »

« Ոչ, պատասխանեց Նունէզ, այդ մարդիկը չեմ ճանչնար, բայց կերեւայ թէ սրճարանի քաղաքագէտներ են որոնք կառավարութեան ընթացքը կքննադատեն: Սա վայելչագէմ ասպետին նայէ, որնոր այս սրահին մէջ պտտելով եւ մէկ մը մէկ ոտքին մէկ մը միւս ոտքին կռթնելով՝ կսուլէ. ասիկայ Տօն Օգոստինոս Մօրէթօ՝ երիտասարդ բանաստեղծ մըն է որնոր տաղանդի տէր է, բայց շողորբորթ եւ տգէտ մարդիկ զինքը խեղադար դարձուցած են: Այն մարդը, որուն իր դէմքն ելնելը կտեսնես, իր պաշտօնակիցներէն մէկն է որ նմանայանդ ոտանաւորներու բանաստեղծութիւն կընէ. ասիկայ ալ Տիանա Հաստուածուհին յիմարեցուցած է: »

Նայէ՛ դեռ ուրիշ հեղինակներ ալ կուգան, գոչեց երկու տուներաւոր մարդիկ ցուցունելով որոնք ներս կմտնէին, Կարծես թէ ամենքնին ալ հոս գալու խօսք մէկ քրած են որպէս զի զանոնք աչքէ անցունես: Տօն Պէրնարատո Տէսլէնկիւատօ եւ Տօն Մէպասթիան տէ Վիլլա Վիախօզան կտեսնես: Առաջինը քինականիբ ուսումնական մը, Կոռնոս (*) աստղին տակ ծնած հեղինակ մը, չարագործ հեղինակ մըն է որնոր մարդիկ ատելէ հաճոյք կզգայ, ուստի ոչ ոք զինքը կսիրէ: Տօն Մէպասթիանի գալով՝ ողջամիտ հեղինակ մըն է որ ամեն ժամանակ խիղճը մաքուր պահել կուզէ. շատ ժամանակ չկայ որ թատրոնին մէջ խաղ մը ներկայացնել տուեր է որնոր արտաքոյ կարգի յաջողութիւն մը գտեր է, եւ ինք ալ հասարա-

(*) Կոռնոս՝ արեգակնային դրոշման մոլորակներէն երկրորդն է որնոր աշխարհուն չափազանց մեծութեամբ գեղեցկոյն, կարգապահ եւ կազարագոյն լոյսով աստղի մը պէս կերեւնայ:

կութեան այն խաղին տուած յարգանքին փոխարինութիւն մը ընելու համար շուտով տպագրել տուեր է ։

Անկորայի ողորմած աշակերտը աչքերնուս առջին գտնուած յեղյեղուկ պատկերին նշանները մեկնելու կպատրաստուէր, մէկ մ'ալ Մէտինա Սիտոնիա դուքսին պատուաւոր ծառաներէն մէկը եկաւ խօսքը ընդմիջեց ըսելով, « Պարոն Տօն Ֆապրիցիօ, քեզ կ'ինտուէի որ իմաց տամ թէ դուքսը հետզ խօսիլ կուզէ, տունը քեզի կսպասէ ։ » Նունէզ որ գիտէր թէ երբ մեծ ազնուական մը բան մը ուզելու ըլլայ, անմիջապէս կամբը կատարել պէտք է, նոյն կէտին ինէ բաժնուելով՝ գնաց իր Մեկենասը գտաւ, եւ ըսեւ զարմացայ մնացի որ այն ազնուականը զինքը Տօն կանուանէր, քանի որ հայրը՝ վարպետ Գրիսօսթոմ սափրիչը հասարակ մարդուն մէկն էր ։

Փ Լ Ո Ւ Լ Ս Ժ Դ .

Քապրիցիայի՝ Ժիլ Պլասը Յիկիդիացի ազնուական
Կաշիանօ կուսին ֆոլք դնելը :

Նորէն Ֆապրիցիան տեսնելու այնպիսի փափաք մը ունէի որ երկրորդ օրը առաւօտուն կանուխ ելնելով տունը գացի, « Բարի ըյս, ըսի ներս մտնելով, Պարոն Տօն Ֆապրիցիօ որ Աօդուրիացուց ազնուականութեան ծագիլը կամլաւ եւս տուն կըն եւ, » Այս խօսքերուն վրայ Ֆապրիցիա խնդալ սկսելով՝ « Ըսել է որ, դուքեց, իս Տօն անուանելուն ուշագրութիւն ըրեր եւ, » Այս, ազնուական տէրս, պատասխանեցի, եւ

Թողութիւն ըրէ որ ըսեմ թէ երէկ հեղինակի փոխուիլդ պատմած ատենդ ամենէն կարեւոր կէտը մոռցեր ես, • Իրաւունք ունիս, կրկնեց. բայց ճշմարիտը խոստովանելով՝ չէ թէ սնապարծութիւնս գոհացնելու այլ ուրիշներուն սնապարծութեանը յարմարելու համար այդ պատուոյ տիտղոսը առիդուն Սպանիացւոց բնաւորութիւնը գիտես, անոնք պարկեշտ մարդոց երեսը չեն նայիր, թէոր դժբաղդաբար հարուստ ու ազնուական ցեղէ չլլան. սա ալ քեզի ըսեմ որ ես շատ մը մարդիկ կտեսնեմ (ինչ տեսակ մարդիկ ըլլային ալ տէրը գիտէ) որոնք անուններնուն ծայրը Տօն մակդիր մը առելցնելով՝ ինքզինքնին Տօն Ծրանսուա, Տօն Գարրիէլ, Տօն Պետրոս եւ այլն եւայլն կանչել կուտան, ուսկից կհետեւի թէ ազնուականութիւնը շատ հասարակ բան մըն է. եւ երբ արժանիք ունեցող շինական մ'ալ ազնուականութեան մէջ մանեւ ուզէ, անոր մեծ պատիւ մը կըերէ:

Բայց խօսքերնիս փոխենք, Երէկ իրիկուն Մէտինա Սիտոնիա դուքսին տունը ընթրիքին ատենը ուր բաց ի ուրիշ սեղանակիցներէ Սիկիլիացի մեծ ազնուական Վալիանօ կոմսը կար, խօսակցութիւննիս անձնասիրութեան ծաղրելի հետեւութեանցը վրայ եկաւ, Այն ատեն ընկերութիւնը զբօսցնել կրնալուս վրայ ուրախացած՝ բարոյական ճառերուն պատմութիւնը սկսայ,

Կրնաս մակարերել թէ այս պատմութեանը վրայ որչափ խնդացին ու քու արքեպիսկոպոսիդ ինչեւ ըսին, Չես գիտեր թէ ասկէց քեզի համար ինչ չահաւոր արդիւնք մը յառաջ եկաւ, որովհետեւ վրադ կարեկցութիւննին շարժեցաւ, եւ Վալիանօ կոմսը քու վրայօրդ շատ մը հարցումներ ընելէն ետքը, որոնց վայելուչ պատասխանները տուի, ինձի պատուիրեց որ քեզ իր տունը տանիմ. ուստի հիմայ քեզ պիտի փնտռէի որ միատեղ իր տունը երթանք, Կերեւայ թէ քեզի քարտուղարութեան պաշտօն մը պիտի առաջարկէ. թէոր ինձի խորհուրդ հարցունելու ըլլաս, իմ գաղափարս այն է թէ այս առաջարկութիւնը ընդունելու է, Այս ազնուականին տանը մէջ կատարեալ հանգստութիւն մը կրնաս վայելել. հա-

րուստ է եւ Մատրիարի մէջ դեպքանի մը պէս մեծամեծ ծախքեր կրնէ , Կրսեն թէ արքունիք եկած է որ Լէրմէյի դուքսին հետ խորհրդակցի այն արքունի ստացուածոց վրայ , զորս այս պաշտօնեայն Սիկիլիայի մէջ ծախելու միտք ունի : Վերջապէս Կալիանօ կոմսը թէպէտ Սիկիլիացի է , բայց վեհանձն ուղղասէր եւ միամիտ անձ մը կերելայ . թէոր մեծ սիրով այս ազնուականին կապուելու ըլլաս , քեզի շատ օգուտներ կրնայ ծագիլ , Հաւանականաբար Կրէնատայի մէջ ըղձապատու միդգուշակած հարստութիւնը ասկէց պիտի ստանաս , :

Միտքս դրած էի , ըսի Նունէզին , որ քիչ մը պարապ պտտիմ եւ կրկին անգամ ծառայութեան չմտած քիչ մը դրօսանք ընեմ : Բայց Սիկիլիացի կոմսին վրայ այնպիսի կերպով մը կիսօսիս որ միտքս փոխել հարկ կրլայ . ուր էր թէ արդէն իւր քովը գտնուած ըլլայի : « Եթէ չեմ սխալիր , կրկնեց Փապրիցիա , քիչ ժամանակէն անոր քովը պիտէ մտնես , » Այն ատեն երկուքս ալ կոմսին երթալու համար ճանբայ ելանք : Կոմսը իւր բարեկամներէն Տօն Սանչ տ'Ավիլայի տունը նստած էր որոնոր այն միջոցին գիւղը կգտնուէր :

Արքունիքին մէջ չգիտեմ որչափ մանկլաւիկ եւ սպասաւորներ տեսանք որոնք ծանրագին եւ վայելուչ միօրինակ հանգերձներ հազած էին . իսկ նախասենեակին մէջ շատ մը բազկակալներ , պատուաւոր ծառաներ եւ ուրիշ պաշտօնակալներ կային , որոնց ամենքն ալ չքեղ հագուստներով զարդարուած էին . բայց եւ այնպէս կերպարանքնին այն աստիճան այլանդակ էր , որ կարծես թէ Ապանիացւոց լաթեր հազած խումբ մը կապիկներ էին , Հոս հարկ է խոստովանիլ թէ այնպիսի մարդիկ եւ կանայք կգտնուին , որոնց կերպարանքին՝ արհեստական բոլոր միջոցները բնաւ օգուտ մը չունին :

Սպասաւորները Տօն Փապրիցիոյի գալը իմացնելով՝ անմիջապէս եկան զինքը սրահէն ներս մտցուցին , Ես ալ իւր ետեւէն ներս մտայ , Կոմսը գիշերնոցով բաստեռի մը վրայ նըստած՝ չօքօլաթը կխմէր , Փապրիցիա ու ես խորին մեծարանքի մը նշաններով իրեն բարեւ տուինք , ինք ալ գլուխը ծռելով բարեւնիս առաւ , եւ այնպիսի շնորհալի կերպով մը երեսս նա-

յեցաւ որ իսկոյն սիրտս գրաւեց: Ասիկայ երեւելի մարդոց մեզի ըրած սիրալիր ընդունելութեան մէկ զարմանալի ներգործութիւնն է: Երբոր մեզի չհաւնելու ըլլան, պէտք է որ պաղ ընդունելութիւն մը ընեն:

Կոմսը չօքօլաթը խմելէն ետքը զբօսնելու համար քիչ մը ժամանակ քովը նստած խոշոր կապիկի մը հետ խաղաց, որուն Կուպիտոն կկանչէին: Չեմ գիտեր թէ՛ այն չատուածին անունը այս կենդանիին տալերնուն պատճառն ի՞նչ էր. անշուշտ անոր պէս խորամանկ ըլլալուն համար էր. որովհետեւ ուրիշ կերպով բնաւ այն չատուածիննմանելու տեղ մը չունէր. սակայն կապիկին այն կերպարանքին նայինք թէ տէրո՞յը աչքին լոյսն ըլլալուն, որնոր անոր նազելի ձեւերէն այն աստիճան հաճոյք կըզար որ գիրկէն վար չէր գներ: Նունէզ ու ես որչափ որ կապիկին վաղվղելէն կձանձրանայինք, բայց ինքզինքնիս վերջին աստիճան զմայլածի պէս կձեւացնէինք: Ասիկայ Սիկիլիացի աղնուականին հաճելի երեւցաւ որնոր այս զբօսանքէն զգացած հաճոյքէն քիչ մը ժամանակ զրկուելով ինձի ըսաւ: « Թէոր կուզես, բարեկամս, քարտուղարներէս մէկն ալ դուն կրնաս ըլլալ. այս պաշտօնիդ համար տարին քեզի երկու հարիւր տուգադ կուտամ: Տօն Ֆապրիցիոյին ձեռքովը եւ երաշխաւորութեամբը ներկայացար, այսչափը ինձի բաւական է: »

« Այո՛, տէր, գոչեց այն ատեն Նունէզ. ես Պղատոնէն աւելի համարձակ եմ. անիկայ Թէնիս բռնաւորին զրկած իւր մէկ բարեկամին երաշխաւոր ըլլալու չէր համարձակեր. կյուսամ թէ այս մասին քենէ յանդիմանական խօսք մը չեմ լսեր: »

Ասղուրիացոց բանաստեղծին ցուցուցած այս մարդասիրական համարձակութեանը վրայ յարգական խոնարհութեամբ մը շնորհակալ ըլլալէս ետքը տէրոջս դառնալով՝ անձնուիրութեանս եւ հաւատարմութեանս վրայ զինքը փտահացուցի: Այս աղնուականը իւր առաջարկութիւնը ինձի հաճելի երեւնալը տեսնելուն պէս վերատեսուչը կանչել տալով՝ ականջն ի վար քանի մը խօսք փափաց, եւ ետքը ինձի դառնալով՝ « Ժիլ Պլաս, ըսաւ, քեզի ի՞նչ պաշտօնի գործածելու միտք ունենալս քիչ մը ետքը կիմացունեմ. առ այժմ իմ գործակա-

լիս ետեւէն գնա՛, որնոր քեզի վերաբերեալ հրամաններս առաժ է, ։ Սա ալ իւր խօսքին հնազանդելով՝ վերադառնալին ետեւէն գացի եւ Ֆապրիցիան կոմսին ու Կուպիտոնին հետ մինակ թողուցի։ Վերադառնալը՝ որ ամենախորամանկ Մեսինացի մըն էր, ինձի շատ մը քաղաքավարական խօսքեր ընելով՝ իւր սենեակը տարաւ։ մարդ խրկեց բերել տուաւ այն դերձակը որնոր տանը բոլոր հագուստները կարեր էր, եւ պատուիրեց անոր որ շուտով գլխաւոր պաշտօնակալներուն հագած լաթերուն պէս գեղեցիկ հանդերձներ շինէ ինձի համար։ Գերձակն ալ վրայիս չափն առնելով ելաւ գնաց։ ։ Պառկելու տեղիդ գալով, ըսաւ այն ատեն Մեսինացին, քեզի յարմար սենեակ մը գիտեմ։ Է՛հ, նախաճաշիկ բրածո ես, շարունակեց խօսքը, ։ Ո՛չ, պատասխանեցի, ։ Ս, հ, խեղճ տղայ, կրրկնեց, ինչո՞ւ չես ըսեր, այս տանը մէջ ինչ որ ըսես կայ, եկուր քեզ տեղ մը տանիմ ուր Աստուծոյ տուածէն ամեն բան կգտնուի։

Այս խօսքերուն վրայ իս շտեմարանը տանելով՝ տաճարապետը անսանք որնոր այնպիսի վարպետորդի՝ Նաբոլիցի մըն էր որ Մեսինացիէն վար չէր մնար։ Երկուքն ալ մէկ չուանի վրայ կրնային խաղալ։ Այս պատուաւոր տաճարապետը իր բարեկամներէն հինգ վեց հոգիի հետ նստած էր որոնք առատ առատ խոզի ապուխտներ, եզի լեզուններ եւ ուրիշ աղած միսեր կուտէին, որոնց վրայէն մէկ մէկ գաւաթ գինի խմելու կըստիպուէին։ Մենք ալ այս մարդոց մօտենալով՝ սկսանք միատեղ Պարոն կոմսին ամենապատուական գինիները կուլ տալ։ Քանի որ մատանին մէջ այս կերուխումները կային, անգին խոհանոցին մէջն ալ ուրիշ կերուխումներ կըլլային։ Խոհարարը իւր ծանօթներէն երեք չորս քաղաքացիներու որովայնը կը պարարէր որոնք մեզի պէս անխնայ գինի կխմէին եւ ստամոքսին կազաւի եւ ճաղարի մտով եփուած կարկանդակներով կըցնէին։ մանուկ ստասաւորներն անգամ՝ ձեռքերին ինկածը առօք փառօք կճաշակէին այնպէս որ կարծեցի թէ՛ ամեն մարդ այս տանը մէջ աւարի եկեր էին։ Սակայն բոլոր ասոնք բան մը ըսել չէին։ Իմ տեսածներս՝ շտեմաներուս նայելով ոչինչ բաներ էին։

Գ Լ Պ Ի Խ Ժ Ե.

Կաշիանո կոմսին՝ իւր տանը մէջ Ժիյ Պրասին տուած
պաշտօնները.

Տունէն դուրս ելայ եւ հանդերձներս առնելով նոր բնա-
կարանիս մէջ բերել տուի. Տուն դարձած ատենս նայեցայ որ
կոմսը շատ մը ազնուականներու եւ Նունէզ բանաստեղծին
հետ սեղան նստած էր որնոր հեշտ կերպարանքով մը ամեն
կերակուրներէն կուտէր եւ խօսակցութեան կխառնուէր. սա
ալ դիտեցի որ իր բերնէն ելած բոլոր խօսքերը ընկերութեան
մեծ հաճոյք կպատճառէին, Կեցցէ հանճար, Հանճարի տէր
եղողը ուղած դերերը կրնայ ներկայացնել.

Ես պաշտօնեաններուն հետ ճաշեցի, որոնց գրեթէ տէրեր-
նուն պէս պատիւ տրուեցաւ. ձաշէն ետքը սենեակս քաշուե-
լով՝ սկսայ նոր պաշտօնիս վրայ խորհրդածել: Ե՛հ ուրեմն, ըսի
ինքնիրենս, Ժիյ Պլաս, ահաւասիկ Սիկիլիացի կոմսի մը քովը մը-
տար, որուն բնաւորութիւնը դեռ չեմ դիտեր, գործին երե-
ւոյթին նայելով՝ ձուկը ծովուն մէջ ինչպէս որ է, դուն ալ այս
տանը մէջ այնպէս պիտի ըլլաս. բայց բանի մը վրայ վճիռ տալ
պէտք չէ, միշտ քու բազդէդ կասկածելու ես, որուն երեսէն
գլխուդ քիչ փորձանք եկած չէ. ասկէց զատ կոմսին քեզի ինչ
պաշտօն տալն ալ չեմ դիտեր, քարտուղար ալ ունի վերատե-
սուչ ալ, ուրեմն ի՛նչ տեսակ ծառայութիւն քենէ պիտի պա-
հանջէ, անշուշտ միտքը իւր օձապատ (*) դաւաղանքու ձեռ-

(*) Օձապատ գաւազանը Հերմէսի գլխաւոր ստորոգելիքն է, որնոր վրան երկու
ձեւով եւ բոլորեփքը երկու օձ փաթթուած ուռնիի կամ ձիթենիի ոտ մըն է:

քրդ տալ է . ալ ինչ կուզես , ազնուականի մը քով շուտ յառաջ երթալու ամենէն յարմար պաշտօնը այս է : Երբ սպասաւոր մը պատուաւոր պաշտօնի մը վրայ գտնուի , ծանր յառաջ կերթայ եւ այն ալ միշտ իւր նպատակին չհասնելով :

Այս գեղեցիկ խորհրդածութիւնները ըրած միջոցիս սպասաւոր մը ինձի դալով ըսաւ . « Տանը մէջ ճաշող բոլոր ասպետները առներնին դարձան , սպարոն կոմսն ալ քեզ կուզէ : » Ասոր վրայ իսկոյն տէրօջս սենեակը վազելով՝ նայեցայ որ բառաւուր մը վրայ պառկած իւր կապիկին հետ միջօրեայ քուն մը քաշելու վրայ էր որնոր քովիկը առեր էր :

« Յառաջ եկուր , Ժիլ Պլաս , զրուցեց , աթոռ մը առ նստէ եւ ըսելիքներս աղէկ մտիկ ըրէ : » Անմիջապէս հրամանը կատարեցի եւ ինք ալ սա խօսքերն ըսաւ . « Տօն Ֆապրիցիօյէն իմացոյ թէ դուն բացի ուրիշ բարի յատկութիւններէդ տէրերուդ սիրով կապուելու յատկութիւնն ալ ունիս եւ ուղղասէր տղայ մըն ես . Այս երկու յատկութեանցդ համար որոշեցի քեզի առաջարկել որ իմ քովս մոնես , ինձի կամակատար սպասաւոր մը պէտք է որ իմ օգուտս մտածէ եւ մեծ ուշադրութեամբ հարստութիւնս պահպանելու փոյթ ունենայ , Արդարեւ հարուստ եմ , բայց ծախքերս ամեն տարի եկամուսներէս շատ անդին կանցնին , եւ ինչ է ասոր պատճառը , վասն զի ունեցածս կ'ողնան եւ կ'կողոպտեն . տունս գողերով լի անտառի մը կնամանի , տաճարապետէս եւ վերատեսուչէս կասկած ունիմ թէ երկուքը իս կողոպտելու խօսք մէկ ըրած են , եւ եթէ այս ճշմարիտ է , բոլորովին կործանմանս պատճառ կրնայ ըլլալ . Գիտի ըսեա որ եթէ անոնց սրիկայ ըլլալէն կասկած ունիմ , ինչու չեմ վռնտեր . աղէկ , բայց ուրիշ ո՞վ պիտի գտնեմ որ անոնցմէ աղէկ խմորով մը զանգուած ըլլայ . ուստի երկուքնուն վրայ մէկը լրտես դնելս բաւական համարելու եմ որ անոնց ընթացքը դիտելու արտօնութիւն ունենայ , եւ ահա այս պաշտօնին քեզ յարմար դտայ . թէոր այս պաշտօնը աղէկ կատարելու ըլլաս . քեզ անվարձ չեմ հաներ , Սիկիլիայի՝ մէջ քեզ հանգիստ տուն տեղ ընելու փոյթ կտանիմ , »

Կոմսը այս խօսքերն ըսելէն ետքը իս ճանապարհ , եւ ես նոյն

երեկոյին բոլոր սպասաւորներուն ներկայութեանը տանը գլխաւոր վերատեսուչ հրատարակուեցայ: Մեսինացին եւ Նաբոլիցին առջի բերան ասիկայ հոգերնին չրրին, որովհետեւ իսիրենց գործին գալիք կայտաւ երկոտտարդ մը գիտցան, եւ կյուսային թէ իրենց վատտակէն ինձի ալ բաժին հանելով՝ դարձեալ առջի ճանքանին կրնային շարունակել: Բայց որչափ զարմացան երկրորդ օրը երբ իրենց յայտնեցի թէ ես որ եւէ խաբէութեան թշնամի եմ: Տաճարապետէն տանը մէջ գլտնուած պաշարներուն ցանկը ուղեցի, մառանը աչքէ անցուցի, շտեմարանին մէջ գտնուածները այսինքն՝ արծաթեղէնները եւ կտաւեղէնները հարցունել փնտռելէս ետքը երկուքն ալ յորդորեցի որ տէրոյը հարստութիւնը խնայութեամբ գործածուելուն հոգ տանին, ծախքերը նուաղցնեն, եւ յորդորակիս վերջը յայտնեցի թէ տանը մէջ ինչ գէշ վարմունք որ տեսնելու ըլլայի, անմիջապէս տէրոյը իմաց պիտի տայի:

Այսչափը հերիք չսեպելով՝ լրտես մը ունենալ ուղեցի որ հասկնայի թէ տաճարապետը եւ վերատեսուչը միարանամ էին թէ ոչ: Մանուկ սպասաւոր մը այս պաշտօնին յարմար գտայ որնոր ըրած խոստումներէս հրապուրուելով ըսաւ. «Տանը մէջ դարձած բոլոր եղելութիւններուն վրայ տեղեկութիւն առնելու համար աղէկ իս գտար, տաճարապետը եւ վերատեսուչը խօսք մէկ ըրած են եւ ճրագը երկու ծայրէն կլառեն, տանը համար առնուած միսերուն կէսը ամեն օր մէջերնին կբաժնեն: Նաբոլիցին սիրուհի մը ունի որնոր Սուրբ Թովմասի դպրոցին, գիմնայի տունը կբնակի: Մեսինացին ալ Արեւ կոչուած տեղւոյն դրանը մօտ ուրիշ սիրուհի մը ունի, Այս երկու պարոնները ամեն առտու յաւէրժահարսներնուն տեսակ տեսակ ուտելիքներ կխրկեն: Խոհարարն ալ դրացիներէն իրեն ծանօթ այրիի մը պնակներով պատուական կերակուրներ կխրկէ եւ իր միւս երկուքին ըրած բարիքներուն եւ անձնուիրութեանցը շնորհիւր անոնց պէս մառանին գինիները կհամբարձնէ: Վերջապէս Պարոն կոմսին տանը մէջ չափազանց ծախքեր ըլլալուն պատճառը այս երեք սպասաւորներն են: Թէոր իմ տուած տեղեկութիւններէս կասկած ունիս, կըրժնեց մանուկ

սպասաւորը, վաղը առտու ժամը եօթին միջոցները Սուրբ Թովմասի դպրոցին մօտերը գտնուէ, ուսիս վրայ կողով մը պիտի տեսնես, այն ատեն տարակոյսդ ստուգութեան կփոխուի ա՛յ: «Ուրեմն, ըսի մանուկ սպասաւորին, դուն այս սիրահար մատակարարներուն բանբերն ես»: «Ես, պատասխանեց, տաճարապետին գործակալն եմ, եւ ընկերներէս մէկն ալ վերատեսուչին սլառգամաւորն է»:

Այս տեղեկութիւնները ստուգուելու արժանի երեւցան ինձի, Ուստի հետաքրքրութեամբ երկրորդ օրը որոշեալ ժամուն Սուրբ Թովմասի դպրոցին մօտերը գացի, Հին լրտեսիս երկար ժամանակ սպասել հարկ չեղաւ շատ չանցած նայեցայ որ սպանդանոցի հաւու եւ երէի միսերով լեցուն կողովով մը եկաւ: Այս կողովին մէջը ինչ որ կար՝ ցանկ մը ըրի եւ յիշատակատետրերուս վրայ փոքր գատամուրհակ մը շինեցի, որնոր տարի տէրոջս ցուցուցի, մանուկ սպասաւորին պատուիրէէս ետքը որ սովորականին համեմատ իւր պաշտօնը կատարէ:

Միկիլիացի աղնուականը որ բնութենէն սաստիկ վառվառն էր, ասիկայ ըսելուն պէս Նարբիցին եւ Մեսինացին անմիջապէս վռնտել ուղեց. բայց քիչ մը մոմտալէն ետքը վերջինին ճանբայ տալը բաւական համարելով՝ անոր պաշտօնը ինձի յանձնեց, Ուստի գլխաւոր վերակացուի պաշտօնս շատ չանցաւ աւելցաւ եւ ճշմարիտը խօստովանելով՝ ասոր վրայ մեծ ուրախութիւն զգացի, Արդարեւ ըսի լրտեսի պաշտօնի մը կամ անհաստատ պաշտօնի մը վրայ կգտնուէի. բայց այն ատեն պարօն վերատեսուչ ըլլալով՝ կնայէի որ երկաթէ անաուկին բանալին ինձի յանձնուեցաւ. եւ գլխաւոր բանն ալ այս էր միշտ այս սպասաւորը երեւելի տան մը մէջ առաջին կհամարուի եւ իւր տնօրէնութեանը հետ կապակցուած այնչափ մանր մունր վատտակներ կան որ եթէ պարկեշտ մարդ մ'ալ ըլլայ՝ դարձեալ ուղէ չուզէ կհարստանայ:

Նարբիցին որուրիչ խորամանկութիւններու մէջ ալ փարպետ էր, նայելով որ ես գազանական եռանդ մը ունէի եւ առած միտերը ամեն առտու տեսնելու համար անոր ցանկ մը շինելու

Ետեւէ էի, գողնալը դադարեցուց. բայց դահիճը ամեն օր շարունակ նոյնչափ միտ կառնէր:

Այս խորամանկութեամբ սեղանին մնացորդ կերակուրներէն հանած շահը աւելցնելով, որնոր իրաւամբ իրեն կ'վերաբերէր, իւր սիրուհիին գոնէ եփած միտ խրկելու կարող կըլլար. թէպէտ այլեւս հում միտ չէր կրնար ճարել: Ասիկայ սատանորդին համար մէկ հաշիւի կուգար եւ կոմսը վերաատուչներուն փիւնիկը ունենալէն օգուտ մը տեսած չէր ըլլար: Ճաշերուն մէջ տեսնուած խօլ առատութենէն այս նոր վարպետութիւնը գուշակեցի. ուստի իսկոյն ամեն կերակուրի աւելորդը վերցնելով՝ ամեն բանի կարգ կանոն դրի՝ եւ այս՝ այնպիսի խոհեմութեամբ մը որ խնայողութիւն ընել ուղիւս յայտնի չէր ըլլար: Արծեա թէ դարձեալ առաջուան առատութիւնը կտրէր. եւ սակայն այս սակաւապետութեամբ ծախքերը մեծաւ մասամբ նուազցուցի. Տէրովս ուղածն ալ այս էր. մեծափառութիւնը ձեռքէ չձգելով խնայողութիւն ընել կուգէր, իւր կծծիութիւնը սնափառութեանը առջեւ կխոնարհէր:

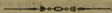
Այսչափը բաւական չհամարելով՝ ուրիշ զեղծում մըն ալ բարեկարգեցի: Նայելով որ գինին շատ կերթար, կասկածեցայ թէ այս կողմէն ալ խարդախութիւն մը ըլլալու էր: Օրինակի համար՝ եթէ տէրովս սեղանին վրայ տասներկու ասպետ գտնուեր՝ կնայէի որ յիստուն եւ երբեմն ալ վաթսուն չիչ գինի կխմուէր. ասոր վրայ կզարմանայի. ուստի պատգամատուիս այսինքն մանուկ սպասաւորին այս մասին խորհուրդ հարցուցի, որուն հետ գաղտնի տեսակցութիւններ կընէի. եւ ան ալ խոհանոցին մէջ սպասաւորները ինչ որ կխօսէին եւ կը գործէին՝ մի ըստ միովէ ինձի իմաց կուտար. սա ալ կայ որ խոհանոցին մէջ ոչ ոք անոր վրայ կասկած ունէր որ անկէ գաղտուկ խօսէր. իմացայ որ այն զեղծումին պատճառը, ուսկից ես կգանգատէի, տաճարապետին, խոհարարին եւ գինի լեցնող սպասաւորներուն մէջ հաստատուած նոր դաշնադրութիւն մընէ եղեր: Ասոնք չիշերուն կէսը պարպուելուն պէս կառնեն կտանին եւ ետքը դաշնակիցներնուն

մէջ կրթմանն եղեր, Սպասաւորները կանչելով՝ ասոր վրայ խօսեցայ եւ իրենց սպառնալիք ըրի ըսելով՝ « Եթէ անգամ մ'ալ այս բանը ընելու ըլլաք՝ ձեզ տունէն կ'իւնտեմ, գիտցած ըլլաք, » Եւ այսչափը անոնց խելքը գլուխը բերելու ազգու խրատ մը եղաւ : Տէրս որուն օգտին համար ինչ որ ընէի՝ անպատճառ իրեն իմաց կուտայի, ինձի առատ առատ գոլեստներ կուտար եւ օր օրի իմ վրաս սէրը կաւելցնէր : Ես ալ մանուկ սպասաւորին ինձի ըրած ծառայութիւնները վարձատրելու համար զինքը խոհանոցի օգնական սպասաւոր ըրի, երեւելի տուներու մէջ հաւատարիմ սպասաւոր մը ահա այս կերպով առաջ կերթայ :

Նարդիցին ամեն կողմանէ առջեւը պատ քաշելուն վրայ կկատողէր, եւ քանի որ ամեն անգամ հաշիւները տալ պէտք ըլլար, իմ կողմանէս տեսած ընդդիմութիւններէն սիրտը սաստիկ կ'մորմոքէր, որովհետեւ եղունգները բոլորովին կտրելու համար ծուլութիւն չընելով վաճառանոցները կերթայի եւ պաշարներուն գինը կհասկնայի այնպէս որ ալ ինձի խաղ չէր կրնար խաղալ, եւ որովհետեւ դարձեալ առած բաներուն գինը աւելի ըսել կուզէր, ես ալ զինքը սաստիկ կկշտամբէի : Քաջ համոզուած էի որ օրը հարիւր անգամ իս կանիծէր, բայց անիրաւ ըլլալուն համար իր անէծքները ինձի բանելէն վախ չունէի : Ձեմ գիտեր թէ ինչպէ՞ս իմ հալածանացս գէմ կրրնար դնել եւ Սիկիլիացի ազնուականին քովէն չենել : Երազեմս չկայ որ դարձեալ ինք վատաւար տեղ մը ունէր : Երբեմն երբեմն Ֆապրիցիան տեսած ատենս՝ մինչեւ այն ատեն նմանը չլուծած իմ վերատեսուչի արիագործութիւններս իրեն կպատմէի, անիկայ ալ բռնած ընթացքս գովելէ աւելի կպարտաւէր : Աստուած տայ, ըսաւ օրին մէկը, որ այդ աստիճան անձնանուիրութիւն ցուցունելէդ ետքը անշահատիրութիւնդ անվարձ չմնայ : Բայց խօսքը մէջերնիս մնայ : Թէոր տաճարապետին հետ այսչափ հակառակութեամբ չվարուէիր աւելի աղէկ կըլլար : « Է՛հ ի՛նչ, պատասխանեցի, այն աւազակը ծախքին ցանկին մէջ չորս փիսթոլի առած ձուկը անամթաւ բար տասը փիսթոլ գրէ ու ես չխօսիմ, » Ինչո՞ւ չէ, կըրկ-

նեց Ֆապրիցիա պազ կերպով մը, բաւական է որ աւելորդին կէսը քեզի տայ եւ ալ անիկայ գործը կանոնաւոր կերպով կըրուէ։ Արդարեւ, բարեկամն, շարունակեց խօսքը գլուխը երերցնելով, բռնած ճանքագի խելքի գործ չէ, դուն ճշմարիտ գործ աւրող սպասաւոր մըն ես եւ կերեւայ թէ շատ ատեն ծառայութեան մէջ պիտի մնաս. որովհետեւ սագը ձեռքէ է եւ փետուրները չես փետտեր, գիտցած ըլլաս որ բազդը այն կայտառ եւ թեթեւամիտ սլշրող կանանց կնամանի ուտնք հետերնին խստութեամբ չվարուող սիրահարաց ձեռքէն կը փախչին։

Նունէզի այս խօսքերուն վրայ խնդացի, եւ ինք ալ խնդալով՝ իս համոզել ուզեց թէ կատակի ձեւով ըսած էր. զուր տեղը ինձի չար խրատ մը տուած ըլլալուն վրայ ամօթ կզգար։ Ես միշտ տէրջիս հաւատարիմ եւ անձնանուէր մնալու գիտաւորութեան մէջ հաստատ կենալով՝ բնաւ սկզբունքէս չխտտօրեցայ, եւ կրնամ ըսել թէ չորս ամսուան մէջ իմ խնայողութիւն բանեցնելովս տէրջիս առ նուազն երեք հազար տուգադ վաստկեցուցի։

ԳԼՈՒԽ Ժ Զ.

Կաշիւնօ կոմսին կապիկին պատահած զիպուածը, այս պատահաւ կոմսին զգացած ցաւը, Ժիշ Պրատի հիշանդոտքիւնը եւ անոր վերջը ինչ ըզլալը։

Ասոր վրայ չորս ամիս անցնելէն ետքը դիպուած մը պատահելով՝ պանդոկը տակնուվրայ եղաւ։ Թէպէտ այս դիպուածը ընթերցողին ոչինչ բան մը սխալի երեւնայ, բայց սպա-

սաւորներուն եւ մանաւանդ ինձի համար մեծ բան մըն էր : Կուպիտոն կապիկին վրայօք ասկէ առաջ խօսած եմ : Այս կենդանին , որ տէրը աչքին լոյսին պէս կսիրէր , օրին մէկը մէկ պատուհանէն միւս պատուհանը ցատկած ատեն անդգշու- թեամբ բակը իյնալով՝ սրունքին մէկը տեղէն ելաւ : Կոմսը իր կապիկին գլխուն եկած այս դժբաղդ դէպքը լսեց չլսեց , սկսաւ կնկան պէս կանչուրուտել , եւ զգացած օստտիկ ցաւէն անխտիր իր սպասաւորներուն այն աստիճան սրդողեցաւ որ քիչ մնաց ամենքն ալ տունէն պիտի վռնուէր : Սակայն բար- կութենէն անհոգութիւննիս երեսնիս տալը եւ բերնէն հա- զար ու մէկ հայհոյանք թափելը հերիք սեպեց : Անմիջապէս Մատրիսէն վիրաբոյժներ կանչել տուաւ , որոնք կոտրած եւ տեղերնուն ելած ոսկորները բժշկելու մասին չառ յաջո- ղակ ըլլալնուն համար մեծ անուն հանած էին : Վիրաբոյժները կապիկին սրունգը զննելով՝ ելած ոսկորը տե- ղը դրին եւ լաթով մը փաթթեցին : Որչափ որ բոլոր այս վի- րաբոյժները տէրոջս կրսէին թէ կապիկին գլխուն եկած փոր- ձանքէն վախնալու բան մը չկար , սակայն տէրս դարձեալ վիրաբոյժներէն մէկը կենդանիին քովը դրաւ ըսելով՝ «Մին- չեւ որ կենդանին բոլորովին չբժշկուի , անկէ մի հեռանար :

Այնչափ ժամանակ Սիկիլիացի աղետականին կրած ցաւե- րուն եւ անհանգստութեանը վրայէն լուծեամբ չեմ կրնար անցնիլ : Թէոր ցերեկը իր սիրելի Կուպիտոնին քովէն չէր բաժնուեր ըսելու ըլլամ , կհաւատամք : Վիրաբոյժները կոտ- րած սրունգը կապած ատեննին ինք ալ քովերնին կգտնուէր եւ գիշերն ալ զանի տեսնելու համար երկու երեք անգաման- կողինէն կեցնէր : Ամենէն ձանձրացուցիչը այն էր որ բոլոր սպասաւորները եւ գլխաւորաբար ես միշտ ոտքի վրայ կայ- նելու էինք որպէս զի թէոր տէրս մեզ կապիկին համար տեղ մը խրկելու ըլլար , վազելով երթալու պատրաստ գտնուէինք . մէկ խօսքով , մինչեւ որ անիծեալ կենդանիին սրունգին ցաւը անցնելով՝ իր սովորական չվազկուկները եւ ճախրանքները չսկսեց , մենք ալ պանդոսկին մէջ բնաւ հանգստութեան երես չտեսանք : Այս բոլոր բաներէն ետքը , ալ ինչու չհաւատանք

Սուէտոնիոսի (*) պատմութեանը որ կըսէ թէ՝ Գալիկուլա (**) այն աստիճան իր ձինը կսիրէր որ անոր շքեղ կերպով զարդարուած տուն մը տուաւ եւ անոր ծառայութիւն ընելու համար պաշտօնատարներ կարգեց եւ մինչեւ անգամ անիկայ հիւպատոս ընել ուզեց : Տէրոջ կապիկին վրայ ունեցած սէրն ալ Գալիկուլային՝ իր ձիուն վրայ ունեցած սերէն պակաս չէր. այս խելքէ պակաս մարդն ալ՝ թէոր ձեռքէն գար՝ իր կապիկը Սպանիոյ առաջին ղառաւորներէն մէկը կընէր :

Գէշը սա էր որ միւս բոլոր սպասաւորներէն աւելի ես տէրոջ անձնութիւնը ցուցուցած էի, եւ իր Աուպիտոնին համար այնչափ յոգներ էի որ վերջապէս անկողին ինկայ : Սաստիկ տէնդէ մը բռնուելով՝ օր օրի այնչափ գէշցայ որ ինքզինքս կորսնցուցի : Շարունակ տասնեւհինգ օր մահուան եւ կենաց մէջ գտնուած ատենս ինչ ընելնին չեմ գիտեր . միայն սա չափը գիտեմ որ երիտասարդութիւնս անանկ ուժով մը տենդին եւ գուցէ ինձի տուած գեղերնուն դէմ դրաւ որ վերջապէս խելքս գլուխս եկաւ : Նախ եւ առաջ իմ սենեակէս տարբեր սենեակի մը մէջ ըլլալս իմացայ . ասոր պատճառը հասկնալ ուզելով՝ իս նայելու համար քովս գտնուող պառաւ կնկան մը հարցուցի. բայց ինք՝ « Պէտք չէ որ խօսիս, որովհետեւ բժիշկը մասնաւորապէս արգիլած է, » ըսաւ : Առողջ եղած ատեննիս սովորաբար տօքթորներուն վրայ կ'ինդանք, իսկ երբ հիւանդանալու ըլլանք՝ անոնց տուած պատուէրներուն դիւրաւ կ'հնազանդինք :

Թէպէտեւ ինձի պահպանութիւն ընող կնկան հետը խօսելու փափաք ունէի, բայց լուռ կենալս յարմար դատեցի : Ասոր վրայ մտմտացած ատենս նայեցայ որ պճնասէր երիտասարդի կերպարանքով երկու մարդ սենեակէս ներս մտան : Ասոնք թաւիշէ լաթեր եւ ասղնեղործերով զարդարուած ամե-

(*) Սուէտոնիոս՝ Լատին երեւելի պատմարան մըն է որ Յիսուս Քրիստոսի ծանր-մէկերորդ զարուն Հռովմայի մէջ կ'ընակէր :

(**) Գալիկուլա Տիրեբիոսի յաջորդելով՝ 37 թուականին Հռովմայի երրորդ կայսր-եղաւ :

նազեղեցիկ ճերմակեղեններ հագած էին . ինձի անանկ երեւցաւ որ այս մարդիկը տէրոջս ծանօթ ազնուականներ էին որոնք անոր պատիւ մը ընելու համար իս տեսնելու եկած էին : Այս կարծեօք տեղէս քիչ մը շարժելով անկողնոյս մէջ նստեցայ , եւ յարգանք մատուցանելու համար գլխանոցս հանեցի , բայց պահապան կնիկը իս նորէն տեղս պառկեցունելով ըսաւ . « Տեղէդ մի ելնէր , մէկը բժիշկդ , միւսն ալ դեղագործդ է : »

Տօբթօրը ինձի մօտենալով՝ երակս զննեց , գէմքս դիտեց եւ քիչ ժամանակէն առողջանալու նշաններ տեսնելով՝ ինքզինքը յաղթանակ տարածի պէս ցուցուց որպէս թէ մեծաւ մասամբ իւր բժշկական ճարտարութեան շնորհիւր իս բժշկած ըլլար , եւ ըսաւ . « Հիմայ մէկ դեղ մըն ալ պիտի տամ որ բոլորովին առողջանաս . ալ անկէ ետքը ըրած գործիս վրայ կրնամամեն տեղ պարծենալ : » Այս կերպ խօսքեր ընելէն ետքը դեղագործին պէտք եղած պատուէրը տուաւ : Դեղագործը գրած ատենը ինք հայելիին մէջ կնայէր , մաղերը կշտկէր եւ անանկ ծամածուռ շարժումներ կընէր որ թէ եւ ես շատ գէշ վիճակի մէջ էի , բայց խնդալս չէի կրնար բռնել : Ետքը մեծ քաղաքավարութեամբ գլխով ինձի մնաս բարով ըսելով դուրս ելաւ , եւ խելքը միտքը առաւել կերպարանքին վրայ էր քան թէ պատուիրած գեղերուն :

Տօբթօրը երթալէն ետքը դեղագործը գործողութիւնը կատարելու պատրաստուեցաւ , որուն ինչ ըլլալը ամեն մարդ կրնայ հասկնալ : Կամպառաւր իւր ընելիք գործողութիւնը վարսետութեամբ չկրնար կատարելէն վախնալուն եւ կամ իր դեղին արժէքը աւելցնելու համար էր որ ինք իր ձեռքովը դեղը պատրաստել ուզեց : Սակայն որչափ որ դեղագործը իր արհեստին մէջ ճարտար էր , չեմ գիտեր ինչպէս եղաւ որ ըրած գործողութիւնը ըմնալուն պէս ինձի տուած գեղը իրեն ետ տալով՝ հագած թաւիչէ լաթերը աղտոտեցի : Ինք այս գիպուածը դեղագործութեան արուեստին կապակցուած գժբաղդութիւն մը համարեց , եւ զենջակը առնելով՝ առանց բերնէն խօսք մը արտասանելու , վրան գլուխը սրբելէն ետքը ելաւ գնաց , հաստատ միտքը դնելով որ կեղտահանին տալիք

ստակը ինձի վճարել տայ. որուն, անտարակոյս, իր հագուստը զրկելու պարտաւորեցաւ :

Հետեւեալ առտուն դեղագործը՝ Թաթարին առջի օրուան ապսպրած դեղը հետն առած նորէն տուն եկաւ, որնոր այս անգամ աւելի պարզ լաթեր հագած էր, թէպէտ այն օրը առջի օրուան պէս դէպք մը պատահելու վախ չունէր : Զէթէ միայն կտեսնէի որ ամեն բույէ վիճակա լաւի կդառնար, այլեւ հիւանդանալէս ի վեր բժիշկներուն եւ դեղագործներուն դէմ այն աստիճան հակակրութիւն մը զգացեր էի որ համալսարաններուն անգամ կհայհոյէի, ուսկից այս պարոնները առանց պատուհասի մարդիկ մեռցունելու իշխանութիւն կստանան : Այս խորհրդով յայտնապէս երդում ըրի որ այլ եւս դեղ չպիտի խմեմ, եւ Հիբոկրատէսը իւր արբանեակներուն հետ մէկտեղ դժոխքին տակը կխրկէի : Դեղագործը՝ որնոր իր բերած դեղերուն ստակը առնելէն ետքը ալ ինչի գործածելս հոգը չէր ըներ, առանց ինձի բան մը զրուցելու, դեղը սեղանին վրայ դնելով ելաւ դնաց : Շուտ մը պատուհանէն դուրս նետել տուի այն անիծեալ դեղը, որուն դէմ այն աստիճան սրտմտած էի որ կկարծէի թէ զայն կուլ տալուս պէս պիտի թունաւորուէի : Այս անհնազանդութեանս վրայ ուրիշ անհնազանդութիւն մ'ալ աւելցուցի. խօսիլ սկսայ եւ համարձակ պահապան կնկանս զրուցեցի որ անպատճառ տէրջս վրայօք ինձի լուր տայ : Պառտը կամքս կատարելովը վրասս վտանգաւոր յուզմունք մը գոլէն վախճալով՝ կամ դուցէ հիւանդութիւնս նորէն զայրացնելու մտքով ինձի դէմ կենալով՝ հետոս խօսիլ չէր ուզէր. բայց երբ զինքը սատարիկ լռնադասեցի որ խօսքիս հնազանդի, վերջապէս ըսաւ. « Պարոն ասպետ, դուն քննէ զատ ուրիշ տէր մը չունիս. Ապիսանօ կոմսը Սիկկիա դնաց : Կնկանը այս խօսքին հաւատալս չէր գար. սակայն ճշմարիտ էր : Այն աղետալեանը հիւանդութեանս երկրորդ օրը վախճալով որ կենեմ՝ իր տանը մէջ կմեռնիմ, ունեցած մանր մունր կարասիքներուս հետ իս զարդարուն պանդոկ մը փոխադրել տուեր էր, ուր պարզապէս իս Աստիսանաութեան եւ պահապան կնկան մը խնամոցը յանձ-

ներ էր : Այն միջոցները կոմսը Սիկիլիա երթալու համար արքունիքէն հրաման ընդունած ըլլալով՝ այնպիսի աճապարանօք ճանրայ ելեր էր որ զիս բոլորովին մոռցեր էր , կամ դուցէ իս արդէն մեռելներուն կարգը դրած ըլլալուն եւ կամ ազնուականները այս մոռացկոտութեան ենթակայ ըլլալուն համար էր որ միտքը չէի ինկեր :

Պահապանս ասոնք ինձի մանրամասնաբար պատմելէն ետքը րտաւ : « Ես քեզի համար բժիշկ եւ դեղագործ գտայ , որպէս զի անոնց օգնութենէն զուրկ մնալով չմեռնէիր : » Այս գեղեցիկ լուրերը իս խորին մտածմունքի մը մէջ ձգեցին : Սիկիլիայի մէջ հանգիստ տուն տեղ պիտի ըլլայի , հէ , վայ ինձի : մտքը բարեան իմ ամենաքաղցր յոյսերս : Գլխունուդ մեծ գժբազդութիւն մը սրտահած ատեն , կըսէ պապին մէկը , աղէկ մը ինքզինքնիդ քննեցէք , եւ այն ատեն պիտի տեսնէք թէ միշտ յանցանքը ձերն է : Բայց թող ներէ սրբազան պապը , չեմ գիտեր թէ այս պարագային մէջ ես ինչ յանցանք գործեցի որ այս գժբազդութիւնը գլխուս եկաւ :

Գլխուս մէջ լցուցած այն հրապուրիչ ջնորքներս փարատելուն պէս ամենէն առջի մտաւանջութիւնս պայուսակս եղաւ , որնոր աչքէ անցունելու համար անկողինիս քովը բերել տուի : Անոր բացուած ըլլալը տեսած ատենս սրտէս հառաչանք մը հանեցի : « Աւաղ իմ սիրելի պայուսակս , դուցեցի , իմ միակ միօրթարութիւնս , կերեւոյ թէ օտարներու ձեռք ես ինկեր : » Ոչ ոչ , Պարսն Ժիլ Պլաս , ըսաւ այն ատեն պառաւը , ապահով եղիր որ քու պայուսակէդ բան մը վերցուած չէ , ես քու արկղդ իմ պատուոյս պէս պահեցի : »

Կոմսին քով սպասաւորութեան մտած ատենս ունեցած հագուստս անոր մէջ դտայ , բայց Մէսինայիին ինձի համար չինել տաւած հանդերձը որչափ փնտռեցի՝ չգտայ , կամ իմ տէքս զայն ինձի ձգելը յարմար դատած չէր եւ կամ մէկը յափշտակած ըլլալու էր : միւս բոլոր ունեցածներս նաեւ կաշիէ մեծ քսակով պահած ստակս անոր մէջն էին : Ստակս երկու անգամ համրեցի , եւ հիւանդութենէս առաջ անոր մէջ աւնեցած երկու հարիւր վաթսուէն փութիւնէս յիստուն փութիւն

Մեացած ըլլալը առաջին անգամ ինձի սուտ դալով՝ « Ս.յս ի՞նչ է, մարիկս, ըսի իս պահպանող պառաւ կնկան. ստակս ի՞նչու այսչափ պակսեր է: » « Ինչ զատ ուրիշը քու ստակիդ ձեռք դալցուցած չէ, պատասխանեց պառաւը, եւ ձեռքէս եկածին չափ խնայութեամբ գործածեցի զայն: Սակայն մարդս հիււանդութենէ աժան կերպով չաղատիր, ասանկ պարագայի մը մէջ մարդուս ձեռքը ստակ ըլլալու է որ պէտք եղած տեղը գործածէ: Սհաւասիկ, յարեց այս բարի տնտեսուհին դրպանէն թերթ մը թուղթ հանելով, տես ըրած ծախքիս ցուցակը որ ոսկիի պէս անխարդախ է, եւ ասկէց պիտի հասկնաս թէ պարապ տեղը ստակ մը վատնած չեմ: »

Ծախքին ցուցակը աչքէ անցուցի եւ տեսայ որ տասնըհինգ քսան երեսէ կը աղկանար: Ողորմած Աստուած, խեղճ վրաս չեղած ատենը որչափ հաւ առնուեր էր. միայն մօի ջուրի համար առնուազն տասներկու փիսթոլ տուած ըլլալու էր, միւս ծախքերն ալ ասոր պէս հասկցիր, փայտի, ճրագի, ջուրի, աւելի եւ ուրիշ շատ մը բաներու համար որչափ ստակ վատնուած ըլլալը խօսքով չեմ կրնար բացատրել: Սակայն իր քովէն ծախքին վրայ աւելցուցածներովը մեկտեղ բոլորին գումարը հազիւ երեսուն փիսթոլի կելնէր. ուստի հարկը ութսուն փիսթոլ ալ մնալու էր: Ասիկայ պառաւին հասկցուցած ատենս միամիտ կերպարանքով մը՝ կոմսին տաճարապետին պայուսակս ձեռքը յանձնած ատեն մէջը միայն ութսուն փիսթոլ գտնուելուն երկինքին բոլոր սուրբերը վկայ կանչեց. « Ի՞նչ կըսես, մարիկ, ընդմիջեցի աճապարանօք, իմ կահ կարասիքս քեզի յանձնողը տաճարապետն էր: » « Անտարտկոյս, պատասխանեց պառաւը, տաճարապետն էր որ զանոնք ինձի յանձնեց, եւ յանձնած ատենը ինձի ըսաւ: « Առ՝ ասիկայ, մարիկս, երբ Պարոն Ժիլ Պլասը պոչը տնկելու ըլլայ, հանդիսաւոր թաղում մը կատարել տուր, այս պայուսակին մէջ եղած ստակը թաղման երթալիք ծախքին կօդտէ: »

Ահ, անիծեալ նարոյիցի, գոչեցի այն ատեն, ստակս ուր դացած ըլլալը հիմայ հասկցայ, ընելիք գողութիւններուդ տեղը մասամբ իւրիւր լեցնելու համար, որոնք ես քեզի թող

չտուի, իմ ստակս յափշտակեր ես : Այս խօսքերն ընեւէս ետքը այն սրիկան ստակիս ամենն ալ դողցած չըլլալուն համար Աստուծոյ փառք սուի : Որչափ որ տաճարապետը ստակըս գողցած ըլլալուն համար ամբաստանելուս տեղը կար, այսու ամենայնիւ իմ պահապանիս ալ գողցած ըլլալը միտքէս անցուցի, մէկ մը մէկուն մէկ մը միւսին վրայ կասկածի կերթայի. բայց դողը որերնին ալ ըլլացին ինձի համար մէկ էր : Ասոր վրայօք պառաւին բնաւ խօսք մը չըրի եւ իւր գեղեցիկ հաշուեցոյցին ամեն մէկ յօգուածներուն վրայ ալ զինքը չյանդիմանցի : որովհետեւ ասկէց ինձի օգուտ մը չէր ծագեր, Սա ալ կայ որ ամեն մարդ իր արհեստին դողը ըլլալ պէտք է : Միայն իւր առնելիքը վճարելով եւ երեք օր ետքը ճանբայ տալով վրէժս առի :

Կարծեմ պառաւը տունէս դուրս ելնելուն պէս դեղադործին երթալով իմաց տուեր էր թէ զինքը ճանբեր էի եւ ես հիւանդութեանէս բժշկուած ըլլալուս համար իր հաշիւը չկրտւած կրնայի ձգել վախօշիլ, որովհետեւ վայրկեան մը ետքը դեղադործը հեւալով տունս եկաւ եւ հաշուեցոյցը ներկայացուց, որուն մէջ ծանր հիւանդութեան առննս բերած բոլոր անպիտան գեղերուն անանկ անուաններ դրած էր որ թէեւ ես բժշկութիւն ըրած էի, բայց դարձեալ չկրցի անոնց ինչ ըլլալը հասկնալ : Այս հաշուեցոյցէն կհասկցուէր թէ դեղադործները ծախած գեղերնուն քանիպատիկը կուղեն : Ստակին վճարմանը վրայօք իրարու հետ վէճի բռնուեցանք, ես կը սէի թէ պահանջած գումարին կէսը ղեղձէ, ինք ալ երդում կընէր թէ ստակ մը վար չէր կրնար առնել, Սակայն մտածելով որ իւր առնելիքը անանկ երիտասարդի մը վրայ էր, որնոր նոյն օրը կրնար Մատրիաէն դուրս ելնել, ուստի նախամեծար համարեց տուածովս այսինքն՝ իւր գեղերուն արժէքին երեք պատիկ գնովը դոհ ըլլալ քան թէ բոլորն ալ կորսնցունելու վտանգին մէջ դնել : Միտքէս սաստիկ ցաւ զգալով ըստակները համբեցի, ինք ալ ինձի գրեխ ըրած օրը հագած մաքուր լաթերը աղտոտելուս վրէժը առնելով ելաւ դնաց :

Շատ չանցած բժիշկն ալ եկաւ, որովհետեւ այս կենդանի-

ները միշտ իրարու պոչէ չեն զատուիր. ասոր ալ ինձի ըրած այցելութիւններուն ստակը զեղջերով, որոնք քիչ մը աւելի փախած էին, գոհ սրտով տունէս դուրս հանեցի։ Բայց գեռ դուրս չելած ինէ պարապ տեղը ստակ առած չըլլալը ինձի ապացուցանելու համար հիւանդութեանս մէջ պատահած մահաբեր վտանգներուն ինչպէս գէժն առած ըլլալը գեղեցիկ եւ զուարթ կերպարանքով մը պատմեց. բայց ես ամենեւին բան մը չհասկեցայ։ Այսպէս բժիշկնալ վրայէս ճանրելով՝ կարծեցի թէ բոլոր Պարկեանց պաշտօնատարներէն օձիբս ազատած եմ. սակայն խաբուեր եմ եղեր, որովհետեւ կեանքիս մէջ բնաւ երեսը չտեսած վիրաբոյժ մը ներս մտնելով՝ մեծ քաղաքավարութեամբ ինձի բարեւ տալէն ետքը ըսաւ, « Հիւանդութեանդ վտանգն անցած ըլլալուն համար չափազանց ուրախ եմ, քենէ երկու անգամ առած առատ արիւնիս եւ փակցուցած սրուակներուս շնորհիւն է որ մեռնելէ ազատեցար »։ Ահաւասիկ այս խաբերան ալ վրայէս փետուր մը փրցունելու եկած էր։ Ուստի պէտք եղաւ որ վիրաբոյժին կոնքին մէջն ալ թուքնեմ։ Քսակս այսչափ պարպուելէն ետքը այն աստիճան տկարացաւ որ մեռած մարմին մը կրնար համարուիլ, որովհետեւ խիստ քիչ արմատական խոնաութիւնը մնացեր էր։ Դարձեալ թըշուառ վիճակի մը մէջ ինկած ըլլալս տեսնելով՝ սկսայ վշատիլ. իմ նախորդ տէրերուս քով կենաց հեշտութիւններուն վարժուած ըլլալով՝ չքաւորութեան վրայ այլեւս Կիւնիկեան փիլիսոփայի (*) պէս չէի կրնար խորհիլ. սակայն տրտմելու չէի, որովհետեւ այնչափ ատեն փորձած էի թէ՛ բաղդը իս աղքատացնելուն չէր մնար նորէն կհարստացնէր։ Ուստի այս ողորմելի վիճակս միմիայն մօտակայ երջանկութեան առիթ մը համարելու էի։

(*) Կիւնիկեան փիլիսոփայ՝ ճին փիլիսոփաներուն առած մակդիրն է, որոնց զպոքը Աթէնքի մէջ էր։

ԳԻՐՔ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Ժիլ Պլասի՝ աղեկ քարեկամ մը եւ պաշտօն մը գտնելով՝
Կալիաւնօ կոմսէն տեսած ապերախտութեանը վրայ միա-
բարուիր : Տօն Վալերիօ տէ Լուռայի պատմութիւնը .

Այս միջոցին Նունէզի վրայօք բնաւ լուր մը առած չըլ-
լալու համար այն աստիճան զարմացած էի որ կարծեցի թէ
գիւղը գացած ըլլալու էր : Քաշելու կարողութիւն ունենալուս
պէս իրեն երթալու համար տունէս դուրս ելայ , եւ յիշաւի
տեղեկացայ որ երեք շաբաթէ ի վեր Մէտինս Սիտոնիա դուք-
սին հետ Անտալուսիա գացեր էր :

Առտու մը քունէս արթնցած տեսնս Մէլքիոր տէ լա Ռոն-
տան միտքս ինկաւ , եւ նորէն Մատրիս երթալու տեսնս Արե-
նատայի մէջ իւր եղբօրորդին տեսնելու համար իրեն ըրած
խոստումն յիշելով որոշեցի որ նոյն օրը այս խոստումն կատա-
րեմ : Տօն Պաղտատար տէ Յունիկայի պանդոկին ուր ըլլալը
հասկնալով ելայ հոն գացի , Պարոն Յովսէփ Նափարոնն վնտը-
ռեցի , որնոր վայրկեան մը ետքը եկաւ իս գտաւ , եւ իրեն
բարեւ տուած տեսնս ինք ալ քաղաքաւարութեամբ բայց պաղ
կերպով մը իս ընդունեց , թէեւ անունս իրեն յայտնեցի : Յօւրա
դէմքով ինձի ըրած այս ընդունելութիւնը մառանապետին
բնութեանը վրայ ինձի ըրած նկարագրութիւններնուն չէր

յարմարեր . ուստի երկրորդ անգամ իրեն չերթալու որոշում տալով իրմէ բաժնուելու վրայ էի , մէկ մ'ալ համարձակ , զըւարթ եւ եռանդուն կերպով մը ինձի ըսաւ , « Ա՛հ պարոն Ժիւ Պլաս տը Սանդիյեանն , կաղաչեմ , քեզի բրած ընդունելութեանն ներողամիտ եղիր , միտքս չեկար որ քեզի պէտք եղած պատիւը ընէի , անունդ մոռցած էի , եւ բոլորովին միտքէս ելած էր այն ասպետը որնոր չորսուկէս ամիսէ ի վեր Արէնատայէն ինձի խրկուած նամակի մը մէջ յիշուած է : Եկու քեզ գրկեմ , յարեց չափազանց ուրախութենէն վիզս փաթթուելով , Մեքքիոր հօրեղբայրս , զոր բուն հօրս պէս կսիրեմ եւ կպատուեմ , ինձի իմաց կուտայ որ՝ եթէ քեզ դիպուածով տեսնելու պատիւը ունենամ՝ իր զաւակին պէս ընդունիմ , եւ եթէ հարկ ըլլայ՝ թէ իմ եւ թէ բարեկամացս վարկման շնորհիւ քեզի օգնութիւն մը ընեմ , քու սրտիդ եւ տաղանդիդ վրայ այն աստիճան գովեստներ կուտայ որ եթէ յանձնարարութիւն ալ բրած չըլլար , ես դարձեալ քեզի պէտք եղած ծառայութիւնները պիտի ընէի , ուստի , կաղաչեմ , իս այնպիսի անձ մը համարէ , որուն՝ հօրեղբայրս իւր նամակաւ քվարդ ունեցած սէրը յայտնած է . քեզի բարեկամութեան ձեռք կ'երկնցունեմ եւ դուն ալ քու բարեկամութեան շնորհքդ մի զլանար : »

Յովսէփին ինձի ցուցուցած քաղաքավարութեանը պարտուպատշաճ երախտագիտութեամբ պատասխանեցի , եւ նոյն ժամուն երկուքնիս ալ՝ իրրեւ վառվռուն եւ անկեղծ բարեկամներ՝ սիրով իրարու կապուեցանք : Գործերուս ինչ վիճակի մէջ ըլլալը իրեն յայտնելու բնաւ չերկմացայ , ուսկից ետքը ինձի ըսաւ . « Քեզի տեղ մը գտնելու հոգը ես իմ վրաս կառնեմ եւ հիմակուհիմաց ամեն օր եկուր ճաշդ հօս ըրէ , այս տեղ քու պանդոկէդ աւելի աղէկ կերակուր կրնաս գտնել , Հիւանդութենէ նոր օտք ելած , քսակս պարպուած եւ կերուխումի աղէկ վարժուած ըլլալուս համար այս առաջարկութիւնը չմերժեցի , եւ իւր տանը մէջ այնչափ դիրքայ որ տասներ հինգ օր ետքը երեսներս Պերնարդեան կրօնաւորի երեսներ դարձան : Ինձի անանկ կերելար թէ Մեքքիորին եղբօրորդին

հոն տեղ աղէկ ստակ կգիղէր, բայց ինչպէս չգիղեր, որովհետեւ իր աղեղը երեք լար ունէր. ինք միանգամայն մատակարար, մատանապետ եւ տաճարապետ էր, Նաեւս որչափ որ բարեկամս էր, կարծեմ ինք եւ սանգոսինն վերատեսու չըմէջերնին աղէկ միաբաներ էին, Բոլորովին առողջանալէս ետքը օրին մէկը իմ Յովսէփ բարեկամս Յունիկայի պանդոկը գալս տեսնելով, ուր ըստ սովորութեան ճաշ ընելու դացեր էի, դէմս ելաւ եւ զուարթ կերպարանքով մը ըսաւ. « Պարոն Ժիլ Պլաս, քեզի բաւական աղէկ պաշտօն մը պիտի առաջարկեմ, Գիտցած ըլլաս որ Սպանիոյ տէրութեան գլխաւոր պաշտօնեայ Լէոնէի գուքը՝ բոլորովին կառավարութեան գործերուն տնօրէնութեամբը զբաղելու համար իր անձնական գործերուն հոգը երկու մարդոց յանձնեց, Տօն Տիէկօ տէ Մօնթէզէր եկամուտները պիտի հաւաքէ եւ Տօն Բոտրիկոս տէ Բալտերօն ալ տանը ծախքերը պիտի հոգայ, Այս երկուքը բացարձակ իշխանութեամբ իրարմէ անկախ պաշտօն կվարեն, Տօն Տիէկօն սովորաբար իր իշխանութեանը տակ երկու տեսուչ ունի, որոնք եկամուտը կհաւաքեն, Այս առտու իր տեսուչներէն մէկուն ճանբայ տալը իմանալով՝ իրեն դացի եւ աղաչեցի որ այն պաշտօնը քեզի տայ, Պարոն Մօնթէզէր որնոր իսկ ճանչնայ եւ վերջին աստիճան կսիրէ, վարքդ եւ տաղանդդ իրեն գոված ատենս քեզ իր քովն առնելուն խօսք տուաւ. ուստի ճաշի ժամանակէն ետքը քեզի հետ իր տունը երթանք :

Ելանք անոր տունը դացինք ուր ինձի մեծ մարդասիրութիւն ցուցունէն ետքը իս ճանբու դրած տեսուչին պաշտօնին մէջ հաստատեց, Այս պաշտօնը՝ մեր ագարակները տեսնելու երթալ, անոնց մէջ նորոգութիւններ ընել եւ վարձակալներէն առակ հաւաքել էր, Վերջապէս գիւղային կալուածներու եւ կիսառնուէի եւ ամսէ ամիս Տօն Տիէկօյին հաշիւ կուտայի, որնոր մատանապետիս իմ վրայօքս իրեն տուած գովեստներուն տկանջ չկախելով՝ հաշիւներս մեծ ուշադրութեամբ կը քննէր, Իմ ուղածս ալ այս էր, թէպէտ նախորդ տէրս իրեն ցուցուցած ուղղամտութեանս համար իս վարձատրած չէր, սակայն ես որոշած էի որ ուղղամտութենէս յաւիտեան չխոտորիմ :

Օր մը լուր առինք թէ Լէրմէի դղեակը բռնկեր եւ կէսէն աւելին մոխիր դարձեր էր : Անմիջապէս ելայ հոն գացի որ եղած փաստը բնեմ, Հրդեհին բոլոր պարագաներուն վրայ ճշգրիտ տեղեկութիւն առնելով՝ ընդարձակ տեղեկադիր մը շինեցի, զոր Մօնթէզէր Լէրմէի գուքսին ներկայացուց : Այս պաշտօնեայն ասանկ գուժ մը առնելուն վրայ վշտանալուն տեղ տեղեկագիրին շարագրութեանը վրայ զարմանալով՝ հեղինակին անուընդ հարցուց, Տօն Տիէկօ ոչ միայն անունս իրեն ըսաւ, այլ եւ այն աստիճան իս դովեց որ Նորին Վսեմութիւնը վեց ամիս ետքը պատմութեան մը առթիւ իս յիշեց զոր հիմայ պիտի յայտնեմ. եւ թէոր ասանկ առիթ մը չպատահէր, գուցէ արքունիքին մէջ երբէք պաշտօն մը ձեռք չպիտի կրնայի բերել : Ահաւասիկ այս է պատմութիւնը :

Ան ատենները Լնֆանթ կոչուած փողոցը տարիքն առած տիկին մը կրնակէր, որուն անունը Ինէզիլլա տէ Քանթարիլլա էր : Այս տիկինին ինչ ցեղէ՝ ըլլալը ստոյգ կերպով մարդ չէր գիտեր : Ոմանք անոր համար վին շինողի մը եւ ոմանք ալ Սուրբ Յակոբի կարգէն ասպետի մը (*) աղջիկն է կրսէին : Ո՛վ որ ալ ըլլար, ինք զարմանալի բնաւորութեան տէր կին մըն էր : Այս կինը ամբողջ եօթանասունըհինգ տարեկան կար, որուն՝ բնութիւնը իւր բոլոր կենացը մէջ մարդիկ հրապուրելու զարմանալի առանձնաշնորհութիւնը պարզեւած էր : Հին արքունիքին ազնուականներուն կուռքն եղած էր, եւ նոր արքունիքի ազնուականներն ալ զինքը կապշտէին : Ժամանակը որ գեղեցկութեան չինայէր, ի զուր իւր ազդեցութիւնը անոր գեղեցկութեանը վրայ կ'փորձէր. երեսները կ'թողնեցնէր, բայց մարդոց հաճոյանալու ջօրութիւնը ձեռքէն չէր կրնար խլել : Ազնուականութեան կերպարանք մը, հրապուրիչ ոգի մը եւ բնական վայելչութիւններ ունենալուն համար

(*) Ս. Յակոբի ասպիս՝ Փղորէնիոսի 1290 թուականին հաստատած ասպետութեան կարգ մըն է : Այս ասպետները վրան վեց խնցիով օսկիէ շղթայ մը եւ մանեակէն վաւ կ'ախտուած շքադրամ մը կ'կրէին, որուն վրայ Ս. Յակոբ առաքեալին պատկերը կ'աւ :

իւր տէրութեան մէջ անդամ սիրահարութիւններ կընէր :
 Լէրմէի դուքսին քարտուղարներէն Տօն Վալէրիօ տէ Լու-
 նա անուն քտանդհինգ տարեկան ասպետ մը Ինէզիլլային
 տեսութեան երթալով՝ անոր սիրահարեցաւ : Իւր սէրը անոր
 յայտնեց եւ սիրահարական ձեւեր գործածելով՝ սիրոյ եւ ե-
 րկտասարդութեան ներշնչած բոլոր եռանդեամբը իւր որսին
 ետեւէն ինկաւ : Տիկինը որ անոր առաջարկութիւնը չընդու-
 նելու իրաւունք ունէր, զայն չտիպաւ որեւէ համար ինչ միջոց
 բանեցնելը չէր զիտեր : Սակայն օր մը ասոր միջոցը գտնե-
 լով՝ երկտասարդը իւր սենեակը մտցուց եւ հոնտեղ սեղանի
 մը վրայ դրած ժամացոյցը իրեն ցուցունելով՝ ըսաւ. «Նայէ
 ժամը քանին է, այսօր եօթանասունհինգ տարի եղաւ որ
 այս ժամուս աշխարհք եկայ, անկեղծութեամբ խօսելով՝ այս
 տարիքիս մէջ սիրահարութիւն ընել ինձի կ'այլլէ, խեղդ քեզ
 կանչէ, տղաս, սանձէ ցանկութիւնդ որ ոչ քեզի եւ ոչ ին-
 ձի կ'այլլէ : » Այս հանճարեղ խօսքերուն վրայ ասպետը որ
 այլեւս բանականութեան իշխանութիւնը չէր ճանչնար, կրից
 յուզմունքէ յափշտակուած մէկու մը պէս կատաղութեամբ
 տիկինին պատասխանեց. «Անողորմդ Ինէզիլլա, ինչու համար
 այդ ունայն հնարքներուն կդիմես, խեղդ կկտրէ՞ որ այդ
 փուճ հնարքներդ քեզ ինձի ուրիշ կերպ երեւցնեն, այդպիսի
 սնստի յոյսով մը մի խաբուիր, կուզես հիմայ երեւցածիդ պէս
 ըլլաս, կամ թէ հրապոյր մը իմ աչքս խաբած ըլլայ, դարձեալ
 դքեզ սիրելի չպիտի դադարիմ : » Եւ աղէկ, սրտասխանեց
 տիկինը, քանի որ յամառութեամբ՝ բրած մտադրութիւննե-
 րովդ իս յողնեցնելու որոշմունքիդ մէջ հաստատ կմնաս, ես
 ալ այսուհետեւ դուստ քեզի չեմ բանար եւ կարգիլեմ քեզ որ
 մէկ մ'ալ աչքիս չերեւաս :

Թերեւս ձեզի այնպէս երեւայ թէ սակեց ետքը Տօն Վալէ-
 րիօ տիկինէն լսած խօսքերէն ամշնալով՝ առանց անպատուու-
 թեան անկէ ետ քաշուեցաւ : Ընդ հակառակն առջինէն աւելի
 թախանձեց : Պինին արեցեալներուն վրայ ինչ ազդեցութիւն որ
 կընէ, սիրահարութիւնն ալ սիրահարներուն վրայ նոյն ազդե-
 ցութիւնը կընէ : Ասպետը աղաչեց, հեծեց, եւ մէկէն իմէկ

աղաչանքը զայրացման փոխելով՝ ինչ որ մեղմութեամբ չէր կրցեր ստանալ, բռնութեամբ ձեռք ձգել ուղեց. բայց տիկինը քաջութեամբ անիկայ մէկդի հրելով՝ զայրացմամբ անոր ըսաւ. « Աեցիր, Ժպրհ, որ հիմայ քու յիմարական ցանկութիւնդ սանձեմ. դուն իմ զաւակս ես : »

Տօն Վալէրիօ այս խօսքերուն վրայ շփոթելով՝ բռնութիւնը դադրեցուց. բայց կարծելով թէ Ինէզիլլա ինքզինքը անոր թեւադրութիւններէն ազատելու համար այս խօսքը ըսաւ, « Այդ առաջապելը, պատասխանեց, անոր համար շինեցիր որ իմ ցանկութենէս ազատիս : » « Այ ոչ, ընդմիջեց տիկինը, քեզի այնպիսի գաղտնիք մը կ'յայտնեմ որնոր եթէ չստիպուէի, միշտ ծածուկ պիտի պահէի. Քսան տարի կայ որ հայրդ՝ Տօն Պետրոս աէ Լունան՝ կսիրէի, որնոր այն ատեն Սէկովիայի կառավարիչն էր, դուն եղար մեր սիրահարութեան պտուղը : Անիկայ քեզ իրեն զաւակ ընդունելով՝ մեծ խնամքով մեծցունել տուաւ, եւ ուրիշ զաւակ չունենալէն զատ՝ դուն բարի յատկութիւններ ունենալուդ համար որոշեց որ իր Ժառանգութիւնը քեզի թողու, ես ալ քեզ երեսէ չձգեցի. ինչ որ պէտք էր կատարեցի : Աշխարհքի մէջ մօտեղդ տեսնելուս պէս քեզ տունս առնելով՝ այն քաղաքավարական ձեւերը սորվեցուցի, որոնք պչրող երիտասարդի մը համար շատ կարեւոր են, եւ միայն կանայք երիտասարդ ասպետներուն կրօնան սորվեցնել : Ասոնք բաւական չհամարեւով՝ բոլոր համարմանս շնորհիւր քեզ գլխաւոր պաշտօնէին քօլը դրի, վերջապէս ինչպէս որ մօյր մը իւր զաւակին վրայ հոգ տանելու է, ես ալ նոյնպէս քու վրադ հոգ տարի : Ասոնք քեզի խոստովանելէս ետքը ալ բռնելիք ճանբադ դուն որոշէ. թէոր ըզգացմունքդ կրնաս զսպել եւ զիս մայրդ համարել, քեզ քովէս դուրս չեմ ընեք, եւ ինչպէս մինչեւ հիմայ քեզ սիրած եմ, նոյնպէս այսուհետեւ ալ կսիրեմ. բայց թէոր ընութեան եւ բանականութեան քննէ պահանջած այս ջանքը ընել չես ուզեր, շուտ կորի գնա՝ տունէս եւ զքեզ տեսնելու սարսափէն իս ազատէ : »

Ինէզիլլային այս կերպ խօսքեր ըրած միջոցին Տօն Վալէրիօ

տխուր լութեան մը մէջ ինկած էր : Կարծես թէ ուժը վըրան պիտի բերեր եւ ինքզինքին պիտի յաղթեր . բայց ասիկայ միտքէն անգամ չէր անցներ : Ուրիշ խորհուրդի մը վրայ մտածելով՝ իւր մօրը տարրեր տեսարան մը ներկայացնելու կպատրաստուէր : Իւր երջանկութեանը դէմ կեցող արդեւքին վրայ չկրնալով մխիթարուիլ, վատարար յուսահատութեան անձնատուր եղաւ եւ թուրը քաշելով իւր կուրծքը մխեց : Երկրորդ Իդիպոսի (*) մը պէս ինքզինքը պատժեց . սա տարբերութեամբ որ Թէպայեցին մեղք գործած ըլլալուն համար սրտին կսկիծէն աշուրները կուրցուց, եւ ընդհակառակն՝ Կասթիլ լացին մեղք չկրնալ գործելուն համար զգացած ցաւէն ինքզինքը սպաննեց :

Գիտողդարար Տօն Վալէրիօ իր ձեռքովը կրած հարուածին վրայ անմիջապէս չմեռաւ : Զղջումի դալով՝ ըրած անձնասպանութեանը համար Աստուծմէ թողութիւն խնդրելու ժամանակ ունեցաւ : Իր մահուամբը Լէրմէի դուքսին տանը մէջ քարտուղարութեան սլաշտօն մը պարապ մնալով՝ այս պաշտօնեայն որնոր իմ վրաս արուած դժկեանքները եւ հրդեհին վրայ չարադրած տեղեկագիրս դեռ մոռցած չէր : Իս այն երբ տասարդին տեղը իրեն քարտուղար ընտրեց :

(*) Իդիպոս՝ Թէպայի Քաջաւոր էր որ Յիսուս Քրիստոսէ առաջ ժԳ. դարուն մէջ տեղը կապրէր :

ԳԼՈՒԽ Բ.

Ժիլ Պլասի՝ Լեռնէի դռնսին ներկայանալով՝ անոր ֆար-
սուղարն ըլլալը, նոյն գործով աշխատիր ու դռնսին
անկէ գոն ըլլալը.

Մօնթէղէր այս աւետիար ինձի տալով ըսաւ. « Ժիլ Պլաս, բարեկամս, թէպէտ քեզ կորսնցունելուս համար սաստիկ ցաւ կղզամ, բայց քեզ այնչափ կսիրեմ որ Տօն Վալէրիօյին տեղն անցնելու ինձի չափազանց ուրախութիւն կապտածաւէ: Թէոր քեզի տալիք երկու խրատներուս հետեւելու ըլլաս, մտահ եղիր որ մեծ հարստութիւն կգիղես: Մէկ մը նայէ որ ինզինքդ Նորին Վսեմութեան հետ սիրով անանկ կապուած երեւնաս որ բոլորովին իրեն անձնուէր ըլլալուդ վրայ չտարակուսի, եւ մէկ մ'ալ Տօն Բոտրիկոս տէ Քալտէրօնա աղնուականին մեծարանք ցուցուր, ըստ որում այս մարդը իւր տէրօջը միտքը կակուղ մոմի պէս կգործածէ: Թէոր բաղդդ յաջողելով՝ այս սիրելի քարտուղարին բարեկամութիւնը ստանալու ըլլաս, քիչ տոենի մէջ առաջ կերթաս, այս բանին համար համարձակ կրնամ երաշխաւոր ըլլալ: »

« Պարոն, ըսի Տօն Տիէկոյին ինձի տուած բարեկամական խրատներուն համար իրեն շնորհակալ ըլլալէս ետքը, կաղաչեմ Տօն Բոտրիկոսին ինչ բնաւորութեան տէր ըլլալը ինձի հասկցուր. երբեմն անոր վրայօք ասդիէն անդիէն խօսքեր լրած եմ, անոր համար շատ չար մարդ մըն է կըսեն. բայց արքունիքին մէջ պաշտօն վարող անձանց նկատմամբ հասարակութեան դատաստաններուն չեմ հաւատար. թէեւ ըրած դատաստաններնին ողջամիտ կրնան ըլլալ: Ուրեմն ըսէ ինձի, Քալտէրօնա աղ-

նուականին վրայ ի՞նչ կարծիք ունիս : • • Այդ փափուկ խըն-
դիր մըն է որ ինձի կ'առաջարկես , պատասխանեց գլխաւոր
վերատեսուչը խորամանկ ժպիտով մը . թէորքու տեղդ ուրիշ
մէկը այդ հարցումը ինձի ընելու ըլլար , աներկմտութեամբ
պիտի ըսէի թէ անիկայ խիստ պարկեշտ ազնուական մըն է ,
եւ անոր վրայօք գէշ չկրնար ըսուիլ . սակայն ես կուզեմ որ
հետդ անկեղծօրէն խօսիմ , չէ թէ միայն քեզ շատ խոհական
երիտասարդ մը կհամարեմ , այլ եւ կարծեմ թէ Տօն Բարրի-
կօսին վրայօք սրտիս մէջ եղածները քեզի բանալու եմ , որով-
հետեւ քեզի խրատ տուի որ անոր ջուրին երթա . ապա թէ
ոչ քեզի կատարեալ բարեկամութիւն մը ըրած չեմ ըլլար :

Ուստի , գիտցած ըլլաւ որ , շարունակեց խօսքը , Նորին Վսե-
մութիւնը դեռ Տօն Ֆռանսուա աէ Սանտովալ կոչուած ատեն
անոր քովը հասարակ սպասաւոր մըն էք , այս սպասաւորութիւնը
աստիճանաբար մինչեւ գլխաւոր քարտուղարի պաշտօնին հա-
սաւ , աշխարհքիս մէջ իրմէ աւելի ամբարտաւան մարդ չէ
եկեր : Իրեն եղած քաղաքալարութիւններուն բնաւ փոխարի-
նութիւն չընէր , թէորքորաւոր պատճառներ չըլլան : Մէկ
խօսքով ինքզինքը Լէրմէի գուքսին պաշտօնակից կհամարէ ,
եւ թէորքործին խորը քննելու ըլլանք , կարծես թէ գլխաւոր
պաշտօնէին իշխանութեանը ինք ալ մասնակից է , ըստ որում
որու որ ուզէ պաշտօններ եւ կուսակալութիւններ տալ կու-
տայ . թէպէտ շատ անգամ հասարակութիւնը այս բանին հա-
մար կգանդաւի , բայց բնաւ իր հոգը չէ , զինքը պարսաւող-
ներուն խօսքը բանի տեղ չգնէր , բաւական է որ ըրած դր-
ծին համար պարգեւներ առնէ , Ըսած խօսքերէս կրնաս հաս-
կընալ թէ , կրկնեց տօն Տիէկօ , այն աստիճան ամբարտաւան
մարդու մը հետ ի՞նչ կերպով վարուելու ես : • • Օհ , անտա-
րակոյս , պատասխանեցի , դուն այդ դործը ինձի ձգէ , թէոր
ինքզինքս անոր չսիրցունեմ , դործս գէշ կըլլայ : Երբ մարդ
մը աչքը մտնել ուզած անձին պակասութիւնը դիտէ , շատ
ապուշ ըլլալու է որ չյաջողի : • • Այդ խօսքերուդ ըսելիք
չունիմ , պատասխանեց , քեզ հիմայ Լէրմէի գուքսին կներ-
կայացնեմ :

Շուտով պաշտօնէին տունը գացինք : Եւ նայեցանք որ մեծ սրահի մը մէջ հիւր ընդունելու դռադած էր : Հոն տեղ թափաւորին պալատէն աւելի բաղմուն թիւն կար : Սուրբ Յակոբի եւ Քալադրայայի կարգէն եղող աստեղծներ (՝) տեսայ որոնք կուտակալութիւններ եւ փոխարքայութիւններ կլինդրէին, եպիսկոպոսներ որոնք թէմերնուն մէջ առողջ չլլալնուն՝ միմիայն օգտափութեան համար արքեպիսկոպոս ըլլալ կուզէին, Սուրբ Գոմինիկեան եւ Սուրբ Ֆրանչիսկեան կրօնաւորներ որոնք խոնարհաբար եպիսկոպոսական թէմ կլինդրէին : Նաեւս պաշտօնէ ելած զինուորականներ տեսայ որոնք երբեմն Քինքիլայ հրամանատարին հոն ներկայացուցած խաղը կիտաղային , այսինքն՝ թոշակ առնելու յոյսով հոն կգեգրէին : Իրաւ դուքսը անոնց խնդիրքը չէր կատարեր, բայց մարդասիրաբար աղերսագիրնին կ'ընդունէր , եւ նայեցայ որ իրեն հետ խօսող մարդոց մեծ քաղաքավարութեամբ կպատասխանէր : Հոն տեղ համբերութիւն ընելով՝ սպասեցինք մինչեւ որ աղերսարկուններուն բոլորն ալ ճանբեց , Այն ատեն Տօն Տիէկօն անոր ըսաւ : Տէր իմ , ահաւասիկ Ժիլ Պլաս տը Սանդիյմանը , այն երիտասարդը որնոր Ձեր Վսեմութիւնը Տօն Վալէրիօյին տեղ քարտուղար ընտրեց : Դուքսը այս խօսքերուն վրայ երեսս նայելով մարդասիրաբար ըսաւ . « Սնիկայ արդէն ինձի ըրած ծառայութիւններովը այս պաշտօնին արժանացած է : Ետքը ինձի իր դահլիճը մտցուց որ հետս առանձին տեսութիւն մը ընէ , կամ մանաւանդ իմ խօսակցութենէս մտքիս կարողութիւնը դատէ : Ամենէն առաջ իմ ուր ըլլալս եւ մինչեւ այն ատեն ինչ կերպով կեանք վարած ըլլալս հասկնալու համար խնդրեց որ մի ըստ միովէ իրեն պատմեմ : Ինչ մանրամասն պատմութիւն մըն էր ինէ խնդրածը : Սոյանիոյ գլխաւոր պաշտօնէին առջեւ սուս խօսիլ չէր ըլլար . միւս կողմանէ

(՝) Քալադրայայի ասպիս՝ 4158 Թուականին Կասիկայի Եպիսկոպոս Երանոս Սանչի Սպանիոյ մէջ հաստատած զինուորական կարգն է , որնոր իր անունը այն քաղքէն առած է , որուն պաշտպանութեանը համար հաստատուեցաւ :

պատմութեանս մէջ սնտփառութեանս դպելիք անանկ առարկաներ կար որ ընդհանուր խոտտովանութիւն մը ընելու որոշում չէի կրնար տալ : Այս շփոթութեան մէջէն ինչպէս ազատելի : Ըշմարտութիւնը անհաճոյ երեւնալիք կէտերուն մէջ շարեւեղի, եւ ասոր համար ինչ ճարտարութիւն որ բանեցուցի ինք դարձեալ հասկցաւ : « Պարոն Սանդիլեան, ըսաւ ժպտելով՝ պատմութեանս լմնցունելէս ետքը, կնայիմ որ քիչ մը անառակութիւններու մէջ մտեր ելեր ես : » Տէր իմ, պատասխանեցի ամօթէս կարմրելով, Ձեր Վսեմութիւնը ինձի հրամայեց որ ճշմարիտը խօսիմ եւ ես ալ հնազանդեցայ : « Գոհ եմ, պատասխանեց դուքսը, գնա՛, տղաս, շատ աժան ազատեր ես : Զարմանք, ինչպէս եղեր է որ չար օրինակները քեզ բոլորովին գլխէ չեն հաներ : Աշխարհիս մէջ քանի պարկեշտ մարդիկ հիմայ երեւելի սրիկաներ պիտի ըլլային, թէոր բազմը զիրենք ալ նոյն փորձանքներուն մէջ դրած ըլլար :

Բարեկամս, շարունակեց պաշտօնեայն, այլ եւս անցեալին վրայ մի խորհիր, մտածէ թէ դուն հիմայ թագաւորին քովն ես, եւ այսուհետեւ իրեն համար պիտի աշխատիս, ետեւէս եկուր որ քու գործիդ ինչ ըլլալը քեզի հասկցունեմ : Գուքսը այս խօսքերը ըսելէն ետքը իս իւր դահլիճին կից ուրիշ պղտիկ դահլիճ մը տարաւ ուր որ գլքի դարաններու վրայ քսան հատի չափ հաստը կեկ միածալ տումարներ կային : « Այս տեղ պիտի աշխատիս, ըսաւ, այս տեսած բոլոր տումարներդ Սպանիոյ թագաւորութեանց եւ իշխանութեանց մէջ եղող ազնուական ցեղերուն բառգիրքն են : Այս տումարներուն ամեն մէկ գիրքին մէջ այբուբենի կարգով տէրութեան բոլոր մեծամեծներուն համառօտ պատմութիւնը գրուած է, որուն մէջ թէ իրենց եւ թէ նախնիքներնուն տէրութեան մատուցած ծառայութիւններնին նաեւս իրենց պատահած բոլոր մենամարտութիւններնին մանրամասնաբար յիշատակուած են : Նոյնպէս ստացուածքնին, վարքերնին, մէկ խօսքով ամեն բարի եւ չար յատկութիւններն անոնց մէջ նշանակուած են, այնպէս որ արքունիքէն շնորհք խնդրած ատեննին, մէկ նայելուս կրնամ հասկնալ թէ իրենք խնդրած շնորհքներնուն ար-

ժանի՞ք են թէ ոչ, Այս բոլոր բաները ճշգիւ գիտնալու համար թոշակաւորներ ունիմ որոնք յատկապէս անոնց վրայ տեղեկութիւն կառնեն, եւ խրկած տեղեկագրերովսին ինձի իմաց կուտան : Այս տեղեկագիրները ընդարձակ եւ զաւառական ոճով գրուած ըլլալուն համար պէտք է զանոնք համառօտել եւ մաքուր ոճի վերածել, վասնզի թագաւորը երբեմն երբեմն այս տուամարները կարդացնել կուտայ : Ահաւասիկ այս վայրկենէս սկսելով՝ այս գործը քեզի կյանձնեմ, որուն համար պարզ եւ համառօտ ոճ մը պէտք է :

Այս խօսքերուն վրայ տեարակէն տեղեկագիր մը հանելով ինձի տուաւ, ետքը դահլիճէս դուրս ելնելով՝ իս մինակ թողուց որ արձակ համարձակ առաջին փորձս ընեմ : Տեղեկագիրը կարգացի որնոր ինձի ոչ միայն բիրտ բառերով խնդած այլ եւ կիրքով գրուած երեւցաւ, թէպէտեւ անխկայ շարագրողը Սօլսօն քաղաքէն կրօնաւոր մըն էր : Նորին Արքութիւնը բարի մարդու մը ոճը ձեւացնելով՝ անխղճաբար Քաթալոնիացի համեստ ընտանիք մը կ'աւտահամբաւէր, եւ զբուցածին ճամբրիտ ըլլալն ալ Տէրը գիտէ : Ինձի այնպէս երեւցաւ թէ կարդացածս պարսաւագիր մըն էր. ուստի առջի բերան ասոր վրայ աշխատիլը խղճմտանքիս դպաւ, որովհետեւ կ'ախնայի թէ չըլլայ որ զրպարտութեան մը մեղսակից ըլլայի : Արչափ որ արքունիք դեռ նոր մտած էի, այսու ամենայնիւ փնասը եւ օգուտը բարի կրօնաւորին հոգւոյն թողլով, տեղեկագիրը նախատական բառերով զարդարեցի, եւ բոլոր մեղքը՝ եթէ կար՝ անոր վրայ ձգելով՝ սկսայ Աստղիլական գեղեցիկ խօսքերով երկու երեք ցեղ վատահամբաւել որոնք գուցէ պարկեշտ եղած ըլլային :

Արդէն չորս հինգ երես գրած էի, մէկ մ'ալ դուքսը ինչպէս գրածս տեսնելու համբերելով՝ եկաւ, « Սանդիլեան, բաւ, ցուցուր նայինք ինչ ես բրեր, գրածդ մէկ մը աչքէ անցունելու մեծ հետաքրքրութիւն ունիմ : Այն ատեն աչքը դրութեանս վրայ յառելով՝ սկզբնաւորութիւնը մեծ ուշադրութեամբ կարդաց եւ այնչափ դոհ երեւցաւ որ ես զարմացայ : « Արչափ որ քու վրադ բարի համարում ունէի, կրկնեց,

Բայց ճշմարիտը խօսելով. յուսացածէս աւելի տաղանդաւոր ես եղեր. չէ թէ միայն իմ ուղած պարզութեամբս եւ ճշդութեամբս կգրես, այլ եւ կնայլմ որ ոճդ վառվռուն եւ կայտառ է, ուստի քու գրիչդ ընտրած ըլլալուս չեմ դղջար եւ այսուհետեւ նախորդիդ մեռնելուն վրայ կմխիթարուիմ: Պաշտօնեայն այսչափ գովեստը բաւական չպիտի համարէր, թէ որ եղբորդդին Լէմսի կոմսը վրայ գալով՝ այս տեղ խօսքը չընդմիջէր: Նորին Վսեմութիւնը քանի քանի անգամ անոր փաթթուելով՝ այնպիսի ջերմ ընդունելութիւն մը ըրաւ որ հասկցայ թէ եղբորդդիին վրայ մեծ սէր ունէր: Երկուքն ալ ընտանեկան գործի մը վրայ գաղտուկ խօսակցելու համար սենեակ մը քաշուեցան: Այս գործին ինչ ըլլալը վերջը կյայտնեմ, որուն վրայ դուքսը այն ատեն թագաւորին գործերէն աւելի զբաղած էր: Ատոնք իրարու քով գտնուած միջոցին ժամացոյցին տասներկուք դարները լսեցի, եւ գիտնալով որ քարտուղարները ու տեսուչները այս ժամուն գրասենեակնուն գուրս ելնելով՝ ուր որ ուզեն ճաշի կերթան, ես ալ գլխաւոր գործս հասած տեղը ձգեցի եւ ճանրայ ելայ չէթէ Մօնթէղէրին տունը երթալու համար, որովհետեւ ամսականներս տուած էր եւ ես ալ քովէն ելած էի, այլ արքունիքի թաղին ամենէն երեւելի խորակարարներէն մէկուն խանութը մանելու համար: Այնուհետեւ ինձի չէր վայլեր որ հասարակ պանդոկ մը երթայի: Մտածե որ հիմալ դուն քաղաւորին ֆովն ես: Դուքսին ինձի զրուցած այս խօսքերը շարունակ միաքս կիյնային եւ փառասիրութեան սերմեր կըլլային, որոնք ամեն բոպէ միտքիս մէջ կըողորմէին:

Պ. Լ. ՈՒԽ. Գ.

ժիլ Պրասի՝ իւր պաշտօնին անասնոժ ըլլալն իմանալը : Այս շուրին պատճառաւ կրած անհանգստութիւնը եւ ակամայ բռնած քնքացիր .

Ներս մտած ատենս զգիտաւոր պաշտօնէին քարտուղարներէն մէկն ըլլալս յատկապէս խորտկարարին իմաց տուի , եւ իբրեւ քարտուղար չէի գիտեր թէ ճաշիս համար ինչ պատուիրեմ : Ավախնայի թէ չըլլայ որ ուղած կերակուրս խնայողութիւն երեւար , ուստի ինչ կերակուր որ ուզես՝ տուր ըսի խորտկարարին : Ասոր վրայ խորտկարարը ինձի պատուական կերակուրներ բերաւ , եւ սեղանին վրայ ինձի ծառայող սպասաւորները այն աստիճան մեծարանք կցուցունէին որ առատ կերուխումէս աւելի հաճոյք կզգայի : Նրբ կերակուրներուս հոտակը վճարել հարկ եղաւ , սեղանին վրայ փիսթով մը նետեցի , որուն վրայ առ նուազն ինձի ետ տակը մէկ քառորդն ալ սպասաւորներուն համար ձգեցի . ուսկից ետքը խորտկարարին խանութէն դուրս ելայ անձնազով երիտասարդի մը պէս կուրծքս ուռեցնելով :

Ասկէց քսան քայլ անդին մեծ զարդարուն պանդոկ մը կար , ուր որ սովորաբար օտար ազնուականք կրնակէին : Այս պանդոկին մէջ կահ կարասիքներով զարդարուած հինգ վեց սենեակ պարունակող դատիկոն մը վարձու բռնեցի . կարծես թէ արդէն երկու երեք հազար տուգադ եկամուտս կրանէր : Առաջին ամսուան վարձքը կանխիկ վճարելէս ետքը գործիս գարձայ եւ առտուան սկսածս ճաշի ժամանակին վերջէն մինչեւ երեկոյ շարունակելու դրաղեցայ . իմ սենեակիս կից սենեակի մը մէջ

ուրիշ երկու քարտուղարներ կային, բայց անոնց գործը միայն գուքսին օրինակելու համար իրենց բերած գուլթիւններուն մաքուրն առնել էր: Նոյն երեկոյին ետ գարձած ատեննիս ատոնց հետ ծանօթացայ, եւ բարեկամութիւննին վստակելու համար զիրենք խորտկարարիս խանութը տանելով՝ հոն պատուիրեցի որ եղանակին նայելով ամենէն աղէկ միտերը եւ պատուական ու Սպանիոյ մէջ ամենէն աւելի յարգ ունեցող գինիներէն մեզի պատրաստեն:

Անգան նստելով սկսանք աւելի դուարթութեամբ քան թէ խեղացիութեամբ խօսակցել, որովհետեւ ճշմարիտը խոստովանելով շատ չանցած հասկցայ որ անոնք դրասենեակներնուն մէջ վարած պաշտօննին հանձարի չնորհիւ ստացած չէին. իրաւ բոլորածեւ եւ գեղեցիկ նօսր գիրեր գիտէին, բայց համալսարաններուն մէջ դաս տրուած գիրերուն ձեւին բնաւ չէին նմաներ:

Ասոր փոխարէն իրենց մանր մունր շահերուն ճանքան աղէկ գիտէին եւ ըսին ինձի թէ գլխաւոր պաշտօնէին քովը գանձուելուն պատիւէն այնչափ չլացած չէին որ վիճակներնուն չգանգատէին: Արդէն հինգ ամիս կայ, կըսէր մէկը, որ պաշտօններնուն շահ չենք տեսներ, ամսականներնիս չեն վճարեր, եւ որ աւելի դէշն է՝ ամսականներնիս որոշուած չեն, վստահ չենք թէ ինչ վիճակի մէջ կգանուինք: Իսկ ես, կըսէր ուրիշ մը, ուր էր թէ ամսականներս չվճարենէն զատ՝ ինձի յիստուն խարաղանի հարուած զարնէին, միայն թէ իս ուրիշ տեղ գործ մը գտնելու ազատ թողէին. որովհետեւ այնչափ դաղտնի բաներ գրելէս ետքը ոչ ինքնիրենս տէրօյս քովէն ելնելու եւ ոչ հրածեշտ խնդրելու կհամարձակիմ. կերթայի Աէկոփիայի աշտարակը կամ Աբքանթարայի գղեակը կտեսնէի:

«Ուրեմն ինչպէս կապրէք, ըսի իրենց, անշուշտ հարուստ ըլլալու էք:» «Հարստութիւննիս բան մը ըսել չէ, պատասխանեցին, բայց բազմերնուս պարկեշտ այրիի մը տունը կրնակինք որնոր մեզի վստահութիւն կընէ եւ տարին հարիւր փութով օտնելու պայմանաւ ամեն մէկերնուս ուտելիքը կհոգայ:» Ետքը այս խօսքերը, սրոնց եւ ոչ մէկը միաքէս ելած է,

շուտով իմ ամբարտաւանութեանս ծուխերը իջուցին եւ խորհեցայ թէ անտարակոյս ինձի ալ միւսներէն աւելի ուշադրութիւն չպիտի ընէին : Հետեւաբար պաշտօնէս այնչափ դո՛հ ըլլալու չէի, որովհետեւ կարծածէս աւելի անհաստատ էր. ուստի քսակս որչափ խնայողութեամբ ալ դործածելու ըլլայի, դարձեալ բաւական չէր : Այս խորհրդածութիւնները շուրջ ծախքեր ընելու մոլեգնութիւնս անցուցին . սկսայ այս քարտուղարները պանդոկ տանելուս վրայ զզլալ, ճաշին վերջանալուն փափաքիլ . եւ երբ հաշիւը տեսնել պէտք եղաւ, կերակուրի գնոյն համար խորտկարարին հետ վէճի բռնուեցայ :

Այն գիշերուն պաշտօնակիցներս ու ես իրարմէ զատուեցանք, որովհետեւ զիրենք աւելի խմելու չբռնադատեցի . անոնք իրենց այրի կնիկներուն գացին, ես ալ իմ հոյակապ բնանարանս քաշուեցայ, որնոր վարձու բռնած ըլլալուս համար այն ատեն կատաղութենէս ինչ ընելս չէի դիտեր, եւ որոշում կուտայի որ ամսոյն վերջը գալուն պէս անպատճառ տունէս ելնեմ : Պարապ տեղը փափուկ անկողինի մը մէջ պառկեցայ, անհանգստութենէս քունս չտարաւ . մինչեւ առտու թագաւորին շահուն համար ձրի չաշխատելու միջոցներուն վրայ խորհելով՝ այս մասին Մոնթէղէրին տուած խրատներուն հետեւելու որոշում տուի : Տօն Բոտրիկոս տէ Քալտէրոնայի յարգական ողջոյնս տալու մտքով անկողնէս ելայ . անանկ հպարտ մարդու մը առջեւ երեսնալու յարմար վիճակի մը մէջ էի, որովհետեւ ինձի պէտքի մարդ ըլլալը կհասկնայի . ուստի ելայ այս քարտուղարին տունը գացի :

Իւր բնակարանը Լէրմէի դուքսին բնակարանին կից էր եւ շքեղութեան մասին անկէ վար չէր մնար : Անոր կահկարասիքները տեսնողը հազիւ հազ տէրը ծառայէն կրնար որոշել : Որչափ որ տունէն ներս մտած ատենս ինքզինքս իրեւ Տօն Վալէրիօյի յաջորդ հասկցուցի, բայց դարձեալ նախասնեակին մէջ ժամէ մը աւելի սպասել պէտք եղաւ : Պարոն նոր քարտուղար, կըսէի այն ատեն ինքնիրենս, թէոր կհաճիս քիչ մը համբերէ, ուրիշները չպատեցուցած՝ առաջ դուն երկար

Ժամանակ պիտի սպասես, Սակայն վերջապէս սենեակին դուռը բացուեցաւ. ես ալ ներս մտնելով՝ Տօն Բոտրիկոսին քովը գացի, որնոր իւր սիրելի Սիրէնային սիրահարական տոմսակ մը գրած ըլլալով՝ նոյն կէտին զայն Փէտրիլայի կուտար որ անոր տանի։ Ոչ Արէնատայի արքեպիսկոպոսին, ոչ Ապիանօ կոմսին եւ ոչ գլխաւոր պաշտօնէին՝ Քալտէրօնայի ցուցուցած յարգանքիս չափ մեծարանք տուած էի, Գլուխս մինչեւ գետինը խոնարհեցնելով իրեն բարեւ տուի եւ այնպիսի խօսքերով անոր պաշտպանութիւնը խնդրեցի որ հիմայ միտքս բերած միջոցիս ամչնալս կուգայ, որովհետեւ շողորորթութեամբ եւ հլութեամբ լի էին, թէոր դիմացինս անոր տեղ ուրիշ խոնարհ մարդ մը ըլլար, ցուցուցած ստորնութեանս վնասը պիտի կրէի. բայց ինք այս սողուն ընթացքէս ախորժեւով՝ պարկեշտութեամբ մը ըսաւ. «Եթէ քեզի բարիք ընելու առիթ մը պատահի ինձի, ձեռքէս չպիտի փախցունեմ»։

Ինձի յայտնած նպաստաւոր զգացմանցը վրայ յանհուն շնորհակալ ըլլալով՝ իրեն մշտնջենաւոր սէր մը ուխտեցի. ետքը վախնալով որ չըլլայ թէ զինքը ձանձրացնեմ, սենեակէն դուրս ելայ, եւ խնդրեցի որ եթէ իւր կարեւոր գրաղմանցը արգելք եղած էի՝ ինձի ներողամիտ դանուէր։ Այս անարժան գործն ընելէս ետքը՝ չփոթութեամբ լի ետ քաշուեցայ, եւ գրասենեակս երթալով՝ ինձի յանձնուած գործը վերջացուցի։ Դուքսը առաւօտուն գալով գրութեանս վերջաւորութեանը վրայ սկզբնաւորութեանը չափ գոհ եղաւ եւ ըսաւ. «Ահա՛ այդ աղէկ է, դուն այս համառօտ պատմութիւնը կրցածիդ չափ զեղեցիկ դրով Քաթալոնեայի արձանագրքին մէջն անցուր, վերջը տետրիդ մէջէն ուրիշ յիշատակագիր մը առ եւ անիկայ ալ նոյն կերպով գրի առ»։ Երկար բարակ խօսակցութիւն մը ունեցայ Նորին Ասեմութեանը հետ, որուն քաղցր եւ ընտանի կերպարանքին վրայ կզմայլէի։ Անիկայ ուր Քալտէրօնն ուր, այս երկուքին կերպարանքը իրարու հակապատկեր էին։

Այն օրը այնպիսի պանդուկ մը գացի, որուն կերակուրները աժանկէկ էին, եւ միտքս գրի որ ամեն օր յանձանօթս հոն

ճաշելու երթամ, մինչեւ որ տեսնէի թէ ցուցուցած կամակատարութիւններէս եւ խորամանկութիւններէս ի՞նչ օգուտ յառաջ պիտի գար : Ան առաւելն երեք ամիս ապրելու չափ ստակ ունէի, այն միջոցը՝ ի վնաս որո՞ւ որ անկ է՝ աշխատելու պայմանաժամորոշեցի միտքս դնելով նր (ըստ որում փոքր խմբութիւններն ամենէն մեծերն են) այնուհետեւ արբունիքը եւ իւր սնտոխ պայծառութիւնը թողում, թէոր ինձի ամսական մը չկապուի : Ուստի այսպէս ծրագիրս շինելով՝ Քալտերոնայի աչքը մտնելու համար երկու ամիսի չափ ձեռքէս եկած ջանքերս վանց չբրի, բայց տեսնելով որ ինք յաջողելու համար դորձածած հնարքներս բանի տեղ չէր դնել, եւ ալ գլուխ ելնելէս յոյսս կտրեցի . ուստի բռնած վարմունքս փոխելով՝ իրեն քծնելէ դադրեցայ եւ այնուհետեւ միմիայն դուրսին հետ ունեցած տեսակցութեան վայրկեաններէս օգուտ քաղելու նայեցայ :

Պ Լ Ո Ւ Խ Պ .

Ժիշ Պլասի՝ Լերմէի դուքսին աչիք մեկնելու եւ անոր մէկ մեծ գաղտնիքին առանդապահ ըլլալը .

Իրաւ, տէրս ամեն որ աչքիս երեւնալու չէր մնար, մէկ մ'ալ յանկարծ կաներեւութանար, բայց գարձեալ մինչեւ այն աստիճան Նորին Վսեմութեան հաճոյացայ որ ճաշի ժամանակէ մը ետքը ինձի ըստ . « Իս մտիկ բրէ, Ժիշ Պլաս, քու ընաւորութենէդ կախորժիմ եւ վրադ մեծ սէր ունիմ, դուն անձնուէր, հաւատարիմ, սրամիտ եւ խոհեմ պատանի մըն եւ . կարծեմ, քեզի նման երիտասարդի մը վստահութիւն

նեղուս վրայ վերջը չպիտի գոյժամ: « Այս խօսքերը լսելուս պէս ոտքերը ինկայ եւ իս վերցնելու համար երկնցուցած մէկ ձեռքը յարգանօք համբուրելէս ետքը պատասխանեցի: « Զեր Վսեմութիւնն է որ դիս այդ շնորհօք պատուելու կրարեհաճի, ինձի ցուցուցած բարիքներուդ արդեօք որչափ անձինք նախանձելով՝ դադանապէս ինձի պիտի թշնամանան. բայց ես միայն մէկ մարդու մը սխալալուծեմէն երկիւղ ունիմ, որնոր Տօն Բոսորիկոս տէ Քալտէրօնան է:

« Այդ կողմէն երկիւղ կրելդ աւելորդ է, կրկնեց դուքսը, ես Քալտէրօնային ինչպէս մարդ ըլլալը գիտեմ, մանկութենէն ինձի սիրով կապուած է, կրնամ ըսել թէ իւր զգացմունքը այն աստիճան իմ զգացմանցս մօտ են որ իմ սիրածս ինք սատարիկ կսիրէ եւ ինձի անհաճոյ երեւցածը ինք կատէ: Փառաշ կրնաս ըլլալ որ փոխանակ հետք հակառակութեամբ վարուելու, ընդհակառակն վրայ մեծ բարեկամութիւն պիտի ցուցունէ: Ասկէց հասկցայ որ Պարօն Տօն Բոսորիկոս ճարտար խորամանկ մը ըլլալով՝ Նորին Վսեմութեան մտքին վրայ տիրած էր: Ուստի հետը որչափ զգուշութեամբ որ վարուէիր՝ քիչ էր:

« Ի նշան քու վրայ ունեցած փոռահութեանս, չարունակեց դուքսը, իմ մէկ գիտաւորութիւնս քեզի յայտնեմ, որուն վրայ բաւական ժամանակէ ի վեր կխորհիմ, այսուհետեւ քեզի տալիք յանձնարարութիւններս ճարտարութեամբ կատարելու համար հարկ է որ անոնց ինչ ըլլալը առաջուքնէ իմանաս: Երկար ժամանակէ ի վեր կնայիմ որ լշխանութիւնս ամեն տեղ յարգ կդանէ, ամէն մարդ կուրաքաք որչափներուս կը հետեւի, եւ ըստ քմացս յանձնարարութիւններ, պաշտօններ, կուսակալութիւններ, փոխարքայութիւններ եւ պարզեւներ կշնորհեմ, եթէ ներելի է ըսել, ես եմ որ Պապինոյ մէջ կթաղաւորեմ, ասկէց տեղի երջանկութիւն չկրնար ըլլալ, բայց այս բարի յաջողութիւնս մտաւրուս սպառնալից փոթորիկներէն ազատել պահել կուզեմ, եւ այս նպատակիս հասնելու համար կփախարիմ որ եղբորորդիս՝ Աւետիկ կոմսը՝ իմ պաշտօնին յաջորդ է:

Պաշտօնեայն այս տեղիւր բրած խօսքերուն մրայ չափազանց զարմանալս տեսնելով ըսաւ . « Սանդիկեան , բա՛ջ գիտեմ , գիտեմ թէ զարմանալուդ պատճառը ի՛նչ է , եղբօրորդիս իմ բուն զաւակէս՝ Իւզէրայի դուքսէն՝ նախապատիւ համարելս քեզի տարօրինակ բան մը կերեւայ . բայց գիտցած ըլլաս որ այս վերջինը խելացի չըլլալուն համար իմ տեղս չկրնար բռնել , եւ ասկէց զատ ես ինքս իրեն թշնամի եմ . թագաւորին հաճոյանալու հնարքը գտնելով՝ ան ալ զինքը իւր սիրելին ընել կուզէ , եւ ահա այս է որ ինձի ծանր կուգայ . թագաւորի մը շնորհքները վայելելը մարդուս իւր պաշտած կնոջը սիրտը շահելուն կնամանի , այս երջանկութեանը վրայ՝ ամէն մարդ այն աստիճան նախանձոտ է որ անկէց հակառակորդին բաժին չկրնար հանել որչափ եւ արենակցութեամբ եւ բարեկամութեամբ կապուած ըլլայ :

Հոս է ահա , շարունակեց խօսքը , իմօրտիս գազանիքները , Արգէն Իւզէրայի դուքսը թագաւորին աչքէն հանելու փորձ փորձած եմ , եւ չյաջողելուս համար ուրիշ դարան մը լարած եմ , կուզեմ որ Լէմօսի կոմսը Սպանիոյ իշխանին աչքը մտնէ . դուն անոր սենեակին պատուաւոր սպասաւորն ըլլալով՝ ամեն ժամանակ հետը խօսակցելու պատեհութիւն ունիս , ինք արգէն խելացի է , ես ալ իւր ձեռնարկութեանը մէջ զինքը յաջողեցնելու համար ուրիշ ապահով միջոց մը գիտեմ , Այս խորամանկութեամբ եղբօրորդիս եւ զաւակիս մէջ հակառակութիւն պիտի յարուցանեմ , այս երկու եղբօրորդիներուն մէջ պառակտում մը պիտի սերմանեմ որով երկուքն ալ իմ պաշտպանութեանս դիմելու պիտի ստիպուին , եւ ես իրենց պէտք ըլլալուս համար երկուքն ալ խօսքիս պիտի դան , Ահաւասիկ այս է դիտաւորութիւնս , կրկնեց , հարկ պիտի ըլլայ որ դուն ալ միջնորդութիւն ընես , պէտք է որ քեզ գազանապէս Լէմօսի կոմսին խրկեմ , եւ ինք իր կողմէն ինչ ըսելիք որ ունենայ , ինձի պիտի պատմես :

Այս գազանիքը ինձի յայտնուելէն վերջը , որնոր կանխիկ ստակ համարեցի , անհանդստութիւնս մնացայ , Վերջապէս , կըսէի , ահաւասիկ տանիքին խողովակին տակ մտայ ,

վրաս ոսկեղէն անձրեւ պիտի տեղայ, անհնար է որ մարդ-
Սպանիոյ տէրութիւնը կառավարող մարդու մը խորհրդակիցն
ըլլայ ու քիչ ժամանակի մէջ հարստութեան մէջ չըղայ, Այս
քաղցը յոյսով լցուած՝ քսակիս պարպուելուն վրայ հող չէի
ընէր :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

Որուն մէջ ժիլ Պրաս ուրախութեամբ, պատուով եւ
քշուառութեամբ լցուած պիտի երևայ.

Պաշտօնէին իմ վրաս ունեցած սէրը շատ չանցած արքու-
նիքին մէջ յայտնուեցաւ : Այն պաշտօնեայն հրապարակաւ
իւր սիրոյ նշանները ցուցունել ուզելով՝ թերթակալը ինձի
յանձնեց, որնոր առաջ խորհրդարան գացած ատեն ինք իր
ձեռքովը կտանէր : Ասոր վրայ շատերը իս գուքսին փոքրիկ
սիրական մը համարելով նախանձեցան, եւ ամեն մարդ ինձի
սուտ բարեկամութեան խոստումներ ընել սկսաւ : Երկու գը-
րացի բարտուղարներս ամենէն առաջ ապագայ մեծութեանս
վրայ զիս շնորհաւորելու եկան եւ իս այրիներնուն տունը ընթ-
րիքի հրաւիրեցին, չէ թէ փոխարինութիւն ընելու համար,
այլ վերջերը իրենց բարիք ընել տալու համար : Ամեն կողմէ
ինձի սիրալիր ընդունելութիւններ կարուէին, հպարտ Տօն
Բոսթրիկան անգամ հետս ուրիշ կերպով վարուիլ սկսաւ, այ-
նուհետեւ զիս Պարոն Տը Մակդիյեան գոչեց, ինք որ մին-
չեւ այն ատեն առանց Պարոն բառը գոծածելու միայն դուն
կըսէր : Բաղաքավարական խօսք չէր մնար որ ինձի չընէր,
մանաւանդ երբ տէրերնիս նայելու ըլլար. բայց իրաւ է որ

գլխացիներ ախմար չէր . որչափ իրեն դէմ ոխ ունէի, նոյնչափ քաղաքավարութեամբ իւր մեծարանացը փոխարինութիւն կրնէի . թէոր իմ տեղս հինաուուրց պալատական մը ըլլար, ինէ աւելի վարպետութեամբ չէր կրնար վարուիլ :

Տէրս՝ դուքսը՝ թագաւորին գացած ատենն ալ հետը կերթայի : Սովորաբար օրը երեք անգամ թագաւորին կերթար , առաւօտուն Նորին Վեհափառութեան արթնցած ատենը սենեակը կմտնէր , անոր անկողնոյն բարձին քովը ծունդի վրայ դալով՝ այն օրը անոր կատարելիք գործերուն վրայ կխօսէր եւ խօսելիքներուն հրահանգ կուտար , ետքը դուքս կենէր եւ թագաւորը ճաշը ընելուն պէս նորէն քովը կերթար չէ թէ գործի վրայ խօսելու այլ մի միայն զրօսանքի խօսքեր ընելու համար : Մատրիտի մէջ պատահած բոլոր զուարճալի դէպքերը պատմելով թագաւորը կը բօսցունէր , որոնք միշտ ամենէն առաջ ինք կիմանար այս գործին համար ամսականով բռնած մարդոցմէն : Նւ վերջապէս երեկոյին երրորդ անգամ թագաւորին տեսութեան երթալով՝ նոյն օրը կատարած գործերը ըստ հաճոյից կպատմէր եւ հարեւանցի կերպով մը երկրորդ օրը ընելիք գործերուն համար անոր հրամանները կխնդրէր : Ննք թագաւորին քով դառնաւ միջոցին ես նախասենեակին մէջ կկենայի, ուր որ շնորհք գտնելու հետամուտ աղնուականներուն հետս խօսիլ ինդրերին եւ հետերնին խօսել բարեհաճելուս վրայ չափազանց ուրախանալին կտեսնէի : Արդ ինչպէս կարելի էր որ ոյնուհետեւ ինքզինքս երեւելի մարդու մը տեղ չդնէի : Արքունիքին մէջ շատ մարդիկ կան որ ասկէց աւելի աննշան պաշտօններու վրայ են, դարձեալ ինքզինքնին երեւելի մարդիկ կկարծեն :

Օր մը սնապարծութիւն ընելու աւելի մեծ պատճառ մը ունեցայ : Թագաւորը որ դուքսէն իմօճիս վրայօք մեծ գովեստներ լսած էր , հետաքրքրութիւն ընելով՝ անոր մէկ օրինակը տեսնել ուզեց : Այն ատեն Նորին Վսեմութիւնը ինձի Քաթարոնիայի արձանագիրը առնել տալով՝ զիս թագաւորին առջին տարաւ եւ ըսաւ որ իմ յօրինած առաջին տեղեկագիրս

կարգամ: Իրաւ մէկ կողմանէ առջի բերան իշխանին ներկայութեանը վրայ շուարեցայ, բայց միւս կողմանէ պաշտօնէին ներկայութենէն ալ իսկոյն սիրտ առնելով՝ սկսայ դրածս կարգալ, ուսկից Նորին Վեհափառութիւնը մեծ հաճոյք զգալով՝ բարեհաճեցաւ իւր դռհունակութիւնը ինձ յայտնել եւ մինչեւ անդամ պաշտօնէին պատուիրել որ իմ յաջողութեանս փոյթ տանի: Ասոր վրայ արդէն ունեցած հպարտութիւնս բնաւ չխոնարհեցաւ, եւ քիչ օրին մէջ Ղէմօսի կոմսին հետ տեսակցութիւն մը ընելէս վերջը, այլ եւս սկսայ գլուխս փառասիրական գաղափարներով լնուլ:

Հօրեղբօրը կողմանէ այս աղնուականը գտնելու գացի, եւ զինքը Սպանիոյ իշխանին տանը մէջ տեսնելով՝ իրեն վկայագիր մը ներկայացուցի որով գուքը իմաց կուտար թէ՛ իբրեւ իրենց գիտաւորութեանցը կատարեալ տեղեկութիւն ունեցող եւ երկուքնուն պատգամաւոր ընտրուած անձի մը՝ ինձի իւր սիրտը կրնար բանալ: Գուքը այս տոմակը կարդալէն ետքը զիս սենեակ մը տարաւ ուր որ երկուքս փակուեցանք, եւ հոն այս աղնուական երիտասարդը ինձի սա խօսքերը ըրաւ: «Քանի որ Ղէրմէի գուքին վատահութիւնը ստացած ես, տարակոյս չկայ որ անոր արժանաւորութիւնը ունիս, եւ պէտք է որ ես ալ գիւրութեամբ քեզի վատահութիւն ընեմ: Ուստի գիտցած ըլլաս որ գործերը շատ աղէկ վիճակի մէջ են, Սպանիոյ իշխանը ինձի ուրիշ աչքով կնայի, իսկ իւր քովը գտնուող եւ իրեն հաճոյանալու ջանացող բոլոր աղնուականներուն ուրիշ աչքով կնայի: Այս առաւօտ հետը առանձնակի խօսած միջոցիս նայեցայ որ տրտմեր էր թէ ինչո՞ւ թագաւորին ադահութեանը պատճառաւ իւր առատաձեռն սրտին բաղձանքը չը կրնար կատարել եւ իշխանի մը վայելուչ ծախքեր բռնել: Ասոր վրայ զինքը մեղքըցայ, եւ այս վայրկեանէն օգուտ քաղելով՝ խօսք տուի որ հիմակուհիմայ վաղը անկողնէն ելած միջոցին իրեն հաղար փխթու իսկ ետքը քիչ մը շատկեկ ստակ տանիմ, որնոր քիչ տտնէն իրեն հասցնելու համար ձեռքէս եկած ջանքերը զանց ըրած չեմ: Այս խոստումիս վրայ չափազանց ուրախացաւ եւ վատահ եմ որ եթէ խոստումս կատարե-

լու ըլլամ, իւր համակրութեանը պիտի արժանանամ, Գնա՛, կրկնեց պաշտօնեայն, զնա բոլոր այս պարագաները հօրեղբօրս պատմէ, եւ այս մասին ինչ որ ըսելու ըլլայ՝ այս իրիկուն եւ իսկ ինձի խմացուր։

Լէմօսի կոմսը այս խօսքերն ընելուն պէս ելայ դայի եւ Լէրմէի դուքսը գտայ որնոր իմ խօսքիս վրայ Քալտէրօնային մարդ խրկելով՝ հազար փխթօլ ուղեց. ետքը երեկոյին այս ստակը ինձի յանձնուեցաւ, ես ալ կոմսին տանելու համար ճանրայ ելայ ինքնիրենս ըսելով՝ հօ հօ, պաշտօնէին իւր ձեռնարկութեանը մէջ յաջողելուն անփրէպ միջոցը ինչ ըլլալը հիմայ հասկցայ։ Արդարեւ իրաւունք ունի եղեր, եւ գործին երեւոյթին նայելով՝ բրած զեղխութիւններէն բնաւ չպիտի կործանի։ Այս անուշիկ փխթօլները որ անտուկէն առնելը հիմայ դիւրաւ կ'ուշակեմ, բայց վերջապէս միթէ իրաւունք չէ՞ որ հայրը իւր զաւակը հոգսոյ՝ Լէմօսի կոմսը իրմէ բաժնուած միջոցիս ականջս ի վար սա խօսքերը փափաց, «Նրթաս բարով, մեր սիրելի խորհրդակիցը, Սպանիոյ իշխանը քիչ մը կնիկ կսիրէ, պէտք է որ ես ու դուն օր չանցուցած՝ այս մասին խորհրդակցութիւն մը ընենք, Ինձի այնպէս կերեւայ թէ քիչ ժամանակի մէջ քու օժանդակութիւնդ ինձի պէտք պիտի ըլլայ։» Այս խօսքերուն վրայ մտածելով ետ դարձայ որոնք բնաւ երկդիմութիւն չունէին եւ զիս ուրախութեամբ կլեցնէին։ Ի՞նչ, սատանայ, կըսէի, ահաւասիկ ինքնակալութեան ժառանգորդին կաւասան ըլլալու կէտին հասած եմ, այս պաշտօնին աղէկ թէ գէշ ըլլալը բնաւ չէի քններ, սիրահարին փառաւորութիւնը բարոյական՝ կիսանդարէր, մեծ իշխանի մը հաճոյիցը միջնորդ ըլլալս ինձի համար ինչ մեծ փառք էր։ Օհ կեցիր, շատ առաջ մի վազէր, Պարոն Ժիլ Պլաս պիտի ըսեն ինձի, քեզի համար երկրորդ գործակալի պաշտօնէն աւելի բան մը չկայ. ասիկայ ճշմարիտ է, բայց թէոր իրին խորը քննելու ըլլանք, այս երկու պաշտօններն ալ պատուով իրարու հաւասար են, միայն թէ երկուքին շահը մէկ չէ։

Այս բարձր յանձնարարութիւնները կատարելով՝ օր օրի աւելի եւս գլխաւոր պաշտօնէին աչքը կմտնէի։ Աշխարհիս

ամենագեղեցիկ յոյսերովը օրուելով՝ որչափ բարեբաղդ պիտի ըլլայի, եթէ փառասիրութիւնը փորս կշտայնէր, Երկու ամիսէն աւելի էր որ շքեղ բնակարանէս ելած էի եւ ամենապարզ փոքրիկ սենեակ մը կնատէի: Թէպէտ ասիկայ դժուարս կուգար, բայց առտունները կանուխ դուրս ելնելուս եւ միայն գիշերները պառկելու երթալուս համար համբերութիւն կընէի:

Առտունէ մինչեւ երեկոյ թատերաբեմին վրայ այսինքն՝ դուքսին տունն էի ուր որ աղնուականի մը գեր կներկայացընէի, բայց երբ իմ ողորմելի տնակս կգառնայի, այն աղնուականին տեղը անկուտի եւ որ աւելի գէշն է ստակ վասակելու միջոցէն ալ զուրկ առաջուան խեղճուկ ժիւ Պլասը կմնար. չէթէ միայն իմ նեղութիւնս մարդու բանալը անձնասիրութեանս չէի կերցներ, այլ նաեւ սա ալ կայ որ Նավարրոյէն զատ ուրիշ մէկը չէի ճանչնար որ ինձի օգնութիւն մը ընէր. բայց եկու նայէ որ արքունիք մտնելէս ի վեր անոր ալ տունը ոտք կօխած չէի, ուրեմն ինչ երեսով իրեն գիմէի: Անեցածներէս շատը կտոր կտոր ծախեր էի եւ ալ քովս մնացածները ձեռքէ հանելու բաներ չէին: Ատակ չունէի որ դարձեալ պանդոկս երթայի, ուրեմն ինչպէս անօթութեանս գէմ կգնէի, կեցիր պատմեմ: Ամեն առտու գրասենեակներնուս մէջ կտորիկ մը հաց եւ մատ մը գինի մեղի նախաճաշիկ կըերուէր. ահաւասիկ պաշտօնէին բոլոր տուածը եւ իմ ցերեկները կերածս այս էր. իսկ երեկոյին խիստ շատ անգամ անօթի կպառկէի:

Ահաւասիկ այս վիճակին մէջ կդտնուէր արքունիքին մէջ փառաւորուող մարդ մը որնոր աւելի կարեկցութիւն քան թէ նախանձ շարժելու էր. սակայն թշուառութեանս գէմ՝ չկրցի գնել, եւ վերջապէս որոշում տուի որ եթէ առիթ մը գտնելու ըլլամ, նեղութիւնս լէրմէի դուքսին յայտնեմ: Բարեբաղդաբար Էսքուարիայի մէջ այս առիթը պատահեցաւ ուր թագաւորը եւ Սպանիոյ իշխանը քանի մը օր ետքը գացին:

Գ Լ ՈՒՍ : 2

Ժիլ Պրասի՝ ինչ կերպով իւր քշուառութիւնները Լեւոնի դուստին յայտնեցը եւ այս սխաշօնեիւն. Ժիլ Պրասի հետ ինչպէս վարուիլը :

Թագաւորը Էսքուարիայի մէջ գտնուած միջոցին ամենուն ծախքը ինք կհոգար այնպէս որ նեղութեան մէջ գտնուիլս չէի զգար. Հոն դուքսին սենեակին կից հանգերձի սենեակի մը մէջ կպառկէի : Առտու մը այս պաշտօնեայն սովորականին համեմատ ըյսը ճղքուելուն պէս անկողնէն ելնելով՝ ինձի քանի մը կտոր թուղթ եւ գրչաման մը առնել տուաւ ու ըսաւ որ ետեւէն պալատին պարտէզները երթամ : Այն ատեն միատեղ պարտէզ երթալով՝ ծառերու տակ նստեցանք ուր իւր հրամանաւը գլխարկին ձեւին վրայ գրող մարդու մը գիրքով կեցայ. ինք ալ ձեռքը թուղթ մը առած էր որնոր կարգալ կկեղծէր. հեռուէն տեսնողը մեզ ամենակարեւոր գործերու զբաղած կկարծէր, եւ տակայն խօսքերնիս ոչինչ բաներ էին, որովհետեւ Նորին Վսեմութիւնը քիչ մը ոչնչաբանութիւնը կօիրէր :

Ժամէ մը աւելի էր որ կայտառ բնաւորութեանս ներշնչած բոլոր հանճարաբանութիւններովը զինքը կզբօսցունէի, մէկ մ'ալ երկու անձեղ մեղի շուք տուող ծառերուն վրայ թառելով՝ սկսան այնպիսի ազմկալից ձայնով մը կարկաչել որ ուշադրութիւննիս գրաւեցին : «Աբրեւայ թէ, ըսաւ դուքսը, այս խռչունները իրարու հետ կուխ ունին, արդեօք ինչ է կուխներնուն պատճառը, հասկնալ կուզեմ :» «Տէր իմ, ըսի այն ատեն հետաքրքրութիւնդ միտքս հնգկական առակ

մը կձգէ, որնոր կամ Բիլրէյի (*) եւ կամ ուրիշ առասպելա-
խօս հեղինակի մը շինած գիրքին մէջ տեսած ըլլալու եմ։
Ասոր վրայ պաշտօնեայն այս առակին ինչ ըլլալը հարցունե-
լով՝ ես ալ սա խօսքերով զայն իրեն պատմեցի։

Ժամանակաւ Պարսկաստանի մէջ բարի թագաւոր մը կըր-
նակէր որնոր իւր տէրութեան երկիրները կառավարելու չափ
խելք չունենալուն համար անոնց հողը իւր մեծ եպարքոսին
յանձնած էր։ Այս պաշտօնեայն, որուն անունը Աթաբմութէն էր,
հանճարեղ անձ մը ըլլալով՝ առանց ծանրութեան ներքեւ
ընկճուելու, այս ընդարձակ միտպետութեան բերք կվերցնէր,
զայն կատարեալ խաղաղութեան մէջ կապահէր, եւ մինչեւ
անդամ թագաւորական իշխանութիւնը յարգել տալով՝ ամեն
մարդու սիրելի ընելու հնարքն ալ գիտէր, եւ հպատակներն ալ
իշխանին հաւատարիմ այս եպարքոսը իր բեւ սիրեցեալ հայր մը
կհամարէին։ Աթաբմութէն իւր քարտուղարներուն մէջ Ճիհան,
կիր անուն երիտասարդ Քաշմիրացի մը ունէր որ միւսներէն
աւելի աչքն էր։ Անոր խօսակցութենէն հաճոյք կզգար, իւր
հետը որսի կտանէր եւ իւր ամենէն գաղտնի գիտաւորու-
թիւնները անկէց չէր ծածկեր։

Օր մը մէկտեղ անտառի մը մէջ որսի ելած միջոցին եպար-
քոսը երկու ագռաւի կռիւն տեսնելով՝ քարտուղարին ըսաւ։
«Իմանալ կուզեմ թէ արդեօք սա երկու թռչունները իրենց
լեզուովը ինչ կխօսին։» «Տէր իմ, պատասխանեց Քաշմիրա-
ցին, փափաքե՛ք կատարուիլը բան մը ըսել չէ։» «Եւ ի՞նչպէս»,
կրկնեց Աթաբմութէն։ «Որովհետեւ, պատասխանեց Ճիհանկիր,
վեց հազարեակի հմուտ տէրվիչէ մը թռչունը լեզուն սովորած
եմ, թէոր կուղես, այս թռչուններուն խօսքերը մտիկ ընելով՝
ինչ ըսելին բառ առ բառ քեզի թարգմանեմ։»

(*) Բիլրայ՝ առասպելներու հաւաքածոյ շինող ճեղքի ճեղքին ալ մըն է, որուն
առասպելները հազաւ երկու հարիւր հարիւր ի վեր աշխարհիս չորս կողմը տարած-
ուած են եւ արդի եւրոպայի վիպասանութեան եւ առասպելաբանութեան գիրքե-
րուն մէջ ալ շատ ճեղ կսեսնուին։ Այս ճեղքինակին խրատական առակներէն մէկ
քանին եզրոսի առակներուն մէջ անցած են։

Եպարքոսը ասոր հաւանութիւն տուաւ : Այն ատեն Քաշմիրացին ազուաներուն մտենալով՝ անոնց խօսիլը մտիկ ընելու պէս ձեւացուց . ուսկից ետքը տէրոջը դառնալով՝ « Տէր իմ, զրուցեց, ի՞նչ կըսես, մեր վրայօքը կ'խօսին : » « Այդ կարելի բան չէ, դունց Պարսիկ պաշտօնեայն, էհ մեր վրայօքը ի՞նչ կըսեն նայինք : » « Մէկերնին, կրկնեց քարտուղարը՝ ըսաւ . ահա նոյն ինքն Աթալմուք մեծ եպարքոսը՝ այն խնամածու արծիւը որնոր իր թեւերովը զՊարսկաստան իրերէ իւր բոյնը կ'ծածկէ եւ միշտ անոր պահպանութեանը կ'հսկէ : Իւր դժնդակ աշխատութիւններէն քիչ մը հանգչելու համար հաւատարիմ ձիահանկիրին հետ այս անտառին մէջ որսի ելած է : Ո՛րչափ երջանիկ է այս քարտուղարը որնոր այնպիսի տէրոջ մը քով կ'ծառայէ որ իր վրան կ'դուրդուրայ : » « Աեցիր, ընդմիջեց միւս ազուաւը, կեցիր, այդ քաշմիրացիին երջանկութիւնը այնչափ մի գովէր : Իրա՛ւ Աթալմուք անոր հետ ընտանեբար կ'խօսակցի, անոր վստահութիւն կընէ եւ անտարակոյս օրին մէկն ալ զինքը երեւելի պաշտօնի մը կանչելու միտք ունի, բայց մինչեւ որ այդ ժամանակը գայ՝ ձիահանկիր անօթութեանէն պիտի մեռնի : Այս խեղճ ողորմելին փոքրիկ սենեակի մը մէջ կընակի ուր ուտելու հաց անգամ չգտնէր, մէկ խօսքով թշուառութեամբ կապրի, բայց արքունիքին մէջ գիտցող չկայ : Եւժ դուքսը օրին մէկն ալ խելք չընէր չհարցունէր թէ անոր դործերը աղէկ թէ գէշ վիճակի մէջ կ'զբտնուին, եւ անոր վրայ սէր ունենալը բաւական համարելով՝ անիկայ աղքատութեան ճիրաններուն որս կ'թողու :

Այս տեղ Լէրմէի դուքսին կերպարանքը գիտելու համար խօսքս կտրեցի որնոր ժպտելով մը հարցուց : « Այդ խրատական առասպելը Աթալմուքի մտքին վրայ ի՞նչ ներգործութիւն ըրաւ եւ այդ մեծ եպարքոսը իւր քարտուղարին ըրած յանդիմանութեանը վրայ չզայրացաւ : » « Ո՛չ տէր իմ, պատասխանեցի ըրած հարցմանը վրայ քիչ մը շփոթելով, ընդհակառակն անոր շատ բարիքներ ըրեր է : » « Աղէկ, կրկնեց դուքսը ծանրութեամբ մը, շատ պաշտօնեաներ կան որոնց՝ ուրիշէ խրատ առնելը ծանր կուգայ : Բայց, կրկնեց խօսքը կտրելով եւ ոտքի

վրայ ելնելով, կարծեմ շատ չանցած թաղաւորը կարթննայ, պէտք է որ քովն երթամ:» Այս խօսքերուն վրայ շուտ գէպի պալատը գնաց, եւ այլ եւս հետս չխօսելէն ալ հասկցայ թէ հնդկական առածիս վրայ շատ վշտացեր էր:

Մինչեւ Նորին Վահապառութեան սենեակին դուռը ետեւէն դայի, ուսկից ետքը ինձի յանձնուած թուղթերը առած տեղս դրի: Գահլիճէ մը ներս մտայ, ուր մեր երկու օրինակիչ քարտուղարները կաշխատէին, որովհետեւ անոնք ալ հետս մէկ էին: «Ի՞նչ ես եղեր, Պարոն Սանդիկեան, ըսին իս տեսնելով, յուզեալ կերեւաս, գլխուդ փորձանք մը պատահեցաւ:»

Իշխանին պատմած խրատական առասպելիս անյաջողութեանը վրայ այն աստիճան տրտմած էի, որ չկրնալով սրախս կսկիծը ծածկել, ինչ որ դուքսին զրուցներ էի՝ մի առ մի իրենց պատմեցի. անոնք ալ ինձի ցաւակցութիւն յայտնեցին: «Ո՞վ ըլլայ ասոր վրայ չտրտմիր, ըսաւ երկուքնուն մէկը, երբեմն դուքորը դործը հակառակ կողմէն կրունէ:» «Այդ առաջէ, զրուցեց միւսը, երանի թէ Սրինօղա կարգինային քարտուղարին բազդակից չըլլաս: Այս քարտուղարը տարի մը երեք ամիսի չափ Նորին Վսեմութեանը քով կենալէն վերջը գեռ ամսական մը շառնելէն ճարը հատած՝ օրին մէկը իւր նեղութեան մէջ դրանուիլը անոր յայտնելու եւ հացադին խնդրելու համարձակեցաւ: «Քեզի ամսական կապուիլը արդարութիւն է, ըսաւ պաշտօնեայն: Ուստի ան, շարունակեց խօսքը, ձեռքը հաղար տուգադի հրամանագիր մը տալով, գնա այս դումարը արքունի գանձէն ստացիր. բայց միանգամայն յիշէ որ քու ինձի մատուցած ծառայութեանցդ վրայ շնորհակալ եմ: Թէոր քարտուղարը հաղար տուգադն առնելով՝ ուրիշ տեղ դործ վնասելու աղատ թողուելու ըլլար, տեղէն ելնելուն վրայ պիտի մխթարուէր, բայց ինչ կնայիս, կարգինային առնէն դուրս ելնելուն չմնաց՝ կալանաւորակապ մը զինքը բռնելով Սէկովիայի աշտարակը տարաւ, ուր խեղճը երկար ժամանակ բանալ մնաց:»

Այս պատմութեանը վրայ սարսափս աւելնալով՝ ինքզինքէս

յոյսս կտրեցի, եւ մխիթարանք չգտնելով՝ սկսայ ինքզինքս մեղադրել թէ ինչ անհամբեր եմ եղեր որ քիչ մ'ալ չեմ սպասեր, որպէս թէ արդէն բաւականէն աւելի երկայնամտութիւն ցուցուցած ըլլայի։ Աւաղ, կրէի ինքնիրենս, թաղաւորին անհաճոյ երեւցող այս ձախորդ առակը ինչպէս եղաւ որ բերնէս վախաւ։ Գուցէ մօտ ժամանակներս զիս թշուառութենէս պիտի ազատէր. նոյնպէս գուցէ մէկէն իմէկ պիտի հարստանայի՝ եւ աշխարհք իս մատով պիտի ցուցունէր, մէկ յիմարութիւն մը գործելովս՝ որչափ հարստութիւն, որչափ պատիւ ձեռքէս յեւան։ Խեղճ էի որ չխորհեցայ թէ աշխարհիս մէջ այնպիսի երեւելի մարդիկ կգտնուին, որոնք չեն ուզեր որ ընելիք գործերնին ուրիշները առաջուց իրենց իմաց տան, այլ իրրեւ շնորհք պարգեւեն մինչեւ այն ամենավուճ բաները որոնք տալու պարտական են։ Թէոր առանց վիճակս դուքսին յայտնելու ժուժկալութիւնս շարունակէի, աւելի աղէկ կըլլար, բոլոր յանցանքը դուքսին վրայ մնալու համար մինչեւ անգամանօթութենէ մեռնելու էի։

Թէոր դեռ քիչ մը յոյսս մնացած ըլլար՝ տէրս՝ որնոր ճաշին ժամանակէն վերջը տեսայ, այս յոյսս ալ ի դերեւ պիտի հանէր. սովորութեանը հակառակ հետոս ծանրութեամբ մը վարուիլ սկսաւ եւ ամենեւին չխօսեցաւ։ Ասոր վրայ մինչեւ երեկոյ սաստիկ մոտառանջութիւն մը զգացի, գիշերն ալ հանգիստ չպառկեցայ։ Այն հաճոյական ցնորքներուս իշգերեւ ելնելուն վրայ զգացած ցաւս եւ տէրութեան բանտարկեալներէն մէկն ալ ես ըլլալուս երկիւղը միտքս բերած ատենս միմիայն կհառաչէի եւ կհեծէի։

Երկրորդ օրը ինձի համար ճգնաժամի օր մըն էր։ Գուքսը առաւօտուն ետեւէս մարդ խրկելով իս կանչեց։ Գատուելու գացող մահապարտէ մը աւելի դողդալով սենեակէն ներս մտայ։ «Սանդիկեան, ըսաւ այն ատեն դուքսը, ձեռքը բռնած թուղթ մը ցուցունելով, առ այս հրամանագիրը...» Այս հրամանագիր բառը լսելուս պէս սարսափելով՝ Տէր Աստուած, ըսի ինքնիրենս, ահաւաստիկ Արինօգա կարգինալը, կառքը Սեկովիս երթալու պատրաստ կեցած է։ Նոյն վայր-

կենին այնպիսի սաստիկ սարսափ մը զգացի, որ պաշտօնէին խօսքը ընդ միջեւում ոտքը ինկայ: « Տէր իմ, ըսի արտասուալից աչօք, ամենայն խոնարհութեամբ կ'ինդրեմ Վսեմութենէդ որ իմ յանդգնութեանն ներողամիտ գտնուիս, հարկը՝ թըշուառութիւնս քեզի յայտնելու ստիպեց զիս: »

Դուքոր իմ վրաս տեսած խառնակութեանը վրայ չկրնալով ինդալը բռնել. « Միթարուէ, Ժիլ Պլաս, պատասխանեց, ու ինչ որ պիտի ըսեմ աղէկ մտիկ ըրէ: Թէպէտ եւ նեղութիւնդ ինձի յայտնելդ՝ անոր վրայ դարման մը խորհած չըլլալուս համար կերպով մը իս յանդիմանել է, բայց ասոր վրայ բնաւ չեմ բարկանար, բարեկամս, մանաւանդ ինքզինքիս կը սրտմտիմ թէ ինչպէս կեանք անցունելդ ինչո՞ւ չհարցուցի. բայց այս անուշադրութեան յանցանքիս տեղը լեցնելու համար քեզի հաղար հինգ հարիւր տուգաղի հրամանագիր մը կուտամ որնոր ցոյց տուածիդ պէս՝ ստակները արքունի դանձէն կստանաս: Այսչափը բաւական չէ. կ'ստատանամ որ տարուէ տարի քեզի նոյնչափ ստակ կուտամ, եւ ասկէ զատ երբ հարուստ ու առատաձեռն մարդիկ քեզի աղաչելու ըլլան որ իրենց ծառայութիւն մը մատուցանես, իմ առջեւս անոնց համար բարեխօսութիւն ընելու ազատ ես: »

Այս խօսքերուն վրայ զգացած յափշտակութենէս պաշտօնեային ոտքերը համբուրեցի, որնոր ինձի վեր ելնելու հրամայելով սկսաւ դարձեալ հետս ընտանեւար խօսիլ. ես ալ իմ զուարթ բնաւորութիւնս գտնել ուզեցի. բայց այսչափ սուղ ժամանակի մէջ տրտմութենէ ուրախութեան չկրցիանցնիլ: Ինչպէս որ մահուան հարուածը ընդունելու փայրկենին բարձր ձայնով շնորհք բառը լսող դժբաղդը կշիթի, նոյնպէս ես ալ շուարած մնացի: Տէրս բոլոր այս յուզմունքս միայն աչքէն ելած ըլլալու երկիւղիս տուաւ. թէպէտ մշանջնաւոր բանտարկութեան մը երկիւղն ալ քիչ յուզմունք չէր պատճառեր ինձի: « Դիտմամբ ինքզինքս քենէ պաղած կձեւայնէի, ըսաւ դուքսը, որպէս զի տեսնեմ թէ այս փոփոխութիւնս քեզի շատ ցաւ պիտի պատճառէր: Այս կերպով քու իմ վրաս ունեցած սէրդ փորձեցի եւ քեզ հիմայ առաջուրնէ աւելի կ'սիրեմ: »

Գ Լ Ո Խ Խ Ժ Բ.

Ժիլ Պլասի՝ իւր հազար հիկզ հարիւր տուգաղները ինչ քարի նպասակի ծառայեցները, առաջին անգամ ինչ գործի ձեռք գարները եւ անկէց իրեն ինչ շահ եղները .

Թագաւորը իբր թէ իս չսպասեցնելու համար երկրորդ օրը Մատրիտ դարձաւ՝ եւ ալ իսկոյն արքունի գանձը գիմելով՝ անմիջապէս հրամանագրին ստակը առի : Մէկէն ի մէկ թըշուառութենէ հարստութեան անցնող աղքատի մը գլուխը չդառնալը քիչ կպատահի : Խակոյն բազդիս հետ եւ ալ փոխուեցայ : Բաց ի փառասիրութենէս եւ մեծամտութենէս ուրիշ բան միտքէս չէր անցեր : Աղորմելի սենեակս թռչնոց լեզուէն չհասկցող քարտուղարներուն ձգեցի եւ երկրորդ անգամ՝ հոյակապ դատիկոնս վարձու բռնեցի որնոր բազդէս ուրիշ մարդու տրուած չէր : Երեւելի դերձակ մը բերել տուի , որնոր բոլոր իգասէր երիտասարդաց լաթերը գրեթէ ինք կշինէր , վրայիս չափն առաւ , եւ զիս վաճառականի մը խանութը տանելով՝ հինգ կանգուն ասուի առաւ որնոր լաթերս շինելու համար պէտք է կըսէր : Սպանիական ձեւով ձեռք մը հագուստի համար հինգ կանգուն ասուի . . . Տէր Աստուած . . . բայց ասոր վրայ երկար բարակ խժրժելու չէնենք : Անուանի դերձակները միշտ միւսներէն աւելի կերպաս կառնեն : Վերջը քիչ մը կտաւ առի որնոր շատ պէտք էր . մետաքսէ գուլպաներ , եւ բոլորովը սպանիական ասղնեգործով մը ընդելուդուած գլխարկ մ'ալ գնեցի :

Այնուհետեւ թէոր քովս սպասաւոր չպահէի , ամօթ էր . ուստի սրանդոկապետիս՝ Վինչենցիոս Ֆորէրոյին աղաչեցի որ իւր ձեռքովը ինձի աղէկ սպասաւոր մը գտնէ : Պանդոկին մէջ

բնակելու եկող օտարականներուն շատը Մատրիտ հասած ատեննինն սուրբարար Սպանիացի սպասաւորներ կրօնէին . այս պատճառաւ պարապ պատող բոլոր սպասաւորները այս պանդոկը կ'օգտուէին : Ամենէն առաջ դէմն ելնող քսպասաւորը այնպիսի հեզ եւ ջերմեռանդ կերպարանք մը ունէր որ բնաւ զինքը չուզեցի : Ինձի այնպէս եկաւ թէ Ամբրոսիոս տէ Լամէլան էր : «Չեմ սիրեր , ըսի Գօթէրոյին , այսչափ առաքինի կերպարանք ունեցող սպասաւորները , որովհետեւ անդամ մը խարուած եմ : »

Այս սպասաւորը ճանրելուս պէս ուրիշ մը եկաւ որնոր խիստ արթուն եւ արքունիքի մանկլաւիկէ մը աւելի համարձակ բայց քիչ մը սրիկայ կերեւար : Այս սպասաւորը գործիս գալով՝ իրեն շատ մը հարցումներ ըրի , որոնց հանճարեղ պատասխաններ տուաւ : Նայեցայ որ ամեն վարպետութիւն ձեռքէն եկող սպասաւոր մըն էր . ուստի զինքը ինձի յարմար համարելով՝ վար դրի եւ վերջն ալ չզղջացի , Նայեցայ որ շատ աղէկ տղայ մըն էր : Գուրսը՝ իմ բարիք ընել ուղած անձանցս կողմանէ իրեն բարեխօսելու հրաման տուած ըլլալուն եւ անոր այս հրամանը կատարելուս համար ինձի որսորդ շուն մը պէտք էր որ երէն գտնէր ասինքն՝ ճարտար՝ եւ գլխաւոր պաշտօնէէն շնորհք խնդրելու միտք ունեցող մարդիկ գտնելու ու ինձի բերելու յարմար ստահակ մը ըլլար : Սպասաւորս Սկիրիօն՝ այս տեսակ գործերուն վարպեան էր , Սպանիոյ իշխանին ստնտու Տօնա Սննա տէ Աուէվարալի տունէն ելած էր , ուր որ այս ճարտարութեան ծուծը հաներ էր , ըստ որում այս կինը արքունիքին մէջ համարում ունենալուն համար այս բանէն օգուտ քաղել ուղեր էր : Թագաւորէն շնորհք կրնալ ընդունելս Սկիրիօնին խնայնելուս պէս սկսաւ ասդին անդին իյնալ եւ նոյն օրը ինձի ըսաւ . «Տէր , աղէկ մարդ մը ձեռք ձգեցի , Տօն Հրօդերոս տէ Բատա անուն Արէնատացի ազնուական երիտասարդ մը Մատրիտ եկեր է : Այս մարդը մենամարտութիւն մը ըրեր է , որուն պատճառաւ Լէրմէի դուքսին պաշտպանութիւնը խնդրելու կատարուի , եւ իրեն ըլլալիք շնորհքին օրինաւոր փոխարինութիւն մը ընելու պատրաստ է : Ես իր հետը

խօսեցայ, Տօն Բոսորիկոս տէ Քալտէրօնայի դիմել կուզէր, որուն ազդեցութիւնը իրեն դուրս էր. բայց ես միտքը դարձուցի ըսելով թէ այս քարտուղարը իւր շնորհքները ոսկիի գինով կծախէ, իսկ դուն քու ընելիք շնորհացդ փոխարէն երախտագիտութեան չափաւոր նշանով մը դո՛ւ կը ըլլաս, եւ մինչեւ անգամ ձրիաբար ուրիշի գործ կտեսնես, թէոր ներկայ վիճակիդ մէջ քու վեհանձնականն եւ անշահախնդիր բնաւորութեանդ հետեւելու կարող ըլլաս: Ա՛րքայէս քու վրայօրդ այնպիսի խօսքեր ըրի որ վաղն առաւօտ անկողնէդ ելնելուդ պէս այնազնուականը պիտի տեսնես, « Ինչպէ՛ս ուրեմն, ըսի սպասաւորիս, պարո՛ն Սկիրիօն, արդէն բաւական գործ տեսեր ես, Անայիմ որ սատանութիւններու խակ չես եղեր, ճարտարութիւնդ գիտցողը այդ վիճակիդ մէջ մնացած ըլլալուդ վրայ կը զարմանայ, » « Այդ մասին բնաւ զարմանալու չես, պատասխանեց Սկիրիօն, կուզեմ որ ստակները մէկէն առնեմ միւսին տամ. իսկ ես ինձի համար ստակ մը վար չեմ դնել: »

Տօն Հրօզերոս տէ Բատա արդարեւ տունս գալով՝ ես ալ դռնօղութեամբ եւ միանգամայն քաղաքախաբութեամբ զինքը ընդունեցի: « Պարո՛ն ասպետ, ըսի իրեն, քեզի բարեք ընելու յանձնառու չեղած՝ իմանալ կուզեմ՝ այն մանամարտութիւնը, որուն պատճառաւ արքունիք դիմեր ես, որովհետեւ դուցէ այնպիսի մենամարտութիւն մըն է, որ գլխաւոր պաշտօնէին առջեւ քեզի համար բարեխօսութիւն ընելու չեմ համարձակիր Ուրեմն, թէ որ կհաճիս, ըրած մենամարտութիւնդ մի ըստ միովէ ինձի պատմէ, եւ դիացած ըլլաս որ, եթէ յարմար գատեմ, քեզի ջերմ պաշտպան պիտի կենամ: » « Ահա՛ յօժարութեամբ, պատասխանեց երիտասարդ Արէնատացին, անկեղծօրէն պիտի պատմեմ: Նոյն միջոցին սկսաւ պատմել հետեւեալ կերպով

Գ Լ Ո Ւ Ն ԺԳ.

Տօն Հրօղեռնու Տէ Բասայի պատմութիւնը .

Տօն Անասթասիոս Տէ Բատա՝ Կրէնատացի աղնուականը՝ Անթէքուէրրա քաղաքին մէջ Տօնա Էսթէֆանիա անուն ա-
մուսնոյն հետ հանդիստ կապրէր, Այս կինը անդրդուելի առա-
քինութիւն մը եւ միանգամայն հեղահամբոյր բնաւորութիւն
մը ունէր ու չափազանց դեղեցիկ էր, Խրաւ ամուսինը սաս-
տիկ կսիրէր, բայց ամուսինն ալ իր վրայ յիմարական սէր մը
ունէր, Այս մարդը բնութենէն սաստիկ նախանձոտ էր, եւ
թէպէտ կնոջը հաւատարմութեանը վրայ կասկածելու պատ-
ճառ մը չունէր, բայց դարձեալ սիրտը հանդիստ չէր, Կը
վախնար թէ դուցէ իւր հանդատութեանը ծածուկ թշնամի
մը գտնուելով՝ պատուոյն արատ մը կրերէր, Իւր բոլոր բա-
րեկամայրը վրայ կկասկածէր, բայց ի Տօն Հիւպէրթօ Տէ Հոր-
դալէսէն որնոր Էսթէֆանիայի հօրեղբայր ըլլալով՝ աղատօրէն
տունը կմտնէր կեղնէր, թէպէտ Անասթասիոս ամենէն աւելի
անոր վրայ կասկածելու էր .

Արդարեւ Տօն Հիւպէրթօ եղբօրը աղջկանը սիրահարեցաւ
եւ զիրենք իրարու կցորդող արենակցութենէն ու Տօն Անաս-
թասիոսի իր վրայ ունեցած մասնաւոր բարեկամութենէն չակ-
նածելով՝ իւր սէրը անոր յայտնելու յանգնեցաւ, Էսթէ-
ֆանիա՝ որնոր խոհեմ կին մըն էր, փոխանակ աղմուկ յարու-
ցանքով, ուսկից դէշ հետեւանքներ կրնային յառաջ դալ,
քաղցրութեամբ աղգականը յանդիմանեց, եւ զինքը դիմէ
հաննելով՝ իւր ամուսնոյն պատիւն արատաւօրեւ ուղիւր ինչ
աստիճան մեծ յանցանք մը ըլլալը յայտնեց եւ ամենայն ան-

կեղծութեամբ ըսաւ թէ՝ բնաւ յուսալու չէր որ իւր այս խորհուրդը կ'յաջողի :

Իսթէֆանիայի այս մեղմ վարմունքին վրայ հօրեղբօրը աւելի բորբոքելով խորհեցաւ թէ այնպիսի բնաւորութեան տէր եղող կնոյ մը ճարը հատցունելու էր որ զիջում բնէր . ուստի սկսաւ հետը ամօթալից վարմունքներ բռնել , եւ օրին մէկն ալ իւր կամբը կատարելու համար զայն բռնադատելու յանդգնեցաւ : Այնատեն Իսթէֆանիա խստութեամբ մը զայն մէկդի հրելով սպառնալիք ըրաւ որ այս ընթացքը Տօն Անասթասիոսի իմացնելով՝ իւր յանդգնութեան պատիժը տալ կուտայ , Սիրահարը այս սպառնալիքէն վախնալով՝ խօսք տուաւ որ անդամ մ'ալ հետը սիրոյ վրայ չ'սօսիր , եւ այս խօստմանը հաւատալով՝ Իսթէֆանիա անցեալին ներեց :

Տօն Հիւպէրթօ՝ բնութենէն վատ մարդ մը ըլլալով՝ իւր սիրոյն այս անյաջողութեանը վրայ վրէժխնդրութեան ժպիւրհ փափաք մը յղացաւ : Գիտէր որ Տօն Անասթասիոս նախանձոտ մարդ մը ըլլալով՝ ինչ որ իրեն ըսելու ըլլար՝ կ'սարուէր , ուստի ասիկայ դիտնալով՝ այնպիսի սեւաթոյր խորհուրդ մը յղացաւ որ աւազակի մը միայն կ'սլայէր : Իրիկուն մը այս տկար ամուսնոյն հետ առանձին պատելու ելած միջոցին ամենատըխուր կերպով մը անոր ըսաւ : « Սիրելի բարեկամս , այլ եւս չեմ կրնար ապրիլ առանց քեզի յայտնելու այնպիսի դաղտնիք մը , որնոր քեզի չափտի հաղորդէի , թէոր պատիւդ հանդըստութենէդ աւելի սիրելի չ'ըլլար քեզի , նախատանաց մասին մեր ունեցած փափկութեանը չ'սլայէր որ տանդ մէջ դարձած խաղերը քենէ ծածկեմ : Ուրեմն պատրաստուէ՛ այնպիսի լուր մը առնելու որ քեզի ցաւ եւ միանդամայն դարմանք պիտի պատճառէ եւ քու ամենէն փափուկ զգացմանդդ պիտի դաչլի : »

« Ըսածդ հասկցոյ , ընդմիջեց Տօն Անասթասիոս արդէն բոլորովին չիտթած , եղբօրդ աղջիկը ինձի անհաւատարմութիւն կընէ այնպէս չէ : » Զինքը այլ եւս իրրեւ իմ եղբօրս աղջիկը չեմ կրնար համարել , կրկնեց Հորդալէս զայրացեալ կերպարանքով մը , զինքը աղգականութենէս կ'մերժեմ , եւ քե-

զի ամուսին կոչուելու անարժան է : » « Այսչափ իս հեծել տալը բաւական է , դուչեց Տօն Անասթասիոս , խօսէ , Էսթէֆանիան ի՛նչ բրած է իմանամ : » « Քեզ կխաբէ , չարունակեց խօսքը Տօն Հիւպէրթօ , հակառակորդ մը ունիս , որուն հետ ամուսինդ դադանապէս կտեսակցի . բայց այն մարդուն անունը չեմ կրնար տալ , որովհետեւ շունը գիշերուան մթութենէն օգուտ քաղելով՝ դինքը դիտող անձին աչքին առջեւէն փախաւ : Բոլոր գիտցածս սա է որ քեզ կխաբեն , այս՝ այնպիսի իրողութիւն մըն է , որուն վրայ կատարեւապէս վրստահ եմ : Այս գործը ինձի ալ դաշեւուն համար տուած տեղեկութիւններուս ճշմարտութեանը համոզուելու ես . քանի որ ես ինքս Էսթէֆանիան կպարտաւեմ , ալ ի՛նչ ստուգութիւն փնտռել պէտք է , անկարելի է որ իւր անհաւատարմութեանը համոզուած չըլլամ :

Աւելորդ է , չարունակեց , նայելով որ իւր խօսքերը յուսացած ազդեցութիւնը կներգործէին Անասթասիոսի վրայ , աւելորդ է ուրիշ խօսք մէջ բերել . կնայիմ որ քու Էսթէֆանիայի վրայ ունեցած սիրոյդ դէմ ցոյց առուած յանդուգն ապերախտութեանը վրայ կզարմանաս եւ մտքիդ մէջ արգարացի վրէժխնդրութիւն մը կնիւթես . բնաւ այս գիտատրտութեանդ դէմ չեմ կենար . մի քններ թէ՛ ո՞վ է այն անձը որ կրքիդ պիտի զոհես . ցուցուր բոլոր քաղաքացւոց թէ չկայ բան մը որ դուն պատուոյդ համար զոհ չընես : »

Մասնիչը այս խօսքերով դիւրահաւան ամուսին մը անմեղ կնոյ մը դէմ կգրգռէր եւ այնպիսի կենդանի դոյներով կնկարագրէր այն վատահամբաւութիւնը որով պիտի ծածկուէր , եթէ թշնամանքը անպատիժ թողուր , որ վերջապէս զանի կատաղի դաղան մը դարձուց : Այսուհետեւ տօն Անասթասիոս ինքզինքին տէրը չէր . կարծես թէ Ընդդայք (*) զինքը կյու-

(*) Ընդդայք՝ Դիւցարանօրէն՝ զժողային չաստուածութիւններէն իւրաքանչիւրին անունն է , որոնց պաշտօնը Թէ զժողօրին մէջ եւ Թէ երկրի վրայ չարեր եւ յանցաւորները ճանջել էր , եւ որոնց միջոցաւ չաստուածք ճիւղնդուծեամբ , պա-

դէին, Դաշոյնի հարուածով իւր դժբաղդ ամուսինը սպաննելու մօտք տուն դարձաւ: Ինք հասած ատենը կինը անկողին մօտնելու վրայ էր: Նախ Տօն Անասթասիոս ինքզինքը զապեց եւ սպասեց որ սպասաւորները տեղերնին քաշուին: Այն ատենն ո՛չ երկնային բարկութեան երկիւղէն ո՛չ համեստ ցեղի մը վրայ տեղալիք նախատինքէն եւ ո՛չ կնոջը իւր որովայնին մէջ կրած վեցամսեայ երախային վրայ բնականաբար ունենալիք կարեկցութենէն անդամեւտ չքաշուելով՝ իւր զոհին մօտեցաւ եւ կատաղի ձայնով մը ըսաւ, « Պիտի մեռնիս, թշուառական, վայրկեանէ մը անդին կեանք չունիս: Բարեսրտութեամբ քեզի ժամանակ կ'ընդունմ որ ինձի ըրած նախատանադ համար Աստուծմէ ներում խնդրես, չեմ ուզեր որ պատիւիդ հետ հոգիդ ալ կորսնցունես: »

Այս խօսքերն ըսելով՝ դաշոյնը ծոցէն հանեց: Էսթէֆանիս ամուսնոյն այս շարժումէն եւ բերնէն հանած խօսքերէն սարսուելով ծնդուընները ինկաւ եւ ձեռքերը իրարու կցուած ու ինք խռոված կերպով մը ըսաւ: « Այդ ի՞նչ է, տէր իմ, արդեօք քեզի ի՞նչ դժգոհութեան պատճառ տուած եմ որ զործը այս տեղուանքը կ'հանես, ինչո՞ւ համար ամուսնոյդ կեանքը զրաւել կուզես. թէ որ հաւատարմութեանը վրայ կասկած ունիս, մեծ սխալմունքի մէջ ես: »

« Ոչ, ոչ, կրկնեց յանկարծ նախանձօտը, խաբէութեանդ քաջ համոզուած եմ. ինձի իմաց տուող մարդիկ վստահութեան արժանի են: Տօն Հիւպէրթօ . . . » « Ա՛հ, տէր, ընդմիջեց իսկոյն Էսթէֆանիս, Տօն Հիւպէրթօյէն կասկածելու ես, անիկայ գիտցածիդ չափ քեզի բարեկամ չէ, թէ որ իմ առաքինութեանս գալելիք խօսքեր ըրած է քեզի, չըլլայ որ հաւատաս: » « Լճէ՛, վատ դու, պատասխանեց Տօն Անասթասիոս, իս Հօրդալէսի դէմ գրգռելով՝ քու վրադ ունեցած կասկածներս փոխանակ նուազցունելու՝ ընդհակառակն կարդարացը-

նեա, Այս ազգականը քու անխայել ընթացքիդ տեղեկացած ըլլալուն համար կասկածելի ցոյց տալ եւ անոր վկայութիւնը ոչնչացնել կուզես այնպէս չէ. բայց պարտաւոր տեղը այս ճարտարութիւնը մի գործածեր, այդ ընթացքդ վրէժխնդրութեան զգացումն կսաստկացնէ: «Արեւիկ ամուսինս, կրկնեց անմեղ Լսթէֆանիա դասն արցունքներ թափելով, վաղից կոյր բարկութենէդ. թէ որ կատաղութեանդ թեւադրութեանը հետեւելու ըլլաս, ըրած գործիդ վրայ յաւիտեան չպիտի կրքնաս մխթարուիլ, երբ անիրաւ ըլլալդ խմանաս: Աստուծոյ սիրոյն ըլլայ բարկութիւնդ ինչցուր, դոնէ կասկածներդ ստուգէ: այն ատեն աւելի արդարութիւն գործած կըլլաս անստգիւտ կնոջ մը:»

Բայ ի Տօն Անասթասիոսէն ո՞վ որ ըլլար այս խօսքերուն եւ մանաւանդ զանոնք արտասանող կնոջ արտամտեանը վրայ սիրտը կշարժէր. բայց այս անգամ թը չէ թէ միայն չխանդաղատեցաւ այլ եւ երկրորդ անգամ կնոջը ըսաւ որ շուտ ինքզինքը Աստուծոյ յանձնէ, եւ մինչեւ անգամ անոր զարնելու համար թեւը վեր վերցուց: «Այցիք, բարբարոս, գուցե այն ատեն Լսթէֆանիա, թէ որ իմ վրաս ունեցած սէրդ բուրովին մարած է, թէ որ քեզի ցուցուցած բազմաթիւ գորովոյ նշաններս միտքէդ ջնջուած են, թէ որ թափած արցունքներս զքեզ դարչելի խորհուրդէդ ետ չեն կրնար կեցունել, դոնէ նոյն իսկ քու արկնդ յարդէ. քու կատաղի ձեռքդ մի սպառազիններ այնպիսի անմեղի մը դէմ, որնոր գեռ լոյսի երես տեսած չէ, առանց երկինք եւ երկիր զայրացնելու չես կրնար անոր դահիճն ըլլալ. իսկ ես, իս մեռցնելուդ կներեմ. բայց մի տարակուսիր, անոր մահը այսպիսի սոսկալի եղեռնագործութեան մը հասուցում պիտի պահանջէ:»

Որչափ որ Տօն Անասթասիոս հաստատ միտքը դրած էր թէ Լսթէֆանիայի ըսելիք խօսքերուն ուշադրութիւն չընէ, բայց դարձեալ այս վերջին բառերուն՝ իւր մտացը առջեւ նկարագրած սոսկալի սպառնալիքներուն վրայ սիրտը յուզուեցաւ: Ուստի որպէս թէ վախնալով որ գուցէ զգացած այս յուզմունքը իւր բարկութիւնը ինչեցնէ, իսկոյն վրան մնացած կատաղու-

թիւնը ժողովելով՝ դաշոյնը կնոջը աջ կողմը մխեց, որուն վերայ Էսթէֆանիա անմիջապէս գետինը գլտորեցաւ. ինք ալ զայն մեռած կարծելով՝ շուտ մը տունէն դուրս ելաւ եւ Ան թէքուէրայէն աներեւոյթ եղաւ :

Սակայն այս դժբաղդ կինը ընդունած հարուածին վրայ այն աստիճան թմրեցաւ որ քանի մը վայրկեանի չափ անկենդան դետինը մնաց : Վերջը խեղքը գլուխը գալով՝ սկսաւ կոծել եւ հեծել : Ասոր վրայ իրեն ծառայութիւն ընող պառաւը հասաւ ու այս բարեսիրտ կինը իւր տիրուհին ասանկ ցաւալի վիճակի մը մէջ տեսնելուն պէս աղմուկներ հանելով՝ միւս սպասաւորները եւ մերձակայ դրացիները քուններուն արթնցուց : Ասանկով շատ չանցած՝ սենեակը բաղմուլեամբ լեցուեցաւ, վիրաբոյժներ կանչուեցան որոնք վէրքը կապեցին եւ զայն վտանգաւոր չդատան : Այս ենթացութիւննին սուտ չեղաւ : Նաեւ Էսթէֆանիան քիչ ժամանակի մէջ առողջացուցին որնոր այս ցաւալի դէպքէն երեք ամիս ետքը հանգստեամբ զաւակ մը աշխարհք բերաւ. եւ այս այն զաւակն է, պարոն Ժիլ Պլաս, որ առջեւդ կտեսնես, ես եմ այն տխուր ծննդեան պատուրը :

Թէպէտ չարախօս անձինք առաքինի կիները անխնայ կը բամբասեն, բայց մօրս վրայ չկրցին յանցանք մը դանել. եւ այս արիւնըռուշտ տեսարանը քաղբին մէջ նախանձոտ ամուսինի մը կատաղի զգացմանը ընծայուեցաւ : Ըջմարիտ է որ հայրս բարկասիրտ եւ դիւրահաւան մարդ մը կհամարուէր :

Հորդալէսի խեղքը տեղ ըրաւ որ Էսթէֆանիա՝ իւր առասպելներովը Տօն Անասթասիոսի միտքը դայթակղեցուցած ըլլալուն կկասկածէր, եւ գոնէ կիսով չափ անկէ վրէժը առած ըլլալը բաւական համարելով՝ անոր տեսութեան երթալը դադրեցուց : Մեծապատուութիւնդ չձանձրացնելու համար ինձի տրուած կրթութեանը վրայ երկար բարակ չափովի խօսիմ. միայն սա կըսեմ որ մայրս գլխաւորապէս ինձի սուսերամարտութիւն սորվեցնելու ետեւէ եղաւ : Երկար ժամանակ կրէնատայի եւ Մէլիլլայի ամենէն երեւելի զինասրահներուն մէջ սուսերամարտութեան զբաղեցայ : Մայրս Տօն Հիւպէրթօ-

յէն գանդատելու պատճառը ինձի իմաց տալու համար անհամբերութեամբ կսպասէր որ մեծնալով՝ սուրս անոր սրոյն չափելու կարող ըլլայի, եւ վերջապէս տասներութը տարեկան ըլլալս տեսնելով՝ արտասուելից աչօք եւ ցաւօք սրտի այս գաղտնիքը ինձի հաղորդեց, Այսպիսի վիճակի մը մէջ դրտնուող մայր մը քաջասիրտ եւ զգայուն զաւակի մը վրայ ինչ ներգործութիւն չընէր, Իսկոյն Հորդալէսը դտնելով՝ առանձին տեղ մը կանչեցի, ուր երկար ժամանակ հետը կռուելէս ետքը սրոյս երեք հարուածովը զինքը վիրաւորելով գետինը գլտորեցի:

Տօն Հիւպերթօ մահացու հարուած մը ընդունած ըլլալը զգալով՝ իւր վերջին նայուածքը իմ վրաս դարձուց եւ ըսաւ. « Իմ մահս քու մօրդ պատուոյն դէմ դորժած յանցանքիս իբրեւ արդարացի պատիժ մը կհամարիմ. կխոստովանիմ որ մօրդ ցուցուցած խտութիւններէն վրէժս առնելու համար էր որ անիկայ զրպարտեցի: » Այս խօսքերը լմացունեւէն վերջը դորժած յանցանքին համար Աստուծմէ, Տօն Անասթասիոսէն, Լսթէֆանիայէն եւ ինչ թողութիւն խնդրելով՝ հոգին տրւաւ: Տուն դառնալով այս դէպքը մօրս իմաց տալս անյարմար դատեցի. ուստի այս լուրը քաղքին մէջ տարածելու գործը Համբալին յանձնեցի եւ ես լեռներէն անցնելով՝ Մալակա քաղաքը հասայ, ուր ասպատակ նաւապետի մը հետ նաւ նստայ, որնոր արշաւանքի երթալու համար նաւամուտոյցէն ելնելու վրայ էր: Քաջասիրտ երիտասարդ մը երեւցայ իրեն. ուստի նաւուն մէջ գտնուող բարեբարոյ երիտասարդաց ընկերանալուս յօժարութեամբ հաւանութիւն տուաւ:

Իսկոյն նշանաւոր երեւնալու առիթ մը գտանք: Այլուրան կղզոյն չրվակները Մէտիլլայի ծովափառակի մը հանդիպեցանք, որնոր Արթաղինէի վերերը գերի բռնած սպանիական նաւու մը հետ Ափրիկէի կողմերը կդառնար: Գերի բռնուած նաւը ժանրազին ապրանքներով բռնաւորուած էր: Ափրիկեցիին վրայ սաստիկ յարձակում մը ընելով՝ իւր նաւերուն տիրեցինք, որոնց մէջ քսանչորս քրիստոնեայ կային, զորս նաւապետը Պարպարիա քաղաքը գերի կտանէր: Այն ատեն

Կրէնատայի ծովեզերքը հասնելու յաջող հով մը փնտրով՝ քիչ ժամանակէն Բունթա տէ Հէլէնա հասանք :

Ազատած գերիներնուս ուր տեղացի ըլլալին հարցուցած ատեննիս ես ալ բարեգէմ մարդու մը նոյն հարցումը ըրի , որնոր յիսուն տարեկան կար : « Անթէքուէրացի եմ , » պատասխանեց այս մարդը հառաչելով : « Այն ատեն չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ համար իւր տուած պատասխանին վրայ յուզմունք զգացի : Իմ յուզմունքս տեսնելով ինք ալ խռովեցաւ , որուն ուշագրութիւն ըրի : « Քաղաքացիդ եմ , ըսի , ընտանիքիդ անունը ի՞նչ է արդեօք : » « Ափսոս , պատասխանեց , հետաքրքրութիւնդ գոհ ընելու համար սրտիս կսկիծը պիտի նորոգես , տասնըութը տարիէ ի վեր Անթէքուէրայէն ելած եմ , ուր որ անշուշտ իմ անունս լսողը կսոսկայ : Իմ գլխուս պատահած դէպքերը գուցէ քու ականջդ ալ հասած են : Անունս Տօն Անասթասիոսն տէ Բատա է : » « Արդար երկի՞նք , գոչեցի այն ատեն , ինչպէս լսած խօսքերուս հաւատամ : Ի՞նչ , դուն Տօն Անասթասիոս ես , իմ հայրս է որ կտեսնեմ : » « Ի՞նչ կըսես , երիտասարդ , գոչեց ինք ալ զարմացմամբ իս գիտելով : Ի՞նչպէս հնար է որ դու ըլլաս այն տարաբաղդ տղան որնոր մօրը որովայնին մէջ իմ կատաղութեանս զոհեցի : » « Այո , Հայր իմ , ըսի , ես եմ այն տղան զոր առաքինին Էսթէֆանիա աշխարհք բերաւ այն աղիողորմ գիշերէն երեք ամիս վերջը որ դու զինքը արեան մէջ թաթախուած ձգեր գացեր ես : »

Տօն Անասթասիոս խօսքս լմնցունելուս չսպասելով՝ վիզս նետուեցաւ , եւ զիս թեւերուն մէջ սեղմելով՝ քառորդի մը չափ մէկ մը ինք լալադին հառաչանքներ հանեց , մէկ մ'ալ ես : Ինքզինքնիս այս տեսութեան մեղի պատճառած քաղցր զգացմանցը յանձնելուս ետքը հայրս աչքերը դէպ ի երկինք վերցուց որ Էսթէֆանիայի կեանքը ազատած ըլլալուն համար , Աստուծոյ փառք տայ , բայց վայրկեան մը ետքը իրր թէ ի զուր փառք տալ չուզելով՝ խօսքը ինձի դարձուց եւ ըսաւ : « Անո՛յս անմեղութիւնը , յայտնուեցա՛ւ : » « Տէ՛ր , պատասխանեցի , բաց ի քենէ ոչ ոք մօրս անմեղութեանը վրայ կասկածի դացած է : Ամուսինդ ամեն ժամանակ այնպիսի վարք մը բռնած է որ

ստղտանքի ենթակայ չէ . պէտք է որ սխալդ ուղղեմ, քեզ խարոզք Տօն Հիւպէրթօն է : « Դոյն միջոցին այս ազգականին գործած բոլոր նենգութիւնները, ի՞նչ կերպով անկէջ վրէժս առած ըլլալս եւ մեռած ատենը անոր ի՞նչ դաղտնիքներ ինձի խոստովանած ըլլալը մի առ մի պատմեցի :

Հայրս ազատութիւն գտնելէն աւելի իրեն տուած աւետիսներուս վրայ ուրախանալով՝ զգացած չափազանց հաճոյքէն վերստին իս գրկել սկսաւ, եւ որչափ իմ վրաս գոհ ըլլալը յայտնելէ չէր յագնար : « Աղէ, զաւակս, ըսաւ, շուտով Անթէքուէրայի ճանրան բռնենք, անհամբերութենէս կմեռնիմ որ անգամ մը ամուսնոյս ոտքերն իյնամ, որուն դէմ այն աստիճան վատութեամբ վարուած եմ : Իմ անիրաւ ըլլալս ինձի ճանչցունելէդ ի վեր այնպիսի խղճի խայթեր կըզգամ, որոնք սիրտս կկեղեքեն : »

Ինձի սիրելի եղող այս երկու անձիները իրարու միացնելու այն աստիճան փափաք մը ունէի որ այսքաղցը վայրկեանը չէի կրնար ուշացնել, Ուստի ասպատակ նաւապետը ձգելով՝ ըրած յարձակումներնուս ինձի բաժին ինկած ստակովս Ատրայի մէջ երկու ջորի ծախու առի, որովհետեւ հայրս այլ եւս ծովին վտանգներուն մէջ իյնալ չէր ուղեր : Ճանրան գլխէն անցած դիպումները մի ըստ միովէ ինձի պատմեց : Ի՞նչ ուշադրութեամբ որ Եթակէի իշխանը (՝) իւր հօրը թագաւորին արկածները մօտիկ ըրաւ, ես ալ նոյն մտադրութեամբ հօրս պատմութիւնը լսեցի : Վերջապէս շատ օր ճանրորդութիւն ընելնուս ետքը Անթէքուէրայի ամենէն մօտ լերան ստորոտը հասնելով կանգ առինք : Գաղտնի տուն երթալ ուղեւնուս համար կէս դիշերուն քաղաք մտանք :

Ալ դուն երեւակայէ թէ մայրս ամուսինը դտնելուն վրայ որչափ զարմացաւ . քանի որ զայն յաւիտեան կորսուած կը կարծէր, եւ ամուսնոյն իրեն դառնալու հրաշալի եղանակը

Իթակէ՝ Ծոնիական եօթը կղզիներէն մէկն է, որնոր Քէֆալոնիայի եւ Սանթա Մաւրայի մէջ կիցնայ :

իրեն համար զարմացման ուրիշ առարկայ մը եղաւ : Տօն Հիւ-
պէրթօ գործած բարբարոսութեանը վրայ զղջման այնպիսի
սրտառուչ նշաններով ներում խնդրեց որ Էսթէֆանիայի սիր-
տը չդիմացաւ : Փոխանակ անոր իբրեւ մարդասպան նայելու ,
Աստուծմէ իրեն տրուած տէր մը համարեց զայն : Տես ամուս-
նոյ անունը առաքինի կնոջ մը համար սրչափ սրբազան է :
Էսթէֆանիա իմ վրայօքս այն աստիճան մոտատանջութիւն
զգացեր էր որ վերադարձիս վրայ ուրախութեամբ լցուեցաւ ,
այսու ամենայնիւ ուրախութեան հետ տրտմութիւն ալ կըզ-
գար : Հորդալէսի մէկ քոյրը նոր սպաննիչին դէմ իբրեւ մե-
ղապարտ դատ կ'վարէր, իս ամէն տեղ փնտռել կուտար ,
այնպէս որ մայրս մեր տանը մէջ իմ ապահով չըլլալ տեսնե-
լով՝ մեծ անհանգստութիւն կ'զգար : Այս պատճառաւ Ժա-
մանակ չանցունելով այս գիշեր արքունիքը գալու համար ճան-
բայ ելայ, եւ ահա, տէր իմ, քենէ ազատութեանս շնորհքը
կ'խնդրեմ, որնոր ստանալու յոյս ունիմ. որովհետեւ իմ վրայ-
օքըս գլխաւոր պաշտօնէին բարեխօսութիւն ընելու եւ բոլոր
ազդեցութեամբ ինձի պաշտպան կանգնելու յօժարութիւն
կցուցունես :

Տօն Անաթամիոսի քաջասիրտ զաւակը այս տեղ պատմու-
թիւնը լմնցուց, ուսկից ետքը ծանրութեամբ մը իրեն ըսի :
« Բաւական է , Պարոն Տօն Հրոզերոս , այդ դէպքը ներելի կե-
րեւայ ինձի , այս գործը մանրամասնաբար Նորին Ասեմու-
թեանը կ'պատմեմ եւ խօսք կուտամ որ քեզի պաշտպանու-
թիւն կ'ընէ : » Ասոր վրայ Արէնատացին երկարածիգ խօսքե-
րով իւր շնորհակալութիւնը յայտնեց , որոնք մէկ ականջէս
մտնելով միւս ականջէս պիտի ելնէին , թէոր կաշառք
տալ խօստացած չըլլար : Բայց այս լարին դաշելուն պէս
սկսայ շարժիլ : Ժամանակ չանցունելով՝ նոյն օրը այս դէպքը
գուքսին պատմեցի որնոր ասպետը իրեն ներկայացունելու հը-
րաման տալով՝ անոր ըսաւ : « Տօն Հռոզերոս , իմացայ այն
մենամարտութիւնը , որուն պատճառաւ արքունիք եկեր ես :
Սանթիյեան մանրամասն պարագաներովը ինձի պատմեց զայն ,
սիրտդ ամուր բռնէ , ըրածդ աններելի գործ մը չէ , եւ Նորին

Վեհափառութիւնը գլխաւորապէս իրենց պատուոյն դէմ ուղղուած անարգանքին վրէժն առնող ասպետներուն շնորհք ընել կուզէ . բայց սովորութիւնը յարգելու համար քեզ բանտարկել պէտք է . Սակայն ապահով եղիր որ երկար ժամանակ բանտին մէջ չպիտի մնաս . Սանթիյեան քու մտերիմ բարեկամը է որնոր մնացածին հոգը իւր վրան կառնէ , կարելի եղածին չափ շուտով քեզ բանտէն պիտի հանէ : » Ասոր վրայ Տօն Հոգեբոս յարգական խոնարհութիւն մը ըրաւ պաշտօնէին , որուն խօսքին համեմատ գնաց բանտարկելոց կարգն անցաւ : Իւր ազատութեան շնորհադիրները իմ խնամօքս իսկոյն տրուեցաւ , տասն որ չանցած այս նոր Տելեմարը (*) խրկեցի որ իւր Ոգիսեւսին (**) եւ Փէնէլոփին միանայ . բայց եթէ պաշտպան եւ ստակ ունեցած չըլլար , գուցէ տարի մը բանտը կենալով ալ չէր ազատեր . սակայն ըրած այս ծառայութենէս միայն հարիւր փութով չահեցայ : Ասիկայ ուսկանի առատ որս մը չէր , բայց դեռ Քալտէրօնա եղած չէի որ պզտիկ որսերը բանի տեղ չգնէի :

(*) Տելեմար՝ Ֆէնէլոնի շինած արձակ բանաստեղծութեանը նիւթ մասակարարեց , որուն մէջ պատմուած գրեթէ բոլոր արկածները հեղինակին զիւսն են :

(**) Ոգիսեւս՝ Իթակէի թագաւոր Փէնէլոփի ամուսինը եւ Տելեմարի հայրն է :

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ.

Ի՞նչ միջոցաւ ժիւ Պրասի ֆիյ ժամանակի մէջ երեւելի
հասրստքիւն մը ձեռք ձգելը եւ Բնյ մեծամեծ ցոյցեր
ընելը .

Այս որսին համը բերանս մնաց, եւ Սկիպիոնին ալ իւր ը-
րած միջնորդութեանը համար քսան փիսթոլ տալով՝ ուրիշ որ-
սեր փնտռելու քաջալերեցի զինքը: Այս մասին ունեցած ճար-
տարութիւնը արդէն դուլած եմ, առանց չափազանցութեան
Մեծն Սկիպիոն (*) կրնար կոչուիլ: Բերած երկրորդ յաճա-
խորդը ասպետական գիրքերու տպագրիչ մըն էր, որնոր ան-
ճոռնի հրատարակութիւններ ընելով ստակ վաստկեր էր: Այս
տպագրիչը իւր պաշտօնակիցներէն մէկուն գիրքը նենգած ըլ-
լալով՝ իւր հրատարակութիւնը բռնուեր էր: Իւր երեք հար-
իւր տուգադը առնելուս պէս գրքին օրինակները ձեռքըյանձ-
նելով՝ զինքը ծանր տուգանքէ մը ազատեցի:

Թէպէտ այս դործը գլխաւոր պաշտօնէին չէր վերաբերեր,
բայց իմաղաչանացս վրայ Նորին Վսեմութիւնը զայն իւր իշխա-
նութեան մէջ մտցնելու բարեհաճեցաւ: Տպագրիչէն ետքը վա-
ճառական մը ձեռքս ինկաւ հետեւեալ խնդրոյն համար: Փոր-
թուկայցի նաւ մը նախ Պարպարիոյ ծովասպատակէ մը եւ վերջը
Քատիքսի ծովահէն նաւապետէ մը գերի բռնուած էր: Այս

(*) Մեծն Սկիպիոն՝ Գուռնիոսի ցեղին նշանաւոր մէկ ճիւղն է: Այս նշանը
իւր անդամներուն մէկէն առած է, որնոր իւր կոյր հօրը զաւազան ու նեցուկ
եղաւ:

նաւուն բեռնաւորութեամբ ապրանքներուն երկու երրորդը Լիզպոնացի վաճառականի մին էր, որն որ ապրանքները ետ չը կրնար առնելով՝ Սպանիոյ արքունեաց մէջ պաշտպան մը դըտնելու եկած էր, որպէս զի անոր ազդեցութեամբը գործը քալէ։ Բարերազգարար իս իրեն պաշտպան դառաւ. իրեն կողմը բռնեցի եւ իմ պաշտպանութեանս ընծայ ըրած չորս հարիւր փութոյին շնորհիւ ապրանքները ձեռք ձգեց։ Ինձի այնպէս կերեւի թէ այս տեղ ընթերցողին մէկը կ'ոչէ. քեզ նայիմ. Պարոն տէ Սանդիլեան. կոչիկներդ ամրապնդէ, բռնած ճանրադ յաջող է. նայէ որ ստակ դիզես։ Օ՛, անտարակոյս, եթէ չեմ սխալիր՝ սպասաւորո՞ւ հետը ուրիշ մարդ մը առած կուգայ, զոր դեռ նոր ձեռք ձգած է։ Արդարեւ Սկիպիոնն է, մտիկ ընեմ, նայիմ ինչ կրէ։ «Պարոն, զրուցեց, ներեցէք որ այս երեւելի վիրահատը ձեզի ներկայացնեմ, որնոր Սպանիոյ տէրութեան բոլոր քաղաքաց մէջ տաւր տարուան միջոցին միայն ինք դեղ ծախելու առանձնաշնորհութիւն մը կ'ունի՞րէ, այսինքն՝ կուգէ որ իւր արհեստակիցներուն արդիւրի որպէսզի իւր գտնութեամբ տեղը խանութ չբանան, Այս առանձնաշնորհութեան փոխարէն երկու հարիւր փութոյ պիտի տայ։» Այն ատեն պաշտպանի ձեւեր գործածելով՝ խաբուսիկ բրժիշկին ըսի. «Գնա, բարեկամս, գործդ կ'կարգադրեմ։» Արդարեւ քիչ մը ետքը զինքը այնպիսի հրամանագիրներով ճանրեցի, որ Սպանիոյ տէրութեան բոլոր երկիրներուն մէջ ժողովուրդը կրնար խաբել, Համոզուեցայ այն առակին ճշմարտութեանը որ կրսէ. «Մարդս որչափ որ ուտէ՝ այնչափ ախորժակը կ'ընցուի։» Բայց ես քանի որ կ'հարստանայի, չէ թէ միայն աւելի աչքս կ'ծակէր, այլ նաեւ վերոյիշեալ չորս շնորհքները այնպիսի դիւրութեամբ Նորին Վսեմութենէն ստացեր էի, որ հինգերորդ շնորհք մը խնդրելու բնաւ չերկմեցայ։ Արէնատայի ծովեզերքին վրայ Վէրա կոչուած քաղաքին կուսակալութիւնը խնդրեցի իրմէ Քալադրալացի ասպետի մը համար որնոր այս շնորհքին փոխարէն հազար փութոյ սլարգեւ տուաւ։ Պաշտօնեայն նայելով որ որսի չափազանց անյադութիւն մը ունէի, խնդալ սկսաւ. «Կենդանի է տէր, բարե-

կամ իմ Ժիւ Պլաս, ըսաւ, ի՞նչպէս աղէկ կ'յառաջագիմես, ընկերիդ բարիք ընելու սաստիկ փափաք մը ունիս. մտիկ ըրէ, երբ ըրած խնդիրքներդ ոչինչ բաներ ըլլան, փոխարինութիւն մը չեմ պահանջեր, բայց երբ կուսակալութիւններ կամ ուրիշ մեծամեծ բաներ ուզելու ըլլաս, շահին կէսը բաւական համարէ, թէոր հաճիս, միւս կէսն ալ ինձի բաժին հանելու ես. չես գիտեր թէ պաշտօնիս պատիւը պահելու համար ի՞նչ ծախքեր կ'ընեմ եւ ի՞նչպիսի հնարքներու գիմելու ստիպուած եմ, ըստ որում թէպէտ ամեն մարդու աչացը անշահասէր կերելիմ, բայց այնչափ անխոհեմ չեմ որ տնական գործերուս աւրուիլը ուզեմ. այս մասին բռնելիք ճանբաղ որոշէ :

Տէրս այս խօսքերով զինքը ձանձրացունելու երկիւղս փարատելով կամ լաւ եւս իս ուրիշ այս տեսակ որսեր ալ գտնելու քաջալերելով՝ այլ եւս առաջուրնէ աւելի հարստութեան ցանկալուս պատճառ եղաւ : Թէոր ձեռքէս գար, այն ատեն ծանուցում մը կ'ընէի թէ ով որ արբունիքէն շնորհք ստանալ կուզէր թող շտկէ չիտակ ինձի գար : Ես մէկ կողմը կերթայի, Սկիպիոնն ալ միւս կողմը կերթար : Խեղքս միտքս ստակով ասոր անոր բարիք ընել էր : Քալագրապացի ասպետս հազար փիսթոլ տալով Վէրայի կուսակալութեան շնորհքը ընդունեցաւ, եւ քիչ մը ժամանակ ետքը ուրիշ տեղի կուսակալութիւն մըն ալ նոյն գնով Սուրբ Յակոբի կարգէն եղող ասպետի մը ծախեցի : Կուսակալներ կարգելս բաւական չհամարելով՝ ասոր անոր ասպետութեան կարգեր ալ տալ սկսայ : Քանի մը բարի շինականներ ագնուականութեան գեղեցիկ հրամանագիրներով գէշ ագնուականներ ըրի : Ուղեցի որ կղերականք ալ իմ երեսէս օգուտ քաղին : Քիչ վաստակով կանոնիկոսութիւններ եւ քանի մը եկեղեցական աստիճաններ պարգեւեցի : Իսկ եպիսկոպոսութեանց եւ արքեպիսկոպոսութեանց գալով՝ անոնց մատակարարութեանը Տօն Բոտրիկոս տէ Քալտէրոնան կիսառնուէր : Վատաւորներ, հրամանատարներ եւ փոխարքայներ ալ կ'կարգէի, ուսկից կ'հետեւի որ թէ մեծ եւ թէ փոքր պաշտօններու վրայ գտնուողները իրարմէ չէին տարբերեր,

որովհետեւ այն անձինքը զորս կրնարէինք այն պաշտօններուն , որոնց վաճառականութիւնը կրնէինք , մեծ ճարպիկութիւն եւ յաջողակութիւն մը չունէին : Քաջ գիտէինք որ Մատրիարի մէջ ծաղրածուները այս մասին մօրուքնուռ կիսնդային , բայց մենք այն ազահներուն կնամանէինք որոնք գիլած ոսկիներուն նայելով ժողովուրդին ծաղրական չիւններէն կմխիթարուին :

Իսովհրատ իրաւամբ անբարեխառնութիւնը եւ յիմարութիւնը հարուստներուն անբաժանելի ընկերները կհամարի : Երբ երեսուն հազար տուգադ ներս նետած ըլլալս եւ գուցէ անոր տասնապատիկը վաստկելու վիճակին մէջ գտնուիր տեսայ , ինձի այնպէս երեւցաւ թէ գլխաւոր պաշտօնէի խորհրդակցի մը արժանաւայել ցոյցեր ընելու էի , ուստի ամբողջ պանդուկ մը վարձու բռնեցի , որնոր մաքուր կահ կարասիքներով զարդարել տուի , նստարէ մը կառք մը ծախու առի , որնոր ցոյց ընելու համար զայն գներ էր եւ վերջը հացագործը պօռալ կանչելուն համար ծախել կուղէր , կառավար մը եւ երեք ըսպասաւոր բռնեցի , եւ որովհետեւ արդարութիւնը այնպէս կպահանջէ որ մարդիկ իրենց քովի հինաւուրց սպասաւորները յառաջ տանին , ուստի ես ալ այս աշխարհաշէն սկզբունքին հետեւելու համար Սկիպիոնը սենեկապան սպասաւոր , քարտուղար եւ վերատեսուչի երրակի պատուոյն բարձրացուցի : Բայց հպարտութեանս չափն անցաւ երբ պաշտօնեայն ուղեց որ իմ մարդիկս ալ իւր ծառաներուն համալցեցստն հաղնին , թէ որ վրաս քիչ մը խեղք մնացեր էր , ասով ան ալ կորսնցուցի : Փորչիոս Լաթէրոյին (*) աշակերտներուն պէս խենդ մըն ալ ես էի , որոնք երբ չաման խմելով՝ տէրերնուն պէս գոյներնին կնետէր , կկարծէին թէ իրենք ալ անոր նման գիտուն էին : Մաղ մնաց որ ինքզինքս Լէյմէի դուքսին ազգական պիտի կարծէի : Ուղեցի որ այս ինչ աճճէ կամ դուքսին

(*) Փորչիոս Լաթէրո՝ Հռովմայեցի երեւիկ ճարտարախօս մըն է , որնոր Հռովմայի 750 թուականին՝ ճնդին վերջին աստիճան յուզման ասեն ինքզինքը ըսպաննեց :

պոռնկորդիններէն մէկը ձեւանամ, որնոր ինձի չափազանց ուրախութիւն կ'ապատճառէր: Ասկէց զատ որոշեցի որ Նորին Վրսեմութեանը պէս, որուն սեղանը ամենուն բաց էր, ես ալ կոչնականներ հրաւիրեմ եւ կերակրեմ. ուստի Սկիպիոնի պատուիրեցի որ ինձի ճարպիկ խոհարար մը գտնէ: Սկիպիոն ալ այնպիսի խոհարար մը գտաւ, որնոր որկրամոլութեանը յիշատակաւ ծանօթ եղող Հռովմայեցի Նոմանթանօսէն վար չէր մնար:

Մառանս պատուական գինիներով լեցունելէս եւ միւս պաշարներս ալ հայթայթելէս վերջը սկսայ տանս մէջ ընկերութիւններ ընդունել: Ամեն երեկոյ անպատճառ պաշտօնէին գրասենեակին գլխաւոր գործակալներէն մէկ քանին տունս ընթրիքի կուգային, որոնք ինքզինքնին հպարտութեամբ իբրեւ տէրութեան քարտուղար կ'ձեւացնէին: Ասոնց աստատ կերուխում կուտայի եւ աղէկ մը կ'ամցունէի ու այնպէս կ'ճանրէի: Սկիպիոն ալ (որովհետեւ ասանկ տէրոջ ասանկ սպասաւոր կ'վայէ) շտեմարանին մէջ սեղան շտկելով իւր ծանօթներուն կոչունք կուտար: Ստակը իր քսակէն չէր ելներ ա', ինչուն պէտք: Բայց բռնած այս ճանբուն չխօսելուս երկու պատճառ կար, մէկ մը որ ինձի ստակ վաստկցնելու օժանդակելուն համար զինքը աչքիս լոյսին պէս կսիրէի, ուստի չահած ստակս հետս ուտելու իրաւունք ունէր. մէկ մ'ալ որ այս շռայլութեանց վրայ իբրեւ երիտասարդ խորհելով՝ անոնցմէ ծագած վնասը ինձի չէր երեւար, այլ միայն անոնցմէ դալիք պատիւը աչքիս կ'զարնէր: Այս բանը հոգս չընելուս ուրիշ պատճառ մ'ալ կար, որ շնորհքները եւ պաշտօնները ջուրը աղօրիք բերելէ չէին դադրեր: Անայէի որ օր օրի դանձերս կաւելնային, ուստի յանկարծ ինձի այնպէս երեւցաւ թէ Բաղդին անիւին բեւեռ մը զարկած էի:

Թէոր ինչ փառաւոր կեանք մը անցունելս Ֆապրիցիա անգամ մը տեսներ, այլ եւս անապարծութեան փափաքս կատարելապէս գոհ եղած կըլլար: Ֆապրիցիայի Անտալուզիայէն դարձած ըլլալուն տարակոյս չունէի, եւ զինքը յանկարծ ապշեցնելու հաճոյքը վայելելու համար անանուն տոմսակ մը իրեն

խրկեցի որով իրեն իմաց կուտայի թէ՛ իր բարեկամներէն Սիկիլիացի ազնուական մը տանը մէջ իրեն ընթրիքի կսպասէ, Որ օր, ժամը քանիին եւ ո՛ր գայլը տոմսակին մէջ նշանակած էի, ժամադրութեան տեղին տունս էր: Նունէզ տունս դալով՝ զինքը ընթրիքի հրաւիրող օտար ազնուականը ես ըլլալս տեսնելուն վրայ ապշեցաւ մնաց. « Ի՞նչ գիտցար, ըսի իրեն, բարեկամս, ես եմ այս պանդօկին տէրը, Սպասաւորներ, գեղեցիկ սեղան մը նաեւս երկաթէ անտուկ մը ունիմ: » « Հնա՛ր էր, գոչեց Նունէզ եռանդեամբ որ քեզ դարձեալ առատութեան մէջ գտնէի, քեզ Ապլիանօ կոմսին քով գրած ըլլալուս վրայ սրչափ ուրախ եմ, ես չըսի՞ որ անիկայ առատածեռն ազնուական մը ըլլալով՝ շատ չանցած քեզ պիտի հարստացնէր: Անտարակոյս, կրկնեց, մտիկ ըրերես իմ տուած իմաստուն խրատս թէ՛ տաճարապետին սանձը քիչ մը թոյլ թողելու է: Աստուած չնորհաւոր ընէ, վերատեսուչք մի միայն այս խոհեմ ընթացքով երեւելի տանց մէջ մարդ կըլլան: »

Թողուցի որ Ֆապրիցիա զիս կալիանօ կոմսին քով գրած ըլլալուն վրայ ուզածին չափ ուրախանայ. ուսկից ետքը ինձի այնպիսի գեղեցիկ պաշտօն մը գտած ըլլալուն վրայ զգացած ուրախութիւնը չափաւորելու համար մի առ մի իրեն պատմեցի թէ՛ այս ազնուականը իմ ցուցուցած անձնուիրութիւններս ի՞նչպիսի երախտագիտական նշաններով վարձատրած էր. բայց նայելով որ իմ պատմած միջոցիս բանաստեղծս ինքնին իւր խօսքը յետս կկոչէր, ըսի որե՛ն. « Սիկիլիացիին ինձի ցուցուցած ապերախութեանը կներեմ, խօսքը մէջերնիս մնայ, փոխանակ զինքը պարսաւելու՝ ընդհակառակն դովելու եմ: Եթէ կոմսը ինձի գէմ գէշ ընթացք մը չբռնէր, իւր հետը Սիկիլիա պիտի երթայի ուր անստոյգ հարստութեան մը ակնկալութեամբ դեռ եւս քովը ծառայութիւն պիտի ընէի եւ մէկ խօսքով Վէրմէի դուքսին խորհրդակից չպիտի ըլլայի: »

Նունէզ այս վերջին խօսքերուս վրայ չափէ դուրս զարմանալով՝ քանի մը վայրկեան լուռ կեցաւ: Վերջը յանկարծ լռութիւնը քակելով՝ « Իրա՛ւ կըրուցես, ըսաւ, ի՞նչ, գլխաւոր պաշտօնէին խորհրդակիցն ես: » « Այո, պատասխանեցի,

եւ ու Տօն Բոտրիկոս տէ Քալտէրօնան միատեղ գլխաւոր պաշտօնէին խորհրդակիցն ենք եւ այնպէս կերելի թէ դեռ շատ յառաջ պիտի երթամ: » « Արդարեւ, Պարոն տէ Սանդիյեան, պատասխանեց Նունէզ, վրայ կզմայլիմ, ամեն տեսակ պաշտօն ձեռքէդ կուգայ, որչափ տաղանդի տէր եւ եղեր կամ լաւ եւս մեր խմբակին ոճով խօսելով ճիւղերսկիսն գործիքն ունիս այսինքն՝ ամեն բանի քաջ յարմարութիւն ունիս: Սակայն, շարունակեց խօսքը, մեծապատուութեանդ վայելած անդորրութեանը վրայ չափազանց ուրախ եմ: » « Օ՛հ, ի՞նչ է այդ, ընդմիջեցի, Պարոն Նունէզ, մեծապատու եւ մեծապատուութիւն եւ այլն բառերը անգամ մ'ալ քենէ չպիտի լսեմ, ասանկ տիտղոսներ չգործածենք եւ դարձեալ ընտանեւոր կենակցինք: » « Իրաւունք ունիս, կրկնեց Ֆապրիցիա, թէպէտ հիմայ հարուստ ես, բայց չվայլեր որ քեզի սովորականէն ուրիշ աչքով նայիմ. սակայն տկարութիւնս կխոստովանիմ, երջանիկ վիճակիդ աւետիսն ինձի տալով զիս շլացուցիր, բարեբաղդաբար շլացումս անցաւ եւ քեզ դարձեալ առաջուան բարեկամ ժիւ Պլասս կհամարիմ: Այն ատեն չորս հինգ ասպետ վրայ հասնելով խօսքերնիս ընդհատեցաւ: « Պարոններ, ըսի, եկող ասպետներուն Նունէզը ցուցունելով, Պարոն Տօն Ֆապրիցիոյին հետ պիտի ընթերթ որնոր Նումա (*) թագաւորին արժանաւոր ոտանաւորներ կգրէ, եւ արձակ գրութեանն ալ նմանը չկայ: Իժարադաբար այս ասպետները բանաստեղծական ճաշակին այն աստիճան անդգայ էին որ Նունէզի գոյնը նետեց, հազիւ թէ անգամ մը աչքերնին բանաստեղծին վրայ դարձունելու բարեհաճեցան, Անոնց ուշադրութիւնը գրաւելու համար որչափ որ Ֆապրիցիա բերնէն հանճարեղ խօսքեր թափեց, բոլորն ալ պարապը գաղին. անոնք այս մասին բոլորովին անդգայ էին: Ասոր վրայ Ֆապ-

(*) Նումա՝ Հռովմայի երկրորդ թագաւորն է որ քառասուն տարեկան էր երբ Յիսուս Քրիստոսէ առաջ 714 թուականին Հռովմայեցիք զինքը զահակալութեան կոչեցին, եւ քառասուն երեք տարի թագաւորելէն ետք Յիսուս քրիստոսէ առաջ 757 թուականին մեռաւ:

րիցիա չափազանց սրտմտելով՝ բանաստեղծական ազատութեան ձեւ մը գործածեց . ճարտարութեամբ մը մեր ընկերութենէն խոյս տալով աներեւոյթ եղաւ , իսկ գործակալները անոր երթալուն ուշադրութիւն չբրին , եւ ինչ եղած ըլլալն ալ չհարցունելով սեղան նստան :

Հետեւեալ օրը առաւօտուն հագուած եւ դուրս ելնելու պատրաստուած միջոցիս Ասդուրիացուց բանաստեղծը սենեակէս ներս մտնելով՝ « Երեկ իրիկուն կոչնականներուդ երես դարձունելուս վրայ թողութիւն կրնես , բարեկամս , ըսաւ , բայց ճշմարիտը խօսելով՝ անոնց մէջ այն աստիճան անյարմար ինկած էի որ չկրցի համբերել . ինչ ձանձրալի մարդիկ էին , կերպարանքնին ալ ինչպէս ամբարիշտ եւ թեթեւ էր , դուն կորովամիտ իսկ անոնք տմարդի , խեղքս չհասնիր թէ ինչպէս բնաւորութիւննիդ իրարու յարմարեր է . այսօր քեզի քիչ մը շնորհքով մարդիկ բերելու միտք ունիմ : » « Ուրախ կըլլամ , պատասխանեցի , այս մասին քու փափուկ ճաշակիդ կը վստահիմ : » « Իրաւունք ունիս , կրկնեց Նունէզ , խօսք կուտամ որ քեզի նշանաւոր եւ զբօսեցուցիչ ուսումնականներ կը բերեմ : Հիմայ ժամանակ չանցունելով՝ ըմպելիք ծախողի մը խանութը պիտի երթամ , ուր այս ըսած մարդիկս վայրկեանէ մը ետքը կհաւաքուին , չափալի թողում որ ուրիշ տեղի մը խօսք տան , որովհետեւ ամեն մարդ զանոնք իրարու ձեռքէ կյափրշտակէ որ ճաշի կամ ընթրիքի հրաւիրէ : Ասկէց յայտնի է թէ որչափ զբօսեցուցիչ մարդիկ են եղեր : »

Այս խօսքերուն վրայ Նունէզ ինէ բաժնուելով՝ երեկոյին ընթրիքի ժամանակ հետը վեց հեղինակ առած տուն եկաւ , զորս իրարու ետեւէ ինձի ներկայացուց հարկ եղած գովեստները զանց չընելով : Թէոր անոր խօսքին նայէի , Յունաստանի եւ Իտալիոյ ուսումնականները ասոնց քով բան մը ըսել չէին եւ ասոնց շինած գիրքերը ոսկի տառերով տպուելու արժանի էին : Մեծաւ քաղաքավարութեամբ այս պարոնները ընդունելով՝ զիրենք չափազանց մեծարեցի , որովհետեւ հեղինակաց ազգը քիչ մը հպարտ եւ փառասէր կըլլայ : Թէպէտ Ալիպիոնի պատուիրած չէի որ ճաշին առատութեանը խնամք տանի ,

բայց այն օրը լինչպիսի մարդոց կոչունք տալս գիտնալուն՝ ինքնիրենը սեղանին սպասները աւելցուցեր էր :

Վերջապէս զուարթութեամբ սեղան նստանք, բանաստեղծները սկսան ինքզինքնուն վրայ խօսիլ եւ դովեստ տալ : Մէկը հպարտ կերպարանքով մը իւր բանաստեղծական ոգիին զմայլող մարդոց եւ ազնուական կանանց անունը կուտար : միւսը գրագիտաց ակատեմիայի մը ընտրած երկու անձանց համար զայն մեղադրելով՝ պարկեշտօրէն կըսէր թէ՛ անոնց տեղ ինք ընտրուելու էր : միւսներն ալ նոյն մեծամտութեամբ կխօսէին : Ընթրիքին մէջ տեղը սկսան իս ոտանաւոր եւ արձակ գրութիւններով ձանձրացունել եւ ամեն մէկերնին կարգաւ գրութիւններնին մէկ մէկ կտոր կկարդային : Մէկը հնչանուագ մը կմըմնջէր, միւսը պերճախօսութեամբ ողբերգական տեսարան մը կներկայացնէր : մէկն ալ կատակերգութեան մը վրայ բանագատութիւն մը կկարդար, չորրորդ մ'ալ անճոռնի սպանիական ոտանաւորներու թարգմանուածի Անակրեոնգական (*) գեղուն մը մըմնջած միջոցին պաշտօնակիցներէն մէկը զինքը ընդմիջելով՝ ըսաւ . « Այդ տեղ անյարմար բառ մը գործածեր ես , » Թարգմանիչը ասոր չհամոզուելով՝ վէճ մըն է ասկէց ծագեցաւ , որուն բոլոր հեղինակները մասնակից եղան , կարծիքները բաժնուեցան , հակաճառուններուն գլուխը տաքնալով՝ սկսան իրարու հայհոյութիւններ ընել , բայց այսչափը բան մը ըսել չէր թէոր այս կատաղիները սեղանէն ելնելով՝ կռուիի հարուածով իրար չծեծէին : Փապրիցիան , Սկիպիոնը , կառավարս , սպասաւորս եւ ես մէջ մտնելով՝ մինչեւ որ զիրենք իրարմէ բաժնեցինք , հոգինիս բերաննիս եկաւ : Նրբ այս ուսումնականները այս կերպով իրարմէ բաժնուեցան , ըրած անքաղաքավարութիւններնուն վրայ բընաւ ներում չխնդրելով՝ զինետունէ մը ելնելու պէս տունէս դուրս ելան :

(*) Անակրէոն՝ Յիսուս Քրիստոսէ 530 տարի առաջ ծնած Յոյն երեսիկի քնարեգակ բանաստեղծ մըն է որ 65 տարի ապրելէն ետքը , Աթէնքի մէջ , ըս կարծեաց ոմանց խաղողի կուտէ մը խղողուելով մեռաւ :

Նունէղ՝ որուն խօսքին հաւատալով՝ այս ճաշին վրայ ախորժելի գաղափար մը յղացած էի, այս դէպքին վրայ ապշեցաւ մնաց։ • Ի՞նչ ուրեմն, ըսի իրեն, բարեկամս, դեռ կոչնականներդ ինձի պիտի գովես, շիտակը ըսելով՝ գացիր եկար անանկ մարդիկ տունս կերակուրի բերիր, որոնց ըսելէք չկայ։ Գործակալներս բաւական են, ալ ինձի հեղինակի խօսք մընէր։ • • Ես ալ արդէն ուրիշ հեղինակներ բերելու փափաք չունիմ, պատասխանեց Նունէղ, այս տեսածներդ իրրեւ թէ ամենէն ազէկները պիտի ըլլային։ •

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ .

Արժունիքին մէջ Ժիլ Պլասի բարձրին բոլորովին ապականուիլը , Լեմուսի կոմսին Ժիլ Պլասի տուած յանձնարարութիւնը , եւ այս ազնուականին ու իրեն ինչ սիրահարական կնճիռի մէջ մտնելը ,

Երբ Լէրմէի դուքսին սիրելին ըլլալս հասկցուեցաւ , արքունիք մ'ալ ես ունեցայ : Ամեն առտու նախասենեակս բազմութեամբ կցուէր , եւ անկողնէս ելած ատենս հիւրերս ներս կառնէի : Երկու տեսակ մարդիկ տունս կուգային : Մէկ քանիները ստակ տալով ինձի պաշտօնեայէն իրենց շնորհքներ խնդրել տալու համար , իսկ միւսները ազաւանքով ուզածնին ձրիաբար ընդունելու համար : Առաջիններուն ուշադրութիւն կընէի եւ աղէկ ալ ծառայութիւն կ'մատուցանէի . իսկ երկրորդները մէկ մէկ պատճառներով իսկոյն վրայէս կ'նետէի , կամ այնչափ զիրենք կ'ապաստեցունէի , որ համբերութիւննին կ'հատնէր : Արքունիքին մէջ գտնուելէս առաջ բնութենէս կարեկից եւ ողորմած էի , Բայց հոն մտնող մարդիկ ունեցած խիղճերնին կ'կորսնցունեն , ինչպէս որ ես ալ հոն մտնելէս ի վեր կայծքարէ մը աւելի խիստ եղայ : Հետեւեալ պարա-

դային մէջ Յովսէփի Նաւարրոյին դէմ բռնած ընթացքս վերը ըսածիս վկայութիւն կրնայ ըլլալ :

Այս Նաւարրոն որ ինձի այնչափ երախտիք ըրած էր, ըստ որում մէկ խօսքով այս յաջողութեանս գլխաւոր պատճառն ինքն էր, որ մը տունս եկաւ : Սովորականին համեմատ ինձի բարեկամական սէր ցուցունելէն ետքը աղաչեց որ իւր բարեկամներէն մէկուն համար Լէրմէի դուքսէն պաշտօն մը խընդրեմ ըսելով ինձի թէ՝ իւր բարեխօսած ասպետը բարի եւ արժանաւոր երիտասարդ մըն էր. բայց ապրուստը հայթայթելու համար պաշտօն մը պէտք էր իրեն : «Տարակոյս չունիմ, կրկնեց Յովսէփ, թէ՝ ինչպէս որ յայտնի է, բարի եւ մարդասէր ըլլալովդ՝ պարկեշտ երիտասարդի մը բարիք ընելուդ վրայ պիտի ուրախանաս . իւր չքաւորութիւնը քու պաշտպանութեանդ արժանանալուն պատճառ մըն է, վստահ եմ որ քու բարեսէր բնաւորութիւնդ գործածելու առիթ մը մատակարարելուս վրայ ինձի շնորհակալ պիտի ըլլաս : » Այս խօսքերը պարզապէս ձրիաբար այս ծառայութիւնը ինչ սպասել կնշանակէին, Թէպէտ ասիկայ ինձի անհաճոյ եկաւ, այսու ամենայնիւ ինչ խնդրածը կատարելուն մեծ յօժարութիւն ցուցուցի : «Ուրախ եմ, պատասխանեցի Նաւարրոյին, որ ինձի համար ըրած բոլոր բարեացդ վրայ ունեցած խորին երախտագիտութիւնս կրնամ յայտնել, թէոր մէկու մը համար ինձի բարեխօսութիւն ընելու ըլլաս, անմիջապէս հարկ եղած օգնութիւնը անոր կընեմ, Բարեկամդ իրեն տալ ուղած պաշտօնդ պիտի ստանայ, այս մասին ապահով եղիր. այս գործը այսուհետեւ չէ թէ քու, այլ իմ անձնական գործս է որ պիտի կատարեմ : »

Այս ապահովիչ խոստմանը վրայ Յովսէփի գոհ սրտով դուրս ելաւ դնաց, սակայն ինձի բարեխօսած անձը վերոյիշեալ պաշտօնը չստացաւ : Այն պաշտօնը ուրիշ մարդու մը տալ տուի տեղը հազար տուգադ առնելով որնոր երկաթէ սնտուկիս մէջ դրի : Այս ստակը մառանապետիս ինձի մատուցանելիք շնորհակալութիւններէն նախամեծար համարելով՝ նորէն իրար տեսած ատեննիս արտոմութեամբ մը անոր ըսի : «Ա՛հ սիրե-

լիդ իմ Նաւարրո , ուշ ինձի բարեխօսութիւն ընելու եկեր ես ,
 Քալտէրոնան ինէ աւելի փութալան ելնելով՝ գիտցած պաշ-
 տօնդ ուրիշի տալ տուաւ : Այսաւ իմ որ քեզի բարի լուր մը չեմ
 կրնար տալ :

Յովսէփ անկեղծօրէն ինձի հաւատաց եւ առաջուրնէ աւելի
 բարեկամական սիրով իրարմէ բաժնուեցանք . բայց քիչ
 ժամանակէն ճշմարիտը հասկցած ըլլալու էր , ըստ որում այլ
 եւս տունէս ներս ոտք չկոխեց : Մտերիմ եւ բարերար բարե-
 կամի մը հետ այս կերպով վարուելուս վրայ փոխանակ խղճա-
 հարուելու՝ չափազանց ուրախացայ , Չէ թէ միայն մատուցած
 ծառայութիւնները ինձի ծանր կուգային , այլ եւ կը կարծէի
 թէ այն ատեն արքունեաց մէջ ունեցած վիճակիս նայելով ին-
 ձի չէր վայելեր որ այնու հետեւ տաճարապետներուն հետ տես-
 նուէի :

Բաւական ժամանակ եղաւ որ Ղէմսի կոմսին վրայ չեմ խօ-
 սիր . հիմայ ալ գանք այս ազնուականին : Նրբեմն երբեմն ասոր
 հետ կը տեսնուէի եւ ինչպէս որ արդէն ըսած եմ հազար
 փութով իրեն տարած էի , ուրիշ հազար փութով ալ դուքսին
 հօրեղբօրը հրամանաւր տարի՝ այն ստակէն որ նորին վսեմու-
 թեան հաշոյն կառնէի : Նոյն օրը Ղէմսի կոմսը հետս երկար
 տեսակցութիւն մը ընել ուզեց եւ ըսաւ , « Աւերջապէս նպա-
 տակիս հասայ , բոլորովին Սպանիոյ իշխանին աչքը մտայ եւ
 անոր միակ խորհրդակիցն եմ : » Աւերջը ինձի պատուաւոր յանձ-
 նարարութիւն մը տուաւ , որուն զիս արդէն յատկացուցած
 էր : « Բարեկամ Սանթիյեան , ըսաւ , հիմայ է գործելու ժամա-
 նակը , ջանա՛ որ այս տարփածու իշխանը զբօսցունելու ար-
 ժանաւոր գեղեցիկ մանկամարդ մը գտնես , խելացի ես , այս
 չափ խօսքը բաւական կը համարիմ . դնա՛ , փնտռէ եւ երբ գե-
 ղեցիկ կին մը գտնես , եկուր ինձի իմաց տուր : Խօսք տուի
 կոմսին որ այս պաշտօնը արժանապէս կատարելու համար ձեռ-
 քէս եկած ջանքը զանց չընեմ . ասիկայ դժուար բան մը չէ ,
 շատ մարդիկ այս գործով կգրադին : Նս այս տեսակ խուզար-
 կութիւններու քաջ վարժուած չէի . բայց տարակոյս չկար որ
 Ալիպիոն այս մասին ալ իւր ճարտարութիւնը ցոյց պիտի

տար : Պանդոկը հասած ատեննա զինքը կանչելով՝ առանձնակի իրեն ըսի . «Քարեկամ, քեզի կարեւոր դաղտնիք մը պիտի հաղորդեմ : գիտնա արդեօք որ բաղդին բոլոր յաջողութեանց մէջ մէկ բանս պակաս է : » «Ատոր ի՞նչ ըլլալը գիւրաւ կը գուշակեմ, ընդմիջեց Սկիպիոն ըսելիք խօսքս լմնցունելու ժամանակ չթողլով . քեզի գեղեցիկ յաւերժահարս մը պէտք է որ կիչ մը հովահարիս ու զուարճանաս եւ արդարեւ զարմանալի է որ ծաղիկ հասակիդ մէջ դեռ յաւերժահարս մը չունիս , քանի որ պատկառելի ալեւորներն անդամ առանց տիրուհիի չեն կրնար ըլլալ : » «Այդ գուշակութեանդ վրայ կզմայլիմ, կըրկնեցի ժպտելով , այո՛ , բարեկամս , ինձի տիրուհի մը պէտք է եւ քու ձեռքէդ գտնել կուզեմ զայն . բայց քեզի իմաց կուտամ որ այս մասին շատ բժականդիր եմ . քենէ այնպիսի գեղեցիկ մանկամարդ մը կուզեմ , որուն բարքն ալ միանգամայն մաքուր ըլլայ : » «Ուղածդ , շարունակեց Սկիպիոն ժպտելով , քիչ մը հաղբաղիւտ է սակայն Աստուծոյ փառք , այնպիսի քաղաքի մը մէջ ենք , ուր ամեն տեսակը կը գտնուի եւ կը յուսամ թէ քիչ ժամանակէն ուղածիդ պէս տիրուհի մը կը գտնեմ :

Արդարեւ երեք օր ետքը ինձի ըսաւ : «Գանձ մը գտայ , Քաղալինս անուն ազնուական եւ սքանչելի կերպիւ գեղեցիկ օրիորդ մը մօրաքոյրին տեսչութեանը ներքեւ փոքրիկ տան մը մէջ կրնակի ուր երկուքը իրենց ունեցած քիչ մը ստացուածքովը պարկեշտօրէն կապրին . իմ ծանօթներէս թատրոնի նաժիշտ մը քովերնին ծառայութիւն կրնէ , որնոր իս ապահովցուց թէ անոնց դուռը թէպէտ ամեն մարդու գոց՝ այլ հարուստ եւ առատաձեռն սիրահարի մը բաց է , միայն թէ գայթակղութեան առիթ չտրուելու համար լոկ գիշերները եւ այն ալ առանց աղմուկ հանելու անոնց տունը մտնելու է : Ատոր վրայ գրեզ իրրեւ այնպիսի ասպետ մը նկարագրեցի որ անոնց դուռը բաց գտնելու արժանի է եւ աղաչեցի որ քու ղիտաւորութիւնդ այն երկու տիկիներուն առաջարկէ : Այս խնդիրս կատարելու խօսք տուաւ եւ վաղն առաու պատասխանը պիտի բերէ ուր որ գտնուելու որոշում տուած ենք : »

« Ազէկ, պատասխանեցի, քայց վախնամ այդ սենեկապան ըսպասուհին, որուն հետ խօսած ես, դքեղ խաբած է: » Ո՛չ, ո՛չ, կրկնեց Ալիպիոն, ես գիւրաւ խաբուող մարդ չեմ, արդէն դրացիներուն հարց ու փորձ ըրած եմ եւ անոնց զրուցած բոլոր խօսքերէն սա՛ կհետեւի թէ Քաթալինա ճիշդ քու ուղածիդ պէս տիրուհի մըն է այսինքն՝ Տանաէ մը որուն տունը իբրեւ Արամազդ (*) պիտի կրնաս երթալ այնտեղ փխթուներու կարկուտ մը տեղացնելով: »

Որչափ որ այս տեսակ բարերազդութիւններէ կզգուշանայի, սակայն ասոր հաւանութիւն տուի եւ ըստ սրում սենեկապան սպասուհին երկրորդ օրը գալով՝ Ալիպիոնին ըսաւ թէ նոյն երեկոյին իւր տիրուհիներուն տունը կրնայի մտնել, ուստի ժամը տասնըմէկին եւ կէս դիշերուան միջոցները զաղտուկ ելայ հոն դացի: Թատրոնի նաժիշտը զիս մութ տեղը ներս առաւ եւ ձեռքէս բռնելով՝ մաքուր սրահ մը առաջնորդեց որուն մէջ նայեցայ որ երկու տիկինները չքեղ հանդերձներ հագած՝ սնտուսէ բարձերու վրայ նստեր էին: Զիս տեսնելնուն պէս ոտքի վրայ ելնելով՝ շնորհալի կերպով մը բարեւ տուին. ինձի այնպէս երեւցաւ թէ այս տիկինները մէկ մէկ ազնուական ցեղէ էին: Մօրաքոյրը որ Աէնօրա Մէնչիա կկոչուէր, թէպէտ դեռ գեղեցիկ էր, միւսին չափ ուշադրութիւնս գրաւեց: Արդարեւ միայն քրոջը աղջկանը կրնար նայուիլ, որնոր իմ աչքիս իբրեւ գիւցուհի մը երեւցաւ. սակայն եթէ խստիւ քննադատեւ հարկ ըլլար, կրնար ըսուիլ թէ կատարեալ գեղեցիկ մը չէր: Բայց այնպիսի շնորհալի ձեւեր կը գործածէր եւ այնպիսի սիրուն ու հեշտալի կերպարանք մը ունէր որ էրիկ մարդիկ չէին կրնար անոր պակասութիւնները նշմարել:

(*) Արամազդ ոսկեղէն անձեւի փոխուելով՝ Տանաէի Յուս արոյրէ աշտարակէն ներս մտաւ, որուն մէջ իւր հայրը զայն փակեւ էր, որպէս զի մայր չըլլայ, Տանաէ զաւակ մը աշխարհք բերաւ:

Միջնորդի պաշտօնով հոն դացած ըլլալս մոռնալովս՝ բուն խոյ իմ կողմանէս խօսեցայ, սիրահարի մը պարտ ու պատշաճ խօսքերը զրուցեցի։ Գեռահասակ աղջիկը, որուն սիրուն կերպորանքը ղինքը երեքպատիկ աւելի հանճարեղ կցուցունէր ինձի, վերջապէս իւր տուած պատասխաններովը զիս սքանչացուց. երթալով ինքզինքս պիտի կորսնցունէի, թէոր մօրաքոյրը զգացած յուզմունքս չափաւորելու համար ինձի չըսէր։ «Պարոն տէ Սանթիկեան, հեադ համարձակ խօսիլ կուզեմ», քու մեծապատուութեանդ վրայ գովեստ լսելովս էր որ տունս գալուդ հրաման տուի եւ տեսակ տեսակ ձեւեր գործածելով՝ այս շնորհքին արժէքն աւելցնել չուղեցի։ Բայց ասով չկարծես թէ գործը լմնցաւ. մինչեւ ցարդ քրոջս աղջիկը առանձնութեան մէջ մեծցուցած եմ եւ ահա առաջին անգամն է որ մարդու կներկայացունեմ, թէոր անիկայ քու ամուսինդ ըլլալու արժանի կհամարիս, անոր այս պատիւը ստանալուն վրայ ուրախ կըլլամ, նայէ այս պայմանը գործիդ կուգայ, անոր հետ ամուսնանալէ ուրիշ հնարք չկայ։» Այս ուղղակի հարուածը խրտեցուց սէրը, որնոր իմ օրտիս նետ մը արձակելու վրայ էր։ Պարզ կերպով խօսելով՝ այս ամուսնութեան անհաճոյ առաջարկութեանը վրայ խեղքս գլուխս եկաւ. իսկոյն լեմուսի կոմսին հաւատարիմ միջնորդն եղայ եւ ձայնս փոխելով՝ Սէնօրա Մէնչիայի պատասխանեցի։ «Տիկին, դուն համարձակ խօսելուդ համար ես ալ համարձակ պիտի խօսիմ, արքունեաց մէջ ինչ ցոյցեր ալ որ ընեմ, տակաւին անդուգական Քաթալինայի ոտքին չեմ կրնար հասնիլ, իրեն համար ձեռքըս ինչ աւելի յարմար մէկը պատրաստ կայ, Սպանիոյ իշխանը իրեն արժանաւոր կհամարեմ։» «Քրոջս աղջիկը մերժելով բաւական էր, կրկնեց մօրաքոյրը պաղ կերպով մը, կարծեմ այս մերժումը ըստ ինքեան բաւական տմարդութիւն մըն էր, ուստի հարկ չկար որ տմարդութեանդ վրայ միանգամայն ծաղրաբանութիւն մ'ալ աւելցունէիր։» «Ես բնաւ չեմ ծաղրեր, տիկին, գոչեցի, լրջութեամբ կխօսիմ, ինձի հրամայուած է որ Սպանիոյ իշխանին գաղանի այցելութեան պատիւը վայելելու յարմար օրիորդ մը գտնեմ, այս օրիորդը քու տանդ

մէջ գտայ, եւ անիկայ արժանաւոր կհամարիմ: Սէնօրա Մէնչիա այս խօսքերուն վրայ ասլեցաւ մնաց եւ նայեցայ որ իրեն անհաճոյ չերեւցան. սակայն զգաստութիւնը ձեռքէ չձգելու համար ինձի այսպէս պատասխան տուաւ: «Թէորդրուցած խօսքերուդ իբրեւ իրաւ հաւատալու ըլլամ, դարձեալ գիտցած ըլլաս որ ես այն բնաւորութեան տէր կլին մը չեմ որ քրոջս աղջկանը՝ իշխանի մը տիրուհի ըլլալուն գծուծ պատուոյն վրայ ուրախանամ, առաքինութիւնս կրնդ դիմանայ այն գաղափարին գէմ: . . » «Եթէ իրաւ այդ առաքինութիւնը ունիս, որչափ միամիտ ես եղեր, կրկնեցի, կնայիմ որ անխելք շինական կնոջ մը վայելուչ խօսքեր կընես, այս տեսակ բաները բարոյական տեսութեամբ նկատելդ կատանկ է արդեօք: Թէորդ իրաւ է, անոնց բոլոր գեղեցկութիւնը մերկացուցած կըլլաս. ընդհակառակն զմայլման աչօք անոնք դիտելու է. անգամ մը երեւակայէ թէ թագաժառանգ իշխան մը երջանիկ Քաթալինայի ոտքերը ինկած է, միտքդ բեր որ զայն կուռքի պէս կպաշտէ ու ընծայ ընծայի վրայ կուտայ, եւ վերջապէս մտածէ թէ Քաթալինայէն դուցէ այնպիսի դիւցազն մը կծնի որ թէ իւր եւ թէ մօրը անունը կանմահացունէ: »

Թէպէտ մտաքոյրը իմ առաջարկութիւնս ընդունելու յօժար եւ պատրաստ էր, բայց եւ այնպէս կեղծաւորութեամբ ինչ ճանրայ բռները չգիտնալ ձեւացուց եւ Քաթալինա, որնոր Աստուծմէ կուղէր որ ժամ մը առաջ Սպանիոյ իշխանը ձեռք ձգէ, մեծ անտարբերութիւն մը ցուցուց որով դարձեալ պարիսպը ծեծելու պարտաւորեցայ, մինչեւ որ Սէնօրա Մէնչիա ետ մղուած եւ պաշարումը վերցնելու վրայ ըլլալս տեսնելով բանակցութեան նշան մը տուաւ եւ դաշնագրութիւն մը հաստատեցինք որնոր յետագայ երկու յօդուածները կպարունակէր: Ա. Թէորդ Սպանիոյ իշխանը Քաթալինայի գեղեցկութեանը վրայօք իրեն պատմուած խօսքերուն վրայ սիրով բորբոքելով՝ զիշեր ժամանակ անոր այցելութիւն մը ընելու որոշում մը տար, եւս յատկապէս առաջուց տիկիններուն իմաց տալու էի, նաեւս որ զիշերն ըլլալն ալ ըսելու էի: Բ. Իշխա-

ներ իբրեւ հասարակ սիրահար մը եւ միայն իս ու կաւատապետը հետն առած տունէն ներս կրնար մանել :

Այս դաշնագրութենէն վերջը մօրաքոյրը եւ քրոջը աղջիկը վրաս մեծ սէր ցուցունելով՝ հետս այնպիսի ընտանի կերպով մը վարուիլ սկսան որ միջոց մը գտնելով՝ իրենց քիչ մը գրկախառնութիւններ ըրի, իրենք ալ ինձի եւ իրարմէ բաժնուած տուննիս ինքնիքննուն իս գրկելով՝ սիրով գգուեցին, Չարմանալի բան մըն է թէ ինչ դիւրութեամբ սիրահարութեան միջնորդաց եւ անոնց պէտք տնեցող կանանց մէջ բարեկամութիւն կհաստատուի: Իմ այսչափ բարեյաջողութեամբ անոնց տունէն դուրս ելնելս տեսնողը իս աշխարհի ամենէն երջանիկը կհամարէր: Լէմօսի կոմսը չափազանց ուրախութիւն մը զգաց երբ ուզածին պէս գեղեցիկ կլին մը գտած ըլլալս աւետեցի. այնպիսի խօսքերով Քաթալինայի վրայօք խօսեցայ, որ անգամ մը տեսնելու սատիկ վափաք մը զգաց, ուստի երկրորդ օրը գիշեր տունն զինքը անոր տունը տարի, եւ գեղեցիկ գիւտ մը ըրած ըլլալս ինքն ալ խոստովանեցաւ: Բնաւ տարակոյս չունիմ, բսաւ տիկիներուն, որ Սպանիոյ իշխանը պարոն տէ Սանթիեանի՝ անոր համար ընտրած տիրուհիէն շատ գոհ պիտի ըլլայ եւ տիրուհին ալ այսպիսի սիրահար մը գտնելուն վրայ նոյնպէս ուրախ պիտի ըլլայ: Ըստ որում այս երիտասարդ իշխանը առատաձեռն, քաղցրաբարոյ անձ մըն է եւ վստահ կրնաք ըլլալ որ օր մը ձեր ուզած կերպովը այսինքն՝ առանց սպասաւորի եւ աղմուկի զինքը ձեզի կըբրէ: Ստոր վրայ այս ազնուականը տիկիներուն մնաք բարով ըսաւ. ես ալ հետը գացի. մօտեցանք այն կառքին որով երկուքս եկած էինք եւ որնոր փողոցին ծայրը մեզի կապասէր. վերջը զիս իմ պանդոկս տանելով՝ պատուիրեց որ երկրորդ օրը այս եղելութիւնը հօրեղբօրը պատմեմ եւ իր կողմանէ անոր ազալեմ որ այս դործը զլուս հանելու համար իրեն հաղար փութող խրկէ:

Երկրորդ օրը Լէրմէի դուքսին երթալով՝ եղբւրութիւնը ճշգրիւ պատմեցի. միայն մէկ բան մը անկէջ պահեցի. Սկիպիանին խօսքը չընելով Քաթալինայի գիւտին հեղինակ ինքզինքս

ցուցուցի, որովհետեւ մարդիկ ազնուականաց առջեւ բան մը չկայ որ իրենց պատիւը չհամարին: Այս կերպով իրմէն բաւական քաղաքավարական խօսքեր ընդունեցի, «Պարոն, Ժիլ Պլաս, ըսաւ պաշտօնեայն ծաղրական կերպարանքով մը, ուրախ եմ որ միւս բոլոր տաղանդներէդ զատ գեղեցիկ տիրուհիներ դտնելու ճարտարութիւնն ալ ունիս, երբ ինձի պէտք ըլլայ քեզի դիմելուս հաճութիւն կուտաս, այնպէս չէ՞»: «Տէր իմ, պատասխանեցի նոյն կերպով, շնորհակալ եմ որ այս նախապատուութիւնը ինձի կընծայես. բայց ներէ որ ըսեմ թէ Նորին Վսեմութեանը այս տեսակ հաճոյքներ մատակարարելս խղճիս կդպչի. այնչափ ժամանակէ ի վեր Պարոն Տօն Բոտրիկոս այս պաշտօնը կվարէ որ անիրաւութիւն է զինքը այս պաշտօնէն արձակելը: «Դուքսը տուած պատասխանիս վրայ ժպտեցաւ, վերջը խօսքը փոխելով հարցուց, «Այս գործին համար եղբորորդիիս ստակ պէ՞տք է: «Ներէ տէր, ըսի, քենէ կը խնդրէ որ հազար փիսթոլ խրկես իրեն: «Է՛հ՝ ուրեմն, կըրկնեց պաշտօնեայն, ուղած ստակը տար, ըսէ իրեն որ շատ խնայութեամբ չգործածէ եւ իշխանին բոլոր ծախքերուն ծափ զարնէ:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԱ.

Սպանիոյ իշխանին՝ Քաքաշիւայի տուած ընծայները եւ
ըրած գաղտնի այցելութիւնները:

Նոյն կէտին Լէմոսիկոմսին հազար փիսթոլ տանելու դացի,
«Շատ յարմար ժամանակին եկար, ըսաւ այս ազնուականը,
իշխանին հետ խօսեցայ, որնոր ըսած խօսքիս վրայ անհամբերութենէն կմեռնի որ անգամ մը այդ Քաթալինային երեսը տեսնէ, վաղը գիշեր գաղտնի պալատէն դուրս ելնելով անոր

տունը պիտի երթայ, այս դործը որոշուած է, այս մասին հարկ եղած միջոցները արդէն ձեռք առնուած են, տիկիններուն խմացուր եւ ինձի բերած ստակդ անոնց տուր, պէտք է իրենց հասկցունել թէ հասարակ սիրահար մը չէ որ պիտի ընդունին. ասկէց զատ իշխաններուն բարերարութիւնները իրենց սիրահարութիւններէն առաջ սկսելու են. դուն ալ հետքս պիտի դաս, ուստի ջանա որ այս երեկոյ պառկելու ժամանակին պալատը գտնուիս, նաեւ պէտք է որ կառքդ (ըստ որում կառքով երթալնիս յարմար կերեւայ ինձի) կէս գիշերուն պալատին չրջականները մեղի սպասէ։»

Իսկոյն տիկիններուն տունը գացի, Քաթալինան չտեսայ, պառկած է ըսին, ուստի Սէնորա Մէնչիալին հետ խօսելով՝ «Տիկին, ըսի, ներէ, կաղաչեմ ցերեկ ժամանակ տունդ գալուս բայց ուրիշ հնար չկայ. հարկ է որ քեզի խմացունեմ թէ այս գիշեր Սպանիոյ իշխանը տունդ պիտի գայ եւ ահա, կրկնեցի ստակին քսակը ձեռքը տալով, այս ընծան կնուիրէ Ալիթերեան (*) տաճարին, որպէս զի անոր չաստուածուհիները առ ինքն հրապուրէ, նայէ քեզի համար գտած գործս գէշ չէ։» «Շնորհակալ եմ, պատասխանեց Սէնորա Մէնչիա, բայց ըսէիր ինձի, Պարոն տէ Սանդիյեան, արդեօք իշխանը նուագարանէ կախորժի։» «Նուագարանը սաստիկ կսիրէ, կրկնեցի, թէոր գեղեցիկ ձայն մը հետն ալ փափկահնչուն վին մը ըլլայ, ասկէց աւելի զբօսանք չկրնար ըլլալ իրեն համար։» «Իմ ուղածս ալ այդ է, գոչեց Մէնչիա ուրախութենէն յափշտակուած, այդ խօսքը իս չափազանց կուրախացնէ. ըստ որում քրոջս աղջիկը սոխակի նման կերդէ եւ սքանչելի կերպիւ վին կնուադէ, նաեւ քաջ պարել գիտէ։» «Արդարեւ, գոչեցի, այդ որչափ կատարելութիւններ են, մօրաքորըս, աղջիկ մը հարստանալու համար՝ այդչափը բաւականէն աւելի է, այդ տաղանդներուն մէկը կբաւէ։»

(*) Կիւթէր՝ այս միջերկրականի կղզին նշանաւոր հանդիսացած է, գեղեցկութեամբ չաստուածուհոյն պաշտամամբը։ Առասպելաբաններուն խօսքին նայ՝ չաստուածուհին արեաց փրփուրէն ծնելուն պէս մարգարէ գեղեցիկ մը խնցիով կղզին կերէ։

Այսպէս այս գործին համար պէտք եղած միջոցները ձեռք առնելէս ետքը իշխանին պատկելու ժամուն սպասեցի եւ երբ ժամանակը եկաւ, կառավարին պէտք եղած հրամանները տուի ու ես լէմուսի կոմսին դացի, որնոր ինձի բաւ, « Իշխանը՝ քովը գտնուող մարդիկը շուտով ճամբելու համար սուտ քիչ մը անհանգիստ եմ պիտի բռնեմ հիւանդ ըլլալուն ազէկ մը համոզելու համար՝ տնկողին պիտի մանէ, բայց ժամէ մը վերջը ելնելով դադարի դուռէ մը սանդուխի մը պիտի հասնի, ուսկից գաւիթը կերթցուի »:

Երբ երկուքին մէջերնին տուած որոշումնին ինձի իմացուց, տեղ մը կայնեցունելով ինձի բաւ. « Մենք այս տեղէն պիտի անցնինք »: Հոն շատ սպասելէս ինձի այնպէս երեւցաւ թէ սիրահարնիս ուրիշ ճամբէ մը դացած ըլլալու էր եւ կամ՝ Քաթալինան տեսնելու վախաքը անցեր էր, իբրեւ թէ իշխանները այս տեսակ հաճոյքները չկատարած՝ կմուռնան, վերջապէս իս մոռցած ըլլալու են կրսէի, մէկ մ'ալ նայիս որ երկու մարդիկ դէմս ելան, որոնց իմ սպասած անձինքս ըլլալը գիտնալով՝ կառքս հեծցուցի, իսկ ես կառավարին քովը նստեցայ որ իրենց առաջնորդութիւն ընեմ եւ տիկիններուն տանը յիսուն քայլ մնացած՝ կառքը կայնեցնել տուի, Ասաքէն վար իջնելուն օգնելու համար՝ ձեռքս Սպանիոյ իշխանին եւ ընկերոջը երկնցուցի ու սկսանք դէպի տիկիններուն տունը երթալ, Տանը մօտենալնուս պէս գուռը բացուեցաւ եւ ներս մտնելնուս պէս դոցուեցաւ: Նախ նայեցանք որ բոլորտիքնիս մութ էր ինչպէս որ առաջին անգամ իմ երթալուս ալ այնպէս էր, թէպէտ իշխանին համար բացատուութեամբ պատէն վառքիկ կանդեղ մը կախեր էին: Այս կանդեղը այն ատիճան ազօա լոյս մը կուտար որ զայն կտեսնէինք, բայց չէինք լուսաւորուեր, որով այս դիպուածը աւելի հաճոյական կերեւար իւր դիւցաղնին, որնոր տիկինները տեսնելուն պէս սաստիկ սիրահարեցաւ, երբ ղինքը սրահէ մը ներս առին, ուր բազմաթիւ ճրագներ վառելով՝ դաւիթին մէջ տիրած մթութեան տեղը կլեցնէին: Մօրաքոյրը եւ քրոջը աղջիկը դեղեցիկ առ տնին զգեստներ հագած եւ ճարպիկութեամբ պլլուած ըլլա-

լով ուլ որ երեսնին նայեր իսկոյն կյափշտակուէր : Մեր իշխանը Սէնթորա Մէնչիայէն ալ գոհ կըլլար, թէոր անկէ գեղեցիկը չգտնուէր, սակայն դեռ ահաատկ Քաթալինայի հրապոյրները իրաւամբ նախապատիւ համարեց :

« Էհ ուրեմն, իշխանս, ըսաւ Լէմոսի կոմսը, հաճոյքդ գոհ ընելու համար ասոնցմէ գեղեցիկ տիկիններ կ'ընայինք զբառնել, » « Երկուքն ալ իրարմէ աւելի գեղեցիկ են, պատասխանեց իշխանը եւ գիտեմ որ սիրտս այս անգէն չպիտի կ'ընամ քարչել, որովհետեւ թէոր քրոջը աղջիկը չկրնայ սիրտս գրաւել, մօրաքոյրը պատրաստ է : »

Մօրաքոյրի մը համար այս աստիճան շնորհալի քաղաքավարական խօսքէ մը ետքը ուրիշ հաղարումէկ քաղցրախառն խօսքեր ըրաւ. « որոնց Քաթալինա հանճարեղ պատասխաններ տրւաւ : Ըստ որում այս պարագային մէջ իմ դերս ներկայացնող պատուաւոր անձանց ներքեի է սիրահարներուն խօսակցութեանը խառնուիլ, թէոր երկու կողմանէ սիրոյ բոցերը արծարծելու մոռք ըլլայ, ուստի սիրահարին ըսի թէ իւր յաւերժահարսը գեղեցիկ ձայն մը ունի եւ սքանչելի կերպիւ վին կ'նուագէ : Իշխանը իւր տիրուհիին այս տաղանդներուն վրայ սաստիկ ուրախանալով բռնադատեց զայն որ գիտցածներուն փորձը ցուցունէ : Աղջիկը յօժարութեամբ իշխանին թախանձանացը զիջանելով ձեռքը վին մը առաւ, որնոր կատարելապէս դաշնակաւորուած էր, քանի մը անուշ խաղեր նուագեց եւ անպիտի սրտառու ձայնով մը երգեց որ իշխանը զգացած սէրէն եւ հաճոյքէն յափշտակուելով՝ ոտքերը ինկաւ : Բաց վերջ տանք այս նկարագրութեան եւ միայն ըսենք թէ՝ այն քաղցր արբեցութեան միջոցին, ուր սպանիացեոց ինքնակալութեան ժառանգորդը ընկզմուած էր, ժամերը վայրկեաններու պէս անցան եւ առտուն մօտեցած ըլլալուն համար հարկ եղաւ որ զինքը այս վտանգաւոր տունէն դուրս հանենք : Պարոն միջնորդները իսկոյն զինքը իւր պալատը տանելով՝ դատիկոնը մշտցուցին եւ իշխանը բաղդախնդիր կ'նոջ մը հետ զուգեւնուն վրայ իշխանուհիի մը հետ ամուսնացուցածի չափ գոհ սրտով մեկնեցան :

Նրկրորդ օրը այս դէպքը Լէրմէի դուքսին պատմեցի, որովհետեւ եղածը չեղածը խմանալ կուզէր եւ այս պատմութիւնը վերջացուցած միջոցիս Լէմուսի կոմսը վրայ դառնալ ըսաւ. « Սպանիոյ իշխանը այն աստիճան խելքը միտքը Քաթալիւնայի տուած է եւ անկէց այնչափ հաճոյք զգացեր է որ շատ անգամ այցելութիւն ընել եւ անոր հետ կապուիլ կուզէ. այսօր երկու հազար փխթօյի դահարեղէն պիտի իրկէ, բայց ստակ չունի, ուստի ինձի գիմելով՝ » Սիրելիդ իմ Լէմուս, ըսաւ, շուտ այս ստակը տեղէ մը պիտի գտնես, գիտեմ որ զքեզ կձանձրացունեմ եւ ստակդ կսպառեմ. ուստի սիրտս քեզի համար երախտագիտական զգացումներով կցուի եւ եթէ ինձի ըրած բոլոր երախտեացդ չէ թէ զգացումով այլ ուրիշ կերպով փոխարինելու կարող ըլլամ, ինձի ըրած բարեացդ վրայ չպիտի զոյժս : »

« Իշխանս, ըսի իրեն, իսկոյն իրմէ բաժնուելով, բարեկամ եւ վարկուժ ունիմ. ուստի կերթամ ուղածիդ չափ ստակ կը գտնեմ : »

« Իշխանին կամքը կատարելը գոուար բան մը չէ, ըսաւ այն ատեն դուքսը իւր եղբորորդիին. Սանդիլեան այդ ստակը քեզի կրեւէ կամ եթէ կհաճիս ինք ծախու կառնէ դահարեղէնները, որովհետեւ անոնցմէ աղէկ կհասկնայ մանաւանդ կարկեհանէ, ըսածս իրաւացի չէ, Ժիլ Պլաս, կրկնեց խորամանկութեամբ մը երեսոս նայելով : »

« Ինչպէս խորագէտ ես, տէր իմ, պատասխանեցի, կնայիմ որ զիս մէջ խառնելով Պարոն կոմսը զրօսցնել կուզես : »

« Այո ըսածս սուտ չեղաւ : »

« Այդ խօսքին տակը ի՞նչ դադտնիք կայ, հարցուց եղբորորդին : »

« Այնչ, պատասխանեց հօրեղբայրը ծիծաղելով, միայն օրին մէկը Սանդիլեան մարդրիս մը կարկեհանի հետ փոխանակել ուղեր է եւ այս փոխանակութիւնը թէ իր պատուոյն եւ թէ շահուն դպչեր է : »

Թէոր պաշտօնեայն միայն այսչափ զրուցէր, շատ գոհ կըլլայի, բայց սկսաւ երկար բարակ պատմել թէ Քամիլլա եւ Տօն Ռամպայէլ զարդարուն պանդոկի մը մէջ ինձի ինչ տեսակ խաղ մը խաղացած էին եւ մանաւանդ ինձի անհաճոյ եկող պարագաներուն վրայ աւելի երկարածիդ խօսքերով ճառեց :

Նորին Վսեմութիւնը շատ մը խնդալէն վերջը՝ հրամայեց որ Լէմոսի կոմսին հետն երթամ, ան ալ իս ակնաւաճառի մը խանութը տարաւ ուր դոհարեղէններ ընտրելով՝ Սպանիոյ իշխանին ցուցունելու տարինք, ուսկից ետքը ինձի յանձնուեցան, որպէս զի Քաթալինայի տանիւմ՝ վերջապէս վաճառականին ստակը վճարելու համար տուն երթալով՝ դուքսին ստակէն երկու հազար փութով առի ու անոր տուի։ Աւելորդէ հարցունել թէ երկրորդ օրը գիշերը տիկիններէն շնորհալի ընդունելութիւն մը գտայ թէ ոչ, երբ պատգամաւորութեանըս ընծաները տուի, որոնք քրոջ աղջկանը համար զոյգ մը օղ էին։ Իշխանին ցուցուցած այս սիրոյ եւ առատաձեռնութեան նշաններուն վրայ երկուքն ալ չափազանց ուրախանալով՝ սկսան չաղակրատ կանանց պէս շաղկապիւն եւ իրենց ասանկ աղէկ սիրահար մը գտնելուս վրայ ինձի շնորհակալ ըլլալ։ Չափազանց ուրախութիւններնուն ինքզինքնին կորսնցունելով բերններնուն անանկ խօսքեր հանեցին որ մեր մեծ ինքնակալին տղուն խառնագնաց կին մը գտած ըլլալուս վրայ կասկածի դացի։ Ուստի այս գեղեցիկ մեծագործութիւնը կատարած ըլլալս Ալիպիոնէն ստուգելու մտօք տուն դարձայ։

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Բ.

Քարալիմայիս ով ըլլալը։ Ժիլ Պրասի շիտքութիւնը, անհանգստութիւնը եւ սիրօք հանդարտեցնելու համար քոնի ինչ զգուշութիւն գործածելը։

Տուն դարձած միջոցիս ականջիս մեծ աղմուկի մը ձայն հասաւ. ասոր պատճառը հարցուցած ատենս՝ Ալիպիոն այս իրիկուն իւր բարեկամներէն վեց հոգիի կոչունք կուտայ ըօին. նայեցայ որ այս մարդիկը պօռալով կ'երգէին եւ բարձրաձայն կ'իծաղէին։ Անտարակոյս այս ճաշը եօթն իմաստասիրաց

ճաշը չէր, Խնճոյքին տէրը իմ գալս խմանալով՝ ընկերութեանը ըստ, « Պարոններ, բան չկայ, տէրս է, հոգ մընէք, դուք ձեր զուարճութիւնը շարունակեցէք, իրեն երկու խօսք ունիմ, վայրկեանէ մը կուգամ: » Այս խօսքերուն վրայ եկաւ իս դատաւ, « Այս ինչ աղմուկ է, ըսի, վարը ինչ տեսակ մարդոց կոչունք կուտաս, բանաստեղծ են ինչ են, » « Ոչ, պատասխանեց, կաղաչեմ՝ ըսեր այդ խօսքը, դինիդ այն մարդոց տալը մեզք է, ես գիտեմ թէ որու տալ պէտք է, Առնականներուն մէջ հարուստ երիտասարդ մը կայ, որնոր քու ազդեցութեամբք եւ իւր ստակալը պաշտօն մը դանել կուզէ, խնճոյքը իրեն համար կկատարուի, քանի գաւաթ որ կիսմէ, այս պաշտօնէն քեզի գալիք շահը տասնական փոխով կուեւցընեմ: միտքս մինչեւ առաւօտ իրեն դինի խմցունել է: » « Թէ որ այդպէս է, կրկնեցի, գնա սեղանդ նստէ եւ մառանիս գինին մի խնայեր, »

Այն ատեն Ալիպիսնի հետ Քաթալինայի վրայ խօսիլ յարմար չդատեցի, բայց երկրորդ օրը անկողնէս ելած միջոցիս, սա խօսքերը ըսի իրեն, « Ալիպիսն, բարեկամս, միատեղ ինչ կերպով ապրեւնիս գիտես, զքեզ աւելի ինձի ընկերակից քան թէ սպասաւոր կհամարիմ: հետեւաբար չվայել որ դիս իրրեւ տէր խաբես, ուրեմն իրարմէ գաղտնիք չպահէնք, քեզի այնպիսի բան մը պիտի իմացունեմ որ պիտի ապշիս մնաս եւ դուն ալ ինձի ծանօթացուցած տիկիններուդ վրայ կարծիքդ յայտնելու ես, Խօսքը մէջերնիս մնայ, կկասկածիմ թէ այն տիկինները որչափ որ պարզամտութիւն կկեղծեն ընդհակառակն նոյնչափ նրբամիտ խորամանկներ են, թէոր իրօք այնպէս է, Ապանիոյ իշխանը իս դովելու պատճառ մը չունենար, ըստ որում հարկ է խօստովանիլ որ անոր համար քենէ տիրուհի մը ուզեցի, Զինքը Քաթալինայի տունը տարի եւ անոր սիրահարեցաւ, » « Տէր, պատասխանեց Ալիպիսն, հետս այդպէս բարեսրտութեամբ վարուելուդ համար ես ալ անկեղծութեամբ պիտի խօսիմ: երէկ այս երկու իշխանուհիներուն ուղեկից սպասուհիին հետ գլուխ գլխի տեսակցութիւն մը ընելով իրմէն անոնց սպասմութիւնը լսեցի, որնոր ինձի զուար-

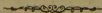
ճարի երեւնալուն համար համուօտիւ քեզի պիտի պատմեմ, զիտեմ որ գոհութեամբ մտիկ պիտի ընես զայն, Քաթալիւնան, շարունակեց, Արակոնացի փոքրիկ ազնուականի մը աղջկին է, տասնութինգ տարեկան հասակին մէջ՝ խեղճ եւ գեղեցիկ՝ որք մնալով ծերուկ ասպետի մը խօսքին ականջ դրաւ, որնոր զինքը Թոլէտոյ տանելով վեց ամիս անոր հետ աւելի իրրեւ ամուսին քան թէ հայր փարուելէն ետքը մեռաւ։ Քաթալիւնա անոր ժառանգութիւնը առաւ, որնոր քիչ մը կարասիք եւ երեք հարիւր փութոյ պատրաստ ստակ էր։ Վերջը Սէնօրա Մէնչիային հետ կապուեցաւ, որ այն ատեն մեծ յարգ ունէր, թէպէտ տարիքը առած էր, այս երկու մտերիմ բարեկամուհիները միատեղ կենակցելով՝ այնպիսի ընթացք մը բռնեցին որ դատաստանարանը տեղեկութիւն առնել ուզեց։ Ասիկայ տիկիններուն անհաճոյ երեւնալով՝ կամբարկութիւններնուն կամ ուրիշ պատճառաւ մը իսկոյն Թոլէտոյ քաղաքէն ելան եւ եկան Մաարիտի մէջ բնակութիւն հաստատեցին ու երկու տարիի չափ կայ որ դրացիներնուն եւ ոչ մէկ կնոջ մը կերթան կուգան, բայց ամէնէն հետաքրքրականը մտիկ ըրէ։ Միայն պատով մը իրարմէ բաժնուած երկու պզտիկ տուն վարձած են, մասաններուն մէջ հաղորդակցութեան սանդուխ մը կայ, ուսկից մէկ տունէն միւս տունը կերթցուի։ Սէնօրա Մէնչիա այս տուներէն մէկուն մէջ մանկամարդ նստիչտի մը հետ կրնակի, իսկ Արակոնացիին որբեւայրին՝ խնամածու կնոջ մը հետ, զոր իրրեւ իւր մայրը կը ձեւացնէ, միւս տունը կնստի, այնպէս որ մեր Արակոնացին երբեմն իւր մօրքրոջը ձեռքը մեծցած աղջիկ մը եւ երբեմն հանիին հովանաւորութեանը ներքեւ իրրեւ որք մը կձեւանայ, երբ քրոջ աղջկան դեր ներկայացնէ, Քաթալիւնա կկոչուի, իսկ երբ թուան դեր ներկայացնէ, այն ատեն Սիրենայ։ « Սիրենայ անունը ըսելուս պէս՝ գոյնս նետելով ընդմիջեցի, « Ի՞նչ կը զրուցես, կգողամ, բարէ, վախնամ այս անիծեալ Արակոնացին Քալտերոնայի տիրութիւն է։ » « Ի՛հ, արդարեւ, պատասխանեց, ինքն է, ես կկարծէի թէ այս լուրը քեզի ուրախութիւն պիտի պատճառէր, » « Չթուցունենք, կրկնեցի, այդ

լուրը ինձի առաւել տրտմութիւն քան թէ ուրախութիւն կը պատճառէ, ասոր հետեւանքները չե՞ս նախատեսեր : »

« Արդարեւ ոչ, չարունակեց, ասկէց ի՞նչ փորձանք կրնայ պատահիլ, յայտնի չէ թէ Տօն Րոտրիկոս եղելութիւնը կիմանայ թէ ոչ եւ եթէ իմանալու ալ ըլլայ, դորժը գլխաւոր պաշտօնէին կհասկցունես, եղելութիւնը պարզօրէն կպատմես որ անկեղծութիւնդ երեւան ելնէ. թէոր Քալտէրօնա այնուհետեւ Նորին Վսեմութեան քով քեզի թշնամութիւն ընէ, անիկայ յայտնապէս կտեսնէ որ Քալտէրօնա վրէժը առնելու համար քեզի ֆնաս հասցունել կուզէ : »

Սկիպիոն այս խօսքերով երկիւղս փարատեց. անոր խորհուրդին հետեւելով, այս ցաւալի գիւտը Նէրմէի դուքսին իմացուցի, նաեւ պատմած միջոցիս ինքզինքս տրտումտխուր ցուցի, որպէս զի զինքը համոզեմ թէ Տօն Րոտրիկոսի տիրուհին անմեղաբար իշխանին տուած ըլլալուս վրայ վերջին աստիճան ցաւած եմ, բայց պաշտօնեայն չէ թէ միայն ասոր վրայ իւր սիրականը չմեղքցաւ՝ այլ նաեւ շատ մը կատակներ ընելէն վերջը ինձի ըսաւ. « Դուն գիտցած ճանբէդ մի խոտորիւր եւ վերջապէս Քալտէրօնային մեծ փառք է Սպանիոյ իշխանին սիրած տիկինը սիրելը, եւ անոր հաւասար երջանկութիւն վայելելը : Այս դորժը Նէմօսի կոմսին ալ պատմեցի, որնոր խօսք տուաւ թէ ինձի պաշտպանութիւն կընէ, եթէ գլխաւոր քարտուղարը եղելութիւնը իմանալով զիս դուքսին աչքէն հանել ուզէ :

Այս ճարտարութեամբ՝ բաղդիս նաւը աւաղի վրայ խրելու վտանգէն ազատելով այլ եւս վրաս երկիւղ մը չմնաց, դարձեալ իշխանին հետ Քաթալինայի կամուրիշ կերպով գեղեցիկ Սիրենային տունը դացի, որնոր խորամանկութեամբը՝ Տօն Րոտրիկոսը տունէն հեռացնելու եւ իւր երեւելի սիրահարին նուիրելիք գիշերները անոր ձեռքէն առնելու պատճառանքներ կրնար գտնել :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ .

Ժիլ Պլասի դարձեալ ազնուականի մեւեր գործածելը , ըն-
սանիքին վրայոք լուր առնելը , առած լուրին իւր վրայ
ըրած սպառնութիւնը , ժապրիցիայի հետ աւրուիլը .

Արդէն ըսի թէ սովորաբար առտուները նախասնեակս շատ
մարդիկ կուգային որոնք ինձի կերպ կերպ առաջարկութիւն-
ներ կընէին . բայց չէի ուղեր որ այս առաջարկութիւնները
բերնով զրուցէին , այլ արքունիքին սովորութեանը համեմատ
կամ լաւ եւս երեւելի մարդու ձեւեր գործածելու համար բո-
լոր աղերսարկունքուն կըսէի , « Տեղեկագիր մը տուէք : »
Այս բանին այն աստիճան վարժուած էի որ օրին մէկը պան-
դոկին տէրոջն ալ նոյն պատասխանը տուի որնոր ինձի կը յի-
շեցունէր թէ՛ իրեն տարուան մը վարձք պարտք ունէի , իսկ
մասվաճառս եւ հացածախս չէին թողուր որ իրենցմէ տեղե-
կագիր ուզէի , ըստ որում ամէն ամիս իրենք իրենց կրերէին .
Ակիպիոն՝ որնոր այնպիսի ճարտարութեամբ իմ նմանութիւնս
կձեւացնէր որ կընար ըսուիլ թէ օրինակը կաղապարին շատ
մօտ էր : Նոյն ընթացքը կրունէր այն անձանց հետ որոնք դա-
լով՝ իրեն կաղաչէին որ զիս անոնց ծառայելու հաճեցնէ :

Ուրիշ ծիծաղելի բնաւորութիւն մ'ալ ունէի որնոր չեմ ու-
ղեր ծածկել , Մեծամեծ ազնուականաց վրայ հպարտութեամբ
մը կխօսէի , որպէս թէ անոնց կերպասէն շինուած ըլլայի .
օրինակի համար՝ թէոր Ալպէ դուքսին , Օսունա դուքսին կամ
Մէտինա Սիտոնիա դուքսին անունը տալու ըլլայի՝ պարզա-
պէս Ալպէ , Օսունա եւ Մէտինա Սիտոնիա կըսէի . մէկ խօս-
քով այնչափ հպարտացած եւ փրացած էի որ այլ եւս իմ հօրս

ու մօրս զաւակը չէի: Այսօրս, ողորմելի խնամածու կին, ողորմելի բազկակալ, չէի հարցափորձեր թէ արդեօք Ազդուրիայի մէջ երջանիկ թէ թշուառ վիճակի մէջ կապրէին. այս բանը միտքէս անգամ չէր անցներ, դէթ միտքս անգամ չէին կնար: Արքունիքը Լէթէ (*) գետին զօրութիւնը ունենալով ազդականնիս եւ բարեկամնիս մեղի մոռցունել կուտայ երբ թշուառ վիճակի մէջ գտնուին:

Ուրեմն այլ եւս ընտանիքս միտքս չէի բերեր, մէկ մ'ալ օրին մէկը առաւօտուն երիտասարդ մը տունէսներս մանելով ըսաւ. « Հետդ առանձին խօսք ունիմ: » Զինքը գահլիճս տարի, ուր առանց աթոռ մը տալու (ըստ որում հասարակ մարդ մը կերեւար) հարցուցի. « Ի՞նչ կուզես, » « Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ, ի՞նչ, զիս չեմ ճանչնար: » Թէպէտ ուշի ուշով զինքը գիտեցի, բայց վերջապէս ստիպուեցայ պատասխանելու թէ զինքը բռնաւ չէի ճանչնար. « Ես, կրկնեց, քու հայրենակիցդ՝ բնիկ Ուիլէտոցի եւ քու կանոնիկոս հօրեղբորդ դրացի համեմատաճառ Պէրթրանդ Մուսքատայի տղան եմ, ես քեզ անէկ կը ճանչնամ, քանի քանի անգամ միասեղ աչքկապուկ խաղացած ենք, միտքդ չգա՞ր: » « Տղայութեանս Ժամանակ բրած զրօսանքներս ազէկ մը չեմ յիշեր, պատասխանեցի, անկէջ ի վեր այնչափ հոգերով զբաղած եմ որ բոլորովին մոռցած եմ: » « Մատրիտ եկայ, ըսաւ երիտասարդը, որ հօրս թղթակցին հետ հաշիւ տեսնեմ, հոս քու համբաւդ լսեցի արքունիքին մէջ փառաւոր պաշտօնի մը վրայ է եւ արդէն հրեայի պէս հարըստացած է ըսին: Աստուած շնորհաւոր ընէ եւ հայրենիք դարձած տունն այս բերկրառիթ աւետիսը ընտանեացդ տալով՝ զիրենք ուրախութեամբ պիտի լեցունեմ: »

(*) Լէթէ՝ զօթիսքին հինգ գետերէն մէկն էր, որնոր իւր անշարժ ջուրերովը եղիսեան զաշաց եզերը կ'ծրէր, զօթիսքը հասած ասնն մեռելոց ուրուականները անոր ջուրէն խմելու սխալուած էին, որուն զօրութիւնը անցնալը մոռցունել կուտար: Նոյնպէս երբ մարդոց հոգիները նոր մարմիններ շնչաւորելու համար ցակաւազրբին հրամանաւոր նորէն աշխարհը գային, պէտք էր որ միւս աշխարհին հեշտութիւններ եւ հրապոյրներ մոռնային: Լէթէի ջուրէն խմկնուն պէս ամեն բան միտքերուն կ'ընջուէր:

Հօրս մօրս եւ հօրեղբօրս որպիսութիւնը հարցունել պարտքս էր, բայց այնպիսի անտարբերութեամբ այս պարտաւորութիւնս կատարեցի որ համեմատաճառս արեւնակցութեան զօրութեանը վրայ զմայլելու առարկայ մը չունեցաւ, Ասիկայ ինձի հակըցուց, իմ սիրոյս առարկան ըլլալիք այս անձանց նկատմամբ ցուցուցած անտարբերութեանս վշտացաւ, եւ համարձակախօս բիրտ տղայ մը ըլլալուն համար՝ « Ես կկարծէի թէ, ըսաւ պաղութեամբ մը, քու ազգականացդ վրայ քիչ մը գորով եւ սէր ունէիր, ինչ անտարբերութեամբ անոնց որպիսութիւնը կհարցունես. կերեւայ թէ զիրենք բոլորովին մոռցած ես. գիտե՞ս թէ ի՞նչ վիճակի մէջ կդաճուին. գիտցած ըլլաս որ հայրդ մայրդ դեռ ծառայութիւն կընեն, եւ Ժիլ Փէրէշ բարի կանոնիկոսը ծերացած եւ տկարացած ըլլալով այսօրուան վաղուան է, մարդ եղողը գութ ունենալու է, եւ ըստ որում ծընողացդ կընաս բարիք ընել, բարեկամաբար քեզ կխրատեմ որ տարուէ տարի երկերկու հարիւր փիսթոլ զրկես. այն ատեն անոնք ալ հանգիստ եւ երջանիկ կեանք մը կանցունեն եւ ասով դուն չես նեղուիր, » Ձէ թէ միայն Օլիէտոցիին ընտանեացս վրայ ըրած նկարագրութենէն ի գութ չչարժեցայ, այլ եւ ինքիր կողմանէ խորհուրդ տալու յանդիմնիլը ինձի ծանր եկաւ. գուցէ թէոր քիչ մը վարպետութեամբ խօսէր, կընար իս համոզել, բայց իւր այս համարձակախօսութիւնը միմիայն իս զայրացուց, Ռոբէն լռութենէս ինք ալ ասիկայ աղէկ հասկցաւ եւ աւելի գութով քան թէ խորամանկութեամբ իւր յորդորները շարունակելով՝ համբերութիւնս հասցուց, « Օհ, հերիք, պատասխանեցի բարկութեամբ, կորիւր պարոն տէ Մուսքատայ, քեզի անվերաբերելի բաներու մի խառնուիր, դնա՛ հօրդ թղթակիցը գտիր եւ հետը հաշիւ տես, իմ պարտաւորութիւնս յիշեցնելդ քեզի չվայլեր, այս պարագային մէջ ինչ ընելիքս քեզի չեմ հարցուներ, » Այս խօսքերը լնցունելով՝ համեմատաճառը դահլիճէն դուրս հրեցի եւ Օլիէտոյ խրկեցի որ երթայ սրբաւել ու ձագախոտ ծախէ :

Օլիէտոցիին զրուցած խօսքերը վերջը միտքս գալով՝ ինքզինքս մեղադրեցի թէ այս ի՞նչ անգութ զաւակ մըն եմ եղեր,

Ասոր վրայ սիրտս շարժելով՝ տղայութեանս ատեն ծնողացս իմ դաստիարակութեանս համար տարած խնամքները միտքս բերի. առ ծնողս ունեցած պարտաւորութիւններս ճանչցայ եւ այս խորհրդածութիւններս սրտիս երախտագիտութեան՝ զգացում մը ներշնչեցին ուսկից օգուտ մը չծագեցաւ։ Ապերախտութիւնս իսկոյն այս զգացումը խեղդեց եւ մոռցուց. քանի քանի հայր կուղես ցուցունեմ որոնք ասանկ զաւակներու տէր են եղեր։

Ազահութիւնս եւ փառասիրութիւնս բնաւորութիւնս բոլորովին փոխեցին, բոլոր զուարթութիւնս կորսնցունելով՝ սկըսայ միշտ արտումտխուր մտածել, մէկ խօսքով յիմար կենդանի մը դարձեր էի, Ֆապրիցիա բազդին պատարագելու վերջին աստիճան զբաղած եւ իրմէ ցրտացած ըլլալս տեսնելով՝ քիչ անդամ տունս դալ սկսեր էր. օրին մէկն ալ ըսաւ, «Արդարեւ, Ժիլ Պլաս, փոխուեր ես, արքունիք չմտած միշտ սիրտդ հանգարտ էր, իսկ հիմայ անդադար յուզման մէջ ընկըղմած ես, հարստանալու մէկ խորհուրդը ձգելով ուրիշ խորհուրդի մը վրայ կմտածես եւ որչափ հարստութիւն կ'ոգլկես, այնչափ հարստութիւն ժողովելու ցանկութիւնդ կաւելնայ, ասկէց զատ սա ալ ըսեմ թէ՝ այլ եւս այն սրտի ջերմութեամբ եւ այն համարձակ կերպերով հետս չես վարուիր որոնք բարեկամութեանց հրապոյրներն են. ընդհակառակն՝ ինքզինքդ կը պատրուակելով սրտիդ դադանիքը ինէ կը ծածկես նաեւս կնայիմ որ ինձի ըրած մեծարանքներդ ակամայ են. մէկ խօսքով Ժիլ Պլաս իմ ճանչցած առջի Ժիլ Պլասս չէ։»

«Անշուշտ կատակ կ'ընես, այնպէս չէ՞, պատասխանեցի պաղ կերպով մը, ես իմ վրաս փոփոխութիւն մը չեմ տեսներ։» «Քու աչացդ չհաւատացուիր, կրկնեց, որովհետեւ չըսած են, ճշմարիտ կ'ըսեմ, քու այլակերպութեանդ տարակոյս չունիմ անկեղծաբար խօսէ, բարեկամս, առաջ միատեղ այս կերպով կ'տեսակցէինք. երբ առաւօտները գալով՝ դուռդ դարնէի, շատ անգամ պառկած կըլլայիր, բայց դարձեալ դուն անձամբ դուռը կ'բանայիր եւ ես առանց ակնածութեան սենեակէդ ներս կ'մտնէի. իսկ այսօր ինչ մեծ տարբերութիւն։

սպասաւորներ ունիս , որոնք իմ նախասենեակիդ մէջ սպասեցնել կուտան եւ եկած ըլլալս նախ քեզի իմաց տալու են որ հետդ խօսելու կարօզ ըլլամ եւ վերջապէս ի՞նչ կերպ ընդունելութիւն կընես, եթէ ոչ ցուրտ քաղաքապարուծեամբ մը եւ ազնուականի ձեւեր դործածելով, կարծես թէ այցելութիւններէս տհաճութիւն զգալ սկսեր ես , այս ընդունելութիւնը կընա՞հաճոյ երեւիլ այնպիսի մարդու մը , որ ժամանակին զքեզ իրեն ընկեր տեսած է : • Ո՛չ , Սանդիլերան , ո՛չ ինձի բնաւ չվայլեր , մնաս բարեաւ , բարեկամութեամբ իրարմէ բաժնուինք , երկուքս ալ իրարմէ ազատինք դուն այդ ընթացքը քու գործերուդ քննադատէ մը իսկ ես նոր հարուստէ մը՝ որ նոր ինքզինքը մոռցած է : •

Յապրիցիայի ըրած յանդիմանութեանցը վրայ փոխանակ ի գութ շարժելու՝ վշտացայ եւ մեկնած ատենը կենալու չբռնադատեցի , Այն վիճակիս մէջ բանաստեղծի մը բարեկամութիւնը ինձի մեծ բան մը չէր երեւար որ կորստեանը վրայ տրտմէի . թագաւորին քանի մը փոքր պաշտօնակալներուն հետ հաստատած յարաբերութեամբս կախիթարուէի , որոնց հետ քիչ ժամանակէ ի վեր սերտիւ կապուած էի , ըստ որում բնաւորութիւննիս իրարու յարմար էին , Այս նոր ծանօթներուս մեծ մասին ուրկէ սերած ըլլալը յայտնի չէր , բայց բազմերնին բաց ըլլալով մինչեւ այս պաշտօններուն հասած էին . արդէն ամէնքնին հանգիստ կապրէին եւ այս թշուառականները բարեսէր թագաւորին իրենց ըրած առատ բարիքները անձնական արժանիքներնուն ընծայելով՝ ինձի պէս ինքզինքնին մոռցած էին , Սեզի այնպէս կերեւար թէ վերջին աստիճան յարգելի անձինք էինք , Ով՛ բազմ ահա շատ անգամ քու շնորքներդ այսպիսի մարդոց կըաչխես , Էփտիէքտոս՝ Ստոյիկեան փիլիսոփան իրաւամբ զքեզ կնամանեցնէ այն ազնււատոհմ աղջկանը որնոր նուաստութեամբ սպասաւորաց անձ նատուր կըլլայ :

ԳԻՐՔ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

— 432 —

Գ Լ Ա Ի Խ Ա.

Սկիպիոնի՝ Ժիշ Պլասը ամուսնացնել ուզելը, անոր հարուս եւ երեւելի ոսկերիչի մը աղջիկ ստաջարկելը եւ այս նպատակաւ ինչ ընթացք բռնելը .

Իրիկուն մը տունա ընթրիքի եկած ընկերութիւն մը ճանքելէս ետքը Սկիպիոնի հետ առանձին մնալով՝ հարցուցի .
 « Այս օր ի՞նչ ըրիր նայինք . » « Ճարտար դործ մը կատարեցի, սլատասխանեց Սկիպիոն, քեզի ամուսնութեան հարուստ տեղ մը պիտի գտնեմ, դրեզ իմ ծանօթներէս ոսկերիչի մը մէկ հատիկ աղջկանը հետ ամուսնացնել կուզեմ . » « Ոսկերիչի աղջիկ, գոչեցի արհամարհոտ կերպարանքով մը, տղայ խենդ եւ ի՞նչ ես, ի՞նչպէս ինձի քաղաքացիի մը աղջիկ կառաչարկես, այսպիսի արժէքի մը տէր եղող եւ արքունիքի մէջ ասանկ փառաւոր պաշտօնի մը վրայ գտնուող, մարդ մը կարծեմ քիչ մը հպարտութիւն ունենալու է . » « Ի՛հ, Պարօն, շարունակեց Սկիպիոն, դործը այդպէս չէ, արուն է օր ազնուականութիւնն կը բարձրացունէ, եւ հազար ազնուականներէ՝ որոնց անունը կրնամ տալ, աւելի բծախնդրութիւն մընէր . գիտես որ ժառանգուհին առ նուազն հարիւր հազար

տուգադի տէր աղջիկ մըն է : ասիկայ ոսկերչութեան պատ-
ուական կոտոր մը չէ : « Մեծ գումարի մը ձայնը լսած միջոցիս
քիչ մը կակուղնալով՝ կհաճիմ, ըսի քարտուղարիս, այդ օժի-
տին վրայ ամուսնութեան որոշումս կուտամ. երբ այդ օժիտը
ձեռքս պիտի հասցունես նայինք : » « Մի անապարհը, Պա-
րոն, պատասխանեց Ակիպիոն, քիչ մը հաւերեէ, պէտք է որ
նախ դործը հօրը իմաց տամ եւ զինքը հաճեցնեմ : » « Աղէկ
կրկնեցի խնդալէս ճախերով, դեռ իմաց պիտի տաս, չըսեմ
այս ամուսնութեան դործը վերջաբաժնէ : » « Կարծածէ՞դ ա-
ւելի, պատասխանեց Ակիպիոն, ոսկերիչին հետ ժամու մը չափ
խօսակցիմ քաւական է : եւ քեզի կխոստանամ որ այս մասին
իւր հաւանութիւնը կառնեմ, բայց դործը դեռ մինչեւ այս
կէտերը չըրած՝ թէ որ կհաճիս՝ իրաւախօս ըլլանք : Ենթա-
դրենք թէ քեզի հարիւր հազար տուգադ տալ տուի, ասկէց
ինձի որչափ ստակ պիտի ելնէ, իմանամ : » « Քսան հազար, »
կրկնեցի : « Օրհնեալ է Տէր, ըսաւ Ակիպիոն, եւ կկործէի թէ
տասը հազար պիտի ըսէիր, դուն ինէ անգամ մը աւելի աւա-
տաձեռն ես եղեր. ուրեմն վաղուքնէ այս բանակցութիւնը
կսկսիմ եւ յաջողութեանը վրայ կրնաս վստահ ըլլալ, ապա
թէ ոչ ես անբանին մէկն ըլլալու եմ : » Արդարեւ երկու օր վեր-
ջը ինձի ըսաւ : « Պարոն Կապուիէլ տէ Սալէրոյին հետ խօսե-
ցայ (այս էր ոսկերիչին անունը) քու համարումդ եւ արժա-
նիքդ մինչեւ այն աստիճան դողեցի որ զքեզ փեսայ ընդունե-
լու առաջարկութեանս հաճութիւն տուաւ. ուստի հարիւր
հազար տուգադով իւր աղջիկը պիտի առնես, թէ որ գլխաւոր
պաշտօնէին սիրելի ըլլալդ յայտնապէս իրեն ցուցունես : »
« Եթէ դործը միայն այդ կէտին վրայ մնացած է, զրուցեցի
այն ատեն Ակիպիոնին, բսել է որ քիչ ժամանակէն պիտի ա-
մուսնանամ, բայց աղջկան երեսը տեսած եւ, ինչպէս է գե-
ղեցիկ է : » « Օժիտին չափ գեղեցիկ չէ, կրկնեց խօսքը մէջն ընկա
մնայ, այս հարուստ ժառանգուհին չգնաւուած գեղեցիկ մը չէ,
բարեբաղդաբար գեղեցիկ թէ տղեղ քու հոգդ չէ : » « Արդա-
րեւ ոչ, պատասխանեցի, բարեկամս, մենք պաշտօնականքս
ամուսնացած ըլլալու համար կամուսնանանք, մեր բարեկա-

մաց կիներուն վրայ միայն գեղեցկութիւն կրինսունք եւ թէ որ դիպուածով մեր կիներն ալ գեղեցիկ ըլլան, այնչափ երեսնին չենք նայիր որ եթէ մեր այս անուշադրութեանը համար զմեզ պատժելու ըլլան տեղն է :

Բոլորը այս չէ, կրկնեց Սկիպիոն, Պարոն Ասպուիէլ քեզի այս երեկոյ ընթրիք մը պիտի տայ. որոշած ենք որ այս ամուսնութեան խօսքը չընէք, իւր բարեկամներէն շատ վաճառականներ այս կոչունքին պիտի հրաւիրէ, որուն մէջ դուն պարզ կոչնական մը պիտի համարուիս եւ վաղն ալ նոյն կերպով ինք քու տունդ պիտի գայ. նայէ այս մարդը գեռ որոշում մը չտուած, քու բնաւորութիւնդ փորձել կուզէ. թէ որ անոր առջեւ քիչ մը ինքզինքիդ ուշադրութիւն ընելու ըլլաս, գէշ չես ըներ, • • • Օհ, անշուշտ ընդմիջեցի վստահաբար, թող ուղածին չափ զիս փորձէ, այս քննութիւնը ինձի շահաւոր է :

Սկիպիոնի զրուցած խօսքերը կէտ առ կէտ գործադրուեցան. Եւայ ոսկերիչին տունը գացի որնոր զիս այնպիսի ընտանի կերպով մը ընդունեց որ կարծես թէ՝ արդէն շատ անգամ միատեղ տեսնուած էինք. այս մարդը բարի քաղաքացի մըն էր, որ դիմացինը ձանձրացունելու չափ քաղաքանւարական ձեւեր կգործածէր. իւր կինը Սէնորա Էօթէնիա եւ աղջիկը Ասպուիէլան ինձի ներկայացուց, առանց գաշխնիս եղծելու անոնց շատ մըքա զաքավարութիւններ ըրի, գեղեցիկ խօսքերով ողջաբանեցի եւ պաշտականի ոճեր գործածեցի. Ասպիրլան՝ թէպէտ քարտուղարս չէր հաւներ՝ բայց ինձի անհաճոյ չերեւցաւ. Չեմ գիտեր թէ ո՞ր պատճառը ըրած չափազանց զարդարանքն էր թէ ունեցած օժիտը. Պարոն Ասպուիէլին առնել ինչ պատուական տուն էր. կարծեմ Բերուի հանքերուն մէջ անոր տանը մէջ գտնուածին չափ ըտտակ չկայ, հոն այս մատաղը ամէն կողմ եւ հաղարումէկ տեսակ կերպարանքներով կերեւար. ամէն մէկ սենեակը եւ մանուսանդ մեր սեղան նստած սենեակը գանձ մըն էր. փեսայի մը աչացը համար ինչ տեսարան, Աները ճաշին աւելի շուք մը տալու համար տանը մէջ հինգ վեց վաճառական ժողոված

էր, որոնք ծանրադէմ եւ ձանձրացուցիչ մարդիկ էին, բոլոր խօսքերնին վաճառականութեան վրայ էր եւ գրեթէ խօսակցութիւննին աւելի վաճառականաց խորհրդակցութիւն մը եղաւ քան թէ միատեղ ընթրող բարեկամաց տեսակցութիւն:

Երկրորդ օրը երեկոյին ալ ես ոսկերիչին խնճոյք մը տուի, իմ արծաթեղէն անօթներովս իւր աչքը չկրնալով չլացնել ուրիշ խաբէութիւն մը գործածեցի: Արքունիքին մէջ ամենէն աւելի ցոյց ընող բարեկամներս ընթրիքիս հրաւիրեցի: Գիտէի որ ասոնք այնպիսի փառասէր անձինք էին որ իրենց փափաքանացը սահման չէին դնէր: Այս մարդիկը միայն իրենց ցանկացած ճոխութեանց եւ չքեղ ու չահաւոր պաշտօններուն վրայ խօսեցան, որնոր իւր ազգեցութիւնը ներգործեց: Քաղաքացի Ասպրիէլ ասոնց մեծամեծ գաղափարներուն վրայ ապշելով կնայէր որ թէպէտ հարուստ՝ բայց այս պարոններուն քով բան մը ըսել չէր: Իսկ ես չափաւորութիւնը ձեռքէ չձգելով ըսի թէ չափաւոր հարստութիւն մը այսինքն քսան հազար տուգադ եկամուտ ինձի համար բաւական էր: Ասոր վրայ այս պատուոյ եւ հարստութեան ցանկացողները գուշեցին թէ՛ գրէխաւոր պաշտօնէին սիրելին եղող մէկը այնչափով բաւականանալու չէր:

Աները բոլոր այս խօսքերը միտքը պահեց եւ ինձի այնպէս երեւցաւ թէ գոհ սրտով մեկնեցաւ: Սկիպիոն երկրորդ օրը առաւօտուն անոր տեսութեան գնաց որ հարցնէ թէ ինձի հաւնած էր: « Զիս զմայլեցուց, պատասխանեց քաղաքացին, այդ երիտասարդը սիրտս գրաւեց, բայց Պարոն Սկիպիոն, կրկնեց, մեր հինաւուրց բարեկամութեանը սիրոյն ըլլայ, կաղաչեմ, անկեղծօրէն խօսէ, գիտես որ ամէն մարդ մէկ մէկ պակասութիւն կունենայ, Սանդիյեանի պակասութիւնը ինչ է, խաղամոլ է, իգամոլ է, մոլի սովորութիւնը ինչ է, մի ծածկեր, կաղաչեմ: » Այդ հարցումը ինձի դէմ թշնամանք մըն է, կրկնեց միջնորդս, ես տէրոջս օգուտէն աւելի քու օգուտդ կ'մտածեմ, թէ որ այնպիսի մոլի սովորութիւն մը ունենար, որ աղջկանդ դուռառութեանը պատճառ ըլլար, միթէ զինքը քեզի փեսայութեան կառաջարկէի, ոչ անշուշտ, ես քու

Ք Լ Ո Ւ խ Ի .

Ինչ՞ դիպրուծով ժիլ Պլասի Տօն Աշփօնս սէ Լէյվան յիշերը
եւ սնախառութեամբ անոր մասնուցած ծառայութիւնը .

Պատմութեանս շարքը այնպէս կազաննջէ որ վարկեան
մը ամուսնութիւնս մէկդի թողլով նախկին տէրոջս Տօն Աշփօնսի
մատուցած ծառայութիւնս պատմեմ, Բոլորովին այս
ասպետը մոռցած էի եւ սա առիթով միտքս եկաւ .

Այն ատենները Վալէնցայի կուսակալութեան պաշտօնը պա-
րապ մնացեր էր, Այս լուրը առած ատենս Տօն Աշփօնս տէ
Լէյվան միտքս դալով՝ մտածեցի թէ այս պաշտօնը իրեն շատ
յարմար կուգար եւ գուցէ առտուել ցոյցի քան թէ բարեկամու-
թեան համար որոշեցի որ այս պաշտօնը անոր համար խնդրեմ .
Խորհեցայ որ այս շնորհքը ստանալովս մեծ պատիւ պիտի
գտնէի, Ուստի Լէյվի գուքսին գիմելով՝ Տօն Աշփօնս տէ
Լէյվայի եւ իր տղուն քով վերատեսչութիւն ըրած եմ, ըսի,
եւ անոնք ամենազովելի անձինք ըլլալուն համար կհամար-
ձակիմ խնդրել որ Վալէնցայի կուսակալութիւնը մէկերնուն
շնորհես . « Եւ ծաւ յօժարութեամբ, ժիլ Պլաս, պատաս-
խանեց պաշտօնեայն, կուզեմ որ այսպէս երախտագէտ եւ
զեհանձն ըլլաս . Ասկէջ զատ քու բարեխօսութիւն ըրած ըն-
տանիդ կյարդեմ . Լէյվայի գերդաստանը թագաւորին հա-
ւատարմարար ծառայութիւն մատուցած է եւ այս պաշտօնին
արժանի է, ուստի ուզածիդ պէս կրնաս անօրինել . ասիկայ
հարսնիքիդ ընծայ կուտամ . »

Դիտաւորութեանս յաջողութեանը վրայ չարիազանց ուրա-
խացած իսկայն Բալտէրօնայի տունը գացի որ Տօն Աշփօնսի

համար արքունի հրովարտակ պատրաստել տամ: Հոն շատ մը մարդիկ կային որոնք յարգական լուսթեամբ Տօն Հռոգերոսի զիրենք ներս ընդունելուն կապառէին. բաղմութիւնը ճշգրտով դահլիճին դրանը մօտեցայ որնոր ինձի համար բացին, այն տեղ չգիտեմ որչափ ասպետներ, հրամանատարներ եւ ուրիշ երեսելի մարդիկ տեսայ որոնց Քալտէրօնա կարգաւ մտիկ կընէր: Անոնց իրիւմէ տարբեր ընդունելութիւններ ընելը տեսնելու բան էր. ոմանց թեթեւ կերպով մը գլուխ ծըռելը բաւական կհամարէր, միւսներուն յարգական խոնարհութիւններ կընէր եւ զիրենք մինչեւ դահլիճին դուռը կառաջնորդէր. ըրած մեծարանայր մէջ տարբերութիւններ կային: Միւս կողմանէ այնպիսի ասպետներ կտեսնէի՝ որոնք երեսնին չնայուելուն վրայ վշտացած՝ միաքերնուն անէժք կը կարգային թէ ի՞նչու այս անձին առջեւ սողալու ստիպուած էին. ընդհակառակն ուրիշ ասպետներ ալ կտեսնէի որոնք անոր գոռող եւ հպարտ կերպարանքին վրայ ինքնիրեննուն կը ծիծաղէին. ի դուր այս դիտողութիւնները կընէի, ըստ որում չէի կրնար անոնցմէ օգուտ մը քաղել. ես ալ իմ տանս մէջ անոր ընթացքը կրօնէի, ուրիշներն իմ հպարտութեանս հանէին թէ պարսառէին՝ հոգս չէր, բաւական էր որ անոր պարտ ու պատշաճ յարգանքը տային:

Տօն Բտորիկոս դիպուածով աչքը ինձի դարցունելով՝ յանկադ՝ ձգեց այն աղնուականը որ իւր հետը կը խօսէր եւ եկաւ այնպիսի բարեկամական նշաններով ինձի փարեցաւ որ ապշեցայ մնացի: «Ահ՝ սիրելիդ իմ պաշտօնակիցս, գուցե, ի՞նչ դործ ունիս որ զքեզ հոս տեսնեցիւ բարեբաղդութիւնը ունեցայ:» Երթալուս պատճառը իրեն իմացուցի, եւ ինք ալ ասոր վրայ քաղաքավարական խօսքերով իս ապահովցուց թէ երկրորդ օրը խնդրածս այն ինչ ժամուն շուտով պիտի կատարուէր, եւ այսչափ քաղաքավարութիւնը բաւական չհամարելով՝ զիս մինչեւ նախասենեակին դուռը առաջնորդեց որնոր միմիայն մեծամեծ աղնուականներու համար կընէր, եւ հոն կրկին անգամ ինձի փարեցաւ: Անչ՝ կնշնակեն բոլոր այս մեծաբանքները, կըսէի ինքնիրենս եւս դարձած միջոցիս, ի՞նչ

բանի գուշակութիւն են արդեօք, միթէ Քալտէրոնայի միտքը զիս կորսնցնել է, կամ թէ իմ բարեկամութիւնս ցտանալ կփափարի, եւ կամ յարդէ իջնալու կէտին հասած ըլլալը գուշակելով՝ ինձի ակնածութիւններ կընէ իրեն համար մեր տէրոջը քով իմ բարեխօսութիւնս խնդրելու նպատակաւ։ Չէի գիտեր որ այս ենթադրութիւններէն որոնն վճիռ տայի։ Երկրորդ օրը իւր տունը դարձած միջոցիս հետոս նոյն կերպով վարուեցաւ, գգուանքներով եւ քաղաքավարական խօսքերով զիս լցուց։ Իրաւ է որ հետը խօսելու համար եկող ուրիշ անձանց բրած ընդունելութեանը մէջ այս մեծարանքները չէր մատուցաներ, ոմանց հետ խստութեամբ կ'սխալուէր ոմանց երեսը պաղ կնայէր վերջապէս ամեն մարդ կը ժգոհեցունէր բայց վերջը այնպիսի դիպուած մը պատահեցաւ որ այս մարդիկը վրէժնին կրցին առնել։ Այս դիպուածին վրայէն լռութեամբ չեմ կրնար անցնիլ որնոր կարդացող գործակալներուն եւ քարտուղարներուն համար առ ընթերցողն ազդարարութիւնմ'է։

Պարզ կերպով հաղուած մարդ մը, որուն ինչ ըլլալը արտաքուստ յայտնի չէր, Քալտէրոնային մօտենալով տեղեկագրի մը վրայ խօսեցաւ որնոր Լէրմէի դուքսին ներկայացուցած եմ կըսէր։ Տօն Բոտրիկոս այս ասպետին երեսն անգամ շնայելով, բիրտ ձայնով մը ըսաւ։ «Անունդ ինչ է, բարեկամս»։ «Տըղայութեանս ժամանակ անունս Ծրանչիսքօ էր, պատասխանեց ասպետը անտարբերութեամբ, անկէց ի վեր Տօն Ծրանչիսքօ տէ Յունիկայ կկոչուէի, իսկ այսօր Կոմս տէ Բէտորդա կկոչուիմ»։ Քալտէրոնա այս խօսքերուն վրայ ապշելով եւ դիմացինը առաջին կարգի մարդ մը ըլլալը տեսնելով՝ ներում խնդրել ուզեց։ «Տէր, ըսաւ Կոմսին, թողութիւն կընես զքեզ չճանչնալուն»։

«Քու ներումներդ չեմ ուզեր, ընդմիջեց Ծրանչիսքօ հպարտութեամբ, ներումներդ ալ քեզի տմարդութիւններդ ալ, գիտցած ըլլաւ որ պաշտօնէի քարտուղար մը ամեն սուսակ անձինք մարդավարութեամբ ընդունելու է։ Թէոր կուզես ունայնամտութեամբ ինքզինքդ տէրոջդ տեղապահը համարէ, բայց մի մոռնար թէ՝ դարձեալ իւր սպասաւորն ես»։

Գողոզ Տօն Բոսորիկոս այս դիպուածին միայ շատ մշտացաւ պակայն խելքը զլուխը չեկաւ . իսկ ես խրատ առի այս գէպքէն եւ մտքս դրի որ ունկնդրութեանցս մէջ գիմացի մարդս ով ըլլալը լաւ կըսելով միայն համբերուն հպարտկութիւն ծախեմ : Տօն Ալքօնոսի հրամանագիրները ելած ըլլալուն համար առի արտաքոյ կարգի սուրհանգակով մը այս երիտասարդ ազնուականին խրկեցի հետնալ Լէրմէի դուքսին կողմանէ նամակ մը տալով, որով նորին վսեմութիւնը կիմացունէր թէ թագաւորը զինքը Ալպէնցայի կուսակալ կարգած էր : Այս պաշտօնին շնորհմանը պատճառն ես ըլլալս չիմացուցի, գրել անգամ չուզեցի, բերնուց զայն իրեն իմացունելս եւ իւր պաշտօնին երգմանը համար արքունիք եկած միջոցին իրեն ակօր-ժեղի զարմանք մը պատճառելս ինձի հաճոյք մը համարելով :

Գ Լ Ո Ի Խ Գ .

Ժիլ Պրասի ամուսնութեանը համար եղած պատրաստ-
րիւնները եւ ինչպիսի դիպուածով ի դերեւ ելնելը :

Գանք գեղեցիկ Վապրիէլլայի որուն հետ ութ օրէն պիտի ամուսնանայի : Երկու կողմանէ այս հանգիսին համար պատրաստութիւններ տեսանք : Սալէրօ հարսնցուիս համար ծանրագին հանգերձներ չինել տուաւ . իսկ ես անոր համար սենեկապան սպասուհի մը, ծառայ մը եւ ծեր բազկակալ մը բըռնեցի, Բոլոր այս բաները Սկիպիոն ինք իր ձեռքովը կ'ընցունէր եւ ինէ աւելի անհամբերութեամբ օժիտը համոզուելու օրուան կապաւէր :

Այս ցանկալի օրուան նախնիաց օրը աներոջը տունը հօր

եղբայրներու, մորաքոյրներու, եղբորորդիներու եւ քեռորդիներու հետ ընթրիք ըրի, կեղծաւոր փեսայի մը դերը լաւ կատարեցի եւ անոր կնոջը աչքը մոնելու համար հազար ու մէկ կոտորեղայ, Ասպրիէլայի քով ինքզինքս սիրահար ձեւացուցի, շատ քաղցրութեամբ վարուեցայ բոլոր ընտանիքին հետ որուն ամենագէտն է խօսքերը եւ շինական խորհրդածութիւնները անձանձրոյթ մտիկ ըրի. ուստի իմ համբերութեանս վարձքը բոլոր ազգականներուն աչքը մոնելու եղաւ, ամենքը իմ կնամութեանս վրայ ուրախութիւն կզգային:

Ճաշը լմնալով՝ ընկերութիւնը մեծ որահ մը մտաւ ուր երգիչներ երգեցին եւ նուագածուներ լաւ կերպով նուագեցին, թէպէտ ամենէն ընտիրները չէին: Շատ զուարճալի խաղեր սրնք ականջներուս ակօրթեղի կերպով կհնչէին, զմեզ այն աստիճան զուարթացուցին որ պար խաղալու ելանք, եւ որ այս արհեստին սկզբունքները հազիւ երկու երեք անգամ դաս առած էի, Քալէզի Մարքիզուհիին տանը մէջ ուր պարի պզտիկ դասատու մը կուգար մանկլաւիկներուն պար կսորվեցնէր, հոն Թէրփիքորէի (*) աշակերտ համարուելէս ետքն ալ ինքնին հասկեցէք թէ ինչպէս պարեցինք: Վերջապէս աղէկ մը զրօսնելուս ետքը ամեն մարդ իր տունը քաշուեցաւ, բոլոր կոչնականներուն չափազանց մեծ արանք եւ գրկախառնութիւններ ըրի. «Երթաս բարով, փեսաս, ըսաւ Սալէրօ իս գրկելով, վաղն առաւօտքու տունդ գալով գրեզ ոսկիով պիտի օտեմ», «Սիրով քեզ տանս մէջ պիտի ընդունիմ, պատասխանեցի, սիրելիդ իմ աներս», «Վերջը ընտանիքին մնաք բարով ըսելով կառքը հեծայ որնոր դուռը ինձի կսպասէր, եւ պանդոկիս ճանրան բռնեցի:

Պարոն Ասպրիէլային տունէն հազիւ թէ երկու հարիւր քայլ հեռացած էի, մէկ մալ ինչ կնայիս, ոմանք հետի, ոմանք ձիաւոր եւ բոլորնալ սուրերով եւ լայնափող հրացաններով սպառազօրներալ տասնհինգ քսան հոգի կառքս շրջապատեցին եւ կայնեցուցին հրամանաւ արհայիմ աղաղակելով. «Վերջը

(*) Թէրփիքորէ պարի նախագահող մուսններէն մէկն է:

մէկէն ի մէկ զիս կառքէս վար իջեցնելով՝ դեսպակի մը մէջ
 ձգեցին ուր այս ասպետներուն գլխաւորը հետս նստելով՝
 կառավարին ըսաւ որ Սէկովիայի ճանրան բռնէ : Հասկցայ որ
 քովս նստող ասպետը արարեալս կալանաւորակապ մըն էր ,
 ուստի բանտարկութեանս պատճառը իմանալու համար իրեն
 քանի մը հարցումորձ ընել ուզեցի . բայց ինք այս պարոններուն
 կերպովը այսինքն ամարդութեամբ պատասխանեց « Ես քեզի
 տեղեկութիւն տալու պարտք մը չունիմ » . Ոչ ոչ , շարունակեց ,
 ես ըրածս գիտեմ , Պարոն տէ Սանդիքեանը դուն չե՞ս , ինձի
 հրամայուած է որ քեզ անաշնորհեմ այն տեղ ուր որ քեզ կը-
 տանիմ է : Այս խօսքերուն անպատասխանի մնալով՝ լռելու
 որոշում տուի . ուստի մինչեւ առտու խորին լռութեամբ մը
 Մանքանարեղի ճանրան քալեցինք եւ Քօլէնտի մէջ ձիերնիս
 փոխելով իրիկուան դէմ Սէկովիա հասանք ուր որ զիս աշտա-
 րակի մը մէջ բանտարկեցին :

ԳԼՈՒԽ Դ.

Սէկովիայի աշտարակին մէջ ժիշ Պրասի ինչ կերպ
 ընդունելութիւն գտնելը եւ իւր քանսարկութեանը պատճա-
 րը ինչոյէս իմանալը :

Նախ զիս մութ բանտի մը մէջ գնելով՝ իբրեւ մահուան
 արժանի մեղապարտ մը յարդի վրայ պառկեցուցին . գիշերը
 տառապանք չանցուցի , որովհետեւ դեռ գլխուս եկած բոլոր
 չարիքը չէի զգար , այլ դժբաղդութեանս պատճառը ինչ ըլլալուն
 վրայ ինքնին կմտածէի . Ասիկայ Քալտէրոնայի գործն ըլլալուն

չէի տարակուսեր, սակայն ամեն բան իմացած ըլլալուն չէի կրնար հաւատալ: Խեղքս չէր հասներ թէ՛ ինչպէս Ներսէի գուքսը ինձի դէմ այս անողորմ ընթացքը բռնելու համազուերէր. երբեմն կրսէի թէ՛ առանց Նորին Ասեմութեան գիտութեանը բանտարկուած էի, եւ երբեմն ալ կխորհէի թէ նոյն իսկ ինքն էր որ քաղաքական պատճառաւ մը զիս՝ բանտարկել տուեր էր, ինչպէս որ պաշտօնեայք երբեմն իրենց սիրելիներուն դէմ այս ընթացքը կ'ընեն:

Կերպ կերպ ենթադրութիւններովս սաստիկ յուզուած միջոցիս առաւօտեան լոյսը փոքրիկ վանդակապատ պատուհանէ մը թափանձելով՝ ինչ սոսկալի տեղ մը գտնուելս ինձի ցուցուց: Այն ատեն զգացած ցաւոյս չափ չկար, եւ աչքերս արտասուաց երկու աղբիւր ձեւացան, որոնք՝ քանի որ երջանկութեանս յիշատակը միտքս կրեբէի, անդադար կհոսէ ին: Արշտացո մէջ ընկղմուած միջոցիս խաւարին բանտիս մէջ բանտապետի սպասաւոր մը եկաւ որ նոյն օրուան համար հաց մը եւ թակոյէ մը ջուր կբերէր: Այս մարդը երեսո նայեցաւ եւ արցունքով թրջուած ըլլալը տեսնելով թէպէտ բանտապահի սպասաւոր էր, այսու ամենայնիւ գթոյ գորով մը զգաց, «Պարօն բանտարկեալ, ըսաւ, մի յուսահատիր, պէտք չէ որ մարդս կենաց արկածներուն այս աստիճան զգայուն ըլլայ: Դուն երիտասարդ ես, այս ժամանակը անցնելով՝ ուրիշ ժամանակ մը կուգայ, առ այժմ՝ յօժար սրտով կեր թաղաւորին հացը:»

Մխիթարիչս այս խօսքերը լսեցունելով դուքս ելաւ որոնց ես տրտուչներով եւ հեծեծանօք միայն պատասխանեցի, եւ առտունէ մինչեւ երեկոյ աստղիս դէմ անէծք կարդալու համար միտքս չեկաւ որ պաշարներս ու տէի որոնք այն վիճակիս մէջ առաւել թագաւորին բարկութեանը արդիւնք քան թէ իւր բարեսիրութեանը նուէր մը կհամարէի, ըստ որում չէ թէ գթբաղդներուն կրած վիշտերը սփոփելու այլ երկարելու կծառայէին:

Այս միջոցին գիշերը վրայ հասաւ եւ իսկոյն բանալիներու աղմուկ մը ուշադրութիւնս գրաւեց: Խաւարին բանտին դուռը բացուելով՝ վայրկեան մը ետքը մարդ մը ներս մտաւ:

ձեռքը հրագով մը։ Այս մարդը քովս գալով ըսաւ, «Պարոն
Ժիլ Պլաս, ես քու հինաւուրց բարեկամներէդ մէկն եմ, ես այն
Տօն Անտրէաս տէ Թորտէզիլլասն եմ որ քեզի հետ Արէնատայի
մէջ կրնակէր եւ արքեպիսկոպոսին պատուոյ սպասաւորն էր
ու դուն ալ այն ատեն այս առաջնորդին սիրելին էիր, իւր ազ-
դեցութեամբը ինձի ծառայութիւն մատուցանելու աղաչելը եւ
անոր զիս Մէկսիկայի մէջ պաշտօնի մը վրայ դնել տալը միա-
քըզ կուգայ. բայց ես փոխանակ Հնդկաստան երթալու համար
նաւ նստելու, Ալքանթա քաղքին մէջ կանգ առի ուր գղեա-
կին գնտապետին աղջկանը հետ ամուսնացայ եւ կերպ կերպ
գիպուածներու բերմամբ, որոնք ուրիշ անգամ կպատմեմ,
Սեկովիայի աշտարակին բերդապահն եղայ. քեզի համար մեծ
երջանկութիւն մընէ գրեց չարչարելու պաշտօն ունեցող մար-
դու մը քու բարեկամդ ելնելը որնոր բանտարկութեանդ խոս-
տութիւնը մեղմացնելու համար ձեռքէն եկած ջանքը չպիտի
խնայէ։ Ինձի խտրու պատուիրուած է որ քեզ մարդու հետ
խօսիլ չտամ, յարդի վրայ պառկեցնեմ եւ կերակուրի տեղ
հաց ու ջուր տամ, բայց չէ թէ միայն մարդասիրութիւնս չը-
նեբեր որ քու վշտացդ անկարեկից ըլլամ, այլեւ դուն ինձի ա-
նանկ ծառայութիւն մը մատուցիր որուն վրայ զգացած երախ-
տագիտութիւնս ընդունած հրամաններուս կ'յաղթանակէ. քու
վրադ փորձել ուզուած անգթութեան չէ թէ միայն գործիք
չեմ ըլլար, այլ քեզի հետ կարելի եղածին չափ մեղմութեամբ
վարուիլ կ'ստիպեմ, ուրեմն ոտքի վրայ ել հետս եկուր։»

Թէպէտ Պարոն բերդապահը մեծ շնորհակալութեան արժա-
նի էր, բայց մտքիս շփոթութենէն չկրցի պատասխան մը տալ։
Այսու ամենայնիւ ետեւէն գացի եւ զիս գաւիթի մը մէ-
ջէն անցընելով՝ նեղ սանդուխէ մը փոքրիկ սենեակ մը տարաւ
որնոր աշտարակին ամենէն վերի յարկն էր։ Սենեակէն ներս
մտած ատենս սեղանի մը վրայ երկու հրագ տեսնելով զարմա-
ցայ որոնք պղնձէ վահերու մէջ կ'առնէին, նաեւս երկու սե-
ղանի մաքուր պատտառներ ալ կային։ Վայրկեանէ մը, ըսաւ
Թորտէզիլլաս, կերակուրդ կուգայ, երկուքս ալ հոս ընթրիք-
նիս պիտի ընենք, այս խցիկը քեզի իբրեւ բնակութեան տեղի

կյատկացնեմ, այս տեղ բանտէդ աւելի հանգիստ կըլլաս, պատուհանէդ Էրեզմայի ծաղկայից եզերքը եւ այն հեշտաւից ձորը կտեսնես որ երկու Կասթիլլաները իրարմէ բաժնող լերանց ստորոտէն մինչեւ Քօքօս կհասնի, տարակոյս չունիմ որ այս պիսի գեղեցիկ տեսարանէ մը դաս եւ առաջ մեծ հաճոյք պիտի զգաս, բայց երբ ժամանակ անցնելով՝ վշտացդ սաստկութեանը քաղցր մեղամազձոտութիւն մը յաջորդէ, աչքերդ այս պիսի հաճոյական առարկաներու վրայ դարձնելով կըբօսնուս, ասկէց զատ ապահով կրնաս ըլլալ որ կտա եւ մաքրասէր մարդու մը պիտոյքները քովդ անպակաս պիտի ըլլան, նաեւ հանգիստ անկողին մը պատուական կերակուրներ եւ ուզածիդ չափ գիրք պիտի տամ, մէկ խօսքով ինչ դրօսանք որ բանտարկեալ մը կրնայ վայելել, դուն ալ նոյնը պիտի վայելես։ Այս քաղցր խոստմանցը վրայ քիչ մը սփոփելով սիրտ առի եւ հազար անգամ բանտապահիս շնորհակալ եղայ։ «Քու ցուցուցած վեհանձնական ընթացքովդ ինձի նոր հոգի մը կուտաս, ըսի. երանի թէ այս մասին զգացած երախտագիտութիւնս քեզի դործով իսկ յայտնելու կարող ըլլամ։» «Հէ, ինչո՞ւ կարող չպիտի ըլլաս, պատասխանեց, միթէ ինքզինքդ յաւիտեան կորսուած կկործես, այս գաղափարդ սխալ է, եւ ես կրնամ զքեզ ապահովցնել թէ՛ քանի մը ամիս բանտարկուելէդ ետքը կազատիս։» «Ի՞նչ կըսես, Պարօն Տօն Անդրէաս, գոչեցի, կերելի թէ դժբաղդութեանս պատճառը գիտես։» «Այո՛ գիտեմ, կրկնեց, զքեզ հոս բերող կալանաւորակապը այդ գաղանիքը ինձի յայտնեց որնոր կրնամ քեզի խոստովանիլ. անիկայ ինձի ըսաւ թէ քու եւ Լէմասի կոմսին՝ Սպրանիոյ իշխանը գիշեր տուն կասկածելի տիկնոջ մը տունը տարած ըլլալը թագաւորը խմանալով՝ ձեզ պատժելու համար կոմսը աքսորեր եւ քեզ Սեկովիայի աշտարակը խրկեր է որպէս զի հոս գտնուելէդ ի վեր կրած խստութեամբդ քեզ չարչարեն։» «Ի՞նչ, ըսի, այդ գործը թագաւորին ականջը հասեր է, այդ կէտին վրայ մասնաւոր տեղեկութիւն առնել կուզեմ։» «Այդ կէտը, պատասխանեց, կալանաւորակապը չպարզեց եւ կերեւայ թէ ինք ալ չգիտեր։»

Այս խօսքերը բրած ատենին, շատ մը սպասաւորներ ընթրիքը բերելու համար ներս մտնելով՝ սեղանին վրայ հաց, երկու գաւաթ, երկու շիշ եւ երեք մեծ պնակներ դրին, որոնց մէկուն մէջ շատկէկ սոխով, իւղով եւ քրքումով եփած նապաստակի մէջ խորտիկ մը կար, միւսին մէջ մսերու խառնուրդ մը իսկ երրորդին մէջ դդումէ բանգակի մը վրայ հնդկահաւի մը ձագ մը, Թորոնէզիլլաս բոլոր պիտոյքներու անպակաս ըլլալը տեսնելով՝ սպասաւորները ճանրեց որ խօսքերնիս չլսեն, դուռը գոցեց եւ երկուքս դէմաւ դէմ անցանք։ «Նախ ամենէն կարեւոր գործը սկսինք, ըսաւ, երկու օր ծումապահութիւն ըրիր, անշուշտ ակործակիւ բաց ըլլալու է»։ Այս խօսքերն ընելով՝ պնակիս մէջ միս լեցուց։ Իրեն այնպէս կուգար թէ սովալրուկ մարդ մը կկերակրէր, եւ արդարեւ իրաւունք ունէր կարծելու թէ իւր համագաճներով որովայնս պիտի պարապէի, սակայն իւր ակնկալութիւնը ի դերեւ հանեցի։ Թէպէտ կերակուր ուտելու սաստիկ պէտք ունէի, բայց պատառներս բերնես կթափէին, որովհետեւ այն վիճակիս վրայ սիրտս ճամլուած էր։ Անդադար իս մորմոքող դառն պատկերները միտքէս հեռացնելու համար բերդապահս զիս խմելու կրօնադատէր եւ իւր գլինիին տեսակը կդովէր, բայց ի զուր, ինձի նեկտար անգամտալու ըլլար, դարձեալ առանց ակործակի պիտի խմէի։ Ինք ալ ասիկայ տեսնելով՝ ուրիշ հնարք մը գտաւ եւ զուարճալի կերպով մը ամուսնութիւնը պատմել սկսաւ։ Բայց այս հնարքով ալ չյաջողեցաւ։ Այնպիսի ցիրուցան միտքով մը իւր պատմութիւնը մօտիկ կընէի, որ ըմբոսցած ատեն պատմածը իրեն չէի կրնար ըսել։ Տրամութիւնս քիչ մը փարատելու համար նոյն երեկոյին բրած ջանքերը բաւական համարելով՝ ընթրիքը ընցնելէն վերջը սեղանէն ելաւ ու ըսաւ, «Պարոն տէ Սանթիյեան, քեզ հանգիստ պիտի թողում որ ազատօրէն գրք-բաղդութեանդ վրայ խորհիս, բայց կկրկնեմ որ երկար ժամանակ չպիտի տեսէ, թագաւորը բնականէն բարի ըլլալով՝ երբ բարկութիւնն իջնայ եւ միտքը բերէ այն աղիողորմ վիճակը, որուն մէջ կկարծէ թէ կգտնուիս, պատիժդ բաւական կհամարի»։ Այս խօսքերուն վրայ Պարոն բերդապահը վար իջնալով

սպասաւորները վեր խրկեց որ սեղանը ժողովն, որոնք ջահերն անգամ տարին այնպէս որ պատէն կախուած կանգեղի մը աղօտ լոյսովը պառկեցայ:

Գ Լ Ո Ւ Յ Ե .

Ժիյ պըսսի դեռ չմնացած՝ ըրած խորհրդածորխնները եւ աղմուկ մը յսելով արթննալը :

Առ նուազն երկու ժամու չափ Թորտէղիլասի ինձի տուած լուրերուն վրայ խորհեցայ: Ուրեմն, կըսէի, թագաժառանգ իշխանին հաճոյքը մատակարարելուս համար այս տեղ բանտարկուած եմ: Այնչափ փոքր իշխանի մը այս տեսակ ծառայութիւններ մատուցանելն ինչ անխոհեմութիւն է եղեր: Ըստ որում շատ պզտիկ ըլլալուն համար յանցաւոր կսեպուիմ: Թէ որ քիչ մը չափահաս եղած ըլլար, գուցէ թագաւորը հիմայ իրեն զայլոյթ պատճառող գործին վրայ կկնդար, բայց առանց իշխանին եւ Վէրմէի դուքսին վրէժխնդութենէն վախնալու, ո՞վ այդպիսի լուր մը թագաւորին իմաց տուած կրնայ ըլլալ. անշուշտ այս պաշտօնեայն իւր եղբորորդիին՝ Վէմուի կոմսին վրէժը պիտի առնէ, բայց ինչպէս թագաւորը բոլոր այս դաղտնիքը իմացեր է, ասոր խեղքս չհասնիր:

Որ կողմն որ կդառնայի, ասիկայ միաքս կուգար. սակայն ինձի համար ամենէն ցաւալի եւ յուսահատեցուցիչ դաշտափարը որն որ միտքէս չէի կրնար հեռացնել, բոլոր կարասիքներուս աւարի թողուած ըլլալն էր. երկաթէ սնտուկս կը գոչէի, ո՞ւր ես, սիրելի հարստութիւններս, արդեօք ձեր գլխուն ինչ եկաւ, արդեօք որուն ձեռքն ինկած էք, բարէ՛, երկար ժամանակ աշխատելով զձեզ ստացայ, բայց

քիչ ժամանակի մէջ կորանցուցի. միտքս կրեբէի այն խառ-
նակութիւնը որ անշուշտ տաճն մէջ կտիրէր եւ ասոր վրայ
իրարմէ ցաւալի խորհրդածութեան մէջ կընկըղմէի. վերջապէս
այս կերպ կերպ խառնաշփոթ մտածմունքները զիս այնպիսի
արտաութեան մը մէջ գլորեցին որ ինձի նպաստաւոր եղաւ.
Քուէնը որ նախնիքաց երեկոյին աչքերէս խուսափած էր, դա-
լով՝ իւր թմբուութիւնը վրաս տարածեց. անկողնոյս հանգըս-
տութիւնը, կրած յոգնութիւնս, կերած համագամ միսե-
րուս եւ խմած գինիիս գլորչին քունս տանելուն նպաստեցին,
խոր քուն մը քաշեցի եւ հաւանականաբար մինչեւ առտու այս-
պէս պիտի քնանայի, թէոր բանտերուն մէջ լսուած արտաքոյ
կարգի ձայնէ մը յանկարծ չարթննայի, Արթառի մը եւ մի-
անգամայն երգող մարդու մը ձայն տունելով, ուշի ուշով մը-
տիկ ըրի, բայց ձայնը դադրեցաւ. կարծեցի թէ երազ կտես-
նէի. բայց վայրկեան մը ետքը դարձեալ նոյննու ազարանին եւ
այն մարդուն ձայնը ականչիս հնչեց որն որ հետեւեալ ոտա-
նաւորը կերգէր.

Բաբէ, հրնուան միամեայ
Ձերք բերեւ հողմ եմ վաղանցուկ,
Իսկ ապե՛մ վայրկեանական
Դաւ ճանջանաց ծանրասաղսուկ :

Այս տուն մը երգը որնոր յատկապէս ինձի համար շինուած
կերեւէր, փիշտ սաստկացուց: Ազգամ, կրտէի, այս խօսքերուն
հշմարտութիւնը. ինձի այնպէս կերեւի թէ երջանկութեանս
ժամանակը սահելով անցաւ եւ թէ դարէ մը ի վեր այս բան-
տին մէջ կգտնուիմ: Աերստին սոսկալի մտածմունքի մը մէջ
ընկղմելով՝ սկսայ տառապիլ, իբր թէ տառապանքէ հաճոյք
կզգայի: Պիշերուան հետ իմ ողբերս ալ անցան եւ արեւուն
առաջին ճառագայթները, որոնցմով սենեակս լուսաւորուեցաւ
քիչ մը անհանգստութիւնս փարատեցին. անկողնէս ելնելով՝
պատուհանս բացի որ սենեակս օդ առնէ, դաշտը գիտեցի
որուն վրայ բերդապահին գեղեցիկ նկարագրութիւն մը ըրած
ԸԼԼԸԸ յիշեցի, նայեցայ որ տեսածս լսածիս չէո Ըամաձայներ.

Էրիզմա՝ որնոր գէթ Թակոյի համանման կկարծէի, աչքիս սոսկ վտակ մը երեւցաւ. միմիայն եղիճ եւ ուղտափուշով իւր եզերքը պննուած էր, եւ կարծեցեալ հեշտալից ձորը մեծ մասամբ անմշակ հողեր աչացաներկայացուց. անտարակոյս դեռ ինձի տիրած չէր այն քաղցր սեւամաղձութիւնը որով տեսած առարկաներս աչքիս ուրիշ կերպ պիտի երեւնային :

Հագուել սկսայ եւ արգէն կիսով չափ հագուած էի, մէկ մ'ալ Թորաէզիլլաս եկաւ ետեւէն ալ պառաւ սոյսսուհի մը որնոր ինձի շապիկ եւ զենջակ կրերէր : «Պարոն ժիլ Պլաս, ըսաւ, ան քեզի կտաւ, ուղածիդ չափ գործածէ, պիտի ջանամ որ կտաւդ անպակաս ըլլայ : Հէ ուրեմն, դիշերն ինչպէս անցուցիր, քունը քանի մը վայրկեանի չափ վիշտերդ դադրեցո՞ւց :» «Գուցէ աւելի երկար ժամանակ պիտի քնանայի, պատասխանեցի, թէ որ կիթառի մը հետ երգող ձայնէ մը չարթննայի :» «Քունդ խռովող ասպետը, կրկնեց, տէրութեան բանտարկեալ մըն է, սրուն սենեակը քուկինիդ կիցն է : Քալաթրավայի զինուորական կարգէն ասպետ մըն է, սիրուն կերպարանք մը ունի, անունը Տօն Աասթօն տէ Քօկօլլօս է, իրարու հետ կրնաք տեսնուիլ եւ ճաշել, Տեսակցութեամբ փոփոխակի միթիթարուելով՝ իրար կզրօսցունէք :» «Մեծապէս շնորհակալ եմ, ըսի Տօն Անդրէասին, որ իմ վիշտերս այս ասպետին վշտացը միացնելու հրաման կուտաս :» Այս դժբաղդութեան ընկերոջս հետ ծանօթանալու մեծ անհամբերութիւն մը ցուցնելուս համար, մեր քաղցրաբարոյ բերդապահը նոյն օրը այս փափաքս լեցուց. ինձի Տօն Աասթօնի հետ ճաշել տուաւ սրուն բարեբարոյ գէմբին գեղեցիկութեանը վրայ զարմացայ : Մտածեցէք անգամ մը թէ ինչ տեսակ մարդ ըլլարու էր որ արքունիքին ամենէն գեղեցիկ երիտասարդները տեսնելու վարժուած անձի մը աչքերը չլացուց : Նրեւակայեցէք առասպելական մարդ մը, վիպասանական այն դիւցազուններէն մէկը որոնք երեւալնուն պէս իշխանուհիներուն տքնութիւն կպատճառէին : Ասկէց զատ բնութիւնը որուն պարգեւները առհասարակ խառն են, Քօկօլլօսի մեծ հանճար եւ արիւթթիւն օժտած էր, միով բանիւ անիկայ կատարեալ ասպետ մըն էր

Իրաւ այս ասպետը իս զմայլեցուց, բայց բաղդէս ես ալ իւր աչացը հաճոյ երեւցայ: Պիշերը չերգեց որ զիս անհանդիստ չընէ, թէպէտ շատ աղաչեցի որ ինձի համար իւր հաճոյքէն չզրկուի: Պառն ճակատագրէ մը ընկճուած երկու անձանց մէջ իսկոյն բարեկամութեան կապ մը կ'հաստատուի. իրարու ծանօթանալնուս պէս սկսանք բարեկամանալ եւ օր օրի իրարու վրայ սէրերնիս աւելցաւ, ուզած ժամանակնիս միասեղ խօսակցելու աղատութիւննիս մեզի շատ օգուտ ունեցաւ, ըստ որում խօսակցութեամբ՝ երկուքս վիշտերնուս համբերելու մասին փոփոխակի իրարու կօղնէինք:

Ճաշի ժամանակէ մը վերջը կիթառ նուագելու պատրաստուած միջոցին սենեակէն ներս մտայ եւ երգելը հնչողութեամբ մտիկ ընելու համար ամբաստանեալի աթոռակի մը վրայ նստեցայ, որովհետեւ հոն գտած աթոռս այն էր, եւ ինք անկողինին ստորեւը նստելով՝ սրտառու չ երգ մը նուագեց ու անոր վրայ այնպիսի խօսքեր երգեց որոնցմէ կը յայտնուէր այն յուսահատութիւնը որուն մէջ սիրահար մը ընկրդմուած էր անգութ աղջկան մը երեսէն: Երբ այս խօսքերը երգեց, ժպտելով մը իրեն ըսի: « Պարոն ասպետ, այդ ոտանաւորները սիրահարութեանցդ մէջ գործածելու չես պարտաւորիր, քու դէմդ անգութ կիներ չեն կրնար ելնել: » « Իմ վրաս մեծ համարում ունիս, պատասխանեց, բայց լսած ոտանաւորներդ ինձի համար շինած եմ կակղելու համար այնպիսի սիրտ մը զոր անդամանդէ չինուած կկարծէք եւ խանդաղատելու համար այնպիսի տիկին մը որ ինձի դէմ չափազանց խիստ ընթացք մը բռնած էր: Պէտք է որ պատմութիւնս լրսես, որպէս զի միանգամայն դժբաղդութեանցս պատմութիւնըն ալ խմանաս: »

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ .

Soli Կասրօն *սէ* Քօհօրօսի *և* *Solna* Հէլենա *սէ* Կալիսթրօշի
պատմութիւնը .

Մօրաքոյրս՝ Տօնա Էլէօնոր տէ Լաքսարիլլան՝ տեսնելու հա-
մար Մատրիտէն Քօրիա երթալս չորս տարի կըլլայ : Մօրա-
քոյրս Հին Կասթիլլայի հարուստ որբեւայրիններէն մէկն է որն-
որ ինէ զատ ուրիշ ժառանգորդ չունի : Մօրաքոյրիս տունը
հասնելուս պէս սէրը գալով իմ հանգստութիւնս խռովեց : Իւր
ինձի յատկացուցած դատիկոնին պատուհանները դիմացնիս
բնակող աղջկան մը պատուհանի վանդակներուն դէմ կիցնա-
լին ուրկէ այն աղջիկը հանգիստ կրնայի դիտել, ըստ որում
վանդակները բաց բաց չինուած էին եւ փողոյը նեղ էր : Այս
հնարաւորութիւնը զանց չըրի եւ դրացուհիս ինձի այն անտի-
ճան գեղեցիկ երեւցաւ որ իսկոյն զմայլեցայ : Իրեն հաւնած
ըլլալս այնպիսի եռանդագին ականարկներով յայտնեցի որ վեր-
ջապէս իրեն սէր տուած ըլլալս հասկցաւ . բայց ինք այն աղ-
ջիկներուն չէր նմաներ որոնք ասանկ բան մը գիտեւնուն վրայ
կարծենան եւ այսպիսի պչրանքները առանց փոխարինու-
թեան չեն թողուր : Անմիջապէս մարդոց սիրտը յուզող այս
փոանդաւոր աղջկան անունը հասկնալ ուզեցի եւ իմացայ որ
Տօնա Հէլենա ու Տօն Ճօրճ տէ Կալիսթրօշի մէկ հատիկ աղջի-
կն էր որնոր Քօրիայէն քանի մը մըն հեռու առատ եկա-
մուտ բերող կալուած մը ունէր : Այս աղջիկը շատ ուղղոյներ
եղեր են, բայց հայրը չէ տուեր, որովհետեւ իւր միտքը անի-
կայ եղբորորդիին՝ Տօն Օկիւսթէն տէ Օրիկէրայի տալ է եղեր
որնոր մինչեւ ամուսնութեան ժամանակը ամեն օր հօրեղբօր
աղջկանը հետ համարձակ կտեսնուի եւ կխօսակցի եղբւր : Ասոր
վրայ բնաւ չվհատելով՝ ընդհակառակն սէրս աւելի բորբոքե-

ցաւ եւ ազնկանը սիրելի հահառ տկորդը աչքէն հանելու հը-
պարտ հաճոյքս դուցէ սէրէս աւելի գործս յառաջ մղելու
գրգռեց զիս։ Աստի շարունակ Հեղինէիս սիրատուոր ակ-
նարկներ կրնէի, իսկ իւր ուղեկից սպասուհիին՝ Ֆէլիչիայի՝
որպէս թէ օժանդակութիւնը խնդրելու համար աղաչական
նայուածքներ կարձակէի, մատներս անդամ լեզու հանեցի.
բայց բոլոր այս սիրահարական պլրանքները ի դերեւ ելան.
ոչ տիրուհիէն եւ ոչ նաժիշտէն օգուտ մը տեսայ, երկուքն
ալ անդթութիւն եւ անողորութիւն ցուցուցին։

Տիրուհին եւ սպասուհին իմ աչացս լեզուին չափափախանել-
նուն համար ուրիշ թարգմաններու դիմեցի. մէկու մը միջո-
ցաւ Ֆէլիչիայի՝ քաղքին մէջ ունեցած ծանօթները գտնել
տուի. հասկցուեցաւ որ Թէոտորա անուն պառաւ մը իւր ամենամօտեր իմ բարեկամուհին ըլլալով՝ իրարու հետ շատ կտես-
նուին եղեր։ Այս գիւտին վրայ չափազանց ուրախանալով՝
անձամբ գացի Թէոտորան գտայ եւ ընծաներ տալով՝ ինձի
օժանդակելու ստիպեցի։ Թէոտորա ինձի անձնատուր ըլլալով՝
խօսք տուաւ որ իւր բարեկամուհիին տանը մէջ գաղտնա-
պէս միատեղ աւսակցելու համար ձեռքէն եկած ջանքը չխը-
նայեր, եւ երկրորդ օրը իւր խոստումը կատարեց։

Այսուհետեւ դժբաղդ չեմ, ըսի Ֆէլիչիայի, ըստ որում
կրած վշտացս վրայ կարեկցութիւնդ շարժեցաւ. բարեկամու-
հիիդ շատ շնորհապարտ եմ որ հետդ աւսակցելու փափաքս
լրացնելու յօժարեցոյց դրեց։ «Պարոն պատասխանեց Ֆէլի-
չիա, Թէոտորա իմ վրաս մեծ ազդեցութիւն ունենալով՝ քեզի
օգնելու խօսք տուաւ եւ թէ որ քու երջանկութիւնդ կատա-
րելն իմ ձեռքս ըլլար, իօկոյն բաղձանքդ կպսակուէր. բայց
որչափ որ բարեսէր եմ, տակաւին չեմ գիտեր թէ քեզի մեծ
օգնութիւն մը պիտի կրնամ ընել թէ ոչ, իմ վրաս մեծ յոյս
մի դնել, ամենադժուարին դործի մը ձեռնարկած ես, քու
սիրած աղջիկդ ուրիշ ասպետի մը վրայ համակրութիւն ունի
եւ ասկէց զատ ինչ բնաւորութեան տէր աղջիկ մը ըլլալը չես
գիտեր, այն աստիճան հպարտ եւ կեղծաւոր աղջիկ մընէ որ եթէ
հաստատամտութեամբդ եւ մտադրութեամբդ ստէն հաս-

Եւ արձակել տաս, չկարծես որ իւր հպարտութիւնը կիջնայ եւ անոր հառաջանքներն լսելու հաճոյքը կվայելես: «Ա՛հ, սիրելիք իմ Ծելիշիա, գուցէի ցաւագին սրտով, ինչո՞ւ համար դէմս ելնելիք արդեւքները առջեւս կշարես, այդ մանրամասն նկարագրութիւնը զիս կմորմոքէ, իս վհատեցնելուդ տեղ խաբես աւելի աղէկ է: Այս խօսքերն ըսելով մէկ ձեռքը բռնեցի եւ իմ ձեռացս մէջ սեղմելով՝ մատը երեք հարիւր փխթոյնոց մարդրտէ մատնի մը դրի եւ այնպիսի սրտառուչ խօսքեր ըրի որ լալը եկաւ:

Ծելիշիա ըսած խօսքերուս վրայ սիրաւ շարժելով եւ ցուցուցած առատաձեռնութեանս վրայ ուրախանալով զիս անմխթար թողուլ չուզեց, Դժուարութիւնները քիչ մը պարզելով՝ «Պարո՞ն, ըսաւ, քեզի դրուցած խօսքերէս բոլորովին յոյսդ կտրելու չես, իրաւ հակառակորդդ օրիորդին սիրելին ըլլալով ուզած ատենը համարձակ տուն կուգայ հօրեղբօրը աղջկանը հետ կտեսնուի, բայց զիտցիր որ անիկայ քեզի նպաստաւոր է, երկուքը ամեն օր միատեղ տեսակցելու սովորած ըլլալուն համար յարաբերութիւննին քիչ մը տաղտկալի կերպարանք մը առած է: Ինչի անպէս կերեւի թէ իրարմէ բաժնուած ատեննին տրտմութիւն չեն զգար, եւ առանց ուրախանալու վերստին կտեսակցին, զիտես թէ արդէն ամուսնացած են, մէկ խօսքով չեմ կարծեր որ տիրուհիս Տօն Օկիւսթէնի չափազանց սիրահարած ըլլայ, ասկէց զատ քու եւ անոր մէջ տեղը անձնական բարեմասնութեանց մասին այնպիսի մեծ տարբերութիւն մը կայ որ անշուշտ Տօնա Հէլէնայի պէս նրբամիտ աղջկան մը ուշադրութենէն չլրիպիր, միյուսահատիր, սիրահարական սլշրանքներդ շարունակէ, տիրուհիս հաճոյանալու համար ընելիք գործերդ իրեն գովելու առիթը ձեռքէ չեմ փախցուներ, կեղծիք օգուտ չըներ, ես իւր կեղծաւորութեանը մէջէն զգացումները կնշմարեմ:»

Այս խօսակցութենէն ետքը Ծելիշիա ու ես գոհ սրտով իրարմէ բաժնուեցանք: Դարձեալ Տօն Ճօրճի աղջկանը աչք ընել սկսայ, անոր համար ցայգանուագ (*) մը պատրաստեցի

(*) Յայգանուագը՝ երգի եւ նուագաւանի ներգաշնակութիւն մըն է զոր քաղա-

որուն մէջ լրած ոտանաւորներդ գեղեցիկ ձայնով մը երգել տուի : Նուագարանէն վերջը սպասուհին իւր տիրուհին փորձելու համար հարցուց : « Զուարճացա՞ր տիկին : » « Զայնը , ըսաւ Տօնա Հէլէնա , ինձի ակտորժելի երեւցաւ : » « Իսկ երգած խօսքերը . հարցուց նաժիշտը , միթէ սրտառուչ չե՞ն : » « Մտադրութիւն չըրի , շարունակեց , միայն եղանակէն ակտորժեցայ , ոտանաւորներուն ունկն չդրի , եւ այս ցայգանըւազը տուողն ո՞վ ըլլալը հոգս չէ : » « Արեմն , գոչեց սպասուհին , խեղճ Տօն Աասթօն տէ Քօկօլլօսը իւր նպատակէն շատ հեռու է , եւ մեր վանդակներուն նայելով ժամանակը անցունելը մեծ յիմարութիւն է : » « Պուցէ ինք չէ , ըսաւ տիրուհին անտարբեր կերպարանքով մը , գուցէ ուրիշ ասպետ մ'է որնոր այս ցայգանուազով իւր սէրը ինձի կ'այտնէ եւ դու կ'սխալիս : » « Թողութիւն կ'ընես , պատասխանեց Ֆէլիչիա , ինքն իսկ Տօն Աասթօնն է եւ ապացոյցը այն է որ այս առաւօտ փողոցին մէջ զիս գիմաւորելով՝ աղաչեց որ իւր կողմանէ քեզի յայտնեմ թէ զքեզ կուռքի պէս կ'ապաշտէ , թէպէտ դուն իւր սիրոյն գէմ խտտութեամբ կ'վարուիս եւ թէ վերջապէս ինքը զինքը աշխարհիս ամէնէն երջանիկը պիտի համարի , եթէ սիրահարական մտադրութիւններով եւ խնճոյքներով իւր սէրը քեզի յայտնելուն հրաման տաս : Իմ սխալած չըլլալս այս խօսքերէս կ'ընաս հասկնալ : »

Յանկարծ Տօն Զօրճի աղջկան կերպարանքը փոխուեցաւ եւ խոժոռ կերպով մը սպասուհին երեսը նայելով , « Ինչպէ՞ս այդ յանդուգն խօսակցութիւնը ինձի պատմելու կ'համարձակիս , ըսաւ , եթէ կ'հաճիս՝ ուրիշ ժամանակ ինձի այդ տեսակ բաներ մի պատմէր եւ եթէ այդ յանդուգն երիտասարդը դարձեալ հետդ խօսելու համարձակի , կ'հրամայեմ քեզի որ իրեն ըսես թէ իւր սիրահարական տղանաց քիչ մը աւելի յարգընծայող աղջկան մը դիմէ եւ առաւօտէ մինչեւ երեկոյ պատուհանը նստելով՝ սենեակիս մէջ ըրած գործերս գիտելէ աւելի համես զբօսանք մը ընտրէ : »

Ժուր իրենց սէրը յայտնելու համար երեկոյին եւ զիշերը փողոցներուն մէջ սիրու հիսներուն պատուհաններուն ձակ երգի կուսան :

Ֆէլիչիա երկրորդ անգամ հետո տեսնուած միջոցին բոլոր այս մանրամասն տեղեկութիւնները տուաւ եւ տիրուհիին զբուցած խօսքերը կեղծ համարելով՝ զիս համոզել կուզէր թէ գործերս ամենայնոք վիճակի մը մէջ կգտնուէին։ Իսկ ես այն խօսքերուն մէջ նրբութիւն չտեսնելով եւ այս կէտին մեկնութիւնը ինձի նպատատւոր չկարծելով՝ իւր տուած բացատրութիւններէն կկասկածէի։ Սպասուհին իմ կասկածանացս վրայ ծիծաղելով՝ բարեկամութիւն թուղթ եւ կաղամար ուղեց ու ինձի ըսաւ, « Պարոն ասպետ, շուտ՝ յուսահատ սիրահարի ոճով Տօնա Հէլէնայի նամակ մը գրէ, ազգու կերպով վիշտերդ նկարագրէ եւ մանաւանդ պատուհանդ երեւնալուդ մասին քեզի դրած արդեւքէն դանդատէ։ Հնազանդութիւն խօստացիր, բայց ասպնոյցուր զինքը թէ մահուանդ պատճառ պիտի ըլլայ. դուն գրէ ինձի այս նամակը որուն կերպը քեզի պէս ասպետները քաջ դիտեն, մնացածը ես իմ վրաս կառնեմ, կ'յուսամ թէ դիպուածը իմ նախատեսութեանս քենէ աւելի պատիւ պիտի ընէ։ »

Որ սիրահարը տիրուհիին նամակ գրելու այսպիսի պատեհ առիթ մը կգտնէ ու կկորսնցունէ։ Ամենաազգու նամակ մը շարադրեցի եւ չժրարած Ֆէլիչիայի ցուցուցի որնոր զայն կարդալէն վերջը ժպտելով ըսաւ, « Եթէ կանայք էրիկ մարդիկ հրապուրելու ճարտարութիւնը ունին, ասոր փոխարէն էրիկ մարդիկ ալ կանանց սիրտը իրենց գրաւելու վարպետ են։ » Նախապէս տոմսակը ձեռքէս առաւ ասպնոյցունելով թէ արդիւնաւոր ելնելուն համար ձեռքէն եկած ջանքը չմնայէր, վերջը քանի մը օրի չափ պատուհաններս դոց պահել պատուիրելով՝ Տօն ձօրճի տունը դարձաւ։

« Տիկին, ըսաւ Տօնա Հէլէնայի քով հասած տուն, Տօն Կասթօն դէմն ելնելով ինձի չողմարանութիւններ ընել ուղեց, դողդոջուն ձայնով մը եւ իւր մահուան դատականիքը լսող պատժապարտի մը պէս հարցուց թէ իւր քեզի ուղղած խօսքերը իմացուցած եմ։ Այն ատեն պատուէրիդ համեմատ յանկարծ խօսքը ընդհատեցի եւ զայրանալով նախատանօք խօսեցայ ու այսպէս փողոցին մէջ թողուցի որ իմ տմարդութեանս վրայ

ապշի մնայ : » « Ուրախ եմ, պատասխանեց Տօնա Հէլէնա, որ զիս այդ ձանձրացուցիչ մարդէն ազատեցիր, բայց խստութեամբ խօսելու չէիր, աղջիկ մը ամէն ժամանակ քաղցրաբար ըլլալու է : » « Տիկին, կրկնեց, կաթօդին սիրահար քաղցրութեամբ մարդուս վրայէն չեն երթար, շատ անգամ կատաղութիւնը ու բարեկէտութիւնն անգամ ի դերեւ կեննեն. օրինակի համար Տօն Աստթօն այս խօսքերովս վրայէս չգնաց. ինչպէս որ ըսի, զինքը այնչափ նախատելէս վերջը աղգականիդ տունը դացի ուր որ զիս խրկեցիր. դժբաղդաբար այս տիկինը իս շատ երկար ժամանակ տունը վար դրաւ, շատ երկար ժամանակ կրսեմ, ըստ օրում վերադարձած միջոցիս կրկին անգամ այս մարդը դէմս ելաւ, թէպէտ բնաւ մոքէս չէր անցներ : Զինքը տեսնելով մինչեւ այն աստիճան խռովեցայ որ չազփաղփի լեզուս կապուեցաւ մնաց, այս միջոցին Տօն Աստթօն ի՞նչ ընէ կհաւնիս. լռութենէս կամ լաւ եւս չսխալեմ թէնէս օգուտ քաղելով՝ կամացուկ մը ձեռքիս մէջ թուղթ մը սպրդեցուց զոր շուարմամբ քովս պահեցի եւ իսկոյն աներեւոյթ եղաւ : »

Այս խօսքերն ըսելով ծոցէն նամակ մը հանեց զոր կատակի ձեւով տիրուհիին ձեռքը տուաւ. տիրուհին իբր թէ զբօսնելու դիտմամբ զայն ձեռքն առնելով՝ ծայրէ ի ծայր կարդաց եւ վերջը զգօնութիւն կեղծելով, « Արդարեւ, ըսաւ սպասուհիին խստութեամբ, դուն ցնորեալ ես, յիմար ես որ այս տոմսակը առիր, հիմայ Տօն Աստթօնի միտքէն ի՞նչ կանցնի եւ ես ի՞նչ կխորհիմ գիտես : Այդ ընթացքովդ հաւատարմութեանդ վրայ վստահութիւն չեմ կրնար ունենալ եւ Տօն Աստթօն ալ կկարծէ թէ իւր սիրոյն հաղորդակից եմ : Բարէ, գուցէ Տօն Աստթօն այս վայրկենիս այնպէս կերեւակայէ թէ իւր դժբօշմած տառերը սիրով կրկին եւ կրկին կկարդամ. ահա տես թէ իմ հպարտութիւնս ի՞նչպիսի անարդանաց կենթարկես : »

« Օհ, ո՛չ տիկին, պատասխանեց նաժիշտը, Տօն Աստթօն այդ գաղափարը չկրնար յղանալ եւ թէոր ունենայ, գոնէ երկար ժամանակ չտեսեր. զինքը տեսնելուս պէս կըսեմ թէ նամակը քեզի առի, բայց անտարբեր կերպարանքով վրան նայեցար եւ վերջապէս չկարդալով՝ ցուրտ արհամարհանօք մը պատուեցիր : »

« Համարձակ երգում էրէ, կրկնեց Տօնա Հէլէնա, որ բնաւ չկարդացի, եթէ անոր վրայ երկու խօսք միայն գրուցելու ըլլամ, սատարիկ չիտթում թեան մէջ կկոյնամ: » Տօն Ճօրճի աղջիկը այս խօսքերը բաւական համարելով՝ տոմսակս պատուեց եւ սպասուհիին պատուիրեց որ անգամ մ'ալ իմ վրաս չխօսի:

Պատահաններս նստելով սիրահարութիւն չընել խօստացած ըլլալուս համար (ըստ որում իմ երեւոյթս տհաճութիւն կպատճառէր) շատ օր դոց պահեցի որպէս զի հնազանդութիւնս աւելի սրտաշարժ կերպարանք մը առնէ, բայց սիրահարութիւնը ինձի արդիւրած ըլլալուն համար իմ անգութ Հէլէնայի ուրիշ ցայգանուագներ տալու պատրաստուեցայ: Պիչեր մը նռագածունեւ առած իւր պատշգամին տակը դացի եւ արդէն կիթառները սկսուած էին, մէկ մ'ալ յանկարծ ասպետ մը ձեռքը թուր մը առած եկաւ նուագարանը խափանեց, յաջ եւ յահեակ նուագածուններուն զարնելով՝ որոնք անմիջապէս ձգեցին փախան: Այս լիւր ասպետին կատաղութիւնը իմ զայրոյթս շարժելով՝ յառաջ դացի որ իւր արժանաւոր պատիժը տամ եւ այս կերպով մէջերնիս սատար կկուիւ մը սկսու: Տօնա Հէլէնա եւ իւր սպասուհին թուրերուն ձայնն առին եւ վանդակներնուն նայելով երկու մարդ աւետան որոնք իրարու հետ սատարիկ կկուռէին: Ասոր վրայ բարձրաձայն աղաղակներ արձակելով՝ Տօն Ճօրճ եւ իւր սպասուորները քուններնուն արթնցուցին: Խսկոյն ամենքը ոտքի վրայ ելան եւ շատ մը դրացիներու հետ դուրս վազեցին որ կռուողները իրարմէ բաժնեն, բայց շատ ուշ: Ըստ որում պատերազմին գաշտին վրայ արեանը մէջ շաղաղեալ կիսամեռ ասպետ մը դտան եւ հասկցան թէ ես էի այն դժբաղդ ասպետը: Զիս մերաքոյրիս տունը տարին ուր ինձի համար քաղերին ամենէն ճարտար վերաբոյժները կանչել տուին: Ամեն մարդ իս մեղքըցաւ եւ մանաւանդ Տօնա Հէլէնան որնոր այն առնն իւր սրտին գաղտնիքը յայանեց: Իւր կեղծիքը զգացումէն յաղթահարեցաւ: Հաւատալի է, իմ սիրահարական պլաննացս անտարբեր երեւելը իրեն պատիւ համարող աղջիկն այլեւս փոխուած էր: Այն առնն փափկասիրտ սիրուհի մը դարձած էր, որնոր առանց պատրուակելու իւր

արտմութեանը անձնատուր եղած էր, մինչեւ առաւօտ սպասուհիին հետ լացաւ եւ Տօն Օկիւսթէն աէ Օլիկէրա հօրեղբորորդին անիծեց զոր իրենց արտասուացը պատճառ կհամարէին, ինչպէս որ յիրաւի ան էր որ այս ցաւալի կերպով ցայգանուագը խափանած էր : Ինք ալ հօրեղբոր աղջկանը պէս կեղծաւոր ըլլալով՝ դիտաւորութիւննիս հասկցեր բայց չէր խօսեր եւ Տօնա Հէլէնան ինձի համամիտ կարծելով՝ այս արիագործութիւնը կատարեր էր, որպէս զի հասկցուի թէ կարծուածին չափ համբերող չէր : Սակայն այս ցաւալի դիպումէն վերջը ուրախաւիթ դէպք մը պատահելով՝ զայն մոռցուց . թէպէտ վերջս վտանգաւոր էր, բայց վերաբոյժներուն ճարտարութեամբը բժշկուեցաւ, այսու ամենայնիւ դեռ տունէն դուրս չէի ելներ : Այն ատենները մօրաքոյրս Տօնա Էլէօնօր Տօն Ճօրճի տունն երթալով աղաչեց որ Տօնա Հէլէնան ինձի ամուսնութեան տայ . Տօն Ճօրճ սիրով հաւանութիւն տուաւ, ըստ որում այնպէս կկարծէր թէ դուցէ անգամ մ'ալ բնաւ Տօն Օկիւսթէնի երեսը չափաի տեսնէր, միամիտ ծերունին աղջկանը իմ հետս ամուսնանալու դժկամակութիւն ցուցունեէն երկիւղ ունէր, ըստ որում գիտեր թէ Օլիկէրա հօրեղբորորդին համարձակ անոր հետ տեսակցելով՝ երկար ժամանակէ ի վեր ինքզինքը սիրոյցած էր, բայց աղջիկը այս մասին հօրը կատարեալ հնազանդութիւն ցուցուց, ուսկից կհետեւի թէ Սպանիոյ եւ ուրիշ երկրի մէջ կանանց քովնորեկ ըլլալը առաւելութիւն մըն է :

Յէլիչիայի հետ առանձին տեսակցելով խմացայ որ իւր տիրուհին այն կռուոյն ցաւալի հետեւանքին վրայ սաստիկ վշտացած էր, այնպէս որ Հեղինէին Պարիսն ըլլալուս այլ եւս տարակոյս չկար . ուստի վերջս կօրհնէի որ սիրահարութեանս այս յաջող ելքին պատճառն էր : Սպասուհիին ներկայութեանը Տօնա Հէլէնայի հետ խօսակցելու հրաման առի Տօն Ճօրճէն . այս խօսակցութիւնը ինձի սրչափ անուշ եկաւ . Աղջիկանը թախանձեցի որ հօրը զինքը իմ սիրոյս յանձնելով՝ իւր զգացմանցը վրայ բռնացած չըլլալը յայտնէր, ինքն ալ խօստովանեցաւ որ միայն հնազանդութեան դօրծ չէր : Այս հրա-

գուրալի խոստովանութենէն ի վեր խեղճ միտքս անոր հաճոյանալու եւ սիրահարական խնճոյքներ հնարելու վրայ էր դեռ հարսանեացս օրը չհասած՝ որն որ ձիարշաւի չքեղ հանդէսով մը պիտի փառաւորուէր եւ որուն մէջ Քօրիայի ու յըմագայից բոլոր աղնուականները նշանաւոր հանդիսանալու կը պատրաստուէին :

Մօրաբոյրիս Մանրուայի կից քաղքին դրան մօտ ունեցած չքեղ ամսրանոցին մէջ մեծ ճաշ մը տուի. Տօն Ճօրճ եւ աղջիկը բոլոր աղգականներնուն եւ բարեկամներնուն հետ հոն ներկայ էին. Խմ հրամանաւս երգիչներ, նուագածուններ ու խումբ մը զիւղային կատակերգուներ բերուած էին որ կատակերգութիւն ներկայացունեն. հանդէսին մէջտեղը ինձի իմաց տրուեցաւ թէ սրահի մը մէջ մարդ մը կար որ ինձի կարեւոր դործի մը համար հետս խօսիլ կուզէր. այսմարդուն ուղղալը հասկնալու համար սեղանէն ելնելով՝ սենեկապանս պատուօրի նմանող անձանօթ մարդ մը տեսայ որ ինձի ամսակ մը ներկայացուց եւ բացի տոմսակը որնոր սա խօսքերը կը պարունակէր, «Եթէ պատիւը՝ ինչպէս որ քու կարգէդ եղող ամեն ասպետի նոյնպէս եւ քեզ սիրելի է, վաղն առաւօտ անպատճառ Մէնրուայի դաշտը դաս. այնտեղ ասպետ մը պիտի գտնես որ իրմէ ընդունած նախատանացդ պատճառը քեզի պիտի հասկըցունէ եւ եթէ կրնայ՝ Տօնա Հէլէնայի հետ ամուսնանալու անկարող պիտի ընէ գրեզ. Տօն Օկիւսթէն տէ Օլիկէր» :

Յիրաւի սիրահարութիւնը Սպանիացոց վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի, բայց վրէժխնդրութիւնը սիրահարութենէն աւելի կազդէ : Այս տոմսակը հանդարտ սրտով չկարդացի. Օկիւսթէնի անունը տեսնելուս պէս երակներուս մէջ արիւնս եռաց որն որ այն օրուան անհրաժեշտ պարտաւորութիւններս մոռցուց : Իսկոյն թշնամիս գտնելուս համար ընկերութենէն բաժնուիլ ուզեցի. սակայն հանդէսը չվրդուիլու համար ինքզինքս զսպեցի եւ նամակը ինձի տուող մարդուն ըսի. «Բարեկամ, գրեզ զրկող ասպետին զրուցէ որ հետը կռուելու տատիկ փափար մը ունիմ. ուստի վաղը արեւը չծագած անպատճառ նշանակած տեղը կգտնուիմ» :

Պատգամաւորը այս պատասխանով ճամբելէս ետքը կոչնականներուս քովն երթալով՝ սեղանին վրայ նորէն առաջուան տեղս նստեցայ ուր որ ճարտիկութեամբ մը սրտիս դաղանիքը ծածկեցի։ Մինչեւ երեկոյ այնպէս ձեւացուցի թէ միւսներուն պէս հանդէսին զուարճութիւններովը դրաղած էի եւ վերջապէս կէս զիշերուն հանդէսը վերջանալովակումը ցրուեձաւ եւ ամեն մարդ ինչպէս որ եկեր էր, նոյնպէս քաղաքը վերադարցաւ։ Իսկ ես երկրորդ օրը առաւօտուն զով օդ ծծելու պատճառանօք ամառանոցը կեցայ, բայց բուն նպատակս կարելի եղածին չափ շուտով ժամադրութեան տեղին գտնուիլ էր։ Ուստի փոխանակ պառկելու՝ անհամբերութեամբ արշալոյսին ծագելուն սպասեցի եւ արեւը ծագելուն պէս ձիուս վրայ հեծնելով միայնակ ճամբայ ելայորպէս թէ դաշտին մէջ պտտելու կերթայի։ Դէպի Մէնրուա յառաջանալով՝ դաշտին մէջ ձիաւոր մը տեսայ որ սանձարձակ իմ վրաս կուգար։ Ես ալ իր գէմը վազեցի որպէս զի ճամբուն կէսը չհոգներ դար։ Քիչ ժամանակէն իրարու մօտեցանք։ Նայեցայ որ հակառակորդս էր։ «Ասպետ, ըսաւ յանդգնութեամբ մը, ահամայ երկրորդ անգամ քու հետդ կ'ուրելու կուգամ, բայց յանցանքը քու կ'է, ցայգանուադին օրը պատահած դիպուածէն վերջը կամ յօժարութեամբ Տօն ձօրճի աղջիկէն ձեռք քաշելու էիր եւ կամ մոտածելու էիր որ եթէ Հէլէնայի հաճոյանալու դիտաւորութեանդ մէջ յարատեւես, այնչափով չես ազատիր»։ «Այդ ի՞նչ հպարտութիւն է, պարոն, պատասխանեցի, այնպիսի առաւելութեան մը համար զոր գուցէ առաւել գիշերուան մթութեան քան թէ ճարտարութեանդ բնծայելու ես, չես խորհիր որ զէնքերը յեղյեղուկ են»։ «Ինձի համար միշտ մի եւ նոյն են, պատասխանեց յանդուգն կերպարանքով մը, եւ հիմայ կտեսնես որ ես ինձի հետ միցող յանդուգն ասպետները ինչպէս գիշեր նոյնպէս ցերեկ ժամանակ կրնամ պատժել»։ Այս խորոտ խօսքերուն խսկոյն ձիէս վար իջնելովս պատասխանեցի։ Տօն Օկիւսթէն ալ նոյնպէս ըրաւ։ ձիերնիս ծառի մը կապելով՝ հաւասար ու ժով կ'ուրիլ սկսանք։ Անկեղծաբար կխոստովանիմ թէ թշնամիս ինէ՛ աւելի աղէկ զէնք գործածել գիտեր, թէպէտ ես երկու տարի զինասրահի մը

մէջ կրթութիւն ըրած էի . սուսերամարտութեան մէջ քաջա-
վարժ էր , մէկ խօսքով կեանքս անոր հետ կռուելէ աւելի
ծանր վտանգի չէի կրնար ենթարկել , այսու ամենայնիւ ինչ-
պէս չատ անգամ կալատահի որ ամենազօրաւորը ամենատը-
կարէն կյաղթահարի , նոյնպէս հակառակորդս որչափ որ
ճարպիկ էր , սրտին թուրի հարուած մը ընդունելով՝ վայր-
կեան մը վերջը կիսամեռ գետինն ինկաւ :

Իսկոյն ամարանոցը դառնալով եղելութիւնը սննեկապան
սղատաւորիս պատմեցի , որուն հաւատարմութեանը վրայ վըս-
տահ էի եւ վերջը անոր ըսի : « Մերելիք իմ Բամիրա , դատա-
տանարանը այս դիպուածը չիմացած՝ լաւ ձի մը նստելով գնա
մերաբոյրիս իմաց տուր եւ իմ կողմանէս իրմէն ոսկի ու դոհա-
րեղէն ուղեւով եկուր զիս Փլազէնչիայի մէջ տես , զիս քաղա-
քին առաջին պանդոկին մէջ կը գտնես » :

Բամիրա այնպիսի փութով իւր յանձնարարութիւնը կատա-
րեց որ ինէ երեք ժամ ետքը Միլազէնկիս հասնելով ըսաւ թէ
Տօնա Էլէօնար ոչ միայն չէ տրամած , այլ ընդհակառակն ու-
րախոսներ էր այնպիսի կռիւի մը վրայ որն որ յառաջագոյն
կրած նախատինքս կտրէր եւ ունեցած բոլոր ոսկիները ու
դոհարեղէնները ինձի կիրկէր որպէս զի առանց նեղութեան
օտար երկիրներ ճանապարհորդեմ մինչեւ որ ինք իմ դործս
կարգադրէ :

Աւելորդ պարադաները վերցնելու համար միայն սա չափը
կըսեմ թէ նոր Աստիլլայէն անցնելով Վալէնցայի տէրութեան
երկիրը գացի ու Տէնիս երթալու համար նաւ նստելով՝ Խտալիս
անցայ որ ապարանքները պտտելու եւ անոնց մէջ ցոյցեր ընե-
լու վիճակի մէջ էի :

Մինչդեռ ես ասդին Հեղինէէս հեռի սէրս եւ ձանձրու-
թիւններս ձեռքէս եկածին չափ միտքէս հանելու կը պատ-
րաստուէի , այս աղջիկն ալ անդին Քորիայի մէջ գաղտնապէս
իմ բացակայութեանս վրայ կուլար , Օլիթրայի մահուանը հա-
մար իւր գերդաստանին ինձի դէմ հանած հալածանոցը վրայ
փոխանակ ուրախանալու կփափաքէր որ անընդմիջապէս ի-
րաւաստհութեամբ մը այն հալածանքները դադրէին եւ ես

շուտով վերադառնայի , Իս կորնցունելէն ի վեր արդէն վեց ամիս անցած էր , եւ կարծեմ իւր հաստատամտութիւնը մինչեւ վերջը ժամանակին պիտի յաղթանակէր , թէոր իր թշնամին միայն ժամանակը ըլլար . բայց իւր դէմը ժամանակէն աւելի հզօր թշնամիներ ելան : Ապլիցիայի արեւմտեան ծովեղերքին աղնուականներէն Տօն Պլա տէ Քօմպատօս Քորիա դալով մեծ հրիտակ մը ձեռք բերաւ որուն համար հօրեղբորդին Տօն Մէկուէզ տէ Քարբատան որչափ որ վիճեր էր չէր յաջողեր եւ այս երկիրը իւր երկրէն աւելի զուարճալի գտնելով՝ այն տեղ բնակութիւն հաստատել ուզեց : Քօմպատօս չընորհքով էր , քաղցրաբարոյ եւ քաղաքավարական երեւոյթ մը ու ամենահրապուրալի հանճար մը ունէր . քիչ ժամանակի մէջ քաղքին բոլոր պատուաւոր բնակչաց ծանօթանալով՝ ամենուն գործերը ինչ վիճակի մէջ գտնուիլը խմացաւ : Նոյնպէս տեղեկացաւ թէ Տօն Ճօրճ այնպիսի աղիջիկ մը ունէր որուն վտանգաւոր դեղեցկութիւնը կարծես թէ մարդիկ դժբաղդութեան մատնելու համար կհրապուրէր : Ասոր վրայ հետաքրքրութիւնը շարժելով՝ այս ահւելի աղջիկը տեսնել ուզեց . այս մտօք անոր հօրը բարեկամութիւնը ստանալու աշխատեցաւ եւ ճարտարութեամբը յաջողեցաւ այնպէս որ ծերունին արդէն զինքը իբրեւ իւր փեսան համարելով՝ տունը մանելու եւ իւր ներկայութեանը Տօնա Հէլէնայի հետ խօսելու հրաման տուաւ : Ապլիցիային իսկոյն աղջկանը սիրահարեցաւ : Ասիկայ անխուսափելի ճակատագիր մըն էր . Սիրտը Տօն Ճօրճի բացաւ որնոր իրեն ըսաւ : «Քու խնդիրդ սիրով կընդունեմ , բայց աղջիկս բռնադատել չեմ ուզեր , ուստի ինքիւր կամացը տէրն է :» Ասոր վրայ Տօն Պլա աղջկանը հաճոյանալու համար երեւակայած բոլոր սիրահարական ձեւերը ի գործ դրաւ , բայց Հէլէնա կատարեալ անտարբերութիւն ցուցուց , ըստ որում միշտ իմ վրաս կխորհէր , սակայն Ֆէլիչիա ասպետին կողմնակից էր որուն ընծաներ տալով իւր սիրոյն ծառայելու հաճեցուցած էր զինքը , ուստի Ֆէլիչիա այս մասին իւր բոլոր ճարտարութիւնը կգործածէր , միւս կողմանէ հայրն ալ յանդիմանութիւններով սպասուհիին կարբանակէր , սակայն երկուքն

ալ ամբողջ տարի մը Տօնա Հէլէնան չարչարելէն վերջը զինքը իւր հաւատարմութենէն չկրցին խոտորեցնել :

Առնագատոս Տօն Զօրճի եւ Ֆէլիշիայի իրեն կողմնակից ըլլալէն օգուտ մը չտեսնելով՝ ասանկ սիրուհիի մը յամառութեանը յաղթելու համար Տօն Զօրճի հնարք մը առաջարկեց : « Ս. հաւաստիք, ըսաւ, իմ գտած խորամանկութիւնս, աղջիկդ կը խաբուս թէ Վօրիացի վաճառական մը խաբարացի վաճառաչահէ մը նամակ մը ստացած է որուն մէջ վաճառականութեան վերաբերեալ դէպքերու մանրամասն տեղեկութիւններէ վերջը՝ հետեւեալ խօսքերը կ'կարդացուին : « Եստ ժամանակ չկայ որ Բաբմայի արքունիքը Տօն Աստօն տէ Քօկօլոս անուն Սպանիացի ասպետ մը եկած է, որ Տօնա Էլէօնոր տէ Լաքարիլլա անուամբ Վօրիա բնակող հարուստ այրիի մը քեւ որդին եւ միակ ժառանգորդն եմ կրէ. երեւելի ազնուականի մը աղջիկը ամուսնութեան կ'ենդրէ, բայց մինչեւ որ ճշմարիտը ինչ ըլլալը չիմացուի, աղջիկը իրեն տալ չեն ուղեր : Ինձի պատուիրուած է որ այս գործին վերաբերեալ տեղեկութիւններ ստանալու համար քեզի դիմեմ, ուստի կազաչեմ, ինձի իմաց տայի թէ այս Տօն Աստօնը ով ըլլալը կ'մանչնաս, եւ մօրաբոյրին հարստութիւնը սրչափ է : Քու տալիք պատասխանդ այս ամուսնութիւնը պիտի վճռէ : Բարմա եւ այն : »

Ս.յս հնարքը ծերունիին հանճարեղ դիւտ մը, սիրահարաց ներքի դաւ մը երեւցաւ. իսկ նաժիշտը միամիտ ծերունիին չափ խղճահար չըլլալով՝ չատ հաւնեցաւ ասոր. այս հնարքը իրենց շատ գեղեցիկ երեւցաւ, ըստ որում դիտէին որ Հէլէնա գուռող աղջիկ մը ըլլալով՝ եթէ խարդախութեանը վրայ անկասկած ըլլար, բռնելիք ճանքան շուտով կ'որոշէր : Տօն Զօրճ իմ փոփոխութիւնս անոր իմացնելու եւ գործին առելի բնական կերպաբանք մը տալու համար Բարմայէն այն կեղծ նամակը առնող վաճառականը աղջկանը ներկայացնելու՝ գործը իւր վրան առաւ : Ս.յս խորհուրդը ինչպէս որ մտածեք էին, նոյնպէս գործադրեցին. հայրը արտաբուստ ըսրկութեամբ եւ զայրոյթով լցուած յուզմամբ մը Տօնա Հէլէնայի ըսաւ : « Ս. Զ. ջիկս, այսուհետեւ քեզի չպիտի ըսեմ թէ մեր ազգականները

ամեն օր Տօն Օկիւսթէնի սպաննիւք մեր ցեղին մէջ չմտցունելա
կիւնդրեն . այսօր Տօն Աստթօնէն հրաժարելու դ. զօրաւորագոյն
պատճառ մը ունիմ . մեռ իր ամօթէդ որ անոր այս աստիճան
հաւատարիմ մնացիր . անիկայ փոփոխամիտ եւ նենդաւոր
անձին մէկն է , ահաւասիկ իւր անհաւատարմութեան հաստատ
ապացոյց մը , կարգա այս նամակը զոր Քորիացի վտճառական
մը գեռ Խտալիայէն նոր ստացած է , Հէլէնա դողալով այս
կեղծ թուղթը ձեռքն առաւ , մտքէն կարգաց , բոլոր խօսքերը
կշռեց եւ իմ անհաստատամտութեանս լուրին վրայ սաստիկ
վշտացաւ . վերջը դորո՞ւրդ զգացում մը աչքերէն քանի մը կա-
թիլ արցունք քամեց , սակայն անմիջապէս իւր բոլոր հպար-
տութիւնը ժողկելով՝ արցունքները սրբեց եւ հաստատամտու-
թեամբ մը հօրը ըսաւ . « Պարոն , ինչպէս որ իմ տկարութեա-
նքս ականատես եղար , նոյնպէս իմ անձիս գէմ տանելիք յաղ-
թանակիս ալ ականատես եղիր . այլ եւս վճռուած է , բոլորո-
ւին կարհամարհեմ Տօն Աստթօնը որ ինձի համար մարդոց ու-
մենէն յետինն է , այսուհետեւ անոր վրայ չխօսինք , աղէ ,
արգելք մը չունիմ Տօն Պլասի հետ գէպ ի բաղին յառաջանա-
լու , թող իմ ամուսնութիւնս սիրոյս անհաւատարիմ գանուող
նենդաւորին ամուսնութենէն առաջ կատարուի : » Տօն Ճօրճ
այս խօսքերուն վրայ չափազանց տրախտնալով՝ աղջկանը փա-
րեցաւ , արիական դիտաւորութիւնը դուլեց եւ լարուած դա-
ւին յաջողութեանը վրայ հրճուելով իմ հակառակորդիս բաղ-
ձանքը լրացնելու փութաց :

Ահա այս կերպով Տօնա Հէլէնա ձեռքէս յափշտակուելով՝
խեղոյն Տօն Ամուկատոսի հետ կապուեցաւ առանց ունին դնե-
լու իւր սիրոյն ձայնին որ սրտին խորէն ինձի համար կխօսէր ,
եւ մինչեւ անգամ առանց վայրկեան մը տարակուսելու այն-
պիսի լուրի մը վրայ որուն սիրուհի մը այնչափ դիւրութեամբ
հաւատալու չէր , բայց այս խրոխտ աղջիկը իւր մեծամտութեա-
նը հետամուտ եղաւ . այն նախատինքին վրէժը առնելու հա-
մար զոր կկարծէր թէ իւր գեղեցկութեանը գէմ ուղղած էի ,
սիրոյն յաղթահարեց . սակայն այս ամուսնութենէն քիչ օր ետ-
քը զայն փութացուցած ըլլալուն վրայ քիչ մը խղճի խայթ ըղ-

դաց, խորհելով թէ դուք է վաճառականին նամակը կեղծ էր. եւ այս կասկածը իւր անհանգստութեանը պատճառ եղաւ. բայց ամուսինը Տօն Պլաս, իւր հանգստութեանը հակառակ դադափարներ անուցանելու ժամանակ չէր տար իւր կնոջը, խելքը միտքը անկկայ զբօսցունելու վրայ էր եւ ճարտարութեամբ շարունակ իրարու ետեւէ այլեւայլ զբօսանքներ հնարելով՝ իւր նպատակին մէջ կ'աջողէր:

Հէլենա այս ատփճան զինքը սիրող ամուսինէ մը դոհ կերեւար եւ երկուքը կատարեալ միաբանութեամբ կկենակցէին. Այս ժամանակները մօրաքոյրս Տօն Օկիւսթէնի ազգականացը հետ ունեցած դատոս կարգադրելով՝ իսկոյն Նտալիա ինձի նամակ մը դրեց որ խնաց տայ. այն ոտեն Բէտեխօրի մէջ Գալապրայի վերջին սահմանները կգտնուէի, անկէց Սիկիլիա անցայ, Սիկիլիայէն Սպանիա եւ սիրոյն թռիչներովը վերջապէս Քորիա հասայ, Տօնա Էլէոնոր Տօն Ճօրճի աղջկանը ամուսնութիւնը ինձի խմացուցած չըլլալուն համար հոն հասնելուս պէս տեղեկացուց եւ տրամութիւնս տեսնելով՝ « Զվայլեր, ըսաւ, եղբորորդիս որ քեզի դէմ անհաւատարմութեամբ վարուող աղջկան մը կորստեանը վրայ այդչտի տրտմիս, իս մտիկ ըրէ, սրտէդ եւ մտքէդ ջնջէ այնպիսի աղջիկ մը որուն վրայ այսուհետեւ խորհիլ չ'այլեր քեզի: »

Մօրաքոյրս Տօնա Հէլենայի խարուած ըլլալը չգիտնալուն համար այս կերպով խօսելուն իրաւունք ունէր եւ ասկից աւելի խմաստուն խրատ մը չէր կրնար տալ. ուստի միտքս դրի որ այս խրատին հետեւ իմ կամեթէ սիրոյս յաղթելու անկարող ըլլամ, գոնէ անտարբերութիւն ձեւացունեմ: Այսու ամենայնիւ ինչ կերպով այս ամուսնութիւնը կատարուած ըլլալուն մասին ունեցած հետաքրքրութիւնս չկրնալով զսպել, ասոր վրայօք տեղեկութիւն առնելու համար որոշեցի որ Ֆէլիչիայի բարեկամուհիին, այսինքն Թէոտտարայի դիմեմ որուն վրայ արդէն խօսեցայ: Անոր տունը դացած ատենս, դիպուածով Ֆէլիչիան տեսայ որ յանակնկալս զիս տեսնելով սաստիկ յուզման մէջ ինկաւ եւ ինչպէս որ գիտեր իրմէ պահանջելիք տեղեկութիւններս չտալու համար՝ դուրս ելլել ուզեց: Անցուցի

զինքը եւ ինչու համար ինէ կխուսարիս ըսի, երդմնադանց Հելէնէն ուրիշի համար զիս զոհելը բաւական չհամարելով՝ քեզի պատուիրեց որ իմ տրտունջներուս ունկն չդնես կամ եթէ այսպէս չէ տրտունջներս չլսելով ապերախտին աչքը մտնելու համար միայն ինէ կխուսարիս :

«Պարոն, պատասխանեց, այսուհետեւ անկեղծաբար կը խօստովանիմ որ քու ներկայութիւնդ զիս կխուովէ, առանց հազար ու մէկ խղճի խայթով տանջուելու չեմ կրնար երեսդ նայիլ, տիրուհիս մոլորեցուցին եւ դժբաղդաբար այս խաբէութեան մեղսակից եղայ, ուրեմն այսուհետեւ ի՞նչ երեսով առջեւդ ելնեմ» : «Տէր Աստուած, դոչեցի զարմայմամբ, ի՞նչ կրեսս, խօսքդ պարզէ» : Այն ատեն նաժիշտը Ամպատոսի Տօնա Հէլէնէն ձեռքէս յափշտակելու համար դորձածած խորամանկութիւնը մանրամասնաբար ինձի պատմեց, եւ այս պատմութեան վրայ սրտիս վշտանալը տեսնելով իս մխիթարել ուզեց : խօսք տուաւ որ ինձի համար իւր տիրուհիին բարեխօսելով անոր սխալմունքը ուղղէ, յուսահատութիւնս նըկարագրէ, մէկ խօսքով ճակատագրիս խստութիւնը ամոքելու համար ձեռքէն եկած ջանքը չխնայէ : Վերջապէս ինձի այնպիսի յոյսեր տուաւ, որոնք վիշտերս քիչ մը սփոփեցին :

Տօնա Հէլէնէն հետս տեսակցելու հաճեցնելու համար՝ Ֆէլիշիայի կրած ընդդիմութիւնները չեմ յիշեր : բայց վերջապէս Հելէնէնա զիջում ըրաւ եւ սրտեցին որ զիս գաղտնապէս Տօն Պլասի տունը մտցունեն, երբ անիկայ երթար այն կալուածը, ուր երբեմն երբեմն որսորդութեան համար սովորաբար մէկ երկու օր կկենար : Այս դիտաւորութիւննիս իսկոյն կատարուեցաւ : Ամուսնոյն գիւղ գացած ըլլալը յատկապէս ինձի իմաց տրուելով՝ գիշեր մը զիս կնոջը դասիկոնը մտցուցին :

Խօսակցութիւնը յանդիմանական կերպով սկսել ուղեցի, բայց բերանս խրուեցաւ : «Աւելորդ է անցեալը յիշելն, ըսաւ տիկինը, իրարու սիրա յուզելու չենք եւ մեծապէս կսխալեա եթէ կկարծես որ քու դիտաւորութիւններդ ընդունելու յօժար եւ պատրաստ եմ : ահա քեզի կյայտնեմ, Տօն Աստվածն, այս գաղտնի տեսակցութեան միայն անոր համար հա-

ճութիւնն տուի եւ ինձի եղած թախանձանայք զիջում ըրի որ բանիւ բերանոյ քեզի ըսեմ թէ այսուհետեւ իս մօռնաս, Եթէ ճակատագիրս քու ճակատագրիդ հետ կապուէր, թերեւս աւելի դո՛հ կ'ըլայի, բայց քանի որ տէրը ուրիշ կերպանօրինեց, իւր մճռոյն հնազանդել պէտք է ։

• Է՛հ, ինչ, տիկին, պատասխանեցի, բաւական չէ զքեզ կորոնցունելս, բաւական չէ տշխարհիս մէջ իմ սիրած միակ անձս երջանիկ Տօն Պլասի հեշտութեամբ վայելելը, ասկէց զատ պէտք է որ զքեզ ալ մօռնամ, սէրս սրտէս կորզել, ունեցած միակ ինչքս ձեռքէս յափշտակե՞լ կուզես ։ Ա՛հ, անդու թ, անգամ մը քննէ հրապուրուած մէկը կրնայ իւր սիրտը քննէ հեռացունել, խելքդ գլուխդ ժողուէ, եւ այլ եւս սրապ տեղը զիս մի յորդորէր որ զքեզ միտքէս ջնջեմ ։ Է՛հ, ուրեմն, պատասխանեց յանկարծ, եւ դու այլ եւս մի յուսար թէ քու սիրոյդ հատուցում կրնեմ, միայն մէկ խօսք մը ունիմ քեզի ըսելիք ։ Տօն Պլասի ամուսինը Տօն Ատաթօնի սիրուհին չըլլար, ուստի այս մասին բռնելիք ճամբադ որոշէ, փախիր, շուտ վերջացնենք այս խօսակցութիւնը, որ մեղադրելի կերեւայ ինձի, թէպէտ սիրտս մաքուր է, եւ զայն դեռ եւս երկարելը ինձի մեղք կհամարիմ ։

Այս խօսքերուն վրայ, որոնք բոլոր յոյսերս կապուէին, Տօնա Հելենայի ոտքերը ինկայ, սրտաշարժ խօսքեր ըրի, եւ զինքը ի գուժ շարժելու համար՝ մինչեւ անգամ արտասուեցի, բայց գուցէ արտասուքս հաղիւ իւր սրտին գորովոյ զգացում մը ներշնչեց, որ իւր պարտաւորութեանը զոհուելով պատրուակեցաւ ։ Քաղցրախառն խօսքերս, աղաչանքներս, արցունքներս այսպէս յումարէտս սպառեւէս վերջը սէրս յանկարծ կատաղութեան փոխուեցաւ ։ Անողբ Հելենայի աչացը առջեւը զիս սպաննելու համար՝ թուրս պատեանէն մերկացուցի եւ ինքն ասիկայ տեսնելուն պէս վրաս ինկաւ որ թող չտայ, • Անցիր Քոհոյլոս, ըսաւ, պատիւս չե՛ս մեղքնար ։ այսպէս ինքզինքդ սպաննելով իմ պատիւս կաղարօեց եւ ամուսնոյս մարդասպան համարուելուն պատճառ կրղլաս ։

Խորին յուսահատութեանս մէջ, փոխանակ այս խօսքերուն

ունկն դնելու, միմիայն կ'ջանայի որ զիս մահարոյր ձեռքէս ազատելու համար տիրուհիին եւ սպասուհիին ըրած ջանքը ի դերեւ հանեմ եւ անտարակոյս ինքզինքս կսպաննէի, եթէ Տօն Պլաս, որ յառաջագոյն մեր տեսակցութիւնը խմացած էր եւ փոխանակ դիւղն երթալու՝ մեր խօսակցութիւնը լսելու համար վարագոյրի մը ետին ծածկուած էր, խսկոյն անոնց քովը դալու չըլլար։ « Տօն Աստիճան, դուք թեւէս բռնելով՝ դու մոլորած ես, խեղդող գլուխդ ժողուէ եւ կատաղութեանդ յուզմանքը վատարար մի զիջանիւր։ » Ամսկատուսի խօսքն ընդմիջեցի։ « Դո՛ւն ես ըսի, որ զիս իմ գիտաւորութեանէս ետ կ'կեցունես, դո՛ւն որ քու ձեռամբդ ծոցս դաշոյն մը մխելու էիր. սէրս՝ թէպէտ տարաբաղդ՝ բայց տակաւին քու անձիդ դէմնախատինք մըն է. վրէժխնդրութիւնդ զրդուելու համար՝ գիշեր ժամանակ զիս կ'նոջդ դատիկոնին մէջ դռնելդ բաւական չէ. սպաննէ զիս, որպէս զի ազատիս այնպիսի մարդէ մը, որնոր մինչեւ ցմահ անդադար Տօնա Հէլէնան պիտի պաշտէ։ » « Պարապ տեղը, պատասխանեց Տօն Պլաս, իմ պատուոյս կրած նախատինքը կզգայունես, որ դքեզ սպաննեմ, դու արդէն քու յանդգնութեանդ պատիւնն առած ես, եւ կ'նոջս ցուցուցած առաքինական զգացումներէն այն աստիճան գոհ եմ որ ինչպիսի պարագայի մէջ արտայայտելը աչքիս չէրեւար. իս մտիկ ըրէ, Բոկոլլոս, տկար սիրահարի մը պէս մի յուսահատիր, հարկեցուցիչ պարագային առջեւ արիտրար խոնարհէ։ »

Խոհեմ Ապլիցիացին այսպիսի խօսքերով սակաւ առ սակաւ կատաղութիւնս իջեցնելով առաքինութիւնս արթնացուց. Հէլէնայէն եւ իւր բնակած տեղերէն հեռանալու մտօք ետ քաշուեցայ եւ երկու օր ետքը Մատրիտ դարձայ, ուր խեղքս միտքս հարստութեան տալով՝ սկսայ արքունիքին մէջ երեւիլ եւ բարեկամներ դռնել. Բայց դժբաղդարար մասնաւորապէս Բորթուկացի երեւելի աղնուականներէն Վիլարէալի մարքիզին հետ բարեկամութիւն հաստատեցի, որնոր Բորթուկայը Սպանիացուոց լուծէն ազատելու խորհրդոյն իրրեւ մեղսակից կատկածուելով՝ բռնուեցաւ եւ հիմայ Աղեքսանդրիայի դղեակըն է։ Աէրմէի դուքսն այս աղնուականին հետ իմ սերտ յա-

բարերութիւնն ունենալս իմանալով՝ իս ալ բռնեւ ու այս տեղ բերել տուաւ : Այս պաշտօնեայն այնպէս կկարծէ թէ այս խորհուրդին ես ալ մեղսակից եմ : Ասկէց աւելի ծանր թշնամանք մը չկրնար ըլլալ : Երկուսի մարդու մը համար որնոր ազնուական եւ միանգամայն Կասթիլացի է :

Տօն Կասթիլն այս տեղ խօսքը վերջացուց, ուսկից ետքը զինքը մխիթարելու համար ըսի . « Պարօն սապետ, կրած անարգանքդ պատուոյդ արտա չբերեր, եւ վերջը անշուշտ դու շահաւոր կենես, երբ Լէրմէի դուքորը անմեղութիւնդ իմանայ եւ յանիրաւի մատնութեամբ ամբաստանեալ ազնուականի մը պատիւը տեղը բերելու համար՝ անպատճառ քեզի մեծ պաշտօն մը կուտայ, »

Գ Լ Ո Ւ Ն Ի :

Սկիսիոնի Սեկովիայի աշխարակը գալով՝ Ժիլ Պրասը գրեւելը եւ անոր շատ մը լուրեր տալը :

Թորոնգիլլասի վրայ հասնելովը խօսքերնիս ընդմիջեցաւ, որնոր սննեակէն ներս մտաւ եւ ըսաւ . « Պարօն Ժիլ Պրաս, հիմայ երիտասարդ մը տեսայ, որ բանալին դուռը կեցած է եւ հարցուց թէ դու այս տեղ բանտարկեալ չե՞ս ու երբ իր հետաքրքրութիւնը չգոհացուցի, « Բերդապահ, ըսաւ արտասուակից աչօք, մի մերժեր ամենախոնարհ խնդիրքս եւ իմացուր թէ Պարօն Սանթիյեանը հոս է թէ ոչ, ես իւր գլխաւոր սպասաւորն եմ, եւ եթէ զինքը տեսնելու հրաման տաս ինձի ողորմածութեան դործ մը կատարած կըլլաս : Սեկովիայի մէջ դորմած ազնուական մը կհամարուիս, ուստի կյուսամ թէ վայրկեանի մը չափ սիրելի տէրոջս հետ տեսակցելու շնորհքը

ինձի չես դանար որնոր առաւել անբաղդ քան թէ յանցաւոր է՝ Վերջապէս այս երկտասարդը հետզ խօսելու այն աստիճան իղձ մը յայտնեց որ այս երեկոյ իւր բաղձանքը լցունելու խօսք տուի :

Թորաէղիլասը ապահովցուցի թէ ինձի մեծ հաճոյք մը բրած կրլլար, եթէ ինձի բերէր այս երկտասարդը որ հաւանականաբար ինձի իմաց տալիք կարեւոր լուրեր ունէր : Անհամբերութեամբ սպասեցի որ հաւատարիմ Ակիպիոնը գար, որովհետեւ ինքն ըլլալուն տարակոյս չունէի. եւ կարծիքս ուղիւ էր. իրիկուան գէժ աշտարակէն ներս մտաւ եւ զիս տեսնելուն պէս իւր ուրախութիւնը, որուն իմն միայն կրնար հաւատարիկ, արտաքոյ կարգի յուղմունքներով յայտնուեցաւ եւ ես զինքը տեսնելուս վրայ ուրախութենէս յափշտակուելով՝ թեւեքս բացի. եւ ինքն ալ զիս իւր բաղկացը մէջ սեղմեց : Տէրը եւ քարտուղարը իրար տեսնելուն վրայ այն աստիճան ուրախացած էին որ այս գրկախառնութեան մէջ չէին որոշուեր :

Երբ երկուքս քիչ մը կարօանիս լցուցինք, պանդոկս ինչ փճակի մէջ թողուցիր՝ ըսի Ակիպիոնի, «Այսուհետեւ պանդոկ չունիս, պատասխանեց, քեզի հարցում հարցում վրայ ընել չտալու համար պանդոկիդ մէջ պատահած եղելով թիւնը երկու խօսքով պատմեմ : Աղեղնաւոր զօրքերը եւ սպասաւորներդ կարասիքներդ կողոպտեցին, որոնք արդէն գրեզ բոլորովին կորսուած համարելով՝ տարածնին ամսականներնուն սեպեցին, Բաղդդ յաջողելով՝ երկու մեծ խուրձ կրկին փխթով ճարպիկութեամբ մը ճիրաններնուն ազատեցի, այսփխթոնները երկաթէ սնտուկէդ հանելով՝ ապահով անդ մը դրած եմ : Սալէրօ՝ որուն յանձնեցի խուրձերը, աշտարակէն ելնելուդ պէս զանոնք քեզի պիտի տայ, ուր կարծեմ թէ երկար ժամանակ Նորին Վահափառութեան հացը չպիտի ուտես : Ըստ որում առանց Լէրմէի դուքսին մասնակցութեանը ձերբակալ եղար» : «Ո՛հ իմացար, հարցուցի Ակիպիոնին, որ Նորին Վսեմութիւնը իմ գգնադրութեանս մասնակից եղած չէ» : «Օ՛հ, արդարեւ, պատասխանեց, այդ մասին քաջ տեղեկութիւն ունիմ : Իւզերայի դուքսին խորհրդակիցն եղող բարեկամներէս մէկը

քու բանտարկութիւնդ մանրամասն կերպով ինձի պատմեց, Քաղտէրոնան, լսաւ, Աէնօրա Արեւնայի՝ իր բուն անունը փոխելով գիշեր ժամանակ Սպանիոյ իշխանը տունը ընդունած ըլլալը եւ Լէմուսի կոմսին՝ Պարոն տէ Աանթիյեանի միջնորդութեամբ այս գործը յառաջ տանիլը սպասաւորէն իմանալով՝ անոնցմէ եւ իւր արիւնհիէն վրէժը առնել ուզեց, Այս նպատակաւ գաղանապէս Խզէրայի դուքսը գտնելով՝ ամեն բան անոր յայտնեց, Այս դուքսը իւր թշնամին խորրաւելու այսպիսի բարեպատեհ առիթ մը կորսնցնել չուզելով՝ իրեն պատմած եղելութիւնը թագաւորին իմաց տուաւ, ազգու կերպով նկարագրեց այն փտանգները, որոնց իշխանը ենթակայ էր, Այս լրոյն վրոյն Նորին Վեհափառութիւնը բարկանալով՝ իսկոյն Արեւնան տալիսարող կանանց տան մէջ բանտարկել տուաւ, Լէմուսի կոմսը աքսորեց եւ Ժիլ Պլասը մշանջեհնաւոր բանտարկութեան դատապարտեց:

Ահաւասիկ շարունակեց Ակիպիոն, բարեկամէս լսածներս ասոնք են, ասկէց յայտնի է որ քու դժբաղդութեանցդ պատճառը Խզէրայի դուքսը կամ լաւ եւս Տէքալտէրոնան է:

Այս խօսքերէն հետեւցուցի թէ ժամանակ անցնելով՝ գործերս կրնան կարգի մանել, եւ Լէրմէի դուքսը եղբորորդին աքսորուելուն վրայ ցաւելով՝ զայն վերստին արքունիք բերելու համար ձեռքէն եկած ջանքերս չինսպեր, եւ յուսացի թէ Նորին Վսեմութիւնը իս ալ միտքը կրերէր, ինչ զեղեցիկ բան է յոյսը, յոյսով, գոցուցած կարասիքներուս կարողէն մխիթարուեցայ, յոյսով այնպիսի զուարթութիւն մը զգացի որ կարծես թէ ուրախատիթ գէպը մը պատահած էր, փոփոխակ բանաս դժբաղդ բնակարան մը համարելու, ուր թերեւս մինչեւ ցմահ պիտի կենայի, ընդհակառակն ինձի այնպէս երևցաւ թէ զիս բարձր պաշտօնի մը հասցունելու համար բաղդին գործածած մէկ միջոցն էր, որով հետեւ այս կերպով կարամարանէի ինքնիրենս, զիսաւոր պաշտօնեայն՝ իրեն կուսակից ունի տօն Ֆէրտինանտոս տէ Պորճիան, հայր Ֆերտինմոս տէ Ֆլօրէնցան եւ մանաւանդ եղբայր Լուիլ Թալլական որնոր թագաւորին քով ունեցած պաշտօնը անոր չորհիւք

ստացած է. Նորին Վսեմութիւնը այս զօրաւոր բարեկամներուն միջոցաւ կամ իւր բոլոր թշնամիները կխտրալէ կամ գուցէ յանկարծ տէրութիւնը փոփոխութիւն մը կկրէ. Նորին Վեհափառութիւնը հիւանդոտ է, մեռնելուն պէս տղան իշխանը նախ եւ առաջ Լէմոսի կոմսը աքսորէն կգործունէ, որնոր զիս նոր թաղաւորին ներկայացունելու համար իւկոյն այս տեղէն կհանէ եւ թագաւորը ի հաաուցում կրած տառապանացս առաստառաւ բարերարութիւններ կընէ. Ահա այսպէս ապագային մէջ վայելելիք հաճոյիցս յուսովը լըցուած ըլլալով՝ ներկայ փիշանքս աչքիս չէին երեւնար եւ կարծեմ այս յոյսին վրայ քարտուղարիս ոսկերիչին քով աւանդ դրած երկու խուրձ տուպլոններն ալ աւելնալով՝ կրած այս յանկարծական փոփոխութեանս նպաստեցին:

Ակիպիոնի ցուցուցած անձնուիրութեանը եւ ուղղամտութեանը վրայ զգացած չափազանց դոհունակութիւնս իրեն յայտնելով՝ կողոպուտէն ազատած ստակին կէսը իրեն պարգեւեցի. բայց ինք այս նուէրս մերժելով ըսաւ. «Նս քենէ ուրիշ երախտագիտական նշան մը կսպասեմ» Իւր այս խօսքերուն եւ միանգամայն մերժումին վրայ զարմանալով, հարցուցի. «Քեզի ուրիշ ինչ բարիք կընամ ընել» Իրարմէ չբաժնուինք, պատասխանեց, ահա այս է քենէ սպասած բարերարութիւնս. թոյլ տուր որ իմ ճակատագիրս քու ճակատագրիդ միացունեմ. քու վրադ զգացած բարեկամական սէրս եւ ոչ մեկ տէրոջս վրայ ունեցած եմ» «Նւ ես, ըսի բարեկամս, կընամ՝ զքեզ ապահովցնել թէ քու սիրած անձդ ապերախտ մէկը չէ. ինձի սպասուորութիւն ընելու եկած վայրկենիդ խտիոյն սիրտս քեզ սիրեց: Աերեւի թէ երկուքս ալ կշիւ կամ երկուորեակ համաստեղութեան տակ ծնած ենք, որոնց համար կըսուի թէ մարդիկ իրարու միացունող երկու աստեղատուններ են. ինձի առաջարկած ընկերակցութիւնդ յօժարութեամբ կընդունիմ եւ հիմայ Պարոն բերդապահէն կխնդրեմ, որ զքեզ ինձի հետ այս աշտարակին մէջ բանտարկէ» «Այդ ինձի մեծ հաճոյք պիտի սրաճառէ, գոչեց Ակիպիոն, իմ ըսելիքս դուն զրուցեցիր, ես քեզի պիտի աղաչէի որ բերդապահէն ինձի համար այս շնորհ-

քը խնդրես, քու ընկերակցու թիւնդ ինձի համար աղատու թենէ ա ելի ախորժելի է, միայն երբեմն Մատթիա երթալով, քու գործիդ վիճակին վրայ տեղի կու թիւն կառնու՞մ եւ կիմանամ թէ արդեօք արքունիքին մէջ քեզի նպաստաւ որ վտփոխու թիւն մը պատահած է, այնպէս որ թէ խորհրդակցի, թէ թղթարբեր եւ թէ լրտեսի պաշտօն կ'արեմ,» Այս մեծամեծ օգուտներէն չզրկու ելու համար՝ այս պիտանի անձը բարեսէր բերդապահին հրամանաւ թու՛ս վար դրի, որնոր այս քաղցր մխիթարութիւնը ինձի չզլացաւ.

Կ Լ Ո Ի Խ Ը .

Սկիպիոնի դէպ ի Գաւրիս յրաժ առաջին ուղեւորութիւնը, այս ուղեւորութեան պատճառը եւ ելիք : Ժի Պլասի հիշատակաւոր եւ հիշակութեան շարունակութիւնը :

Եթէ առ հասարակ մեր ամենամեծ թշնամիները սպասաւորներնիս են ըսելու ըլլանք, նոյնպէս պարտաւոր ենք ըսելու թէ երբ անոնք մեզի հաւատարիմ եւ անձնուէր ըլլան, մեր ամենամտերիմ բարեկամներն են, Սկիպիոն ինձի այն աստիճան անձնուիրութիւն ցուցնելէն վերջը զինքը իրբեւ իմ անձս կրնայի համարել. ուստի այլեւս Ժիլ Պլասի եւ իւր քարտուղարին մէջ տեղը ստորակարգութիւն եւ ակնածութիւն չմնաց ու տնակից, անկողնակից եւ սեղանակից եղան, Սկիպիոն զուարճաբանութիւններ կրնէր եւ իրաւամբ բարեմայն երթտասարդ մը կրնար կոչուիլ. ասկէց զատ գլխու տէր տղայ էր, եւ իւր տուած խրատներէն մեծ օգուտ կ'բաղէի.

«Բարեկամս, ըսի իրեն օր մը, կարծեմ, եթէ Լէրմէի գուքսին թուղթ մը գրելու ըլլամ, դէշ չըլլար. գուցէ օգուտ մը կ'ծագի, գու ի՞նչ կըսես,» «Ե՛հ, պատասխանեց, բայց մեծ

մարդոց մէկ վայրկեանը միւսին չյարմարիր. ուստի չեմ կրնար գիտնալ թէ արդեօք նամակդ ինչ ընդունելու թիւն կգտնէ. այսու ամենայնիւ դարձեալ իմ կարծիքս այն է որ նամակ մը գրես, անկէջ ինչ օգուտ որ ծագի չահ է. թէպէտ պաշտօնեայն գրեց կսիրէ բայց իւր բարեկամութեանը վրայ չես կրնար վստահիլ թէ՛ քեզ կյիշէ. այս կերպ պաշտպանները դիւրաւ կմոռնան այն անձինքը, որոնց խօսքը անգամ մալ չեն լսեր:

«Թէպէտ այդ խօսքդ իրաւացի է, պատասխանեցի, բայց իմ տէրս այդ անձանց տեղը մի դնեւ. քաղերարոյ անձ մը բլլալը գիտեմ, համոզուած եմ որ իմ կրած վշտացս վրայ կկարեկցի եւ միշտ միտքը կրերէ. իս բանտէն հանելու համար անշուշտ կսպասէ որ թագաւորին բարկութիւնը իջնայ.» «Աստուած ձայնդ լսէ, կրկնեցի, երանի թէ Նորին Վսեմութեան վրայ ունեցած այդ գաղափարդ ճիշտ ելնէր, ուրեմն սրտաշարժ նամակաւ մը անոր օգնութիւնը խնդրէ. ես նամակը կը տանիմ եւ զայն ձեռքը հասցնելու խօսք կուտամ.» Իսկոյն թուղթ եւ մեղան ուղեւով՝ ճարտասանական գրութիւն մը շարագրեցի, որնոր Սկիպիսնի ազդու երեւեցաւ եւ Թորտեղիլլաս Արենատայի արքեպիսկոպոսին բարոյական ճառերէն նախապատիւ համարեց: Այլուսայի թէ Վէրմէի դուքսին կարեկցութիւնը պիտի շարժէր, երբ կեղծ թշուառ վիճակիւ նրկարադրութիւնը կարդար, եւ այս վստահութեամբ թղթաբերս ճամբայ հանեցի, որնոր Մատրիտ հասնելուն պէս, այս պաշտօնէին դնաց, Բարեկամներէն սենեկապան սարսաւորն դէմն եղնելով՝ դուքսին հետ խօսելու ճամբայ ցուցուց անոր: «Տէր իմ, ըսաւ Սկիպիոն Նորին Վսեմութեանը իրեն յանձնուած ծրարը անոր ներկայացնելով, քու հաւատարիմ սպասաւորներէդ մէկը, որ Սէկովիայի աշտարակին մէկ միջին բանտին մէջ յարդի վրայ կպառկի, ամենայն խոնարհութեամբ կը խնդրէ որ կարգաս այս նամակը, զոր բանտապետի սպասաւոր մը կարեկցութիւնը շարժելով գրելու պատահութիւն տուած է անոր:

«Պաշտօնեայն նամակը բանալով՝ իսկոյն աչքէ անցուց եւ թէպէտ ամենախտաբարոյ հոգի մը անգամ ի դուժ շարժող

նկարագրութիւն մը տեսաւ, բայց ոչ միայն անոր վրայ կարեկցութիւն մը չցուցուց, այլ բարձր ձայնով եւ կատաղութեամբ մը թղթարերին բառ. «Բարեկամ, Սանթիյեանին ըսէ թէ իւր ինձի դիմելը մեծ յանդգնութիւն է, մինչդեռ այն անարդ գործը կատարեց, որուն արդարացի պատիժը ահա առաւ. թե՛ղ այդ թշուառականը իմ կողմանէս պաշտպանութիւն չյուսայ. արդարութիւնը կպահանջէ որ թագաւորին բարկութեանը զոհ ըլլայ»:

Ակիպիոն որչափ որ պինտ երես էր, բայց եւ այնպէս այս խօսքերուն վրայ շփոթութեան մէջ ինկաւ, բայց այս շուարման միջոցին դարձեալ ինձի համար բարեխօսիչ ուզելով. «Տէր իմ, պատասխանեց, երբ այն դժբաղդ ողորմելին վսեմութեանդ տուած պատասխանը լսէ, սրտին կսկիծէն կմռռնի. Դուք սը՛ղայ խօսքերուն չպատասխանելով՝ բարեխօսողին երեսը ծռռածու նայիլը եւ արհամարհանօք երես դարձունելը բաւական համարեց. ահաւասիկ այս պաշտօնեայն Սպանիոյ իշխանին սիրահարական գաղանի յարարերութեանց օժանդակած ըլլալը ծածկելու համար՝ ինձի դէմ այս ճամբան կրօնէր եւ ահա այս է բոլոր այն փոքր միջնորդներուն վախճանը, զորս երեւելի ազնուականք իրենց գաղանի եւ վտանգաւոր բանակցութեանց մէջ կգործածեն»:

Երբ քարտուղարս Սէկովիայ դառնալով՝ յանձնարարութեան անյաջողութիւնը ինձի իմացուց, վերստին ընկզմեցայ այն սուկայի անգունդը, որուն մէջ կդառնուէի բանտարկութեանս առաջին օրը. նաեւ զիս առաւել դժբաղդ համարեցի. բոտ որում այնուհետեւ դուքսին կողմանէ պաշտպանութեան յոյս չունէի, ուժէ ինկայ եւ թէպէտ ինձի սիրտ տալու խօսքեր կըսէին, բայց եւ այնպէս դարձեալ ամենասաստիկ ցաւ մը կզգայի. որնոր աստիճանաբար վերջապէս վտանգաւոր կերպիւ հիւանդ պառկելուս պատճառ եղաւ:

Պարոն բերդապահը՝ որ առողջանալուս շատ հոգ կտանէր, խորհելով թէ բժիշկի դեղերով միայն զիս կրնար առողջացնել, երկու բժիշկ բերաւ որոնք Վիպիթինի յուղարկաւորութեանց նախագահող չափօժանդէին գլխաւոր սպասաւորներուն

շատ կնամնէին, «Պարոն Ժիլ Պլաս, ըսաւ, զանոնք ինձի ներկայացունելով, ահաւասիկ քեզի երկու Հիպոկրատէս բերի որոնք քիչ ժամանակէն զքեզ պիտի առողջանան», Բոլոր տըր-
թորներուն թշնամի էի որ եթէ ապրելու քիչ մը փափաք ու-
նենային՝ ամէնքը մէկէն դուրս կրնէի, բայց անոնց եկած մի-
ջոյին ինքզինքէս այն աստիճան զղուած էի, որ Թօրտէզիլլասի
զիս անոնց ձեռքը յանձնելուն համար շնորհակալ եղայ:

«Պարոն ասպետ, ըսաւ բժիշկներէն մէկը, ամեն բանէ
առաջ պէտք է որ մեր վրայ վստահութիւն ունենաս», «Կա-
տարեալ վստահութիւն ունիմ պատասխանեցի, ապահով եմ որ
քիչ օրէն վրաս ցաւ մը չմնայով կանցնի», «Այո, պատասխա-
նեց, եթէ տէքը կամի, քիչ ժամանակէն կ'առողջանաս, մենք
ձեռքի րնուս եկածը կրնենք, ու մնացածը Աստուծոյ կ'թո-
ղունք», Արդարեւ այս պարոնները սքանչելի դրութիւն մը
բռնեցին, եւ ինձի այնպէս աղէկ նայեցան որ կամաց կամաց
հանդերձեալ աշխարհին կմտնեայի, Արդէն Տոն Անդրէաս
առողջանալէս յոյսը կարելով՝ Սուրբ Գրանչիսկոսի կարգէն
կրօնաւոր մը բերել տուած էր որ խոստովանելով եւ ապաշխա-
րելով մեռնիմ, Այո բարի եկեղեցականը իւր պաշտօնը կա-
տարելէն վերջը, ելեր տեղը դացեր էր եւ ես ալ զիս հոգե-
վարք կարծելով, Սկիպիոնին աչք ըրի որ անկողնոյս քովը դայ,
«Միրելի բարեկամս, ըսի գրեթէ նուազեալ ձայնով մը, որով-
հետեւ դեղերը եւ արիւնհառութիւնները զիս սաստիկ տկարու-
ցուցեր էին, Կապրիէլին քովի քսակներէն մէկը քեզի կը
ձգեմ խնդրելով որ միւսնալ Աթթուրիա հօրս մօրս տանիս,
որոնց պէտք կրնայ ըլլալ, եթէ դեռ ողջ են, բայց բարէ, վախ-
նամ ցուցուցած ապերախտութեանս չկրցին դիմանալ:

Անտարտիդոս Մուսքատայի իմ խոստովեանս վրայ տուած
վկայութիւնը իրենց մահուանը պատճառ եղած է, Եթէ իրենց
սիրոյն դէմ իմ ցուցուցած անտարբերութեանս հակառակ եր-
կինք դեռ անոնց կեանքը պահած է, տուպլոններուն քսակը
անոնց տուր եւ աղաչէ որ հետեւին բարեսէր ընթացք մը
բռնած չըլլալուս ներքին, իսկ եթէ մեռած են, այս ստակը
քեզի կ'յանձնեմ որ մեռնելէս վերջը թէ իրենց եւ թէ իմ

հողւոյս փրկութեանը համար եկեղեցիին մէջ պաշտօն կատարել տաս։ Այս խօսքերն ընելով՝ ձեռքս իրեն երկնցուցի, զոր առանց բերնէն խօսք մը հանելու արցունքովը թրջեց, ըստ որում խեղճ աղան իմ կորստեանս չ'ըսյ սատարիկ տրտմեր էր, ուսկից կհասկցուի թէ ժառանգորդի մը լացերը միշտ գիմակի ներքեւ պատրուակուած խնդումներ չեն։

Ուստի մահը աչքս առեր էի, սակայն այս ակնկալութիւնս պարապը ելաւ։ Տարթորներս ձեռքերնին ինէ քաշելով՝ եւ ապարէզը բնութեան ազատ թողլով՝ այս կերպով զիս ազատեցին։ Տենդս՝ որ իրենց դուշակութեանը նայելով՝ զիս անդիւ աշխարհք պիտի տանէր, իբր թէ անոնց դուշակութիւնը սուտ հանելու համար իս թողուց։ Մեծաւ բարեբաղդութեամբ սակաւ առ սակաւ առողջացայ։ Հիւանդութեանս պատուիր այն եղաւ որ միտքս կատարելապէս հանդարտեցաւ, այն ատեն մխիթարանքի կարօտ չեղայ, հարստութեան եւ պատուոյ այն արհամարհանօք նայեցայ, զոր մօտալուտ մահուանս կասկածը ինձի ազդած էր եւ զգաստանալով դժբաղդութիւնս օրհնեցի, ասոր չ'ըսյ իբրեւ մտնաւոր շնորհք մը Աստուծոյ փառք տուի եւ հաստատ միտքս գրի որ Լէրմէի դուքսն անգամ զիս կանչէ՝ դարձեալ արքունիք չերթամ, մանաւանդ որոշեցի որ եթէ օրին մէկը բանտէն ելնեմ, հիւզ մը ծախու առնելով՝ անոր մէջ փիլիսոփայական կեանք վարեմ,

Խորհրդակիցս այս դիտաւորութեանս հաւնելով՝ ըսաւ։ «Այդ գիտաւորութեանդ գործադրութիւնը փութացնելու համար՝ Մատրիա պիտի դառնամ, որպէս զի քու ազատումդ խնդրեմ, մտքիս մէջ դադափար մը յղացայ. ծանօթ մը ունիմ, որ քեզի կրնայ օգնել։ Իշխանին ստնտուին սիրելիս պատու հին է որ խելացի աղջիկ մնէ. իւր տիրուհիին քով քեզի համար միջամտութիւն ընել կուտամ. զքեզ այս աշտարակէն դուրս հանելու համար ամեն հնարք պիտի փորձեմ, ըստ որում այս տեղ ինչ սիրալիր ընդունելութիւն որ գտնես դարձեալ բանտ է։ Իրաւունք ունիս, պատասխանեցի, աղէ բարեկամս ժամանակ չկրօնցունելով այդ բանակցութիւնը սկսէ. տա՛ր երկինք որ արդէն մեր մենտատանին մէջ գտնուէինք։»

ՊԼԱՅԻ Փ.

Սկիսիլոնի Մասրիս դառնալը, ինչ կերպով եւ ինչ պայմաններով ժիլ Պրասը ազատելը, երկուքն Սեկյովիայի աշխարակէն դուրս ելած ասեմ ուր երբայնիմ եւ այն սեղըրած խօսակցութիւննին:

Ուստի Սկիսիլոն դարձեալ Մասրիս երթալու համար ճամբայ ելաւ. իսկ ես իւր Վերադարձին սպասելով՝ ընթերցանութեան պարտաւրացայ. Քօրտէղիլլաս ուղածէս աւելի գիրք կը հայթայթէր ինձի, այս գիրքերը ծեր ասպետէ մը փոխ կառնէր, որնոր կարգալ չէր գիտեր, բայց ինքզինքը գիտնական ձեւացնելու համար գեղեցիկ գրքատուն մը շտկած էր, ամենէն աւելի բարոյականութեան վերաբերեալ լաւ գիրքերէն կախութէի, ըստ սրում ամեն վայրկեան անոնց մէջ այնպիսի խօսքեր կ'գտնէի, որոնք արքունիքին դէմ ունեցած հակակրօթեանս եւ առանձնութեան ճաշակիս կ'յարմարէին:

Երէք շարաթ բանակցէս լուր չառի, բայց վերջապէս գալով՝ զուարթութեամբ մը ըսաւ. «Պարոն Սանթիյեան, այս անգամ քեզի բարի աւետիսներ կրերեմ. Թիկին սանտուն, քեզի սրաշտպան կիանդնի, տղասուհին՝ խնդիրքիս չ'բայ եւ իրեն առած հարիւր փխթորիս սիրոյն բարեհաճեցաւ անոր աղաչել տալու Սպանիոյ իշխանին որ դրեզ բանտէն հանել տայ. եւ այս իշխանը ինչպէս որ արդէն ըսի, անոր ու եւ է խնդիրը չ'իրնար մերժել. իւր հօրմէն թագաւորէն քու աղատումը խնդրելու խօսք տուաւ. շուտով եկայ որ քեզի իմաց տամ եւ այս դործը բոլորովին կարգադրելու համար նորէն Մասրիս պիտի դառնամ»: «Այս խօսքերն ըսելով արքունիք երթալու համար ինէ բաժնու եցաւ:

Իւր երբորդ՝ ճամբորդութիւնը երկար ժամանակ չտեւեց

ու թնօր վերջը մարդս ինձի դալով իմաց տուաւ թէ՛ իշխանը մեծաւ դժուարութեամբ թագաւորէն իմ ազատմանն շնորհքը ստացեր էր : Նոյն օրը պարօն Բերդապահն ալ այս լուրը հաստատեց, որն որ ինձի գալով՝ դրկեց ու ըսաւ : « Սիրելիք իմ Ժիլ Պլաս, փառք Աստուծոյ, ազատ ես, բանտին դուռները այսուհետեւ առջեւդ բաց են, բայց երկու պայմանաւ, որոնք գուցէ քեզի շատ տհաճութիւն պիտի պատճառեն եւ զորս ահամայ քեզի իմացունելու պարտաւորեալ եմ : Նորին վեհափառութիւնը կապառուիրէ որ այսուհետեւ արքունեաց մէջ չերեւաս, եւ ամիսէ մը երկու Աստիկլայէն դուրս ելնես, Արքունիք մտնելը քեզի արքիլուելուն վրայ սաստիկ կցաւիմ : « Բայց ես, այդ մասին ուրախ եմ, պատասխանեցի, Տէրը գիտէ թէ այդ մասին մտքէս ինչ կանցնի : Ես թագաւորէն մէկ շնորհք մը կապասէի, ինք երկու շնորհք պարգեւեց : »

Ուստի այնուհետեւ այլ եւս բանտարկեալ չըլլալուն համազուելով՝ երկու ջորի վարձել տուի : Խորհրդակիցս ու ես Քեկոյլօսի մնաս բարով ըսելէ եւ Թորանգիլլասէն տեսած բոլոր բարեկամական ցոյցերուն վրայ, իրեն հաղար ու մէկ շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջը այն ջորիներուն վրայ հեծնելով զուարթութեամբ Մատրիաի ճամբան բռնեցինք, որ Պարօն Ասպրիէլին քովն ունեցած երկու քսակնիս առնենք, որոնց իւրաքանչիւրին մէջ հինգ հարիւրական տուալօն կար : Ճամբան ընկերս ինձի ըսաւ : « Կրաւ դեղեցիկ գետին մը առնելու ստակ չունինք, բայց դոնէ չափաւոր գետին մը կրնանք գնել : » « Թէ որ խրճիթ մալ ունենանք, պատասխանեցի, դարձեալ ես դո՛հ կըլլամ : Թէպէտ դեռ ծաղիկ հասակիս մէջն եմ, բայց արդէն աշխարհքէս զուլած եմ : Եւ միայն անձիս համար ապրիլ կուզեմ : ասկէց զատ գիտցած ըլլաւ որ դաշտային կենաց հաճոյից վրայ այնպիսի հրապուրալի դադափար մը յղացած եմ որ ինձի յառաջագոյն անոնց ճաշակը կզգացնէ : ինձի այնպէս կ[թուի թէ արդէն աչքիս տուջեւն է մարդագետիւններուն զարգարունքը, կլսեմ սոխակի երգը եւ գէտեքուն կարկաչիւր : Երբեմն ինձի այնպէս կ[թուի թէ որսորդութեան եւ ձկնորսութեան զբօսանքով Ժամանակ կանցունեմ :

երեւակայէ՛ բարեկամս առանձնութեան մէջ գտնելիք զանազան զուարճութիւններնիս եւ դու ալ ինձի պէս անոնց վրայ պիտի զմայլիս . կերակուրներնուս դալով՝ ամենապարզը ամենալաւը կըլլայ . կտոր մը հացով կրաւականանանք . երբ սաստիկ անօթի ըլլանք , այնպիսի ակտրժակով մը կուտենք որ մեզի համով կերեւնայ . հեշտութիւնը ընտիր կերակուրներուն լաւութեանը վրայ չէ , այլ բոլորովին մեր վրայ է եւ այս այնչափ ճշմարիտ է որ իմ ամենէն հեշտալի ճաշերս փափուկ եւ առատ ճաշերը չեն . Ժուժկալութիւնը առողջութեան համար հրաշալի հեշտութեանց աղբիւր մըն է :

«Թողութիւն ըրէ , Պարոն Ժիլ Պլաս , ընդմիջեց քարտուղարս , ինձի պարծենցած երեւակայական Ժուժկալութեանդ մասին քու կարծիքէդ չեմ . ինչու համար Տիօթէնի պէս կերակուրունք , երբ այդչափ Ժուժկալութեամբ չապրինք , դարձեալ առողջութիւննիս չմնաստիր . մտիկ ըրէ քանի որ Աստուծով մեր մենաստանին ակտրժելի կերպարանք մը տալու միջոցներն ունինք . անօթութեամբ եւ աղքատութեամբ բնակենիս յիմարութիւն է . գետին մը առնենուս պէս , պէտք է որ պատուական գինիով եւ խելացի մարդու վայելուչ ուրիշ պաշարներով զայն լեցունենք , որոնց աշխարհիս յարաբերութիւնէն բաժնուիր կենաց հեշտութիւններէն զրկուելու համար չէ , այլ մանաւանդ առաւել հանգարաութեամբ նոյն հեշտութիւնները վայելելու համար : Տանը մէջ գտնուածը կրտէ , Հեղիստոս՝ չմնասեր . բայց չգտնուիր միաս ունի . աւելի աղէկ է , կրկնեց , պէտք եղած բաները տանը մէջ ունենալ քան թէ զանոնք ձեռք ձգելու փափաքիլ :

«Այ սատանայ , Պարոն Սկիպիոն , ընդմիջեցի , Յոյն բանաստեղծներն ալ կճանչնաս եղեր հէ . էհ Հեղիստոսի հետ ո՛ւր ծանօթացած ես նայինք . » Գիտնականի մը տունը , պատասխանեց , քիչ մը Ժամանակ Սալամանքայի մէջ մանկավարժի մը քով ծառայեցի , որն որ երեւելի մէկնիչ մըն էր . քիչ Ժամանակի մէջ ստուար հաստը մը կշիւնէր , Երբայեւոց , Յունաց եւ Լատինացոց խօսքերով զայն կշարագրէր , զորս իւր գրքատունին գրքերէն կբաղէր եւ Աստիլլացոյ լեզուի

կթարգմանէր . իւր ընդ օրինակիչը ես ըլլալուս համար հիմա զրուցածներուս չափ նշանաւոր՝ չգիտեմ որչափ խօսքեր միտքս պահած եմ . « Քանի որ այդպէս է , պատասխանեցի , ըսել է թէ միտքդ շատ զարգարեալ է . բայց մեր գիտաւորութեանը գանք , Սպանիոյ տէրութեան որ երկրին մէջ փիլիսոփայական բնակութիւն հաստատելիս քեզի յարմար կերելի : » « Սրակոնս , շարունակեց խորհրդակիցս , հոն աղուոր տեղուանք կգտնենք ու հեշտալից կեանք մը կրնանք անցունել : » « Լ'է ուրեմն , ըսի , թող այդպէս ըլլայ : Սրակոնայի որոշում տանք . կը հաւանիմ . տար երկիրնք որ հոն այնպիսի բնակութիւն մը գտնէինք . որն որ երեւակայած բոլոր հաճոյքներնիս մատակարարէր :

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Մասրիս հասած ասեմնին՝ ինչ ընելնին , փողոցին մէջ Ժիլ Պրասի ինչ մարդու հանդիպիլը եւ այս պատահումեն վերջի դիպումը :

Մատրիտ հասած ատեննիս պզտիկ զարգարուն պանդուկի մը մէջ օթեւանեցանք , ուր որ Ակիլիոն իւր ճամբորդութեանց միջոցին կեցած էր . հոն առաջին գործերնիս Սալէրօի տունն երթալնիս եղաւ , որ աուպոններնիս ձեռքէն առնելնք , Մեզի լաւ ընդունելութիւն մը ընելով՝ բանտէն ազատելուս վրայ ստատիկ ուրախութիւն մը յայտնեց . « Արխոստովանիմ որ ըսաւ , քու անկմանդ վրայ այնպիսի տրտմութիւն մը զգացի որ պաշտօնականներուն խնամութենէն զգուեցայ , անոնց հարստութիւնները օգային են . ես Ասպրիէլա ազգիկս հարուստ վաճառականի մը տուի : »

Շատ աղէկ ես ըրեր, պատասխանեցի, ըստ որում՝ չէ թէ միայն ասիկայ աւելի հաստատուն վիճակ մը ընտրել է, այլ նաեւ ազնուականի մը աներ եղող քաղաքացի մը իւր Պարոն Փետսայէն միշտ գոհ չկրնար ըլլալ, • Վերջը խօսքը դործերնուս վերայ դարձունելով, «Պարոն Կապրիէլ, կրկնեցի, թէ որ կհաճիս, շնորհք ըրէ՝ երկու հազար փիսթոյը տուր, որն որ...» • Ստակդ պատրաստ է •, ընդմիջեց ոսկերիչը, եւ զմեզ իւր դահլիճը տանելով՝ երկու քսակ ցուցուց, որոնց մէջ ցուցակներու վրայ սա խօսքերը գրուած էին, • Ս.յս տուպլոնի քրտակները Պարոն Ժիւ Պլաս տէ Սանթիյեանինն են, • Ս.հաւասիկ, ըստ, • ինձի յանձնուած աւանդը, •

Սալէրոյի ինձի ըրած բարիքին վրայ շնորհակալ եղայ եւ իւր աղջիկը կորսնցուցած ըլլալուս վրայ մխիթարուելով՝ քսակները պանդոկինս տարինք, ուր սկսանք փիսթոյներնիս աչքէ անցունել։ Հաշիւը յիսունի չափ պակաս եկաւ, որոնք ազատմանս ծախքերուն դործածուած էին. այնուհետեւ մի միայն Արակոնա երթալնիս մտածեցինք. երկանիւ դեսպակ մը եւ երկու ջորի գնելու դործը քարտուղարս իւր վրան առաւ. ես ալ կտաւ եւ հագուստ առի։ Պիտոյք գնելու համար փողոցներուն մէջ պտըտած միջոցիս, Շիթայնպախ Սեպուհին Գերմանական անձնապահ զօրաց պաշտօնակալին հանդիպեցայ, որուն տունը տօն Ալֆօնս մեծցած էր։

Ս.յս Գերմանացի ասպետին բարեւ տուի, որն որ իս ճանշնալով՝ մօտեցաւ եւ ինձի փարեցաւ «Ձեր աղնուութիւնը քաջառողջ վիճակի մէջ տեսնելուս եւ միանգամայն այս առթիւ իմ սիրելի տէրանցս Տօն Կեսար եւ տօն Ալֆօնս տէ Լէյվային վրայօք լուր կրնալ առնելուս վրայ չափազանց ուրախ եմ, ըսի»։ «Քեզի քիչ մը տեղեկութիւն կրնամ տալ, պատասխանեց, ըստ որում երկուքն ալ հիմա Մատրիտ են եւ մանաւանդ իմ տունս կրնակին. երեք ամիսի չափ կայ որ Տօն Ալֆօնսի իւր նախահարց աւ տէրութիւնն մատուցած ծառայութեանը փոխարէն ընդունած բարերարութեանը վրայ շնորհակալ ըլլալու համար՝ այս քաղաքս եկած են։ Վալէնցայ քաղաքին կուսակալ եղաւ, թէպէտ ինք այս պաշտօնը չինդրեց եւ ոչ

ոք իրեն համար միջամտութիւն ըրաւ, ասկէց աւելի ուրախարի բան չկրնար ըլլալ եւ յայտնի է որ ինքնակալնիս արժանաւորները վարձատրել կուզէ : Թէպէտ իրմէն աղէկ գիտէի, բայց ինձի պատմած լուրերուն անտեղեակ ձեւացայ . իմ նախորդ տէրերս բարեւելու մասին այնպիսի մեծ անհամբերութիւն մը ցուցուցի որ զայն գոհացնելու համար՝ իսկոյն զիս անոնց տունը տարաւ . Տօն Ալֆօնսը փորձելու եւ ինձի ընելիք ընդունելութենէն վրաս դեռ ինչ առտիճան սէր ունեցած ըլլալը հասկընալու մեծ հետաքրքրութիւն ունէի : Զինքը սրահի մը մէջ գտայ, ուր Շիթայնպախ Սեպուհին կնոջ հետ ճարտարակ կիսաղար, բայց իս տեսնելուն պէս խաղը թողլով ոտքի վրայ ելաւ, մեծ ուրախութեամբ մը իս գիմաւորեց եւ գլուխս թեւերուն մէջ սեղմելով «Սաթիյեան, ըսաւ, այնպիսի կերպարանքով մը որ ճշմարիտ սւրախութեան մը նշան էր, վերջապէս, զիրկս դարձար, մեծապէս ուրախ եմ, միատեղ չկրնալ ապրելնիս իմ կամօքս չէր . եթէ միտքդ կուգայ, քեզի անգամ մը աղաչեցի որ Ղէյվայի գղեակէն չերթաս, բայց դուն խնդիրքս մտիկ չըրիր այս մասին զբեղ չեմ մեղադրեր նաեւս առանձնալուդ պատճառէն գոհ եմ, բայց այն ատենէն ի վեր ինձի նամակ մը գրելու էիր որ իզուր զբեղ կրնատայի մէջ փնտռելու չըստիպուէի, ուր որ աներս Տօն Ֆէրնանտ քու գտնուիր ինձի խնաց տուած էր :

Այս փոքրիկ յանդիմանութենէն վերջը, շարունակեց, «Ըսէ նայիմ Մատրիտի մէջ ի՞նչ կընես, անշուշտ հոն պաշտօն մը ունիս . գիտցած ըլլաս որ ամեն ժամանակէ աւելի քու յառաջանալուդ կը փափաքիմ : «Պարոն, պատասխանեցի, դեռ չորս ամիս չկայ որ արքունիքին մէջ բաւական մեծ պաշտօն մը ունէի . Ղէրմէի դուքսին քարտուղարն եւ խորհրդակիցն էի :

«Իրաւ կընես, գոչեց Տօն Ալֆօնս չափազանց զարմացմամբ . ինչ այս գլխաւոր պաշտօնէին խորհրդակիցն էիր : «Աչքը մըտնելս ու աչքէն ելնելս սա կերպով եղաւ : Այն ատեն, բոլոր այս պատմութիւնը ըրի եւ պատմութիւնս վերջացուցի անցեալ յաջորդութենէս ձեռքս մնացած քիչ մը ինչքովս հիւղ մը ծա-

խու առնելու եւ հոն առանձնակի կեանք անցունելու դիտաւորութիւնս իրեն յայտնելով :

Տօն Ահասարի զաւակը մեծաւ ուշադրութեամբ պատմութիւնս մտիկ ընելէն վերջը պատասխանեց . « Սիրելիդ իմ Ժիւ Պլաս , գիտես որ միշտ քու վրադ սէր ունեցած եմ . դու ամէն ժամանակէ աւելի ինձի սիրելի ես եւ քանի որ Աստուած քու ինչքդ ստեղծեցելու կարողացոյց զիս , հարկ է որ այս սիրոյս նշան մը տամ . այսուհետեւ բաղդին խաղալիկ չպիտի ըլլաս , Զքեզ իւր իշխանութենէն պիտի ազատեմ այնպիսի ինչք մը տարով որ ձեռքէդ չկրնայ յափշտակել , Քանի որ միտքդ գիւղային կեանք վարել է , Ալաէնցոյէն չորս մղոն հեռու , Լիբիասի քով ունեցած պղտիկ հողերնիս քեզի կուտամ , զոր արդէն տեսած ես , քեզի այս ընծան ընելնուս մեզի փնաս մը չգար . գիտեմ որ հայրս այս գործիս պիտի հաւնի , ինչպէս որ Սերաֆինա ալ ասոր վրայ ճշմարիտ հաճոյք մը պիտի զգայ : »

Տօն Ալֆօնսի ոտքերն ինկայ , բայց խեղճն զիս վերցուց ձեռքը համբուրեցի եւ իւր բարերարութենէն աւելի սրտին ազնուութեանը վրայ զմայլելով . « Տէր , ըսի , քու այդ ընթացքդ զիս կ'աքանջացունէ , քեզի մատուցած ծառայութիւնս չգիտնալով այս ընծան նուիրելդ ինձի աւելի մեծ հաճոյք մը կը պատճառէ եւ սիրելի է ինձ երախտագիտութենէդ աւելի վեհանձնութեանդ շնորհիւ ստացած ըլլալ զայն : »

Առսակալն այս խօսքերուս վրայ քիչ մը զարմանալով , այս կարծեցեալ ծառայութիւնն ինչ ըլլալը հարցուց եւ ես մանրամասն կերպով պատմեցի զայն , որն որ իւր զարմանքը կրկնապատկեց : Ինք եւ Շթայնպախ Ալալեհոյի քաղաքին կուսակալութիւնը իմ ազդեցութեամբս իրենց տրուած ըլլալուն չէին հաւատար . այսու ամենայնիւ այս մասին տարակոյս չմնալով , « Ժիւ Պլաս , ըսաւ , քանի որ ներկայ պաշտօնս քու շնորհիւդ ստացած եմք , Լիբիասի պղտիկ հողը քեզի բաւական չեմ կրնար համարիլ , անոր հետ մէկտեղ երկու հազար տուրադ ալ թօշակ կը կապեմ : » . « Այցիր , Պարօն Տօն Ալֆօնս , ընդմիջեցի այս տեղ , ազահութիւնս մի արթնցունելու , հարստութիւնը բարբերս ապականելէ ուրիշ օգուտ մը չունի . ասիկայ շատ

փորձած եմ, Վերիասի հողդ յօժարութեամբ կընդունիմ, ունեցած հարստութեամբս այն տեղ հանգիստ կապրիմ, այսչափը ինձի բաւական է եւ չէ թէ միայն ասկէց աւելի փափաք մը չունիմ, այլ եւ ունեցածներուս մէջ գտնուած աւերորդները վերցունելու կ'նայիմ, հարստութիւնը բեռ մըն է մենաստանի մը մէջ, ուր մարդ հանգարտութիւն կը փնտռէ :

Այս խօսքերն ըսած միջոցիս, Տօն կեսարը զալով՝ իս տեսներուն վրայ զաւակին չափ ուրախութիւն յայտնեց եւ երբ իւր ընտանեաց առ իս ունեցած երախտագիտական պարտաւորութիւնը իմացաւ, ստիպեց որ թոշակն ընդունիմ, բայց ես դարձեալ մերժեցի: Վերջապէս հայր ու զաւակ իսկոյն զիս նօտարի մը տունը տանելով պարգեւատուութեան գիրը պատրաստել տուին, զոր մեծ ուրախութեամբ երկուքն ալ ստորագրեցին, որպէս թէ իրենց շահուն նպատակօր վճիռ մը ըլլար: Պաշնագիրը աւարտելուն պէս ձեռքս յանձնեցին ըսելով, այսուհետեւ Վերիասի հողը մերը չէ, եւ ուղած ժամանակդ կրնաս երթալ ընակիլ: Յետոյ Շթայնպախ Սեպուհին տունը դարձան եւ ես պանդոկս երթալով քարտուղարս զարմացմամբ զմայլեցուցի, երբ Վալէնցայի տէրութեան երկրին մէջ հող մը ունենալնիս եւ ինչ կերպով զայն ձեռք ձգելս պատմեցի: «Այդ փոքրիկ կալուածին արժէքը ինչ կրնայ ըլլալ» հարցուց քարտուղարս: «Հինգ հարիւր տուքագի չափ եկամուտ կրնայ բերել, պատասխանեցի, մենաստանը շատ գեղեցիկ է, լէյլայի աղնուականաց վերատեսչութիւն ըրած ատեններս շատ անգամ հոն գացած ըլլալով՝ դիտեմ թէ ինչպէս տեղ է, Աստալափարի եզերքը հինգ վեց ընտանեօք գեղակի մը մէջ եւ սիրուն երկրի մը մէջ փոքրիկ տուն մ'է»:

«Իմ ուրախութեանս բուն պատճառը, գոչեց Սկիպիօն, այն է որ հոն պատուական երէ Պէրնիքարլոյի գինի եւ ազնիւ մշկահոտ գինի կրնանք գտնել» «Աղէ՛, տէ՛ր իմ, շուտ աշխարհէս բաժնուինք եւ մենաստաննիս երթանք» «Քեզի չափ ես ալ կ'իափաքիմ, կրկնեցի, բայց պէտք է որ նախ Ստթուրիայի մէջ պտոյտ մը ընեմ, հոն հայրս մայրս հանգիստ վիճակի մը մէջ չեն, ուստի երթալ եւ զիրենք տեսնել կուզեմ,

որ Լիրիաս տանիմ, ուր վերջին օրերնին հանդիստ կրնան անցունել, գուցէ Սպտուած այս ապաստանարանը միայն անոր հաւաքեւս հանեց որ զիրենք հոն տանիմ եւ եթէ այս պարտաւորութեանս դէմ գործելու ըլլամ, պատիժս կգտնեմ: • Աքիպիոն այս դիտաւորութիւնս չափազանց գովելով՝ մինչեւ անգամ զայն գործադրելու յորդոր տուաւ: «Ժամանակ չկորսընցնենք, ըսաւ, արգէն երկանիւ դեսպակ մը վարձած եմ, շուտ երկու ջորի ծախու առնելով Օվիէտոյի ճամբան բռնենք, • • Ս,յո բարեկամս, պատասխանեցի, կարելի եղածին չափ շուտ ճամբայ ելնենք. մենաստանին հեշտութիւնները ծննդեանս հեղինակներուն հետ վայելելը ինձի անհրաժեշտ պարտաւորութիւն մը կհամարիմ քիչ ատենէն գեզակնիս կհասնինք եւ հասած ատեննիս սա չորս տող ոտանաւորները ոսկի տառերով տանս դրանը վրայ պիտի գրեմ:

Ի խաղաղ նաւահանգիսն եմ եւ անդ բրնակիմ.

Մնասջիք բարեաւ. բաղդ, փառասիրութիւն եւ ունայն յոյս.

Ձեզ զքօսանք համարեցաք զիս օրորելն բնդ երկար.

Օն գնացէք զքօսնուլ օրորելով զայլս ի ժամուս:

ԳԻՐՔ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

Ժիլյուսի Ասքուրիա երթալու համար ամառայ ելնելը ,
Վաշաօյիսեն անցած ասեն՝ իւր նախկին տեղը Տոքոր
Սանկրաօյին տեսնելու երթալը եւ յիսուածով հիւան-
դանոցին վերաեսուլ պարոն Մանուէլ Օրսոնէզի հան-
դիպիլը :

Աթուրիա երթալու համար Աքիպիօնի հետ մատրիտէն
ճանապ ելնելու պատրաստուած ատեններս , Պօղոս հինգեր-
որդ Լէրմէի գուքը կարգինալ կարգեց : Այս բարը Նաբո-
լիի տէրութեան մէջ հաւատաքննութիւն հաստատել ուզելով
այս պաշտօնէին կարգինալութիւն տուաւ , որպէս զի այս ամ-
ենագոյնի գիտաւորութիւնը Փիլիպպոս թագաւորին հա-
ճեցնելու ստիպէ զայն : Կարգինալաց ժողովին այս նոր ան-
գամին վրայ լիով տեղեկութիւն ունեցողները ինձի հետ ը-
սին թէ եկեղեցին գեղեցիկ գիւտ մը ըրաւ :

Սկիպիոն , որն որ առաւել արքունեաց մէջ նշանաւոր պաշ-
տօն մը գտնելու քան թէ առանձնութեան մէջ թաղուելու
կը փափաքէր , խորհուրդ տուաւ որ նոր Կարգինալին ներ-
կայանամ :

« Գուցէ , ըսաւ , նորին աղնուութիւնը թագաւորին հրամանաւ ը բանտէն ելած ըլլալդ տեսնելով՝ այսուհետեւ ինքզինքը քեզի դէմ բարկացած ձեւացնելու հարկ չտեսներ , եւ թերեւս դրեղ նորէն իւր քովը կառնէ : » « Պարոն Սկիպինոն , պատասխանեցի , կարծեմ , անմիջապէս երկու Աստիլլայէն դուրս ելնելու պայմանաւ բանտէն ազատած ըլլալս մոռցար . բաց յայտմանէ միթէ զիս արդէն Լիրիասի դղեակէն զդուած կը կարծես . արդէն քեզի ըսի եւ ահա կկրկնեմ թէ Լէրմէի դուքը նորէն զիս իւր սիրելին ընելու եւ Տօն Բոտրիկոս տէ Բալտէրոնայի տեղն անգամ անցունելու ըլլայ , դարձեալ չեմ ընդունիր . ես որոշումս տուած եմ . Օլիւէտոյ պիտի երթամ՝ ծնողքս տեսնեմ եւ անոնց հետ Ալալէնցայ քաղաքը պիտի քաշուիմ , իսկ դուն բարեկամս , եթէ քու ճակատագիրդ իմ ճակատագրիս միացունենլուդ վրայ զոյժացած ես , բացէ ի բաց խօսէ . ստակներուս կէսը քեզի տալու պատրաստ եմ , որով մատրիտ կընակիս , ուր կըցածիդ չափ բաղդդ յառաջ կը մղես : »

« Ի՞նչպէս ուրեմն , կրկնեց քարտուղարս այս խօսքերուս վրայ քիչ մը ի գութ շարժելով՝ կը կասկածիս թէ հետզ մենաստանդ դալու կը դժկամակիմ , այդ կասկածը իմ սիրոյս եւ անձնասիրութեանս դէմ արատ մըն է . ի՞նչ Սկիպինոն այն հաւատարիմ սպասաւորը , որ քու վշտացդ մասնակցելու համար , մինչեւ ցմահ հետզ Սեկովիայի աշտարակին մէջ կենտրու յօժար եւ պատրաստ էր , ահամայն հետզ պիտի գայ եւ ընակի այնպիսի տեղ մը , ուսկից հազարումէկ հեշտութիւն կակնկալէ , ոչ պարոն ոչ , միտքդ փոխել չեմ ուզեր , պէտք է որ խորամանկութիւնս խոտտովանիմ . քեզի Լէրմէի դուքսին ներկայանալու խորհուրդ տալուս պատճառը այն էր որ քեզ փորձէի թէ վրադ դեռ փառասիրութեան քիչ մը սերմ մնացած է թէ ոչ . էհ ուրեմն , քանի որ փառասիրութեանէ այս աստիճան կգարչիս , շուտ արքունիքէն հեռանալով՝ երթանք այն անմեղ ու հեշտալից հաճոյքները վայելենք , որոց վրայ ակորժելի դադափար մը կսնուցանենք : »

Արդարեւ քիչ ժամանակէն երկուքս ալ երկու լաւ ջորի

լծուած կառքով մը ճանքայ ելանք, որուն կառավարը հետ առի, Առաջին օրը Ալեալա տէ Հէնարէսի, իսկ երկրորդ օրը Սեկովիայի մէջ օթեւանեցանք, ուսկից Թորոնթիլլաս վեհանձն բերդապահին հետ տեսակցելու համար կանգ չառնելով, Տիւէրոյի վրայ Փանիաֆիլ եւ երկրորդ օրը Վալաատլիտ հասանք, Այս վերջին քաղաքը տեսած ատենս սրտէս հառաչանք մը արձակեցի. ընկերս հառաչանքս լսելով՝ պատճառը հարցուց, « Բարեկամս, պատասխանեցի, ժամանակ մը այս տեղ երկար ատեն բժշկութիւն ըրած ըլլալս է, այս եղելութիւնը միտքս բերած ատենս մեծ ցաւ մը կզգամ, խիզճս հիմայ ինձի դաղտնի յանդիմանութիւններ կրնէ, ինչ կրսեմ. ինձի այնպէս կերեւայ թէ մեռցուցած բոլոր հիւանդներս գերեզմաններնուն ելնելով զիս ջախջախել կուզեն : » « Ինչ երեւակայութիւն, ըսաւ քարտուղարս, արդարեւ պարոն Ժիլ Պլաս, չափազանց բարեմիտ ես եղեր. արհեստդ գործած ըլլալուդ համար ինչո՞ կը զզլաս. նայէ քենէ հին բժիշկները քեզի պէս խղճի խայթեր կզգան : Օհ, չէ՛ դիտցած ճամբաներնուն չեն շեղիր, մահառիթ դէպքերը բնութեան վրայ ձգելով՝ եւ յաջող դիպուածները իրենց փառք համարելով : »

« Արդարեւ, կրկնեցի, տաքթոր Սանկրատօն, որուն դրութեանը հաւատարմարար կհետեւէի, այդ բնաւորութենէն էր, ամէն օր իւր ձեռքը գտնուած հիւանդներէն քսանը կը մեռնէր, բայց բնաւ հոգը չէր, արիւնառութեան եւ յաճախ ըմպելիքին պատուականութեանը այն աստիճան համեղուած էր որ զանոնք ամէն տեսակ հիւանդութեանց բուժիչ դեղերը կկոչէր եւ փոխանակ յանցանքը դեղերուն վրայ գտնելու կկարծէր թէ հիւանդները պէտք եղածին չափ չխմենուն եւ արիւն տոնել չտալնուն համար կմեռնէին : » « Արդարեւ գոչեց Սկիպիոն, բարձրաձայն քրքիչ մը արձակելով՝ այդ մարդը նմանը չգտնուած մէկը ըլլալու է : » « Թէ որ զինքը տեսնելու եւ իւր խօսքերը լսելու հետաքրքրութիւն ունիս, ըսի, վաղը հետաքրքրութիւնդ կրնաս դոհացնել. բայց Սանկրատօն ողջ ըլլալու է եւ Վալաատլիտի մէջ գտնուելու է. թէպէտ անհաւատալի է, ըստ որում քովէն բաժնուած ատենս

արդէն ծերացած էր եւ անկէջ ի վեր տասը տարիէն աւելի է :

Օթեւանած պանդոկներս հասած ատեններս՝ առաջին գործերնիս այս տոքթորին վրայ տեղեկութիւն առնելնիս եղաւ . իմացանք որ դեռ ողջ էր . բայց ծեր հասակիս մէջ այցելութիւններ ընելու եւ ինքզինքին ծանր շարժումներ տալու կարողութիւն չունենալուն համար՝ ասպարէզը երեք չորս տոքթորներու բաց թողեր էր , որոնք նոր՝ բայց իրենին պէս անպիտան դրութեամբ մը անուռ հանած էին : Աւստի թէ ջորիներնիս հանգչեցնելու եւ թէ Պարոն Սանկրատօն տեսնելու համար՝ երկրորդ օրը Վալատովիս կենալու որոշում տուինք : Առաւօտեան ժամը տասնին միջոցները իւր տունն երթալով՝ նայեցանք որ թիկնաթոռի մը վրայ բաղմած եւ ձեռքը դիրք մը բռնած էր : Զմեղ տեսնելուն պէս ոտքի վրայ ելնելով հաստատապինս քայլով մը մեղ դիմաւորեց , որնոր եօթանասուն տարեկան ծերուկի մը համար մեծ բան էր , եւ հարցուց . « Ի՞նչ կուզէք , » : Պարոն տոքթոր . ըսի , կաղաչեմ՝ երեսս ադէկ նայէ՛ , իս չեմ ճանչնար , եւ սակայն ես աշակերտներէդ մէկն ըլլալու պատիւն ունիմ . բնաւ միտքդ չի՞գար ժիլ Պլաս անունով մէկը որնոր ժամանակաւ քու սեղանակիցդ եւ տեղապահդ էր , » : « Ի՞նչ դու ես , Սանդիյեան , պատասխանեց գովալից կերպարանքով մը զիս գրկելով . մազ մնաց զքեզ չախտի ճանչնայի . ուրիս եմ որ զքեզ կտեսնեմ . մեր բաժանումէն ի վէր լինչ ըրիր նայինք , անշուշտ բժշկութիւն գործածեցիր , » : « Բժշկութեան մեծ փափաք ունէի , բայց զօրաւոր պատճառներ այս փափաքիս արգելք եղան , » : Շատ դէշ է եղեր , կրկնեց Սանկրատօն , ինէ սովրած սկզբունքներովդ հիմայ ճարտար բժիշկ մը կըլլայիր , եթէ Աստուած քիմիականութեան վասնդաւոր արտէն քեզ ազատելու շնորհքն ընէր : Ա՛հ , որդեակ իմ , կրկնեց ցաւագին եւ պերճախօս կերպարանքով մը . քանի մը տարիէ ի վեր բժշկութեան մէջ ի՛նչ փոփոխութիւններ մտան . իրաւամբ զարմացած եւ զայրացած եմ . այս արհեստին արժէքը եւ պատիւը չձգեցին . ամէն ժամանակ մարդոց կեանքը պահպանող այս արհեստը հիմայ յան-

դպնութեան, մեծամասնութեան եւ խակութեան զոհ եղած է. ըստ որում եղելութիւնները կիսօսին եւ քիչ ժամանակէն քորերը պիտի աղաղակեն նորալարժներուն հուղկահարութեանը դէմ. քարինքն աղաղակեցեմ :

Այս քաղքին մէջ այնպիսի բժիշկներ կամ ինքնասաց խարերաներ կան, որոնք ծարրաքարի (*) յաղթական կառքին լծուած են, Պարակելսոսի (**) դպրոցէն փախած բժիշկներ, կարմիր որդանի երկրպագուներ, դիպուածական բժիշկներ, որոնց խօսքին նայելով բժշկականութեան բոլոր գիտութիւնը քիմիական դեղանիւթներ պատրաստելն է. ինչ ըսեմ, բոլորովին անխմանալի դրութիւն մը բռնած են. օրինակի համար ոտքի արիւնսառութիւնը որ ժամանակաւ այնչափ քիչ կդործածուէր, հիմա ամենէն աւելի կդործածեն. սրբադեղերը, որոնք ժամանակաւ անուշ եւ քաղցր կշինուէին, հիմա մաղձադեղի եւ կարմիր որդանի փոխուած են. վերջապէս բժշկութիւնը քառս մը դարձած է, որուն մէջ ամեն մարդ իւր ուղածը կընէ, եւ մեր նախկին տեսրց դրած օրինաց եւ խոհեմութեան սահմանները կանցնի :

Թէպէտ այսպիսի կատակերդական պերճախօսութիւն մը լսած ատենս ծիծաղս չէի կրնար բռնել, բայց չէ թէ միայն ինքզինքս զսպեցի, այլ նաեւ ինչ ըլլալը չհասկըցած՝ կարմիր որդանին դէմ պերճախօսեցի. եւ հնարողը ով ըլլալուն չնայելով բազդացի դիւտուն անէծքներ տեղացի : Ակիպիոն այս տեսարանին մէջ զրօսանքի ելնելս տեսնելով՝ ինծի հետեւիլ ուղեց, « Պարոն տոբթօր, ըսաւ Սանկրատոյին, ես ալ նախկին դպրոցին բժիշկներէն մէկուն կրտսեր եղբօրորդին եմ. ուստի թող ներուի ինձ քեզի հետ քիմիականութեան դեղերուն դէմ խօսիլ. լուսահոգի մեծ հօրեղբայրս, Աստուած ողորմի հոգուն,

(*) Ծարրաքարը քնակ մը մեղսող է, ուսկից ժամանակաւ կրօնաւոր մը զեղեր եւ օշարակներ շինեց, զորս խմողներուն բոլորն ալ մեռան :

(**) Պարակելսոս 493 ին ծնած եւ 1544 ին Սալցպուրկի մէջ մեռած բժիշկ ու օրանչիլագործ մըն է, որն որ իւր խօսքին նայելով կեանք երկարելու եւ ուկի շինելու զաղտնիքը գտած էր :

Հիւրոկրատէսի այնպիսի ջերմ պաշտպան էր որ այս բժշկութեան թագաւորին վրայ յարգանքը չխօսող խաբուսիկ բժըշկաց հետ շատ անգամ վիճարանած է . հարազատ զաւակը իւր արեւակիցներուն նման կենէ . ուր էր թէ այս նորեւել տըգէտներուն դահիճն ըլլայի, որոց գէմայնչափ արդարութեամբ եւ պերճախօսութեամբ կգանգատիս . Այս դարչելիները քաղաքային ընկերականութեան մէջ ինչ անկարգութիւններ չեն գործեր :

« Այդ անկարգութիւնը, ըստ տըքթորը, կարծածէ՞ք աւելի փնտններ կուտայ . բժշկութեան հուղկահարութեան դէմ գիրք մը հրատարակելս օգուտ մը չըրաւ , ընդհակառակն այս ակտը օր օրի վրայ կաճի . վիրաբոյժները որոնք բժշկութիւն ծախելու մոլեկան փափաք մը ունին, ինքզինքնին իրաւ բրժիշկ կկարծեն , երբ կարմիր որդան ու մաղձադեղ տալ պէտք ըլլայ, որուն հետ խելքերնուն վնասին պէս ոտքէ ալ արիւն կառնեն . ասկէջ զոտ մինչեւ անգամ բուսական օշարակներուն եւ զօրացուցիչ ընպելի դեղերուն մէջ կարմիր որդան կխառնեն եւ ահա կգառնանմեծ խաբուսիկ բժիշկներ , Այս ժանտախտը վանքերուն մէջ անգամ կտարածուի . արեղաներուն մէջ այնպիսի եղբայրներ կան, որոնք դեղագործ ու միանգամայն վիրաբոյժ են . այս բժշկակերպ կապիկները քիմիականութեան կղբաղին եւ փնտասկար դեղանիւթներ շինելով՝ իրենց վերապատուելի հարց կեանքը կկարճեցնեն . մէկ խօսքով՝ Վալատովիտի մէջ էրիկ մարդու ու աղջկան համար վաթսուսէն աւելի վանք կայ . երեւակայէ անգամ մը կարմիր որդանին , մաղձադեղին եւ ոտքի արիւնաւութեան ըրած կոտորածները : » « Պարոն Սանկրատտօ , ըսի այն ատեն , այս դեղատուներուն դէմ բարկանալու իրաւունք ունիս . ես ալ քեզի հետ եմ եւ մարդոց կեանքին վրայ զգացած երկիւղիդ մասնակից եմ , որու դէմ յայտ յանդիման կսպառնայ քու դրութենէդ . այսչափ տարբեր դրութիւն մը . երկիւղ ունիմ թէ մի գուցէ օր մը քիմիականութիւնը բժշկութեան կորստեանը պատճառ ըլլայ , ինչպէս որ կեղծ դրամը տէրութեանց կործանմանը պատճառ կըլլայ . տա՛ր երկինք որ այս մահաբեր օրը մօտեցած չըլլար :

Այս խօսակցութեան միջոցին պառաւ ապառուհի մը ներս մտնելով տոբթորին սկուտեղ մը բերաւ, որուն վրայ կակուղ կոսր մը հաց, դաւաթ մը եւ երկու շիշ կար, որոնց մէկուն մէջ շուր, իսկ միւսին մէջ դինի լեցուած էր։ Տոբթորը պատուա մը ուտելէն ետքը դաւաթ մը խմեց, որուն երեք քառորդը արդարեւ շուր էր. բայց ասով չազատեցաւ այն յանդիմանութիւններէն, զորս իրեն կրնայի ուղղել։ « Ա՛հ, ա՛հ, ըսի պարոն Տոբթոր, աղէկ օձիքէդ բռնեցի, գինի կխմես հէ՛, դու որ միշտ այս բմպլիքին թշնամի էիր, դու որ կենացդ երեք քառորդը միայն շուրով անցուցած ես եւ իմ ալ տասը տարիէ ի վեր կաթիլ մը դինի չխմելուս պատճառ եղած ես. որչափ ժամանակ է որ ինքզինքիդ գէմ կգործես, տարիքդ պատճառանք բռնելով օձիքդ ձեռքէս չես կրնար ազատել. ըստ որում գրուածն երուգ մէջ տեղ մը, ծերութիւնը իբրեւ բնական մաշտարական տխուր մը կնկարագրես, որն որ զմեզ կհիւժէ եւ կծխրէ ու տուած այս սահմանիդ վրայ գինին ծերունեաց կաթ կոչող անձանց վայ կկարգաս. հիմա ինքզինքդ արդարացունելու համար ինչ խօսք պիտի գտնես նայինք։ »

« Անձ անիրաւութեամբ հետս կվիճիս, պատասխանեց ծերուկ բժիշկը, թէ որ զուտ գինի խմելու ըլլայի, զիս իմ գրութեանս անհաւատարիմ համարելու իրաւունք ունէիր, բայց նայէ խմած գինիս ջրախառն է։ » « Առ քեզի ուրիշ հակասութիւն մըն ալ, պատասխանեցի, սիրելի տէրս, կյիշես որ Սէտիլլօ կանոնիկոսին գինի խմելուն չէիր հաւաներ. թէպէտ գինիին հետ առատ շուր կխառնէր, ուրեմն սխալը ճանչցած ըլլալդ եւ գինիին մահարբը հեղուկ մը չըլլալը ինքնին խոստովանէ, ինչպէս որ գիրքերուդ մէջ դու ալ վերջերը հաստատած ես, թէ որ մարդ չափով խմելու ըլլայ։ »

Այս խօսքերուն վրայ մեր տոբթորը քիչ մը չփոթեցաւ, իւր գիրքերուն մէջ գինուոյ սովորութիւնը արգիլած ըլլալը չէր կրնար ուրանալ, բայց ամօթն ու սնապարծութիւնը թոյլ չէին տար որ ըրած յանդիմանութեանս իրաւացի ըլլալը խոստովանէր. ուստի ինչ պատասխան տալը չէր գիտեր. եւ մեծ չփոթութեան մէջ ինկած էր։ Այն ատեն զինքը չփոթութենէ

ազատելու համար խօսքը փոխեցի, եւ վայրկեան մը ետքը իր-
մէն հրաժեշտ խնդրեցի, յորդորելով որ բոլոր նորեկուկ բը-
ժըշկաց զէմ՝ շարունակ արիարար մտքառի: «Քեզ նայիմ՝
պարոն Սանկրատո ըսի, կրցածիդ չափ կարմիր որդանը պարսա-
ւէ ու ռաից արիւննաութիւնն ալ անդադար պահարակէ եւ
թէ որ բժշկական ուղղախառուրեան միայ ունեցած սիրոյդ
հակառակ, այն խաբերայ բժշկաց ցեղը բժշկականութեան
հրահանգները փճացնելու յաջողի, զէթ զայն հաստատ պա-
հելու համար ձեռքէդ եկած ջանքերը խնայած չըլլալուդ մը-
խիթարութիւնը կունենաս»:

Քարտուղարս ու ես պանդոկ դառնալով այս տոբ[ժոր]ին
զուարճայի եւ այլանդակ բնուորութեանը վրայ խօսած միջոյ-
նիս, փողոցին մէջ քայլերնուս յիսուն եւ հինգ վաթսուս տա-
րեկան մարդ մը անցաւ, որն որ ձեռքը խոշոր վարդաբաշտ մը
բռնած եւ աչքերը դետինը ծռած կրայէր: Ուշի ուշով զին-
քը դիտելով՝ Պարոն Մանուէլ Օրտօնէզ, Հիւանդանոցի բարի
վերատեսուչն ըլլալը հասկցայ, որուն վրայ պատմութեանս ա-
ռաջին մասին մէջ պատուաւոր յիշատակութիւն մը եղած է,
ուստի մեծ յարգանաց նշաններով զինքը դիմաւորելով, ըսի,
«Ծառայ եմ աղնութեանդ, պատկառելի եւ խոհեմազարդ
պարոն Մանուէլ Օրտօնէզ, որ աշխարհիս ազբառաց հարստու-
թիւնը պահպանելու ամենայարմար անձ մըն ես»։ Այս խօս-
քերուն վրայ ձիգ ձիգ երեսս նայելով՝ պատասխանեց: «Անը-
պարանբդ ինձի անձանօթ չերեւիր, բայց դքեզ ուր աւանդ
ըլլալս չեմ յիշեր»։ «Չարմանալի բան մը չէ, կրկնեցի, ին-
ձի ուշադրութիւն ըրած չըլլալուդ չեմ զարմանար Ֆապրի-
ցիա Նունէզ անուն բարեկամներէս մէկը քու քովդ գտնուած
ատենները, տունդ շատ կերթայի կուգայի»։ «Ա՜հ, հիմայ
միտքս եկաւ, կրկնեց վերատեսուչը խորամանկ ժախտով մը,
դուք երկուքդ ալ բարի զուակներ էիք. միատեղ շատ երի-
տասարդական խաղեր խաղացած էք. էհ անկէց ի վեր այդ-
խեղճ Ֆապրիցիան ինչ եղաւ նայինք»։ քանի որ միտքս կու-
գայ, իւր փնտակին վրայ անհանդստութիւն կրգամ»։

«Անոր վրայօք քեզի լուր տալու համար էր որ, ըսի Պարոն

Մանուէլին, դրեզ փողոցին մէջ կայնեցունելու համարձակեցայ. Ծապրիցիա Մատրիտի մէջ խառն գործեր շինելու դրազած է։
 « Խառն գործն ինչ է, կրկնեց Մանուէլ, այդ խօսքը ինձի երկդիմի կերեւայ։ » « Ըսել կուզեմ թէ, շարունակեցի, թէ ոտանաւոր եւ թէ արձակ կգրէ, կատակերգութիւններ եւ վիպասանութիւններ կշինէ, մէկ խօսքով՝ հանճարեղ տղայ մը ըլլալով՝ երեւելի տուններու մէջ լաւ ընդունելութիւն գտած է։ » « Բայց, բաւ վերատեսուչը, հացադործին հետ ինչպէս է նայինք։ » « Ոչ այնչափ աղէկ՝ որչափ որ ազնուականաց հետ, կրկնեցի, խոստովանանք մնայ, չեմ կարծեր որ ունեւոր ըլլայ։ » « Օհ, այդ մասին տարակոյս չունիմ, կրկնեց Օրտանէզ, թող ուղածին չափ ազնուականաց քծնի. բայց տակաւին իւր բոլոր կամակատարութիւններովը, շողմարարութիւններովը եւ նուաստութիւններովը հանգերձ, շինած գիրքերուն չափ շահ չկրնար գտնել. խօսքիս նշան գիր, նայէ՛ օրին մէկը զինքը հիւանդանոցին մէկ անկիւնը չե՞ս տեսներ։ » « Արարելի է, պատասխանեցի, բաւ որում բանաստեղծութիւնը շատ մարդոց հիւանդանոց երթալուն պատճառ եղած է, թէոր Ծապրիցիա բարեկամս քու ազնուութենէդ չ'բաժնուէր, աղէկ կրնէր, հիմայ ոսկիի վրայ կգլաորէր։ » « Գուցէ հանգիստ վիճակի մը տէր կրլար, բաւ Մանուէլ, զինքը կսիրէի եւ մէկ պաշտօնէ ուրիշ պաշտօնի բարձրացունելով՝ աղքատաց տան մէջ իրեն հաստատուն տեղ մը գտնել էր միտքս, մէկ մ'ալ նոյն ասեւները խեղրին փչելով՝ բանաստեղծութեան մը ետեւէ ինկաւ. յիմար տղայ. կատակերգութիւն մը շինելով՝ այս քաղքին մէջ գտնուող կատակերգուններուն ներկայացունել տուաւ եւ խաղը յաջող երթալով խելոյն հեղինակին գլուխը դարձաւ. ինքզինքը նոր Լոյի տէ՛ Վէկայի (*) մը տեղ դրաւ եւ հասարակութեան ըրած ծափահարութեանց ծուխը, իմ բարեկամութե-

(*) Լոյի st Վէկայ 1562ին Մարիտի մէջ ծնած Սպանիացի բանաստեղծ մէ՛, որ եկրոդ փնջը մեղնելէն վերջը իրօնաւոր եղաւ. իրիզ, հագար երկու հարիւր չափ կատակերգութիւններ շինած է։

նէս գտնելիք իրական շահերէն նախամեծար համարելով՝ ինէ հրաժեշտ խնդրեց. իւր վրայ կարեկցութիւնս չարժեքով միտքը դարձունել ուզեցի. ոսկորը թողլով, ստուերին ետեւէն երթալը իրեն խմացուցի, բայց օգուտ չըրաւ. ըստ որում չկըրցի կեցունել այս յիմարը, զոր բանաստեղծութիւն գրելու մոլեկան փափաքը կքաշէր. իւր երջանկութիւնը ինչ ըլլալը չէր գիտեր. վկայ ըլլայ իրմէ ետքը քովս եկող երխասարգը. թէպէտ Ֆապրիցիայի չափ խեղացի չէր, բայց անկէջ աւելի խոհեմ ըլլալով՝ խելքը միտքը իւր գործերը լաւ կերպով կատարելու եւ աչքս մտնելու վրայ էր. ուստի արժանաւոր ըլլալուն համար զինքը յառաջ քաշեցի եւ հիմա հիւանդանոցին մէջ երկու պաշտօն կլնարէ, որոնց փոքրն անգամ բազմաթիւ ընտանեաց տէր պարկեշտ մարդ մը ապրեցնելու բաւական է:

Գ Ա Լ Ի Ն Բ.

Ժիլ Պրասի իւր նախորդորիւնը շարունակելով ողջ առողջ Օվիեռոյ հասնիլը, ժնողիք ինչ փիճակի մէջ գտնելլը, հօրը մահը եւ այս մահուան հետեւանիք.

Չորս օրուան մէջ Վալատուիտէն Օվիեռոյ հասանք եւ ճանբան դէմերնիս գէշ մարդ մը չելաւ. թէպէտ աւազակները հեռուանց ճանրորդներուն ստակին հօտը կառնեն, կըսէ առածը: Այսու ամենայնիւ գողերուն համար գեղեցիկ որս մը կար եւ գեանափորի երկու բնակիչներ դիւրաւ տուպլոններնիս ձեռքերնուս կրնային յափշտակել, ըստ որում արքունիքին մէջ արիութիւն սորված չէի եւ Պէրթրանտ Նորեպանս աէրովը ստակին քսակը պաշտպանելու համար մահը աչք առնող մէկը չէր երեւար. մէջերնիս միայն Սկիպիոն քիչ մը սուսերամարտ էր:

Քաղաք հասած ատեննիս գիշեր էր : Ժիլ Փէրէզ կանոնիկոս հօրեղբորս տանը մօտ պանդոկի մը մէջ օթեւանեցանք . ծնողացս առջեւը չեւած ինչ վիճակի մէջ գտնուելնին իմանալ կուզէի , եւ այս մասին տեղեկութիւն ստանալու համար՝ այն գինեւան պանդոկապետին կամ պանդոկապետուհիէն զատ ուրիշ մարդու չէի կրնար գիմել , որոց՝ դրացիներնուն գործերուն տեղեակ ըլլալը գիտէի : Արդարեւ պանդոկապետը զիս ճանչնալով՝ ուշի ուշով երեսներս գիտելէն վերջը գոչեց . « Սուրբ Անտօն տէ Բարէ , Բարի Պլա տը Սանթիյան բաղկակալին տղան է : » « Այո՛ , արդարեւ , ըսաւ պանդոկապետուհին , ինքն է , ես զինքը աղէկ կճանչնամ . գրեթէ բնաւ փոխուած չէ . մի եւ նոյն փոքրիկ կայտառ Ժիլ Պլասն է , որն որ հասակէն մեծ խելք ունէր . ինծի այնպէս կերելի թէ չիշն առած հօրեղբորը ընթրիքին համար եկեր գինի կառնէ : »

« Ինչ սքանչելի յիշողութիւն ունիս եղբր , տիկին , ըսի , բայց կաղաչեմ՝ շնորհք ըրէ , ինձի ընտանիքիս վրայօք տեղեկութիւն տուր . անտարակոյս հայրս մայրս հանգիստ վիճակի մը մէջ չեն : » « Այո՛ , այդպէս է , պատասխանեց պանդոկապետուհին զանոնք ինչ ցաւալի վիճակի մէջ որ նկարագրես , տակաւին անոնցմէ ողորմելի մարդիկ չես կրնար երեւակայել : Բարի Ժիլ Փէրէզ մարմնոյն կէսէն վար անդամալոյծ է , եւ այսօրուան վազուան կերելի . իսկ հայրդ՝ որ քիչ ժամանակէ ի վեր այս կանոնիկոսին , տունը կրնակի , կուրծքի ուռեցք մը ունի , կամ լաւ եւս ըսելով , գուցէ այս վայրկենիս հոգի կառնէ կուտայ եւ մայրդ որ շատ առողջ վիճակի մը մէջ չէ , երկու հիւանդին հակողութիւն ընելու պարտաւորուած է . ահա վիճակնին այս է : »

Այս պատմութեան վրայ , որն որ ինձի զգացուց թէ զաւակ եմ , Պէրթրանտը պանդոկին մէջ կարասիքներուս քովը ձգեցի եւ քարտուղարս հետս առած , որնոր զիս թողուլ չուզեց , հօրեղբորս տունը գացի : Մօրս առջեւն ելնելուս պէս՝ դեռ աչքերը երեսներս չճանչցած՝ իրեն ազդած յուզմամբս ներկայութիւնս իմացաւ . « Զաւակս , ըսաւ , տխուր կերպարանքով մը իս գրկելէն վերջը , եկուր հօրդ մեռնիլը տես . այս

դառն տեսարանին ներկայ դռնուհեւ համար աղէկ ժամանակին եկար : « Այս խօսքերը լինցունելով՝ զիս աննետկ մը տարաւ , ուր տարարացող Պլա տը Սանդէյեանը ողորմելի անկողինի մը վրայ հոգեւորք ինկած էր , որն որ բազկակալի մը աղքատութիւնը յայտնի կցուցնէր : Թէպէտ մահուան ստուերներովը շրջապատուած էր , բայց տակաւին քիչ մը խելքը դլուխն ըլլալով՝ « Սիրելի բարեկամս , ըսաւ մայրս , ահաւասիկ զաւակդ Ժիլ Պլաս քովդ կեցած է , որն որ քեզի պատճառած մշտացը վրայ թողութիւն եւ հայրական օրհնութիւնդ կինդդէ : » Այս խօսքերուն վրայ հայրս աչքերը բանալով , որոնք յաւիտեան գոցուիլ կսկսէին , իմ վրաս յառեց եւ որչափ որ յետին օրհասական տաղնապի մը մէջ էր , բայց մահուանը վրայ խանդավառած ըլլալ տեսնելով՝ զգացած ցաւոյս վրայ սիրտը շարժեցաւ , խօսիլ ուզեց , բայց չկրցաւ , մէկ ձեռքը բռնեցի եւ առանց բառ մը արտասանելու զայն արցունքովս թրջած միջոցիս հոգին աւանդեց , որպէս թէ վերջին շունչը տալու համար միայն իմ դալտեանս կսպասէր :

Մայրս հօրս մեռնիլը առաջուց դիտնալուն համար չափազանց ցաւ մը զգաց , ցուցէ եւ իրմէն աւելի՝ տրտմեցայ , թէպէտ հայրս կենացը մէջ ինձի ամենապիտքը բարեկամութեան նշան մը ցուցուցած չէր , բայց անոր մահուանը վրայ լսելու համար բաւական էր որ իւր զաւակն ըլլայի , ասկէց զատ իրենն օգնութիւն ըրած չըլլալուս վրայ ինքզինքս կ'յանդիմանէի , եւ ցուցուցած խտուրթիւններս միտքս բերած միջոցիս , զիս ապերախտութեան հրեշ մը կամլու եւս հայրապառն մը կ'համարէի , Հօրեղբայրս , զոր քիչ մը վերջը ողորմուկ վիճակի մը մէջ ուրիշ խշտեակի մը վրայ պառկած տեսայ , ինձի նոր խղճի խայթեր զգացոյց . տա ինքն ունեցած քոլոր երախտադիտական պարտաւորութիւններս միտքս բերի : « Անադորոյն զաւակ , կրէի ինքզինքիս , իբրեւ ի պատիժ ահա դիտէ այն թշուառ վիճակը , որուն մէջ ազգականներդ կ'գտնուին , Թէ որ բանտարկութենէդ առաջ ունեցած հարստութեանցդ աւելորդէն անոնց փոքրիկ բաժին մը հանէիր , իրենց այնպիսի կենաց հեշտութիւններ մատակարարած կ'ըլլայիր , ո-

րոյ կանոնիկոսութեան եկամուտը չբաւեր, եւ դուցէ հօրդ կեանքն ալ կերկարէր, »

Տարաբաղդ ժիւ փերէզ ցնդելով երախայ դարձեր էր. վր-
րան յիշողութիւն եւ դատողութիւն չէր մնացեր: Ձինքը
բազկացս մէջ սեղմելով սիրց նշաններ տուի. բայց ի դուր, ա-
նոնց վրայ անտարբեր աչօք նայեցաւ: «Ժիւ Պլաս եղբօրորդիդ
եկեր է ճնայիս, » կրտէր մայրս, բայց ինք առանց պատասխան
մը տալու տխմարի պէս երեսս կնայէր. թէ որ արեւակ-
ցութիւնս եւ երախտագիտական պարտաւորութիւնս անդամ
այնպիսի բաղմեւախա հօրեղբօր մը վրայ կարեկցութիւնս չը-
շարժէին, դարձեալ զինքը սյսպիսի ողբալի վիճակի մը մէջ
տեսնելուս սիրտս չախիս հանդուրժէր:

Այս միջոցին Սկիպիոն տխուր լուծիւն մը պահելով
սրտին վշտակցութիւնը կ'այսմէր եւ բարեկամօրէն իւր հա-
ռաշանքները իմ հառաշանացս կ'միացունէր. վերջը խեղք
ըրի թէ դուցէ մայրս սյսպիսի երկարատեւ բաժանումէ մը
վերջը հետս խօսիլ կուզէր, բայց անձանօթ մարդու մը առ-
ջեւ չէր կրնար խօսիլ, ուստի Սկիպիոնը մէկ կողմ կանչելով
ըսի. «Քնա՛ բարեկամ, զնա՛ սրանդոկին մէջ հանդէ՛, եւ այս-
տեղ զիս մօրս հետ առանձին թող. միատեղ երկար խօսակ-
ցութիւն մը պիտի սկսինք. թէ որ քովերնիս կենաս, անա-
կան դործերու վրայ խօսելնուս համար դուցէ բարի տիկնայ
աւելորդ երեւաս: Ուստի Սկիպիոն զմեզ հանդիպտ թողելու
համար, ելաւ գնաց եւ արդարեւ մօրս հետ այնպիսի խօսակ-
ցութիւն մը սկսանք, որ մինչեւ առաւօտ տեսց. իմ Օլիւ-
տոյէն ելնելէս ի վեր գլխունսդ եկած դիպումները մի ըստ
միովէ իրարու պատմեցինք: Մայրս խնամածութիւն բրած
առնելուն մէջ կրած վիշտերը երկարօրէն նկարագրեց եւ
անոր վրայ շատ մը եղելութիւններ պատմեց, զորս քարտու-
ղարիս ըսելը չէի ուզեր, թէպէտ անկէ դաղանիք չէի պահեր.
որչա՛մ եւ մօրս յիշատակը յարդելու պարտաւոր եմ, այսու
պէնայնիւ կ'ստատովանիմ թէ իւր պատմութեանց մէջ եր-
կայնարան էր. թէ որ պատմութեան աւելորդ պարագանե-
րը զանց ընէր, պաշտպ տեղը այնչափ ժամանակ դուրս

ցուցուցած չէր ըլլար . վերջապէս ինք իւր պատմութիւնը վերջացուցեւ եւ իմն սկսայ . գլխուս պատահած բոլոր գիպուածներուն վրայէն թեթեւ կերպով անցայ . բայց Օվիետոյի համեմատաճառ Պէրթրանտ տէ Մուսքատայի զաւակին ինձի ըրած այցելութեանը վրայ քիչ մը երկարաբանեցի . Սրդարեւ , ըսի մօրս , այն տղուն անվայել ընդունելութիւն մը ըրի , որն որ անկէ վրէժը առնելու համար անշուշտ իմ վերայօքս քեզի այլանդակ նկարագրութիւն մը ըրած է . « Սյո , այդպէս է , պատասխանեց մայրս , ինքնակալութեան գլխաւոր պաշտօնէէն գտած շնորհքիդ վրայ գրեզ այն աստիճան հպարտ տեսեր է որ հազիւ զինքը ճանչնալու բարեհաճերես եւ մեր կրած վիշտերը քեզի պատմած միջոցին անտարբերութիւն ցուցուցեր եւ , բայց ծնողք միշտ իրենց զաւակացը արդարացուցիչ են , կրկնեց , ուստի այն աստիճան խստաբարոյ սիրտ մը ունենալուդ չկրցինք հաւատալ , եւ Օվիետոյ գալովքու վրադ ունեցած բարի համարումնիս կարդարացունես եւ հիմայ իմ առջեւ յայտնած ցաւդ բոլորովին գրեզ կ'ըստագովէ , »

« Իմ վրաս շատ բարի համարում ունիս , պատասխանեցի , երիտասարդ Մուսքատայի ձեզի ըրած պատմութեանը մէջ քանի մը կէտեր կան , որոնք իրաւ են . զիս տեսնելու եկած միջոցին խեղճ միտքս հարստութեան եւ փառաց վրայ էր եւ ինձի տիրող փառասիրութիւնը թոյլ չէր տար որ ծնողացս վրայ մտածէի . ուրեմն զարմանալի չէ այն պարագային մէջ անվայել ընդունելութիւն ընելս այնպիսի մարդու մը , որն որ բիրտ կերպով մը զիս դիմաւորելով տմարդութեամբ ըսաւ . « Հրեայէ աւելի հարստացած ըլլալդ իմանալով քեզի խորհուրդ կուտամ որ ծնողացդ ստակ խրկես , ըստ որում մեծ նեղութեան մէջ կ'գտնուին , » Նաեւս ընտանեացս նկատմամբ ունեցած անտարբերութիւնս անխորհուրդ խօսքերով երեսս տուաւ . իւր այս համարձակախօսութիւնը ինձի ծանր գալով եւ համբերութիւնս հասնելով ուսերէն բռնեցի եւ դահլիճէն գուրս ըրի . կխոստովանիմ որ այս պարագային մէջ յանցաւոր էի . մտածելու էի որ համեմատաճառ ինքազաբա-

վարութիւն չգիտնալը ձեր յանցանքը չէր եւ թէ որչափ որ ամադդութեամբ խորհուրդ կուտար, այսու ամենայնիւ բարի խրատ մըն էր, որուն հետեւելու էի :

Մուսքատան վաճառելէս վայրկեան մը վերջը ասիկայ միտքս ինկաւ, որչափ եւ բարկացած էի, դարձեալ արեւնակցութեան ձայնը սրտիս խօսեցաւ. առ ծնողս ունեցած բոլոր պարտաւորութիւններս միտքս բերի եւ զանոնք զանց բրած ըլլալուս վրայ ամօթէս շառագունելով խղճի խայթեր զգայի, զորս դարձեալ չեմ կրնար քու առջեւդ ինձի փառք համարիլ, ըստ որում իսկոյն ազահութիւնը եւ փառասիրութիւնը գալով այն զգացումները խեղդեցին. բայց վերջը թագաւորին հրամանաւը Սէկովիսցի աշտարակին մէջ բանտարկուելով այն տեղ վտանգաւոր կերպով հիւանդ պառկեցայ եւ այս երջանիկ հիւանդութիւնս զաւակիդ գիբիլը դառնալուն պատճառ եղաւ : Այս հիւանդութիւնը եւ բանտարկութիւնը բնութեան իւր բոլոր իրաւունքները ձեռք առնելուն եւ իմ բոլորովին արքունիքէն հեռանալուս պատճառ եղան : Այս աղմկալից կեանքէն զրգուած եմ, այլ եւս առանձնութեան օգէ կ'ընչեմ եւ քեզի ազալելու համար Ասթուրիա եկած եմ որ իմ հետս առանձնական կեանքի մը հեշտութիւնները վայելելու բարեհաճիս. թէ որ խնդիրս չեր մերժեր, գրեզ Վալէնցայի տէրութեան երկրին մէջ ունեցած հողս կտանիմ եւ այնտեղ հանգիստ կապրինք. հայրս ալ հոն տանելու միտք ունէի, բայց քանի որ տէրը ուրիշ կերպ տնօրինեց, գէթ մայրս քոյս առնելու եւ առանց իրեն օգնութիւն մը ընելու անցուցած ժամանակս ամեն տեսակ խնամքներով մոռցունելու դոհունակութիւնը վաշելել կուզեմ : «Քու յայտնած դովելի դիտաւորութեանց վրայ մեծապէս շնորհակալ եմ, ըսաւ այն ատեն մայրս եւ թէսը առջեւս դժուարութիւն չտեսնէի, առանց երկմտելու հեադ կուգայի : Բայց եղբայրս հօրեղբայրդ այս վիճակին մէջ չեմ կրնար թողուլ ու երթալ եւ այս երկրին սովորած ըլլալուս համար չեմ ուզեր անկէց հեռանալ : Սակայն այդ կէտը հասուն խորհրդածութեան կարօտ ըլլալուն համար պարագայ ժամանակ անոր վրայ խորհիլ կուզեմ. հիմա հօրդ յու-

ղարկաւորութեան գործին նայինք : » « Այդ գործը , ըսի , հետս եղող երկտասարդին կ'յանձնենք , որն որ իմ քարտուղարս է , անիկայ խելացի եւ անձնուէր ողջայ մը ըլլալուն համար այս մասին անոր կրնամք վստահիլ : »

Այս խօսքերը զրուցած միջոցիս , Ակիպիոն վերադարձաւ . արդէն լուսցած էր : « Այս գործին մէջ ինձի պէտք ունի՞ր : » հարցուց Ակիպիոն :

« Քեզի կարեւոր գործ մը պիտի զրուցեմ , պատասխանեցի , աղէկ որ եկար : » Ակիպիոն գործն խմանալուն պէս , « Այդչափը բաւական է , ըսաւ , այդ արարողութիւնը արդէն մնալիս մէջ ծրագրած եմ . այս մասին ինձի կրնաք վստահիլ : » « Նայէ՛ որ , ըսաւ մայրս , թաղումը հանդիսաւոր կերպարանք մը չունենայ . որովհետեւ ամուսինիս չվայելը , որուն աղքատ բազկակալ մը ըլլալը բոլոր քաղաքացիք դիտեն , » « Տիկին , շարունակեց Ակիպիոն , որչափ եւ աղքատ ըլլայ , դարձեալ փառասոր թաղումը կատարել պիտի տամ . այս մասին տէրոջս կնայիմ , որն որ Նէրոմէի դուքսին սիրելի էր , ուրեմն հօրը թաղումը ազնուականութեան կերպարանք ունենալու է : »

Քարտուղարիս տուած խորհուրդին հաւնելով նաեւս պատուիրեցի որ հանդէսը փառասոր կերպիւ կատարելու համար ստակ չինայէ , առաջուրնէ վրաս մնացած քիչ մը սնափառութիւնս այս պարագային մէջ արթնցաւ : Այսուայի թէ զաւակին բնաւ ժառանգութիւն չձգող հօր մը համար մեծամեծ ծախքեր ընելս տեսնելով ամեն մարդ վեհանձնական ընթացքիս վրայ պիտի զմայլէր : Մայրս ալ որչափ որ համեստութիւն կձեւացունէր , այսու ամենայնիւ ամուսնոյն հանդիսաւոր կերպով թաղուիլը կուզէր . ուստի լիազօր իշխանութիւն տուինք Ակիպիոնին որն որ ժամանակ չկորսնցունելով՝ յուղարկաւորութեան հանդիսաւոր կերպարանք մը տալու համար պարտապատշաճ միջոցները ձեռք առաւ :

Ակիպիոն այնպիսի չքեղ յուղարկաւորութիւն մը կատարել տուաւ որ քաղաքն եւ արուարձանները ինձի դէմ գրգռեց : Օվիէտոյի բնակիչները , մեծէն մինչեւ փոքրը բրած ցոյցերուս վրայ սրտմտելով ինձի դէմ թշնամական յանդիմանութիւններ

ուղղեցին, «Նաբէն յառաջ եկած այս պաշտօնեայն, կրտէր մէկը, հայրը թաղերու ստակ ունի, բայց զայն անուցանելու ստակ չունէր:» «Աւելի ազէկ կըլլար, կրտէր ուրիշ մը, որ իւր կենդանի հօրը հաճոյք մատակարարէր քան թէ անոր մեռնելէն վերջը այսչափ պատիւ տար:» Վերջապէս ինէ կծու խօսք չխնայեցին. իւրաքանչիւր սր իւր նետն արձակեց եւ այսչափը բաւական չհամարելով՝ Ակիպիան, Պերթրանտն ու ես եկեղեցիէն ելած ատեննիս զմեզ թշնամանեցին, նախատանօք եւ ծաղրական չչիւննելով՝ պախարակեցին, եւ Պերթրանտին ետեւէն քարեր նետելով՝ մինչեւ պանդոկ տարին: Հօրեղբօրս տանը առջեւ խանուած խաժամուժ ամբոխը յըսելու համար՝ հարկ եղաւ որ մայրս երեւան ելնէր եւ իւր զաւակէն դո՛հ ըլլալը հրապարակաւ յայտնէր, ոմանք ալ պանդոկ վաղելով կառքս կտարտել ուղեցին եւ անշուշտ այս գիտաւորութիւննին կկատարէին, եթէ պանդակապետը եւ իւր կինը այս կատաղի գազանները հանդարտեցնելու եւ միաբերնին դարձունելու հնարը չգտնէին:

Ինձի գէժ ուղղուած բոլոր այս նախաւորներէրը, որոնց բուրն ալ երիտասարդ համեմատեմատին քաղքին մէջ իմ վրայօքս պատմած խօսքերուն արդիւնքն էին, հայրենակցացոյց գէժ ինձի այն աստիճան հակակրութիւն մը ազդեցին որ իսկոյն Օվիեաոյէն ելնելու որոշում տուի, որ եթէ այս գէպքը չը պատահէր, դուցէ բաւական ժամանակ կրնակէի. պարզապէս ատիկայ մօրս յայտնեցի, որն որ ժողովուրդէն տեսած ընդունելութեանս վրայ սաստիկ վշտացած ըլլալով՝ այս հանկարծական բաժանմանս գէժ չկեցաւ. այնուհետեւ ինդիրը իրեն հետ ինչ կերպով յարմարելուս վրայ մնաց. «Մայրիկ բախ, քանի որ հօրեղբայրս քու օժանդակութեանդ պէտք ունի հետս գալու չեմ բռնադատեր զքեզ, բայց այսօրուան վաղուան կերելի, ուստի մեռնելուն պէս իմ հօղս դալով՝ հետս բնակելու խօսք տուր. քննէ այս սիրոյ նշանը կտրասեմ:»

«Այդպիսի խոստում մը չեմ տար, պատասխանեց մայրս, որովհետեւ չպիտի կրնամ կատարել. մնացորդ օրերս Ասթուրիայի մէջ եւ կատարելալ անկախութեամբ անցունել կուզեմ:»

միթէ իմ դղեակիս բացարձակ տիրուհին միշտ դու չափտի ըլլաս, հարցոցի, «Ձեմ գիտեր, պատասխանեց, կենես փոքրիկ աղջկան մը կսիրահարիս, հետը կամուսնանաս անիկայ իմ նուս կըլլայ. ես իւր կեսուրը, այն ատեն միատեղ չենք կրնար կենակցիլ»։ «Դժբաղդութիւնները շատ հեռուէն կը նախատեսես, ըսի, ես ամուսնանալու միտք չունիմ, բայց երբ այդպիսի յիմարութիւն մը ընելու ըլլամ, դարձեալ քեզի խօսք կուտամ որ կինս կուրաքար քու կամացդ հնազանդելու կպարտաւորեմ»։ Այդ անխորհուրդ խոստում մըն է, կրկնեց մայրս, եւ ես երաշխաւորին երաշխաւորը կուղեմ, երկիւղ ունիմ թէ մի դուցէ ամուսնոյդ վրայ ունեցած կամակատարութիւնդ արենակցութեան զօրութեանը յաղթէ, եւ կնոջդ հետ սրդողած ատեննիս անիկայինչ յանցանք որ ունենայ, դարձեալ առաւել անոր քան թէ ինձի ջատագով կկանգնիս»։

«Աբանչելի կերպով կխօսիս, տիկին, դուքց Գարսուղարս խօսքերնուս խառնուելով՝ ես ալ քու կարծիքէդ եմ թէ հիմայ հլու հարսերը հազուադիւտ են. սակայն զքեզ եւ տէրս իրարու համաձայնեցնելու համար քանի որ դուն անպատճառ Ասթուրիայի եւ անիկայ Վալէնցայի տէրութեան երկրին մէջ բնակիլ կուզէ, պէտք է որ քեզի հարիւր փիսթոյի թոշակ մը կապէ, զոր ես տարուէ տարի քեզի կրերեմ. այս կերպով մայր ու զաւակ իրարմէ երկու հարիւր մընի չափ հեռի դո՛հ սրտով կապրին»։ Առաջարկուած դաշինքը երկու կողմանէ ընդունուելով քիչ մը ետքը առաջին տարուան թոշակը կանխիկ վճարեցի եւ հետեւեալ օրը արեւը չժագած՝ Օվիտոյէն ճանբայ ելայ վախնալով որ չըլլայ թէ խաժամուժ ամբօխը զիս իրրեւ Սուրբ Ստեփաննոս քարկոծէ։ Ահա այս ընդունելութիւնը եղաւ ինձի հայրենեացս մէջ. դեղեցիկ դաս ազգատիկ անձանց համար, որոնք իրենց հայրենիքէն դուրս հարստանալէն վերջը մեծութիւն ծախելու համար հայրենիք կվերադառնան։ Այս անձինքը որչափ ոսկի փայլեցնեն, այնչափ հայրենակիցներնուն ատելութիւնը կգրգռեն։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ժիլ Պրատի Վարենցայի տնային տնային տնային
Լիւրիստ հասնիլը: Դիւանիկին նկարագրութիւնը. այն տեղ ինչ
ընդունելութիւն եւ ինչպիսի մարդիկ գտնելը:

Նախ Լէոնի եւ վերջը Բալենցիայի ճանքան բռնեցինք ու
կամայ կամայ ճամբորդութիւննիս շարունակելով՝ տասներորդ-
օրը Սէկորպէի քաղաքն հասանք, ուսկից հետեւեալ օրն առա-
ւօտուն կանուխ հողս դացինք, որ այն տեղէն երեք միոնի
չափ հեռի է: Քանի որ կմտենայինք, քարտուղարիս գալտի
մէջ յաջ եւ յահեակ աչացը երեւցող բոլոր գղեականները ուշի
ուշով դիտելէն հաճոյք կըգայի, երբ գեղեցիկ երեւոյթով դը-
ղեակ մը տեսնէր, մատովը զայն ցուցնելով՝ իսկոյն ինձի կըսէր.
«Երանի թէ մենաստաննիս այս ըլլար»:

«Չեմ գիտեր, ըսի, բարեկամս, թէ արդեօք մեր բնակա-
րանին վրայ ինչ կարծիք ունիս, բայց եթէ զայն հոյակապ
տուն մը, երեւելի ազնուականի հող մը կկարծես, քեզի իմաց
տամ որ սաստիկ կսխալիս»:

«Թէոր երեւակայութենէդ խարուիլ չես ուղեր, մտքիդ մէջ
նկարագրէ Ուրատէոս Թիպուրի մօտ Սարինացւոց երկրին մէջ
ունեցած տնակը զոր Մեկենաս իրեն տուաւ, Տօն Ալֆօնս ալ
ինձի գրեթէ մի եւ նոյն ընծան բրաւ»:
«Աւելի դէշ, դուքեց Սկիպիոն, ուրեմն սոսկ խրճիթ մըն է»:
«Ճիշդ խրճիթ չէ, պատասխանեցի, բայց միշտ անոր վրայ պարզ նկարագրութիւն
մը ըրած ըլլալս մի մոռնար եւ հիմայ դու ալ կրնաս դատել թէ
ըրած նկարագրութիւնս ճիշդ է թէ ոչ, Աչքերդ կանգալափիա-
դի կողմը դարձաւ եւ անոր եզերքին վրայ ինն տասն ընտա-
նիքով այս գեղակին մօտ չորս փոքրիկ յարկ սա տունը նայէ՝
ահա այն է գղեակս»:

«Ի՞նչ կտեսնեմ, ըսաւ այն տուն քարտուղարս զարմա-

ցական ձայնով մը, այդ տունը գոհար մըն է, Այն յարկերը տանը ազնուականութեան երեւոյթ մը կուտան եւ բաց յայտ մանէ հաստատուն կերպով կառուցուած ու Մէվիլայի շրջականներէն աւելի գեղեցիկ երկիրներով շրջապատուած է, ոչք ասոնցմէ գերազանց համարուելով՝ երկրային գրախտ կկոչուին, թէ որ այս բնակարանը մենք ընտրած ըլլայինք, ասկէց աւելի իմ ճաշակիս չէր յարմարեր: Արդարեւ աչացս շատ սիրուն կերելի. դետակ մը իւր ջուրերովը զայն կուողէ. ցերեկ ժամանակ պտտիլ ուղղին խիտ անտառ մը շուք կուտայ. սիրուն առանձնութիւն, ահ սիրելի տէր, կերելի թէ երկար ժամանակ այս տեղ պիտի կենանք: «Աւրախ եմ, ըսի, որ մեր ապաստանարանին հաւնեցար, որուն բոլոր հաճոյքները տակաւին չես գիտեր:»

Այս խօսքերն ընելով դէպի տունը դացինք, որուն դուռը բացուեցաւ, երբ Սկիպիոն ըսաւ թէ՝ Պարոն Ժիլ Պլաս տէ Սանթիյեսան իւր գղեհկը բնակելու կուգայ: Այս անուան վրայ՝ որ զայն լսող անձանց մեծ պատկառանք կ'ազդէր, կառքս մեծ գաւիթ մը քաշուեցաւ, ուր վար իջայ եւ ծանրութեամբս Սկիպիոնին կը թնելով ու սիգալով՝ սրահի մը մօտեցայ ուր ութն սպասաւոր դիւ գիմաւորելով ըսին. «Իբրեւ մեր նոր Տէրը քեզի մեծարանքիս մատուցանելու կուգանք. Տօն Այսար եւ Տօն Ալփօնս տէ Լէյվս քեզի ծառայելու համար զմեզ ընտրեցին խոհարարի, խոհանոցի օգնականի, մանուկ սպասաւորի, դռնապանի եւ ողեկից սպասաւորի պաշտօնով:» Այս երկու ազնուականները տանս բուր ծախքերը հայթայթել ուղելով սպասաւորաց պատուիրած էին որ ինէ տակ մը չարհանջեն: Յոյակիմ անուն խոհարարը այս սպասաւորներուն զխաւորն եւ մեծնէր. կջանար որ աչքս մանէր: «Քեզի համար ամեն տեսակ պատուական գինի առատապէս համբարած եմ, ըսաւ, իսկ կերակուրներուն դալով կ'ուսամ թէ վեց տարի Վալէնցայի վերապատուելի Արքեպիսկոպոսին խոհարարութիւն ընող ինձի պէս սպասաւոր մը քեզի ակործանամ համեմներ պիտի չինէ. իմ ճարտարութեանս ապացոյց մը տալու պիտի պատրաստուիմ, կրկնեց,

մինչեւ ճաշին ժամանակ տէր, տունը պատէ, դղեակը աչքէ անցար եւ նայէ թէ աղնուութեանդ արժանաւոր բնակարան մըն է թէ ոչ : » Յայտնի է որ այս այցելութիւնը զանց չբրիւ Ակիպիօն ինէ աւելի հետաքրքրութիւն ունենալով զիս մէկ սենեակէն միւս սենեակը տարաւ . բոլոր տունը վերէն ի վար պատեցանք . դէթ մենք այնպէս կարծեցինք թէ տանը ամենափոքր մէկ անկիւնն անգամ մեր հետաքրքրութիւնէն չվրիպեցաւ . եւ ամեն տեղ Տօն Արարի եւ իւր զաւակին իմ վրաս ունեցած բարեսրտութեանը վրայ զմայլելու առարկաներ կգտնէի . ամենէն աւելի երկու դասիկոնի շատ հաւնեցայ, որոնք առանց պերճութեան կարելի եղածին չափ կարասեօք զարդարուած էին . մէկուն մէջ Բելգիայի եւ Հոլանտայի օթոց մը, թաւիչէ աթոռներ եւ անկողին մը կար որոց բոլորն ալ թէպէտ Մարիտանացուց Վալէնցայի թագաւորութեան տիրած ժամանակէն մնացած էին, բայց դեռ մաքուր էին : Միւս գտտիկոնին կարասիքներն ալ նոյն ձեւովն էին . որոնք ձէնոյցայի գեղին գամասկէ հին օթոցէ մը, նոյն կերպասէն շինուած եւ կապոյտ մետաքսի ծոպերով զարդարուած թիկնաթոռներէ եւ անկողինէ բաղկացեալ էին : Բոլոր այս կարասիքները, որոնք ածուրդի մէջ մեծ արժէք մը չէնին կրնար ունենալ, այն տեղ շատ գեղեցիկ կերեւային :

Բոլոր այս առարկաները ուշի ուշով գիտելէս վերջը, քարտուղարս ու ես սրահը դարձանք, ուր երկու սպասով սեղան մը պատրաստուած էր : Սեղան նստելէ քիչ մը ետքը մեզի այնպիսի պատուական մսի խառնուրդ մը բերին որ Վալէնցայի Արքեպիսկոպոսը այսպիսի խորովիկ մը չինող ճարտար խոհարարը կորսնցուցած ըլլալուն վրայ մեղքեցանք : Արգարեւ ախորժակնիս ալ շատ բացուած էր, որով ախամայ այս կերակուրին հաւնելու էինք : Ամեն մէկ պատառը ուտելուն՝ նոր սպասաւորներս մեծ գաւաթներ մինչեւ բերանը Մանչայի պատուական գինի լեցնելով՝ մեզի կմատուցանէին . Ակիպիօնի զգացած ուրախութիւնը անչափ էր, բայց զգացած ներքին դուռնակութիւնը անոնց տալեւ յայտնելու չհամարձակելով՝ փոսուն հայեցումներով ինձի կհասկցունէր : Ես ալ իմ նայ-

ուածքներովս իրեն չափ դո՛հ ըլլալս կյայտնէի, վերջը երկու պարարտ լորերէ եւ տխորժահամ փոքրիկ նապաստակի ձագէ մը շինուած պնակ մը խորոված դալով՝ մնի խառնուրդը ձրգեցինք եւ անոր վրայ բոլորովին յագեցանք։ Երբ Ակիպիոն ու ես երկու սովալլուկի պէս կերանք եւ խմեցինք, սեղանէն ելնելով զով եւ զուարճալի տեղ մը հանգիստ միջօրեայ քուն մը քաշելու համար պարտէզ դացինք։

Թէպէտ Քարաուզլաս մինչեւ այն ատեն տեսած առարկաներէն դո՛հ կերեւար, բայց պարտէզը տեսած միջոցին, աւելի ուրախանալով՝ զայն Լսքիւրիալի պարտէզին համանման դտաւ որչափ զայն դիտէր, չէր յագենար. Տօն Աեսար երբեմն երբեմն Լիւրիաս եկած միջոցին զայն մշակել եւ զարդարել տալէ հաճոյք կզգար, Աւազով ծածկուած եւ նարնջենիներով չորջապատուած ծառուղիները, սպիտակ մարմարիոնէ մեծ առաջան մը, որուն մէջ տեղը անագախառն պղնձէ առիւծ մը առատ պղպջակով ջուր կժայթքէր, ծաղկանց դեղեցկութիւնը պտուղներուն զանազանութիւնը, բոլոր այս առարկաները Ակիպիոնն սքանչացուցին, բայց ամենէն աւելի երկայն զառիւլայր ծառուղիի մը վրայ զմայլեցաւ, որնոր վարձակալին բնակարանը կ'առաջնորդէր, եւ անտառախիտ ծառերուն թաւուտ տերեւներովը ծածկուած էր։ Արեւուն ջերմութեանը դէմ ազատանարան ըլլալու յարմար այս տեղը գովելով՝ կանգ առինք եւ կնձնիի մը ստորոտը նստեցանք, ուր քունը մեզի պէս առատ կերուխումը բերելու կայտառ երիտասարդները դիւրաւ թմբեցոյց։

Երկու ժամ վերջը բաղնիքի հրացաններու ձայնէն ընդոստ արթնցանք որոնք մեզի շատ մօտ արձակուելնուն համար քիչ մը սարսուելով իսկոյն ոտքի կանգնեցանք, եւ այս ազմուկին պատճառն իմանալու համար վարձակալին տունը դացինք, այն տեղ գիւղակին բնակիչներէն ուլմն տաան գիւղացի տեսանք որոնք իմ գալս իմացած ըլլալով զայն շնորհաւորելու համար այն տեղ ժողովուեր էին՝ եւ հրագէնքնին կարձակէին ու կմարբէին։ Ասոնցմէ շատերը գղեակին մէջ վերատեսուչի պաշտօն վարելս շատ անգամ տեսած ըլլալով՝ դիս կճանշնային. ուստի

երեսս տեսնենուն պէս, ամենքը միաբերան գոչեցին. «Աեցցէ մեր նորեկ տէրը, բարեաւ գայ ի լիրիսս», Վերջը դարձեալ հրացաններն լեցուցին եւ ի պատիւ ամենքը միատեղ արձակեցին. կրցածիս չափ ասոնց սիրալիր ընդունելութիւն մը բրի, բայց ծանրութեամբ շարժեցայ, ըստ որում հետեւին շատ ընտանեանալը ինձի աղէկ չէր երեւար: Զիրենք ապահովացուցի թէ իրենց համար իմ պաշտպանութիւնս չեմ խնայեր, նաեւ քսան փխսթող տուի, եւ կարծեմ այս պարգեւս ամենէն աւելի անոնց հաճելի երեւցաւ: Վերջը դեռ ուրիշ հրացանի հարուածներ արձակելու հրահան տուի եւ քարտուղարիս հետ անտառն առանձնանալով՝ մինչեւ գիշեր պտտեցանք, եւ ծառերը դիտելէ աչքերնիս չէր յագեցնար, ըստ որում նոր ստացուածքի մը գրաւումը առաջին անգամ շատ հրապոյններ ունի:

Խոհարարը, խոհանոցի օգնականը եւ մանուկ սպասաւորը այս միջոցին պարապ չնստելով՝ մեզի առաջուան ճաշերնուս աւելի դեղեցիկ ճաշ մը պատրաստելու կ'աշխատէին եւ վերջին աստիճան զարմացանք, երբ ճաշած սրահնիս մոնելով սեղանին վրայ պնակի մը մէջ չորս խորոված կաղաւի ձագ, մէկ կողմը ճագարէ շինուած խորտիկ եւ միւս կողմը համեմունքով որձատ մը տեսանք, ուսկից վերջը իբրեւ միջին խորտիկ խոզի տկանջներ, աղաջուր դրուած վառեակներ, եւ սերախառն չոբոլաթ մը բերին: Սեղանին վրայ առատ առատ լուչինայի գինի եւ ուրիշ բազմատեսակ պատուական գինիներ խմեցինք եւ երբ զգացինք որ դեռ եւս խմելը առողջութիւննիս պիտի վնասէր, որոչեցինք որ երթանք պառկելնք: Այն ատեն ուղեկից սպասաւորներս ջահեր վառելով՝ զիս ամենէն գեղեցիկ դատիկանք տարին, ուր փութով հանդերձներս հանեցին բայց սենեկազգեստս եւ գիշերային փեղոյրս տուած ատեննին՝ «Գաղէք պարոններ, ըսի տիրական կերպարանքով մը, այլ եւս ձեզի պէտք չունիմ»:

Այսպէս ամենքը դուրս հանեցի եւ քիչ մը խօսակցելու համար Սկիպիոնը կայնեցունելով՝ սկսանք մեր բարեբաւասիկ վիճակին վրայ հրճուիլ, Անհնար է խօսքով բացատրել քարտուղարիս ցուցուցած խնդութիւնը: «Ե՞հ, ուրեմն, ըսի, բա-

քեկամս , Աէյփայի աղնուականաց կողմանէ ինձի եղած այս
 ընդունելութիւնը քեզի ինչպէս կերելուայ : « Շիտակը , պատաս-
 խանեց , տակէց աւելի լաւ ընդունելութիւն չկրնար ըլլալ ,
 երանի թէ երկարատեւ ըլլայ : » « Ես քու կարծիքէդ չեմ , կրկ-
 նեցի , բարեբարնելու ինձի համար այնչափ ծախքի ներքեւ գը-
 նել չվայելը , ասիկայ անոնց ցուցուցած վեհանձնութիւնը չա-
 րաչար գործածել է , բայց յայտնանէ ուրիշին ստակովը սպա-
 տաւոր գործածել չեմ ուզեր , ինձի այնպէս կերելի թէ տանը
 մէջ օտար եմ , մանուանդ որ հոս այսչափ ցոյցերով ապրելու
 եկած չեմ : Ի՞նչ յիմարութիւն , այնչափ սպասաւորն ի՞նչ պիտի
 ընենք . միայն Պէրթրանա , խոհարար մը , մանուկ սպասաւոր
 մը եւ ուղեկից սպասաւոր մը մեզի բաւական են : « Թէպէտ
 քարաուղարս Վալէնցայի կուսակալին ստակովը ապրիլ կուղէր ,
 ռակայն այս մասին իմ ցուցուցած փափկութեանս դէմ չմաքա-
 ուեցաւ եւ իմ կարծեացս համաձայնելով՝ ընելիք բարեկար-
 գութեանս հասնեցաւ եւ այս որոշման վրայ գտաիկոնէս դուրս
 ելնելով՝ իւր գտաիկոնը առանձնացաւ :

Գ Լ Ո Ւ Խ Դ .

Ժիլ Պլասի Վալէնցայ երբայու համար ճանրաց կշկերը ,
 Աէյփայի ազնուականաց հետ ըրած սեռակցութիւնը եւ Սե-
 րամիկնայիկն կողմանէ սեռած սիրայի բնորոնկութիւնը .

Բոլորովին հանդերձներս հաննելով՝ անկողին մտայ , որուն
 մէջ քունս չտաննելով՝ մտածմանցս մէջ ընկղմեցայ : Աէյփայի
 աղնուականաց՝ իրենց վրայ ունեցած անձնուիրութեանս փո-
 խարէն ցուցուցած սէրը յիշեցի եւ անոնցմէ ընդունած նոր սի-
 րոյ նշաններէն զգածութիւնով՝ շնորհակալութիւնս յայտնելու ան-

համբեր բաղձանքս դռհայնելու համար որոշեցի որ երկրորդ օրը երթամ զիրենք գտնեմ, Կրկին անգամ Ալեքսինայի երեսը տեսնելուս վրայ կանխաւ հաճոյք մը կզգայի. բայց այս հաճոյքս առանց յաւի չէր: Սիրտս կ'շտանար, երբ կ'սորհէի թէ միանգամայն Լորէնցա Սեփորայ անկնոյ հայեցումքներուն հանդուրժել պէտք էր, որնոր գուցէ ապտակին գիպումը յիշելով՝ զիս տեսնէն չափաւ ակորժեր: Միտքս այս զանազան դաղափարներով թմբիւնելով՝ վերջապէս քունս տարաւ եւ երկրորդ օրը անկողինէս ելած աստե՛նա նայեցայ որ արեւը ծագած էր:

Իսկոյն ոտքի վրայ ելայ եւ խելքս միտքս ընելիք ճամբորդութեանս վրայ ըլլալով՝ շուտով հազուեցայ, Հազումը միջոցիս քարտուղարս սննեակէս ներս մտաւ, «Ակիպիոն, ըսի, Վալէնցայ երթալու կապտաւաւաւ իմ: չեմ կարծեր որ այս դիտաւորութեանս չհաւնիս, պէտք է որ կարելի եղածին չափ շուտ տեսնութեան երթամ այն ազնուականաց, որոց շնորհիւ ըստացայ այս փոքրիկ հարստութիւնը: Ինձի այնպէս կերելի թէ այս պարտաւորութիւնս կատարելու համար կորսնցուցած ամեն մէկ փայրկեաններս զիս իրբեւ ապերախտ կամբաստանեն, Իսկ դուն բարեկամս, հետս մի գար, իմ բացակայութեանս միջոցին հոս կեցիր. ութն օրէն կդառնամ,» «Գնա, պարոն, պատասխանեց Ակիպիոն, Տօն Ալֆօնս եւ իւր հայրը ազէկ մեծարէ, իրենց վրայ ցոյց արումը անձնութեանը զգայուն եւ իրենց ընդունած ծառայութեանց երախտագէտ կերելին. այս բնաւորութեան տէր ազնուականները այնչափ հազուագիւտ են որ մարդ որչափ զանոնք մեծարէ բաւական չէ,» Արթուրանտին իմաց տուի որ ճամբայ ելնելու պատրաստ դառնուի եւ ինք ջորիները պատրաստած միջոցին, ես չորքալթա խմեցի, Վերջը կառքս հեծայ եւ սպասաւորացս պատուիրեցի որ Ակիպիոնն իրբեւ իմ անձս համարեն եւ իւր հրամանացը իրբեւ իմ հրամանացս հնազանդին:

Չորս ժամէն առաջ Վալէնցայ հասնելով՝ ուղղակի կուսակալին ախոռք իջայ եւ կառքս ու ձիս այն տեղ թողլով՝ այս ազնուականին դռնիկները դացի որ այն տունն հօրը Տօն Անսարին

հետ հոն կդռնուէր։ Առանց ակնածութեան դուռը բանալով՝ ներս մտայ եւ յարգանօք երկուքը դիմաւորելով՝ «Սպասաւորները, ըսի, դալուստնին իրենց տեարցը չեն խմացուներ։ ահա ես ալ ձեր հինաւուրց ծառաններէն մէկն ըլլալով իմ առ ձեզ ունեցած երախտագիտական պարտաւորութիւնս կատարելու կուգամ։» Այս խօսքերուն վրայ ստրկերնին իյնալ ուզեցի, բայց թող չտալով երկուքն ալ ճշմարիտ սիրոյ նշաններով զիս գրկեցին։ «Էհ ուրեմն, սիրելիդ իմ Սանթիյեան, ըսաւ Տօն Ալֆօնս, Լիւրիասի հողդ գացի՞ր։» «Այո՛, տէր, պատասխանեցի, բայց կաղաչեմ՝ տուած հողերնիդ ետ առնելու բարեհաճեցէք։» «Ինչու համար, կրկնեց, որ կողմը քեզի անհաճոյ է։» «Ոչ թէ տունը, պատասխանեցի, ընդհակառակն տանը վրայ զմայլեցայ։ այլ ինձի անհաճոյ երեւցած կէտը՝ այն տեղ արքեպիսկոպոսի խոհարաններ եւ ինձի պէտք եղածէն երիցս աւելի սպասաւորներ գտնելս է, որոնք ձեր չափազանց՝ բայց աւելորդ ծախքեր ընելուն պատճառ պիտի ըլլան։»

«Թէ որ Մատրիտի մէջ քեզի նուիրած երկու հազար տուգաթի թոշակնիս ընդունէիր, ըսաւ տօն Աէսար, միայն դըդեակը բուական կհամարէինք։ բայց քանի որ թոշակը մեթեցիր, մենք ալ այն ծախքերը հատուցում մը համարեցինք։» «Բաւական է, պատասխանեցի, ձեր ազնուութիւնը այն հողը բաւական համարելու է, որն որ ըստ ամենայնի կրնայ իմ բաղձանքս լրացնել, կուզէ՞ք որ ըստրովին միտքս ձեզի յայտնեմ։ Այնչափ սպասաւոր պահելու համար ընելիք ծախքերնիդ ի բաց առնելով՝ կխոստովանիմ թէ՛ այս մարդիկը ինձի ձանձրութիւն կպատճառեն, միով բանիւ տեարք, կամ ստացուածնիդ ետ առէք, կամ թոյլ տուէք որ զայն ըստ հաճոյիցս վայելեմ։» Այս վերջին խօսքերը այնպիսի տղուութեամբ մը արտասանեցի որ հայր ու զաւակ կամացս հակառակիլ չուզելով վերջապէս թոյլ տուին որ դղեակին մէջ ուղած կերպովս վարուիմ։

Այս թոյլտուութեան վրայ շնորհակալութիւնս յայտնած միջոցիս, (առանց որոյ ինձի համար երջանկութիւն չկար,)

Տօն Ալֆօնս խօսքս ընդմիջելով՝ «Սիրելիդ իմ Ժիլ պլաս, ըսաւ, դքեզ տիկնոջ մը պիտի ներկայացունենմ որ զքեզ տեսնելուն վրայ չափազանց ուրախութիւն մը պիտի դգայ : » Այս խօսքերն ըսելով՝ ձեռքէս բռնեց եւ զիս Սէրաֆինայի գտնիկոնը տարաւ, որն որ զիս տեսնելուն պէս ուրախութեան ազդած մը արձակեց : «Տիկին, ըսաւ կուսակալը, կարծեմ, մեր բարեկամ Ստեփիլեանին Վալէնցայ դալը ինձի չափ քեզի ալ ուրախութիւն կոտորածաւ : » Այնտարակոյս, պատասխանեց Սէրաֆինայ, ինձի մատուցած ծառայութեան յիշատակը միտքէս չնջուած չէ, թէպէտ անոր վրայ բաւական ժամանակ անցած է եւ այս մասին ունեցած երախտագիտական պարտաւորութեանս վրայ նաեւս քեզի բարիք մատուցանող անձի մը պարտական եղած երախտագիտութիւնս կ'յաւելցնեմ : » «Բու անձիդ համար կեանքս վտանդի դնելով ազատարարներուդ հետ մասնակից եղած վտանգիս վարձատրութիւնը արդէն առած եմ : » Ըսի տիկին կուսակալուհիին : Եւ երկու կողմանէ բազմաթիւ քաղաքավարական խօսքերէ վերջը Տօն Ալֆօնս ու ես Սէրաֆինայի գտնիկոնէն դուրս ելնելով՝ Տօն Անարի քով գացինք, որն որ սրահի մը մէջ բազմաթիւ ազնուականաց հետ նստելու էր, որոնք իւր տունը ճաշի եկած էին :

Բոլոր ազնուականները մեծաւ քաղաքավարութեամբ զիս ողջունելով՝ շատ մը յարգական խօսքեր ըրին, երբ Տօն Անար ըսաւ անոնց թէ ժամանակաւ Վէրմէի դուքսին քով գլխաւոր քարտուղարի պաշտօն վարած էի. գուցէ անոնցմէ շատերը Վալէնցայի կուսակալութեան իմ շնորհիւս Տօն Ալֆօնսի տրուած ըլլալը գիտէին, որովհետեւ ամեն բան շուտով կ'իմացուի : Ինչ եւ իցէ սեղան նստած միջոցնիս միայն նոր կարդինալին խօսքը բացուեցաւ. ոմանք անոր մեծամեծ դոմեսաներ կուտային : Հասկցայ որ այս կերպով զիս նորին վրասնաթեան վրայ խօսելու եւ զայն պարտաւելով՝ զիրենք զրօսցրնելու ստիպել կուզէին : Պէթ այսպէս ենթադրելով անոր վրայ կարծիքս յայանել չուզեցի, այլ լեզուս կարկեցուցի եւ իմ անձիս վրայ տարած այս փոքր յաղթանակս տեսնելով ընկերութիւնը զիս ամենախոհեմ երիտասարդ մը համարեց :

Կոնականները ճաշէն վերջը միջօրեայ քուն քնանալու գացին, Տօն Կեսար ու տղան նոյն գիտաւորութեամբ դաստիկանին առանձնացան :

Իսկ ես անհամբերութեամբ տեսնել ուզելով այնպիսի քաղաք մը , որուն գեղեցկութեանը վրայ շատ անգամ դուրստ լսած էի , փողոցները պատելու նպատակաւ կուսակալին պալատէն դուս ելայ : Դրանք մօտ մարդ մը յարդանօք զիս գիմաւորելով՝ «Ողջոյն պարոն տէ Սանթիկեան, ըսաւ : «Ո՛վ ես,» հարցուցի : «Ես, պատասխանեց , Տօն Կեսարի սենեկապան սպասաւորն եմ. անոր տանը մէջ վերատեսչութիւն ըրած ատենդ , իւր ուղեկից սպասաւորներէն մէկն էի . կանոնաւոր կերպով ամեն առտու քեզի մեծարանքս կ'մատուցանէի . իմ վրաս շատ սէր ունէիր . տանը մէջ դարձած գէպքերը քեզի իմաց կուտայի : Օրինակի համար՝ օր մը Լէյվա գիւղին վիրաբոյժին գաղտնապէս Լօրէնցա Սեփօրայի սենեակը մտնելը քեզի իմացունելս կ'իշխե՞ս : » « Կը յիշեմ , պատասխանեցի , բայց արդեօք այն խնամած ուհին ի՞նչ եղաւ : » « Սփսոս , կրկնեց , քու երթալէդ վերջը խեղճը տկարանալով մեռաւ , որն որ առաւել Սէրաֆինան վշտացոյց քան թէ տօն Ալֆօնս » :

Տօն Կեսարի սենեկապան սպասաւորը Սեփօրայի այս ցաւալի վախճանը ինձի պատմելով զիս փողոցին մէջ կեցունելուն համար ներուժ խնդրեց եւ թողուց որ ճամբաս շարունակեմ :

Այս տարաբաղդ խնամած ուհին միտքս բերած միջոցիս , հառաչանքս չ'լրցի զսպել եւ իւր ճակատագրին վրայ խանդաղատելով , իմ անձս իւր թշուառութեանը պատճառ համարեցի , չ'խորհելով թէ բուն պատճառը իւր քաղցկեղն էր :

Քաղաքին մէջ նկատողութեան արժանի առարկաները հաճութեամբ կ'դիտէի : Արքեպիսկոպոսարանին մարմարիոնեայ պալատը եւ վաճառականաց ժողովատեղոյն գեղեցիկ կամարակապ որահները խտրժելի կերպիւ աչքերս հրապուրեցին , բայց մեծ տուն մը տեսնելով , ուր շատ մարդիկ կ'մոնէին , ուշադրութիւնս բոլորովին անոր վրայ ամփոփուեցաւ : Այն տեղ բաղմամբիւ այր ու կին տեսնելուս պատճառն իմանալու հա-

մար անոր մօտեցայ եւ գրանը վրայ գրուած սեւ մարմարիննի մը վրայ սկսեցօժ տառերով գրուած սա խօսքերը կարդալով՝ Տուն դերասանաց, ինչ ըլլալը հասկցայ, Կատակերգութիւնք իրենց ծանուցմանը մէջ նշանակած էին թէ այն օրը առաջին անգամ Տօն կապրիէլ Թրիաքուէրօյի մէկնոր ողբերգութիւնը պիտի ներկայացունէին :

ԳԼՈՒԽ Ե .

Ժիշ Պլասի քստրոն երթալով՝ նոր ողբերգութեան մը ներկայացումը տեսելը, խաղին յաջողութիւնը : Վայեցացիի հասարակութեան ճաշակը :

Ներս մտնող անձինքը դիտելու համար՝ քանի մը վայրկեանի չափ գրանը քով կանգ առնելով՝ ամեն տեսակ մարդիկ տեսայ, գեղեցկագէժու վայելչագեղատ ասպետներ, գռեհիկ կերպարանքով ու ստորին զգեստներով մարդիկ, երեւելի տիկիներ, որոնք վարձել տուած օգեակներն նստելու համար կառքերնուն կիջնէին եւ բաղդախնդիր կանայք, որոնք դիւրախար անձանց կեր տալու կուգային , Ս,մեն տեսակ հանգիսատեսներու խուռըն բաղմութիւն մը տեսնելով՝ ես ալ ներս մանել ուղեցի եւ տոմսակ առնելու պատրաստուած միջոցիս, կուսակալն ու կինը վրայ հասնելով՝ բաղմութեան մէջէն զիս ճանչցան ու կանչելով՝ օգեակներն տարին, ուր ետեւներն այնպիսի կերպով մը նստեցայ որ երկուքին հետ ալ դիւրութեամբ կրնայի խօսիլ :

Նայեցայ որ սրահը վերէն ի վար խռնուած, գետնայարկը վերջին աստիճան սեղմուած եւ թաարսնը երեք տեսակ զինուորական կարգերէ եզող ասպետներով լեցուած էր : « Ս.յս ի՞նչ խուռն բաղմութիւն է , » ըսի Տօն Ալֆօնսի : « Ա՛ի զարմանար , պատասխանեց , ըստ որում այս ողբերգութիւնը նորաձեւ բանաստեղծ կոչուած Տօն Կապրիէլ Թրիաքուէրօյի գործն է , Կա-

տակերգութեան հեղինակին մէկ նոր գործը ծանուցանելուն պէս, բոլոր Վալէնցայի բաղարը իրար կ'անցնէին. արքեպիսկոպոստոսը այն խաղին վրայ կ'ստանար. բոլոր օգեականները կ'վարձուին եւ առաջին ներկայացման օրը թատրոնէն ներս մտնելու համար դրանք քով իրար կ'ապանանէին, թէպէտ բոլոր տեղերուն զինները կ'կրկնապատկուին. բայց ի գեանայարկէն, որ հոն նստողները չզայրանան, «Վե՛նչ մոլեգնութիւն, ըսի կուսակալին, հասարակութեան այդ բուռն հետաքրքրութիւնը եւ Տօն Ապրիլի, նորանոր խաղերը լսելու մասին ունեցած այդ մոլեկան անհամբերութիւնը՝ բանաստեղծին հանճարոյն վրայ ինձի բարձր գաղափար մը կ'ընծայեն»։ «Ո՛չ այդչափ. պատասխանեց Տօն Ալթման, կանխակալ կարծիքէ զգուշանալու է։ Երբեմն հասարակութիւնը կ'կուրանայ այնպիսի խաղերուն վրայ, որոնց մէջ չինձու անդամանդներ կը փայլին, եւ տպաւորութիւնը անցնելէն վերջը այն խաղերուն արժէքը կճանչնայ»։

Այս խօսակցութեան միջոցին դերասանները թատերաբեմին վրայ երեւցան։ Ուշի ուշով զանոնք մտիկ ընելու համար խսկոյն խօսքերն իս ընդհատեցին։ Ծափահարութիւնները բանաստեղծութեան յառաջաբանէն սկսան. իւրաքանչիւր ոտանաւորին մեծ աղմուկ մը կ'ըսուէր եւ իւրաքանչիւր արտօնածին վերջաւորութեանը այնպիսի բուռն ծափահարութիւն մը որ բոլոր սրահը կ'ընդարար։ խաղէն վերջը ինձի ցուցուցին հեղինակը՝ որ օգեակէ օգեակ երթալով համեստութեամբ գլուխը կ'ստանար հիցնէր այն դասիններուն, որոնցմով ազնուականք եւ տիկնայք զինքը պատկերու կ'պատրաստուէին։

Կուսակալին պաշտօնը վերադարձանք, ուր քիչ մը ետքը երեք չորս ասպետ, իրենց սեռին մէջ երեւելի երկու ծերուկ հեղինակ եւ հանճարեղ ու կիրթ ճաշակի տէր Մատթիասի ազնուական մը եկաւ, որոնց բոլորն ալ թատրոն գացած էին։ Ընթրիքի ժամանակ նոր խաղին վրայ խօսք բացուելով՝ «Պարոններ, ըսաւ Սուրբ Յակոբի կարգէն եղաւ ասպետ մը, այս ողբերգութեանը վրայ ինչ կարծիք ունիք, ինձի պէս ձեզի ալ լսողութեան չերեւցաւ, կատարեալ գործ մը չըհամարուիր. Վսեմ խոր-

հրդածութիւնք, փափուկ զգացմունք, առնական տաղա-
չափութիւն, ըստ ամենայնի անթերի գործ մը, վերջապէս
կիրթ բնկերականութեան ոգւոյն համաձայն բանաստեղծու-
թիւն մըն է : « Ձեմ՝ կարծեր որ այս մասին տարրեր կարծ-
եաց տէր անձ մը դանուի, ըսաւ Ալքանթարացի ասպետ
մը, Այս խաղը լի է ճարտարահիւս ձիրքերով եւ գեղեցիկ
խօսքերով, որոնք կարծես թէ Ապոլլոնի ոգիովը ներշնչ-
ուած են, Պարոնին դատաստանին կյանձնեմ, կրկնեց
խօսքը Կասթիլլացի ազնուականին ուղղելով՝ որնոր ճաշակի
տէր անձ մը կերեւայ, գրաւ կդնեմ թէ ինձի համակարծիք
է : « Գրաւ միգներ, պարոն ասպետ, պատասխանեց ազնուա-
կանը խորամանկ ժպիտով մը. ես այս երկրէն չեմ, Մասաչուսեթս
մէջ մենք այդպէս շուտ վճիռ չենք տար. առաջին անգամ
լսած խաղերնուս վրայ չէ թէ միայն դատաստան չենք ըներ,
այլ նաեւ անոր գեղեցիկութիւններէն կերկրայինք, քանի որ
դերասանաց բերնէն միայն լսած ենք. խաղն մեզի ինչ ազդե-
ցութիւն որ ընէ՝ այն մասին մեր դատաստանը կախ կթո-
ղումք, մինչեւ որ զայն կարգամք եւ արդարեւ կնայինք որ
երբեմն թատերաբեմին վրայ խաղին ազդած հաճոյքը՝ թուղ-
թին վրայ չազդեր : »

Այսպէս՝ բանաստեղծութիւն մը դեռ չյարգած խղճի մը-
տօք զայն կքնենք. շարունակեց, հեղինակին հռչակը որ-
չափ եւ մեծ ըլլայ, մեր միտքը չկրնար շլացունել, Երբ Լօփ
տէ Վէկայ եւ Քալտերոն (*) անգամ նոր գործեր կհրատա-
րակէին, իրենց վրայ հիացող անձանց մէջ խստաբարոյ դատա-
ւորներ կգտնէին, որոնք անոնց խկական արժանաւորու-
թիւնը իմանալէն վերջը, զանոնք փառաց գազաթը բարձրա-
ցուցին : « Ոհ արդարեւ, ընդմիջեց Սուրբ Յակոբի կարգէն
եղող ասպետը, մենք Պարոն Կասթիլլայիներուն պէս երկշտ
չենք, խաղի մը վրայ մեր վճիռը տալու համար անոր տպա-
գրութեանը չենք սպասեր. առաջին ներկայացումը տրուելուն

(*) Քալտերոն 1604 յունվար 4 ին Պուերտի մէջ ծնած եւ 1681 ին մեռած Սպա-
նիոյ ամենէն հռչակաւոր գուսանական բանաստեղծներէն մէկն է :

պէս անոր բոլոր արժանիքը կ'կշռենք, ուշի ուշով ունկնդրութիւն անգամ չենք ընենք. խաղի մը կատարելութեանը համոզուելու համար Տօն Ասպրիէլի գործը ըլլալը բաւական կ'համարիմք:

Այս բանաստեղծին գործերը նուրբ ճաշակին ծննդեան դարադլուխ համարուելու են. այս սքանչելի բանաստեղծը շատ Լօփեր եւ Քալսէրոններ գրպանէն կ'հանէ: * Լօփն եւ Քալսէրոնն իրբեւ Սպանիացւոց Սոփիզէսները (*) եւ Եւրիպիդէսները(**) համարող ազնուականը այս յանդուգն խօսքերուն վրայ զայրանալով՝ «Ի՛նչ գուսանական սրբապղծութիւն, գոչեց աղղու ձայնով պարօններ քանի որ առաջին ներկայացման մը վրայ կարծիքս յայտնելու կատիպէք զիս, ուրեմն կիսատուանիմ թէ ձեր Տօն Ասպրիէլին շինած նոր ողբերգութիւնը ինձի հաճոյ չերեւիր. չէ թէ միայն զայն գլխաւոր գործ մը չեմ համարիր այլ ընդհակառակն շատ թերի. առաւել փողփողուն քան թէ իմաստալից խօսքերով խճողեալ բանաստեղծութիւն մըն է. ոտանաւորներուն երեք մասը լաւ կամ նմանայանգ չէ, ոճերը տաղանգով յօրինուած չեն կամ իրար չեն շօշափեր. եւ շատ տեղ խօսքերուն իմաստը մթին է: Սեղանին վրայ գանուող երկու հեղինակները որոնք իրենց վրայ նախանձու կասկած չտալու համար՝ գովելի եւ հազուադէպ համեստութեամբ մը լռութիւն կ'սկսէին, ազնուականին կարծեացք նըշանացի հաւանութիւն տուին, ուսկից յայտնի կերեւար թէ լռութիւնն առաւել իրենց հնարագիտութեան քան թէ գործոյն կատարելութեանը նշան է: Իսկ ասպետները դարձեալ Տօն Ասպրիէլը գովել սկսելով մինչեւ անգամ զայն շատ ուաճներուն կարգը գտանցին: Այս յիմարական Աստուածարարութեանը եւ այս կայր կռապաշտութեանը վրայ Կաթիլլացիին համբերութիւնը հասնելով՝ ձեռքերը երկինք բարձ-

(*) Սոփիզէս Յոյն երեսիլի ողբերգակ բանաստեղծ մըն է, որ քսան եւ եօթն ողբերգութիւն շինած է:

(**) Եւրիպիդէս Յ. Ք. էն առաջ 480 թուականին Սալամանիայի մէջ ծնած Յոյն երեսիլի ողբերգակ բանաստեղծ մըն է:

բայցուց եւ յանկարծ իբրեւ Աստուածային ազդեցութեամբ ներշնչուած՝ « Ո՞վ Աստուածայինդ Լօփ տէ Վէկա , գոչեց , անզուգական եւ վսեմ հանճար՝ որ քու եւ քեզի մաաչիլ ուզող բոլոր Կապրիէլներուն մէջ տեղը անանցանելի անջրպետ մը թողած ես , եւ դու , ազնիւդ Քալտէրոն՝ որուն գիւցաղնական վիպասանութեան պերճ եւ վճիտ քաղցրութիւնը անզուգական է , երկուքդ ալ մի երկնչիք թէ մուսաներուն այս նորեկ ձեռնասունը ձեր բաղինները կ'իտարտակէ : Մեծ երջանկութիւն է անոր , եթէ ապագայ սերունդը՝ զոր պիտի սքանչացնէք ինչպէս նաեւ զմեզ՝ իւր անունը լսելու ըլլայ : »

Այս անակնկալ բայց զուարճալի բացադարձութեանը վերայ բոլոր ընկերութիւնը ծիծաղեցաւ եւ զուարթագէմ սեղանէն ելնելով՝ դնաց : Տօն Ալֆոնսի հրամանաւ ինձի համար պատրաստուած գոտիկները դացի . այնտեղ զեղեցիկ անկողին մը գտայ , ուր ազնուութիւնս փառաւորապէս ընկողմանելով , ննջեց եւ հանդեաւ տղէտներուն՝ Լօփի եւ Քալտէրոնի գէմ՝ բրած անիրաւութեանը վրայ՝ Կասթիլլացի ազնուականին պէս ափսոսալով :

Գ Լ ՈՒ Ի Խ Զ .

Ժիլ Պլաս Վալենցայի փողոցներուն մէջ պսսած միջոցին կրօնաւոր մը դէմն ելնելով իրեն ծանօթ կերեւի : Այս կրօնաւորին ինչ տեսակ մարդ ըլլալը :

Նախընթաց օրը բոլոր քաղաքը չկրնալ դիտելուս համար երկրորդ օրը անկողինէս ելնելով՝ դեռ ուրիշ տեղեր պատելու նպատակաւ դուրս ելայ : Փողոցին մէջ Կարթուսեան կրօնաւոր մը տեսայ , որնոր անշուշտ ժողովուրդին վերաբերեալ գործերը կարգադրելու կերթար : Աչքերը առջեւը խոնարհած

այնպիսի ջերմեռանդ կերպարանքով մը կըսայլէր որ տեսնողին ուշադրութիւնը կդրա էր : Շատ մօտէս անցաւ եւ ինձի այնպէս երեւցաւ թէ Տօն Ռափայէլ այն բաղդախնդիրն էր՝ որն որ պատմութեանս առաջին երկու մասերուն մէջ պատուաւոր տեղի մը գրաւած է :

Այս պատահմանը վրայ այն աստիճան ափշեցայ որ փոխանակ արեղան դիմաւորելու՝ քանի մը վայրկեանի չափ անշարժ մնացի : այս միջոցին ինք հեռացաւ : « Արդար տէր, ըսի ինքնիրենս, գէմքերնին որչափ իրարու կնամնի, արդեօք ո՞վ է, Տօն Ռափայէլ է թէ ոչ : » Այս մասին հետաքրքրութիւնս գոհացնելու համար՝ Կարթուսեան կրօնաւորաց վանքին ճանբան հարցուցի եւ իսկոյն հոն դացի յուսալով որ կրօնաւորը այնտեղ եկած միջոցին կտեսնեմ, Հետաքրքրութիւնս յագեցնելու համար կրօնաւորին գալստեանը սպասելու հարկ չմնաց : Վանքին դուռը հասած միջոցիս ծանօթներէս ուրիշ մէկը տարակոյսս ստուգութեան փոխեց : նայեցայ որ եղբայր դոնապանը Ամիրոսլոս տէ Լամյա իմ նախկին սպասաւորս էր, որուն վրայ ինչ աստիճան զարմացած ըլլալս կրնաք երեւակայել :

Այն տեղ իրար գտնենլուս վրայ երկու կողմանէ միապէս զարմացանք : « Արդեօք ցնորք է, ըսի զինքը սղջունելով՝ թէ յիրաւի բարեկամս ես : » Նախ եւ յառաջ զիս չճանչցաւ կամ այնպէս ձեւացուց, որնորառաւել ճշմարտանման է. բայց կեղծիքն անօգուտ ըլլալը տեսնելով՝ մոռցած բան մը յանկարծ յիշող մարդու մը կերպարանօք « Ա՛հ, Պարոն Ժիլ Պլաս, գոչեց, զքեզ չճանչնալուս ներում կ'իննդրեմ. քանի որ այս սուրբ տեղը կապրիմ եւ մեր կանոններուն պահանջած պարտաւորութիւնները կատարելու կգրադիմ, աշխարհիս մէջ տեսածներս անգգայարար կմոռնամ, դարուս պատկերները մոռէս կջրնջուին : »

« Տասը տարի վերջը զքեզ այսպիսի պատկառելի զգեստով մը տեսնելուս վրայ ճշմարիտ ուրախութիւն մը կզգամ, ըսի : » « Իսկ ես, անցելոյս մէջ վարած մեղսական կենացս ականատես եղող մարդու մը առջեւ այս զգեստով երեւալուս վրայ ամօթ կզգամ, որնոր զիս այս մասին անգաղար կկշտամբէ :

ափսոս, կրկնեց հառաչանք մը արձակելով, այս զգեստին արժանանալու համար ի վաղուց անտի անմեղ կեանք մը վարած ըլլալու էի : • Սիրելի եղբայրս, պատասխանեցի, այդ զմայլեցուցիչ խօսքերէդ յայտնի կերեւայ թէ՛ տէրովը մատը քեզի դպչելը է . կկրկնեմ թէ՛ այս մասին մեծ ուրախութիւն մը կզգամ եւ Ռափայէլի ու քու ինչ հրաշալի կերպով առաքինութեան ճանքան մտած ըլլալը իմանալու չափազանց հետաքրքիր եմ, քանզի ինքն էր անշուշտ որ Արթուսեան կրօնաւորի զգեստով քաղքին մէջ գէմն ելաւ : Զգլմայի որ հետը խօսելու համար զինքը փողոցին մէջ չկայնեցուցի ուստի դէթ վերադարձած միջոցին հետը խօսելու համար հոս եկայ որ իւր գալուէն սպասեմ : •

• Սխալ է, ըսաւ Լամբան, տեսածդ ինքն իսկ Տօն Ռափայէն է . իսկ այն մանրամասն պատմութիւնը որ հետաքրքրութիւնդ կշարժէ՝ ահաւասիկ, Սէկորպիայի մնա քննէ բաժնը . ունէնէս վերջը Լուչինայի զուակն ու ես մեր արհեստին վերաբերեալ քանի մը նոր խաղեր խաղալու նպատակաւ Ալաէնցայի ճանքան բռնեցինք : Օր մը կրօնաւորաց դասին մէջ սաղմոսերգութիւն ըրած միջոցին՝ զիպուածով Արթուսեանց եկեղեցիէն ներս մտանք . այս կրօնաւորները գիտելով եւ ըզգայինք որ չար մարդիկ անգամ ահամայ առաքինութիւնը կպատուեն : Զմայլեցանք այն ջերմեռանդութեան վրայ, որով առ Աստուած կաղօթէին, սքանչացանք անոնց տրտում եւ գարուս զուարճութիւններէն զգուած կերպարանքին եւ դէմքերնուն պոյծառութեանը վրայ, որնոր խիղճերնուն հանդարտութեանը յայտարար նշանն էր :

Այս գիտողութիւններն ընելով՝ երկուքս ալ այնպիսի մը տածմունքի մը մէջ ընկղմեցանք որ մեր փրկութեան պատճառ եղաւ : Բարբերնիս ինքնիրեննուս այս բարի կրօնաւորաց բարբերուն հեռ բաղդատուելով՝ անոնց մէջ գտած տարրերութիւննիս մեղի շփոթութիւն եւ անձկութիւն պատճառեց . « Լամբա, ըսաւ Տօն Ռափայէլ եկեղեցիէն դուրս ելած միջոցնիս, տեսած առաքկաներնիս քեզի ինչ տպաւորութիւն ըրին, անպատրուակ խօսելով՝ իմ միտքս անհանդարտութեան մէջ

ընկղմեցաւ . անծանօթ յուզմունքներով կլորդովիմ եւ կենացս
մէջ առաջին անդամն է որ անօրէնութիւններս կկշտամբեմ :
• Մի եւ նոյն յուզմունքները ես ալ կղգամ, պատասխանեցի,
գործած ապկրատութիւններս այս բոպէիս ինձի դէմ կապըս-
տամբին, եւ սիրտս՝ որ երբէք խղճի խայթ զգացած չէր, հի-
մայ կխայթուի : • Ս.Տ. սիրելիդ իմ Ամիրոսիոս, կրկնեց ըն-
կերս, մենք երկու մոլորեալ ոչխար եմք եւ երկնաւոր Հայրը
մեզի ողորմելով՝ հանգրուան առաջնորդել կուզէ . ինքն է,
բարեկամ, ինքն է որ զմեզ կկոչէ . ականջնիս չխփենք իւր ձայ-
նին, խարէութիւններէ հրաժարինք, թողունք այն ցոփութիւ-
նը՝ որուն մէջ կապրինք, եւ այս օրէս սկսելով, յըջմտութեամբ
մեր փրկութեան մեծ գործին ձեռնարկենք՝ մեր մնացորդ օրե-
րը այս լանքին մէջ անցունելով՝ ապաշխարութեան նուիրենք :
•

Ռափայէլի այս խորհուրդին հաւանութիւն տուի, շարունակեց
եղբայր Ամիրոսիոսն, եւ Աարթուսեան կրօնաւոր ըլլալու որո-
շում տուինք . այս դիտաւորութիւննիս ի գործ դնելու համար՝
աղօթող հօր գիմեցինք, որնոր նպատակնիս իմանալուն պէս՝
մեր միտումը փորձելու համար մեզի խուցեր տուաւ եւ ամ-
բողջ տարի մը իբրեւ կրօնաւոր ասպրեցուց : Այնպիսի ճշդու-
թեամբ եւ հաստատամտութեամբ կանոնաց հետամուտ եղանք
որ նորընծաներուն դասին մէջ ընդունուեցանք . մեր լիճակէն
այն աստիճան գոհ եւ այնպիսի եռանդեամբ ցուած էինք որ
նորընծայութեան աշխատութեանց արիարար հանգութեցինք,
Խոստովանեցանք, ուսկից վերջը Տօն Ռափայէլ գործին յարմար
հանճարով մը օժտուած երեւալով ծերունի հօր մը օժանդակ
կարգուեցաւ, որնոր այն ատեն հոգաբարձու էր, Աուշինայի
զաւակը՝ որնոր միայն մտաց ներքին ամբոյժման կ'ցանկար,
բոլոր ժամանակը աղօթքով անցունելը նախամեծար կ'համա-
րէր . բայց իւր աղօթատիրութիւնը անոնց կարօտութեանը զո-
հելու հարկադրուեցաւ : Տանը շահուցը լիութի հմտութիւն
ստանալով՝ ծերունի հոգաբարձուն յաջորդելու յարմար
դատուեցաւ՝ որնոր երեք տարի վերջը մեռաւ : Հիմայ Տօն Ռա-
փայէլ այս սրտասօնը կ'վարէ եւ կրնամ ըսել թէ մեր բոլոր
հարբ իրմէ գոհ են, եւ մեր կղերիկոսական մուտքին տես-

չութեանը մէջ բռնած ընթացքը սաստիկ կզոլեն. ամենէն դարմանալին այն է որ թէպէտ պաշտօնը մեր եկամուտը հաւաքելն է, բայց եւ այնպէս հոգին յաւիտենականութեան նուիրած կերելի. գրադմանքէն պարտադր ժամ մը գտնելուն պէս, խորին մտածմանց մէջ կընկղմի. մէկ խօսքով՝ այս վանքին մէջ գտնուող ամենարարի անձ մըն է.:

Այս տեղ Առաքայելի դայը տեսնելուս պէս չափազանց ուրախութիւն մը ցուցնելով՝ Լամպի խօսքն ընդ միջեցի. «Ահա եկաւ, գոչեցի, այն սուրբ հոգաբարձուն, որուն անհամբեր կ'սպասէի եւ այն ատեն իսկոյն սուջուր վազելով քանի մը վայրկեանի չափ զինքը բազկայս մէջ սեղմեցի. Գրկախառնութիւնս հաճութեամբ ընդունեց եւ ինձի այն տեղ հանդիպելուն վրայ ընաւ զարմանք չյայտնելով՝ քաղցրութեամբ լի ձայնով մը ըսաւ: «Փառք տեառն, Պարոն աէ Սանթիյեան, փառք տեառն որ դքեղ տեսնելու հաճոյքը կ'վայելեմ:» «Արդարեւ, կրկնեցի, սիրելիդ իմ Առաքայել, երջանկութեանդ ուրախակից եմ: Մզբայր Ամիրոսիսոն վերադարձիդ պատմութիւնը ըրաւ, որ զիս չափազանց զմայլեցուց: Ինչ դեղեցիկ յոյս է երկուքիդ համար բարեկամքս, որ յաւիտենական երանութիւն վայելելու կոչուած սակաւթիւ ընտրեւեաց կարգէն պիտի ըլլաք:» «Այդ պիտի յոյս մը մեզի պէս երկու թշուառականաց հոգւոյն համարչէ, շարունակեց Լուչինայի զաւակը չափազանց խոնարհութեամբ, բայց մեղաւորաց զղումը, զթաթեանը, հօրը քով իրենց թողութիւն շնորհել կուտայ եւ դու Պարոն Ժիլ Պլաս, անոր դէմ ուղղած թշնամանացդ արժանանալու չե՞ս ջանար, ի՞նչ գործով Վալէնցայ կգտնուիս, մի դուցէ դժբաղդութենէդ չտանգաւոր պաշտօն մը կատարելու եկած ըլլաս:» «Ո՛չ, գոհութիւն Աստուծոյ, պատասխանեցի, արքունիքէն հրաժարելէս զեր պարկեշտութեամբ կապրիմ, երբեմն այս բաղբէն քանի մը մղանի չափ հեռու ունեցած հողիս մէջ զիւղային զուարճութիւններ կ'վայելեմ եւ երբեմն Վալէնցայի կուսակալին հետ զբօսնելու կուգամ որնոր իմ բարեկամն է եւ ձեզ ալ քաջածանօթ:» Այն ատեն Տօն Ալֆօնս Տէ Լէյլայի պատմութիւնը ըրի, որուն ուշի ուշով ունկնդրութիւն ըրին եւ երբ Սամուէլ Ալմօնէն

գողցած երեք հազար տուգաթներնիս այս աղնուականին կողմանէ ետ տարած ըլլալս իմացուցի, Լամբան խօսքս ընդմիջեց եւ Ռափայէլին դառնալով՝ «Հայր Հիլէրա, ըսաւ, ուրեմն այն վաճառականը այլեւս չկրնար դանդատիլ այնպիսի գողութենէ մը որ տակօտով իրեն հատուցուած է եւ այս մասին երկուքս ալ խիղճներնիս կրնանք հանգարտեցնել,» «Արդարեւ, ըսաւ սուրբ հոգաբարձուն, եղբայր Ամիրոսիրոսն ու ես այս վանքը չմտած գաղտնապէս Սամուէլ Սիմօնին հազար հարիւր տուգաթ խրկեցինք բարեպաշտ եկեղեցականի մը ձեռամբ, որնոր Քսէրլա երթալով՝ այս տոակը տանելու ձանձրութիւնն յանձն առաւ, Թող Սամուէլ մտածէ, թէոր այս ստակը ամբողջապէս Պարոն տէ Սանթիյեանէն զճարուելէն չ'երջը այն գումարն ալ առնելը խղճին դպած չէ,» «Բայց ձեր հազար հինգ հարիւր տուգաթը շիտակ ձեռքը անցած է,» ըսի, «Անշուշտ, գոչեց Տօն Ռափայէլ, այն եկեղեցականին հաւատարմութիւնը իմանձիս պէս կերպիսաւորեմ,» «Եւ ետնոյնպէս, ըսաւ Լամբան, այս տեսակ յանձնարարութեանց վարժուած սուրբ քահանայ մըն է, որնոր իրեն յանձնուած աւանդներուն համար երկու երեք դասեր վարած է, զորս իւր ծախիւքը զատկած է,» «Եթէ այսպէս է, կրկնեցի, ստակը շիտակ վաճառականին ձեռքը հասած ըլլալուն տարակոյս չկայ,»

Քիչ մըն ալ խօսակցելէ վերջը՝ իրարմէ բաժնուեցանք, անոնք զիս յորդորելով որ Աստուծոյ երկիւղը բնաւ աչացս առջեւէն չհեռացնեմ եւ ես ինքզինքս անոնց բարի աղօթքին յանձնելով, իսկոյն Տօն Ալֆօնսի երթալով Ռուհեա երկար տեսակցութիւն մը ըրած ըլլալս նայիմ կրնամ գոչակել, ըսի, քու ծանօթներէդ երկու պատկառելի Աարթուսեաններ տեսայ, որոնց մէկուն անունը հայր Հիլէրա եւ միւսին անունը եղբայր Ամիրոսիրոս է,» «Կը սխալիս, պատասխանեց Տօն Ալֆօնս, ես բնաւ Աարթուսեան կրօնաւոր չեմ՝ ճանչնար,» «Թողութիւն ըրէ, կրկնեցի, Քսէրլայի մէջ եղբայր Ամիրոսիրոս հաւատարմութեան դործակալ եւ հայր Հիլէրա ատենադպիր էր, չն՞ս յիշեր,» «Ո՛վ երկինք, գոչեց կուսակալը զարմացմամբ, Ռափայէլի եւ Լամբայի Աարթուսեան ըլլա-

լը հաւատալի՜ է : « Այո՛ , արդարեւ , պատասխանեցի , քս-
նի մը տարիէ ի վեր Արթուսեան կրօնաւոր եղած են . առաջի-
նը տան հոգաբարձու է , իսկ երկրորդը դռնապան , մին սըն-
տուկին եւ միւսը դրան տէրն է : Տօն Անսարի դաւակը քանի
մը վայրկեան խորհելէ վերջը՝ զլուսը շարժելով ըսաւ : « Ար-
ծեմ՝ հաւատարմնութեան պարոն գործակալը եւ ատենադը-
պիրը այս տեղ ալ նոր կատակերգութիւն մը պիտի խաղան : »
« Արեւի է , պատասխանեցի , բայց ես որ հետեւնին տես-
նուեցայ , անոնց վրայ աւելի նպաստաւոր դադափար մը ու-
նիմ՝ իրաւ սրտից խորը անթափանցելի է , բայց կերելի թէ
այս երկու սրիկաները զգաստացած են : » « Արեւի է , կըրկ-
նեց Տօն Ալֆօնս , շատ ստահակներ իրենց անկարգութիւն-
ներովը աշխարհք գայթակղեցընելէն վերջը մենաստաններուն
մէջ փակուելով՝ ինքզինքնին ծանրապաշխարութեանց ներքեւ
կ'դնեն : Տար երկինք որ մեր երկու արեղաներն ալ այն ըս-
տահակներէն ըլլային : » « Եհ , ինչու համար չպիտի ըլլան , ը-
սի իրենց , կամքը վանականութիւնն ընդունած են եւ երկար
ժամանակէ ի վեր բարի կրօնաւորի կեանք կ'աւրեն : »

« Ինչ կուզես , ըսէ՛ , շարունակեց կուսակալը , ես չեմ ու-
զեր որ փանքին սնտուկը այս Հիլէրա հօր ձեռքն մնայ , որուն
վրայ կասկած ունիմ : Երբ իրեն պատահած դիպուածներուն
վրայ ըրած գեղեցիկ պատմութիւնը կ'իշխեմ , Արթուսեան-
ներուն համար երկիւղ կզգամ . իրաւ անկեղծ մտօք կրօնա-
ւոր եղած է , բայց կարելի է որ ոսկին տեսնելով ցանկու-
թիւնը արթննայ . դինիէն հրաժարող դիներմլը մառանի մէջ
պահելը խելք չէ : Տօն Ալֆօնսի կասկածը քանի մը օր ետքը
լիովին արդարացաւ : Հայր հոգաբարձուն եւ եղբայր դռնա-
պանը սնտուկին հետ աներեւութացան . այս լուրը խկոյն քաղ-
քին մէջ տարածուելով ծաղրածունները զրօսցուց , որոնք միշտ
թոշակաւոր արեղաներուն կրած մլնաօին վրայ կ'ինդան . կու-
սակալն ու եւ առանց երկու ուրացողները ճանչնալնիս յայտ-
նելու , Արթուսեանները մեղքցանք :

ԳԼ Ը Ի Խ Գ.

Ժիլ Պրասի՝ Լիւրիասի դղեակը դառնալը . Սկիպիոնի իրեն տուած ախորժեկի յուրը եւ տունէրնուն մէջ ըրած յարեկար-
գութիւննիմ :

Ութն որ Վալէնցայի մէջ իբրեւ կոմս եւ մարքիզ աղնու-
կանաց հետ տեսնուեցայ . Տեսարան , պարահանդէս , նու-
գարան , խնճոյք , տիկնայց հետ խօսակցութիւն , բոլոր այս
դրօտանքները պարոն եւ տիկին կուսակալին շնորհիւ վայելե-
ցի , որոնց այն աստիճան մեծարանք մատուցի որ Լիւրիաս վե-
րադասնալու համար ճամբայ ելնելու տեսնելով վշտացան ,
նաեւս յառաջագոյն բերնէս բռնի խօսք առին որ քիչ մը ժա-
մանակ իրենց քով եւ քիչ մը ժամանակ մենաստանիս մէջ բը-
նակիմ : Արողուեցաւ որ ձմեռը Վալէնցայ իսկ ամառը դըզ-
եակս կենամ . այս դաշնադրութեան վերջը բարբարոսներս դըզ-
եակս դառնալով իրենց բարիքները վայելելու աղաւ թողուցին
զիս , ուստի գոհ սրտով Լիւրիասի ճամբան բռնեցի :

Սկիպիոն՝ որն որ անհամբերութեամբ վերադարձիս կսպա-
սէր , զիս տեսնելուն վրայ չափազանց ուրախացաւ եւ ինձի
պատահած դէպքերը մի ըստ միովէ իրեն պատմելով ուրախու-
թիւնը կրկնապատկեցի , եւ դու բարեկամս , ըսի վերջը , իմ
բացակայութեանս միջոցին ի՞նչ լրիր նայինք , աղէկ դրօտանք
ըրի՞ր : « Արչափ որ կարելի է , պատասխանեց , այն սպասա-
ւորին , որուն համար աէրովք ներկայս թենէն աւելի ուրա-
խալի բան մը չկրնար ըլլալ . Մեր փոքրիկ երկիրներուն մէջ
վերջէն ի վայր պոտեցայ . երբեմն անտառին մէջի աղբիւ-
րին եղբրբը նստած իւր ջուրերուն գեղեցկութիւնը դիտելով
կգրօնուի , որոնք նուիրական աղբիւրին ջուրերուն պէս վը-
ճիտ են , որոց ձայնը Ալպունէայի (*) ընդարձակ անտա-

* Ալպունէա Թիպուրի յաւեժմանս կամ տանեաց Սիպիոն է :

ուր կլիմայացնէր եւ երբեմն ծառի մը ստորուորը նստած , չի կահառներու ու սոխառներու երգը մոտիկ կընէի . վերջապէս որսի եւ ձկնաբուծեան կարարապէի եւ կարգացած բաղձաթիւ օգոտիար ու զբօսեցուցիչ գիրքերս բոլոր այս զբօսանքներէն աւելի գիտ կհնչտացունէին . »

Իսկոյն քարաւղարկու խօսքն ընդմիջելով . « Այդ գիրքերը ուսկից առիր՝ հարցուցի . Այս գրեական մէջ գեղեցիկ դրամաունէ մը գտայ , զոր Յովակիմն ինձից առցուց . բաւաւ է՝ հայ գարծեցեալ դարասունը ուր է , կրկնեցի , եկած օրերնիս տունը վերէն ի վայր աչքէ չանցուցինք . » Այդպէս կկարծես , շարունակեց , բայց գիտցած ըլլաւ որ երեք յարկ միայն աչքէ անցուցինք եւ չորրորդը մոռցանք , ուր Տօն Աետար Լիբիան եկած ատեն իւր Ժամանակին մէկ մասը ընթերցանութեամբ կանցունէ եղբւր . Այս դրամատան մէջ շատ գեղեցիկ գիրքեր կան , որոնք քեզի թողուած են իբրեւ տարանէն ձանձրութեան դէմ , երբ սրարտեղներնիս ծաղկիներէ եւ անտառներնիս սերերներէ մերկանալով՝ այլ եւս չկրնան մեր ձանձրութիւնը փառասել , Լէյլայի աղնուականք կիտկատար դործ տեսած չեն . թէ մարմնայ եւ թէ մտայ անդեանը վրայ խորհեր են . »

Այս լրջն չիբայ ճշմարիտ բերկրութիւն մը զգալով չորրորդ յարկը ելայ , որն որ աչացս առջեւ ախարմելի տեսարան մը ներկայացուց . Անենակ մը անայ , զոր Տօն Աետարի պէս իմ դասակինն ընելու որոշում տուի . այս աղնուականին անկողինը դեռ բոլոր կարտախներաւր օրինքն Հռոմէյեցիներէն յափշտակուած Մափինայիները ներկայացունող անձերով նկարուած օթոցով մը հոն դրուած էր . Անենակէն ելնելով դահլիճ մը մտայ , որուն մէջ չորս կողմը դրքերով լիցած պոչաբաններ կային , որոնց վրայ բոլոր մեր թաղաւորաց նկարները դրուած էին . Ամենադեղեցիկ դաշտի մը վրայ նայող պատահանի մը քով աւաւ աչքնի մաշիէ մեծ դրասեղանի մը առջեւ երեսնասէ դրասեղան մը կար , բայց իմ բոլոր ուշագրութիւնս գրքատան վրայ դարձուցի , որն որ փոխադրանքէ , բանաստեղծներէ , տատմարաններէ եւ բաղձաթիւ տալեւտական փոխասանութիւններէ կըաղկանար . Տօն Աետարի՝

այս վիպասանութիւններէն շատ մթերած ըլլալը տեսնելով՝ հասկցայ որ անոնցմէ սաստիկ կախորժէր։ Յամօթս անձիս, կը խոստովանիմ որ այն գիրքերէն ես ալ կախորժի եղեր, թէպէտ շատ մը անմտութիւններով խճողուած են, կամ այն անմտութիւնները իմօտոյ տեսնելու կարող ընթերցող մը չըլլալուն եւ կամ Սպանիացւոյ հրաշային տեսնելով՝ ներողամտութիւն ցուցնելուն պատճառաւ։ Սակայն ինքզինքս արդարացունելու համար կըսեմ թէ զուարճալի բարոյական պարունակող գրքերէն աւելի հաճոյք կգտայի. ուստի Լիւչիան, Ուրասէոս, Լերազմա, իմ սիրելի հեղինակներս եղան։

Բարեկամս, ըսի Սկիպիոնին, գրքատունը աչքէ անցուցած միջոցիս, ահաւասիկ զբօսեցուցիչ գրքեր կան, բայց ամեն բանէ առաջ ուրիշ գործ մը ունինք. առենք բարեկարգելու ենք։

Դուն սյգ հոգէն ազատ ես, պատասխանեց Սկիպիոն, քու բացակայութեանդ միջոցին սպասաւ որներդ փորձեցի եւ կըրնամ պարծիլ թէ հիմայ անոնց ինչ տեսակ մարդիկ ըլլալը քաջ գիտեմ։ Յովակիմէն սկսինք. անիկոյ կատարեալ որիկայ մըն է եւ իւր ծախքի ցուցակներուն մէջ ըրած թուարանական սխալներուն համար Արքեպիսկոպոսէն վաճառուած ըլլալուն տարակոյս չկայ։ սակայն երկու պատճառաւ զինքը վար դնելու է. նախ՝ քաջ խոհարար մըն է, երկրորդ՝ որ աչքս վրայէն անպակաս պիտի ընեմ եւ իւր բոլոր գործերը լրտեսեմ, այնպէս որ շատ խորամանկ ըլլալու է որ զիս կրնայ խաբել։

Երէկ սպասաւորացդ երեք մասը ճամբելու դիտաւորութիւն ունենալդ իրեն իմացուցած միջոցիս, նայեցայ որ սոս լուրը իրեն ահաճութիւն պատճառելով ըսաւ թէ քեզի ծառայելէ հաճոյք զգացած ըլլալով՝ առաւել հիմայ առած ամսականին կէսովը բաւականանալ, քան թէ քովէդ ելնել կուզէ։ Արեւի ի թէ՛ այս գեղակին մէջ փոքրիկ աղջիկ մը կայ, ուսկից Յովակիմ բաժնուիլ չուզեր։ Խոհանոցի օգնականին զալով՝ գինեմուէ, իսկ դռնապանը վայրենիին մէկն է, որուն կարօտութիւն չունինք, եւ ոչ հրացանաձիգին, որուն պաշտօնը ես լաւ կերպով կրնամ կատարել, ինչպէս որ վաղուքէ կտեսնես, ըսաւ որում հրացան, վառօթ եւ կապար ունիմք։ Աղեկից սպա-

տաւորներուն գալով՝ մէջերնին Արակոնացի մը կայ, որ ինձի աղէկ տղայ մը կերեւայ. անիկայ վար կը դնենք. միւս ամենքն ալ գէշ մարդիկ ըլլալուն համար քեզի հօրիւր սպասաւոր անգամ պէտք ըլլայ, գարձեալ զանոնք քովդ պահելու չեմ առաջարկեր»:

Ասոր վրայ երկարօրէն խորհրդակցելէ վերջը՝ որոշեցինք որ խոհարարը, խոհանոցի մանուկ սպասաւորը եւ Արակոնացին վար դնենք ու անուշութեամբ մնացած բոլորին ալ ճանբայ տանք: Այն օրը այս դործը կարգադրուեցաւ, Սկիպինն երկաթէ սնտուկէն քանի մը փխթօլ հանելով եւ իմ կողմանէս անոնց տալով: Այս բարեկարգութիւնն ընելէ վերջը զղեակին մէջ կարգ կանոն հաստատելով՝ իւրաքանչիւր սպասաւորի պոշ-տօնները որոշեցինք եւ այնուհետեւ մեր ծախիւքն ազդիւ սկսանք: Ինձի համար չորարեչ կերակուր մը բաւական էր, բայց քարոտ, զորս համեմունք եւ համադամ կերտիւրներ սիրելուն համար ճարպիկ Յովակիմը պարապ չէր թողուր, որով մեր ճաշերը եւ ընթրիքները Պէրնարդեան կրօնատրաց ճաշեր եղան:

Դ Ո Ւ Խ Ը.

Ժիլ Պրասի եւ գեղեցիկ Անթոնիայի սիրահարութիւնները.

Վաղէնցայէն լիբիա գառնալէս երկու օր ետքը դործակալս հողագործ Պատիլ անկողնէս ելած միջոցիս գալով՝ «Անթոնիա աղջկիս ձեզի ներկայացունելու հրաման տուէք, ըսաւ, որն որ իւր նոր աէրը ողջունելու պատիւն ունենալ կրափաքի»:

«Դատուրախ կըլլամ», պատասխանեցի. Ասոր վրայ դուրս

եղնելով՝ խակոյն իւր գեղեցիկ Անթօնիան հետն առած եկաւ ,
 Կարծեմ այս մակդիրը տաան եւ , չեց տաան եւ ուխտն տարե-
 կան ակնկան մը կրնամ տալ . որնոր ձեռաւոր գէմբին գեղեցիկ
 երեսի գոյն մը եւ սիրուն աչքեր կմիացունէր . բոլոր հաղուստը
 մետաքսեայնուրը կերպասէ մ'էր : Բայց չ'սլելու հասկը , փա-
 ռաւոր գիրքը եւ ուրիշ շնորհքներ , որոնք միշտ երկատարող-
 թեան հետ զուգընթաց չեն ելնար , իւր հաղուստին պարզու-
 թիւնը կրարձրացունէին : Պէտք զորդարանք չունէր , սլլ մա-
 զերը Սպարապի ազնւանց սոյնութեանը համեմատ ծաղիկ
 փունջով մը ետին հիւստած էին , Անեակէսն եւս մտած միջոցին՝
 իւր գեղեցիկութեանը չ'ույս սրանչայայ , ինչպէս որ մեծն Կարո-
 լտի արքունեաց բաղդասնդիր տաղեաները Անճելիբոյի գե-
 ղեցիկութեանը չ'ույս զմայլեցան , երբ այս իշխանուհին առջեւ-
 նին եկաւ : Փոխանակ Անթօնիան զուարթ գէմբով մը ընդու-
 նելու , իրեն հաճոյական խօսքեր ուղղելու , փոխանակ հայրը այս
 տոտիճան սիրուն աղջիկ մը ունենալուն երջանկալիութեանը չ'ույս
 շնորհաւորելու , ապշեցայ , չիտթեցար , խռովեցայ , բաւ մը չկրցի
 արձատանել , Սլիւսին յուզուեցաւ տ'անելով՝ իմ տեղս ինք
 խօսեցաւ եւ այն սիրուն աղջկան տալիք գոլեատներու սխիթ
 մատակարարեց ինձի : Իսկ Անթօնիա որ իմ դիչերային հա-
 դուստը եւ զլ'ստրիտ ունեցած կ'ըզսրաներիս չ'ույս չ'ըմալե-
 ցաւ , առանց չիտթելու զիսողմունեց եւ այնպիսի մեծարանք մը
 մատուց , որ թէպէտ ստրիտիան յարգանք մըն էր , բայց զիս բո-
 լորտ ին գիւթեց : Սոյնայ քարտուղար , Պասիլ , ու աղծիկը
 փոխն ի փոխն իրարու մեծարանք մատուցած միջոցին , խելքս
 զլուսս գալով՝ իւր թէ մինչեւ այն ատեն պահած ապուշ լը-
 ռութեանս տ'ըզ լ'ըցնելու համար մէկ ծայրէն միւս ծայրն ան-
 ցայ եւ Անթօնիայի այն տոտիճան սիրատուոր եւ փառփառն
 խօսքեր ուղղեցի որ Պասիլ չիտթեցաւ եւ զիս Անթօնիան
 մղրբեցնելու : հոգոր տմեն ջանք ի գործ դնելու կարող անձ մը
 համարելով՝ փութով աղմկանք հետ դոտիկունէս դուրս եկաւ
 գուցէ յաւիտեան զինքը ինձի չցուցանելու մտք :

Սկիզբին հետս առանձին մեալով ժողտով մը . Պարոն Տէ
 Սանթիկեան , ըսաւ , ձանձրութեան դէմ ահա քեզի ուրիշ մի-

Հոյ մ'ալ, վարձակալիդ այս աստիճան սիրուն աղջիկ մը ունե-
նալը չէի դիտեր . թէպէտ երկու անգամ տունը դայեր էի ,
բայց դեռ իւր աղջկանը երեսը տեսած չէի . Աերեւի թէ մեծ
փութով անոր երեսը կ'սահէ . բայց իրաւունք ունի . արդարեւ
գեղեցիկ որ . կարծեմ յանկարծ գրեզ զմայլեցուց . այնպէս չէ .
« Զեմ ուրանար , պատասխանեցի , ան բարեկամս , աչացս իւր
եւ երկնային էակ մը երեւցաւ . իսկոյն սիրով զիս տուորեց .
կայտալը Անթոնիայի սիրտս միտած նետին չափ սրընթաց չէ . »
« Աերջապէս սիրահարած ըլլալդ ինձի իմաց տալով կրկ-
նեց քարտուղարս , զիս չափազանց կուրախացնես . մենաս-
տանիդ մէջ կատարեալ երջանկութիւն վայելելու համար քե-
զի միայն սիրունի մը պէտք էր . գոհութիւն Աստուծոյ , հի-
մայ տմեն տեսակ հեշտութիւն կրնաս չ'ոյելել . քաջ գիտեմոր
Պատիկի արձնութեան դէմ դնելու համար քիչ մը պիտի հոգ-
նինք , բայց այդ իմ գործս է եւ կ'ուսամ թէ երեք օրէն ըզ-
քեզ գաղտնապէս Անթոնիայի հետ տեսակցելու կ'արողացը-
նեմ . » « Պարոն Սիլվիոն , ըսի , թէպէտ սիրահարական բանակ-
ցութեանց մասին շատ ճարպիկ ես , բայց դուցէ խոստումդ չը-
կրնաս պահել . սյուսամենայնիւ չկարծես թէ այս ճարտա-
րութիւնդ փորձելու հետաքրքիր եմ . երբէք այդ աղջկը իւր
առարկնութենէն մնորեցընել չեմ ուզեր , որն որ իւր չ'ույ
ուրջ զգացումներ ունենալուս արժանի կերեւի ինձի . ուստի
չէ թէ միայն քու անձնուիրութենէդ չեմ պահանջեր որ անոր
պատիւն սղարաւելու օգնես ինձի , այլ ընդհակառակն՝ միտքս
քու միջնորդութեամբդ անոր հետ ամուսնանալ է , եթէ իւր
սիրտը ուրիշի մէկ կ'ստանայ չէ . » « Զէի կարծեր որ , ըսաւ քար-
տուղարս , այսպէս յանկարծ ամուսնանալու որոշում կուտաս ,
թէ որ քու տեղդ գիւղին ազնուականներն ըլլային , անոնցմէ
եւ ոչ մէկը այդպիսի համեստ ընթացք մը կ'ընէր . մինչեւ որ
Անթոնիային վրայ ունեցած ապօրինաւ որ նպատակին ի դե-
րեւ չենէր , բնաւ որ դիտաւ որութեանց չէին դիմեր . Այ-
սու ամենայնիւ չկարծես թէ ունեցած սէրդ կ'ատապարտեմ ,
այլ ընդհակառակն կ'ողբեմ , եթէ վարձակալիդ աղջիկը քե-
զի թարմ եւ երախտեացդ զգայուն սիրտ մը կրնայ մա-

տուցանել, իրեն ընելիք պատուոյդ արժանի է. սցսօր հօրը եւ գուցէ իւր հետը խոսակցելով այս կէտը կ'զարդէմ ։

Խորհրդակիցս տուած խոստմանը հաստատամիտ էր ։ Գաղտնապէս Պասիլի հետ տեսակցելով Երեկոյն եկաւ զիս դահլիճիս մէջ գտաւ, ուր երկիւղսխառն անհամբերութեամբ իւր գալստեանը կսպասէի ։ Բարեմյն դէմքը ինձի բարեգուշակ երեւցաւ ։ Թէ որ զուարթ գիմացդ նայելու ըլլամ, ըսի, ինձի պիտի աւետես թէ՝ քիչ ժամանակէն իզձերս պիտի կատարուին ։ «Այո, սիրելի տէր, ամեն բան քեզի կ'ժպտի, Պասիլի եւ աղջկանը հետ տեսակցելով՝ քու դիտաւորութիւնդ անոնց յայտնեցի ։ Հայր իւր փեսան ըլլալու մասին յայտնած բաղձանացդ վրայ ուրախութենէն յափշտակուած է եւ վստահ կրնաս ըլլալ որ Անթօնիան ալ քենէ ախորժեք է ։» «Ո՛վ երկինք, ընդմիջեցի, Եւրասութենէս բողբոջին յափշտակուած՝ ինչ, բաղդս յաջողելով այն սիրուն աղջկան աչացը հաճոյ երեցեր եմ ։» «Մի տարակուսիր կրկնեց քարտուղարս, արդէն քեզի սիրահարած է. իրաւ այս խոստովանութիւնը իւր բերնէն չառի, բայց քու դիտաւորութիւնդ իմացած միջոցին ցուցած չափազանց խնդութենէն հասկցայ ։ Սակայն, շարունակեց, հակառակորդ մը ունիս ։ «Հակառակորդ մը,» գոչեցի դոյնս նետելով ։ «Մի վախճար, ըսաւ, այս հակառակորդը սիրուհիդ սիրտը քենէ չ'կրնար յափշտակել ։ Խոհարար Յովակիմն է ։» «Ա՜հ, ստահակ, գոչեցի, քրքիջ մը արձակելով՝ ուրեմն քուէս ելնել չուզելուն պատճառն այսէ ։» «Ըիշդ այդպէս է, պատասխանեց Սկիպիոն, այս օրերս Անթօնիան ամուսնութեան խնդրեր, բայց քաղաքախարութեամբ մերժուեր է ։» «Գու ալ խորհէ, կրկնեցի, բայց կարծեմ Պասիլի աղջկանը հետ ամուսնանալու դիտաւորութիւն ունենալս չ'իմացած՝ այս սրկալին ճանրոյտալ պէտքէ. դիտես որ խոհարար ըսածդ վտանգաւոր հակառակորդ է ։» «Իրաւունք ունիս, պատասխանեց խորհրդակիցս, նախազգշութեամբ Յովակիմին ճանրոյ տալու եւք ։ վաղն առաւօտ դործի չսկսած զինքը կ'ճամբեմ եւ այնուհետեւ ոչ իւր համեմունքէն եւ ոչ սէրէն երկիւղ կունենաս ։ սակայն քաջ խոհարար մը կորսնցնելու ։» վրայ քիչ մը կցաւ իմ,

այսուամենայնիւ ոկրամոլութիւնս քու ապահովութեանդ կը զոհեմ : « Այդչափ մի ցաւիր, պատասխանեցի, անոր տեղ ուրիշ մը կրնանք գտնել : ես Ալուէնցայէն անոր պէս խոհարար մը բերել կուտամ : Արդարեւ իսկոյն Տօն Ալֆօնսի նամակ մը գրելով՝ խոհարարի մը պէտք ունենալս խմացուցի եւ երկրորդօրը ինձի այնպիսի խոհարար մը խրկեց որ իսկոյն Սկիպիօն մխիթարուեցաւ :

Թէպէտ անձնուէր քարտուղարիս խօսքին նայելով Անթօնիա իւր տէրօջը սիրտը դրաւած ըլլալուն վրայ կհրճուէր, սակայն ես իւր խօսքին վստահելու չէի համարձակեր, երկիւղ ունէի թէ մի գուցէ սնոսի երեւոյթներէ խաբուած ըլլար : Ուստի այս մասին ապահով ըլլալու համար՝ որոշեցի որ ես անձամբ դեղեցիկ Անթօնիայի հետ դէմ աւ դէմ խօսիմ : Այս մտօք Պասիլի տունն երթալով՝ միջնորդիս զրուցած խօսքերը հաստատեցի : Այս միամիտ համարձակասոս եւ բարի հոգադործը իս մտիկ ընելէն Վերջը՝ « Չամաղանց գոհունակութեամբ աղջկս քեզի կուտամ, ըսաւ, բայց գոնէ մի կարծեր թէ գիւղի կալուածատէր տխուրսիդ համար : Թէոր մինչեւ ցարդ Տօն Ալեսարի եւ Տօն Ալֆօնսի Վերտոեաս չն եղած ըլլայիր, դարձեալ գրեզ բոլոր սիրահարներէն նախամեծար կհամարէի : անգամ մը քսւ չ'րագ համակրութիւն զգացած եմ : Բայց միայն Անթօնիան քեզի բերելիք մեծ օժիտ մը չունենալուն չ'րայ կ'ցաւիմ : « Աս օժիտ չեմ պահանջեր, պատասխանեցի, իմ փափաքած միակ ինչքս իւր անձն է : « Ներեցէք, գոչեց Պասիլ, իմ միտքս այդ չէ : այնչափ աղքատ չեմ որ աղջկս այդկերպով ամուսնայնեմ : Աստուծոյ տուածէն Պասիլ տէ Պուտէնօթրիկոն աղջիկը կրնայ օժտել եւ կիսափաքիմ'որ, եթէ դուն անոր ճաշ տաս, ինք քեզի ընթրիք տայ : մէկ խօսքով՝ այս ամուսնութեան շնորհիւ զղեակիդ եկամուտը հինգ հարիւրէն հազար տուգաթի կ'երածեմ : »

« Ի՛նչ սուաջարկութիւն որ ընես, կրնդունիմ, սիրելիդ իմ Պասիլ, պատասխանեցի, մեր մէջը շահու վէճեր չենք յարուցաներ, երկուքիս սիրտը մէկ է : խնդիրն աղջկանդ հաւանութիւնն առնելուն վրայ կկայանայ : « Իմ հաւանութիւնս ա-

աւած ես, կրկնեց Պատիւ, բաւական չէ, * * Ոչ այնչափ, պատասխանեցի, քու եւ աղջկանդ հաւանութիւնն ու միտանդ առնել պէտք է, * * Աղջկանս հաւանութիւնը խնկեալ կախում ունի, ըստ Պատիւ, խմառջեւս բերանը չկանար բանալ, * * Անթոնիան, պատասխանեցի, հայրական իշխանութեանդ ներքեւ ըլլալով՝ անշուշտ կուտարար հնազանդելու պատրաստ է. բայց չդիտեմ թէ այս պարագայիս մէջ առանց զժկամակութեան պիտի հնազանդի՞ թէ ոչ եւ եթէ քիչ մը տհաճութիւն ցուցնէ, իւր դժբաղդութեան պատճառն ըլլալս սրտիս սաստիկ ցաւ մը կպտտծառէ, Ալեքսանդր անորամուսնութեան ձեռքը միայն քննէ ընդունիլս բաւական չէ. այլ պէտք է որ այս ամուսնութեան ինք ու հաւանութիւնն տայ, * * Ս.Տ. սրգարեւ, ըստ Պատիւ, ես այդ փելիտափայտութիւնները չեմ հաւկրնար. դուն Անթոնիային հետ դէմ առ դէմ խօսէ եւ եթէ չեմ սխալիր, պիտի տեսնես որ քեզի հետ ամուսնանալու ստատիկ բաղձանք մը ունի, * * Այս խօսքերը վերջ սոցնելով՝ աղջկը կանչեց եւ վայրկեանի մը չափ զիս անոր հետ առանձին թաղոց,

Այս թանկագին ժամանակէն օգուտ քաղելու համար՝ իսկոյն խօսք բանալով՝ * * Գեղեցիկդ Անթոնիա, ճակատագիրս որչէ, թէպէտ հօրդ հաւանութիւնն առած եմ, բայց չկարծես թէ զդայմանց մըտայ բռնանալ կուգեմ. քու սիրտդ որչափ եւ ինձի սիրելի է, կմրբեմ, եթէ միայն առ հնազանդութեան զայն ինձի պիտի նուիրես, * * Այդ խօսքը չեմ ըսեր, պատասխանեց Անթոնիա, քիչ մը շառագունելով, քու խնդիրդ ինձի հաճող ըլլալուն համար բնաւ չեմ դժկամակիր եւ փոխանակ հօրս ընտրութիւնէն տրանջալու, հաճութեամբ կընդունիմ զայն. չդիտեմ թէ՛ հետդ այսպէս խօսելով՝ աղէկ թէ գէշ կընեմ, բայց եթէ ինձի հաճող չըլլայիր, տհաճութիւնս համարձակ կխոստոյանէի, ինչու որ բնին ասոր հակառակը նոյն համարձակութեամբ չպիտի խոստովանիմ, *

Այս խօսքերուն վրայ, որոնք զիս զնայեցեացի մէկ ծունդս Անթոնիայի առջեւ գետինը դրի եւ շափազանց յափշտակութեանս միջոցին գեղեցիկ ձեռքերէն մէկը բռնելով՝ գորովաբար

եւ սիրահարական կերպով մը համբուրեցի. «Սիրելիդ իմ Անթու-
նիա, ըսի, քու համար ձեռնակախօսութիւնդ զիս կղմելեցնէ, շա-
րուհակէ խօսքդ, ինքզինքդ մի սեղմեր, ամուսնոյդ հետ կխօս-
տիս. թող սիրտդ անոր աչտցը առջեւ բռնորդին պարզուի-
ուրեմն կրնամ, յուսալ թէ իմ ճակատագիրս քու ճակատագրիդ
միացնելու հաւանութիւն կուտաս: Այս վայրկենին Պատիւ
վրայ դառով՝ խօսքիս շարունակութեանը արդեւք եղաւ:
Աղջկանը առած պատասխանն իմանալուն Համբերելով եւ
եթէ ինձի դէմ ամենափոքր հակակրօթիւն մը յայտուցած ըլ-
լոր, զինքը ստատելու մտք քուս եկաւ: «Լ՛հ, ուրեմն, ըսաւ,
Անթուիայէն դո՛հ ես: «Վերջին աստիճան դո՛հ եմ, պատաս-
խանեցի, ուստի այս վայրկենէս պիտի ելթամ հարսանեացս
պատրաստութիւն տեսնեմ»: Այս խօսքերն ըսելով՝ քարտու-
ղարիս հետ խորհրդակցելու համար հօրմէն եւ աղջիկէն բաժ-
նուեցայ:

Գ Լ Ո Ւ Ն Թ.

Ժիշ Պրսակ եւ զեղեցիկ Անթուիայի հարսնիք: Ինչ կերպով
կատարուիր. ինչ տեսիկ մարդիկ հարստեաց ներկայ գը-
նուիրը եւ ինչ ուստիստիք դէպք մը պատահիր:

Թէպէտ ամուսնանալու համար Ա. Ե. յայտնաւորեալ անհնաւ
հրամանին ստատելու կարող չէի, սակայն Սկիպիոն ու ես
խորհեցանք թէ վայելչութիւնը քարդելու համար՝ Պատիւի
աղջկանը հետ ամուսնանալու գիտաւորութիւնս անոնց խն-
ջունելով՝ առ քաղաքախորութեան մինչեւ անդամ այս մասին
հաւանութիւննին խնդրելու էի:

Իսկոյն Վալէնցայ դպցի. ուր թէ զիս տեսնելուն եւ թէ հան-
րորդութեանս նպատակն իմանալուն՝ չ'ոտք ամենքը զարմացան:
Տօն կեսապ ու Տօն Ալֆօնս, որոնք շատ անգամ Անթուիան տե-

սած ըլլալնուն կճանչնային, այս աղջիկը ինձի կին ընտրած ըլլալուս վրայ զիս շնորհաւ որեցին եւ մանաւանդ Տօն Աեսար այնպիսի եռանդեամբ զիս շնորհաւ որեց որ՝ եթէ զուարճութիւններէ զգուսած աղնուական մը չըլլար, պիտի կասկածէի թէ առաւել իւր փոքրիկ վարձակալու հին քան թէ դղեակը տեսներու համար էր որ երբեմն երբեմն Վիրիաս կուգար։ Թէոր բնութենէս քիչ մը կասկածոտ եւ նախանձոտ ըլլայի, այս մասին անհաճոյ խորհրդածութիւններ կրնայի ընել բայց Անթօնիայի զգօնութեանը համոզուած ըլլալուս համար, այս տեսակ մտածմունքներ միաքս չեկան։ Աերաֆինա ալ ձեռքէն դալիք օգնութիւնը ինձի խոստանալէն վերջը՝ ըսաւ, «Անթօնիայի վրայ շատ դուքստ լսած եմ, բայց, կրկնեց խորամանկութեամբ եւ իբր թէ Աերիորայի սիրոյն դէմ՝ ցուցած անտարբերութիւնս կշտամբելու մասը՝ թէոր Անթօնիայի գեղեցկութեանը վրայ դուքստ լսած չըլլայի, դարձեալ քու ընտրողական փափուկ ճաշակիդ կ'ստահէի,» Տօն Աեսար ու զաւակը ամուսնութեանս հաւանութիւն տալը բաւական չհամարելով՝ «Հարսանեացդ բոլոր ծախքերը մենք կընենք, ըսին, դու եւ դարձեալ Վիրիաս գնա եւ այն տեղ հանգիստդ նայէ, մինչեւ որ մենք դանք, հարսանեացդ համար բնաւ պատրաստութիւն մի տեսներ, այդ դործը մենք վրանիս կառնենք,» Անոնց կամացը հնազանդելու համար դղեակս դառնալով՝ մեր պաշտպաններուն դիտաւորութիւնը Պասիլի եւ աղճկանը իմացուցի եւ անհաւել բերութեամբ անոնց դաշտտեանը սպասեցինք։ Այժմն օրի չափ ձայն չեւաւ, բայց իններորդ օրը չորս ջորի ըծուած կառք մը եկաւ, որուն մէջ դերձակներ կային, որոնք նոր հարսին հանդերձները շինելու համար մետաքսէ գեղեցիկ կերպասներ բերած էին եւ որոնց ամենագեղեցիկ ձիերու վրայ հեծեալ համազգեստով մարդիկ կուղեկցէին։ Ասոնցմէ մէկը Տօն Ալֆոնսի կողմանէ ինձի նամակ մը բերաւ, որով այս աղնուականը ինձի կիմացունէր թէ հետեւեալ օրը հօրը եւ ամուսնոյն հետ Վիրիաս պիտի դար եւ թէ Վալէնցայի աւագ ամթոռակալը երկրորդ օրը հարսանեաց հանդէսը պիտի կատարէր։ Արդարեւ Տօն Աեսար, զաւակը ու Աերաֆինան այս եկեղեցականին

հետ վեց ձի լծուած կառքով մը դղեակս եկան, Այս կառքին առջեւէն չորս ձիով ուրիշ կառք մը կուգար, որուն մէջ Աերաֆինայի աղաթինները նստած էին եւ ետեւնուն կուսակալին պահապանները կուգային: Տիկին կուսակալը դղեակն հասնելուն պէս՝ Անթոնիան տեսնելուն չտիպազանց անհամբերութիւն մը ցուցուց, որնոր Աերաֆինայի գալը իմանալով՝ զինքը ողջունելու եւ ձեռքը համբուրելու համար այնպիսի շնորհալի կերպով մը առջեւը վազեց որ բոլոր ընկերութիւնը զմայլեցաւ: Ահ ուրեմն, տիկին, ըսաւ Տօն Աեսար իւր հարսին, Անթոնիա քեզի ինչպէս կերեւայ: Սանթիյեան առաւել արժանաւոր ընտրութիւն մը կրնար ընել: Ոչ, պատասխանեց Աերաֆինա, երկուքն ալ իրարու քաջօյարմար են: Իրենց ամուսնութեան երջանկութեանը տարակոյս չունիմ, վերջապէս իւրաքանչիւր ոք Անթոնիայի գոյեւստ տուաւ եւ մեծաքսեայ նսրը կերպասէ հագուտով զինքը այնչափ դուրողները՝ փառաւոր հանդերձով մը տեսած ատեննին առաւել եւս անոր վրայ զմայլեցան: Աերեւար թէ ուրիշ զգեստներ հագած չէր. դէմքը ազնիւ եւ ընթացքը հեշտալից էր:

Այն վայրկեանը, որուն մէջ քաղցր ամուսնութեամբ մը իմ հակատագիրս Անթոնիայի ճակատագրին պիտի միանար, վերջապէս գալով՝ Տօն Ալֆօնս զիս դէպ իրազին առաջնորդելու համար ձեռքէս բռնեց եւ Աերաֆինա նոր հարսին նոյն պտախն ըրաւ: Արկուքս այս կերպով դղեակին մատուռը հասանք, ուր առաջ աթոռակալը զմեզ ամուսնացնելու համար մեր գալտեսներ կապառէր եւ այս արարողութիւնը կատարուեցաւ: Այրիտսի բնակչաց եւ շրջակայից հարուստ հողագործներուն ուրախութեան աղաղակներովը, զորս Պատիւ Անթոնիայի հարսանեացը հրաւիրած էր. ասոնք ազնիկներն հետ բերած էին, որոնք ժապաւէններով եւ ծաղիկներով զարդարուած էին եւ ձեռքերնին մէկ մէկ դափ ունէին: Վերջը դղեակը դարձանք, ուր հանգիսին տնօրէնն եղող Սկիպինին ջանիւքը երեք սեղան պատրաստուած էին, մէկն ազնուականաց, միւսը անոնց ուղեկիցներուն եւ երրորդը, որ աւելի մեծ էր, բոլոր կոչնականաց համար: Անթոնիա տիկին կուսակալին կամացը

համեմատ առաջին սեղանը նստեցաւ . ես երկրորդ սեղանը նստեցայ, Պատիկ դիւզացոյ այ սեղանը նստեցաւ . իսկ Սկիպիան եւ ոչ մէկ սեղան մը նստելով՝ մէկ սեղանէն միւսը կերթար, որովհետեւ խելքը միտքը կոչնականաց աղէկ պատիւ ընել ու աւանքը դռնացնել էր :

Ճաշը կուսակալին խոհարարներէն պատրաստուած բլլալով՝ ամէն բան կատարեալ էր . խոհարար Յովակիմի ինձի համար համարած պատուական գինիները ճաշին չ'ըսայ առաա առաա խմելու եցան . կոչնականները կըլտարթանային , ամէն տեղ ցնծամ կտրէր : Այս միջոցիս դիպում մը պատահելով՝ այս ցնծամը չ'ըգուցեց, որուն չ'ըսայ չ'խոխո թեան մէջ ինկայ : Բարտաղար : որ Տօն Ալիօնի գլխաւ որ պաշտօնատարաց եւ Սէրաֆինայի աղախիններուն հետ ճաշած սրահիս մէջն էր, խալոյն մարեցաւ ինկաւ : Անոր օղնելու համար ոտքի ելնելով՝ խելքը գլուխը բերելու գրազած միջոցիս, աղախիններէն մէկն սլ մարեցաւ : Բաւար ընկ'որս թեանը այնպէս երեւցաւ թէ այս կրթիչնակի նաւաղման մէջ գաղտնիք մը բլլալու էր , ինչպէս որ քիչ ժամանակէն յիշուի յոյսնուեցաւ , որովհետեւ քիչ մը ետքը Սկիպիանի խելքը գլուխը դալով՝ ցած ձայնով մը ինձի ըսաւ . « Բաւ ամենագիշտեցիկ օրդ իմ ամենուցեալի օրս բլլալուն էր . մարդ ուր որ երթայ, չար բողոքը դէմը կելնէ , կրկնեց, Սէրաֆինայի աղախիններէն մէկը իմ կինս է . »

« Ի՞նչ կըսես , գաշեցի , կարելի է . ի՞նչ , դու այն տիկնոջ ամուսինն ես , որնոր այս փոքրիկէնին հետդ մարեցաւ . » Այս պարոն , պատառխանեց Սկիպիան , այն տիկնոջ ամուսինն եմ եւ արդարեւ բողոքը զինքն աչքիս առջեւն հանելէ աւելի անհաճոյ խող մը չէր կրնար խաղալ . չյիտեմ , բարեկամս , կրթիչնեցի , թէ ամուսինէդ տրանջալաւ ի՞նչ պատճառ ունիս . բայց քու տրտունջներդ սրտիս եւ իրաւացի բլլան , կաղաչեմ , ինքզինդդ զօպէ . եթէ դիւ կտրես , բարկութիւնդ թափելով՝ հանդէսը մի չ'ըգուցիւր . » Իմ լիթաքէնս գոհ կըլլաս , շարունակեց Սկիպիան , հիմա կուտանես թէ ի՞նչ աղէկ կեղծել դիտեմ : Այս խօսքերն ըսելով՝ կնոջը առջեւը դնայ , որուն ընկերները ետեւը գլուխը բերած էին եւ զինքը տեսնելուն չ'ըսայ չափա-

զանց ուրախ ըլլալու պէս սերտիւ անոր փորձելով՝ Ահ, սիրե-
լիկ իմ Պէտմբիքս, ըսաւ, երկինք տաճանաւոր ըստ անուանե-
միւ ետքը չերձապէս զմեզ կմխայտնէ։ Այլ ամենաբաւոյր չաղ-
կեան, . . . Ձգիտեմ, պատասխանեց կինը, թէ արդեօք ինչի
հանդիպելու դժբաղ յիշատի ուրախութիւն կողմս թէ ոչ,
բայց դոնէ քով համալուած եմօր զիս թողելուդ ես իմ կող-
մանէս առ իմ պաւտ չեմ։ Գիշեր մը զիս Յուլիո տիրու-
հիս սիրահար՝ պարսն Տօն Ֆէրմանտաւէ Լէյփայի հետ զըտ-
նելով, որուն սիրոյն կծառայէի, կարծեցիր թէ քաւ եւ իմ պատ-
ւոյս դէմ անոր խաբին կհետեւիմ։ անոր չբայ նախանձր ու-
ղիղք տապալկեց եւ առանց ինչ բացատրութիւն պահանջելու
Թողեալէն ելնելով հրէշի պէս ձգեցիր վախար։ Կողաչեմ, ը-
սէիր թէ երկուքէս որեւիտ իրարմէ զանգատելու իրաւունք
ունինք։ . . . Անտարակոյս, դուն, . . . կրկնեց Ակիօրիսն։ «Տօն Ֆէր-
մանտ շարունակեց Պէտմբիքս Թողեալէն ելնելէ՛ք քիչ ժամանակ
վերջը Յուլիոյին հետաւնաւ անոցաւ, որուն բըշտի որ ապրեցաւ,
ծառայեցի եւ տարածամ մահուամբ մը զինքը կորսնցունելէս
ի վեր իւր քրոջը քոյր կծառայեմ, բնոր իւր բոլոր աղափին-
ներուն հետ իմ բարոյս մօրքով թեանը կրնայ յիշել։»

Քաղաքի զարմ ոյս խօսքերուն վրայ, որոնց ստու թիւնը չէր
կրնար ապացուցանել, հաճութեամբ իր որոշումը տուաւ։

«Անդամ մըն ալ, ըսաւ կնոջը, իմ յանցանքս կճանչնամ եւ
այս պատուաւոր տկանատեսուց ներկայութեանը քենէ թողու-
թիւն կհնդրեմ։» Այն ատեն Ակիօրիսն համար բարեխօսելով
Պէտմբիքի աղաւեցի որ անցեալը մաշնայ, զինքը տալահով-
ցանելով թէ այնուհետեւ ամուսինը մի միայն իւր կամքը դու-
հեցնելու պիտի ջանար։ Պէտմբիքս աղաչանաց զիջաւ եւ
բոլոր ընկերութիւնը այս երկու ամուսիններուն միանալուն վը-
րայ ուրախանալով՝ ի պատիւ զերենք սեղանին վրայ իրարու
քով նստեցաւ։ Անոնց կենդանութեան բաժակներ առաջարկ
կուեցան եւ իրարաւելի իւր ուր մեծ պատիւներ մատուց, կարծես
թէ առաւել անոնց հաշտութեան քան թէ իմ հարաւանացս
հանդէսը կկատարուէր։

Երբորդ սեղանէն ամենէն առաջ ելան, երիտասարդ գիւ-

դացիները սիրահարութիւնը կերուխումէն նստամեծտը համարելով՝ դեռահասակ զիւղացի աղջկանց հետ պար կազմելու համար սեղանէն ելան, որոնք դափներնուն ձայնովը իսկոյն միւս սեղանները գտնուող մարդիկ իրենց քովը գրաւեցին եւ իրենց օրինակին հետեւելու փափաք մը աղգեցին եւ ահապէս ատեն ամեն մարդ շարժման մէջ էր։ Առասակալին պաշտօնեաները կուսակալուհւոյն նախնիներուն հետ պարել սկսան։ ազնուականք ալ պարողներուն մէջ խառնուեցան։ Տօն Արթօնա Սէրաֆինայի հետ երգախառն կաքաւ մը պարեց եւ Տօն Կեսար Անթօնիայի հետ կաքաւ մը խաղաց, որ վերջը եկաւ զիս առաւ եւ հետս գէշ չխաղաց, թէպէտ Ալպրազէնի մէջ իւր աղգականներէն քաղաքացուհիի մը տանը մէջ պարի սկզբունքները հարեւանցի կերպով մը սորլած էր։ Իսկ ես, որ ինչպէս արդէն ըսած եմ, Քափէզի մարքիպուհիին տան մէջ պարել սորլած էի, ապա միւսին աչացը քաջ պարագէտ մը երեւցայ։ Անգին Պէաթրիքս եւ Ակիպիոն իրենց բաժանումէն ի վեր զլիսունուն անցած գիպուածները փոփոխակի իրարու պատմելու համար՝ առանձին խօսակցիլ սկսան։ Բայց խօսակցութիւնին Աերաֆինայի դալովը ընդմիջուեցաւ, որնոր անոնց հաշտութիւնը խմանալով՝ այս մասին իւր ուրախութիւնը յայտնելու համար զիրենք կանչել տուաւ։ «Որդեակներս, ըսաւ, այս ցնծայից օրուան մէջ երկուքիդ միաթի նը ինձի կրկնակի ուրախութիւն մը կապաճառէ, բարեկանս Սիւպիան, կրկնեց, ամուսնոյդ մինչեւ ցարդ անստգիւտ ընթացք մը բռնած ըլլալուն վկայ եմ, այս տեղ միաբանութեամբ ապրեցէք եւ դու Պէաթրիքս Անթօնիայի հետ կապուէ եւ ինչպէս որ ամուսինդ Պարոն տէ Սանթիյեանի անձնուէր է, դու ալ նոյնպէս Անթօնիայի անձնուէր եղիր։ Այնուհետեւ Ակիպիոնը իւր կինը իբրեւ երկրորդ Փենելոպիէ մը համարելով՝ կարելի եղածին չափ անոր յարգանք մատուցանելու խօսք տուաւ։

Գիւղացիք եւ գիւղացուհիք օրն ի բուն պարելէ վերջը տուներնին առանձնացան, բայց զղեակին մէջ հանդէսը շարունակուեցաւ։ փառաւոր ընթրիք մը տրուեցաւ եւ երբ պառկելու ժամանակ եկաւ սուտղ աթոռակալը սուտգաստի անկո-

զինն օրհնեց : Աերաֆինա նոր հարսը հանուեցուց . Լէյլայի աղնուականներն ալ զիս հանուեցուցին եւ ամենէն ծիծաղելի կէտն այն է որ՝ Տօն Արփոնսի պաշտօնեաները եւ կուսակալուհիոյն աղափոխները զրօտելու համար իրենք ալ նոյն հանդէսը կատարելու զեցին : Պէտթըրիքս ու Ակիպիոնը հանուեցուցին , որոնք տեսարանին աւելի կատակերգական երեւոյթ մը տալու համար ծանրութեամբ մը թողտուին որ զիրենք հանուեցնեն ու անկողին դնեն :

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Ժիլ Պրասի եւ զեղեցիկ Անթոնիայի ամուսնութեան շարունակութիւնը : Ժիլ Պրասի իւր կենաց մէջ զգացած ամենամեծ ուրախութիւնը, որով կը վերջանայ Ժիլ Պրասի պատմութիւնը.

Հարսանեացս երկրորդ օրը Լէյլայի աղնուականք հազար ու մէկ սիրոյ նշաններ տալէ վերջը Վայէնցայ դարձան եւ քարտուղարս ու ես կիներնուս եւ սպասաւորներնուս հետ գլեակին մէջ մինակ մնացինք :

Այս տիկիններուն հաճոյսնալու համար ունեցած ջանքերնիս իգերեւ չեղաւ : Քիչ ժամանակի մէջ ամուսնոյս վրայ ունեցած սիրոյս չափ իրեն սէր ազդեցի իմ , րաս եւ Ակիպիոն ալ իր կնոջ կրել առած վիշտերը մոռցուց : Պէտթըրիքս հլու եւ քաղցրաբարոյ ըլլալով դիւրաւ իւր նոր տիրոտ հիին աչքը մոտաւ եւ վստահութիւնը գրաւեց : Վերջապէս չորսերնիս սքանչելի կերպով միաբանելով նախանձելի չիճակ մը ունեցանք , բոլոր օրերնիս ամենաբազրը զրօտանքներով կանցնէին : Անթոնիա ծանրաբարոյ էր , ըսյց Պէտթըրիքս ու ես շատ զուարթաբարոյ էինք եւ եթէ այս բնաւ որոտ թիւնն ալ չունենայինք , դարձեալ մեղամաղձատութեան մէջ չընկղմելու համար բաւական էր որ Ակիպիոն հետերնիս ըլլար որնոր ընկերութեան համար ստեղծ-

ուած անգուղտկան մարդ մը, սոյն խեղկատակ անձերէն մէկըն էր, որ չէր տեսնուէնուն ալեւ ընկերութիւնը կըրօսացունեն։

Արդ՝ ինչպէս որ ըսին Անթանիա տիկունհի ըլլալու մտադիւր վարժուելով եւ Պէաթրիքս իբր հլու նաթիշտ աղբերու արդէն սոչորած ըլլալով իրարու շատ աղէկ միաբանած էին։ Իսկ Ակիպիոնն ու եւ կաթողիկոս ամուսիններ եւ ժեր կանանց սիրելին ըլլալով՝ անհնար էր որ քիչ ժամանակէն հայր կոչուելու բերկրութիւնը չ'այեւէինք։ Կիներնիս գրեթէ միեւնոյն ժամանակ՝ յղի ելան։ Նախ Պէաթրիքս ծնանելով աղջիկ մը աշխարհք բերաւ եւ քանի մը օր չերջն ալ Անթանիա ինձի արու զաւակ մը տալով՝ ամենքս ուրախութեամբ լցոյց։ Այս բարեբաստիկ դիպումովն չ'րայ սաստիկ ուրախանալով՝ քարոտազարս Վալէնցա խրկեցի որ այս լուրը իմաց տայ կուսակալին որնոր աղաքը կ'աքելու համար Սերաֆինայի եւ Յիւկոյի մարքիզու հին հետ Լիւրիաս եկաւ ինձի ցուցոցած բոլոր սիրոյ նշաններուն չ'րայ այս սիրոյ նշանալ յաւելցնել ուղեւով։ Իմ աղաս, որուն կնքահայրն այս աղետականն, իսկ կնքամայրը մարքիզու հին եղաւ։ Սիֆօնս կոչուեցաւ եւ կուսակալու հին ուղեւով որ կրկնակի իւր սանահայրն ըլլամ, Սկիպիոնի աղջիկը հետս կնքեց, որուն անունը Սերաֆինայ գրինք։

Զաւակիս ծնունդը միայն դղեակին մէջ դնուող մարդիկը չուրախացոյց, այլ Լիւրիասի բնակիչներն ալ այնպիսի հանդէսներով զայն սոնախմբեցին որ յայտնուեցաւ թէ բոլոր գիւղացիք իրենց տիրոջ ուրախութեամբ կ'ամսնակցին։

Արդէն երեք տալի կայ, ընթերցող բարեկամ, որ այս ամենատիբի անձանց եւ իմ սիրուն որդւոյս հետ հեշտալից կեանք մը կանցունեմ, որուն դաստիարակութիւնը իմ ծերութեանն օրերուն զրօսանքը պիտի լլիւրջ եւ որուն երկնաւոր հայրն ըլլալու կրնամ պարծիլ։

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0241759

